

CHA' TSO'O
NU NHCUI' JI'I
JESUCRISTO
NU XU'NA NA

El Nuevo Testamento
de Nuestro Señor Jesucristo

en el chatino de Tataltepec

La Liga Bíblica
Las Sagradas Escrituras para Todos

El Nuevo Testamento
en chatino de Tataltepec

La Liga Bíblica 5C primera edición 1981 [cta]
La Liga Bíblica versión electrónica 2009

Publicado por
© La Liga Bíblica 1981

Se permite copiar, distribuir y comunicar públicamente esta obra bajo las siguientes condiciones:

- Reconocimiento. Reconozca a la Liga Bíblica los derechos que tiene en la impresión o distribución de esta obra, deslindándola de responsabilidad alguna por cualquier uso que se le de a la presente publicación.
- No comercial. No puede utilizar esta obra para fines lucrativos.
- Sin obras modificadas. No se puede alterar, transformar o generar una obra a partir de ésta.

ACLARACIONES

SOBRE EL ALFABETO CHATINO DE TATALTEPEC DE VALDEZ

El alfabeto que se emplea en este libro para la escritura del chatino es el siguiente:

a ạ b c ch d e f g h i i' j' k l

ll m n ñ o p q r s t u u x y z

Como se puede ver, casi todos los sonidos del chatino de Tataltepec de Valdez, se encuentran también en español y se escriben con las mismas letras.

Los sonidos diferentes al español son los siguientes:

a i' u x

A fin de poder leer el chatino con facilidad, sugerimos que se tomen en cuenta las siguientes aclaraciones:

1. Todas las palabras chatinas se pronuncian con mayor fuerza al final (como las palabras agudas del español).
2. El chatino es un idioma tonal, es decir que hay palabras que se diferencian unas de otras no sólo por las letras sino también por el tono. Por ejemplo:

nga'á	verde
nga'a	rojo

Por lo general, el tono no ha sido representado en la escritura, debido a que en la mayoría de los casos el contexto indica cuál es el tono correcto de cada palabra.

Sin embargo, en algunos casos se usa el signo ´ para indicar un tono bajo “cayendo”. Esto sirve para distinguir entre dos palabras semejantes, como en los siguientes ejemplos:

queé	flor	ndyu'ú	está vivo
quee	piedra	ndyu'u	está saliendo de

3. En chatino hay vocales largas y vocales cortas. Para indicar las vocales largas se escriben dos vocales juntas, como en los siguientes ejemplos:

ndyiji	obtiene	cuaná	tercio
ndyijii	muere	cuaana	ladrón
		cuanaa	espejo

ngula	nació	clyaá	será salvo
nguula	fuerte	clya	hondo
ngulaa	llegó		

4. Las vocales **a**, **i** y **u** del chatino, se presentan también en forma nasal (sean largas o cortas), y en este caso se escriben subrayadas.

Vea en los siguientes ejemplos la diferencia entre las vocales sencillas y las vocales subrayadas:

cuu	sahumerio	cu'ú	vivirá
cu<u>u</u>	camote	cu'u	sordomudo
catyá	harina	cuityi ni'i	albañil
catya	hamaca	cuityi ni'i	va a derribar la casa

5. El signo ' es conocido como “saltillo”; representa un pequeño corte de voz entre dos sílabas o al final de palabras.

Vea en los siguientes ejemplos la diferencia entre las palabras que llevan saltillo y las que no lo llevan:

tyo'	maguey	tyiquee'	por largo tiempo
tyo	lluvia	tyiquee	pecho o estómago de --
ca'ya	cerro	cu'bi	borracho
catya	harina	cubi'	nene

Cuando el saltillo se encuentra entre dos vocales, las vocales están en dos distintas sílabas, por ejemplo:

ti'i	pobre	cu'ú	vivirá	la'a	lado
tii	diez	cuu	sahumerio	laa	iglesia

6. En chatino, la **h** al principio de palabras se pronuncia como en las siguientes palabras: **hitya** agua; **hi** tuyo; **hichu'** espalda de --; **hique** cabeza de --.
7. La letra **x** se pronuncia en chatino como en los siguientes ejemplos: **xee** luz; **xlyá** pan; **cuxi** malo.

Note en los siguientes ejemplos que en chatino la **s** y la **x** no se pronuncian igual:

sna	tres	ngusii	tarde	nsu'ba	mete
xna	huirá	ngüixii	lo envolvió	nxu'ba	está metiendo

8. Muchas palabras del chatino empiezan con dos o más consonantes juntas, y es importante fijarse bien en éstas para no confundir una palabra con otra.

Vea los siguientes ejemplos:

lya' ti'	hace grosería
liya'	afuera
ndya	pagó
nda	dio
ndiya ti'	le gusta
Siya'	Tepenixtlahuaca
tsiya' ti	de una vez

9. En algunas palabras la primera sílaba es sólo una consonante, sin vocal. Vea los siguientes ejemplos:

bcha	pasado	(compuesta por las sílabas b y cha)
	mañana	
ltya	mazorca	(compuesta por las sílabas l y tya)
xne'	perro	(compuesta por las sílabas x y ne')
ycua	atole	(compuesta por las sílabas y y cua)
cña	dinero	(compuesta por las sílabas c y ñi).

INDICE

SAN MATEO.....	1
SAN MARCOS.....	86
SAN LUCAS	136
SAN JUAN	223
LOS HECHOS.....	284
ROMANOS.....	365
1 CORINTIOS	403
2 CORINTIOS	440
GÁLATAS.....	463
EFESIOS.....	478
FILIPENSES.....	492
COLOSENSES	501
1 TESALONICENSES	510
2 TESALONICENSES	517
1 TIMOTEO.....	521
2 TIMOTEO.....	532
TITO	539
FILEMON.....	543
HEBREOS	545
SANTIAGO	575
1 PEDRO	585
2 PEDRO	597
1 JUAN	604
2 JUAN	614
3 JUAN	616
JUDAS.....	618
APOCALIPSIS	622

Quityi nu nguscua San Mateo ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Jyo'o cusu' ji'i Jesucristo

1 Nde nscua na' qui'i ti cha' ji'i
lcaa ñati nu ngua jyo'o cusu' ji'i
Jesucristo, cha' ñati tya'a ji'i jyo'o
David laca yu, lo'o jua'a ñati tya'a
ji'i jyo'o Abraham laca yu, masi
tyijyu' ti.

² Jyo'o Abraham bi' ngua sti Isaac;
li' jyo'o Isaac bi' ngua sti Jacob;
li' jyo'o Jacob bi' ngua sti Judá
lo'o ca ta'a tya'a ngula yu;

³ li' jyo'o Judá bi' ngua sti Fares
lo'o Zara, lo'o Tamar ngua
naa xtya'a ngu' bi'.

Li' jyo'o Fares bi' ngua sti
Esrom;

li' jyo'o Esrom bi' ngua sti
Aram;

⁴ li' jyo'o Aram bi' ngua sti
Aminadab;

li' jyo'o Aminadab bi' ngua sti
Naasón;

li' jyo'o Naasón bi' ngua sti
Salmón;

⁵ li' jyo'o Salmón bi' ngua sti
Booz, lo'o Rahab ngua naa
xtya'a Booz bi'.

Li' jyo'o Booz bi' ngua sti Obed,
lo'o Rut ngua naa xtya'a Obed
bi'.

Li' jyo'o Obed bi' ngua sti Isaí;

⁶ li' jyo'o Isaí bi' ngua sti rey
David;

li' jyo'o rey David ngua sti
Salomón, lo'o xtya'a Salomón
bi' ngua nu cuna'a nu ngua
cloyo' jyo'o Urías cloyo'.

⁷ Lo'o li' jyo'o Salomón bi' ngua
sti Roboam;

li' jyo'o Roboam bi' ngua sti
Abías;

li' jyo'o Abías bi' ngua sti Asa;

⁸ li' jyo'o Asa bi' ngua sti Josafat;
li' jyo'o Josafat bi' ngua sti
Joram;

li' jyo'o Joram bi' ngua sti Uzías;

⁹ li' jyo'o Uzías bi' ngua sti Jotam;
li' jyo'o Jotam bi' ngua sti Acaz;
li' jyo'o Acaz bi' ngua sti

Ezequías;

¹⁰ li' jyo'o Ezequías bi' ngua sti
Manasés;

li' jyo'o Manasés bi' ngua sti
Amón;

li' jyo'o Amón bi' ngua sti
Josías;

¹¹ li' jyo'o Josías bi' ngua sti
Jeconías lo'o tya'a ngula yu.

Tyempo bi' ndyaa lo'o ngu'
Babilonia ji'i ngu' Israel ca quichi
tyi ngu' ca tyijyu', ne' chcu'a ji'i ngu'

Babilonia ndyaa quiña'a tsa ngu'
Israel bi' li'.

¹² Ca tyijyu' bi' ngula Salatiel sñi'
jyo'o Jeconías bi';

li' jyo'o Salatiel bi' ngua sti
Zorobabel;

¹³ li' jyo'o Zorobabel bi' ngua sti
Abiud;

li' jyo'o Abiud bi' ngua sti
Eliaquim;

li' jyo'o Eliaquim bi' ngua sti
Azor;

¹⁴ li' jyo'o Azor bi' ngua sti Sadoc;
li' jyo'o Sadoc bi' ngua sti

Aquim;

li' jyo'o Aquim bi' ngua sti
Eliud;

¹⁵ li' jyo'o Eliud bi' ngua sti
Eleazar;

li' jyo'o Eleazar bi' ngua sti
Matán;

li' jyo'o Matán bi' ngua sti Jacob.

¹⁶ Lo'o li' sñi' jyo'o Jacob bi' ngua
José nu ngua clyo'o María
xtya'a Jesús,

lo'o jua'a Cristo naa Jesús bi'.

¹⁷ Jua'a naa jyo'o ngu' cusu' bi', tii
jlyacua tya'a ba'a ngu' lo'o ngutu'ú
Abraham ña'a cuayá' nu ngula
jyo'o David. La cui' jua'a tya tii
jlyacua tya'a ba'a ngu' lo'o ngutu'ú
jyo'o David, ña'a cuayá' nu ndyaa
lo'o ngu' xa' tsu' ji'i ngu' Israel ca
quichí tyi ngu', nu lo'o ngusu'ba
ngu' ji'i ngu' Israel ne' chcuá ca
quichí Babilonia tyijyu'. Lo'o la cui'
jua'a tya tii jlyacua tya'a ba'a ngu',
li' ngula nu laca Cristo.

Ñi'ya ngua lo'o ngula Jesucristo

¹⁸ Nde nscua na' ñi'ya ngua lo'o
ngula Jesucristo. Cua ngüiñi cha'
ji'i María bi', cha' caja clyo'o lo'o

nu José sñi' Jacob bi'. Bilya tyalaa
María slo José nu lo'o ngua cuayá'
ti' nu María bi', cha' cua ntsu'u sñi';
cña ji'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ngua bi',
cha' ngua tana María bi'. ¹⁹ Pana nu
José bi' ni, tya'na ti' yu ji'i María,
tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu
ji'i. Lo'o cua ndyuna yu cha' bi',
ná nti' yu ta yu cha' tyuju'u ti' ji'i
Mariá, masi nga'aa caja clyo'o yu
lo'o xqui'ya sñi', ngua ti' yu; tye
cha' jua'a ti' ngua ti' yu, cha' ná nti'
yu sta yu qui'ya ji'i ca toni'i cña.

²⁰ Laja lo'o nclyacua ti' yu ni cha'
laca ngua jua'a, li' ndu'u tucua sca
xca ji'i ycu'i' Ndyosi slo yu laja xcalá
yu. Nchcui' xca bi' lo'o yu li':

—José —nacu'i xca ji'i yu—, ñati
tya'a ji'i jyo'o David laca nu'u —
nacu'i—. Ná cutsji nu'u caja clyo'o
lo'o Mariá, cha' caa cho' toni'i
jinu'u. Si'i na cuxi ngua'ni María bi'
tsiya' ti; cña nu ngua'ni Xtyi'i ycu'i'
Ndyosi laca cha' ntsu'u sñi' Mariá
juani. ²¹ Lo'o cala sñi' nu cuna'a bi',
cubi' qui'yu caca nu bi'. Lo'o xcua
xtañi cubi' bi' li', bi' ca naa Jesús.
Lo'o nu Jesús bi' ni, bi' laca nu
cua'ni lyaá ji'i ñati nu ntsu'u cha'
ji'i lo'o ycu'i' Ni, cha' clyaá ngu' ji'i
qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

²² Lo'o jua'a ngua cha' bi', cha' nu
cua nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o ngu'
sa'ni cha' jua'a caca. Tyempo sa'ni
nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba
ji'i ycu'i' Ndyosi cha' bi' lo' quityi.
Ndi'ya nguscua ngu':

²³ Caca tana sca nu cuna'a nu
ntucua ycu'i' ti, lo'o li' qui'yu
caca sñi';

Emanuel ñacu'i ngu' ji'i cubi' bi'.
Jua'a nscua lo' quityi, bi' cha' jua'a
ngua ji'i María li'. Nu nchcui' ngu'

Emanuel ni, ndi'ya nti' ñacui cha' bi': Ndi'i ycui' Ndyosi lo'o na.

²⁴Lo'o li' ngue ti' José, ndu'u yu ndyaa yu slo María cha' caja clyo'o yu lo'o, ñi'ya nu nacui xca jii' ycui' Ndyosi jii' yu. Li' ñaa lo'o yu jii' ca toni'i jii' yu, ²⁵pana ná ngujua' yu lo'o ña'a cuayá' nu cua ngula sñi'. Lo'o cua ngula cubi', li' ngua naa Jesús.

Lo'o ndyalaa ngu' tii

2 La cui' tyempo lo'o ngula Jesús nde quichi Belén, sca nu cusu' nu naa Herodes ngua loo jii' nasiyu bi'. Ca loyuu su cuentya Judea, ca bi' ndi'i quichi Belén bi'. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' tii nde Judea bi'; ngutu'u ngu' tii bi' xa' quichi nde su ntyucua cuichaa, lo'o li' ndyalaa ngu' quichi Jerusalén. Nhcui' ngu' tii bi' lo'o ngu' nu ndyacua tya'a lo'o ngu' tyucuii:

²—¿Macala ndi'i cubi' nu ngula tsubi' ti bi'? —nacui' ngu'—. Rey jii' cu'ma ngu' judío laca cubi' bi' —nacui' ngu'—. Cua na'a ya cuii cucui nu ndacui cua cuentya jii' cubi' bi', bi' cha' ndyalaa ya ca nde cha' cua'ni tlyu ya jii' cubi' bi' juani.

³Lo'o nu rey Herodes ni, ndyutsii tsa yu lo'o ndyuna yu cha' nu nhcui' ngu' tii bi', cha' cua'ni tlyu ngu' jii' chaca rey. Lo'o jua'a lcaa ngu' quichi Jerusalén ndyutsii tsa ngu' ñi'ya cua'ni rey Herodes. ⁴Li' ngusi'ya rey Herodes bi' jii' lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o jua'a jii' mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa cha' caa ngu' slo. Nhcucane nu rey bi' jii' ngu' li':

—¿Ha ná jlo ti' ma macala nhcui' quityi cha' cala Cristo? —nacui' rey jii' ngu'.

⁵—Cala bi' nde quichi Belén loyuu su cuentya Judea re —nacui' ngu' jii'—. Ndi'ya nacui' quityi jii' ycui' Ndyosi:

⁶Quichi sube ti laca Belén nu ntsu'u loyuu su cuentya Judea, nacui' ycui' Ni.

Pana quichi tyi sca ngu' tlyu tsa caca, masi quichi sube laca juani, nacui' Ni.

Caca nu qui'yu tlyu bi' loo, lo'o jua'a ña'asii yu jii' ngu' Israel 'na.

Jua'a nscua lo quityi bi'.

⁷Lo'o cua ndyuna rey Herodes cha' bi', li' cuaana ti ngusi'ya yu jii' nu ngu' tii bi', cha' caa ngu' slo cha' ta yu sca cha' lo'o ngu'. Li' nhcucane rey bi' jii' ngu' ni jacua' na'a ngu' cha' ndyu'u tucua cuii cucui bi' nde cua. ⁸Lo'o ndacha' ngu' jii', li' nhcui' rey lo'o ngu' cha' tsa' ngu' nde quichi Belén.

—Yaa clya ma —nacui' rey jii' ngu' tii bi'—, clyana ma ma ntucua tyi cubi' bi' —nacui'—. Lo'o si quije jii' ma, li' xtyuu ma slo na' chaca quiya' cha' caca cuayá' ti' na' macala ntsiya cubi' bi'. Lo'o na' tsa'a cua'ni tlyu na' jii' cubi' bi' nta'.

⁹Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nhcui' rey lo'o ngu'. Chaca quiya' na'a ngu' cuii bi' laja lo'o ndyaa ngu' tyucuii cha' tsa' ngu' ca quichi Belén, la cui' cuii cucui nu na'a ngu' clyo ca su ntyucua cuichaa. Lo'o ngulu'u cuii jii' ngu' macala nscua ni'i su ndi'i cubi', ndyatú cuii su ntucua ni'i bi'. ¹⁰Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' cuii bi' chaca quiya'. ¹¹Li' ndyatí ngu' ni'i bi', na'a ngu' jii' cubi' lo'o jii' María xtya'a cubi'.

Hora ti ndyatú sti' ngu' tii bi' slo cubi' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i. Lo'o li' ngusatí' ngu' yu'ba ji'i ngu' cha' ta ngu' msta' ji'i cubi' bi'; nda ngu' oro ji'i cubi' bi', nda ngu' yana jo'ó nu quiña'a tsa nga'a, lo'o jua'a nda ngu' mirra ji'i cubi' bi'. (Jua'a naa sca taná yaca nu tyixi xtyi'i.) ¹²Nu lo'o ndyaa ngu' caja' ngu', li' nchcui' xcalá ngu'; nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' laja xcalá cha' nga'aa tsa' ngu' slo rey Herodes bi', cha' cuiñi tsa yu. Bi' cha' ngusñi ngu' xa' tyucuii cha' xtyuu ngu' tyaa ngu' quichi tyi ngu' chaca quiya'.

**Ngusna lo'o José ji'i
María nde Egipto**

¹³Nu lo'o cua ndu'u ngu' tii ndyaa ngu' quichi tyi ngu', li' nchcui' xcalá José. Ndyu'u tucua sca xca ji'i ycui' Ndyosi slo yu laja xcalá, nchcui' lo'o yu li':

—Que ti' nu'u —nacui xca ji'i José—. Tyatu nu'u, xna clya nu'u —nacui—, tsa' lo'o nu'u ji'i xtya'a cubi' tyijyu' nde loyuu su cuentya Egipto. Tyi'i mā cajua ña'a cuayá' nu cachá' hī cha' tso'o tyaa mā nde nasiyu re chaca quiya'. Tyaala tsa rey Herodes bi'; cua caa ti yu quichi re cha' clyana ji'i cubi', cha' cujuui ji'i cubi' nti' yu.

¹⁴Hora ti ngue ti' José, li' ndyaa lo'o ji'i cubi' lo'o ji'i xtya'a cubi' masi tya talya; ndyaa ngu' nde Egipto li'. ¹⁵Lo'o li' ndyanu ngu' ca bi' ña'a cuayá' nu cua ngujuii Herodes, rey nu tyaala bi'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la lo'o nchcui' ndi'ya: “Xi'ya na' ji'i Sñi' na' cha' tyu'u ca loyuu su cuentya

Egipto, cha' xtyuu yu tyaa yu quichi tyi yu”, nacui ycui' Ndyosi nu Xu'na na. Bi' cha' jua'a ngua ji'i ngu' tya li', cha' ndyalaa ngu' nde Egipto.

Ndyujuii Herodes ji'i cubi' ji'i ngu'

¹⁶Lo'o nu rey Herodes bi' ni, ñasi' tsa yu lo'o ngua tii yu cha' nga'aa ñaa nu ngu' tii bi' slo. Li' ngulo rey bi' cña ji'i msu, cha' tsa' ngu' cujuui ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quichi Belén, lcaa cubi' nu bilya tye sna yija ji'i; lo'o jua'a cujuui ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quichi sube cacua ti. Cua jlo ti' rey cha' nu cubi' bi' bilya tye sna yija, cha' jua'a nchcui' ngu' tii bi' xqui'ya cuii cucui nu cua na'a ngu'. ¹⁷La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' Jeremías nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni la. Ndi'ya nacui:

¹⁸Lye tsa nda xtyi'i ñati' nde quichi Ramá;
nxi'ya ngu', ndyunaa tsa ngu',
cha' ngujuii sñi' Raquel.
Nxi'ya tsa nu cuna'a bi', cha'
cua ngujuii sñi'.
Ni sca ñati' ná ngua ji'i xaala'
tyiquee nu cuna'a bi', cha'
nga'aa lu'ú sñi'.

Jua'a cha' nscua lo' quityi, masi bilya caca cha' bi' lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' nu nguscua cha' bi'. Bi' cha' jua'a ngua ji'i ngu' Belén, ngusi'ya tsa ngu' cha' ngujuii sñi' ngu'.

¹⁹Ca tiya' la li' ngujuii rey Herodes bi', lo'o li' ndu'u tucua sca xca ji'i ycui' Ndyosi slo José laja xcalá ti yu, cha' tya ndi'i José ca loyuu su cuentya Egipto:

²⁰—Que ti' nu'u —nacui xca ji'i yu—, tyatu clya nu'u, tyaa lo'o nu'u ji'i nu piti lo'o ji'i xtya'a yu

nde nasiyu Israel chaca quiya' — nacui—, cha' cua ngujuii ngu' tyaala nu ngua ti' cujuui ji'i cubi' cua tya tsubi' la.

²¹Lo'o li' ndyatü José, ndyaa lo'o ji'i nu piti lo'o ji'i xtya'a nu piti, ñaa ngu' nde nasiyu Israel chaca quiya'.

²²Lo'o li' ndyuna yu cha' sñi' jyo'o Herodes laca loo nde Judea, la cui' sñi' yu nu naa Arquelao laca bi'; ndyutsii xi José xqui'ya cha' bi'. Li' xa' nchcui' xcalá yu ñi'ya cua'ni yu, bi' cha' ndyaa ngu' nde loyuu su naa Galilea li'. ²³Ca bi' ndyalaa ngu' quichi Nazaret cha' tyi'i ngu'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni lo'o nchcui' ngu' ndi'ya: ngu' Nazaret cua'ni ngu' ji'i nu bi'. Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi' cua sa'ni, bi' cha' jua'a ndu'ni ngu' ji'i Jesús juani.

Nda Juan cuii lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i ñati

3 Lo'o ngua tyempo, li' nguxana Juan nda yu cuii lo'o ngu' nu ndya'a slo yu su ndi'i yu ycui' ti yu ne' quixi'; ntyucuatya yu ji'i ngu' li'. La cui' loyuu su cuentya Judea ndi'i yu; pana btyi tsa yuu su ndi'i Juan, ndi'i tsa quee, lo'o ná ndi'i xa' ñati cajua.

²—Ca tyuju'u ti' cu'ma —nacui Juan ji'i ngu'—, xtyanu ma ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma —nacui—. Cua xana ti cha' caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati chalyuu.

³Lo'o nu Juan ni, laca yu la cui' ñati nu nchcui' jyo'o cusu' Isaías ji'i sa'ni, cha' jyo'o cusu' bi' ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi. Ndi'ya nscua lo quityi bi':

Cuii xi'ya sca ñati ne' quixi':

“Xaala clya ma sca tyucuii su caa ycui' nu Xu'na na;

xquiñi tso'o ma tyucuii su tyeje tacui ycui’”, ñacui ñati bi'.

Jua'a nguscua jyo'o cusu' cuentya ji'i ñati bi', lo'o Juan laca ñati bi'.

⁴Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca late' quicha' camello, lo'o jua'a ndyaaca' juata sii' yu; ndacu yu tscu' lo'o cuiña'a' cuityu. ⁵Lo'o li' ndyu'u ti'i quiña'a' ñati slo yu; ñaa ngu' quichi Jerusalén slo yu, lo'o jua'a ñaa ngu' lcaa quichi sube ti nu ndi'i loyuu su cuentya Judea bi' slo yu, lo'o ngu' nu ntsu'u cacua ti to' sta'a Jordán, ñaa ngu' slo yu.

⁶Li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' nu ndya'a slo yu nde lo hitya Jordán, ntyucuatya yu ji'i lcaa ngu' nu nchcui' cha' ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'.

⁷Lo'o ngua sca tsá na'a Juan ji'i tyuu tya'a ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo; tacati tsa ndu'ni ycui' ngu' ngua ti' ngu', lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'i tya'a ngu'. Lo'o xi ngu' bi' lijya ngu' cha' tyucuatya Juan ji'i ngu', pana ná ndiya ti' Juan jua'a.

—Ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma —nacui Juan ji'i ngu' bi'—. ¿Ha cua nchcutsii ngu' ji'i ma lacua? ¿Ha juani ndube ti' ma cha' ca ñasi' tsa ycui' Ndyosi lo'o xcube! Ni ji'i ma nu lo'o tye chalyuu? —nacui yu—.

⁸Tso'o lacua, culu'u ma ji'i ya si chañi cha' cua ngulochu' ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma. ⁹Ná culacua ti' ma cha' caca tso'o ji'i ma slo ycui' Ndyosi si xcui' ndyi'u ti' ma ji'i jyo'o cusu' ji'i ma, nu cusu' Abraham bi'. Ná talo ycui' Ni ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ma tsiya' ti, masi ñati tya'a ji'i

jyo'o Abraham laca ma, nchcui' ma. Na cuiñi ma. Si nti' ycu' Ndyosi, taca jil'i Ni cuiñá Ni jil'i ñati tya'a jil'i jyo'o Abraham, masi lo'o quee to' sta'a re, taca jil'i Ni si nti' Ni. Nga'aa taquiya' Ni jil'i cu'ma li'. ¹⁰Ñi'ya ndu sca ñati lo'o hacha jil'i cha' clyaja lo yaca si'yu jil'i yu, jua'a nti' ycu' Ndyosi; si'yu yu bi' jil'i lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o cha' tyaqui lo quii', lo'o jua'a xcube' Ni jil'i ñati nu ná ntaja'a xtyanu qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu'. ¹¹Lo'o na' ni, ntyucuatya na' jil'i ma lo'o hitya, si chañi cha' cua ngua tyuju'u ti' ma jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ma; pana cua caa ti sca ñati nu tso'o la que na'. Lo'o na', cua'ni tlyu na' jil'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na', masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' culo na'. Lo'o nu ñati bi' ni, ná tyucuatya yu jil'i ngu' lo'o hitya ti; pana cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' nu lo'o tyucuatya yu jil'i ngu', lo'o li' subii Ni jil'i ngu' lo'o xee jil'i Ni cha' caca lubii ne' cresiya jil'i ngu'. ¹²Ñi'ya ndu'ni xu'na ltya, jua'a cua'ni Ni; ñi'ya ndyu'u co'o yu nscua', pana ndaqui yu cualya' lo'o nguti, jua'a sa'be tya'a Ni jil'i ñati, lo'o li' su'ba Ni jil'i ñati cuxi cha' tyaqui ngu' lo quii' su nga'aa tye cha' tyaqui.

Jua'a ngulu'u Juan jil'i ñati nu ndya'a slo.

Ntyucuatya Juan jil'i Jesús

¹³Tyempo bi' lo'o nga'a Juan to' sta'a Jordán, ndu'u Jesús nde loyuu su cuentya Galilea lijya ca slo Juan, cha' lo'o ngua ti' Jesús cha' tyucuatya Juan jil'i. ¹⁴Lo'o li' ngua ti' Juan cua'a yu jil'i Jesús.

—Ná tso'o tyucuatya na' jinu'u — nacui Juan jil'i—. Tso'o la tyucuatya ycu' nu'u jna'.

¹⁵Li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—Tso'o tyucuatya nu'u jna' juani —nacui Jesús jil'i Juan—, cha' jua'a tso'o si cua'ni na lcaa cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na.

Lo'o ndyuna Juan cha' nu nchcui' Jesús lo'o, ntyucuatya yu jil'i Jesús li'. ¹⁶Lo'o cua ngua cha' bi', ndu'u Jesús lo hitya, li' cua ndyaala tyucui nde cua. Lo'o li' na'a Jesús cha' ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi lo; ñi'ya nda'ya sca tyupe' lo yuu, jua'a ngua'ya Xtyi'i ycu' Ni lo Jesús. ¹⁷Li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua. Ndi'ya nacui Ni:

—Nu nde laca Sñi' na' —nacui Ni—. Tyaca'a tsa yu 'na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i yu.

Nchcui' cuayá' xu'na cuiñaja lo'o Jesús

4 Lo'o li' ndyaa lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi jil'i Jesús ca ne' quixi' su btyi tsa yuu, su ná ndi'i ñati, cha' tyacua tya'a yu lo'o nu xu'na cuiñaja cajua. Ngua ti' nu bi' tyijiloo jil'i Jesús. ²Lo'o li' tu'ba tsa tu'ba talya ná ndyacu Jesús tsiya' ti, ntyute' tsa yu li'. ³Lo'o li' ndyu'u tucua nu xu'na cuiñaja bi', cha' chcui' cuayá' lo'o Jesús:

—Si chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi —nacui nu xña'a bi' jil'i Jesús—, xñi nu'u sca quee re lacua, cha' jua'a cuiñá nu'u xlyá lo'o quee re cha' cacu na.

⁴Lo'o li' nguxacui Jesús cha' jil'i:

—Cua nscua sca cha' lo quityi jil'i ycu' Ndyosi —nacui Jesús jil'i—.

Ndi'ya nchcui' cha' bi': "Si'i na cu'ú ñati chalyuu lo'o cacu ngu' tyaja ti, masi lo'o cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, li' chañi cha' tyu'ú ngu'". Jua'a nscua lo quityi.

⁵Lo'o li' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja ji'i Jesús nde quichi Jerusalén, su tyaca'a tsa ji'i ycui' Ndyosi; ca hique laa tonu ji'i quichi bi' ndyaa ngu', cua tsa ntucua ngu' li'.

⁶—¿Ha chañi cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca nu'u? —nacui nu xña'a ji'i Jesús—. Tso'o si tyú nu'u ca lo yuu lacua, cha' cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya:

Culo ycui' Ndyosi cña ji'i xca ji'i Ni cha' ña'asií ngu' jinu'u, nacui quityi.

Lo'o jua'a nscua chaca cha':

Lo'o ya' ti xca ji'i Ni xatu ngu' jinu'u,

cha' ná ca quicha quiya' nu'u su tyú nu'u chu' quee.

Jua'a nscua lo quityi —nacui nu xña'a.

⁷Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu xña'a bi':

—Pana ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi: "Ná chcui' cuayá' ma lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na ma", nacui quityi.

⁸Lo'o ndye nchcui' ngu', xa' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja ji'i Jesús nde sca lo xlya ca'ya nu cua tsa. Li' ngulu' nu xña'a bi' lcaa nasiyu tyucui ña'a chalyuu ji'i Jesús, cha' tso'o tsa ña'a chalyuu bi'. ⁹Lo'o li' nchcui' cuayá' nu xña'a bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Ta na' chacuayá' caca nu'u loo ji'i lcaa chalyuu nu ña'a nu'u ca ndacua

—nacui nu xña'a ji'i Jesús—, sca ti si tyú sti' nu'u loo na', si cua'ni tlyu nu'u jna', li' caca nu'u loo.

¹⁰Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu xña'a bi':

—Tyaatsu' nu'u slo na', Satanás —nacui Jesús—. Yaa clya nu'u. Cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya: "Sca ti ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na ma cua'ni tlyu ma ji'i, sca ti cha' ji'i ycui' Ni nga'a cha' taquiya' ma ji'i nde chalyuu", nacui quityi.

¹¹Li' ndu'u xu'na cuiñaja ndyaa. Li' ndu'u tucua xca ji'i ycui' Ndyosi cha' xtyucua ngu' ji'i Jesús, cha' ta ngu' xi juersa ji'i yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'i ycui' Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea

¹²Ca tiya' la ndu'u Jesús ndyaa, cha' ndyuna yu cha' cua ntejeja' ngu' ji'i Juan, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ne' chcuá. Li' nguxtyuu Jesús chaca quiya' nde quichi Nazaret, nde loyuu su cuentya Galilea. ¹³Pana ná ndyanu yu nde Nazaret; nguxcutsa'a yu su ndi'i yu, ndyaa yu ca quichi Capernaum to' tayu'. Nscua quichi bi' loyuu su ndu'ni ngu' sa'ni cha' su cuentya Zabulón lo'o su cuentya Neftalí laca bi'. ¹⁴La cui' ti cha' bi' cua nchcui' jyo'o Isaías nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nacui:

¹⁵Ntsu'u loyuu su cuentya Zabulón lo'o su cuentya Neftalí ca chaca tsu' sta'a Jordán. Tyeje tacui na loyuu bi', li' tyalaa na to' tyujo'o, cha' loyuu bi' laca Galilea su ndi'i ñati nu si'i ngu' judío laca.

¹⁶ Cua ngujui'i sca xee tlyu slo ngu' nu ndi'i su talya ña'a; juani cua ngxexee ji'i ngu', cua caja ti chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi', masi cua tye ti chalyuu ji'i ngu' bi' tya tsubi' la.

Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi'. Bi' cha' loyuu bi' nguti'i Jesús li'.

¹⁷ Lo'o li' nguxana nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndya'a slo:

—Ca tyuju'u ti' ma —nacui' Jesús ji'i ngu'—, xtyanu ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ma.

Nxi'ya Jesús ji'i jacua tya'a ngu' nu ndyaa cuta cualya

¹⁸ Lo'o ngua sca tsā ndya'a Jesús to' tayu' Galilea bi'. Li' na'a yu ji'i Simón lo'o Andrés tya'a ngula Simón, nchcu' ngu' taraya lo hitya cha' xñi ngu' cualya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' lcaa tsā. Lo'o nu Simón bi' ni, Pedro ndu'ni ngu' ji'i. ¹⁹ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Tsa ma lo'o na' juani —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Ñi'ya ngujui' cualya ji'i ma lo'o nguta'a ma cuta cualya, jua'a caja xa' cña ji'i ma juani cuentya jna'; culu'u na' ji'i ma ñi'ya nu clyana ma ji'i ñati chalyuu re nu nguna' tsa ndu'ni, cha' caca ngu' ñati 'na.

²⁰ Hora ti ngxu'tyanu ngu' ji'i taraya ji'i ngu', ndyaa lca'a ngu' ji'i Jesús li'.

²¹ Lo'o nde loo la xi na'a Jesús ji'i Jacobo sñi' Zebedeo lo'o Juan tya'a ngula yu; nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube ji'i ngu' lo'o sti ngu', ndyu'ni

cho'o ngu' taraya ji'i ngu'. Li' ngusi'ya Jesús ji'i ngu' bi', cha' tsa ngu' lo'o. ²² Hora ti ngxu'tyanu ngu' ji'i sti ngu' lo'o yaca ni'i ji'i ngu', ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngulu'u Jesús ji'i quiña'a tsa ñati

²³ Lo'o li' ndyaa ngu' lcaa quichi' su cuentya Galilea lo'o Jesús. Lcaa quichi' ndya'a nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío; nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua ngulala ti caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni yu jo'o ji'i lcaa nu quicha, masi quicha ti ti' ngu' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu'. ²⁴ Li' nguañi cha' ji'i Jesús lcaa quichi, hasta ca nde loyuu Siria nguañi cha' ji'i yu; bi' cha' ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha slo ycui' yu, cha' cua'ni yu jo'o ji'i ngu'. Ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha, masi ti'i tsa ngu' xqui'ya quicha nu ntsu'u ji'i ngu'; ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i ngu', masi nxalú cui'i ji'i ngu', masi nchcu' tyucui' tyucui' ña'a ngu', masi nchcuti sca tsu' ya' ngu'. Lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'. ²⁵ Bi' cha' ndu'u lca'a quiña'a tsa ñati ji'i, masi ngu' Galilea, masi ngu' lcaa quichi' nde Decápolis, masi ngu' quichi' Jerusalén, masi ngu' xa' quichi' nde loyuu su cuentya Judea, masi ngu' quichi' chaca tsu' sta'a Jordán. Quiña'a tsa quichi' ngutu'u ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'i Jesús li'.

Ñi'ya ngulu'u Jesús ji'i ngu' nu ngua'a sii' cua'a

5 Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati li'ya ngu' slo yu, bi' cha'

ndyacui yu ndyaa la yu nde sii' cua'a, ndyaca'a yu xi cajua. Lo'o ndyu'u ti'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i slo, ²li' nguxana Jesús nelyu'u yu ji'i ngu' bi'. Ndi'ya nchcui' yu lo'o ngu':

Ñati nu tso'o ntsu'u tyiquee

³—Tso'o ntsu'u tyiquee ñati si jlo ti' cha' sca ti lo'o ycui' Ndyosi caca cua'ni ngu' cha' tso'o —nacui' Jesús—. Caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu' bi', pana ná caca ji'i ngu' si jua'a ti ngu'.

⁴Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati masi xñi'i ti' juani xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i, cha' ndu'ni ycui' Ni cha' caca tso'o tyiquee ñati bi'.

⁵Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu ná nti' tyijiloo ji'i tya'a ñati, cha' ca su ntucua ycui' Ni tyacua cha' tso'o nu ta ycui' Ni ji'i ñati bi' li'.

⁶Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati si tyaja'a tsa cua'ni lcaa cha' tso'o, lcaa cha' liñi; ji'i ñati bi' xtyucua ycui' Ndyosi cha' taca ji'i cua'ni lcaa cha' nu nti' ycui' Ni.

⁷Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu tya'na ti' ji'i tya'a ñati, cha' jua'a cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ycui' ngu' bi'.

⁸Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu lubii cresiya ji'i, cha' ji'i ñati bi' cua nda ycui' Ni chacuayá' cha' ña'a ji'i ycui' ca Ni nde loo la.

⁹Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu nxyucua ji'i tya'a ñati cha' caca tso'o ti ngu' lo'o tya'a cusuu ngu'. “Sñi' na!”, ñacui' ycui' Ndyosi ji'i ñati nu jua'a xaala' tyiquee tya'a ngu'.

¹⁰Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati si talo tyiquee ji'i xa' ñati, masi

lya' ti' ngu' ji'i, masi ti'f' ti' ngu' ji'i, xqui'ya cha' tso'o nu ndu'ni cuentya ji'i ycui' Ni. Tso'o ntsu'u tyiquee ñati bi' si talo tyiquee ji'i ngu', cha' jua'a laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati bi'.

¹¹Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ma masi xtyí lo'o ngu' ji'i ma xqui'ya na', masi lya' tsa ti' ngu' ji'i ma, masi cuiñi tsa ngu', masi chcui' tsa ngu' cuentyu ji'i ma xqui'ya na'. ¹²Li' caca tso'o tyiquee ma, ca chaa ti' ma cha' cua laca nguxco'o ycui' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua ji'i sa scaa ma ca su ntucua ycui' Ni. La cui' jua'a ngua lya' tsa ti' jyo'o cusu' sa'ni, nu lo'o na'a ngu' ji'i jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi tyempo bi'.

**Ñi'ya nti' teje', ñi'ya nti' xee,
jua'a ndi'i ma chalyuu**

¹³Ñi'ya nu ndu'nijo'o tsa teje' ji'na cha' cñi', cha' cua'ni tyuju' scuaa, jua'a laca cu'ma nde chalyuu; na ndu'nijo'o tsa ma ji'i ycui' Ndyosi cha' cua'ni ma cña ji'i Ni. Si cua ngunu'u teje' ji'na, nga'aa cua'nijo'o bi' ji'na li'; tso'o si xcuaa na ji'i teje' bi' li', masi to' tyucui' su ntyeje tacui ñati. Ná ndu'ni cha' masi sta quiya' ngu' hichu' teje' ngunu'u bi'. Ñi'ya nti' ngu' lo'o teje' ngunu'u bi', jua'a nti' ycui' Ndyosi lo'o ñati nu ná taquiya' ji'i Ni.

¹⁴Ñi'ya nti' sca xee laca cu'ma, cha' cululu ma tyucui' ji'i ycui' Ndyosi ji'i lcaa ñati chalyuu. Sca quichi nu ndi'i lo xlya ca'ya ni, ná ca tyi'i bi' cuaana ti; ña'a lcaa ñati quichi bi'. ¹⁵Lo'o jua'a si cua'a ngu' sca quii' quityee, ná su'ba cuatsi' ngu' ji'i bi' ne' caju li'; cua' sta ngu'

quityee cha' clyane xee tyucui ña'a ni'i bi'. ¹⁶Lo'o jua'a cu'ma ni, si xee laca ma nu culu'u tyucuii ji'i ñati, xcui' cha' tso'o cua'ni ma cha' ña'a xa' ñati ña'a cha' tso'o nu ndu'ni ma, nu laca ma sñi' ycui' Ndyosi. Lo'o li' tyi'u ti' ngu' ji'i ycui' Ndyosi Sti na, cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi nu ntucua nde cua.

**Nclyu'u Jesús cha' cuentya
ji'i cña nu ngulo ycui' Ndyosi
ji'i jyo'o cusu' sa'ni**

¹⁷Ná culacua ti' ma cha' lijya na' ca nde cha' cua'ni tye na' ji'i cha' cusu'; masi leaa cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés, masi leaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la, ná cuityi na' ji'i cha' bi'. Pana cua lijya na' cha' culu'u liñi na' ji'i ñati ñi'ya nu nti' ñacui leaa cha' nu nscua lo quityi bi'. ¹⁸Cha' liñi nda na' lo'o ma juani, cha' ni sca si'yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya ji'i ycui' Ndyosi, ná taca cuityi ngu' cha' bi' ña'a cuayá' nu tye chalyuu; chañi cha' caca leaa ca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la. ¹⁹Bi' cha' juani, nga'aa ta Ni su tyi'i ñati slo ycui' Ni si ná taquiya' ngu' ji'i cua ña'a ca cña nu nda ycui' Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu', si culu'u ngu' ji'i tya'a ñati ngu' cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'i cña bi'. Lo'o jua'a ta Ni su tyi'i ñati ca slo ycui' Ni si taquiya' ngu' ji'i leaa cña bi', si culu'u ngu' cña bi' ji'i tya'a ñati ngu'. ²⁰Ndi'ya ñacui na' ji'i ma juani: ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma, si ná tso'o la cha' nu cua'ni ma, si'i ñi'ya nu ndu'ni

ngu' tacati jua, nu ngu' fariseo bi' lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó bi'.

**Nclyu'u Jesús ji'i ngu' cha' tye
cha' ñasi' ngu' lo'o tya'a ngu'**

²¹Cua ndyuna ma ñi'ya nu ngulo ycui' Ndyosi cña ji'i jyo'o cusu' nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: “Ná cujuui ma ji'i tya'a ñati ma”, nacui ycui' Ni. “Si cujuui ngu' ji'i tya'a ngu', li' ntsu'u cha' tsa' ngu' ne' chcuá cha' cua'ni cuayá' bese ji'i ngu' bi'.” ²²Pana quiña'a la cha' chcui' na' lo'o ma juani: masi ca ti'i ti' ngu' ji'i tya'a ñati, li' ntsu'u cha' chcube' ngu' bi'; masi na chcui' ti ngu' cha' cuxi ji'i tya'a ñati, ntsu'u cha' tsa' ngu' bi' slo ngu' nu laca loo ca Jerusalén, cha' caca cuayá' ji'i ngu' cajua li'. Lo'o jua'a si ñacui ngu' ji'i tya'a ñati: “iNa ple tsa nu'u! iNa tonto tsa hique nu'u!” lo'o ñasi' tsa ngu' ji'i tya'a ñati, li' nga'a cha' tsa' ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' tyaqui quii'.

²³Lo'o jua'a laja lo'o ndyaa ti ma ne' laa cha' ta ma msta' ji'i ycui' Ndyosi, si tyi'u ti' ma cha' ntsu'u cha' ñasi' ti' ji'i ma lo'o tya'a ma, ²⁴li' tso'o la xtyuu ma lo'o msta' ji'i ma chaca quiya' ca toni'i ji'i ma. Li' tsa' ma tsa' xaala' ma tyiquee tya'a ma tya clyo. Lo'o li' xa' squi'ya ma msta' bi' toni'i ji'i ma, tsa' lo'o ma ji'i ne' laa chaca quiya'.

²⁵Pana ndi'ya cua'ni ma si ntsu'u ñati nu sta qui'ya ji'i ma ca toni'i cña: hora ti xaala' ma cha' ji'i ma lo'o ñati bi', laja lo'o bilya tyalaa ma slo ngu' tisiya cha' cua'ni cuayá' ngu' ji'i cha' cusu' bi'. Cuxi la cha' si tyaala tsa ngu' tisiya, cha' li' xi'ya ngu' ji'i ngu' policia cha' su'ba

ngu' ji'ḷi mā ne' chcuā. ²⁶Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā, cha' tiya' tsa tyu'u mā su lubii, cha' li' ntsu'u cha' ta mā lcaa ca centavo nu jña ngu' tisiya ji'ḷi mā cha' tyu'u mā li'.

**Nchcui' Jesús sca cha' ji'ḷi
ñati nu ndu'ni suba'**

²⁷Cua ndyuna mā ñi'ya ngulo ycu'i Ndyosi cña ji'ḷi jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: “Ná cua'ni suba' mā lo'o clyo'o xa' ñati'”, nacui' ycu'i Ni. ²⁸Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o mā juani: si ña'a sca nu qui'yu ji'ḷi sca nu cuna'a, lo'o li' culacua ti' yu cha' cua'ni suba' yu lo'o, stu'ba ntsu'u cha' bi' lo'o yu ñi'ya si cua laca ngua'ni suba' yu lo'o nu cuna'a bi', masi tyiquee ti yu ntsu'u cha' cuxi bi'.

²⁹Tso'o la si culo mā si'yu cloo mā la'a tsu' cui, xcuaa mā ji'ḷi li', si si'yu cloo mā ndacui qui'ya cha' ndu'ni mā cha' cuxi. Masi cui'yi' mā, tyanu lubii cresiya ji'ḷi mā li', cha' ná tsa mā su lye ndyaqu' quii' ca bilyaa. ³⁰Tso'o la xi'yu cu' mā ya' mā la'a tsu' cui, xcuaa mā ji'ḷi li', si ya' mā ndacui qui'ya cha' ndu'ni mā cha' cuxi. Masi cu' ya' mā, tyanu lubii cresiya ji'ḷi mā li', cha' ná tsa mā su lye ndyaqu' quii' ca bilyaa.

**Nchcui' Jesús sca cha' ji'ḷi ñati
nu nguxtyanu ji'ḷi clyo'o**

³¹Ndi'ya nchcui' jyo'o cusu' sa'ni: “Si ñacu' sca nu qui'yu ji'ḷi clyo'o yu cha' tyaa slo sti chaca quiya', cha' nti' yu xtyanu yu ji'ḷi clyo'o yu, li' ntsu'u cha' culo yu sca quityi cuentya ji'ḷi nu cuna'a bi'. Quityi bi' ñacu' cha' nga'aa si'li clyo'o yu laca juani.” ³²Pana, quiña'a la cha' chcui'

na' lo'o mā juani: ndyu'ni cuxi sca nu qui'yu si culo yu quityi cha' xtyanu yu ji'ḷi clyo'o yu, si ná ndacui nu cuna'a bi' qui'ya. Lo'o li' si xa' caja clyo'o nu cuna'a bi' lo'o chaca ñati, li' ndacui nu cuna'a qui'ya, lo'o jua'a chaca yu bi' ndacui qui'ya, cha' clyo'o xa' ñati bi' laca nu cuna'a bi'; pana tlyu la qui'ya nu ndacui ji'ḷi nu qui'yu nu ngua clyo'o clyo.

**Nclyu'u Jesús cha' ji'ḷi ngu'
cha' ná cua'ni ngu' jura**

³³Lo'o jua'a cua ndyuna mā ñi'ya nu ngulo ycu'i Ndyosi cña ji'ḷi jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: “Ná tso'o ta mā sca cha' lo'o ycu'i Ndyosi cha' cua'ni mā sca cña, si cha' cuiñi ti nda mā. Nga'a cha' cua'ni mā ñi'ya nu nacui' mā ji'ḷi Ni cha' cua'ni mā.” ³⁴Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o mā juani, cha' ná tso'o tsiya' ti cua'ni mā jura nu lo'o chcui' mā sca cha': masi chcui' mā cuentya ji'ḷi lcaa na nu ntsu'u nde cua, ná cua'ni mā jura jua'a, cha' ca bi' ntucua ycu'i Ni; ³⁵masi chcui' mā cuentya ji'ḷi yuu chalyuu re, ná chcui' mā jura jua'a, cha' cuentya ji'ḷi ycu'i Ndyosi laca chalyuu re; masi chcui' mā cuentya ji'ḷi quich' Jerusalén, ná cua'ni mā jura jua'a, cha' ca bi' laca ycu'i Ni loo. ³⁶La cui' ti cha' ná cua'ni mā jura cuentya ji'ḷi scua' que ycu'i ca mā, cha' sca ti ycu'i Ni ngüñá Ni ji'ḷi cu'mā, lo'o ná caca ji'ḷi mā cuiñá mā ni sca ca quicha' hique mā, ni nu ngata, ni nu ngati. Ná tso'o cuentya ji'ḷi ycu'i Ndyosi tsiya' ti cha' cua'ni mā jura. ³⁷Tsa bi' ti cha' ñacu' mā: “Chañi”, si cha' liñi laca; lo'o jua'a ñacu' mā: “Si'i”, si cha' cuiñi. Cua

ñā'a ca cha' nu chcu' mā nu lo'o ndu'ni mā jura, cha' jil' nu xña'a laca bi'.

**Nclyu'u Jesús ñi'ya cua'ni
ngu' lo'o tya'a cusuū ngu'**

³⁸Lo'o jua'a cua ndyuna mā cha' nu nchcu' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nacui: “Sca ñati tyaala ni, si cua ngüichu yu si'yu cloo tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña si'yu cloo ycu' yu cha' cati xquilya yu. Lo'o jua'a si nguxtyú yu sca la'ya tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña la'ya ycu' yu, cha' cati xquilya yu.” Jua'a nchcu' ngu' nu ngua tya sa'ni li'. ³⁹Pana, quiña'a la cha' chcu' na' lo'o mā juani, cha' nga'aa xuu tya'a mā lo'o ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o mā. Lo'o quiji'i ya' ngu' loo mā la'a tsu' cui, li' ta mā chacuayá' quiji'i ngu' chaca tsu' loo mā, si nti' ngu'. ⁴⁰Si nti' sca ñati tyaala xlyaa camxa jil' mā, hora ti ta mā jil' li'; lo'o jua'a ta mā xi xa' la late' jil' yu, cha' tyaala' jil' yu li'. ⁴¹Jua'a sca nu laca loo ni, si culo yu cña jil' mā cha' tsaa lo'o mā yu'ba jil' yu sca se'i, hora ti tsaa lo'o mā yu'ba bi' jil'; lo'o jua'a tso'o masi tya tsaa lo'o mā jil' ca tyijyu' la xi, si jua'a nti' yu. ⁴²Lo'o jña sca ñati cua ñā'a ca na jil' mā, ta mā na bi' jil'; jua'a si jña ngu' xi cñi jil' mā, tso'o ti chcu' mā lo'o ngu' bi' li'.

**Nclyu'u Jesús cha' tso'o ti
tyu'u tyiquee ngu' ñā'a ngu'
jil' tya'a cusuū ngu'**

⁴³Cua ndyuna mā cha' nu nchcu' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nacui: “Cua'ni tyaca'a mā jil' ngu' tya'a mā, lo'o jua'a ca ti' ti' mā jil' tya'a cusuū mā”.

⁴⁴Pana, quiña'a la cha' chcu' na' lo'o mā juani, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ñā'a mā jil' tya'a cusuū mā, lo'o jua'a tso'o ti chcu' mā jil' ngu' nu nchcu' cuentyu jil' mā, tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu' nu ti' ti' jil' mā; chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi cuentya jil' ngu', masi ndyuni lya' ti' ngu' jil' mā, masi nxyí lo'o ngu' jil' mā. ⁴⁵Li' taca tyuloo ñati jil' mā cha' laca mā sñi' ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua. Ndu'ni Ni cha' stu'ba ti tyucua cuichaa, masi ca su ndil' ñati cuxi, masi ca su ndil' ñati tso'o; ndu'ni Ni cha' stu'ba ti ca'ya tyo, masi ca su ndil' ñati tso'o, masi ca su ndil' ñati cuxi. Bi' cha' tso'o la si stu'ba ti cua'ni mā lo'o leaa ñati. ⁴⁶La cui' ti ná tso'o si xcui' jil' ngu' tya'a tso'o ti mā tso'o ntsu'u tyiquee mā ñā'a mā jil'. Si' na tso'o la taquiyá' ycu' Ndyosi jil' mā si jua'a ti ndu'ni mā, cha' jua'a ndu'ni cua ñā'a ca ñati; masi ñati tso'o, masi ñati cuxi, masi ngu' msu jil' ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo jil' mā, leaa ngu' bi' ndu'ni tyaca'a ngu' jil' tya'a tso'o ti ngu'. ⁴⁷Lo'o chcu' mā cha' tso'o sca ti lo'o tya'a tso'o mā, ná tso'o bi', cha' la cui' jua'a ndu'ni cua ñā'a ca ñati; masi ngu' nu ná ntsu'u cha' jil' lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, lo'o ngu' bi' nchcu' tso'o lo'o tya'a tso'o ngu'. Quiña'a la cha' tso'o cua'ni mā nti' ycu' Ndyosi. ⁴⁸Ycu' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua ni, xcui' cha' tso'o, xcui' cha' liñi, xcui' cha' lubii ndu'ni Ni; ñi'ya ndu'ni ycu' Ni, jua'a nga'a cha' cua'ni mā xcui' cha' tso'o lo'o leaa ñati, si chañi cha' sñi' ycu' Ni laca mā.

**Nclyu'u Jesús jil' ngu' ñi'ya
xyucua ngu' jil' ñati ti'i**

6 Lo'o chaca cha' ni, ná ta mā sca na jil' ngu' ti'i nu lo'o ñā'a

xa' ñatî jî'î mā, cha' ná ña'a ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni mā cuentya jî'î ycu'î Ni. Ná taca xco'o ycu'î Ndyosi Sti na sca cha' tso'o nu tyacua jî'î mā ca su ntucua ycu'î Ni, si cha' ña'a xa' ñatî jî'î mā ndyu'ni mā cha' tso'o ti. ²Lo'o xtyucua mā jî'î ngu' ti'î ni, ná ntsu'u cha' cacha' mā cha' bi' jî'î xa' ñatî. Ná cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu', nu nti' tsa cha' ña'a xa' ñatî jî'î; nu lo'o nxyucua ngu' bi' jî'î ngu' ti'î, masi ne' laa jî'î ngu' judío tya'a na, masi to' calle ti, sca ti nti' ngu' bi' cha' tso'o tsa chcu'î ñatî jî'î. Ná cua'ni mā jua'a. Cha' liñi nchcu'î na' lo'o mā: lcaa cha' tso'o nu tyacua jî'î ngu' bi' ca slo ycu'î Ndyosi nquicha', cua laca ngu'jui cha' bi' jî'î ngu' bi' nu lo'o cua na'a xa' ñatî ti jî'î ngu'. ³Lo'o cu'mā ni, nu lo'o ta mā sca na jî'î ngu' ti'î, ta mā jî'î cuaana ti, cha' ná ca cuayá' ti' xa' la ñatî; masi tya'a mā, ná caca cuayá' ti' ngu' ni cña ndyu'ni mā. ⁴Sca ti ycu'î Ndyosi Sti na caca cuayá' ti' Ni ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni mā cuaana ti, lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua jî'î mā nde loo la.

**Nclyu'u Jesús jî'î ngu' ñi'ya
chcu'î ngu' lo'o ycu'î Ndyosi**

⁵Lo'o chaca cha' ni, lo'o chcu'î mā lo'o ycu'î Ndyosi, ná cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'. Ndu ngu' cuiñi bi' slo ñatî ne' laa jî'î ngu' judío tya'a na, cha' nti' ngu' chcu'î ngu' lo'o ycu'î Ndyosi laja lo'o ña'a ñatî jî'î ngu' bi'; la cui' ti cha' bi' lo'o ndu ngu' laja calle cha' chcu'î ngu' lo'o ycu'î Ni. Cha' liñi nchcu'î na' lo'o mā:

lcaa cha' tso'o nu tyacua jî'î ngu' bi' ca slo ycu'î Ndyosi nquicha', cua laca ngu'jui cha' bi' jî'î ngu' nu lo'o cua na'a ñatî chalyuu ti jî'î ngu'. ⁶Lo'o cu'mā ni, nu lo'o chcu'î mā lo'o ycu'î Ndyosi, tsa mā sca seli su taca tyi'î mā cuaana ti. Si nga'a mā nde ni'î, li' tacu' mā toni'î, cha' jua'a cua'ni tlyu mā jî'î ycu'î Ndyosi Sti na cajua; ndi'î ycu'î Ndyosi cacua ti slo mā, masi ná nga'a xa' ñatî slo mā. Sca ti ycu'î Ndyosi Sti na nchca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni mā cuaana ti, lo'o jua'a xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua jî'î mā nde loo la.

⁷Nu lo'o chcu'î mā lo'o ycu'î Ndyosi ni, ná chcu'î mā la cui' ti cha' quiña'a tsa quiya', ni ná chcu'î mā quiña'a tsa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ycu'î ca mā, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u cha' jî'î lo'o ycu'î Ndyosi tsiya' ti. Nelacua ti' ngu' bi', cha' tso'o la taquiya' jo'ó jî'î ngu' si quiña'a tsa cha' chcu'î ngu', jua'a nti' ngu' bi'. ⁸Pana, ná chcu'î mā jua'a, cha' jlo ti' ycu'î Ndyosi Sti na cua ña'a ca cha' nu lyiji jî'î mā, masi bilya jña mā cha' bi' jî'î Ni. ⁹Tso'o la si ndi'ya chcu'î mā lo'o ycu'î Ni lacua:

Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha' jinu'u.

¹⁰Caā nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo jî'î ya.

Cua'ni nu'u cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu; ñi'ya nu ndu'ni nu'u ca su ntucua nu'u, jua'a caca nde lo yuu re li'.

¹¹Ta nu'u na cacu ya tsā juani.

¹²Lo'o jua'a cui'ya nu'u cha' clyu ti' jî'î ya jî'î lcaa cha' cuxi nu

ntsu'u tyiquee ya, cha' jua'a
cua ngüi'ya ya cha' clyu ti' ji'i
ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o
ya.

¹³ Ná ta nu'u chacuayá' cha'
cojolaqui cha' cuxi ji'i ya,
pana cua'ni lyaá nu'u ji'i ya
ya' nu xña'a.

Nu'u laca loo tsiya' ti; lcaa
chacuayá' nu ntsu'u nde
chalyuu, lo'o jua'a chacuayá'
nu ntsu'u nde cua, jinu'u
ntsu'u lcaa chacuayá' bi'. Ná
nga'a cha' tye cha' tlyu tsa
laca nu'u. Jua'a caca cha'
tu'ni.

Jua'a ñacui mā ji'i ycuí' Ndyosi.

¹⁴ Si cui'ya mā cha' clyu ti' ji'i
ngu' nu ngua'ni cha' cuxi lo'o mā, li'
lo'o Sti na nu ntucua nde cua cui'ya
Ni cha' clyu ti' ji'i mā; ¹⁵ pana si
ná cui'ya mā cha' clyu ti' ji'i tya'a
ñati mā, lo'o ycuí' Ndyosi Sti na, ná
cua'ni clyu ti' Ni ji'i mā ji'i qui'ya
nu ntsu'u ji'i mā li'.

**Nclyu'u Jesús cha' ji'i tsa
nu ná ndacu ngu'**

¹⁶ Lo'o chaca cha' ni: nu lo'o
tyalaa tsá ji'i mā lo'o ná cacu mā
xqui'ya cha' cua'ni tlyu mā ji'i ycuí'
Ni, ná tso'o si tyu'u cha' xñi'i ti'
tyiquee mā, ñi'ya nu ndu'ni ngu'
nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'.
Nti' ngu' bi' cha' ña'a ñati ji'i cha'
tacati tsa nu ndu'ni ycuí' ca ngu',
cha' ná ndyacu ngu' tsá bi'. Cha'
liñi nchcui' na' lo'o mā, cha' cua
laca ngujui cha' ji'i ngu'; lcaa cha'
tso'o nu tyacua ji'i ngu' ca slo ycuí'
Ndyosi nquicha', cua ngujui cha'
bi' ji'i ngu' nu lo'o cua na'a xa' ñati
chalyuu ti ji'i ngu'. ¹⁷ Pana cu'mā ni,

lo'o tyalaa sca tsá nu ná cacu mā,
cha' tso'o la cua'ni tlyu mā ji'i ycuí'
Ni, li' tso'o la tyaati loo mā, jua'a
sube' mā chcuu hiquee mā, ¹⁸ cha' ná
caca cuayá' ti' xa' ñati ji'i mā cha'
ná ndyacu mā tsá bi'. Sca ti ycuí'
Ndyosi Sti na nchca cuayá' ti' ñi'ya
laca cha' tso'o nu ndu'ni mā cuaana
ti. Lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o nu
tyacua ji'i mā nde loo la.

**Cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu'
ca su ntucua ycuí' Ni**

¹⁹ Lo'o chaca cha' ni: ná xco'o
mā quiña'a tsa cha' tso'o cuentya
ji'i ycuí' ti mā laja lo'o ndi'i mā
chalyuu re. Yala ti quiñu'u cha'
tso'o bi' jua'a ti; ntsu'u quiya' cacu
tiña' ji'i, cacu cuixu' ji'i, cua'ni ñu'u
ji'i li'. La cui' jua'a cuaana ngu' ji'i
cha' tso'o nu ntsu'u ji'i mā, nguna'
cha' bi' ji'i mā li'. ²⁰ Tso'o la lo'o
xco'o ycuí' Ni cha' tso'o nu tyacua
ji'i mā ca su ntucua ycuí' Ni; nga'aa
cacu tiña' ji'i cha' tso'o bi', nga'aa
quiñu'u, lo'o jua'a nga'aa caca
cuaana ngu' ji'i cha' tso'o bi'. ²¹ Cha'
nu tyaca'a la ji'i mā ni, tyanu
cresiya ji'i mā ca su ntsu'u cha' bi',
masi sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o
ji'i mā nde chalyuu, masi cha' tso'o
nu cua nchco'o Ni cuentya ji'i mā ca
su ntucua ycuí' Ni.

Nu laca xee ji'i tyucui ña'a ngu'

²² Nu si'yu cloo na ni, bi' laca nu
nda xee ji'i tyucui ña'a na. Nu lo'o
tso'o ti si'yu cloo na, li' taca ña'a na
cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ntsu'u
cha' cua'ni na, taca cua'ni na xcui'
cha' tso'o. ²³ Pana si quicha si'yu
cloo na, nga'aa caca cua'ni na cña,
cha' talya xee ña'a na li'. Lo'o jua'a

ne' cresiya ji'ḷi mā ni, si ndyacu' xee ji'ḷi mā cha' ntsu'u chalyuu cuxi ji'ḷi mā, nga'aa tyu'u xee ne' cresiya ji'ḷi mā tsiya' ti li'; talya tsa tyanu cresiya ji'ḷi mā li'.

Ñi'ya nchcui' ycui' Ndyosi cha' ji'ḷi cñi

²⁴Ni sca ñati ná taca ji'ḷi ngu' cua'ni ngu' cña ji'ḷi tucua tya'a xu'na ngu' sca tyempo ti. Ná taca taquiya' mā ji'ḷi ycui' Ndyosi la cui' tyempo lo'o lye tsa ndya'a cha' tyiquee mā cha' ji'ḷi cñi. Si jua'a ni, cua ntsu'u tucua tya'a xu'na mā li'. Ná tyiquee' li' ca ti'í ti' mā ji'ḷi tsaca xu'na bi', lo'o jua'a ca tiji' ti' mā ji'ḷi chaca xu'na bi'. La cui' jua'a taquiya' tso'o mā ji'ḷi xu'na clyo bi', lo'o jua'a cñilo'o ti mā ji'ḷi chaca bi' li'.

Ña'asii tso'o ycui' Ndyosi ji'ḷi sñi' Ni

²⁵Ndube ti' ycui' Ni ji'ḷi mā, bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' mā ñi'ya caca cha' cu'ú mā, na ca cacu mā, na ca co'o mā su ndi'ḷi mā chalyuu. Ná culacua tsa ti' mā ma caja ste' mā. Cuayá' tsa cha' na lu'ú ti na juani, masi si'i quiña'a tsa na nu cacu na; cuayá' tsa cha' tso'o ti tyucui ña'a na, masi si'i na tso'o tsa ste' na. ²⁶Culacua xi ti' mā ñi'ya nu ndyaca ji'ḷi quiñi nu ndyacu' cua: ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ndiñá ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana ycui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua, nda Ni na cacu ni' jua'a ti. Lo'o cu'mā ni, ¿ha xti la ntsu'u loo mā que quiñi bi' ca slo ycui' Ndyosi? Si'i. Quiña'a la ntsu'u loo mā cuentya ji'ḷi ycui' Ni. ²⁷Pana nga'aa caca caluu la mā sa cla'be metro cua la, masi quiña'a tsa cha' culacua ti' mā.

²⁸Lo'o jua'a cha' ji'ḷi ste' mā, ¿ni cha' nclycua tsa ti' mā ji'ḷi cha' bi'? Culacua xi ti' mā lo'o ña'a mā queé nu ntsu'u lo quixi' cua. Tso'o ti nclyyu bi', masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca ji'ḷi cuiñá late' cacu'. ²⁹Nu jyo'o Salomón nu ngua rey culiya' tsa cua sa'ni ni, tso'o tsa ña'a ngua ste' jyo'o bi'; pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé cua, cha' tso'o la ña'a queé. ³⁰Ñi'ya lo'o tso'o tsa ngüiñá ycui' Ndyosi ji'ḷi queé cua, cha' nda Ni sca lo ste' bi', masi sca ti tsā talo queé bi' lo'o li' tyaqui' ntsu'u quiya'; la cui' jua'a ta ycui' Ni late' cacu' mā, masi xti tsa cha' jly ti' mā ji'ḷi ycui' Ni. ³¹Bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' mā ñi'ya cha' cuxi tyacua ji'ḷi mā ca nde loo la. Ná ñacu'ḷi lye mā: “¿Ma caja na cacu ya?” Ná ñacu'ḷi mā: “¿Ma caja hitya co'o ya?” Ni ná ñacu'ḷi mā: “¿Ma caja ste' ya?” ³²Jua'a nclacua ti' ñati nu ná ntsu'u cha' ji'ḷi lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti. Pana jlo ti' ycui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua cha' lyiji cha' bi' ji'ḷi mā, ³³bi' cha' si'i ji'ḷi cha' bi' clyana mā. Tso'o la si ta mā tyempo ji'ḷi ycui' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'ḷi mā, jua'a tso'o la si cua'ni mā lcaa cha' nu nti' ycui' Ni cha' cua'ni mā nde chalyuu; li' ta Ni lcaa na nu lyiji xi ji'ḷi mā. ³⁴Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' mā cuentya ji'ḷi ñi'ya nu caca ji'ḷi mā tsā quee. Chaca tsā laca bi'. Sca ti ji'ḷi tsā juani culacua xi ti' mā ñi'ya cua'ni mā cha' tyijiloo mā ji'ḷi cha' cuxi nu tyacua ji'ḷi mā juani.

**Ná ntsu'u cha' sta ngu'
qui'ya ji'ḷi tya'a ñati**

7 Lo'o chaca cha' ni: ná sta mā qui'ya ji'ḷi tya'a ñati mā, cha'

ná tyiquee' sta ycuí' Ndyosi qui'ya jil'i mā si cua'ni mā jua'a. ²La cui' ñi'ya nchcui' cuxi mā jil'i xa' la tya'a ñati mā, si tyaala tsa mā, la cui' jua'a cua'ni cuayá' ycuí' Ni jil'i mā. Lo'o jua'a, la cui' cuayá' milya ñi'ya nu nda mā jil'i tya'a ñati mā, la cui' jua'a ta ycuí' Ni jil'i mā. ³¿Ni cha' yala tsa nchcui' mā jil'i sca cha' cuxi nu ntsu'u jil'i xa' la tya'a ñati mā, masi ñi'ya nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyatí cloo ngu'? Pana ná ndube ti' mā cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ycuí' mā, ñi'ya nti' si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycuí' ca mā. ⁴¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee mā chcui' mā lo'o tya'a ñati mā ndi'ya: “Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u”? Jua'a ñacuí mā, masi ná ña'a mā nguti nu ntsu'u cloo ycuí' ca mā. ⁵¡Na cuiñi mā! Clyo la tyu'u nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycuí' ca mā, lo'o li' taca ña'a tso'o mā cha' culo mā satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a mā.

⁶'Cha' lubii nu cuentya jil'i ycuí' Ndyosi ni, ná tso'o si tsa chcui' mā cha' bi' lo'o ñati cuxi nu ná nti' cuna cha' bi' tsiya' ti, cha' ñi'ya nti' xne', jua'a nti' ngu' bi'; su'ba ñasi' mā jil'i ngu' cuxi bi', cha' cua'ni lya' ti' ngu' jil'i mā li'. Lo'o jua'a ná tso'o sta mā sca na tso'o nu quiña'a tsa nga'a su ndya'a cube', cha' hora ti satá quiya' ni' na tso'o bi'.

Ñi'ya nu tso'o la jña ngu' sca cha' jil'i ycuí' Ndyosi

⁷'Lo'o chaca cha' ni: jña mā sca cha' jil'i ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ta ycuí' Ni cha' bi' jil'i mā li'; clyana mā jil'i ycuí' Ni, lo'o jua'a quije Ni jil'i mā li'; tyucui tyiquee mā chcui' mā

lo'o ycuí' Ni, cuna Ni cha' nu chcui' mā lo'o Ni li'. ⁸Cua ña'a ca ñati nu ndijña sca cha' jil'i ycuí' Ndyosi, caja cha' bi' jil'i ngu' li'; cua ña'a ca ñati nu nclyana jil'i ycuí' Ni, quije Ni jil'i ngu' li'; lo'o jua'a cua ña'a ca ñati nu tyucui tyiquee nchcui' lo'o Ni, cuna Ni cha' nu nchcui' ngu' lo'o Ni li'.

⁹'Ná ntsu'u ni tsaca cu'mā nu ta sca quee cacu sñi' lo'o jña nu piti xlyá cacu. ¿Ha ntsu'u? ¹⁰Ni ná ntsu'u ñati nu ta cuaña jil'i sñi' lo'o jña nu piti cualya cacu. ¿Ha ntsu'u? ¹¹Bi' cha' lacua, si jlo ti' mā ñi'ya ta mā na tso'o jil'i sñi' mā, masi cuxi ntsu'u cha' tyiquee mā, la cui' jua'a caca cuayá' ti' mā cha' jlo la ti' ycuí' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua ñi'ya nu ta Ni na tso'o jil'i ngu' nu ndijña jil'i Ni.

¹²'Nga'a cha' cua'ni tso'o mā lo'o xa' ñati si nti' mā cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o mā. La cui' cña bi' ngulo ycuí' Ndyosi lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a cha' nu nguscua xa' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi sa'ni la; sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nchcui' leaa ngu' bi' lo quityi.

To' lo'o chubi ti

¹³'Lo'o chaca cha' ni, nga'a cha' tyeje tacui mā tolo'o chubi. Tlyu tsa tolo'o, lo'o jua'a sii tsa tyucuii su tsa ngu' ca bilyaa; tso'o tsa ña'a tyucuii bi' nti' ngu', bi' cha' quiña'a tsa ñati ndya'a tyucuii bi'. ¹⁴Pana chubi tsa tolo'o, lati tsa tyucuii su tsa ngu' nu ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu'; xti ti ñati nquije jil'i tyucuii bi'.

Lo'o ña'a na si'yu, li' jlo ti' na ni yaca laca nu nda si'yu bi'

¹⁵'Lo'o chaca cha' ni: cua'ni tii ti' mā ña'a mā jil'i ngu' cuiñi nu

nchcui' cuiñi ti cha' cuentya jil'i
 ycui' Ndyosi nclu'u ngu' cha' jil'i ma.
 Sca na'ni tso'o laca nu naa xlya';
 lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, nti' ngu'
 cha' culacua ti' ma cha' ñati' tso'o
 laca ngu' ñi'ya laca xlya'. Tso'o tsa
 nchcui' ngu' bi' lo'o ma, tso'o tsa
 ndu'ni ngu' lo'o ma; pana cha' cuiñi
 laca nu nchcui' cha' tso'o tsa ngu'
 bi', cha' tyaala tsa ngu', cuiñi tsa
 ngu' bi'. Si'i ñi'ya laca xlya' laca
 ngu' bi'; ñi'ya laca sca bo'o nu
 tyaala tsa, jua'a laca ngu' bi'. ¹⁶Taca
 jil'i ma tyuloo ma jil'i ngu' cuiñi bi'
 lo'o ña'a ma ni cña ndu'ni ngu', si
 cha' tso'o, si cha' cuxi ndu'ni ngu'.
 Si'i jil'i quiche' yane nsuu na si'yu
 losu' tyixi, cha' ná ta lti bi' si'yu
 tyixi; jua'a si'i jil'i yaca quiche' nsuu
 na si'yu tyixi. ¹⁷Ji'i lcaa yaca tso'o
 nsuu na si'yu tso'o; pana yaca nu
 cua btyi ni, nga'aa nda bi' si'yu nu
 cacu na. ¹⁸Ná ta sca yaca tso'o si'yu
 nu ná tso'o; jua'a sca yaca nu ná
 tso'o ni, ná ta bi' si'yu tso'o. ¹⁹Lo'o
 li' si'yu ngu' jil'i yaca btyi bi', cha'
 nga'aa tso'o bi'; taqui' ngu' yaca
 bi' li'. ²⁰Nchca cuayá' ti' ma ñi'ya
 ndu'ni sca yaca lo'o ña'a ma si'yu
 yaca bi', lo'o jua'a caca cuayá' ti' ma
 si cuiñi ngu' bi' lo'o ña'a ma ñi'ya
 laca cña nu ndu'ni ngu'.

**Si'i lcaa ñati nu tyatí ca
 su laca ycui' Ni loo**

²¹'Ntsu'u tsa ngu' nu nchcui' lo'o
 na': "Xu'na, Xu'na", nacui' ngu' 'na;
 pana si'i lcaa ngu' bi' nu tyatí ca
 su laca ycui' Ni loo. Sca ti ngu' nu
 taquiya' jil'i cha' nu nchcui' Sti na'
 nu ntucua nde cua, bi' ngu' laca nu
 tyatí ca su laca ycui' Ni loo. ²²Nu
 lo'o tyalaa hora cha' cua'ni cuayá'

ycui' Ni jil'i lcaa ñati chalyuu, tyu'u
 tucua quiña'a ñati nu ñacui' 'na:
 "Xu'na, Xu'na", ñacui' ngu' 'na, "lo'o
 cuare, cua nchcui' ya lo'o ñati
 cuentya jinu'u. Chacuayá' jinu'u
 ngulo ya jil'i cui'i cuxi nu ngusñi jil'i
 ñati, lo'o jua'a cua ngua'ni ya xa' lo
 cha' tlyu chacuayá' jinu'u", ñacui'
 ngu' bi' 'na. ²³Lo'o li' ntsu'u cha'
 xacui' na' cha' jil'i ngu' bi' ndi'ya:
 "Ná nslo na' jil'i cu'ma tsiya' ti. Yaa
 clya ma cha' ngu' xña'a laca ma."

Tucua lo ña'a ngüiñá ngu' ni'i

²⁴'Lcaa ñati nu cuna tso'o cha'
 nu nchcui' na' re, lcaa ñati nu
 taquiya' tso'o jil'i cha' nu nchcui'
 na', laca ñati bi' ñi'ya laca sca ñati
 nu ngulacua xi ti' nu lo'o tya lyiji
 cuiñá yu ni'i jil'i. Lo'o li' ngüiñá yu
 bi' ni'i jil'i yu chu' sca quee cuaja'.
²⁵Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá'
 nu ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'i
 nu ntucua chu' quee bi'. Lo'o jua'a
 ndyaca tsa cui'i, pana ná nclýú
 ni'i bi', cha' tso'o tsa su ntucua chu'
 quee bi'. ²⁶Lo'o jua'a lcaa ñati nu
 ndyuna cha' nu nchcui' na' re lo'o
 ngu', pana ná ndaquiya' ngu' jil'i
 cha' bi', laca ngu' bi' ñi'ya laca sca
 ñati tonto nu ná ngulacua ti' tsiya'
 ti; ngüiñá yu bi' sca ni'i lo yusi ti.
²⁷Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá' nu
 nxlya'ba hitya yuu jil'i ni'i bi', lo'o
 jua'a lye tsa ndyaca cui'i. Nga'aa
 ndalo ni'i bi' li', ndyú bi', ndye bi',
 ngunu'u tsiya' ti li'; lo'o jua'a ñati
 nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cha' jna',
 tye cha' jil'i ngu' bi' tsiya' ti.

²⁸Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa
 cha' re jil'i ngu', li' ndube tsa ti' nu
 ngu' quiña'a jil'i cha' nu ngulu'u yu
 jil'i ngu'. ²⁹Ngua ti' ngu' cha' tlyu

tsa chacuayá' ntsu'u jil'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu', si'i ñi'ya nclu'u mstru cha' jo'ó ti nelyu'u yu jil'i ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

8 Lo'o li' ngua'ya Jesús ca'ya bi'. Quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a jil'i. ²Lo'o li' ndu'u tucua sca nu quicha slo. Ndyatu sti' yu slo ycu' Jesús, cha' nti' yu cuane yu jil'i Jesús cha' cua'ni jo'o jil'i yu, cha' ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' jil'i yu bi'.

—Xu'na —nacu' nu quicha bi' jil'i Jesús—, cua'ni jo'o 'na. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni nu'u cha' caca lubii cuaña' na'.

³Li' ngutacui ya' Jesús lo nu quicha bi', ngusta ya' su ndyatsu' cuaña' yu.

—Cua'ni na' jo'o jinu'u —nacu' Jesús jil'i nu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'u juani —nacu'.

Hora ti ngua tso'o nu quicha bi', ngua lubii cuaña' yu. ⁴Xa' nchcui' Jesús lo'o yu li':

—Yaa clya nu'u slo sti jo'ó —nacu'—. Cajua ta nu'u msta nu nacui jyo'o Moisés cha' ta na jil'i ycu' Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na jil'i quicha nu ntsu'u ji'na. Ná cacha' nu'u jil'i xa' ñati. Taca ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' cua ngua tso'o nu'u, nu lo'o cuna ngu' cha' cua ngusñi sti jo'ó msta nu nda nu'u.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i msu jil'i xu'na sendaru

⁵Lo'o li' ndyalaa Jesús to' quichi Capernaum. Quichi bi' ndyaca tya'a lo'o sca capitán jil'i sendaru

romano nu ndijña jil'i Jesús cha' cua'ni jo'o jil'i sca nu quicha:

⁶—Xu'na —nacu' capitán bi' jil'i Jesús—, quicha tsa msu 'na. Na ntsiya ti yu to' tyi na' cha' nchcu' tyucui tyucui ña'a yu; ti'í tsa nti' yu.

⁷Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Tsa'a na'. Cua'ni na' cha' tyaca tso'o yu —nacu' Jesús jil'i nu capitán bi'.

⁸Hora ti nguxacui capitán cha' jil'i Jesús li':

—Xu'na —nacu' yu jil'i Jesús—, ná tso'o tsaa nu'u to' tyi na', cha' si'i ñati tso'o laca na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' culo nu'u cña cha' cati quicha bi' tsiya' ti; jlo ti' na' cha' caca tso'o msu 'na li', masi tyijyu' ti tyu nu'u chcu'í. ⁹Xu'na sendaru laca na'; laca na' loo jil'i sca siyento tya'a sendaru, lo'o jua'a ntsu'u nu laca loo jna'. Si culo na' cña jil'i tsaca sendaru bi' ndi'ya: “Yaa clya nu'u”, hora ti tsaa yu, cha' nti' na' cha' tsaa yu. Jua'a si chcu'í na' lo'o chaca yu: “Ca'a nu'u ca nde”, hora ti ca'a yu slo na' li'. Jua'a si culo na' cña jil'i msu 'na: “Cua'ni sca cña 'na”, ñacu'í na' jil'i; hora ti cua'ni yu cña bi' 'na —nacu'í capitán jil'i Jesús—. Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u culo cña cha' cati quicha bi'.

¹⁰Ndube tsa ti' Jesús lo'o ndyuna cha' nu nchcui' capitán bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu lca'a jil'i:

—Liñi tsa cha' nchcui' na' lo'o ma juani —nacu'í Jesús jil'i ngu'—. Bilya ña'a na' tsiya' ti jil'i sca ñati nu tso'o tsa jlya ti' jil'i ycu'í Ndyosi, ñi'ya jlya ti' nu capitán re; tyucui ña'a nasiyu Israel re ná ntsu'u ngu'

nu jlya ti' jua'a. ¹¹Chañi cha' tiya' la tyalaa quiña'a tsa ñati tyijyu', masi ngu' loyuu su ntyucua cuichaa, masi ngu' loyuu su ndyaa cuichaa, tsa ngu' cha' tyucua ngu' to' mesa ca su laca ycui' Ndyosi loo nde cua; stu'ba ti tsa tucua ngu' to' mesa bi' lo'o jyo'o Abraham lo'o jyo'o Isaac lo'o jyo'o Jacob. ¹²Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu laca sñi' ycui' Ndyosi nacui' ngu', pana ná tyalaa ngu' bi' slo ycui' Ni. Culo Ni cña ji'i xca ji'i Ni cha' tsa xca xcuaa ji'i ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; xi'ya tsa ngu' bi' ca bi', ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'.

¹³Li' xa' nhcui' Jesús lo'o nu capitán bi':

—Yaa nu'u to' tyi nu'u lacua — nacui' ji'i—. Jlya ti' nu'u, bi' cha' cua ndyaca tso'o nu quicha bi' jinu'u juani ti —nacui' Jesús ji'i.

Lo'o la cui' hora ngua tso'o msu bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a laa Pedro

¹⁴Ca tiya' la ndyaa Jesús nde ni'i ji'i Pedro. Li' na'a Jesús cha' na ntsiya ti xtya'a laa Pedro lo quiña, cha' tlyu tsa tyique' ntsu'u ji'i ma'.

¹⁵Li' ngusta ya' Jesús chu' ya' ma' cusu' bi', lo'o hora ti ndyu'u tyique' ji'i; ndyatū ma' cusu' bi' li', cha' caque' xi na cacu Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tyuū tya'a ngu' quicha

¹⁶Lo'o cua ngusii, li' ndyalaa quiña'a ngu' slo Jesús, lijya lo'o ngu' ji'i ngu' quicha nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Li' ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi bi', cha' tyu'utsu' ji'i ngu' quicha;

lo'o li' ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Jesús jo'o ji'i lcaa ngu' quicha nu ndya'a slo. ¹⁷Jua'a ngua cha' ndyu'u tucua la cui' cha' nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'ya nscua cha': “Cua ngua tii ycui' Ni ma nde su ti'i ji'na, lo'o jua'a ñi'ya laca quicha nu ntsu'u ji'na; ngua'ni tye Ni quicha bi', ndyaca tso'o na li'”. Jua'a nscua lo quityi, bi' cha' ndu'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha.

Ntsu'u ngu' nu nti' tya'a lo'o Jesús

¹⁸Lo'o ngua sca tsa na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, bi' cha' ngulo yu cña ji'i ngu' tya'a ndya'a yu cha' tsa lo'o ngu' ji'i ycui' yu ne' yaca ni'i ca chaca tsu' tayu' bi'. ¹⁹Lo'o cua tsa ti ngu', li' ndyalaa sca mstru cha' jo'ó cha' chcui' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui' mstru bi' ji'i Jesús—, lo'o na' ntā' tya'a na' lo'o nu'u lcaa macala su tsa nu'u.

²⁰Nguxacui' Jesús cha' ji'i mstru bi' li':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyuu ni' ndyu'u ni'; lo'o jua'a quiñi sube, ne' xlyati' ndyu'u ni'. Pana na' ni, cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu re cha' caca na' ñati, lo'o jua'a ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña na'.

²¹Lo'o li' nhcui' chaca nu qui'yu nu ndya'a lo'o Jesús nquicha':

—Cusu' —nacui' yu ji'i Jesús—, ta xi chacuayá' 'na cha' tsa'a na' to' tyi na' cha' ña'asi' na' ji'i sti na' ña'a cuayá' nu cajaa sti na', cha' xatsi' na' ji'i sti na' clyo. Li' tsa'a la lo'o nu'u.

²²Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i yu:

—Tso'o la masi caa lca'a nu'u 'na juani ti —nacuī Jesús jī'ī—. Tya ntsu'u xi xa' la ñati chalyuu tya'a ma nu taca xatsi' jī'ī ñati nu cua ngujuīi.

**Ngulo Jesús cña jī'ī cui'ī lo'o
jī'ī clyoo' lo tayu'**

²³Lo'o li' ndyatī Jesús ne' yaca ni'ī piti; ndyatī ngu' nu ndyaca tsa'a jī'ī lo'o, ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.
²⁴Lo'o li' lye tsa ndyaca cui'ī, lye tsa ndyatū clyoo' lo tayu'; cua quilyu'u ti yaca ni'ī bi' ne' hitya xquilya clyoo', pana laja' Jesús ntsu'u ne' yaca ni'ī bi'.²⁵Li' nguxtyu'u ngu' tya'a ndya'a jī'ī Jesús:

—Cusu' —nacuī ngu' jī'ī Jesús—, cua'ni lyaá clya jī'na. Cua quilyu'u ti yaca ni'ī re ne' hitya, cajaa na si nti'.

²⁶Li' nguxacuī Jesús cha' jī'ī ngu' bi':

—¿Ni cha' ntsiī tsa mā? —nacuī jī'ī ngu'—. iXi tsa tyempo ndalo mā, cha' ná jlya ti' mā jī'ī ycuī' Ndyosi cha' caca jī'ī Ni cua'ni Ni cña!

Lo'o li' ndyatū Jesús, nchcui' lo'o cui'ī lo'o clyoo' cha' cua'a jī'ī cha' bi'; hora ti ngua tī bi' li'.²⁷Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' ngua tī tsiya' ti clyoo' lo'o cui'ī bi'.

—¿Ti ñati ta laca nu cusu' re? —nacuī ngu' jī'ī tya'a ngu'—.
Ndaquiya' clyoo' jī'ī, jua'a nduna cui'ī cha' nu nchcui' nu cusu' re lo'o.

**Ngua'ni Jesús jo'o jī'ī ngu' Gadara
nu ngusñi cui'ī xña'a jī'ī**

²⁸Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' nde loyuu jī'ī ngu' Gadara. Li' ndyacia tya'a tucua tya'a ngu' quicha lo'o Jesús; ngusñi cui'ī xña'a jī'ī tyucuaa ngu', bi' cha' tyaala tsa

ngu' quicha bi'. Ndi'ī ngu' ne' lo'o jyo'o, lo'o jua'a nga'aa nda ngu' chacuayá' tyeje tacui xa' ñati tyucuii jua. ²⁹Lo'o li' ngua'ni cui'ī xña'a cha' cuiī tsa ngusi'ya ngu' quicha bi':

—¿Ni cha' ndya'a nu'u slo cua, Jesús? —nacuī ngu' quicha jī'ī—. Nu'u laca nu sca ti Sñi' ycuī' Ndyosi. ¿Ha xcube' nu'u jī'ī cua nti' nu'u, masi si'ī tyempo juani caca cha' nchcube' bi'?

³⁰Lo'o ndeja la xi ndi'ī quiña'a tsa cube', ndya'a nlyana ni' na cacu ni'.³¹Li' ngua'ni cui'ī xña'a bi', cha' ngüijña ngu' quicha chacuayá' jī'ī Jesús cuentya jī'ī cui'ī bi'.

—Jlo ti' ya cha' nti' nu'u culo cui'ī nu ntsu'u jī'ī ya, cha' cua'ni nu'u jo'o jī'ī ya —nacuī ngu' bi' jī'ī Jesús—. Bi' cha' ta xi chacuayá' jī'ī cui'ī cha' tsa xñi jī'ī cube' nu ndya'a jua.

³²Li' nda Jesús chacuayá' jī'ī cui'ī bi':

—Yaa clya mā —nacuī Jesús jī'ī cui'ī bi'.

Lo'o li' ndyu'utsu' cui'ī xña'a jī'ī tyucuaa nu quicha bi', ndyaa cui'ī bi' ngusñi jī'ī cube'. Hora ti ngusna lcaa cube' bi', ngua'ya ni' to' cua'a, ndyú ni' ne' hitya tayu', ndyi'o ni' hitya, ngujuīi lcaa cube' bi' li'.

³³Lo'o na'a ngu' nu ña'asiī jī'ī cube' bi' ñi'ya nu ngua jī'ī ni', ndyutsiī tsa ngu' li'. Ngusna ngu' ca quichi cha' cacha' ngu' jī'ī ngu' quichi ñi'ya nu ngua jī'ī ngu' quicha nu ngusñi cui'ī xña'a jī'ī, lo'o jua'a ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua jī'ī cube' bi'.³⁴Lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' slo Jesús. Lo'o ndyacia tya'a ngu' lo'o, li' lye

tsa ngüijña ngu' bi' jil'i cha' nga'aa tyanu Jesús loyuu quichi' tyi ngu', tyaa yu xa' se'li nti' ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca nu quicha nu nchcu' tyucu' tyucui ña'a yu

9 Lo'o li' xa' ndyatí Jesús ne' yaca ni'li bi', cha' tyeje tacui lo tayu' cha' tyaa quichi' tyi. ²Lo'o ndyalaa quichi' bi', li' ñaa lo'o ngu' jil'i sca nu quicha nu nchcu' tyucu' tyucui ña'a yu; ñaa ngu' slo Jesús cha' cua'ni jo'o jil'i nu quicha bi'. Ntsiya nu quicha bi' ne' sca catya. Pana jlo ti' Jesús cha' jlya ti' ngu' bi' jil'i, bi' cha' nchcu' lo'o nu quicha ndi'ya:

—Ca tso'o nu'u, sñi' —nacui Jesús jil'i nu quicha—. Cua ngua'ni clyu ti' na' jil'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u.

³Lo'o li' ngulacua xi ti' mstru cha' jo'ó nu ndu cacua ti: “Cha' cuxi nchcu' nu qui'yu re cuentya jil'i ycu' Ndyosi”. Jua'a ngulacua ti' ngu'. ⁴Pana, ngua tii Jesús jil'i lcaa lo cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' chii nti' ma ña'a ma 'na juani? —nacui Jesús jil'i mstru bi'—. ⁵Ná ndiya ti' ma si ñacu' na' jil'i nu quicha re: “Cua ngua'ni clyu ti' na' jil'i qui'ya nu ntsu'u hi”. ¿Ha tso'o la si chcu' na' lo'o nu quicha lacua: “Tyatu nu'u, xa tu'ba catya hi cha' tyaa lo'o jil'i ca to' tyi”? —nacui Jesús—. ⁶Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' ntsu'u chacuayá' 'na cuentya jil'i ycu' Ndyosi cha' cuityi na' qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati' chalyuu, cha' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca ñati. Ca cuayá' ti' ma lo'o ña'a ma cha' tyaca tso'o nu quicha re juani.

Li' xa' nchcu' Jesús lo'o nu quicha bi':

—Tyatu nu'u —nacui Jesús jil'i—, xñi jil'i catya jinu'u cha' tsa lo'o jil'i ca to' tyi.

⁷Hora ti ndyatü nu quicha bi', ngusñi jil'i catya jil'i, ndu'u yu, ndyaa yu ca to' tyi yu. ⁸Quiña'a tsa ñati na'a jil'i cha' bi', ndyutsii tsa ngu' li'. Ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi li', cha' cua nda Ni chacuayá' jil'i ñati' chalyuu cha' cua'ni cña tonu jua'a, ngua ti' ngu'.

Ngusi'ya Jesús jil'i Mateo

⁹Ndu'u Jesús ndyaa, lo'o li' cua tyeje tacui ti to' ni'li su ntucua Mateo nxñi cña cña loo ngu'. Nchcu' Jesús lo'o nu Mateo bi' li': —Tyu'u lca'a nu'u 'na —nacui Jesús jil'i.

Hora ti ndyatü Mateo, nguxtyanu cña jil'i, ndyaa lca'a jil'i Jesús li'.

¹⁰Tiya' la li' nga'a Jesús nde ne' ni'li jil'i Mateo, ntucua yu to' mesa cha' ndyacu yu. Lo'o li' quiña'a la ñati ndyalaa slo Mateo cha' cacu ngu' lo'o. Ndi'i ngu' tya'a ndu'ni cña lo'o Mateo, lo'o xa' la ñati nu nacui ngu' jil'i cha' ná tso'o ñati bi', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús; stu'ba ti ndyacu lcaa ngu' bi'. ¹¹Lo'o na'a ngu' fariseo cha' ndyacu Jesús lo'o ngu' bi', hora ti nchcu' ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu:

—¿Ni cha' stu'ba ti ndacu xu'na ma lo'o ngu' nu ná tso'o, masi lo'o ngu' re nu laca msu jil'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cña cña loo jil'i ngu'? —nacui ngu' fariseo bi'.

¹²Pana ndyuna Jesús cha' nu nda ngu' bi', bi' cha' nchcu' ycu' yu lo'o ngu' li':

—Ngu' nu ná quicha ni, ná ntsu'u cha' caca jo'o jil'i ngu' bi' —nacui

Jesús ji'i ngu'—. Sca ti ji'i ñati quicha ntsu'u cha' caca jo'o. ¹³Yaa clya ma cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi, nu ndi'ya nchcui': "Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i tya'a ñati ma, nacui ycu' Ni. Bi' nu tso'o la, masi ná ta ma quiña'a tsa msta 'na; ni na'ni scu' ma, ná ndu'ni cha' ta ma msta 'na." Jua'a nscua lo quityi. Ná lijya na' chalyuu cha' chcui' na' lo'o ñati nu tso'o tsa ycu' ngu', nti' ngu'; cua lijya na' chalyuu cha' chcui' na' lo'o ngu' nu jlo ti' cha' ntsu'u cha' cuxi tyiquee ngu', cha' caca tyuju'u ti' ngu' li'. Xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'.

**Ndacha' ngu' judío ji'i Jesús
si ná cua'ni tacati yu ji'i
tsa nu ná ndacu ngu'**

¹⁴Lo'o li' ndyalaa sca taju ñati slo Jesús, la cui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan laja lo'o ntyucuatya ji'i ngu' laca ngu' bi'. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—Ntsu'u tsa nu ná ndacu cuare —nacui ngu'—, lo'o ntsu'u tsa nu ná ndacu ngu' fariseo, xqui'ya cha' ndu'ni tacati ya tsa bi'; pana nu'u, lo'o jua'a ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, lcaa tsa ndacu ma. ¿Ni cha' ta ndacu cu'ma lcaa tsa lacua?

¹⁵Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o cutsii; ná ndi'i ngu' xñi'i ti' ngu' tsa bi' lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. Pana nu lo'o tyalaa tsa li', nu lo'o tyaa lo'o ngu' ji'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii, cha' caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a

chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' re nde loo la.

¹⁶Chaca cha' chcui' na' lo'o ma: ni sca ngu' ná cua'ni cho'o ngu' late' cusu' ji'i ngu' lo'o sa yu'be late' cucui, cha' lo'o cua ndyaati late' bi', tyatsii' late' cucui bi'; tyati' jlyacua su ngalya late' bi' li'. ¹⁷La cui' ti cha', ná su'ba ngu' lcui nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; ndye ngula'a tyaca' li', tye lcui tyalú li'. Ne' tyaca' cucui tyu'u lcui nu chca ndyu'u ti; jua'a talo tyucuaa cha' bi', lo'o lcui lo'o tyaca' bi'. (Jua'a ngulu'u Jesús ji'i ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná tso'o quixa' ngu' cha' cucui nu nclyu'u yu cuentya ji'i ycu' Ndyosi lo'o cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' cha' cua'ni ngu'.)

**Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu
ndyala' ste' Jesús**

¹⁸Laja lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa sca ngu' judío nu laca loo; ndatu sti' yu slo Jesús li', cha' jña yu sca cha' clyu ti' ji'i:

—Cua ngujui ca ti sca nu piti cuna'a sñi' na' —nacui nu cusu' ji'i Jesús—. ¿Ha ná tsa nu'u slo na' cha' sta ya' nu'u lo nu piti bi'? —nacui—. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni cha' tyu'u nu piti chaca quiya'.

¹⁹Li' ndyatú Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa ngu' lo'o nu cusu' bi'. ²⁰Pana tyucui su ndyaa ngu' njyacia sca nu cuna'a quicha ji'i Jesús, lijya nde chu' yu cha' cala' ma' quiya' ste' yu; cua tii tyucuaa yija quicha nu cuna'a bi', cha' ndyalú tañi. ²¹Ndi'ya ngulacua ti'

ma': "Masi cala' ti na' ste' Jesús, li' tyaca tso'o na'". Jua'a ti ngulacua ti' ma'. ²²Lo'o li' nguxtyacui Jesús, nguxña'a j'i'i nu cuna'a bi':

—Cua'ni cho'o tyiquee nu'u, sñi' —nacui Jesús j'i'i—. Jlya ti' nu'u 'na, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u juani.

Lo'o hora ti ndyaca tso'o nu cuna'a bi'.

²³Lo'o li' ndyalaa Jesús ca to' tyi nu laca loo bi', na'a cha' cua ndyalaa ngu' musca slo cha' nscua santo; nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu' toni'i j'i'i nu cusu' bi'. ²⁴Nhcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa ma' tso'o la —nacui—. Na laja' ti nu piti re, si'i na ngujui re.

Nxtyi lo'o tsa ngu' j'i'i Jesús li', ²⁵pana ngulo'o Jesús j'i'i ngu' cha' caja su tyatí ycuil' yu ne' ni'i ca slo nu piti bi'. Li' ngusñi yu ya' nu piti bi', ndaca'a nu piti li'. ²⁶Lo'o jua'a ngua cha' nguañi cha' bi' lcaa quichi nu ndi'i ngu' ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o j'i'i tucua tya'a ngu' cuityi'

²⁷Lo'o li' ndu'u Jesús ca ne' ni'i bi' ndyaa yu, lo'o jua'a ndya'a lca'a tucua tya'a ngu' cuityi' j'i'i yu.

Ngusi'ya ngu' j'i'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u j'i'i cua, cusu', nu'u nu laca ñati' tya'a j'i'i jyo'o David —ndu'ni ngu' j'i'i.

²⁸Lo'o cua ndyalaa Jesús ndyatí ni'i j'i'i, lo'o nu ngu' cuityi' bi' li'ya ngu' cacua la slo yu. Nhcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—¿Ha jlya ti' ma' cha' caca jna' cua'ni na' cha' tyaca tso'o ma'? —nacui yu j'i'i ngu'.

—Jlya ti' ya, cusu' —nacui nu ngu' cuityi' bi' j'i'i.

²⁹Lo'o li' ndyala' Jesús cloo tyucuaa ngu' cuityi' bi':

—Tyaca tso'o ma' lacua. Caca bi' j'i'i ma' si jlya ti' ma' 'na —nacui Jesús j'i'i ngu' cuityi' bi' li'.

³⁰Hora ti ngua tso'o si'yu cloo ngu', ña'a tso'o ngu' li'. Lo'o li' lye nhcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná cacha' ma' j'i'i ni sca ñati, cha' ná caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya ngua cha' ngua tso'o cloo ma' —nacui Jesús j'i'i ngu' bi'.

³¹Pana ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndacha' ngu' j'i'i lcaa ñati' ñi'ya ngua cña nu ngua'ni Jesús lo'o ngu'; bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui ña'a loyuu jua.

Ngua'ni Jesús jo'o j'i'i sca nu cu'u

³²Lo'o cua ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', li' ndyalaa chaca latya ñati, yaa lo'o ngu' j'i'i sca yu cu'u; na cu'u yu xqui'ya cui'i cuxi nu ngusñi j'i'i yu. ³³Lo'o ngulo Jesús cui'i cuxi j'i'i nu quicha bi', li' ngua nhcui' yu, masi cu'u yu tsá la. Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndu ndacua li'.

—Bilya ña'a na sca cha' tlyu jua'a —nacui ngu' j'i'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u ñati' tyucui ña'a nasiyu Israel re nu caca cua'ni jo'o jua'a —nacui ngu'.

³⁴Pana xa' ña'a nhcui' ngu' fariseo bi':

—Na nclyo nu Jesús jua j'i'i cui'i cuxi nu ngusñi j'i'i ngu' xqui'ya nu xu'na cuiñaja nu nda chacuayá' cha' cua'ni yu jua'a —nacui ngu' fariseo bi'.

Tya'na tsa ti' Jesús j'i'i ngu' quiña'a

³⁵Lo'o li' ndyaa Jesús lcaa quichi sube, lcaa quichi tonu, cha' culu'u

ji'í ngu' ne' laa ji'í ngu' judío; quiña'a tsa cha' nda Jesús lo'o ñati ñi'ya tso'o caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya ji'í ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni jo'o ji'í lcaa ngu' quicha, ji'í lcaa ngu' nu ngunu'u ti'. ³⁶Tya'na tsa ti' Jesús ji'í nu quiña'a tsa ñati nu ndya'a lca'a ji'í, cha' ná nchca ji'í ngu' bi'; nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya nu tyi'í tso'o la ngu'. Ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná ntsu'u nu ña'asií ji'í ni', jua'a ndu'ni ngu' quiña'a bi', ngua ti' Jesús. ³⁷Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í, nda yu sca cuií lo'o ngu' cuentya ji'í ngu' quiña'a bi'. Nacuí yu cha' bilya cuna tso'o ngu' cha' ji'í ycuí' Ndyosi, cha' ñi'ya laca sca xtya nu tso'o tsa ndyatsi cha' cua ngulala ti caca clacua, jua'a laca ngu' bi'.

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re cha' chcui' na lo'o ñati cha' xñi ngu' cha' nu nchcui' na' —nacuí Jesús ji'í ngu' bi'—. Lo'o jua'a, xti ti ngu' ntsu'u nu caca cua'ni cña re. ³⁸Bi' cha' chcui' ma lo'o Sti na' nu laca Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa' la tya'a ñati nu taca ji'í cua'ni cña re.

Nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ngusubi Jesús ji'í cha' ca tsa'a ngu' ji'í

10 Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'í nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'í cha' caa ngu' slo. Nda yu chacuayá' ji'í ngu' bi', cha' tsa'a ngu' lo cña ji'í, cha' culo ngu' cui'í cuxi nu ngusñi ji'í ñati; jua'a nda yu chacuayá' cha' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha.

²Nde nscua na' xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús: nu clyo ngusubi yu ji'í Simón, nu lo'o ndu'ni ngu' Pedro ji'í, lo'o

Andrés tya'a ngula nu Simón bi'; li' ngusubi yu ji'í Jacobo, lo'o Juan tya'a ngula Jacobo, nu laca sñi' Zebedeo; ³lo'o jua'a ngusubi yu ji'í Felipe, lo'o ji'í Bartolomé, lo'o ji'í Tomás, lo'o ji'í Mateo nu ngusñi cñi cña loo ngu' clyo; lo'o jua'a ngusubi yu ji'í Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'í Lebeo nu lo'o ndu'ni ngu' Tadeo ji'í; ⁴ngusubi yu ji'í Simón nu ngua ji'í taju ngu' cananista, lo'o ji'í Judas Iscariote nu cjuui' cresiya ji'í Jesús ji'í ngu' cuxi ca tiya' la.

Ngulo Jesús cña ji'í nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' chcui' ngu' lo'o ngu' xa' quichi

⁵Ngulo Jesús cña ji'í nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ndi'ya: —Ná tsa'a ma tyucuií nde xa' tsu' su ndi'í ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'í lo'o ycuí' Ndyosi tsiya' ti, ni ná tsa'a ma quichi tyi ngu' Samaria —nacuí Jesús ji'í ngu' bi'—. ⁶Sca ti slo ngu' Israel tya'a ma tsa'a ma, cha' tya'na tsa ngu'; ñi'ya ndu'ni xlya' nu cua nguna', jua'a ndu'ni ngu' bi'. ⁷Ta ma cha' lo'o ngu' lcaa quichi cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycuí' Ndyosi loo. ⁸Cua'ni ma cha' tyaca tso'o ngu' quicha, cua'ni ma cha' chaca quiya' tyu'ú ngu' nu cua ngujuii; cua'ni ma jo'o ji'í ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha' nu xa' caca lubii cuaña' ngu' quicha bi'; culo ma ji'í cui'í cuxi nu ngusñi ji'í xa' la ñati. Ná ngusñi na' cñi lo'o nda na' chacuayá' ji'í ma cha' cua'ni ma jo'o ji'í ngu' quicha, bi' cha' ná cui'ya ma caya' lo'o cua'ni ma jo'o ji'í ngu'.

⁹Ná lo'o cñi cui'ya ma tsa'a ma, masi cñi oro, masi cñi plata, masi cñi sube; ¹⁰ni ná lo'o quixu tyaja

qui'ya mā tsaa mā. Lo'o jua'a ná qui'ya mā chaca camxa, ni xa' caña, ni ná lo'o yaca tyu'u ya' mā tsaa mā. Si cua ngxutyucua mā jil'i ngu', nga'a cha' xacu ngu' jil'i mā.

¹¹Lo'o tyalaa mā sca quich'i, masi quich'i tlyu, masi quich'i sube ti, li' clyana mā jil'i sca ñati nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a yu jil'i mā. Slo yu bi' tyil'i mā ña'a cuayá' nu tsaa mā xa' quich'i. ¹²Nu lo'o tyat'i mā to' tyi yu, jña mā jil'i ycu'i Ndyosi cha' ti ti tyil'i tyiquee ngu' ca tyi. ¹³Si chañi cha' nti' ngu' nu ndi'i ni'i bi' cuna la ngu' cha' jil'i ycu'i Ndyosi, li' cua'ni Ni cha' ti ti tyil'i tyiquee ngu' bi'; pana si ñilo'o ti ngu' jil'i mā cha' nti' ngu' cuna ngu', nga'aa culucua Ni jil'i ngu' bi'. Li' nga'aa chcu'i mā cha' jil'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu' bi'. ¹⁴Lo'o si ná nti' ngu' cha' tyanu mā slo ngu', si ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nclu'u mā jil'i ngu', li' xtyanu mā jil'i ngu' bi', masi xtyanu mā jil'i quich'i bi'; jua'a salú mā sñii yuu nu ntsu'u quiya' mā lo'o tyu'u mā quich'i bi'. ¹⁵Cha' liñi nchcu'i na' lo'o mā, cha' nu lo'o tyalaa tsā nu cua'ni cuayá' ycu'i Ndyosi jil'i leaa ñati, li' xcube' tsa Ni jil'i ngu' quich'i su ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu culu'u mā jil'i ngu'; tsā bi' ca tso'o la cha' jil'i ngu' cuxi nu nguti'i quich'i Sodoma, nu nguti'i quich'i Gomorra nu ngua sa'ni.

Cua'ni lya' ti' ngu' jil'i mā

¹⁶Cua'a jyaca mā 'na: Ta na' jil'i mā cha' tsaa mā xa' quich'i ñi'ya si laca mā xlya' nu ndya'a laja bo'o tyaala; bi' cha' tii ti ti' mā tya'a mā laja ñati, ñi'ya nti' ndya'a cuaña nu tii tsa ti'. Tso'o ti tya'a mā, ná

cua'ni tyaala mā jil'i ngu' tsiya' ti. Caca mā ñi'ya laca paloma, cha' masu tsa ni', ná tyaala ni' tsiya' ti. ¹⁷Pana cua'ni tii ti ti' mā lo'o ñati; ná tyiquee' tsaa lo'o ngu' jil'i mā slo ngu' tisiya, masi ná tyaala mā jil'i ngu'. Lo'o jua'a quiji'i ngu' jil'i mā ne' laa jil'i ngu'. ¹⁸Ntsu'u ngu' nu tsaa lo'o jil'i mā slo ngu' nu laca loo cha' ñasi' ti ngu', hasta tyalaa mā ca slo ycu'i rey. Lo'o xcube' ngu' jil'i mā xqui'ya na', li' caja xi tyempo cha' ta mā xi cha' jna' lo'o ngu' bi', masi lo'o ngu' xa' tsu'. ¹⁹Nu lo'o tsaa lo'o ngu' jil'i mā slo ngu' tisiya ni, ná culucua tsa ti' mā ñi'ya caca cha' nu chcu'i mā lo'o ngu' bi', ñi'ya caca xacu' mā cha' jil'i ngu' bi'. Cua'ni ycu'i Ndyosi cha' quije cha' liñi nu chcu'i mā lo'o ngu' bi', ²⁰cha' si'i cha' jil'i ti mā nu chcu'i mā li'; cha' jil'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi Sti na, bi' caca cha' nu chcu'i mā lo'o ngu'.

²¹Tii ti ti' mā tyil'i mā lacua, cha' lo'o tya'a ngula mā tsaa lo'o jil'i mā cha' cuiñi ti sta qui'ya jil'i mā slo ngu' tyaala bi'; lo'o jua'a cujuui cuañi' sti mā jil'i mā. Hasta sñi' mā, cujuui cuañi' ngu' jil'i cu'mā nu laca mā sti ngu' xtya'a ngu' slo ngu' tyaala bi'; hasta cujuui ngu' jil'i mā nti' nu sube bi'. ²²Lo'o jua'a caca ti'i ti' leaa ngu' ña'a ngu' jil'i mā xqui'ya na'. Pana ñati nu talo jil'i leaa cha' cuxi bi', clyaa' ngu' li', caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi'. ²³Tso'o xna mā nde xa' quich'i nu lo'o lye tsa cua'ni lya' ti' ngu' jil'i mā. Cha' liñi nchcu'i na' lo'o ma juani: Bilya ta mā cha' 'na lo'o ngu' Israel tya'a na nde leaa quich'i tyi ngu' nu lo'o caa na' chalyuu chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

²⁴'Ñatī nu laca mstru jī'ī ngu', bi' laca nu jlo la ti', si'i na jlo la ti' ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti. Lo'o jua'a ñatī nu laca xu'na ngu', bi' laca loo jī'ī ngu', si'i msu nu laca loo. ²⁵Sca ti cuayá' cha' ti'í caca jī'ī ngu' cuañi' bi' li', ñi'ya nu ndyaca jī'ī mstru jī'ī ngu'; sca ti cuayá' cña ti'í caca jī'ī msu bi' li', ñi'ya nu ndyaca jī'ī xu'na ngu'. Bi' cha' taca ca cuayá' ti' m̄ cha' ti'í tsa chcuī' ngu' jī'ī m̄ nu ntsu'u cha' jī'ī m̄ lo'o na', cha' laca nu Xu'na m̄; cua nchcuī' ngu' cha' Beelzebú nu xu'na cuiñaja laca na'.

¿Ti jī'ī cutsii m̄?

²⁶'Bi' cha' nacui' na' cha' ná cutsii m̄ jī'ī ñatī chalyuu ti. Lcaa cha' nu ngua'ni ngu' cuaana ti, nti' ngu', quijeloo cha' bi' jī'ī ñatī nde loo la; lcaa cha' nu ntsu'u cuatsi' ti jī'ī ngu', nti' ngu', caca cuayá' ti' ñatī jī'ī cha' bi' nde loo la. ²⁷Lcaa cha' nu nchcuī' na' lo'o cu'm̄ nde su ndi'ī m̄ ycuī' ti m̄, chcuī' m̄ cha' bi' lo'o lcaa ñatī nde loo la; jua'a scaa cha' nu nclyu'u na' jī'ī m̄ cuaana ti, cui' chcuī' m̄ cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichī. ²⁸Ná cutsii m̄ jī'ī ngu' nu cujuui jī'ī m̄ nde chalyuu ti, cha' ná nchca jī'ī ngu' cujuui ngu' jī'ī cresiya jī'ī m̄; tso'o la si cutsii m̄ jī'ī ycuī' Ndyosi nu cua'ni cuayá' jī'ī m̄ nde loo la. Cutsii m̄ jī'ī ycuī' Ndyosi tu'ni, xqui'ya cha' cua'ni Ni cha' tye cha' jī'ī m̄ tsiya' ti si tsa m̄ ca bilyaa.

²⁹'Cua jlo ti' m̄ cha' tsa'ña tsa nga'a quiñi sube nu ndujui' ngu', masi tucua tya'a quiñi sube caja jī'ī m̄ sa paxu ti. Pana ycuī' Sti na laca loo, lcaa cha' jlo ti' Ni; masi sca ti

quiñi sube cajaa ni', pana cua jlo ti' ycuī' Ni cha' bi'. ³⁰Lo'o jua'a cua ngulacua Ni jī'ī lcaa quicha' hique m̄, jlo ti' Ni ni lcaa tya'a quicha' ntsu'u hique scaa ngu'. ³¹Lo'o cu'm̄ ni, quiña'a tsa ntsu'u lo cu'm̄ ca slo ycuī' Ndyosi; ná stu'ba m̄ tsiya' ti masi lo'o quiña'a tsa quiñi sube. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cutsii m̄ jī'ī ñatī.

Cha' jī'ī ñatī nu ntsu'u cha' jī'ī lo'o Jesucristo

³²'Lo'o chaca cha' ni: lcaa ñatī nu ntsu'u cha' jī'ī lo'o na', nu nchcuī' cha' jna' lo'o xa' ñatī, jua'a na', chcuī' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cua cha' tya'a tso'o na' laca ñatī bi'. ³³Lo'o jua'a lcaa ngu' nu nchcuī' lo'o xa' ñatī cha' ná ntsu'u cha' jī'ī ngu' lo'o na', jua'a na', chcuī' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cua cha' si'i tya'a tso'o na' laca ñatī bi'.

Ná stu'ba cha' jī'ī ñatī chalyuu xqui'ya Jesús

³⁴'Ná culacua ti' m̄ cha' tī ti tyi'ī tyiquee ñatī chalyuu xqui'ya cha' cua lijya na'. Ná caca jua'a. Lye la xuu tya'a ngu' xqui'ya na'; ³⁵xuu tya'a sca ñatī lo'o sti yu xqui'ya na', xuu tya'a sca nu cuna'a lo'o xtya'a cho' xqui'ya na', xuu tya'a cuxii jī'ī ngu' lo'o xtya'a laa cho'. ³⁶Xuu tya'a ngu' jua'a ña'a cuayá' caca lcaa tya'a ngu' tya'a cusuu ngu'.

³⁷'Tso'o tsa lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' jī'ī sti ngu', jī'ī xtya'a ngu'; pana si xti la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'a ngu' bi' lo'o na'. Lo'o jua'a tso'o lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' jī'ī sñi' ngu', masi sñi' qui'yu, masi sñi' cuna'a; pana si xti

la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'a ngu' bi' lo'o na'. ³⁸Lo'o jua'a ná taca ñacui ngu' cha' na' laca Xu'na ngu', si ná nti' ngu' bi' tya'a ngu' lo'o na' tyucuii nu culu'u na' jil'i ngu' cha' tsa' ngu'. Ntsu'u cha' xñi ngu' tyucuii bi', masi cjuui xa' ñati jil'i ngu' bi' xqui'ya cha' jna'. ³⁹La cui' jua'a ngu' nu ná ndyujuii ñati jil'i xqui'ya cha' lye la ndu'ni tyaca'a ngu' jil'i ycu' ca ti ngu', ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi'; pana caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' si cjuui ñati jil'i xqui'ya cha' jna'.

Cha' tso'o nu tyacua jil'i ngu' nde loo la

⁴⁰Chaca cha' ni: lo'o ta ñati su tyi'i ma to' tyi ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya si cua nda ngu' bi' su tyi'i na' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a, lo'o ta ngu' su tyi'i na' lo'o ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya si cua nda ngu' bi' su tyi'i ycu' Ndyosi lo'o ngu', cha' la cui' ycu' Ndyosi laca nu cua nda Ni 'na lija' na' ca nde. ⁴¹Lo'o si ta ngu' su tyi'i sca ñati nu laca tu'ba jil'i ycu' Ndyosi, cha' cuentya jil'i ycu' Ndyosi ndya'a ñati bi', tso'o tsa caca jil'i ngu' bi' nde loo la. Li' tyacua sca cha' tso'o nu cua ngxuco'o ycu' Ndyosi cuentya jil'i ngu' bi', stu'ba ti caca jil'i ngu' bi' lo'o jil'i nu laca tu'ba bi'. Lo'o jua'a si ta ngu' su tyi'i sca ñati nu tso'o tsa tyiquee xqui'ya cha' ndaquiya' yu cha' jil'i ycu' Ndyosi, stu'ba caca jil'i ngu' bi' lo'o jil'i nu tso'o tsa tyiquee bi' nde loo la, cha' cua ngxuco'o ycu' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jil'i ngu' bi' ca su ntucua ycu' Ni. ⁴²Lo'o jua'a, si ta ñati masi sca sca' ti hitya co'o

ngu' cuañi' re xqui'ya cha' ngu' nu ndyaca tsa'a 'na laca ngu', chañi cha' cua ngxuco'o ycu' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jil'i ñati bi' nde loo la.

Nda Juan jil'i ñati cha' tsa' slo Jesús

11 Nu lo'o ndye ngulu'u Jesús cha' bi' jil'i nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a jil'i yu, ndu'u yu ndyaa yu cha' chcu' yu lo'o ngu' tyuu tya'a quichi' nu ndi'i cacua ti; ngulu'u yu jil'i ngu' quichi' bi'.

²Tya nga'a Juan ne' chcu'a, pana cua ndyuna nu Juan bi' jil'i lcaa ña'a cña nu ndyu'ni Jesús nu laca Cristo; bi' cha' ngulo Juan cña jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, cha' tsa' ngu' bi' slo Jesús, ³cha' xcuane ngu' bi' jil'i Jesús cuentya jil'i Juan ndi'ya:

—¿Ha chañi cha' nu'u laca ycu' nu cua caa ti? —nacui ngu' bi' jil'i Jesús li'—. ¿Ha tya caa la chaca nu caca ycu' Cristo?

⁴Li' ngxacu' Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Yaa ma cacha' ma jil'i Juan lcaa lo cha' nu nduna ma slo na', lcaa cha' nu ña'a ma slo na' —nacui Jesús jil'i ngu'—. ⁵Cacha' ma cha' nu cua na'a ma ca nde jil'i yu; cacha' ma jil'i cha' ndu'ni na' cha' ndyaca tso'o cloo ngu' nu ngua cuiti', cha' ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya', cha' ngua lubii cuaña' ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha' nduna ngu' nu ngua cu'u jyaca, cha' ndyu'ú ngu' chaca quiya' nu cua ngujuii, cha' nchca cuayá' ti' ngu' ti' ñi'ya nu cua'ni lya'a ycu' Ni jil'i ñati chalyuu jil'i nu cuxi. ⁶Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu ña'a ti tya nxñi cha' 'na,

masi ná nchca cuayá' tso'o ti' lcaa cha'.

⁷Lo'o cua ndyaa ngu' bi', li' nguxana Jesús nchcui' yu cha' jil'i Juan bi' lo'o nu quiña'a tsa ñati' nu ndi'i cajua:

—Nu lo'o ndyaa mā ne' quixi' su nguti'i Juan ca su ná ndi'i ñati, ¿na ca ngulacua ti' mā cha' ña'a mā ca ndacua? —nacu'i Jesús jil'i ngu'—. ¿Ha na'a mā sca yaca quii nu nchcuta' cui'i jil'i? Si'i jua'a. ⁸¿Ni cha' laca ndyaa mā cajua lacua? ¿Ha na'a mā jil'i sca nu qui'yu nu tso'o tsa ña'a ste' yu? Si'i jua'a, cha' nu ngu' nu lacu' ste' tso'o tsa ña'a ni, ndi'i ngu' bi' slo ngu' culiya' nu laca loo. ⁹Ná tyiquee' ngua tii mā cha' laca Juan sca ñati' nu laca tu'ba jil'i ycu'i' Ndyosi. Chañi cha' laca yu jua'a, pana tlyu la cña ngujui jil'i Juan. ¹⁰Ndi'ya nguscua jyo'o cusu' cua sa'ni la cha' jil'i cña nu ntsu'u jil'i Juan:

Culo na' cña jil'i sca msu 'na cha' tsa yu nde loo nu'u, cha' saala yu tyucui' su cã nu'u.

Jua'a nchcui' ycu'i' Ni jil'i Cristo.

¹¹Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā jil'i Juan nu ntyucuatya jil'i ngu', cha' bilya cala sca ñati' chalyuu nu jua'a ntsu'u cña tlyu la jil'i, ñi'ya nu ngua jil'i Juan bi'. Pana cua lijya na' cha' caca na' loo ne' cresiya jil'i ñati; juani cua ña'a ca ñati' nu ngusñi cha' 'na, tlyu la cha' ntsu'u jil'i ngu' bi' que Juan, masi ti' ti' ngu', masi cuañi' ngu'.

¹²Tya lo'o lijya Juan bi' tya clyo hasta juani quiña'a tsa cha' nchcui' ngu', cha' nti' tsa ngu' cha' caca ycu'i' Ndyosi loo jil'i ñati. Lo'o jua'a

ntsu'u tsa ngu' nu lye tsa ndu'ni juersa cha' tyalaa ngu' slo ycu'i' Ndyosi jua'a ti. ¹³Pana cua nchcui' lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu'i' Ndyosi sa'ni la ñi'ya caca lo'o xana caca ycu'i' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati; la cui' jua'a nchcui' cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, ñi'ya laca cña nu ngulo ycu'i' Ni jil'i ñati. Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa Juan. ¹⁴La cui' bi' laca ñi'ya ngua Elías, nu ngua tu'ba jil'i ycu'i' Ndyosi cua sa'ni; la cui' cua sa'ni nscua cha' cã nu bi' chaca quiya' juani, si tyaja'a mā xñi mā cha' bi'. ¹⁵Cua'a jyaca tso'o mā jil'i cha' nu nda na' re lo'o mā.

¹⁶Ná tso'o tsiya' ti ñi'ya nu ndu'ni ñati chalyuu tyempo juani. Ndu'ni ngu' ñi'ya si laca ngu' nu sube nu ndya'a ndijya ti cla'be quichi, nu taja ti' jil'i tya'a ndijya ngu' cha' ná nti' ngu' quijya ngu' lo'o tya'a ngu'. Bi' cha' nxi'ya ngu' jil'i tya'a ngu': ¹⁷“¿Ni cha' ná ntyaja'a mā cula quiya' mā? Na nclya'a ya xi jii cha' jil'i mā”, nacui' nu sube bi'. “¿Ni cha' ná ntyaja'a mā ca xñi'i ti' mā lo'o cua? Na nclya'a ya marcha, na nxi'ya ya nga'a ya.” La cui' jua'a ndyu'ni cu'mã ñati' chalyuu juani; xcu'i' na taja ti' mā, ná tso'o ntsu'u tyiquee mā tsiya' ti ña'a mā jil'i tya'a ñati mā. ¹⁸Nu lo'o ñaa Juan bi' ni, ntsu'u quiña'a tsa na nu ná ndacu yu, nu ná ndyi'yu yu. Lo'o li' nchcui' mā jil'i yu: “Ntsu'u cui'i xña'a jil'i yu, bi' cha' ndu'ni yu jua'a”, nacui' mā. ¹⁹Lo'o li' lijya na' nu cua nda Ni 'na lijya' cha' caca na' ñati, ndacu na' lcaa lo na lo'o mā, ndyi'yu na' lcaa lo na lo'o mā, lo'o li' nchcui' mā 'na: “iÑa'a mā ña'a! Ndacu tsa

yu jua, cu'bi tsa yu”, nacui mā jil'i tya'a mā. “Ná tso'o yu jua cha' tya'a tso'o yu laca ngu' nu nxñi cñi cña loo na, lo'o jua'a xi xa' la ngu' cuxi laca tya'a tso'o yu”, nacui mā 'na. Nacui mā jua'a cha' ná tso'o cha' nu nchcui' na', nti' mā; pana caca cuayá' ti' mā nde loo la cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ngu' nu nacui' cha' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi laca na'.

**Quichì su ná ndaquiya'
ngu' jil'i ycuil' Ni**

²⁰Lo'o li' lye xi nchcui' Jesús cha' jil'i quichì su lu'ba ti ndya'a yu, cha' quiña'a cha' tlyu cua ngua'ni yu slo ngu' ca tyi bi', pana ná ngua tyuju'u ti' ngu' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu'; ná ngxu'tyanu ngu' jil'i cha' cuxi bi'.

²¹—i'Tya'na tsa cu'mā ngu' quichì Corazín! —nacui' Jesús—. i'Tya'na tsa cu'mā ngu' quichì Betsaida! —nacui—. Cua quiña'a tsa cha' tlyu nu cua na'a cu'mā, pana ná nguju'u ti' mā tsiya' ti jil'i cha' cuxi nu ndyu'ni mā, ná ngxu'tyanu mā cha' bi'. La cui' jua'a tya sa'ni la xña'a tsa ngu' quichì Tiro lo'o ngu' quichì Sidón, ngu' xa' tsu' ngua ngu' bi'. Pana ná ngujui ñi'ya caca tyuju'u ti' ngu' bi' jil'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', ná ngulochu' ngu' jil'i cha' cuxi bi', cha' bilya ña'a ngu' bi' cha' tlyu ñi'ya nu ña'a cu'mā ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñi'i ti' ngu' bi'. Ná ndyacu' ngu' late' ngata, ni ná ngusu'ba ngu' jii hique ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o. ²²Liñi cacha' na' jil'i mā, cha' caca tso'o la jil'i jyo'o ngu' Tiro lo'o jil'i jyo'o ngu' Sidón, nu lo'o tyalaa tsā tlyu lo'o cua'ni cuayá'

ycuil' Ndyosi jil'i ñati' chalyuu; lye la xcube' Ni jil'i cu'mā li'. ²³Lo'o cu'mā ngu' Capernaum ni, ¿ha tso'o tsa quichì tyi mā nti' mā? ¿Ha laca quichì tyi mā loo jil'i xa' quichì nti' mā? Pana nde loo la quiñu'u tsiya' ti quichì tyi mā, tyaa ycuil' mā ca bilyaa li'. Quiña'a tsa cha' tlyu ngua'ni na' slo cu'mā, lo'o ná jlyu ti' mā 'na tsiya' ti. La cui' jua'a nu ngua sa'ni, xña'a tsa ngua ngu' quichì Sodoma; pana ná na'a jyo'o ngu' bi' cha' tlyu ñi'ya nu cua na'a cu'mā ngu' Capernaum. Si cua na'a ngu' cha' bi', cua ngua tyuju'u ti' ngu' jil'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu' li', cua ngulochu' ngu' jil'i cha' cuxi bi'; tya nscua quichì tyi ngu' bi' juani lacua. ²⁴Liñi cacha' na' jil'i mā, cha' caca tso'o la jil'i jyo'o ngu' Sodoma bi' tsā tlyu lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i ñati' chalyuu; lye la xcube' Ni jil'i cu'mā li'.

Tì ti tyi'i tyiquee ngu' xqui'ya Jesús

²⁵Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ycuil' Ndyosi Sti yu:
—Cua'ni tlyu na' jinu'u, Sti na'; la cui' nu'u laca Xu'na ya, masi nde cua, masi nde chalyuu —nacui' Jesús jil'i ycuil' Ndyosi—. Tsa xly'a'be hì cha' cua ngua'ni nu'u cha' ngua cuayá' ti' ñati' nu ná jlo tso'o ti' nquicha'; pana xa' ñati' ñi'ya nti' ngu' tii, ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' jinu'u. Masi ngu' nu nchca tsa jil'i, masi ngu' nu jlo tsa ti' lcaa cha' jinu'u nti' ngu', pana ná nchca cuayá' ti' ngu' bi'. ²⁶Chañi cha' jua'a nti' ycuil' nu'u, cha' caca cuayá' ti' ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti.
²⁷Lo'o li' tya ngulu'u la Jesús xi jil'i ngu':

—Lcaa chacuaya' jii' Sti na' ndyanu ya' na'. Ni sca ñati' ná jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na nu laca Sñi' ycuí' Ni; sca ti ycuí' Ndyosi Sti na' jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na. Lo'o jua'a, ni sca ñati' ná jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jii' Sti na'; sca ti na' nu laca Sñi' ycuí' Ni jlo ti' na', lo'o jua'a culu'u na' cha' bi' jii' ñati' nu subi na' jii' cha' ca tsa'a ngu' 'na. ²⁸Lcaa cu'ma nu nga'aa talo ma cha' ti'i tsa cña nu ntsu'u jii' ma nde chalyuu, nti' ma, caa ma tyu'u cha' jii' ma lo'o na' juani; ta na' chacuayá' cha' ti' ti tyi'i tyiquee ma li'. ²⁹Xñi ma cña nu ta na' jii' ma, lo'o li' ca tsa'a ma lcaa cha' 'na. Tya'na tsa ti' na' ña'a na' jii' ma, lo'o jua'a talo tsa tyiquee na' jii' ma; ti' ti tyi'i tyiquee ma lo'o cua ngüiti na' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jii' ma. ³⁰Cha' tso'o laca cha' nu ca tsa'a ma 'na; ná tucui cha' bi', lo'o jua'a lasa ti cña nu ta na' jii' ma.

**Nsuu ngu' si'yu trigo
tsa nu ndi'i cña' ngu'**

12 Lo'o ngua tsa ta'a nu ndi'i cña' ngu' judío, li' ndyaa Jesús su nscua xtya trigo jii' ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jii'. Cua ntyute' ngu' nu ndyaca tsa'a jii', bi' cha' ngusuu ngu' xi si'yu trigo cha' cacu ngu' ña'a ye'e ti. ²Li' na'a ngu' fariseo cha' ndyu'ni ngu' jua'a, nchcui' ngu' lo'o Jesús li':

—¿Ha ná jlo ti' ma cha' ná ntsu'u chacuayá' cua'ni na cña juani, cha' tsa nu ndi'i cña' na laca? —nacui' ngu' bi' jii' Jesús—. Nu ngu' cua nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ¿ni cha' laca ndyu'ni ngu' cña juani lacua?

³Lo'o li' nguxacui' Jesús cha' jii' ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' ma lo quityi jii' ycuí' Ndyosi nu nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacui' Jesús jii' ngu'—. Ngua sca tsa ntyute' tsa yu li', lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ⁴Pana jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca msta jii' ycuí' Ndyosi lo mesa ne' ni'i nu cuentya jii' Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' ni'i bi', ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñati' jii'; sca ti jii' ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' cacu ngu' xlyá bi'. ⁵Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, cha' ngu' sti jo'ó ni, ná nga'a cña' sti jo'ó ne' laa tonu lo'o ndyaca tsa nu ndi'i cña' ngu'; ntsu'u cña nu ndu'ni ngu' sti jo'ó bi'. Pana la cui' ti ná ntsu'u qui'ya jii' ngu' bi' cuentya jii' ycuí' Ndyosi —nacui' Jesús jii' ngu' fariseo bi'—.

⁶Chañi cha' nu nchcui' na', sca cha' nu ndulo la jii' ma que laa tonu bi' jii' ma. ⁷Ná ndube ti' ma ñi'ya nu nchcui' cha' nu nacui' ycuí' Ndyosi, nu nscua lo quityi ndi'ya: “Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ma jii' tya'a ñati' ma”, nacui' Ni, “bi' cña nu tso'o la cha' cua'ni ma. Pana ná nti' na' cha' ta ma quiña'a tsa msta 'na; ni na'ni scu' ma, ná ndu'ni cha' ta ma 'na.” Si cua ngua cuayá' ti' ma ñi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi bi', ná sta ma qui'ya jii' ngu' cha' cuiñi ti. ⁸Lo'o jua'a ta na' chaca cha' lo'o ma, cha' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati' ni, laca na' loo, masi tsa nu ndi'i cña' ngu'.

Cha' jii' sca yu quicha nu nchcu' ya'

⁹Lo'o li' ndu'u Jesús, ndyaa yu xa' quichi, ndyatí yu ne' laa jii' ngu'

judío cajua. ¹⁰Li' na'a yu cha' ndi'i sca nu qui'yu nu quicha ya', cha' cua nchcu' tyucu' sca tsu' ya'. Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na jo'o ji'i ngu' quicha tsa ta'a, nu lo'o nga'a cha' tyi'i cña' na? —nacu' ngu' ji'i Jesús.

Nti' tsa ngu' bi' sta ngu' qui'ya hichu' Jesús. ¹¹Lo'o li' nguxacu' yu cha' ji'i ngu':

—¿Ha ná culo mā ji'i sca xlya' ji'i mā si tyú ni' ne' tyuu? —nacu' Jesús ji'i ngu'—. Culo mā ji'i ni' tu'ni, masi tsa ta'a laca. ¹²Lo'o ñati ni, ndulo la cha' ji'i ñati que ji'i sca xlya', bi' cha' ntsu'u chacuayá' xtyucua na ji'i ñati, masi tsa nu tacati tsa ji'na, nu ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na cña.

¹³Lo'o li' nchcu' yu lo'o nu quicha bi':

—Xquiñi nu'u ya' —nacu' Jesús ji'i.

Lo'o nchquiñi nu quicha bi' ya', hora ti ndyaca tso'o ya' nu quicha, stu'ba ngua bi' lo'o chaca tsu' ya'.

¹⁴Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu ngu' fariseo bi' ji'i yu, ndu'u ngu', ndyaa ngu'; ngua ti' ngu' si caja ñi'ya caca cua'ni tye ngu' cha' ji'i Jesús li'.

Ñi'ya nscua cha' ji'i Jesús lo quityi cua sa'ni

¹⁵Pana ngua cuaya' ti' Jesús lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' fariseo, bi' cha' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'i. Quiña'a tsa ngu' ngutu'u lca'a ngu' ji'i yu, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'. ¹⁶Lo'o li' ngulo yu cña ji'i ngu' nu ngua quicha bi', cha' ná cacha' ngu' tilaca laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o ngu'. ¹⁷Tya sa'ni

cua nda ycui' Ndyosi sca cha' lo'o jyo'o Isaías cuentya ji'i Cristo. Ndi'ya nscua cha' bi' lo quityi:

¹⁸Ña'a mā ji'i msu 'na nu cua ngusubi na' ji'i, nacui' ycui' Ni. Tyaca'a tsa bi' jna', lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu bi'.

Cua'ni na' cha' ca'ya Xtyi'i ycui' na' lo yu bi', cha' chcu' yu lo'o lcaa ñati, masi si' i ngu' judío laca ngu'.

Culu'u yu ji'i ngu' ñi'ya laca cha' liñi nu ndu'ni na' lo'o ñati, nacui' ycui' Ndyosi.

¹⁹Ná xuu tya'a yu, ni ná xi'ya yu cui';

ná cañi xtyi'i yu laja calle ti.

²⁰Ycui' ca yu xtyucua yu ji'i ngu' cha' xñi la ngu' cha' jna', masi nti' ngu' ñi'ya nti' sca yaca quii nu cua catsa ti, cha' nguna'a tsa ti' ngu'.

Lo'o jua'a culu'u yu ji'i ngu' cha' caca cuayá' la ti' ngu' lcaa cha' nu cuentya ji'i ycui' na', masi cua tye ti cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee ngu', masi laca ngu' ñi'ya laca sca candil nu cua tyubi' ti.

Jua'a tyijiloo nu cha' liñi bi' ji'i cha' cuxi.

²¹Ndu ti' ñati tyucui ña'a chalyuu cha' cua caa ti yu.

Jua'a nscua cha' ji'i Cristo lo quityi bi'.

Nsta ngu' qui'ya ji'i Jesús

²²Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' ji'i chaca nu quicha slo Jesús; cua ngusñi cui'i xña'a ji'i, bi' cha' ngua cu'u tu'ba yu, jua'a ngua cuityi' yu. Hora ti ngua'ni Jesús jo'o ji'i nu quicha bi',

cha' xa' nchcui' yu, xa' nda Jesús xee ndyu'u cloo yu. ²³Ndube tsa ti' lcaa ngu' nu na'a jil'i cha' bi' li'.

—¿Ha la cui' nu ñati' tya'a jil'i jyo'lo David bi' laca nu qui'yu re? —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu'.

²⁴Lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' bi', xa' ña'a cha' nchcui' ngu' bi' jil'i Jesús:

—Sca ti chacuayá' jil'i Beelzebú nu laca xu'na lcaa lo cui'i cuxi, sca ti jua'a nchca jil'i nu qui'yu re culo jil'i cui'i cuxi nu ngusñi jil'i ñati' —nacui' ngu' fariseo bi'.

²⁵Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Si tya'be tya'a ngu' sca nasiyu xqui'ya cha' nxuu tya'a ngu' nu laca loo, tye cha' jil'i ngu' bi' jua'a ti li' —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Lo'o jua'a si xuu tya'a ngu' sca quichi' ti, tye cha' jil'i ngu' bi' jua'a ti; masi xuu tya'a ngu' nu ndi'i sca ni'i ti, la cui' ti cha' caca, tye cha' jil'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tyaa ngu' li'. ²⁶La cui' jua'a ná talo Satanás si xuu tya'a ycu'i' Satanás lo'o msu jil'i ycu'i'; tye cha' jil'i nu xña'a yala ti li'. ²⁷¿Ha cha' liñi nchcui' ma lacua, nu lo'o nchcui' ma cha' chacuayá' jil'i Beelzebú nclyo na' jil'i cui'i cuxi? Ná liñi nchcui' ma tsiya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i ma ni, nclyo ngu' jil'i cui'i cuxi chacuayá' jil'i ycu'i' Ndyosi, nacui' ngu'. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' ma lacua; caca cuayá' ti' ma si cha' liñi nchcui' ma, si cha' cuiñi ti nchcui' ma. ²⁸Pana chacuayá' jil'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi nclyo na' jil'i cui'i cuxi, bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' cua ngxana cha' laca ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ñati'.

²⁹Sca ñati' nguula ni, ná caja ñi'ya tyatí' ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba jil'i yu; sca ti si sca' ngu' jil'i xu'na ni'i clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u jil'i yu bi' li'.

³⁰Ñati' nu ná ntaja'a xñi cha' jna', na nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati' nu ná nxyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' jil'i tya'a ñati' ngu' cha' ná xñi tya'a ngu' cha' jna' lacua.

³¹Bi' cha' ndacha' jil'i ma juani cha' taca cui'ya ycu'i' Ni cha' clyo ti' jil'i ñati' xqui'ya lcaa qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu', masi cuxi tsa nchcui' ngu' jil'i ycu'i' Ni; pana lo'o cuxi tsa nchcui' ngu' jil'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycu'i' Ni cha' clyo ti' jil'i ngu' bi' tsiya' ti.

³²Cui'ya Ni cha' clyo ti' jil'i ñati' nu nchcui' cha' cuxi jna' nu cua nda Ni 'na lijya'a cha' caca na' ñati'; pana lo'o chcui' ngu' cha' cuxi jil'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycu'i' Ni cha' clyo ti' jil'i ngu' bi' lcaa tsa lo'o tyi'i ngu' chalyuu, masi tyucui tyempo nde loo la.

Nslo na sca yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'

³³Sca yaca ni, si tso'o yaca, ta si'yu tso'o li'; lo'o jua'a si ná tso'o yaca, ná ta si'yu nu cacu na li'. Jlo ti' na si tso'o yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'. ³⁴Pana, iñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma! Ná nchca chcui' ma cha' tso'o laja lo'o ntsu'u tsa cha' cuxi tyiquee ma; ñi'ya nu ntsu'u tyiquee scaa na, jua'a ndyu'u cha' nu nchcui' na. ³⁵Cua ña'a ca ñati' nu tso'o tyiquee ni, tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati' nu cuxi tyiquee, cuxi

ti nchcui' ngu' bi' li'. ³⁶Ta na' sca cha' lo'o mā juani: nu lo'o tyalaa tsā nu cua'ni cuayá' ycui' Ni jil'i lcaa ñati, li' ntsu'u cha' cacha' lyiji ycui' ca ngu' jil'i lcaa cha' cuxi nu cua nchcui' ngu' nde chalyuu. ³⁷Li' cui'ya Ni cuentya jil'i lcaa cha' nu cua nchcui' mā chalyuu; ñacuī Ni jil'i mā si ntsu'u qui'ya jil'i mā lo'o ycui' Ni, jua'a si ná ntsu'u qui'ya jil'i mā.

Ngua ti' ñati cuxi ña'a sca cha' tlyu

³⁸Lo'o li' nga'a xi mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' fariseo nga'a, nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui' ngu' bi' jil'i Jesús li'—, cua'ni nu'u sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya ya jil'i.

³⁹Li' nguxacuī Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Na xña'a tsa mā ca ta'a mā, cha' xcui' ndijña mā cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya mā jil'i; laca mā ñati nu ná jlyu ti' jil'i ycui' Ndyosi tsiya' ti —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' mā na laca ngua jil'i jyo'o Jonás nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la. ⁴⁰Ñi'ya ndyanu nu Jonás bi' nde ne' cualya tonu bi' sna tsā lo'o sna talya, jua'a na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, tyanu na' ne' tyuu sna tsā lo'o sna talya. ⁴¹Lo'o tyalaa tsā nu cua'ni cuayá' ycui' Ndyosi jil'i lcaa ñati, li' sta jyo'o ngu' Nínive qui'ya jil'i cu'mā nu lu'ú chalyuu juani. Cacha' ngu' jyo'o bi' lcaa ña'a cha' nu ndyuna ngu', cha' nu nda jyo'o Jonás lo'o ngu' tyempo bi', cha' li' ngua tyuju'u ti' ngu' jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu'; nguxtyanu ngu' jil'i cha' cuxi bi'

xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' cha' jil'i ycui' Ni. Pana ná stu'ba cha' nu ngulu'u jyo'o Jonás bi' jil'i ngu' sa'ni lo'o cha' nu nclyu'u na' jil'i mā juani; tlyu la cha' jil'i ycui' Ndyosi laca nu nclyu'u na' jil'i mā juani, pana ná nduna cu'mā cha' bi' tsiya' ti. ⁴²Lo'o caca cuayá' chalyuu ni, la cui' jua'a tyatu jyo'o reina nu ngua loo jil'i ngu' nde Sur, cha' sta nu cuna'a bi' qui'ya jil'i cu'mā nu lu'ú chalyuu juani. Li' chcui' ma' cusu' bi' ñi'ya ngua lo'o ndyaa ycui' ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu' tsa quichi tyi ma' reina bi'; pana cua ngujui cha' jil'i ma' cha' ngua tsa jil'i Salomón bi', cha' tso'o tsa cuii nu nda yu. Bi' cha' ndyalaa ma' slo nu rey bi' cha' cuna ma' cuii nu nda nu cusu' bi', masi xti la cha' ngulu'u jyo'o Salomón bi' que cha' nu nclyu'u na' jil'i mā juani. Tlyu la cha' jil'i ycui' Ndyosi laca nu nclyu'u na' jil'i mā juani, pana ná nduna mā tsiya' ti.

Cui'i cuxi nu xtyuu chaca quiya'

⁴³Lo'o xtyanu cui'i cuxi jil'i sca ñati, li' tya'a yu'u cui'i bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsa cui'i cuxi bi' tsaana su chca'a cña' xi. Lo'o ná quije su chca'a cña' bi' ni, ⁴⁴li' ñacuī: “Tya'a na' ni, xtyuu na' nde su nguti'i na' clyo”. Jua'a culacua ti' cui'i cuxi bi'. Lo'o tyalaa cui'i bi' slo ñati bi', li' ña'a cui'i bi' cha' tya laja ndi'i cresiya jil'i ñati su ngutu'ú nquicha'; si'i cha' ngua tso'o la ñati bi'. ⁴⁵Hora ti tsa cui'i chaca quiya' tsaana jil'i tya tyacati tya'a cui'i nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui'i bi' jil'i ñati bi', cha' caja su tyi'i cui'i bi' lo'o ñati nti.

Ca cuxi la cha' jil'i ñat'i bi' li', cha' quiña'a la cui'l'i xñi jil'i li'. La cui' jua'a cuxi la caca cha' jil'i ñat'i nu ndi'l'i nde chalyuu juani, cha' xña'a tsa ngu'.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu

⁴⁶Tya nchcui' Jesús lo'o ngu', li' ndyalaa xtya'a lo'o tya'a Jesús, ndu ngu' nde liya' cha' nti' ngu' chcui' ngu' lo'o Jesús. ⁴⁷Li' ndacha' sca ñat'i jil'i Jesús:

—Xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u, ndu ngu' nde liya' —nacui' yu jil'i Jesús—. Cua nti' ngu' chcui' ngu' lo'o nu'u.

⁴⁸Li' nguxacui' Jesús cha' jil'i nu qui'yu bi':

—¿Tilaca nu chañi ca laca xtya'a na'? —nacui' Jesús jil'i—. ¿Tilaca nu chañi ca laca tya'a na'?

⁴⁹Lo'o li' ngulu'u ya' yu jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na ñi'ya ndulo xtya'a na' 'na, ñi'ya ndulo tya'a na' 'na —nacui' Jesús—. ⁵⁰Tya'a na' laca lcaa ngu' nu ndu'ni ñi'ya nu nti' Sti na' nu ntucua nde cua' cha' cua'ni ngu'; ñat'i bi' laca ñi'ya laca xtya'a na', ñi'ya laca tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a.

Cuij jil'i ñat'i nu ndyataa si'yu

13 La cui' tsá bi' ndu'u Jesús toni'l'i, ndyaa yu to' tayu' bi', cha' chca'a xi ca bi'. ²Li' ndyu'u ti'l'i quiña'a tsa ñat'i slo Jesús, bi' cha' ndyat'i yu ne' yaca ni'l'i piti, ndyaca'a yu xi li'. Lo'o jua'a ndyanu ñat'i quiña'a bi' to' hitya ti bi'. ³Lo'o li' nchcui' Jesús xi cuij lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua

ti' Jesús culu'u yu jil'i ngu'. Ndi'ya nchcui' yu:

—Ngua sca tsá ndyaa sca ñat'i cataa si'yu trigo —nacui' Jesús—. ⁴Li' lo'o nscui' yu si'yu bi', ndyú xi si'yu lo yuu tacalya to' tyucuij; hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni'. ⁵Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su lati tu'ba yuu nscua chu' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana xti tsa yuu ntsu'u chu' quee bi', ⁶bi' cha' ná ngua xñi suu chu' quee bi', ni ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua. ⁷Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su ngutu' lti quiche'; yala la nguluu lti quiche' bi' chaca quiya', ni ná nda bi' chacuayá' caluu calya trigo tsiya' ti. ⁸Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' lo yuu tso'o, su tso'o tsa nguluu calya; ngutu'u tsa si'yu lo juu' bi' li', hasta sca siyento tya'a si'yu nda sca juu', hasta snayala tya'a si'yu nda chaca juu', hasta calaa tyii tya'a si'yu nda chaca juu'. ⁹Cua'a jyaca ma jil'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, si chañi cha' nti' ma cuna ma cha' tso'o bi'.

Ni cha' nda Jesús cuij bi'

¹⁰Lo'o li' ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cacua la slo Jesús. Nchcuane ngu' jil'i yu li':

—¿Ni cha' ndacha' nu'u cha' bi' jil'i ngu' jua, ñi'ya nti' si nchcui' nu'u sca cña cua' ti? —nacui' ngu' bi' jil'i Jesús.

¹¹Li' nguxacui' Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ma sca cha' nu ntsu'u cuaana ti jil'i jyo'o cusu, ñi'ya caca lo'o caca ycui' Ni loo

ne' cresiya ji'i ñati. Xa' ñati nu ná ngusñi cha' ji'i ycuí' Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cuii nu nchcui' na'; tucui tsa cha' bi' nti' ngu'. ¹²Ñati nu jlya ti' cha' nu nduna ngu' ji'i ycuí' Ndyosi, tya ta la Ni cha' lo'o ngu' bi', cha' jua'a tso'o la xñi ngu' cha' ji'i ycuí' Ni; pana ñati nu ná jlya ti' cha' bi', nu ná nti' taquiya' ngu' ji'i cha' bi', cua'ni ycuí' Ni cha' ná caca ji'i ngu' xñi ngu' cha' ji'i ycuí' Ni tsiya' ti. ¹³Bi' cha' nda na' cuii bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'ya tyu'u liñi cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nti' ñacui cha' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' jna'. ¹⁴Lo'o ña'a na ji'i ngu' bi', li' caca cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' ji'i ycuí' Ndyosi nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'ya nacui cha' bi':

Ná tyiquee' cuna ma cha' bi',
pana ná caca cuayá' ti' ma
ñi'ya nti' ñacui cha' nu cua
ndyuna ma, nacui ycuí' Ni.
Ná tyiquee' ña'a ma cha' bi',
pana ná ta ma cuentya tsiya'
ti ni cha' laca nu cua na'a ma.

¹⁵Tacalya tsa cresiya ji'i ngu' tya'a ma, cha' ná nti' ngu' taquiya' ngu' jna'.

Ná nduna tso'o ngu', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' cha' jna'.

Ná nti' ngu' ta ngu' cuentya, bi' cha' ná nchca ji'i ngu' ña'a tso'o ngu'.

Ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu', bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i ngu' ji'i cha' cuxi bi', nacui ycuí' Ndyosi.

Jua'a nscua lo quityi ji'i ycuí' Ni.

¹⁶Pana tso'o ntsu'u tyiquee ma cha' tya ntucua yaala cloo ma, tya ntucua yaala jyaca ma, cha' ta tso'o ma cuentya ji'i sca cha' nu nchcui' ycuí' Ni. ¹⁷Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' quiña'a ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'a quiña'a tsa ngu' nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ycuí' Ndyosi, cua ntajatya tsa ngu' bi' ji'i cha' nu ña'a ma juani, cha' ña'a ngu' ji'i; cua ntajatya tsa ngu' ji'i cha' nu nduna ma juani, cha' cuna ngu' ji'i. Pana ngujuii ngu' bi' li', masi bilya ña'a ngu' cha' bi', bilya cuna ngu' cha' bi' tsiya' ti.

Ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu

¹⁸Ndi'ya laca cha' nu nda nu cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu trigo bi': ¹⁹Lo'o cuna ñati cha', ñi'ya nu caca lo'o laca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu', pana ná nchca cuayá' ti' ñati bi' ni cha' laca bi', hora ti cua'ni xu'na cuiñaja cha' cuityi cha' tso'o bi', cha' nga'aa xñi ngu' bi' cha' tso'o bi'. Laca ñati bi' ñi'ya laca lo'o ndyú si'yu to' tyucuii ti. ²⁰Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba chu' quee ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna ngu' cha' tso'o nu ji'i ycuí' Ndyosi. ²¹Pana si'ya ti' xa' ñati ji'i ngu' bi', si xtyí lo'o ñati ji'i ngu' xqui'ya cha' tso'o nu cua ndyuna ngu' bi', ná talo ngu' li'. Laca ngu' bi' ñi'ya laca lo'o ná ngusñi tso'o suu si'yu nu ntyucua lo yuu lati tu'ba chu' quee bi', cha' ná ndalo calya bi', ndyanaa bi' li'. ²²Si'yu nu ndyalú lo yuu su ngutu

lti quiche' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi', pana ndya'a tsa cha' tyiquee ngu' bi' ñi'ya caca ji'i ngu' nde chalyuu, cha' nti' tsa ngu' caca culiya' ngu'. Bi' cha' ná nchca ji'i ycui' Ndyosi cua'ni sca cña tso'o ne' cresiya ji'i ngu' bi'. ²³Lo'o jua'a si'yu nu ndyalú su ntsu'u yuu tso'o ni, bi' laca ñi'ya laca ngu' nu cua ndyuna cha' tso'o bi', lo'o nchca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; xcui' na ndaquiya' ngu' ji'i cha' bi', lo'o li' tso'o tsa cha' nu tyu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a laca ngu' bi' ñi'ya laca yuu tso'o bi'. Ntsu'u sca ti juu trigo nu nda hasta sca siyento tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda calaa tyii tya'a si'yu.

**Cuii ji'i quixi' nu ntyucua
laja xtya trigo**

²⁴Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Chcui' na' chaca cha' lo'o cu'ma, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús ji'i ngu'—. Laca ycui' Ni ñi'ya laca sca ñati nu ndyataa xcui' si'yu tso'o lo xtya trigo ji'i. ²⁵Lo'o ngua talya, li' ngujua' ngu'. Pana laja lo'o laja' ti xu'na xtya bi', li' ñaa tya'a cusuu yu, ngusañi si'yu quixi' laja xtya trigo ji'i yu. Lo'o ndye ngusañi si'yu quixi' bi', ndyaa tya'a cusuu yu bi' li'. ²⁶Stu'ba ti ntyucua tyucuaa lo si'yu, lo'o si'yu trigo, lo'o quixi' bi'; tso'o tsa ndyaluu calya bi' nquicha'. Tiya' la li' na'a ngu' cha' si'i xcui' si'yu tso'o nu cua ndyataa bi' nu ntyucua; tyucui ña'a lo xtya bi'

nguixa' ntyucua trigo lo'o quixi'. ²⁷Li' hora ti ndyaa msu slo xu'na xtya bi', ndyaa cacha' ngu' ji'i yu ñi'ya ndyaca: “Cusu’”, nacui ngu' ji'i xu'na cña bi', “¿ha si'i xcui' si'yu tso'o ndyataa nu'u lo yuu jua? ¿Ni cha' laca ntyucua tsa xa' quixi' laja calya juani?” ²⁸Lo'o li' nguxacui nu xu'na cha' ji'i msu bi': “La cui' tya'a cusuu na' ngua'ni cha' lya' ti' lo'o calya 'na lacua”, nacui xu'na xtya ji'i ngu'. “¿Ha nti' nu'u cha' tsa ya scuaa ya quixi' bi', cusu'?” nacui msu ji'i xu'na xtya li'. ²⁹“Ná tso'o jua'a”, nacui xu'na xtya ji'i ngu'. “¿Ñi'ya ta si lo'o calya trigo scuaa ma li'? ³⁰Tso'o la jatya na xi cha' caluu tyucuaa lo, ña'a cuayá' nu cumi trigo bi'. Li' clyo culo na' cña ji'i ngu' cha' tsa ngu' xi'yu ngu' quixi', cha' tyaaca' cuentya yane ti cha' tyaqui lo quiii'; li' caca clacua, nu lo'o si'yu ngu' lcaa trigo cha' tyu'u co'o ne' ja'ba.”

Cuii ji'i si'yu cuxee

³¹Lo'o jua'a nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Chaca cha' chcui' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús ji'i ngu'—. Caca bi' ñi'ya laca sca ti si'yu cuxee nu ndyataa sca ñati ne' lo'o ji'i yu. ³²Sube tsa si'yu cuxee bi', pana tonu tsa yaca laca lo'o nguluu bi', ña'a cuayá' nu ñaa quiñi cha' cuiñá ni' xlyati lo yaca bi'.

Cuii ji'i scua tiye'

³³Lo'o jua'a nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Chaca cha' chcui' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo

ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús ji'i ngu—. Caca bi' ñi'ya laca sa ycu' scua tiye', nu xñi sca nu cuna'a cha' su'ba ji'i lo sna sca' catyá xlyá; quixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacuí lcaa scua bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii lo'o ngu'

³⁴Ngulu'u Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua jua'a, cha' xcui' cuii ti nchcui' Jesús lo'o ngu' bi'; ná ngulu'u yu ni sca cha' ji'i ñati bi' si ná lo'o sca cuii nda yu. ³⁵Cua nchcui' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la ji'i cha' bi'. Ndi'ya nchcui' yu:

Lo'o cuii ti chcu' na' lo'o ngu' cha' culu'u na' sca cha' ji'i ngu', nacui Ni.

Chcui' na' ji'i sca cha' nu ntsu'u cuatsi' ti tya lo'o ngüiñá na' chalyuu re.

Ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cuii ji'i quixi' nu ntyucua lo xtya ji'i ngu'

³⁶Lo'o li' ngxu'tyanu Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñati bi', ndyaa nde ni'i. Li' ndyalaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu slo, nchcuane ngu' ji'i yu li': —Cusu', culu'u nu'u ji'i cua ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cuii nu cuentya ji'i quixi' nu ntyucua lo xtya ji'i ngu' —nacui ngu' ji'i Jesús.

³⁷—Tso'o —nacui Jesús ji'i ngu'—. Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o nclyu'u na' ji'i ñati ni, ndu'ni na' ñi'ya laca si ndyataa na' si'yu tso'o lo xtya 'na. ³⁸Lo'o xtya 'na ni, bi' laca tyucui ña'a chalyuu; lo'o jua'a calya trigo nu ndyaluu lo'o ntyucua si'yu tso'o, bi' laca ñi'ya laca ñati nu cua nda chacuaya' cha' caca Ni loo ne'

creiya ji'i ngu'. Lo'o nu quixi' bi' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o nu xña'a, ³⁹cha' tya'a cusuu na' laca nu ngusañi si'yu quixi' bi' lo xtya 'na; la cui' nu xña'a laca bi'. Tsa nu lo'o xana clyaja xtya ni, bi' laca ñi'ya laca tsa tlyu lo'o tye chalyuu; lo'o ñati nu si'yu quixi' lo xtya bi' ni, bi' laca ñi'ya laca xca ji'i ycu' Ndyosi. ⁴⁰Lo'o xuti'i ngu' quixi' cha' tyaqui, jua'a laca ñi'ya caca ji'i ñati lo'o tye chalyuu. ⁴¹Tsa bi', na' nu cua lijyaa cha' caca na' ñati, ta na' ji'i xca 'na cha' xuti'i xca bi' ji'i lcaa ñati nu ngulu'u qui'i ji'i tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tyu'u ti'i lcaa ñati nu cuxi tyiquee, cha' ná ntsu'u chacuayá' tyanu ngu' bi' ca su laca ycu' Ndyosi loo. ⁴²Li' xcuaa xca ji'i ngu' bi' lo qui' tlyu; xi'ya tsa ngu' ca bi' li', ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'. ⁴³Pana tyanu lcaa ngu' nu lubii tyiquee ca su laca ycu' Ndyosi Sti na loo; caca ndubi tsa ña'a loo ngu' bi' li', ñi'ya ndubi xee cuichaa, xqui'ya cha' ngua lubii cresiya ji'i ngu' tsiya' ti cuentya ji'i ycu' Ni. Cua'a jyaca ma' ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma', si chañi cha' nti' ma' cuna ma'.

Cuii ji'i sca yu'ba nu quiña'a nga'a nu nguatsi' ne' yuu

⁴⁴Chaca cha' chcui' na' lo'o ma', ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati; laca ñi'ya laca sca yu'ba nu quiña'a tsa nga'a. Nguxatsi' ngu' ji'i yu'ba nu quiña'a nga'a bi' ne' yuu ne' lo'o ji'i ngu'. Nde loo la, li' nquije ji'i chaca ñati mala ndyu'u cuatsi' bi', chaa tsa ti' yu li'; bi' cha' hora ti xa' ndacu' yu yuu

lo su nguatsi' yu'ba bi', ndu'u yu ndyaa yu lquichí cha' kujui' yu lcaa na nu ntsu'u jí'í yu, cha' caja cñi jí'í yu cha' cui'ya yu ña'a tsaca lo'o bi' su nguatsi' yu'ba nu quiña'a nga'a bi'. Jua'a ngua cha' ngujui yu'ba nu quiña'a nga'a bi' jí'í yu.

Cuii jí'í sca perla nu quiña'a tsa nga'a

⁴⁵Lo'o chaca cha' hcui' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya jí'í ñati. Laca bi' ñi'ya laca si ncl yana tsa sca ñati jí'í perla nu tso'o tsa ña'a. Jlo ti' yu na ca nu ndyaana yu, bi' cha' tyiquee' ncl yana yu jí'í perla tso'o cha' cui'ya yu jí'í, nti' yu. ⁴⁶Lo'o li' nquije sca perla nu quiña'a tsa nga'a jí'í yu bi'; hora ti ndyujui' yu lcaa na nu ntsu'u jí'í yu, cha' cui'ya nu sca ti perla bi', cha' nga'aa ntsu'u na tso'o la cui'ya yu, nti' yu.

(Cua nda Jesús tyucuaa cuii bi' lo'o ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' sca ti cha' bi' ndulo tsa jí'na, cha' quije chalyuu cucui su laca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya jí'na.)

Cuii jí'í taraya nu tsaa ngu' cuta cualya lo'o

⁴⁷—Lo'o chaca cha' hcui' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya jí'í ñati —nacuí Jesús—. Laca ñi'ya laca sca taraya tlyu nu ntucu ngu' jí'í lo hitya tyujo'o cha' xñi cualya, lo'o li' lcaa lo cualya ndyatí ne' taraya bi'. ⁴⁸Li' tyojolaqui ngu' jí'í taraya ngutsa'a bi' cha' tyu'u ca to' hitya, tyaca'a ngu' xi cha' subi ngu' jí'í lcaa cualya nu tso'o; su'ba ngu' cualya tso'o bi' ne' hcubi, xcuaa ngu' cualya nu ná tso'o bi'. ⁴⁹Lo'o jua'a

caca tsa tlyu lo'o tye chalyuu; li' caa xca jí'í ycuí' Ndyosi cha' sa'be tya'a xca bi' jí'í lcaa ñati, cha' ná stu'ba tyi'í ngu' nu xña'a tyiquee lo'o ngu' nu lubii tyiquee. ⁵⁰Xcuaa xca bi' jí'í ñati xña'a lo quí' tlyu, masi xi'ya tsa ngu' bi' li'; ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'.

Cha' jí'í na nu quiña'a nga'a, masi cucui, masi cusu'

⁵¹¿Ha ngua cuayá' ti' ma lcaa cha' nu ngulu'u ca na' jí'í ma juani? —nacuí Jesús jí'í ngu' li'.

—Ngua cuayá' ti' ya —nacuí ngu' jí'í.

⁵²Li' xa' nguxacuí Jesús cha' jí'í ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í:

—Sca mstru cha' jo'ó ni, si ngusñi yu cha' jna', si ngua tsa'a yu ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya jí'í ñati —nacuí Jesús—, li' laca yu bi' ñi'ya laca sca nu culiya' nu ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'u co'o toni'í jí'í; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu, bi' cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu caca culu'u yu jí'í xa' ñati, masi cha' cusu', masi cha' cucui.

Ndyalaa Jesús nde quichí Nazaret

⁵³Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cuii bi' jí'í ngu', li' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'í. ⁵⁴Ca tiya' la nu lo'o ndyalaa yu quichí tyi yu, li' ndyatí yu ne' laa jí'í ngu' jua, ngulu'u yu xi jí'í ngu' nu ndi'í ne' laa bi'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li':

—¿Mala ngua tsa'a nu qui'yu re lcaa cha' nu nchcui' yu? —nacuí ngu' jí'í tya'a ngu'—. ¿Ñi'ya ngua jí'í yu cha' nchca jí'í yu ndu'ni yu cha' tlyu? ⁵⁵La cui' sñi' cuitiyi yaca

laca yu re. ¿Ha si'i? Lo'o María laca xtya'a yu; lo'o Jacobo, lo'o José, lo'o Simón, lo'o Judas, ngu' bi' laca tya'a yu re. ⁵⁶Lo'o jua'a nu cuna'a tya'a yu ni, tya ndi'i ngu' quichi re. ¿Macala ngua tsa'a yu cha' bi' lacua?

⁵⁷Jua'a ngua cha' chij nti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús, bi' cha' ndi'ya nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa se'i ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi — nacui Jesús ji'i ngu'—. Sca ti quichi tyi yu, ná nduna ngu' bi' cha' nu nchcui' yu tsiya' ti; ni tya'a yu, ná ndaquiya' ngu' ji'i yu.

⁵⁸Xti tsa cha' tlyu ngua'ni Jesús quichi bi'. Ná jlyá ti' ngu' ji'i tsiya' ti, bi' cha' ná ngua'ni yu quiña'a cha' tlyu ca bi'.

Ngujui Juan nu ntyucuatya ji'i ngu'

14 La cui' tyempo bi' cua ndyuna Herodes cha' ji'i Jesús, lo'o nu Herodes bi' laca loo ji'i ngu' Galilea tyempo bi'. ²Li' nchcui' nu laca loo bi' lo'o msu ji'i:

—La cui' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu', la cui' bi' laca nu qui'yu jua —nacui Herodes—. Cua ngujui yu, pana ndyu'ú yu chaca quiya' nti' na', bi' cha' nchca ji'i yu cua'ni cha' tlyu jua'a.

³Ntsij Herodes bi' ni, cha' cua ngusñi yu ji'i Juan bi' tya tsubi' la, ngusca' yu ji'i lo'o ngusu'ba yu ji'i ne' chcuá. Ngua'ni nu cusu' bi' cha' cuxi bi' xqui'ya Herodías clyo'o Felipe tya'a ycu' Herodes bi'. ⁴Tya lu'ú nu Juan bi' lo'o nchcui' lo'o Herodes ndi'ya:

—Ná ntsu'u chacuayá' tyi'i nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacui Juan ji'i Herodes.

⁵Nu ngua li' ngua ti' Herodes cujuui ji'i Juan bi', pana ndyutsii yu ji'i ñati, cha' ngua ti' ngu' cha' cua nchcui' Juan cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu'. ⁶Lo'o ngua tsa' ngula nu Herodes bi', li' ngua'ni yu sca ta'a. Tyuu tya'a ngu' ndyu'u ti'i ngu' slo yu, lo'o li' ñaa nu cuna'a sñi' Herodías, ndyula quiya' su ntucua ycu' Herodes. Ngua chaa tsa ti' nu cusu' bi' li', ⁷bi' cha' ngua'ni yu jura cha' ta yu lcaa na nu ñña cho' bi' ji'i yu. ⁸Li' ndacha' xtya'a nu cuna'a bi' ji'i, na ca nu ñña cho' ji'i Herodes. Ti'í tsa ti' Herodías ña'a ji'i nu Juan bi', bi' cha' ngua ti' cujuui ji'i Juan.

—Hique Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' nta' —nacui nu cuna'a cuañi' bi' ji'i Herodes li'—. Caa lo'o ngu' ji'i scua' que yu ne' sca tsi'yu —nacui.

⁹Ngua xñi'i xi ti' Herodes nu laca loo bi' li'; pana cua ngua'ni yu jura slo lcaa ngu' nu ndya'a ta'a, bi' cha' ngulo yu cña cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nacui nu cuna'a bi'. ¹⁰Ngulo yu cña ji'i sendaru cha' tsaá si'yu cu' ngu' scua' que Juan ca ne' chcuá. ¹¹Li' ngusta ngu' scua' que yu bi' ne' tsi'yu, ñaa lo'o ngu' ji'i bi' li', nda ngu' ji'i nu cuna'a cuañi' bi'. Li' ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa, ndyaa lo'o tsi'yu bi' slo xtya'a.

¹²Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan, ngüi'ya ngu' ji'i jyo'o bi', cha' tsaá lo'o ngu' ji'i cha' tyatsi'. Lo'o cua nguxatsi' ngu' ji'i, li' ndyaa ngu' ndacha' ngu' ji'i Jesús ñi'ya ngua cha' bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu
ca'yu mil tya'a ñati

¹³Lo'o ndyuna Jesús ñi'ya nu ngua ji'i jyo'o Juan, ndyatí yu ne'

yaca ni'i cha' tyu'u yu chaca to' tayu'; ngua ti' yu tsaá sca se'i ca ne' quixi' su ná ntsu'u ñati. Pana yala ti ngua cuayá' ti' quiña'a ñati cha' ndyaa yu cajua, bi' cha' lo'o ti ndyaa lca'a ngu' ji'i yu, masi quiya' ti ngu' lijya ngu' nde to' hitya ti. Lo'o ngu' tyuu tya'a quichi' ndyaa ngu'. ¹⁴Lo'o ndyalaa yaca ni'i bi' to' hitya, li' ngutu'u Jesús; na'a yu cha' cua ndyalaa quiña'a tsa ñati cajua li'. Tya'na tsa ti' yu ji'i lcaá ngu' bi', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha nu ndya'a ngu' lo'o. ¹⁵Tyucui tsa ndi'i ngu'; lo'o cua ngusii, li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús:

—Ne' quixi' ntsu'u na re. Ná ntsu'u ñati cacua ti su ndi'i na re —nacui ngu' ji'i Jesús—. Lo'o jua'a cua ngusii tsa juani. Tso'o la masi culo nu'u cña ji'i nu ngu' quiña'a cua cha' tsaá ngu' lcaá quichi' ca ndacua, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu'.

¹⁶—Cu'ma ta ma na cacu ngu' bi' ca nde ti —nacui Jesús—. Ná nga'a cha' tyaa ngu'.

¹⁷Ndube xi ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' li':

—Ca'yu tya'a ti xlyá teje' ntsu'u ji'na ca nde, cusu' —nacui ngu' ji'i Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u tucua tya'a ti cualya nde. Tsa bi' ti cha'.

¹⁸Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Caá lo'o ma ji'i ca nde —nacui ji'i ngu'.

¹⁹Li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' xi lo quii. Li' ndaya' yu ji'i nu ca'yu tya'a xlyá teje' bi' lo'o ji'i nu tucua tya'a cualya bi'; nxña'a yu nde cua li', ndya xlyá'be ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o li' nguxana yu nsa'be yu xlyá

lo'o cualya bi', nda yu yu'be bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tacha ngu' ji'i ñati bi'. ²⁰Jua'a ngua cha' ndyacu lcaá ngu', ña'a cuayá' nu nguaala' ji'i ngu'. Li' nxuti'i ngu' lcaá yu'be nu ndyanu, lo'o jua'a ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi lo'o yu'be bi'. ²¹Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu ngu' slo Jesús tsa bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'a lo'o nu sube.

Ndya'a Jesús lo hitya tayu'

²²Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyati' ngu' ne' yaca ni'i cha' tsaá ngu' nde loo la su tsaá ycu'i ca chaca tsu' tayu' bi'; tyanu ycu'i cha' chcui' salya' lo'o nu quiña'a tsa ñati bi', ngua ti' yu. ²³Lo'o cua ndyaa lcaá ngu' bi', li' ndyaa Jesús nde sii' ca'ya cha' chcui' lo'o ycu'i Ndyosi su ndu yu ycu'i ti yu. Lo'o cua tsaá ti cuichaa, tya ndu Jesús ycu'i ti nde sii' ca'ya. ²⁴Laja li' tyijyu' ndya'a yaca ni'i bi' lo tayu'. Lqui'ya ti nxna yaca ni'i bi', xqui'ya cha' lye tsa ndyatü clyoo' lo hitya, cha' lye tsa ndyaca cui'i. ²⁵Lo'o cua quixee ti, li' lijya Jesús ndya'a lo hitya ti; ²⁶pana lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ndya'a yu lo hitya ti, ndyutsii tsa ngu' li'.

—iCua lijya sca jyo'o! —nacui ngu'.

Li' ngusi'ya tsa ngu' cha' ndyutsii ngu'. ²⁷Hora ti ndacha' Jesús ji'i ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee ma —nacui Jesús ji'i ngu'—. Na' laca, ná cutsii ma.

²⁸Li' nguxacu'i Pedro cha' ji'i:

—¿Ha chañi cha' nu'u laca, cusu'? —nacui Pedro ji'i Jesús—. Si chañi

cha' nu'u laca, culo nu'u cña 'na lacua, cha' lo'o na' tya'a na' lo hitya cha' tyalaa na' ca su ndu nu'u.

²⁹—Caa nu'u ca nde —nacui Jesús jii Pedro li'.

Lo'o li' ngutu'u Pedro ne' yaca ni'i, ndya'a yu lo hitya cha' tyalaa yu ca su ndu ycu' Jesús. ³⁰Pana hora ti ngua tii yu cha' lye tsa ndyaca cui'i, ndyutsii tsa yu li', nguxana cha' nclyu'u yu ne' hitya li'. Lo'o ti ngusi'ya yu jii Jesús:

—Xu'na —nacui Pedro jii—, culo nu'u 'na ne' hitya re.

³¹Hora ti ngusni Jesús ya' Pedro.

—Xti tsa tyempo ndalo nu'u cha' jlya ti' nu'u 'na —nacui Jesús jii Pedro bi'—. ¿Ni cha' ná jlya tso'o ti' 'na?

³²Lo'o li' ndyalaa lo'o Jesús jii Pedro ca su ndacui yaca ni'i, ndyatí ngu' ne' bi' li'; hora ti ngua ti cui'i li'. ³³Ngua'ni tlyu ngu' nu ndii' ne' yaca ni'i bi' jii Jesús, lo'o ti ndatu sti' ngu' slo yu.

—Chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi —nacui ngu' jii'.

Ngua'ni Jesús jo'o jii' ngu' quicha nde Genesaret

³⁴Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' bi', ndyalaa ngu' nde Genesaret. ³⁵Lo'o ndyuloo ngu' nu ndii' cajua jii' Jesús, li' hora ti nda ngu' cha' ndyaa lcaa quichi su cacua ti, cha' caca cuayá' ti' ngu' bi' cha' cua ndyalaa Jesús. Li' yaa lo'o ngu' jii' lcaa ngu' quicha slo Jesús. ³⁶Ndijña ngu' chacuayá' jii' yu cha' cala' ngu' quicha bi' masi quiya' ste' ti yu; lo'o ndyala' ngu' quicha bi' ste' yu, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

Na laca nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ñati

15 Li' ndyalaa sca taju ngu' tlyu slo Jesús. Ngu' quichi Jerusalén laca ngu' bi', ngu' fariseo lo'o ngu' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa laca ngu' bi'.

²—¿Ni cha' ná tso'o ndu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u? —nacui ngu' bi' jii Jesús—. Ná stu'ba ndu'ni ngu' lo'o cha' nu cua nda jyo'o cusu' lo'o na sa'ni la, cha' tyaati' tso'o ya' na nu lo'o bilya cacu na. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ná ndu'ni ngu' jua'a —nacui ngu' li'.

³Li' nguxacui Jesús cha' jii' ngu' tlyu bi':

—Lo'o cu'ma ni —nacui Jesús jii' ngu'—, ¿ni cha' laca xti la cha' ntsu'u tyiquee ma jii' cña nu ngulo ycu' Ndyosi jii'na? Lo'o jua'a lye tsa ndube ti' ma jii' scaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na. ⁴Cua nchcui' ycu' Ndyosi lo'o na: “Tucuá ma cña nu nchcui' sti ma, nu nchcui' xtya'a ma”, nacui Ni. “Lo'o jua'a si chcui' ma cha' cuxi jii' sti ma, jii' xtya'a ma, li' ntsu'u cha' cujuui ngu' jii' ma”, nacui Ni. ⁵Pana cu'ma ni, xa' lo cha' nchcui' ma juani. Nclyu'u ma cha' tso'o tsa laca si ndi'ya chcui' na lo'o sti na, lo'o xtya'a na: “Cua nda na' lcaa na nu ntsu'u 'na jii' ycu' Ndyosi, bi' cha' nga'aa caca xtyucua na' jii' ma juani”. ⁶Jua'a laca cha' cuxi nu nclyu'u ma jii' ngu', cha' nga'aa cua'ni tlyu ngu' jii' sti ngu', jii' xtya'a ngu'; jua'a nchcui' ma, masi xa' ña'a ngulo ycu' Ndyosi cña jii'na. Nga'aa tso'o cha' nu nda ycu' Ni lo'o na, nti' ma; tso'o la cha' nu nda jyo'o cusu'

cha' cua'ni na, nti' mā cuentya
ji'i mā. ⁷Cuiñi tsa mā, cha' tucua
cha' ntsu'u tyiquee mā. Tya sa'ni
la nchcui' jyo'o Isaías cha' liñi ji'i
cu'mā. Ndi'ya cha' nu nguscua jyo'o
bi' lo quityi:

⁸Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha'
tu'ba ti ngu', nacui' ycu'i Ni.
Si'i tyucui tyiquee ngu' ndu'ni
tlyu ngu' 'na.

⁹Na cuiñi tsa ngu' re, cha' nacui'
ngu' cha' ndyu'ni tlyu ngu'
'na, masi nclu'u ngu' cha' nu
nchcui' ñati' ti ji'i tya'a ngu';
pana nacui' ngu' cha' nlyu'u
ngu' cha' jna' ji'i tya'a ngu'.

Jua'a nguscua jyo'o Isaías bi'
cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

¹⁰Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu
quiña'a tsa ñati' nu ndi'i cajua cha'
cāa ngu' cacua la xi, cha' chcui' yu
lo'o ngu' li':

—Cua'a jyaca mā —nacui' Jesús ji'i
ngu'—, cha' caca cuayá' tso'o ti' mā
—nacui'—. ¹¹Si'i sca na nu ndacu
ti ngu' nu ndu'ni cha' caca cuxi
tyiquee ngu'; cha' nu ndyu'u nde
tu'ba ngu', masi lcaa cha' nu nchcui'
ngu' ni, xqui'ya cha' bi' caca cuayá'
ti' na si ngunu'u tyiquee ngu'.

¹²Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a
ji'i cacua la slo Jesús.

—Ná ndiya ti' nu ngu' fariseo bi'
lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui'
nu'u —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús.

¹³—Ycu'i Ndyosi Sti na' nu ntucua
nde cua, xcuaa Ni lcaa quixi' nu
si'i na cuiñi nu ndyataa Ni, cha'
ná tso'o quixi' bi' —nacui' Jesús ji'i
ngu'—. ¹⁴Lo'o jua'a ná tso'o ngu'
fariseo jua cuentya ji'i ycu'i Ni, bi'
cha' nga'a cha' xtyanu mā ji'i ngu'
bi'; ñi'ya nti' ngu' cuityi', jua'a nti'

ngu' fariseo jua —nacui' Jesús—.
Si culu'u sca nu cuityi' tyucui' ji'i
chaca yu tya'a cuityi' ti yu, tyú
tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha'
ni tsaca ngu' ná nchca ña'a ngu'
tyucui' su li'ya ngu' li'.

¹⁵Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:
—Culu'u nu'u ji'i cua ñi'ya ndyu'u
cha' nu nda cui' ji'i na nu ndacu
ngu' —nacui'—. Ná nchca cuayá' ti'
ya.

¹⁶—¿Ha lo'o cu'mā, ná ngua
cuayá' ti' mā? —nacui' Jesús ji'i ngu'
bi' li'—. ¹⁷¿Ha bilya ta mā cuentya?
Lcaa na nu tyati' nde tu'ba ngu' ni,
nteje tacui na bi' nde ne' ngu'. Lo'o
tsaa ngu' liya', tye lyiji cha' ji'i li'.
¹⁸Pana sca cha' nu nchcui' ngu' ni,
stu'ba laca bi' lo'o cha' nu ntsu'u
ne' cresiya ji'i ngu'; xqui'ya cha' nu
nchcui' ngu', bi' cha' nchca cuayá'
ti' xa' la ñati' si cua ngunu'u tyiquee
ngu' bi'. ¹⁹Ca ne' cresiya ji'i ñati'
ni, ca bi' ntsu'u suu lcaa cha' cuxi:
masi cjuui ngu' ji'i tya'a ngu', masi
tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa'
ñati', masi cua'ni suba' ngu' lo'o xa'
ñati', masi cuaana ngu' na nu ntsu'u
ji'i tya'a ngu', masi chcui' ngu' cha'
cuiñi ji'i tya'a ngu', masi chcui' ngu'
cuentyu ji'i tya'a ngu'. ²⁰Si ntsu'u
cha' cuxi bi' ne' cresiya ji'i ngu', bi'
laca nu ndu'ni ñu'u ji'i tyiquee ngu';
pana lo'o cacu na sca na ni, masi
bilya tyaati' tso'o ya' na, ná sca cha'
cua'ni lo'o cresiya ji'na, cha' si'i jua'a
caca cuxi tyiquee na.

**Jlya ti' sca nu cuna'a xa'
tsu' ji'i Jesús**

²¹Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa nde
loyuu su cuentya quichi' Tiro lo'o
loyuu su cuentya quichi' Sidón; lo'o

nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i ndyaa ngu' lo'o. ²²Lo'o li' ñaa sca nu cuna'a ca tyi quichi bi' slo Jesús, ngusi'ya tsa nu cuna'a bi' jil'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u 'na, Xu'na —nacu'i nu cuna'a bi' jil'i Jesús—. Nu'u nu laca la cui' ñati tya'a jil'i jyo'o cusu' David, cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na'. Nxalú tsa cui'i jil'i sñi' na'.

²³Ni sca cha' ná nguxacu'i Jesús jil'i nu cuna'a bi'. Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o Jesús:

—Culo nu'u cña jil'i nu cuna'a re cha' tsa ma' xa' se'i —nacu'i ngu' jil'i Jesús—, cha' nxi'ya tsa ji'na.

²⁴—Nda ycu'i Ni 'na lijya na' nde chalyuu cha' sca ti lo'o ngu' Israel chcui' na' —nacu'i Jesús li'—, cha' ñi'ya ndu'ni xlya' nu cua nguna', jua'a ndu'ni ngu' bi' —nacu'i.

²⁵Li' cacua la ndyalaa nu cuna'a bi', ndyatú sti' slo Jesús.

—Xu'na —nacu'i jil'i Jesús—, xtyucua nu'u jil'i cua.

²⁶Li' nguxacu'i Jesús cha' jil'i nu cuna'a bi':

—Ná tso'o si xñi ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' cacu xne' ti —nacu'i.

²⁷—Chañi cha' nu nchcui' nu'u, Xu'na —nacu'i nu cuna'a bi'—, pana tya ntsu'u chacuayá' jil'i xne' cha' cacu ni' satya ti nu ndyalú to' mesa laja lo'o ndyacu xu'na ni'.

²⁸—Chañi cha' jlya ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u —nacu'i Jesús jil'i—. Caca cha' nu nti' nu'u lacua —nacu'i.

Hora ti ndyaca tso'o sñi' nu cuna'a bi' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i quiña'a ngu' quicha

²⁹Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa, ndyalaa yu ca to' tayu' Galilea bi'. Ndyaa yu xi to' tayu' bi', li' ndyacu'i yu xi sii' calya cha' chca'a yu xi ndejua. ³⁰Quiña'a tsa ñati ndyalaa slo yu li'; ndya'a lo'o ngu' jil'i quiña'a tsa ngu' quicha, lo'o ngu' nu quicha quiya', lo'o ngu' cuityi', lo'o ngu' cu'u, lo'o nu cu' ya', nu cu' quiya', leaa lo nu quicha. Nsta ngu' jil'i ngu' quicha bi' lo yuu slo Jesús, lo'o ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' li'. ³¹Ndube tsa ti' ngu' quiña'a lo'o na'a ngu' cha' xa' nchcui' ngu' nu ngua cu'u, xa' ngua tso'o tyucui ña'a ya' ngu' nu ngua cu' ya', xa' ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya', xa' tyaca' xee ña'a ngu' nu ngua cuityi'. Li' lye tsa ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i Ni nu laca ycu'i Ndyosi jil'i ngu' Israel xqui'ya cha' ndyaca tso'o leaa ngu' quicha bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu jacua mil tya'a ñati

³²Lo'o li' ngusi'ya Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' caa ngu' slo. Nchcui' lo'o ngu' li':

—Tya'na tsa ti' na' jil'i nu ngu' quiña'a re —nacu'i Jesús jil'i ngu' bi'—. Cua sna tsá ndya'a ngu' lo'o na' juani, lo'o nga'aa ntsu'u na cacu ngu' tsiya' ti. Ná tso'o culo na' cña jil'i ngu' re cha' tyaa ngu' ña'a lo'o jbi'ña ti ndya'a ngu', cha' ná talo ngu' tyucuii jua'a.

³³Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o:

—¿Macala caja na cacu ngu' ji'na? Ne' quixi' nga'a na re su ná ndi'i ñati

—nacui ngu' jil'i Jesús—. Lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndya'a lo'o na re.

³⁴—¿Ni lcu'a tya'a xlyá ntsu'u jil'i ma? —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o jil'i ya —nacui ngu' jil'i—, lo'o ntsu'u xi cualya sube —nacui ngu'.

³⁵Li' ngulo Jesús cña jil'i nu ngu' quiña'a cha' tyaca'a ngu' lo yuu. ³⁶Li' ngusñi Jesús nu cati tya'a xlyá bi' lo'o cualya bi', ndya xlyá'be jil'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá lo'o cualya bi', nda yu'be bi' jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' ta ngu' jil'i nu ngu' quiña'a bi'. ³⁷Li' ndyacu lcaa ngu' xlyá bi' ña'a cuayá' nu nguaala' jil'i ngu'. Lo'o nxuti'i ngu' lcaa yu'be nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', li' ngutsa'a cati tya'a chcubi lo'o yu'be bi'. ³⁸Jacua mil tya'a nu qui'yu ndyacu tsá bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'a lo'o nu sube; lcaa bi' ndyacu. ³⁹Lo'o ndye ndyacu ngu', li' nchcui' salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Li' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i sube, ndu'u yu ndyaa yu nde loyuu Magdala lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

Ña'a cui'ya ngu' sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús nti' ngu'

16 Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo slo Jesús, cha' hcui' cuayá' ngu' lo'o yu, si caca tyijiloo ngu' jil'i yu nti' ngu'. Nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' culu'u sca cha' tlyu jil'i ngu', sca cha' tlyu nu tyu'u tucua nde cua chacuayá' jil'i ycu'i Ndyosi. ²Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu':

—Nu cu'ma ni, ndi'ya nchcui' ma lo'o cua tsaa ti cuichaa: “Lubii

cua caca la quee, cha' tso'o tsa ña'a nscua coo tyubi' cua juani”, nacui ma. ³Lo'o ndi'ya nchcui' ma nde tlyu lo'o ña'a ma nde cua: “Ca'ya tyo juani cha' lye xi ña'a coo cua, ngata tsa ña'a coo”, nacui ma. ¿Ni cha' laca, cha' jlo tsa ti' ma ñi'ya caca sca tsá nu lo'o ña'a ti ma nde cua? Pana ná jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya caca jil'i cu'ma ngu' nasiyu re tyempo juani. ⁴Na xña'a tsa tyiquee ma ca ta'a ma cha' xcui' nti' ma cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya ma jil'i; laca ma ñati nu ná jlyu ti' jil'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti —nacui Jesús jil'i ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' ma na laca nu ngua jil'i jyo'o Jonás nu ngua tu'ba jil'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni la.

Nga'aa nchcui' la Jesús lo'o ngu' bi' li', ndu'u yu ndyaa.

Ngu' fariseo laca ñi'ya nti' scua tiye'

⁵La cui' tsá bi', cua nteje tacui ngu' lo tayu' lo'o yaca ni'i bi'. Ngutu'u ngu' chaca tsu', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús cha' cua ngujlyaa ti' ngu' cha' qui'ya lo'o ngu' xlyá teje' cha' cacu ngu' tyucui. ⁶Lo'o li' ndi'ya nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Tii ti ti' ma tyi'i ma —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. Cui'ya ma cuentya ñi'ya ndu'ni scua tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo —nacui.

⁷Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o tya'a ngu':

—Cha' ná lo'o xlyá teje' ndya'a na, bi' cha' nchcui' nu cusu' cha' jil'i scua tiye' lo'o na —nacui ngu'.

⁸Pana, ngua tii Jesús cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' ndube ti' mā cha' ná lo'o xlyá teje' lijya mā? —nacui jil'i ngu' bi'—. Xti tsa cha' jlya ti' mā jil'i ycuí' Ndyosi. ⁹¿Ha chañi cha' bilya caca cuayá' ti' mā? ¿Ha ná ntsu'u ti' mā jil'i nu ca'yu tya'a ti xlyá teje' nu ndyacu ca'yu mil tya'a ñati tsubi'? Tyuu tya'a chcubi ngutsa'a lo'o yu'be xlyá tya'a ndyanu lo'o ndye ndyacu ngu' tsá bi'. ¹⁰Jua'a nu cati tya'a xlyá teje' nu ndyacu nu jacua mil tya'a ñati ni, la cui' ti cha'; tyuu tya'a chcubi ngutsa'a lo'o yu'be xlyá tya'a nu ndyanu lo'o ndyacu ngu' li'. ¹¹¿Ni cha' laca nga'aa nda mā cuentya, cha' ná nchcui' na' cha' jil'i xlyá nu ndacu ngu' lo'o nacui na' cha' jil'i scua tiye'? Xa' cacha' na' jil'i mā, cui'ya mā cuentya ñi'ya ndu'ni scua tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo.

¹²Ngua cuayá' ti' ngu' li' cha' nchcui' Jesús jil'i lcaa cha' cuxi nu nclu'u ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo jil'i ngu', cha' nga'aa tso'o xñi ngu' cha' bi'; si'i cha' jil'i scua tiye' nu ndya' xlyá lo'o nu nti' Jesús chcui' tsá bi'.

**Ndacha' liñi Pedro cha'
ycui' Cristo laca Jesús**

¹³Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' loyuu su cuentya quichi' Cesarea de Filipino. Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, nchcuane yu jil'i ngu' li':

—¿Na laca nacui ñati cuentya 'na? ¿Tilaca laca na' nu cua nda Ni 'na lijya nde cha' caca na' ñati? —nacui Jesús jil'i ngu' bi'.

¹⁴—Ntsu'u ñati nu nacui cha' laca nu'u jyo'o Juan nu ntyucuatya jil'i ngu' tya tsubi' la —nacui ngu' jil'i

Jesús—. Lo'o xa' ñati ni, nacui ngu' cha' jyo'o Elías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu nacui cha' jyo'o Jeremías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nacui cha' chaca quiya' cua ndyu'ú chaca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuí' Ni nu ngua sa'ni, la cui' bi' laca nu'u, nacui ngu'.

Jua'a nacui ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús. ¹⁵Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'mā ni, ¿tilaca laca na' nti' mā?

¹⁶Hora ti nguxacui Simón Pedro cha' jil'i Jesús li':

—Cristo laca nu'u —nacui—. Sñi' ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca laca nu'u.

¹⁷—Tso'o ntsu'u tyiquee nu'u Simón, sñi' Jonás —nacui Jesús jil'i li'—. Si'i ñati chalyuu ti nu ngulu'u cha' bi' jinu'u; pana ycuí' Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cua, nda Ni cha' bi' nu ngua'ya hique nu'u. ¹⁸Pedro naa nu'u, lo'o jua'a caca nu'u ñi'ya laca sca quee quiya' ni'i. Nu lo'o nchcui' nu'u tsá, cha' liñi laca nu nchcui' nu'u; bi' laca suu cha' jil'i ñati 'na, cha' tso'o tsa ndyanu tachaa cha' nu nchcui' nu'u jua'a. Ná taca jil'i cuiñaja, ni cui' cuxi, ni jyo'o, ni tsaca ñati, ná taca jil'i ngu' tsiya' ti tyijiloo ngu' jil'i ñati 'na, masi cajaa ñati 'na xqui'ya cha' cuxi. ¹⁹Ta na' lcaa chacuayá' jna' jinu'u, cha' taca tyatí ñati 'na ca su laca ycuí' Ndyosi loo. Nu lo'o ná cua'ni clyu ti' nu'u jil'i ñati xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati bi', la cui' jua'a ná cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi Sti na' jil'i ñati bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' nu'u jil'i ñati, la cui' jua'a cua'ni clyu ti' Ni jil'i ñati bi'.

²⁰Li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ná cacha' ngu' ji'i ni sca ñati cha' Cristo laca ycu'i yu.

**Nda Jesús cha' lo'o ngu'
cha' cua cajaa ti ycu'i'**

²¹Lo'o tyempo bi' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' cha' ntsu'u cha' tsa'a yu nde quichí Jerusalén. Pana ca quichí bi' tyacua cha' ti'í ji'i yu xqui'ya cha' xcube' tsa ngu' cusu' bi' ji'i yu; jua'a sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lcaa ngu' bi' xcube' ngu' ji'i yu ña'a cuayá' nu cujuui ngu' ji'i yu. Pana tyu'ú yu chaca quiya' tsa nchca tyuna, nacui yu.

²²Li' ngusñi Pedro ya' Jesús cha' chcu'i lo'o:

—Cua'ni tya'na ti' ycu'i Ndyosi jinu'u, Xu'na —nacui Pedro ji'i—. Ná caca bi' ñi'ya nu nacui nu'u.

²³Hora ti nguxtyacui Jesús, na'a ji'i nu Pedro bi'.

—Tyu'utsu' nu'u Satanás, cha' nga'aa cua'a nu'u 'na —nacui Jesús ji'i Pedro—. Si'i ñi'ya nu nclacua ti' ycu'i Ndyosi nclacua ti' nu'u juani; ñi'ya nu nclacua ti' ñati chalyuu ti, jua'a nclacua ti' nu'u juani.

²⁴Li' ngulu'u la Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

—Si ntsu'u ñati nu chañi cha' nti' ngu' tsa'a ngu' lo'o na' —nacui—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' ji'i lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji'i, cha' tya'a ngu' lo'o na' lcaa tsa, masi cujuui ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya na'. ²⁵Chcuna' chalyuu ji'i ñati nu xcui' nclacua tsa ti' ñi'ya caca tso'o ji'i ycu'i ca; pana quije chalyuu ji'i ngu' ca slo ycu'i Ni si tyaja'a ngu', masi cujuui ñati ji'i ngu'

xqui'ya na'. ²⁶Ná tyanu cha' tso'o ji'i ngu' nu lo'o cajaa ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu; nguna' lcaa chalyuu ji'i ngu' bi' li', cha' ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu ji'i ngu'. ²⁷Chañi cha' chaca quiya' caa na' nu cua nda Ni 'na lijya na' cha' caca na' ñati, stu'ba ti caa na' lo'o lcaa xca ji'i ycu'i Ndyosi; ndubi tsa ña'a loo na' lo'o xee ji'i ycu'i Ndyosi Sti na' li'. Lo'o li' ta na' xcaya' ngu', ni cña nu cua ngua'ni scaa ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ²⁸Cha' liñi nchcu'i na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u ngu' nu tya ndu lo'o na chalyuu re juani, nu lo'o tya lyiji cajaa ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca na' loo ne' cresiya ji'i ñati, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

**Cua ngutsa'a ña'a tyucui
ña'a loo Jesús ndu slo ngu'**

17 Lo'o cua ndya'a scu'a tsa, li' ndyaa lo'o Jesús ji'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan tya'a ngula Jacobo bi'; jacua tya'a ngu' bi' ndyaa ngu' lo xlya ca'ya cua. ²Li' laja lo'o na'a ngu' ji'i Jesús, cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo yu li'; ndubi tsa ña'a loo yu ñi'ya ndubi xee cuichaa li'. Ñi'ya sca xee nu ngati tsa, jua'a ngati tsa ña'a ste' yu. ³Lo'o li' ndu'u tucua jyo'o Moisés lo'o jyo'o Elías, ndu ngu' nchcu'i ngu' lo'o Jesús. Lo'o nu ngu' tya'a ndya'a Jesús bi', na'a ngu' ji'i ngu' bi'. ⁴Li' nchcu'i Pedro lo'o Jesús: —Xu'na —nacui Pedro ji'i—, tso'o tsa cha' nga'a ya re —nacui—. ¿Ha tso'o nti' nu'u si cuiñá na' sna tya'a chcua'ya? Tsaca laca su tyi'i ycu'i nu'u, chaca su tyi'i La Moisés, chaca su tyi'i La Elías.

⁵Pana laja lo'o nchcui' Pedro, li' ndu'u tucua sca coo nu ngatī tsa ña'a, nu ndubi tsa ña'a, ngüixii chu' ngu', tyucui ña'a su ndū ngu'. Li' nguañi xtyi'i sca ñati. Hora ti ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca Sñi' na', tyaca'a tsa yu 'na —nacui Ni—.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jilī yu. Cua'a tso'o jyaca mā jilī leaa cha' nu hcui' Sñi' na' re lo'o mā.

⁶Lo'o ndyuna nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' cha' nu nchcui' ycui' Ni cuentya jilī Jesús, li' nclýu ngu' bi' nde lo yuu cha' ndyutsii tsa ngu' bi'. ⁷Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ngu' bi'.

—Tyatu mā —nacui Jesús jilī ngu'—, ná cutsii mā tsiya' ti.

⁸Laja li' nxña'a nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a bi' su ndū jyo'o bi' tsa la, pana na'a ngu' cha' nga'aa ndū ngu' bi'; sca ti Jesús ndū ca bi' li'.

⁹Lo'o lijya nda'ya ti'jī ngu' sii' ca'ya bi', li' ngulo Jesús cña jilī ngu' nu ndyaca tsa'a jilī:

—Ná cacha' mā jilī xa' ñati ñi'ya ngua cha' nu cua na'a mā lo xlya ca'ya jua tsa —nacui Jesús jilī ngu' bi'—. Nu lo'o cua ngujuii ycui' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' taca cacha' mā cha' bi' jilī xa' ñati.

¹⁰Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a jilī Jesús:

—¿Ni'ya ndyu'u cha' nu nchcui' cha' jo'ó lacua? Nchcui' cha' clyo la ntsu'u cha' caa jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya' —nacui ngu' jilī.

¹¹—Chañi cha' caa Elías clyo cha' cua'ni cho'o jilī leaa lo na —nacui Jesús—. ¹²Pana cha' liñi cacha' na' jilī mā juani cha' cua ñaa nu laca Elías; ná ndyuloo ngu' jilī, bi' cha' cua ngua'ni cuxi ngu' lo'o. Lo'o jua'a xcube' ngu' jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

¹³Li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' jilī jyo'o Juan nu ntyucuatya jilī ngu' laca cha' nu cua nchcui' ca Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jilī sca yu cuañi' nu nxalú cui'jī cuxi jilī

¹⁴Lo'o cua ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', xa' ndyalaa ngu' su ndi'jī ngu' quiña'a lo'o nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jilī Jesús bi'. Hora ti ñaa sca nu qui'yu, ndyatu sti' yu slo Jesús, nchcui' yu bi' lo'o li':

¹⁵—Cua'ni tya'na ti' nu'u jilī sñi' na', cusu' —nacui yu bi' jilī Jesús—. Quicha tsa ti' sñi' na' cha' lu'ba tsa nxalú cui'jī cuxi jilī yu; ndu'ni cui'jī bi', cha' lu'ba tsa nclýu yu lo quii', lu'ba ti nxytý jilī yu lo hitya. ¹⁶Ñaa lo'o na' jilī nu quicha bi' slo ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, pana ná ngua jilī ngu' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o yu.

¹⁷—Ná jlya ti' cu'mā tsiya' ti —nacui Jesús jilī ngu' bi'—. Cuxi tsa cresiya jilī mā. Nga'aa tso'o tyanu na' slo cu'mā, nga'aa talo na' jilī mā tsiya' ti. Pana caa lo'o mā jilī nu quicha jua slo na' juani.

¹⁸Li' ngulo Jesús cña jilī cui'jī cuxi bi', cha' tyu'utsu' tsiya' ti jilī nu quicha bi'. ¹⁹Ca tiya' la xi nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a jilī Jesús su ntucua ycui' ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua jilī ya culo ya jilī cui'jī cuxi bi' lacua? —nacui ngu' jilī Jesús.

²⁰Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Xti ti cha' jlya ti' ma jil'i ycuil' Ni, bi' cha' ná ngua jil'i ma —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' si chañi ca cha' jlya ti' ma cha' jil'i ycuil' Ndyosi, masi tsa lo cua sca si'yu cuxee ti nu piti tsa, si jua'a ti jlya ti' ma cha' jil'i Ni, li' taca chcui' ma lo'o ca'ya cua nde: “Tyu'utsu' nu'u tyaa nu'u chaca se'i cajua la”, ñacui ma jil'i. Lo'o li' taquiyá' ca'ya bi' cha' nu nchcui' ma lo'o, tyu'utsu' ca'ya bi' tsa chaca se'i li'. Ná ntsu'u cha' nu ná caca cua'ni ma si chañi ca cha' jlya ti' ma 'na. ²¹Lo'o jua'a cha' culo ma jil'i cui'i cuxi bi' ni, ná ca culo ma jil'i cui'i bi' si ná cua'a ma xi jil'i ycuil' ca ma; tso'o si ná cacu ma tyaja laja lo'o chcui' ma lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i nu quicha bi'. Jua'a cua'ni ma ña'a cuayá' nu tyu'u cui'i bi' tyaa.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycuil' yu

²²Lo'o li' tya ndya'a ngu' xi loyuu su cuentya Galilea, nu Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i. Laja lo'o ndya'a ngu' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ntsu'u sca ñati nu kujui' cresiya 'na jil'i ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ²³cujuii ngu' bi' jna' li'. Pana tyu'ú na' chaca quiyá' tsá nchca tyuna li'.

Ngua xñi'i tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

Nda ngu' cñi cuentya jil'i laa tonu

²⁴Cua tsá xi ndyalaa ngu' quichi Capernaum, lo'o li' ndyalaa xi ngu'

nu laca cña ne' laa slo Pedro; nxuti'i ngu' bi' cñi cuentya jil'i laa tonu nu ntucua nde Jerusalén. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Pedro:

—Nu mstru jil'i ma ni, ¿ha lo'o yu nda yu cñi ne' laa bi'? —nacui ngu' jil'i Pedro.

²⁵—Nda yu —nacui Pedro jil'i ngu' li'.

Nu lo'o cua ndyalaa Pedro toni'i, li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ñi'ya nti' nu'u, Simón? —nacui Jesús jil'i Pedro—. ¿Ti jil'i nlyo ngu' nu laca loo cñi? ¿Ha culo ngu' cñi jil'i sñi' ngu' nti' nu'u? ¿Ha si'i jil'i xa' ñati culo ngu' cñi?

²⁶—Jil'i xa' ñati nlyo ngu' nu laca loo cñi, si'i jil'i sñi' —nacui Pedro li'.

—Chañi hi. Ná lo'o sñi' ngu' nda caya' cuentya jil'i cha' bi' lacua —nacui Jesús jil'i Pedro—. ²⁷Pana ná nti' na cha' ca ñasi' ngu' ji'na, ngu' nu laca loo ne' laa tonu, bi' cha' yaa clya nu'u to' tayu' cha' cu nu'u chcuá xñi cualya lo hitya, cha' xñi nu'u jil'i sca cualya. Li' taya' nu'u jil'i cualya nu caja jinu'u clyo, scana tu'ba cualya bi', cha' culo nu'u cñi nu ntsu'u tu'ba ni'; tyu'u scua cñi bi' cha' ta nu'u cñi jil'i ngu' cuentya jinu'u, lo'o jua'a cuentya jna'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' jil'i ycuil' ca ngu'

18 La cui' tyempo bi' ndyalaa lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i slo Jesús cha' chcui' ngu' lo'o:

—¿Tilaca laca nu ndulo la cha' jil'i ca su laca ycuil' Ndyosi loo? —nacui ngu' jil'i Jesús.

²Li' ngusi'ya Jesús jil'i sca nu piti cha' caa slo yu, cha' tyatu nu piti slo ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

³—Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma — nacui Jesús jil'i ngu' bi'—, cha' ná caca tyatí ma cha' jil'i ycuil' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i ma si ná cha'a cha' tyiquee ma; nga'a cha' caca tyiquee ma ñi'ya laca tyiquee nu piti re, cha' ná tyixi ndu'ni ngu' sube. ⁴Sca ñatí nu laca ñi'ya laca nu piti re, sca ñatí nu ná tyixi tyiquee, nu ná nti' tyijiloo jil'i tya'a cha' caca ycuil' sca ñatí tlyu, bi' laca nu ndulo la cha' jil'i ca su laca ycuil' Ndyosi loo. ⁵Nu lo'o xtyucua ma jil'i sca ñatí ñi'ya nti' nu piti re xqui'ya cha' ngusñi tso'o ma cha' jna', la cui' jua'a na nxyucua ma 'na laca.

**Cuxi tsa caca jil'na si ntsu'u
sca qui'ya nu ndiya la ti' na**

⁶Si ntsu'u ñatí nu ndatsaa jil'i xa' ñatí cha' cua'ni ngu' cha' cuxil', masi tatsaa ñatí bi' jil'i nu piti re cha' cua'ni yu cha' cuxi, tso'o la masi tyaaca' sca quichi tonu yane ñatí cuxi bi', lo'o li' xtyú ngu' jil'i ñatí bi' lo hitya tyujo'o cha' tye cha' jil'i tsiya' ti; tso'o la si cajaa ñatí nu jua'a ndu'ni, cha' nga'aa tatsaa jil'i xa' la ngu' sube cha' cua'ni ngu' cha' cuxi. ⁷iTya'na tsa ñatí chalyuu re! Ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ñu'u jil'i tyiquee ñatí. Lcaa hora ntsu'u cha' cuxi jua'a nde chalyuu, pana tlyu tsa cha' caca jil'i ñatí nu ndatsaa jil'i tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tlyu tsa cha' ti'í tyacua jil'i ñatí bi' nde loo la.

⁸Nga'a cha' xtyanu ma tsiya' ti lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma jil'i, masi tiji' tsa ti' ma jil'i sca cha' bi' ñi'ya laca si ya' ma laca, ñi'ya laca si quiya' ma laca. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye

jil'i ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' ma jil'i, lo'o li' ná tyalaa ma su nga'aa tye tsiya' ti cha' tyaquiquii'. ⁹La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' ma sca cha' cuxi nu ña'a ma jil'i, nga'a cha' xtyanu ma cha' bi' tsiya' ti, ñi'ya si culo ma jil'i ycuil' cloo ma cha' nga'aa taquiya' ma jil'i cha' cuxi bi' tsiya' ti. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' ma jil'i, cha' li' ná tsa ma nde ca bilyaa su ná tye tsiya' ti cha' tyaquiquii'.

**Cuii jil'i sca xlya' nu cua
nguna' jil'i ngu'**

¹⁰Ná tso'o si ná taquiya' ma jil'i sca ñatí 'na, masi jil'i sca nu piti. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' ntsu'u xca ca su ntucua ycuil' Ni cuentya jil'i lcaa ngu' sube bi'; lcaa hora ntsu'u chacuayá' chcuil' xca bi' lo'o ycuil' Ndyosi Sti na' cuentya jil'i nu ngu' sube jil'i. ¹¹Cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi cha' caca na' ñatí, cha' cua'ni lyaá na' jil'i ñatí nu cua nguna' chalyuu jil'i xqui'ya cha' cuxi.

¹²¿Ñi'ya nti' ma ni? Cua ntsu'u sca siyento tya'a xlya' jil'i sca ñatí, lo'o li' nguna' tsaca jil'i yu. ¿Ñi'ya cua'ni yu li'? Ndi'ya cua'ni yu ñacuí na': xtyanu yu jil'i taju xlya' quiña'a bi' sii' ca'ya su tso'o ti ndi'í ni', cha' tsa yu tsaana yu jil'i xlya' nu nguna' jil'i yu bi'. ¹³Lo'o quije bi' jil'i yu, ca chaa tsa ti' yu li', cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu jil'i nu sca ca xlya' nu cua nguna' jil'i yu; pana ná ntsu'u cha' culacua ti' yu jil'i nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a xlya' nu ndyanu tso'o ti. ¹⁴Ñi'ya nu

ndu'ni nu xu'na xlya' bi', cha' ná chcuna' ni sca xlya' jil'i yu, la cui' jua'a ndu'ni ycui' Ndyosi Sti ma nu ntucua nde cua, cha' ná nti' Ni cha' chcuna' chalyuu jil'i ni tsaca ñati xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u jil'i. Ná nti' ycui' Ni tsiya' ti cha' tye cha' jil'i ngu', masi sube tsa ngu' nti' ma.

**Ntsu'u cha' cua'ni clyu
ti' na jil'i tya'a na**

¹⁵Nu lo'o ntsu'u ngu' tya'a ma nu ngua'ni sca cha' cuxi lo'o ma, li' tsa ma slo ngu' tya'a ma bi', cha' cuaana ti cacha' ma jil'i ngu' bi' ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' lo'o ma. Tso'o tsa li' si tyaja'a ngu' tya'a ma bi' cuna ngu' cha' nu chcui' ma lo'o ngu'; ca xñi'i ti' ngu' li', xqui'ya cha' cua ngua'ni ngu' cha' cuxi bi'. Li' xa' caca stu'ba cha' jil'i ma lo'o ngu' tya'a ma bi'. ¹⁶Pana si ná tyaja'a ngu' tya'a ma bi' cuna ngu' cha' nu nchcui' ma lo'o ngu', tso'o la si tsa ma slo ngu' bi' chaca quiya'; pana lo'o xi xa' la ngu' tya'a ma tsa ma li', cha' lo'o ngu' bi' cuna ngu' cha' nu chcui' tyucuaa ma, cha' caca ngu' bi' testigo. ¹⁷Lo'o li', si ná tyaja'a ngu' tya'a ma bi' taquiya' ngu' tsiya' ti jil'i tucua sna tya'a ma, li' cacha' ma cha' bi' jil'i taju ñati jil'i cu'ma, nu stu'ba ndu'ni tlyu ma jil'i ycui' Ndyosi. Lo'o li' si ña'a ti ná tyaja'a nu ngu' tya'a ma bi' taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' ca ta'a taju tya'a ma lo'o ngu', li' nga'aa cua'ni tya'a ma lo'o ngu' bi' lacua. Ñi'ya si cua laca ngu' ñati nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti, ñi'ya si laca ngu' msu jil'i ngu' xa' tsu' nu cui'ni ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo jil'i ma, jua'a cua'ni ma lo'o ngu' bi' li'.

¹⁸Cha' liñi laca nu nchcui' na' re, cha' lo'o ná cua'ni clyu ti' ma jil'i ñati xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati bi', la cui' jua'a ná cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi jil'i ñati bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' ma jil'i ñati, la cui' jua'a cua'ni clyu ti' Ni jil'i ñati bi'.

¹⁹Chaca quiya' cacha' jil'i ma cha' chañi cha' cua'ni Sti na' nu ntucua nde cua lcaa cha' nu ndijña ma jil'i Ni, masi tucua tya'a ti ma ndu ma, si stu'ba cha' nu ntsu'u tyiquee tyucuaa ma. ²⁰Lo'o na' nga'a na' lo'o ma macala su ndyu'u ti'i tucua sna tya'a ti ma chacuaya' na.

²¹Li' ñaa Pedro cacua la cha' cacha' jil'i Jesús:

—Xu'na —nacui' jil'i Jesús—, ¿ni lcaua quiya' cui'ya na' cha' clyu ti' jil'i yu tya'a na' lo'o ndyu'ni yu cha' cuxi lo'o na'? —nacui—. ¿Ha tso'o cati quiya' cua'ni clyu ti' na' jil'i yu?

²²Li' nguxacui' Jesús cha' jil'i Pedro:

—Ná chcui' na cha' cati ti quiya' —nacui' Jesús—. Tso'o cua'ni clyu ti' na jil'i tya'a na masi snayala tyii ntucua cati quiya' —nacui'.

**Cuii jil'i msu nu ná nti' cua'ni
clyu ti' jil'i tya'a msu yu**

²³Chcui' na' chaca cha' lo'o ma, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati: Chcui' na' cha' jil'i sca rey nu ngua ti' cua'ni tye tane', cha' ndacui' tsa msu jil'i. ²⁴Lo'o nguxana ca ti nclyacua ti' rey jua'a, hora ti ndu'u tucua ngu' slo rey bi', ñaa lo'o ngu' jil'i sca msu nu ndacui' tyuu tsa miyu paxu jil'i. ²⁵Ná ntsu'u cñi tsiya' ti jil'i msu bi', cha' tya tane' bi' jil'i xu'na

yu; bi' cha' ngulo xu'na yu cña cha' cujuí' ngu' jilí' msu bi', lo'o jilí' clyo'o yu, lo'o jilí' ca ta'a sñi' yu, lo'o lcaa na nu ntsu'u jilí' msu bi' ca caya' cha' tya cñi nu ndacui jilí' xu'na yu li'.
²⁶Ndyutsij tsa msu bi' li', nclýú yu lo yuu su ndu xu'na yu. Li' ndyatú stí' slo yu cha' jña xi tyempo jilí' xu'na yu: “Xu'na”, nacuí msu bi' jilí' rey, “talo xi 'na. Ta la xi tyempo 'na cha' tya na' lcaa cñi nu ndacui na' jinu'u ca tiya' la.”
²⁷Ngua tya'na ti' xu'na msu bi' jilí' li', ngua'ni clyu ti' jilí' msu jilí' cuentya jilí' tane' bi'. “Cua ndye tane' jinu'u juani. Nga'aa ndacui nu'u jna'”, nacuí xu'na yu jilí' yu. Cua ndu'u msu bi' ndyaa li'.
²⁸Tyucui nde su ndyaa yu, li' ndyagua tya'a yu lo'o tya'a msu yu nu ndacui xti ti cñi jilí' yu. Hora ti ngusñi yu yane tya'a, tyaala tsa ngua'ni yu jilí' tya'a msu yu. “¿Ni hora tya nu'u cñi nu ndacui nu'u 'na?” nacuí yu jilí' tya'a msu yu.
²⁹Lo'o nu ndacui xti ti cñi bi' ni, ndyatú stí' slo msu tyaala bi', ndijña xi cha' clyu ti' jilí' yu tyaala bi', cha' caca tya'na ti' yu jilí': “Talo nu'u xi 'na”, nacuí jilí' nu tyaala bi'. “Ta la xi tyempo 'na cha' tya na' lcaa cñi nu ndacui na' jinu'u ca tiya' la xi.”
³⁰Pana nu msu tyaala bi' ni, ná ngua tya'na ti' yu jilí' tya'a msu yu tsiya' ti; hora ti ngusta yu qui'ya jilí' ca toni'i cña, cha' su'ba ngu' jilí' ne' chcuá ña'a cuayá' nu tya cñi nu ndacui jilí' yu.
³¹Lo'o cua na'a lcaa tya'a msu yu ñi'ya ngua cha' cuxi nu ngua'ni yu tyaala bi', xñi'i xi ti' ngu' cuentya jilí' nu nga'a ne' chcuá bi' li'. Bi' cha' ndyaa ngu' ca slo xu'na ngu' bi', ndacha' ngu' lcaa cha' bi' jilí' xu'na, ñi'ya nu

ngua jilí' nu ndacui cñi bi'.
³²Hora ti ngusi'ya xu'na yu jilí' msu tyaala bi' cha' xa' tyaá yu ca slo. “Cuxi tsa tyiquee nu'u”, nacuí xu'na jilí' msu tyaala bi'. “Cua ngüijña nu'u cha' clyu ti' 'na, lo'o jua'a ngua'ni clyu ti' na' jinu'u nquicha', masi quiña'a tsa cñi ndacui nu'u 'na.
³³Lo'o juani ni, ¿ni cha' ná ngua'ni tya'na ti' nu'u jilí' tya'a msu nu ndacui xti ti cñi hi, ñi'ya ngua'ni tya'na ti' na' jinu'u?”
³⁴Ngua ñasi' tsa xu'na msu bi' jilí' msu tyaala bi' li', ngulo cña cha' xñi policia jilí', cha' su'ba ngu' jilí' ne' chcuá, cha' xcube' ngu' jilí' ña'a cuayá' nu tya msu tyaala bi' lcaa cñi nu ndacui jilí' xu'na yu. Bi' laca cuii jilí' rey lo'o msu jilí'.

³⁵Ñi'ya ngua'ni rey bi' —nacuí Jesús jilí' ngu'—, jua'a cua'ni Sti na' nu ntucua nde cua lo'o lcaa ma nu ná tyucui tyiquee ma ndyi'ya ma cha' clyu ti' jilí' tya'a ma.

Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu ngu' jilí' clyo'o ngu'

19 Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' ndu'u yu loyuu su cuentya Galilea bi', ndyaa yu nde loyuu su cuentya Judea. Nteje tacui Jesús sta'a Jordán,
²lo'o quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a jilí' yu cha' cua'ni yu jo'o jilí' lcaa nu quicha nu lijya lo'o ngu' bi'; ngua'ni Jesús jo'o jilí' ngu' quicha bi', ngua tso'o ngu' bi' li'.

³Laja li' lijya xi ngu' fariseo slo Jesús cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu si caca tyijiloo ngu' jilí' yu, ngua ti' ngu'.

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya jilí' na cha' xtyanu sca ñati jilí' clyo'o yu tsiya' ti, si nga'aa nti' yu jilí' nu cuna'a bi'? —nacuí ngu' jilí' Jesús.

4—¿Ha bilya chcuí' mā lo quityi cha' jil'i ycuí' Ndyosi? —nacuí Jesús jil'i ngu' bi'—. “Clyo ngüiñá Ni jil'i ñati, sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a”, jua'a nscua lo quityi bi'. ⁵Lo'o jua'a ndi'ya nacuí Ni: “Bi' cha' tyu'utsu' sca nu qui'yu slo sti yu, slo xtya'a yu, cha' caja clyo'o lo'o sca nu cuna'a, cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu'”. ⁶Nga'aa si'i tucua tya'a ñati laca ngu', cua laca jil'i ngu' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati. Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' jil'i clyo'o ngu', cha' cua nda ycuí' Ndyosi cha' clyo'o jil'i ngu'.

⁷Li' nguxacuí ngu' bi' cha' jil'i Jesús: —¿Ni cha' laca ngulo jyo'o Moisés cña ji'na lacua? Cha' tso'o jil'i sca nu qui'yu, nacuí jyo'o cusu' bi', si culo yu sca quityi cha' xtyanu yu jil'i nu cuna'a nu laca clyo'o yu.

⁸Xa' nchcuí' Jesús lo'o ngu' bi' li': —Ná ndaquiya' mā jil'i ycuí' Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' nda jyo'o Moisés chacuayá' jil'i mā cha' xtyanu mā jil'i clyo'o mā lo'o sca quityi ti —nacuí Jesús jil'i ngu'—. Pana si'i jua'a ngua ti' ycuí' Ni tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu. ⁹Cuentya jna' ni, ta na' sca cui' lo'o mā juani: Si ntsu'u sca ñati nu nguxtyanu jil'i clyo'o cha' caja clyo'o lo'o xa' nu cuna'a, ngua'ni tyucuaa ti' yu lo'o nu cuna'a clyo'o yu. Sca ti si clyo'o yu ngua'ni suba' lo'o xa' nu qui'yu, liñi cha' xtyanu yu jil'i nu cuna'a bi' li'. La cui' jua'a, nu cuna'a nu cua nguxtyanu clyo'o jil'i bi', si xa' caja clyo'o lo'o chaca ñati, cha' suba' cua'ni ngu' bi' li'.

¹⁰Lo'o li' nchcuí' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o Jesús: —Tso'o la si ná caja clyo'o na tsiya' ti, si jua'a laca cha' jil'i ngu' qui'yu lo'o clyo'o ngu' —nacuí ngu'.

¹¹—Ntsu'u tsa ngu' qui'yu nu ná talo ngu' cha' ntucua ngu' ycuí' ti ngu' —nacuí Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i li'—. Sca ti si culo ycuí' Ndyosi cña jil'i sca ñati cha' ná caja clyo'o, li' talo yu cha' ná cala' jil'i sca nu cuna'a tsiya' ti, si xtyucua ycuí' Ndyosi jil'i yu bi'. ¹²Ntsu'u tyuu lo cha' nu ndu'ni cha' ná nchca caja clyo'o sca nu qui'yu: ntsu'u ngu' nu quicha ngu' tya lo'o ngula ngu'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu quicha ngu' xqui'ya cha' ngua'ni ñu'u ñati jil'i ngu' bi'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jil'i cha' cua'ni ngu' cña jil'i Ni, bi' cha' tso'o la masi ná caja clyo'o ngu' bi' li', nti' ngu', cha' sca ti ycuí' Ndyosi caca loo jil'i ngu' li', nti' ngu'. Nu qui'yu bi' ni, ycuí' yu nda yu cuentya si caca jil'i yu tyi'i yu ycuí' ti yu; tso'o si talo yu bi' tyi'i yu ycuí' ti yu lacua.

Ngulacua Jesús jil'i nu sube

¹³Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' jil'i tyuu tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' ycuí' Jesús hique nu sube bi', cha' chcuí' yu lo'o ycuí' Ndyosi cuentya jil'i nu sube bi'. Li' ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús jil'i ngu' bi', ¹⁴pana hora ti nchcuí' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i li':

—Ta mā chacuayá' jil'i nu sube cha' caa ngu' slo na' —nacuí Jesús jil'i ngu' bi'—. Ná cua'a mā jil'i nu sube bi'. Ñi'ya laca lo'o jlya ti' nu sube jil'i sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñati jil'i ycuí' Ndyosi nu lo'o caca Ni loo ne' cresiya jil'i ngu'.

¹⁵Li' ngusta ya' Jesús hique nu sube bi'. Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa.

Nchcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁶Ca tiya' la li' ñaa sca nu qui'yu cuañi' slo Jesús.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u — nacui' yu ji'i Jesús—. Cua'ni nu'u cha' tso'o cacha' nu'u jna': ¿Na laca nu tso'o cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui' yu.

¹⁷Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ni cha' nchcui' nu'u cha' tso'o tsa ndu'ni na'? —nacui' Jesús ji'i yu bi'—. Sca ti ycu' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni. Pana taquiya' nu'u ji'i lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ma, si nti' nu'u caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u.

¹⁸—¿Ñi'ya nu laca cña bi' nti' nu'u? —nacui' yu cuañi' bi' ji'i.

Li' ngulu'u Jesús xi cha' ji'i yu bi':

—Ná cjuui ma ji'i tya'a ñati ma. Ná cua'ni ma cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati, ni ná cuaana ma cha' tso'o nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ma. Ná chcui' ma cuentyu ji'i tya'a ñati ma.
¹⁹Lo'o jua'a cua'ni tlyu ma ji'i sti ma, ji'i xtya'a ma. Cua'ni tya'na ti' ma ji'i tya'a ñati ma, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' ma ji'i ycu' ca ti ma.

²⁰Li' nguxacui' yu bi' cha' ji'i Jesús:

—Tya lo'o cuañi' na' ndaquiya' na' ji'i lcaa cña bi' lcaa tsa —nacui' yu cuañi' bi' ji'i Jesús—. ¿Ha tya ntsu'u la cha' nu tya lyiji cua'ni na' lacua? —nacui'.

²¹—¿Ha chañi cha' nti' nu'u cha' ca lubii cresiya ji'nu'u, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u? —nacui' Jesús ji'i yu bi'—. Si chañi cha' nu nchcui' nu'u, yaa clya cjuui'

nu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u; tyu'u cñi cha' ta nu'u ji'i ngu' ti'i li'. Lo'o li' sta ycu' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jinu'u ca su ntucua ycu' Ni. Lo'o cua ngua'ni nu'u cha' bi', li' caa nu'u slo na' cha' tya'a nu'u lo'o na'.

²²Lo'o ndyuna yu cuañi' bi' cha' nu nda Jesús lo'o yu, ndu'u yu ndyaa yu li'; xñi'i xi ti' yu cha' nchcui' Jesús cha' bi', cha' culiya' tsa yu.

²³Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani —nacui'—, tucui tsa caca ji'i ngu' culiya' cha' tyati ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. ²⁴Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'ya nti' sca camello, lasa la cha' bi'; tucui la tyalaa sca ngu' culiya' ca su laca ycu' Ni loo.

²⁵Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Tilaca laca nu taca ji'i clyaa ji'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' tyalaa ca slo ycu' Ndyosi lacua? —nacui' ngu' ji'i Jesús li'.

²⁶—Bi' laca sca cha' nu ná nhca cua'ni ni sca ñati chalyuu; pana ycu' Ndyosi ni, nhca ji'i Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui' Jesús ji'i ngu'.

²⁷Li' nchcui' Pedro xi lo'o Jesús:

—Lo'o cuare ni, cua nguxtyanu ya lcaa na nu ntsu'u ji'i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacui' nu'u cha' cua'ni ya —nacui' Pedro ji'i Jesús—. ¿Na laca caja ji'i ya nde loo la li'?

²⁸—Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani —nacui' Jesús ji'i ngu'—,

cha' nu lo'o caca chalyuu cucui bi' ni, li' caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; tsa tuca na' ca su tso'o tsa ña'a ca bi', cha' cua'ni cuayá' na' jil'i lcaa ñati chalyuu li'. Lo'o cu'ma nu ndya'a ma lo'o na', tiya' la tyucua ma lo tii tyucuaa tya'a yaca nu tso'o tsa ña'a, cha' cua'ni cuayá' ma jil'i tya'a ñati ma, nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel bi'. ²⁹Lo'o jua'a cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' tsa tyijyu' cha' cua'ni ngu' cña cuentya jna', nu nguxtyanu lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu' cha' ndyu'ni ngu' cña bi', ná xtyanu na' jil'i ngu' bi' jua'a ti; masi tyi ngu', masi tya'a ngula ngu', masi sti ngu', masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u jil'i ngu', masi xtyanu ngu' lcaa cha' bi', pana caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu'. Lo'o jua'a xa' caja quiña'a la cha' jil'i ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' jil'i ngu' bi' ngua ti' ngu'. ³⁰Pana nu ngu' nu tyu'u tuca lo'o cua tye ti cha' bi' laca ngu' nu caca nde loo la; nu ngu' nu ndu'u tuca clyo, bi' ngu' laca nu tyanu nde chu' la li'.

Cuii jil'i ngu' nu ndya'a ne' xña jil'i ñati

20 'Chaca cha' nti' na' chcu' lo'o ma juani, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati. Chcu' na' sca cuii cuentya jil'i sca nu laca xu'na msu. Ngua sca tsã nde tlya ndu'u yu ndyaa yu lcaya' cha' chcu' yu lo'o ngu' nu caca msu jil'i, si cua'ni ngu' cña ne' lo'o jil'i yu ca su ndyataa yaca si'yu losu' tyixi. ²Ta yu xcaya' msu ñi'ya nu nda ti ngu' tyempo bi', nacui xu'na msu bi' jil'i ngu'; tso'o tsa nti' ngu' msu

bi', si caja tsa lo cua caya' jil'i ngu'. Li' ndu'u msu bi' ndyaa ngu' ne' lo'o jil'i yu bi', cha' cua'ni ngu' cña. ³Nu lo'o cua ndye sna hora ntsu'u ngu' cña, li' ndyaa xu'na ngu' bi' lcaya' chaca quiya'. Ndacua na'a yu jil'i xa' la ñati, pana ndu ti ngu' cha' bilya caja cña jil'i ngu'. ⁴Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi': "Yaa clyo ma, cua'ni ma cña ne' lo'o 'na. Stu'ba cua'ni ma cña lo'o msu 'na, cha' cua ntsu'u ngu' ndyu'ni ngu' cña 'na juani. Ta na' caya' tso'o jil'i ma li'", nacui yu. Hora ti ndyaa ngu' ne' xña jil'i xu'na msu bi' li'. ⁵Lo'o li' xa' ndyaa xu'na msu bi' lcaya' nde hora, jua'a chaca quiya' na'a yu jil'i xi xa' la ngu' cha' na ndu ti ngu'. La cui' ti cha' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li', lo'o li' la cui' jua'a ngua chaca quiya' hora cua sna nde ngusii. ⁶Nu lo'o cua ngusii la ña'a ti tya ndu xi ñati lcaya' bi'. Nchcui' xu'na msu bi' lo'o ngu' li': "¿Ni cha' laca na ndu ti ma ca nde tyucui tsã?", nacui yu jil'i ñati bi'. "¿Ha ná ntsu'u cña jil'i ma lacua?" ⁷"Ná ntsu'u ñati nu nti' msu juani", nacui ngu' jil'i. "Yaa clyo ma cua'ni ma xi cña ne' lo'o 'na lacua", nacui xu'na msu bi' jil'i ngu' li'. ⁸Tiya' la li' lo'o cua tyaa ti cuichaa, li' nchcui' xu'na cña bi' lo'o nu laca loo jil'i msu: "Xi'ya nu'u jil'i lcaa msu juani cha' ta nu'u xcaya' ngu'", nacui. "Clyo ta xcaya' msu nu ndyalaa ca ti. Cuati su cua tye, li' ta nu'u xcaya' ñati nu ndyalaa tya tlya la." ⁹Li' ndyalaa ngu' nu nguxana ca ti cña ca slo yu, pana nda yu xcaya' ngu' ñi'ya si ntsu'u ngu' cña tyucui tsã. ¹⁰Ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' nu nguxana cña tya tlya la slo yu. Ngulacua ti' msu bi' cha' quiña'a la cña caja xcaya'

ngu' li', pana stu'ba ti ngujui xcaya' lcaa msu ji'i. ¹¹Ñasi' xi msu nu nguxana cña tya tlya li'. ¹²“Tyucui tsa ngua'ni ya cña jinu'u”, nacui msu bi' ji'i xu'na. “Masi tyique' tsa cua nde hora, ña'a ti tya ngua'ni ya cña jinu'u. Lo'o juani, stu'ba ngujui xcaya' lcaa tya'a ntsu'u ya cña, masi sca hora ti ngua'ni ngu' jua cña jinu'u”, nacui msu nu nguxana cña nde tlya bi'. ¹³Li' nguxacui xu'na cña bi' cha' ji'i msu ñasi' bi': “Si'i cha' cuxi nu ndyu'ni na' lo'o ma. ¿Ha si'i na cua ngüiñi cha' jna' lo'o ma ni tsa lo xcaya' nu ta na' ji'i ma? Lo'o jua'a, tsa lo cua cñi xcaya' cu'ma nda na' ji'i ma juani. ¹⁴Xñi ma xcaya' ma, tyaa ma li'. Ná ntsu'u cha' ca ñasi' cu'ma 'na. Si nti' na' cua'ni na' cha' stu'ba xcaya' cu'ma lo'o nu xa' la msu nu xti ti hora ngua'ni cña, tso'o tsa lacua. ¹⁵Ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni na' ñi'ya nu nti' ti na' cua'ni na' lo'o cñi 'na. ¿Ha si'i jua'a? ¿Ni cha' laca liye' ti' ma ña'a ma 'na, cha' tso'o ti xcaya' nda na' ji'i lcaa msu 'na?”, nacui xu'na msu bi'. ¹⁶Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha', bi' laca ngu' nu caca nde loo la; ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' laca ngu' nu tyanu nde chu' la —nacui Jesús—. Cua ndacane Ni ji'i quiña'a tsa ñati cha' cua'a jyaca ngu' ni cha' nda Ni, pana cua laca ti ñati nsubi Ni ji'i cha' caca ngu' ñati ji'i Ni.

**Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu'
cha' cua cajaa ti ycu'i'**

¹⁷Tya ndya'a ngu' tyucui cha' tsa ngu' ca quichi Jerusalén. Li' ndu'utsu' Jesús xi to' tyucui lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca

tsa'a ji'i, cha' chcu'i' xi lo'o ngu' bi' li':

¹⁸—Jlo ti' ma cha' tyacui na tyaa na tyucui nde ca'ya juani, cha' cua tsa ti na nde Jerusalén —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Cajua taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha' tsa lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó nu laca loo, slo mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na li', chcu'i' ngu' cha' ntsu'u qu'ya 'na, cha' xqu'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'. ¹⁹Li' tsa lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo, cha' xtyí lo'o ngu' bi' 'na. Lo'o jua'a quiji' ngu' bi' 'na lo'o reta, cuju'i' ca'a ngu' bi' 'na lo crusi li'. Pana, tsa nchca tyuna, li' tyu'ú na' chaca quiya' —nacui Jesús.

**Ndijña xtya'a Jacobo sca
cha' tso'o cuentya ji'i sñi'**

²⁰Lo'o li' yaa xtya'a Jacobo lo'o Juan ca slo Jesús. Zebedeo laca sti tyucuaa nu qu'yu bi'. Stu'ba ti yaa nu cuna'a bi' lo'o tyucuaa sñi', li' ndyatú sti' ma' slo Jesús cha' jña ma' sca cha' tso'o ji'i. ²¹Li' nchcuane Jesús ji'i nu cuna'a bi': —¿Na laca nti' nu'u? —nacui Jesús ji'i.

—Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' cha' stu'ba ti chca'a sñi' na' lo'o nu'u ca su caca nu'u loo nde loo la —nacui nu cuna'a bi'—. Culo nu'u cña cha' chca'a tsaca yu la'a tsu' cui' jinu'u, chaca yu bi' chca'a yu la'a tsu' coca jinu'u —nacui.

²²Li' nchcui' Jesús lo'o tyucuaa nu qu'yu bi':

—Ná nchca cuayá' ti' ma ñi'ya laca cha' nu ndijña ma 'na juani —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha taca

ji'ḷi mā chcube' mā ñi'ya nu chcube' na', ñi'ya ca si ta ngu' sca taná nu clyaa' tsa cha' co'lo na? ¿Ha talo mā si xcube' ngu' ji'ḷi mā ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' jna', nu lo'o cujuui ngu' 'na?

—Taca ji'ḷi cua —nacui ngu' bi' li'.

²³—Chañi cha' lo'o cu'ma co'lo mā taná clyaa' nu ntsu'u cha' co'lo na' bi', lo'o jua'a chcube' mā ñi'ya nu chcube' na' —nacui Jesús ji'ḷi ngu'—. Pana ná ntsu'u chacuayá' ta na' sca se'ḷi nde sii' na' cha' chca'a mā lo'o na' nde loo la, cha' cua laca ngusubi ycu' Ndyosi Sti na' ji'ḷi ñati nu chca'a nde sii' na' tyempo bi'.

²⁴Lo'o ndyuna nu chaca tii tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ḷi Jesús, chii tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' ji'ḷi Jacobo lo'o ji'ḷi tya'a yu li'. ²⁵Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'ḷi lcaa ngu' bi', cha' tyu'u ti'ḷi ngu' slo.

—Jlo ti' mā cha' nu laca loo ji'ḷi ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacui Jesús ji'ḷi ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ḷi—. Lye tsa nclo ngu' nu laca loo bi' cña ji'ḷi ngu' ca quichi tyi ngu'; ²⁶pana nu cu'ma ni, ná cua'ni mā jua'a. Lcaa lo cña nu taca xtyucua mā ji'ḷi tya'a ñati mā, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni mā, si cua nti' mā cha' caca mā loo ji'ḷi ngu'.

²⁷Lo'o jua'a, si nti' mā cha' ndulo la cha' ji'ḷi mā cuentya ji'ḷi ngu' tya'a mā, ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā msu ji'ḷi tya'a mā, masi ná lo'o caya'. ²⁸Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná lijya na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; ycu' na' laca na' msu ji'ḷi ñati, bi' cha' lijya na'. Na cua lijya na' cha' cajaa na' cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'ḷi ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'ḷi quiña'a tsa ñati li' —nacui Jesús ji'ḷi ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'ḷi tucua tya'a ngu' cuityi'

²⁹Cua ndyalaa ngu' quichi Jericó. Cua tyu'u ti ngu' tya'a ngu' li', lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndu'u lca'a ji'ḷi Jesús. ³⁰To' tyucui su tyeje tacui ngu' nga'a tucua tya'a ngu' cuityi'; cua ndyuna ngu' cuityi' bi' cha' ycu' Jesús nteje tacui tyucui jua, bi' cha' cui ngusi'ya ngu' ji'ḷi yu: —Xu'na, cua'ni tya'na ti' nu'u ji'ḷi ya. Jlo ti' ya cha' la cui' ñati tya'a ji'ḷi jyo'o David laca nu'u —nacui ngu' cuityi' bi' ji'ḷi Jesús.

³¹Pana ná ndiya ti' nu ngu' quiña'a bi', cha' lye tsa ngusi'ya ngu' cuityi' bi' ji'ḷi Jesús.

—Cuaana ti cu'ma —nacui ngu' ji'ḷi ngu' cuityi' bi'.

Ná ndyuna ngu' cuityi' bi', cui la ngusi'ya ngu' bi' li':

—Xu'na, nu'u nu laca la cui' tya'a ñati ji'ḷi jyo'o David —nacui ngu' cuityi' bi' ji'ḷi Jesús—, cua'ni tya'na ti' nu'u ji'ḷi ya.

³²Li' ndyatú Jesús, ngusi'ya ji'ḷi ngu' cuityi' bi', cha' caa ngu' slo.

—¿Na laca nti' mā cha' cua'ni na' lo'o mā? —nacui Jesús ji'ḷi ngu' bi' li'.

³³—Xu'na —nacui ngu' bi' ji'ḷi—, nti' ya cha' tyaca' tso'o xee cloo ya ña'a ya chaca quiya'.

³⁴Tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'ḷi ngu' bi'. Ngusta sne ya' yu chu' si'yu cloo ngu' bi' li', lo'o hora ti tyaca' tso'o xee loo ngu', ña'a ngu' chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', nguta'a ngu' bi' lo'o Jesús.

Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

21 Cua ngulala ti tyalaa ngu' quichi Jerusalén. Cua tyeje

tacui ti ngu' sca quichí sube ti su naa Betfagé, sii' ca'ya Olivos ndi' quichí bi'. Li' ngulo Jesús cña ji'í tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í:

²—Yaa mā nde lquichí re — nacui—. Yala ti quije sca huru nu ndu ndyaaca' ji'í mā; ndu ni' lo'o sñi' ni'. Xati' mā ji'í na'ni bi', cha' tyaa lo'o mā ji'í ni' ca nde. ³Pana si xcuane ngu' ji'í mā: “¿Ni cña cua'ni mā lo'o huru jua?” Li' ñacui mā ji'í ngu' bi': “Ntsu'u cña cuentya ji'í ycui' nu Xu'na na cha' cua'ni huru re”. Li' hora ti ta ngu' chacuayá' ji'í mā cha' caa mā caa lo'o mā ji'í ni'. ⁴La cui' ji'í cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'í ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya nscua cha' bi' lo quityi:

⁵Cacha' mā ji'í ngu' quichí Sión: “Ña'a mā ña'a cha' cua lijya ti nu laca loo ji'í mā.
Ná tyaala nu cusu' bi', hichu' huru ti ntyucua yu.
Sca huru cuañi' laca ni', sñi' na'ni nu ndy'ya yu'ba laca huru cuañi' bi'.”

⁶Lo'o li' ndyaa nu tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í lquichí bi', ñi'ya nu ngulo Jesús cña ji'í ngu'. ⁷Ñaa lo'o ngu' ji'í huru bi' lo'o sñi'. Li' ngusta ngu' ste' ngu' hichu' huru cha' tyucua Jesús hichu' ni'. Li' ndyaa tucua Jesús hichu' ni'. ⁸La cui' jua'a nu quiña'a tsa ñati' nu ndi'í ca bi' nguscana ngu' ste' ngu', ngusta ngu' ji'í tyucui' cha' caja tyucui' tso'o su ñaa Jesús ntucua hichu' huru bi'. Xa' la ñati' ngusi'yu sta' yaca cha' sta ngu' tyucui' su ñaa yu. ⁹Lo'o lcaa ngu' nxi'ya ngu' cha' chaa ti' ngu', masi ngu' nu

ndyaa nde loo la, masi ngu' nu ñaa nde chu' la; chaa tsa ti' lcaa ngu' bi'.

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati' tya'a ji'í jyo'o rey David laca nu'u —nacui' ngu' ji'í Jesús—. Tso'o tsa cua'ni ycui' Ni lo'o nu'u cha' lijya nu'u lo'o chacuayá' ji'í ycui' nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na ji'í ycui' Ndyosi —nacui' ngu'.

¹⁰Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quichí Jerusalén, ndyatí ngu' to' lo'o quichí bi'. Ndube tsa ti' ngu' quichí bi' li'. Cui' tsa nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca laca nu lijya re? —nacui' ngu'.

¹¹Li' nguxacui' nu quiña'a tsa ñati' bi' cha' ji'í ngu' quichí bi':
—Jesús Nazaret laca nu nde.
Loyuu su cuentya Galilea laca quichí tyi yu. Tu'ba ji'í ycui' Ndyosi laca yu re —nacui' ngu'.

Ngulo'o Jesús ji'í ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹²Lo'o li' ndyalaa Jesús to' laa tonu su ndu'ni tlyu ngu' ji'í ycui' Ndyosi. Ndyatí yu ndyaa yu ne' laa bi'. Li' ngulo'o yu ji'í lcaa ngu' nde liya', ngu' nu ndyujui' yu'ba nde ne' laa bi', jua'a lcaa ngu' nu ndi'í ndy'ya yu'ba bi'; nguxasu Jesús mesa su nchcutsa'a ngu' cñi' ji'í ngu', nguxasu yu yaca su ntucua ngu' nu ndujui' paloma.

¹³—Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'í ycui' Ndyosi cuentya ji'í laa re —nacui' Jesús li'—: “Ni'í su caca chcui' lcaa ñati' lo'o ycui' Ndyosi, jua'a ñacui' ngu' cha' ji'í ni'í 'na, nacui' Ni'.” Jua'a nscua lo quityi, pana juani, cua ngua'ni mā cha' to'

tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁴Li' ñaa xi ngu' cuityi' ca su ndu Jesús ca ne' laa tonu bi', lo'o jua'a ñaa xi ngu' nu quicha quiya'; ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi' li'. ¹⁵Na'a sti jo'ó nu laca loo cha' tlyu nu ngua'ni Jesús; lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', na'a ngu' ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi'. Lo'o jua'a na'a ngu' cha' ndi'i tyuu tya'a nu sube, cha' cuij tsa nchcui' nu sube bi' ndyu'ni chi' ngu' loo Jesús:

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati' tya'a ji'i jyo'o rey David laca nu'u —nacui' nu sube bi'.

Nu lo'o ndyuna ngu' tlyu bi' ñi'ya nu nchcui' nu sube, ngua ñasi' tsa ngu' nu laca loo bi' li'. ¹⁶Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—¿Ha ná ndyuna nu'u cha' cuiñi nu nchcui' nu sube re cuentya jinu'u? —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús.

—Cua ndyuna na' —nacui' Jesús li'—. Si'i cha' cuiñi laca cha' nu nchcui' nu sube re. ¿Ha bilya chcui' ma lo quityi nu nscua sca cha' ndi'ya?:

Ndula tu'ba cubi', ndula tu'ba nu sube cuañi';

chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycu'i' Ndyosi.

¹⁷Ndu'u Jesús ndyaa li'; ndu'u yu quichi' tlyu, ndyaa nde sca quichi' piti nu naa Betania. Ca bi' ngujua' yu talya.

Ngua'ni Jesús cha' ngüityi sca yaca quityi

¹⁸Ca chaca tsá ngxu'tyuu Jesús ñaa nde quichi' tlyu bi', ntyute' yu li'. ¹⁹Lo'o li' na'a yu sca yaca quityi

nu ndu to' tyucui'. Ndyaa na'a yu ji'i yaca bi' si ntsu'u si'yu lo yaca bi' cha' cacu yu; pana ná ntsu'u si'yu lo, xcui' laca' ti ntsu'u lo. Li' nchcui' Jesús ji'i yaca bi':

—Nga'aa tyu'u tsiya' ti si'yu lo yaca cua chaca yija —nacui'.

Hora ti ngüityi yaca bi'. ²⁰Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—¿Na laca ngua ji'i yaca quityi bi', cha' tsa tsiya' ca ngüityi yaca bi'? —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús.

²¹Li' nguxacu' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani —nacui'—. Si chañi cha' jlya ti' ma ji'i ycu'i' Ndyosi, si si'i cha' tucua ti cha' ntsu'u tyiquee ma nchcui' ma lo'o Ni, lo'o cu'ma caca ji'i ma cua'ni ma sca cha' tlyu jua'a. Si'i cha' quityi sca yaca ti chcui' ma lo'o ycu'i' Ndyosi li', masi taca chcui' ma lo'o ca'ya jua ndi'ya: “Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o”, ñacu' ma ji'i. Lo'o li' jua'a caca ji'i, cha' tyu'utsu' ca'ya bi'.

²²Lcaa lo cha' nu jña ma ji'i ycu'i' Ndyosi ni, si chañi cha' jlya ti' ma ji'i ycu'i' Ni, caja cha' bi' ji'i ma li'.

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá ji'i ycu'i' Ndyosi

²³Nu lo'o ndyalaa ngu' quichi' tlyu bi', li' xa' ndyat' Jesús ndyaa ne' laa tonu bi'; nclyu'u yu ji'i ñati' chaca quiya'. Lo'o li' na'a sti jo'ó nu laca loo lo'o xa' la ngu' cusu' nu laca loo, na'a ngu' ji'i Jesús. Hora ti ñaa ngu' bi' slo yu cha' xcuane ngu' cha' ji'i yu li':

—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u ñi'ya nu ndyu'ni nu'u juani? —nacui' ngu'

nu laca loo bi' ji'i Jesús—. ¿Ma nde ngu'ji chacuayá' cua jinu'u? —nacui ngu' bi' ji'i.

²⁴—Lo'o na' xcuane na' sca cha' ji'i mā lacua, ñi'ya xacui mā cha' 'na li' —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Si caja ñi'ya xacui mā cha' re 'na, lo'o na' xacui na' cha' ji'i mā li'; cacha' liñi na' ji'i cu'mā tilaca laca nu nda chacuayá' 'na, cha' cua'ni na' ñi'ya nu ndyu'ni na' re li'. ²⁵Tso'o lacua, nu lo'o tya ntyucuatya Juan ji'i ngu', ¿ha chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi ngua bi'? ¿Ha chacuayá' ji'i ñati ti ngua bi'?

Li' cuaana ti nchcui' ngu' nu laca loo bi' lo'o tya'a ngu'!

—¿Ñi'ya xacui na cha' ji'i yu? Si ñacu'i na: “Chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi ntyucuatya Juan bi' ji'i ngu'”, ná tso'o tyu'u cha' jua'a; hora ti ñacu'i yu ji'na li': “¿Ni cha' ná ngusñi mā cha' nu nchcui' yu lacua?” ²⁶Lo'o si ñacu'i na: “Chacuayá' ji'i ñati ti ntyucuatya Juan bi'”, la cui' ti ná tso'o si ñacu'i na jua'a, cha' lcaa ngu' jlya ti' ngu' cha' chañi cha' ngua Juan bi' tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi.

²⁷Bi' cha' ndi'ya nguxacui' ngu' bi' cha' ji'i Jesús:

—Ná jlo ti' ya —nacui' ngu' bi'.

—Tso'o lacua —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Ni na', ná cacha' na' ji'i mā tilaca laca nu nda chacuayá' 'na cha' cua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni na'.

²⁸Tya ngulu'u la Jesús xi cha' ji'i ngu' li':

—Chcui' na' sca cui' re lo'o mā, lo'o li' xacui' mā cha' jna' —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Cua ndi'i sca nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi'

qui'yu ji'i. Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o sñi' nu ngula clyo: “Sñi'”, nacui' ji'i sñi' clyo bi', “yaa nu'u cua'ni cña ne' lo'o 'na juani, su ntsu'u yaca si'yu losu' tyixi 'na”. ²⁹“Ná tsa'a”, nacui' sñi' yu li'. Pana tsa cua tsa ti xi ngua tyuju'u ti' sñi' cha' ná ndaquiya' ji'i sti, lo'o li' ndu'u ndyaa cña bi'. ³⁰Lo'o la cui' ti cña bi' ngulo sti ji'i nu chaca sñi' yu. “Tsa'a na', ná cube ti' nu'u”, nacui' yu cuañi' bi' ji'i sti. Pana cha' cuiñi ti nchcui', cha' ná ndyaa cña ji'i sti. ³¹¿Ñi'ya nti' cu'mā ni? Nu tyucuaa qui'yu cuañi' bi' ni, ¿tilaca laca nu ngua'ni cña nu ngua ti' sti ngu' cha' cua'ni ngu'?

—Sñi' clyo yu, bi' laca bi' —nacui' ngu' ji'i Jesús li'.

—Chañi cha' ji'i mā —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' ntsu'u ngu' cuxi, ñi'ya nti' nu msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu', ntsu'u ngu' bi' nu yala la tyatí cha' ji'i ycu'i Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'; jua'a ntsu'u nu cuna'a calle ti nu yala la tyatí ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Pana cu'mā ni, tiya' tsa tyalaa cu'mā ca su ntucua ycu'i Ni. ³²Nu lo'o ñaa jyo'o Juan bi' ni, xcui' cha' liñi nchcui' yu lo'o mā. Liñi tsa ngua'ni yu, pana ná ngua'ni cuentya mā tsiya' ti ji'i cha' nu nchcui' yu lo'o mā. Lo'o nu ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' ni, cua ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' Juan bi' li'; jua'a nu cuna'a calle bi', ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' Juan. Masi cua na'a mā ñi'ya jlya ti' nu ngu' cuxi tyiquee bi' cha' nu ngulu'u Juan, ná

nchca caca tyuju'u ti' mā jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ycuil' ca mā, xqui'ya cha' ná ngusñi mā cha' nu nchcui' Juan bi' tsiya' ti.

Cuij jil'i msu xña'a

³³Nde chcui' na' chaca cuij lo'o mā: Ngua sca ngu' culiya', li' ndyataa yu quiña'a tsa yaca si'yu losu' tyixi. Ngusu'ba yu culiya' bi' sca lo'o hichu' yaca bi' li', xcuil' yaca ye'e ndya' lo'o bi'. Lo'o jua'a ngüñá yu sca pilya cha' tyatá si'yu losu' ndacua, cha' tyu'u hitya tyixi nu ntsu'u jil'i si'yu bi'. Li' ngüñá yu sca nil'i su tyu ngu' cua jil'i cña bi'.

'Li' nda nu xu'na yuu bi' yuu ngüijña xi xa' la ñati, cha' cua'ni ngu' cña ne' lo'o jil'i yu, cha' ntsu'u sca cña tsa yu tyijyu'. ³⁴Tiya' la lo'o cua ngulala ti tyempo xuu ngu' si'yu bi', tyijyu' ndil'i xu'na yuu bi'. Li' ngulo yu cña jil'i ngu' msu jil'i yu cha' tsa ngu' ca su ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o jil'i, cha' tsa squi'ya ngu' msu bi' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyanu jil'i xu'na yuu bi'. ³⁵Pana lo'o na'a ti nu ngu' nu ndyu'ni cña bi' jil'i ngu' msu nu ngulaa bi', hora ti ndaya' ngu' jil'i ngu' msu bi'; ngujui'i ngu' jil'i tsaca yu, ndyujuii ngu' jil'i chaca yu, ngujui'i ngu' quee jil'i xi xa' la ngu'. ³⁶Li' nda xu'na yuu bi' jil'i chaca latya msu, cha' ndyaa ngu' slo nu ngu' nu ndyu'ni cña bi'; pana na'a ti ngu' bi' jil'i msu bi', li' la cui' ti cha' cuxi ngua'ni ngu' bi' lo'o msu bi'.

³⁷'Ca tiya' la li' nda xu'na yuu bi' jil'i sñi' ycuil' ca ndyaa slo ngu' nu ndyu'ni cña bi'. “Ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' jil'i sñi' ycuil' na'”, ngua ti' xu'na yuu bi'. ³⁸Pana na'a

ti ngu' bi' jil'i sñi' nu culiya' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': “Sñi' ycuil' ndyalaa juani”, nacui' ngu' jil'i tya'a ngu'. “Nu cua caca xu'na yaca si'yu re nde loo la, bi' cha' tso'o la si cujuui na jil'i yu, cha' tyanu lo'o re cuentya jil'na'”, nacui' ngu' bi'. ³⁹Lo'o li' ndaya' ngu' bi' jil'i sñi' xu'na yuu bi', ndyaa lo'o ngu' bi' jil'i yu nde chu' lo'o, ndyujuii ngu' bi' jil'i yu li'.

⁴⁰¿Na laca cua'ni xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' xña'a nu ndyu'ni cña ne' lo'o jil'i yu, nu lo'o tyaa yu chaca quiya', nti' mā? —nacui' Jesús jil'i ngu' li'.

⁴¹—Cujuii clya xu'na yuu bi' jil'i lcaa ngu' tyaala bi' —nacui' ngu' jil'i Jesús—. Lo'o li' ta yu yuu bi' jña xa' ñati cha' cua'ni ngu' cña lo yuu bi'. Culana xu'na yuu bi' jil'i ñati tso'o nu tyaja'a ta xi si'yu jil'i yu, caya' lo yuu bi'; ta ngu' si'yu lcaa yija' lo'o ndyaca tyempo nu nxuu ngu' si'yu bi'.

⁴²Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' mā lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi? Ndi'ya nscua cha':

La cui' quee tonu nu ngxucuaa cuityi ni'i jil'i clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu', juani cua ngujui cña cua'ni quee bi';

ndu' bi' su ndulo la cha' jil'i cuentya jil'i ycuil' Ndyosi.

Ycuil' Ndyosi ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na jil'i cha' tlyu bi'.

Jua'a nchcui' cha' nu nscua lo quityi nu ngua tya sa'ni; ⁴³bi' cha' cacha' liñi na' jil'i mā juani, cha' nga'aa ta ycuil' Ndyosi chacuayá' tyat' cu'mā cha' jil'i Ni cha' caca Ni loo ne'

cresiya jil'i mā. Pana ta Ni chacuayá' tyalaa xa' la ñati ca slo ycuil' Ni, si tso'o ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' cña jil'i Ni. ⁴⁴Lo'o cha' jil'i quee tonu bi' ni, na' laca ñi'ya laca quee tonu bi'; ñi'ya nu ngua'ni cuityi ni' i lo'o quee bi', jua'a ndyu'ni mā lo'o na'. Pana si nti' ñati tacu' ngu' lo cha' jna', nga'aa tso'o tyil'i ñati bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati chalyuu, tye cha' tsiya' ti jil'i ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna' nu lo'o yaa ngu' nde chalyuu.

⁴⁵Sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo ni, nu lo'o ndyuna ngu' cuii nu cua nchcui' ca ti Jesús lo'o ngu', nu nchcui' cha' jil'i ngu' tyaala nu ngua'ni cña ne' lo'o jil'i nu culiya' bi', lo'o jua'a nu nchcui' cha' jil'i ngu' cuityi ni' i nu ná tso'o, li' ngua tii ngu' nu laca loo bi', cha' nchcui' ca'a Jesús cha' jil'i ycuil' ngu' bi'. ⁴⁶Lye tsa ngua ti' ngu' bi' taya' ngu' jil'i Jesús, cha' cujuui ngu' jil'i, ngua ti' ngu'; pana ná ngua jil'i ngu' bi', cha' ndyutsii ngu' jil'i nu ñati quiña'a bi', cha' quiña'a tsa ngu' jlya ti' ngu' cha' laca Jesús sca ñati nu laca tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi.

Cuii jil'i ta'a su ngujui clyo'o ngu'

22 Nchcui' Jesús chaca cuii lo'o ngu' li':

²—Chcui' na' chaca cha' lo'o mā cha' caca cuayá' ti' mā ñi'ya caca lo'o laca ycuil' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati —nacu' Jesús li'—. Caca bi' ñi'ya ngua sca tsā lo'o ngua ta'a ngujui clyo'o sñi' rey. Ngua'ni rey ta'a li'. ³Ngulo cña jil'i msu jil'i cha' tsa ngu', tsa chcuil' ngu' lo'o lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o rey, cha' cua ndyalaa tsā nu caca ta'a bi';

pana ná ntaja'a ñati bi' caa ngu' slo rey nu ngua tsā ta'a bi'. ⁴Xa' ngulo rey bi' cña jil'i msu jil'i, cha' tsa ngu' slo ñati bi' chaca quiya': “Chcui' mā lo'o lcaa ñati bi', cha' cua laca ngua'ni cho'o na' scuaa cha' cacu ngu'; cua ndyujui na' bata lo'o chqueru. Cua laca ntsu'u xlyaa cacu ngu' juani, si cua'ni ngu' cha' tso'o caa ngu' ta'a re yala ti, cha' cua ngujui clyo'o sñi' na'”, nacui' rey jil'i msu jil'i. ⁵Pana ná ndu'u tucua ñati bi', cha' ná ndube ti' ngu' cha' ngujui clyo'o sñi' rey bi'; ndyaa ngu' cña ne' quixi', ndyaa xi xa' la ngu' ndyujui' ngu' yu'ba jil'i ngu'.

⁶Lo'o jua'a xi xa' la ñati bi' ni, ndaya' ngu' jil'i msu bi', nxyty' lo'o ngu' jil'i msu bi'; cuati jua'a ntsu'u su ngujui' ngu' jil'i msu bi' ña'a cuayá' nu ndyujui' ngu' jil'i. ⁷Nu lo'o ndyuna rey cha' nu ngua'ni ngu' bi' lo'o msu jil'i, ngua ñasi' tsa rey bi' ña'a jil'i ñati xña'a bi'. Li' ngulo rey cña jil'i sendaru jil'i cha' cujuui ngu' jil'i lcaa ñati xña'a bi', cha' su'ba ngu' quii' tyaqui' quichi' tyi ñati bi'.

⁸Li' nchcui' rey lo'o msu jil'i chaca quiya': “Cua ngua'ni cho'o na' scuaa cha' caca ta'a ngujui clyo'o sñi' na'”, nacui' rey bi'. “Pana nu ngu' nu cua nchcui' na' lo'o tsā cha' caa ngu' ta'a ca slo na', ná ntaja'a ngu' bi' caa, bi' cha' ná cacu ngu' bi' scuaa tso'o nu ntsu'u 'na tsiya' ti. ⁹Tso'o la tsa clya mā nde calle tlyu juani; chcui' mā lo'o lca ti tya'a ñati nu ña'a mā jil'i nde calle jua, cha' caa ngu' ta'a ca slo na'.” ¹⁰Li' ndu'u ngu' msu bi' ndyaa ngu' nde calle; nchcui' ngu' lo'o cua ña'a ca ñati nu ndyacia tya'a ngu' lo'o, masi ñati tso'o, masi ñati cuxi. Li' ndyu'u ti' i

lcaa ñati bi' slo rey ña'a cuayá' nu ngutsa'á ni'í jil'í rey, ndi'í quiña'a tsa ñati nu cua ndyalaa ta'a slo rey bi'.

¹¹Li' ndyatí ycuí' rey bi', ndyaa nde ni'í cha' chcuí' lo'o lcaa ñati nu ndi'í ni'í bi'. Li' na'a rey cha' nga'a sca nu qui'yu nu ná lacu' late' jil'í ta'a. ¹²Li' nchcuane rey jil'í nu qui'yu bi': "Chocue", nacuí, "¿ni cha' ndyatí nu'ú ni'í re lo'o ná lacu' nu'ú late' jil'í ta'a nu cua nda na' jinu'ú?" Pana ná ngujui ñi'ya xacuí nu qui'yu bi' cha' jil'í rey li'; ¹³bi' cha' ngulo rey bi' cña jil'í msu jil'í: "Xñi ma jil'í nu qui'yu re, sca' ma ya' yu, lo'o jua'a sca' ma quiya' yu. Lo'o li' xcuaa ma jil'í yu nde ca bilyaa su talya tsa ña'a, ca su nxi'ya tsa ngu' ndi'í ngu', ca su lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'", nacuí rey bi'. ¹⁴Lo'o ycuí' Ndyosi ni, ndacane Ni jil'í quiña'a tsa ñati cha' cua'a jyaca ngu' jil'í lcaa cha' nu nchcuí' Ni, pana cua laca ti ñati nu nsubi Ni jil'í cha' caca ngu' ñati jil'í Ni.

Cha' jil'í cñi cña loo ngu'

¹⁵Li' ndu'ú ngu' fariseo ndyaa ngu' cha' quiñi cha' jil'í ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya nu caca jil'í ngu' cñilo'o ngu' jil'í Jesús cha' chcuí' yu sca cha' cuxi. ¹⁶Li' ngulo ngu' bi' cña jil'í xi ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a cha' jil'í ngu' fariseo, cha' chcuí' cuayá' ngu' cuañi' bi' lo'o Jesús, ngua ti' ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' slo Jesús lo'o xi xa' la ñati nu ndya'a lo'o taju ngu' nu cuentya jil'í rey Herodes.

—Mstru —nacuí nu ngu' cuañi' bi' jil'í Jesús li'—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'ú; la cui' cha' liñi nu ntsu'ú jil'í ycuí' Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'ú nu'ú jil'í ngu'. Ná

ndube ti' nu'ú ñi'ya ndañi cha' nu nchcuí' ngu' jinu'ú; sca ti cuayá' nti' nu'ú ña'a nu'ú jil'í lcaa ñati, masi ngu' ti'í, masi ngu' tonu. ¹⁷Tyu'ú cha' clyu ti' jinu'ú, cacha' nu'ú cha' liñi jil'í ya: ¿Ha tso'o si ta na cñi cña loo na jil'í rey tlyu nu ndi'í xa' tsu' bi'?

¹⁸Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu nclayaca ti' ngu' bi', bi' cha' ndi'ya nguxacuí yu cha' jil'í ngu':

—Cuiñi tsa cu'ma ni. ¿Ni cha' laca nchcuí' cuayá' ma lo'o na'? —nacuí Jesús jil'í ngu' bi'—. ¹⁹Culu'ú ma sca cñi 'na, la cui' tya'a cñi plata nu nda na jil'í ngu' nu nxñi cñi cña loo na.

Li' ñaa lo'o ngu' jil'í sca cñi plata bi' slo Jesús.

²⁰—¿Tilaca nu ca jil'í lcuí' nga'a chu' cñi re? —nacuí Jesús jil'í ngu' bi'—. ¿Ti jil'í laca xtañi nu nscua re? —nacuí.

²¹—Xtañi rey tlyu nu ndi'í xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacuí ngu' li'.

—Tso'o —nacuí Jesús li'—, jil'í rey tlyu bi' tya ma cñi cña loo nu nga'a cha' ta ma jil'í lacua, lo'o jua'a jil'í ycuí' Ndyosi tya ma lcaa na nu ntsu'ú cha' tya ma jil'í Ni.

²²Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' nchca tsa jil'í Jesús xtyacuí cha' lo'o ngu'. Ndu'ú ngu' bi' ndyaa ngu' li'.

Nchcuane ngu' jil'í Jesús ñi'ya caca lo'o tyu'ú ñati chaca quiya'

²³Lo'o la cui' tsá bi' ñaa xi ngu' saduceo slo Jesús, bi' laca sca latya ñati nu nchcuí' cha' nga'aa tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujui ngu'. Nchcuane ngu' bi' sca cha' jil'í Jesús li':

²⁴—Mstru —nacui ngu' bi' jil'i—, sa'ni la nda jyo'o Moisés sca cha' lo'o na cuentya jil'i tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujui tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, li' ntsu'u cña jil'i tya'a ngula yu nu ntucua ycu' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a nu ngua clyo'o jyo'o tya'a yu. Li' chcui' ngu' jil'i sñi' clyo ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujui bi' laca bi', cha' ná chcuna' xtañi yu nu cua ngujui bi'. Jua'a nchcui' Moisés sa'ni la. ²⁵Ndi'ya ngua sca quiya': Ntsu'u cati tya'a nu qui'yu tya'a ngula, tya'a quichi tyi ya. Li' ngujui clyo'o nu ngula clyo, pana yala tsa ngujui yu, lo'o bilya caja sñi' yu. Li' ndyanu nu cuna'a bi' cuentya jil'i tya'a yu. ²⁶Li' ngujui clyo'o nu cuna'a bi' chaca quiya'. La cui' jua'a, yala ti ngujui chaca nu qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'. Jua'a ngua jil'i ca ta'a ngu' qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'. ²⁷Ca su ndye, li' ngujui nu cuna'a bi'. ²⁸Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ni, ñi'ya nu laca clyo'o ca nu cuna'a bi', cha' ca ta'a cati tya'a nu tya'a ngula ngu' ngujui clyo'o ngu' lo'o?

²⁹Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Ná jlo ti' ma tsiya' ti, cha' ná nchca cuayá' ti' ma jil'i quityi jil'i ycu' Ndyosi; ná nchca cuayá' ti' ma cha' nchca tsa jil'i ycu' Ni cua'ni Ni cña tonu. ³⁰Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' caja clyo'o ngu' ca bi'; tyi' ngu' li' ñi'ya ndi' xca jil'i ycu' Ndyosi ca slo Ni. ³¹Chañi cha' ntsu'u cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'. ¿Ha bilya chcui' ma cha' lo quityi nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ma? Ndi'ya nchcui'

quityi bi': ³²“Ycui' Ndyosi Xu'na Abraham laca na,” nacui Ni, “ycui' Ndyosi Xu'na Isaac laca na', lo'o la cui' ti ycu' Ndyosi Xu'na Jacob laca na’”, nacui Ni. Ná nacui quityi bi' cha' na cua ngua ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi'; ña'a ti tya laca ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi' juani, lo'o jua'a laca ycu' Ndyosi Xu'na lcaa ñati lu'ú.

³³Lo'o ndyuna nu quiña'a tsa ñati nu nga'a slo cha' nu nclyu'u Jesús bi', ndube tsa ti' ngu' jil'i cha' bi' li'.

Cña nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya jil'i ycu' Ndyosi

³⁴Nu lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' cua ngua'ni Jesús ngana jil'i nu ngu' saduceo bi', li' ndyu'u ti' lcaa ngu' fariseo bi' slo Jesús. ³⁵Lo'o jua'a nga'a sca ngu' fariseo nu jlo tsa ti' lcaa cha' jil'i ycu' Ndyosi nu nguscua jyo'o Moisés. Li' nchcuane yu jil'i Jesús cha' chcui' cuayá' yu lo'o:

³⁶—Mstru —nacui yu bi' jil'i Jesús—, ñi'ya cha' laca nu ndulo la jil'na cha' cua'ni na, cha' nu nda ycu' Ni lo'o jyo'o Moisés sa'ni la?

³⁷Li' nguxacui Jesús cha' jil'i yu bi':

—“Ntsu'u cha' tyucui tyiquee ma tyu'u cha' jil'i ma lo'o ycu' Ndyosi; nu lo'o lubii ti cresiya jil'i ma, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique ma, tyu'u cha' jil'i ma lo'o Ni”. ³⁸Bi' laca cha' nu tlyu la, nu ndulo la jil'na cha' cua'ni na. ³⁹Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' tlyu: “Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' ma jil'i tya'a ñati ma, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' ma jil'i ycu' ca ma”. ⁴⁰Suu lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya jil'i ycu' Ndyosi laca tyucuaa

cha' bi', lo'o jua'a suu lcaa cha' nu nchcui' ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi nu ngua sa'ni laca cha' bi'.

Nchcuane Jesús ji'i ngu' cuentya ji'i Cristo

⁴¹Laja lo'o tya ndyu'u ti'i lcaa ngu' fariseo bi' su ndu Jesús, li' nchcuane yu sca cha' ji'i ngu':

⁴²—¿Ñi'ya nti' cu'ma cuentya ji'i Cristo nu ntsu'u cha' caa? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. ¿Tilaca ngua jyo'o cusu' ji'i nu Cristo bi' nti' ma?

—Ñati tya'a ji'i jyo'o rey David caca nu bi' —nacui ngu' ji'i.

⁴³Li' nchcuane Jesús ji'i ngu' bi' chaca quiya':

—¿Ñi'ya ndyu'u ta cha' re nti' cu'ma, cha' cua nchcui' jyo'o David cha' Xu'na yu laca nu Cristo bi'? Cua ngulu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi cha' bi' ji'i David, bi' cha' nchcui' yu ndi'ya:

⁴⁴Ycu'i' Ndyosi nu laca Xu'na na nacui ji'i Cristo nu Xu'na na' ndi'ya:

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui' 'na, ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' ji'i lcaa tya'a cusuu jinu'u, cha' caca nu'u loo ji'i lcaa ca cha'”, nacui Ni ji'i Cristo.

⁴⁵Xu'na na', nchcui' jyo'o David ji'i Cristo. ¿Ñi'ya caca chcu'i' na cha' ñati tya'a ji'i jyo'o David bi' laca Cristo lacua?

⁴⁶Ná ntsu'u ni sca ñati ca bi' nu ngua ji'i xacui' cha' ji'i Jesús li'. Lo'o jua'a xa' la tsá nde loo la nga'aa nchcuane ngu' cha' ji'i yu tsiya' ti, cha' ntsij ngu' ji'i, ñi'ya nu xacui Jesús cha' ji'i ngu'.

Ngusta Jesús qui'ya ji'i ngu' fariseo lo'o jua'a ji'i mstru cha' jo'ó bi'

23 Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i

slo yu, jua'a lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

²—Nu ngu' fariseo bi', lo'o mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa ni, jlo ti' ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu ngucua jyo'o Moisés lo quityi. ³Bi' cha' tso'o cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nclu'u ngu' bi' ji'i ma, tso'o taquiya' ma ji'i cha' nu nclu'u ngu' bi'; pana ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ti ngu' bi'. Tso'o ti nclu'u ngu' cha' jo'ó bi', pana ná ndaquiya' ycu'i' ca ngu' cha' bi'. ⁴Lo'o jua'a nu ngu' fariseo bi' ni, nclyo ngu' cña ji'i tya'a ngu' cha' tonu tsa yu'ba qui'ya ngu'; ti'i tsa yu'ba nsta ngu' bi' scu ñati, pana ycu'i' ca ngu' ni, ná sicua ngu' yu'ba bi' tsiya' ti. ⁵Lcaa cha' nu ndu'ni nu ngu' bi' ni, ndu'ni ngu' ji'i cha' ña'a ti ñati ji'i ngu'; bi' cha' ndyaaca' juata su nscua cha' ji'i ycu'i' Ndyosi hique ngu', lo'o jua'a scu ngu', cha' nti' ngu' cha' chcu'i' ñati ji'i ngu' cha' tacati tsa ndu'ni ngu'. Lo'o jua'a nchcu' ngu' bi' payu nu tonu tsa lsu ndacui lo cha' ña'a ñati ji'i. ⁶Nu lo'o ndya'a ngu' bi' sca ta'a, li' ndyaca'a ngu' su tso'o la ña'a nti' ngu'; cuati jua'a ne' laa, la cui' ti su tso'o la ña'a nti' ngu', ca bi' ntucua ngu' bi'. ⁷La cui' jua'a, si tyacua tya'a ñati lo'o ngu' bi' nde calle, lo'o chcu'i' ñati bi' lo'o ngu', na cua'ni chi ñati loo nti' ngu' fariseo bi'; jua'a cua nti' ngu' cha' ñacui ñati ji'i, cha' mstru laca ngu'. Jua'a nti' ngu' bi'.

⁸Pana cu'ma ni, ná tso'o si ñacui ngu' ji'i ma cha' mstru laca ma; tso'o la si sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti mstru ntsu'u ji'i ma, bi' laca Cristo. ⁹Lo'o jua'a ná nga'a cha' ñacui ma cha' sti ma laca sca ñati chalyuu ti, cha' sca

ti ycuil Ndyosi nu ntucua nde cua, bi' laca Sti ma. ¹⁰Lo'o jua'a ná ta ma chacuayá' jil'i ñati cha' chcuil' ngu' jil'i ma cha' xu'na ngu' laca ma, cha' sca ti Cristo laca Xu'na ma nu chañi ca. ¹¹Nu cu'ma nu ndulo la cha' jil'i ma cuentya jil'i tya'a ma, nga'a cha' cua'ni ma cua ña'a ca cña nu culo lcaa tya'a ma jil'i ma, masi laca ma loo jil'i ngu'. ¹²Ñati nu nti' cha' caca tlyu la cuentya jil'i tya'a ngu', ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' ca tiya' la; pana ñati nu ná ndu'ni tyixi lo'o tya'a ngu', nu ná nti' tyijiloo jil'i tya'a ngu', bi' laca nu chañi cha' caca tlyu la cuentya jil'i cu'ma.

¹³'i Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Na ndacu' ma tyucui jil'i ngu', cha' ná caca tyatí ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' ná caca ycuil' Ni loo ne' cresiya jil'i ngu'. Ni ycuil' ma, ná caca tyatí ma cha' bi', lo'o jua'a ná nda ma chacuayá' cha' tyatí xa' la ñati cha' bi'.

¹⁴'i Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Nxlyaa ma nil'i nu ntsu'u jil'i nu cuna'a ti'i, lo'o li' tyiquee' nchcuil' ma lo'o ycuil' Ndyosi slo ñati cha' ña'a ti ñati jil'i ma. Ná ca cuayá' ti' xa' ñati lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma li'. Bi' cha' lye la chcube' ma ca nde loo la.

¹⁵'i Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tyijyu' tsa ndya'a ma, masi tyucui nde lo yuu ti, masi tyucui nteje tacui ma tyujo'o ndya'a

ma, cha' clyana ma jil'i ñati, masi sca ti ñati nu tyaja'a xtyanu jil'i nu xa' la jo'ó nu ndu'ni tlyu yu jil'i, cha' xñi yu cha' nu culu'u cu'ma jil'i yu. Li' culu'u ma jil'i yu cha' caca yu sñi' cuiñaja nu tlyu la que cu'ma, cu'ma nu ntsu'u cha' tsa ma ca bilyaa.

¹⁶'i Tya'na tsa cu'ma! Na cua nti' ma culu'u ma jil'i xa' ñati; pana cuityi' ycuil' ca cu'ma, cha' ná nda ma cuentya tsiya' ti. Ndi'ya nchcuil' ma: "Si cua'ni ngu' jura cuentya jil'i laa tonu re cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca", nacui ma. "Pana si cua'ni ngu' jura cuentya jil'i na oro nu ntsu'u ne' laa cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcuil' ngu'", nacui ma. ¹⁷i Ple tsa cu'ma, na cuityi' tsa ma! ¿Na laca nu ndulo la cha' jil'i nti' ma? ¿Ha tlyu la cha' jil'i na oro nu ntsu'u ne' laa bi'? ¿Ha tlyu la cha' jil'i laa tlyu su ntsu'u na oro bi', nti' ma? Sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'. ¹⁸Lo'o jua'a chaca cha' nchcuil' ma: "Si cua'ni ngu' jura cuentya jil'i mesa nu ntsu'u ne' laa re, cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca", nacui ma. "Pana si cua'ni ngu' jura cuentya jil'i msta nu nsta ngu' lo mesa bi', cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcuil' ngu'", nacui ma. ¹⁹i Chañi cha' cuityi' cu'ma! ¿Na laca nu ndulo la cha' jil'i, nti' ma? ¿Ha tlyu la cha' jil'i msta bi'? ¿Ha tlyu la cha' jil'i mesa su nscua msta bi', nti' ma? Sca ti cuayá' laca cha' bi'; ²⁰bi' cha' nu lo'o cua'ni ngu' jura cuentya jil'i mesa bi', cha' cua'ni ngu' sca cña, stu'ba ndyu'ni ngu' jura cuentya jil'i na nu nscua lo mesa bi'. ²¹Lo'o jua'a,

si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i laa tonu re, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' lo'o ne' laa bi' ndya'a ycu'i' Ni. ²²La cui' ti cha' ni, si cua'ni ngu' jura cuentya ji'i sca na nu ntsu'u nde cua, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya ji'i su tlyu ca su ntucua ycu'i' Ni, lo'o jua'a cuentya ji'i ycu'i' Ni li'.

²³'iTyana tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tacati tsa ndu'ni ma lo'o ycu'i' Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u ji'i ma; si ntsu'u tii tya'a laca' tyunu' xlya ji'i ma ni, masi si'yu hañi, masi si'yu comino, hora ti nda ma tsaca ji'i ycu'i' Ndyosi li', masi ná ndaquiya' ma ji'i cha' nu ngulu'u Ni, nu ndulo la cha' ji'i. Cua nacui' ycu'i' Ndyosi cha' liñi ti cua'ni cuayá' ma ji'i ñati, lo'o jua'a nacui' Ni cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i ñati, cha' jlya tso'o ti' ma ji'i ycu'i' Ni; pana ná nduna ma cha' bi'. Ntsu'u cha' taquiya' ma ji'i cha' nu ndulo la bi', masi tya cua'ni ma cha' tso'o ñi'ya nu ndyu'ni ti ma nu lo'o nda ma msta' sube ti bi'. ²⁴Nti' ma culu'u ma cha' ji'i ycu'i' Ndyosi ji'i xa' ñati; pana na cuityi' ycu'i' ca ma, cha' ndyacu' hique ma ji'i lcaa cha' liñi bi'. Ñi'ya laca si nsuibii ma hitya cha' co'o ma, cha' ná co'o ma na'ni sube nu ntsu'u lo hitya bi', pana ná ndu'ni cuentya ma ji'i, si cua ntyucui' ma sca na'ni tlyu la, ñi'ya nti' sca camello.

²⁵'iTyana cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tso'o tsa ndyaati' loo ma, ndyaati'

chu' cuaña' ma, ñi'ya nti' ndyaati' sca tasa, ndyaati' sca ca'ña; pana nde ne' cresiya ji'i ma xcui' cha' cuxi ntsu'u, cha' nti' ma xlyaa ma na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, cha' lya' ti' ma ji'i ñati. ²⁶Na cuityi' ma, lcaa cu'ma ngu' fariseo. Clyo cua'ni lubii ma ne' cresiya ji'i ycu'i' ca ma, cha' tyanu lubii tyucui' ña'a ma li', ñi'ya nti' ndyaati' sca tasa, sca ca'ña.

²⁷'iTyana tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó lo'o cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Ñi'ya sca ni'i sube nu ndu' chu' cuaá nu ndu'ni ngati' ngu' ji'i, tso'o tsa ña'a ni'i bi' li', la cui' jua'a laca cu'ma. Pana xcui' tyijya jyo'o ntsu'u ne' cuaá bi', xcui' na tyucu ntsu'u bi'. ²⁸Lo'o jua'a cu'ma ni, tso'o tsa ña'a ma nde chu' ma, liñi tsa ndu'ni ma nti' ñati; pana lo'o ña'a ycu'i' Ndyosi ca nde ne' ma, tucua cha' ntsu'u tyiquee ma, cuxi tsa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, nti' Ni.

²⁹'iTyana tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tso'o tsa ña'a ni'i sube nu ndiñá ma chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu cua yaa nchcui' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ñati nu ngua sa'ni la; tso'o tsa ndalya' ma ji'i ni'i bi' nu ntucua chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu tso'o tsa tyiquee nu ngua sa'ni la. ³⁰“Cuxi tsa ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ya cua sa'ni”, nacui' ma. “Si cua nguti'i' ya chalyuu nu ngua tyempo bi', ná lo'o cua ndyujuii ya ji'i ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi bi'”, nacui' ma. ³¹Jlo ti' ma cha' laca ma la cui' tya'a ñati' lo'o jyo'o cusu' ji'i ma nu cua ndyujuii ji'i ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi nu ngua sa'ni; ña'a ti cuxi tyiquee ma juani, ñi'ya

nu cuxi tyiquee jyo'o cusu' jil'i ma nu ngua li'. ³²Tso'o lacua. Tya cua'ni la ma cha' cuxi nu ngua'ni jyo'o cusu' jil'i ma nu ngua sa'ni li'.

³³iÑi'ya nti' cuaña, jua'a nti' cu'ma! Tajua' tsa ndyu'ni ma cha' cuxi. ¿Ha nti' ma cha' clyaá ma jil'i ycuil' Ndyosi cha' ná chcube' ma ca bilyaa? Ná taca jil'i ma jua'a. ³⁴Bi' cha' ta na' jil'i ñati 'na cha' caa ca slo ma; masi ngu' nu laca tu'ba 'na, masi ngu' nu jlo ti' cha' jna', masi ngu' mstru nu cuentya jna', ta na' jil'i ngu' cha' caa ngu' ca slo ma. Jlo ti' na' cha' tyaaala tsa cu'ma; cujuui ma jil'i xi ñati bi', cujuil'i ca'a ma jil'i xi xa' la ñati bi' lo crusi, quijil'i ma jil'i xi xa' la ñati bi' lo'o reta. Masi ne' laa jil'i ma, cua'ni lya' tsa ti' ma jil'i ngu' bi' ña'a cuayá' nu culo'o ma jil'i ngu' bi', cha' ná tyanu ngu' bi' quich'i tyi ma tsiya' ti. ³⁵Bi' cha' lacua, tyanu qui'ya jil'i ma xqui'ya cha' cua ndyujuii jyo'o cusu' jil'i ma jil'i quiña'a tsa ñati nu nchcui' cha' liñi tya sa'ni la, tya lo'o ngujuii Abel nu ngua tya clyo la, ña'a cuayá' nu ngujuii Zacarías sñi' Berequías. Nu jyo'o Zacarías ni, cua ndyujuii ngu' jil'i yu su ndu yu ne' laa, ca su laja cla'be to' mesa su ndyaqui msta, nu lo'o cua tsa ti yu ni'i su tacati tsa. Stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya laca si ycuil' ca ma cua ndyujuii ma jil'i jyo'o cusu' bi', cha' la cui' cha' cuxi bi' ntsu'u tyiquee ma juani. ³⁶Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' bilya cajaa ma lo'o tlyu tsa cha' cuxi caca jil'i cu'ma ngu' nasiyu nde xqui'ya qui'ya nu ndyanu jil'i ma.

**Ngusi'ya tsa Jesús xqui'ya
quich'i Jerusalén**

³⁷'iTyahā tsa cu'ma ngu'
Jerusalén! Tucui tsa cha' ntsu'u

jil'i ma. Tya sa'ni la ndyujuii ma jil'i ñati nu ngua'a lo ycuil' Ndyosi cña jil'i, masi ngujui'i ma quee jil'i ngu' nu laca tu'ba jil'i Ni. Tyuu tsa quiya' ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' jil'i ma cha' ná ca cuxi jil'i ma. Ñi'ya nti' sca su'u nu nxuti'l'i jil'i sñi' ne' lu'be ni', jua'a ngua ti' na' cua'ni na' lo'o ma; pana ná nda ma chacuayá' 'na tsiya' ti. ³⁸Bi' cha' xñi'l'i ti tyanu quich'i tyi ma juani. ³⁹Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' nga'aa ña'a ma 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo lo'o chcui' ma cha' 'na: “Tso'o tsa ndyu'ni ycuil' Ndyosi lo'o ñati nu lijya chacuayá' jil'i ycuil' nu Xu'na na”, ñacui ma li'.

Ngulala ti cati laa tonu

24 Lo'o li' ndu'u Jesús ne' laa tonu bi'; na cua tyaa ti, lo'o lye tsa nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu lo'o yu cha' jil'i laa tonu bi', cha' tso'o tsa ña'a lcaa ni'l'i nu cuentya jil'i laa bi'. ²Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Ña'a tso'o ma jil'i lcaa cha' nu ntsu'u jil'i laa tonu re —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' tye laa re cati ña'a cuayá' ni sca quee nu ntsu'u sii' laa re, nga'aa tyanu bi' hichu' tya'a.

Cha' ti'i nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³Li' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos. Ca bi' ndyaca'a Jesús, lo'o li' cuaana ti nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o yu, nchcuane ngu' jil'i:

—Cuacha' nu'u jil'i cua, ¿ni jacua' caca cha' cuxi bi' jil'i laa tonu bi'? Lo'o jua'a, ¿ñi'ya caca cha' lo'o caa nu'u, nu lo'o cua tye ti chalyuu? —nacui ngu' bi' jil'i.

⁴Li' ngulu'u la xi Jesús jil'i ngu' bi':
—Cua'ni tii ti' ma, cui'ya ma
cuentya cha' ná tucui cñilo'o
jil'i ma —nacui—. ⁵Nde loo la caa
tyuu tya'a ngu' cuiñi nu ñacui cha'
cuentya jna' lijya ngu'. “Cristo laca
na’”, ñacui ngu' bi' jil'i ma, lo'o jua'a
cñilo'o ngu' jil'i quiña'a ñati nu jlya
ti' cha' bi'. ⁶Tyempo bi' cañi cha'
nxuu tya'a ngu' nasiyu re lo'o ngu'
xa' nasiyu, lo'o jua'a caja cha' jil'i ma
cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu tyijyu'.
Ná cutsji ma li'. Ntsu'u cha' caca
jua'a, pana tya lyiji tye chalyuu li'.
⁷Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu'
chaca tsu', lo'o jua'a xuu tya'a ñati
sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi
tlyu. Li' caja jbi'ña jil'i ngu', caa
quicha nu xñi jil'i leaa ngu', lo'o jua'a
tyuu se'i clyacui chalyuu li'. ⁸Pana
leaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana
ti cha' chcube' ñati chalyuu, si' na
cua ndye chalyuu li'.

⁹Nu lo'o xana cha' cuxi bi', tejeja'
ngu' jil'i ma cha' xcube' ngu' jil'i ma,
hasta ña'a cuayá' nu cujuui ngu'
jil'i ma, cha' ntsu'u ngu' tyucui ña'a
chalyuu nu caca ti' ti' ngu' ña'a
ngu' jil'i ma xqui'ya na'; ¹⁰bi' cha'
tyuu tya'a ngu' tya'a ma caca taja
ti' ngu' jna', nga'aa talo ngu' cha'
xñi la ngu' cha' 'na li'. Lo'o jua'a
ntsu'u ngu' tya'a ma nu cujuui cuañi'
ngu' jil'i tya'a ma ya' ngu' cuxi, jua'a
ntsu'u ngu' tya'a ma nu caca ti' ti'
ngu' ña'a ngu' jil'i xa' la ngu' tya'a
ma li'. ¹¹La cui' jua'a tyu'u tucua
quiña'a ngu' cuiñi, nu laca tu'ba
jil'i ycui' Ndyosi, ñacui ngu'. Cñilo'o
ngu' bi' jil'i tyuu tya'a ma, cu'ma nu
laca ma ñati 'na. ¹²Quiña'a tsa cha'
cuxi caca, ña'a cuayá' nu quiña'a
tsa ngu' tya'a ma nga'aa cuañi

tya'na ti' ngu' jil'i xa' la ngu' tya'a
ma. ¹³Pana ná cube ti' ma, leaa
cu'ma nu talo tyiquee ma jil'i cha'
cuxi bi', cua'ni lya'a na' jil'i cu'ma li',
ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacui
Jesús—. ¹⁴Ntsu'u cha' culu'u ma
cha' jna' jil'i ñati, leaa cha' tso'o
nu nchcui' na', ñi'ya caca lo'o laca
ycui' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ñati;
ntsu'u cha' chcui' ma cha' bi' lo'o
ñati tyucui ña'a chalyuu, cha' caca
cuayá' ti' ngu' jil'i cha' bi' nde leaa
nasiyu. Lo'o li' tye chalyuu.

¹⁵Jyo'o Daniel nu ngua tu'ba
jil'i ycui' Ndyosi cua sa'ni ni, cua
nchcui' yu cuentya jil'i sca na nu
suba' tsa, nu cua'ni ñu'u jil'i leaa
na lubii. (Caca cuayá' ti' cu'ma jil'i
cha' bi' nu lo'o chcui' ma lo quityi
re.) Nu lo'o ña'a ma cha' ndu na
suba' bi' ca su tacati tsa ne' laa
tonu bi' —nacui Jesús—, ¹⁶li' ca
cuayá' ti' ma cha' tso'o la si xna
leaa ma nu ndi'i ma nde loyuu su
cuentya Judea, xna ma cha' tyu'u
cuatsi' ma laja ca'ya. ¹⁷Si ndu ñati
que ni'i jil'i tsá bi', nga'aa ta tyempo
tyatí ngu' ni'i cha' culo ngu' yu'ba
nu ntsu'u jil'i ngu'; nga'a cha' ca'ya
clya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna
clya ngu' li'. ¹⁸Lo'o jua'a si ntsu'u
ngu' ne' quixi', nga'aa ta tyempo
jil'i ngu' cha' xtyuu ngu' tyaa ngu'
nde to' tyi ngu', cha' squi'ya ngu' te'
quicha' jil'i ngu'; nga'a cha' xna clya
ngu' bi' li'. ¹⁹Lo'o jua'a tya'na tsa
caca jil'i nu cuna'a tana lo'o tyalaa
tsá bi', tya'na tsa ngu' cuna'a nu
ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ndyati'
li'. ²⁰Tso'o si jña ma cha' jil'i ycui'
Ndyosi cha' ná ntsu'u cha' xna
ma lo'o caca tyempo tlya', cha' ná
ntsu'u cha' xna ma tsá ta'a nu ndi'i

cña' ngu'. ²¹Tyempo lo'o lye tsa chcube' ngu' caca bi', nu lo'o ntsu'u cha' xna mā li'; bilya chcube' ñati chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñá ycuí' Ni chalyuu hasta juani, lo'o jua'a nga'aa si'i jua'a chcube' ñati tyempo ca nde loo la. ²²Pana cua nacui ycuí' nu Xu'na na cha' xti ti tsá caca tyempo nu chcube' ngu' jua'a; si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa clyáá ni tsaca ñati chalyuu li'. Pana tya'na ti' ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'i ñati ji'i Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsá caca tyempo cuxi bi'.

²³Nu lo'o caca tyempo bi', si ñacuí ngu': "Ña'a mā ña'a, cua ndyalaa Cristo ca nde"; jua'a si ntsu'u ngu' nu hcui' ndi'ya: "Cua ndyalaa Cristo quichi jua", ná taquiya' mā ji'i cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' li', ²⁴cha' Cristo cuiñi caca nu bi'. Lo'o jua'a tyu'u tucua xi ngu' cuiñi nu hcui' cha' tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi laca ycuí' ca ngu', nu cuiñi ti cua'ni cha' tlyu cha' cube tsa ti' xa' ñati; cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' nti' ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i mā, lo'o jua'a ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'i. ²⁵Cua ndacha' na' cha' bi' ji'i mā juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi', ²⁶cha' ná cua'a jyaca mā ji'i ngu' si ñacuí ngu': "Tsa na slo Cristo. Nga'a ycuí' yu ne' quixi' jua juani." Ná tsa mā lo'o ngu' li'. Ná taquiya' mā ji'i ngu' si ñacuí ngu' ji'i mā: "Cuaana ti ndi' yu ne' ni'i jua juani". Ná xñi mā cha' nu hcui' ngu' bi' tsiya' ti. ²⁷Ni'ya laca lo'o ndyubii xee tyi'yu tyucui ña'a nde cua, ña'a lcaa ñati ji'i li'; jua'a caca lo'o cāa na' chaca quiya', la cui' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. ²⁸Nu lo'o

ntsiya sca na tyucu, hora ti tyalaa culexu slo.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' cāa ycuí' nu cua lijya cha' caca ñati

²⁹Nu lo'o cua ndye tsá nu nga'a cha' chcube' ngu', li' yala ti caca talya ña'a xee cuichaa, lo'o jua'a nga'aa tyaca' xee co' li'. Tyalú cuii lo'o cualya nu ntsu'u nde cua ca lo yuu, lo'o jua'a xquiña Ni lcaa na nu ntsu'u nde cua. ³⁰Li' nde cua tyu'u tucua cuayá' nu sta na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Lye tsa caca xñi' ti' lcaa ñati chalyuu nu ndi'i cua ña'a ca quichi tyi ngu', xi'ya tsa ngu' li'. Lo'o na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati ni, ña'a ngu' 'na cha' lijya na' laja coo nu ndubi tsa ña'a; lye xi ña'a caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na cāa na' li'. ³¹Nu lo'o lye cañi cui' hcua, li' culo na' cña ji'i quiña'a tsa tya'a xca 'na cha' cāa xca bi', cha' xuti' se'i ti ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycuí' Ni ji'i; macala su ndi'i ngu' tyucui ña'a chalyuu tyu'u ngu' cāa ngu' li'.

³²Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'a na lo'o ña'a na yaca, masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua sati, li' caluu laca' bi'; jlo ti' na cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo li'. ³³Lo'o jua'a, lo'o ña'a mā cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o mā tsá, li' ca cuayá' ti' mā cha' cua ngulala ti tyempo lo'o tye cha' re. ³⁴Cha' liñi hcui' na' lo'o mā juani, cha' bilya cajaa lcaa ñati nu lu'ú chalyuu juani lo'o caca cha' nu cua nchcui' na' ji'i tsá. ³⁵Masi tye lcaa na nu ntsu'u nde cua, masi tye chalyuu re, pana ná tye tsiya' ti cha'

nu nchcui' na' re, cha' xcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na'.

³⁶Pana tsā bi' ni, ni sca ñati ná jlo ti' ni tsā caca, ni hora caca bi'. Ni xca jil'i ycui' Ndyosi ná jlo ti' ngu', ni na' nu laca nu sca ti Sñi' ycui' Ni, ná jlo ti' na'; sca ti ycui' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi'.

³⁷Ñi'ya ngua lo'o nguti'i jyo'o Noé chalyuu nu ngua sa'ni, jua'a caca tsā nu caā na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ná ca cuayá' ti' ñati ni tsā caca bi'. ³⁸Ñi'ya ngua tyempo jil'i Noé bi', nu lo'o bilya ca'ya tyo clyaa, jua'a caca tsā bi'. Ndi'ya ngua sa'ni: ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngujui clyo'o ngu'; ná ntsu'u cha' ngulacua ti' ngu' tsiya' ti, ngua ti' ngu', hasta ña'a cuayá' nu ndyatí Noé bi' ne' yaca ni'i jil'i.

³⁹Ná ngua tii ngu' hasta ña'a cuayá' nu nguxana ngua'ya tyo clyaa. Li' ndye cha' jil'i lcaa ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' jil'i ycui' Ndyosi. La cui' jua'a caca tsā lo'o caā na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná ca tii ngu' ni tsā caca bi'.

⁴⁰Nu tsā bi' ni, si nga'a tucua tya'a ñati ne' quixi' cha' cua'ni ngu' cña, li' tyaa lo'o xca jil'i ycui' Ndyosi jil'i tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'; ⁴¹jua'a tsā bi' si nga'a tucua tya'a nu cuna'a sca ni'i cha' coo ngu', li' tyaa lo'o xca jil'i ycui' Ndyosi jil'i tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'.

⁴²'Bi' cha' cua'ni tii ti' mā, cha' ná jlo ti' mā tsiya' ti ni tsā laca nu caā ycui' nu Xu'na mā. ⁴³Ñi'ya nti' sca xu'na ni'i si cua ngua tii yu ni hora nde talya caā sca nu cuaana to' tyi yu. Ná tyiquee' cua tii ti' yu nga'a yu ni'i jil'i yu li', cha' ná ta yu

chacuayá' tsiya' ti tyatí nu cuaana bi' ne' ni'i jil'i yu li'. ⁴⁴Lo'o jua'a lcaa tsā ntsu'u cha' tii ti' tyil'i mā chalyuu, cha' ná tyiquee' tsa tsiya' ca tyu'u tucua na' caā na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. ¿Ñi'ya cua'ni mā si ná ndi'i mā tii ti' ti' mā li'?

Cuii jil'i msu tso'o lo'o msu xña'a

⁴⁵¿Ha ntsu'u ngu' cu'mā nu tyucui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña 'na? Ndi'ya cua'ni mā lacua: Sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña jil'i yu cha' caca yu loo ne' ni'i jil'i xu'na yu; culo xu'na yu cña jil'i yu cha' xacu yu jil'i lcaa ngu' nu ndi'i ni'i bi'. ⁴⁶Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o caā xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu jil'i yu. ⁴⁷Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu jil'i msu bi' li', cha' caca yu loo jil'i lcaa cña nu ntsu'u jil'i xu'na yu bi'. ⁴⁸Pana sca msu nu xña'a ni, masi ntsu'u cña nu ngulo xu'na yu jil'i yu, ná ndube ti' yu; “Tiya' tsa caā xu'na na’”, culacua ti' yu, bi' cha' hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu. ⁴⁹Li' xana yu bi' cua'ni xña'a yu, cua'ni tyaaala yu jil'i tya'a msu yu; tsa yu cacu yu, tsa yu co'o yu lo'o tya'a cu'bi ti yu li'. ⁵⁰Lo'o li' caā xu'na msu xña'a bi' sca tsā lo'o ná tii yu bi' li', cha' ná jlo ti' msu bi' ni hora tyu'u tucua xu'na yu chaca quiya'. ⁵¹Li' lye xcube' xu'na yu jil'i msu xña'a bi', ña'a cuayá' nu cajaa msu bi'; culo xu'na yu cña jil'i msu bi', cha' tsa yu ca bilyaa su lye tsa nchcube' ngu', ca su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a ndacu tsa la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'.

Stu'ba ti tsaa yu lo'o ngu' cuiñi nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'.

Cuii ji'i tii tya'a nu cuna'a cuañi'

25 'Ta na' chaca cha' lo'o ma cha' ca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati: Ndyaa tii tya'a nu cuna'a cuañi' ca to' tyi sca nu cuna'a nu laca cuxii ji'i ngu'; ntsu'u candil ji'i ca ta'a tii tya'a ngu', cha' jatya ngu' ji'i cutsii. ²Tonto xi nclacua ti' ca'yu tya'a nu cuna'a bi', masi tso'o la nclacua ti' nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a bi'. ³Nu cuna'a tonto bi' ni, lo'o candil ji'i ngu' ndya'a ngu', pana ná lo'o setye cha' tyu'u ne' candil bi', cha' tyu'u xee ji'i. ⁴Lo'o nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a nu tso'o ti nclacua ti', lo'o candil ndya'a ngu', cuati lo'o caatyá setye ndya'a ngu'. ⁵Lo'o li' tyiquee' tsa ntajatya ngu' ji'i nu cutsii bi'; ngua'ya tsa xcalá ngu', ngujua' ngu' li'. ⁶Cla'be talya tsiya' ti nguañi ngusi'ya sca ñati: “Cua lijya cutsii juani”, nacui. “Tyu'u clya ma nde liya' cha' tsaa ma tyacua tya'a ma lo'o yu, cha' tyaa lo'o ma ji'i nde ni'i.” ⁷Hora ti ngue ti' lcaa ngu' cuna'a bi' li', ngusi'yu ngu' nchcubi' ntucua lo mecha ji'i candil ji'i ngu', lo'o cua su'ba ti ngu' xa' setye ne' candil bi'. ⁸Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a tonto bi' ji'i setye. ¿Ma caja bi'? Li' ngüijña ngu' bi' ji'i tya'a ngu': “Ta ma xi setye ji'i cuare, cha' cua tyubi' ti candil ji'i cua”, nacui ngu' tonto bi'. ⁹“Setye nu ntsu'u ne' caatyá ji'i cua, ná tyu'u scua ji'i ca ta'a na cha' tyu'u ne' candil ji'i lcaa na”, nacui ngu' cuna'a bi'. “Tso'o la yaa clya ma ca tienda cha' cui'ya ma la xi.” ¹⁰Laja lo'o ndyaa ngu' cuna'a

tonto bi', cha' cui'ya ngu' la xi setye, li' ndyalaa cutsii. Nu ngu' cuna'a nu cua laca ngua'ni cho'o candil ji'i ngu' ni, ndyaa ngu' nde ni'i ji'i cuxii lo'o cutsii bi', cha' cacu ngu' slo; hora ti ndyacu' toni'i li'. ¹¹Ca tiya' la xi ndyalaa ngu' cuna'a tonto bi'. “Cua ndyalaa cuare juani”, nacui ngu'. “Xaala clya toni'i cha' tyaa ya nde ni'i su ndi'i ma cua”, nacui ngu' ji'i cutsii. ¹²Li' nguxacu' cutsii cha' ji'i ngu' cuna'a tonto bi': “Ná nslo na' ji'i ma tsiya' ti, ná jlo ti' na' ti ñati laca cu'ma”, nacui nu cutsii bi' ji'i ngu' li'.

¹³Tya nchcui' la xi Jesús lo'o ngu' li':

—Bi' cha' tii ti ti' tyi'i ma lcaa hora, cha' ná jlo ti' ma ni tsa ni hora caa na' chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

Cuii ji'i sna tya'a msu lo'o cñi

¹⁴Lo'o jua'a, ta na' chaca cha' lo'o ma, cha' ca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati: Cua tsaa ti sca nu culiya' tyijyu', bi' cha' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu ji'i, cha' caa ngu' slo. Li' nguxtyanu xu'na ngu' xi cñi ji'i scaa msu bi', cha' cua'ni ngu' cña lo'o cñi bi' cuentya ji'i ycuí' nu culiya' bi'.

¹⁵Nda nu cusu' ca'yu mil cñi plata ji'i msu nu yaa tya clyo, lo'o jua'a nda yu tucua mil ji'i chaca msu, lo'o jua'a nda yu sca mil ji'i chaca msu, cha' jlo ti' xu'na ngu' ñi'ya caca ji'i scaa msu bi' cua'ni cña lo'o cñi bi'. Li' ndu'u xu'na ngu', ndyaa tyijyu'. ¹⁶Hora ti ndyaa msu nu ntsu'u ca'yu mil cñi plata

ji'i, ngüi'ya yu yu'ba lo'o cñi bi'. Li' ndyujui' yu yu'ba bi', ngua'ni yu ngana ña'a cuayá' nu ngujui chaca ca'yu mil cñi plata ji'i. ¹⁷Lo'o jua'a ngua'ni chaca msu nu ntsu'u tucua mil cñi plata ji'i, ngua'ni yu ngana ña'a cuayá' nu ngujui chaca tyucuaa mil cñi plata ji'i yu. ¹⁸Pana nu msu nu ntsu'u sca mil ti cñi plata ji'i ni, ngulu yu sca tyuu ne' yuu, ngusu'ba cuatsi' yu cñi ji'i xu'na yu ne' yuu bi' li'.

¹⁹Tyiquee' ndyaa xu'na msu bi', lo'o li' ndyalaa yu to' tyi yu chaca quiya'. Li' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu bi', cha' caa ngu' slo, cha' ca cuayá' ti' ycui' ni cña ngua'ni ngu' lo'o cñi ji'i. ²⁰Clyo ndyalaa msu nu nda xu'na ca'yu mil cñi plata ji'i. "Xu'na", nacui' msu bi', "nda nu'u ca'yu mil cñi 'na, lo'o nu juani cua ngujui la chaca ca'yu mil cñi 'na, nu lo'o cua ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u". ²¹"Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u", nacui' xu'na msu bi' ji'i. "Sca msu tso'o laca nu'u, cha' tso'o tsa ndaquiya' nu'u ji'i cha' 'na. Sca cña sube ti nda na' jinu'u tsubi', pana ta na' cña nu cua tlyu la jinu'u, cha' cua'ni nu'u nde loo la. Stu'ba ti tyi'i nu'u slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'u lo'o na'", nacui' xu'na bi' li'. ²²Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na tucua mil cñi plata ji'i. "Xu'na", nacui' msu bi', "nda nu'u tucua mil cñi plata 'na, lo'o nu juani cua ngujui la tya tyucuaa mil cñi 'na cha' ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u". ²³"Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u", nacui' xu'na msu bi' ji'i yu. "Sca cña sube ti nda na' jinu'u tsubi', pana ta na' chaca cña nu cua tlyu la jinu'u, cha' cua'ni nu'u nde loo la. Stu'ba ti tyi'i nu'u slo na',

cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'u lo'o na'", nacui' xu'na yu li'. ²⁴Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na sca mil cñi ji'i yu. "Xu'na", nacui' msu bi', "jlo ti' na' cha' ñati' tiji tsa laca nu'u, cha' ndu'ni nu'u clacua masi xa' ñati' ngua'ni cña bi'; jua'a nscua' nu nchcuá' xa' ñati', bi' laca nu caja jinu'u. ²⁵Bi' cha' ndyutsii na', lo'o li' ndyaa na' nguxatsi' na' cñi jinu'u ne' yuu. Nde laca cñi jinu'u lacua." ²⁶Ngua ñasi' xu'na lo'o msu bi' li'. "Sca msu xña'a laca nu'u", nacui' xu'na ji'i msu bi'. "Taja tsa nu'u", nacui'. "Nacui' nu'u cha' jlo ti' nu'u ñi'ya nu ndu'ni na', cha' nxuti'i na' ltya masi ná ndyataa na' nscua'; lo'o jua'a tyaa lo'o na' ji'i" nscua' masi ná ngua'ni na' cña ji'i", nacui' nu'u. ²⁷¿Ni cha' ná nda nu'u cñi 'na ji'i xa' ñati' lacua, cha' cua'ni ngu' cña lo'o? Li' chca'a sñi' cñi bi' jna', cha' tya nu'u jna' lo'o ndyalaa na' chaca quiya'. ²⁸Tso'o la xñi ma nu sca ti mil nu ntsu'u ya' yu re, ta ma ji'i msu nu ntsu'u tii mil ji'i juani. ²⁹Jua'a laca lo'o ñati' nu ntsu'u xi cha' ji'i, tya ta na' quiña'a la cha' ji'i ñati' bi', cha' quiña'a la cha' tso'o tyu'u ji'i ngu' bi'; pana ñati' nu xixi ca cha' ntsu'u ji'i, si ná nti' ngu' cua'ni ngu' cña lo'o, hasta xlyaa na' nu xti ti cha' nu ntsu'u ji'i ngu' li'. ³⁰Nu juani tsa lo'o ma ji'i msu xña'a re, cha' xcuaa ma ji'i yu ca bilyaa, su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu', cha' lye tsa nchcube' ngu' caju."

**Cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa
lo ñati' chalyuu**

³¹'Nu lo'o tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, caa na'

cha' caca na' loo tsiya' ti jil'i ñati. Stu'ba ti caa na' lo'o lcaa ngu' xca 'na, lo'o li' tyaca'a na' su tlyu su cua cua la xi, sca se'i su ndubi tsa ña'a laca bi'. Ca bi' cua'ni cuayá' na' jil'i lcaa ñati li'. ³²Ntsu'u cha' tyu'u ti'i se'i ti lcaa ñati tsiya' ti tyucui ña'a chalyuu; ca slo ycu'i na' tyu'u ti'i ngu', cha' cua'ni cuayá' na' jil'i ngu'. Li' sa'be tya'a na' jil'i ngu'. La cui' ñi'ya nu ndu'ni ñati nu ña'asi jil'i xlya', jua'a cua'ni na'; sca tsu' tyi'i ña'a latya xlya' jil'i ngu', chaca tsu' tyi'i ña'a latya chivo jil'i ngu'. ³³Jua'a cua'ni na', cha' la'a tsu' cui' 'na tyi'i ña'a tsaca taju ñati 'na, ñi'ya ndi'i xlya' bi'; la'a tsu' coca su tyucua na', ca bi' tyi'i lcaa ñati cuxi, ñi'ya ndi'i chivo bi'. ³⁴Ca li' lo'o caca na' loo tsiya' ti, chcu'i na' lo'o taju ñati nu ndi'i la'a tsu' cui' 'na: "Tya'a ma ca su ntucua ycu'i Ni nu laca loo, lcaa cu'ma nu tso'o tsa nti' ycu'i Ndyosi Sti na' ña'a Ni jil'i ma, cha' cua ngua'ni cho'o ycu'i Ni su tyi'i ma slo Ni, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu. ³⁵Cu'ma ni, cua nguxacu ma 'na lo'o ntyute' na' nguti'i na' nde chalyuu; nu lo'o ngüityi na' hitya, cua nda ma hitya ndyi'o na' li'; masi ná ndyuloo ma 'na, pana cua nda ma to' tyi ma cha' nguti'i na' li'; ³⁶lo'o quichi' ti na' su nguta'a na' chalyuu, cua nda ma late' ndyacu' na' li'; lo'o ngua quicha na' nde chalyuu, cua yaa na'a ma 'na li', nguxtyucua ma 'na; lo'o nga'a na' ne' chcu'a, ná ndyutsi ma ndyaa ma slo na' li'." Jua'a ñacu'i na' lo'o caca na' loo. ³⁷Li' xacu'i ngu' nu lubii tyiquee cha' jna': "Xu'na, ¿ni jacua' na'a ya jinu'u cha' ntyute' nu'u? ¿Ni jacua' nguxacu ya jinu'u? ¿Ni

jacua' nda ya hitya ndyi'o nu'u cha' ngüityi nu'u hitya? ³⁸¿Ni jacua' nda ya su nguti'i nu'u masi ná ndyuloo ya jinu'u? ¿Ni jacua' nda ya late' ndyacu' nu'u lo'o nguta'a quichi' ti nu'u? ³⁹¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'u lo'o ngua quicha nu'u? ¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'u lo'o nga'a nu'u ne' chcu'a? Ná jlo ti' ya, Xu'na." ⁴⁰Lo'o li' na' nu laca na' loo tsiya' ti, chcu'i na' chaca quiya' lo'o ngu' bi': "Cha' liñi nchcu'i na' lo'o ma juani, cha' lo'o nguxtyucua ma jil'i sca ngu' tya'a na' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o na', masi nguxtyucua ma jil'i sca ngu' ti'i ti, bi' tyempo ngua lo'o nguxtyucua ma 'na".

⁴¹'Lo'o li' chcu'i na' lo'o taju ñati nu ndi'i la'a tsu' coca 'na: "Tyu'u ma liya', cu'ma nu ná ntsu'u su tyi'i ma slo ycu'i Ndyosi. Yaa clya ma ca su ná tye tsiya' ti cha' ndyaqui quii', cha' stu'ba ti tyi'i ma lo'o nu laca xu'na cuiñaja lo'o lcaa xca jil'i, lcaa cui'i cuxi; cuentya jil'i nu cuiñaja bi' nguxtyu'u ycu'i Ni quii' bi'. ⁴²Cu'ma ni, ná nda ma na cacu na' tsiya' ti lo'o ntyute' tsa na' nguti'i na' nde chalyuu; ná nda ma hitya co'o na' lo'o ngüityi na' hitya li'; ⁴³ná nda ma su tyi'i na' slo ma li', cha' ná ndyuloo ma 'na; ni ná nda ma late' cacu' na' lo'o quichi' ti na' nguta'a na' li'; ná ndyaa na'a ma 'na lo'o ngua quicha na', ni ná ndyaa ma slo na' lo'o nga'a na' ne' chcu'a." ⁴⁴Li' xacu'i ngu' nu cuxi tyiquee cha' jna' cha' laca na' loo: "Xu'na", ñacu'i ngu' bi', "¿ni jacua' na'a ya jinu'u cha' ntyute' nu'u? Nu lo'o ngüityi nu'u hitya, nu lo'o quichi' ti nu'u nguta'a, nu lo'o quicha nu'u, nu lo'o nga'a nu'u ne' chcu'a, ¿ni jacua' ná

nguxtyucua ya jinu'u? Ná jlo ti' ya cha' bi'." ⁴⁵Lo'o na' cha' laca na' loo, li' chcuí na' chaca quiya' lo'o ngu' cuxi bi': "Cha' liñi nchcuí na' lo'o mā juani, cha' ná nguxtyucua mā jil'i ni sca ngu' ti' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o na', bi' cha' nacui na' cha' ná nguxtyucua mā 'na tsiya' ti'". ⁴⁶Lo'o li' tyaa ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' chcubé' ngu'; pana ngu' nu lubii tyiquee ni, caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti' jil'i ngu' bi'.

Cuaana ti ngüiñi cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' jil'i Jesús

26 Lo'o cua ndye nchcuí Jesús lcaa cha' bi', li' nchcuí xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi':

²—Jlo ti' mā cha' tucua ti tsa lyiji cha' caca ta'a sji jil'i ta'a pascua, lo'o li' tejeya' ngu' xña'a jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Tyaa lo'o ngu' 'na cha' cujuii ngu' 'na lo crusi li'.

³La cui' tyempo nu nchcuí Jesús, li' ndyu'u ti' tyuu tya'a sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' jil'i ngu' judío; ndyu'u ti' ngu' slo Caifás nu laca xu'na lcaa sti jo'ó jua. ⁴Li' ngua'ni stu'ba ngu' cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' tejeya' ngu' jil'i Jesús cuaana ti, cha' cujuii ngu' jil'i.

⁵—Pana ná tso'o tejeya' na jil'i yu tsa ta'a —nacui ngu' bi'—. Ca ñasi' tsa lcaa ñati nu ndi'i ta'a, lo'o tlyu tsa cha' cusu' caca bi' li' —nacui ngu' bi'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

⁶Ngua sca tsa nga'a Jesús nde quichí Betania, to' tyi Simón nu

ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' yu. ⁷Li' ndyalaa sca nu cuna'a slo Jesús nu ndya'a lo'o jil'i sca caatyá quee alabastro nu tso'o tsa ña'a; ngutsa'a caatyá bi' ntsu'u setye tyixi xtyi'i nu quiña'a tsa nga'a. Li' ngusalú nu cuna'a bi' setye lo xlya hique Jesús su ntucua yu to' mesa. ⁸Lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu ñi'ya nu ngua'ni nu cuna'a bi', ngua ñasi' ngu' jil'i nu cuna'a bi' li'.

—¿Ni cha' ngusalú ñu'u ti nu cuna'a cua setye bi'? —nacui ngu' bi'—. ⁹Quiña'a tsa nga'a setye bi'. ¿Ni cha' ná ndyujui' ngu' jil'i cha' caja cñi ta jil'i ngu' ti'i? —nacui ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi'.

¹⁰Lo'o ngua tii Jesús cha' nu ngua'ya hique ngu' bi', nchcuí lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' ñasi' mā jil'i nu cuna'a re? —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'—. Sca cha' tso'o tsa ngua'ni nu cuna'a re lo'o na'. ¹¹Lcaa tsa ndi'i ngu' ti'i lo'o mā nde chalyuu cha' xtyucua mā jil'i ngu', pana cua tye ti tsa nu tyi'i na' lo'o mā. ¹²Cua ngusalú nu cuna'a re setye lo na', masi tya lyiji cajaa na', cha' cua'ni cho'o tyucui ña'a na' cha' tyatsi' na'. ¹³Cha' liñi chcuí na' lo'o mā juani, cha' lcaa su cañi cha' jna' tyucui ña'a chalyuu, ca bi' cuna ngu' lcaa cha' nu ngua'ni nu cuna'a re juani, cha' tyi'u ti' ngu' cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re.

Ndyujui' Judas cresiya jil'i Jesús jil'i ngu' nu laca loo

¹⁴Lo'o Judas Iscariote ni, tya'a ndya'a yu lo'o nu chaca tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús, ndu'u yu ndyaa yu slo sti jo'ó nu laca loo li'.

¹⁵—¿Ni tsa lo cñi ta mā caya' 'na si culu'u na' tyucuij̄ ji'ī mā, cha' tsaā mā tejeya' mā ji'ī nu Jesús bi'?' —nacui Judas ji'ī sti jo'ó bi'.

Li' nda ngu' calaa tyii tya'a cñi plata ji'ī Judas bi'. ¹⁶Lo'o li' ncyana yu ñi'ya caca xtyucua yu ji'ī ngu' bi', ni jacua' caca ji'ī yu cha' cuaana ti culu'u yu tyucuij̄ ji'ī ngu', cha' tsaā ngu' su nga'a Jesús.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús s̄ij̄ lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ī bi'

¹⁷Lo'o ngua tsa clyo ji'ī ta'a nu lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scuā tiye' ndya', li' ñaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ī slo Jesús. Ndi'ya nchcuane ngu' ji'ī li':

—¿Macala nti' nu'u cha' cua'ni cho'o ya cha' cacu na s̄ij̄ nu cuentya ji'ī ta'a pascua? —nacui ngu'.

¹⁸—Tsaā mā lquich̄i ca su ndi'ī tya'a tso'o na' bi'. Ndi'ya chcu' mā lo'o: “Nacui mstru ji'na cha' cua ngulala ti hora ji'ī. Lo'o juani nti' ycu' nu cusu' bi' cacu s̄ij̄ cuentya ji'ī ta'a pascua ca toni'ī jinu'u lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ī.”

¹⁹Li' ndu'u ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ndyaa ngu' lquich̄i, ngua'ni ngu' lcaa cña nu cua ngulo Jesús ji'ī ngu'; ngua'ni cho'o ngu' lcaa na nu cua'nijo'o ji'ī ngu' cha' cacu ngu' s̄ij̄ cuentya ji'ī ta'a pascua.

²⁰Lo'o cua ngus̄ij̄, li' ndyalaa Jesús ni'ī bi'. Li' ndyaca'a ycu' lo'o ca ta'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ī to' mesa, ndyu'ni ngu' s̄ij̄. ²¹Laja li' nguxana nchcu' Jesús lo'o ngu' bi':

—Chañi cha' nchcu' na' lo'o mā juani, cha' ntsu'u tsaca cu'mā nde nu cuju' cresiya 'na ji'ī ngu' xña'a.

²²Xñi'ī tsa ti' ngu' ngua lo'o ndyuna ngu' cha' bi'. Li' nguxana ngu' nchcuane ngu' ji'ī Jesús:

—¿Ha na' nu tā jinu'u ya' ngu' xña'a, Xu'na? —nacui tsaca yu ji'ī Jesús.

—¿Ha na'? —nacui chaca yu li'.

Lo'o jua'a nacui xi xa' la ngu'.

²³Nguxacui Jesús cha' ji'ī ngu' li':

—Ntsu'u tsaca yu tya'a ndyacu na s̄ij̄ juani, nu sca ti ca'ña ndyacu yu lo'o na', bi' laca nu cuju' cresiya 'na ji'ī nu ngu' xña'a bi'. ²⁴Ñi'ya nu nscua lo quityi ji'ī ycu' Ni, jua'a nga'a cha' caca 'na, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Pana tya'na tsa ñati nu ta 'na ya' ngu' xña'a, tso'o la ngua ji'ī yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

²⁵Lo'o Judas nu ngua'ni cha' cuxi bi', lo'o yu bi' nchcuane yu ji'ī Jesús li':

—Mstru —nacui Judas bi' ji'ī Jesús—, ¿ha na' laca nu tā jinu'u ya' ngu' xña'a?

—La cui' nu'u —nacui Jesús ji'ī Judas li'.

²⁶Laja lo'o ndyacu ngu', li' ngusñi Jesús sca xlyá, ndya xly'a'be ji'ī ycu' Ndyosi, ngusa'be ji'ī xlyá bi'. Li' nda Jesús yu'be xlyá bi' ji'ī ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ī.

—Cacu mā xlyá re, cha' ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde —nacui Jesús ji'ī ngu' bi'.

²⁷Lo'o li' ngusñi Jesús sca vaso vino, ndya xly'a'be ji'ī ycu' Ndyosi. Li' nda vaso vino bi' ji'ī ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ī.

—Lcaa cu'mā co'o mā vino re —nacui Jesús—, ²⁸cha' ñi'ya nti' tañi na', jua'a nti' nu nde. Laca bi' sca cha' nu culu'u liñi ji'ī mā cha' chaca quiya' quiñi cha' ji'ī ycu' Ndyosi lo'o ñati chalyuu, nu lo'o tyalú tañi na' lo crusi. Jua'a cua'ni lyaá Ni ji'ī

quiña'a tsa tya'a ma, nu lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma. ²⁹Liñi tsa cha' nu chcu' na' lo'o ma juani, cha' nga'aa co'o na' vino juani, ña'a cuayá' nu tyalaa tsa bi' lo'o co'o na' ji'i stu'ba ti lo'o cu'ma slo ycu' Ndyosi Sti na', ca su ntucua ycu' Ni nu laca loo.

Chcu' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo yu ji'i Jesús tsiya' ti

³⁰Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca jii ji'i ycu' Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos. ³¹Lo'o li' nchcu' Jesús lo'o ngu' bi':

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'ma ña'a ma 'na talya ndyi. Caca bi' ñi'ya nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nchcu' cha' bi': “Lo'o cujuui na' ji'i nu ña'asi ji'i xlya', li' xna lcaa xlya' bi', tyaa ni'”, nacui quityi bi'. ³²Pana ca tiya' la lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' nde loo la tsa'a na' nde Galilea cuentya ji'i cu'ma.

³³Li' nchcu' Pedro lo'o:

—Ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti — nacui Pedro li'—. Masi ca ta'a ngu' xna ngu' jinu'u, pana na' ni, ná xna na' jinu'u.

³⁴Li' nguxacui Jesús cha' ji'i Pedro bi':

—Cha' liñi cacha' na' jinu'u juani —nacui—, cha' nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya ndyi, sna quiya' chcu' nu'u cha' ná nslo nu'u 'na; jua'a ñacui nu'u ji'i ngu'.

³⁵Li' xa' nchcu' Pedro:

—Masi ntsu'u cha' cajaa na' stu'ba ti lo'o nu'u, ná chcu' na' lo'o ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui Pedro li'.

Lo'o la cui' jua'a cha' nguxacui xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús li'.

Nchcu' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu ca Getsemaní

³⁶Lo'o li' ndyalaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyatí ngu' ne' sca lo'o su naa Getsemaní nu nga'a ca to' quichi.

—Cua'a ma xi ndacua ti —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—, laja lo'o tsa'a ca nde la xi cha' chcu' na' lo'o ycu' Ndyosi Sti na'.

³⁷Li' tya ndyaa la xi Jesús lo'o Pedro lo'o tyucuaa sñi' Zebedeo. Ngua'ya sca cha' nu xñi'i tsa ti' Jesús xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti ji'i. ³⁸Li' nchcu' Jesús lo'o nu sna tya'a ngu' bi':

—Ne' cresiya 'na ntsu'u sca cha' nu xñi'i ti' na'. Nga'aa talo na' cha' xñi'i tsa ti' na'. Tyanu cu'ma nde ti, pana tii ti ti' ma tyi'i ma lo'o na'.

³⁹Li' tya ndyaa la xi yu ca nde bi' la. Nde loo ti yu ndyaa stii yu lo yuu cha' xñi'i tsa ti' yu. Li' nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi, ndi'ya nu nacui yu:

—Sti na', ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a nu cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'u? —nacui Jesús ji'i ycu' Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cua'ni na' cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴⁰Lo'o li' nxyuu yu ñaa yu su ndi'i nu ca ta'a sna ngu' bi'. Laja' tsa ngu' li'. Lo'o li' nchcu' yu lo'o nu Pedro bi':

—¿Ha ná nchca talo nu'u ni sca hora ti nu tii ti ti' nu'u tyi'i nu'u lo'o na'? —nacui Jesús ji'i—. ⁴¹Tii ti ti' ma tyi'i ma juani lacua, cha' chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cha' ná tyijiloo nu cuiñaja ji'i ma. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee ma ntaja'a ma

cua'ni mā cña re 'na, pana ná tyu'u scua juersa jil'i mā, yala tsa ndyaja' mā.

⁴²Li' xa' ndyaa Jesús, nchcui' lo'o ycu'i Ndyosi chaca quiya':

—Sti na' —nacui' yu jil'i Ni—, si ná ntsu'u xa' ña'a nu cua'ni na' cña jinu'u, tso'o la si chcube' na' lacua, cha' nti' na' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴³Li' xa' nxyu'u yu ñaa yu slo ngu' bi'; lo'o li' na'a yu jil'i ngu' cha' laja' ngu' chaca quiya', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'. ⁴⁴Lo'o li' nguxtyanu yu jil'i ngu' bi', ndyaa yu nchcui' yu lo'o ycu'i Ndyosi chaca quiya'; la cui' ti cha' nu nchcui' yu tya tsa la nchcui' yu chaca quiya'. Nu nchca sna quiya' nchcui' yu lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu. ⁴⁵Lo'o li' nguxtyu'u yu ñaa yu slo ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

—¿Ha tya laja' mā? —nacui' Jesús jil'i nu ngu' bi' li'—. ¿Ha bilya tyaala' xcalá mā? Que ti' mā juani, cha' cua ndyalaa hora nu xñi ngu' cuxi 'na, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ⁴⁶tyatu mā cha' tyaa na, cha' cua ndyalaa yu nu ta 'na ya' ngu' cuxi bi'.

Ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús preso

⁴⁷Laja lo'o nchcui' Jesús jua'a, li' ndyalaa Judas slo. La cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús laca nu Judas bi'. Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la ñati lijyā lo'o yu, nu ntsu'u maxtyi cusu'u ya', nu ntsu'u yaca ya'; lijyā ngu' tyaala bi' cña nu ngulo sti jo'ó nu laca loo, la cui' jua'a cña nu ngulo lcaa ngu' cusu' nu laca loo lijyā ngu'. ⁴⁸Lo'o Judas ni, bi' laca nu cua ta ti jil'i Jesús ya'

ngu' tyaala bi'. Cua ndacha' yu jil'i ngu' cua tsā la: “Sca ti yu nu cacu na' saca' lo'o chcuicha' na' jil'i yu, jil'i bi' xñi mā”. Jua'a nacui' yu jil'i ngu', ⁴⁹bi' cha' ndyaa Judas bi' ca su ndu Jesús cha' chcuicha' jil'i yu.

—Nde ti ndu nu'u, mstru —nacui' Judas bi' jil'i Jesús.

Li' ndyacu Judas saca' Jesús. ⁵⁰Li' nacui' Jesús jil'i Judas bi':

—Tya'a tso'o na' ngua nu'u nquicha' —nacui'—. ¿Ni cña lijyā nu'u ca nde juani?

Li' ntejeya' ngu' tyaala bi' jil'i Jesús, cha' tyaa lo'o ngu' jil'i.

⁵¹Lo'o tsaca ñati nu ndya'a lo'o Jesús, hora ti ngulo yu maxtyi cusu'u jil'i yu, ngujui'i yu maxtyi jil'i msu jil'i xu'na sti jo'ó; ngusi'yu cu' jyaca msu bi' li'. ⁵²Lo'o li' ngulo Jesús cña jil'i yu bi':

—Xco'o nu'u maxtyi cusu'u cua hi' —nacui' jil'i yu bi'—. Lcaa ngu' nu nxu'u tya'a lo'o maxtyi, jua'a cajaa ngu' bi' xqui'ya maxtyi. ⁵³¿Ha ná jlo ti' nu'u cha' si jña na' jil'i Sti na', hora ti culo ycu'i Ni cña cha' caa tii tyucuaa tya'a taju xca jil'i Ni, cha' xtyucua xca bi' 'na? ⁵⁴Pana ná nti' ya jua'a. Nga'a cha' caca ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cusu' jil'i ycu'i Ndyosi Sti na'.

⁵⁵Li' nchcui' Jesús lo'o nu taju ñati tyaala nu ñaa cha' xñi ngu' jil'i:

—¿Ni cha' lijyā mā lo'o maxtyi cusu'u lo'o yaca ntsu'u ya' mā, cha' xñi mā 'na? —nacui' Jesús jil'i ngu'—. ¿Ha sca nu cuaana laca na' lacua? Tyu'u tsa tsā ngua'a na' ne' laa tonu jil'i mā, ngulu'u na' cha' jil'i ycu'i Ndyosi jil'i ñati, lo'o ná ngusñi mā 'na li'. ⁵⁶Pana ñi'ya nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba jil'i ycu'i Ndyosi

nu ngua sa'ni, la cui' jua'a ndyu'ni ma lo'o na' juani.

Li' ndu'u lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ngusna ngu'.

Nu ngu' nu laca loo ji'i ngu' judío ngua'ni cuayá' ji'i Jesús

⁵⁷Li' ndyaa lo'o ngu' tyaala bi' ji'i Jesús slo Caifás, xu'na sti jo'ó. Ni'i bi' cua ndyu'u ti'i lcaa mstru cha' jo'ó lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo. ⁵⁸Lo'o nu Pedro bi' ni, tyijyu' ti ndu'u lca'a yu chu' ngu' bi', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca to' lo'o ji'i xu'na sti jo'ó bi'. Li' ndyatí Pedro ne' lo'o, stu'ba ti ngua'a yu lo'o ngu' policia, cha' nti' yu ña'a yu ñi'ya caca lo'o cua'ni tye ngu' cha' ji'i Jesús.

⁵⁹Lo'o li' lcaa ngu' tisiya, lo'o lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o lcaa ngu' cusu' bi', ncllyana ngu' ñi'ya ca sta ngu' qui'ya ji'i Jesús, cha' nti' tsa ngu' cujuui ngu' ji'i. Pana ná ndu'u tucua ñati' nu cujuui cuañi' ji'i yu cuentya ji'i ngu' nu laca loo bi'.

⁶⁰Ná ngujui ñi'ya nu cua'ni ngu', masi quiña'a tsa ngu' cuiñi ndyalaa ngu' slo ngu' nu laca loo bi', cha' sta ngu' qui'ya ji'i Jesús; ná stu'ba cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Su cua ndye, li' ndyalaa tucua tya'a ngu' cuiñi nu ndi'ya nchcui':

⁶¹—Nacu' nu qui'yu re: “Taca jna' cuityi' na' laa tonu re ji'i ycu' Ndyosi, lo'o li' xa' cuiña' na' ji'i chaca quiya'; chu' sna tsa ti tye tya' laa 'na”, nacu' Jesús jua —nacu' ngu' cuiñi bi'.

⁶²Li' ndyatü xu'na sti jo'ó, nchcui' yu lo'o Jesús:

—¿Ni cha' ngusta ngu' qui'ya re jinu'u? —nacu' sti jo'ó bi'—. ¿Ni

cha' ná nxacui' nu'u ni sca cha' ji'i ya?

⁶³Ni sca cha' nu nchcui' sti jo'ó, ná nguxacui' Jesús ji'i tsiya' ti. Li' ngulo sti jo'ó bi' cña ji'i yu:

—Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca nclyo na' cña re jinu'u juani: Cacha' clyu nu'u ji'i cua si chañi cha' laca nu'u Cristo, nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi.

⁶⁴—La cui' laca na' —nacu' Jesús li'—, ñi'ya nu nacu' nu'u laca na'. Lo'o chaca cha' cacha' na' ji'i ma juani, cha' nde loo la ña'a ma 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyucua na' la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti na', nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni. Li' caa na' chaca quiya' laja coo nde cua.

⁶⁵Lo'o li' nu xu'na sti jo'ó bi' ni, ycu' ca yu ngusaa' ste' yu cha' ñasi' tsa yu.

—Cuiñi tsa yu re, cha' suba' nchcui' yu re ji'i ycu' Ndyosi —nacu' sti jo'ó bi' ji'i lcaa tya'a ngu' nu laca loo li'—. Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati' qui'ya ji'i yu re. Cua ndyuna na cha' suba' tonu tsa nu nchcui' yu re, nu lo'o nacu' yu cha' Sñi' ycu' Ndyosi laca yu. ⁶⁶¿Ñi'ya nu ntsu'u tyiquee cu'ma juani?

Hora ti nguxacui' ngu' cha' ji'i xu'na sti jo'ó bi':

—Ntsu'u cha' cajaa yu —nacu' ngu' bi'.

⁶⁷Li' ngutu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús, ngujui'i ngu' ndacu' ji'i; jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu ngujui'i ya' saca' Jesús. ⁶⁸Li' nacu' ngu' bi':

—Nacu' nu'u cha' Cristo laca nu'u nu nda Ni ji'i lijyá chalyuu. Tso'o lacua. Cacha' liñi nu'u ji'i ya, ¿ni naa yu nu ngujui'i jinu'u, si chañi

cha' tii nu'u? —nacui ngu' bi' jii Jesús.

**Nacui Pedro cha' ná nslo
jii Jesús tsiya' ti**

⁶⁹Lo'o nu Pedro bi' ni, nde liya' ti nga'a yu bi'. Li' ñaa sca nu cuna'a cua' slo yu.

—Lo'o nu'u ndya'a stu'ba ti lo'o Jesús nu ngu' Galilea jua —nacui nu cuna'a bi' jii Pedro.

⁷⁰Li' cuii ngxacui Pedro cha' jii nu cuna'a ña'a cuayá' nu cuna lcaa ngu'!

—Ná nchca cuayá' ti' na' cha' nu nchcui' nu'u —nacui Pedro jii.

⁷¹Li' ndatsu' Pedro, ndyaa ndyatú cacua ti to' lo'o bi'. Lo'o li' na'a chaca nu cuna'a cua' jii yu, nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' nu ndu cacua ti:

—Stu'ba ti ndya'a nu qui'yu re lo'o Jesús Nazaret jua —nacui nu cuna'a bi' li'.

⁷²Chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro, ngua'ni yu jura li'!

—Ná nslo na' jii nu qui'yu jua tsiya' ti —nacui Pedro jii ngu' bi' li'.

⁷³Ca tiya' la xi ñaa xi xa' la ñati nu nga'a ndacua ti, nchcui' ngu' lo'o Pedro li'!

—Chañi cha' tya'a ndya'a nu'u lo'o nu qui'yu jua —nacui ngu' jii—, cha' stu'ba ti nda'ni cha' nu nchcui' nu'u lo'o cha' nu nchcui' tya'a quichi tyi yu jua.

⁷⁴Li' chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro cha' xcube' ycu' Ni jii yu si cha' cuiñi laca nu nda yu.

—Ná nslo na' jii nu qui'yu jua tsiya' ti —nacui Pedro jii ngu'.

Hora ti ngusi'ya ndye'e li'. ⁷⁵Lo'o li' ndyi'u ti' Pedro cha' nu nchcui'

Jesús lo'o yu tya tsa la, nu lo'o ndi'ya nacui Jesús jii yu: “Nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya juani, sna quiya' chcui' nu'u lo'o ñati cha' ná nslo nu'u 'na”. Jua'a nacui Jesús tsa la, bi' cha' ndu'u Pedro ndyaa yu li'; nxi'ya tsa yu ndyaa yu cha' xñi'i tsa ti' yu li'.

Ndyaa lo'o ngu' jii Jesús slo Pilato

27 Lo'o nguxee chaca tsa, xa' ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' jii ngu' judío, cha' cua'ni stu'ba ngu' cha' lo'o tya'a ngu', ñi'ya taca cujuui ngu' bi' jii Jesús. ²Li' ngusca' ngu' jii Jesús, ndyaa lo'o ngu' jii slo Poncio Pilato, nu ngua gobernador romano.

Ngujuui Judas

³Lo'o nu Judas nu ndyujui' jii Jesús ya' ngu' xña'a bi' ni, na'a yu cha' cua cujuui ti ngu' jii Jesús; ngua xñi'i ti' yu li'. Hora ti ndya yu nu calaa tyii cñi plata jii ngu' nu laca loo bi' chaca quiya'!

⁴—Ntsu'u qui'ya 'na —nacui Judas bi' jii ngu' nu laca loo—, cha' cua ndyujui' na' jii sca ñati lubii jii ma, cha' cujuui ma jii —nacui.

Li' ngxacui ngu' nu laca loo bi' cha' jii Judas:

—¿Ha cha' jii cua laca cha' bi'? —nacui ngu' nu laca loo bi'—. Si ntsu'u qui'ya jinu'u, cha' jinu'u laca bi'.

⁵Li' ngusalú Judas cñi plata bi' lo yuu ne' laa tonu bi' su nga'a ngu' nu laca loo bi', ndu'u yu ndyaa yu. Li' ndyujui Judas jii ycu' ca; ngusca' yu reta yane yu, lo'o ngusca' loo reta laja yaca nde cua; cuati nguxtyú yu jii ycu' ca yu nde lo yuu, ngujuui yu li'.

⁶Ngusñi sti jo'ó nu laca loo jil'i cñi bi' li'.

—¿Ñi'ya cua'ni na lacua? —nacui sti jo'ó jil'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' quixa' cñi re lo'o msta' nu cua nda ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi ne' laa re, cha' cñi nu ngujui jil'i yu cha' ndyujui' yu jil'i sca ñati' laca cñi re —nacui sti jo'ó bi'.

⁷Li' ngüiñi cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' lo'o cñi bi' cui'ya ngu' sca lo'o jil'i ngu' su ndiña ngu' quityu' nquicha', cha' caja su tyatsi' jyo'o ngu' xa' tsu' ne' lo'o bi'. ⁸Bi' cha' juani ndu'ni ngu' jil'i yuu bi': Ne' lo'o su ndyalú tañi ñati'; jua'a naa yuu bi' jil'i ngu' juani. ⁹Nu jyo'o Jeremías nu ngua tu'ba jil'i ycu'i' Ndyosi tya sa'ni la ni, cua nguscua yu sca cha' lo quityi cuentya jil'i cñi plata bi', cha' nu caca nde loo la. Ndi'ya cha' nu nguscua yu: “Calaa tyii tya'a cñi plata, tsa lo cua ti cñi laca caya' nu ntsu'u lo sca ñati', nacui ngu' Israel tya'a na. ¹⁰Li' ngusñi ngu' cñi bi', ngüi'ya ngu' sca lo'o jil'i ñati' nu ndiña quityu' nquicha'. La cui' cña bi' laca nu ngulo ycu'i' nu Xu'na na 'na”, nacui Jeremías.

Ndu Jesús slo Pilato

¹¹Lo'o li' ndyalaa Jesús slo nu laca gobernador bi', nchcuane yu nu laca loo bi' jil'i Jesús li':

—¿Ha la cui' nu'u laca rey jil'i ngu' judío? —nacui yu nu laca loo bi' jil'i Jesús.

—La cui' laca na' —nacui Jesús jil'i li'—, la cui' ñi'ya nu nacui nu'u laca na'.

¹²Lo'o li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi', ngusta ngu'

qui'ya jil'i Jesús; pana ni sca cha' ná nguxacui Jesús jil'i ngu' bi'. ¹³Li' xa' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nduna nu'u cha' cuxi nu nchcui' ngu' jinu'u? —nacui nu laca loo bi' jil'i Jesús.

¹⁴Pana ná nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' tsiya' ti; ni sca cha' ná nchcui', bi' cha' ndube tsa ti' nu Pilato bi' ña'a yu jil'i.

Ngulo Pilato cña cha' cujuii ngu' jil'i Jesús

¹⁵Lcaa yija' lo'o ndyaca tsa ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador jil'i sca ti preso, la cui' preso nu ndijña ngu' judío jil'i. ¹⁶La cui' tyempo bi', ntsu'u sca nu qui'yu nu naa Barrabás ne' chcuá, sca ñati' nu ntsu'u tsa qui'ya jil'i ngua yu bi'.

¹⁷Lo'o jua'a' ngua cha' quiña'a tsa ngu' judío ndyu'u ti'i' ngu' to' ni'i' jil'i gobierno, li' nchcuane Pilato bi' jil'i ngu':

—¿Ti jil'i nti' ma' cha' cua'ni lyaá na' jil'i juani? ¿Ha tso'o clyaá Barrabás, o tso'o la clyaá Jesús nu ndu'ni ma' Cristo jil'i? —nacui Pilato jil'i ngu'.

¹⁸Jlo ti' nu Pilato bi', cha' liye' tsa ti' ngu' nu laca loo bi' ña'a' ngu' jil'i Jesús, bi' cha' cua ngusu'ba ngu' jil'i ne' chcuá.

¹⁹Tya nga'a' lcaa ñati' bi' slo Pilato, lo'o jua'a' tya ntucua ycu'i' yu lo yaca xlya cña su ndu'ni cuayá' yu jil'i ñati'. Li' ndyalaa sca msu slo yu, yaa lo'o sca cha' nu cua nchcui' cloyo' Pilato bi': “Ná sca cha' cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu nu lubii tyiquee jua”, nacui nu cuna'a' bi' jil'i Pilato. “Lye tsa ngua ti' na' tyucui talya cuentya jil'i yu bi'. Cua nchcui' tsa xcalá na' xqui'ya yu bi'.”

²⁰Pana nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi', cua nchcui' tsa ngu' bi' lo'o nu quiña'a tsa ñati' bi', cha' jña ngu' chacuayá' jii' Pilato cha' culaá yu jii' Barrabás nu ntsu'u ne' chcuá bi', cha' li' cujuui Pilato jii' Jesús. ²¹Li' xa' nchcuane gobernador bi' jii' ngu' chaca quiya': —¿Ti jii' cua'ni lyaá na' lacua? — nacui nu Pilato bi'.

—Jii' Barrabás —nacui ngu' quiña'a li'.

²²—¿Na laca cua'ni na' lo'o Jesús nu ndu'ni ma Cristo jii' lacua? — nacui Pilato li'.

—Cujui' ca'a ma jii' lo crusi — nacui ngu' li'.

²³—¿Ni cha' laca nti' ma cha' cujuui na' jii' yu re? —nacui Pilato bi' li'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u jii'?

Cui' tsa nxi'ya lo'o ngu' jii' li':

—Cujui' ca'a ma jii' lo crusi — nacui ngu'.

²⁴Li' na'a Pilato cha' tyaala tsa ndi' loo ngu', cha' ñasi' tsa ngu'; jua'a ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' yu lo'o ngu' tsiya' ti. Bi' cha' ngulo yu cña cha' caa lo'o msu jii' sca tsi'yu ntsu'u hitya. Li' ndyaati' ya' yu slo lcaa ñati'.

—Lubii tyanu ya' na', cha' si'i cha' jna' cajaa yu nu lubii tyiquee re —nacui Pilato jii' ngu'—, cha' jii' cu'ma laca cha' bi'.

²⁵—Tso'o —nacui nu ngu' quiña'a bi'—, tyanu qui'ya hichu' ya, lcaa ya lo'o sñi' ya; pana ntsu'u cha' cajaa yu re.

²⁶Li' ngua'ni lyaá Pilato jii' nu Barrabás bi', cuati ngujui' ngu' jii' Jesús lo'o reta. Li' ngulo nu Pilato bi' cña jii' ngu' sendaru cha' tsa lo'o ngu' jii' Jesús cha' cujuui' ca'a ngu' jii' lo crusi.

²⁷Lo'o li' ntejeya' ngu' sendaru nu ndu' cua' gobernador bi' jii' Jesús, ndyaa lo'o ngu' jii' nde ne' ni'i jii' gobierno; ndacha' ngu' jii' lcaa tya'a sendaru nu ndi' ni'i bi', cha' tyu'u ti'i ngu' su ndu' Jesús. ²⁸Li' ngulo ngu' ste' Jesús, nguxacu' ngu' jii' lo'o sca late' nga'a ña'a. ²⁹Li' nguixii' ngu' lti quiche' chu' tya'a cha' caca sca sne'; ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús, jua'a ngusta ngu' sca yaca quii ya' tsu' cui' jii' yu. Li' ndyatú sti' ngu' slo Jesús. Ngua ti' ngu' xtyí lo'o ngu' jii', bi' cha' ngua'ni ngu' lcaa cha' bi', ñi'ya si laca yu sca rey nde chalyuu.

—Ndyu'ni tlyu ya jinu'u cha' laca nu'u rey jii' ngu' judío —nacui ngu' sendaru jii' Jesús li'.

³⁰Li' ndu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús; ngusñi' ngu' yaca quii bi', ngujui' ngu' hique Jesús lo'o yaca quii bi' li'. ³¹Lo'o ndye ngustí lo'o ngu' jii' yu, li' ngulo ngu' late' nga'a bi', nguxacu' ngu' ste' ycui' yu chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' sendaru bi', ndyaa lo'o ngu' jii' yu to' quichi' cha' cujuui' ca'a ngu' jii' ca lo crusi.

Ngujui' ca'a ngu' jii' Jesús lo crusi

³²Tyucui' su ndyaa ngu', li' ndyacua tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu naa Simón; ngu' Cirene laca yu bi'. Lo'o li' ngulo sendaru cña jii' nu Simón bi', cha' qui'ya yu crusi bi' cuentya jii' Jesús.

³³Lo'o li' ndyalaa ngu' lo sca cuati nu naa Gólgota (Gólgota nti' ñacui cha'cña ji'na: ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o). ³⁴Li' nda ngu' vino nguixa' lo'o sca taná clyaa' cha' co'o Jesús; pana lo'o cua ndyi'o cuayá' xi ca ti, li' nga'aa ntaja'a yu co'o yu jii' vino bi' tsiya' ti.

³⁵Lo'o ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi lo'o clavo, li' ngüijya sendaru bi' lo'o tya'a ngu' cha' cua'ni ngana ngu' ji'i tya'a ngu', cha' tacha ste' Jesús ji'i ngu'. La cui' cha' bi' nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya nacui quityi bi': "Ndacha ngu' ste' na' ji'i tya'a ngu' lo'o ngüijya ti ngu'". ³⁶Nga'a ngu' bi' cua quiya' crusi. ³⁷Cua ngusta ngu' letra hique crusi nu nchcui' ni qui'ya ntsu'u ji'i Jesús: "Nu nde laca Jesús, rey ji'i ngu' judío", nacui letra bi'.

³⁸Lo'o la cui' tsā bi' ngujui'i ca'a ngu' ji'i tucua tya'a ngu' cuaana lo xa' la crusi tya'a ndu Jesús; tsaca yu nga'a la'a tsu' cui' ji'i Jesús, lo'o chaca yu nga'a la'a tsu' coca ji'i.

³⁹Lo'o jua'a ntsu'u tsa ñati nu nteje tacui su ndu crusi bi', nxyí lo'o ngu' bi' ji'i Jesús.

⁴⁰—Nu'u laca nu cuityi ji'i laa tonu bi' nacui nu'u, lo'o li' nacui nu'u cha' cuiñā nu'u ji'i chaca quiya' chu' sna tsā ti, ngua ti' nu'u. Cua'ni lyaá nu'u ji'i ycu'i ca lacua —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi laca nu'u, cua'ya cya nu'u lo crusi cua juani —nacui ngu'.

⁴¹Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' ji'i ngu' judío, ndya'a ngu' ndyaa na'a ngu' ca su nga'a Jesús lo crusi, cha' nxyí lo'o ngu' bi' ji'i yu li'.

⁴²—Ngua'ni lyaá yu ji'i xa' ñati, pana ji'i ycu'i ca yu ná nchca ji'i yu cua'ni lyaá yu —nacui ngu' nu laca loo bi'—. Rey ji'i ngu' Israel laca yu, nacui yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi cua juani, jlya ti' na ji'i yu

li' —nacui ngu' bi' ji'i tya'a ngu'—.

⁴³Ndu ti' yu ji'i ycu'i Ndyosi cha' xtyucua Ni ji'i yu, nacui yu. Tso'o la si cua'ni lyaá ycu'i Ndyosi ji'i yu juani, si chañi cha' tyaca'a yu ji'i Ni; "Sñi' ycu'i Ndyosi laca na'", ndu'ni yu re.

⁴⁴Lo'o jua'a nu ngu' cuaana nu tya'a ngujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi, lo'o ngu' bi' nxyí lo'o ngu' ji'i Jesús.

Ngujuii Jesús

⁴⁵Lo'o li' ngua talya chalyuu chu' sna hora; nde hora nguxana cha' bi', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusii. ⁴⁶Lo'o la cui' hora cua sna nde ngusii bi', cuii tsa ngusi'ya Jesús:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? — nacui. Ndi'ya nti' ñacu'i cha' cha'cña ji'na: Ndyosi Sti na', Ndyosi Sti na', ¿ni cha' laca cha' ngulaya' nu'u 'na?

⁴⁷Lo'o ndyuna xi ngu' nu ndu cacua ti cha' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Nxi'ya yu re ji'i jyo'o Elías — nacui ngu' bi'.

⁴⁸Hora ti ngusna tsaca ngu' bi' ndyaa qui'ya yu sca quiche, ngüicha' yu ji'i lo'o hitya tiye'. Li' ngusca' ji'i lo sca yaca cha' tyalaa su ntucua tu'ba Jesús cha' co'o yu.

⁴⁹Lo'o xi xa' la ñati nacui ji'i:

—Jatya na si caa jyo'o Elías cha' cua'ni lyaá ji'i yu —nacui ngu' bi'.

⁵⁰Lo'o li' chaca tya quiya' cuii tsa ngusi'ya Jesús; li' ngutu'u cresiya ji'i yu, ngujuii yu. ⁵¹La cui' hora bi' ngutaa' late' tlyu nu ndacui ndyacui' sa cla'be ne' laa tonu. Ca cua ngutu'u ngutaa' late' bi'; tsa cu' ti ngutaa', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu. Lo'o li' lye tsa

ngulacuj chalyuu ña'a cuayá' nu ngula'a quee tonu, ⁵²ñá'a cuayá' nu ndyaala cuaá su nguatsi' jyo'o. Li' tyuu tya'a ngu' jyo'o nu ntsu'u cha' jil'i ngu' lo'o ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni la, ndyu'ú jyo'o bi' chaca quiya'. ⁵³Ca tiya' la lo'o cua ndyu'ú ycuí' Jesús chaca quiya', li' ndu'u ngu' nu ngua jyo'o bi' ne' cuaá, ndyaa ngu' bi' nde quichí Jerusalén, quichí nu tacati tsa cuentya jil'i ycuí' Ndyosi. Lo'o li' tyuu tya'a ñati na'a jil'i ngu' bi', cha' cua ndyu'ú ngu' bi' chaca quiya'.

⁵⁴Lo'o nu sendaru nu nga'a cua jil'i Jesús bi', lo'o nu capitán jil'i sendaru bi', ngulacua tsa ti' ngu' bi' li'; tlyu tsa cha' ndyutsii ti' ngujui jil'i ngu' bi' lo'o na'a ngu' ñi'ya ngua cha' bi', ñi'ya ngua lo'o ngulacuj chalyuu. —Chañi tsa cha' Sñi' ycuí' Ndyosi laca jyo'o re —nacuj nu ngu' sendaru bi'.

⁵⁵Laja li', tyijyu' ti xi ndy tyuu tya'a ngu' cuna'a nu ndu'u nde Galilea; tya'a nguta'a ngu' lo'o Jesús, ngxutyucua ngu' bi' jil'i yu. Ndu ti nu ngu' cuna'a bi', na'a ngu' jil'i crusi su nga'a Jesús; ⁵⁶lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a Jacobo xtya'a José, lo'o jua'a xtya'a sñi' Zebedeo, na'a ngu' bi' ñi'ya ngua jil'i Jesús.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁵⁷Lo'o cua ngusii la xi ñaa sca nu culiya', sca ngu' quichí Arimatea laca yu nu naa José. Lo'o nu José bi' ngua tsa'a yu jil'i Jesús. ⁵⁸Tya tsá la cua ndyaa yu slo Pilato, ngüijña yu chacuayá' cha' tsa lo'o yu jil'i jyo'o Jesús cha' tyatsi'. Li' nda Pilato chacuayá' jil'i yu, ngulo Pilato cña jil'i

ngu' sendaru cha' tya ngu' jyo'o bi' jil'i José. ⁵⁹Li' ngüixii yu José bi' sca tasá lubii hichu' jyo'o bi', ndyaa lo'o yu jil'i jyo'o cha' tyatsi'. ⁶⁰Nguxatsi' yu jil'i jyo'o bi' ne' sca tyuquee nu cua ngulu ca ti ngu' sii' cua'a, cha' caca cuaá su tyatsi' ycuí' José nquicha'. Ndacu' José bi' to' cuaá lo'o sca quee tonu, ndu'u yu ndyaa yu li'. ⁶¹Lo'o jua'a nga'a María Magdalena lo'o nu chaca María, nga'a ngu' cacua ti to' cuaá bi'.

Ndu ngu' cua to' cuaá su ndyatsi' jyo'o Jesús

⁶²Ca chaca tsá lo'o cua ndye ngua'ni yala ngu' cña jil'i ngu', cha' cua tyalaa ti tsá ta'a nu ntsu'u cha' tyi'i cña' ngu', li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi' ndyu'u ti'i ngu' slo Pilato. ⁶³Nchcui' ngu' lo'o li': —Cusu' —nacuj ngu' jil'i nu Pilato bi'—, ntsu'u ti' ya jil'i cha' nu cua nchcui' nu cuiñi bi' lo'o tya lu'ú yu: “Tyu'u scua sna tsá, li' tyu'ú na' chaca quiya'”, nacuj yu. ⁶⁴Bi' cha' tso'o la si culo nu'u cña cha' tyi'i ngu' cua to' cuaá bi' sna tsá, cha' ná ta ngu' chacuayá' jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i yu, cha' ná tsa ngu' bi' cuaana ngu' jil'i jyo'o bi'. Ná caja ñi'ya nu chcui' ngu' cha' cua ndyu'ú jyo'o bi' chaca quiya' li'. Cua ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nchcui' jyo'o bi' tya tsubi' la; lo'o juani si jlya ti' ñati cha' ndyu'ú jyo'o bi', tlyu la cha' cuiñi caca si xñi ngu' cha' bi'.

⁶⁵Li' nguxacu' Pilato cha' jil'i ngu' nu laca loo bi': —Ndu ngu' sendaru cuentya jil'i ma —nacuj Pilato—. Yaa clya ma lo'o ngu' sendaru bi', cha' tacu' tso'o ma to' cuaá bi' ñi'ya nu nti' ycuí' cu'ma.

⁶⁶Li' ndu'u ngu' nu laca loo bi', ndyaa ngu' lo'o sca taju sendaru ji'i ngu', ndacu' tachaa ngu' to' cuaá bi' lo'o sca lo nguiña' tacalya nu ntsu'u sello ji'i, cha' ná cala' ngu' tsiya' ti quee tonu nu ndyacu' to' cuaá bi'. Li' nguxtyanu ngu' ji'i taju sendaru bi' cajua, cha' tyi'i ngu' cua to' cuaá bi'.

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

28 Nu lo'o cua ndye tsá nu ndi'i cña' ngu', cua quixee ti tsá clyo ji'i semana, li' ndyaa María Magdalena lo'o nu chaca María bi', cha' nti' ngu' ña'a ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús. ²Li' ngulacui tsa chalyuu, cha' ngua'ya sca xca ji'i ycu' nu Xu'na na nu ntsu'u nde cua, ngua'ya lo yuu ca to' cuaá bi'. Li' nguxasu ji'i quee tonu nu nscua to' cuaá, ndyaa tucua yu chu' quee bi'. ³Ñi'ya ndubi xee tyi'yu, jua'a ña'a loo xca bi', lo'o jua'a ngati tsa ste' yu ñi'ya nu ngati tly'a'. ⁴Lo'o na'a ngu' sendaru ji'i xca bi', ndyutsii tsa ngu' li', ña'a cuayá' nu nclýu ngu' lo yuu ñi'ya laca si na cua ngujuii ngu'. ⁵Li' nchcui' xca bi' lo'o nu ngu' cuna'a bi':

—Ná cutsii mā —nacui ji'i ngu' cuna'a bi'—. Jlo ti' na' cha' nclýana mā ji'i Jesús nu ngujuii lo crusi. ⁶Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', ñi'ya nu nacui ycu' yu ji'i mā tya tsubi' la. Cuaa mā, caa mā ña'a mā ca su ngustii jyo'o yu. ⁷Li' yaa clyá mā cacha' mā ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu bi', cha' nga'aa ntsiya jyo'o bi' ne' cuaá re, cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'; cua tsaa ti ycu' yu nde Galilea nde loo la ji'i

cua mā, ca bi' ña'a mā ji'i yu. Tsa lo cua ti cha' ntsu'u cha' cacha' ji'i mā —nacui xca ji'i nu ngu' cuna'a bi'.

⁸Hora ti ndu'u nu ngu' cuna'a bi' to' cuaá bi', ndyaa ngu'. Lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu', masi ndyutsii ngu' xi. Ngusna ngu' cha' ndyaa ngu' cacha' ngu' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús. ⁹Li' ndyaca tya'a ycu' Jesús lo'o ngu' cuna'a bi', nchcui' yu lo'o ngu'. Hora ti ndyatú sti' nu ngu' cuna'a bi' slo Jesús, ngusñi ngu' quiya' yu, ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu li'.

¹⁰—Ná cutsii mā —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Yaa clyá mā cacha' mā ji'i ngu' tya'a na' cha' ntsu'u cha' tsa'a na' nde Galilea; ca bi' tyacua tya'a ngu' lo'o na', ñacu' mā ji'i ngu'.

Cha' nu nchcui' sendaru lo'o ngu'

¹¹Laja lo'o ndyaa nu ngu' cuna'a bi', ndyaa ngu' sendaru nu ndi'i cua to' cuaá bi'; lo'o ti ndyaa ngu' nde quichi, ndacha' ngu' ji'i sti jo'ó nu laca loo lcaa cha' ñi'ya nu ngua ca to' cuaá bi'. ¹²Hora ti ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' ji'i ngu' judío, cha' ca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya ña'a cha' nu ta ngu' lo'o lcaa ñati. Li' nda ngu' nu laca loo bi' quiña'a xi cñi ji'i ngu' sendaru bi', cha' tacu' ngu' ji'i cha' ñi'ya nu ngua.

¹³—Ndi'ya ñacu' mā ji'i ñati: “Talya laja lo'o laja' ti ya, li' ndyalaa nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i jyo'o Jesús bi', nguaana ngu' bi' ji'i jyo'o bi'”. Jua'a cha' ta mā lo'o ñati —nacui ngu' nu laca loo bi' ji'i ngu' sendaru—. ¹⁴Lo'o li' si cuna ycu' gobernador nu laca loo ji'na cha' re,

li' chcuí' ya lo'o yu cha' ná xcube' yu jii' mā.

Jua'a cuii' nda ngu' nu laca loo bi' lo'o ngu' sendaru. ¹⁵Li' ngusñi ngu' sendaru bi' cñi bi'; ndu'u ngu' ndyaa ngu' nchcuí' ngu' lo'o ñati ñi'ya nu ntsu'u cña jii' ngu' cha' chcuí' ngu'. Bi' cha' hasta juani ña'a ti jlya ti' ngu' judío cha' jua'a ngua jii' jyo'o Jesús.

**Nda Jesús sca cña jii' ngu' nu
cua ngusubi yu jii' tya tsubi' la**

¹⁶Lo'o li' ndu'u nu tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii' Jesús, ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Galilea; ndyu'u ti' ngu' lo xlya ca'ya ca su nacui' Jesús cha' tyacua tya'a ngu' lo'o li'. ¹⁷Lo'o na'a ngu' jii' Jesús cha' yaa yu nde slo ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' jii' yu, masi ntsu'u

xi tya'a ngu' nu bilya jlya tso'o ti' ngu' jii'. ¹⁸Li' ñaa Jesús cacua la, nchcuí' lo'o ngu':

—Cua nda ycuí' Ndyosi Sti na' lcaa chacuayá' 'na cha' laca na' loo jii' lcaa na, masi lcaa na nu ntsu'u ca slo ycuí' Ni nde cua, masi lcaa na nu ntsu'u nde chalyuu —nacui' Jesús jii' ngu'—. ¹⁹Yaa mā lcaa quichi' nde chalyuu cha' ca tsa'a lcaa ñati' cha' jna'. Li' tyucuatya mā jii' ngu' chacuayá' jii' ycuí' Ndyosi Sti na', jua'a chacuayá' jna' nu laca Sñi' ycuí' Ndyosi, jua'a chacuayá' jii' Xtyi' ycuí' Ndyosi. ²⁰Culu'u mā jii' ngu' bi', cha' taquiya' ngu' lcaa cña nu cua ngulu'u na' jii' mā. Lo'o jua'a tyi'u ti' mā cha' nu nchcuí' na' lo'o mā, cha' tyi' na' lo'o mā lcaa tsā hasta ña'a cuayá' tye chalyuu.

Tsa lo cua ti cha' nacui' Jesús.

Quityi nu nguscua San Marcos ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Nda Juan cuij lo'o ngu' ne'
quixi' su ná ndi'i ñati

1 Nde nscua cha' nu ntsu'u suu
cha' tso'o ji'i Jesucristo, nu
sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi. ²Cua sa'ni
nguscua jyo'o Isaías nu ngua tu'ba
ji'i ycu'i Ndyosi ñi'ya nu caca xana
cha' re. Ndi'ya nscua cha' bi':

Culo na' cña ji'i sca ñati nu caca
xca' na, nacui ycu'i Ndyosi ji'i
Cristo,

cha' tsaá yu nde loo nu'u.

Bi' laca nu saala tyucuii su tsaá
nu'u, nacui Ni.

³Cuij xi'ya yu ne' quixi'. Ndi'ya
ñacu'i yu: “Xaala clya mā sca
tyucuii su cāá ycu'i nu Xu'na
na; xquiñi tso'o mā tyucuii su
tyeje tacui ycu'i”.

⁴Ñi'ya nu nguscua Isaías cha' bi',
jua'a ndyu'u tucua Juan ne' quixi'
su ná ndi'i ñati. Lo'o li' nchcui' yu
lo'o ngu' cha' caca tyuju'u ti' ngu'
ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu',
cha' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi
bi', cha' jua'a cua'ni clyu ti' ycu'i
Ndyosi ji'i ngu' bi'. Li' tyucuatya
Juan ji'i ngu' bi'. ⁵Ndyu'u ti'i quiña'a
tsa ñati slo Juan; ñaa ngu' quichi
sube ti nu ndi'i loyuu su cuentya

Judea slo yu, lo'o jua'a ñaa ngu'
Jerusalén nu quichi tonu bi' slo
yu. Nu ñati nu ngua tyuju'u tsa
ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'
ni, ngüijña ngu' ji'i ycu'i Ndyosi
cha' cuityi Ni cha' cuxi bi', lo'o
li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' bi' lo
hitya sta'a Jordán.

⁶Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca
late' quicha' camello, lo'o ndyaaca'
juata sii' yu. Ndacu yu tscu' lo'o
cuiña' cuityu. ⁷Ndi'ya laca cha' nu
nchcui' yu lo'o ñati bi':

—Ntsu'u sca ñati nu cua cāá ti;
cua nda Ni 'na lijyāá yala la, pana
ñati bi' laca loo la —nacui Juan
ji'i ngu'—. Lo'o na', cua'ni tlyu na'
ji'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee
na' masi caña nu ntsu'u quiya' ñati
bi' sati' na' juata ti. ⁸Lo'o hitya ti
ntyucuatya na' ji'i mā, pana ná
tyucuatya yu bi' ji'i ngu' lo'o hitya
ti, masi cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i
ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu'
cha' caca lubii ngu' tsiya' ti, nu lo'o
tyucuatya yu ji'i ngu'.

Ntyucuatya Juan ji'i Jesús

⁹Lo'o li' ca tiya' la xi ngutu'u Jesús
quichi Nazaret nde loyuu su cuentya
Galilea bi', ndyaa yu su ndi'i Juan ca

to' sta'a Jordán. Li' ntyucuatya Juan ji'i ycuí' Jesús lo hitya sta'a. ¹⁰Lo'o cua tyu'u ti Jesús lo hitya, li' na'a cha' cua ndyaala tyucuii nde cua. Li' ngua'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi su ndu Jesús; ñi'ya ndyacui sca tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo Jesús li'. ¹¹Lo'o li' nguañi nchcui' ycuí' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua. Ndi'ya nacui Ni:

—Nu sca ca Sñi' na' laca nu'u, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u —nacui ycuí' Ni ji'i Jesús—. Tyaca'a tsa nu'u 'na —nacui Ni.

Nti' nu xña'a tyijiloo ji'i Jesús

¹²Lo'o li' hora ti ndyaa lo'o Xtyi'i ycuí' Ndyosi ji'i Jesús nde ne' quixi' su ná ndi'i ñati. ¹³Ndyaa Jesús li', tu'ba tsā ndyanu yu ycuí' ti yu ne' quixi', lo'o jua'a ndi'i na'ni tyala ne' quixi' bi'. Li' ndyalaa Satanás slo yu, ngua ti' tyijiloo ji'i Jesús si cua'ni ca yu cña cuxi. Lo'o cua ndye cha' bi', li' ndyalaa xca ji'i ycuí' Ndyosi slo Jesús cha' xtyucua ngu' ji'i yu, cha' ta ngu' xi juersa ji'i yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'i ycuí' Ndyosi Sti yu ca nde Galilea

¹⁴Lo'o ca tiya' la ngusu'ba ngu' ji'i Juan ne' chcuā. Li' ngxutyuú Jesús nde loyuu su cuentya Galilea, nclyu'u yu ji'i ngu' ñi'ya laca cha' tso'o ji'i ycuí' Ndyosi.

¹⁵—Cua ndyalaa hora cha' caca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—. Ca tyuju'u ti' mā ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i mā; culochu' mā ji'i cha' cuxi bi', cha' li' taca xñi mā cha' tso'o nu ji'i ycuí' Ndyosi nu cua'ni lyaá ji'i mā.

Ngusi'ya Jesús ji'i jacua tya'a ñati nu ndya'a cuta cualya

¹⁶Lo'o ngua sca tsā nu ndya'a Jesús to' tayu' Galilea, li' na'a yu ji'i Simón, lo'o Andrés tya'a ngula Simón; ndya'a ngu' cuta cualya lo'o taraya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' lcaa tsā. ¹⁷Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Tsaa mā lo'o na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Xa' cña culu'u na' ji'i mā juani, cha' clyana mā ji'i ñati chalyuu nu nguna' chalyuu ji'i xqui'ya cha' cuxi, cha' caca ngu' bi' ñati jna' —nacui.

¹⁸Ndyuna ngu', lo'o hora ti ngxutyanu ngu' taraya ji'i ngu', ndu'u ngu' ndya'a ngu' lo'o Jesús li'.

¹⁹Lo'o cua ndyaa la xi Jesús, li' na'a yu ji'i tyucuaa sñi' Zebedeo nu naa Jacobo lo'o Juan. Nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube ti, ndyu'ni cho'o ngu' taraya ji'i ngu'. ²⁰Li' ngusi'ya Jesús ji'i ngu' cha' tsaa ngu' lo'o yu. Hora ti ngxutyanu ngu' ji'i Zebedeo sti ngu', ndyanu nu cusu' bi' lo'o msu ji'i ne' yaca ni'i sube ti. Ndu'u ngu' ndyaa tyucuaa sñi' nu cusu' bi' lo'o Jesús.

Ngusñi cui'i cuxi ji'i sca nu qui'yu

²¹Lo'o li' ndyalaa ca ta'a ngu' ca quichi Capernaum. Tsā ta'a lo'o ndi'i cña' ngu', li' ndyaa Jesús ne' laa ji'i ngu' cha' culu'u yu ji'i ngu'. ²²Lo'o ndyuna ngu', li' ndube tsa ti' ngu' ñi'ya cha' nclyu'u Jesús ji'i ngu'. Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu', si'i ñi'ya nclyu'u mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. ²³La cui' ne' laa bi' nga'a sca nu qui'yu

nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i. Ngusi'ya tsa
yu ji'i Jesús li':

²⁴—¿Ñi'ya cha' nti' nu'u chcu'i'
lo'o na', Jesús Nazaret? —nacu'i
nu quicha bi'—. ¿Ha cua nti' nu'u
cua'ni tye nu'u cha' jna'? —nacu'i—.
Pana nslo na' jinu'u. Ycui' nu lubii
laca nu'u, lo'o cua nda ycui' Ndyosi
jinu'u lijya ca nde.

²⁵Li' ngua'a Jesús ji'i cui'i cuxi nu
ntsu'u ji'i nu quicha, ngulo ji'i cui'i
cuxi bi' cha' tyaa tsiya' ti.

—Nga'aa chcu'i' nu'u —nacu'i Jesús
ji'i—. Nga'aa cua'ni xña'a cui'i lo'o
nu'u.

²⁶Li' nguxalú cui'i cuxi bi' ji'i
nu quicha. Cui'i ngusi'ya yu lo'o
ngutu'u cui'i bi' ndyaa li'. ²⁷Ndyutsii
tsa lcaa ngu' li'. Nchcu'i' ngu' lo'o
tya'a ngu' ndi'ya:

—¿Ñi'ya laca cha' re? —nacu'i
ngu'—. ¿Ha xa' cha' nclyu'u nu
jua ji'i ñati'? —nacu'i ngu'—. Nchca
ji'i yu jua culo yu cña, masi ji'i cui'i
cuxi nclyo yu cña; hora ti nduna bi'
cña nu ngulo yu ji'i, ndu'u nu cui'i
bi', ndyaa li'.

²⁸Yala ti nguañi cha' ji'i Jesús
lcaa quichi nde loyuu su cuentya
Galilea li'.

**Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a
laa Simón Pedro**

²⁹Lo'o li' ngutu'u Jesús ne' laa bi'
lo'o Jacobo lo'o Juan, ndyaa ngu'
ca to' tyi Simón lo'o Andrés. ³⁰Li'
ndacha' ngu' ji'i Jesús cha' quicha
tsa xtya'a laa Simón; tlyu tsa tyique'
ntsu'u ji'i ma', ntsiya ti ma' lo quiña.
³¹Li' ndyaa Jesús slo nu quicha bi',
ngusñi yu ya' ma' cha' xtyucua yu
ji'i ma' tyatú ma'. Hora ti ndyu'u
tyique' ji'i ma' bi'. Lo'o ti nguxana

ma' ngua'ni cho'o xi scaaa cacu ngu'
li'.

**Ngua'ni Jesús jo'o ji'i quiña'a
tya'a ngu' quicha**

³²Cua ngusii tsa li'. Lo'o ndyaa
cuichaa, li' yaa lo'o ngu' ji'i lcaa
ngu' quicha slo Jesús, masi nu
ngusñi cui'i cuxi ji'i, masi nu ntsu'u
xa' lo quicha ji'i. ³³Na'a tsaca quichi
cua ndyu'u ti'i ngu' ca to' ni'i ji'i
Simón. ³⁴Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu'
li', masi quiña'a lo quicha ntsu'u ji'i
ngu'; masi ngu' nu ngusñi cui'i cuxi
ji'i, ndyaca tso'o ngu' lo'o ngulo
Jesús ji'i cui'i bi'. Pana ná nda Jesús
chacuayá' chcu'i' cui'i cuxi bi', cha'
cua ndyuloo cui'i bi' ji'i ycui' Jesús.

**Nda Jesús cha' ji'i ycui' Ndyosi
lo'o ngu' ca nde Galilea**

³⁵Lo'o bilya quixee chaca tsa, li'
ndyatú Jesús; ndu'u yu, ndyaa yu xi
nde ne' quixi' su ti ti ndu chalyuu,
cha' chcu'i' yu lo'o ycui' Ndyosi
cajua. ³⁶Pana Simón lo'o xa' tya'a
ndya'a yu ni, ndyaa ngu' ndyaana
ngu' ji'i yu. ³⁷Nu lo'o nquije Jesús
ji'i ngu', li' nacu'i' ngu' ji'i Jesús:

—Nclyana tsa ngu' jinu'u —nacu'i
ngu' ji'i Jesús.

³⁸—Masi nclyana ngu' 'na ca nde,
pana tya tsa la na nde xa' quichi —
nacu'i Jesús ji'i ngu'—. Lo'o ji'i ngu'
xa' quichi ntsu'u cha' culu'u na' cha'
tso'o nu cuentya jna' —nacu'i—. Bi'
cña ntsu'u 'na cha' cua'ni na' nde
chalyuu.

³⁹Ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o yu
li'. Lcaa quichi su ndya'a Jesús nde
Galilea bi' ndyaa yu ne' laa ji'i ngu',
cha' culu'u yu ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a
ngulo yu cui'i cuxi nu ngusñi ji'i

ngu', cha' tyaca tso'o ngu' quicha nu ntsu'u cui'i j'i'i.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

⁴⁰Ngua sca tsa ndyalaa sca ngu' quicha slo Jesús, sca ngu' nu ndyatsu' cuaña' xqui'ya quicha nu ngusñi j'i'i. Li' ndyatu sti' yu quicha bi' slo Jesús, nchcui' lo'o:

—Si nti' nu'u cha' tyaca na', jlo ti' na' cha' taca jinu'u cua'ni cha' tyaca na' —nacui' nu quicha ji'i Jesús.

⁴¹Ngua tya'na ti' Jesús ji'i nu quicha bi' li', ndyala' yu cuaña' yu quicha bi' su ngutsu'.

—Tyaja'a na', cua'ni na' jo'o jinu'u —nacui' Jesús ji'i yu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'u juani.

⁴²Hora ti ndyaca tso'o su ngutsu' cuaña'; ngua lubii cuaña', cha' cua ndye quicha bi' ji'i tsiya' ti li'. ⁴³Nu lo'o ngusalya' Jesús lo'o, li' lye nchcui' yu lo'o nu ngua quicha bi' ndi'ya:

⁴⁴—Ni sca ñati ná cacha' nu'u ji'i tilaca laca nu ngua'ni jo'o jinu'u —nacui' Jesús ji'i nu ngua quicha bi'—. Yaa clyu nu'u slo sti jo'ó cha' ta nu'u msta' ji'i ycu'i' Ndyosi nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu'u. Ta nu'u msta', tsa lo msta' nu nacui' jyo'o Moisés sa'ni cha' ta na ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ngua lubii cuaña' na. Jua'a caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' cua ndyaca tso'o nu'u, nu lo'o ña'a ngu' lo'o xñi sti jo'ó msta' nu ta nu'u.

⁴⁵Pana ná ndyuna tso'o nu ngua quicha bi'. Ndu'u ndyaa, nchcui' lo'o lcaa ñati ñi'ya ngua cha' ngua tso'o, bi' cha' nga'aa ngua ji'i Jesús tyu'u ta'a lquichi; ndyanu yu ne'

quixi' ti su ná ndi'i ñati. Li' ndya'a tsa ngu' slo yu, masi ngu' xa' quichi tyijyu' la ngutu'u ngu' ndyaa ngu' slo yu.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca ñati nu nchcu' tyucu' tyucu' ña'a yu

2 Ca tiya' la xi nguxyu'u Jesús ndyaa ca quichi Capernaum bi'. Hora ti nguañi cha' tyucu' ña'a quichi cha' cua ndyalaa yu. ²Li' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i ngu' slo yu; ná ndyu'u scua nde ni'i su tyi'i ngu', lo'o la cui' ti cha' to' ni'i nde liya' tachaa tsa ndi'i ngu'. Lo'o li' nclyu'u Jesús cha' tso'o ji'i ycu'i' Ndyosi ji'i ngu'. ³Li' ndyalaa jacua tya'a ñati, ndi'ya ngu' ji'i sca nu quicha nu nchcu' tyucu' tyucu' ña'a. ⁴Ná ngua ji'i ngu' tyalaa ngu' ca slo Jesús lo'o nu quicha bi', cha' tachaa tsa ndu ñati; bi' cha' ndyacu' ngu' hique ni'i lo'o nu quicha bi'. Jlyacua que ni'i bi'. Lo'o li' ngusaala ngu' que ni'i su ndi'i Jesús cha' tyat' catya su ntsiya nu quicha. Li' nda'ya ngu' ji'i catya ca su nga'a Jesús. ⁵Lo'o na'a Jesús cha' jlya tsa ti' ngu' ji'i yu, li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Cua ngua'ni clyu ti na' jinu'u ji'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u, sñi' —nacui' Jesús ji'i.

⁶Lo'o li' ndube tsa ti' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa nu nga'a ne' ni'i bi'. ⁷“¿Ni cha' nchcui' yu re jua'a?” ngulacua ti' ngu'. “Sca ti ycu'i' Ndyosi caca cua'ni clyu ti' ji'i ñati nu ntsu'u qui'ya ji'i. Sca qui'ya tlyu laca lo'o nchcui' nu qui'yu re cha' cuityi' yu qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu, cha' ná nchca ji'i ni sca ñati chalyuu cuityi' qui'ya nu

ntsu'u jil'i ñati." ⁸Pana nda Jesús cuentya ñi'ya laca cha' nu ncliyacua ti' ngu'. Nchcui' yu lo'o mstru bi' li': —¿Ni cha' cuxi tsa ncliyacua ti' mā ndi'i mā? —nacui Jesús jil'i mstru bi'—. ⁹Ná ndiya ti' mā cha' cua nacui na' jil'i nu quicha re: “Cua ngua'ni clyu ti' na' jinu'u jil'i qui'ya nu ntsu'u hi'”. ¿Ha tso'o la si chcui' na' lo'o nu quicha lacua: “Tyatu nu'u, xatu'ba nu'u catya jinu'u cha' tyaa lo'o jil'i to' tyi'”? —nacui Jesús—. ¹⁰Tso'o lacua. Nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni clyu ti' na' jil'i ñati' chalyuu nu ntsu'u qui'ya jil'i; ntsu'u chacuayá' jna', xqui'ya cha' cua nda Ni 'na lijyaa lo yuu chalyuu cha' caca na' ñati. Caca cuayá' ti' mā lo'o ña'a mā cha' tyaca tso'o nu quicha re juani —nacui Jesús.

Li' xa' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

¹¹—Culo na' cña jinu'u juani —nacui Jesús jil'i—. Tyatu nu'u, xatu'ba nu'u catya jinu'u, cha' tsaa lo'o nu'u jil'i ca to' tyi.

¹²Hora ti ndyatu nu quicha bi', ngusñi catya jil'i, ngutu'u ndyaa li'; na'a lcaa ngu' nu lo'o ndu'u nu ngua quicha bi' ndyaa lo'o catya jil'i. Ndube tsa ti' ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' bi':

—Ni sca ya bilya ña'a ya sca cha' tlyu ñi'ya nu ngua'ni nu'u juani —nacui ngu' jil'i ycu' Ndyosi li'.

Ngusi'ya Jesús jil'i Leví

¹³Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca to' tayu' bi' chaca quiya'. Li' ndyu'u ti'i quiña'a ñati' ca slo yu, cha' chaca quiya' ncliyu'u yu jil'i

ngu'. ¹⁴Laja lo'o ndya'a ti Jesús, li' nteje tacui yu to' ni'i su ntucua Leví sñi' Alfeo nu nxñi cñi cña loo ngu' cuentya jil'i ngu' xa' tsu' nu laca loo. —Tsaa nu'u lo'o na' —nacui Jesús jil'i nu Leví bi'.

Lo'o li' hora ti ndyatu Leví nguxana yu ndya'a yu lo'o Jesús.

¹⁵Ca tiya' la ndyacu Jesús to' tyi Leví. Stu'ba ndyacu yu lo'o tyuu tya'a ngu' cuxi, jua'a lo'o tyuu tya'a ngu' tya'a ndyu'ni cña lo'o Leví, nu quiña'a tsa cñi cña loo nxñi jil'i ñati cuentya jil'i ngu' xa' tsu' bi'; quiña'a tsa ngu' bi' nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús. Nga'a Jesús ni'i bi' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i. ¹⁶Li' nteje tacui xi ngu' fariseo lo'o mstru cha' jo'ó nu tya'a ndya'a ngu'. Tacati tsa ycu' ngu', nti' ngu', pana lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' jil'i xa' ñati. Na'a ngu' bi' ti lo'o ndyacu Jesús ne' ni'i bi'. Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' ndyacu nu xu'na mā lo'o ngu' cuxi jua, lo'o nu msu jil'i ngu' xa' tsu' nu quiña'a tsa cñi cña loo ngu' nxñi ngu' jua?

¹⁷Lo'o ndyuna Jesús cha' nu nchcui' nu ngu' tlyu bi', li' nacui yu:

—Ná ntsu'u cha' caca jo'o jil'i ñati nu tso'o ti ti' —nacui Jesús jil'i ngu'—, caca jo'o jil'i ngu' quicha —nacui—. Lo'o na' ni, ná lijya na' cha' culu'u na' cha' tso'o jil'i ycu' Ndyosi jil'i ñati' nu ncliyacua ti' cha' tso'o tsa ycu' ca ngu'; na cua lijya na' ca nde cha' culu'u na' cha' tso'o bi' jil'i ñati' nu jlo ti' cha' ntsu'u qui'ya jil'i ngu' —nacui Jesús.

**Ndacha' ngu' judío ji'í Jesús
si ná cua'ni tacati yu ji'í
tsa nu ná ndacu ngu'**

¹⁸Ngua sca tsa tacati ji'í ngu' nu ngua tsa'a ji'í Juan lo'o ji'í nu ngu' fariseo, nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu'. Ná ndacu ngu' tyaja tsa tacati bi'. Lo'o li' ndya'a xi ñati slo Jesús, nchcui' ngu' lo'o yu:

—Ná ndacu ngu' nu ngua tsa'a ji'í Juan tsa juani. La cui' ti jua'a ngu' fariseo ni, ná ndacu ngu' juani —nacui' ngu'—. Pana nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ndacu ngu' juani. ¿Ni cha' ná stu'ba ndyu'ni ngu' cuentya jinu'u lo'o cha' nu ndyu'ni ngu' bi'? —nacui' ngu' ji'í Jesús.

¹⁹Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' bi':

—Lo'o caja clyo'o ngu', lo'o ngu' nu ndya'a lo'o cutsii ndacu ngu'; ná ndi'í ngu' ntyute' ti ngu' tsa bi' lo'o ndi'í ngu' lo'o cutsii —nacui' Jesús ji'í ngu' li'—. Chaa ti' ngu' lo'o ndi'í ngu' lo'o. ²⁰Pana nu lo'o tyalaa tsa nu lo'o tyaa lo'o ngu' ji'í cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii, cha' caca xñi'í ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'í ti' ngu' nde loo la.

²¹'Chaca cha' ni, sca ngu' nu nchca ji'í jyacua late', nu lo'o cua'ni cho'o ste' cusu, ná talya sa yu'be late' cucui lo sca late' cusu, cha' tyatsii' late' cucui; hora ti tyati' jyacua su ngalya bi' li'. ²²La cui' ti cha', ná su'ba ngu' ji'í lcui nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'í ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'í tyaca' bi'; ndye ngula'a tyaca' li', tye lcui tyalú li'. Ne' tyaca'

cucui tyu'u lcui nu lo'o chca ndyu'u ti.

Ngusuu ngu' si'yu trigo tsa ta'a

²³Ngua sca tsa ta'a lo'o ndi'í cña' ngu' judío, li' ndyaa Jesús su nscua xtya trigo ji'í ngu', ndyaa yu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu. Li' ngusuu nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' xi si'yu trigo cha' cacu ngu' laja lo'o ndyaa ti ngu'. ²⁴Lo'o li' na'a ngu' fariseo ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi'. Li' nchcui' ngu' fariseo bi' lo'o Jesús:

—Tsa ta'a, tsa ndi'í cña' na laca juani —nacui' ngu' fariseo ji'í Jesús—. Tsa tacati laca. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ngu' bi' cña nu ná ntsu'u chacuayá' cua'ni na tsa juani? —nacui' ngu'.

²⁵Nguxacui Jesús cha' ji'í ngu' li': —¿Ha bilya ña'a ma lo quityi ji'í ycui' Ndyosi nu nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David? Ngua sca tsa ntyute' tsa ycui' yu, lo'o jua'a ntyute' tsa tya'a ndya'a yu —nacui' Jesús ji'í ngu'—. ²⁶Ngua jyo'o Abiatar loo ji'í lcaa sti jo'ó tyempo bi', lo'o li' ndyatí jyo'o David bi' ne' ni'í su cuentya ji'í ycui' Ndyosi cajua, ngusñi yu xlyá nu laca msta ji'í ycui' Ndyosi, nu ntucua tacati lo mesa; ndyacu ngu' xlyá bi', masi sca ti sti jo'ó ntsu'u chacuayá' cacu ji'í nquicha' —nacui' Jesús ji'í ngu' fariseo bi'.

²⁷Ná nti' ycui' Ndyosi xcube' ji'na lo'o nchcui' Ni cha' caca sca tsa nu tyi'í cña' na; tso'o la tyi'í na si caja sca tsa nu tyi'í cña' na, ngua ti' Ni. ²⁸Lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' jna' cha' laca na' loo, masi tsa nu ndi'í cña' ngu', cha' cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

Sca yu quicha nu nchcu' ya' yu

3 Ngua chaca quiya' ndyaa ngu' ne' laa ca bi' tsā nu ndi'i cña' ngu', lo'o nga'a sca nu quicha nu nchcu' sca tsu' ya'. ²Ña'a tsa xi ngu' tacati, nu ngu' fariseo bi', ña'a tsa ngu' ji'i Jesús si cua'ni yu jo'o ji'i nu quicha bi', cha' tsā ta'a nu ndi'i cña' ngu' judío ngua. Nti' ngu' tlyu bi' quijeloo qui'ya cha' sta ngu' hichu' Jesús. ³Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Caā nu'u, tyu cla'be ne' laa re — nacui Jesús ji'i.

⁴Li' nchcuane Jesús ji'i lcaa ngu' bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá! ji'na cua'ni na sca cha' tso'o tsā nu ndi'i cña' ngu'? —nacui yu ji'i ngu' tlyu bi'—. ¿Ha tso'o la si cua'ni na sca cha' cuxi tsā bi'? —nacui—. ¿Ha ná tso'o cua'ni na jo'o ji'i ngu' li', nti' mā? ¿Ha tso'o la si ta na chacuayá' cajaa ngu' quicha tsā bi' lacua? —nacui Jesús.

Nga'aa ngujui la ñi'ya chcu' nu ngu' tlyu bi' lo'o Jesús li'. ⁵Ñasi' xi Jesús ña'a yu ji'i ngu' bi', jua'a xñi'i xi ti' yu cha' ná ntaja'a ngu' cui'ya ngu' cuentya ji'i cha' nu nclyu'u yu ji'i ngu'. Li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Xquiñi nu'u ya' —nacui Jesús ji'i.

Nguxquiñi yu ya' yu li', lo'o hora ti ngua tso'o ya' yu. ⁶Lo'o ndu'u nu ngu' fariseo ne' laa bi', li' ndyaa ngu' cha' chcu' ngu' lo'o taju ngu' nu cuentya ji'i rey Herodes; chcu' ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cha' caca cujui ngu' ji'i Jesús.

Ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati to' tayu'

⁷Lo'o li' ndyaa Jesús to' tayu' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Quiña'a

tsa ngu' Galilea ndyaa ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'i cha' cuna ngu' cha' nu nclyu'u yu. ⁸Cua ndañi ñi'ya laca cha' tonu nu ndyu'ni Jesús hasta ca quichi tyijyu', bi' cha' lo'o ngu' tyijyu' ndyalaa ngu' cha' ña'a ngu' ji'i yu; ndyalaa ngu' Judea, lo'o ngu' Jerusalén, lo'o ngu' Idumea, lo'o ngu' chaca tsu' sta'a Jordán, lo'o ngu' Sidón, lo'o ngu' Tiro. ⁹Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, li' nchcui' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu cha' culana ngu' sca yaca ni'i sube, cha' ná satá ngu' ji'i yu, cha' quiña'a tsa ngu' ndi'i. ¹⁰Jlo ti' ngu' cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i quiña'a tsa ngu' quicha, bi' cha' tachaa tsa ndi'i ngu' quicha slo; cua nti' tsa ngu' cala' ngu' ji'i ycu' Jesús. ¹¹Nu ngu' quicha nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i ngu' ni, nu lo'o na'a ngu' quicha bi' ji'i Jesús, li' ndyatu sti' ngu' nde loo su ndu yu. Cuii nxi'ya ngu' xqui'ya cui'i cuxi, cha' nslo cui'i bi' ji'i Jesús:

—Nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi —ndu'ni ngu' quicha bi'.

¹²Hora ti ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi cha' ná cacha' ngu' ji'i xa' ñati tilaca laca ycu' yu.

Ngusubi Jesús ji'i tii tyucuaa tya'a ñati nu ca tsa'a ji'i

¹³Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa ndyacu' yu sii' ca'ya, ngusi'ya yu ji'i tyuu tya'a ñati cha' caā ngu' ca su ndu. Ndyaa ngu' bi' slo yu li'. Lo'o li' laja ngu' bi' ngusubi Jesús ji'i ñati nu cua'ni cña ji'i; ¹⁴ngusubi yu ji'i tii tyucuaa tya'a ñati bi', cha' ca tsa'a ngu' ji'i yu. Bi' ngu' nu ta Ni ji'i cha' tsaa ngu' slo ñati xa' quichi, cha' culu'u ngu' cha' tso'o ji'i

ycui' Ni ji'i lcaa ñati. ¹⁵Nda Jesús chacuayá' ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' cua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha, lo'o jua'a culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'. ¹⁶Nde nscua xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús ji'i: Simón nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro ji'i yu, bi' laca tsaca; ¹⁷lo'o li' ngusubi yu ji'i tyucuaa sñi' Zebedeo, nu Jacobo lo'o Juan, nu nchcui' Jesús cha' sñi' tyi'yu laca ngu', (jua'a ndyu'u cha' Boanerges cha'cña ji'i ngu' bi'); ¹⁸lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Andrés, lo'o ji'i Felipe, lo'o ji'i Bartolomé, lo'o ji'i Mateo, lo'o ji'i Tomás, lo'o ji'i xa' Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'i Tadeo, lo'o ji'i xa' Simón nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ngu' cananista; ¹⁹ngusubi yu ji'i Judas Iscariote nu tiya' la tya ji'i yu ya' ngu' xña'a xqui'ya cñi.

Nsta ngu' qui'ya ji'i Jesús

Ca tiya' la ndyalaa Jesús to' tyi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu. ²⁰Xa' ndyu'u ti'i ñati ca slo Jesús li'. Cha' quiña'a tsa ñati ndi'i, ná ngujui tyempo cha' cacu yu lo'o tya'a ndya'a yu. ²¹Lo'o ndyuna tya'a Jesús cha' bi', ngulacua tsa ti' ngu' li'. Hora ti ndu'u ngu' liyã ngu' slo Jesús, xqui'ya cha' ntsu'u ñati nu nacui' cha' cua ngua loco yu.

²²Lo'o li' liyã mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa tonu ca Jerusalén. Nchcui' mstru bi' lo'o ngu':

—Ngusñi Beelzebú xu'na lcaa lo cui'i cuxi ji'i Jesús cua —nacui' mstru bi'—, bi' cha' lo'o chacuayá' ji'i nu xña'a bi' nchca ji'i yu culo ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati.

²³Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i mstru bi', cha' caa ngu' slo; nda yu sca cui'i lo'o ngu' li':

—¿Ha culo Satanás ji'i ñati nu ji'i ycu'i ca? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. ²⁴Tyee cha' ji'i sca quichi jua'a ti si xcu'i na xu'u tya'a sca latya ngu' tisiya lo'o chaca latya ngu' tisiya. ²⁵La cui' jua'a lo'o ngu' tya'a ndi'i sca ni'i ti; si xcu'i na xu'u tya'a ngu', tya'be tya'a ngu' tyaa ngu' li'. ²⁶Bi' cha' ná talo Satanás si xu'u tya'a ycu'i Satanás lo'o msu ji'i ycu'i ca; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'.

²⁷Sca ñati nguula ni, ná caja ñi'ya nu tyatí ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba ji'i yu. Sca ti si sca' ngu' ji'i xu'na ni'i clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i yu bi' li'.

²⁸Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' nchca ji'i ñati jña ngu' cha' clyo ti' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na' cuentya ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', masi cha' cuxi nu ngua'ni ngu', masi cha' cuxi nu nchcui' ngu'; ²⁹sca ti ji'i ñati nu nchcui' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi, ná cua'ni clyo ti' ycu'i Ni ji'i ñati bi'. Ná cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati bi'.

³⁰Nda Jesús cuii bi' lo'o ngu' xqui'ya cha' nacui' ngu' cha' ngusñi cui'i cuxi ji'i yu.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu

³¹Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu to' ni'i su ndi'i Jesús. Nde liya' ndyanu ngu'. Li' nda ngu' cha' ndyaa ca su ndu Jesús, cha' tyu'u yu nde liya' cha' chcui' ngu' lo'o yu, ngua ti' ngu'. ³²Pana tachaa tsa ndi'i ngu' su ndu Jesús.

—Ndu xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u nde liya' —nacuĭ ngu' ji'i Jesús—. Cua nti' ngu' chcuĭ' ngu' lo'o nu'u —nacuĭ ngu'.

³³—¿Tilaca nu chañi ca cha' laca xtya'a na'? ¿Tilaca nu chañi cha' laca tya'a na'? —nacuĭ Jesús ji'i ngu' li'.

³⁴Li' nxña'a Jesús ji'i ngu' nu nga'a cacua ti slo yu, xa' nchcuĭ' yu lo'o nu ngu' quiña'a bi'.

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na, ñi'ya nu ndulo xtya'a na' 'na, ñi'ya nu ndulo tya'a na' 'na —nacuĭ Jesús—. ³⁵Lo'o jua'a lcaa ñati' nu taquiya' ji'i ycuĭ' Ndyosi, nu cua'ni ñi'ya nu nti' ycuĭ' Ni cha' cua'ni ngu', ngu' bi' ndu'ni ñi'ya nti' si laca ngu' xtya'a na', ñi'ya nti' si laca ngu' tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a —nacuĭ Jesús.

Cuij ji'i ñati nu ndyataa si'yu

4 Chaca quiya' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ñati to' tayu' bi'. Cua ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati ca slo yu li'; hasta nga'aa ndyu'u scua yuu su tyu quiya' yu, bi' cha' ndyatĭ yu ca ne' sca yaca ni'i sube nu ndacuĭ to' hitya ti. Ne' yaca ni'i bi' ndyaca'a Jesús, ndyanu nu xa' la ñati quiña'a lo yuu btyi to' tayu' bi'. ²Li' quiña'a tsa cuij nda Jesús lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' yu culu'u yu ji'i ngu'. Ndi'ya ngua sca cuij bi'.

³—Cua'a jyaca mā —nacuĭ Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsā ndyaa sca ñati cataa si'yu trigo. ⁴Nguscui yu si'yu ji'i, lo'o ndyú xi si'yu bi' lo yuu tacalya to' tyucui. Hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni' ji'i. ⁵Lo'o li' ndyalú xi si'yu su

xti tsa yuu nscua chu' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana cha' xca ti yuu ndyacu' chu' si'yu, ⁶bi' cha' ná ngua xñi suu chu' quee bi', ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua. ⁷Lo'o chaca se'i ndyalú xi si'yu lo yuu su ndu yaca quiche'. Yala la nguluu yaca quiche' bi'; ná nda chacuayá' caluu tso'o calya trigo tsiya' ti, bi' cha' nga'aa ngutu'u si'yu lo bi' li'. ⁸Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu lo yuu tso'o. Ntyucua tso'o si'yu bi'; tso'o tsa nguluu calya, lo'o li' tso'o tsa ngutu'u si'yu lo juu bi'. Ntsu'u juu nu nda calaa tyii tya'a si'yu lo, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda sca siyento tya'a si'yu sca ti juu.

⁹Cua'a jyaca mā ji'i cha' nu nchcuĭ' na' lo'o mā juani, si chañi cha' ntaja'a mā cuna mā cha' tso'o bi' —nacuĭ Jesús ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

Ni cha' nda Jesús cuij lo'o ngu'

¹⁰Ca tiya' la lo'o cua ndu'u ñati bi' ndyaa tsa tlyu ti, li' lijya nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús slo yu, lo'o jua'a ñaa xa' la tya'a tso'o ngu' slo Jesús. Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ñi'ya ntsu'u cha' nu nda nu'u nu ngua tsā ti? —nacuĭ ngu' bi' ji'i Jesús.

¹¹—Cua nda ycuĭ' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' mā sca cha' nu ntsu'u yacu' ti, ñi'ya nu caca lo'o laca ycuĭ' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacuĭ Jesús ji'i ngu' bi'—. Xa' ñati nu ná ngusñi cha' ji'i ycuĭ' Ndyosi ni, ná ta ngu' cuintya lo'o cuna ngu' sca cuij;

tucui tsa cha' bi' nti' ngu'. ¹²Bi' cha' nda na' cuii bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'ya nu tyu'u cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu tyu'u cha' bi'. Jlo ta' cha' ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu', bi' cha' ná nchca jna' cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i ngu' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

**Ñi'ya nu ndyu'u cha' ji'i cuii
ji'i ñati nu ndyataa si'yu**

¹³¿Ha ná ngua cuayá' ti' ma ñi'ya nti' ñacui cuii bi'? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. ¿Ñi'ya caca ta ma cuentya ji'i xi xa' la cuii lacua, si ná nduna ma cha' nu nchcui' na' bi'? —nacui—. ¹⁴Ñi'ya laca ñati nu ndyataa si'yu bi', jua'a laca ñati nu nchcui' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o xa' la ñati. ¹⁵Ñi'ya laca si'yu nu ndyalú lo yuu tacalya to' tyucuii lo'o li' ndye si'yu ndyacu quiñi, jua'a laca ñati nu lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi, ná nduna tso'o ngu' li'. Ñi'ya laca yuu tacalya bi', jua'a laca cresiya ji'i ñati bi'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndyacu quiñi si'yu to' tyucuii, jua'a caa Satanás cha' cuityi cha' tso'o bi', cha' nga'aa tyi'u ti' ngu' cha' tso'o bi' li'. ¹⁶Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba chu' quee ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna ngu' cha' tso'o bi' ji'i ycui' Ndyosi. ¹⁷Pana si lya' ti' xa' ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' tso'o nu ndyuna ngu' bi', si xtyí lo'o ñati ji'i ngu', ná talo ngu' li'; laca ngu' bi' ñi'ya laca si ná ngusñi tso'o suu si'yu nu ntyucua lo yuu lati tu'ba chu' quee bi', lo'o li' ná ndalo calya bi' ndyanaa li'. ¹⁸Si'yu nu ndyalú

lo yuu laja yaca quiche' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu ndyuna cha' tso'o bi', ¹⁹lo'o li' ndya'a tsa cha' tyiquee ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cha' caca culiya' ngu'; ncl yana ngu' ñi'ya ca caca quiña'a tsa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu re ji'i ngu', cha' caca stu'ba ngu' lo'o ñati tlyu la. Bi' cha' ná nchca tyanu cha' tso'o ne' cresiya ji'i ngu' bi'. ²⁰Ndi'ya ndyu'u cha' ji'i yuu tso'o su ndyalú si'yu: lo'o ntyucua si'yu, li' tso'o tsa nguluu calya, ngutu'u tsa si'yu lo li'; jua'a laca ñati nu ndyuna cha' tso'o bi', lo'o li' tso'o tsa ndaquiya' ngu' ji'i cha' bi'. Ntsu'u yuu su nda sca ti juu trigo hasta calaa tyii tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u snayala tya'a si'yu lo sca ti juu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u hasta sca siyento tya'a si'yu lo sca ti juu.

Cuii ji'i xee nu tyu'u ne' ni'i

²¹Chaca quiya' nda Jesús sca cuii lo'o ngu' bi':

—Lo'o ngua'a na xee ni'i ca talya, ¿ha tacu' na lo xee bi'? ¿Ha sta na xee bi' ne' qui'ña? —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ná ndu'ni na jua'a —nacui—. Cua xi sta na xee cha' tyaca' xee tyucui ña'a nde ni'i. ²²Ndu'ni cha' tyu'u lo xee lcaa na nu ndyu'u cuatsi' ji'i ñati juani; ná sca cha' ntsu'u cuaana ti juani nu ná quijeloo ji'i ñati ca tiya' la. ²³Cua'a jyaca ma xi ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, si chañi cha' ntaja'a ma cuna ma cha' tso'o bi'.

²⁴Tya ngulu'u la xi Jesús ji'i ngu' li':

—Taquiya' tso'o ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani —nacui

Jesús— Ñi'ya nu ndu'ni mā lo'o xa' ñati, la cui' jua'a cua'ni ycu'i' Ndyosi lo'o mā li'. Lo'o jua'a lo'o cuna tso'o mā cha' jna', quiña'a la cha' tso'o tyu'u ne' cresiya ji'i mā li'. ²⁵Lo'o ñati nu jlya ti' cha' jna', nu ndyaca tsa'a cha' bi' ni, tya ta la ycu'i' Ni cha' lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná jlya ti', nu ná nti' ca tsa'a ngu', cua'ni ycu'i' Ni cha' ná caca ji'i ngu' bi' ca tsa'a ngu' tsiya' ti cha' ji'i ycu'i' Ni li'.

Cuii ji'i su ntyucua si'yu

²⁶Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Ta na' sca cuii lo'o mā cha' caca cuayá' ti' mā ñi'ya nu caca lo'o laca ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati — nacui Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsa ndyataa sca ñati nscua', ²⁷li' ngujua' yu talya; lo'o cua quixee ti chaca tsa ngue ti' yu. Jua'a nteje tacui tyuu tsa lo'o tyuu talya. Laja li' ntyucua si'yu bi', cua ndyaluu bi' li'. Ná jlo ti' yu ñi'ya caca caluu si'yu bi'. ²⁸Jua'a nchca ji'i sca si'yu nu lo'o cataa na ji'i. La cui' yuu su ndyataa si'yu bi' laca nu ta juersa ji'i si'yu cha' caluu. Tyucua calya cuañi' clyo, li' tyu'u tucua nchu', lo'o li' caja ltya ji'na. ²⁹Lo'o cua btyi ltya, li' caca clacua, cha' tyu'u ti'i ltya.

Cuii ji'i si'yu cuxee

³⁰Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu' bi':

—Chaca cha' chcu'i' na' lo'o mā juani. Ta na' sca cuii lo'o mā ñi'ya nu caca lo'o ycu'i' Ndyosi laca loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—. ³¹Caca bi' ñi'ya laca sca ti si'yu cuxee nu ndyataa ngu'. Si'yu bi' laca nu si'yu sube la tyucui ña'a chalyuu, cha' ná ntsu'u xa' si'yu nu

sube la. ³²Pana lo'o cataa ngu' si'yu bi', yala ti tyucua, caluu yaca li' cha' caca sca yaca tlyu. Lo'o li' ca'ya quiñi laja sta' yaca bi', chca'a cña' ni' su tyacala' laja laca' bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii lo'o ngu'

³³Jua'a ti ngulu'u Jesús cha' ji'i ngu'; nda yu xi cuii lo'o ngu', cha' culu'u cha' ji'i ycu'i' Ndyosi ji'i ngu', ña'a cuayá' nu ta tso'o ngu' cuentya ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycu'i' Ni. ³⁴Xcui' lo'o cuii ti ngulu'u Jesús ji'i ñati quiña'a, masi ná nda tso'o ngu' cuentya ñi'ya cha' nda cuii bi'; pana tiya' la ngulu'u tso'o yu cha' bi' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

³⁵Lo'o cua ngusii tsa, cua ndyaa cuichaa, li' nchcu'i' Jesús xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Tyeje tacui na ca chaca tsu' tayu' re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

³⁶Lo'o li' nguxtyanu ngu' ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua, ndyatí Jesús lo'o tya'a ndya'a yu ne' yaca ni'i su ngua'a yu cha' ngulu'u yu ji'i nu ngu' quiña'a bi' tsa la. Ndu'u ngu' ndyaa ngu', lo'o xa' yaca ni'i ndyaa lo'o. ³⁷Lo'o li' lye tsa ndyaca cui'i, lye tsa ndyatí clyoo' lo tayu', ña'a cuayá' nu ndyatí tsa hitya clyoo' nde ne' yaca ni'i; cua cha'a ti yaca ni'i bi' ntsu'u hitya. ³⁸Pana laja' ti Jesús ntsu'u nde siyu' yaca ni'i, ngustii yu lo sca late' lcuti. Nguxtyu'u ngu' ji'i yu li':

—Cusu' —nacui ngu' ji'i Jesús—. Que ti' nu'u. ¿Ha ná ndube ti' nu'u cha' cua cajaa ti na? —nacui ngu'—. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re.

³⁹Li' ndyatí Jesús, ngulo yu cña ji'i cui'i, ngua'a ji'i clyoo' lo tayu'.

—Caca t̄i ti lo hitya re —nacuī yu.

Hora ti ngua t̄i cuīl̄i, ngua t̄i clyoo'; t̄i ti ndyanu tayu' li'. ⁴⁰Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'ā j̄i'l̄i:

—¿Ni cha' ntsiī tsa ma? —nacuī Jesús j̄i'l̄i ngu'—. ¿Ni cha' laca ná jlya ti' mā j̄i'l̄i ycuil' Ndyosi cha' caca j̄i'l̄i Ni cua'ni Ni jua'ā? —nacuī.

⁴¹Ndube tsa ti' ngu' ña'ā ngu' j̄i'l̄i Jesús li':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? —nacuī ngu' j̄i'l̄i tya'a ngu'—, cha' lo'o cuīl̄i ndaquiya' j̄i'l̄i yu, lo'o jua'ā nduna clyoo' lo tayu' cha' nu nda yu —nacuī ngu' j̄i'l̄i tya'a ndyaca tsa'ā ngu'.

Ngusñi cuīl̄i xña'ā j̄i'l̄i sca ngu' Gadara

5 Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu bi', nde loyuu su cuentya Gadara. ²Cua tyu'u ti Jesús ne' yaca ni'l̄i lo'o ndyu'u tucua sca nu quicha, sca ngu' nu ngusñi cuīl̄i xña'ā j̄i'l̄i. Ndi'l̄i nu quicha bi' ne' lo'o jyo'o. ³Su nguatsi' jyo'o ti ndi'l̄i nu quicha bi', cha' ná ngua j̄i'l̄i ngu' sca' j̄i'l̄i; ni lo'o chcuā ná ngua j̄i'l̄i ngu'. ⁴Cua tyuu quiya' ngusca' ngu' j̄i'l̄i lo'o carena nquicha', ndyaaca' quiya', ndyaaca' ya'; pana hora ti ngusi'yu cu' chcuā bi', ndyati' carena, ndyanu yu'be ti chcuā nu ndyaaca' nu quicha bi'. Ni sca ngu' ná ngué ngu' cha' tyijiloo j̄i'l̄i yu quicha bi'. ⁵Lo'o nde tsa lo'o nde talya ndya'ā nxi'ya ne' lo'o jyo'o, ndya'ā yu'u ti sii' cuati. Lo'o jua'ā ngusi'yu j̄i'l̄i ycuil' ca lo'o quee. ⁶Juani tyijyu' ti ndu nu quicha bi' na'ā j̄i'l̄i Jesús. Li' ngusna lijya ndatu sti' slo Jesús, cha' cua'ni tlyu j̄i'l̄i. ⁷Cuii ngusi'ya nu quicha bi' j̄i'l̄i Jesús li':

—¿Ñi'ya cña nti' nu'u jna'? —nchcuane yu quicha j̄i'l̄i Jesús li'—. Nu'u laca Jesús nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi, ycuil' Ni nu laca loo la —nacuī—. Chacuayá' j̄i'l̄i ycuil' Ndyosi, ná xcube' nu'u jna'.

⁸Tsa ti cua ngulo Jesús cña j̄i'l̄i cuīl̄i xña'ā bi', cha' tyatsu' j̄i'l̄i yu quicha bi', bi' cha' tya'na nchcui' lo'o Jesús juani cha' ná xcube' yu j̄i'l̄i.

—Tyu'u nu'u, tyaa nu'u tsiya' ti —nacuī Jesús j̄i'l̄i cuīl̄i xña'ā tsa la.

⁹Li' nchcuane Jesús j̄i'l̄i yu quicha bi':

—¿Ni naa nu'u? —nacuī Jesús j̄i'l̄i.

—Quiña'ā tsa lo naa na' —nacuī nu quicha—, cha' quiña'ā tsa tya'a cuīl̄i xña'ā ngusñi 'na —nacuī.

¹⁰Lo'o li' ndijña tsa nu quicha bi' cha' ná cua'ni Jesús jo'o j̄i'l̄i, cha' ná culo Jesús j̄i'l̄i nu cuīl̄i xña'ā bi' cha' tyaa; ná nti' cuīl̄i xña'ā bi' cha' tsa xa' chalyuu tyijyu' la. ¹¹La cui' tsa bi' ndi'l̄i tsa cube' ndyacu ni' quixi' sii' ca'ya jua. ¹²Li' xa' ndijña yu quicha bi' j̄i'l̄i Jesús cuentya j̄i'l̄i cuīl̄i xña'ā nu ngusñi j̄i'l̄i:

—Ta nu'u chacuayá' tsa cuīl̄i cha' xñi j̄i'l̄i cube' jua —nacuī.

¹³Lo'o li' nda Jesús chacuayá' bi' j̄i'l̄i lcaa cuīl̄i xña'ā bi'. Li' ndu'u cuīl̄i ndyaa, ngusñi j̄i'l̄i cube'. Ndi'l̄i tucua mil tya'a cube', lo'o jua'ā ngusñi cuīl̄i bi' j̄i'l̄i lcaa ni'. Ngusna ni' sii' cua'ā li', ndyú ca ta'a ni' ne' hitya tayu'; ndyio ni' hitya, ngujuii lcaa cube' bi' li'.

¹⁴Lo'o li' ndube tsa ti' ngu' nu ña'asiī j̄i'l̄i cube' bi', ngusna ngu' ca quichī cha' cacha' ngu' j̄i'l̄i lcaa ngu' cacua ti ñi'yā cha' ngua bi'. Hora ti ndu'u ngu' lijya ngu' cha' ña'ā

ngu' jii' cha' bi'. ¹⁵Nu lo'o ngulaa ngu' slo Jesús, li' na'a ngu' jii' nu qui'yu nu ngua quicha bi'; na'a ngu' cha' ti' ti nga'a nu qui'yu bi', lacu' ste', cha' cua ndyaca tso'o. Nga'aa nxlú cui'i xña'a bi' jii'. Ndyutsii tsa ngu' li'. ¹⁶Nhcui' tsa ngu' nu ña'asii jii' cube' bi' ñi'ya ngua cha' jii' nu quicha, cha' tsa tlyu ti nguxtyanu cui'i xña'a jii'. Li' ndu'u cui'i bi' ndyaa, ngusñi jii' lcaa cube' nu ndi'i bi'; ndye cha' jii' cube' bi' li'. ¹⁷Nu lo'o ndyuna ngu' quichi' cha' bi', li' nhcui' tsa ngu' lo'o Jesús cha' tyatsu' yu tyaa yu xa' se'i su tyijyu' la.

¹⁸Lo'o cua tyatí ti Jesús ne' yaca ni'i sube cha' tyaa, li' nhcui' nu ngua quicha bi' lo'o Jesús; ngüijña chacuayá' jii' Jesús cha' tsa lo'o.

¹⁹Pana ná nda Jesús chacuayá' jii'.

—Xa' xtyu'u nu'u tyaa nu'u to' tyi —nacui' Jesús jii'—. Ta nu'u cha' lo'o lcaa ngu' tyaa nu'u ñi'ya ngua cha' tlyu nu ngua'ni ycu'i Ndyosi nu Xu'na na cha' ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o nu'u, cha' ngua'ni tyana tsa ti' ycu'i Ni jinu'u.

²⁰Lo'o li' ndu'u ndyaa nu qui'yu bi' lcaa quichi' nde Decápolis, nda cha' lo'o ngu', lcaa lo cha' ñi'ya nu ngua'ni Jesús lo'o. Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi' li'.

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

²¹Lo'o li' ñaa Jesús ne' yaca ni'i ca nde tsu' tayu' chaca quiya'. Xa' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati' slo Jesús nde to' tayu' bi'. ²²Li' ndyalaa sca nu qui'yu nu laca loo ne' laa jua. Jairo naa nu cusu' bi'. Ndatu' sti' nu cusu' bi' slo Jesús, ndacui' nclýu

hique yu hasta lyuu. ²³Tya'na tsa nhcui' yu lo'o Jesús li':

—Cua cajaa ti sñi' na' —nacui' yu jii'—. Cua'ni nu'u cha' tso'o tsa nu'u ca su ntsiya nu cuna'a piti bi' 'na, cha' cua'ni nu'u jo'o jii' cho'; sta ya' nu'u chu' nu piti cha' cu'ú cho'.

²⁴Lo'o li' ndyaa Jesús lo'o yu bi', jua'a ndyaa quiña'a ñati' lo'o ngu', hasta tachaa tsa ndi'i ngu' lo'o ndyaa' ngu'. ²⁵Lo'o sca nu cuna'a quicha ndyaa' laja ñati' quiña'a bi'. Cua tii tyucuaa yija ntsu'u quicha jii' nu cuna'a bi', cha' ndyalú tsa tañi ma'. ²⁶Cua ndye lcaa lo jo'o ngua'ni ngu' jii' ma' quicha bi', lo'o ná ngua jii' ngu' cua'ni ngu' jo'o jii'. Ndye cñi jii' ma', ndye lcaa lo cha' tso'o nu ntsu'u jii' ma' xqui'ya taná, lo'o lye la ngua quicha ma' li'.

²⁷Cua ndyuna ma' quicha bi' xi cha' jii' Jesús, bi' cha' ñaa ma' laja ñati' nde chu' su ndu' Jesús. Ndyala' ma' quicha bi' ste' Jesús li'. ²⁸“Lo'o cala' ti na' ste' Jesús re, tyaca tso'o na' li'”, ngua ti' ma' quicha bi'. ²⁹Hora ti ndyacu' cha' ndyalú tañi ma', tsa tsiya' ca ngua tii ycu'i' ca ma' cha' cua ndyaca tso'o li'. ³⁰Pana hora ti ngua tii Jesús cha' cua ngua'ni yu jo'o jii' sca ñati, masi ná na'a yu jii' nu quicha bi'. Li' nguxña'a yu jii' nu ñati' quiña'a nu lijya nde chu' yu.

—¿Tilaca ndyala' ste' na'? —nacui' yu jii' ngu'.

³¹Li' ndube tsa ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii'.

—Tachaa tsa ndi'i ngu' re slo na —nacui' ngu' bi' jii' Jesús—. ¿Ni cha' laca nhcuane nu'u jii' ngu', “Tilaca ndyala' 'na'”?

³²Lo'o li' ñaa tsa Jesús jii' lcaa ngu' cha' ca cuayá' ti' tilaca laca

nu ndyala' jii'. ³³Li' ñaa nu cuna'a bi', ndatu sti' slo yu. Nchcuaa ma' bi', cha' ndyutsii tsa ma', masi jlo ti' cha' cua ndyaca tso'o. Li' ndacha' liñi ma' jii' Jesús ñi'ya ngua jii' ma'.

³⁴—Tso'o tsa jlya ti' nu'u jna', sñi' —nacui Jesús jii'—, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u. Ti' ti tyi'i tyiquee nu'u juani. Tso'o ti tyaa nu'u, nga'aa xñi quicha bi' jinu'u chaca quiya'.

³⁵Lo'o tya nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi', li' ndyalaa sca msu jii' Jairo nu laca loo ne' laa bi', ndyacua tya'a lo'o ngu'. Nchcui' msu bi' lo'o xu'na cuentya jii' nu piti quicha:

—Cua ngujuii sñi' nu'u, cusu' —nacui msu jii' nu cusu' bi'—. Nga'aa ntsu'u la cha' chcui' nu'u lo'o mstru re.

³⁶Lo'o Jesús ndyuna cha' nu nchcui' msu bi', pana ná ndaquiya' Jesús jii' cha' bi'.

—Ná cutsii nu'u —nacui Jesús jii' nu laca loo ne' laa bi'—. Tsa bi' ti cha' cua'ni nu'u cha' jlya ti' nu'u 'na.

³⁷Lo'o li' ná nda Jesús chacuayá' jii' ñati' cha' tsa ngu' lo'o yu; sca ti jii' Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan tya'a Jacobo, nda yu chacuayá' tsa ngu' lo'o yu. ³⁸Li' ndyalaa ngu' to' ni'i jii' nu laca loo ne' laa bi'. Cua quiña'a ñati' ndyu'u ti'i cajua, nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu'. Lye tsa ngua cha' cua ngujuii nu piti bi'. ³⁹Ndyati' Jesús ni'i li'.

—¿Ni cha' laca nxi'ya tsa ma' ndi'i ma? —nacui Jesús jii' ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' quiña'a tsa ncyacua ti' ma? Si'i na ngujuii nu piti quicha re, na laja' ti ntsiya —nacui Jesús.

⁴⁰Li' nxyi' lo'o ngu' jii'. Bi' cha' ngulo'o Jesús jii' lcaa ngu' nu nxi'ya

ndi'i ngu'; ndyanu sti xtya'a nu piti quicha lo'o ca ta'a sna ngu' tya'a ndya'a lo'o Jesús, ndyaa ngu' bi' slo nu piti. ⁴¹Li' ngusñi Jesús ya' nu piti bi':

—Talita, cumi —nacui Jesús jii', cha'cña jii' ngu' bi'. (Ndi'ya ndyu'u cha' bi': Mbixu', nde cha' chcui' na' lo'o nu'u juani: Tyatu nu'u.)

⁴²Hora ti ndyatu nu cuna'a piti quicha bi', nguxana ndya'a li'. Tii tyucuaa ti yija ntsu'u cho'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li'. ⁴³Lye nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', cha' ná chcui' ngu' lo'o xa' ñati' ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o nu piti bi'. Li' ngulo yu cña jii' ngu' cha' ta xi na cacu nu piti bi'.

Ndya'a Jesús ca quichi Nazaret

6 Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jii', ndyaa ngu' ca quichi tyi yu. ²Ndyati' Jesús ndyaa ne' laa quichi bi' tsa nu ndi'i cña' ngu', tsa ta'a bi'. Li' ngulu'u yu jii' ngu'. Ndube tsa ti' ngu' nu ndi'i ne' laa bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'.

—¿Mala ngua tsa'a yu re lcaa cha' nu nchcui' yu? —nacui ngu'—. ¿Ñi'ya ngua cha' ngua cuayá' tso'o ti' yu? ¿Ha tii yu? —nacui ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' nchca jii' yu cua'ni yu cha' tlyu? —nacui ngu' jii' tya'a ngu'—. ³¿Ha si'i cuityi yaca laca yu re? —nacui ngu'—. La cui' sñi' María laca re; tya'a Jacobo, tya'a José, tya'a Judas, tya'a Simón laca yu re. Nde quichi tyi na ndi'i ngu' cuna'a tya'a yu re —nacui ngu' jii' tya'a ngu'.

Chii nti' ngu' ña'a ngu' jii' Jesús, ⁴pana ndi'ya laca cha' nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa ngu' xa' quichi ni, ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi nchcui' Ni lo'o ngu' —nacui Jesús ji'i ngu'—, pana ngu' tya'a quichi tyi yu ni, ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' yu tsiya' ti —nacui Jesús—. Lcaa tya'a yu, jua'a ngu' tya'a ndi'i yu, ná nduna ngu' cha' nu nchcui' yu —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁵Lo'o jua'a ngua cha' ná ngua cua'ni Jesús cha' tlyu slo ngu' bi', xqui'ya cha' ná jlyu ti' ngu' ji'i; pana ngua'ni yu cha' ndyaca tso'lo xti ti ngu' quicha lo'o ngusta ya' ti yu lo ngu', tsa bi' ti cha' ngua'ni yu. ⁶Ndube tsa ti' Jesús cha' ná jlyu ti' ngu' bi' ji'i tsiya' ti. Lo'o li' tya ndya'a la yu ca xa' quichi sube ti nu ndi'i cacua ti, ngulu'u yu ji'i ngu' ca bi' li'.

Nda Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tsa'a ngu' chcu'i' ngu' cha' ji'i yu lo'o ngu' xa' quichi

⁷Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu tti tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', cha' chcu'i' yu lo'o ngu'. Ngulo yu cña ji'i ngu' bi', cha' tyu'u ngu' tsa'a ngu' cuentya latya ti ngu'; stu'ba ti tsa'a tucua tya'a ngu' scaa quichi. Li' nda Jesús chacuayá' ji'i ngu' cha' culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati. ⁸Nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ná lo'o yu'ba qui'ya ngu' tsa'a ngu'. Tsa'a ngu' lo'o sca yaca xca ti; ná lo'o cuju'i, ná lo'o tyaja, ná lo'o cñi tsa'a ngu', nacui Jesús. Jua'a ti tsa'a ngu'. ⁹Tyu'u caña quiya' ngu', cacu' ngu' camxa, pana ná lo'o chaca camxa ji'i ngu' tsa'a ngu'.

¹⁰—Nu lo'o ta ngu' ni'i su caja ma —nacui Jesús—, li' tyanu ma slo ngu' bi' ña'a cuayá' nu tyu'u ma tsa'a ma xa' quichi. ¹¹Si ntsu'u sca

quichi su ná tyaja'a ngu' ta ngu' se'i tyanu ma, sca quichi su ná tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu chcu'i' ma lo'o ngu', li' tyu'u ma quichi bi', yaa clya ma li'. Salú ma sñii yuu nu ntsu'u quiya' ma to' quichi bi'. Jua'a caca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o ma. Cha' liñi cacha' na' ji'i ma juani —nacui Jesús—, lo'o tyalaa tsa cha' cua'ni cuayá' ycu'i' Ndyosi ji'i lcaa ñati, lye la xcube' Ni ji'i ñati quichi nu ná ntaja'a cuna ngu' cha' nu nchcui' ma lo'o ngu'; xti la xcube' Ni ji'i jyo'o ñati cuxi nu nguti'i quichi Sodoma, nu nguti'i quichi Gomorra cua sa'ni.

Jua'a nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

¹²Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde tyuu tya'a quichi. Nda ngu' cui'i lo'o ngu' quichi bi', cha' ca tyuju'u ti' ngu' quichi ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu' quichi ji'i cha' cuxi bi' li'. ¹³Ngulo ngu' nu ndyaca tsa'a bi' cui'i cuxi nu ngusñi ji'i tyuu tya'a ñati, lo'o jua'a nda'a ngu' setye tyixi xtyi'i lo xa' la ngu' quicha lo'o ngua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha bi'; ndyaca tso'lo nu ngu' quicha bi' li'.

Ngujui Juan nu ntyucuatya ji'i ngu'

¹⁴Tyempo bi' cua ndyuna rey Herodes cha' ji'i cha' tlyu nu cua ndyu'ni Jesús; lcaa quichi nguañi cha' bi', cha' scaa cha' nchcui' scaa ñati ji'i Jesús. Pana ndi'ya ngua ti' ycu'i' rey bi':

—Jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' tsubi' la, bi' laca Jesús re— nacui Herodes bi'—, Ndyujui ngu' ji'i Juan bi', pana juani cua ndyu'ú chaca quiya', bi' cha' nchca ji'i cua'ni cha' tlyu jua'a —nacui rey.

¹⁵—Si'i bi' —nacui xa' ñati—. Jyo'o Elías laca nu qui'yu re.

—Si'i jua'a —nacui xa' la ñati—. Sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi laca yu re, ñi'ya nu jyo'o cusu' nu nguti'i sa'ni la nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ni.

¹⁶Lo'o ndyuna Herodes cha' nu nchcui' xa' ñati ji'i Jesús bi', xa' nchcui' rey bi':

—Cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca quiya' —nacui—. Na' ngulo na' cña ji'i ngu', lo'o li' nteje cu' ngu' scua' que Juan bi'; pana ná tyiquee' Juan laca nu qui'yu re —nacui' rey Herodes.

¹⁷Tya tsubi' la ngulo rey Herodes bi' cña ji'i ngu' cha' tsa'a ngu' xñi ngu' ji'i nu Juan bi', cha' tsa'a lo'o ngu' ji'i ne' chcu'a. Ngua'ni rey cha' cuxi bi' xqui'ya Herodías nu ngua clyo'o Felipe tya'a Herodes, cha' cua ngusna lo'o Herodes ji'i nu cuna'a bi', cha' caja clyo'o lo'o.

¹⁸—Ná ntsu'u chacuayá' tyi'i nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacui' jyo'o Juan ji'i rey Herodes tya li'.

Bi' cha' ngusu'ba rey ji'i Juan ne' ni'i chcu'a, cha' nchcui' yu jua'a lo'o rey bi'. ¹⁹Ñasi' tsa Herodías xqui'ya Juan, cjuui ji'i yu ngua ti' nu cuna'a bi'. Pana ná ngujui ñi'ya cjuui ji'i yu hora ti, ²⁰cha' ntsi' rey Herodes ji'i Juan. Jlo ti' rey cha' liñi tsa cha' nu ngua'ni Juan, lubii tsa tyiquee Juan, lo'o jua'a ná ntsu'u cha' cuxi ji'i yu; bi' cha' nguna'asi' rey ji'i yu cha' ná cua'ni nu cuna'a bi' ni sca cha' cuxi lo'o. Ndiya ti' rey Herodes cuna cha' nu ngulu'u Juan ji'i, masi ná ngua cuayá' tso'o ti' rey ji'i cha' bi'. ²¹Tso'o tsa nti' Herodías lo'o ngua tsá ngula ycu'i' rey Herodes li'.

Tsa bi' ngua'ni rey ta'a, lo'o ndyacu tyuu tya'a ngu' tlyu slo rey. Lo'o ngu' nu laca loo cuentya ji'i rey bi', lo'o xu'na sendaru ji'i rey, lo'o ngu' culiya' nde Galilea bi', lcaa ngu' tlyu bi' ndyaa ngu' ndyacu ngu' slo rey. ²²Li' ndyalaa sca nu cuna'a cuañi' sñi' Herodías, ndyula quiya' nu cuna'a bi' slo ngu'. Chaa tsa ti' rey Herodes li', lo'o jua'a ndiya ti' ngu' nu ndyacu slo lo'o na'a ngu' ji'i nu cuna'a cuañi' ndyula quiya'. Nchcui' rey lo'o nu cuna'a cuañi' bi' li':

—Cacha' clya nu'u jna' juani ti na ca cha' tso'o nu nti' nu'u —nacui' rey ji'i—. Ta na' cha' tso'o bi' jinu'u —nacui—. ²³Xcube' ycu'i' Ndyosi 'na si ná ta na' lcaa na nu jña nu'u 'na juani, masi sa cla'be yuu su cuentya jna', ta na' jinu'u —nacui' rey ji'i nu cuna'a cuañi' bi'. ²⁴Li' ndu'u nu cuna'a cuañi' bi', ndyaa slo xtya'a.

—¿Na ca jña na' ji'i rey? —nacui' ji'i xtya'a li'.

—Scua' que Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' —nacui' xtya'a li'.

²⁵Yala ti ndyaa nu cuna'a cuañi' bi' slo rey chaca quiya', cha' jña cha' bi' ji'i.

—Scua' que Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' nti' na' —nacui' nu cuna'a bi'—. Nu juani ti nti' na scua' que yu bi' ne' sca tsi'yu —nacui' ji'i rey.

²⁶Xñi'i tsa ti' rey li', masi ná ngua ji'i tacu' cha' ji'i nu cuna'a bi'; ná caca jua'a, cha' slo ngu' tya'a ndyacu cua ngua'ni rey jura cha' ta lcaa na nu jña nu cuna'a cuañi' bi' ji'i. ²⁷Li' hora ti ngulo rey cña ji'i sca sendaru ji'i nu ndu' cua, cha' tsa squi'ya sendaru scua' que Juan. Ndu'u sendaru ndyaa ni'i chcu'a,

n-teje cu' scua' que Juan. ²⁸Li' ñaa lo'o sendaru ji'i ne' tsi'yu, nda ji'i nu cuna'a cuañi' bi'. Li' ndyaa lo'o nu cuna'a bi' ji'i slo xtya'a.

²⁹Ñi'ya ngua li', lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan cha' nscua jyo'o bi', hora ti ndyaa ngu' ca su ntsiya jyo'o Juan. Li' ndyaa ngu' nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi'.

**Nda Jesús na ndyacu
ca'yu mil tya'a ñati**

³⁰Ca tiya' la xi xa' ndyalaa ngu' tya'a ndya'a Jesús slo yu, ngu' nu ndyaa nchcui' lo'o ngu' xa' quichi' cha' ji'i Jesús. Nda ngu' cha' lo'o yu ñi'ya nu ngua'ni ngu', ñi'ya nu ngulu'u ngu' ji'i ñati ca bi'.

³¹Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':
—Tsa na xi chaca se'i su tyi'i ma ycu'i ti, cha' chca'a cña' ma xi — nacui Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi'.

Jua'a nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', cha' quiña'a tsa ñati ndi'i slo ngu', hasta nga'aa ngujui tyempo cacu ngu'. ³²Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i sube ti, cha' tsa ngu' xi su ná ntsu'u ñati. ³³Pana tyuu tya'a ñati na'a mala ndyaa ngu'. Ndyuloo ñati bi' ji'i ngu', lo'o li' nguañi cha' bi' ca tyuu tya'a quichi'. Bi' cha' ngusna ngu' quichi' bi' ndyaa ngu' to' tayu', nde loo la ndyalaa ngu' su ndyaa Jesús lo'o tya'a ndya'a yu.

³⁴Lo'o ndyalaa yaca ni'i sube ti to' tayu', ndu'u Jesús na'a yu cha' quiña'a tsa ñati ndi'i. Lo'o jua'a, tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'i nu ngu' quiña'a bi'; ngulacua ti' yu cha' ñi'ya nti' xlya' nu ná ntsu'u nu ña'asi'i ji'i, jua'a ndya'a nu ñati quiña'a bi', ngua ti' Jesús. Bi' cha'

tyiquee' ngulu'u yu quiña'a tsa cha' ji'i ngu' bi'. ³⁵Lo'o cua ngusi, li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu slo yu cha' chcui' ngu' lo'o yu:

—Ná ndi'i ñati ca nde —nacui ngu'—, lo'o jua'a ngusi tsa juani.

³⁶Tso'o la si culo nu'u cña ji'i ñati quiña'a re cha' tyaa ngu' ca quichi' cacua ti, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu' —nacui ngu' ji'i Jesús.

³⁷—Cu'ma, ta ma na cacu ngu' re —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li'.

—¿Ha tyu'u scua tucua siyento paxu cui'ya ya xlyá teje' cacu ngu' re, cusu'? —nacui ngu' ji'i Jesús.

³⁸—¿Ni lcau tya'a xlyá teje' ntsu'u ji'i ma lacua? —nacui Jesús—.
Culacua ma xi ji'i —nacui ji'i ngu'.

Ngulana ngu' si lo'o xi na cacu ndya'a ñati bi', li' xa' nchcui' ngu' lo'o Jesús.

—Ca'yu tya'a ti xlyá teje' lo'o tucua tya'a ti cualya lo'o ji'i ngu' nde —nacui ngu' ji'i Jesús li'.

³⁹Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' quiña'a cha' tyaca'a ngu' xi lo quii sube cuentya taju ngu'. ⁴⁰Li' cuentya taju ti ndyaca'a ngu' lo yuu; cuentya sca siyento tya'a ñati sca taju, cuentya tu'ba tyii tya'a ñati sca taju, jua'a ndyaca'a ngu'.

⁴¹Li' ndaya' Jesús ji'i nu ca'yu tya'a xlyá teje' lo'o nu tucua tya'a cualya bi', nguxña'a yu nde cua' cha' tya yu xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya xlyá, lo'o jua'a xqui'ya cualya. Ndy'a'be xlyá li', nda yu xlyá yu'be ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tacha ngu' ji'i nu ngu' quiña'a bi'; la cui' jua'a ngusa'be yu ji'i cualya cha' cacu ngu'. ⁴²Jua'a ngua cha' ndyacu lcau ngu', lo'o nguaala'

ji'i ngu'. ⁴³Lo'o ndye ndyacu ngu', nguxuti'i ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o yu'be xlyá lo'o yu'be cualya; ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi lo'o yu'be bi' li'. ⁴⁴Jua'a ngua cha' calyu mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu xlyá lo'o cualya nu ngua tsa bi'.

Nguta'a Jesús lo hitya tayu'

⁴⁵Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyatí ngu' ne' yaca ni'i sube ti, cha' tsaá ngu' nde loo la su tsaá ycu' ca chaca tsu' tayu' hasta ca quichi Betsaida. Tyanu Jesús cha' hcui' salya' lo'o nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaa ngu' quichi ca to' tyi ngu'.

⁴⁶Lo'o cua nchcui' salya' lo'o ngu', ndu'u Jesús ndyaa ycu' ti yu nde sii' calya cha' hcui' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu. ⁴⁷Lo'o ndyaa cuichaa ntsu'u ngu' tyijyu' lo hitya ne' yaca ni'i sube ti, ndyanu Jesús ycu' ti nde lo yuu btyi. ⁴⁸Na'a Jesús cha' lye tsa ndyu'ni ngu' cña cha' xna yaca ni'i bi' lo hitya, cha' nguula tsa cui'i ndyaca lo hitya. Lo'o cua quixee ti, li' lijya Jesús ndya'a lo hitya ti. Cua tyeje tacui ti Jesús, ⁴⁹lo'o li' na'a ngu' ji'i yu ndya'a yu lo hitya. Ngusi'ya tsa ngu' li', cha' sca jyo'o laca ngua ti' ngu'. ⁵⁰Na'a ca ta'a ngu' ji'i, lo'o jua'a ndyutsii tsa ngu' li'. Hora ti ndacha' Jesús ji'i ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee ma, na' laca —nacui yu—. Ná cutsii ma —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁵¹Li' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i lo'o ngu', hora ti ngua ti cui'i li'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu'.

⁵²Ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua cha' nguta'a Jesús lo hitya. La

cui' ti cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús lo'o ngusa'be yu ji'i xlyá bi'. Na cua ndyacu' hique ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha nde Genesaret

⁵³Li' ndyalaa yaca ni'i chaca tsu' tayu' lo'o ngu', ca loyuu su cuentya Genesaret ndyalaa ngu' li'. Lo'o ngusca' ngu' ji'i yaca ni'i bi', ⁵⁴li' ndyu'u ngu'. Hora ti ndyuloo ñati nu ca tyi bi' ji'i Jesús. ⁵⁵Ngusna ngu' ndyaa ngu' ca slo ca ta'a ngu' quicha, cha' tyaa lo'o ngu' ji'i ngu' quicha bi' slo Jesús; masi ngu' quichi cacua ti, masi ngu' tyijyu' la xi, ndyi'ya ngu' ji'i ngu' quicha lijya. Masi ne' catya, masi lo jaa' ti ndyaa ngu', cha' tyalaa ngu' ca su ndu Jesús. ⁵⁶Tyuu tya'a quichi su ndyaa Jesús, lo'o quichi tlyu, lo'o quichi sube ti, lo'o to' tyi ñati ti ne' quixi', lcaa su ndya'a yu ñaa ngu' ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha ji'i ngu'. Ndijña ngu' chacuayá' ji'i Jesús cha' cala' ti ngu' quicha masi quiya' ste' ti yu. Lo'o lcaa nu quicha nu ndyala' ste' Jesús ni, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

Na laca nu cua'ni ñu'u ji'i tyiquee ñati

7 Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo, ndya'a ngu' lo'o xi mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa nde quichi Jerusalén. Lijya ngu' ca su ndu Jesús. ²Ndube ti' ngu' bi', cha' ntsu'u ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús nu ndacu tyaja masi bilya tyaati' ya' ngu' ñi'ya lo'o nclu'u mstru cha' jo'ó ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. ³(Nu ngu' fariseo, lo'o jua'a lcaa tya'a ngu' judío ni, ná cacu ngu'

si bilya tyaatĭ tso'o ya' ngu' ñi'ya nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni la cha' cua'ni ngu'. ⁴Lo'o tsa'a ngu' lcaya' cui'ya ngu' sca na cacu ngu', tya'a lo'o ngu' ji'i toni'i li'; pana ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' ji'i si bilya cua'ni lubii ngu' ji'i tyucui ña'a ngu'. Quiña'a tsa cña tacati jua'a cua ngulu'u jyo'o cusu' ji'i ngu' judío cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu tyaatĭ tasa ji'i ngu', ñi'ya nu tyaatĭ castyu, ñi'ya nu tyaatĭ quityu' chcuá, ñi'ya nu tyaatĭ ca'ña, cha' caca lubii scaa na bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, ngua ti' ngu'. ⁵Bi' cha' ndi'ya nchcuane ngu' ji'i Jesús li', nu ngu' fariseo bi' lo'o mstru cha' jo'ó bi' ni:

—¿Ni cha' laca ná tso'o ndyu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u? —nacui ngu' ji'i yu—. Ná ndaquiya' ngu' bi' ji'i cña nu cua ngulu'u jyo'o cusu' ji'na cua sa'ni la, cha' ná ndyaatĭ tso'o ya' ngu' lo'o cacu ngu' tyaja —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

⁶Li' ngxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Liñi tsa cha' nu nchcui' jyo'o Isaías ji'i mā sa'ni, cha' ñati nu tucua cha' ntsu'u tyiquee mā laca mā. Ndi'ya nguscua nu cusu' Isaías bi' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi:

Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti ngu', nacui ycu'i Ni, si'i tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu ngu' 'na.

⁷Na cuiñi tsa ngu' re; nacui ngu' cha' ndyu'ni tlyu ngu' 'na, pana nclu'u ngu' cha nu' nchcui' ñati ti ji'i tya'a ngu', masi nacui ngu' cha' nclyu'u ngu' cha' jna' ji'i tya'a ngu', nacui ycu'i Ni.

Jua'a nscua lo quityi. ⁸Ná ndube ti' cu'mā ñi'ya nu ngulo ycu'i Ndyosi cña ji'i ñati chalyuu; ji'i cña nu ngulu'u jyo'o cusu' ji'na, bi' ti cña ndaquiya' mā ji'i —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

⁹Lo'o li' xa' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Tso'o tsa nti' mā cha' ngxu'tyanu mā cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'na; ndulo la cha' nu ngulu'u jyo'o cusu' ji'na, nti' mā —nacui Jesús—. ¹⁰¿Ha ná ntsu'u ti' mā cha' nu nchcui' jyo'o Moisés cuentya ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati sa'ni? “Tucua mā cha' nu nchcui' sti mā, cha' nu nchcui' xtya'a mā”, nacui Ni. “Si chcui' mā cha' cuxi ji'i sti mā ji'i xtya'a mā, ntsu'u cha' cujuui ngu' ji'i mā li'”, nacui Ni. ¹¹Pana cuxi tsa cha' nu nchcui' cu'mā. Na nclyu'u mā ji'i ngu' cha' tso'o laca si chcui' sca ñati lo'o sti ngu' lo'o xtya'a ngu' ndi'ya: “Nga'aa caca 'na xtyucua na' ji'i mā, cha' Corbán laca leaa cha' nu ta na' ji'i mā nquicha'”. (Corbán ni, ndi'ya nti' ñacui' cha' bi' cha'cña ji'i ngu' bi': sca na nu cua nda ngu' ji'i ycu'i Ndyosi.) ¹²Nga'aa nda mā chacuayá' cha' xtyucua ngu' bi' ji'i sti ngu' ji'i xtya'a ngu' li' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. ¹³Ná tso'o laca lo'o nclyu'u mā jua'a. Nga'aa ndaquiya' mā ji'i cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'na, si jua'a culu'u mā ji'i ngu'; lye la ndaquiya' mā ji'i cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o mā. Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la cha' cuxi ndu'ni mā —nacui Jesús ji'i ngu'.

¹⁴Ngua chaca quiya' ngusi'ya Jesús ji'i quiña'a tsa ñati nu lca'a ji'i cha' caa ngu' cacua la xi.

—Cua'a jyaca lcaa cu'ma ji'i cha' nu ta na' lo'o ma, cha' ca cuayá' ti' ma sca cha' —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. ¹⁵Ná ntsu'u na ndacu ngu' nu cua'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu' —nacui yu—. Lo'o nchcui' ngu' sca cha', lo'o ndyu'ni ngu' sca cña, jua'a caca cuayá' ti' na si cuxi tyiquee ngu' bi'. ¹⁶Lcaa ma nu nti' cuna ma, cua'a jyaca tso'o ma ji'i cha' bi' juani —nacui Jesús ji'i ngu'.

¹⁷Lo'o ca tiya' la, li' ndyatí Jesús ndyaa ne' sca ni'i. Ndyanu nu quiña'a ñati' bi' nde liya' ti. Lo'o li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cuii' nu nda ca ti yu.

¹⁸—¿Ha lo'o cu'ma ná ngua cuayá' ti' ma cha' bi'? —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. ¿Ha ná jlo ti' ma cha' si'i na nu cacu na laca nu cua'ni cha' caca cuxi tyiquee na? Ná taca. ¹⁹Lo'o cacu na sca na, li' tyatí' bi' nde tyuu tu'ba na, ca ti'i bi' nde ne' na li'; lo'o tsa na liya' tye lyiji cha' ji'i li' —nacui Jesús.

Jua'a nchcui' Jesús cha' ca cuayá' ti' na cha' tso'o cacu na lcaa na nu ndacu ñati'. ²⁰Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Sca cha' nu nchcui' ñati, sca cha' nu ndyu'ni ñati, jua'a caca cuayá' ti' na si ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi'. ²¹Si chañi cha' ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ñati, quiña'a tsa cha' cuxi taca cua'ni ñati' bi' li': masi culacua cuxi ti' ngu', masi cua'ni suba' ngu' lo'o xa' ñati, masi tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati, masi cujuui ngu' ji'i tya'a ngu', ²²masi ngu' cuaana caca ngu', masi tyacui ti' ngu' ji'i sca na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, masi caca lya' ti' ngu'

ji'i xa' ñati, masi tucua cha' tyu'u tyiquee ngu', masi suba' tsa cua'ni ngu', masi caca liye' ti' ngu', masi cuentyu tsa caca ngu', masi caca tyixi tsa tu'ba ngu', masi ná cube ti' ngu' tsiya' ti. ²³Na cua ntsu'u tyiquee ñati ji'i lcaa cha' cuxi bi', bi' cha' ndiya ti' ngu' cua'ni ngu' ji'i. Bi' laca cha' nu ndu'ni cha' ná lubii cresiya ji'i ñati chalyuu.

**Jlya ti' sca nu cuna'a xa'
tsu' ji'i Jesús**

²⁴Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa tyijyu' nde loyuu su cuentya quichi Sidón, nde su cuentya quichi Tiro li'. Ngua ti' yu cha' tyanu yu sca ne' ni'i cuaana ti cajua; pana ná ngua ji'i, cha' yala ti ngujui cha' ji'i ngu' macala ndi'i yu. ²⁵Lo'o jua'a ntsu'u sca nu cuna'a ngu' quichi bi'; ngua cuayá' ti' mala su ndi'i Jesús, bi' cha' yaa ma' su ndi'i yu. Cua ngusñi sca cui'i cuxi ji'i sca nu cuna'a piti, sñi' nu cuna'a bi'; bi' cha' ngutu sti' xtya'a nu piti nde loo Jesús, ²⁶ngüijña ma' cha' clyu ti' ji'i yu, cha' culo yu cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i sñi', nti' ma'. Cha'cña ji'i ngu' griego nchcui' nu cuna'a bi', cha' ngu' xa' tsu' laca ma', ngu' sirofenicia.

²⁷—Clyo nda ngu' na cacu sñi' ngu' —nacui Jesús—. Ná tso'o si xñi ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' ta ngu' ji'i xne' ti —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'.

²⁸—Chañi cha' jinu'u —nacui nu cuna'a—, pana ntsu'u chacuayá' cacu xne' satya nu ndyalú ne' mesa laja lo'o ndyacu nu sube —nacui ji'i Jesús.

²⁹—Tso'o nchcui' nu'u —nacui Jesús—. Tso'o ti tyaa nu'u to' tyi

juani, cha' cua ndyaca tso'o sñi' nu'u juani —nacui yu ji'i nu cuna'a bi' li'.

³⁰Ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa, ndyalaa to' tyi su ntsiya sñi' lo qui'ña. Li' na'a nu cuna'a cha' cua ndyaca tso'o sñi', nga'aa ntsu'u cui'i cuxi ji'i.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ñati cu'u

³¹Lo'o li' ndu'u ngu' quichi Tiro, ñaa ngu', nteje tacui ngu' quichi Sidón, nteje tacui ngu' nde Decápolis, la cui' loyuu su nscua tii tya'a quichi. Li' nguxtyuu ngu' yaa nde to' tayu' Galilea. ³²Li' ñaa xi ñati slo Jesús, ñaa lo'o ngu' ji'i sca nu cu'u. Na cu'u jyaca yu, jua'a ná nchca chcui' tso'o yu. Li' nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' sta ya' hique nu quicha bi'. ³³Ndyaa lo'o Jesús ji'i nu quicha bi' sca se'i cacua ti su ná ndi'i ñati. Li' ndyajo' sne ya' Jesús tyuu jyaca nu quicha bi', ngutu'u hitya sañi' Jesús, cuati ngusta sne ya' lo ltse' nu quicha. ³⁴Li' nguxña'a Jesús nde cua, lye tsa ñaa xty'i li'.

—Efata —nacui Jesús ji'i nu quicha bi' li'. (Ndi'ya ndyuu cha' bi' cha'cña ji'i yu: Tyaala tyuu jyaca nu'u, jua'a nti' ñacu' cha' bi'.)

³⁵Hora ti ndyaala tyuu jyaca yu li'; nduna tso'o yu, ngua tso'o ltse' yu cha' tso'o ti nda yu cha' lo'o ngu'. ³⁶Li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ná cacha' ngu' ji'i xa' ñati ñi'ya ngua ji'i nu quicha bi'. Pana ná nduna ngu'; lye la nguañi cha' bi', masi lye ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ná cacha' ngu' ji'i tya'a ngu'. ³⁷Ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' bi'.

—Tso'o tsa ndu'ni yu bi' —nacui ngu'—, lo'o ji'i ngu' nu cu'u jyaca

nchca ji'i yu ndu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu'; hasta lo'o nchcui' ngu' quicha bi' chaca quiya' xqui'ya yu, masi ngua cu'u tu'ba ngu'.

Nda Jesús na ndyacu jacua mil tya'a ñati

8 Ngua chaca tsá. Tya tsubi' ndyuu ti'i quiña'a tsa ñati slo Jesús, bi' cha' nga'aa ntsu'u na cacu ngu' juani. Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

²—Tya'na tsa ti' na' ji'i nu ngu' quiña'a re —nacui—, cha' sna tsa cua nguta'a ngu' lo'o na'. Nga'aa ntsu'u tsiya' ti na cacu ngu' juani. ³Ná tso'o culo na' cña ji'i ngu' re cha' tyaa ngu' juani, ña'a lo'o jbi'ña ti ndya'a ngu'; nga'aa talo ngu' tya'a ngu' tyucui cha' tyalaa ngu' to' tyi ngu', cha' jua'a ndi'i xi ngu' nu tyijyu' tsa lijya ngu' —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

⁴—¿Ñi'ya cua'ni na ca nde? —nacui ngu' bi' li'—, cha' ná ndi'i ni sca ñati. Ná caja ñi'ya ta na na cacu ngu' re —nacui nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'.

⁵—¿Ni lcuu tya'a xlyá ntsu'u ji'i ma? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o ji'i ya —nacui ngu' ji'i.

⁶Li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' lo yuu. Ndaya' yu ji'i nu cati tya'a xlyá teje' bi', ndya xlya'be ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be yu xlyá bi', nda yu yu'be ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tacha ngu' ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' ji'i. ⁷Lo'o xi cualya sube ntsu'u ji'i ngu'; bi' cha' lo'o ngulacua Jesús ji'i cualya bi', li'

ngulo yu cña cha' tacha ngu' yu'be cualya bi' jil'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' jil'i. ⁸Lo'o ndyacu ngu' jil'i, nguaala' tsa jil'i ngu' li'. Lo'o li' nguxuti'i ngu' lcaa satya nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', ngutsa'a cati tya'a chcubi lo'o yu'be bi'. ⁹La cui' tsā bi' cua ndyacu jacua mil tya'a ñati. Lo'o nchcui' salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'a bi', ¹⁰li' ndyatí yu ne' yaca ni'i sube lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, ndyaa yu lo'o ngu' nde su naa Dalmanuta.

**Ña'a cui'ya ngu' sca cha' tlyu
nu cua'ni Jesús, nti' ngu'**

¹¹Li' ndyu'u tucua xi ngu' fariseo slo Jesús cha' xuu ngu' lo'o yu. Ngua ti' ngu' cha' caja ñi'ya chcui' ngu' sca cha' cuxi jil'i yu; bi' cha' ndijña ngu' fariseo bi' jil'i yu cha' culu'u yu sca cha' tlyu jil'i ngu', sca cha' tonu nu tyu'u tucua nde cua chacuayá' jil'i ycu'i' Ndyosi. ¹²Li' nda xtyi'i Jesús hasta ca ne' cresiya jil'i.

—Lcaa ñati nu lu'ú nde chalyuu tyempo juani ni, ¿ni cha' laca xcui' na nti' ngu' cha' cua'ni na' sca cha' tlyu chacuayá' jil'i ycu'i' Ni cha' ña'a ngu' jil'i? —nacui' Jesús—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' ná ta ycu'i' Ni chacuayá' ña'a ma ni sca cha' tlyu —nacui' Jesús jil'i ngu' bi'.

¹³Lo'o li' nguxtyanu yu jil'i ngu' fariseo bi'; xa' ndyatí yu ne' yaca ni'i sube ti lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi', nteje tacui ngu' lo tayu', ngutu'u ngu' chaca tsu' li'.

Ngu' fariseo laca ñi'ya nti' scua tiye'

¹⁴Ngujlyaa ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús cha' tsa lo'o ngu' na cacu ngu' tsā bi', sca xlyá teje'

ti ntsu'u jil'i ngu' nde ne' yaca ni'i sube. ¹⁵Lo'o li' nda Jesús chaca cui' lo'o ngu':

—Tii ti ti' ma tyi'i ma —nacui yu—, cui'ya ma cuentya ñi'ya ndu'ni scua tiye' nu nda ngu' bi', nu ngu' fariseo lo'o ngu' nu cuentya jil'i rey Herodes ni.

¹⁶Cuaana ti nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o tya'a ngu' li':

—Xqui'ya cha' ná ntsu'u la xlyá teje' jil'na, bi' cha' nchcui' yu cha' jil'i scua tiye' lo'o na —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu'.

¹⁷Pana ngua tii Jesús cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca ndube ti' ma cha' ná ntsu'u na cacu ma? —nacui' yu jil'i ngu' bi' li'—. ¿Ha ná jlo ti' ma? ¿Ha ná nchca cuayá' ti' ma? ¿Ha ndyacu' hique ma? —nacui' yu—. ¹⁸Ntsu'u si'yu cloo ma, ¿ha ná nchca ña'a ma? Ntucua jyaca ma, ¿ha ná nchca cuna ma? ¿Ha ná ndyi'u ti' ma tsiya' ti?

¹⁹Nu lo'o ngusa'be na' ca'yu tya'a xlyá teje' ndyacu nu ca'yu mil tya'a ñati bi' ni, ¿ni lcaua tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá nu cua nguxuti'i ma li'? —nacui' Jesús jil'i ngu'.

—Tii tyucuaa tya'a chcubi —nacui' ngu' jil'i.

²⁰—La cui' jua'a lo'o ngusa'be na' cati tya'a xlyá teje' ndyacu nu jacua mil tya'a ñati bi', ¿ni lcaua tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá nu cua nguxuti'i ma li'? —nacui' yu jil'i ngu'.

—Cati tya'a chcubi —nacui' ngu' jil'i.

²¹—¿Ha bilya caca cuayá' ti' ma lacua? —nacui' Jesús jil'i ngu' bi' li'.

**Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca
ngu' cuityi' ca Betsaida**

²²Lo'o li' ndyalaa ngu' ca nde quichi Betsaida. Hora ti ñaa lo'o

ngu' quichĩ jil'i sca nu cuityi' slo Jesús. Ndiñña tsa ngu' jil'i yu cha' sta ya' yu hique nu quicha, ngua ti' ngu'. ²³Bi' cha' ndaya' Jesús ya' nu cuityi', ndyaa lo'o yu jil'i ca to' quichĩ. Ngutu'u hitya sañi' Jesús cloo nu quicha, ngusta ya' yu cloo nu cuityi' bi' li'.

—¿Ha cua ña'a nu'u sca na? — nacui Jesús jil'i nu quicha.

²⁴Cua ngulane ña'a nu quicha cacua ti li'.

—Cua nchca ña'a na' xi —nacui nu quicha—. Tsa lyiji tsa tyaca' ña'a na', ñi'ya ña'a yaca ña'a ngu' lo'o ndya'a ngu' —nacui nu quicha bi' jil'i Jesús.

²⁵Xa' ngusta ya' Jesús cloo nu quicha bi'. Lo'o nguxña'a tso'o nu quicha chaca quiya', li' cua ngua ña'a tso'o jil'i lcaa ñati; cua ndyaca tso'o cloo li'. ²⁶Pana ngulo Jesús cña jil'i cha' tyaa to' tyi:

—Ná tsaa nu'u nde lquichĩ juani, ná cacha' nu'u jil'i ñati na ca nu ngua jinu'u —nacui Jesús jil'i nu ngua quicha bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycu' Cristo laca Jesús

²⁷Tya ndyaa la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, ndyaa ngu' tyuu tya'a quichĩ sube ti ca loyuu su cuentya Cesarea de Filipino. Laja lo'o ndya'a ngu' tyucui, li' nchcuane Jesús jil'i ngu':

—Lo'o nchcui' ñati jna', ¿tilaca laca na', nti' ngu'? —nacui Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

²⁸—Ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya jil'i ngu' tya tsubi' la laca nu'u —nacui ngu'—.

cha' jyo'o cusu' Elías laca nu'u; lo'o xa' la ñati ni, nchcui' ngu' cha' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi sa'ni la laca nu'u.

²⁹—Lo'o cu'ma ni —nacui Jesús—, ¿tilaca laca na' nti' ma? —nacui yu jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

Hora ti nguxacui Pedro cha' jil'i yu:

—Cristo laca nu'u —nacui Pedro li'.

³⁰Ngulo Jesús cña jil'i ngu' li', cha' ná cacha' ngu' cha' bi' jil'i xa' la ñati.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'

³¹Lo'o li' nguxana Jesús ngulu'u yu jil'i ngu' ndi'ya:

—Ntsu'u cha' caa quiña'a tsa cha' ti'í nu caca jil'i ycu' na', masi ycu' Ndyosi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacui Jesús jil'i ngu'—. Nde loo la chcui' tsa ngu' cuentyu jna'; lo'o nu ngu' cusu', lo'o sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó ni, lcaa ngu' bi' chcui' ngu' cha' nu cuiñi laca na'. Lo'o jua'a cujuui ngu' jna' li'; pana lo'o tyu'u scua sna tsa, li' tyu'ú na' chaca quiya'.

³²Liñi ngulu'u Jesús cha' bi' jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i; bi' cha' ngusñi Pedro ya' Jesús li', nchcui' lo'o yu cha' ngua ti' cua'a jil'i yu, cha' nga'aa chcui' Jesús jua'a. ³³Li' nguxtyacui Jesús su ndu ti, nxña'a yu jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i; ndacu' yu tsiya' ti cha' nu nchcui' Pedro li'.

—Tyu'utsu' nu'u 'na, Satanás —nacui yu jil'i Pedro—, cha' nga'aa tacu' loo nu'u cha' 'na. Si'i ñi'ya nu nclacua ti' ycu' Ndyosi nclacua ti' nu'u juani, sca cha' nu ndya'a

tyiquee ñati chalyuu ti nclyacua ti' nu'u —nacui Jesús jii' Pedro.

³⁴Lo'o li' ngusi'ya Jesús jii' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii', lo'o jii' nu quiña'a tsa ñati nu lca'a jii' cha' tyaa ngu' slo yu. Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Si ntsu'u ngu' nu chañi cha' nti' ngu' tsa'a ngu' lo'o na' —nacui yu—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' bi' jii', cha' tya'a ngu' lo'o na' lcaa tsa, masi cujuii ñati jii' ngu' bi' cuentya 'na. ³⁵Chcuna' chalyuu jii' ngu' si xcui' nclyacua tsa ti' ngu' ñi'ya caca jii' ycu' ti ngu'; pana quije chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu' si tyaja'a ngu', masi cujuii ñati jii' ngu' cuentya 'na, xqui'ya cha' nchcui' ngu' cha' tso'o jna' lo'o xa' ñati.

³⁶Ná tyanu cha' tso'o jii' ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu nquicha'; lo'o cajaa ngu', li' chcuna' lcaa chalyuu jii' ngu'. ³⁷Ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu jii' ngu'. ³⁸Caca tyuju'u ti' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o ña'a na' jii' scaa ñati chalyuu nu ntyuju'u ti' jna', masi tyuju'u ti' ngu' bi' jii' cha' tso'o nu nchcui' ti na'. Si xqui'ya na' tyuju'u ti' ngu' bi' slo ngu' cuxi chalyuu juani, masi slo ngu' suba' chalyuu juani, li' caca tyuju'u ti' na' jii' ngu' bi' nu lo'o caa na' chaca quiya' nde loo la cha' caca na' loo jii' ñati. Li' lye tsa ña'a xee caca lo'o tyaa na' chaca quiya' chacuayá' jii' Sti na'. Caa na' lo'o xca nu tacati tsa jii' ycu' Ni, cha' lubii' tsiya' ti ngu' xca bi' —nacui Jesús jii' ngu'.

9 Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li': —Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui yu—, cha' ntsu'u

ngu' nu tya ndu lo'o na chalyuu re juani, nu ca cuayá' ti' cha' cua nguxana cha' laca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya jii' ñati chalyuu, nu lo'o tya lyiji cajaa ngu'. Tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jii' Ni lo'o caca Ni loo li'.

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús

²Lo'o cua ndya'a scuá tsa li' ndu'u Jesús ndyaa; lo'o Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan ndyaa lo'o. Jacua tya'a ti ngu' bi' ndyaa ngu' lo xlya ca'ya cua, ná lo'o xa' ñati ndyaa ngu'. Ca bi' laja lo'o na'a ngu' jii' Jesús, cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo yu. ³Na'a ngu' cha' ndubi tsa ña'a ste' Jesús, ngati tsa ña'a. Ná nchca jii' sca ñati chalyuu qui' jii' ste' ngu' jua'a, masi jlo tsa ti' ngu' ñi'ya nu tyaati late' jii' ngu'. ⁴Laja lo'o na'a ngu', li' ndu'u tucua jyo'o Elías lo'o jyo'o Moisés, ndu' jyo'o bi' nchcui' ngu' lo'o Jesús. ⁵Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Mstru —nacui—, tso'o tsa cha' ndii' ya ca nde lo'o nu'u. Ta nu'u chacuayá' cuiña' ya sna tya'a chcu'ya, tsaca laca su tyi' ycu' nu'u, chaca su tyi' La Moisés, chaca su tyi' La Elías —nacui Pedro jii' Jesús.

⁶Ndyutsii tsa Pedro lo'o tya'a ndya'a, bi' cha' nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya cha' nu chcu' ngu'. ⁷Lo'o li' ndu'u tucua sca coo nguxii tyucui ña'a hichu' ngu' su ndu' ngu', li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca nu sca ti Sñi' na' —nacui Ni—, tyaca'a tsa yu 'na. Cua'a jyaca ma jii' yu re lo'o chcu' yu lo'o ma.

⁸Hora ti nguxña'a ngu' su ndu jyo'o bi' tsa, pana na'a ngu' cha' nga'aa ndu nu ngu' bi'; sca ti Jesús ndu lo'o nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii.

⁹Li' ndu'u ngu' ñaa ngu'. Laja lo'o ngua'ya ngu' lo xlya ca'ya, ngulo Jesús cña jii' ngu' cha' ná cacha' ngu' jii' xa' ñati ñi'ya ngua cha' nu cua na'a ngu' lo xlya ca'ya.

—Nu lo'o cajaa ycu' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, lo'o li' tyu'ú na' chaca quiya, li' taca cacha' ma cha' bi' jii' xa' ñati — nacui Jesús jii' ngu' bi'.

¹⁰Ndaquiya' ngu' jii' cha' nu nchcui' yu, masi ndube tsa ti' ngu' jii' cha' nu nchcui' yu, nu lo'o cua nacui' yu cha' tyu'ú ycu' yu chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ¹¹Li' nchcuane ngu' bi' jii' Jesús:

—Nu mstru cha' jo'ó bi' ni, ñni'ya ndyu'u cha' nu nchcui' mstru bi', lo'o nacui' ngu' cha' clyo ntsu'u cha' caa jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya'? —nacui' ngu' jii' Jesús.

¹²⁻¹³—Chañi, ntsu'u cha' caa jyo'o Elías clyo cha' cua'ni cho'o jii' lcaa na —nacui' Jesús—. Cacha' liñi na' jii' ma juani cha' cua laca ndyalaa jyo'o Elías bi' nde chalyuu. Lo'o jua'a cua ngua'ni ngu' lo'o yu ñi'ya nu nscua lo quityi cha' caca jii' —nacui' Jesús jii' ngu' bi'—. La cui' jua'a, cua nscua cha' jna' lo quityi jii' ycu' Ndyosi, cha' ntsu'u cha' chcube' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, lo'o jua'a nscua cha' ntsu'u cha' chcui' ngu' cha' suba' jna'.

**Ngua'ni Jesús jo'o jii' sca yu
cuañi' nu ngusñi cui'i cuxi jii'**

¹⁴Xa' ndyalaa ngu' su ndi'i nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a

jii' Jesús chaca quiya'. Cua ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo ngu', jua'a ndu xi mstru cha' jo'ó lo'o ngu'; nxlyú mstru bi' cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a jii' Jesús. ¹⁵Ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a lo'o na'a ngu' jii' Jesús lijya. Nxna ngu' slo yu cha' chcui' ngu' lo'o yu li'.

¹⁶—Ñni'ya cha' nchcui' ma lo'o ngu' jua? —nacui' Jesús jii' ngu' li'.

¹⁷Li' hora ti nguxana nchcui' sca ñati nu ndu laja ngu' bi':

—Mstru —nacui' jii' Jesús—, na cua yaa lo'o na' jii' sñi' na' slo nu'u. Na cu'u yu xqui'ya cui'i cuxi nu ngusñi jii' yu. ¹⁸Lcaa se'i su nxalú cui'i cuxi bi' jii' yu nclyú yu, li' ndyu'u ngo' tu'ba yu; lye ndyacu la'ya yu, lo'o li' lye ndyaca yaca cuaña' yu. Lo'o jua'a cua ndijña na' jii' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u jua si tyaja'a ngu' cha' culo ngu' jii' cui'i cuxi nu ntsu'u jii' nu quicha re. Pana ná ngua jii' ngu' —nacui' sti nu quicha bi' li'.

¹⁹—Ná jlya ti' cu'ma tsiya' ti —nacui' Jesús jii' ngu' bi'—. Cuxi tsa cresiya jii' ma. Nga'aa tso'o tyanu na' slo cu'ma, nga'aa talo na' jii' ma tsiya' ti. Pana caa lo'o ma jii' nu quicha jua slo na' juani.

²⁰Li' ñaa lo'o ngu' jii' nu quicha slo Jesús. Nu lo'o na'a cui'i cuxi bi' jii' Jesús, hora ti nguxalú jii' nu quicha bi'; nclyú lo yuu, nxasu, nxasu, ntyucua ngo' tu'ba li'.

²¹Nchcuane Jesús jii' sti nu quicha li':

—Ñni jacua' nguxana quicha bi'? —nacui' Jesús.

—Tya lo'o cuañi' yu, tya li' ngusñi quicha bi' jii' yu —nacui' sti nu quicha bi'—. ²²Tyuu tsa quiya' cua

nguxlyú bi' ji'í yu lo quii', nguxtyú ji'í yu lo hitya cha' ngua ti' cui'í cha' cujuui ji'í yu. Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'í ya, cua'ni nu'u sca cha' tso'o, cua'ni nu'u jo'lo ji'í yu si nchca jinu'u —nacuí sti nu quicha bi' ji'í Jesús.

²³—¿Ni cha' laca nacuí nu'u 'na jua'a, si nchca 'na? —nacuí Jesús ji'í—. Lcaa lo cña nchca ji'í sca ñati nu jlya ti' ji'í ycuí' Ndyosi —nacuí.

²⁴Hora ti nchcui' sti nu quicha bi' li':

—Jlya ti' na' jinu'u —nacuí—, xtyucua nu'u 'na cha' jlya la ti' na' jinu'u hora nu lo'o nga'aa jlya tso'o ti' na' —nacuí ji'í Jesús.

²⁵Lo'o na'a Jesús cha' quiña'a la ñati cua tyu'u ti'í ti ngu' slo, li' ngulo yu cña ji'í cui'í cuxi bi':

—Cui'í cuxi nu'u ni, la cui' nu'u laca nu ngua'ni cu'u ji'í nu quicha re —nacuí Jesús—. Culo na' cña jinu'u juani cha' tyu'u nu'u ji'í yu cuañi' re. Nga'aa xlyú nu'u ji'í yu tsiya' ti —nacuí Jesús ji'í cui'í cuxi.

²⁶Ngua'ni bi' cha' cui'í ngusi'ya nu quicha, xa' lye tsa nguxalú cui'í ji'í nu quicha bi' lo'o ndu'u cui'í ji'í li'. Nclyú nu quicha bi', ntsiya nguliji ti'. Cua quiña'a tsa ngu' na'a ji'í.

—Cua ngujuii yu —nacuí ngu' li'.

²⁷Li' ngusñi Jesús ya' nu quicha bi', nguxatú Jesús ji'í. Ndatu nu quicha bi', cha' ngua tso'o hora ti.

²⁸Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu nde ne' ni'í. Li' nchcui' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í lo'o yu su ntucua ycuí' ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua ji'í ya culo ya ji'í cui'í nu ntsu'u ji'í nu quicha bi'? —nacuí ngu' ji'í Jesús.

²⁹—Sca lo ti cui'í cuxi laca bi' —nacuí Jesús—. Ná nchca ji'í ma culo

ma ji'í sca cui'í jua'a, si ná jña ma chacuayá' ji'í ycuí' Ndyosi cha' caca.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycuí'

³⁰Lo'o li' ndu'u ngu' bi' quichi bi', nteje tacui ngu' tyuu tya'a quichi loyuu su cuentya Galilea bi'. Ná nti' Jesús cha' caja cha' ji'í ngu' quichi bi', cha' nteje tacui ycuí' yu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í yu, ³¹cha' nti' Jesús culu'u la ji'í nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í laja lo'o ndya'a ycuí' ti ngu'.

—Ntsu'u sca ñati nu cujuí' cresiya 'na ji'í ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacuí Jesús ji'í ngu'—. Cujuii ngu' bi' jna' li'. Pana lo'o tyu'u scua sna tsa tya lo'o cua ndyujuii ngu' 'na, li' tyu'ú na' chaca quiya' —nacuí Jesús.

³²Ná ngua cuayá' ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í ñi'ya cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'; pana ná ndacha' ngu' ji'í yu ñi'ya nu nti' ñacuí cha' nu nda yu, cha' ntsii ngu' chcui' ngu' lo'o yu li'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'í ycuí' ca ngu'

³³Lo'o li' ndyalaa ngu' nde quichi Capernaum, ndyatí ngu' ne' sca ni'í. Li' nchcuane Jesús ji'í ngu':

—¿Ni cha' nchcui' ma lo'o tya'a ma ca tyucuii bi' tsa? —nacuí Jesús ji'í ngu' bi'.

³⁴Ná ntaja'a ngu' cacha' ngu' ji'í yu ñi'ya cha' nu cua nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' tyucuii, cha' ntyuju'u ti' ngu'. Tyempo bi' cua nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' si ndulo la cha' ji'í tsaca tya'a ndya'a ngu'. ³⁵Li'

ndyaca'a Jesús, xa' nchcui' yu lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Nati nu nti' caca loo la jil'i tya'a ngu' ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña sube ti cha' xtyucua jil'i tya'a ngu', ñi'ya ndu'ni sca msu cña jil'i xu'na —nacui Jesús jil'i ngu' bi'.

³⁶Lo'o li' ndu'u Jesús sca la'a ti, ñaa lo'o jil'i sca nu sube slo ngu'. Li' nguxatu yu jil'i nu piti bi' nde loo su ndi'i ngu'. Laja lo'o ngüityi Jesús jil'i nu piti bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

³⁷—Lo'o xtyucua ma jil'i sca ñati ñi'ya laca nu piti re xqui'ya na', la cui' jua'a na nxyucua ma 'na laca —nacui Jesús—. Lo'o jua'a, lo'o ndu'ni ma cña 'na, la cui' jua'a ndu'ni ma cña jil'i ycui' Ni nu cua nda 'na lijyaa nde chalyuu —nacui Jesús.

Stu'ba ti ntsu'u tyiquee ngu' lo'o na si ná nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na

³⁸—Mstru —nacui Juan jil'i Jesús—, cua na'a ya jil'i chaca ñati nu ngulo jil'i cui'i cuxi nu ngusñi jil'i ñati. Ndu'ni yu cña bi' chacuayá' jinu'u, nacui yu, pana ná ndyaca tsa'a yu lo'o cua. Bi' cha' ngua ti' ya cua'a ya jil'i yu, cha' ná culo yu jil'i cui'i cuxi nu ntsu'u jil'i ñati —nacui Juan.

³⁹—Ná cua'a ma jil'i —nacui Jesús jil'i ngu'—. Ñati nu cua'ni sca cha' tlyu chacuayá' jna' nacui ngu', nga'aa ca chcui' ñati bi' cha' cuxi jna' nde loo la. ⁴⁰Stu'ba ti ntsu'u tyiquee ñati lo'o na si si' na nxuu tya'a ngu' lo'o na. ⁴¹Chañi cha' nu chcui' na' lo'o cu'ma juani: si ta laja ti cua ña'a ca ñati masi sca tasa ti

hitya co'o ma xqui'ya cha' ñati jil'i Cristo laca ma, nde loo la tyacua cha' tso'o jil'i ñati bi'.

Cuxi tsa caca si ntsu'u sca qui'ya nu ndulo la ji'na

⁴²Ná tso'o culu'u sca ñati tyucui cuxi jil'i ñati nu jlyá ti' 'na ñi'ya jlyá ti' nu sube —nacui Jesús—. Tso'o la masi tyaaca' sca quichi tonu yane yu cuxi bi', li' xtyú ngu' jil'i yu lo hitya tyujo'o. ⁴³Nga'a cha' xtyanu ma tsiya' ti jil'i sca cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma jil'i, masi ndulo tsa cha' bi' jil'i ma, nti' ma, ñi'ya si laca ya' ma. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ma, masi ná lo'o cha' cuxi nu ndulo tsa jil'i ma nquicha', cha' li' ná tyalaa ma su cuxi tsa ca bilyaa. Ná ntsu'u cha' tye cha' ndyaqui quii' ca bi', tsa cu' ti ndyaqui. ⁴⁴Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaqui quii' tsiya' ti. ⁴⁵La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' ma jil'i sca cha' cuxi nu ndyu'ni ma, masi ndulo tsa cha' bi' jil'i ma nti' ma, ñi'ya si laca quiya' ma, nga'a cha' xtyanu ma tsiya' ti jil'i. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi', cha' li' ná tyalaa ma su cuxi tsa ca bilyaa. ⁴⁶Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaqui quii' tsiya' ti. ⁴⁷La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' ma sca cha' cuxi nu ña'a ma jil'i, nga'a cha' xtyanu ma jil'i cha' bi' tsiya' ti, ñi'ya si na culo ma jil'i ycui' cloo ma. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu ndulo tsa jil'i ma nquicha', cha' li' ná tyalaa ma su

cuxi tsa ca bilyaa. ⁴⁸Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaquĭ quii' tsiya' ti.

⁴⁹Xñi ycuĭ' Ndyosi lcaa msta nu tyucui tyiquee ngu' sta ngu' cha' tyaquĭ cuentya jĭĭ ycuĭ' Ni. Lo'o xi teje' sta ngu' lo msta bi'. Lo'o jua'a xñi ycuĭ' Ndyosi cha' jĭĭ cua ña'a ca ñati nu talo lo'o tyacua cha' ti'ĭ jĭĭ ngu'. ⁵⁰Tso'o tsa teje', ndu'nijo'o tsa jĭ'na, pana si tye cha' cñi' nu ntsu'u jĭĭ, li' nga'aa cua'nijo'o jĭ'na, cha' nga'aa caca cñi' bi' chaca quiya'. Lo'o lcaa cu'ma ni, ñi'ya laca teje' laca ma; tso'o tsa cña ndu'ni teje' lo'o sca na cacu na, jua'a tso'o tsa cña cua'ni ma laja ñati chalyuu si tso'o ti tyi'ĭ ma lo'o tya'a ma.

**Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu
ngu' jĭĭ clyo'o ngu'**

10 Lo'o li' ndu'u Jesús quichi Capernaum bi', ndyaa tyijyu' ca xa' quichi nu ntsu'u su cuentya Judea lo'o xa' la quichi nde chaca tsu' sta'a Jordán. Ca bi' ndyu'u ti'ĭ quina'a tsa ñati slo yu. Nclyu'u Jesús jĭĭ ngu' li', ñi'ya nu nclu'u ti yu jĭĭ ñati nde lcaa quichi su ndya'a yu. ²Li' ndyalaa xi ngu' fariseo slo yu cha' ngua ti' ngu' bi' tyijĭloo ngu' jĭĭ Jesús. Li' nchcuane ngu' jĭĭ yu:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya jĭĭ cha' cusu' nu ntsu'u jĭ'na, cha' xtyanu sca ñati jĭĭ clyo'o yu? — nacui ngu' bi' jĭĭ Jesús.

³Li' ngxu'tyacui Jesús cha' lo'o ngu' bi':

—¿Ni cña ngulo jyo'o Moisés jĭĭ ma cua sa'ni la lacua? — nacui Jesús jĭĭ ngu'.

⁴—Nda jyo'o Moisés chacuayá' jĭĭ ngu' qui'yu tya'a na cha' culo quityi cha' xtyanu ngu' jĭĭ clyo'o ngu' tsiya' ti. Nu lo'o ndu'u quityi jĭĭ nu qui'yu, ndye cha' clyo'o ngu' tsiya' ti; nga'aa ntsu'u cha' clyo'o ngu' bi' li' —nacui ngu' jĭĭ Jesús.

⁵Nguxacui Jesús cha' jĭĭ ngu' li': —Xqui'ya cu'ma nguscua jyo'o Moisés cha' bi', cha' ná ndaquiya' ma tsiya' ti cha' jĭĭ ycuĭ' Ndyosi —nacui Jesús—. ⁶Pana nu lo'o nguxana ntucua quiya' chalyuu, nu lo'o ngüiñá ycuĭ' Ndyosi lcaa lo na, ná ngua'ni ycuĭ' Ndyosi jua'a. “Ngüiñá Ni jĭĭ ñati; ngüiñá Ni jĭĭ sca nu qui'yu, lo'o jua'a jĭĭ sca nu cuna'a ngüiñá Ni”, nacui quityi jĭĭ ycuĭ' Ndyosi. ⁷“Bi cha' lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu, li' tyu'utsu' yu to' tyi sti xtya'a yu, cha' tyi'ĭ yu lo'o clyo'o yu, ⁸cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu' li'.” Nga'aa si'i tucua tya'a ñati laca ngu', cha' cua laca jĭĭ ngu' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati. ⁹Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' jĭĭ clyo'o ngu', cha' cua nda ycuĭ' Ndyosi cha' clyo'o jĭĭ ngu' —nacui Jesús jĭĭ ngu'.

¹⁰Lo'o ndyaa Jesús ne' ni'ĭ jĭĭ ngu', li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a jĭĭ cuentya jĭĭ cha' nu nda ca ti yu lo'o ngu'. ¹¹Nguxacui Jesús cha' jĭĭ ngu' li':

—Lo'o culo sca ñati quityi cha' xtyanu jĭĭ clyo'o yu, cha' li' taca caja clyo'o yu lo'o chaca nu cuna'a nti' yu, cha' cuxi ndyu'ni yu lo'o nu chaca ñati bi' —nacui Jesús—. ¹²Lo'o jua'a sca nu cuna'a nu culo quityi cha' xtyanu jĭĭ clyo'o, cha' li' taca caja clyo'o lo'o chaca nu qui'yu nti', la cui' ti cha'

cuxi ndyu'ni bi' lo'o nu chaca ñati bi'
—nacuĭ Jesús jĭ'i ngu'.

Ngulacua Jesús jĭ'i nu sube

¹³Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o
ngu' jĭ'i tyuu tya'a nu sube ca su nga'a
Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' ycuĭ'
Jesús hique nu sube bi'. Pana ngua'ni
tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' jĭ'i
ngu', cha' ná caa lo'o ngu' jĭ'i nu sube.

¹⁴Lo'o na'a Jesús ñi'ya nu ndyu'ni
ngu' nu ndyaca tsa'a jĭ'i, ná ndiya ti'
yu cha' ndyu'ni ngu' jua'a:

—Ta ma chacuayá' jĭ'i nu sube cha'
caa ngu' ca slo na' —nacuĭ Jesús jĭ'i
ngu' bi'—. Ná cua'a ma chacuayá' jĭ'i
nu sube bi', cha' caa ngu' slo na'. Ñi'ya
laca lo'o jlya ti' nu sube jĭ'i sti ngu', la
cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñati jĭ'i ycuĭ'
Ndyosi, nu lo'o laca Ni loo ne' cresiya
jĭ'i ngu'. ¹⁵Chañi cha' nu nchcui' na'
—nacuĭ—, cha' ná caca tyatĭ ngu' cha'
jĭ'i ycuĭ' Ndyosi cha' caca Ni loo ne'
cresiya jĭ'i ngu', si ná tyucui ti' tyiquee
ngu' ñi'ya nu ntsu'u tyiquee sca nu
sube.

¹⁶Lo'o li' ndyala' Jesús jĭ'i nu sube
bi', ngulacua yu jĭ'i nu sube lo'o
ngusta ya' yu hique ngu'.

Nchcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁷Tya ndyaa la Jesús tyucuiĭ bi',
lo'o li' nxna sca nu qui'yu lijya lca'a
jĭ'i Jesús. Ndyatu sti' slo Jesús li'.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —
nacuĭ jĭ'i Jesús—. Cacha' nu'u
jna', čna laca cua'ni na' cha' caja
chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na?
—nacuĭ yu.

¹⁸—čNi cha' laca nti' nu'u cha'
ñati tso'o laca na'? —nacuĭ Jesús
jĭ'i li'—. Sca ti ycuĭ' Ndyosi laca nu
chañi cha' tso'o laca Ni —nacuĭ—.

¹⁹Jlo ti' nu'u lcaa cña nu ngulo
ycui' Ndyosi jĭ'i ñati cua sa'ni la:
“Ná cujuĭ ma jĭ'i tya'a ñati ma; ná
cua'ni ma cha' suba' lo'o clyo'o xa'
ñati; ná cuaana ma cha' tso'o nu
ntsu'u jĭ'i tya'a ñati ma; ná chcuĭ'
ma cuentyu jĭ'i tya'a ñati ma; ná
cua'ni ma ngana jĭ'i tya'a ñati ma
cuaana ti; lo'o jua'a, cua'ni tlyu ma
jĭ'i sti ma, jĭ'i xtya'a ma, taquiya' ma
jĭ'i cha' nu nchcui' ngu' bi'”.

²⁰—Mstru —nacuĭ nu qui'yu bi'
li'—, tya cuañi' na' ndaquiya' na'
lcaa cña bi'; lcaa yija ndaquiya' na'
jĭ'i cha' bi'.

²¹Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a jĭ'i
nu qui'yu bi'. Xa' nchcui' yu lo'o li':
—Sca ti cña lyiji cua'ni nu'u —
nacuĭ Jesús jĭ'i—. Yaa clya cujuĭ'
nu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u,
cha' tyu'u cñi ta nu'u jĭ'i ngu' ti'i li';
tyacua xi cha' tso'o jinu'u nde loo
la ca su ntucua ycuĭ' Ndyosi. Li' xa'
tyaa nu'u ca slo na' cha' tya'a nu'u
lo'o na'.

²²Lo'o ndyuna nu qui'yu bi'
cha' nu nchcui' Jesús lo'o, xa' ña'a
ngulacua ti' li'; xñi'i tsa ti' cha'
culiya' tsa nu qui'yu bi'. Ndu'u
ndyaa li'.

²³Nguxtyacui Jesús nxña'a jĭ'i
ngu' nu ndyaca tsa'a jĭ'i li'.

—Tucui tsa caca cha' tyalaa ngu'
culiya' ca su laca ycuĭ' Ndyosi loo
—nacuĭ Jesús jĭ'i ngu' bi' li'.

²⁴Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca
tsa'a jĭ'i yu li', cha' nchcui' yu jua'a
cha' jĭ'i ngu' culiya'. Bi' cha' xa'
nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Cu'ma ngu' cuañi' —nacuĭ
Jesús—, tucui tsa caca cha' caca
ycuĭ' Ndyosi loo ne' cresiya jĭ'i ngu',
si tiji' tsa ti' ngu' jĭ'i lcaa cha' tso'o

nu ntsu'u ji'i ycuí' ca ngu'. ²⁵Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'ya sca camello. Lasa la cha' bi', tucui la tyatí sca ngu' culiya' cha' ji'i ycuí' Ndyosi cha' caca ycuí' Ni loo ne' cresiya ji'i yu.

²⁶Lo'o ndyuna ngu' cha' bi' ndube tsa ti' ngu' li'.

—¿Tilaca taca ji'i clyaá ji'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu lacua, cha' tyalaa ca slo ycuí' Ndyosi? —nacui ngu' ji'i Jesús li'.

²⁷Lo'o ngua tii Jesús ñi'ya nu nchycua ti' ngu', li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

—Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ñati chalyuu; pana ycuí' Ndyosi ni, nchca ji'i Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús ji'i ngu'.

²⁸Nchcui' Pedro lo'o li':

—Lo'o cuare ni, cua nguxtyanu ya ji'i lcaa na nu ntsu'u ji'i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui Pedro ji'i Jesús.

²⁹—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui Jesús—, cha' cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' tsa tyijyu' cha' cua'ni cña cuentya jna', lo'o jua'a nguxtyanu ngu' lcaa na nu ntsu'u ji'i ngu' cha' ndyu'ni ngu' cña bi', ná xtyanu na' ji'i ngu' bi' jua'a ti. Masi tyi ngu', masi tya'a ngula ngu' masi qui'yu masi cuna'a, masi xtya'a ngu', masi sti ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u ji'i ngu', masi tyanu lcaa cha' bi', ³⁰pana la cui' chalyuu juani xa' caja quiña'a la cha' ji'i ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' ji'i ngu' bi' ngua ti' ngu'. Caja su caca tyi ngu', caja nu

caca tya'a ngula ngu', caja nu caca xtya'a ngu', caja nu caca sñi' ngu', caja yuu su cua'ni ngu' cña; hasta sca siyento tsa lo cua cha' bi' caja ji'i ngu'. Lo'o la cui' jua'a tyacua cha' ti' ji'i ngu', pana ca nde loo la caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'. ³¹Nde loo la caca ngu' nu tyu'u tucua su cua tye ti cha'; nde chu' la tyanu ngu' nu ndu'u tucua clyo —nacui Jesús ji'i ngu'.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuí'

³²Xa' ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndyaa Jesús lo'o nu ngu' tya'a ndya'a yu tyucuii tsa ngu' nde Jerusalén. Nde loo ndyaa ycuí' Jesús. Lye tsa ngulacua ti' ngu' tya'a ndya'a yu, jua'a nu xa' la ñati nu ndya'a lca'a ji'i ngu', ntsii tsa ngu'. Ndyaa lo'o Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaatsu' ngu' sca la'a ti cha' chcui' Jesús lo'o ngu' bi' ñi'ya cha' nu caca ji'i ycuí' yu nde loo la.

³³—Cua'a jyaca ma —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—, cua ngusñi na tyucuii nde ca'ya juani cha' tsa na Jerusalén. Cajua taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha' tsa lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó nu laca loo, slo mstru cha' jo'ó. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na li'. Chcui' ngu' cha' ntsu'u qui'ya 'na, lo'o jua'a xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'. Li' tsa lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo ji'i lcaa na. ³⁴Li' xtyí lo'o ngu' bi' 'na, tyu'u hitya sañi' ngu' bi' loo na', quiji'i ngu' bi' 'na lo'o reta. Li' cuju'i' ca'a ngu' bi' 'na lo crusi cha' cajaa na'. Pana lo'o tyu'u scua sna tsa, li' tyu'ú na' chaca quiya'.

**Ndijña Jacobo lo'o Juan
sca cha' tso'o ji'i Jesús**

³⁵Lo'o li' ñaa Jacobo lo'o Juan ty'a slo Jesús. Sñi' Zebedeo laca ngu' bi'.

—Mstru —nacuï ngu'—, tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, ntsu'u sca cha' nu nti' ya cha' cua'ni nu'u cuentya ji'i ya —nacuï ngu' ji'i Jesús.

³⁶—¿Na laca nti' mā cha' cua'ni na' cuentya ji'i mā? —nacuï Jesús ji'i ngu' li'.

³⁷—Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' ji'i ya cha' stu'ba ti tyaca'a ya lo'o nu'u ca su tlyu su xee tsa, ca su caca nu'u loo nde loo la —nacuï ngu' bi'—. Tsaca ya tyaca'a ya la'a tsu' cui' su ntucua nu'u, chaca ya tyaca'a ya la'a tsu' coca jinu'u.

³⁸—Ná jlo ti' mā ñi'ya cha' ndijña mā 'na juani —nacuï Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha taca ji'i mā cha' co'o mā taná clyaa' nu nga'a cha' co'o na'? ¿Ha talo mā si xcube' ngu' ji'i mā ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' 'na nu lo'o cujuui ngu' 'na?

³⁹—Taca ji'i ya —nacuï ngu' ji'i Jesús li'.

—Chañi cha' lo'o cu'mā nga'a cha' co'o mā taná clyaa' nu nga'a cha' co'o ycu' na' —nacuï Jesús—. Chañi cha' chcube' mā ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' 'na. ⁴⁰Pana, nu tyaca'a mā la'a tsu' cui' 'na, nu tyaca'a mā la'a tsu' coca 'na ni, ná ntsu'u chacuayá' 'na cha' ta na' su tyaca'a ñati ca ndacua. Cua laca ngusubi ycu' Ni ji'i ñati nu tyaca'a nde sii' na' tyempo bi' —nacuï Jesús ji'i ngu'.

⁴¹Nu xa' la tii ty'a'a ngu' nu ndya'a lo'o Jesús ni, lo'o ngua tii ngu' ñi'ya cha' laca nu ngüijña Jacobo lo'o Juan ji'i Jesús, chii tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' bi' li'. ⁴²Pana nchcui' Jesús lo'o ca ta'a ngu' sca tyempo ti:

—Jlo ti' mā cha' nu ngu' nu laca loo ji'i ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacuï Jesús—. Lye tsa nclyo ngu' bi' cña ji'i ngu' ca quichi tyi ngu'. ⁴³Pana nu cu'mā ni, ná tso'o cua'ni mā jua'a. Lcaa lo cña nu taca xtyucua mā ji'i ty'a'a ñati mā, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni mā, si cua nti' mā cha' caca mā loo ji'i ngu' bi'. ⁴⁴Lo'o jua'a si nti' mā cha' ndulo la cha' ji'i mā cuentya ji'i ngu' ty'a'a mā, ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā msu ji'i ty'a'a ñati mā, masi ná lo'o caya'. ⁴⁵Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná lijya na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; ycu' na' laca na' msu ji'i ñati, bi' cha' lijya na'. Na cua lijya na' cha' cajaa na' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'i quiña'a tsa ñati li' —nacuï Jesús ji'i ngu'.

**Ngua'ni Jesús jo'o ji'i
Bartimeo nu cuityi'**

⁴⁶Lo'o li' ndyalaa Jesús ca quichi Jericó. Nteje tacui ngu' cla'be quichi bi'. Nu lo'o cua tyaa ti Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, li' quiña'a tsa ñati ndyaa lo'o ngu' bi'. Jua'a ngua li', to' tyucuii nga'a sca nu cuityi' nu naa Bartimeo, ndijña msta ji'i ngu' nu lijya bi'. Sñi' Timeo laca nu quicha bi'. ⁴⁷Nu lo'o ngua tii yu quicha bi', cha' lijya ycu' Jesús Nazaret, cui' ngusi'ya ji'i Jesús li':

—Jesús, ñatī tya'a jī'ī jyo'o David laca nu'u —nacui—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna' —nacui nu quicha bi' jī'ī Jesús.

⁴⁸Tyuu tya'a ñatī ngua ti' cua'a ngu' jī'ī nu quicha bi', cha' cuaana ti tyaca'a, ngua ti' ngu'; pana ná ntaja'a nu quicha bi', cuii la nxī'ya li':

—Cusu', ñatī tya'a jī'ī jyo'o David laca nu'u —nacui nu quicha—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'.

⁴⁹Li' ndatu Jesús, se'ī ti ndu yu li'.

—Ñacui mā jī'ī yu cha' caa yu ca nde —nacui Jesús.

Li' nacui ngu' jī'ī nu cuityi' cha' tsa'a ca slo Jesús.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u juani —nacui ngu' jī'ī nu quicha bi'—. Tyatu nu'u, yaa cly'a nu'u slo La Jesús jua —nacui ngu'.

⁵⁰Li' ngulo nu quicha pleē jī'ī, nxytanu jī'ī. Hora ti ndyatu ngusna ndyaa slo Jesús. ⁵¹Li' nchcui' Jesús lo'o nu quicha bi':

—¿Na laca nti' nu'u cha' cua'ni na' lo'o nu'u? —nacui yu jī'ī.

—Mstru —nacui nu cuityi'—, cua'ni nu'u jo'o 'na, cha' xa' tyaca' tso'o xee cloo na' ña'a na' chaca quiya' —nacui jī'ī Jesús.

⁵²—Tso'o —nacui Jesús jī'ī—, tyaa nu'u to' tyi juani. Jlya ti' nu'u 'na, bi' cha' cua ndyaca tso'o cloo nu'u.

Hora ti ngua tso'o cloo nu cuityi' bi', na'a chaca quiya'. Li' ndu'u lca'a jī'ī Jesús tyucuii.

Ngua'ni chī ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

11 Ca tiya' la ndyalaa ngu' cacua ti to' quichi Jerusalén

su ndi'ī tucua tya'a quichi sube ti nde sii' ca'ya Olivos. Betfagé lo'o Betania naa quichi sube bi'. Li' ngulo Jesús cña jī'ī tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jī'ī:

²—Yaa mā ca quichi sube ti ndacua ti —nacui—. Lo'o tyalaa mā to' quichi bi', hora ti ña'a mā ndu sca huru ndyaca' nu bilya tyucua ngu' chu'. Sati' mā jī'ī, cha' tyaa lo'o mā jī'ī ca nde. ³Si ntsu'u ngu' nu cacha' jī'ī mā ni cha' laca ndyu'ni mā jua'a, li' ñacui mā jī'ī ngu' bi': “Ntsu'u cña nu cua'ni huru re cuentya jī'ī ycu'ī nu Xu'na na. Hora ti tyaa lo'o ya jī'ī ni' chaca quiya'.” Jua'a ñacui mā jī'ī ngu' bi' li'.

⁴Ndu'u ngu' ndyaa ngu' quichi sube ti bi'; nquije huru jī'ī ngu' su ndu to' calle, ndyaca' ni' nde toni' jī'ī ngu'. Lo'o ngusatī' ngu' jī'ī ni', ⁵li' nchcui' sca ñatī nu ndu cacua ti lo'o ngu' bi':

—¿Ni cha' laca ngusatī' mā jī'ī huru jua? —nacui yu jī'ī ngu'.

⁶Ndacha' ngu' jī'ī yu bi' ñi'ya cña nu ngulo Jesús jī'ī ngu' cha' chcu'ī ngu' lo'o. Li' nda yu chacuayá' cha' tsa'a ngu' lo'o huru. ⁷Ñaa lo'o ngu' jī'ī huru slo Jesús li'. Ngusta ngu' camxa jī'ī ngu' hichu' huru cha' tyucua Jesús hichu' ni', ndyaa tucua Jesús hichu' li'. ⁸Lo'o jua'a ngusta ngu' xa' late' lo yuu tyucuii bi', jua'a ndyaa ngu' ngusi'yu ngu' sta' yaca cha' sta ngu' laca' lo yuu, cha' ca tso'o ña'a tyucuii su tyeje tacui huru lo'o Jesús.

⁹Ngusi'ya ngu' nu ndyaa nde loo Jesús, ngusi'ya ngu' nu lijya nde chu'; lye tsa ndyu'ni chī ngu' loo Jesús: —Cua'ni tlyu na jī'ī ycu'ī Ndyosi —nacui ngu'—. Culacua ycu'ī Ni jī'ī

nu qui'yu re nu lijya lo'o chacuayá' ji'i ycuí' nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na ji'i ycuí' Ndyosi —nacuí' ngu'—. ¹⁰Tso'o tsa si cua'ni tlyu na ji'i yu re, cha' cua ngulala ti cha' caca ycuí' Ndyosi loo ca nde. Li' caca ñi'ya nu ngua lo'o ngua jyo'o cusu' David loo cua sa'ni la —nacuí' ngu'—. Masi juani ti, cua'ni tlyu na ji'i ycuí' Ndyosi —nacuí' ngu'.

¹¹Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quichi Jerusalén, ndyatí' ngu' to' lo'o ji'i quichi bi'. Hora ti ndyaa na'a Jesús ne' laa tonu cajua li'. Na'a yu ji'i lcaa lo na nu ntucua cajua, lo'o li' nguxtyuu yu ñaa yu nde quichi Betania chaca quiyá' lo'o nu tii tyucuaa ty'a' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' ngusii tsa li'.

Ngusta Jesús yabe' ji'i sca yaca quityi nu ná lo'o si'yu

¹²Lo'o nguxee chaca tsa li' ndu'u ngu' quichi Betania. Cuati ntyute' tsa Jesús li'. ¹³Na'a yu cua tyijyu' xi su ndu sca yaca quityi nu ntsu'u laca' ji'i. Ndyaa na'a yu si ntsu'u si'yu lo, pana laca' ti ntsu'u, ná ntsu'u si'yu lo bi' tsiya' ti, cha' tya lyiji tyalaa tyempo tyu'u si'yu lo yaca bi'.

¹⁴—Nga'aa cacu ngu' tsiya' ti si'yu nu tyu'u lo yaca cua —nacuí' Jesús li'.

Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús ni, ndyuna ngu' cha' nu nchcui' yu ji'i yaca bi'.

Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹⁵Tya ndyaa la ngu' xi, ndyalaa ngu' quichi Jerusalén. Li' ndyatí' Jesús ndyaa ne' laa tonu jua,

nguxana yu ngulo'o yu ji'i ngu' nu ndujui' yu'ba cajua; lo'o ji'i ngu' nu ndyi'ya yu'ba bi', ngulo'o yu ji'i ngu' bi'. Lo'o nu ngu' nu nchcutsa'a cñi ji'i ñati ni, nguxasu yu mesa ji'i ngu' bi', jua'a nguxasu yu yaca xlya ji'i ngu' nu ndujui' paloma. ¹⁶Ná nda Jesús chacuayá' tyeje tacui ngu' lo'o yu'ba ji'i ngu' ca ne' laa tonu bi'. ¹⁷Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' jua:

—Ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycuí' Ndyosi cuentya ji'i laa re: “Ni'i su caca chcui' lcaa ñati lo'o ycuí' Ndyosi, jua'a ñacuí' ngu' cha' ji'i ni'i 'na, nacuí' Ni'”. Jua'a nscua lo quityi —nacuí' Jesús li'—, pana juani, cua ngua'ni ma cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacuí' Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁸Ndyuna sti jo'ó nu laca loo cha' bi', jua'a ndyuna mstru cha' jo'ó. Na'a ngu' cha' quiña'a tsa ñati ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nclyu'u Jesús ji'i ngu', bi' cha' ntsii nu ngu' tlyu bi' si caca tlyu la Jesús; ngua ti' nu ngu' tlyu bi' si caja ñi'ya caca cujuui ngu' ji'i Jesús li'. ¹⁹Lo'o cua ngusii tsa, li' ñaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Ná ndyanu ngu' nde quichi tlyu bi' talya.

Ngüityi yaca quityi bi'

²⁰Nguxee chaca tsa, li' xa' nteje tacui ngu' cacua ti su ndu yaca quityi bi'. Cua ngüityi tsiya' ti yaca bi', tyucui ña'a lo'o quiche suu ngüityi. ²¹Li' ntsu'u ti' Pedro cha' nu nchcui' Jesús ji'i yaca bi' tya la caa.

—Mstru, ña'a xi ca nde ña'a —nacuí' Pedro ji'i Jesús—. Cua ngüityi yaca quityi nu ngusta nu' yabe' ji'i.

²²—Nga'a cha' jlya ti' mā jil'i ycuu' Ndyosi —nacui Jesús jil'i ngu' li'—.

²³Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, cha' si chcuu' mā lo'o ca'ya re: “Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o”, ñacui mā, jua'a cua'ni ycuu' Ni lo'o ca'ya bi'. Jua'a caca si chañi jil'i mā cha' jlya ti' mā cha' caca sca cha' nu jña mā jil'i Ni, pana si ná jlya ti' mā cha' nu nchcui' ycuu' Ndyosi, ná caca bi' li'.

²⁴Lo'o jua'a leaa lo cha' nu ndijña mā jil'i ycuu' Ni laja lo'o nchcui' mā lo'o Ni, chañi cha' ta ycuu' Ni cha' bi' jil'i mā, si chañi cha' jlya ti' mā jil'i Ni. ²⁵La cui' jua'a, leaa quiya' nu lo'o ndu mā cha' chcuu' mā lo'o ycuu' Ndyosi, ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' mā jil'i tya'a ñati mā, si ntsu'u cha' ngusu'ba ñasi' ngu' jil'i mā. Li' ycuu' Ndyosi Sti mā nu ntucua nde cua, caca jil'i Ni cua'ni clyu ti' Ni jil'i mā jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i mā. ²⁶Pana ná cua'ni clyu ti' ycuu' Ndyosi Sti mā jil'i mā jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i mā, si ná lo'o cua'ni clyu ti' mā jil'i tya'a ñati mā.

**Ndyu'ni Jesús cña chacuayá'
jil'i ycuu' Ndyosi**

²⁷Li' xa' ndyalaa ngu' nde Jerusalén. Xa' ndyatí Jesús ndyaa xi ne' laa tonu jua. Na'a sti jo'ó tlyu jil'i yu, lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' nu laca loo jil'i quichí, na'a ngu' jil'i yu. Li' ndyu'u ti'i ngu' slo yu.

²⁸—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña nu ndyu'ni nu'u? —nacui ngu' jil'i Jesús—. ¿Tilaca laca nu ngulo cña jinu'u? —nacui ngu'.

²⁹—Lo'o jua'a na', xcuaane na' sca cha' jil'i cu'ma —nacui Jesús

li'—. Xacui mā cha' bi' 'na, lo'o li' cacha' na' jil'i mā tilaca laca nu nda chacuayá' 'na —nacui yu—. ³⁰Ndi'ya laca cha' bi': ¿Tilaca laca nu ngulo cña jil'i jyo'o Juan cha' tyucuatya yu jil'i ngu'? ¿Ha ycuu' Ndyosi nda chacuayá' jil'i Juan bi' lijya? ¿Ha ñati chalyuu ti nda chacuayá' jil'i yu? Cacha' liñi cu'ma jna' —nacui Jesús jil'i ngu'.

³¹Li' cuaana ti nchcui' nu ngu' tlyu bi' lo'o tya'a ngu':

—Si ñacui na cha' ycuu' Ndyosi ngulo cña jil'i jyo'o Juan bi', li' xacui yu cha' jil'i cua: “¿Ni cha' laca ná ndaquiyá' mā jil'i cha' nu nchcui' yu lacua?” ³²¿Ha tso'o la ñacui na cha' ñati chalyuu ti ngulo cña jil'i Juan? —nacui ngu' jil'i tya'a ngu'.

Na cua ntsii nu ngu' nu laca loo bi' ña'a jil'i leaa ngu' nu ndi'i quichí bi'. Jlo ti' nu ngu' tlyu bi' cha' leaa ngu' bi' cua ngusñi ngu' cha' jil'i jyo'o Juan cha' tu'ba jil'i ycuu' Ndyosi ngua.

³³—Ná jlo ti' ya —nacui ngu' jil'i Jesús li'.

—Tso'o lacua —nacui Jesús—. Lo'o jua'a na' ni, ná cacha' na' jil'i mā tilaca laca nu ngulo cña 'na cha' cua'ni na' cña nu ndyu'ni na' —nacui yu jil'i nu ngu' tlyu bi'.

Cuij jil'i msu xña'a

12 Lo'o li' nguxana Jesús nda yu sca cuij lo'o nu ngu' tlyu nu ndu cacua ti slo yu:

—Ntsu'u sca ñati, ndi'i xi tyuu tya'a yaca si'yu losu' tyixi jil'i nu cua ndyataa yu. Ngüiná yu sca lo'o chu' yaca bi'. Li' ngulu yu sca pilya tlyu ne' quee su tyatá si'yu, cha' tyu'u hitya tyixi jil'i si'yu bi'. Lo'o

jua'a ngüiñá yu sca ni'i su tyi'i ngu' cua ji'i yaca si'yu bi'.

¹Li' nda yu ne' lo'o su ndu yaca bi' ngüijña xa' la ñati. Tsa cla'be ti si'yu nu tyu'u lo yaca bi' caja ji'i ycu'i li'. Li' ndu'u yu ndyaa yu xa' quichi tyijyu' la. ²Lo'o ndyalaa co' nu nga'a cha' cumi si'yu losu' bi', li' ngulo yu cña ji'i msu ji'i cha' tsa slo ñati bi', tsa squi'ya xi si'yu losu' tyixi nu nga'a cha' tyacua ji'i ycu'i. ³Hora ti ntejeya' ngu' nu ndu loo cña bi' ji'i msu nu ndyalaa ca ti, ngujui'i ngu' ji'i; ná nda ngu' ni sca ti si'yu losu' cacu xu'na cña bi'. ⁴Xa' ngulo xu'na cña ji'i chaca msu cha' tsa na'a msu bi' ji'i yaca si'yu ji'i yu. Chaca quiya' ngua'ni lya' tsa ti' ngu' bi' ji'i msu nu ndyala slo ngu'. Ngujui'i ndacu' ngu' scua' hique msu bi', lo'o jua'a ngu' quee ji'i. ⁵Xa' ngulo xu'na bi' cña ji'i chaca msu, lo'o li' ndyujuii ngu' ji'i nu msu bi'. Tyu ty'a' msu cua nda xu'na cña ji'i cha' tsa squi'ya ngu' si'yu losu' bi', pana ngua'ni lya' tsa ti' nu ñati bi' ji'i ca ta'a msu nu ndyaa slo ngu'. Ntsu'u msu bi' ñaa ngujui'i ti ngu' ji'i, lo'o jua'a ntsu'u nu ndyujuii ngu' ji'i tsiya' ti.

⁶Chaca tya ñati ndyanu ji'i xu'na cña bi', sca sñi' yu nu tyaca'a tsa ji'i yu laca bi'. Li' nda xu'na cña ji'i sñi' ycu'i ca cha' tsa na'a ji'i nu ngu' nu lya' ti' bi'. “Ná tyiquee' taquiya' ngu' ji'i sñi' na'”, ngua ti' xu'na bi'. ⁷Pana lo'o na'a nu ngu' nu lya' ti' bi' ji'i sñi' ycu'i xu'na cña bi', li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': “Nu jua caca xu'na yaca re nde loo la”, nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'. “Tso'o la si ca ta'a na cujuui clya na ji'i yu, cha' tyanu yaca re cuentya

ji'na tsiya' ti'”, nacui' ngu'. ⁸Li' ngusñi ngu' bi' ji'i sñi' xu'na cña bi', ndyujuii ngu' bi' ji'i; nguxcuaa ngu' ji'i jyo'o bi' ca chu' lo'o.

⁹Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu', nchcuane yu sca cha' ji'i ngu' li': —¿Ni'ya cua'ni xu'na cña bi' li'? —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Ná tyiquee' ndi'ya cua'ni yu: tyaa ycu'i xu'na cña bi' ca su ndu yaca bi'; li' cujuui yu ji'i lcaa ñati nu lya' ti' bi', cuati ta yu ji'i yaca si'yu bi' jña xa' la ñati cha' cua'ni ngu' cña ndacua. Jua'a cua'ni xu'na cña bi'.

¹⁰¿Ha bilya chcui' ma lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi su nscua ndi'ya?:

Ntsu'u sca quee nu nguxcuaa cuityi ni'i ji'i clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu'; pana juani cua ngujui cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu bi' su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

¹¹Ycu'i nu Xu'na na ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na ji'i cha' tlyu bi'.

Jua'a nchcui' quityi —nacui' Jesús.

¹²Lo'o li' ngua ñasi' nu ngu' tlyu bi' ji'i Jesús, cha' ngua tii ngu' bi', cha' cua nchcui' Jesús cha' ji'i ycu'i ngu' bi' laja lo'o nda yu cuii bi' lo'o ngu'. Xñi ngu' bi' ji'i Jesús ngua ti' ngu'; pana ná ngua ji'i ngu', cha' ntsi' ngu' ji'i nu ñati quiña'a bi'. Bi' cha' ndu'u nu ngu' tlyu bi', ndyaa ngu' li'.

Cha' ji'i cñi cña loo ngu'

¹³Ca tiya' la li' ngulo nu ngu' tlyu bi' cña ji'i tucua sna tya'a ngu' fariseo, jua'a ji'i xi ñati nu cuentya ji'i rey Herodes, cha' tsa ngu' ca

slo Jesús, cha' chcuí' cuayá' ngu' lo'o yu. ¹⁴Lo'o cua ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcuí' ngu' lo'o yu:

—Mstru —nacuí' ngu' jilí' Jesús—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'ú; la cui' cha' liñi nu ntsu'u jilí' ycuí' Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'u nu'ú jilí' ngu'. Ná ndube ti' nu'ú ñi'ya cha' nu nchcuí' ngu' jinu'ú. Sca ti cuayá' nti' nu'ú ña'a nu'ú jilí' lcaa ñati, masi ngu' ti'i, masi ngu' tonu. Tyu'u cha' clyu ti' jinu'ú, ¿ha tso'o si ta na cñi cña loo na cuentya jilí' rey tlyu nu ndi'i xa' tsu' bi'? —nacuí' ngu'—. ¿Ha ndu'ni tsa cha' ta na cñi bi' jilí' ngu'? ¿Ha ná tso'o la masi ná ta na cñi bi' tsiya' ti?

¹⁵Ngua tii Jesús cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca nchcuí' cuayá' mā 'na jua'a? —nacuí' Jesús jilí' ngu' bi'—. Ta mā sca cñi plata 'na cha' ña'a na' jilí'.

¹⁶Li' nda ngu' sca cñi jilí'. Nchcuane Jesús jilí' ngu' li':

—¿Tilaca nu ca jilí' lcuí' nu nga'a chu' cñi re? ¿Ti jilí' xtañi yu nu nscua chu' cñi re? —nacuí' Jesús jilí' ngu'.

—Xtañi nu rey tlyu nu ndi'i xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacuí' ngu' li'.

¹⁷—Tso'o —nacuí' Jesús li'—, jilí' rey tlyu bi' tya mā lcaa na nu nga'a cha' ta mā jilí' lacua, lo'o jua'a jilí' ycuí' Ndyosi tya mā lcaa na nu ntsu'u cha' tya mā jilí' Ni.

Ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa jilí' Jesús xtyacuí' cha' lo'o ngu' bi'.

Nchcuane ngu' jilí' Jesús ñi'ya caca lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'

¹⁸Lo'o li' ndyalaa xi ngu' saduceo slo Jesús; lo'o nu ngu' bi' ni, ná jlyu

ti' ngu' cha' tya tyu'ú jyo'o chaca quiya'. Nchcuane ngu' bi' sca cha' jilí' Jesús li':

¹⁹—Mstru —nacuí' ngu' bi'—, sa'ni la nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo quityi cuentya jilí' tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujuii tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, li' ntsu'u cña jilí' tya'a ngula yu nu ntucua ycuí' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a clyo'o jyo'o tya'a yu. Li' chcuí' ngu' jilí' sñi' clyo' ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujuii bi' laca bi', cha' ná chcuna' xtañi yu nu cua ngujuii bi'. Jua'a nchcuí' Moisés cua sa'ni la. ²⁰¿Ñi'ya caca li'? Ngua sca quiya' ndi'i cati tya'a nu qui'yu, xcui' tya'a ngula ngu'. Ngujui clyo'o nu cusu' la, pana yala ti ngujuii li', lo'o bilya caja sñi' ngu'. ²¹Lo'o jua'a ngujui clyo'o nu cuna'a ti'i bi' lo'o chaca yu tya'a ngula jyo'o bi'. La cui' jua'a ngujuii nu qui'yu bi', lo'o bilya caja sñi' ngu'. Xa' ngujui clyo'o nu cuna'a ti'i bi' lo'o chaca yu tya'a jyo'o bi'. ²²Lo'o jua'a ngua cha' jilí' lo'o nu cati tya'a ngu' qui'yu bi'. Ná ngujui sñi' ngu' tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngujuii nu cuna'a bi'. ²³Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ni, ¿tilaca caca clyo'o nu cuna'a bi', cha' nu ca ta'a cati tya'a ngu' bi' cua nguti'i lo'o nu cuna'a bi'?

²⁴—Ná jlo ti' mā tsiya' ti —nacuí' Jesús jilí' ngu' bi'—, cha' ná nchca cuayá' ti' mā ñi'ya cha' nu nscua lo quityi jilí' ycuí' Ndyosi. Ná nchca cuayá' ti' mā ñi'ya ña'a cña tonu tsa nu nchca jilí' ycuí' Ndyosi cua'ni Ni. ²⁵Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' caja clyo'o

ngu' li'. La cui' ñi'ya nu ndi'i xcā ji'i ycu'i' Ndyosi ca su ntucua Ni, la cui' jua'a tyi'i ngu' li'. ²⁶¿Ha ná jlya ti' mā cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'? ¿Ha bilya chcu'i' mā lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la? Tso'o la si chcu'i' mā ñi'ya nscua cha' ji'i yaca quiche' bi', nu lo'o nchcu'i' ycu'i' Ndyosi lo'o Moisés ndi'ya: “Ycu'i' Ndyosi Xu'na Abram laca na”, nacui ycu'i' Ni ji'i Moisés; “ycu'i' Ndyosi Xu'na Isaac laca na', ycu'i' Ndyosi Xu'na Jacob laca na'”. ²⁷Ná nacui quityi bi' cha' na cua ngua ycu'i' Ndyosi Xu'na ngu' bi', ña'a ti tya laca Ni Xu'na ngu' bi' juani; lo'o jua'a laca ycu'i' Ndyosi Xu'na lcaa ñati lu'ú. Bi' cha' nacui na' cha' ná ngua cuayá' ti' mā tsiya' ti —nacui Jesús ji'i nu ngu' saduceo bi'.

**Cña nu ndulo la cha' cua'ni
na cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi**

²⁸Ndu sca mstru cha' jo'ó slo Jesús li'. Ndyuna mstru bi' ñi'ya nu nguxacui ngu' cha' ji'i Jesús, ñi'ya ngua cha' tso'o tsa nchcu'i' Jesús lo'o ngu'. Lo'o li' nchcuane mstru bi' sca cha' ji'i Jesús:

—Ca ta'a cña nu ngulo ycu'i' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na ni, ¿ñi'ya cña laca nu ndulo la cha' cua'ni na ji'i? —nacui ji'i Jesús.

²⁹Li' nguxacui Jesús cha' ji'i mstru bi':

—Ndi'ya nchcu'i' cha' nu nscua clyo la bi': “Cu'mā ngu' Israel, cua'ā jyacā mā cha' sca ti ycu'i' Ndyosi laca nu Xu'na na” —nacui Jesús ji'i—. ³⁰“Lo'o jua'a ntsu'u cha' tyucui tyiquee mā tyu'u cha' ji'i mā lo'o ycu'i' Ndyosi nu Xu'na mā, nu lo'o lubii ti cresiya ji'i mā, jua'a

lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique mā, jua'a lo'o tyucui juersa ji'i mā tyu'u cha' ji'i mā lo'o Ni.” ³¹Lo'o jua'a nscua chaca cha' nu nchcu'i' ndi'ya: “Cua'ni tya'na ti' mā ji'i tya'a ñati mā ñi'ya nu ndu'ni tya'na ti' mā ji'i ycu'i' ca mā”. Nga'aa ntsu'u xa' la cña nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na —nacui Jesús.

³²—Cha' liñi laca cha' nu nchcu'i' nu'u, mstru —nacui mstru bi' ji'i Jesús—, chañi cha' nu nchcu'i' nu'u cha' sca ti ycu'i' Ndyosi nu chañi cha' laca Ni Xu'na na; nga'aa ntsu'u chaca. ³³Lo'o jua'a tyucui tyiquee na nga'ā cha' tyu'u cha' ji'na lo'o ycu'i' Ndyosi, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique na, jua'a lo'o tyucui juersa ji'na tyu'u cha' ji'na lo'o Ni; ndu'ni tsa cha' cua'ni na jua'a. Lo'o jua'a cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, ñi'ya nu tya'na ti' na ña'a na ji'i ycu'i' ca na, tso'o tsa cha' bi'. Nu lo'o cua'ni na cña jua'a, quiña'ā tsa cha' tso'o ndyu'ni na li'. Xtyi la cha' ndulo ji'na cha' tsa lo'o na mstā nu caca ji'i ycu'i' Ndyosi, masi mstā ndyaqui, masi na'ni lu'ú nu cujuui na ca ne' laa cha' caca mstā.

³⁴Ngua cuayá' tso'o ti' nu qui'yu bi', ngua ti' Jesús.

—Ná quiña'ā tsa lyiji jinu'u cha' tyatí nu'u cha' ji'i ycu'i' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jinu'u —nacui Jesús ji'i mstru bi'.

Lo'o ndye nchcu'i' Jesús cha' bi', nga'aa nchcu'i' ngu' xi xa' la cha' lo'o, cha' ntsii ngu' xi ji'i.

**Nchcuane Jesús ji'i ngu'
cuentya ji'i Cristo**

³⁵Tya ndu Jesús nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa tonu bi'. Li' nchcuane yu ji'i ngu':

—Nchcui' nu mstru cha' jo'ó bi' cha' la cui' ñati tya'a jii' jyo'o David caca Cristo —nacui Jesús jii' ngu'—. ¿Ni cha' laca nchcui' mstru bi' jua'a? ³⁶Cua nchcui' ycui' jyo'o David tya sa'ni la cha' Xu'na yu laca ycui' Cristo. Xqui'ya cha' ngulu'u Xtyi'i ycui' Ndyosi jii' David, bi' cha' nguscua yu ndi'ya:

Ycui' Ni nu laca Xu'na na nacui jii' Cristo nu Xu'na na':
 “Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui 'na”, nacui Ni,
 “ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' jii' lcaa tya'a cusuu jinu'u, cha' caca nu'u loo jii' lcaa ca cha'”, nacui ycui' Ndyosi nu Xu'na na jii' Cristo.

³⁷Xu'na na', nchcui' jyo'o David jii' Cristo —nacui Jesús jii' ngu'—. ¿Ni cha' laca nchcui' ngu' cha' ñati tya'a jii' jyo'o David caca ycui' Cristo lacua?

Tso'o tsa ndyuna ñati cha' nu nda Jesús, lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndu ca bi'.

Ngusta Jesús qui'ya jii' mstru cha' jo'ó bi'

³⁸Lo'o li' tya nclyu'u la Jesús jii' ngu':

—Tii ti ti' ma cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó jii' ma. Ndiya tsa ti' ngu' bi', cha' tyijiloo ngu' jii' xa' la ñati —nacui Jesús—. Lacu' ngu' bi' late' tso'o ña'a nu tyucui' cu', cha' lye tsa cua'ni chi xa' ñati loo ngu' bi' lo'o ndya'a ngu' lcaya'. ³⁹Ndiya ti' mstru bi' tyucua lo yaca xlya nu tso'o la ña'a ne' laa, jua'a tyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndyaca ta'a. ⁴⁰Hasta nxlyaa mstru bi' ni'i jii' nu cuna'a ti'i, jua'a jii' lcaa na nu ntsu'u jii'

nu cuna'a bi' nxlyaa ngu'. Tyiquee' nchcui' mstru bi' lo'o ycui' Ndyosi; pana na cui'ni ti ndu'ni ngu' jua'a, cha' ña'a ñati jii' ngu' nti' ngu'. Bi' cha' lye la xcube' Ni jii' mstru bi', nu lo'o tyalaa tsa cha' cua'ni cuayá' Ni jii' lcaa ñati.

Msta nu nda sca nu cuna'a ti'i

⁴¹Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyaa tucua yu xi ne' laa bi' cacua ti su ndu caju su nxu'ba ngu' cñi cha' caca msta. Na'a yu jii' nu quiña'a tsa ñati nu ndya'a nsu'ba msta ne' caju cajua. Ndyaa xi ngu' culiya', quiña'a tsa cñi ngusu'ba ngu' culiya' bi' ne' caju bi'. ⁴²Li' ndyalaa sca nu cuna'a ti'i, ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' caju bi', ñi'ya nti' si laca bi' sca centavo ti. ⁴³Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' cha' caa ngu' slo:
 —Cha'ni cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui Jesús jii' ngu' bi'—, cha' tlyu la msta nu nda nu cuna'a ti'i jua que msta nu nda lcaa lo xa' la ñati nu ndya'a re. ⁴⁴Xa' ñati ni, nda ngu' cñi nu ntyucua ti jii' ngu'; pana nda nu cuna'a ti'i jua lcaa na nu ntsu'u ti xi jii', lcaa nu nga'a cha' caja xi na cacu ma' cua nda bi' juani.

Ngulala ti cati laa tonu

13 Lo'o li' cua tyu'u ti Jesús ne' laa tonu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii'.

—Mstru —nacui tsaca yu jii' Jesús—, ña'a tso'o nu'u xi jii' laa tonu re cha' tso'o tsa ndya'. Tso'o tsa ña'a quee nu ntsu'u sii' ni'i re —nacui.

²—¿Ha cua na'a ma cha' tonu tsa ni'i quee re? —nacui Jesús jii' li'—.

Nde loo la tyalaa sca ts̄a lo'o cuityi ñati jil'i ni'i re tsiya' ti, hasta nga'aa tyanu ni sca quee nu x̄ni ca'a ch̄u' ty'a'a.

**Cha' ti'í nu caca lo'o
cua tye ti chalyuu**

³Lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos, ngua'a ngu' xi su tyaca' tso'o laa tonu bi'. Nga'a Jesús lo'o Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan lo'o Andrés, cuaana ti nchcuane ngu' bi' jil'i yu li':

⁴—Cuacha' nu'u jil'i ya, ¿ni jacua' cuityi ngu' jil'i laa tonu jua? —nacui ngu' bi' jil'i Jesús—. ¿Ni'ya caca ca cuayá' ti' ya nu lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁵Ngulu'u la xi Jesús jil'i ngu' li': —Cui'ya ma cuentya cha' ná tucui cñilo'o jil'i ma —nacui Jesús—.

⁶Nde loo la caa quiña'a ñati nu chcuí' cha' cuiñi ti jil'i ycuí' na'. Chcuí' ngu' cha' ycuí' Cristo laca ngu', lo'o jua'a cñilo'o ngu' bi' jil'i quiña'a ñati nu jlya ti' cha' bi'.

⁷Tyempo bi' cañi cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu re lo'o ngu' xa' nasiyu, lo'o jua'a caja cha' jil'i ma cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu tyijyu'. Ná cutsii ma li'. ⁸Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xuu tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tlyu, tyuu se'i clyacui chalyuu li'. Lo'o jua'a lcau ti se'i caja jbi'ña jil'i ngu'. Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñati chalyuu, si'i na cua tye ti chalyuu li'.

⁹Lo'o cu'ma ni, tii ti ti' ma tyi'i ma li' —nacui Jesús—. Tejeya' ñati cuxi jil'i ma, jua'a sta ngu' qui'ya jil'i ma slo ngu' tisiya; quiji'i ngu' bi' jil'i

ma, masi ca ne' laa jil'i ngu'. Nga'a cha' tsatu ma slo ngu' gobierno, slo ngu' nu laca loo; cuentya jna' cacha' ma lcaa cha' tso'o jna' jil'i ngu' bi'.

¹⁰Pana tya lyiji tye chalyuu li', cha' clyo ntsu'u cha' cañi cha' tso'o cuentya jna' slo lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu. ¹¹Ná cutsii ma lo'o tejeya' ngu' jil'i ma cha' tsa lo'o ngu' jil'i ma slo ngu' tisiya cha' caca cuayá' jil'i ma lo'o ngu' bi', ni ná culacua tsa ti' ma ñi'ya cha' nu xacui ma jil'i ngu' bi'; ta ycuí' Ndyosi lcaa cha' nu nga'a cha' chcuí' ma ts̄a bi'. Nga'aa si'i ycuí' ti ma chcuí' ma li', cha' lo'o tyucui chacuayá' jil'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi chcuí' ma. ¹²Cuxi tsa caca tyempo li'; cujuui cuañi' ñati jil'i tya'a ngu' cha' cujuui ngu' jil'i, jua'a cujuui cuañi' ngu' jil'i sñi' ngu'. Lo'o nu ngu' cuañi' ni, caca ñasi' ngu' jil'i sti ngu', jil'i xtya'a ngu' li'; ta nu ngu' cuañi' bi' jil'i sti ngu', jil'i xtya'a ngu' cha' cujuui ngu' cuxi jil'i. ¹³Lye tsa caca ti'í ti' lcaa ñati jil'i ma xqui'ya cha' ñati jna' laca ma. Ná cube ti' ma; lcaa cu'ma nu talo ma jil'i cha' cuxi bi' ña'a cuayá' nu tye chalyuu, cua'ni lyaá ycuí' Ni jil'i ma li'.

¹⁴Cua nscua lo quityi jil'i jyo'o cusu' Daniel nu ngua tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' ca tiya' la ña'a ma cha' tyu sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'u jil'i lcaa na lubii—. (Caca cuayá' ti' ma cha' bi' nu lo'o chcuí' ma lo quityi re.) —Nu lo'o ña'a ma cha' ndu na suba' bi' ca ne' laa tonu su ná ntsu'u chacuayá' tyu —nacui Jesús—, li' tso'o la si xna lcaa ma nu ndi'i ma nde loyuu su cuentya Judea, xna ma cha' tyu'u cuatsi' ma laja ca'ya. ¹⁵Xna clya ma ts̄a bi' li'. Si nga'a ñati que

ni'ī ji'ī li, nga'aa caja tyempo ji'ī ngu' bi' tyaā ngu' nde ne' ni'ī, cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u ji'ī ngu'; nga'ā cha' ca'ya cya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna cya ngu' li'. ¹⁶Lo'o jua'ā si nga'ā ñati lo xtyā tsā bi', nga'aa caja tyempo xtyuū ngu' bi' ca to' tyi ngu' cha' squi'ya ngu' te' quicha' ji'ī ngu', cha' ntsu'u cha' xna cya ngu' bi' li'. ¹⁷Tya'na tsa nu cuna'ā tana; jua'ā nu cuna'ā nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ntyi', tya'na tsa caca ngu' bi' lo'o caca tsā bi'. ¹⁸Tso'o si jñā mā cha' ji'ī ycu'i Ndyosi cha' ná caca tyempo tlya' bi' nu lo'o ntsu'u cha' xna mā, ¹⁹cha' lye tsa chcube' ngu' tsā bi'. Ni sca quiya' bilya chcube' ñati chalyuu jua'ā, tya lo'o ngüiñá ycu'i Ndyosi chalyuu. Lo'o jua'ā tyempo nu caca nde loo la, nga'aa chcube' ngu' chaca quiya' jua'ā. ²⁰Pana cua nacui ycu'i nu Xu'na na cha' xtyi la tsā caca tyempo nu chcube' ngu' ca li'. Si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa cyaá ni tsaca ñati chalyuu li'. Pana xqui'ya cha' tya'na ti' ycu'i Ni ji'ī ñati ji'ī Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsā caca tyempo cuxi bi'.

²¹'Ca nde loo la ndi'yā chcu'i nu ngu' cuiñi lo'o mā: "Ña'ā mā ña'ā, cua ndyalaa Cristo ca nde", ñacui ngu' cuiñi. Lo'o li': "Ña'ā mā ña'ā, cua ndyalaa Cristo quichi jua'", ñacui xa' la nu cuiñi li'. Ná taquiya' mā ji'ī cha' nu chcu'i ngu' bi'. ²²Cristo cuiñi caca ngu' bi'. Lo'o jua'ā tyu'u tucua xi nu cuiñi nu chcu'i cha' tu'ba ji'ī ycu'i Ndyosi laca ycu'i ca ngu'; cha' cuiñi ti cua'ni ngu' bi' cha' tlyu, cha' cube tsa ti' xa' ñati. Cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'ā, cha' tyjiloo ngu' ji'ī mā nti' ngu', lo'o

jua'ā ji'ī lcaa ñati nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'ī. ²³Cua ndacha' na' cha' bi' ji'ī mā juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi', cha' cui'ya mā cumentya ñi'yā caca cha' bi', cha' caca tii ti' mā li'.

**Ndi'yā caca lo'o chaca
quiya' cāā ycu'i nu cua nda
Ni ji'ī lijyā cha' caca ñati**

²⁴Tya ngulu'u Jesús la xi cha' ji'ī ngu' li':

—Lo'o li' —nacui yu—, nu lo'o ndye nchcube' ñati, caca talya ña'ā xee cuichaa li', lo'o jua'ā nga'aa tyaca' xee co' li'. ²⁵Tyalú cuii lo'o cualya nu ntsu'u nde cuā ca lo yuu li', lo'o jua'ā xquiña Ni ji'ī lcaa na nu ntsu'u nde cuā. ²⁶Lo'o na' nu cua nda Ni 'na lijyaā cha' caca na' ñati ni, ña'ā ngu' 'na, cha' cāā na' laja coo nu ndubi tsa ña'ā. Lye xi ña'ā caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na cāā na'. ²⁷Li' culo na' cñā ji'ī quiña'ā tsa tya'ā xcā ji'ī ycu'i Ndyosi, cha' tsā xcā bi', cha' xuti'i se'i ti ji'ī lcaa ñati nu cua ngusubi ycu'i Ni ji'ī; tsā xcā bi' lcaa su ndi'ī ñati bi' tyucui ña'ā chalyuu.

²⁸'Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'ā na xi lo'o ña'ā na masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua sati, li' caluu laca'; caca cuayá' ti' na li' cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo. ²⁹Lo'o jua'ā caca cuayá' ti' mā cha' cua tye ti lcaa cha'; nu lo'o ña'ā mā tyu'u tucua lcaua ti cha' nu cua ndacha' na' ji'ī mā tsa, cua cāā ti ycu'i na' li'. ³⁰Chañi cha' nu nchcu'i na' lo'o mā, cha' lo'o bilya tye cha' ji'ī lcaa ñati nu lu'ú chalyuu juani, li' caca lcaa cha' nde chalyuu ñi'yā nu ndacha' na' ji'ī mā tsa. ³¹Tye

cha' jil'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, tye cha' jil'i chalyuu, pana ná tye tsiya' ti cha' nu cua nchcui' na' lo'o ma, cha' xcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na'.

³²Ni sca ñati ná jlo ti' ni tsá caca cha' bi', ni hora caca; masi xca' jil'i ycuil' Ndyosi, masi na' nu laca nu sca ti Sñi' ycuil' Ni, ná jlo ti' ya. Sca ti ycuil' Ndyosi Sti na', jlo ti' Ni ni tsá caca bi'.

³³Tii ti ti' ma tyil'i ma, cua'ni yala ma lo'o ntajaty ti ma jil'i ycuil' Ni, cha' ná jlo ti' ma ni jacua' caca tsá bi'. ³⁴Ñi'ya laca lo'o cua tsaa ti sca ñati tlyu tyijyu': lo'o cua tsaa ti yu, ta yu cña jil'i msu cha' ña'asi' ngu' to' tyi yu, sca cña scaa msu bi'; cuati culo nu xu'na niñi' bi' cña jil'i nu qui'yu nu ndu cua ca to' lo'o cha' cua'ni tii ti' yu. ³⁵Jua'a cu'ma ni, tii ti ti' ma tyil'i ma cha' ná jlo ti' ma ni jacua' tyaa nu Xu'na ma, masi nde ngusii, masi cla'be talya, masi hora nxi'ya ndye'e, masi lo'o cua nguxee chaca tsá. ³⁶Tii ti ti' ma tyil'i ma lacua si tsiya' ca tyu'u tucua yu caa yu, cha' ná tyalaa ycuil' nu Xu'na ma laja lo'o laja' ti ma. ³⁷Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, jua'a lo'o lcaa ñati: Tii ti ti' ma tyil'i ma lacua.

Cuaana ti ngüiñi cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' jil'i Jesús

14 Tya lyiji tya tyucuaa tsá cha' caca ta'a pascua, li' ndyaca ta'a su ndacu ngu' xlyá nu ná ndya' lo'o scua' tiye'. Nclyana sti jo'ó nu laca loo, nclyana mstru cha' jo'ó, ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' caca tejeya' ngu' jil'i Jesús cuaana ti, cha' cujuui' ngu' jil'i. ²Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cña bi':

—Ná tso'o tejeya' na jil'i yu tsá ta'a —nacui' ngu'—. Caca ñasi' tsa lcaa

ñati nu ndi'i ta'a si jua'a, tlyu tsa cha' cusuu caca bi' li'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

³Lo'o li' nga'a Jesús to' tyi Simón nu ngusñi quicha ndyatsu' cuaña'. Ca quichi Betania ntucua tyi nu Simón bi'. Lo'o nga'a ngu' to' mesa ndyacu ngu', li' ndyalaa sca nu cuna'a slo ngu' lo'o sca caatya quee alabastro, nu ngutsa'a lo'o setye tyixi xtyi'i nu laca setye nardo; quiña'a tsa nga'a setye bi'. Li' ngucha nu cuna'a bi' tu'ba caatya, ngusalú setye lo xlya hique Jesús su ntucua yu. ⁴Bi' cha' ngua ñasi' xi ñati tya'a ndyacu ngu' nu lo'o na'a ngu' cha' bi':

—¿Ni cha' ngusalú nu cuna'a setye cua jua'a ti? —nacui' ngu'—. ⁵¿Ni cha' ná ndyujui' jil'i cha' caja xi cñi cha' ta jil'i ngu' ti'i? Sna siyento cñi plata nga'a tsa lo cua setye tyixi xtyi'i bi' —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu'.

Lye tsa nchcui' ngu' lo'o nu cuna'a bi' li'.

⁶—Nga'aa chcui' lye ma lo'o nu cuna'a re —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Ná cua'a ma jil'i. Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re cuentya jna'.

⁷Lcaa tsá ndi'i ngu' ti'i lo'o ma nde chalyuu, bi' cha' taca cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' ti'i ni jacua' nu nti' ti ma; pana nu na' ni, cua tye ti tsá nu tyi'i na' lo'o ma. ⁸Cua ngua'ni nu cuna'a re lcaa ña'a cha' nu nchca jil'i. Na cua ngua'ni ma' cha' caca tyixi xtyi'i loo na' juani; masi tya lyiji cajaa na', yala la ngua'ni cho'o ma' jil'i tyucui' ña'a na' cha' xatsi' ngu' 'na. ⁹Chañi cha' nu chcui' na' lo'o ma juani, cha' lcaa su cañi cha' jna'

tyucui ña'a chalyuu, ca bi' cuna ñati lcaa cha' nu ngua'ni nu cuna'a re juani, cha' tyi'u ti' ngu' cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re.

**Ndyujui' Judas cresiya
ji'i Jesús ji'i ngu' xña'a**

¹⁰Lo'o Judas Iscariote ni, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca bi'. Li' ndu'u nu Judas bi' ndyaa slo sti jo'ó nu laca loo, cha' cujuí' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' bi'. ¹¹Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu ngu' tlyu bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Judas lo'o ngu', bi' cha' nacui' ngu' tlyu bi' ji'i cha' ta ngu' cñi ji'i. Li' ncl yana Judas ni hora caca ji'i ta ji'i Jesús ya' ngu' xña'a bi'.

**Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sji
lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i**

¹²Lo'o ngua tsá clyo ji'i ta'a nu ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scuá tiye' ndya' bi', tsá bi' ndujui' ngu' xlyá' cuañi' cha' cacu ngu' ta'a pascua. Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Macala cua'ni cho'o ya na cha' cacu na sji nu cuentya ji'i ta'a pascua? —nacui' ngu' ji'i yu.

¹³Li' ngulo Jesús cña ji'i' tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Yaa clyo ma lquichí —nacui' yu ji'i ngu' bi'—. Cajua tyacua tya'a ma lo'o sca nu qui'yu nu ntucua sca te'í hitya scu yu. Tsaa lca'a ma ji'i yu bi'. ¹⁴Su tyatí yu ni'i, ndi'ya chcui' ma lo'o nu laca xu'na ni'i bi': “Ndi'ya nacui' nu mstru ji'na jinu'u: Cua'ni nu'u cha' tso'o cacha' nu'u 'na, ¿macala ntsu'u su caa na' cha' cacu na' sji lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a 'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua?”

Jua'a ñacuí ma ji'i ngu' nu ca tyi bi'. ¹⁵Li' culu'u yu sca se'i tlyu ji'i ma, sca ba'a ni'i nde cua nu cua laca ngua tso'o, nu ntsu'u lcaa na nu cua'nijo'o ji'na li'. Ca bi' cua'ni cho'o ma sji cacu na —nacui' Jesús.

¹⁶Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lquichí ndyalaa ngu' to' ni'i bi', lo'o ñi'ya nu nacui' Jesús ji'i ngu', jua'a ngua cha' bi'. Ngua'ni cho'o ngu' na cacu ngu' sji cuentya ji'i ta'a pascua li'.

¹⁷Lo'o cua ngusii, li' lijya Jesús lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. ¹⁸Laja lo'o nga'a ngu' ndyacu ngu', li' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui' Jesús—; ntsu'u tsaca cu'ma nu stu'ba ti ndyacu lo'o na juani, nu cua cujuí' ti cresiya 'na ji'i ngu' xña'a.

¹⁹Xñi'i xi ti' ngu' ndi'i ngu' li'. Hora ti lcaa ngu' lo'o tya'a ngu', nguxana nchcui' ngu' lo'o Jesús: —¿Ha na' nu ta jinu'u ya' ngu' xña'a? —nacui' tsaca ji'i.

—¿Ha na'? —nacui' chaca ji'i li'.

²⁰—Sca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ma, bi' laca nu cujuí' cresiya 'na ji'i ngu' xña'a —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Sca yu tya'a ma nu stu'ba ti ndyacu lo'o na ne' sca ti ca'ña scuaa re —nacui'—. ²¹Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati ni, caca cha' jna' ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cuentya jna' cua sa'ni la. Pana tya'na tsa ñati nu ta 'na ya' ngu' xña'a li', tso'o la ngua ji'i yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

²²Tya ndyacu ngu' sji bi' lo'o ntejeya' Jesús ji'i sca xlyá, ndya yu xly'a'be ji'i ycuí' Ndyosi cuentya ji'i

xlyá bi', ngusa'be yu ji'i, cha' tacha ji'i ngu' cha' cacu ngu'.

—Cacu mā xlyá re —nacui Jesús ji'i ngu'—, cha' ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde.

²³Li' ntejeya' Jesús ji'i sca vaso vino, ndya yu xlyá'be ji'i ycu'i Ni, nda yu vaso ji'i ngu' cha' co'o ngu' li'. Ndyo'o lcaa ngu' vino bi' li'.

²⁴—Ñi'ya nti' tañi na', jua'a nti' nu nde —nacui Jesús ji'i ngu'—. Tyalú tañi na' cha' caja ñi'ya cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ñati, cha' jua'a quiñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati chalyuu chaca quiya'. ²⁵Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā, cha' nga'aa co'o na' vino chaca quiya', ña'a cuayá' tyalaa tsá bi' lo'o co'o na' vino cucui lo'o cu'mā ca su laca ycu'i Ndyosi loo; xa' co'o na' ji'i li'.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo ji'i Jesús tsiya' ti

²⁶Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca jii ji'i ycu'i Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos. ²⁷Xa' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li'.

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'mā ña'a mā 'na —nacui Jesús ji'i ngu'—. Xtyanu mā xi 'na ca ndyi la. Li' caca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi ndi'ya: “Lo'o cujuui na' ji'i nu ña'asi ji'i xlyá' bi', xna lcaa xlyá' tyaa ni' li'”. Jua'a nchcui' quityi. ²⁸Pana nu lo'o tyu'ú na' chaca quiya', tsa'a na' nde Galilea nu tya lyiji tsa cu'mā.

²⁹—Masi lcaa ngu' xtyanu ngu' jinu'u, pana nu na' ni, ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti —nacui Pedro ji'i Jesús li'.

³⁰—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u —nacui Jesús ji'i Pedro—. Ca

ndyi sna quiya' chcui' nu'u lo'o ñati cha' ná nslo nu'u 'na. Jua'a cha' ta nu'u lo'o ñati nu lo'o bilya xi'ya ndye'e tucua quiya' talya ndyi.

³¹—Ná chcui' na' lo'o ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui Pedro ji'i Jesús—. Masi cujuui ngu' jinu'u, masi cua cujuui ti ngu' 'na, ná xacui na' cha' ji'i ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacui.

Lye tsa nchcui' Pedro, lo'o jua'a lcaa tya'a ngu', stu'ba ti nchcui' ngu'.

Nchcui' Jesús lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu ca Getsemaní

³²Lo'o li' ndyaa ngu' sca ne' lo'o su ndu xi yaca tyacala' ca su naa Getsemaní.

—Cua'a mā xi ca ndacua ti —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. Tsa'a na' ca nde la xi cha' chcui' na' lo'o ycu'i Ndyosi Sti na' —nacui yu.

³³Ndyaa yu la xi li', ndyaa lo'o yu ji'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan. Li' lye tsa ngua xñi'i ti' Jesús, ndya'a tsa cha' tyiquee yu xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti ji'i yu.

³⁴—Xñi'i tsa ti' na' juani —nacui Jesús ji'i ngu'—, nga'aa talo na' cha' xñi'i tsa ti' na'. Tyanu mā ca nde ti, tii ti ti' mā tyi'i mā —nacui.

³⁵Tya ndyaa Jesús la xi ca nde bi' la, ndyatú sti' yu lo yuu ti, ngüijña yu ji'i ycu'i Ndyosi si caja ñi'ya nu caca cha' ná tyacua cha' cuxi ji'i yu.

³⁶—Sti na' —nacui Jesús ji'i ycu'i Ndyosi—, lcaa lo cña nchca cua'ni nu'u. Bi' cha' juani, ná ta nu'u chacuayá' tyacua cha' cuxi re 'na, si cajá la ñi'ya nu caca cua'ni na' cña re —nacui Jesús ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu—. Pana si'i ñi'ya nu nti' na' cha'

caca, masi cua'ni nu'u lo'o na' ñi'ya nu nti' ycu' nu'u.

³⁷Li' ñaa Jesús chaca quiya' su nga'a nu sna tya'a ngu'. Na laja' ti ngu' bi' li'.

—Simón —nacui yu jil'i Pedro—, ¿ha laja' tsa nu'u? —nacui—. ¿Ha ná nchca talo nu'u ni sca hora tii ti nu'u xi? ³⁸Tii ti ti' mā tyi'i mā juani. Chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi cha' ná cua'ni nu cuiñaja ngana jil'i mā. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña re 'na; pana ná tyu'u scua juersa jil'i mā, bi' cha' yala tsa ndyaja' mā.

³⁹Xa' ndyaa Jesús xi, la cui' ti cha' ngüijña yu jil'i ycu' Ndyosi Sti yu chaca quiya'. ⁴⁰Li' ñaa yu chaca quiya' slo ngu' bi'; pana xa' laja' ngu' bi', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'. Li' nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya xacui ngu' cha' jil'i yu. ⁴¹Xa' ndyaa Jesús li'. La cui' jua'a sna quiya' ñaa Jesús su ndi'i ngu'.

—¿Tya laja' mā? ¿Tya ntsiya cña' mā? —nacui Jesús jil'i ngu'—. Cuayá' juani, cua ndyalaa hora nu tyaa lo'o ngu' jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Cua ta ti ñati jna' ya' ngu' xña'a juani. ⁴²Tyatü mā, cha' tyaa na lacua, cha' cua ndyalaa yu nu cua ndyujui' cresiya jna' jil'i ngu' xña'a.

Ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús preso

⁴³Laja lo'o nchcui' Jesús, li' ndyalaa nu Judas bi' slo, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús laca nu Judas bi'. Quiña'a tsa ngu' tyaala ndya'a ngu' lo'o Judas, ñati nu cua ngulo ngu' tisiya cña jil'i cha' caa caqui'ya ngu' jil'i Jesús; lo'o maxtyi cusuu, lo'o yaca ndyi'ya ngu'

lijya ngu'. Sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu', bi' laca nu ngulo cña jil'i ngu' tyaala bi'. ⁴⁴Judas nu cua ta ti jil'i Jesús ya' ngu' cuxi bi' ni, cua nchcui' lo'o nu ngu' tyaala bi' cua tsa la, ñi'ya nu cua'ni:

—Chcuicha' na' jil'i nu qui'yu bi', cuati cacu na' saca' yu —nacui Judas jil'i ngu' tyaala—. Xñi mā jil'i hora ti, yaa lo'o clya mā jil'i yu bi' —nacui.

⁴⁵Bi' cha' lijya Judas bi' juani, ndyaa ca su ndü Jesús cha' chcuicha' jil'i yu.

—Nde ti ndü nu'u, mstru —nacui Judas.

Ndyacu Judas saca' Jesús li'.

⁴⁶Hora ti ntejeya' nu ngu' tyaala jil'i Jesús li', cha' tyaa lo'o ngu' jil'i yu.

⁴⁷Lo'o li' sca ngu' nu tya'a ndya'a Jesús ngusicua maxtyi jil'i, ngusi'yu cu' jyaca sca msu jil'i sti jo'ó nu laca loo la. ⁴⁸Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' tyaala bi':

—¿Ha lo'o maxtyi cusuu lo'o yaca ndya'a mā cha' tejeya' mā 'na? —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. ¿Ha sca ñati cuaana laca na' lacua? ⁴⁹Tyuu tsa tsa na'a mā 'na lo'o nga'a na' ne' laa tonu, ngulu'u na' cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ñati, pana ná ntejeya' mā 'na li'. Jlo ti' na' ñi'ya nu ndyaca juani, cha' la cui' ña'a cha' nu nscua lo quityi jil'i ycu' Ndyosi cuentya jna', jua'a ndyaca juani.

⁵⁰Li' nguxtyanu lcaa tya'a ndya'a Jesús jil'i yu, ngusna ngu'. ⁵¹Sca ti yu cuañi' ndyanu, ndya'a lca'a jil'i ngu' nu ndyaa lo'o jil'i Jesús. Sca tasá ti ngüixii chu' yu cuañi' bi'. Lo'o jua'a ngua ti' ngu' tyaala tejeya' ngu' jil'i yu cuañi' bi'; ⁵²bi'

cha' nguxtyanu ji'li tasá ji'li ya' ngu', ngusna masi quichi' ti.

Ndu Jesús slo ngu' tisiya

⁵³Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' ji'li Jesús slo xu'na sti jo'ó. Cua ndyu'u ti'li lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' lo'o mstru cha' jo'ó cajua, cua ndyu'u ti'li ngu' slo xu'na sti jo'ó bi'. ⁵⁴Tyijyu' ti ndyu'u lca'a Pedro chu' ngu' tyaala ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ne' lo'o ji'li xu'na sti jo'ó. Li' ngua'a Pedro slo ngu' nu nga'a cua ca ni'li bi' su nga'a ngu' to' lquii' cha' caca chcatsu ngu'.

⁵⁵Ngua ti' sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' tisiya bi' sta ngu' qui'ya ji'li Jesús cha' cujuui ngu' ji'li yu, pana ná nquije ñi'ya nu cujuui cuañi' ngu' ji'li yu. ⁵⁶Ndyaa tsa ngu' cuiñi slo ngu' cha' sta ngu' qui'ya ji'li Jesús, pana ná stu'ba nchcui' ngu' bi'.

⁵⁷Su cua ndye li' ndu xi ngu' cuiñi, nchcui' ngu' lo'o nu ngu' tlyu bi':

⁵⁸—Cua ndyuna ya sca cha' nu nchcui' nu qui'yu re —nacui sca ngu' cuiñi bi'—. Ndi'ya nchcui' yu: “Cuityi na' ji'li laa tonu re nu ngüiñá ñati chalyuu ti. Chu' sna tsa ti cua'ni na' cha' tya' chaca nu ná cuiñá ñati chalyuu”, nacui Jesús re. Cua ndyuna ya cha' jua'a nchcui' yu —nacui ngu' cuiñi bi'.

⁵⁹Pana ná stu'ba nchcui' nu ngu' cuiñi bi'.

⁶⁰Lo'o li' ndyatü sti jo'ó nu laca loo la slo lcaa ngu' tlyu, nchcui' lo'o Jesús:

—¿Ha nga'aa ntsu'u cha' nu xacui nu'u ji'li cua, cha' tyu'u lubii nu'u cuentya ji'li qui'ya nu ngusta ngu' jinu'u? —nacui sti jo'ó bi' ji'li Jesús.

⁶¹Ti ti ndu Jesús, ni sca cha' ná nguxacui yu tsiya' ti. Bi' cha' xa'

nchcuane sti jo'ó nu laca loo la ji'li yu li':

—¿Ha chañi cha' Cristo laca nu'u? —nacui—. ¿Ha nu'u laca nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'li? —nacui sti jo'ó bi' ji'li Jesús.

⁶²—Chañi cha' nu nda ma, na' laca nu bi' —nacui Jesús ji'li ngu' li'—. Lo'o jua'a nde loo la ña'a ma 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ña'a ma 'na lo'o ntucua na' la'a tsu' cui' su tlyu bi', ca su ntucua ycuil' Ndyosi Sti na' nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'li Ni; ña'a ma 'na lo'o caa na' chaca quiya' laja coo nde cua li'.

⁶³Ñasi' tsa sti jo'ó nu laca loo la, bi' cha' ngusaa' ste' ycuil' slo ngu'.

—Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati qui'ya ji'li nu qui'yu re —nacui sti jo'ó bi' ji'li ngu'—. ⁶⁴Na cua ndyuna ma cha' tonu tsa cha' suba' nu nchcui' yu re ji'li ycuil' Ndyosi, nu lo'o nacui yu cha' nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi laca ycuil' yu. ¿Ñi'ya chcui' ma ji'li cha' bi'?

Lcaa ngu' nguxacui ngu' cha' ji'li nu laca loo bi', cha' nga'a cha' cajaa Jesús.

⁶⁵Li' nguxana ngu' ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'li Jesús; ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu, jua'a ndyiji'li ngu' ji'li laja lo'o ndyacui' loo yu lo'o sca late'.

—Juani ni, cua'ni nu'u cha' ca tii nu'u —nacui ngu' ji'li Jesús li'—, cacha' nu'u ji'li ya, ¿tilaca laca nu ngujui'li hi'?

Lo'o nu ngu' nu ndu cua bi', ngujui'li ngu' ndacu' ji'li yu li'.

Nacui Pedro cha' ná nslo ji'li Jesús tsiya' ti

⁶⁶Tya nga'a Pedro to' ni'li ji'li xu'na sti jo'ó, lo'o li' ndyu'u tucua sca nu cuna'a cua' nu ndu'ni cña ji'li sti jo'ó bi'. ⁶⁷Nxña'a nu cuna'a bi' ji'li Pedro

su nga'a to' lquii', li' xa' nxña'a tso'o ca ji'i chaca quiya'.

—Lo'o nu'u ndya'a lo'o Jesús Nazaret bi' —nacu'i nu cuna'a bi' ji'i.

⁶⁸—Si'i na' —nacu'i Pedro—. Ná jlo ti' na'. Ná nchca cuayá' ti' na' ni cha' nchcui' nu'u —nacu'i Pedro ji'i nu cuna'a bi'.

Li' ndu'u Pedro ndyaa to' lo'o ti. Nxi'ya ndye'e li'. ⁶⁹Xa' na'a nu cuna'a bi' ji'i chaca quiya', nguxana nchcui' lo'o ngu' nu ndu cacua ti:

—Lo'o nu qui'yu jua laca tya'a ngu' bi' —nacu'i nu cuna'a bi'.

⁷⁰Xa' nchcui' Pedro cha' ná lo'o ycu'i'. Pana ca tiya' la xi nchcui' ngu' nu ndu cacua ti lo'o Pedro:

—Chañi cha' tya'a ndya'a ngu' bi' laca nu'u —nacu'i ngu'—, cha' lo'o nu'u laca ngu' Galilea —nacu'i ngu' ji'i Pedro.

⁷¹Li' nguxana Pedro ngua'ni jura cha' xcube' ycu'i' Ni ji'i si cha' cuiñi chcui' lo'o ngu'.

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu nu nchcui' tsa ma cha' ji'i —nacu'i Pedro ji'i ngu'.

⁷²Hora ti xa' ngusi'ya ndye'e. Li' ntsu'u ti' Pedro ñi'ya ngua cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o tsā: “Ndi'ya cua'ni nu'u ndyi, Pedro; chcui' nu'u lo'o ñati sna quiya' cha' ná nslo nu'u 'na, nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e tucua quiya'”. Bi' cha' nxi'ya tsa Pedro li'.

Ndu Jesús nde loo Pilato nu laca loo

15 Lo'o nguxee chaca tsā tya ndi'i sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' cusu', lo'o mstru cha' jo'ó, ndi'i lcaa ngu' tisiya cha' chcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ji'i cha' bi'. Li' ngusca' ngu' ji'i Jesús, ndyaa

lo'o ngu' ji'i slo Pilato nu ngua gobernador romano cha' caca cuayá' ji'i. Nchcuane Pilato ji'i Jesús li':

²—¿Ha nu'u laca rey ji'i ngu' judío?

—La cui' ñi'ya nu nacu'i nu'u, la cui' laca na' —nacu'i Jesús ji'i gobernador bi'.

³Lo'o li' ngusta sti jo'ó nu laca loo quiña'a qui'ya ji'i Jesús slo nu Pilato bi'. ⁴Li' xa' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nchca xacu'i nu'u cha' ji'i ngu' jua? —nacu'i Pilato ji'i—.

Na cua quiña'a qui'ya ngusta ngu' jinu'u.

⁵Nga'aa nchcui' Jesús lo'o ngu' tsiya' ti, lo'o ndube tsa ti' Pilato li'.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' ji'i Jesús

⁶Lcaa yija lo'o ndyaca tsā ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador ji'i sca ti preso, cua ña'a ca preso nu ndijña ngu' judío ji'i. ⁷Ntsu'u tyuu tya'a ngu' ne' chcuā, ngu' nu cua ndyujui ji'i ñati laja lo'o ngusuu tya'a ngu' lo'o nu ngu' xa' tsu' nu laca loo. Sca preso bi' laca Barrabás. ⁸Li' ndyu'u ti'i quiña'a ñati slo Pilato, ndijña ngu' ji'i cha' cua'ni lyaá ji'i sca preso ñi'ya nu ndu'ni nu laca loo lcaa yija.

⁹—¿Ha cua nti' ma cha' cua'ni lyaá na' ji'i yu cua nu laca rey ji'i cu'mā ngu' judío? —nacu'i Pilato ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

¹⁰Cua nchcui' Pilato jua'a xqui'ya cha' ngua tii cha' liye' tsa ti' sti jo'ó nu laca loo ji'i Jesús, bi' cha' ndya'a lo'o ngu' ji'i yu slo ycu'i' Pilato.

¹¹Pana ndijña ngu' quiña'a ji'i Pilato cha' cua'ni lyaá ji'i Barrabás, si' ji'i Jesús. Na cua nchcui' nu ngu'

quiña'a bi' lo'o Pilato cha' clyaa' jil'i Barrabás, xqui'ya cha' la cui' sti jo'ó nu laca loo cua nchcui' tsa lo'o ngu' cha' jua'a jāa ngu' cha' jil'i Pilato.

¹²Xa' nchcuane Pilato jil'i ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni na' lo'o yu re, nu nchcui' mā jil'i cha' laca yu rey jil'i ngu' judío lacua? —nacui' Pilato jil'i nu ngu' quiña'a bi'.

¹³Cuii' ngusi'ya ngu' jil'i Pilato li':

—Cujuii' clyā jil'i yu lo crusi —nacui' ngu' jil'i.

¹⁴—¿Ni cha' laca cha' nti' mā cha' kujuii' na' jil'i yu re? —nacui' Pilato jil'i ngu'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u jil'i yu?

Lye la nxi'ya lo'o ngu' jil'i Pilato li': —Cujuii' clyā jil'i yu lo crusi.

¹⁵Lo'o li' ngua'ni lyaá Pilato jil'i Barrabás cha' tyaala' tyiquee nu ngu' quiña'a bi'. Lo'o lye ngujui'i' sendaru jil'i Jesús lo'o reta, li' ngulo Pilato cña jil'i sendaru cha' tya lo'o ngu' jil'i Jesús cha' kujui'i' ca'a ngu' jil'i lo crusi.

¹⁶Ndyaa lo'o sendaru jil'i Jesús nde ne' ni'i su ntucua ngu' nu laca loo bi', lo'o jua'a ndyu'u ti'i ña'a lcaa sendaru nu ntsu'u cajua. ¹⁷Li' nguxacu' ngu' jil'i Jesús lo'o sca late' cuaa ña'a. Ngüixii' ngu' lti quiche' chü' tya'a cha' caca sca sne', ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús. ¹⁸Li' ngua'ni tlyu ngu' jil'i yu cha' cuiñi ti:

—Tso'o ti tyi'i nu'u, rey jil'i ngu' judío —nacui' sendaru jil'i.

¹⁹Nguxana ngu' ngujui'i' ngu' yaca quii hique Jesús li'. Lye ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu. Li' ndyatu sti' ngu' slo yu, ñi'ya si cua'ni tlyu ngu' jil'i yu, masi cha' cuiñi ti. ²⁰Nu lo'o ndye ngustí lo'o ngu' jil'i Jesús, li' ngulo ngu' late' cuaa ña'a bi' jil'i;

xa' nguxacu' ngu' ste' ycu'i' ca yu li', cha' tsa lo'o ngu' jil'i yu ca su kujui'i' ca'a ngu' jil'i lo crusi. Ndu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' jil'i yu li'.

Ngujui'i' ca'a ngu' jil'i Jesús lo crusi

²¹Tyucuii' lo'o ndyaa' ngu', li' na'a ngu' sendaru jil'i Simón ngu' Cirene; sti Alejandro lo'o Rufo laca nu Simón bi'. Cua ñaa Simón ca su ndyaa cña ne' quixi', lo'o li' ngulo sendaru cña jil'i cha' qui'ya crusi bi' cuenta yā jil'i Jesús.

²²Li' ndyalaa lo'o ngu' jil'i Jesús ca su naa Gólgota. (Nu Gólgota ni, ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o, jua'a nti' ñacu'i' cha' bi' cha'cña ji'na.) ²³Li' nda ngu' vino nguxa' lo'o taná mirra cha' co'o Jesús, pana ná ntaja'a yu co'o yu vino bi'. ²⁴Li' ngujui'i' ca'a ngu' jil'i yu lo crusi. Lo'o li' ngüijya ngu' sendaru lo'o tya'a ngu', cha' clyana ngu' cha' lo'o tya'a ngu' tilaca nu caja ste' Jesús jil'i. Jua'a ngua cha' ndye ndacha ngu' ste' Jesús jil'i tya'a ngu'.

²⁵Hora cua caa nde tlyā ngua lo'o ngujui'i' ca'a sendaru jil'i Jesús lo crusi.

²⁶Nde hique crusi bi' cua nscua letra nu nchcui' ni qui'ya nu ngusta ngu' jil'i Jesús: “Nu nde laca rey jil'i ngu' judío”, nacui' letra bi'. ²⁷La cui' tsā bi', ngujui'i' ca'a ngu' jil'i tucua tya'a ngu' cuaana lo crusi se'i ti lo'o Jesús. Crusi jil'i tsaca ngu' cuaana bi' ndü la'a tsu' cui' jil'i Jesús, crusi jil'i chaca ndü la'a tsu' coca bi'. ²⁸Jua'a ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni lo quityi jil'i ycu'i' Ndyosi, nu nchcui' ndi'ya: “Ngua ti' ngu' cha' tya'a ngu' cuxi laca yu”. Jua'a cha' nscua lo quityi bi'.

²⁹Ngustí lo'o tsa ngu' jil'i Jesús lo'o nteje tacui ngu' tyucuii', nchcui' tsa ngu' cha' suba' jil'i yu.

—Jaa, nu'u laca nu nchcui' cha' cuityi ji'i laa tonu jua —nacui' ngu' bi'—, lo'o li' nacui' nu'u cha' xa' cuiña nu'u ji'i chaca quiya' chu' sna tsa ti, ngua ti' nu'u. ³⁰Cua'ni lyaá nu'u ji'i ycu'i' ca lacua; cua'ya clya nu'u lo crusi cua juani, si caca jin'u'u —nacui' ngu'.

³¹Lo'o sti jo'ó nu laca loo, lo'o jua'a mstru cha' jo'ó, ngustí lo'o ngu' ji'i Jesús.

—Ngu'a'ni lyaá yu ji'i xa' ñati —nacui' nu ngu' tlyu bi' ji'i tya'a ngu'—, pana ná nchca clyaá ycu'i' ca yu. ³²Cristo laca yu, nu rey ji'i ngu' Israel tya'a na laca yu, nacui' yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi ycu'i' ti yu, cha' ña'a na si caca ji'i yu. Jlya ti' na ji'i yu li' —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

Lo'o jua'a nu ngu' cuaana tya'a ngujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi, lo'o ngu' bi' nchcui' ngu' cha' suba' ji'i Jesús.

Ngujuii Jesús

³³Lo'o ndyalaa nde hora ngua talya xee tyucui' ña'a loyuu. Sna hora ndalo cha' talya xee. ³⁴Pana lo'o ngua hora cua sna nde ngusii, li' cuii' ngusi'ya Jesús:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —nacui'. (Ndi'ya nti' ñacu'i' cha' bi' cha'cña ji'na: Ndyosi 'na, Ndyosi 'na, ¿ni cha' laca ngulaya' nu'u 'na?)

³⁵Ndyuna xi ngu' nu ndu' cacua ti, pana ná ngua cuayá' ti' ngu' ni cha' nchcui' yu:

—Cua'a jyaca ma, nxi'ya yu ji'i jyo'o Elías —nacui' ngu' bi'.

³⁶Li' ngusna sca ñati ndyaa ndyiqui'ya sca quiche; ngüicha' ngu' ji'i quiche bi' lo'o vino tiye' li',

ngusicua ngu' ji'i lo'o sca yaca qui cha' co'o Jesús.

—Jatya na xi —nacui' nu ñati bi'—, ña'a na si caa jyo'o Elías cha' ta'ya ji'i Jesús lo crusi.

³⁷Cuii' ngusi'ya Jesús li', ngujuii li'. ³⁸Hora ti ngutaa' late' tlyu nu ndacui ndyacu' tsa cla'be ne' laa tonu bi', nde cua nguxana ngutaa' late' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu. ³⁹Lo'o nu capitán nu laca loo ji'i sendaru nu ndu' slo Jesús, na'a capitán bi' ñi'ya ngua'ni Jesús lo'o ngujuii yu.

—Chañi cha' Sñi' ycu'i' Ndyosi nu laca loo la laca jyo'o re —nacui' capitán bi'.

⁴⁰Laja li' tyijyu' ti ndu' sca taju ngu' cuna'a ña'a cui'ya ngu' ji'i Jesús; lo'o María Magdalena, lo'o chaca María xtya'a Jacobo nu cuañi' la, la cui' xtya'a José laca bi', lo'o Salomé ndu'. ⁴¹Nu lo'o tya ndya'a Jesús nde Galilea nu ngua tya tsubi' la, la cui' taju nu cuna'a bi' ndya'a lo'o yu, cha' ngxutyucua ngu' ji'i yu lo'o ndyaque' ngu' na ndyacu ngu'. Lo'o jua'a ndu' tyuu' tya'a xa' la ngu' cuna'a cajua, tya'a ndyalaa ngu' lo'o Jesús nde quichi' Jerusalén.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁴²Cua ngusii xi, la cui' tsa ta'a sii laca bi', cha' chaca tsa bi' caca tsa nu tyi'i cña' ngu' judío. ⁴³Lo'o jua'a ndi'i sca ngu' tisiya nu naa José, ngu' Arimatea ngua bi', sca ngu' tlyu. Lo'o José ndu' ti' cha' cua tyalaa ti tsa cha' caca ycu'i' Ndyosi loo; bi' cha' ngua'ni tlyu tyiquee, ndyaa slo Pilato cha' jña ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi'. ⁴⁴Ndube tsa ti' Pilato si chañi cha' ngujuii

Jesús yala ti. Bi' cha' ngusi'ya jil'i nu capitán jil'i sendaru nu ndu' cua quiya' crusi cha' caa capitán bi' slo, cha' cacha' jil'i nu laca loo si chañi cha' ngujuii Jesús. ⁴⁵Li' nacui capitán bi' jil'i Pilato cha' chañi cha' ngujuii jyo'o bi'; bi' cha' nda Pilato chacuayá' jil'i José cha' tsaá lo'o jil'i jyo'o bi', cha' tyatsi'. ⁴⁶Li' ngüi'ya José sca tasá tso'o tsa ña'a; nda'ya nu cusu' jil'i jyo'o bi', ngüixii tasá cucui hichu' jyo'o. Li' ndyaa lo'o jil'i ca sca tyuquee nu ngulu ngu' nde sii' cua'a, nguxatsi' jil'i jyo'o Jesús ne' tyuquee bi'. Li' nguxasu ngu' sca quee tonu to' tyuquee bi', tachaa ndacu' ngu' jil'i li'. ⁴⁷Lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a José ni, na'a ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús.

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

16 Nu lo'o cua ndye tsá nu ndi'i cña' ngu' judío, li' nu María Magdalena lo'o María xtya'a Jacobo lo'o Salomé ni, ndyaa ngu' ngüi'ya ngu' setye tyixi xtyi'i; tsaá lo'o ngu' jil'i setye bi', cha' ta'a setye bi' ña'a tsaca chu' jyo'o bi' nti' ngu'. ²Cua ngxee chaca tsá li', tsá clyo jil'i semana. Lo'o ntyucua cuichaa, li' hora ti ndu'u ngu' cuna'a bi' ndyaa ngu' su ntsu'u jyo'o Jesús tyuquee bi'. ³Laja lo'o ndya'a ngu' tyucuii nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca nu xtyucua ji'na cha' culotsu' na quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'? —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu'.

⁴Lo'o ndyalaa ngu' cacua ti, li' nguxña'a ngu' jil'i tyuquee bi', lo'o li' na'a ngu' cha' cua ndyaatsu' quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'; ntucua yaala to' tyuquee bi' li'.

⁵Ndyatí ngu' nde ne' tyuquee, na'a ngu' jil'i sca nu qui'yu cuañi', ngua ti' ngu'; ngatí tsa ña'a late' tyucui' cu' nu lacu' nu qui'yu bi' nu nga'a la'a tsu' cui' su nscua jyo'o bi' nquicha'. Ndube tsa ti' nu ngu' cuna'a bi' ña'a ngu' jil'i.

⁶—Ná cutsii mā —nacui' nu qui'yu bi' jil'i nu ngu' cuna'a bi'—. Cua jlo ti' na' cha' jil'i Jesús Nazaret nu ndyujuii ngu' jil'i lo crusi nclyana mā. Pana nga'aa ntsiya jyo'o bi' ca nde, cha' cua ndyu'ú yu bi' chaca quiya'. Caa na'a mā xi ca nde su ngusta ngu' jil'i jyo'o bi'. ⁷Li' yaa clyá mā cacha' mā jil'i Pedro lo'o jil'i xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu, cha' cua tsaá ti ycu' yu nde loo jil'i mā nde Galilea; tyacua tya'a mā lo'o yu ca bi', ñi'ya nu cua nacui' yu jil'i mā tya tsubi'.

⁸Li' ndu'u ngu' tyuquee nxna ngu' ndyaa ngu'. Lye tsa nchcua ngu', cha' ndube tsa ti' ngu'. Pana ná nchcui' ngu' lo'o xa' ñati' tyucuii cha' ndyutsii tsa ngu'.

Ndyu'u tucua Jesús slo María Magdalena

⁹La cui' tsá clyo jil'i semana ngua bi' lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Clyo ndyu'u tucua yu slo María Magdalena. Tya tsubi' la cua ngua'ni yu jo'o jil'i nu María bi', cua ngulo yu cati tya'a cui'i cuxi nu ngusñi jil'i nu cuna'a bi'. ¹⁰Lo'o cua na'a María jil'i ycu' Jesús, hora ti ndu'u María ñaa slo nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu, cha' cacha' jil'i ngu' ñi'ya ngua cha'. Nxi'ya ngu' nga'a ngu', cha' xñi'i tsa ti' ngu' cha' ngujuii Jesús. ¹¹Pana masi jua'a, ná nduna ngu' cha' nu

nchcui' María lo'o ngu', cha' ná jlya ti' ngu' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'; ná jlya ti' ngu' tsiya' ti cha' cua na'a María ji'i ycuí' Jesús.

**Ndyu'u tucua Jesús slo tucua
tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i**

¹²Tiya' la xi, li' ndyu'u tucua Jesús chaca quiya', ngulu'u loo yu ji'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Tyucuii su ndya'a ngu' nde ne' quixi', ca bi' ngulu'u loo ycuí' Jesús ji'i ngu'. ¹³Yala ti ñaa ngu' nde quichi, ndacha' ngu' cha' bi' ji'i tya'a ngu'; pana ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' nu tucua tya'a ñati bi'.

**Cña nu ngulo Jesús ji'i nu
ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i**

¹⁴Ca ngusij la xi, li' ndyu'u tucua Jesús slo nu tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i su nga'a ngu' ndyacu ngu' to' mesa. Lye nchcui' yu lo'o ngu' bi' ni cha' laca ná jlya tso'o ti' ngu', ni cha' laca ndyacu' hique ngu'. Lo'o jua'a nchcui' yu lo'o ngu' ni cha' laca ná ndaquiya' ngu' ji'i ngu' tya'a ngu', nu cua na'a ji'i yu clyo lo'o ndyu'ú ca ti yu chaca quiya'.

¹⁵—Tsa ma tyucui ña'a chalyuu —nacuí Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Ta ma cha' lo'o lcaa ñati cuentya jna'. Chcui' ma lo'o ngu' cha' taca clyaá ngu' ji'i nu cuxi xqui'ya na'. ¹⁶Nu lo'o xñi ñati

cha' 'na, tyucuatya ngu' chacuayá' jna' li', clyaá ngu' bi' ji'i nu cuxi li'. Ñati nu ná tyaja'a xñi cha' 'na tsiya' ti, tyanu qui'ya ji'i ngu' li'. ¹⁷Ñati nu xñi cha' 'na ni, cua'ni ngu' bi' cha' tonu chacuayá' jna', cha' cube tsa ti' xa' ñati; culo ngu' bi' ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati; caja ñi'ya nu chcui' ngu' bi' cha'cña ji'i xa' ñati chacuayá' jna'; ¹⁸masi xñi ngu' ji'i cuaña tyaala, masi co'o ngu' taná tyaala, ná sca cha' cuxi caca ji'i ngu' bi' li'; lo'o sta ya' ngu' bi' hichu' ngu' quicha, tyaca tso'o nu quicha bi' —nacuí Jesús ji'i ngu'.

Ndyaa Jesús nde cua

¹⁹Lo'o ndye nchcui' Jesús nu Xu'na na, li' ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ndu'u yu ndyaa yu nde cua; ndyaa tucua Jesús la'a tsu' cui' ji'i ycuí' Ndyosi ca bi'. ²⁰Li' ndu'u ngu' nu ngua tsa'a ji'i, ndyaa ngu' lcaa quichi cha' chcui' ngu' cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñati. Nxyucua tsa nu Xu'na na ji'i nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i, hasta ngua cuayá' tso'o ti' ngu' lcaa quichi su ndyaa ngu' bi', cha' chañi tsa cha' nu nchcui' ngu' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi; ngua cuaya' ti' ngu' quichi bi' lo'o na'a ngu' cha' tonu nu ngua'ni ngu' bi' chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi.

Tsa lo cua ti cha'.

Quityi nu nguscua San Lucas ñi'ya nu ngua cha' ji'i Jesús

Cha'cña nu nscua clyo

1 Cua quiña'a ñati nguscua lo quityi ñi'ya nu ngua lcaa cha' ji'i Jesús nde su ndi'i ya, quityi historia laca bi'. ²Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ngulu'u cha' bi' ji'na; ngu' bi' ni, cua na'a ngu' cha' bi' clyo, tya lo'o nguxana Jesús ngua'ni yu cña, lo'o jua'a ndyaa ngu' nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús lo'o lcaa ñati. ³Bi' cha' lo'o na', ngulana tsa na' ñi'ya ngua lcaa cha' nu nteje tacui tya lo'o nguxana cha' bi'. Tso'o nti' na' si lo'o na' scua na' lcaa cha' bi', cha' tsa slo nu'u, cusu' Teófilo, ⁴cha' caca cuayá' ti' nu'u tso'o la lcaa cha' nu nda ngu' lo'o nu'u.

Ndyaa xcá ji'i ycuí' Ndyosi ca slo Zacarías nu caca sti Juan Bautista

⁵Tyempo nu ngua rey Herodes cña, lo'o ngua yu loo ji'i ngu' loyuu su cuentya Judea, li' ndi'i sca sti jo'ó nu naa Zacarías. Bi' ndya'a lo'o taju sti jo'ó nu ndu cña su ngutu jyo'o Abías nquicha'. Elisabet naa clyo'o yu bi', laca ma' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o Aarón nu ngua sti jo'ó tya clyo la. ⁶Liñi tsa ndu'ni tyucuaa ngu' bi' cuentya ji'i ycuí'

Ndyosi, ndaquiya' ngu' lcaa cña ji'i ycuí' Ni; ndaquiya' tsa ngu' lcaa cha' nu cua nda Ni lo'o ñati cua sa'ni la, jua'a ná tucui nchcui' cha' cuxi ji'i ngu' bi'. ⁷Pana ná ntsu'u ni sca sñi' ngu'. Ná ndyiji sñi' Elisabet, lo'o jua'a ngusu' tsa juani.

⁸Cua ndyalaa semana ji'i taju sti jo'ó lo'o nga'a Zacarías, cha' cua'ni ngu' cña ne' laa. ⁹Ndi'ya ngua'ni sti jo'ó nu ngua li': lcaa taju ngu' ngusubi ngu' ji'i sca tya'a sti jo'ó ngu', cha' sca ti yu taca tyatí yu su tacati ne' laa tonu, cha' taquí yu yana jo'ó lo mesa ca bi' li'. Lo'o juani ndyanu cña bi' ji'i ycuí' Zacarías. ¹⁰Hora nu ndyaquí yana jo'ó bi' ne' laa, li' ndyu'u ti'i ngu' quichi' nde liya' ti, nchcui' tya'na ngu' lo'o ycuí' Ndyosi. ¹¹Li' ndu'u tucua sca xcá ji'i ycuí' nu Xu'na na ca slo Zacarías su ndi'i yu ne' laa, na'a yu cha' ndu xcá bi' la'a tsu' cui' slo mesa tacati su ndyaquí yana jo'ó. ¹²Lo'o na'a Zacarías ji'i xcá bi', nga'aa jlo ti' yu ñi'ya cua'ni yu, cha' ndyutsii tsa yu ji'i. ¹³Nchcui' xcá bi' lo'o yu li':

—Ná cutsii nu'u Zacarías — nacui—. Cua ndyuna ycuí' Ndyosi cha' nu tya'na tsa nchcui' nu'u lo'o

Ni, bi' cha' cala sca sñi' Elisabet clyo'o nu'u. Juan caca naa yu, jua'a caca xtañi nu sta nu'u jil'i. ¹⁴Chaa tsa ti' caca tyiquee nu'u lo'o cua ngula nu piti bi'. Lo'o jua'a, tso'o tsa caca tyiquee quiña'a tsa ñati lo'o ña'a ngu' jil'i nu piti bi', ¹⁵cha' nu bi' caca sca ñati tlyu nde loo ycu'i Ndyosi. Ná co'o Juan bi' lcui ngatsi, lo'o jua'a ni sca lo lcui ná co'o yu. Tya hora nu cala yu, li' tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i yu. ¹⁶Cua'ni yu cha' xa' caca tso'o cresiya jil'i quiña'a tya'a ngu' Israel, cha' taquiya' ngu' jil'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na ngu'. ¹⁷La cui' xtyi'i nu nguti'i ne' cresiya jil'i jyo'o Elías nu ndyaa lo'o ycu'i Ndyosi jil'i tya sa'ni la, la cui' xtyi'i bi' caja jil'i Juan juani. Ca nde loo la caa Juan chcu'i lo'o ñati, cha' tyaala' tyiquee ñati, cha' nga'aa xuu tya'a ngu' lo'o sñi' ngu'. Li' taca cha'a lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' taquiya' ngu' jil'i lcaa cha' nu liñi. Jua'a chcu'i Juan lo'o ngu' cha' cua'ni cho'o ngu' tyiquee ngu', cha' tyaja'a ngu' xñi ngu' cha' jil'i ycu'i Ndyosi. Li' caa ycu'i Cristo.

¹⁸Li' nchcuane Zacarías jil'i nu xca bi':

—¿Ñi'ya caca cha' ca cuayá' ti' na' si chañi ca cha' bi'? Cusu' tsa na', lo'o jua'a clyo'o na' cusu' tsa —nacui Zacarías jil'i xca bi'.

¹⁹—Gabriel naa na' —nacui xca jil'i yu li'—. Na ndu ti na' ca slo ycu'i Ndyosi; bi' laca nu nda 'na lijyaa cha' chcu'i na' lo'o nu'u, cha' ta na' cha' tso'o re lo'o nu'u. ²⁰Cua'a jyaca nu'u jna' juani: caca cu'u nu'u juani, cha' nga'aa caca chcu'i nu'u ña'a cuayá' nu cala cubi' bi' jinu'u; jua'a

caca jinu'u xqui'ya cha' ná jlya ti' nu'u jna'. Chañi tyalaa tyempo bi', li' caca cuayá' ti' nu'u cha' cha' liñi laca lcaa cha' nu nchcu'i na' lo'o nu'u —nacui xca bi' jil'i Zacarías.

²¹Tya ndil'i ngu' quichi' to' laa, ntajatya ngu' jil'i nu Zacarías bi' ña'a cuaya' nu tyu'u yu nde liya'; pana quiña'a tsa ncyacua ti' ngu' ni cha' tyiquee' tsa ngutu'u Zacarías nde ne' laa bi'. ²²Lo'o ndu'u Zacarías nde liya', li' nga'aa ngua chcu'i yu lo'o ngu'. Ngua tii ngu' cha' ne' laa ngulu'uloo sca xee tlyu jil'i yu nu ndu'u yaa ca slo ycu'i Ndyosi. Li' sel'i ti ndu yu ndyu'ni ya' yu jil'i ngu', pana ndyanu cu'u ti yu.

²³Lo'o cua ndye tsa lo'o ngua'ni Zacarías cña ne' laa, li' ngxutyuu yu ndyaa yu quichi' tyi yu. ²⁴Tiya' la li', ngua tii clyo'o yu, nu naa Elisabet ni, cha' ngujui sñi' ma'. Li' cua ntsu'u cua ca'yu co' nu xcu'i ne' ni'i ti ndyanu ma'. ²⁵Ndi'ya ngulacua ti' ma': “Ycu'i Ndyosi nu Xu'na na laca nu ngua'ni cha' re cuentya jna'. Cua ngua'ni Ni cha' nga'aa chcu'i la ñati cha' cuxi jna'.”

**Nchcu'i xca jil'i ycu'i Ndyosi lo'o
María cha' cua cala ti Jesús**

²⁶Lo'o cua ntsu'u scuá co' nu ndya'a tana Elisabet, li' ngulo ycu'i Ndyosi cña jil'i sca xca jil'i Ni, cha' tsa ca quichi' Nazaret, sca quichi' nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o nu xca bi' ni, la cui' Gabriel laca bi'. ²⁷Nda ycu'i Ndyosi jil'i xca bi' jil'i Ni cha' tsa slo sca nu cuna'a nu ntucua ycu'i ti. Na cua ngüiñi cha' jil'i nu cuna'a bi', cha' caja clyo'o lo'o sca nu qui'yu nu naa José; David laca xtañi nu qui'yu bi', sca

ti xtañi yu lo'o jyo'o cusu' David nu ngutu'ú sa'ni la. María naa nu cuna'a nu ntucua ycuu' ti bi', lo'o jua'a la cui' tya'a nu Elisabet bi' laca María. ²⁸Lo'o ndyalaa xca slo nu cuna'a bi', li' nchcui' lo'o:

—Tso'o ti tyi'i nu'u —nacu'i xca bi' ji'i—, tyaca'a tsa nu'u ji'i ycuu' Ndyosi. Tso'o ndi'i Ni lo'o nu'u —nacu'i—. Quiña'a tsa cha' tso'o nda ycuu' Ndyosi jinu'u, masi ná ndu'ni Ni jua'a lo'o xa' la nu cuna'a.

²⁹Cua na'a María ji'i xca bi'. Lo'o ndyuna María cha' nu nchcui' yu, li' ngulacua tsa ti' ni cha' laca nchcui' xca bi' jua'a. Ndyutsii tsa li'. ³⁰Xa' nchcui' xca bi' lo'o nu cuna'a cuañi' bi' li':

—María —nacu'i—, ná cutsii nu'u cha' cua nda ycuu' Ndyosi sca cha' tso'o hi' —nacu'i xca bi' ji'i—. ³¹Caca tana nu'u, caja sñi' nu'u; ñacu'i nu'u cha' Jesús ca naa cubi' nu caja jinu'u. ³²Caca yu bi' sca ñati' tlyu. Ñacu'i ngu' ji'i yu cha' Sñi' ycuu' Ndyosi nu Xu'na na nu tlyu la caca yu. La cui' tya'a cña tlyu nu ngua'ni jyo'o rey David, nu tya'a yu nu yaa chalyuu cua sa'ni la, bi' cña laca nu ta ycuu' nu Xu'na na ji'i Jesús, ³³cha' lcaa tsá ná tye cha' caca yu loo ji'i lcaa tya'a ngu' Israel; jua'a ná tye cha' culo yu cña ji'i lcaa ñati' chalyuu.

³⁴Li' nchcui' María lo'o xca bi':

—¿Ñi'ya caca re lacua, cha' nu bilya caja clyo'o na'? —nacu'i María ji'i xca bi'.

³⁵Li' nda xca sca cha' lo'o:

—Ta ycuu' Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyaa su ndi'i nu'u, cha' tyu'ú tyucui ña'a nu'u; sca cha' tlyu nu cua'ni ycuu' Ndyosi nu laca loo caca cha'

bi'. Nu lo'o cala sñi' nu'u, sca ñati' nu lubii tsa cuentya ji'i ycuu' Ndyosi caca cubi' nu cala bi', la cui' bi' laca nu caca naa Sñi' ycuu' Ndyosi.

³⁶Lo'o chaca cha' chcu'i' lo'o nu'u —nacu'i xca ji'i—, cha' lo'o Elisabet tya'a cusu' nu'u nguxana ngua tana, masi cusu' tsa ma'. Tya tsubi' la nacui' ngu' cha' ná ndyiji sñi' ma' tsiya' ti, lo'o juani cua ndya'a scuá co' ntsu'u sñi' ma'. ³⁷Ni sca cha' ná tucui nti' ycuu' Ndyosi.

³⁸Li' nacui' María ji'i xca bi' ndi'ya:

—Si nacui' ycuu' Ndyosi cha' cala sñi' na' jua'a, cua laca cha' li'. Tso'o ntsu'u tyiquee na' cua'ni na' cña ji'i Ni, lcaa ña'a cña nu culo ycuu' Ndyosi nu Xu'na na 'na —nacu'i María.

Li' ndu'u xca bi', ndyaa.

Ndyaa María nde slo Elisabet tya'a

³⁹Li' ndu'u María ndyaa yala ti nde sca quichi' nu ndi'i laja ca'ya Judea. ⁴⁰Li' ndyalaa María to' tyi Zacarías, nguxana nchcui' lo'o Elisabet; ⁴¹pana laja lo'o ndyuna Elisabet cha' nu nchcui' María lo'o, hora ti ngüiña xi cubi' nu ntsu'u ne' ma'. Li' ngutsa'á tyiquee Elisabet ntsu'u Xtyi'i ycuu' Ndyosi, ⁴²bi' cha' cui' tsa nchcui' ma' lo'o María li':

—Tlyu tsa cha' tso'o nu nda ycuu' Ndyosi jinu'u —nacu'i Elisabet ji'i María—. Ná cua'ni Ni jua'a lo'o xa' la nu cuna'a. Lo'o jua'a tyaca'a tsa cubi' nu ntsu'u jinu'u cuentya ji'i ycuu' Ndyosi —nacu'i—. ⁴³¿Tilaca ta laca na' cha' cua ndyalaa nu'u nu caca tya'a nu Xu'na na ca slo na'? ⁴⁴Chañi cha' nu nda na' lo'o nu'u, cha' cua ngüiña xi cubi' nu ntsu'u

ne' na' cha' chaa ti' yu laja lo'o ndyuna na' cha' nu nchcui' nu'u lo'o na'. ⁴⁵Tso'o tsa tyiquee nu'u cha' jlya ti' nu'u cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' cua'ni Ni lcaa cha' nu nda ycu'i' Ni lo'o nu'u.

Jua'a nacui Elisabet ji'i María.

⁴⁶Li' ngua'ni tlyu María ji'i ycu'i' Ndyosi:

Tyucui tyiquee na' cua'ni tlyu na' ji'i ycu'i' nu Xu'na na', nacui María.

⁴⁷Ca chaa ti' cresiya jna' xqui'ya ycu'i' Ndyosi nu ngua'ni lyaá jna'.

⁴⁸Ndube tsa ti' ycu'i' Ni 'na cha' laca na' msu ji'i Ni, masi sca ñati ti'i laca na'.

Su nguxana ti juani, ñacui lcaa ñati nu lijya chalyuu nde loo la cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'.

⁴⁹Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycu'i' Ndyosi, lo'o jua'a tlyu tsa cha' nu ndyu'ni Ni lo'o na'; lubii tsa ycu'i' Ndyosi, nacui María.

⁵⁰Ná culaya' ycu'i' Ndyosi ji'i ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni; ña'a cuayá' lcaa tyempo lijya ñati tyi'i chalyuu, chañi cha' cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ngu' bi'.

⁵¹Quiña'a tsa cña tlyu cua ngua'ni Ni.

Cua ngua'ni tye Ni cha' ji'i ñati nu xcu'i' cha' tyixi ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'.

⁵²Cua ngulo'o Ni ji'i ñati tlyu ca su ntucua tlyu ngu' nti' ngu', cua nda Ni su tso'o la cha' tyi'i ngu' ti'i, nacui María.

⁵³Cua ngua'ni Ni cha' tyaala' ti' ñati nu lyiji tsa cha' tso'o ji'i, pana ngulo Ni cña cha' nga'aa caja la cha' culiya' ji'i ngu' culiya'.

⁵⁴⁻⁵⁵Nguxtyucua tsa Ni ji'i lcaa ngu' Israel tya'a na, cha' laca na msu ji'i ycu'i' Ni; tso'o tsa ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na. Ná ngujlyaa ti' ycu'i' Ndyosi ji'na, ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham na; xcu'i' ngua tya'na ti' Ni ji'i ngu' tya'a na.

Lo'o ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' Ni ji'na lo'o ji'i sñi' na tyucui tyempo nde loo la.

⁵⁶Tya xna co' ndyanu María slo Elisabet, li' ndu'u ñaa nde to' tyi.

Lo'o ngula Juan Bautista

⁵⁷Cua ndyalaa tsā nu cala sñi' Elisabet. Qui'yu cubi' nu ngula ji'i. ⁵⁸Lo'o ndyuna ngu' cha' ngula sñi' ma' cusu' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' tya'a, lo'o ngu' nu nga'a cacua ti. Li' ndyalaa ngu' slo cha' ta ngu' cha' lo'o ma' cusu' bi', cha' tso'o tsa ngua'ni tya'na ti' nu Xu'na na ji'i ma'. ⁵⁹Lo'o ndu'u scua snu' tsa, li' ñaa ngu' toni'i cha' culacua ji'i nu piti cuentya ji'i ngu' judío lo'o ngusi'yu quiji yu. Cua sta ti ngu' xtañi Zacarías ji'i nu piti bi' ñi'ya nu naa xtañi sti, ⁶⁰lo'o li' ngua'a xtya'a nu piti bi' ji'i ngu': —Nga'aa si'i jua'a caca naa yu — nacui Elisabet ji'i ngu'—, Juan caca naa yu re.

⁶¹—Ná ntsu'u tya'a ma nu naa jua'a —nacui ngu' tya'a ji'i ma' cusu' bi'.

⁶²Ngua'ni ya' ngu' ji'i sti nu piti li', cha' ña'a ti tya cu'u nu cusu' bi'. Nchcuane ngu' ji'i yu li':

—¿Ñi'ya xtañi nu piti re scua nu'u nti' nu'u? —nacui' ngu' ji'i.

⁶³Li' ndijña nu cusu' sca ngoca' piti cha' lo bi' scua letra. Ndi'ya nguscua nu cusu' bi' li': “Juan ca naa yu”. Li' ngulacua tsa ti' lcaa ñati nu ndi'i slo. ⁶⁴Hora ti ndyaala tu'ba Zacarías, nguxana ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi li'. ⁶⁵Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndi'i cacua ti li'; leua ti su ndi'i ngu' nde quichi ca'ya su cuentya Judea bi', nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu ngua ji'i Zacarías. ⁶⁶Ngulacua tsa ti' lcaa ñati nu ndyuna cha' bi':

—¿Ni cña caca nu piti re? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni ycu' Ndyosi lo'o nu piti bi'.

Ngua'ni chi Zacarías loo ycu'

Ndyosi, ndyula tu'ba yu sca jii

⁶⁷Cua ngutsa'á tyiquee Zacarías ntsu'u nu Xtyi'i ycu' Ndyosi lo yu. Li' nguxana nu cusu' bi' nda cha' lo'o ñati ca bi', lcaa ña'a cha' nu cua nda Ni lo'o ycu' yu. Ndi'ya nchcui' yu:

⁶⁸Ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na, nu laca ycu' Ndyosi ji'na ngu' Israel, nacui' nu cusu' bi' li'.

Cua chaca quiya' nguxana nchcui' Ni lo'o ngu' tya'a na nu laca na ñati ji'i ycu' Ni, juani ndyu'ni Ni cña cha' clyaá na ji'i nu cuxi.

⁶⁹Cua nda ca ti ycu' Ndyosi lijya sca nu tso'o tsa nchca ji'i, cha' cua'ni lyaá yu ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na;

bi' laca sca ñati nu la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o David nu ngua'ni cña ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la.

⁷⁰La cui' jua'a cha' nu nda Ni lo'o ngu' tya'a na tya sa'ni la, cha' cua ngua tyuu siyento yija nu nda Ni cha' bi' lo'o jyo'o cusu' ji'na nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi.

⁷¹Nacui' jyo'o cusu' bi', cha' cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'na laja lo'o nxuu tya'a ñati cuxi lo'o na,

lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na laja lo'o ti'i ti' ñati ña'a ngu' ji'na.

⁷²Cua'ni tya'na ti' ycu' Ndyosi ji'na, lo'o jua'a ji'i jyo'o cusu' ji'na;

ná ngujlyaa ti' ycu' Ni cha' nu cua ngüiñi ji'i Ni lo'o jyo'o tya'a na cua sa'ni, nacui' jyo'o cusu' bi'.

⁷³Nde laca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, nu lo'o ngua'ni jura ycu' Ndyosi lo'o yu:

⁷⁴nacui' Ni cha' culo Ni ji'na laja ñati cuxi nu nxuu tya'a lo'o na;

jua'a cua'ni Ni cha' ná cutsii na, laja lo'o ndyu'ni na cña ji'i ycu' Ni tyucui tyempo lo'o ndi'i na nde chalyuu.

⁷⁵Ta Ni chacuayá' bi' ji'na si lubii tyiquee na, si tyucui tyiquee na taquiya' na ji'i Ni, nacui' nu cusu' Zacarías li'.

⁷⁶Lo'o nu'u juani, sñi', nacui' yu ji'i nu piti Juan, chcui' ngu' cha' nu'u laca nu ta cui' lo'o ñati cuentya ji'i ycu' Ndyosi nu laca loo.

Tya'a nu'u ca nde loo la ji'i ycu'i
nu Xu'na na, cha' quiñi tso'o
tyucuii su caa ycu'i'.

⁷⁷ Culu'u nu'u ji'i ñati cha' ji'i ycu'i
nu Xu'na na;
cua'ni nu'u cha' ca cuayá' ti'
ngu' cha' cua'ni clyu ti' ycu'i'
Ndyosi ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i
ngu', cha' li' taca clyaá ngu'
bi' ji'i nu cuxi.

⁷⁸ Ntsu'u tsa tyiquee ycu'i' Ndyosi
ña'a Ni ji'na; tya'na tsa ti' Ni
ji'na, bi' cha' cua ta ti ycu'i' Ni
ji'i Cristo cha' caa nde su ndi'i
na.

Bi' laca sca xee tlyu nu tyu'ú
ne' cresiya ji'na, ñi'ya nti' xee
ndubi nu ntyiji'i su ndi'i na
lo'o lijya ca ti cuichaa.

⁷⁹ Li' ta Ni xee bi' cha' tyu'ú ne'
cresiya ji'i ngu' nu nga'aa
ndyiji ñi'ya cua'ni ngu', cha'
talya tsa ña'a ne' cresiya ji'i
ngu' bi'.

Masi tya lu'ú ngu' bi', pana ñi'ya
nti' si na cua ngujui nti' ngu',
xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ne'
cresiya ji'i ngu'.

Culu'u Cristo ji'na ñi'ya cua'ni
na cha' tyi'i ti ti na lo'o tya'a
na.

Cua ndye cha' nu nda Zacarías li'.

⁸⁰ Cua ndyaluu la nu piti, lo'o jua'a
cua ngua tlyu la tyiquee yu. Pana
xcui' ne' quixi' ndi'i yu ña'a cuayá'
nu nguluu yu, ña'a cuayá' nu ndu'u
tucua yu slo ngu' Israel tya'a yu.

Lo'o ngula Jesús

2 Tyempo bi', ñati nu laca loo la
tyucui ña'a chalyuu bi' ngua
nu emperador; Augusto naa yu, lo'o
li' ngulo yu cña cha' xcua xtañi

ngu' lcaa quichi lo quityi. ² Bilya
xcua xtañi ngu' jua'a nquicha', clyo
juani cua'ni ngu' cha' xcua xtañi
ngu'. La cui' tyempo laca Cirenio
governador nde loyuu su cuentya
Siria, cña ji'i nu emperador bi'. ³ Li'
ndyaa lcaa ñati quichi tyi jyo'o
cusu' ji'i ngu', cha' ca bi' nscua
xtañi ngu' li'. ⁴⁻⁵ Cua ndi'i sca quichi
nu naa Belén nde loyuu su cuentya
Judea bi'; quichi bi' laca quichi tyi
jyo'o David nu ngua jyo'o cusu'
ji'i José, bi' cha' ndu'u José quichi
Nazaret su laca quichi tyi yu, ndyaa
yu nde quichi Belén. Stu'ba ti ndyaa
yu lo'o María nu caca clyo'o yu, cha'
xcua xtañi ngu', masi ngua tana nu
cuna'a bi'. ⁶ Li' cua ndyalaa hora
cala sñi' nu cuna'a bi', laja lo'o ndi'i
ngu' quichi Belén bi'. ⁷ Qui'yu cubi'
nu ngula ji'i María bi', sñi' clyo nu
cuna'a bi' laca cubi' bi'. Tso'o ngüixi
xtya'a late' hichu' cubi' bi', lo'o li'
ngusta ji'i cubi' ne' canoa su ndacu
cuayu, cha' ná ngujui ni'i su tyi'i
ngu' tsiya' ti.

**Ngu' nu ntsu'u cua ji'i xlya'
talya bi' ndyuna cha' nu
nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o**

⁸ Cacia ti to' quichi bi' ndya'a ngu'
nu ña'asi' ji'i xlya' ji'i ngu'. Talya
bi' ntsu'u ngu' cua ji'i taju xlya' bi'.

⁹ Tsiya' ca ndu'u tucua sca xca ji'i
ycui' Ndyosi su ndi'i ngu' ca bi';
jua'a ngujui' sca xee tlyu su ndi'i
ngu' bi', xee ji'i ycu'i' Ndyosi laca bi'.
Ndyutsii tsa ngu' li'. ¹⁰ Pana nchcui'
xca bi' lo'o ngu':

—Ná cutsii ma tsiya' ti —nacui—.
Cua lijya na' re cha' ta na' sca cha'
tso'o lo'o ma —nacui—. Tso'o tsa
caca tyiquee lcaa ñati xqui'ya cha'

nu ta na' lo'o mā juani —nacui xca jil'i ngu' bi'—. ¹¹Cua lijya na' cacha' na' jil'i mā cha' juani cua ngula sca cubi' ca quichi' tyi mā, cha' la cui' quichi' tyi jyo'o David laca bi'; cubi' bi' laca nu cui'qui' qui'ya nu ntsu'u jil'i mā. Bi' laca nu Cristo nu laca ycu' nu Xu'na na, nu cua nda ycu' Ndyosi jil'i cha' lijya lo yuu chalyuu —nacui—. ¹²Si quije jil'i mā su ntsiya sca cubi' nu tso'o tsa ngüixii late' chü', nu ntsiya ne' canoa su ndacu cuayu, li' caca cuayá' ti' mā cha' bi' laca nu naa Cristo.

¹³Lo'o ndye nchcui' xca bi' lo'o ngu', li' nde cua ndu'u tucua chaca taju xca nu quiña'a la nu ndu'u nde slo ycu' Ndyosi; tso'o tsa ndyu'ni tlyu xca bi' jil'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' xca bi' lo'o ngu':

¹⁴Cua'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi, masi ca bi' ca su tlyu su ntucua Ni, masi nde lo yuu chalyuu, cha' tlyu tsa laca ycu' Ni, nacui' ngu' xca bi' li'. Cua'ni Ni cha' ti' ti' tyi' tyiquee ñati' chalyuu lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ngu', nacui' ngu' xca li'.

¹⁵Nguxtyuu xca bi' ndyaa ngu' nde cua ca slo ycu' Ndyosi. Lo'o nu ngu' nu ndi'i' cua jil'i xlya' bi' ni, nguxana nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Tyaa clya na nde Belén —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu' li'—. Tsa na'a na, na laca nu ndyaca jua, ni cha' laca nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o na.

¹⁶Yala ti ndyaa ngu' li'; nquije María lo'o José jil'i ngu', ndi'i' ngu' lo'o sca cubi' nu ntsiya ti ne' canoa su ndacu cuayu. ¹⁷Lo'o cua na'a

ngu' jil'i cubi' bi', li' ndacha' ngu' cha' bi' jil'i xa' ñati, lcaa ña'a cha' nu nchcui' xca bi' lo'o ngu' cuentya jil'i cubi' bi'. ¹⁸Pana lo'o nchcui' ngu' nu ndya'a cua jil'i xlya' cha' bi' li', ngulacua tsa ti' nu xa' la ngu' bi'. ¹⁹Tyiquee ti María ndyanu cha' bi', quiña'a tsa ngulacua ti' cha' ngua jua'a. ²⁰Li' ngutu'u ngu' nu ndya'a cua jil'i xlya', ndyaa ngu'; tso'o tsa ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi cuentya jil'i lcaa cha' nu cua ndyuna ngu', cuentya jil'i lcaa cha' nu cua na'a ngu'. Chañi cha' cua nteje tacui' cha' bi', lcaa cha' nu cua nchcui' xca lo'o ngu' bi'.

**Ngusta ngu' xtañi cubi', lo'o
jua'a ngulacua ngu' jil'i**

²¹Cua ndu'u scua snu' tsa, li' ngulacua ngu' jil'i nu cubi' cuañi' bi' cuentya jil'i ngu' judío. Li' ngusta ngu' xtañi cha' Jesús caca naa yu, nacui' ngu', cha' la cui' jua'a cua ndacha' xca jil'i ycu' Ndyosi jil'i María lo'o tya lyiji caca tana.

²²Tiya' la li', lo'o ndye nguxco'o ngu' tsa cuentya jil'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni cha' cua ngula cubi', li' ndyaa lo'o ngu' jil'i nu piti Jesús bi' ca quichi' Jerusalén cha' tya ngu' xlya'be jil'i ycu' Ndyosi cuentya jil'i cubi' bi'.

²³Jua'a ngua'ni ngu', cha' ndi'ya nscua lo quityi jil'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na: “Cubi' qui'yu nu ngula clyo jil'i mā ni, ta mā jil'i cha' caca yu cña jil'i ycu' Ndyosi”, nacui' quityi. ²⁴Bi' cha' ndyalaa ngu' bi', cha' sta ngu' msta' nu nscua lo quityi cusu' bi'. Nu msta' bi' laca tucua tya'a cru, masi tucua tya'a tyupe' sube ti.

²⁵Tyempo bi' nde quichi Jerusalén ndi'i sca nu cusu' nu naa Simeón; ñati tso'o laca yu, nu ndaquiya' tsa cña ji'i ycu'i Ndyosi, nu ndalo tsa tyiquee nchcui' lo'o ycu'i Ndyosi. Ntajatya tsa yu ji'i sca ñati tlyu nu ta ycu'i Ndyosi ji'i cha' caa nde chalyuu, bi' laca Cristo nu caa cha' cua'ni lyaá ji'i ngu' Israel ji'i nu cuxi. Lo'o jua'a cua ndi'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o nu Simeón bi'; ²⁶ngua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' yu cha' ná cajaa chca yu ña'a cuayá' tyalaa tsa nu ña'a yu ji'i nu Cristo, nu ta ycu'i Ndyosi ji'i cha' caa nde chalyuu. ²⁷Tsa bi' ngua'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi cha' ndyaa nu cusu' bi' ca ne' laa tlyu, bi' cha' ndyaa clya nu cusu' bi' li'. Ndi'i yu lo'o ndyalaa sti xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' ji'i cubi' cha' cua'ni ngu' lo'o cua ña'a ca cha' cusu' nu nscua cha' cua'ni ngu' ne' laa. ²⁸Li' ndaya' Simeón ji'i nu cubi' bi', nguxana ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cubi' bi' li'. Ndi'ya nacui yu ji'i Ni:

- ²⁹Ndyosi Xu'na ya, cua nda nu'u chacuayá' cha' cajaa na' tso'o ti, nacui yu ji'i ycu'i Ndyosi. Cua ndye ngua'ni nu'u cña nu nacui nu'u cha' caca jna', cha' ndyu'ni na' cña cuentya jinu'u, nacui nu cusu' bi'.
- ³⁰Lo'o si'yu cloo ycu'i ca na' cua na'a na' ji'i ycu'i nu culo ji'i ñati laja cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu';
- ³¹lo'o jua'a ñati tyucui ña'a chalyuu, ña'a ngu' cha' bi'.
- ³²Caca ycu'i nu bi' sca xee tlyu nu tyu'u ne' cresiya ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu; tlyu tsa cha' tso'o caca ycu'i nu bi' cuentya ji'i ñati jinu'u, nu ngu' Israel bi'.

Jua'a cha' nda nu cusu' Simeón bi' lo'o ycu'i Ndyosi.

³³Li' ndube tsa ti' José lo'o xtya'a Jesús, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Simeón lo'o ycu'i Ndyosi, ñi'ya nu caca ji'i nu cubi' bi'. ³⁴⁻³⁵Lo'o li' ngulacua nu cusu' Simeón ji'i ngu' bi'. Nde laca cha' nu nda nu cusu' lo'o María xtya'a Jesús li':

—Quiña'a tsa cha' tso'o caca ji'i ngu' Israel xqui'ya cubi' re —nacui nu cusu' bi'—, masi ntsu'u ñati nu chii ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i, pana ntsu'u ñati nu caja chalyuu cucui ji'i xqui'ya cubi' re. Culo tu cubi' re lcaa cha' nu ntsu'u yacu' ne' cresiya ji'i ñati; caca cubi' re sca cha' tlyu nu cua nda ycu'i Ndyosi ji'i ñati, masi ná tyaja'a lcaa ñati tucua cha' ji'i —nacui Simeón ji'i María xtya'a cubi' bi'—. Lo'o jua'a jinu'u —nacui nu cusu' bi'—, tyacua sca cha' xñi'i ti' jinu'u xqui'ya cha' ná taquiya' ngu' ji'i sñi' nu'u.

³⁶Ntsu'u sca nu cuna'a nu laca tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi, nu ndi'i ne' laa bi'; Ana naa nu cuna'a bi', sñi' Fanuel laca, lo'o la cui' ñati tya'a ji'i ngu' Aser laca nu cuna'a bi'. Cusu' tsa ma' bi' juani. Tya cuañi' ma' lo'o ngujui clyo'o ma'; pana cati ti yija nguti'i ma' lo'o clyo'o ma', lo'o li' ngujui nu qui'yu bi'. ³⁷Ndyanu ti'i ma' tyucui tyempo lo'o ndi'i ma' chalyuu, lo'o nu juani ntsu'u jacuayala ntucua jacua yija ma'. Tyucui tyempo ndi'i ma' ca ne' laa tlyu bi', nde tsa lo'o jua'a nde talya ndyu'ni tlyu ma' ji'i ycu'i Ndyosi; ná ndacu ma' tyaja hora lo'o nchcui' ma' lo'o ycu'i Ndyosi. ³⁸Lo'o ndye

nchcui' Simeón lo'o xtya'a Jesús, la cui' hora bi' ndyalaa ma' Ana bi' ca su nga'a ngu' lo'o Jesús ca ne' laa, la cui' cubi' bi' ni. Ndyaa tsa ma' xly'a'be ji'i ycuu' Ndyosi xquilya cha' cua na'a ma' ji'i nu cubi' bi'. Li' nchcui' tsa ma' lo'o tyuu tya'a ngu' quichi tyi ma', jua'a lo'o lcaa ngu' nu ndu ti' ji'i Cristo ña'a cuayá' tyalaa tsá nu caa yu cha' cua'ni lyaá yu ji'i ngu' Jerusalén ya' ngu' xa' tsu'. Nacu' ma' ji'i ngu' bi', cha' nu cubi' bi' laca nu culo lyiji ji'i ngu' ji'i yabe' nu cua nxyanu ycuu' Ndyosi ji'i ngu'.

**Nguxtyuu ngu' ndyaa ngu'
nde quichi Nazaret**

³⁹Lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cña nu nga'a cha' cua'ni ngu', cña nu ngulo ycuu' nu Xu'na na ji'i ngu' judío cua sa'ni la cha' cua'ni ngu', li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' ca nde loyuu su cuentya Galilea; ndyalaa ngu' ca quichi Nazaret nu laca quichi tyi ngu' li'. ⁴⁰Ca Nazaret bi' nguluu nu piti bi'; ngua lye la juersa ji'i yu, cua nchca cuayá' la ti' yu. Lo'o jua'a ycuu' Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'a Ni ji'i yu.

**Nquije nu piti ji'i ngu' cusu'
ca su nga'a yu ne' laa**

⁴¹Lcaa yija ndya'a ngu' cusu' ji'i nu piti bi' ta'a nde quichi Jerusalén, cha' ca bi' ndyu'ni tlyu ngu' ta'a pascua. ⁴²Cua ntsu'u tii tyucuaa yija Jesús, lo'o ndyaa ngu' ta'a ca Jerusalén ñi'ya nu ndu'ni ti ngu' lcaa yija. ⁴³Nu lo'o cua ndyu'u ta'a, li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' nde quichi tyi ngu'. Ndyanu ycuu' ti Jesús ca quichi bi', pana ná ngua

cuayá' ti' xtya'a yu, ná jlo ti' ycuu' José cha' cua ndyanu yu; ⁴⁴ngua ti' ngu' cha' ñaa yu laja tsa tlyu ti ñati nu ñaa tyucui bi'. Jua'a cha' ngulacua ti' ngu', bi' cha' tya ndyaa la ngu' tyucui tyucui tsa. Chacua' li' ngulana ngu' ji'i yu laja ngu' tya'a tso'o yu, laja ngu' tya'a yu. ¿Ma caja yu li'? ⁴⁵Ná nquije yu ji'i ngu' tsiya' ti; bi' cha' xa' nguxtyuu ngu' chaca quiya' nde Jerusalén, nclyana ngu' ji'i nu piti Jesús bi' li'.

⁴⁶Lo'o jua'a ngua li', tsá nchca tyuna nquije nu piti bi' ji'i ngu', nga'a yu ca ne' laa. Tyi' ca chu' nu piti bi' ndi' mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna nu piti bi' lcaa cha' nu nchcui' ngu', lo'o jua'a tyuu tsa cha' nchcuane nu piti ji'i ngu' bi' li'. ⁴⁷Lcaa ñati nu nga'a cacua ti, ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda nu piti bi'; ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa ji'i yu. ⁴⁸Lo'o jua'a ngu' cusu' ji'i nu piti bi' ni, ndube tsa ti' ngu' bi' lo'o na'a ngu' ji'i yu cha' stu'ba ti ntucua yu lo'o ngu' tlyu bi'. Li' nchcui' xtya'a yu lo'o yu:

—¿Ni cha' laca ngua'ni nu'u jua'a, sñi'? —nacu'—. Quiña'a tsa ngulacua ti' na' lo'o sti nu'u macala su ndyanu nu'u.

⁴⁹Li' nchcui' Jesús lo'o xtya'a yu: —¿Ni cha' ndya'a ma' nclyana ma' jna'? ¿Ha ná jlo ti' cu'ma cha' ntsu'u cha' cua'ni na' cña ji'i Sti na'? — nacu' Jesús li'.

⁵⁰Pana, ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' jua'a.

⁵¹Li' ndu'u nu piti bi' ndyaa nde Nazaret chaca quiya' lo'o ngu' cusu' ji'i yu. Ña'a ti tya ndaquiya' tsa yu

ji'í cha' nu nchcui' ngu' bi'. Lo'o jua'a xtya'a yu ni, nchco'o ma' lcaa cha' bi' ne' cresiya ji'í. ⁵²Ñi'ya nu li'ya ndyaluu Jesús, jua'a li'ya ndyaca cuayá' la ti' yu. Tso'o tsa nti' ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'í yu; lo'o jua'a ñati' chalyuu, tso'o nchcui' ngu' lo'o ña'a ngu' ji'í yu.

Nda Juan cuij lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'í ñati'

3 Cua ntsu'u ti'yu yija cha' laca Tiberio emperador nu laca loo ji'í ñati' tyucui ña'a chalyuu: Poncio Pilato laca loo nde loyuu su cuentya Judea cuentya ji'í nu Tiberio bi' li'; lo'o jua'a nu naa Herodes bi' ni, laca yu loo loyuu su cuentya Galilea tyempo bi'; lo'o Felipe, tya'a ngula Herodes bi', laca yu loo loyuu su cuentya Iturea lo'o jua'a loyuu su cuentya Traconite la cui' tyempo bi'; lo'o chaca nu naa Lisanas, laca yu loo loyuu su cuentya Abilinia li'. ²La cui' tyempo bi' laca Anás lo'o Caifás xu'na sti jo'ó. Li' nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o Juan sñi' Zacarías ca su ndya'a yu ne' quixi', ³bi' cha' ndu'u Juan ndya'a yu nde nati' tyucui ña'a to' sta'a Jordán bi'; nchcui' tsa Juan lo'o lcaa ñati' nu ndyu'u ti'í slo yu, cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu', cha' xtyanu ngu' lcaa cha' cuxi bi'. Li' ntyucuatya Juan ji'í ngu' bi'. Jua'a cui'ya ycuí' Ndyosi cha' clyu ti' ji'í ngu' bi' li', nacui Juan. ⁴Laca cha' bi', ñi'ya laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' Isaías nu nda cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o ñati' cua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

Cuij ndañi nxi'ya sca ñati' ne' quixi':

“Xaala clya mā sca tyucuii su caa ycuí' nu Xu'na na”, nacui nu nxi'ya bi'.

“Xquiñi tso'o mā tyucuii su tyeje tacui ycuí'.

⁵ Cua'ni cha'á mā lcaa laja cua'a, jua'a cuityi mā lcaa ca'ya, lcaa cuati yuu; cua'ni liñi mā lcaa su nxyti'í tyucuii,

jua'a cua'ni stu'ba tso'o mā tyucui ña'a tyucuii”, nacui.

⁶ “Cua ngulala ti cha' ña'a ngu' tyucui ña'a chalyuu, cha' taca cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'í ñati'.”

Jua'a nguscua jyo'o Isaías lo quityi bi'.

⁷ Quiña'a ñati' ndyalaa su ndu Juan cha' tyucuatya ngu'. Li' nchcui' Juan lo'o ngu' quiña'a bi':

—Ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'mā —nacui Juan—. ¿Ha cua nchcutsi' ngu' ji'í mā lacua? ¿Ha juani ndube ti' mā cha' xcube' ycuí' Ndyosi ji'í mā lo'o tye chalyuu? —nacui—. ⁸Tso'o lacua, culu'u mā

ji'í ya si chañi cha' cua ngulochu' mā cha' cuxi nu ntsu'u ji'í mā; ná ñacui mā cha' sñi' ycuí' Ndyosi laca mā, xqui'ya cha' ndyu'u mā ji'í jyo'o Abraham. Cha' liñi ta na' lo'o mā —nacui Juan—, cha' taca ji'í ycuí' Ndyosi subi Ni ji'í xa' la ñati' nu caca sñi' Abraham ñi'ya laca na juani, masi nti' mā cha' na ple ti nu xa' la ñati' bi', masi nti' mā cha' ñi'ya laca quee re, jua'a ti laca ngu' —nacui Juan ji'í ngu'—. ⁹Ñi'ya ndu

sca ñati' lo'o hacha ji'í cha' clyaja lo yaca si'yu ji'í yu, jua'a nti' ycuí' Ndyosi. Si'yu yu bi' lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o, cha' tyaqui yaca

bi' lo quii'; jua'a xcube' Ni ji'i ñati nu ná ntaja'a xtyanu cha' cuxi nu ntsu'u ji'i.

¹⁰Lo'o ndye ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' ji'i Juan bi':

—¿Ni cña cua'ni ya lacua?

¹¹Li' ngulu'u Juan ji'i ngu':

—Nde laca cña nu cua'ni ma —

nacui Juan—. Si ntsu'u tucua tya'a camxa ji'i sca ma, ta ma tsaca ji'i sca ñati ti'i nu ná ntsu'u ji'i tsiya' ti; si ntsu'u na cacu ma, li' sa'be ma xi cha' ta ma xi cacu ñati nu ná ntsu'u tsiya' ti ji'i —nacui Juan ji'i ngu'.

¹²Lo'o jua'a yaa xi ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' cuentya ji'i ngu' xa' tsu, yaa ngu' cha' tyucuatya Juan ji'i ngu'. Li' nchcuane ngu' bi' ji'i Juan:

—¿Ñi'ya cña cua'ni ya, mstru? —nacui ngu' bi' ji'i Juan.

¹³—Ná tyeje tacui cuayá' cha' culo ma cñi cña loo ngu' —nacui Juan ji'i ngu' bi'.

¹⁴Lo'o xi ngu' sendaru ndyalaa cha' cacha' ji'i Juan li':

—Jua'a cuare, ¿ñi'ya cña cua'ni ya? —nacui sendaru bi'.

—Nga'aa xlyaá ma na nu ntsu'u ji'i ñati, ni nga'aa xcutsii ma ji'i ngu'; nga'aa sta ma qui'ya laja ti ji'i ngu', cha' caja cha' bi' ji'i ma. Lo'o jua'a, nga'aa ñacui ma cha' xti ti caya' ndyiji ji'i ma —nacui Juan ji'i ngu' sendaru bi'.

¹⁵Nclyacua tsa ti' ngu' su ndi'i ti ngu', cha' ngua ti' ngu' cha' Juan laca nu Cristo nu cua caa ti chalyuu.

¹⁶Li' nchcui' Juan lo'o lca ngu' nu ndi'i bi':

—Lo'o hitya ti ntyucuatya na' ji'i ma —nacui Juan—, pana cua caa ti chaca ñati slo cu'ma nu nchca la

ji'i que na'. Lo'o na' cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'. Tso'o tsa cña ngujui 'na nti' na', masi caña ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata. Lo'o nu ñati bi' ni, ná tyucuatya yu ji'i ngu' lo'o hitya ti, pana cua'ni yu cha' tyanu Xtyi' ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu', nu lo'o tyucuatya yu ji'i ngu'. Lo'o li' cua'ni lubii Ni ji'i ngu' bi' lo'o xee ji'i Ni, cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' —nacui—. ¹⁷Ñi'ya ndu'ni xu'na ltya, jua'a cua'ni Ni; ñi'ya ndyu'u co'o yu ji'i nscua' pana ndaquí yu cualya' lo'o nguti, jua'a sa'be tya'a Ni ji'i ñati. Li' su'ba Ni ji'i ñati cuxi cha' tyaquí ngu' lo quii' nu nga'aa ca tyubi'.

¹⁸Jua'a quiña'a tsa cuii nda Juan lo'o ñati, nu lo'o nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu caca ji'i Jesús. ¹⁹Lo'o li' ngusta Juan qui'ya ji'i gobernador Herodes cha' nguaana ycui' nu cusu' bi' ji'i Herodías clyo'o tya'a yu nu naa Felipe. Lo'o jua'a tya ntsu'u la xa' cha' cuxi nu ngua'ni nu cusu' Herodes bi'. ²⁰Pana ná ndaquiya' Herodes bi' ji'i cha' nu nchcui' Juan lo'o, masi cuxi la ngua'ni yu, cha' ngusu'ba yu ji'i Juan ne' chcuá.

Ntyucuatya Juan ji'i Jesús

²¹Nu lo'o tya lyiji tsa Juan bi' ne' chcuá, tya ndu yu to' sta'a ntyucuatya yu ji'i quiña'a tsa ñati, li' ndyalaa Jesús slo cha' tyucuatya Juan ji'i. Laja lo'o ntyucuatya yu ji'i Jesús, li' nchcui' Jesús lo'o ycui' Ndyosi; ndyaala tyucui ca nde cua li'. ²²Ngua'ya Xtyi' ycui' Ndyosi su ndu Jesús; ñi'ya nu ndyacui sca tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi' ycui' Ndyosi lo xlya hi que Jesús. Li'

nguañi nchcui' ycui' Ndyosi nde
cua:

—Sñi' na', tso'o tsa ntsu'u tyiquee
na' ña'a na' jinu'u. Tyaca'a tsa nu'u
jna' —nacui' ycui' Ndyosi ji'i Jesús.

Jyo'o cusu' ji'i Jesucristo

²³ Calaa tyii yija' cua ntsu'u Jesús
lo'o nguxana ndyu'ni yu cña ji'i
ycui' Ndyosi Sti yu. Ngua ti' ngu'
cha' José ngua sti yu,
lo'o sti José bi' ngua jyo'o Elí;
²⁴ lo'o sti Elí bi' ngua jyo'o Matat;
Leví ngua naa sti Matat bi';
Melqui ngua naa sti Leví bi';
Jana ngua naa sti Melqui bi';
lo'o chaca José ngua sti Jana bi';
²⁵ Matatías ngua naa sti José bi';
Amós ngua naa sti Matatías bi';
Nahum ngua naa sti Amós bi';
Eslí ngua naa sti Nahum bi';
Nagai ngua naa sti Eslí bi';
²⁶ Maat ngua naa sti Nagai bi';
lo'o chaca nu naa Matatías ngua
sti Maat bi';
Semei ngua naa sti Matatías bi';
lo'o chaca nu naa José ngua sti
Semei bi';
sñi' Judá ngua nu José bi';
²⁷ Joana ngua naa sti Judá bi';
Resa ngua naa sti Joana bi';
Zorobabel ngua naa sti Resa bi';
Salatiel ngua naa sti Zorobabel
bi';
Neri ngua naa sti Salatiel bi';
²⁸ lo'o chaca nu naa Melqui ngua
sti Neri bi';
Adi ngua naa sti Melqui bi';
Cosam ngua naa sti Adi bi';
Elmodam ngua naa sti Cosam bi';
Er ngua naa sti Elmodam bi';
²⁹ Josué ngua naa sti Er bi';
Eliezer ngua naa sti Josué bi';

Jorim ngua naa sti Eliezer bi';
lo'o chaca Matat ngua sti Jorim
bi';
³⁰ lo'o chaca nu naa Leví ngua sti
Matat bi';
Simeón ngua naa sti Leví bi';
lo'o chaca nu naa Judá ngua sti
Simeón bi';
lo'o chaca nu naa José ngua sti
Judá bi';
Jonán ngua naa sti José bi';
Eliaquim ngua naa sti Jonán bi';
³¹ Melea ngua naa sti Eliaquim bi';
Mainán ngua naa sti Melea bi';
Matata ngua naa sti Mainán bi';
Natán ngua naa sti Matata bi';
³² David ngua naa sti Natán bi';
Isaí ngua naa sti David bi';
Obed ngua naa sti Isaí bi';
Booz ngua naa sti Obed bi';
Salmón ngua naa sti Booz bi';
Naasón ngua naa sti Salmón bi';
³³ Aminadab ngua naa sti Naasón
bi';
Aram ngua naa sti Aminadab
bi';
Esrom ngua naa sti Aram bi';
Fares ngua naa sti Esrom bi';
lo'o chaca nu naa Judá ngua sti
Fares bi';
³⁴ Jacob ngua naa sti Judá bi';
Isaac ngua naa sti Jacob bi';
Abraham ngua naa sti Isaac bi';
lo'o nu naa Taré ngua sti
Abraham bi';
Nacor ngua naa sti Taré bi';
³⁵ Serug ngua naa sti Nacor bi';
Ragau ngua naa sti Serug bi';
Peleg ngua naa sti Ragau bi';
Heber ngua naa sti Peleg bi';
Sala ngua naa sti Heber bi';
³⁶ Cainán ngua naa sti Sala bi';
Arfaxad ngua naa sti Cainán bi';

Sem ngua naa sti Arfaxad bi';
Noé ngua naa sti Sem bi';
Lamec ngua naa sti Noé bi';

³⁷ Matusalén ngua naa sti Lamec bi';

Enoc ngua naa sti Matusalén bi';
Jared ngua naa sti Enoc bi';
Mahalaleel ngua naa sti Jared bi';

lo'o chaca nu naa Cainán ngua sti Mahalaleel bi';

³⁸ Enós ngua naa sti Cainán bi';
Set ngua naa sti Enós bi';
Adán ngua naa sti Set bi';

lo'o liñi ña nacui na cha' ycui' Ndyosi laca sti jyo'o Adán bi', cha' ycui' Ni laca nu cua ngüiñá jil'i nu Adán bi'.

Lcaa ngu' nu nscua xtañi lo quityi re ni, ngua ngu' jyo'o cusu' jil'i Jesucristo nde chalyuu.

Ngua ti' nu xña'a tyijiloo jil'i Jesús

4 Ngutsa'á tyiquee Jesús ndi'i Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i, nu lo'o ndu'u Jesús to' sta'a Jordán ñaa chaca quiya'; nde sca nati' btyi su ná ndi'i ñati' ndyaa li', ²cha' tu'ba tsá ndyaa lo'o Xtyi'i ycui' Ndyosi jil'i yu. Ca bi' nchcui' cuayá' nu xña'a lo'o Jesús. Nu lo'o ndu'u scua tu'ba tsá, ntyute' tsa Jesús li', cha' ná sca na ndyacu yu tsiya' ti. ³Lo'o li' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu:

—Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca nu'u —nacui' nu xña'a bi' jil'i—, cua'ni nu'u cha' caca nu quee re sca xlyá cacu na lacua.

⁴Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Lo quityi jil'i ycui' Ndyosi nscua cha' ndi'ya: “Si'i na cu'ú ñati' chalyuu cha' cacu ngu' tyaja ti; lo'o

cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, li' chañi cha' tyu'ú ngu'”, —nacui' Jesús jil'i nu xña'a bi'.

⁵Li' ndyaa lo'o nu xña'a bi' jil'i yu ca lo xlya ca'ya cua. Sca hora ti ngulu'u nu xña'a bi' tyucui' ña'a chalyuu jil'i Jesús. ⁶Li' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu chaca quiya':

—Ta na' chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo jil'i lcaa chalyuu jua —nacui' nu xña'a bi'—, cha' caja lcaa na nu ndi'i jua jinu'u —nacui'—. Ntsu'u chacuayá' bi' jna'. Lo'o jua'a ta na' chacuayá' bi' jil'i cua ña'a ca ñati' nu nti' na' cha' caca loo —nacui'—. ⁷Sca ti si tyu sti' nu'u loo na', si cua'ni tlyu nu'u jna', li' caja chacuayá' bi' jinu'u —nacui' nu xña'a bi' jil'i Jesús.

⁸Li' nguxacui' Jesús cha' jil'i:

—Tyatsu' nu'u slo na', Satanás —nacui'—. Lo quityi jil'i ycui' Ndyosi ndi'ya nchcui': “Sca ti jil'i ycui' Ndyosi nu Xu'na ma' cua'ni tlyu ma' jil'i, sca ti cha' jil'i ycui' Ni nga'a cha' taquiya' ma' nde chalyuu”. Si'i loo nu'u tyu sti' na' lacua —nacui' Jesús jil'i.

⁹Li' ndyaa lo'o nu xña'a bi' jil'i Jesús nde quich'i Jerusalén, ngusacui' jil'i Jesús ndyaa ca que laa tonu bi'. Lo'o li' xa' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu:

—Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca nu'u —nacui'—, xtyú lo'o nu'u jil'i ycui' ca nu'u ca chcua'a re. ¹⁰Lo quityi jil'i ycui' Ndyosi ndi'ya nchcui':

Culo ycui' Ndyosi cña jil'i xca' jil'i Ni cha' ña'asi' ngu' jinu'u.

¹¹Lo'o ya' ti xca' xatu' ngu' jinu'u li', cha' ná caca quicha quiya' nu'u su tyú nu'u chu' quee.

Jua'a nscua lo quityi ji'i ycu'i
Ndyosi —nacu'i nu xña'a bi' ji'i
Jesús.

¹²Li' chaca quiya' nguxacu'i Jesús
cha' ji'i nu xña'a bi':

—Lo'o jua'a ndi'ya nchcui' lo
quityi ji'i ycu'i Ndyosi: “Ná chcu'i
cuayá' ma lo'o ycu'i Ndyosi nu
Xu'na ma”, nacu'i quityi.

¹³Cua ndye nchcui' nu xña'a
bi' lo'o Jesús li', lo'o ná ngua ji'i
tyijiloo ji'i yu tsiya' ti. Hora ti ndu'u
nu xña'a bi' ndyaa li'; ca tiya' la
caja ñi'ya caca nu tyijiloo ji'i Jesús,
ngua ti'.

**Cua nguxana Jesús ndyu'ni cña
ji'i ycu'i Ndyosi ca Galilea**

¹⁴Li' nguxtyuu Jesús ndyaa nde
loyuu su cuentya Galilea chaca
quiya'. Tlyu tsa chacuayá' ngujui
ji'i Jesús xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi,
ña'a cuayá' tyucui ña'a loyuu ca
bi' ndañi nchcui' ngu' cha' ji'i yu.

¹⁵Lcaa quichi' su ndya'a yu nda yu
cha' lo'o ngu' ca ne' laa ji'i ngu'
judío, lo'o jua'a lcaa ñati' ngua'ni chi'
ngu' loo Jesús.

Lo'o ndi'i Jesús nde quichi' Nazaret

¹⁶Li' ndyalaa Jesús nde quichi'
Nazaret, su nguluu yu. Lo'o ndyalaa
tsa nu ndi'i cña' ngu', li' ndyaa
yu ne' laa ji'i ngu', cha' xcu'i jua'a
ndu'ni yu tsa bi'. Li' ndatu' Jesús
cha' chcu'i yu lo quityi nu nscua
cha' ji'i ycu'i Ndyosi; ¹⁷quityi nu
nguscua jyo'o Isaías, bi' laca quityi
nu nda ngu' ji'i Jesús cha' chcu'i
yu lo. Li' nguscana Jesús quityi
bi', ngulana macala nscua cha' nu
nchcui' ndi'ya:

¹⁸Cua ngulacua ycu'i Ndyosi nu
Xu'na na jna', nacu'i lo quityi
bi'.

Cua ngua'a loo Ni jna', bi' cha'
cua ndi'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo
na', cha' chcu'i na' cha' tso'o
lo'o ngu' ti'i.

Cua nda Ni jna' liyyaa cha'
cua'ni cho'o na' tyiquee ñati'
nu xñi'i tsa ti', nacu'i lo quityi
bi'.

Ntsu'u cha' chcu'i na' lo'o ngu'
nu laca preso ji'i nu xña'a,
cha' cua tyu'u ti ngu' ya' nu
xña'a bi'.

Ta na' xee nu tyu'u ne' cresiya ji'i
ñati' nu ndyacu' hique ngu'.

Lo'o lya' tsa ti' ngu' ji'i tya'a
ngu' ni, li' ta na' chacuayá' ji'i
ngu' cha' tyu'u ngu' laja ti.

¹⁹Na liyya ti na' cha' chcu'i na'
lo'o ngu', cha' cua ndyalaa
tyempo tso'o la nu nda ycu'i
Ndyosi nu Xu'na na ji'i ngu'.

Jua'a nscua lo quityi su nchcui'
Jesús.

²⁰Li' nguxcatya'a Jesús quityi
bi', xa' ndya yu quityi bi' ji'i xirta
ne' laa bi', xa' ndyaa tucua Jesús li';
pana lcaa ngu' nu ndi'i ne' laa bi'
ña'a tsa ngu' ji'i yu. ²¹Li' nguxana
Jesús nda yu cha' lo'o ngu':

—Hasta juani cua ndu'u tucua
cha' bi' su ntucua ycu'i ma, cha' nu
ndyuna ca ti ma —nacu'i Jesús.

²²Ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu'
ji'i Jesús cha' tso'o tsa nchcui' yu,
jua'a ndiya tsa ti' ngu' cha' nu nda
yu lo'o ngu'. Ndi'ya cha' nu nchcui'
ngu' lo'o tya'a ngu' ji'i yu li':

—¿Ha si'i ca sñi' José laca yu re?
—nacu'i ngu'

²³Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Ná tyiquee' tiya' la xi ta mā cha' re lo'o na': “Si nu jo'o laca nu'ū, cua'ni nu'ū jo'o jil'i ycuil' ca lacua”. Lo'o jua'a ná tyiquee' ñacui mā jna': “Cua ndyuna ya cha' jil'i lcaa cña tonu nu ngua'ni nu'ū nde quichi Capernaum bi'”, ñacui mā. “La cui' jua'a cua'ni nu'ū nde quichi tyi na lacua, cha' ña'a ya xi”, ñacui mā 'na li'. ²⁴Ta na' sca cha' liñi lo'o mā lacua —nacui Jesús—. Macala su chcuil' sca ñati cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu' tya'a quichi tyi yu, ná taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcuil' yu, cha' la cui' tya'a quichi tyi ngu' laca yu. ²⁵Tyempo lo'o nguti'i jyo'o cusu' Elías chalyuu —nacui—, ntsu'u ti' mā cha' cua nteje tacui sna yija ntucua scuá co' nu ná ngua'ya tyo tsiya' ti; tlyu tsa jbi'ña ngua tyucui ña'a chalyuu li'. Tyuu tsa tya'a nu cuna'a ti' nguti'i loyuu re tyempo bi'; ²⁶pana nda ycuil' Ndyosi jil'i Elías cha' tsa yu slo sca ti nu cuna'a ti' nu ndi'i nde quichi Sarepta, sca quichi tyijyu' la nde loyuu su cuentya Sidón. Ná ndyaa Elías slo ni sca nu cuna'a ti' tya'a quichi tyi ngu' Israel. ²⁷La cui' jua'a ngua lo'o nguti'i jyo'o Eliseo. La cui' tyempo bi', nguti'i tsa ngu' quicha nu ngutsu' cuaña' nde loyuu re; pana ni sca ngu' bi', ná ndyaca tso'o ngu' jil'i quicha bi'. Sca ti nu Naamán bi', sca ti nu bi' ndyaca tso'o; sca ngu' xa' tsu' ngua yu, cha' loyuu su cuentya Siria laca su ngutu'u yu —nacui Jesús jil'i ngu' bi'.

²⁸Laja lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcuil' Jesús su ndi'i ngu' ne' laa bi', ngua ñasi' tsa ngu' bi' li'. ²⁹Lo'o li' ndyatū ngu' ndyaa lo'o ngu' jil'i

Jesús, ngulo'o ngu' jil'i yu cha' tyu'u yu ca to' quichi. Li' ntejeya' ngu' jil'i Jesús, ntojolaqui ngu' jil'i yu ña'a cuayá' ndyalaa ngu' lo'o yu ca to' cua'a, sca to' yuu nu ntsu'u to' quichi bi'. Ngua ti' ngu' cha' xtyú ngu' jil'i yu tsa yu nde chcu'a, ³⁰pana tso'o ca ti ndu'u Jesús ya' ngu'; ntejetacui yu laja ngu', ndyaa yu li'.

Sca ñati nu ngusñi cui'i cuxi jil'i

³¹Li' cua ndi'i Jesús nde quichi Capernaum, sca quichi nu ndi'i nde loyuu su cuentya Galilea bi'. Nu lo'o ngua tsā nu ndi'i cña' ngu', li' nguxana Jesús ngulu'u yu jil'i ngu' ca ne' laa jil'i ngu'. ³²Ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ngu'. Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i yu lo'o nchcuil' yu lo'o ngu'.

³³Ca ne' laa bi' ntsu'u sca nu qui'yu nu ngusñi sca cui'i cuxi jil'i. Cuii tsa ngusi'ya nu quicha bi' jil'i Jesús lo'o na'a cha' lijya yu nde ne' laa:

³⁴—¿Ni cña cua'ni nu'ū ca nde, Jesús Nazaret? —nacui nu qui'yu quicha bi'—. ¿Ha na cua nti' nu'ū cua'ni tye nu'ū cha' 'na tsiya' ti? Nslo tso'o na' jinu'ū, cha' ycuil' nu lubii laca nu'ū; cua nda ycuil' Ndyosi jinu'ū lijya ca nde.

³⁵Ngua'a Jesús cha' jil'i nu quicha li'; ngulo yu cña jil'i cui'i cuxi bi', cha' nga'aa cua'ni cuxi lo'o yu quicha bi'.

—Chca'a ti nu'ū —nacui Jesús—. Nga'aa cua'ni xña'a cui'i lo'o nu'ū.

Li' ngxulyú nu cui'i cuxi bi' jil'i yu quicha nde loo su ndi'i ngu' quiña'a bi'. Lo'o li' ndu'u nu cui'i cuxi bi'

ndyaa, nga'aa ngua'ni cuxi lo'o nu quicha bi' li'. ³⁶Ngulacua tsa ti' ngu' li', nguxana nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Macala ngujui cha' nu nchcui' Jesús cua? —nacui' ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' tso'o tsa ngujui chacuayá' ji'i' yu cua cha' culo yu cña ji'i' cui'i' cuxi? Hora ti nduna cui'i' cuxi cha' nu nchcui' yu lo'o, ndu'u cui'i' bi' ndyaa li' —nacui' ngu' ji'i' tya'a ngu'.

³⁷Bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui ña'a loyuu ca bi', nchcui' tsa ngu' cha' ji'i' Jesús li'.

**Ngua'ni Jesús jo'o ji'i' xtya'a
laa Simón Pedro**

³⁸Li' ndu'u Jesús nde ne' laa, ndyaa yu to' tyi Pedro. Quicha tsa xtya'a laa Simón Pedro bi', cha' tlyu tsa tyique' ngusñi ji'i' ma'. Tya'na tsa nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' tsa na'a xi ji'i' ma'. ³⁹Ndu ti Jesús slo ma' ña'a tsa yu ji'i' ma'. Li' ngua'a yu ji'i' tyique' bi', cha' tyu'u tyique' ji'i' ma'. Hora ti ndaca'a ma', ngua'ni cña ti' ma' cha' caja xi na cacu ngu'.

**Ngua'ni Jesús jo'o ji'i' tyuu
tya'a ngu' quicha**

⁴⁰Lo'o ndyaa cuichaa, li' ndyaa lo'o ngu' ji'i' laa tya'a ngu' nu quicha tsa cha' ngusñi tyuu lo quicha ji'i' ngu', ndyalaa ngu' ca slo Jesús. Li' ngusta ya' Jesús hichu' ngu' quicha cuentya scaa ti ngu'. Hora ti ndyaca tso'o ngu' li'. ⁴¹Lo'o jua'a ngutu'u cui'i' cuxi ji'i' tyuu tya'a ngu' quicha bi' li'. Ndu'u si'ya cui'i' bi' lo'o ndu'u ji'i' ngu':

—Sca ti nu'u laca Sñi' ycui' Ndyosi —nacui' cui'i' bi' ji'i' Jesús.

Li' ngua'a Jesús chacuayá' ji'i' cui'i' cuxi cha' nga'aa chcui' bi' tsiya'

ti. Cua ndyuloo cui'i' bi' ji'i' Jesús, cha' la cui' Cristo nu cua nda ycui' Ndyosi ji'i' lijya chalyuu laca yu bi'.

**Nda Jesús cui'i' lo'o
ngu' ca nde Galilea**

⁴²Lo'o nguxee chaca tsa, li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca chaca se'i' su tyi'i' ycui' ti yu ca ne' quixi'. Ngulana tsa ngu' ji'i' li', ña'a cuayá' nquije ji'i' ngu' macala su nga'a yu. Ngua ti' ngu' tatsaa ngu' ji'i' Jesús cha' nga'aa tsa yu xa' se'i'. ⁴³Li' nacui' Jesús ji'i' ngu':

—Lo'o nde xa' quichi' ntsu'u cha' ta na' cha' tso'o nu ji'i' ycui' Ndyosi lo'o ñati, cha' cua ndyalaa tyempo cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i' ñati chalyuu. Bi' laca cña nu cua nda Ni jna' lijyaa cha' chcui' na' cuentya ji'i' ycui' Ni.

⁴⁴Jua'a ti ndya'a Jesús laa ne' laa ji'i' ngu' ca nde Galilea, nda yu cui' lo'o ngu'.

**Nguxtyucua Jesús ji'i' ngu' lo'o
ndyaa ngu' cuta cualya**

5 Ngua sca tsa ndyaa Jesús to' tayu' Genesaret. Tyuu tsa tya'a ñati lca'a ji'i' yu. Li' tachaa tsa ndi'i' ngu' ca su ndu yu to' tayu' bi', cha' ngua ti' ngu' cuna ngu' lo'o nchcui' yu cha' ji'i' ycui' Ndyosi. ²Cua na'a Jesús su ndacui' tucua tya'a yaca ni'i' sube ti ca to' tayu' bi'. Ná tucui' nga'a ne' yaca ni'i' sube bi' tsiya' ti, pana cacua ti bi' ndu ngu' ngui'i' ngu' taraya ji'i' ngu', cha' cua ndye ngua'ni ngu' cña. ³Li' ndyatí Jesús ne' sca yaca ni'i' ji'i' Simón, nchcui' lo'o yu cha' tucuni'i' yu ji'i' yaca ni'i' cha' tsa ca lo hitya la xi. Ndyaa tucua Jesús nde siyu' ti yaca

ni'i bi', li' nguxana Jesús nclyu'u cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu' quiña'a bi'. ⁴Lo'o cua ndye ngulu'u Jesús ji'i ngu', li' nacui ji'i Simón:

—Yaa mā lo'o yaca ni'i re ca su clyaa la hitya. Ca bi' cū mā taraya cha' caja cualya ji'i mā —nacui Jesús.

⁵Li' nguxacui Simón cha' ji'i:

—Cusu' —nacui—, tyucui talya nguta'a ya lo tayu' ngu' ya taraya; ni sca na ná ngujui ji'i ya tsiya' ti. Pana si jua'a culo nu'u cña 'na, tsa ya ca su nacui nu'u cha' cū ya taraya cajua —nacui Simón li'.

⁶Li' jua'a ngua'ni Simón lo'o tya'a yu, lo'o quiña'a tsa cualya ngujui ji'i ngu' li'. Xqui'ya cha' quiña'a tsa cualya ndyatí ne' taraya ji'i ngu', hasta nguta'a' taraya ji'i ngu' li'; ⁷bi' cha' ngua'ni ya' ngu' ji'i tya'a ngu' nu nga'a ne' chaca yaca ni'i bi', cha' caa ngu' xtyucua ngu' ji'i. Hora ti yaa ngu' li', ndojolaqui ngu' taraya ngutsa'a ne' ntsu'u cualya, cha' su'ba ngu' ji'i ne' yaca ni'i. Xi tya lyiji cha' clyu'u tyucuaa yaca ni'i bi' ne' hitya xqui'ya cualya bi'. ⁸Lo'o na'a Simón Pedro lcaa cualya bi', ngua cuayá' ti' yu cha' xqui'ya Jesús ngujui cualya ji'i ngu'. Hora ti ndyatú sti' yu loo Jesús li', nchcui' yu lo'o:

—Tyu'u clyu nu'u nde slo na', Xu'na —nacui Simón ji'i—. Ntsu'u tsa xqui'ya na' cha' ñati chalyuu ti laca na'.

⁹Ndube tsa ti' Simón, lo'o jua'a tya'a ndya'a yu ne' yaca ni'i ndube tsa ti' ngu', xqui'ya cha' quiña'a tsa cualya ngusñi ca ti ngu'. ¹⁰Lo'o tyucuaa nu qui'yu sñi' Zebedeo nu nga'a ne' chaca yaca ni'i bi', nu naa Jacobo lo'o nu naa Juan ni, lo'o ngu' bi' ndyutsi' tsa ngu'; la cui' tya'a ndya'a Simón cña laca ngu' bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o Simón:

—Ná cutsij mā —nacui—. Tya tsubi' la cua laca ti cña ngua'ni mā, xcu'i cña cuta cualya ngua'ni mā; pana juani, ta na' xa' cña ji'i mā, cha' caa lo'o mā ji'i xa' ñati ca slo na' —nacui Jesús ji'i Simón, jua'a ji'i tya'a ndya'a yu cña.

¹¹Lo'o ndyalaa yaca ni'i bi' ca to tayu' chaca quiya', li' nguxtyanu ngu' bi' ji'i yaca ni'i, ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca ngu' quicha nu ndyatsu' cuaña'

¹²Lo'o ndi'i ti Jesús sca quichi, li' ndyalaa sca yu quicha slo; lye tsa ndyatsu' cuaña' yu quicha bi'. Lo'o na'a yu ji'i Jesús, hora ti ndyatú sti' yu, ndyanu tu'ba yu hasta ca lo yuu. Tya'na tsa nchcui' yu lo'o Jesús li':

—Si nti' nu'u cha' tyaca tso'o na', jlo ti' na' cha' taca jinu'u cua'ni jua'a jna' —nacui nu quicha bi'.

¹³Li' ngusta ya' Jesús chu' yu su ndyatsu' cuaña' yu:

—Tyaja'a na' —nacui Jesús ji'i—. Caca lubii tyucui ña'a nu'u juani ti.

Laja lo'o nchcui' Jesús jua'a, hora ti ndatsu' quicha nu ndyatsu' cuaña' yu li'. ¹⁴Lo'o li' nacui Jesús ji'i yu, cha' ná cacha' yu ji'i ñati ñi'ya' ngua ji'i yu. Ndi'ya' nchcui' lo'o yu:

—Yaa clyu nu'u chcui' lo'o sti jo'ó nu ndi'i ne' laa —nacui Jesús ji'i nu quicha bi'—. Cajua ta nu'u msta nu nacui jyo'o Moisés cha' ta na ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na ji'i quicha nu ntsu'u ji'na. Jua'a ca cuayá' ti' ñati lo'o ycu'i sti jo'ó cha' cua ngua lubii tyucui ña'a nu'u. Nga'aa ca quicha nu'u juani.

¹⁵Lcaa tsa' cua nguañi la cha' ji'i Jesús li', cha' nchcui' tsa ngu' cha' ji'i. Bi' cha' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i slo Jesús, cha' cuna ngu' ña'a cha' nu nda yu lo'o ngu',

cha' cua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' jil'i quicha nu ntsu'u jil'i ngu'. ¹⁶Pana ntsu'u quiya' ndu'u Jesús ndyaa yu ca ne' quixi', ca su caca tyi'i yu ycu'i ti yu, cha' chcu'i yu lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca ñati nu nchcu' tyucu' tyucui ña'a yu

¹⁷Ngua sca tsā nclyu'u Jesús cha' jil'i ycu'i Ndyosi jil'i tyuu tya'a ñati. Quich'i tyi ngu' bi' laca lcaa quich'i sube ti nu ntsu'u nde Galilea, nu ntsu'u nde Judea, nu ndi'i cacua ti quich'i Jerusalén. Laja nu tsa tlyu ti ñati bi', cua ndi'i tyuu tya'a ngu' fariseo. (Tacati tsa ycu'i ngu', nti' ngu'; lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' jil'i xa' ñati.) Lo'o jua'a ndi'i tyuu tya'a mstru nu ngulu'u cha' jo'ó ne' laa. Ngua tii lcaa ngu' nu ndi'i ca bi', cha' ycu'i Ndyosi laca nu nxyucua jil'i Jesús lo'o ndyu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ¹⁸Li' ndyalaa lo'o ngu' jil'i sca nu quicha nu ntsiya ne' catya, cha' cua nchcu' tyucu' tyucui ña'a yu quicha bi'. Ngua ti' ngu' cha' tyat'i ngu' toni'i su nga'a Jesús, cha' tsaa lo'o ngu' jil'i nu quicha bi' ca su ndu' ycu'i Jesús, ña'a lo'o catya ngua ti' ngu'. ¹⁹Pana ná ngujui ñi'ya nu tyat'i ngu' lo'o nu quicha bi' ni'i, cha' tachaa tsa ndi'i ñati; bi' cha' ndyacu' ngu' nde que ni'i. Li' ngulotsu' ngu' cuxi'ña, ngucha ngu' yaca que ni'i, cha' jua'a ngujui ñi'ya nda'ya ngu' jil'i nu quicha bi' liñi ca su nga'a Jesús cla'be la su ndi'i ñati. ²⁰Lo'o ti ngua cuayá' ti' Jesús cha' jlya tsa ti' ngu' bi' jil'i, bi' cha' nacui jil'i yu quicha bi':

—Cusu' —nacui—, na cua ngua'ni clyu ti' ycu'i Ndyosi jinu'u jil'i quiya'

nu ntsu'u jinu'u —nacui Jesús jil'i yu quicha bi'.

²¹Li' ngulacua tsa ti' ngu' mstru cha' jo'ó lo'o ngu' fariseo: “¿Tilaca laca nu qui'yu re? ¿Ni cha' laca re? Cuxi tsa nchcu'i yu cha' jil'i ycu'i Ndyosi lo'o nchcu'i yu jua'a”, nclyacua ti' ngu'. “Ná taca jil'i sca ñati chalyuu ñi'ya nti' yu re, ná taca cua'ni clyu ti' jil'i quiya nu ntsu'u jil'i ñati; sca ti ycu'i Ndyosi taca jil'i Ni cuityi Ni quiya nu ntsu'u jil'i ñati.” Jua'a nclyacua ti' ngu'.

²²⁻²³Cua jlo ti' Jesús ni cha' laca nu nclyacua ti' ngu'. Li' nchcuane yu jil'i ngu' bi':

—¿Ni cha' laca nti' mā jua'a? ¿Ha nti' mā cha' tucui la laca si ñacui na' jil'i nu quicha cua cha' cua'ni clyu ti' ycu'i Ndyosi jil'i quiya nu ntsu'u jil'i yu? ¿Ha nti' mā cha' yala la caca si ñacui na' jil'i nu quicha: “Tyatu clya nu'u tya'a nu'u”? ¿Ni cña yala la cua'ni na' cuentya jil'i yu cua lacua? ²⁴Cua nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' jna', cha' cui'ya na' cha' clyu ti' jil'i quiya nu ntsu'u jil'i ñati laja lo'o ndi'i na' nde chalyuu —nacui Jesús—. Xqui'ya cha' bi' cua nda Ni 'na lijyaa nde chalyuu cha' caca na' ñati.

Li' xa' nchcu'i Jesús lo'o nu qui'yu nu nchcu' tyucu' tyucui ña'a yu:

—Nde laca cha' nu nda na' lo'o nu'u —nacui Jesús jil'i yu—, tyatu clya nu'u juani cha' tyaa nu'u nde to' tyi nu'u; tyaa lo'o nu'u jil'i catya su ngustii nu'u juani.

²⁵Hora ti ndyatü yu quicha bi', laja lo'o na'a lcaa ñati bi' jil'i. Li' ndyaa lo'o yu jil'i catya su ngustii yu tsā la. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee

yu lo'o ndu'u yu ndyaa yu, bi' cha' ndyu'ni tlyu yu ji'i ycuu' Ndyosi.

²⁶Ndube tsa ti' ngu' ca su ndi'i ti ngu', li' lcaa ngu' ca bi' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycuu' Ndyosi:

—Bilya ña'a na cha' ngua'ni ycuu' Ndyosi sca cha' tlyu tsa lo cua — nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

Na ntsii ti ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' jua'a.

Ngusi'ya Jesús ji'i Leví cha' tya'a yu lo'o

²⁷Ca tiya' la lo'o ndyaa Jesús xi lquichi, li' na'a yu ji'i sca ñati ca su ntucua yu nclyo yu cñi cña loo ngu'; Leví naa nu qui'yu bi'. Cña laca yu cha' culo yu cñi ji'i ñati cuentya ji'i ngu' xa' tsu'. Li' nacui Jesús ji'i yu: —Tyaa lca'a nu'u jna' —nacui.

²⁸Li' ndyatü Leví, nguxtyanu yu cña ji'i yu cha' tya'a yu lo'o Jesús li'.

²⁹Tiya' la li' ngua'ni Leví sca ta'a tlyu ca to' tyi yu, cha' cua'ni chi yu loo Jesús. Lo'o jua'a ndyalaa tyuu tya'a ngu' slo, tya'a ndyu'ni Leví cña nclyo cñi cña loo ñati; jua'a ndi'i xi xa' la ñati. ³⁰Li' nguxana ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu', lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús.

—¿Ni cha' laca cha' stu'ba ti ndacu ma tyaja, stu'ba ti nga'a ma lo'o ngu' cuxi cua? —nacui ngu'—. Msu ji'i ngu' xa' tsu' laca ngu' cua, nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ñati. Lo'o jua'a ntucua xi xa' la ngu' nu ndya'a calle ti.

³¹Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Ñati nu tso'o tyucui ña'a, ná clyana ngu' bi' ji'i sca nu jo'o; ngu'

quicha laca nu ndyaana ji'i sca nu jo'o —nacui—. ³²Lo'o jua'a na', ná lijya na' cha' culana na' ji'i ñati nu nclyacua ti ti' cha' tso'o tsa ycuu' ca ngu'; na cua lijya na' cha' chcuu' na' lo'o ngu' cuxi, cha' culochu' ngu' qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

Ca chaa ti' ngu' laja lo'o ndi'i Jesús chalyuu

³³Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús: —Lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan, lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ngu' fariseo, ¿ni cha' lu'ba ti nchcui' ngu' bi' lo'o ycuu' Ndyosi? Lo'o jua'a ná ndacu ngu' tyaja tsa bi' lo'o nchcui' ngu' lo'o Ni. Pana ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, xa' ña'a ndu'ni ngu' bi'; xcui' tso'o tsa ndacu ngu', xcui' tso'o tsa ndyi'yu ngu' —nacui ngu' ji'i Jesús.

³⁴Ndi'ya nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o ji'i cutsii; ná ndi'i ngu' ntyute' ti ngu' tsa bi', nu lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacui Jesús—. ³⁵Pana nu lo'o tyalaa tsa nu tyaa lo'o ngu' ji'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii; caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' nde loo la —nacui Jesús li'.

³⁶Lo'o li' nda Jesús cuii re lo'o ngu':

—Ná nsa'be ngu' sa yu'be ste' cucui ngu' cha' calya lo'o sca late' cusu ji'i ngu'. Si jua'a cua'ni ngu', ná tyanu tso'o late' cucui bi' li', tyati' jlyacua su ngalya bi'; lo'o nu yu'be late' bi', ná stu'ba xee loo lo'o nu late' cusu bi'. ³⁷Lo'o chaca cha' ni —nacui Jesús ji'i ngu'—, ná

nsu'ba ngu' ji'i lcui nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; clya'a tyaca', tye lcui tyalú li'. ³⁸Ne' tyaca' cucui tyu'ú lcui lo'o chca ndyu'u ti. ³⁹Pana lo'o cua ndyi'o ngu' lcui nu cua cusu', ná nti' ngu' co'o ngu' lcui nu chca ndyu'u ti. “Tyixi la ndyi'yu lcui nu cua cusu' bi'”, ñacui' ngu'.

Jua'a ngua cha' nu nda Jesús lo'o ngu'.

**Ná ndiya ti' ngu' cña nu
ngua'ni tya'a ndya'a Jesús**

6 Lo'o ngua sca tsá nu ndi'i cña' ngu', li' ndya'a Jesús tyucui', lijya yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nteje tacui ngu' su nscua xtya trigo ji'i ñati. Laja lo'o nteje tacui ti ngu', ngusuu ngu' xi si'yu trigo. Li' ngusatá ngu' ji'i tyuu ya' ti ngu' cha' tyalú si'yu trigo bi'; ndyacu ngu' xi si'yu li'. ²Lo'o li' ntsu'u xi ngu' fariseo nu ndya'a lca'a ji'i' ngu' bi', nu lye tsa nchcui' lo'o ngu' taju ji'i' Jesús:

—¿Ni cha' laca ndyu'ni mā cña jua'a, cha' ngusuu mā si'yu trigo cua? ¿Ha ná jlo ti' mā cha' tsá tacati laca juani? Ná ntsu'u chacuayá' ji'na cua'ni na cña tsá tacati —nacui' ngu' fariseo bi'.

³Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i' ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' mā lo quityi ji'i' ycui' Ndyosi su nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacui' Jesús ji'i' ngu'—. Ngua sca tsa ntyute' tsa yu, lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ⁴Jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca msta ji'i' ycui' Ndyosi lo mesa ne' ni'i' nu

cuentya ji'i' ycui' Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' ni'i' bi'; ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñati' ji'i', cha' sca ti ji'i' ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' ndacu ngu' xlyá bi' —nacui' Jesús ji'i' ngu'.

⁵Lo'o li' chaca cha' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Lo'o na' nu cua nda ycui' Ni lijyaa cha' caca na' ñati' ni, laca na' loo, masi tsá nu ndi'i' cña' ngu'.

Sca yu quicha nu nchcu' ya'

⁶Ngua chaca tsá ta'a, tsá tacati ji'i' ngu', li' ndya'a Jesús ca ne' laa. Ca bi' ndyaa tucua yu, li' nguxana nclyu'u yu cha' ji'i' ycui' Ndyosi ji'i' ñati. Ca bi' nga'a sca ñati' nu ngüityi ya' yu la'a tsu' cui' ji'i' yu. ⁷Lo'o jua'a nga'a ngu' mstru cha' jo'ó ne' laa bi', lo'o ngu' fariseo nga'a lo'o. Ña'a tsa ngu' bi' ji'i' Jesús, si cua'ni Jesús jo'o ji'i' nu quicha bi' tsá tacati; nclyana ngu' cha', ñi'ya caca sta ngu' qui'ya ji'i'.

⁸Pana hora ti ngua cuayá' ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu nclyacua ti' ngu'. Li' nacui' Jesús ji'i' yu nu nchcu' ya' bi':

—Tyatu clya nu'u, yaa tyu cla'be laja ngu' jua —nacui' Jesús ji'i' nu quicha bi'.

Li' ndyatü yu quicha bi', ndyaa yu cajua su nacui' Jesús ji'i' yu. ⁹Li' nda Jesús sca cha' lo'o nu ngu' nu ndu'ni ti cha' tacati bi':

—¿Ni cña tso'o la cha' cua'ni na tsá tacati lacua? —nacui' Jesús ji'i' ngu' bi'—. ¿Ha sca cña tso'o cua'ni na li'? ¿Ha tso'o la cua'ni na sca cña cuxi li', nti' mā? —nacui'—. ¿Ha tso'o la si cua'ni lyaá na ji'i' ñati' tsá bi', cha' ná cajaa ngu' li'? ¿Ha tso'o la nti' cu'mā masi ta na chacuayá' cajaa ñati' li'? —nacui' Jesús ji'i' ngu'.

¹⁰Li' nguxña'a Jesús ji'i lcaa ñati nu ndi'i cacua ti slo, nchcui' lo'o nu quicha bi' li':

—Xquiñi nu'u ya'.

Jua'a ngua'ni yu bi', li' hora ti ndyaca tso'o ya' yu. ¹¹Li' ngunasì' tsa nu ngu' nu ndu'ni cha' tacati bi', nguxana ngu' nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya cua'ni na cha' cua'a na ji'i yu jua cha' nga'aa cua'ni yu jua'a? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

Ngusubi Jesús ji'i tii tyucuaa tya'a ñati nu ca tsa'a ji'i

¹²Tyempo bi' ycui' ti Jesús ndyaa sca ca'ya cha' chcui' lo'o ycui' Ndyosi Sti yu. Tyucui talya ngua'a yu nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi li'.

¹³Lo'o nguxee chaca tsa, li' ngusi'ya yu ji'i ñati nu ndya'a lo'o yu cha' tyaa ngu' slo yu. Li' ngusubi yu ji'i tii tyucuaa tya'a ngu'; nda yu chacuayá' ji'i nu ngu' bi', cha' tsa culu'u ngu' ji'i xa' ñati. ¹⁴Ndi'ya na xtañi ngu' nu ngusubi Jesús ji'i nu ngua tya li': Simón, nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro naa yu, bi' laca tsaca ngu'; jua'a Andrés tya'a ngula Simón, jua'a Jacobo, jua'a Juan, jua'a Felipe, jua'a Bartolomé, ¹⁵jua'a Mateo, jua'a Tomás, jua'a chaca Jacobo sñi' Alfeo, jua'a chaca Simón nu laca ji'i taju ngu' cananista, ¹⁶jua'a Judas tya'a Jacobo, jua'a Judas Iscariote nu cujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ca tiya' la; jua'a naa ngu' nu cua ngusubi Jesús ji'i.

Ngulu'u Jesús ji'i quiña'a tsa ñati

¹⁷Li' nguxtyuu Jesús ngua'ya sii' cua'a bi' lo'o nu taju ñati bi' ji'i, nguti'i xi nde sca su nati' lo'o nu

tyuu tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i bi'. Lo'o jua'a ndyalaa quiña'a tsa xa' la ñati slo Jesús, ngu' nu ndu'u loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u nde quichi Jerusalén, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u to' tyujo'o su ndi'i quichi Tiro, su ndi'i quichi Sidón. Cua ndyalaa ngu' ca bi', cha' cuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'; jua'a nti' ngu' cha' cua'ni Jesús jo'o ji'i quicha nu ntsu'u ji'i ngu'. ¹⁸Lo'o nu ñati nu ngusñi cui'i cuxi ji'i ni, lo'o ngu' bi' nti' ngu' cha' tyaca tso'o ngu'. ¹⁹Lcaa ngu' bi' nti' ngu' sta ya' ngu' chu' Jesús; nti' ngu' cha' cua'ni yu jo'o ji'i lcaa ñati quicha bi', xqui'ya cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i yu. Ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi' li'.

Ñi'ya nu ngulu'u Jesús ji'i ngu' nu ngua'a sii' cua'a

²⁰Nguxña'a Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, li' nguxana nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi ti'i ti ndi'i ma nde chalyuu — nacui'—. Ycui' Ndyosi laca nu ña'asi ji'i ma, cha' bi' nu laca Xu'na ma.

²¹'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi ñi'ya nti' si ntyute' tsa ma juani, cha' lye tsa nti' ma cuna ma sca cha' liñi —nacui'—. Ca tiya' la, li' caca tyaala' ti' ma.

'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi xñi'i ti ti' cu'ma ndi'i ma chalyuu juani, cha' ca tiya' la ca chaa ti' ma li' —nacui' Jesús—.

²²'Lo'o jua'a tso'o ti caca tyiquee cu'ma masi ti'i ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma, masi culo'o ngu' ji'i ma ca su ndi'i ma, masi suba' tsa chcui' ngu' lo'o ma, masi hasta nga'aa nti'

ngu' chcuil' ngu' lo'o mā, xquilya cha' jlyā ti' mā jna', na' nu cua nda Ni lijyāa cha' caca na' ñatī; ²³tso'o tsa caca tyiquee mā li', caca chaā ti' mā, masi cua'ni ngu' lcaa cha' lya' ti' lo'o mā jua'a. Ná cube ti' mā, cua laca ndyu'u co'o ycuil' Ndyosi sca cha' tso'o nu cua tlyu xi nu tyacua jilī scaa mā ca su ntucua ycuil' Ni — nacuil' Jesús li'—. La cui' jua'a ngua tya sa'ni la, cha' lya' tsa ti' jyo'o cusu' jilī ñatī nu ngua tu'ba jilī ycuil' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñatī — nacuil' Jesús—.

²⁴Pana tya'na tsa cu'mā ngu' culiya'; masi chaā tsa ti' mā nquicha', cua laca ti tyempo caca chaā ti' mā —nacui—.

²⁵Lo'o jua'a tya'na tsa cu'mā nu tso'o tsa nguaala' ti' mā nde chalyuu juani, cha' quiña'a tsa cha' caca nu lyiji jilī mā nde loo la — nacuil' Jesús—.

Lo'o jua'a tya'na tsa cu'mā nu lye tsa nxyí lo'o mā jilī tya'a ñatī mā; ca tiya' la, li' lo'o cu'mā xi'ya mā cha' lye tsa caca xñilī ti' mā —nacuil' Jesús—.

²⁶Lo'o jua'a tya'na tsa cu'mā lo'o tso'o tsa nchcui' lcaa ñatī jilī mā. La cui' jua'a ngua'ni jyo'o cusu' jilī mā nu ngua sa'ni, cha' tso'o tsa nchcui' ngu' jilī ngu' nu nchcui' cha' cuiñi ti jilī ycuil' Ndyosi lo'o ngu'; ndiya tsa ti' ngu' jilī cha' cuiñi bi'.

Jua'a ngulu'u Jesús jilī lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a jilī.

Tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jilī tya'a cusuu na

²⁷Tya nchcui' la Jesús li':
—Ndi'yā chcuil' na' lo'o cu'mā nu tyaja'a mā cua'a jyaca mā jilī

cha' nu nchcui' na': Tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā jilī tya'a cusuu mā, tso'o ti cua'ni mā lo'o ñatī nu ti'í ti' ña'a ngu' jilī mā. ²⁸La cui' tso'o ti chcuil' mā lo'o ñatī nu nda quilya jilī mā, jua'a chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jilī ñatī nu nchcui' cha' suba' lo'o mā. ²⁹Lo'o quijilī ngu' ndacu' hique mā, li' xtyacui mā ta mā chaca tsu' saca' mā cha' quijilī ngu' jilī mā chaca quiya' li'. Lo'o xlyaa sca ñatī late' tonu tu'ba nu nchcu' mā, li' ta mā chacuayá' cha' lo'o camxa jilī mā quilya ngu' tsaā ngu'. ³⁰Ta mā jilī ngu' na laca nu jña ngu' jilī mā; lo'o quilya ngu' sca na jilī mā, nga'aa jña mā jilī chaca quiya'. ³¹Nga'a cha' cua'ni tso'o mā lo'o ngu', si nti' mā cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o mā.

³²Jlo ti' na' cha' tso'o ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jilī cua laca ti ñatī nu jua'a tso'o nti' ngu' ña'a ngu' jilī mā; pana lo'o ñatī cuxi, taca jilī ngu' cua'ni ngu' tsa lo cua ti cha'. Cua nti' Ni cha' ña'a tso'o mā jilī cua ña'a ca ñatī, ni si'li sca ti jilī tya'a tso'o ti mā. ³³Lo'o jua'a ndu'ni mā cha' tso'o lo'o ñatī nu cua ngua'ni sca cha' tso'o lo'o mā; pana lo'o ñatī cuxi, taca jilī ngu' cua'ni ngu' la cui' jua'a. Cua nti' Ni cha' cua'ni mā cha' tso'o lo'o cua ña'a ca ñatī, ni si'li sca ti lo'o tya'a tso'o ti mā. ³⁴Na ndijñi' ti mā jilī ñatī nu xtyucua sca cha' tso'o jilī mā, nti' mā. ¿Ha tso'o tsa ndu'ni mā nti' mā li'? Lo'o ñatī cuxi ni, stu'ba ti ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', si xtyucua tya'a ngu' sca cha' tso'o jilī ngu' li'. ³⁵Pana nu cu'mā ni, ntsu'u cha' tyu'u tso'o tyiquee mā ña'a mā jilī tya'a cusuu mā, cua'ni

mā cha' tso'o lo'o ngu' bi'. Ta mā jñi' ngu', ná tū ti' mā si ta ngu' sca cha' tso'o jil'i mā, si ná ta ngu'. Tlyu tsa cha' tso'o tyacua jil'i mā ca slo ycu' Ndyosi si tso'o ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i ngu', cha' jua'a ndu'ni ñati nu laca sñi' ycu' Ndyosi. Lo'o ycu' Ndyosi ni, tya'na ti' Ni jil'i ngu', masi xña'a ngu', masi ná ndya ngu' xlya'be jil'i Ni; ³⁶bi' cha' cua'ni tya'na ti' mā jil'i ngu' lacua, ñi'ya nu tya'na ti' ycu' Ndyosi Sti na jil'i ngu'.

**Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya
jil'i tya'a ñati ngu'**

³⁷Ná sta mā qui'ya jil'i tya'a ñati mā, cha' li' ná ntsu'u cha' sta ycu' Ndyosi qui'ya jil'i mā. Ná xcube' mā jil'i tya'a ñati mā, cha' li' ná ntsu'u cha' xcube' ycu' Ndyosi jil'i mā. Cui'ya mā cha' clyu ti' jil'i tya'a ñati mā, cha' li' cui'ya ycu' Ndyosi cha' clyu ti' jil'i mā. ³⁸Ta mā cha' tso'o jil'i tya'a ñati mā, cha' li' ta ycu' Ndyosi cha' tso'o jua'a jil'i mā; tso'o tsa cuayá' ngutsa'á su'ba Ni cha' tso'o ne' cresiya jil'i mā li'. Ñi'ya nti' sca milya nu tachaa tsa nsu'ba ngu' na ne', cua nscui' ngu' jil'i cha' ca'ya ti'i la na bi', ntucua tsa tu'ba milya bi', jua'a laca lo'o cha' tso'o nu su'ba Ni ne' cresiya jil'i mā. Ñi'ya nu ndu'ni mā lo'o tya'a ñati mā, jua'a cua'ni ycu' Ndyosi lo'o cu'mā.

³⁹Nde laca cui' nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Sca nu cui'ty'i ni, ¿ha taca culu'u tyucui' jil'i tya'a cui'ty'i'? Ná taca. Cuxi ti caca jil'i ngu' li', stu'ba ti tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni sca ngu' bi' ná nhca ña'a ngu' tyucui' su lijya ngu'. ⁴⁰Sca yu cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti, ná tyijilo yu jil'i

mstru jil'i yu; tsa bi' ti cha', lo'o tye ca tsa'a yu, li' stu'ba ti cuayá' ngua tsa'a yu lo'o mstru jil'i yu.

⁴¹¿Ni cha' yala tsa chcu' mā jil'i sca cha' cuxi nu ntsu'u jil'i xa' la tya'a ñati mā, masi ñi'ya nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyat' cloo ngu'? Pana ná ndube ti' mā cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ycu' mā, ñi'ya nti' si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycu' ca mā.

⁴²¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee mā cha' chcu' mā lo'o tya'a ñati mā ndi'ya: “Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u”? Jua'a ñacui' mā, masi ná ña'a mā nguti nu ntsu'u cloo ycu' ca mā. iNa cuiñi mā! Clyo la tyu'u nu nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycu' ca mā, li' taca ña'a mā tso'o la cha' culo mā satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a ñati mā.

**Nslo na jil'i sca yaca lo'o ña'a
na si'yu nu nda yaca bi'**

⁴³Sca yaca tso'o, ná ta bi' si'yu nu ná tso'o. Jua'a sca yaca nu cua btyi ti, nga'aa ta bi' si'yu nu cacu na. ⁴⁴Lcaa yaca nslo ngu' jil'i lo'o ña'a ngu' ni si'yu laca ndyu'u lo. Ná nsuu ngu' si'yu tyixi jil'i sca yaca quiche'; la cui' ti jua'a, ná nsuu ngu' si'yu losu' tyixi jil'i lti quiche' yane. ⁴⁵Cua ña'a ca ñati nu tso'o tyiquee ni, tso'o tsa nchcu' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati nu cuxi tyiquee ni, cuxi ti nchcu' ngu' bi' li'. Cua ña'a ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i scaa ngu', jua'a nchcu' ngu'.

Tucua lo quiya' ni'i ngüiñá ngu'

⁴⁶Tya nda Jesús chaca cui' lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' ndu'ni tsa mā jna' cha' Xu'na mā laca na', pana ná

ndaquiya' mā jil'i cha' nu nchcui' na' lo'o mā? —nacui—. ⁴⁷Bi' cha' ta na' sca cuii lo'o mā juani, ñi'ya laca sca ñati nu lija ca slo na' cha' cuna yu cha' nu nchcui' na', lo'o li' ndaquiya' yu cha' bi': ⁴⁸cua laca yu ñi'ya laca sca nu qui'yu nu ngüiñá sca ni'i. Tso'o tsa ngüiñi tyuu su ndu quiya' ni'i jil'i, cha' chu' quee tsiya' ti nscua quiya' ni'i bi'. Li' lye tsa ngua'ya tyo. Lo'o cua ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'i bi', cua xlya'ba ti jil'i ni'i; pana ná ngua jil'i hitya yuu bi' xlyú jil'i ni'i bi', cha' tachaa tsa ndu quiya' ni'i chu' quee bi'. ⁴⁹Pana ndi'ya laca chaca ñati nu cua ndyuna cha' nu nchcui' na' lo'o, lo'o li' ná ndaquiya' yu jil'i cha' bi': bi' laca ñi'ya laca chaca nu qui'yu nu ngüiñá sca ni'i jil'i lo yusi ti. Ná qui'ñi ndyaa quiya' ni'i jil'i yu bi'. Lo'o li' ngua'ya tyo clyaa, ndyalaa hitya sta'a ca quiya' ni'i bi'. Li' nguxlyú hitya yuu jil'i ni'i bi', ndye tsiya' ti nguxlya'ba hitya yuu bi' jil'i.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca msu jil'i xu'na sendaru

7 Lo'o ndye nchcui' Jesús lo'o ñati bi', li' ndu'u yu ndyaa yu ca quichi Capernaum. ²Ca bi' ndi'i sca capitán nu laca loo jil'i sendaru jil'i ngu' romano. Ntsu'u sca msu jil'i nu tyaca'a tsa jil'i; pana quicha tsa nu msu bi', cua cajaa ti. ³Lo'o cua ndyuna nu capitán bi' quiña'a cha' nu nchcui' ngu' cha' jil'i Jesús, li' nchcui' xi lo'o ngu' cusu' nu ca tyi quichi bi', cha' tsa ngu' chcui' ngu' lo'o Jesús cuentya jil'i, cha' jña ngu' jil'i Jesús cha' caa yu cua'ni yu jo'o jil'i msu quicha bi' jil'i. ⁴Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Lo'o ndyalaa ngu'

bi' ca slo Jesús, li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o yu cuentya jil'i nu capitán bi'.

—Tso'o tsa nu capitán bi' —nacui ngu' jil'i Jesús—. Ndulo tsa yu jinu'u cha' cua'ni nu'u jo'o jil'i msu quicha bi' jil'i yu —nacui ngu'—. ⁵Cua ngui'i tsa nu cusu' bi' jil'na cha' ndi'i yu quichi tyi na, hasta ycui' yu cua nda yu cñi cha' tya' laa jil'na quichi re —nacui ngu'.

⁶Li' ndyaa Jesús lo'o ngu' bi'. Lo'o bilya tyalaa ngu' lo'o Jesús ca ni'i jil'i nu capitán bi', li' nda capitán jil'i xa' tya'a tso'o cha' tsa ngu' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús ca tyucuii su lija:

—Ndi'ya nchcui' nu capitán bi' —nacui ngu' jil'i Jesús li'—: “Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' nu'u, cusu'”, nacui, “masi ná caa nu'u to' ni'i jna'”, nacui. ⁷“Bi' cha' ná lo'o na' ndya'a ngu' ndyiqui'ya ngu' jinu'u tsa”, nacui. “Tsa bi' ti cña nti' na', si culo nu'u cña, tyaca tso'o msu jna' jua'a ti.” Jua'a nacui nu capitán bi', cha' chcui' ya lo'o nu'u. ⁸Chaca cha' nacui yu jil'i cua: “Lo'o jua'a na'”, nacui yu, “ntsu'u xa' ñati nu laca loo la nu nclyo cña 'na. Lo'o jua'a nclyo na' cña jil'i sendaru nu cuentya jna'”, nacui. “Tsa ngu' lquichi 'na, si culo na' cña jil'i ngu' cha' tsa ngu'; lija ngu' slo na', si xi'ya na' jil'i ngu' cha' caa ngu'; hora ti cua'ni msu jna' sca cña, si culo na' cña bi' jil'i yu”, nacui nu capitán bi'. “Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u culo nu'u cña cha' cati quicha bi'.” Tsa bi' ti cha' nti' capitán chcui' lo'o nu'u —nacui ngu' tya'a tso'o nu capitán bi' jil'i Jesús.

⁹Lo'o cua ndyuna Jesús cha' nu nchcui' ngu' lo'o, ndube tsa ti' yu.

Li' ngxuetyacui Jesús su ndu tyucuij, nchcui' yu lo'o ñati nu ndya'a lo'o yu:

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús—, cha' bilya ña'a na' jil'i sca ñati nu jlya tsa ti' jil'i ycui' Ndyosi ñi'ya nu jlya ti' nu capitán bi'. Tyucui ña'a nasiyu Israel re, ná ntsu'u ngu' nu jlya ti' jna' jua'a —nacui Jesús jil'i ngu'.

¹⁰Lo'o li' ngxuetyuu tya'a tso'o nu capitán bi', ndyaa ngu' ca to' ni' jil'i. Li' nquije cha' jil'i ngu' na'a ngu' jil'i msu quicha bi', cha' cua ndyaca tso'o.

Ngua'ni Jesús cha' chaca quiya' ndyu'ú sca yu cuañi' nu ngujui ca ti

¹¹Tiya' la li' ndyaa Jesús sca quichi ca su naa Naín; ndyaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o, lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la ñati ndyaa ngu' lo'o. ¹²Lo'o cua ndyalaa ngu' ca to' quichi bi', li' na'a ngu' cha' ndyaa lo'o ngu' quichi bi' jil'i sca jyo'o cha' cua tyatsi'. Sñi' sca nu cuna'a ti'i laca jyo'o bi'; cua ndyanu ma' ycui' ti ma' nu lo'o ngujui sñi' ma', cha' nu sca ti sñi' qui'yu ma' laca yu nu ngujui bi'. Tyuu tsa tya'a ngu' quichi bi' ndya'a ngu' lo'o ma'. ¹³Lo'o na'a Jesús nu Xu'na na jil'i jyo'o bi', ngua tya'na ti' yu jil'i nu cuna'a ti'i xtya'a jyo'o bi'. Li' nchcui' yu lo'o ma':

—Ná xi'ya nu' —nacui.

¹⁴Li' ya Jesús cacua la slo ngu' bi', ngusta ya' yu chu' caju. Li' ndatu ngu' nu ndyi'ya jil'i jyo'o bi', nchcui' Jesús lo'o nu jyo'o bi':

—Yu cuañi' nu' —nacui—. Tyaca'a clya nu'u.

¹⁵Hora ti ndaca'a nu ngua jyo'o bi', nguxana nchcui' yu lo'o ngu' li'.

Xa' ndya Jesús jil'i nu qui'yu cuañi' bi' jil'i xtya'a yu li'. ¹⁶Ndube tsa ti' lcaa ñati ca bi' lo'o na'a ngu' jil'i yu nu ngujui bi'. Li' nguxana ngu' ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycui' Ndyosi.

—Tlyu tsa ñati ndyalaa slo na juani —nacui ngu'—, bi' laca nu chcui' lcaa cha' jil'i ycui' Ndyosi lo'o na.

Jua'a nacui ngu' li'. Lo'o chaca cha' nacui ngu':

—Cua ndyalaa ycui' Ndyosi juani cha' xtyucua Ni jil'i ñati jil'i ycui' Ni —nacui ngu'.

¹⁷Cua ngañi lye cha' jil'i lcaa cña tonu nu ndyu'ni Jesús tyucui ña'a loyuu su cuentya Judea; jua'a lcaa quichi cacua ti, lo'o bi' ngañi cha' bi'.

Nda Juan jil'i ñati jil'i cha' tsa'a ngu' ca slo Jesús

¹⁸Ngujui cha' jil'i Juan ñi'ya nu ngua cajua, cha' nu ngu' cuañi' nu ndya'a lo'o Juan, bi' laca ngu' nu cua ndacha' jil'i yu. ¹⁹Li' ngusi'ya Juan jil'i tucua tya'a ngu' tya'a ndya'a yu bi'. Ngulo yu cña jil'i ngu' cha' tsa'a ngu', tsa'a xcuane ngu' jil'i Jesús si chañi cha' ycui' yu laca yu Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti; si tya ntsu'u cha' jatya la xi ngu' ña'a cuayá' nu caa chaca ñati nu cua tlyu la. ²⁰Li' ndyalaa ñati jil'i Juan ca su nga'a Jesús. Ndi'ya nacui ngu' jil'i:

—Cua nda Juan nu ntyucuatya jil'i ngu' jil'i ya lijya ya —nacui ngu'—, cha' xcuane ya jinu'u si chañi cha' la cui' Cristo laca nu'u, nu ñati tlyu nu cua caa ti nde chalyuu. Cua nti' ya cha' caja cha' liñi jil'i ya si tya ntsu'u cha' jatya la ya jil'i chaca ñati nu tlyu la.

²¹Nu lo'o ndi'i ngu' bi' slo Jesús, li' ngua'ni Jesús jo'o ji'i tyuu tya'a ñati; masi cua sa'ni ngusñi quicha ji'i ngu', masi quicha ndya'a ti, masi ngusñi cui'i cuxi ji'i ngu', hora ti ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o nu cuityi', ngua'ni Jesús cha' ngulane xee cloo ngu' ña'a ngu' chaca quiya'. ²²Bi' cha' ndi'ya nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Yaa clya ma cacha' ma ji'i nu Juan bi' lcaa cha' nu cua na'a ma slo na', lcaa cha' nu cua ndyuna ma ca nde. Ñacui ma ji'i yu cha' xa' nda na' xee ña'a tyuu tya'a ngu' nu ngua cuityi'; lo'o juani tso'o tsa ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya'; jua'a cua ngua lubii cuaña' ngu' nu ndyatsu' cuaña'; lo'o juani cua nduna tso'o ngu' nu ngua cu'u jyaca; jua'a xa' ndyu'ú ngu' chaca quiya', ngu' nu cua ngujui; jua'a ngu' ti'i ni, nduna ngu' cha' tso'o nu nda na' lo'o ngu' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni ji'i ngu' ji'i nu cuxi. Jua'a ñacui ma ji'i Juan bi'.

²³Taca caca tso'o tyiquee ma si ná caca tyuju'u ti' ma ña'a ma jna' — nacui Jesús ji'i ngu'.

²⁴Li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu', ñati nu nguane Juan ji'i cha' caa bi'. Li' nguxana Jesús nchcui' cha' ji'i nu Juan bi' lo'o ñati nu ndyanu slo.

—¿Na laca ngua ti' ma, nu lo'o ndyaa na'a ma ji'i nu Juan bi' ca ne' quixi' su ná ndi'i ñati? —nacui Jesús—. Ngua ti' ma cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee yu nu lo'o nchcui' yu lo'o ñati, ñi'ya nti' lo'o ndyaa yaca quii tyucuaa chu' ca lo'o lijya cui'i. ¿Ha jua'a nti' ma? ²⁵¿Na laca ngua ti' ma lo'o na'a ma ji'i yu bi' lacua? ¿Ha tso'o tsa ste' yu lo'o na'a ma ji'i yu ca bi'? Cua jlo ti' ma cha' si'i ne'

quixi' ndi'i ñati nu tso'o tsa ste', si'i ne' quixi' ndi'i ñati nu ntsu'u tsa cñi ji'i cha' culiji jua'a ti; to' tyi nu culiya' nu laca rey, ca bi' ndi'i ngu' bi'. ²⁶Ná tyiquee' ngua tii ma cha' laca nu Juan bi' sca ñati nu nda cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati; chañi cha' laca yu jua'a, pana lo'o sca cña tlyu la ngujui ji'i Juan. ²⁷Ndi'ya nscua lo quityi cusu' cha' ji'i cña nu ntsu'u ji'i Juan bi':

Culo na' cña ji'i sca msu jna' cha' tsa yu ca nde loo la su tya'a nu'u,

cha' saala clya yu tyucuii su caa ycui' nu'u, nacui ycui' Ndyosi ji'i Cristo.

²⁸Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li': —Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma ji'i Juan nu ntyucuatya ji'i ngu', cha' bilya cala sca ñati chalyuu nu jua'a tlyu tsa cña nu ntsu'u ji'i, ñi'ya nu laca ji'i Juan bi'. Pana cua lijya na' cha' caca na' loo ji'i ñati, lo'o juani cua ña'a ca ñati nu jlya ti' na, tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i ngu' bi' que Juan, masi ti'i ti ngu', masi cuañi' ngu' —nacui Jesús.

²⁹Lo'o ñati nu ndyaa slo Juan cha' tyucuatya yu ji'i ngu' tya tsubi' la ni, lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu', li' ngua'ni tlyu lcaa ngu' bi' ji'i ycui' Ndyosi, masi nu ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu', masi xa' la ñati. ³⁰Pana nu ngu' fariseo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó nu ná ntaja'a cha' tyucuatya Juan ji'i ngu' nu ngua li', ná ngua'ni ngu' cuentya ji'i cña nu ndyu'ni ycui' Ndyosi cha' nguxtyucua Ni ji'i ñati. Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

³¹—Ná tso'o tsiya' ti ñi'ya nu ndu'ni ñati chalyuu tyempo juani

—nacui—. ³²Ñi'ya ndu'ni nu sube nu ndya'a ndijya ti cla'be quichi, jua'a ndu'ni ñati chalyuu juani. Taja ti' nu sube ji'i tya'a quijya ngu', cha' ná nti' tya'a ngu' quijya la lo'o ngu' bi'. Li' nxi'ya nu sube ji'i tya'a ngu': “¿Ni cha' ná ntaja'a ma cula quiya' ma? Na nclya'á ya xi jii cha' ji'i ma”, nacui nu sube. “¿Ni cha' ná ntaja'a ma ca xñi'i ti' ma lo'o cua? Na nclya'á ya marcha, na nxi'ya ya nga'a ya.” Lo'o cu'ma ni —nacui Jesús—, la cui' jua'a ndyu'ni cu'ma ñati chalyuu juani; xcui' na taja ti' ma, cha' ná tso'o ntsu'u tyiquee ma tsiya' ti ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. ³³Nde nclú ti nchcui' ma —nacui Jesús ji'i ngu'—. Lo'o yaa Juan nu ntyucuatya ji'i ñati chalyuu, ná ndyacu yu lo'o ma, ná ndyi'o yu lcui lo'o ma; li' nacui ma cha' ntsu'u cui'i xña'a ji'i yu —nacui Jesús ji'i ngu'—. ³⁴Tiya' la li' ndu'u tucua na' nu cua nda ycui' Ndyosi lijyaa cha' caca na' ñati; tso'o ti ndacu na' lo'o ma li', stu'ba ti nga'a na' lo'o ma. Bi' cha' nchcui' ma jna': “Ña'a na ñi'ya nu ndu'ni nu jua juani”, nacui ma ji'i tya'a ma, “xcui' na cacu ti yu jua nti' yu, xcui' na cu'bi ti yu ndya'a yu. Ná tso'o yu jua cha' laca yu tya'a tso'o ngu' nu nxñi cñi cña loo na, lo'o jua'a xi xa' la ngu' cuxi laca tya'a tso'o yu”, nacui ma 'na. ³⁵Lo'o jua'a nacui ma cha' ná tso'o cha' nu nchcui' na'; pana caca cuayá' ti' ma nde loo la cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ngu', cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi laca na'.

**Ndyacu Jesús xlyaa ca
slo sca ngu' fariseo**

³⁶Ntsu'u sca ngu' fariseo nu nchcui' lo'o Jesús cha' tsaa cacu

xlyaa lo'o yu ca toni'i ji'i yu. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycui' ngu', nti' ngu'. Li' ndyaa Jesús ca toni'i ji'i yu, ndyaa tucua ca to' mesa. ³⁷La cui' quichi bi' ndi'i sca nu cuna'a nu quiña'a tsa nu qui'yu ntsu'u ji'i. Lo'o ngua cuaya' ti' nu cuna'a bi' cha' cua ndyalaa Jesús cacu xlyaa ca slo yu fariseo bi', li' cha' ji'i ti ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa ca slo Jesús; ñaa lo'o cho' sca caatya setye nu tyixi tsa xtyi'i. ³⁸Ndyaca'a cho' cacua ti slo quiya' Jesús li'. Ndyunaa tsa cho', hasta ndyalú hitya cloo cho' chu' quiya' Jesús; lo'o quicha' hique cho' nsube' cho' chu' quiya' Jesús cha' xquityi ji'i quiya' yu. Nchcuicha' cho' quiya' Jesús li', nda'a cho' setye tyixi xtyi'i bi' chu' quiya' Jesús. ³⁹Lo'o nu yu fariseo nu cua nchcui' lo'o Jesús cha' tsaa cua'ni xlyaa ca slo yu ni, lo'o cua na'a yu ji'i nu cuna'a bi', ndi'ya cha' ngua'ya hique yu li': “Si'i cha' chañi laca re, cha' laca yu sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cha' chcui' Ni lo'o na. Si la cui' laca yu, li' ta yu cuentya tilaca laca nu cuna'a nu nsta ya' lo quiya' yu juani; caca cuayá' ti' yu cha' sca nu cuna'a nu chiya'a tsa ndu'ni su ndi'i chalyuu laca nu cua.”

⁴⁰Li' nguxana Jesús nchcui' lo'o nu yu fariseo bi':

—Ntsu'u sca cha' nu ta na' lo'o nu'u, Simón —nacui Jesús ji'i.

—Cuacha' clya nu'u jna', cusu' —nacui yu fariseo ji'i li'.

⁴¹Li' nchcuane Jesús sca cha' ji'i yu fariseo bi':

—Ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ntsu'u tane' hichu' ngu', cha' ngüijñi' ngu' cñi ji'i sca nu culiya'. Tsaca yu ndacui

yu ca'yu siyento paxu ji'i nu culiya' bi', lo'o chaca yu ndacui yu tu'ba tyi ti paxu ji'i li'. ⁴²Pana tyucuaa ngu' ná ngua ji'i ngu' tya ngu' cñi ji'i nu culiya' bi' li'. Bi' cha' nguta'achü' nu culiya' bi' ji'i cha' nu ndacui ngu' ji'i; ngüityi yu cuentya ji'i ngu', ngua'ni tye tane' ji'i tyucuaa ngu' jua'a ti. Cuacha' clya nu'u jna' lacua —nacui Jesús ji'i yu fariseo bi'—, ¿tilaca laca nu tso'o la ntsu'u tyiquee ña'a ji'i nu culiya' bi'? Si tsaca yu, si chaca yu.

⁴³Li' nguxacui Simón cha' ji'i Jesús:

—Bi' laca nu quiña'a la ndacui, nu ngüi'ya nu culiya' bi' cha' clyu ti' ji'i. Jua'a nti' na' —nacui Simón.

—Chañi cha' nu nchcui' nu'u —nacui Jesús li'.

⁴⁴Lo'o nxña'a Jesús ca su nga'a nu cuna'a bi', li' xa' nchcui' lo'o nu Simón bi':

—Cui'ya nu'u xi cuentya ñi'ya nu ndyu'ni nu cuna'a cua —nacui—. Nu lo'o ndyalaa na' toni'i jinu'u tsa, ná nda nu'u hitya tyaati' quiya' na'; pana nu cuna'a cua ni, cua ngui'i cho' quiya' na' lo'o hitya cloo cho', cua nguxquityi cho' quiya' na' lo'o quicha' que cho'. ⁴⁵La cui' jua'a ná nchcuicha' nu'u jna' lo'o ndyalaa na' ni'i re; pana nu cuna'a cua ni, tya lo'o ndyat'i na' ñaa na' nde ni'i re, tya lyiji tye chcuicha' cho' ji'i quiya' na'. ⁴⁶Lo'o jua'a ná nda'a nu'u setye hique na' tsa; pana nu cuna'a cua ni, cua ngusalú cho' setye tyixi xtyi'i chu' quiya' na'. ⁴⁷Nde laca cha' nu ndacha' na' jinu'u juani, cha' tso'o tsa ndyu'ni tya'na ti' nu cuna'a cua jna', bi' cha' ca cuayá' ti' na cha' cua ngüityi ycu'i Ndyosi qui'ya nu ntsu'u ji'i cho', masi quiña'a tsa

qui'ya ntsu'u ji'i cho' ca slo Ni. Pana ñati' nu ná lye ntsu'u qui'ya ji'i cha' cuityi ycu'i' Ndyosi ji'i, xti la xi cha' ndube ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i ycu'i' Ni —nacui Jesús ji'i Simón.

⁴⁸Li' nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi':

—Cua ngüityi ycu'i' Ndyosi lcaa qui'ya nu ntsu'u jinu'u —nacui.

⁴⁹Lo'o nu ñati' nu ñaa stu'ba ti lo'o Jesús cha' cacu ngu' xlyaa slo Simón, nguxana ngu' bi' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re?

¿Macala ngujui chacuayá' ji'i yu cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'? —nacui ngu'.

⁵⁰Pana ndi'ya nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi' li':

—Cua ngulaá nu'u ji'i cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u xqui'ya cha' jlya ti' nu'u 'na. Ti' ti tyi'i tyiquee nu'u, tyaa nu'u lacua.

Nu ngu' cuna'a nu nxyucua ji'i Jesús

8 Tiya' la li', ndu'u Jesús ndyaa yu tyuu tya'a quichi, masi quichi tonu, masi quichi sube. Nchcui' tsa yu cha' tso'o ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' quichi bi'; nchcui' yu cha' cua lijya ti ycu'i' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Stu'ba ndya'a Jesús lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. ²Lo'o jua'a, tyuu tya'a nu cuna'a ndyaa lo'o ngu'; cua ngua quicha nu ngu' cuna'a bi' tya tsubi' la, pana cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu', lo'o jua'a cua ngulo yu cui'i Cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi'. Ndyaa sca nu cuna'a nu naa María Magdalena lo'o ngu', ji'i bi' cua ngutu'u cati tya'a cui'i cuxi. ³Lo'o jua'a Juana naa chaca

nu ndya'a lo'o ngu'; clyo'o sca nu naa Chuza laca nu Juana bi', sca yu nu ndyi'ya cña loo rey Herodes laca clyo'o bi'. Jua'a Susana, lo'o jua'a tya tyuu tya'a ngu' cuna'a nu nxyucua jil'i Jesús lo'o cña nu ntsu'u jil'i ngu'.

Cuii jil'i ñati nu ndyataa si'yu

⁴Lo'o li' quiña'a tsa ngu' quichi cacua ndu'u ngu' ñaa ngu' se'i ti cha' ña'a ngu' jil'i Jesús. Nu lo'o cua ndyu'u ti'i ngu' quiña'a bi' tsa tlyu ti, li' nda Jesús sca cuii lo'o ngu'. Ndi'ya cha' nu ngulu'u yu jil'i ngu' bi' li':

⁵—Cua ndyaa sca ñati cataa nscua' trigo jil'i. Ndi'ya ngua su nguscui yu si'yu bi': ndyú xi si'yu bi' tyucuii su nteje tacui ngu', ngusatá quiya' ngu' si'yu bi' li'; jua'a ñaa quiñi ndyacu ni' jil'i. ⁶Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su lati tsa tu'ba yuu nscua chu' quee. Lo'o ntyucua si'yu bi', ná ngua caluu tso'o cha' ná quiñi ndyaa quiche suu; ndye calya bi' ndyanaa li', cha' ná tyacala' yuu bi'. ⁷Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su ndu yaca quiche' nquicha'; li' yala la ntyucua nu yaca quiche' bi', ña'a cuaya' nga'aa nda tyempo caluu calya trigo bi' tsiya' ti. ⁸Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su tso'o tsa yuu; tso'o tsa nguluu calya bi', quiña'a tsa si'yu ngutu'u lo juu bi' li'. Su ndyataa sca ti milya si'yu, ca bi' tso'o tsa ngutu'u hasta sca siyento tya'a milya si'yu li'.

Lo'o ndye nda Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' cuii tsa nchcui' yu ndi'ya: —Cua'a jyaca ma si nti' ma cuna ma cha' tso'o nu nchcui' na' lo'o ma.

Nde nchcui' Jesús ni cha' laca nda yu cuii lo'o ngu'

⁹Li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús bi' ñi'ya ndyu'u cha'

bi'. ¹⁰Ndi'ya nguxacui Jesús cha' jil'i ngu':

—Cu'ma nu ndya'a ma lo'o na', ntsu'u tsa cha' nu nxyucua ycu' Ndyosi jil'i ma cha' caca cuayá' ti' ma sca cha' nu ntsu'u yacu' ti cua sa'ni la; bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma ñi'ya culo Ni cña jil'i ñati. Pana lo'o xa' ñati ni, xcui' lo'o cña cua nchcui' na' lo'o ngu' cha' ta na' sca cuii lo'o ngu', cha' jua'a ná caca cuayá' ti' ngu', masi na'a ngu' nquicha'; ná sca cha' tyanu hique ngu', masi cua ndyuna ngu' nquicha'.

Nchcui' Jesús ñi'ya ndyu'u cha' jil'i cuii jil'i ñati nu ndyataa si'yu

¹¹'Ndi'ya ndyu'u cha' jil'i cuii bi' —nacui Jesús jil'i ngu'—. Ñi'ya laca nu si'yu nu cua nscui yu bi', jua'a laca cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati. ¹²Ñi'ya laca nu tsa ycu' si'yu nu ndyú tyucuii bi', jua'a laca lo'o ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi' nquicha', lo'o li' hora ti lijya nu xña'a cha' cuityi cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu' bi'; nga'aa ndyi'u ti' ngu' cha' tso'o bi', ni ná nchca clyaa' ngu' bi' jil'i nu cuxi li'. ¹³Ñi'ya laca nu chaca ycu' si'yu nu ndyú lo yuu lati tu'ba chu' quee, jua'a laca lo'o ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o bi' nquicha'. Pana ñi'ya nti' nu calya sube bi', cha' ná quiñi ndyaa quiche suu chu' quee bi', jua'a nti' ñati bi', cha' xti ti tyempo ndalo ngu' lo'o ngusni ngu' cha' tso'o bi'; lo'o lya' ti' xa' ñati jil'i ngu' bi', yala ti tya'achu' ngu' li'. ¹⁴Ndi'ya laca cha' jil'i si'yu nu ndyalá laja yaca quiche': bi' laca ñi'ya laca lo'o ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi' nquicha', pana ntsu'u tsa cña jil'i ngu', ntsu'u tsa cñi jil'i ngu', lo'o jua'a ntsu'u tsa su

culiji ngu' cñi cha' jil'i ti ngu'; bi' cha' ná nchca tyanu tso'o cha' tso'o bi' ne' cresiya jil'i ngu'. ¹⁵Ñi'ya laca si'yu nu ndyú su tso'o tsa yuu, jua'a laca lo'o ñati nu tyucui tyiquee ngu' ndyuna ngu' cha' tso'o nu nda yucui Ndyosi lo'o ngu'; ntaja'a ngu' ndaquiya' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Ni lo'o ngu'. Ndalo ngu' bi' li', ná xutacui ngu' cha' ngusñi ngu' cha' bi'. Li' tso'o tsa cha' tyu'ú ne' cresiya jil'i ngu' bi'.

Cui' jil'i xee nu tyu'u ne' ni'i

¹⁶Ná cua'a ngu' xee ni'i, lo'o hora ti tacu' ngu' loo xee bi' li'; la cui' ti, ná sta ngu' jil'i sca xee sca ne' qui'ña ti. Ná ndu'ni ngu' jua'a. Ndi'ya ndu'ni ngu' lo'o sca xee: nsta ngu' jil'i su cua, cha' clyane xee cha' tyaca' ña'a ngu' nu ndi'i ni'i bi'. ¹⁷Lcaa cha' nu nsu'ba yacu' ngu' jil'i, quijeloo cha' bi' jil'i ngu' ca tiya' la; lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti, quije cha' bi' jil'i ngu' ca tiya' la, cha' caca cuayá' ti na jil'i cha' bi' li'.

¹⁸Bi' cha' cua'a tso'o jyaca ma. Nu ñati nu jlya ti' cha' nu ndyaca tsa'a ngu' jil'i Ni ni, tya ta la yucui' Ndyosi cha' lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná jlya ti', nu ná nti' ca tsa'a ngu', cua'ni yucui' Ni cha' ná caca jil'i ngu' bi' ca tsa'a ngu' cha' jil'i yucui' Ni tsiya' ti.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o nu ngu' qui'yu tya'a Jesús

¹⁹Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' qui'yu tya'a yu, ndyalaa ngu' su ndi'i yu li'. Ná ngua caa ngu' cacua la slo, cha' quiña'a tsa ñati ndi'i. ²⁰Bi' cha' ndyaa cha' slo Jesús li':

—Nde liya' ndu xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u. Cua nti' ngu' chcui' ngu' lo'o nu'u —nacui' ngu' jil'i.

²¹Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu': —Ñati nu nduna cha' nu nda yucui' Ndyosi lo'o, jua'a ndu'ni ngu' bi' cua ña'a ca cña nu nclyo Ni jil'i ngu', ñati bi' ndu'ni ñi'ya si laca ngu' xtya'a na', ñi'ya si laca ngu' tya'a na' —nacui' Jesús jil'i ngu'.

Ngulo Jesús cña jil'i cui'i lo'o jil'i clyoo' lo tayu'

²²Ngua sca tsa ndu'u Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi', ndyaa ngu' to' tayu'. Li' ndyaa ngu' ca ne' sca yaca ni'i piti ti.

—Ya'a ma tsa na nde chaca tsu' tayu' re —nacui' Jesús jil'i ngu'.

Ndyaa ngu' li'. ²³Lo'o tya ndyaa ngu' lo'o yaca ni'i bi' lo hitya, ndyu'u tsa xcalá Jesús; hora ti ngujua' yu. Li' nguxana cui'i, lye tsa ndyaca cui'i lo tayu' bi'. Li' ndyatú clyoo', ntyucua hitya ne' yaca ni'i bi'; cua quilyu'u ti bi' ne' hitya. ²⁴Li' ndyaa nguxtyu'u ngu' jil'i Jesús ca su ntsiya laja'. Nchcui' ngu' lo'o li': —Cusu', cusu' —nacui' ngu' jil'i—, que ti' nu'u. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re, cajaa na li'.

Ndaca'a Jesús li', ngulo yu cña jil'i cui'i lo'o jil'i clyoo' bi'. Hora ti ngua ti' bi' li'; nga'aa ndyaca cui'i, nga'aa ntyucua clyoo'. ²⁵Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi': —¿Ni cha' ná jlya ti' ma jil'i yucui' Ndyosi cha' caca jil'i Ni cua'ni Ni jua'a? —nacui' Jesús jil'i ngu' bi'.

Pana ntsii tsa ngu' bi', ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' jil'i Jesús li'.

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu'—, cha' lo'o cui'i ndaquiya' jil'i yu, lo'o jua'a nduna clyoo' lo tayu' cha' nu nda yu —nacui' ngu' jil'i tya'a ndyaca tsa'a ngu'.

**Ngulo Jesús ji'í cui'í xña'a
nu ntsu'u ji'í sca ñati**

²⁶Nde tsu' tayu' bi', loyuu su cuentya Galilea laca; lo'o nu chaca tsu' tayu' bi' loyuu su cuentya ngu' Gadara laca. Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'í piti ti bi', ndyalaa ngu' ca loyuu ji'í ngu' Gadara li'. ²⁷Lo'o cua ndu'u ngu' ne' yaca ni'í bi', li' ndyacua tya'a Jesús lo'o sca nu qui'yu ngu' Gadara nu ntsu'u cui'í xña'a ji'í. Cua sa'ni ngusñi cui'í ji'í yu; tya li' ná nchcu' yu late', ná ndi'í yu ni'í. Na ndya'a yu'u ti yu, ndyija' yu ne' lo'o jyo'o. ²⁸Lo'o cua na'a yu ji'í Jesús, li' cui'í ngusi'ya yu, nclýu yu nde loo Jesús.

—¿Na laca cua'ni nu'u lo'o na', cusu' Jesús? —nacu'í yu quicha bi'—. Jlo ti' na' cha' nu'u laca Sñi' ycu'í Ndyosi nu laca loo la. Cua'ni nu'u cha' clyu ti' jna', ná cua'ni nu'u cha' ti'í lo'o na' —nacu'í yu quicha bi' ji'í Jesús.

²⁹Jua'a nacu'í yu cha' cua ngulo Jesús cña ji'í cui'í xña'a bi', cha' nga'aa xñi cui'í bi' ji'í yu. Tya tsubi' la quiña'a quiya' cua nguxalú cui'í bi' ji'í yu; bi' cha' nguti'í ngu' cua ji'í yu, ndyaaca' ya' yu, ndyaaca' quiya' yu lo'o cadena chcuá. Pana ná ngüi'ya yu cuentya ji'í cadena bi', yala ti ngusi'yu cu' chcuá bi'. Li' ngujolaqui cui'í xña'a bi' ji'í yu, ngusna yu ca ne' quixi' su ná ndi'í ñati. ³⁰Lo'o ndyacua tya'a Jesús lo'o yu quicha bi', li' nchcuane ji'í yu:

—¿Ni naa nu'u? —nacu'í Jesús ji'í yu.

—Quiña'a tsa lo naa na' —nacu'í yu quicha bi' ji'í, cha' quiña'a tsa cui'í xña'a ndyu'ni lya' ti' ji'í yu.

³¹Ntsij tsa cui'í xña'a bi' si culo Jesús cña ji'í cha' tyaa cui'í bi' ca su laca tyi cui'í ca ne' yuu. Bi' cha' ngua'ni cui'í cha' ngüijña yu quicha bi' ji'í Jesús cha' ná culo yu cña cha' tyu'u cui'í bi'. ³²Lo'o jua'a tlyu tsa taju cube' nu ndya'a sii' ca'ya nu ndi'í cacua ti. Li' ngüijña yu quicha bi' chacuayá' ji'í Jesús cha' tyanu cui'í xña'a lo'o cube' bi'. Nda Jesús chacuayá' ji'í cui'í bi' li'. ³³Lo'o li' ndu'u cui'í xña'a bi' ji'í nu qui'yu quicha bi', ngusñi ji'í cube' li'. Hora ti ngusna cube' bi' sii' cua'a ca'ya, ndyú ni' ca lo hitya tayu' ngujui ni' li', cha' ndye ndyio ni' hitya tayu' bi' li'.

³⁴Lo'o na'a ngu' cha' bi', ngu' nu ndya'a lo'o cube' bi' ni, ngusna clyu ngu' li'. Ndyaa ngu' nde quichi' tyi ngu', ndyaa cacha' ngu' cha' bi' ji'í tya'a quichi' tyi ngu'; lo'o ji'í leaa ngu' nu ndi'í ne' quixi' cacua ti, ndacha' ngu' ji'í ngu' bi' ñi'ya' ngua cha' bi'.

³⁵Li' ndu'u ngu' quichi' bi', ndyaa na'a ngu' xi ji'í, na ca ngua. Lo'o ndyalaa ngu' su nga'a Jesús, li' na'a ngu' ji'í nu qui'yu nu ntsu'u cui'í xña'a ji'í tsa la, cha' juani tso'o ti yu; lacu' yu ste' yu, ti ti ntucua yu nde slo quiya' Jesús. Ndyutsij tsa ngu' li'. ³⁶Lo'o nu ñati nu cua na'a lo'o ngulo Jesús cui'í bi' ji'í yu, ndacha' ngu' bi' ji'í tya'a ngu' ñi'ya' nu ngua cha' ngua tso'o yu. ³⁷Li' nchcu' tsa leaa ngu' quichi' bi' lo'o Jesús cha' tyu'utsu', cha' nga'aa tyanu la Jesús loyuu bi'; ntsij tsa ngu' ca tyi bi'. Bi' cha' ndu'u Jesús ndyaa yu ne' yaca ni'í piti bi'. ³⁸Laja li' ndijña tsa nu qui'yu nu cua ngutu'u ca ti cui'í xña'a ji'í, cha' lo'o yu tsa yu lo'o Jesús ne' yaca ni'í bi'; pana ná nda Jesús chacuayá' tya'a yu lo'o.

³⁹—Xa' xtyuu nu'u tyaa nu'u to' tyi —nacui Jesús jii' yu nu ngua quicha bi'—. Ta nu'u cha' lo'o lcaa ngu', cua ña'a ca cha' tlyu nu cua ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o nu'u.

Ndyaa yu li', nda yu cha' lo'o lcaa ñati' tya'a quichi' tyi yu, lcaa ña'a cha' tlyu nu cua ngua'ni Jesús lo'o yu.

Sñi' Jairo lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

⁴⁰Lo'o li' nguxtyuu Jesús ñaa nde tsu' tayu' chaca quiya'. Chaa tsa ti' ngu' su ndi'i' ngu' cha' ndyalaa yu tsu' re chaca quiya' li'; tso'o tsa nchcui' ngu' lo'o yu, cha' ntajatya tsa ngu' jii' yu ni jacua' tyaa ycu' yu chaca quiya'. ⁴¹Lo'o cua ndyalaa Jesús, li' hora ti ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Jairo slo; ngu' cusu' laca yu, loo laca yu ne' laa jii' ngu' bi'. Yaa yu li', ndu sti' yu nde loo Jesús, lye tsa ndijña yu cha' clyu ti' jii' Jesús cha' tsa toni'i' jii' yu. ⁴²Sca ti sñi' ntsu'u jii' nu Jairo bi', sca nu cuna'a cuañi' nu ntsu'u tii tyucuaa ti yija. Pana juani quicha tsa nu piti bi', cua cajaa ti. Li' ndyaa Jesús lo'o nu cusu' bi', lo'o quiña'a tsa ñati' tya'a ndya'a lo'o; cha' quiña'a ñati' ni, tachaa tsa ndi'i' ngu' slo Jesús.

⁴³Laja ngu' bi' ndi'i' sca nu cuna'a quicha. Ndyee tii tyucuaa yija quicha tsa nu cuna'a bi', lu'ba ti nda'ya tañi ma'. Cua ndye cñi' jii' ma' cusu' nguliji xcaya' ngu' jo'o, pana ni sca ñati' ná ngua jii' cua'ni jo'o jii' ma'.

⁴⁴Nu juani cua lijya ma' bi' nde chu' Jesús, ndyala' quiya' ste' yu; hora ti ngusi'yu cu' cha' ndyalú tañi

ma', ngua tso'o ma'. ⁴⁵Li' nchcuane Jesús jii' ngu' nu ndi'i' slo:

—¿Tilaca laca nu ndyala' 'na? —nacui.

Lcaa ñati' nchcui' cha' ná tucui ndyala' jii' Jesús. Bi' cha' lo'o Pedro lo'o jua'a xa' tya'a ndya'a yu, nguxacui ngu' cha' jii' Jesús li':

—Cusu' —nacui ngu'—, tyi'i' ca chu' nu'u tachaa tsa ndi'i' ñati', hasta nsatá tsa ngu' chu' na. Ni cha' nchcui' nu'u laca: “¿Tilaca laca nu ndyala' 'na?”

⁴⁶Li' xa' nguxacui Jesús cha' jii' ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' cua ndyala' sca ñati' jna' —nacui—. Ngua tii na' cha' juersa 'na ndyaa ngua'ni jo'o jii' sca ñati'.

⁴⁷Li' jlo ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquije cha' jii' Jesús, bi' cha' yaa ma' nchcui' lo'o yu, masi nchcuaa tyucui ña'a ma' lijya ma' cha' ndyutsii ma'. Li' ndyatú sti' ma' nde su ndu Jesús; slo lcaa ñati' nu ndu ca bi' ndacha' ma' jii' yu ni cha' laca ndyala' ma' ste' yu, lo'o li' hora ti ngua tso'o ma'. ⁴⁸Li' nchcui' Jesús lo'o ma' cusu' bi':

—Cha' jlya ti' nu'u cha' caca jii' ycu' Ndyosi cua'ni Ni cña tonu bi', bi' cha' ngua tso'o nu'u, sñi' —nacui Jesús jii' nu cuna'a bi'—. Ná cube ti' nu'u, tyaa clyu nu'u juani.

⁴⁹Tya nchcui' Jesús, lo'o li' ndyalaa sca ñati' nu ndu'u to' tyi Jairo, nu cusu' bi' nu laca loo ne' laa jii' ngu' ca bi'. Ñati' bi' ndyaa nchcui' lo'o ycu' Jairo li':

—Cua ngujuii sñi' nu'u, cusu' —nacui yu—. Nga'aa chcui' nu'u lo'o nu cusu' jua cha' caa toni'i' jinu'u.

⁵⁰Pana cua ndyuna Jesús cha' nu nchcui' yu lo'o nu cusu' bi'.

—Ná cutsii nu'u —nacui Jesús—, sca ti si jlya ti' nu'u cha' caca ji'i ycui' Ndyosi, li' caca tso'o nu piti sni' nu'u —nacui Jesús ji'i Jairo.

⁵¹Lo'o ndyalaa ngu' to' tyi Jairo, li' ná nda Jesús chacuayá' tyaa tsa tlyu ti ngu' ne' ni'i lo'o yu; cua laca ti ñati tyaa nde ni'i nacui yu.

—Lo'o Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o sti xtya'a nu piti quicha re, tsa lo cua ti tya'a ngu' tyaa ngu' ni'i re —nacui yu.

⁵²Nxi'ya tsa xi xa' la ngu' ndi'i ngu' nde liya' xqui'ya cha' ngujui nu cuna'a piti bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi'.

—Ná xi'ya ma —nacui—. Si'i na ngujui nu quicha re, na laja' ti re —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁵³Nxyí lo'o ngu' ji'i Jesús li', cha' jlo ti' ngu' cha' chañi cha' ngujui nu piti bi'. ⁵⁴Li' ndyatí Jesús ni'i, ngusni ya' nu piti, jua'a cui' nchcui' lo'o li'.

—Tyaca'a nu'u, mbixu' —nacui.

⁵⁵Li' xa' ndyalaa cui'i cresiya ji'i nu cuna'a piti bi', hora ti ndaca'a li'; ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ta ngu' na cacu nu piti bi' li'. ⁵⁶Ndube tsa ti' ngu' cusu' ji'i nu piti bi', pana ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ná chcui' ngu' lo'o xa' ñati ñi'ya nu ngua cha' bi'.

Ngulo Jesús cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' tsa'a ngu' chcui' ngu' lo'o ngu' xa' quichi

9 Nguxuti'i Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a bi', cha' ta yu chacuayá' ji'i ngu' cha' culo ngu' ji'i lcaa lo cui'i

cuxi nu ntsu'u ji'i ñati, lo'o jua'a cua'ni ngu' jo'o ji'i lcaa lo quicha nu ntsu'u ji'i ñati. ²Ngulo yu cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' ta ngu' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' quichi su tsa'a ngu', lo'o li' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha. ³Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi'.

—Ná sca na ná cui'ya ma tsa'a ma tyucui —nacui yu ji'i ngu'—, ni yaca xca, ni cuiji, ni tyaja, ni cñi, ná cui'ya lo'o ma ji'i. Sca ti camxa nu ntsu'u ti ma cui'ya ma tsa'a ma, ná cui'ya ma chaca. ⁴Cua ña'a ca toni'i su tyalaa ma ni, ca bi' tyanu ma hasta ña'a cuayá' nu tyu'u ma quichi bi' tyaa ma li'. ⁵Si ntsu'u quichi su ná ndiya ti' ngu' cha' nu nchcui' ma lo'o ngu', su ná nti' ngu' cha' tyanu ma slo ngu', hora ti tsa'a ma xa' se'i. Lo'o jua'a salú ma snii yuu nu ntsu'u quiya' ma lo'o tyu'u ma quichi bi'; xqui'ya cha' bi', caca cuayá' ti' ngu' quichi cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o ma li'.

⁶Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndya'a ngu' lcaa quichi sube ti cajua. Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quichi bi' ñi'ya ndu'ni lya'a Ni ji'i ngu'; jua'a ngua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha nu ndi'i lcaa quichi bi', ndyaca tso'o nu ngu' quicha bi' li'.

Ngujui Juan nu ntyucuatya ji'i ñati

⁷Tyempo bi' Herodes naa nu laca gobernador. Cua ngua cuayá' ti' yu lcaa cña nu ngua'ni Jesús, lo'o nu juani ncyacua tsa ti' yu: “¿Ti ñati laca nu Jesús bi'?” Tyuu tya'a ngu' nchcui' ngu' cha' cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca quiya'. ⁸Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' Jesús laca

jyo'o Elías nu nguti'li chalyuu sa'ni la, cha' chaca quiya' ndyu'u tucua jyo'o bi'; jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' la cui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jii' ycuil' Ndyosi sa'ni la laca Jesús, cha' cua ndyu'ú jyo'o cusu' bi' chaca quiya', nacui' ngu'. ⁹Pana ndi'ya nacui' Herodes:

—Ycui' na' ngulu' cña cha' teje cu' ngu' scua' que Juan. Lo'o nu Jesús bi' ni, nu quiña'a tsa cha' ndañi nu nchcui' ngu' jii', ¿tilaca laca yu lacua?

Lo'o li' lye tsa ngua ti' Herodes cha' ña'a jii' ycuil' Jesús.

**Nda Jesús na ndyacu
ca'yu mil tya'a ñati**

¹⁰Nu lo'o ngxxyuu ngu' tya'a ndya'a Jesús ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcui' ngu' lo'o yu lcaa ña'a cña nu ngua'ni ngu' ca su ndyaa ngu' bi'. Li' ndyaa yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' bi' sca se'i su ná ntsu'u ñati' ngua ti' yu, sca se'i cacua ti quichi' Betsaida. ¹¹Pana nu lo'o cua ngua jlo ti' xa' ñati' macala su ndyaa Jesús, li' ndu'u lca'a ñati' bi' jii' yu. Lo'o ndyalaa ngu' slo yu, li' ndyanu ngu' cha' culu'u yu jii' ngu' ñi'ya caca nde loo lo'o caca ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya jii' ñati'. Lo'o jua'a lijya ngu' quicha cha' cua'ni yu cha' tyaca tso'o ngu', nti' ngu'.

¹²Nu lo'o cua ngusii, li' ndyu'u ti'i ñati' nu ndyaca tsa'a jii' Jesús ca slo yu cha' chcui' ngu' lo'o yu:

—Chcui' nu'u lo'o ngu' jua cha' tsaana ngu' na cacu ngu', su caja' ngu' talya ca quichi' sube ti jua —nacui' ngu' nu ndyaca tsa'a jii'—. Su ndi'i na re, ná ntsu'u na cacu ngu' tsiya' ti —nacui' ngu' bi' jii' Jesús.

¹³—Cu'ma ta ma na cacu ngu' quiña'a jua —nacui' Jesús jii' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' li'.

—Xti tsa na ntsu'u jii' ya re —nacui' ngu'—. Ca'yu tya'a ti xlyá teje' lo'o tucua tya'a ti cualya lo'o jii' ya. Sca ti si tsa'a ya tsaana ya scuaa cha' cacu lcaa ngu' re —nacui' ngu' jii' Jesús li'.

¹⁴Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti ndi'i ngu' bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii':

—Chcui' ma lo'o ngu' jua cha' tyaca'a ngu' lo yuu cuentya qui'i ti, tu'ba tyii tya'a ngu' sca qui'i —nacui' yu jii' ngu'.

¹⁵Lo'o jua'a ngua'ni nu tii tyucuaa tya'a ngu' lo'o nu ngu' quiña'a bi', hora ti ndyaca'a ngu'. ¹⁶Li' ndaya' Jesús jii' nu ca'yu tya'a xlyá teje' lo'o jii' nu tucua tya'a cualya bi'. Nde cua' nguxña'a yu cha' ndya xly'a'be jii' ycuil' Ndyosi xqui'ya scuaa bi'. Li' ngusa'be yu scuaa bi', cuati nda yu yu'be bi' jii' ngu' tya'a ndya'a yu cha' tacha ngu' jii' ngu' quiña'a bi'. ¹⁷Lcaa ngu' ndyacu ngu' scuaa bi' li', nguaala' jii' lcaa ngu'. Ca tiya' la ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá lo'o cualya nu ndyanu, la cui' tya'a na nu ndyacu ngu' bi'.

**Ndacha' liñi Pedro cha' ycuil'
nu Cristo laca Jesús**

¹⁸Ngua sca tsa' ndi'i Jesús ycuil' ti nchcui' yu lo'o ycuil' Ndyosi. Li' lijya ngu' nu ndyaca tsa'a jii' ca slo yu. Nchcuane Jesús jii' ngu' bi' li':

—¿Tilaca ta laca na' nacui' ngu'? —nacui' Jesús jii' ngu' bi'.

¹⁹—Ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya jii' ngu'

tya tsubi' la laca nu'u —nacu'i ngu' jil'i—, lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Elías laca nu'u, jua'a ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcui' cha' nu'u laca sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu'i' Ndyosi sa'ni la; cua sa'ni tsa nguju'i ñati' bi', pana juani ndyu'ú chaca quiya' nacui' ngu' bi'.

²⁰—Cu'ma ni —nacu'i Jesús jil'i ngu' bi' li'—, ¿tilaca laca na' nti' cu'ma?

Li' nacui' Pedro jil'i:

—Cristo nu nda ycu'i' Ndyosi jil'i lijya nde chalyuu, bi' laca nu'u —nacu'i Pedro jil'i.

**Nda Jesús cha' lo'o ngu'
cha' cua cajaa ti ycu'i'**

²¹Lye tsa nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' ná cacha' ngu' tsiya' ti jil'i xa' ñati' cha' Cristo laca ycu'i'.

²²—Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati' —nacu'i Jesús—, nscua cha' lye tsa xcube' ngu' jna'. Lo'o la cui' ti xtyanu ti'i ngu' cusu' jna'; lo'o ngu' nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, xtyanu ti'i ngu' jna'. Nga'a cha' cuju'i ngu' 'na; pana lo'o tyu'u scua sna tsa, li' tyu'ú na' chaca quiya' ca su ntsiya na' cha' nguatsi' na'.

²³Lo'o nteje tacui xi tyempo, li' nchcui' Jesús lo'o lcaa ngu':

—Si ntsu'u cu'ma nu cha'ni cha' nti' ma tsa ma lo'o na' —nacu'i yu—, nga'a cha' xtyanu ma lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ma jil'i, cha' tya'a ma lo'o na' lcaa tsa, masi cuju'i ñati' jil'i ma xqui'ya na'. ²⁴Chcuna' chalyuu jil'i ma si xcu'i' nelyacua tsa ti' ma ñi'ya caca jil'i ycu'i' ca ma;

pana si tyaja'a ma xñi ma cha' jna', masi cuju'i ñati' jil'i ma xqui'ya na', quije chalyuu jil'i ma ca slo ycu'i' Ndyosi li'. ²⁵Ná xtyucua tsiya' ti cha' culiya' nu ntsu'u jil'i ma, masi tlyu tsa chalyuu caja jil'i ma, si xqui'ya cha' bi' chcuna' ma cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi. ²⁶Ca tyuju'u ti' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati' lo'o ña'a na' jil'i ma, si cua ngua tyuju'u ti' ma ña'a ma jna', masi ntyuju'u ti' ma jil'i cha' tso'o nu nchcui' ti na'; nu lo'o caa na' chaca quiya' nde loo la cha' caca na' loo jil'i ñati, li' ca tyuju'u ti' na' lo'o ña'a na' jil'i ma. Ndubi tsa ña'a loo na' caca xqui'ya xee jil'i ycu'i' Ndyosi Sti na' li'; stu'ba ti caa na' lo'o lcaa xca jil'i ycu'i' Ni, xca nu lubii tsiya' ti. ²⁷Cha'ni cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' ntsu'u ngu' nu ndu lo'o na chalyuu re juani, nu tya lyiji cajaa ngu' lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca ycu'i' Ndyosi loo nde chalyuu.

**Cua ngutsa'a ña'a tyucui
ña'a loo Jesús ndu slo ngu'**

²⁸Nu lo'o cua ndu'u scua snu' tsa tya lo'o nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyacu'i yu sca ca'ya cha' chcui' yu lo'o ycu'i' Ndyosi; ndyaa lo'o yu jil'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan. ²⁹Nu lo'o ndu Jesús nchcui' lo'o ycu'i' Ndyosi Sti yu, li' hora ti ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús; ñi'ya ña'a sca xee nu ngati' tsa, jua'a ngati' tsa ña'a ste' yu. ³⁰Li' ndu'u tucua tucua tya'a ngu' qui'yu ca slo Jesús, ndu ti ngu' bi' nchcui' ngu' lo'o Jesús; jyo'o cusu' Moisés lo'o jyo'o cusu' Elías nu nguti'i chalyuu sa'ni ngua ngu' bi'. ³¹Lo'o jua'a tyucui ña'a su

ndu ngu' ntyiji'i sca xee nu lye tsa ña'a. Nchcui' ngu' lo'o Jesús ji'i lcaa ña'a cña nu cua nda ycui' Ndyosi Sti yu cha' cua'ni yu nde loo la xi, nu lo'o cajaa yu nde quichi Jerusalén.

³²Masi ndyu'u tsa xcalá Pedro lo'o xa' tya'a ndi'i yu ca jua, pana tya tii ngu'; bi' cha' na'a ngu' bi' lcaa cha' tso'o ji'i Jesús, lo'o ji'i tyucuaa ngu' jyo'o nu nga'a slo yu. ³³Nu lo'o cua tyaa ti tyucuaa ngu' bi', li' nacui Pedro ji'i Jesús:

—Xu'na —nacui—, tso'o tsa cha' ndi'i ya nde. Cuiñá ya sna tya'a chcua'ya: tsaca laca su tyi'i ycui' nu'u, chaca su tyi'i La Moisés, lo'o chaca su tyi'i La Elías —nacui.

Pana nu Pedro bi' ni, ná ngua cuayá' ti' yu ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ycui' ca yu. ³⁴Tya nchcui' yu, lo'o li' ñaa sca coo nu ngüixii hichu' ngu'. Lye tsa ndyutsii ngu' su ntsu'u ngu' ne' coo bi', cha' lye tsa ña'a coo bi'. ³⁵Li' nguañi xtyi'i sca ñati, pana hora ti ngua cuayá' ti' ngu' cha' nchcui' ycui' Ndyosi laja coo bi'.

—La cui' yu re laca Sñi' na'; tyaca'a tsa yu 'na —nacui Ni—. Cua'a jyaca mā ji'i cha' nu chcui' yu re lo'o mā —nacui Ni.

³⁶Lo'o cua ndyuna ngu' ña'a cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi ji'i Jesús, li' na'a ngu' cha' sca ti Jesús ndu bi'. Cuaana tya ndyaa ti'i ngu'; ni sca cha' nga'aa nchcui' ngu' lo'o xa' ñati, ñi'ya ngua cha' nu na'a ngu' sii' ca'ya bi'.

**Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca yu
cuañi' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i**

³⁷Ca chaca tsā nu lo'o ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', tyuu tsa tya'a

ngu' ndyaa ngu' ndyacia tya'a ngu' lo'o Jesús. ³⁸Ndi'i sca nu qui'yu laja ñati quiña'a bi' nu cui' nchcui' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui yu ji'i—, cua'ni cha' tso'o ña'a nu'u xi ji'i sñi' na', cha' sca ti bi' laca sñi' na' nu ntsu'u 'na. ³⁹Ntsu'u tsā nxalú cui'i ji'i yu, ndu'ni bi' cha' cui' nxi'ya yu li'; nxasu nu cui'i bi' ji'i yu ña'a cuayá' ndyu'u ngo' tu'ba yu. Cuxi tsa ndu'ni cui'i bi' lo'o yu, cha' ná ntaja'a bi' culaá ji'i yu. ⁴⁰Bi' cha' lye tsa ndijña na' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u cha' culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i sñi' na', pana ná ngua ji'i ngu' culo ngu' ji'i tsiya' ti.

⁴¹Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu': —Ná jlya ti' mā 'na tsiya' ti, cu'mā ñati chalyuu —nacui Jesús—, cha' cuxi tsa cresiya ji'i mā. Nga'aa tso'o tyanu na' slo mā, nga'aa talo tyiquee na' ji'i mā tsiya' ti —nacui Jesús ji'i ngu'—. Caa lo'o ji'i sñi' slo na' —nacui Jesús ji'i sti nu quicha bi' li'.

⁴²Pana nu lo'o ñaa nu quicha bi' cacua la, li' nguxlyú cui'i cuxi bi' ji'i yu quicha bi' nde lo yuu, lo'o li' lye tsa nguxalú cui'i ji'i yu. Li' ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i yu cha' tyu'u bi' tyaa, cua ndyaca tso'o yu quicha bi' li'. Cuati nacui ji'i sti yu cha' cāa qui'ya ji'i sñi', lo'o li' ndya Jesús ji'i yu nu ngua quicha bi' ji'i sti yu chaca quiya'. ⁴³Lcaa ngu' ndube tsa ti' ngu' lo'o ña'a ngu' cha' tlyu nu ndyu'ni ycui' Ndyosi.

**Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu'
cha' ntsu'u cha' cajaa ycui'**

Lcaa ngu' ndiya tsa ti' ngu' ña'a ngu' cña nu ndyu'ni Jesús. Pana

laja lo'o ndube ti' ngu', li' nacui Jesús ji'i nu ngu' nu ndya'a lo'o yu:

⁴⁴—Cua'a jyaca mā ji'i cha' re, culacua xi ti' mā ji'i: Ntsu'u sca ñati nu cujui' cresiya 'na ji'i ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacui Jesús.

⁴⁵Pana ná nda nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu bi' cuentya, ná nguui ñi'ya caca ca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; jua'a ntsii tsa ngu' cha' xcuane ngu' ji'i ycuui' Jesús ñi'ya tyu'u cha' nu nchcui' yu lo'o ngu'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'i ycuui' ca ngu'

⁴⁶Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ni, lye tsa nchcui' tube ngu' ñi'ya nu tya'a ngu' laca nu ndulo la cha' ji'i. ⁴⁷Pana Jesús ni, hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ña'a cha' nu ntsu'u tyiquee ngu'. Li' ngusni yu ya' sca nu piti, ngusta yu ji'i nu piti cacua ti slo ycuui' yu. ⁴⁸Li' nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Lo'o xtyucua mā ji'i cua ña'a ca ñati cuentya jna', masi ñati ñi'ya laca nu piti re, la cui' jua'a na nxyucua mā jna' laca —nacui Jesús—. Jua'a ngu' nu tucua cña jna', lo'o cña ji'i ycuui' Ndyosi tucua ngu' bi' li', cha' ycuui' Ni laca nu nda jna' lijyaa ca slo cu'ma. La cui' nu piti la ji'i tya'a mā, nu ná ndulo cha' ji'i bi' nti' mā, bi' laca nu ndulo la cha' ji'i cuentya jna', nti' na'.

Sca ñati nu ná nxuu tya'a lo'o na ni, bi' laca nu taca ji'i xtyucua ji'na

⁴⁹Li' nacui Juan ji'i Jesús:
—Mstru —nacui—, cua na'a yu cha' ndu chaca ñati nu nclyo ji'i cui'i

cuxi nu ntsu'u ji'i ñati chacuayá' jinu'u, nacui yu. Bi' cha' ngua'a ya ji'i yu bi', cha' nga'aa cua'ni yu jua'a, cha' ná lo'o yu bi' ndya'a yu ndyaca tsa'a yu lo'o ya.

⁵⁰Pana ndi'ya nacui Jesús ji'i li':
—Ná cua'a mā ji'i, cha' sca ñati nu ná nxuu tya'a lo'o na, ná tyiquee' taca ji'i bi' xtyucua ji'na.

Ngua'a Jesús ji'i Jacobo lo'o ji'i Juan

⁵¹Nu lo'o cua tyalaa ti tyempo cha' tyaa Jesús nde cua, li' ngüiñi ti' yu cha' tyaa yu nde Jerusalén. ⁵²Nda yu ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu cha' tsa ngu' tyucuii nde loo la, cha' chcui' ngu' lo'o ngu' quichi sube ti su tyeje tacui yu lo'o ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' sca quichi sube ti, sca quichi tyi ngu' Samaria; ngulana ngu' su tyi'i ngu' li'. ⁵³Pana ná ntaja'a ngu' quichi sube bi' ta ngu' chacuayá' cha' tyanu ngu' bi' quichi, cha' jlo ti' ngu' quichi bi', cha' nde quichi Jerusalén tsa ngu'.

⁵⁴Nu lo'o ndyuna tya'a ndya'a Jesús cha' bi', Jacobo lo'o Juan naa nu ngu' bi', li' nacui ngu' bi' ji'i Jesús:
—Cusu' —nacui ngu' bi'—, ¿ha ná nti' nu'u cha' jña ya quii' nde cua cha' tyalú nde lo yuu su ndi'i ngu' jua? Cua'ni tye bi' tsiya' ti ji'i ngu' jua, tyaqui ngu'. Jua'a ngua'ni jyo'o cusu' Elías sa'ni —nacui ngu' ji'i Jesús.

⁵⁵Li' ña'a tsa Jesús ji'i ngu' bi', nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ná nda mā cuentya tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' mā —nacui Jesús—, si'i Xtyi'i ycuui' Ndyosi laca nu ngulu'u ji'i mā cha' chcui' mā cha' cuxi jua'a; nu xña'a laca nu ngulu'u ji'i mā cha' chcui' mā jua'a.

⁵⁶Si'i cha' cua'ni tye na' chalyuu ji'i ñati nda ycui' Ndyosi Sti na' 'na lijyaa cha' caca na' ñati; cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ñati chalyuu, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni na' —nacui' Jesús.

Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' xa' quichi sube ti.

Ñati nu chañi cha' nti' tya'a lo'o Jesús

⁵⁷To' tyucuii su ndyaa ngu' na'a ngu' ji'i sca nu qui'yu.

—Cusu' —nacui' yu—, lo'o na' nti' na' tsa'a lo'o nu'u, macala su tsa nu'u tsa'a na' lo'o nu'u.

⁵⁸Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu qui'yu bi':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyú ni' ndyu'ú ni'; lo'o nu quiñi sube ni, ne' xlyati ndyu'ú ni'; lo'o na' ni, cua lijya na' chalyuu cha' caca na' ñati, pana ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña' na'.

⁵⁹Lo'o li' nacui Jesús ji'i chaca nu qui'yu:

—Caa tya'a nu'u lo'o na' —nacui.

—Cusu' —nacui' yu ji'i Jesús li'—, ta nu'u xi tyempo jna' cha' tyanu na' lo'o sti na' ña'a cuayá' nu cajaa sti na', cha' ña'a na' ji'i tyatsi'.

⁶⁰Li' nacui Jesús ji'i yu:

—Tya ntsu'u xi xa' la tya'a ñati ma nu taca xatsi' ji'i nu cua ngujuii; pana nu'u ni, ntsu'u cha' tsa nu'u lo'o na' cha' chcu' nu'u cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati.

⁶¹Li' nacui chaca nu qui'yu ji'i Jesús:

—Cusu', lo'o na' nta' tsa'a lo'o nu'u —nacui' yu—, pana ta xi tyempo 'na cha' tsa'a na' salya' na' lo'o ngu' toni'i 'na.

⁶²Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu qui'yu bi':

—Sca ñati nu nguxana sca cña ni, ná caca tyu'u scua cña bi' ji'i yu si tya'achu' yu ji'i; ñi'ya nti' ñati nu nclya'a yuu, ná ca cula'a tso'o yu yuu si ña'a yu nde chu' yu; la cui' jua'a lo'o caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i cu'ma ñati chalyuu ni, ná ta Ni cña cua'ni ma cuentya ji'i ycui' si nti' ma tya'achu' ma ji'i Ni.

Nda Jesús ji'i snayala tyii tya'a ngu' ndyaa

10 Nu lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' ngusubi Jesús chaca snayala tyii tya'a ngu' cha' tsa ngu' nde loo ji'i yu; cuentya tucua tya'a ti ngu' tsa ngu' lcaa se'i lo'o lcaa quichi su nga'a cha' tsa yu nti' yu. ²Li' nchcu' yu lo'o ngu' bi':

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re, cha' chcu' na lo'o ñati cha' xñi ngu' cha' nu nchcu' na' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Lo'o jua'a, xti ti ngu' nu caca cua'ni cña re; bi' cha' chcu' ma lo'o Sti na', ycui' nu Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa' la tya'a ñati nu taca ji'i cua'ni cña re. ³Yaa clya ma lacua. Su ta na' ji'i ma tsa ma, ca bi' tyi'i ma laja ñati cuxi ñi'ya si ndi'i xlya' cuañi' laja bo'o tyaala; pana tyi'i ycui' Ni lo'o ma cha' ná sca caca ji'i ma li'. ⁴Ná cui'ya ma cuiji' su tyu'u cñi, ni xa' cuiji, ni caña ná chca'a quiya' ma. Lo'o jua'a ná tyu ma tyiquee' tyucuii lo'o ta ma cha' lo'o ñati. ⁵Nu lo'o tyalaa ma toni'i ji'i sca ñati, li' ndi'ya chcu' ma lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i ñati nu ndi'i ni'i bi': “Ti ti tyi'i tyiquee ngu' nu ca tyi re”, ñacu' ma ji'i ycui' Ndyosi li'. ⁶Lo'o si chañi cha' nti' ngu' nu ndi'i ni'i bi' cuna la ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi, li' cua'ni Ni

cha' t̄i ti tyi'ī tyiquee ngu' bi'; pana si ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', nga'aa culacua Ni ji'ī ngu' bi' jua'a. ⁷Tyanu mā toni'ī ji'ī ngu' tso'o bi', cacu mā co'lo mā cua ña'a ca na nu cacu ngu' bi'; sca ñati nu ndyu'ni cña ni, ntsu'u chacuayá' ji'ī cha' cacu yu tyaja. Pana ná tya'a mā lcuu ti toni'ī ji'ī ngu'. ⁸Lo'o tyalaa mā sca quichi su tso'o tsa chcu'ī ñati lo'o mā, cacu mā lcaa na nu ta ngu' ji'ī mā, ⁹cua'ni mā jo'lo ji'ī ngu' quicha nu ndi'ī bi'. Lo'o li' ñacui mā ji'ī ngu' bi': “Cua ngulala cha' caca ycu'ī Ndyosi loo ne' cresiya ji'ī cu'mā”. ¹⁰Pana lo'o tyalaa mā sca quichi su ná nti' ngu' cha' chcu'ī mā cha' ji'ī ycu'ī Ndyosi lo'o ngu', hora ti tyu'u mā nde to' calle ti. Li' ñacui mā ji'ī ngu': ¹¹“Scui ya quiya' ya cha' tyalú snii yuu ji'ī quichi tyi mā nu ngusñi ca'a quiya' ya; jua'a ca cuayá' ti' mā li' cha' xqui'ya cha' cuxi tyiquee mā, bi' cha' tyu'u ya quichi tyi mā tyaa ya. Pana masi cuxi mā, ntsu'u cha' ca cuayá' ti' mā cha' cua ngulala cha' caca ycu'ī Ndyosi loo ne' cresiya ji'ī mā”, ñacui mā ji'ī ngu' quichi bi'. ¹²Nhcui' na' cha' bi' lo'o mā juani, cha' nu lo'o tye chalyuu, li' tlyu la cha' ti' caca ji'ī ngu' quichi bi'; xti la cha' chcube' ngu' jyo'o quichi Sodoma nu cuxi tsa ngua'ni cua sa'ni la.

**Quichi su ná ntucúa ñati
cña ji'ī ycu'ī Ndyosi**

¹³‘Tya'na tsa cu'mā ngu' quichi Corazín! Lo'o jua'a, itya'na tsa cu'mā ngu' quichi Betsaida! Cua quiña'a tsa cha' tlyu nu cua na'a cu'mā, lo'o ná nguju'u ti' mā tsiya' ti ji'ī cha' cuxi nu ndyu'ni mā. Cua sa'ni la

xña'a tsa ngua ngu' quichi Tiro, lo'o ngu' quichi Sidón; ngu' xa' tsu' ngua ngu' bi'. Pana ná nguju' ñi'ya caca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'ī cha' cuxi nu ngua'ni ngu', cha' bilya ña'a ngu' bi' ni sca cha' tlyu ñi'ya nu cua na'a cu'mā ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñi'ī ti' ngu', ná ndyacu' ngu' late' ngata, ni ná ngusu'ba ngu' jii hique ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o. ¹⁴Liñi cacha' na' ji'ī mā cha' caca tso'o la ji'ī ngu' jyo'o quichi Tiro, lo'o ji'ī ngu' jyo'o quichi Sidón, nu lo'o tyalaa tsa tlyu lo'o cua'ni cuayá' ycu'ī Ndyosi ji'ī ñati chalyuu; lye la xcube' Ni ji'ī cu'mā li', cha' ná nduna mā tsiya' ti. ¹⁵Lo'o cu'mā ngu' quichi Capernaum ni, nti' mā cha' tso'o tsa caca ji'ī quichi tyi ma. ¿Ha ná lo'o xcube' Ni ji'ī mā nti' mā? Pana culo'o Ni ji'ī mā cha' tyaa mā ca bilyaa.

Tya nhcui' la Jesús lo'o nu snayala tyii tya'a ngu' bi' li':

¹⁶—Ñati nu cua'a jyaca ji'ī cha' nu ta cu'mā lo'o, ñi'ya si ndaca'a jyaca ngu' bi' ji'ī cha' nu ta na' lo'o ngu' laca; lo'o ñati nu xlyú cha' hichu' cu'mā, ñi'ya si nxlyú ngu' bi' cha' hichu' na' laca. Lo'o jua'a ñati nu xlyú cha' hichu' na' ni, na nxlyú ngu' cha' bi' hichu' ycu'ī Ndyosi nu nda jna' lijyaa; jua'a laca cha' —nacui Jesús ji'ī ngu'.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

**Cua nguxtyuu ngu' nu ngua'a
loo Jesús cña ji'ī ñaa ngu'**

¹⁷Ca tiya' la nguxtyuu nu snayala tyii tya'a ngu' ñaa ngu' slo Jesús. Chaa tsa ti' ngu'.

—Cusu' —nacui ngu' ji'ī Jesús—, lo'o nu cui'ī cuxi ndaquiya' ji'ī cña

nu ngulo ya ji'i chacuayá' jinu'u — nacui' ngu'.

¹⁸Nhcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Jua'a tu'ni. Lo'o na' na'a na' ji'i Satanás lo'o ndyú yu lo yuu; ñi'ya ndyalú tyi'yu nde lo yuu, jua'a ndyú yu. Ngulo'o ycu'i Ndyosi ji'i nu xña'a bi' ca su tlyu su ntucua Ni nde cua, ndyú yu lo yuu li'; bi' cha' ndaquiya' cui'i' cuxi bi' ji'i' cha' nu nhcui' mā juani. ¹⁹Lo'o jua'a cua nda na' chacuayá' ji'i' cu'mā cha' sta quiya' mā hichu' cuaña, lo'o hichu' chuni'i'; chacuayá' jna' cua'a mā chacuaya' ji'i' nu xña'a tsiya' ti. Lo'o jua'a ná ca cuxi ji'i' mā tsiya' ti, ni sca cha' cuxi ná tyacua ji'i' mā li'. ²⁰Pana ná ntsu'u cha' ca chaa ti' mā cha' ndaquiya' cui'i' cuxi bi' ji'i' cña nu ngulo mā ji'i', tso'o la ca chaa ti' mā cha' cua nscua xtañi mā ca su ntucua ycu'i' Ndyosi nde cua.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús

²¹Sca hora bi' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús xqui'ya cha' ndi'i' Xtyi'i' ycu'i' Ndyosi lo'o yu. Bi' cha' nhcui' Jesús lo'o ycu'i' Ndyosi Sti yu li':

—Sti na', cua'ni chi' na' loo ycu'i' nu'u juani. Nu'u laca ycu'i' Ni nu laca loo nde cua, jua'a laca nu'u loo nde lo yuu. Cua ngutu'u yacu' ti cha' bi' cuentya ji'i' ñati nu ngua tya sa'ni la, cha' ná ca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tsiya' ti, masi nhca tsa ji'i' ngu'; pana tsa xlya'be hi' cha' cua ngulu'u tso'o nu'u cha' bi' ji'i' ñati jua'a ti juani, masi ná jlo tso'o ti' ñati bi'. Ndyu'ni tlyu na' jinu'u cha' jua'a ngua ti' ycu'i' nu'u cha' caca — nacui' Jesús ji'i' ycu'i' Ndyosi.

²²Li' nhcui' yu lo'o ngu' nu ndyaa cuentya ji'i' yu bi':

—Cua nda Sti na' lcaa na jna'. Ná tucui jlo ti' cha' laca na' Sñi' ycu'i' Ni; sca ti ycu'i' Sti na', bi' nu jlo ti'. Ná tucui jlo ti' tilaca laca ycu'i' Sti na'; sca ti na', jlo ti' na' tilaca laca Ni. Lo'o jua'a ca jlo ti' xi xa' la ñati nu nti' na' cha' culu'u na' ji'i' ngu' tilaca laca ycu'i' Sti na', ca cuayá' ti' ngu' bi' li'.

²³Li' nguxyacui Jesús ca su ndu nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i', ndu ycu'i' ti ngu' nhcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu ña'a cua ña'a ca cha' tlyu nu cua na'a cu'mā juani. ²⁴Chañi cha' nu nhcui' na' lo'o mā re, cha' quiña'a tsa ngu' nu ngua tu'ba ji'i' ycu'i' Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'a quiña'a rey nu ngua loo sa'ni la, cua ntajatya tsa ngu' bi' ji'i' cha' tlyu nu cua na'a mā juani, cha' ña'a ngu' ji'i' nquicha'; cua ntajatya tsa ngu' bi' ji'i' cha' nu nduna mā juani, cha' ngua ti' ngu' cuna ngu' nquicha'. Pana ngujuii' ngu' li', lo'o bilya ña'a ngu' cha' bi', bilya cuna ngu' cha' bi' tsiya' ti —nacui' Jesús ji'i' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i'.

Sca cha' tso'o nu ngua'ni sca ngu' samaritano

²⁵Li' ndatu sca mstru cha' jo'ó cha' hcui' cuayá' yu lo'o Jesús. Lo'o li' nhcuane yu ji'i' Jesús:

—Mstru —nacui—, ¿ñi'ya cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti jna'?

²⁶Li' nguxyacui Jesús cha' lo'o yu:

—¿Ni cña ngulo ycu'i' Ndyosi ji'na nu nscua lo quityi nu ngua sa'ni? ¿Ñi'ya ndyuu ta cha' bi' nti' nu'u?

²⁷Li' nchcui' mstru cha' jo'ó bi':

—Ndi'ya nchcui' cha' cusu' bi' —
nacui mstru bi'—, cha' tso'o tsa
tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i
Ndyosi, jua'a tyucui tyiquee na
taquiya' na ji'i ycu'i Ni, jua'a cua'ni
tlyu na ji'i Ni lo'o leaa cha' nu ca'ya
hique na, jua'a tyucui juersa ji'na
cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ni. Lo'o jua'a
nga'a cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i
tya'a ñati' na, ñi'ya nu nti' na cha'
cua'ni tya'na ti' xa' ñati' ji'na.

²⁸Li' nacui Jesús ji'i yu bi':

—Tso'o tsa cha' nu nguxacui
nu'u 'na. Si jua'a cua'ni nu'u, caja
chalyuu bi' jinu'u li'.

²⁹Pana nu mstru cha' jo'ó bi' ni,
cua nti' yu cha' tyu'u liñi la cha' nu
cua nchcui' yu, bi' cha' nacui yu ji'i
Jesús:

—¿Tilaca laca tya'a ñati' na' lacua?

³⁰Li' nchcui' Jesús cui' re cha'
xacui cha' ji'i mstru bi':

—Ngutu'u sca ngu' tya'a quichi tyi
na nde Jerusalén, ndya'a yu lijya
yu tyucui ndyaa nde calacui, nde
quichi Jericó. Lo'o li' ndu'u tucua
xi tucua sna tya'a ngu' cuaana,
nguxlyaá ngu' leaa na nu lo'o
ji'i yu; ngulo ngu' ste' yu, li' ti'i
tsa ngujui' ngu' xña'a bi' ji'i yu
ña'a cuayá' nu cua cajaa ti yu. Li'
nguxtyanu ngu' ji'i yu ña'a ntsiya
ti yu. ³¹La cui' ti tyucui bi' nteje
tacui sca sti jo'ó tya'a quichi tyi
na. Pana lo'o na'a sti jo'ó bi' ji'i nu
quicha bi', li' yala ti nteje tacui
chaca tsu' tyucui, ndyaa li'. ³²Lo'o
li' ñaa sca xirta, sca ngu' Levi, la
cui' tyucui bi'. Ndyaa na'a xi ji'i yu
quicha bi'; pana lo'o na'a ji'i, tsa
ndyubi ti nteje tacui xirta ndyaa li'.
³³Lo'o la cui' tyucui bi' ndya'a sca

nu qui'yu ngu' Samaria, sca ngu' xa'
chalyuu. Lo'o na'a ji'i yu quicha bi',
hora ti ngua tya'na ti' ji'i yu. ³⁴Lo'o
li' ndyaa ca su ntsiya yu quicha bi',
ngua'ni jo'o ji'i leaa su quicha ji'i yu
bi' lo'o setye, cuati lo'o vino ngua'ni
jo'o ji'i yu su quicha bi'. Li' ngüixii
late' chu' yu su quicha bi', ngusta ji'i
yu quicha bi' hichu' huru ji'i ycu'i,
ndyaa lo'o ji'i yu ca to' tyi sca ñati;
ca bi' ña'asii ngu' ji'i nu quicha bi'
ngua ti'. ³⁵Ca chaca tsá lo'o cua
tsaa ti nu ngu' samaritano bi', li'
ngulo tucua tya'a cñi plata cha' ta
ji'i ngu' nu ca ji'i ni'i su ntsiya nu
quicha bi'. Ndi'ya nacui ji'i ngu'
ca tyi: “Ña'asii ma' ji'i yu quicha
re. Lo'o si tya culiji la ma' cñi lo'o
yu, lo'o xtyuu na' caa na' slo cu'ma
chaca quiya', li' tya na' cñi ji'i ma'”,
nacui nu samaritano bi'.

Lo'o cua ndye nda Jesús cui' re
lo'o ngu', li' nchcuane yu ji'i mstru
bi':

³⁶—Tso'o lacua. Nu sna tya'a ñati'
nu nteje tacui tyucui su ntsiya nu
quicha bi' ni, ¿tilaca nu nguna'asii
tso'o la ji'i yu nu ngua quicha bi'?
¿Tilaca laca nu chañi cha' laca tya'a
ñati' lo'o nu quicha bi'?

³⁷—Nu ngua'ni tya'na ti' ji'i yu
quicha bi' —nacui mstru cha' jo'ó
bi' ji'i Jesús.

Li' nacui Jesús ji'i mstru bi':

—Yaa nu'u lacua, lo'o la cui' jua'a
cua'ni nu'u lo'o tya'a ñati' nu'u.

Nga'a Jesús ca su ndi'i Marta lo'o María

³⁸Ngusñi Jesús tyucui, ndyaa
yu lo'o ngu' tya'a ndya'a yu. Lo'o
li' ndyalaa ngu' sca quichi piti ti su
ndi'i sca nu cuna'a nu naa Marta.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Marta cha' ndyalaa Jesús slo, cha' nti' tsa ma' cuna ma' lcaa ña'a cha' nu nda yu. ³⁹Lo'o jua'a ntsu'u sca tya'a ngula Marta nu naa María. Hora ti ndyaca'a nu María bi' cacua ti slo Jesús cha' cuna cha' nu chcu' yu; ⁴⁰pana nu Marta bi' ni, quiña'a tsa cña ntsu'u cha' cua'ni ma'. Li' nchcu' ma' lo'o Jesús:

—Cusu' —nacu' Marta ji'i—, ¿ha ná ndube ti' nu'u cha' quiña'a tsa cña nguxtyanu María tya'a na' cha' cua'ni na' ycu' ti na'? Bi' cha' tso'o la si chcu' nu'u lo'o cho' lacua, cha' caa cho' xtyucua xi cho' 'na.

⁴¹Li' nguxacu' Jesús cha' ji'i Marta:

—Marta, Marta, ntsu'u tsa cña jinu'u —nacu' Jesús—. Quiña'a tsa ncyacua ti' nu'u xqui'ya lcaa cña sube nu ntsu'u jinu'u. ⁴²Pana tya lijyi sca cha' nu tso'o cua'ni nu'u, sca cha' nu ndulo la; bi' laca cha' nu cua nti' María cua'ni juani. Cua ndyu'ni cho' sca cña nu tso'o la, lo'o ná ntsu'u cha' xlyaa xa' ñati cña bi' ji'i cho'.

Ñi'ya nu chcu' na lo'o ycu' Ndyosi

11 Ngua sca tsá nga'a Jesús ndyu'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o ndye nchcu' yu lo'o Ni, li' nacui sca ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Cusu' —nacu'—, culu'u nu'u ji'i ya ñi'ya caca chcu' ya lo'o ycu' Ndyosi, tsa ña'a nu ngulu'u jyo'o Juan ji'i ngu' nu nguta'a lo'o.

²Li' nacui Jesús ji'i:

—Nu lo'o chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi, ndi'ya chcu' ma:

Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha' jinu'u.

Caa nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo ji'i ya.

Cua nti' ya cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu, ñi'ya nu ndyaca cha' nu nti' nu'u nde cua.

³Ta nu'u na cacu ya tsá juani.

⁴Cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji'i ya ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ya, cha' jua'a cua ngüi'ya ya cha' clyu ti' ji'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ya.

Ná ta nu'u chacuayá' cha' cojolaqui cha' cuxi ji'i ya, pana cua'ni lyaá nu'u ji'i ya ya' nu xña'a.

Jua'a ngulu'u Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'. ⁵Li' xa' nchcu' yu lo'o ngu' bi':

—Nde chcu' na' sca cha': Sca yu tya'a cu'ma ntsu'u sca tya'a tso'o yu. Lo'o li' sca talya ntsu'u cla'be talya, ndyaa yu toni'i ji'i tya'a tso'o yu cha' ñacu' yu ji'i: “Tyocue, ta xi sna tya'a tyaja jñi' ti na' xi. ⁶Cua ndyalaa ca ti sca yu tya'a tso'o na' toni'i 'na, lo'o ná ntsu'u tsiya' ti na nu ta na' cha' cacu yu.” ⁷Lo'o li' nu yu ca tyi nu ntsu'u nde ni'i ji'i nguxacu' cha' ji'i yu: “Ná ntá' cha' chcu' cua ña'a ti lo'u. Cua ndyacu' toni'i 'na. Lo'o nu sube 'na, cua ntsiya ngu' lo qui'ña laja' ngu' lo'u. Ná caca tyatú na' cha' ta na' hi'”, nacui tya'a tso'o yu ji'i yu bi'.

⁸Ndi'ya nacui na' —nacu' Jesús ji'i ngu'—, masi ná ntaja'a tya'a tso'o yu tyatú cha' ta tyaja bi' ji'i yu bi', masi tso'o ti lo'o yu, pana tiya' la ngua ti' tya'a tso'o yu ta cha' bi' ji'i yu, xqui'ya cha' nga'aa nti' cha' xa' tsa yu xtyu'u yu ji'i chaca quiya'; bi' cha' ndyatú tya'a tso'o yu li',

nda lcaa na nu nti' yu bi'. ⁹Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā lacua: Lo'o jña mā sca cha' ji'ī ycui' Ndyosi, ta Ni cha' bi' ji'ī mā li'; lo'o culana mā ji'ī ycui' Ni, quijeloo Ni ji'ī mā li'; lo'o tyucui tyiquee mā chcui' mā lo'o ycui' Ni, taquiya' Ni ji'ī cha' nu chcui' mā lo'o Ni li'. ¹⁰Lcaa ñatī nu jña sca cha' ji'ī ycui' Ndyosi ni, caja cha' bi' ji'ī ngu' li'; jua'a lcaa ñatī nu culana ji'ī ycui' Ni, quijeloo Ni ji'ī ngu' li'; la cui' jua'a, lcaa ñatī nu tyucui tyiquee chcui' lo'o Ni, taquiya' Ni ji'ī cha' nu chcui' ngu' lo'o Ni li'.

¹¹Nu cu'mā ñatī chalyuu nu ntsu'u nu sube ji'ī mā, ná nda mā sca na cuxi cacu sñi' mā lo'o jña ngu' na cacu ngu'. Ñi'ya nti' si jña ngu' xlyá cacu ngu', ná ta mā sca quee cacu ngu' li'; si jña ngu' cualya cacu ngu', ná ta mā cuaña ji'ī ngu' li'; ¹²si jña ngu' sca xcube, ná ta mā sca chuni'ī cacu ngu' li'. ¹³Bi' cha' lacua, si jlo ti' mā cha' ta mā na tso'o cacu sñi' mā, masi xña'a tyiquee mā, la cui' jua'a jlo ti' ycui' Ndyosi Sti mā nu ntucua nde cua; lye la cua'ni tya'na ti' Ni ji'ī mā, cha' tya ta Ni Xtyi'ī ycui' Ni tyanu ne' cresiya ji'ī mā si jña mā cha' bi' ji'ī Ni.

Ngusta ngu' qui'ya ji'ī Jesús

¹⁴Ntsu'u sca nu qui'yu nu ngua cu'u cha' cua ngusñi sca cui'ī cuxi ji'ī yu, pana ngulo Jesús ji'ī cui'ī cuxi nu ngusñi ji'ī yu, ndyaa bi' li'. Nu lo'o ngutu'u cui'ī nu ntsu'u ji'ī nu qui'yu cu'u bi', ngua ji'ī yu nchcui' yu li'. Ndube tsa ti' ñatī lo'o na'a ngu' cha' bi'. ¹⁵Pana ntsu'u ngu' nu nchcui' ndi'ya:

—Nclyo nu qui'yu cua ji'ī cui'ī cuxi chacuayá' ji'ī Beelzebú, nu laca xu'na lcaa lo cui'ī cuxi —nacui' ngu'.

¹⁶Lo'o li' xa' la ñatī ngua ti' ña'a cuayá' ngu' ji'ī Jesús, bi' cha' ngüijña ngu' ji'ī Jesús cha' cua'ni yu chaca cha' tlyu chacuayá' ji'ī ycui' Ndyosi nu ntucua nde cua. ¹⁷Pana cua ngua tii Jesús lcaa cha' nu nclyacua ti' ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Tye cha' ji'ī cua ña'a ca quichi si xcui' cha' cusuu cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu', si tsaca latya ngu' tisiya xuu tya'a ngu' lo'o chaca latya ngu'. La cui' jua'a lo'o ngu' tya'a ndi'ī ni'ī, si ntsu'u cha' cusuu ji'ī ngu' lo'o xa' la tya'a ngu', nga'aa caja ñi'ya tyi'ī ngu' lo'o tya'a ngu' sca ti ni'ī bi'. ¹⁸Bi' cha' ná talo cha' ji'ī Satanás si xuu tya'a nu Satanás bi' lo'o msu ji'ī ycui'; tye cha' ji'ī nu xña'a yala ti li'. Pana nu na' ni —nacui' Jesús—, cua nacui' mā cha' ngulo na' ji'ī cui'ī cuxi nu ntsu'u ji'ī ñatī chacuayá' ji'ī Beelzebú nu laca xu'na cui'ī cuxi bi', jua'a nchcui' mā 'na. ¹⁹¿Ha cha' liñi nchcui' mā lo'o nchcui' mā cha' chacuayá' ji'ī Beelzebú nclyo na' ji'ī cui'ī cuxi? Ná liñi nchcui' mā tsiya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ī mā nclyo ngu' ji'ī cui'ī cuxi; chacuayá' ji'ī ycui' Ndyosi nclyo ngu' cui'ī bi', nacui' mā. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' mā lacua; caca cuayá' ti' mā si cha' liñi nchcui' mā, si cha' cuiñi ti nchcui' mā. ²⁰Chacuayá' ji'ī ycui' Ndyosi nclyo na' ji'ī cui'ī cuxi nu ntsu'u ji'ī ñatī, bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' cua ndyalaa tsā cha' caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'ī mā.

²¹Ñi'ya nti' sca ñatī tyaala, ndu yu cua nde toni'ī ji'ī yu. Cua laca

ndi'i maxtyi ji'i yu cacua ti su ndu yu, cha' jua'a ná sca caca ji'i yu'ba nu ntsu'u ji'i yu. ²²Sca ti lo'o caa xa' la ñati nu xña'a la, tyijiloo ngu' bi' ji'i yu li'; xlyaa' ngu' leaa chcuá nu ntsu'u ji'i yu su ndu yu cua, cuaana ngu' yu'ba ji'i yu bi', cha' caja xi ji'i ca ta'a ngu' li'.

²³Ñati nu ná nti' xñi cha' jna', na nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na' li', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati nu ná nxyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' ji'i tya'a ñati ngu' cha' ná xñi ngu' cha' jna' lacua.

Lo'o xtyuu cui'i cuxi chaca quiya'

²⁴Lo'o xtyanu cui'i cuxi ji'i sca ñati, li' tya'a yu'u cui'i bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsa cui'i cuxi bi' tsaana su chca'a cña' cui'i xi. Lo'o ná quije su chca'a cña' cui'i bi' ni, li' ñacui: "Tya'a na' ni, xtyuu na' nde su nguti'i na' clyo". ²⁵Lo'o tyalaa cui'i bi' slo ñati bi' chaca quiya', li' ña'a cha' laja ti ndi'i cresiya ji'i ñati bi', si'i na ngua tso'o la yu bi'. ²⁶Hora ti tsa cui'i chaca quiya', tsaana ji'i chaca cati tya'a cui'i cuxi nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi leaa cui'i bi' ji'i ñati bi'; caja su tyi'i cui'i bi' lo'o ñati bi' nti'. Caca cuxi la cha' ji'i ñati bi' li', cha' quiña'a la cui'i xñi ji'i yu li'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o ntsu'u tyiquee na

²⁷Lo'o ndye nchcui' Jesús jua'a, li' nchcui' sca nu cuna'a lo'o Jesús. Laja ñati quiña'a bi' ndu nu cuna'a lo'o nchcui' bi':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma' cusu' xtya'a nu'u nu ngua'ni cala jinu'u, nu nda ndyati' nu'u —nacui' nu cuna'a bi'.

²⁸Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i:

—Si'i cha' bi' —nacui—. Tso'o la ntsu'u tyiquee ñati nu cua'a jyaca ji'i leaa cha' nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o ngu', nu taquiya' ji'i leaa cha' bi'.

Ngua ti' ñati cuxi ña'a ngu' sca cha' tlyu

²⁹Tya ndyu'u ti'i la ngu' slo Jesús tsa tlyu ti, li' chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Xña'a tsa ñati chalyuu juani —nacui' Jesús—. Cua nti' ngu' cha' cua'ni na' sca cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' ña'a cui'ya ngu' ji'i ñi'ya si laca sca cuxe' ti. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' ma' ñi'ya nu ngua ji'i jyo'o Jonás lo'o nguti'i yu chalyuu tya sa'ni la. ³⁰Tlyu tsa cha' ngua'ni ycu'i' Ndyosi lo'o nu Jonás bi' tyucuii, nu lo'o ndyaa yu ca quichi' Nínive cha' chcui' yu cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' bi'. La cui' jua'a tlyu tsa cha' cua'ni Ni lo'o na' nu lijyaa cha' caca na' ñati —nacui' Jesús—, cha' caja ñi'ya chcui' na' cha' ji'i Ni lo'o ñati chalyuu juani. ³¹Lo'o jua'a cua laca ntsu'u yabe' ji'i cu'ma ñati chalyuu ca slo ycu'i' Ndyosi lo'o tye chalyuu xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ma; li' tyu'u tucua sca jyo'o cusu' nu ngua reina nu ngua loo chalyuu sa'ni la, cha' sta ma' qui'ya ji'i ma' slo ycu'i' Ni. Li' chcui' ma' cusu' bi' ñi'ya ngua lo'o ndyaa ycu'i' ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu' tsa quichi' tyi ma' reina bi', pana cua ngujui cha' ji'i ma' cha' ngua tsa ji'i nu rey Salomón bi', cha' tso'o tsa cuii' nda yu lo'o ñati; bi' cha' ndyalaa ma' slo rey bi' li', cha' cuna ma' cuii' nu nda rey bi'. Pana cu'ma ni, ná ntaja'a ma' cuna ma' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, masi

tlyu la cña ndyu'ni Ni juani, cha' ndi'i na' chalyuu; xti la cha' ngua ji'i jyo'o Salomón tya li'. ³²Lo'o jua'a lo'o ngu' jyo'o quichi Nínive ni, sta ngu' qui'ya ji'i cu'ma tsá bi' lo'o cua'ni cuayá' ycu'i Ni ji'i cu'ma. Cua ndyuna ngu' Nínive bi', nu lo'o nchcui' Jonás lo'o ngu' chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi; ngua tyuju'u ti' ngu' bi', nguxtyanu ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' li'. Pana cu'ma ni, ná ntaja'a ma cuna ma cha' nu nda na' lo'o ma, masi tlyu la cña ndyu'ni ycu'i Ndyosi juani; xti la cha' ngua lo'o ndyaa jyo'o Jonás ca Nínive tyempo bi'.

**Na laca nu ta xee nu tyu'ú
ne' cresiya ji'i ñati**

³³Ná tucui xtyu'u ji'i sca quii' cha' li' su'ba cuatsi' ti' ngu' ji'i. Ná su'ba cuatsi' ngu' ji'i ne' sca caju; masi ca cua ti sta ngu' xee bi' to' candyeru, cha' ta xee lcaa su ndya'a ngu' ni'i. ³⁴Lo'o jua'a cu'ma ni, nda si'yu cloo ma xee cha' tyaca' ña'a ma chalyuu. Nu lo'o tso'o ti si'yu cloo ma, li' taca ña'a ma cha' cua'ni ma lcaa lo cña nu ntsu'u cha' cua'ni ma, taca cua'ni ma xcu'i cña tso'o; pana si quicha si'yu cloo ma, ná caca cua'ni ma cña, cha' talya xee ña'a ma li'. ³⁵Tii ti' ma lacua; cui'ya ma cuentya cha' chañi cha' ntsu'u xee ne' cresiya ji'i ma, cha' si'i chalyuu cuxi ntsu'u tyiquee ma. ³⁶Lo'o lubii ti tyucui ña'a ma, lo'o ná ntsu'u cha' ji'i ma tsiya' ti lo'o chalyuu cuxi bi', li' xee ti' ma, ñi'ya si tso'o tsa ntyiji'i sca xee tyucui ña'a ma.

**Nchcui' Jesús ji'i ngu' nu tacati
tsa ndu'ni ycu'i' ngu', nti' ngu'**

³⁷Nu lo'o ndye nchcui' Jesús, li' nchcui' sca ngu' fariseo lo'o cha'

tsaa to' tyi yu fariseo bi', cha' cacu ngu' xlyaa. Bi' cha' ndyaa Jesús lo'o yu, li' ndyaa tucua to' mesa ji'i yu. ³⁸Ndube xi ti' yu fariseo bi', nu lo'o na'a yu cha' ná ndyaati ya' Jesús ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o cua cacu ti ngu' tyaja. ³⁹Li' nchcui' ycu'i nu Xu'na na lo'o yu fariseo bi':

—Cu'ma ngu' fariseo —nacui Jesús—, tso'o tsa ndyaati loo ma, ndyaati hichu' cuaña' ma, ñi'ya nti' ndyaati sca tasa, ndyaati sca ca'ña. Pana nde ne' cresiya ji'i ma ni, xcu'i' cha' cuxi ntsu'u; nti' ma xlyaa ma na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, lya' ti' ma ji'i ñati. ⁴⁰Tonto tsa cu'ma. ¿Ha si'i sca ti ycu'i' Ndyosi nu ngüiñá tyucui ña'a na, masi nde ne' na, masi nde chu' na? Ngüiñá Ni ya' na, lo'o jua'a ña'a Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na. ⁴¹Pana si tyucui tyiquee ma ta ma lcaa cha' tso'o ji'i ma cha' xtyucua ma ji'i ngu' ti'i, li' tucua ycu'i Ndyosi cña nu ngua'ni ma cha' lubii cresiya ji'i ma.

⁴²Tya'na tsa cu'ma ngu' fariseo —nacui Jesús—. Tacati tsa ndu'ni ma lo'o ycu'i' Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u ji'i ma, jua'a lo'o nda ma msta' ji'i Ni ne' laa; sa yu'be lcaa quixi' nu tso'o xtyi'i, sa yu'be lcaa quixi' nu nda xtyi'i ji'i scuaa, nda ma cha' bi' ji'i ycu'i' Ndyosi clyo lo'o ngüi'ya ca ti ma ji'i. Pana ná liñi ndu'ni cuayá' ma ji'i ñati, lo'o jua'a ná ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ycu'i' Ndyosi tsiya' ti; bi' laca cña nu nga'a cha' cua'ni ma yala la, masi ña'a ti cua'ni ma nu xa' la cña sube bi'.

⁴³Tya'na tsa cu'ma ngu' fariseo. Ndiya tsa ti' ma tyucua ma lo bancu su tso'o la ne' laa, jua'a ndiya tsa ti'

mā cha' cua'ni chī ngu' loo mā lo'o ndū mā lcaya'.

⁴⁴Tya'na tsa cu'mā ngu' fariseo, lo'o cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, cha' na ndu'ni ti mā cha' tacati mā. Ñi'ya laca sca cuaá nu ntsiya ne' lo'o jyo'o, su ná sca na nscua chu', ni quee ná nscua, hasta nsta quiya' ngu' chu' bi', cha' ná jlo ti' ngu' cha' cuaá laca; jua'a laca cu'mā, cha' na ñilo'o ti mā jil'i ñati'.

⁴⁵Li' nchcui' sca mstru cha' jo'ó lo'o Jesús:

—Mstru —nacui—, lo'o nchcui' nu'u jua'a, lo'o jil'i cuare nsta nu'u quiya'.

⁴⁶Nguxacui' Jesús cha' jil'i yu bi' li':

—Lo'o cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, tya'na tsa cu'mā. Ti'l'i tsa cña nu nda mā cha' cua'ni ñati, ña'a cuayá' ná nchca jil'i ngu' tsiya' ti cua'ni ngu' cña bi'. Lo'o cu'mā ni, ná nda mā xi ya' mā jil'i ngu' cha' xtyucua mā jil'i ngu'; ni sca tsu' ya' mā, ná xtyucua mā jil'i ngu'.

⁴⁷Tya'na tsa cu'mā, cha' tso'o tsa ni'l'i ndiña mā hique cuaá su ntsiya jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycai' Ndyosi cua sa'ni la; pana la cui' jyo'o cusu' tya'a mā laca nu ndyujui jil'i jyo'o cusu' tso'o tyiquee bi'. ⁴⁸Lo'o jua'a caca cuayá' ti' na cha' sca ti cuayá' cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee mā lo'o jyo'o cusu' tya'a mā; na cua ndyujui jyo'o cusu' bi' jil'i ñati nu ngua'ni cña jil'i ycai' Ndyosi cua sa'ni la, lo'o juani cu'mā laca nu ndiña mā ni'l'i hique cuaá su ntsiya ngu' jyo'o nu ngua tu'ba jil'i ycai' Ndyosi bi'.

⁴⁹Tii tsa ycai' Ndyosi, bi' cha' ndi'ya nchcui' Ni tya sa'ni la: “Tya

culo na' cña jil'i ngu' cha' caa ngu' slo ñati chalyuu. Chcui' ngu' bi' cha' liñi lo'o xa' ñati cuentya 'na. Lo'o li' cujuui ñati chalyuu jil'i tyuu tya'a ngu' bi', jua'a cua'ni lya' ti' ñati jil'i xa' la ngu' bi'”, nacui quityi jil'i ycai' Ndyosi bi'. ⁵⁰Pana xcube' ycai' Ndyosi jil'i ñati nu ndi'l'i chalyuu re juani, xqui'ya cha' ndyujui ngu' jil'i leaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycai' Ndyosi tya sa'ni la, tya lo'o ngüiná Ni chalyuu tya clyo la; ⁵¹tya lo'o ngujui jyo'o Abel, ña'a cuayá' nu ngujui jyo'o Zacarías, ndyujui tsa ngu' jil'i ñati jil'i ycai' Ni. Lo'o nu Zacarías bi' ni, cla'be ne' laa ndu yu; sca la'a ti ntucua mesa su ndyaqui msta, chaca la'a nscua ni'l'i nu tacati tsa jil'i ycai' Ndyosi, cla'be laja bi' ndyujui ngu' jil'i yu. Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā, cha' xcube' ycai' Ni jil'i cu'mā ñati chalyuu juani, xqui'ya cha' ngujui ngu' bi' cua sa'ni la.

⁵²Tya'na tsa cu'mā, mstru cha' jo'ó. Cua nquijeloo jil'i mā ñi'ya nu ca tsa'a mā leaa lo cha' nquicha', pana ná ntaja'a ycai' ca mā ca tsa'a mā cha' bi' tsiya' ti; jua'a ndacu' mā cha' jil'i xa' ñati nu lo'o ngua ti' ngu' ca tsa'a ngu'.

⁵³Nu lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' nguxana ngu' mstru cha' jo'ó bi', lo'o ngu' fariseo bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' ycai' Jesús. Cuxi tsa tyiquee ngu' bi', bi' cha' quiña'a tsa cha' tucui nchcuane ngu' jil'i Jesús li'. ⁵⁴Ngua ti' ngu' bi' cuna ngu' sca cha' cuxi si tyu'u tsa tu'ba Jesús, cha' li' caja ñi'ya nu sta ngu' bi' qui'ya jil'i yu.

Nchcui' Jesús ji'í ñati nu
tucua cha' ntsu'u tyiquee

12 Cua ndyu'u ti'í tyuu tsa
mil tya'a ñati slo Jesús li'.
Tachaa tsa ndi'í ngu' bi', ña'a cuayá'
nu nsatá quiya' ngu' ji'í tya'a ngu'.
Laja li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu
ndyaca tsa'a ji'í:

—Tii ti' mā ji'í cña nu ndyu'ni ngu'
fariseo, nu ngu' nu tacati tsa ndu'ni
ycui' ca ngu', nti' ngu'. ²Tiya' la
quijeloo ji'í ñati lcaa cha' nu ntsu'u
yacu' ti juani; jua'a tiya' la caja ñi'ya
nu ca cuayá' la ti' ñati lcaa cha' nu
ndyaca cuaana ti juani. ³Lcaa cha'
nu cua nda mā lo'o ngu' toni'í ti
ji'í ngu', ca nde loo la cuna lcaa ñati
cha' bi'; lcaa cha' nu cua nchcui'
cuaana ti mā lo'o ngu', masi nga'a
ya' ni'í su ndi'í mā, ca nde loo la cuij
tsa cañi xi'ya ngu' cha' bi' tyucui
ña'a lquichí.

Nde cha' nu chañi cha' cutsii na ji'í

⁴Tya'a tso'o na' laca cu'mā, bi'
cha' chcui' na' cha' re lo'o mā, cha'
ná cutsii mā ji'í ñati chalyuu nu
caca cujuí ji'na, cha' nu nga'aa
caca cua'ni ngu' xa' la cha' cuxi
ji'na ca tiya' la, nu lo'o cua ngujuí
na. ⁵Cacha' na' ji'í mā juani, ti ji'í
nu chañi cha' nga'a cha' cutsii mā
ji'í: ycui' Ndyosi ni, cutsii mā ji'í Ni.
Nu lo'o qui'ya Ni cresiya ji'í ñati, li'
ntsu'u chacuayá' ji'í Ni cha' culo Ni
cña ji'í cresiya ji'í ngu' cha' tsa ca
bilyaa, si nti' Ni. Cha' liñi nchcui'
na' lo'o mā juani: tso'o la si cutsii
mā ji'í ycui' Ndyosi lacua.

⁶Cua jlo ti' mā cha' tsa'ña tsa
nga'a quiñi sube nu ndujui' ngu',
hasta ca'yu tya'a quiñi sube caja ji'í

mā chu' tucua paxu ti; pana ycui'
Ndyosi ni, ña'asii Ni ji'í lcaa na'ni
sube bi'. ⁷Lo'o jua'a cu'mā, nda Ni
cuentya ji'í scaa mā, cua jlo ti' Ni ni
lcaa tya'a quicha' hique scaa mā; bi'
cha' ná cutsii mā, cha' quiña'a tsa
ntsu'u loo cu'mā ca slo ycui' Ndyosi.
Ná stu'ba ntsu'u loo quiñi sube lo'o
mā tsiya' ti, masi lo'o quiña'a tsa bi'.

**Ñati nu ná ntsii chcui' cha' liñi
ji'í Jesús, masi slo xa' ñati**

⁸Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā juani: lo'o
ná ca tyuju'u ti' mā chcui' mā slo xa' ñati
chalyuu cha' laca mā ñati 'na, la cui'
jua'a na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, ná
ca tyuju'u ti' na' chcui' na' cha' laca mā
ñati 'na; chcui' na' jua'a ca su tyi'í na'
lo'o xca ji'í ycui' Ndyosi nde cua. ⁹Pana
si ntsu'u sca mā nu chcui' lo'o xa' ñati
cha' ná ntsu'u cha' ji'í tsiya' ti lo'o na',
la cui' jua'a na', tacu' na' cha' ji'í ñati bi'
slo xca ji'í ycui' Ndyosi nde cua.

¹⁰Cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'í
ñati nu chcui' cha' cuxi jna' nu lijyaa
cha' caca na' ñati; pana ñati nu
chcui' cha' cuxi ji'í cña nu ndu'ni
Xtyi'í ycui' Ndyosi, nga'aa cua'ni
clyu ti' Ni ji'í ñati bi'.

¹¹Cu'mā nu laca mā ñati 'na ni, ná
cutsii mā nu lo'o chcui' cuayá' ngu' lo'o
mā ne' laa, masi nu lo'o cua'ni cuayá'
ngu' ji'í mā slo ngu' nu laca cña. Ná
culacua tsa ti' mā ñi'ya caca cha' nu
chcui' mā lo'o ngu' bi', cha' clya'a mā ji'í
ngu'; ¹²Xtyi'í ycui' Ndyosi culu'u ji'í mā
ñi'ya nu chcui' mā lo'o ngu' lo'o tyalaa
tyempo bi'.

Nu culiya' tonto

¹³Nga'a sca nu qui'yu laja ñati
quiña'a. Nguxana yu nchcui' yu lo'o
Jesús li':

—Cusu' —nacui yu—, cuacha' clya nu'u jil'i yu tya'a na' cha' tya'be cha' culiya' nu nguxtyanu sti ya jil'i ya lo'o yu.

¹⁴Li' nguxacui Jesús cha' jil'i yu bi':

—Si'i cña 'na laca cua, cha' cua'ni cuayá' na' jil'i ma; si'i cña 'na laca bi', cha' sa'be na' cha' culiya' nu tyacua jil'i scaa ma.

¹⁵Lo'o li' chaca cha' nchcui' Jesús lo'o ñati nu nga'a slo:

—Tii ti' ma tyi'i ma chalyuu. Ná tyacui tsa ti' ma jil'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ñati nu lo'o ndi'i ma nde chalyuu; ná caja chalyuu chañi ca ji'na xqui'ya cha' culiya' na, ni si'i xqui'ya cha' ntsu'u quiña'a tsa cha' tso'o ji'na.

¹⁶Lo'o li' nda Jesús cuij re lo'o ngu':

—Ntsu'u sca yu culiya'. Tso'o tsa yuu nu ntsu'u jil'i yu, quiña'a tsa ltya ngujui jil'i yu li'. ¹⁷Lo'o li' nguxana nu culiya' bi', ngulacua ti' yu ndi'ya: “¿Na ca cua'ni na' ni? Ná tyu'u scua su tyuco'o ltya 'na. ¹⁸Ndi'ya cua'ni na' lacua: tso'o la cuityi na' lcaa ja'ba 'na cha' tya' xa' ni'i tlyu la. Ca bi' xco'o na' ltya 'na, lo'o jua'a lcaa lo yu'ba 'na. ¹⁹Li' chaa ti' na' ñacui na': Tso'o tsa chalyuu nu ngujui 'na juani. Quiña'a tsa cha' tso'o cua ntsu'u co'o 'na, nu tyu'u scua tyuu yija 'na. Juani lasa ti tyi'i na' chalyuu; ntsu'u tsa na cacu na' nde loo la ni, masi co'o na' lcui, masi tya'a na' pasiya.” ²⁰Li' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o yu: “Tonto tsa nclyacua ti' nu'u. Talya ndyi ti cajaa nu'u”, nacui Ni jil'i nu culiya' bi'. “¿Ti jil'i tyanu lcaa cha' tso'o nu cua nguxco'o ca ti nu'u, cha'

caja jinu'u nquicha'?” nacui Ni jil'i nu culiya' bi'. ²¹Jua'a caca jil'i ñati nu xcu' cha' caca culiya' ycu' ti ngu' ndya'a tyiquee ngu', pana ná ndube ti' ngu' si caca ngu' ñati tso'o cuentya jil'i ycu' Ndyosi.

Ña'asii ycu' Ndyosi jil'i sñi' Ni nu ndi'i lo yuu chalyuu

²²Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Ndi'ya cha' chcu' na' lo'o ma juani: Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma na laca nu lyiji jil'i ma cha' cacu ma su ndi'i ma chalyuu, ni ná culacua tsa ti' ma cha' jil'i ste' ma. ²³Cuayá' cha' lu'ú ti na, masi si'i quiña'a tsa na cacu na; cuayá' tsa si tso'o ti ti' na, masi si'i tso'o tsa ña'a ste' na. ²⁴Culacua xi ti' ma ñi'ya laca jil'i na'ni nu naa cuitya'; ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ntsu'u ni'i jil'i ni', ni ná ndiñá ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana nda Ni na cacu ni' jua'a ti. Lo'o cu'ma ni, quiña'a la ntsu'u loo cu'ma que cuitya' bi' cuentya jil'i ycu' Ndyosi. ²⁵Nga'aa caca caluu la ma ni sa cla'be metro cua la, masi quiña'a tsa cha' culacua ti' ma; ²⁶masi cha' xca ti laca bi', ná nchca cua'ni ma jil'i tsiya' ti. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' ma jil'i sca cha' nu cua tonu la.

²⁷Ña'a ma xi queé nu ntsu'u laja quixi' jua. Tso'o tsa nda bi' queé, masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca jil'i bi' cua'ni cha' caja late' cacu'. Ndi'ya ñacui na' jil'i ma cuentya jil'i jyo'o Salomón: culiya' tsa jyo'o bi', tso'o tsa ña'a ste' yu; pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé jua, cha' nu queé jua ni, tso'o la ña'a

bi'. ²⁸La cui' jua'a lo'o quii nu ndi'i ne' quixi' jua juani, ndyaluu quii bi' tso'o ti; pana chaca tsa, li' nga'aa tyaca' cha' cua ndyaqui. Ycui' Ndyosi ndu'ni cha' tso'o tsa ña'a quii; jua'a cu'ma ni, chañi cha' ta ycu' Ni late' cacu' ma, masi xti tsa cha' jlya ti' ma jil'i Ni. ²⁹Bi' cha' juani, nga'aa quiña'a tsa cha' culacua ti' ma: “¿Na ca cacu na juani? ¿Na ca co'o na juani?” Si'i na xcui' tya'a lube ma tsaana ma jil'i cha' bi', ³⁰cha' xcui' jua'a nclacua ti' lcaa ñati chalyuu nu ndi'i jua'a ti. Pana cu'ma ni, ná cube ti' ma, jlo ti' ycu' Sti ma ñi'ya caca caja lcaa na nu lyiji cha' tyiji yu'u jil'i ma chalyuu. ³¹Si'i xcui' cuentya jil'i ycu' ca ti ma culacua ti' ma. Ndi'ya cua'ni ma: taquiya' ma jil'i lcaa cha' nu nchcui' ycu' Ni, cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i ma su ndi'i ma nde chalyuu; jua'a ta Ni lcaa na nu lyiji xi jil'i ma li'.

**Lcaa na nu ntsu'u ji'na tya
na jil'i ycu' Ndyosi**

³²Ná cutsij cu'ma. Ñati 'na laca ma, masi xti ti ngu' tya'a ma, cu'ma nu laca ma taju ñati jil'i ycu' Ndyosi; cua ngujui chalyuu tso'o jil'i ma cha' ycu' Ndyosi Sti na laca loo jil'i ma, cha' jua'a nti' ycu' Ni. ³³Ná cube ti' ma, cujui' ma na nu ntsu'u jil'i ma cha' ta ma cñi jil'i ngu' ti'i. Lo'o jua'a nga'aa casu cuiji' su ntsu'u cñi jil'i ma, nga'aa tye na nu nguxco'o ma ca slo ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua; ca bi' nga'aa caca tyucuaana ngu' cñi bi', nga'aa caca cacu cuixu' jil'i. ³⁴Cua ña'a ca cha' nu tyaca'a la jil'i ma chalyuu, tyanu cresiya jil'i ma ca su ntsu'u cha' bi', masi sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o jil'i ma nde chalyuu, masi cha' tso'o

nu cua nchco'o Ni cuentya jil'i ma ca su ntucua ycu' Ni.

Tii ti' na tyi'i na chalyuu

³⁵⁻³⁶Tii ti ti' ma tyil'i ma chalyuu cha' caca cua'ni yala ma, ñi'ya lo'o ndu'ni yala ngu' msu nu ndi'i na'asii ni'i jil'i ngu'. Talya laca lo'o cua ndyaa xu'na ni'i bi' ta'a su caja clyo'o ngu'. Tya tii msu bi', tya lacu' ngu' ste' ngu', ña'a ti ntsu'u xee ni'i bi' su ndyanu ngu' msu to' tyi xu'na ngu'; tya tii ngu' cha' ntajatya ngu' jil'i xu'na ngu', ni jacua' tyalaa ycu' xu'na bi'. Lo'o tyalaa ycu', cujui' ya' yu toni'i nde liya', yala ti saala msu bi' toni'i jil'i li'. ³⁷Tso'o tsa caca jil'i msu bi', si tya tii ngu' nu lo'o tyalaa xu'na ngu' cha' cua'ni clya ngu' cña jil'i xu'na ngu'. Cha' liñi ta na' lo'o ma, cha' ndi'ya ñacui' xu'na ni'i bi' jil'i ngu' msu jil'i: “Cua'a clya ma to' mesa”. Li' cua'ni cña ti' ycu' xu'na ngu' cha' xacu jil'i ngu'. ³⁸Tso'o tsa caca jil'i ngu' bi' si tya tii ngu', masi talya tsa tyalaa ycu' nu laca loo bi', masi tyeje tacui cla'be talya tyalaa yu.

³⁹Nda ma cuentya ñi'ya nu cua'ni sca xu'na ni'i, si jlo ti' yu ni hora tyalaa sca yu cuaana ni'i; cua'a yu toni'i, cha' ná ta yu chacuayá' cuaana ngu' na nu ntsu'u ni'i.

⁴⁰Lo'o jua'a cu'ma ni, tii ti ti' tyil'i ma chalyuu; tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná tyiquee' tyaa na' sca hora nu ná culacua ti' ma cha' caa na'.

**Nu msu nu ndaquiya'
tso'o jil'i xu'na yu**

⁴¹—Cusu' —nacui Pedro jil'i Jesús li'—, ¿ha lo'o cuare ti nda nu'u cuii

bi'? ¿Ha ná tso'o la si cuna lcaa ñati cha' bi', nti' nu'u? —nacui Pedro.

⁴²Li' nguxacui Jesús cha' jil'i yu:

—¿Ha ntsu'u cu'ma nu tyucui tyiquee ma ntaja'a ma cua'ni ma cña 'na? Ndi'ya cua'ni ma lacua: sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña jil'i yu cha' caca yu loo ne' ni'l' jil'i xu'na yu; culo xu'na yu cña jil'i yu cha' xacu yu jil'i lcaa ngu' nu ndil'i ni'l' bi'.

⁴³Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o caa xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu jil'i yu. ⁴⁴Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu jil'i msu bi' li', ña'a cuayá' caca yu loo jil'i lcaa cña nu ntsu'u jil'i xu'na yu bi'. ⁴⁵Pana sca msu nu ná ndube ti' jil'i cña nu ngulo xu'na yu jil'i yu, hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu: “Tiya' tsa caa xu'na na’”, culacua ti' yu. Li' xana yu bi' cua'ni xña'a yu; cua'ni tyaala yu jil'i tya'a msu yu, masi cuna'a, masi qui'yu ngu'. Tso'o tsa cacu yu scuaa, tsa cu' ti co'o yu lcui, tsa cu' ti tya'a yu cu'bi yu. ⁴⁶Lo'o li' tsiya' ca tyu'u tucua xu'na yu sca tsá lo'o ná tii yu. Ná jlo ti' yu ni hora tyu'u tucua ycu' nu xu'na yu chaca quiya', la cui' ti ná jlyu ti' yu si tyalaa xu'na yu tsá bi'. Li' ti'l' tsa xcube' xu'na yu jil'i yu xña'a bi'. Stu'ba ti tsa yu ca bilyaa cha' chcube' yu lo'o ñati nu ná ndaquiya' jil'i ycu' Ndyosi tsiya' ti.

⁴⁷Lo'o jlo ti' msu bi' ni cña ngulo xu'na yu jil'i yu, lo'o li' ná yala ti' yu cha' cua'ni yu cña bi', xcube' xu'na yu jil'i yu li'; ti'l' tsa qui'jil'i xu'na yu jil'i yu. ⁴⁸Pana chaca msu nu ná ngua cuayá' ti' ni cña ngulo xu'na yu jil'i yu, xti la cha' chcube' yu bi'

li'; jo'o la xi qui'jil'i xu'na yu jil'i yu, masi ndacui cha' chcube' lye yu xqui'ya cña nu ná ngua'ni yu bi'. Nu lo'o ta ycu' Ndyosi tyuu lo cha' jil'na, jua'a tyuu lo cña ndu'ni cha' cua'ni na cuentya jil'i Ni; la cui' ti cha' lo'o xtyanu ñati quiña'a tsa cña jil'na, li' ndu'ni cha' cua'ni na quiña'a la cña cuentya jil'i ngu' bi'.

Xuu tya'a ñati chalyuu xqui'ya Jesús

⁴⁹Cua lijya na' nde chalyuu cha' cua'a na' quii' su ndil'i ñati, pana tso'o la nti' na' si cua laca ndyaqui quii' bi'. ⁵⁰Cua xana ti sca cha' tlyu, cua tyatí ti na' sca cña, ñil'ya laca lo'o cua ntyucuatya ngu' 'na; bi' cha' lye tsa ncyacua ti' na' juani: ¿Ni jacua' xcua sel'i cña bi'? ⁵¹¿Ha xcui' ti ti tyil'i ñati chalyuu xqui'ya cha' cua lijya na' lo yuu, nti' ma? Si'l'. Ná nchca tyil'i ti ti ñati chalyuu, cha' na xuu tya'a ngu' nti' ngu'. ⁵²Ndi'ya caca juani: su ntsu'u ca'yu tya'a ñati tya'a ndil'i sca ti ni'l', li' xana sna tya'a ngu' nu ná ngusñi ngu' cha' jna', xuu tya'a ngu' bi' lo'o nu tucua tya'a ngu' nu ngusñi cha' jna'; masi ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ná ngusñi cha' jna' lo'o sna tya'a ngu' nu ngusñi cha' bi', la cui' ti xuu tya'a ngu' xqui'ya na' —nacui Jesús—. ⁵³Xuu tya'a sca ñati lo'o sñi' qui'yu yu, jua'a xuu tya'a sca yu qui'yu lo'o sti yu; xuu tya'a sca ma' cusu' lo'o sñi' cuna'a, jua'a xuu tya'a sca cuna'a cuañi' lo'o xtya'a; xuu tya'a sca ma' cusu' lo'o sñi' xii, jua'a xuu tya'a sca cuxii lo'o xtya'a laa cho' xqui'ya na' —nacui Jesús.

**Ná nchca ca tii ngu' na
laca nu lijya nde loo la**

⁵⁴Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ñati, nu lo'o ndil'i ngu' slo:

—Nu cu'ma ni, ntsu'u quiya' ña'a ma ndyatū coo nde su ndyaa cuichaa, lo'o li' ñacui ma: “Tyo ca'ya”. Chañi cha' jil'i ma, ca'ya tyo tu'ni. ⁵⁵Lo'o xana tyucua cui'i lijya nde calacui, li' ñacui ma: “Cua xana caca tyique' juani”. Lo'o chañi, jua'a caca li'. ⁵⁶iCuiñi tsa cu'ma! Nchca jil'i ma ña'a ma sca na nu ndyaca nde chalyuu, masi sca na nu ndyaca nde cua; cua nslo ma jil'i cha' bi'. ¿Ni cha' laca ná nchca ca tii ma tsiya' ti na ca ndyaca jna' nde chalyuu juani? —nacui Jesús jil'i ngu'.

Tso'o la xquiñi clya na cha' jina lo'o tya'a cusuu na

⁵⁷¿Ni cha' laca ná nchca quiñi tso'o cha' jil'i ma lo'o tya'a ma? ⁵⁸Ndi'ya tso'o la cua'ni ma, si ntsu'u cha' tsa lo'o sca ñati jil'i ma slo bese cha' sta yu qui'ya jil'i ma: cua'ni cña ti' ma cha' xquiñi ma cha' jil'i ma lo'o yu laja lo'o tya ndyaa ti ma tyucui. Pana si ná cua'ni ma jua'a, li' tya bese jil'i ma ya' policia. Lo'o ngu' bi' ni, su'ba ngu' jil'i ma ne' chcuá li'. ⁵⁹Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' nga'aa tyu'u ma tsiya' ti ña'a cuayá' nu ta ma lcaa ca centavo nu ndijña ñati bi' jil'i ma.

Nga'a cha' culochu' na jil'i cha' cuxi nu ndyu'ni na

13 La cui' tyempo bi' ndi'i xi ñati ca su ndu Jesús. Ndacha' ngu' bi' jil'i yu li', ñi'ya ngua lo'o ndyujuii gobernador Pilato jil'i tyuu tya'a ngu' Galilea. Laja lo'o ndyu'ni tacati nu ngu' Galilea bi' ne' laa, nu lo'o ndyujuii

ngu' na'ni nu caca msta jil'i ycuil' Ndyosi, li' ndyujuii sendaru nu jil'i nu Pilato bi' jil'i ngu' bi', nacui ngu'. ²Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—¿Ha xqui'ya cha' xña'a tsa ngu' Galilea, bi' cha' ndyujuii Pilato jil'i ngu', nti' ma? Ná xña'a lye ngu' bi'. Na ngua'ni ti ngu' ñi'ya nu ndu'ni tya'a quichi' tyi ngu', ³si'i na cuxi la ngua'ni ngu' bi'. Lo'o jua'a cu'ma ni, si ná ca tyuju'u ti' ma jil'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' culochu' ma cha' bi', la cui' ti cha' nscua cha' cajaa ma li' —nacui Jesús jil'i ngu'—. ⁴Lo'o nu xa' taju ti'ñu xna tya'a ñati bi' ni, ngujuii ngu' bi' ca to' hitya Siloé lo'o ncluyú ni'i cua bi' hichu' ngu' li'. ¿Ha xqui'ya cha' xña'a tsa ngu' ngua jua'a nti' cu'ma? Ná xña'a lye ngu' bi'. Na ngua'ni ti ngu' ñi'ya nu ndu'ni tya'a ngu' quichi' Jerusalén, ⁵si'i na cuxi la ngua'ni ngu' bi'. Lo'o jua'a cu'ma ni, si ná ca tyuju'u ti' ma jil'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' culochu' ma cha' bi', la cui' ti cha' nscua cha' cajaa cu'ma.

Yaca quityi nu ná nda si'yu tsiya' ti

⁶Li' ndacha' Jesús cha' re jil'i ngu': —Ndi'i sca lo ñati nu ntsu'u sca yaca quityi nu tso'o tsa jil'i, yaca nu nda si'yu tyacala'; ndu yaca bi' laja su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi. Tiya' la li' ndyaa na'a yu jil'i yaca quityi bi' si ntsu'u si'yu lo. Ni sca si'yu ná nga'a lo, ná sca na ngujui jil'i yu tsiya' ti. ⁷Bi' cha' nacui ycuil' yu jil'i nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi': “Ndacui sna yija ñaa na', yaa na'a na' si ntsu'u si'yu lo yaca quityi re, lo'o ná ngujui 'na tsiya' ti. Xi'yu jil'i, culo jil'i tsiya' ti, cha' na ndu laja ti

yaca re; tso'lo la si xa' la na cataa na lo yuu re”, nacui nu ca jil'i yuu bi'. ⁸Li' nguxacui nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi' cha' jil'i xu'na yu: “Xtyanu nu'u jil'i yaca re chaca tya yija, cusu'”, nacui yu. “Xtyil'i na' yuu su ntucua suu yaca re, su'ba na' quiña'a xi yuu cataa suu. ⁹Ná tyiquee' si tyaja'a si'yu, tyu'u jua'a li'; pana si ná tyu'u tsiya' ti, si'yu nu'u jil'i li'.”

Sca tsá ta'a ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca nu cuna'a nu nchcu' tyucuí

¹⁰Ngua sca tsá ta'a lo'o ndi'i Jesús ne' laa nclyu'u yu jil'i ñati. ¹¹Ndacua nga'a sca nu cuna'a nu ngusñi cui'i cuxi jil'i. Xqui'ya cui'i bi' ngua quicha ma' ti'ñu xna yija; cua nchcu' hichu' ma' tsiya' ti, ña'a cuayá' nu nga'aa ngua jil'i ma' xquiñi jil'i ycuil' ma'. ¹²Lo'o na'a Jesús jil'i ma' cusu' bi', li' nchcuil' yu lo'o ma':

—Cua ndyaca tso'lo nu'u juani, nga'aa tyacua quicha jua jinu'u chaca quiya' —nacui yu jil'i ma' cusu' bi'.

¹³Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ma'. Hora ti ngüñi tyucuí hichu' ma'. Li' nacui ma' cha' tlyu tsa cña ndu'ni ycuil' Ndyosi. ¹⁴Pana nu qui'yu nu laca loo ne' laa bi' ni, ngunasil' tsa yu bi', cha' ngua'ni Jesús jo'o jil'i ngu' tsá ta'a.

—Scuá tsá tso'lo cha' cua'ni na cña —nacui nu laca loo bi'—, bi' tsá tso'lo cha' tyaa ma' cha' caca jo'o jil'i ma; nga'aa caa ma' tsá ta'a li' —nacui.

¹⁵—Cuiñi tsa nu'u —nacui Jesús jil'i nu laca loo ne' laa bi' li'—. Lcaa cu'ma lo'o tya'a ma' nsatil' ma' toro jil'i ma, masi huru jil'i ma, cha' tsaa lo'o ma' jil'i ni' cha' co'o ni' hitya,

masi tsá ta'a —nacui yu—. ¹⁶Lo'o jua'a nu cuna'a re nu la cui' tya'a ñati jil'i jyo'o Abraham ni, cua ti'ñu xna yija nguta'a ma' ndatsaa Satanás jil'i ma'. ¿Ha ná tso'lo nti' ma' si cua'ni lyaá na' jil'i ma', masi tsá ta'a? —nacui Jesús.

¹⁷Nguju'u tsa ti' ngu' tya'a cusuu Jesús cha' nguxacui yu cha' jil'i nu laca loo bi' jua'a. Pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu xa' la ñati nu ndu ca bi', cha' na'a ngu' lcaa cña tonu nu ngua'ni Jesús.

Cuii jil'i si'yu cuxee

¹⁸Li' xa' ngulu'u Jesús sca cha' jil'i ngu':

—Chaca cha' chcuil' na' lo'o ma' juani, cha' caca cuayá' ti' ma' ñi'ya caca lo'o laca ycuil' Ni loo ne' cresiya jil'i ma; ¹⁹Laca cha' bi' ñi'ya nti' sca ti si'yu cuxee, nu ndyaa lo'o sca ñati jil'i ndyataa yu jil'i ne' lo'o jil'i yu. Lo'o li', lo'o cua ndyaluu la, sca yaca tonu tsa laca bi'. Li' nguxana ndyalaa quiñi cha' cuiña' ni' xlyati laja sta' yaca bi', cha' tso'lo tsa tonu yaca bi'.

Cuii jil'i scuá tiye'

²⁰Chaca quiya' nda Jesús sca cuii lo'o ngu':

—Chaca cha' chcuil' na' lo'o ma' ñi'ya caca lo'o laca ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ma —nacui—. ²¹Laca cha' bi' ñi'ya laca sca ycu' scuá tiye' nu ngusu'ba sca nu cuna'a lo' sna tya'a sca' catyá xlyá, nguixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacu' scuá bi'.

Nu tonil'i chubi ti

²²Tyucuii su ndyaa Jesús lo'o ngu' ca Jerusalén, ndya'a ngu' nde tyuu

tya'a quichĩ tonu; lo'o jua'a tyuu
 tya'a quichĩ sube ndya'a ngu', cha'
 chcu' yu cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o
 ngu' quichĩ bi'. ²³Laja li' nchcuane
 sca ñatĩ ji'i yu:

—¿Ha xti ti ñatĩ nu cua'ni lyaá Ni
 ji'i lo'o cua tye ti chalyuu, cusu'?

—nacui.

Nguxacui Jesús cha' ji'i ñatĩ bi' li':

²⁴—Chubi tsa toni'i su tyatĩ ma
 ca bi', bi' cha' cua'ni yala ma cha'
 quije tyucui ji'i ma nu tyalaa ca
 toni'i bi'. Ndi'ya ñacui na' ji'i ma:
 Ntsu'u quiña'a tsa ñatĩ nu cua
 nchcu' cha' cua tyatĩ ti ngu' toni'i
 bi', pana na ndu'ni ti ngu' jua'a; ná
 nchca quije ji'i ngu' tsiya' ti ñi'ya
 caca nu tyatĩ ngu' toni'i bi'. ²⁵Li'
 tyatũ xu'na ni'i bi', cha' tacu' yu
 toni'i bi'. Lo'o tyalaa cu'ma, li' xana
 ma kujui' ya' ma toni'i bi', chcu'
 ma lo'o: “Xaala ma toni'i, cusu”.
 Li' ñacui yu ji'i ma: “Ná jlo ti' na'
 ti ñatĩ laca cu'ma”. ²⁶Lo'o li' xacui
 ma cha' ji'i: “Cusu, cua ndyacu ya
 tyaja lo'o nu'u, cua ndyi'o ya hitya
 lo'o nu'u. Cua ndyaa nu'u ngulu'u
 nu'u ji'i tya'a quichĩ tyi ya”, ñacui
 ma. ²⁷Chaca quiya' chcu' yu lo'o
 ma li': “Ná jlo ti' na' tsiya' ti, ti
 ñatĩ laca cu'ma. Tyaa clya ma tso'o
 la; nga'aa nti' na' ña'a na' ji'i ma,
 cha' ñatĩ cuxi laca ma.” ²⁸Xi'ya tsa
 ma li', cacu la'ya ma cha' lye tsa
 ñasi' ma. Ca xñi'i tsa ti' ma lo'o
 ña'a ma su ndi'i quiña'a tsa ñatĩ slo
 ycu' Ndyosi ca lo'o tye chalyuu;
 masi jyo'o Abraham, masi jyo'o
 Isaac, masi jyo'o Jacob, masi lcaa
 jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'
 Ndyosi sa'ni la, ña'a ma ji'i ngu' ndi'i
 ngu' ca bi'. Lo'o cu'ma ni, xtyanu
 Ni ji'i ma nde liya'. ²⁹Lcaa quichĩ

chalyuu ntsu'u ngu' nu tyaa ngu'
 cacu ngu' lo'o ycu' Ndyosi, nu lo'o
 caca Ni loo lo'o tye chalyuu; nde
 su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' tyaa
 ngu', jua'a tyu'u ngu' nde su ndyaa
 cuichaa, lo'o nde tyá' tyu'u ngu',
 lo'o nde calacui tyu'u ngu', tyaa
 lcaa ngu' ca su tlyu su ntucua ycu'
 Ni. ³⁰Lo'o li' nde loo la caca xi ngu'
 nu tyu'u tucua su cua tye ti cha';
 jua'a nde chu' la tyanu xi ngu' nu
 ndu'u tucua clyo.

Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a ji'i ngu' quichĩ Jerusalén

³¹La cui' tyempo bi' lijya xi tya'a
 ngu' fariseo cha' chcu' lo'o Jesús:
 —Tyaa clya nu'u juani —nacui
 ngu' ji'i—. Tyu'u nu'u su ndi'i nu'u
 re, yaa nu'u tyi'i chaca seli, cha' cua
 nti' rey Herodes kujui' jinu'u.

³²Nchcu' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Yaa cacha' ma cha' re ji'i nu
 cusu' tyaa bi': “Tsa juani lo'o
 tsa quee tya tyi'i na' xi chalyuu re
 cha' culo na' cui'i cuxi nu ntsu'u
 ji'i ñatĩ, cha' cua'ni na' cha' tyaca
 tso'o xa' la ngu' quicha. Cuati tsa
 nu nchca tyuna, li' tye cña nu nda
 ycu' Ndyosi Sti na' cha' cua'ni
 na'.” Jua'a ñacui ma ji'i nu cusu' bi'.
³³Tya'a na' re juani. Tya quiña'a xi
 tyucui lyiji su tya'a na' juani, jua'a
 la quee, jua'a tsa nu nchca tyuna li'.
 Ycu' cu'ma jlo ti' ma cha' nde quichĩ
 Jerusalén ndyiji lcaa ngu' nu laca
 tu'ba ji'i ycu' Ndyosi —nacui Jesús
 ji'i ngu' fariseo bi'—. Bi' cha' tsa'a
 na' ca quichĩ bi' cha' cajaa na', si
 jua'a laca na' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi
 nti' ma —nacui Jesús li'—.

³⁴Tya'na tsa cu'ma ngu'
 Jerusalén, cha' tucui tsa cha' nu

ntsu'u jii' mā. Tya sa'ni ndujui mā jii' ngu' nu laca tu'ba jii' ycu' Ndyosi, ngujui' mā quee jii' ñati nu ngua'a lo Ni cña jii'. Tyuu tsa quiya ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' jii' mā, cha' ná ca cuxi jii' mā; ñi'ya nti' sca su'u nu nxuti' jii' sñi' ne' lu'be ni', jua'a nti' na' cua'ni na' lo'o mā, pana ná nda mā chacuayá' 'na tsiya' ti. ³⁵Bi' cha' xñi' ti' tyanu quichi' tyi mā juani. Nga'aa ña'a mā 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo nu chcu' mā cha' 'na: "Tso'o tsa ndyu'ni ycu' Ndyosi xqui'ya yu nu lijya chacuayá' jii' ycu' nu Xu'na na", ñacui mā li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jii' sca nu qui'yu nu nchcub' tsa quicha quii' jii'

14 Sca tsā nu ndi'i cña' ngu' ndyaa Jesús ndyacu yu xlyaa to' tyi xu'na ngu' fariseo. Lo'o xa' ngu' fariseo ni, na'a tsa ngu' jii' Jesús li'. ²Nde loo Jesús nga'a sca nu qui'yu nu nchcub' quicha quii' jii'. ³Li' nchcuane Jesús jii' ngu' mstru cha' jo'ó lo'o jii' ngu' fariseo bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o jii' sca nu quicha tsā ta'a, nti' mā? —nacui Jesús jii' ngu' bi'—. ¿Ha ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o jii' ngu' li'?

⁴Pana nga'aa nchcu' ngu' bi' tsiya' ti. Li' ntejeya' Jesús jii' nu quicha bi', ngua'ni cha' ndyaca tso'o yu. Lo'o li' nchcu' lo'o yu bi':

—Tyaa nu'u to' tyi —nacui Jesús jii' yu.

⁵Li' xa' nchcu' Jesús lo'o ngu' fariseo bi' chaca quiya':

—¿Ñi'ya nti' cu'mā? ¿Ñi'ya cua'ni mā si tyú sca huru jii' mā, si tyú sca

toro ne' tyuu tsā nu ndi'i cña' ngu'? ¿Ha si'i hora ti tsaa culo mā jii' ni', masi tsā ta'a tlyu laca?

⁶Lo'o ná ngujui ñi'ya nu xacui ngu' cha' jii' Jesús tsiya' ti li'.

Ñati nu tsaa tyi'i lo'o ngu' ta'a nu caja clyo'o ngu'

⁷Li' na'a Jesús cha' ngulana tsa ngu' fariseo bi' yaca xlya cha' tyucua ngu' su tso'o la nu nde que mesa. Bi' cha' nda Jesús cuii re jii' ngu' bi' li':

⁸—Nu lo'o tsaa mā su ndyaca ta'a caja clyo'o ngu', ná tyaca'a mā su tlyu su tyucua ngu' nu laca loo. ¿Ñi'ya cua'ni mā si tyalaa xa' ñati nu cua tlyu la cha' ntsu'u jii' que cu'mā? ⁹Lo'o li' nu ñati nu ndyu'ni ta'a nu cua nchcu' lo'o mā tya clyo cha' caa mā ni, ná tyiquee' chcu' yu lo'o mā ndi'ya: "Ta mā su ntucua mā jii' nu cusu' cua", ñacui yu. Lo'o li' ca tyuju'u tsa ti' mā, tsaa mā tyaca'a mā ca su ná ntsu'u yaca xlya, ca bi' tyaca'a mā tsiya' ti li'. ¹⁰Si'i xcui' na clyana mā su tso'o tyaca'a mā lacua. Nu lo'o tsaa mā sca ta'a, yaa mā tyucua mā sca la'a ti su taca tyucua cua ña'a ca ñati. Lo'o li' caa nu laca loo jii' ta'a cha' chcu' yu lo'o mā: "Cusu'", ñacui yu jii' mā, "cuaa nu'u cha' tyucua xi ca su tso'o la re". Jua'a caca chi' la loo ycu' cu'mā laja ñati quiña'a nu ntucua to' mesa li'. ¹¹Cua ña'a ca ñati nu nti' cha' tlyu la cha' laca jii' ycu', bi' laca nu ca tyuju'u ti' ca tiya' la; lo'o nu ñati nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ycu' yu, xtyucua ycu' Ndyosi jii' yu bi' li', cha' caca tlyu la tyiquee yu ca tiya' la.

¹²Li' ndi'ya nacui Jesús jii' nu ñati nu cua nchcu' lo'o cha' caa tyi'i ta'a ca slo yu:

—Nu lo'o chcu'i ma lo'o ngu' cha' caa ngu' cacu ngu' xlyaa lo'o ma, si'i lo'o tya'a tso'o ti ma chcu'i ma, ni si'i lo'o tya'a ngula ti ma chcu'i ma, ni si'i lo'o tya'a tyijyu' ti ma chcu'i ma, ni si'i lo'o ngu' culiya' ti nu ntucua tyi cacua ti slo ma chcu'i ma li'. Stu'ba ti cua'ni ngu' bi' lo'o ma ca tiya' la, nu lo'o ntsu'u sca ta'a ji'i ngu'; ñi'ya nu ngua'ni ma lo'o ngu', jua'a cua'ni ngu' bi' lo'o ma li'. ¹³Pana si'i jua'a cua'ni ma; nu lo'o cua'ni ma sca ta'a, li' xuti'i ma ji'i ngu' ti'i, lo'o ji'i ngu' quicha, lo'o ji'i ngu' nu cu' quiya', lo'o ji'i ngu' cuityi' cha' cacu ngu' lo'o ma. ¹⁴Li' tso'o tsa tyi'i ma chalyuu si jua'a cua'ni ma, cha' nu ngu' quicha bi' ni, ná caja ñi'ya nu tya ngu' cha' tso'o ji'i ma. Pana tiya' la caja cha' tso'o ji'i ma, nu lo'o tyu'ú ma chaca quiya' lo'o lcaa ngu' jyo'o nu ngua tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi lo'o tya nguti'i ngu' chalyuu.

Cuii ji'i sca ta'a tlyu nu ngua'ni ngu'

¹⁵Tya ndi'i ngu' to' mesa, ngua'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nda Jesús lo'o ngu'. Li' nguxacui sca yu tya'a ntucua ngu' cha' ji'i Jesús:

—Tso'o tsa caca ji'i ñati nu cacu scuaa ca su laca ycu'i Ndyosi loo — nacui yu bi'.

¹⁶Li' nguxacui Jesús sca cuii ji'i yu, cha' ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya caca ji'i ñati chalyuu lo'o caa ycu'i Ndyosi cha' caca Ni loo.

—Sca nu qui'yu ngua'ni sca ta'a, nda yu sca sii cha' cacu ngu' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Cua nchcui' yu lo'o quiña'a tsa ñati cha' tyi'i ngu' ta'a. ¹⁷Nu lo'o cua ndyalaa hora

caca sii, li' ngulo yu cña ji'i msu ji'i cha' tsa chcu'i lo'o ngu' ndi'ya: “Cua laca ngua tso'o scuaa nu caca sii ji'i ma, nacui xu'na na”. ¹⁸Li' lcaa ngu' nu cua nchcui' yu lo'o tya tsubi' la cha' caa ngu' ta'a bi', nguxana ngu' ndijña ngu' cha' clyu ti' ji'i yu. Ndi'ya nacui tsaca ngu': “Cua'ni clyu ti' nu'u jna', ná caca 'na caa na' slo nu'u juani. Ntsu'u cha' tsa'a tsa na'a na' sca se'i su ngüi'ya ca ti na' yuu, bi' cha' nti' na' cha' cua'ni clyu ti' nu'u 'na.” ¹⁹Lo'o li' nacui chaca yu: “Na ngüi'ya ca ti na' ca'yu latya toro masu; bi' cha' tsa'a cua'ni cuayá' na' lo'o ni', si cua caca cua'ni ni' cña. Cua'ni clyu ti' nu'u jna', ná caca 'na caa na' slo nu'u juani.” ²⁰Li' nacui chaca yu: “Na ngujui clyo'o ca ti na', bi' cha' ná ntsu'u chacuayá' caa na' slo nu'u juani.” ²¹Lo'o ndyalaa msu slo xu'na chaca quiya', li' lcaa cha' nu nacui ngu' ji'i ndacha' ji'i xu'na. Lye tsa ngunasi' xu'na ni'i bi' li'. Lo'o li' nacui yu ji'i msu bi': “Yaa clya nu'u lquichi' chaca quiya' cha' chcu'i nu'u lo'o ngu' nu ntsu'u nde calle jua, cha' caa ngu' ta'a slo na'. Chcu'i nu'u lo'o ngu' ti'i, lo'o ngu' quicha, lo'o ngu' nu cu' quiya', lo'o ngu' cuityi', lo'o lcaa ngu' quicha; li' tyaa lo'o ji'i lcaa ngu' bi' ca nde”, nacui xu'na msu bi'. ²²Ca tiya' la li' nacui nu msu bi' ji'i xu'na: “Cusu”, nacui, “cua ngua'ni na' lcaa cña nu ngulo nu'u 'na, lo'o ña'a ti tya ntsu'u la se'i su tyi'i ngu' ta'a re.” ²³Li' nacui ycu'i nu xu'na msu bi': “Yaa nu'u nde calle, lcaa tyucui, cua'ni nu'u juersa lo'o ngu' cha' tyaa ngu' ne' ni'i 'na, cha' cha'a ni'i re 'na tyi'i ñati. ²⁴Ndi'ya cha' ta na' lo'o nu'u,

cha' ni tsaca ngu' nu cua nchcui' na' lo'o tya clyo la, nga'aa cacu ngu' bi' sii re 'na tsiya' ti", nacui xu'na ni'i bi'.

Cua ndye cuii nu nda Jesús lo'o ngu' li'.

**Tlyu tsa cña caca lo'o xñi
na cha' ji'i Jesús**

²⁵Quiña'a tsa ñati ndya'a lo'o Jesús, lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

²⁶—¿Ha nti' ma tya'a ma lo'o na'? Ná caca ji'i ma xñi ma cha' jna' si lye la ntsu'u tyiquee ma ji'i sti ma, masi ji'i xtya'a ma, masi ji'i clyo'o ma, masi ji'i sñi' ma, masi ji'i tya'a ngula ma masi qui'yu masi cuna'a; masi lye la ntsu'u tyiquee ma ji'i ycu' ca ti ma cha' ña'asi ma ji'i ycu' ca ma, ná taca caca ma ñati jna' jua'a. ²⁷Si ná tyaja'a ma xñi ma tyucui nu culu'u na' ji'i ma, ná caca ma ñati jna' li'; ntsu'u cha' xñi ma tyucui bi', masi cujuui ñati ji'i ma xqui'ya cha' jna'. ²⁸Si ntsu'u cu'ma nu nti' ma cuiña ma sca ni'i tlyu, ¿ha ná culacua ti' ma clyo ni tsa lo cñi cua'nijo'o ji'i ma cha' tyu'u scua cña bi'? Clyo culo ma cuentya ni tsa lo cñi cua'nijo'o ji'i ma, cha' ña'a ma si tyu'u scua cñi ji'i ma ña'a cuayá' nu xcua se'i cña bi'. ²⁹Si cuiña ma quiya' ni'i, lo'o ca tiya' la ná caca cua'ni tye ma ni'i bi', xtyí lo'o ti ngu' ji'i ma li'. Lcaa ñati, nu lo'o ña'a ngu' cña bi', li' xana chcu' ngu'; xtyí lo'o ngu' ji'i xu'na cña bi' li': ³⁰“Nu ñati jua ngua ti' cuiña yu sca ni'i tlyu, pana ná ngua ji'i yu sta se'i yu cña bi'”, ñacui ngu'.

³¹Ñi'ya nti' sca rey nu nti' xu' tya'a lo'o chaca rey. ¿Ha ná culo

yu cuentya clyo si tyu'u scua tii mil tya'a ti sendaru, cha' tyijiloo ji'i chaca rey nu lo'o calaa mil tya'a sendaru lijya cusuu? ³²Lo'o si jlo ti' cha' ná caca ji'i rey bi', nu lo'o tya tyijyu' lijya nu chaca rey bi', li' hora ti ta yu ji'i ñati cha' tsa ngu' slo nu chaca rey bi', cha' ca ti cha' cusuu bi' hora ca ti. Jua'a cua'ni rey bi' —nacui Jesús—. ³³Lo'o jua'a cua ña'a ca cu'ma nu lye la ntsu'u tyiquee ma ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma, ná taca caca ma ñati jna' li'.

Cha' ji'i teje' nu ná tso'o tsiya' ti

³⁴Tso'o tsa teje'; pana si tye cha' cñi' nu ntsu'u ji'i, nga'aa caja ñi'ya nu cua'nijo'o teje' bi' ji'i ngu' li'. ³⁵Ná tso'o tsiya' ti, ni cha' salú na ji'i lo yuu cha' xtyucua ji'i yuu, ná tso'o; masi quixa' na ji'i lo'o yuu cataa, ná tso'o tsiya' ti, bi' cha' nga'a cha' xcuqa na ji'i —nacui Jesús—. Cua'a jyaca tso'o ma ji'i cha' nu nda na' lo'o ma, si tyaja'a ma cuna ma —nacui Jesús ji'i ngu'.

**Cuii ji'i sca xlya' nu cua
nguna' ji'i ngu'**

15 Lcaa nu msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiña ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu' bi' ni, ñaa ngu' slo Jesús cha' cuna ngu' ni cha' nda yu; jua'a xa' la ngu' cuxi, ñaa ngu' slo Jesús li'. ²Bi' cha' nguxana ngu' fariseo, lo'o jua'a ngu' mstru cha' jo'ó, ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús: —Ndiya ti' yu re cua'ni tya'a yu lo'o ngu' cuxi jua. Stu'ba ti ndacu yu tyaja lo'o ngu' cuxi —nacui ngu' bi'. ³Li' nda Jesús sca cuii lo'o ngu': ⁴—Nu cu'ma ni, si ntsu'u sca siyento tya'a xlya' ji'i ma, lo'o li'

nguna' tsaca jil'i mā —nacuī Jesús—, ĉha ná xtyanu mā jil'i nu quiña'a la tya'a xlya' nu ndyanu taju ti su tso'o ti ndil'i ni' ne' quixi'? Lo'o li' tsa mā tsaana mā jil'i xlya' nu nguna' bi' jil'i mā ña'a cuayá' nu quije bi' jil'i mā. ⁵Nu lo'o cua nquije xlya' bi' jil'i mā, tso'o tsa caca tyiquee mā li'. Hora ti sta mā jil'i ni' tyijya scu mā, ⁶tyaa lo'o mā jil'i toni'i. Lo'o cua ndyalaa mā to' tyi mā, li' xuti'i mā jil'i lcaa tya'a tso'o mā lo'o jil'i tya'a nga'a ti mā, cha' ñacuī mā jil'i ngu' ndi'ya: “Ca chaa ti' mā lo'o ya juani cha' cua nquije xlya' nu cua nguna' jil'i ya”. ⁷Ndi'ya ñacuī na' jil'i mā: ca chaa tsa ti' ycuī' Ndyosi lo'o ñati jil'i Ni ca su ntucua ycuī' Ni —nacuī Jesús jil'i ngu' fariseo li'—, ca chaa ti' ngu' bi' masi sca ti ñati chalyuu ca tyuju'u ti' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i, culochu' yu jil'i cha' cuxi bi' li'. Ná ntsu'u cha' culacua ti' Ni cuentya jil'i nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a ñati tso'o nu ná ntsu'u cha' cuxi jil'i ngu', nti' ngu'.

Cuii jil'i sca cñi nu cua nguna' jil'i ngu'

⁸Nda Jesús chaca cuii lo'o ngu' li': —ĉÑi'ya cua'ni sca nu cuna'a nu ntsu'u tii tya'a cñi plata jil'i? Si nguna' sca cñi plata bi' jil'i, ĉñi'ya cua'ni li'? Nti' na' cha' cua'a ma' xi quii' cha' culaja tso'o ni'i bi', ña'a cuayá' nu quije cñi bi' jil'i. ⁹Lo'o cua nquije cñi bi' jil'i, li' xuti'i nu cuna'a bi' jil'i lcaa tya'a tso'o lo'o jil'i lcaa tya'a nga'a cacua ti, cha' catcha' jil'i ngu' ndi'ya: “Ca chaa ti' mā lo'o na' juani, cha' cua nquije cñi nu nguna' bi' jna”. ¹⁰Chaa ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquije cñi jil'i; la cui' jua'a ca slo ycuī' Ndyosi, chaa tsa ti' ycuī'

Ni lo'o ñati jil'i Ni nde cua, masi sca ti ñati chalyuu ca tyuju'u ti' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i, culochu' yu jil'i cha' cuxi bi' li'.

Sca nu qui'yu cuañi' nu ntucuna' ycuī' ca ti yu chalyuu jil'i

¹¹Nda Jesús chaca cuii lo'o ngu' li':

—Ntsu'u sca nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi' qui'yu jil'i yu. ¹²Lo'o nu cuañi' la ni, nacuī yu jil'i sti yu: “Sti na'”, nacuī, “xtyanu clya nu'u lcaa cha' tso'o nu nga'a cha' tyacua jna”. Lo'o li' hora ti ndacha sti yu cha' tso'o nu ntsu'u jil'i tyucuaa sñi'. ¹³Cua xtyi tyempo ndyaca, li' ndyujui' nu qui'yu tya cuañi' la lcaa cha' tso'o nu nda sti yu jil'i. Lo'o ngujui cñi ndy'i'ya yu, ndyaa yu tyijyu' li'. Ca chaca tsu' su ndyalaa yu, li' xcuī' na ngua'ni ñu'u ti yu chalyuu jil'i yu; nguliji ñu'u ti yu cñi bi' jil'i yu. ¹⁴Pana nu lo'o cua ndye cñi jil'i yu nguliji yu, li' ngua sca jbi'ña tlyu ca loyuu su ndya'a yu; ná ntsu'u na cacu yu, lye tsa ntyute' yu li'. ¹⁵La cui' quichi' su ntsu'u yu bi' ndyaa yu ne' xña jil'i sca ñati; ngulo nu ñati bi' cña jil'i yu, li' ndyaa yu ne' sca lo'o jil'i ñati bi' su ntsu'u cube' jil'i, cha' xacu yu jil'i cube' bi' jil'i ngu'. ¹⁶Lo'o li' ngua ti' yu si tyaala' la jil'i yu lo'o cacu yu si'yu quixi' tya'a nu ndacu cube', cha' ná tucui nda na cacu yu, lo'o jua'a ntyute' tsa yu li'. ¹⁷Hasta li' ngulacua tso'o ti' yu: “ĉNi lcaa tya'a msu ntsu'u to' tyi sti na' ndyu'ni cña? Ná ndyiji jbi'ña jil'i ngu' bi', hasta ntyucua na ndyacu jil'i ngu'. Lo'o na' ni, nga'a na' ca nde ndyiji jbi'ña 'na cha' nga'aa ndyiji na cacu

na'. ¹⁸Tso'o la tya'a na' nde to' tyi sti na' cha' chcu' na' lo'o: Sti na', ñacui na' jii, cua ntsu'u tsa qui'ya hichu' na' cuentya jii ycu' Ndyosi lo'o cuentya jinu'u, cha' nguta'a yu'u ti na'. ¹⁹Nga'aa ntsu'u cha' ñacui nu'u cha' sñi' nu'u laca na'; tso'o la masi ñi'ya nu ndu'ni nu'u lo'o msu jinu'u, jua'a ti cua'ni nu'u lo'o na'." Jua'a ngulacua ti' yu cha' chcu' yu lo'o sti yu. ²⁰Li' ngutu'u yu ndyaa yu tyucui cha' ñaa yu nde to' tyi sti yu.

'Tya tyijyu' ñaa yu lo'o na'a sti yu jii yu. Hora ti ndyaa sti yu ndyacua tya'a lo'o yu; ngüityi sti yu jii yu li', nchcuicha' sti yu jii yu cha' ngua tya'na ti' sti yu jii yu. ²¹Li' nacui yu jii sti yu: "Sti na'", nacui yu, "cua ntsu'u tsa qui'ya hichu' na' cuentya jii ycu' Ndyosi lo'o jua'a cuentya jinu'u. Nga'aa ntsu'u cha' ñacui nu'u cha' sñi' nu'u laca na'." ²²Li' nacui ycu' nu cusu' jii msu: "Yaa clya mā culo mā late' nu tso'o la cha' xacu' mā jii yu re. Sta mā sca cui' sne ya' yu, su'ba mā caña quiya' yu. ²³Lo'o li' tsa squi'ya mā chqueru nu taa la cha' cujuu mā jii cha' cacu na. Cua'ni na sca ta'a, ²⁴cha' ngua ti' na cha' cua ngujuu sñi' na' re, lo'o juani xa' ndyu'u tucua yu; cua nguna' yu ngua ti' na', lo'o xa' ndyalaa yu." Hora ti nguxana ngua'ni ngu' sca ta'a li'.

²⁵Jua'a ndyaca cha' lo'o ndyalaa sñi' nu cua cusu' la, ndyalaa yu ndyaa yu cña. Cua tyalaa ti yu toni' jii yu, lo'o ndyuna yu ncly'a'á ngu' musca, cha' cua laca ndyaca jii lo'o ndyalaa yu. ²⁶Li' ngusi'ya yu jii sca yu cuañi', nchcuane yu jii: "¿Na laca ndyaca jua?" ²⁷Li' nguxacui nu yu

cuañi' bi' jii yu: "Yu tya'a nu'u nu ndya'a yu'u, cua xa' ndyalaa yu bi' juani", nacui. "Bi' cha' nacui sti nu'u cha' cujuu ya chqueru nu tso'o la ña'a bi', cha' tso'o tsa nti' sti nu'u cha' cua ndyalaa yu tso'o ti." ²⁸Ngunasi' tsa sñi' nu cua cusu' la bi' li'. Lo'o na'a sti yu cha' ná ntaja'a yu taa yu ca toni'i, li' ndyaa sti yu cha' chcu' lo'o yu. ²⁹Li' nacui yu jii sti yu: "Jlo ti' nu'u ni cua lca yija ndi'i na' ndyu'ni na' cña jinu'u, lo'o ni sca quiya' ná ngua'ni xña'a na' lo'o nu'u; lcaa cña nu ngulo nu'u 'na, ngua'ni na' jii. Pana ni sca quiya' ná nda nu'u masi sca chivo piti ti jna' cha' cua'ni na' ta'a lo'o tya'a tso'o na'. ³⁰Nu juani chaca quiya' ndyalaa sñi' nu'u nu ndye cñi jinu'u nguliji ñu'u ti yu lo'o sa'a yu. Lo'o ndyalaa yu bi', hora ti ndyujui mā chqueru taa cha' caca ta'a jii", nacui sñi' nu cua cusu' la. ³¹Li' nacui nu cusu' sti yu jii yu: "Chañi cha' lcaa tsa ndi'i nu'u lo'o na'. Lo'o jua'a lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jna', na jinu'u laca lcaa cha' bi'. ³²Pana juani, tso'o la cha' cua'ni na sca ta'a cha' ndyalaa tya'a nu'u chaca quiya'. Ngua ti' na cha' cua ngujuu yu, pana xa' ndyu'u tucua yu chaca quiya'; cua nguna' yu ngua ti' na, pana ndyalaa yu chaca quiya'. Bi' cha' ndyu'ni na sca jii juani, cha' chaa tsa ti' na."

Sca msu laca loo nu tajua' ti ngua'ni, masi cuxi ti tyiquee yu

16 Li' nchcu' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii: —Ntsu'u sca nu culiya', lo'o jua'a cua ntsu'u sca ñati' nu laca loo jii msu jii yu culiya' bi'. Lo'o li' ndacha' ngu' jii' nu culiya' bi', cha'

cua tye ti cha' tso'o nu ntsu'u ji'i yu, cha' nguliji ñu'u ti msu nu laca loo ji'i cha' tso'o bi'. ²Li' ngusi'ya xu'na ji'i msu nu laca loo bi', cha' xcuane ji'i msu bi': "¿Ni cha' ta laca nu nchcui' ngu' lo'o na' cha' jinu'u?" , nacui yu. "¿Ni cña ndyu'ni nu'u nu cua nchcui' ngu' lo'o na'? Tya nu'u cuentya jna' juani, cuacha' clya nu'u cha' jna', ña'a cha' nu cua ngua'ni nu'u. Nga'aa caca nu'u loo ji'i msu 'na juani." ³Quiña'a tsa ngulacua ti' msu nu laca loo bi' li': "¿Na laca cua'ni na' juani, si nga'aa ta xu'na na' cña nu cua'ni na'? Nga'aa jlo ti' na' ñi'ya cua'ni na' li'. Ná qué na' cha' cua'ni na' cña lo yuu; lo'o si tsa'a jña na' msta, la cui' ti jua'a ca tyuju'u tsa ti' na' li'. ⁴Pana cua jlo ti' na' ñi'ya nu cua'ni na' cha' caja su tyi'i na' toni'i ji'i ñati, nu lo'o nga'aa ta xu'na na' cña nu cua'ni na'." Jua'a ngulacua ti' msu bi', cha' cuxi ti tyiquee yu. ⁵Li' ngusi'ya yu ji'i lcaa ñati nu ndacui ji'i xu'na yu, nchcuane yu ji'i ngu' li': "¿Ni tsa lo ta ndacui nu'u ji'i xu'na na'?" nacui yu ji'i tsaca ngu'. ⁶"Sca mil tya'a litro setye ndacui na' ji'i", nacui ngu' bi' li'. Hora ti nacui msu nu laca loo bi' ji'i ngu' bi': "Nde nscua quityi nu nscua cuentya jinu'u. Cua'a clya nu'u re cha' cuiña chaca quityi, nu ñacui cha' ca'yu siyento ti litro setye ndacui nu'u ji'i nu cusu' bi'", nacui msu bi' ji'i. ⁷Li' nchcuane yu ji'i chaca ngu': "Nu'u ni, ¿ni tsa lo ndacui ji'i xu'na na'?" "Sca siyento tya'a cuju' nscua' trigo", nacui ngu' bi' li'. "Ha'a", nacui yu, "nde nscua quityi nu nscua cuentya jinu'u", nacui nu msu bi'. "Cua'a clya nu'u ca nde cha' scua chaca

quityi nu ñacui cha' jacuayala tya'a cuju' ti, tsa bi' ti ndacui ji'i nu cusu'." ⁸Tiya' la ngua cuayá' ti' ycui' nu laca xu'na yu ñi'ya nu ndyu'ni yu. "Tajua' tsa ndyu'ni msu nu laca loo bi' 'na laja lo'o ndyu'ni yu cña", nacui nu cusu' culiya' bi'.

Lo'o li' tya nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'ma ni, nu nti' tsa ma taquiya' ma ji'i lcaa cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi —nacui—, taca ca tsa'a ma xi lo'o ña'a ma ñi'ya nu ndu'ni xa' la ñati chalyuu lo'o tya'a ngu', masi cuxi ti ngu'.

⁹Ndi'ya chcui' na' lo'o ma lacua: Tso'o ti cua'ni ma lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma nde chalyuu; xtyucua ma ji'i xa' ñati lo'o cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma ña'a cuayá' tye chalyuu ji'i ma, cha' jua'a caja tya'a tso'o ma nde chalyuu. Lo'o li' ta ycui' Ndyosi su tyi'i ma slo Ni, su ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ma li'.

¹⁰Nati nu tso'o tsa ngua'ni lyiji sca cña piti ti, jua'a tso'o tsa cua'ni ngu' bi', masi sca cña nu cua tlyu la; pana ñati nu ñilo'o ji'i xu'na ngu' lo'o cua'ni ngu' sca cña piti ti, ná tyiquee! ná caca cua'ni ngu' bi' sca cña nu cua tlyu la. ¹¹Si ná nchca cña'asii ma sca cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma nde chalyuu, ni ná ta ycui' Ndyosi sca cña tso'o la cha' cua'ni ma cuentya ji'i ycui' Ni. ¹²Lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma chalyuu, na nda ycui' Ndyosi cha' bi' jña ti ma; si ná cua'ni tso'o ti ma lo'o cha' bi', ¿ñi'ya cua'ni ma lo'o cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma?

¹³Sca msu ni, ná caca cua'ni yu cña ji'i tucua tya'a xu'na yu sca

tyempo ti; ji'í sca ti xu'na yu taca cua'ni yu cña. Ná tyiquee' ti'í ti' yu ña'a yu ji'í tsaca ñati li', cuati ji'í chaca ñati bi' tso'o ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'í; hasta tso'o la cua'ni yu cña ji'í ñati bi', pana ji'í tsaca ñati bi', lasa la cua'ni yu cña ji'í. Ná caca xñi na cha' ji'í ycuí' Ndyosi nu Xu'na na si ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'í cñi, cha' ñi'ya si laca chaca xu'na na, jua'a laca cñi bi' li'.

¹⁴Pana ntsu'u tsa tyiquee ngu' fariseo cha' ji'í cñi, bi' cha' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús, ngustí lo'o ti ngu' ji'í yu. ¹⁵Li' ngxutyacui Jesús cha' lo'o ngu' bi': —Cu'ma —nacuj yu—, tso'o tsa ndu'ni ma cha' ña'a ti xa' ñati ji'í ma, pana cua jlo ti' ycuí' Ndyosi lcaa ña'a cha' nu ntsu'u tyiquee ma. Ñati nu tlyu tsa ndu'ni ji'í ycuí' ca ngu', xtyanu ti'í ycuí' Ndyosi ji'í ngu' bi'.

**Ñi'ya ndyaca lo'o cha' tso'o
nu ji'í ycuí' Ndyosi**

¹⁶Nu tyempo cua sa'ni la ni, ntsu'u cha' cusu' ji'í ñati, la cui' cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o Moisés, jua'a lo'o ngu' nu ngua tu'ba ji'í Ni tya sa'ni la; pana nu lo'o ñaa Juan, tya li' ngxaxana ngañi cha' tso'o ji'í ycuí' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' tyiquee ñati. Quiña'a tsa ñati, lye tsa nda ngu' juersa cha' xñi ngu' cha' ji'í ycuí' Ndyosi.

¹⁷Ná tlyu cña tye lcaa na nu ntsu'u nde cua, jua'a tye tyucui ña'a chalyuu; pana ná tye tsiya' ti ni sca si'yu cha' ji'í lcaa cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o na nu ngua sa'ni la.

**Nchcui' Jesús cha' ji'í ñati nu
xtyanu ti'í ji'í clyo'o**

¹⁸Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Lo'o culo sca ñati quityi cha' xtyanu yu ji'í clyo'o yu, cha' xa' caja clyo'o yu lo'o xa' nu cuna'a, cha' suba' ndyu'ni yu bi' li'. Lo'o jua'a lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a nu cua ngxutyacu clyo'o ji'í, masi cuentya ji'í ley, la cui' ti cha' suba' laca nu ndyu'ni nu qui'yu bi' li'.

**Cha' ji'í sca nu culiya' lo'o
sca yu ti'í nu naa Lázaro**

¹⁹Cua ntsu'u sca nu culiya', lo'o xcui' late' quiña'a nga'a, xcui' late' tso'o ña'a nchcu' yu. Lo'o jua'a lye tsa ndyu'ni yu, lcaa tsá ndyaca ta'a slo yu. ²⁰Pana ntsu'u sca ñati ti'í nu naa Lázaro, nu xcui' quichu' ntucua tyucui ña'a yu. Toni'í ti ji'í nu culiya' bi' nchca'a Lázaro lcaa tsá. ²¹Cua nti' yu ti'í bi' masi cacu yu satya na nu ndyalú to' mesa su ndyacu nu culiya' bi' li'. Lo'o jua'a ndya'a xne' su nga'a yu cha' nclye'e loo quichu' nu ntsu'u hichu' yu ti'í bi'. ²²Ndyalaa tsá nu ngujuii nu ti'í bi'; lo'o nu xca ji'í ycuí' Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' ji'í ca slo jyo'o cusu' Abraham, ca su tlyu nu ngua'ni cho'o ycuí' Ndyosi. Lo'o jua'a ngujuii nu culiya' bi', ngxatsi' ngu' ji'í li'. ²³Pana nu lo'o cua ntsu'u nu culiya' bi' su nchcube' yu ca bilyaa, li' ngusicua hique yu na'a yu ji'í jyo'o cusu' Abraham tyijyu' ti, lo'o jua'a na'a yu cha' stu'ba ti ntucua jyo'o Lázaro lo'o. ²⁴Li' ngusi'ya nu culiya' bi' ji'í Abraham: “Sti ya Abraham, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'. Ta nu'u ji'í Lázaro jua cha' caa çalo'o xi hitya cha' co'o na', masi lo'o sne ti yu cuicha' yu xi tu'ba na' cha' ca'ya tyacala' xi ltse' na',

cha' lye tsa tyique' nti' na' su ntsu'u na' lo quii' re.”²⁵ Li' nacui jyo'o Abraham jii': “Sñi”, nacui, “tso'o tsa ngua hi lo'o nguti'i nu'u nde chalyuu. Lo'o Lázaro re ni, si'i jua'a ngua jii' yu, cha' lye tsa nchcube' yu su nguti'i yu chalyuu. Bi' cha' caja su tso'o tyi'i yu ca nde juani; lo'o nu'u ni, nga'a cha' chcube' nu'u.

²⁶Tya ntsu'u la cha' jii' cuare nde su ndi'i ya, ntsu'u sca laja cua'a tlyu cla'be laja su ndi'i cuare lo'o cu'ma; bi' cha' si ntsu'u ngu' nu nti' tsa nde slo cu'ma, ná caca jii' ngu' tyaa ngu'. Lo'o jua'a cu'ma nu ntsu'u ma nde jua, ná caca jii' ma tyaa ma ca nde.”²⁷ Li' tya'na tsa nchcui' nu culiya' bi' lo'o: “Cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na', Abraham sti na'”, nacui nu culiya' bi'. “Ta jii' Lázaro cha' tsa yu to' tyi sti na',²⁸ ca su ntsu'u ca'yu tya'a ngu' tya'a na', cha' chcui' yu lo'o ngu', cha' ná caa ngu' ca nde su ntsu'u na' nchcube' na'.”²⁹ Pana nacui Abraham jii':

“Cua jlo ti' ngu' bi' leaa ña'a cha' nu nguscua jyo'o Moisés; jua'a nu xa' la quityi jii' ycui' Ndyosi nu nguscua jyo'o cusu' cua sa'ni, ntsu'u bi' jii' ngu' tya'a nu'u. Tso'o si cua'a jyaca ngu' jii' cha' nu nscua lo quityi bi'.”

³⁰Li' nguxacui nu culiya' bi' cha' jii': “Tso'o lacua, sti na' Abraham. Pana si tsa sca ngu' jyo'o re ca su ndi'i ngu', li' culochu' ngu' cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'.”³¹ Xa' nchcui' jyo'o Abraham lo'o nu culiya' bi' li': “Lo'o ná nti' ngu' taquiya' ngu' jii' cha' nu nguscua Moisés, lo'o jua'a ná taquiya' ngu' jii' jyo'o cusu' nu ngua'a loo ycui' Ndyosi cña jii' cha' chcui' lo'o ñati, la cui' jua'a ná taquiya' ngu' jii' xa' la cha' nu ta

Ni lo'o ngu', masi tyu'ú sca nu cua ngujuii chaca quiya' cha' chcui' lo'o ngu'”.

Cuxi tsa caca si ntsu'u sca qui'ya nu ndulo la ji'na

17 Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii':

—Ntsu'u tsa ngu' nu nchcui' lo'o na cha' cua'ni na sca cha' cuxi, pana tya'na tsa sca ñati nu ndatsaa jii' tya'a cha' cua'ni cha' cuxi lo'o.² Tso'o la si tsa ngu' xcuaa ngu' jii' yu lo tyujo'o lo'o sca quee quichi tyaaca' yane yu, cha' nga'aa caja ñi'ya nu tatsaa yu jii' ni sca ñati ñi'ya nti' nu sube re, cha' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o yu.

³Cui'ya ma cuentya si cua'ni sca ngu' tya'a ndya'a ma sca cha' cuxi lo'o ma. Li' chcui' ma lo'o yu cha' nga'aa cua'ni yu cha' cuxi bi' lo'o ma. Lo'o si tya'achu' yu jii' cha' cuxi bi', cua'ni ma cha' clyu ti' jii' yu li';⁴ masi cati quiya' ta yu cha' ñasi' ti' jii' ma sca tsa, lo'o cati quiya' caa yu cha' chcui' yu lo'o ma: “Cui'ya ma cha' clyu ti' jna', nga'aa cua'ni na' jua'a juani”, ñacui yu, li' nga'a cha' cui'ya ma cha' clyu ti' jii' yu.

Quiña'a tsa cha' caca ji'na si jlyu ti' na jii' ycui' Ndyosi

⁵Li' nacui nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' Jesús:

—Xtyucua nu'u jii' ya cha' taca jlyu la ti' ya cha' jinu'u —nacui ngu' jii'.

⁶—Jlo ti' ma cha' piti tsa sca si'yu cuxee —nacui Jesús jii' ngu'—, lo'o jua'a cu'ma ni, ná quiña'a tsa cha'

nchca jil'i mā. Pana masi xti ti cha' jlya ti' mā jil'i ycuil' Sti na', taca ñacui mā jil'i yaca quityi re: "Tyu'utsu' nu'u ca su ndu re, yaa nu'u tyu nde lo hitya tyujo'o". Lo'o li' ña'a mā cha' taquiya' yaca bi' cha' nu cua nchcui' mā lo'o.

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni na si ndyu'ni na cña jil'i ycuil' Ndyosi

⁷¿Ñi'ya nti' cu'mā ni? ¿Ñi'ya cua'ni mā si ntsu'u sca msu jil'i mā nu ndyaa ne' quixil' cha' cula'a yuu cuentya jil'i mā, masi ndyaa yu cha' cña'asii yu jil'i bata jil'i mā? Nde ngusii lo'o ndyalaa ca ti msu bi' ndyaa yu cña bi', ná tyiquee' ná chcuil' mā lo'o yu ndi'ya: "Tyaa clya cua'a to' mesa cha' cua'ni nu'u sii juani". ⁸Ná yala ñacui mā jil'i yu jua'a, nti' na'. Ná tyiquee' ndi'ya chcuil' mā lo'o yu: "Cua'ni cho'o clya caque' sii cha' cacu ya. Cloy cacu ya co'o ya, cuati cacu co'o nu'u", ñacui mā jil'i msu bi'. ⁹¿Ha tya mā xlya'be jil'i msu bi', cha' ndaquiya' yu cña nu ngulo mā jil'i? Ná ndu'ni xu'na msu jua'a. ¹⁰Ñi'ya laca msu, jua'a laca cu'mā; nu lo'o ngua'ni mā leaa cña nu culo ycuil' Ndyosi jil'i mā, nga'a cha' ñacui mā li': "Msu cuxi ti laca cuare, cha' cña nu nga'a cha' cua'ni ti ya, tsa bi' ti cña ngua'ni ya", ñacui mā.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i tii tya'a ñati nu ngusñi quicha nu ndyatsu' cuaña' jil'i

¹¹Nu lo'o ngusñi Jesús tyucuii ndyaa nde Jerusalén, li' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Galilea, ndyaa ngu' nde loyuu su cuentya Samaria. ¹²Nu lo'o ndyalaa Jesús sca quichí piti bi', li' ndyacua tya'a

yu lo'o tii tya'a ngu' quicha nu cua lijya ngu' slo yu; quicha nu ndyatsu' cuaña' ntsu'u jil'i ngu' bi'. Pana tyijyu' ti ndyatü ngu' slo Jesús, ¹³cuii tsa nchcui' ngu' lo'o yu li':

—Cusu' Jesús —nacui' ngu' li'—, cua'ni tya'na ti' nu'u jil'i cua.

¹⁴Nu lo'o na'a Jesús jil'i ngu', li' nacui yu:

—Yaa clya mā slo sti jo'ó cha' ña'a yu jil'i tyucui ña'a mā —nacui.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Pana su ndyaa ngu' tyucuii ti, ngua tii ngu' cha' xa' ngua lubii cuaña' ngu'; ndye cha' quicha ngu' li'. ¹⁵Bi' cha' nguxtyuu tsaca yu quicha bi', cuii tsa nchcui' yu ndyu'ni chí yu loo ycuil' Ndyosi. ¹⁶Li' ndyatü sti' yu slo Jesús, ndyaa stii yu lo yuu nde loo yu cha' ndya yu xlya'be jil'i Jesús. Ngu' Samaria laca yu bi', ngu' xa' tsu' laca yu. ¹⁷Li' nacui Jesús:

—¿Ha si'i tii tya'a ngu' nu ndyatsu' cuaña' ngu' ndyaca tso'o ngu' tsá? ¿Mala ngua nu chaca caa tya'a ngu' bi' juani? ¹⁸Sca ti yu re nu si'i ngu' Israel tya'a na laca, bi' laca nu nguxtyuu cha' cua'ni tlyu yu jil'i ycuil' Ndyosi.

¹⁹Li' nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu bi':

—Tyatu nu'u cha' tyaa nu'u juani —nacui—. Cua ngua tso'o nu'u juani cha' jlya ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u.

Ndi'ya caca lo'o tyalaa tyempo cha' caca ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ñati

²⁰Lo'o li' nchcuane ngu' fariseo jil'i Jesús ni jacua' tyalaa tyempo cha' caca ycuil' Ndyosi loo jil'i ñati. Nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi' li':

—Si'li sca na nu tyaca' lijya tyijyu' laca cha' bi'. ²¹Ná caca ñacui na ndi'ya: “Nde ti ndu bi'”; masi ndi'ya ná ñacui na: “Ndejua ntucua bi'”. Na cua laca ycu' Ni loo ca ne' cresiya ji'i ñati juani.

²²Li' nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Nde loo la tyalaa tyempo nu nti' tsa ma ña'a ma 'na, masi chaca tya tsa nde chalyuu tya tyi'i na' lo'o ma nti' ma, na' nu cua nda ycu' Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; pana nga'aa ña'a ma 'na li'. ²³Chcui' ngu' lo'o ma cha' jna' li': “Nde ti ndu yu’; lo'o jua'a chcui' ngu': “Ndacua ndu ycu' yu”. Pana ná tsaa ma, ná taquiya' ma ji'i cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—.

²⁴Se'i ti ntyiji'i xee tyi'yu nu lo'o ndyubi, pana tyaca' ña'a ngu' xee bi' tyucui nde cua; jua'a caca lo'o na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyalaa tsa' bi' lo'o ña'a ngu' jna' cha' caa na' chaca quiya'. ²⁵Pana clyo nscua cha' lye tsa chcube' ycu' na'. La cui' jua'a ngu' tya'a quichi tyi na xtyanu ti'i ngu' 'na. ²⁶Ñi'ya ngua ji'i ñati nu nguti'i chalyuu sa'ni la, tya'a stu'ba ngu' lo'o jyo'o Noé bi', jua'a caca ji'i ñati chalyuu lo'o chaca quiya' tyaa na' nu lijyaa cha' caca na' ñati. ²⁷Tya'a stu'ba jyo'o Noé bi' ni, ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndy'o ngu', ngujui clyo'o ngu'; tsa bi' ti cha' ndube ti' ngu' ña'a cuayá' nu ndyalaa tyempo ngüiñá nu Noé bi' yaca ni'i tonu. Li' ndyatí yu ne' yaca ni'i bi' lo'o lcaa na nu ntsu'u ji'i yu. Lo'o li' ngua'ya tyo clyaa bi', ndye ñati chalyuu ngujui ngu'. ²⁸Lo'o la cui' ñi'ya ngua ji'i ngu' quichi su nguti'i jyo'o Lot,

jua'a caca ji'i ñati chalyuu tsa bi'. Tya'a quichi tyi Lot ni, ndyacu ngu', ndy'o ngu', ngüi'ya ngu' yu'ba, ndyujui' ngu' yu'ba, ndyataa ngu' xtya, ngüiñá ngu' ni'i; tsa bi' ti cña nu ndiya ti' ngu' ngua'ni ngu' bi', ²⁹ña'a cuayá' nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i yu Lot bi' nde quichi Sodoma bi'. Li' ngusalú Ni quii' lo'o yuu sufri ndyaqui lo yuu. Ndye cha' ji'i lcaa ngu' Sodoma bi'; tya'a stu'ba Lot ni, ngujui lcaa ngu'. ³⁰Jua'a caca tsa bi' lo'o tyaa na' nu lijyaa cha' caca na' ñati; lo'o ña'a ngu' 'na chaca quiya', ná ca tii ngu' ni tsa caca bi'.

³¹'Nu lo'o tyalaa tsa bi', si ntsu'u ngu' nu ndu ca que ni'i ji'i ngu', lo'o ca'ya ngu' ná caja tyempo ji'i ngu' cha' culo ngu' yu'ba ji'i ngu' nu ndi'i nde ni'i ji'i ngu'. Lo'o jua'a si ntsu'u ngu' ne' quixi', ná caja tyempo ji'i ngu' cha' xtyuu ngu' tyaa ngu' nde to' tyi ngu'. ³²Tyi'u ti' ma ñi'ya nu ngua ji'i nu cuna'a ji'i Lot tyempo bi'; ngua ti' ma' xtyuu ma' nde quichi, li' ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyaca ma' sca quee. ³³Chcuna' chalyuu ji'i ma si xcui' nclyacua tsa ti' ma ñi'ya nu caca ji'i ycu' ca ma; pana quije chalyuu ji'i ma si tyaja'a ma, masi cujuui ñati ji'i ma xqui'ya na'.

³⁴'Cacha' na' ji'i ma ñi'ya nu caca si talya lo'o caa na'; si ntsiya tucua tya'a ñati laja' lo sca qui'ña ti, qui'ya ycu' Ndyosi ji'i tsaca, tyanu chaca ycu' ti li'. ³⁵Lo'o jua'a si nga'a tucua tya'a nu cuna'a ndyoo ngu' ndacua, qui'ya Ni ji'i tsaca, tyanu chaca li'. ³⁶Lo'o jua'a si ntsu'u tucua tya'a nu qui'yu lo cña ji'i ngu' ne' quixi', qui'ya Ni ji'i tsaca, tyanu chaca li'.

³⁷Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' ji'i Jesús: —¿Macala caca jua'a, cusu'? — nacui ngu'.

Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu': —Ca su ntsiya sca na tyucu, ca bi' tyu'u ti'i culexu; jua'a nu lo'o tyu'u ti'i ñati lo'o tye chalyuu, chcube' tsa ngu' li'.

**Cuii ji'i nu cuna'a ti'i nu
cua ndatsaa ji'i bese**

18 Ngulu'u Jesús ji'i ngu' cha' lu'ba ti' hcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi, cha' ná ca taja ti' ngu' tsiya' ti lo'o hcui' ngu' lo'o Ni. Ndi'ya ndyu'u cuii nu nda Jesús lo'o ngu' li':

²—Sca quichi ntsu'u sca bese nu ná ndu'ni chi loo ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a ná sca cha' ndube ti' yu. ³La cui' quichi bi' ntsu'u sca nu cuna'a ti'i. Li' ndyaa ma' bi' ndyaa na'a ma' ji'i bese bi', cha' ntsu'u cha' cuxi nu ndyu'ni xa' ñati lo'o ma'; ngua ti' ma' cha' quiñi tso'o cha' ji'i ma' lo'o tya'a cusuu ma' slo bese. ⁴Tyuu quiya' ndyaa ma' bi' slo bese, lo'o ná ndaquiya' bese bi' ji'i cha' nu nda ma' bi' lo'o. Ca tiya' la li' ngulacua ti' nu bese bi': “Masi ná ndaquiya' na' ji'i cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi, ni ji'i cha' nu nchcui' sca ñati chalyuu ná ndube ti' na'; ⁵pana cua'ni na' tisiya ji'i cha' nu nchcui' nu cuna'a ti'i re, cha' ña'a ti ndya'a nu cuna'a re nchcui' cua ña'a ti lo'o na'. Bi' cha' cua'a na' xi ji'i”, nacui bese bi', “cua'ni na' tisiya ji'i cha' nu nchcui' ma' re, cha' nga'aa caa la ma' su'ba ñasi' ma' na.”

⁶Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li': —Jua'a nchcui' nu bese xña'a bi', li' nguxtyucua yu ji'i ma' bi', masi

ná tso'o tyiquee yu —nacui Jesús ji'i ngu'—. ⁷Pana tso'o tsa tyiquee ycu'i Ndyosi, yala ti xtyucua Ni ji'i ñati nu cua ngusubi Ni ji'i, nu tya'na tsa nxi'ya ji'i Ni tsa lo'o talya. ¿Ha tiya' tsa xtyucua Ni ji'i ngu' nti' ma? ⁸Ñacui na' ji'i ma' cha' hora ti xtyucua Ni ji'i ngu' bi', cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i ngu'. Pana nu lo'o chaca quiya' tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ¿ha ña'a ti tya quije 'na ñati nu jlya ti' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na'?

**Sca cuii ji'i tucua lo
ñati nu ndyaa ne' laa**

⁹Nde chaca cuii nu nda Jesús lo'o ngu'; sca cuii cuentya ji'i ngu' nu tyixi tsa ndu'ni ji'i ycu'i ca ti ngu', cha' xcui' cha' liñi ndu'ni ngu' bi' nti' ngu', cha' xcui' nxyi' lo'o ti ngu' bi' ji'i xa' ñati. Ndi'ya nchcui' Jesús li':

¹⁰—Tucua tya'a ñati ndyaa ne' laa tlyu cha' hcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi. Tsaca ngu' bi' laca ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ni ycu'i ngu', nti' ngu'; chaca ngu' laca sca ngu' cuxi nu nclyo cñi cña loo ngu' cuentya ji'i ngu' xa' tsu'. ¹¹Nu yu fariseo bi' ni, na ndu ti yu, ndi'ya nchcui' yu lo'o ycu'i Ndyosi li': “Ndyosi”, nacui, “tsa xlya'be jinu'u cha' ná ndu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni xa' ñati; xña'a tsa ndu'ni ngu', cuaana tsa ngu', suba' tsa ndu'ni ngu' lo'o clyo'o xa' ñati. Pana na' ni, ná ndu'ni na' jua'a, ni ná ndu'ni na' ñi'ya ndu'ni yu cuxi cua nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu'”, nacui nu yu fariseo bi' ji'i ycu'i Ndyosi. ¹²“Tucua quiya' sca semana ná ndacu na' tyaja cha'

ndu'ni tlyu na' jinu'u. Lo'o jua'a nda na' sa yu'be lcaa na nu ngua'ni na' ngana scaa semana jinu'u", nacui yu fariseo bi'. ¹³Pana nu qui'yu nu nclyo cñi cña loo ngu' ni, tyijyu' ti ndyatū yu; ná ntsu'u tyiquee yu cha' sicuaa yu xi cloo yu nde cua, cha' xñi'i tsa ti' yu ndū yu ndyu'u ti yu tyiquee yu laja lo'o nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi: "Cua'ni tya'na ti' nu'u jna', Ndyosi Sti na', cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'", nacui nu qui'yu bi'. Tsa bi' ti cha' nchcui' yu.

¹⁴Ndi'ya laca cha' nu nti' na' chcui' na' lo'o ma, cha' nu qui'yu nu nclyo cñi cña loo ngu' bi' ni, cua nguityi' ycu' Ndyosi qui'ya nu ntsu'u jii' yu bi'; tso'o ti tyiquee yu lo'o ngxuyū yu ndyaa yu to' tyi yu. Pana ná ngua jii' yu fariseo bi' jua'a, cha' nu ñati' nu tlyu tsa ndu'ni jii' ycu' ca ti, ntsu'u cha' caca tyuju'u ti' ñati' bi' ca tiya' la; pana ñati' nu tyuju'u tsa ti' jii' cha' cuxi nu ntsu'u jii' juani, ca tiya' la caca tso'o la cresiya jii' cuentya jii' ycu' Ndyosi.

Ngulacua Jesús jii' nu sube

¹⁵Lo'o li' ñaa lo'o ngu' jii' nu sube cuañi' cha' sta ya' ycu' Jesús hique ngu' sube bi'. Pana nu lo'o na'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' jii' ñati' nu lijya lo'o nu sube bi', lo'o ti nguxana ngu' bi' ngua'ni tyaala ngu' jii' ñati' nu lijya bi'. ¹⁶Li' ngusi'ya Jesús jii' nu sube cha' caa ngu' slo yu. Li' nchcui' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' bi':

—Ta ma chacuayá' cha' caa nu sube ca slo na' —nacui—, cha' sca nu sube ni, tso'o tsa nxñi cha' tso'o jii' ycu' Ndyosi tyucui tyiquee bi'

tsiya' ti. Lo'o jua'a taca culo Ni cña jii' ñati' nu jua'a jlya ti' jii' Ni, ñi'ya lo'o jlya ti' nu sube jii' Ni. ¹⁷Cha' liñi nda na' re lo'o ma: Ñati' nu ná xñi cha' tso'o jii' ycu' Ndyosi ñi'ya nu nxñi sca nu sube cha' bi', ná ntsu'u chacuayá' tyatí ñati' bi' ca su laca ycu' Ni loo.

Nchcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁸Ndacua ndū sca ñati' tlyu nu laca loo jii' ngu' judío. Li' nchcuane yu bi' jii' Jesús:

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacui—. ¿Ñi'ya cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui nu qui'yu bi'.

¹⁹Li' nguxacui' Jesús cha' jii' yu:

—¿Ni cha' laca nacui' nu'u cha' tso'o tsa na'? —nacui' Jesús jii' yu bi'—. Sca ti ycu' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni. ²⁰Cua jlo ti' nu'u lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi jii' ñati' tya sa'ni la, cha' nu nchcui' quityi ndi'ya: "Ná cua'ni ma cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati'", nacui' quityi bi'. "Ná cujuui ma jii' tya'a ñati' ma; ná cuaana ma; ná chcui' ma cuentyu jii' tya'a ñati' ma; cua'ni tlyu ma jii' sti xtaya' ma, jua'a tucua' ma cha' nu nchcui' ngu' cusu' jii' ma lo'o ma." Jua'a cha' nu ngxu'tyanu ycu' Ndyosi ji'na tya sa'ni la.

²¹—Tya lo'o cuañi' na' cua ndaquiya' na' lcaa cha' bi' —nacui' nu qui'yu bi' jii' Jesús.

²²Nu lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacui':

—Chaca tya cha' tya lyiji cua'ni nu'u: yaa cujuui' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u, cha' tyu'u cñi nu ta jii' ngu' ti'i; tyacua xi cha' tso'o jinu'u

nde loo la ca su ntucua ycuí' Ndyosi li'. Lo'o cua ngua'ni nu'u cña bi', li' taca tya'a nu'u lo'o na'.

²³Nu lo'o ndyuna nu qui'yu bi' cha' nu nchcui' Jesús, hora ti ngua xñi'i ti' yu, cha' culiya' tsa yu.

²⁴Lo'o na'a Jesús cha' xñi'i tsa ti' yu, li' nacui' ji'i ngu' nu ndi'i slo:

—Tucui tsa laca cha' ji'i ngu' culiya' cha' tyatí ngu' lo cha' ji'i ycuí' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. ²⁵Lasa la cña laca cha' tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu, ñi'ya laca sca camello. Lasa la cha' bi'; tucui la cña laca cha' tyatí sca ngu' culiya' ca su laca ycuí' Ndyosi loo —nacui' Jesús.

²⁶Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', ndube tsa ti' ngu'.

—¿Tilaca taca ji'i clyaá ji'i nu cuxi lacua, cha' tyalaa ca slo ycuí' Ndyosi? —nacui' ngu'.

²⁷—Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñati' chalyuu; pana ycuí' Ndyosi ni, nchca ji'i Ni cua'ni Ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'.

²⁸—Cusu' —nacui' Pedro ji'i—, cua nguxtyanu ya lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacui' nu'u cha' cua'ni ya —nacui'.

²⁹Li' nguxacu' Jesús cha' ji'i yu:

—Cha' liñi' nda na' lo'o ma' juani, cha' ná ntsu'u ni sca ñati' nu ndyaa tyijyu' cha' cua'ni cña cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, lo'o li' nguxtyanu na' ji'i ngu' bi' jua'a ti. Ntsu'u quiya' ndyanu lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' bi', nu lo'o ndyaa ngu' cuentya ji'i ycuí' Ni; masi tyi ngu', masi clyo'o ngu', masi sti ngu',

masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', nguxtyanu ngu' lcaa bi'. ³⁰Pana quiña'a la cha' tso'o caja ji'i ngu' bi' chalyuu juani, tsa ña'a cha' nu nguna' ji'i ngu' bi', ngua ti' ngu'; jua'a nde loo la, li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'.

**Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu'
cha' cua cajaa ti ycuí'**

³¹Sca se'i ti ngusi'ya Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyu'u ti'i ngu' slo yu cha' chcui' yu lo'o ngu':

—Tsa na nde Jerusalén juani —nacui' yu—, su caca lcaa cña nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi cua sa'ni la, nu nguscua ngu' ji'i cua ña'a ca cha' nu caca 'na, na' nu lijyaa cha' caca na' ñati. ³²Cua ta ti ngu' 'na ji'i ngu' xa' tsu' cha' xtyí lo'o ngu' 'na, cha' chcui' ngu' cha' ti'í 'na, lo'o jua'a tu'u ngu' hitya sañi' ngu' 'na. ³³Clyo quiji'i ngu' 'na lo'o reta, cuati cujuii ngu' 'na. Pana tsa nchca tyuna ni, li' tyu'ú na' chaca quiya'; ná tyanu na' lo'o ngu' jyo'o.

³⁴Lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús bi', ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi', ni ná jlo ti' ngu' ni cha' laca nchcui' yu jua'a. Sca cha' tucui ngua, ná nda ngu' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' bi'.

**Ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o
sca nu cuityi' ngu' Jericó**

³⁵Cua tyalaa ti Jesús to' quichi Jericó li'. Ca bi' nga'a sca nu cuityi' to' tyucui, ndijña yu msta. ³⁶Cha' quiña'a tsa ñati' ndañi lijya tyucui, bi' cha' nchcuane nu cuityi' bi' ji'i xa' ñati:

—¿Na ca ndyaca re? —nacuī yu.

³⁷Li' nacuī ngu' jil̄i yu cha' Jesús Nazaret bi' lijya tyucuī juani. ³⁸Li' cuīi tsa ngusi'ya nu cuityi' bi':

—Jesús, cha' David ngua jyo'o cusu' jinu'u —nacuī yu—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna' —nacuī.

³⁹Ng'u' nu ndyaa nde loo bi' ngusi'ya lo'o ngu' jil̄i yu cha' ca ti yu cha' nxi'ya yu; pana ná ndyuna yu, cuīi la nxi'ya yu li':

—Nu'u ni, nu tya'a ñatī jil̄i jyo'o David —nacuī yu—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'.

⁴⁰Li' ndatū Jesús cha' chcuil̄ lo'o ngu' cha' caa lo'o ngu' jil̄i yu quicha bi' slo. Nu lo'o cua ndu yu cacua ti slo, li' nchcuane Jesús jil̄i yu cuityi' bi':

⁴¹—¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na' lo'o nu'u? —nacuī Jesús jil̄i.

—Cusu' —nacuī yu—, nti' na' cha' cua'ni nu'u jo'o jil̄i si'yu cloo na' —nacuī nu cuityi' bi'.

⁴²—Caca tso'o cloo nu'u lacua —nacuī Jesús jil̄i—. Xqui'ya cha' jlya ti' nu'u cha' 'na, bi' cha' tyaca tso'o nu'u juani —nacuī Jesús.

⁴³Hora ti ndyaca tso'o loo nu cuityi' bi', ngua jil̄i yu na'a yu. Lo'o li' ndu'u yu ndya'a yu lo'o Jesús, ndyu'ni tlyu yu jil̄i ycuil̄ Ndyosi. Lo'o jua'a lcaa ñatī nu na'a cha' bi', lo'o ngu' bi' ngua'ni tlyu ngu' jil̄i ycuil̄ Ndyosi li'.

Jesús lo'o Zaqueo

19 Lo'o li' ndya'a Jesús ndyaa yu cla'be quichī Jericó bi'.

²Ca bi' ntsu'u sca nu qui'yu culiya' nu naa Zaqueo, xu'na ngu' nu nclyo cñi cña loo ngu' laca yu. ³Cua nti'

yu tyuloo yu jil̄i Jesús, pana ná nchca ña'a yu jil̄i cha' quiña'a tsa ñatī ndi'i. Lo'o Zaqueo ni, sata' ti yu. ⁴Li' ngusna yu ndyatū yu nde loo ngu'; cha' ña'a cuaana ti yu jil̄i Jesús, ndyacuī yu lo sca yaca quityi tyucuī su nga'a cha' tyeje tacui Jesús cacua ti. ⁵Nu lo'o nteje tacui ti, li' nguxña'a Jesús nde cua, nchcuil̄ lo'o Zaqueo bi':

—Zaqueo —nacuī Jesús jil̄i yu—, cua'ya clya nu'u, cha' nga'a cha' tyalaa na' to' tyi nu'u juani.

⁶Yala ntcha ti ngua'ya Zaqueo, cha' ndiya tsa ti' yu cha' nu nchcuil̄ Jesús lo'o yu; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ta yu su tyil̄i Jesús. ⁷Nu lo'o na'a ngu' cha' ndyaa Jesús slo Zaqueo bi', lcaa ngu' lye tsa nchcuil̄ tube ngu' cha' ndyaa Jesús cha' tyanu tonil̄i jil̄i sca ngu' cuxi, sca ñatī nu ntsu'u tsa qui'ya jil̄i. ⁸Li' ndatū Zaqueo cha' chcuil̄ lo'o Jesús: —Ña'a xi ya'a, cusu' —nacuī yu—. Ta na' sa cla'be cha' tso'o nu ntsu'u 'na jil̄i ngu' ti'i. Si tya ntsu'u na nu nguaana na' cha' cua ngüiñilo'o na' jil̄i ngu', tya na' na bi' jil̄i ngu', masi jacua tsa lo cua quije jil̄i ngu' —nacuī Zaqueo li'.

⁹—Juani cua ngulaá ngu' nu ndi'i ni'i re jil̄i nu cuxi nu ntsu'u jil̄i ngu' —nacuī Jesús li'—, cha' jua'a nu qui'yu re ni, tya'a ñatī na lo'o jyo'o Abraham laca yu. ¹⁰Cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñatī cha' clyana na' jil̄i ñatī nu nguna' chalyuu jil̄i xqui'ya nu cuxi, lo'o jua'a cua'ni lyaá na' jil̄i ngu' bi'.

Cuīi jil̄i tii tya'a cñi oro

¹¹Laja lo'o nga'a ti ngu' ndyuna ngu' cha' nu nchcuil̄ Jesús lo'o ngu',

li' nda yu sca cuii lo'o ngu'. Na cua ngulala ti tyalaa ngu' lo'o Jesús to' quichi Jerusalén, lo'o ngua tii ngu' cha' ycu! Jesús laca nu Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti chalyuu; ngua ti' ngu' cha' la cui' hora nu caca Ni loo jil'i ngu' laca li'. ¹²Bi' cha' nda Jesús cuii re lo'o ngu':

—Ntsu'u sca nu qui'yu, sca ñati tso'o. Cua tsa ti yu tyijyu' ca chaca chalyuu, ca su caja cña jil'i yu cha' caca yu loo jil'i ngu' tya'a quichi tyi yu; lo'o cua ngujui cña bi' jil'i yu, hora ti xtyuu yu tyaa yu chaca quiya', nti' yu. ¹³Nu lo'o tya lyiji tsa yu, li' ngusi'ya yu jil'i tii tya'a ñati nu laca msu jil'i yu, cha' ta yu sca cñi jil'i scaa ngu', sca cñi oro nu quiña'a ntsu'u loo. Li' nacui yu jil'i ngu' msu bi': “Cua'ni ma ngana lo'o cñi re tyucui tyempo nu tsa'a juani, ña'a cuayá' nu tyaa na' chaca quiya'”, nacui yu jil'i ngu'. ¹⁴Pana nu ñati tya'a quichi tyi yu, ná tso'o nti' ngu' ña'a ngu' jil'i yu. Li' ngua'a lo ngu' bi' cña jil'i sca taju ñati cha' tsa lca'a ngu' jil'i yu, cha' ñacu' ngu' jil'i nu laca loo tyijyu' ndi'ya: “Ná nti' ya cha' caca nu qui'yu jua rey jil'i ya, cha' caca yu loo quichi tyi ya”, nacui ngu'. Pana ná ndube ti' nu laca loo tsiya' ti bi', cha' nchcui' ngu' jua'a. ¹⁵Bi' cha' ñaa yu lo'o cua ngujui cña cha' laca yu rey, ndyalaa yu to' tyi yu chaca quiya' li'. Nu lo'o ndyalaa yu, li' ngulo yu cña cha' tyaa ngu' msu nu nda yu cñi jil'i cha' cua'ni ngu' cña lo'o, cha' ca cuayá' ti' yu ni tsa lo ngua'ni ngu' ngana lo'o scaa cñi bi'. ¹⁶Nacu' msu nu ndyalaa clyo bi': “Tii tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana”, nacui msu bi' jil'i

yu. ¹⁷Li' nguxacu' rey cha' jil'i msu bi': “Tso'o tsa lacua. Sca msu tso'o laca nu'u. Liñi tsa ngua'ni nu'u, masi lo'o sca cña xti ti; bi' cha' ta na' chacuayá' cha' caca nu'u loo jil'i tii tya'a quichi cuentya jna'.” ¹⁸Ndyalaa chaca msu li': “Cusu’”, nacui, “ca'yu tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana”, nacui. ¹⁹La cui' ti cha' nacui rey bi' jil'i: “Culo nu'u cña jil'i ca'yu tya'a quichi cuentya jna' lacua”, nacui rey jil'i msu bi'. ²⁰Li' ndyalaa chaca msu bi': “Cusu’”, nacui, “nde ñaal'o na' cñi jinu'u, cha' cua nguxco'lo tso'o na' jil'i ne' sca pañito. ²¹Ntsii na' xi ña'a na' jinu'u, cha' sca qui'yu tiji laca nu'u. Nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu ndyiji jinu'u; lo'o jua'a ndu'ni nu'u clacua, masi xa' ñati ngua'ni cña bi'.” ²²Li' nacui rey bi' jil'i: “Msu nu xña'a tsa laca nu'u. Xqui'ya cha' nchcui' nu'u jua'a, bi' cha' sta na' qui'ya hi li'”, nacui rey. “Jlo ti' nu'u cha' laca na' sca ñati tiji, cha' nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu caja jna'; jua'a ndu'ni na' clacua, masi xa' ñati ngua'ni cña bi', nacui nu'u. ²³¿Ni cha' laca ná nda nu'u cñi 'na jña xa' ñati lacua, cha' nu lo'o xtyuu na' tyaa na' chaca quiya', quije cñi 'na li'? Lo'o xi sñi' cñi quije 'na li' cha' tya ngu' 'na.” ²⁴Li' nacui rey jil'i ngu' nu ndi'i bi': “Xñi ma cñi jil'i yu re cha' ta ma jil'i msu tso'o nu cua ntsu'u tii tya'a cñi oro jil'i’”. ²⁵“Cusu’”, nacui ngu' bi' jil'i rey bi' li', “na cua ntsu'u tii tya'a cñi oro jil'i yu bi'. ¿Ni cha' tya caja la xa' cñi jil'i yu?” ²⁶Nguxacu' rey cha' jil'i ngu' li': “Jua'a laca lo'o ñati nu ntsu'u sca cha' jil'i, tya ta na' quiña'a la cha' jil'i ñati bi'; pana ñati nu xixi

ca cha' ntsu'u jil'i ni, si ná nti' cua'ni cña lo'o, hasta xlyaa' na' nu xti ti cha' nu ntsu'u jil'i li'. ²⁷Lo'o juani ni, nu ngu' tya'a cusuu' na' nu ná ngua ti' cha' caca na' rey jil'i ngu', tyaa lo'o clya ma jil'i ngu' bi' ca nde, cha' kujuii ma jil'i ngu' ca slo na'."

Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde quichi' Jerusalén

²⁸Lo'o cua nchcui' Jesús cha' bi', li' ndu'u yu ndyaa yu tyucuii' tsa nde Jerusalén. ²⁹Nu lo'o cua tyalaa ti ngu' to' quichi' Betfagé, jua'a to' quichi' Betania nu nscua sii' ca'ya Olivos, li' ngulo Jesús cña jil'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

³⁰—Yaa ma ca quichi' piti jua nu cacua ti ndyaca. Nu lo'o tyalaa ma jua, li' quije sca huru cuañi' jil'i ma nu ndu ndyaca' ni', nu bilya tyucua ngu' chu' tsiya' ti. Xati' ma jil'i cha' tyaa ma tyaaloo' ma jil'i ni' ca nde. ³¹Si ntsu'u nu ñacu'i jil'i ma: "¿Ni cha' laca nxati' ma jil'i huru cua?", li' ñacu'i ma jil'i ngu' bi': "Jesús nu Xu'na ma nti' jil'i ni'".

³²Ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i li'. La cui' ñi'ya nu cha' nu nacui' Jesús, jua'a ngua. ³³Nu lo'o ndu ngu' nxati' ngu' huru bi', li' nchcuane nu laca xu'na huru bi' jil'i ngu':

—¿Ni cha' laca nxati' ma huru cua?

³⁴Li' nguxacui' ngu' cha' jil'i:

—Na cua'nijo'o ni' jil'i nu Xu'na na.

³⁵Ñaa lo'o ngu' jil'i huru bi' slo Jesús li'. Ngusta ngu' ste' ngu' hichu' ni', lo'o li' ngusacui' ngu' jil'i Jesús hichu' ni' bi'. ³⁶Ñi'ya su ndyaa Jesús tyucuii', jua'a nguscana ngu' late' lo yuu li'. ³⁷Cua ca'ya ti'i ti ngu' sii' ca'ya Olivos, li' lo'o ti nguxana ngu'

ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' quiña'a tsa cha' tlyu cua na'a ngu'; cui' ngusi'ya ngu' cha' chaa tsa ti' ngu' li':

³⁸—Tso'o tsa ndyu'ni ycu'i' Ndyosi xqui'ya yu nu lijya re chacuayá' jil'i ycu'i' Ni nu Xu'na na, cha' caca nu nde loo jil'na —nacui' ngu'—. Ti ti tyil'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, nu cuentya jil'i ycu'i' Ni laca. Masi juani ti cua'ni tlyu na jil'i ycu'i' Ndyosi.

³⁹Ntsu'u sca tucua ti ngu' fariseo laja ñati' bi', lo'o li' nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui' ngu' bi'—, chcui' nu'u lo'o ñati' nu ndya'a lo'o nu'u cua, cha' ti ti chca'a tu'ba ngu' xi.

⁴⁰Nguxacui' Jesús cha' jil'i ngu' li':

—Si ca ti ngu' re juani, xi'ya cua ña'a ca quee li' —nacui' Jesús.

⁴¹Lo'o cua ndyalaa Jesús cacua ti to' quichi' Jerusalén, ngusi'ya tsa yu lo'o na'a yu quichi' bi'. Li' nacui' yu jil'i ngu':

⁴²—Masi tsa juani ti nu lo'o tya ndyiji xi tyempo jil'i ma, si tyaja'a ma cuna ma, taca ta na' sca cha' lo'o ma; tso'o tsa caca jil'i ma li', ti ti tyil'i ma li'. Pana juani —nacui' Jesús—, ná nchca ca cuayá' ti' ma cha' re, cha' cua ntsu'u yacu' ti cha' re jil'i ma —nacui'—.

⁴³Pana tyalaa sca tsa cuxi' jil'i ma. Lo'o li' cuiña' ngu' tya'a cusuu' ma ngutu yuu tyucui' ña'a to' quichi'. Li' su'ba lo'o ngu' bi' tyucui' ña'a to' quichi'.

⁴⁴Cuityi' ngu' quichi' tyi ma, ña'a lo yuu ti, kujuii' ngu' jil'i tya'a ndi'i ma; ná xtyanu ngu' ni sca quee nscua chu' tya'a quichi' tyi ma, xqui'ya cha' ná ndyuloo ma jna' hora juani lo'o ñaa na' nu laca na' Sñi' ycu'i' Ndyosi ca su ndi'i ma.

**Ngulo'o Jesús ji'í ngu' cuxi
nu ntsu'u ne' laa tonu**

⁴⁵Lo'o li' ndyaa Jesús lquichí, ndyatí yu ndyaa yu ne' laa tonu bi'. Li' nguxana yu ngulo'o yu ji'í ngu' nu ndyujui' yu'ba; jua'a ji'í ngu' nu ndyi'ya yu'ba ca bi', lo'o ji'í ngu' bi' ngulo'o Jesús li'. ⁴⁶Nhcui' yu lo'o ngu' li':

—Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi ji'í ycui' Ndyosi cuentya ji'í laa re —nacui' Jesús—: “Ni'í su caca chcui' lcaa ñati lo'o ycui' Ndyosi, jua'a ñacui' ngu' cha' ji'í ni'í 'na”, nacui' ycui' Ndyosi. Jua'a nscua lo quityi, pana juani cua ngua'ni ma ji'í cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'í re —nacui' Jesús ji'í ngu' bi'.

⁴⁷Lcaa tsá ndya'a Jesús nclyu'u ji'í ngu' ne' laa bi'. Lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' ji'í quichí, ndya'a ngu' ncl yana ngu' ñi'ya caca cua'ni ngu' cha' kujui' ngu' ji'í Jesús. ⁴⁸Pana ná ngujui' ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' cuxi bi', cha' cua quiña'a tsa ñati ndya'a lo'o yu, lo'o jua'a ndiya tsa ti' ngu' nduna ngu' cha' nu nhcui' yu.

**Ndyu'ni Jesús cña chacuayá'
ji'í ycui' Ndyosi**

20 Ngua sca tsá nga'a Jesús ne' laa nclyu'u yu ji'í ñati; nhcui' yu cha' ji'í ycui' Ndyosi, ñi'ya nu ndu'ni lyaá Ni ji'í ngu'. Lo'o li' lijya lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' ji'í quichí bi', stu'ba ti lijya ngu' slo Jesús.

²Nhcuaane ngu' bi' ji'í Jesús li':

—Cacha' clya ji'í ya: ¿tilaca nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni cña nu ndyu'ni nu'u? —nacui' ngu'.

³Li' nguxacui' Jesús cha' ji'í ngu' bi':

—Jua'a na' xcuane na' sca cha' ji'í ma cha' xacui' ma cha' 'na: ⁴¿Tilaca nda chacuayá' ji'í jyo'o Juan cha' ntyucuatya yu ji'í ngu' lacua? ¿Ha ycui' Ndyosi? ¿Ha ñati chalyuu nda chacuayá' ji'í yu?

⁵Lo'o li' nguxana ngu' nhcui' tube ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya ñacui' na juani? —nacui' ngu' ji'í tya'a ngu'—. Si ñacui' na cha' ycui' Ndyosi nda chacuayá' ji'í Juan bi', li' ndi'ya xacui' yu jua cha' ji'í na: “¿Ni cha' ná jlya ti' ma cha' nu ngulu'u yu lacua?” ⁶Si ñacui' na cha' ñati chalyuu nda chacuayá' ji'í Juan bi' ni, li' kujui' nu quiña'a tsa ñati nu ndi'í re ji'na lo'o quee, cha' tu'ba ji'í ycui' Ndyosi cha' nhcui' Ni lo'o ñati ngua jyo'o Juan bi', nti' ngu'.

⁷Li' nguxacui' nu ngu' tlyu bi' cha' ná jlo ti' ngu' tilaca nda chacuayá' ji'í jyo'o Juan bi', cha' ntyucuatya yu ji'í ngu'.

⁸Li' nacui' Jesús ji'í ngu':

—La cui' ti na', ná cacha' na' ji'í ma tilaca nda chacuayá' cha' cua'ni na' cña re —nacui'.

Cui' ji'í msu xña'a ji'í ngu'

⁹Lo'o ti nguxana Jesús nda sca cui' lo'o ngu' nu ndu' slo:

—Ntsu'u sca nu qui'yu nu ntsu'u sca lo'o su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi ji'í yu. Lo'o li' nda yu yuu su ndu'ni yu cña ngüijña xa' ñati. Chacua' li' ndu'u yu ndyaa yu tyijyu' tyuu tsa tyempo. ¹⁰Nu lo'o cua ndyala tyempo suu ngu' si'yu bi', li' ngulo nu xu'na yuu bi' cña ji'í sca msu ji'í yu, cha' tsaa jña ji'í ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o ji'í yu,

cha' ta ngu' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyacua ji'i xu'na yuu bi'. Pana nu ngu' bi' ni, ngujui'i ngu' ji'i msu bi', ngulo'o ngu' ji'i; lo'o nguxtyuu yu ñaa yu slo xu'na yu, ni sca na ná nda ngu' ji'i. ¹¹Li' nda xu'na yuu bi' chaca msu ndyaa. Pana la cui' jua'a ngua'ni ngu' lo'o nu chaca msu bi'; chiyaa tsa nchcui' ngu' lo'o, li' ngujui'i ngu' ji'i, lo'o la cui' jua'a ná nda ngu' ni sca si'yu ji'i. ¹²Xa' nda xu'na yuu bi' ji'i chaca msu ndyaa, cha' ñaa yu na nu ntsu'u lo cña bi'. Pana lo'o yu bi', ti'i tsa ngua'ni quicha ngu' nu ndyu'ni cña bi' ji'i, ñaa' cuayá' nu ngulo'o ngu' ji'i nde chu' lo'o bi'.

¹³Lo'o li' ngulacua ti' xu'na yuu bi': "¿Ñi'ya cua'ni na' juani? Ndi'ya cua'ni na': Ta na' ji'i sñi' ycu' ca na' nu tyaca'la tsa jna' cha' tsa ca bi'. Ná tyiquee' tyaja'a ngu' taquiya' ngu' ji'i yu bi'", nacui' xu'na yuu bi' li'. ¹⁴Nu lo'o na'a ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi' ji'i yu cuañi' cha' liyya yu, li' ndi'ya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': "Yu cua laca nu nti' cha' qui'ya ji'i cña re. ¿Ñi'ya cua'ni na cha' cujuui na ji'i cha' tyanu cña re ji'na, cha' caca na xu'na lo'o re?" nacui' nu ngu' cuxi bi' ji'i tya'a ngu' li'. ¹⁵Hora ti ngulo'o ngu' ji'i sñi' xu'na yuu bi' chu' lo'o. Li' ndyujui' ngu' ji'i.

Li' nchcuane Jesús ji'i ngu' nu ndyuna cui' bi':

—¿Na laca cua'ni nu xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' cuxi bi', nti' ma? ¹⁶Nlyacua ti' na' cha' caa ycu' xu'na yuu tu'ni, cha' cujuui ji'i nu ngu' cuxi bi', lo'o li' ta yuu bi' ji'i xa' ñati' cha' cua'ni ngu' cña ndacua.

Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' nacui' ngu':

—iNá cua'ni ycu' Ndyosi jua'a!

¹⁷Na'a tsa Jesús ji'i ngu', li' xa' nchcui' lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ni cha' laca nu nchcui' quityi cusu' ji'i ycu' Ndyosi lacua? Ndi'ya nchcui' quityi bi':

La cui' quee tonu nu nguxcuaa cuityi ni'i ji'i cha' ná tso'o ñaa nti' ngu',

cua ngujui cña nu cua'ni quee bi' juani;

ndu bi' su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

¹⁸Na' laca ñi'ya laca quee tonu bi' —nacui' Jesús—, cha' ñi'ya nu ngua'ni cuityi ni'i lo'o quee bi', jua'a ndyu'ni ma lo'o na'. Pana si nti' ñati' cua'a ji'i cha' jna', nga'aa tso'o tyi'i ñati' bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati' chalyuu, tye cha' tsiya' ti ji'i ñati' nu ná ntaja'a xñi cha' jna' lo'o tya nguti' ngu' nde chalyuu.

Cha' ji'i cñi cña loo ngu'

¹⁹Lo'o li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, ngua ti' ngu' cha' xñi ngu' ji'i Jesús cha' tyaa lo'o ngu' ji'i preso la cui' hora bi'; cua ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' ji'i ycu' ngu' nchcui' Jesús lo'o nchcui' yu cui' bi'. Pana ntsii ngu' xi ji'i ñati' quichi' bi'. ²⁰Li' ngusta ngu' ji'i ñati' cha' tyu caa ji'i Jesús, cha' cui'ya ngu' cuentya ni cha' ta yu; cuaana ti ngua'ni ngu' jua'a, cha' culacua ti' Jesús cha' ñati' tso'o laca ngu'. Na cua nti' ngu' cha' cuna ngu' sca cha' nu tyu'u tu'ba Jesús, lo'o li' xqui'ya cha' bi' taca ji'i ngu' sta ngu' qui'ya ji'i yu. Li' tyaa lo'o ngu' ji'i yu ya' ngu' gobierno, cha' cua'ni cuayá' ngu' ji'i yu. ²¹Bi' cha' nchcuane ngu' cui'ni bi' ji'i Jesús li':

—Mstru —nacui' nu ngu' cui'ni bi'—, jlo ti' ya cha' xcu' cha' liñi

nchcui' nu'u. Tso'o tsa ndyu'u lcaa cha' nu ngulu'u nu'u. Si'i na tyaca'a la ndu'ni nu'u ji'i sca ngu'; masi culiya' ngu', masi nchca tsa ji'i ngu', stu'ba ti ndu'ni nu'u lo'o cua ña'a ca ñati. Cha' liñi ji'i ycui' Ndyosi nclu'u nu'u. ²²Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cacha' liñi nu'u ji'i ya: ¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'na cha' ta na cñi cña loo na ji'i rey tlyu nu ndi'i xa' tsu' bi', o tso'o la si ná ta na cñi cña loo ji'i rey bi'? —nacu'i ñati' bi' ji'i Jesús.

²³Ngua tii Jesús ña'a cha' cuiñi nu ntsu'u tyiquee ngu' lo'o nchcuane ngu' ji'i yu jua'a. Li' nacui' yu ji'i ngu': —¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' ma jua'a lo'o na'? —nacu'i yu ji'i ngu'—. ²⁴Culu'u ma sca cñi plata 'na.

Li' ngulu'u ngu' nu cñi plata' bi' ji'i yu.

—¿Tilaca laca nu ca ji'i lcu'i nu nga'a chu' cñi re? ¿Ti ji'i xtañi yu nu nscua chu' cñi re? —nacu'i Jesús ji'i nu ngu' cuiñi bi' li'.

²⁵Nguxacui' ngu' cha' ji'i yu li': —Xtañi rey tlyu nu ndi'i xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacu'i ngu' li'.

—Tso'o —nacu'i Jesús li'—, ji'i rey tlyu bi' tya ma lcaa na nu nga'a cha' ta ma ji'i lacua; jua'a ji'i ycui' Ndyosi tya ma lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma ji'i Ni.

²⁶Ná ngujui ñi'ya nu sta ngu' qui'ya ji'i Jesús nde su ndi'i ngu' quichi' bi'. Pana ndube tsa ti' ngu' ji'i yu xqui'ya cha' nu cua nguxacui' yu ji'i ngu' bi', bi' cha' ti' tya ndyaa ti'i ngu' bi' li'.

Nchcuane ngu' ji'i Jesús ñi'ya caca nu lo'o tyu'ú jyo'o ñati' chaca quiya'

²⁷Ca tiya' la li' ndyalaa chaca taju ngu' judío, ndyaa na'a ngu' ji'i

Jesús. Ngu' saduceo laca ngu' bi', ngu' nu nacui' cha' ná ntsu'u ni sca jyo'o nu taca ji'i tyu'ú chaca quiya'.

²⁸Lo'o li' nacui' ngu' bi' ji'i Jesús:

—Mstru —nacu'i ngu'—, nu ngua sa'ni nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo quityi nu ndyanu ji'na. Ndi'ya nchcui' cha' bi': nu lo'o cua ngujui sca nu qui'yu lo'o ndyanu ti'i clyo'o yu, si ná ndi'i ni sca sñi' ngu', li' ntsu'u cha' ji'i tya'a ngula yu nu ntucua ycui' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a ti'i bi'. Lo'o caja sñi' ngu' li', sñi' tya'a yu nu cua ngujui laca sñi' clyo ñacu'i ngu'. ²⁹Pana ndi'ya ngua sca quiya': Nguti'i cati tya'a ngu' qui'yu xcui' tya'a ngula ngu'. Ngujui clyo'o nu cusu' la, pana ngujui yu lo'o bilya caja ni sca sñi' yu. ³⁰Tya'a ngula yu nu nchca tyucuaa ngujui clyo'o lo'o nu cuna'a ti'i bi' li', pana la cui' ti ngujui yu lo'o bilya caja sñi' yu. ³¹Lo'o jua'a tya'a ngula yu nu nchca tyuna, bi' ngujui clyo'o lo'o nu cuna'a bi'; jua'a lcaa tya'a ngu' bi', ngujui clyo'o ngu' lo'o nu cuna'a bi'. Pana ngujui ca ta'a cati tya'a ngu' qui'yu bi', lo'o ni sca sñi' ngu' ná ntsu'u lo'o nu cuna'a bi'. ³²Ca su ndye cha' li', lo'o nu cuna'a bi' ngujui li' —nacu'i ngu' ji'i Jesús—. ³³Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', ¿tilaca laca nu caca clyo'o nu cuna'a bi' chañi ca? Lo'o ngutu'ú nu cuna'a bi' chalyuu, ngujui clyo'o cho' lo'o tsaca yu, lo'o li' ngujui clyo'o cho' lo'o chaca yu, ña'a cuayá' nu ngujui clyo'o lo'o ca ta'a cati tya'a ngu' bi'. ¿Tilaca laca nu chañi ca cha' ngua clyo'o cho' bi'?

³⁴Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Nde chalyuu cua ña'a ca ngu' qui'yu lo'o ngu' cuna'a ndyiji clyo'o ngu'. ³⁵Pana ñati nu caja chaca chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu' ca slo ycu' Ndyosi ni, nu lo'o tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', nga'aa caja clyo'o ngu', ni nga'aa ta ngu' jii' sñi' ngu' cha' caca clyo'o ngu', ³⁶cha' ca bi' nga'aa ntsu'u cha' cajaa ngu' tsiya' ti. Caca ngu' bi' ñi'ya laca xca nu ndi'i slo ycu' Ndyosi; caca ngu' sñi' ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. ³⁷Jyo'o cusu' Moisés ndacha' ji'na cha' chañi cha' tyu'ú jyo'o ñati chaca quiya'. Lo quityi bi' nguscua Moisés ñi'ya ngua lo'o na'a yu yaca ca'cña ti nu ndyatú quii' tyucui ña'a lo yaca bi', pana ná ndye ndyaquí bi'. Li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi laja quii' bi' lo'o nacui Ni cha' Xu'na jyo'o Abraham laca Ni, Xu'na jyo'o Isaac laca Ni, Xu'na jyo'o Jacob laca Ni. Ñati tya'a na nu nguti'i chalyuu re cua sa'ni la ngua ngu' jyo'o bi'. ³⁸Pana ná nacui quityi bi', cha' na cua ngua ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi', masi ña'a ti tya laca Ni Xu'na ngu' bi' juani; jua'a ndyu'u cha' bi'. Bi' cha' lo'o jii' ñati lu'ú laca Ni loo, lo'o jua'a nti' tsa Ni cha' lcaa ñati chalyuu tyi'i cuentya jii' ycu' Ni —nacui Jesús.

³⁹Li' nacui sca tucua ti mstru cha' jo'ó bi' jii' Jesús:

—Cusu', tso'o tsa nchcui' nu'u — nacui ngu' jii'.

⁴⁰Ndyutsii ngu' li'. Nga'aa ngua'ni tyiquee ngu' cha' chcui' ngu' xi xa' la cha' lo'o Jesús.

**Nchcuane Jesús jii' ngu'
cuentya jii' nu Cristo**

⁴¹Li' nchcuane Jesús jii' ngu':

—¿Ni cha' laca nacui ngu' cha' rey David ngua jyo'o cusu' jii' Cristo?

⁴²Ndi'ya cha' nguscua ycu' David bi' lo quityi Salmos:

Ycu' Ndyosi nu laca Xu'na na nacui jii' Cristo nu Xu'na na:

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui' 'na, cha' stu'ba ti caca nu'u loo lo'o na'”, nacui Ni,

⁴³“ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' jii' lcaa tya'a cusuu nu'u'”, nacui ycu' Ndyosi jii' Cristo li'.

⁴⁴Xu'na na, ngua'ni ycu' David jii' Cristo. ¿Ñi'ya caca chcui' ngu' cha' jyo'o cusu' ti jii' Cristo ngua David lacua?

**Ngusta Jesús qui'ya
jii' mstru cha' jo'ó bi'**

⁴⁵Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii'. Lo'o jua'a lcaa ñati nu ndi'i slo nchca'a jyaca ngu' jii' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

⁴⁶—Tii ti ti' ma' cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó jua jii' ma'. Ndiya tsa ti' mstru bi', cha' laca ngu' tlyu; bi' cha' lacu' ngu' bi' late' tyucui' cu', cha' lye tsa cua'ni chi' ngu' loo ngu' bi' lo'o tsa'a ngu' bi' lcaya', jua'a nti' ngu' mstru bi'. Xcu' lo yaca xlya nu tso'o la ña'a ntyucua ngu' bi' ne' laa jii' ngu', jua'a ntyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndya'a ngu' bi' ta'a. ⁴⁷Hasta nxlyaa' ngu' bi' ña'a tsaca ni'i jii' nu cuna'a ti'i. Cñilo'o ti ngu' bi' jii' ñati cha' ñati tso'o laca ngu' bi'; bi' cha' quiña'a tsa cha' jo'ó nchcui' ngu', tyiquee' tsa nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi li'. Pana tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; bi' cha' tlyu la cha' ti'í caca jii' ngu' bi', lye la chcube' ngu' bi' li'.

Cha' tso'o ji'i nu cuna'a ti'i

21 Lo'o li' na'a Jesús ji'i ngu' culiya' nu ndya'a ne' laa, cha' nsu'ba ngu' cñi ne' cñá' su tyu'u msta. ²Lo'o jua'a na'a yu ji'i sca nu cuna'a ti'i nu ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' cñá' bi'. ³Li' nchcui' Jesús lo'o tya'a ndya'a yu: —Chañi cha' nu nda na' lo'o ma, cha' quiña'a la cñi nda nu cuna'a ti'i jua que lcaa xa' ñati. ⁴Nu ngu' culiya' jua ni, nda ngu' xi cñi nu cua ntyucua ti ji'i ngu'; lo'o nu cuna'a ti'i jua ni, ti'i tsa, pana cua nda ma' lcaa nu ntsu'u ti xi ji'i ma' cha' tyiji yu'u ji'i ma' chalyuu re.

Ngulala ti cati nu laa tonu bi'

⁵La cui' hora ndu xi ñati nchcui' ngu' cha' ji'i laa tonu bi', lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' ji'i quee nu tso'o tsa ña'a nu ntsu'u ji'i laa bi'; nchcui' ngu' cha' ji'i na nu tso'o tsa ña'a, na nu cua nda ngu' ña'a msta ti ji'i cha' caca tso'o la ña'a ne' laa bi'. Li' nchcui' Jesús cha' ji'i laa bi':

⁶—Tyalaa tsa nu tye cha' ji'i lcaa na nu ña'a cu'ma re juani cati, ña'a cuayá' nu nga'aa tyanu ni sca quee nu xñi ca'a chu' tya'a.

Cha' ti'í nu caca lo'o
cua tye ti chalyuu

⁷Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—Mstru, ¿ni jacua' caca cha' bi'? —nacui' ngu' ji'i Jesús—. ¿Ñi'ya caca ca cuayá' ti' ya lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁸—Cui'ya ma cuentya —nacui' Jesús li'—, cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma. Quiña'a tsa ngu' caa ngu' nu ñacui cha' Cristo laca ycui' ca

ngu': “Juani ndyalaa tyempo bi’”, ñacui' ngu' bi'. Pana ná xñi ma cha' ji'i ngu' bi'. ⁹Nu lo'o caja cha' ji'i ma cha' cua lijya tyempo cusuu, masi nde quichi tyi ma, masi tyijyu', ná cutsii ma li'. Nga'a cha' caca lcaa cha' bi' clyo la, pana tya lyiji tyalaa hora tye chalyuu.

¹⁰Li' tya nda la Jesús cha' lo'o ngu':

—Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xuu tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tonu. ¹¹Lye tsa clyacui chalyuu li', lye tsa caca jbi'ña ji'i ngu'; cua ña'a ca quichi caa quicha tyaala nu xñi ji'i lcaa ngu' li'. Lye tsa ña'a caca nde cua, tyi'i yutsii tya chalyuu lo'o ña'a ngu' sca na tlyu nu tyaca nde cua.

¹²Lo'o cu'ma ni, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi', li' xñi ngu' ji'i ma cha' sca' ngu' ji'i ma, ta ngu' cha' ti'í ji'i ma, sta ngu' qui'ya ji'i ma su ndyu'u ti'i ngu' ne' laa; lo'o jua'a su'ba ngu' ji'i ma ne' chcuá, tsa lo'o ngu' ji'i ma slo rey, jua'a slo xa' ngu' nu laca loo, xqui'ya cha' ngusni ma cha' 'na. ¹³Masi cuxi tsa caca cha', pana caja tyempo ji'i ma cha' chcuí' ma cha' jna' lo'o ngu' li'. ¹⁴Ná quiña'a tsa cha' clyacua ti' ma yala la, ñi'ya nu chcuí' ma lo'o ngu' nu laca cña cha' cua'ni lyaá ycui' ca ti ma ji'i ma. ¹⁵La cui' hora bi' cua'ni na' cha' ca'ya cha' hique ma cha' ca jlo ti' ma ñi'ya nu chcuí' ma lo'o ngu' bi', cha' ná caja cha' nu xtyacui tya'a cusuu ma lo'o ma, cha' ná caja ñi'ya nu chcuí' loo ngu' ji'i ma. ¹⁶La cui' sti ma, la cui' ngu' tya'a ngula ma, masi tya'a tyijyu' ti ma, masi tya'a tso'o ma, la cui' ca ngu' bi' tsa lo'o ngu' ji'i ma

slo ngu' tisiya. Lo'o ntsu'u cu'ma nu cujuui ngu' ji'i ma li', ¹⁷ cha' tyucui ña'a chalyuu ntsu'u quiña'a tsa ngu' nu ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma xqui'ya na'. ¹⁸ Pana ná chcuna' ni sca quicha' hique cu'ma cuentya ji'i ycuí' Ndyosi. ¹⁹ Nu lo'o cua ndalo ma ji'i lcaa cha' cuxi bi', li' tya caja chalyuu ji'i ma lo'o cua ndye cha'.

²⁰ Pana nu lo'o ña'a ma cha' nsu'ba lo'o ngu' cusuu tyi'i ca to' quichi Jerusalén re, li' ca cuayá' ti' ma cha' cua tye ti cha' ji'i quichi tyi ma re. ²¹ Lo'o li' lcaa cu'ma, lo'o lcaa ngu' nu tya ndi'i loyuu su cuentya Judea re, nga'a cha' xna ma tyaa ma tyu'u cuatsi' ma nde ca'ya; jua'a ngu' nu ndi'i quichi Jerusalén re, ntsu'u cha' tyu'utsu' ngu' quichi re; jua'a ngu' nu ndi'i ne' quixi', nga'aa caja tyempo cha' tyaa ngu' nde quichi. ²² Tsa chcube' ma caca tsá bi', lo'o li' nga'a cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nscua lo quityi cusu' cha' caca. ²³ Tya'na tsa caca ji'i ngu' cuna'a nu ntsu'u sñi' tsá bi'; jua'a tya'na tsa caca ji'i nu ngu' cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ndyati', cha' lye tsa tyu'u cha' ti'í lo yuu; cuxi tsa cha' ti'í caca ji'i ngu' li'. ²⁴ Ntsu'u ngu' nu cajaa laja cha' cusuu bi', lo'o jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu tyaa ngu' preso lcaa lo yuu su cuentya ji'i xa' nasiyu tyijyu' la. Satá quiya' ngu' xa' tsu' bi' ji'i quichi Jerusalén re, ña'a cuayá' nu tye tyempo nu ngujui chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo ca nde.

**Ndi'ya caca lo'o chaca
quiya' caa ycuí' nu cua nda
Ni ji'i lijya cha' caca ñati**

²⁵ Tyu'u tucua cuayá' nu tyaca' ña'a ngu' lo cuichaa li', jua'a lo

co', la cui' jua'a lo cualya nu ntsu'u nde cua. Lo'o li' lye tsa quichi cha' hique ñati chalyuu; cutsii tsa ngu' li', xqui'ya cha' lye tsa cañi ntyiji'i clyoo' lo hitya tyujo'o. ²⁶ Hasta tyucua ti ti'i ñati, xqui'ya cha' cutsii tsa ngu' laja lo'o ntajatyá ngu' si tya caca la cha' cuxi bi'; lye tsa culacua ti' ngu' na ca caca chalyuu. Lo'o jua'a lye tsa quiña lcaa cuii nu ntsu'u nde cua. ²⁷ Li' ña'a ngu' ji'i ycuí' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ña'a ngu' lo'o tyaa na' laja coo nu ndubi tsa ña'a. Tlyu tsa chacuayá' ngujui jna' cha' tyaa na' li'; jua'a lye tsa quiji'i xee loo na' lo'o caa na' li', nu lo'o caca na' loo. ²⁸ Nu lo'o xana caca cha' bi', li' cua'ni tlyu ma tyiquee ma, taca ca chaa ti' ma chaca quiya' cha' cua ngulala tsa clyaa ma li' —nacui Jesús.

²⁹ Lo'o jua'a nda Jesús chaca cuii re lo'o ngu' li':

—Ña'a ma xi ji'i cua ña'a ca yaca quityi, ña'a ma xi ji'i yaca ntsati;
³⁰ lo'o ña'a ma cha' cua ntyucua laca, li' nchca cuayá' ti' ma cha' cua ngulala ti caca ni tyo. ³¹ La cui' jua'a caca lo'o caca lcaa cha' nu cua nchcui' na', li' ca cuayá' ti' ma cha' cua caa ti ycuí' Ndyosi cha' caca Ni loo. ³² Chañi cha' nu nda na' lo'o ma —nacui Jesús—, caca lcaa cha' bi' lo'o bilya tye cha' ji'i ñati nu lu'ú chalyuu juani. ³³ Tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde lo yuu, pana ná tye cha' ji'i cha' nu cua nchcui' na' lo'o ma; nga'a cha' caca cha' bi'.

³⁴ Cui'ya ma cuentya, cua'a ma ji'i ycuí' ca ma cha' tii ti ti' ma tyi'i ma lo'o tyalaa tsá bi'; si culiji yu'u

ti mā chalyuu jilī mā jua'a ti lo'o ndya'a tsa mā calle, lo'o cu'bi ti mā, la cui' jua'a si ntsu'u tyuu tya'a cha' nu ndube tsa ti' mā jilī, ná caca tyilī mā tii ti ti' mā li'. Nī'ya ndyacu' sca lco'o, ³⁵jua'a caca nu lo'o tyalaa tsā bi' ca su ndi'ī lcaa nātī lu'ú tyucui nā'a chalyuu. ³⁶Tii ti ti' mā tyilī mā chalyuu lacua. Lcaa tyempo chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi cha' xtyucua Ni jilī mā, cha' talo mā lo'o caca cha' cuxi bi' chalyuu. Lo'o li' caja nī'ya nu tyalaa mā su tyucua ycuil' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' nātī, cha' cua'ni cuayá' na' jilī mā —nacui' Jesús jilī ngu'.

³⁷Lcaa tsā ndacuā ndya'a Jesús nclyu'u yu jilī ngu' ne' laa tonu ca quichī Jerusalén bi'; lcaa talya ndyu'u yu ndyaa yu ndi'ī yu nde lo ca'ya nu ntucua cacua ti, nu naa ca'ya Olivos. ³⁸Lcaa tsā, tlya tsa ndya'a quiña'a nātī ne' laa tonu bi', cha' cuna ngu' ni cha' nda Jesús.

Cuaana ti ngüiñi cha' jilī ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' jilī Jesús

22 Cua ngulala ta'a nu lo'o ndacu ngu' judío sca lo xlyá nu ná lo'o scuā tiye' ndya'; ta'a pascua, jua'a naa ta'a bi'. ²Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó bi' ni, ncllyana ngu' nī'ya caca cha' cujuil' ngu' jilī Jesús, masi ntsijī ngu' jilī nātī quichī.

³Li' ndyatī ycuil' nu xña'a nu naa Satanás ne' cresiya jilī Judas Iscariote, masi la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jilī Jesús laca yu bi'. ⁴Bi' laca nu ndyaa, ndyaa na'a jilī ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o jilī ngu' nu laca cña ne' laa. Li' nchcuil' yu lo'o ngu' bi' nī'ya nu cua'ni yu cha' tya yu jilī

Jesús ya' policia, cha' tyaa lo'o ngu' jilī slo sti jo'ó bi'. ⁵Tso'o tsa ngua ti' ngu' sti jo'ó bi'. Lo'o li' nacui' ngu' bi' jilī yu cha' ta ngu' cñi jilī; ⁶ngüiñi cha' jilī yu lo'o ngu', bi' cha' nguxana yu ngulana yu nī'ya nu cua'ni yu cha' tyaa lo'o yu jilī Jesús laja lo'o ná ndi'ī nātī.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sijī lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jilī

⁷Li' ndyalaa tsā ta'a nu ndacu ngu' xlyá tiji; la cui' tsā bi' ntsu'u cha' cujuil' ngu' xlya' cuañi' cha' cacu ngu' sijī ta'a pascua bi'. ⁸Li' ngulo Jesús cña jilī Juan lo'o jilī Pedro: —Yaa clya mā cha' cua'ni cho'o mā sijī nu cacu na cuentya jilī ta'a pascua —nacui' yu jilī ngu' bi'.

⁹Li' nchcuane ngu' bi' jilī yu: —¿Macala nti' nu'u cha' cua'ni cho'o ya sijī bi'?

¹⁰Nguxacuī Jesús cha' jilī ngu' bi' li':

—Nu lo'o tyalaa mā to' quichī, li' tyacua tya'a mā lo'o sca nu qui'yu nu ntucua sca te'ī hitya scu yu —nacui' Jesús—. Tyu'u lca'a mā jilī yu nā'a cuayá' nu tyalaa mā toni'ī su tyatī yu ni'ī. ¹¹Li' chcuil' mā lo'o ngu' ca tyi bi': “Ndi'ya nācuī mstru ji'na jinu'u: ¿Macala ntucua cuarto su caa na' cha' cacu na' sijī lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a 'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua re?” nācuī mā jilī yu. ¹²Li' culu'u yu sca cuarto jilī mā, sca cuarto tlyu ca cua la nu cua laca ngua tso'o. Ca bi' cua'ni cho'o mā sijī bi' —nacui' Jesús jilī ngu'.

¹³Ndu'u ngu' ndyaa ngu' bi' li'; lo'o nī'ya nu nacui' Jesús jilī ngu' cha' caca cha' bi', jua'a ngua cha'. Li' ngua'ni cho'o ngu' sijī cuentya jilī ta'a pascua bi'.

¹⁴Nu lo'o ndyalaa hora cha' cacu ngu' sii, li' ndyaa tucua Jesús to' mesa lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' bi'. ¹⁵Li' nacui yu jii' ngu' bi':

—Tya sa'ni nti' tsa na' cha' cacu na' sii ta'a pascua re lo'o cu'ma, nu lo'o tya lyiji ti cajaa na' —nacui Jesús—. ¹⁶Nti' na' cacha' na' jii' ma cha' ni chaca quiya' nga'aa cua'ni na' ta'a re lo'o cu'ma ña'a cuayá' nu tye chalyuu, lo'o li' cacu na stu'ba ti lo'o caca ycui' Ndyosi loo jii' lcaa ñati.

¹⁷Li' ngusñi Jesús sca vaso vino, ndya xlya'be jii' ycui' Ndyosi li'. Ndi'ya nacui yu jii' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' bi' li':

—Co'lo ma vino nu ntsu'u ne' vaso re, lo'o jua'a ta ma vino re co'lo ca ta'a tya'a ma —nacui Jesús li'—.

¹⁸Chañi cha' nu ndacha' na' jii' ma, cha' nga'aa co'lo na' vino lo'o ma ña'a cuayá' nu caca ycui' Ndyosi loo jii' lcaa ñati.

¹⁹Nu lo'o cua ntsu'u xlyá bi' ya' Jesús, li' ndya xlya'be jii' ycui' Ndyosi, cuati ngusa'be yu xlyá bi', cha' tacha jii' ngu'. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—Nde laca na', ycui' cuaña' na' laca re. Na cua nda ycui' Ndyosi Sti na' 'na cha' cajaa na' cha' caca tso'o cha' jii' cu'ma. Tyl'u ti' ma 'na lo'o cacu ma xlyá re.

²⁰La cui' jua'a ngua'ni Jesús lo'o vaso bi' lo'o ndye ndyacu ngu'.

—Lo'o co'lo ma vino re tyl'u ti' ma jii' cha' cucui nu cua quiñi ti jii' ycui' Ndyosi lo'o ma —nacui Jesús li'—. Nu lo'o cajaa na' lo crusi, li' tyalú tañi na' xqui'ya cu'ma.

²¹Pana nga'a yu juani la cui' yu nu cuju' cresiya 'na jii' ngu' cuxi;

stu'ba ti nga'a yu bi' to' mesa re lo'o na' —nacui Jesús li'—. ²²Nga'a cha' tsa'a na' nu cua lijyaa cha' caca na' ñati, tsa'a tyucui su cua nscua cuayá' cha' tsa'a cuentya jii' ycui' Ndyosi Sti na'. Pana tya'na tsa nu qui'yu nu cua cuju' ti cresiya 'na jii' ngu' cuxi bi'.

²³Li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ndii' ti ngu':

—¿Tilaca laca nu tya jii' mstru jii'na re ya' ngu' xña'a? —nacui ngu'.

Nchcui' tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ti ngu'

²⁴Lo'o ti nguxana ngu' nchcui' tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ti ngu', nchcui' ngu' cha' jii' tilaca nu caca loo la jii' tya'a ngu'.

²⁵Laja li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Cua ña'a ca xu'na chalyuu, tso'o tsa nclyo bi' cña jii' ñati jii'; ñati nu tso'o tsa ndu'ni laca nu laca loo bi', nacui' ngu' li'. ²⁶Pana cu'ma ni, ná ntsu'u cha' cua'ni ma jua'a lo'o tya'a ma. Ndi'ya cua'ni ma tso'o la: nu lo'o nti' ma cha' ndulo la cha' jii' ma que cha' jii' tya'a ma ni, li' nga'a cha' cua'ni ma ñi'ya si laca ma nu cuañi' la jii' tya'a ma —nacui Jesús jii' ngu' bi'—. Jua'a cu'ma nu nti' ma culo ma cña jii' tya'a ma ni, nga'a cha' cua'ni ma cña cuentya jii' lcaa tya'a ma. ²⁷¿Tilaca laca nu ndulo la cha' jii' lacua? ¿Ha nu ntucua to' mesa cha' cacu? ¿Ha msu nu nxacu jii' yu? Chañi cha' yu nu ntucua to' mesa ni, bi' laca nu ndulo la cha' jii', cha' bi' laca xu'na ngu'. Pana nu na' ni, ñi'ya si laca na' sca msu jii' ma, jua'a ti ndii' na' laja cu'ma —nacui Jesús—.

²⁸Cu'ma ni, cua ndi'i ma lo'o na' lcaa tyempo lo'o nchcub'e' na' ndi'i na' chalyuu re, ²⁹bi' cha' ta na' sca cña tso'o nu cua'ni ma cha' caca ma cña lo'o na'; cña bi' caca ñi'ya laca cña nu nda Sti na' 'na, cha' caca na' loo. ³⁰Nga'a cha' stu'ba ti cacu ma co'o ma lo'o na' ca su tlyu bi' su tyucua na'; nga'a cha' stu'ba ti tyi'i ma lo'o na' nu lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati; lo'o jua'a cua'ni cuayá' ma ji'i tya'a ñati ma, nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel tya'a na.

**Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná
nslo yu ji'i Jesús tsiya' ti**

³¹Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o Simón Pedro bi':

—Simón —nacui—, laca cha' ñi'ya laca si cua ngüijña Satanás chacuayá' cha' cua'ni lya' ti' ji'i lcaa cu'ma; cua nti' yu cua'ni cuayá' yu ji'i ma, cha' xcutsii yu ji'i ma. Ñi'ya laca lo'o nscuii ngu' ji'i si'yu trigo cha' tyubii ji'i, jua'a cua'ni yu lo'o ma, nti' yu. ³²Pana cua ngüijña na' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na' cha' jinu'u Pedro, cha' ná tye cha' jlya ti' nu'u 'na. Lo'o cua nteje tacui cha' cuxi bi' hi, nu lo'o xa' chcui' nu'u cha' 'na, li' taca xtyucua nu'u ji'i xa' la tya'a ma cha' tso'o la xñi ngu' cha' 'na.

³³—Cusu' —nacui Simón li'—, ná ndu'ni cha' jna' masi tsa'a lo'o nu'u ne' hcua, masi cajaa na' lo'o nu'u —nacui ji'i Jesús.

³⁴—Ndi'ya nchcui' na' lo'o nu'u juani, Pedro —nacui Jesús ji'i—, cha' nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, li' sna quiya' ñacu' nu'u cha' ná nslo nu'u 'na.

Cua ngulala ti hora nu chcub'e' Jesús

³⁵Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—Nu lo'o ngulo na' cña ji'i ma cha' tsa'a ma xa' quichi nu ná lo'o cuju' cñi ji'i ma, ná lo'o xa' cuju', ná lo'o caña ji'i ma, cha ntsu'u na nu lyiji ji'i ma li'?

—Ná sca na lyiji ji'i ya li' — nguxacui ngu' cha' ji'i.

³⁶Li' nacui Jesús ji'i ngu':

—Jua'a ngua tu'ni, pana xa' ña'a nga'a cha' cua'ni ma juani. Nu cu'ma nu ntsu'u cuju' cñi ji'i ma ni, lo'o bi' cui'ya ma tsa'a ma, lo'o xa' cuju' lo'o; si ná ntsu'u maxtyi cusuu ji'i ma, nga'a cha' cuju' ma ste' ma cha' cui'ya ma maxtyi. ³⁷Jua'a cha' nchcui' na' lo'o ma cha' nga'a cha' tyu'u tucua cha' cuxi nu nchcui' quityi cusu' cha' caca 'na. Ndi'ya nscua cha': “Ñi'ya nu ndu'ni ngu' lo'o ñati cuxi, jua'a cua'ni ngu' lo'o ycu'i Cristo”. Lcaa cha' nu nscua cha' caca 'na, jua'a caca 'na tu'ni — nacui Jesús ji'i ngu'.

³⁸Li' nacui ngu' bi' ji'i:

—Cusu', nde ntsu'u tucua tya'a maxtyi cusuu —nacui ngu'.

—Cuayá' cua lacua —nacui Jesús li'.

**Nchcui' Jesús lo'o ycu'i Ndyosi
Sti yu ca Getsemani**

³⁹Li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca lo ca'ya Olivos, ñi'ya nu ndu'ni ti yu. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', ndu'u lca'a ngu' ji'i yu li'. ⁴⁰Nu lo'o ndyalaa ngu' ca bi', li' nacui Jesús ji'i ngu':

—Chcui' ma lo'o ycu'i Ndyosi Sti na' cha' ná tyijiloo nu xña'a ji'i ma —nacui.

⁴¹Li' ndu'utsu' Jesús nde slo ngu' ña'a cuayá' nu tyalaa sca quee cu na, ca bi' ndyatü sti' Jesús cha' chcui' lo'o ycu'i Ndyosi.

⁴²—Sti na' —nacui yu—, ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a nu caca cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'u? —nacui Jesús jil'i ycuil' Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴³Li' ndu'u tucua sca xca nu ngutu'u slo ycuil' Ndyosi nde cua, cha' ta la juersa jil'i Jesús. ⁴⁴Nu lo'o lye tsa nchcubel' Jesús, li' lye la nchcui' yu lo'o ycuil' Ndyosi. Lo'o li' ntyucua jatá Jesús, ndyalú nchcua' lo yuu; ñi'ya si nchcua' tañi ycuil', jua'a ña'a.

⁴⁵Ndye nchcui' Jesús lo'o ycuil' Ndyosi Sti yu, li' nguxtyuu yu ñaa yu slo nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu. Li' nquije ngu' jil'i yu, ndi'i ngu' laja' ngu' cha' ndye juersa jil'i ngu', cha' xñi'i tsa ti' ngu'. ⁴⁶Li' nacui yu jil'i ngu':

—¿Ni cha' laca ndi'i ma laja' ti ma? Tyatu clya ma cha' chcui' ma lo'o ycuil' Ndyosi, cha' ná tyijiloo nu xña'a jil'i ma.

Ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús preso

⁴⁷Tya nchcui' ca Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa quiña'a tsa ñati. Nu naa Judas bi', tsaca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús ni, ngulu'u yu tyucuii jil'i ngu' quiña'a bi'. Ñaa yu ca slo Jesús cha' chcuicha' yu saca' Jesús. ⁴⁸Li' nchcui' Jesús lo'o yu bi':

—Judas —nacui—, ¿ha bi' cha' chcuicha' nu'u 'na cha' tya nu'u 'na ya' ngu' cuxi, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati?

⁴⁹Lo'o na'a ngu' nu ndu lo'o Jesús ñi'ya caca cha' bi', li' nchcuane ngu' jil'i yu:

—Cusu' —nacui ngu'—, ¿ha cua'a ya jinu'u lo'o maxtyi, cha' ná caa ngu' cua?

⁵⁰Li' ngusicua tsaca tya'a ngu' bi' maxtyi jil'i yu, ngusi'yu yu jyaca sca msu jil'i xu'na sti jo'ó; ngusi'yu cu' yu scua' jyaca la'a tsu' cui jil'i yu.

⁵¹Li' nacui Jesús jil'i ngu':

—Cuayá' tsa lo cua ti. Ta ti'i ma maxtyi jil'i ma.

Li' ngusta ya' Jesús lo scua' jyaca msu bi', ngua tso'o ca scua' jyaca yu li'. ⁵²Lo'o ti nchcui' Jesús lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' nu laca cña ne' laa, jua'a lo'o ngu' cusu' jil'i quichi, lcaa ngu' nu ñaa cha' tyaa lo'o ngu' jil'i:

—¿Ha na ndu'u cu'ma lijya ma lo'o maxtyi jil'i ma, lo'o yaca jil'i ma, cha' quiji'i yaca ma 'na ñi'ya nu ntyijil'i na jil'i sca cuaana? ⁵³Lcaa tsa lo'o nguti'i na' lo'o cu'ma ne' laa tonu bi', ni sca quiya' ná ngusacui ya' cu'ma 'na. Pana cua ngujui xi tyempo jil'i ma cha' cua'ni ma cha' cuxi bi' juani, cha' cua nda nu xña'a chacuayá' jil'i ma; la cui' nu bi' laca loo jil'i ma.

Lye tsa nchcui' Pedro cha' ná nslo yu jil'i Jesús

⁵⁴Lo'o li' ngusni ngu' jil'i Jesús cha' caca preso, ndyaa lo'o ngu' jil'i nde toni'i jil'i xu'na sti jo'ó. Lo'o Pedro ni, ndyaa lca'a yu jil'i ngu' tyijyu' ti li'. ⁵⁵Ca bi' nguxtyu'u ngu' xi quii' cla'be la su laja to' ni'i, lo'o li' ndyu'u ti'i ngu' to' lquii' bi'; lo'o Pedro ndyaca'a laja ngu'. ⁵⁶Li' na'a sca nu cuna'a cua' jil'i ngu' cha' lo'o Pedro nga'a to' lquii' bi'. Ña'a tsa nu cuna'a bi' jil'i yu, li' nchcui' lo'o ngu':

—Lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o nu Jesús bi' —nacui jil'i ngu'.

⁵⁷Hora ti nguxacui Pedro cha' jil'i nu cuna'a bi':

—Ma' cusu', ná nslo na' ji'i yu jua —nacui Pedro li'.

⁵⁸Ca tiya' la xi na'a chaca ñati ji'i.

—Lo'o nu'u laca tya'a ndya'a ngu' jua —nacui ñati bi' ji'i Pedro.

—Si'i na' —nacui yu—. Ná laca na' tya'a ndya'a ngu' jua —nacui Pedro ji'i ngu'.

⁵⁹Cua nteje tacui sca hora, li' nchcui' chaca ñati lo'o tya'a ndya'a ti yu ndacua:

—Chañi cha' lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o preso jua, cha' lo'o yu re laca ngu' Galilea —nacui yu li'.

⁶⁰—Chocue —nacui Pedro li'—, ná jlo ti' na' ni cha' nchcui' nu'u.

La cui' hora nu lo'o tya ndu Pedro nchcui', li' ngusi'ya sca ndye'e. ⁶¹Li' nguxtyacui loo Jesús su ndu ne' ni'i, cha' ña'a ji'i Pedro. Hora ti ndyi'u ti' Pedro cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o yu tya tsá la. Ndi'ya ngua cha' bi': “Nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, li' sna quiya' ñacui' nu'u cha' ná nslo nu'u 'na”, nacui Jesús tya li'. ⁶²Li' ndu'u Pedro nde liya', lye tsa ndyunaa yu cha' ngua xñi'i tsa ti' yu.

Nxtyí lo'o ngu' ji'i Jesús

⁶³Lo'o ngu' nu ndu cua ji'i Jesús ni, nxtyí lo'o tsa ngu' ji'i Jesús, lo'o jua'a ngujui'i ngu' ji'i yu. ⁶⁴Ndacui' ngu' cloo Jesús lo'o sca late', cuati ngujui'i ya' ngu' saca' yu. Li' nacui' ngu' ji'i yu:

—Ca tii nu'u, çtilaca laca nu ngujui'i jinu'u lacua?

⁶⁵Lo'o jua'a quiña'a la cha' suba' nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús li'.

Ndu Jesús nde loo ngu' nu laca cña

⁶⁶Lo'o nguxee, li' ndyu'u ti'i ngu' cusu' ji'i ngu' judío, lo'o ngu' sti

jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó; ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús nde loo ña'a taju ngu' tisiya bi'. Ca bi' nguxana ngu' ndacha' ngu' ji'i yu:

⁶⁷—Cuacha' clya nu'u ji'i ya si nu'u laca Cristo —nacui' ngu' ji'i yu.

Nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Masi ñacui' na' ji'i ma' jua'a, ná jlya ti' ma' 'na. ⁶⁸Masi xcuane na' sca cha' ji'i ma', ná xacui' ma' cha' 'na. Cua jlo ta' cha' ná culaá ma' 'na. ⁶⁹Pana nde loo la tyucua na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, tyucua na' nde la'a tsu' cui' ji'i ycu' Ndyosi nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni.

⁷⁰Lo'o ti nchcuane lcaa ngu' tonu ji'i yu:

—¿Ha nu'u laca Sñi' ycu' Ndyosi lacua?

Li' xa' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' nu nchcui' cu'ma' lo'o nacui' ma' cha' bi' laca na' —nacui' yu ji'i ngu'.

⁷¹—Nga'aa nti' culana na xa' la ñati nu jlo ti' —nacui' ngu' li'—. Cua ndyuna lcaa na cha' nu nchcui' yu re. Tu'ba ycu' ca yu cua ndu'u cha' cuiñi.

Ndu Jesús nde loo Pilato nu laca loo

23 Ndatu lcaa ngu' tisiya li', ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús slo Pilato nu ngua gobernador romano tyempo bi'. ²Ca bi' nguxana ngu' ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús:

—Cua ngusñi ya ji'i nu qui'yu re, cha' ndatsaa tsa yu ji'i ngu' judío tya'a ya. Nacui' yu cha' ná ntsu'u chacuayá' ta ya cñi cña loo ya ji'i nu laca cña ji'i cu'ma', ngu' romano; lo'o jua'a lye tsa nchcui' yu cha' ycu' yu laca Cristo, ñi'ya si laca yu rey ji'i ya —nacui' ngu' ji'i Pilato.

³Li' nchcuane Pilato ji'i Jesús:
—¿Ha rey ji'i ngu' judío laca nu'u?
—nacui.

Li' nguxacui Jesús cha' ji'i Pilato bi':

—La cui' cha' nu cua nchcui' nu'u,
la cui' bi' laca na' —nacui.

⁴Li' nacui Pilato ji'i ngu' sti jo'ó
nu laca loo lo'o ji'i xa' la ngu' nu
ndya'a lo'o:

—Ná nquije ni sca cha' cuxi 'na
cha' sta na' qui'ya ji'i yu re —nacui
Pilato.

⁵Pana nu ngu' bi' ni, chaca quiya'
lye la nchcui' ngu', cuii tsa ngusi'ya
ngu' ji'i Pilato bi' li':

—Na ngusu'ba ñasi' ti yu re ji'i
lcaa ñati Judea lo'o cha' nu ngulu'u
yu ji'i ngu' —nacui ngu'—. Nde
Galilea nguxana yu re, lo'o hasta ca
nde nclyu'u yu cha' cuxi bi' ji'i ngu'
juani.

Ndu Jesús nde loo Herodes

⁶Lo'o cua ndyuna Pilato cha'
bi', li' nchcuane yu ji'i ngu' si nde
Galilea ngutu'u Jesús lijya.

⁷—La cui' —nacui ngu'.

Li' ndyi'u ti' Pilato cha' ndi'i
Herodes quichi Jerusalén tsá bi'.
Lo'o nu Herodes ni, laca yu loo
loyuu su cuentya Galilea; bi' cha'
nda Pilato ji'i Jesús ndyaa slo
Herodes bi' li'. ⁸Lo'o na'a Herodes
ji'i Jesús, tso'o tsa ngua tyiquee
yu li', cha' cua sa'ni tsa nti' yu ña'a
yu ji'i Jesús. Cua ndyuna yu lo'o
nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús, lo'o
nti' tsa yu ña'a yu sca cha' tlyu
nu cua'ni Jesús. ⁹Quiña'a tsa cha'
nchcuane yu ji'i Jesús li', pana ná
nguxacui Jesús cha' ji'i yu tsiya'
ti. ¹⁰Lo'o jua'a ndi'i ngu' sti jo'ó

nu laca loo lo'o ngu' mstru cha'
jo'ó; ngu' bi' laca nu ngusta qui'ya
ji'i Jesús, lo'o juani tya quiña'a tsa
cha' cuxi nchcui' ngu' bi' ji'i. ¹¹Li'
ngua'ni lya' ti Herodes ji'i Jesús;
jua'a sendaru ji'i yu, cuxi tsa
ngua'ni ngu' lo'o. Cha' caja ñi'ya nu
xtyí lo'o ngu' ji'i, li' nguxacu' ngu'
late' tso'o tsa ña'a ji'i; late' ndubi
ña'a ñi'ya ña'a ste' rey nguxacu'
ngu' ji'i. Lo'o li' nda Herodes
ji'i Jesús ndyaa chaca quiya' slo
Pilato. ¹²Tsa bi' ngua stu'ba cha' ji'i
Herodes lo'o Pilato chaca quiya';
tya'a cusuu ngu' ngua ngu' bi', pana
juani cua ndyaca tya'a tso'o ngu'.

Ngulo Pilato cña cha' cujuii ngu' ji'i Jesús

¹³Li' nguxuti'i Pilato ji'i lcaa sti
jo'ó nu laca loo, lo'o ji'i lcaa ngu'
tisiya, lo'o ji'i lcaa ñati. ¹⁴Nchcui'
yu lo'o ngu' li':

—La cui' cu'ma ñaa lo'o ma ji'i nu
qui'yu re slo na', nu nacui ma cha'
lye tsa ndu'ni yu cha' ná tyi'i ti ti
ngu' —nacui yu ji'i ngu'—. Pana
cua nchcui' na' lo'o yu re slo lcaa
cu'ma; cua na'a ma cha' ná nquije
ni sca qui'ya ji'i yu 'na, ñi'ya nu
qui'ya nu ngusta cu'ma ji'i yu. ¹⁵La
cui' jua'a Herodes, ná ngujui ñi'ya
qui'ya nu sta nu cusu' bi' ji'i nu
Jesús re, bi' cha' cua nda nu cusu'
bi' ji'i yu ñaa slo na' chaca quiya'.
Ná sca cha' cuxi ná ngua'ni yu
lacua, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha'
cajaa yu cuentya jna'. ¹⁶Xcube' na'
xi ji'i yu clyo, cuati culaá na' ji'i yu
li' —nacui Pilato ji'i ngu'.

¹⁷Lcaa yija lo'o ndyaca tsá ta'a
pascua bi', li' ndu'ni lyaá nu laca
governador ji'i sca ti preso jua'a ti;

18 bi' cha' nguxana ngu', tyucui ña'a taju ngu' stu'ba ti, cuii tsa nxi'ya ngu' ndijña ngu' chaca preso jii Pilato:

—Si'i nu qui'yu re cua'ni lyaá nu'u jii —nacui ngu'—. Yaa lo'o jii yu re. Culaá jii nu Barrabás bi' cha' tyu'u.

19 Na cua ngusu'ba ngu' jii nu Barrabás bi' ne' chcuá xqui'ya cha' ndatsaa tsa jii ñati quichi cha' xuu tya'a ngu' lo'o ngu' xa' tsu' nu laca loo. Cuati cua ndyujui Barrabás jii ñati. 20 Pana ngua ti' Pilato culaá jii Jesús, bi' cha' xa' nchcui' yu lo'o ngu'. 21 Cuii la nguxacui nu quiña'a tsa ñati bi' cha' jii Pilato li':

—iCujui' ca'a clya jii yu lo crusi cha' cajaa yu! —nacui ngu'—. iCujui' ca'a clya jii yu lo crusi! —nacui ngu' quiña'a bi' li'.

22 Nu nchca tyuna quiya' nchcui' Pilato lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' cuxi ngua'ni yu re? Ná nquiye ni sca cha' cuxi jii yu 'na —nacui Pilato—, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha' cajaa yu. Tso'o la si na xcube' ti na' jii yu, ca tiya' la li' culaá na' jii yu.

23 Li' cuii la ngusi'ya ngu' nguxacui ngu' cha' jii nu Pilato bi', cha' cujui' ca'a clya jii Jesús lo crusi. Lye tsa nchcui' ngu', jua'a sti jo'ó nu laca loo nchcui' tsa ngu', bi' cha' ntaja'a Pilato cua'ni ña'a cha' nu ngua ti' ngu'. 24 Li' nda yu chacuayá' cha' caca cha' nu ngüijña ngu'. 25 Lo'o jua'a ngulo laja ti jii yu Barrabás nu ngua'ni tsa cha' cusuu, hasta ndyujui jii ñati, cha' bi' laca nu ngusubi ngu' quichi cha' tyu'u ne' chcuá tyaa tsá bi'. Lo'o li' ndya Pilato jii Jesús jii ngu' cha' cua'ni

ngu' ña'a cha' nu nti' ti ngu' cua'ni ngu' lo'o.

Ngujui' ca'a ngu' jii Jesús lo crusi

26 Lo'o li' ndyaa ngu' sendaru, ndyaa lo'o ngu' jii Jesús cha' cujui' ca'a ngu' jii lo crusi. Li' ndyacia tya'a ngu' sendaru lo'o sca ñati nu naa Simón, nu lo'o ñaa yu ndyaa yu ne' quixi'; ngu' quichi Cirene laca yu bi'. Lo'o li' ngulo ngu' cña jii yu cha' tsaa lo'o yu jii crusi cuentya jii Jesús.

27 Quiña'a tsa ñati lca'a ngu' jii Jesús ndyaa. Jua'a ndya'a quiña'a tsa nu cuna'a, ndyunaa tsa ngu'; cuii tsa nxi'ya ngu' cha' tiji' tsa ti' ngu' jii Jesús. 28 Li' nguxña'a Jesús su ndu ngu' cuna'a bi', cha' chcui' lo'o ngu':

—Cu'ma ngu' cuna'a Jerusalén re, ná xi'ya ma xqui'ya na' —nacui Jesús jii ngu'—. Tso'o la xi'ya ma xqui'ya ycui' ca ti ma, cuati xqui'ya sñi' ma. 29 Cua tyalaa ti tyempo cuxi, lo'o li' ñacui ngu' ndi'ya: “Juani tso'o la ndi' nu cuna'a nu ná ngujui sñi', nu bilya cua'ni cala sca ñati, nu bilya ta cati' sca nu sube”, ñacui ngu'. 30 Li' xana ñati xi'ya ngu': “Tso'o la si clyú ca'ya cuá hichu' na, masi tyacu' cuati yuu hichu' na, cha' tye cha' ji'na tsiya' ti”. Jua'a ñacui ngu' li'. 31 Ña'a ma ñi'ya nu ndyu'ni ngu' lo'o na' juani. ¿Ñi'ya ta cua'ni ngu' lo'o cu'ma ngu' judío li' lacua? Tso'o tsa cha' nu ntsu'u jna'; ntsu'u tsa chalyuu jna', cha' ñi'ya nti' sca yaca cuañi', jua'a nti' na'. Pana cu'ma ni, ná tso'o cha' nu ntsu'u jii ma; na culiji yu'u ti cha' bi' jii ma jua'a ti, cha' ñi'ya nti' sca yaca ncui, jua'a nti' cu'ma —nacui Jesús jii ngu' bi'.

³²Lo'o jua'a ndyaa lo'o ngu' ji'i tya tyucuaa tya'a ñati nu tlyu tsa qui'ya ntsu'u ji'i; ndyaa lo'o ngu' ji'i tyucuaa ñati bi', cha' cujuui ngu' ji'i ñati bi' stu'ba ti lo'o Jesús. ³³Lo'o ndyalaa ngu' su naa La Calavera (ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o), li' ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi ca bi'. La cui' jua'a ngujui'i ca'a ngu' ji'i tyucuaa ñati nu ntsu'u qui'ya tlyu ji'i bi'; ngujui'i ca'a ngu' ji'i tsaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusi nu ndu la'a tsu' cui' ji'i Jesús, cuati ngujui'i ca'a ngu' ji'i chaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusi nu ndu la'a tsu' coca. ³⁴Lo'o tya ndi'i ngu' nu ngujui'i ca'a ji'i ngu' lo crusi, li' nchcui' Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu:

—Sti na! —nacui yu—, cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji'i ngu' re, cha' ná jlo ti' ngu' ni cha' laca ndyu'ni ngu' jua'a.

Li' ndacha ngu' sendaru bi' ste' Jesús ji'i tya'a ngu' laja lo'o ndijya ti ngu' lo'o tya'a ngu'. ³⁵Lo'o jua'a ndi'i tsa ñati cha' ña'a cui'ya ngu' ji'i Jesús. Lo'o ngu' tisiya ni, nxyí lo'o ngu' ji'i Jesús li'. Ndi'ya nacui' ngu' bi':

—Ngu'a'ni lyaá yu ji'i xa' ñati nquicha'; pana juani ntsu'u cha' cua'ni lyaá yu ji'i ycui' ca ti yu, si chañi cha' laca yu Cristo nu ngusubi ycui' Ndyosi ji'i lija chalyuu re —nacui' ngu' bi'.

³⁶Lo'o jua'a ngu' sendaru bi', ngustí lo'o ngu' ji'i yu ñaa ngu' cacua ti su ndu crusi, cuati nda ngu' vino tiye' cha' co'o yu. ³⁷Li' ndu'ni ngu' bi' ji'i yu ndi'ya:

—Cua'ni lyaá nu'u ji'i ycui' ca si laca nu'u rey ji'i ngu' judío —nacui' ngu' sendaru bi' ji'i Jesús.

³⁸Cua nscua letra nde que la su nga'a Jesús lo crusi bi'; ndi'ya nchcui' letra bi': “Nu nde laca rey ji'i ngu' judío”. Sna lo cha'cña ji'i ngu' nscua cha' bi': cha'cña ji'i ngu' griego nscua, lo'o cha'cña ji'i ngu' latín nscua, lo'o cha'cña ji'i ngu' judío nscua.

³⁹Li' chiya'a tsa nchcui' sca nu cuaana tya'a nga'a Jesús lo crusi: —Si chañi cha' Cristo laca nu'u, cua'ni lyaá nu'u ji'i ycui' ca nu'u lacua; lo'o jua'a cua'ni lyaá nu'u ji'i cuare —nacui' ji'i Jesús.

⁴⁰Li' nguxacui' chaca nu cuaana cha' ji'i tya'a:

—¿Ha ná ntsii nu'u ji'i ycui' Ndyosi lacua? Stu'ba nchcubel' ngu' ji'i ca ta'a sna na juani —nacui' ji'i tya'a cuaana—. ⁴¹Liñi tsa ntsu'u cha' nchcubel' ngu' ji'na, cha' bi' laca caya' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni na; pana nu ñati re ni, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni yu.

⁴²Li' nacui' yu bi' ji'i Jesús: —Cusu' Jesús —nacui—, tucua' nu'u cha' jna' nu lo'o xana nu'u cha' caca nu'u loo nde chalyuu —nacui' nu cuaana bi'.

⁴³Nguxacui' Jesús cha' ji'i li': —Chañi cha' nda na' lo'o nu'u —nacui—, juani ti taca tyl'i nu'u lo'o na' ca su tso'o nde cua, ca su ntucua ycui' Ndyosi —nacui' Jesús ji'i.

Ngujuii Jesús

⁴⁴Lo'o cua ngua nde hora, li' ngua talya tyucui' ña'a loyuu; ngua cha' bi' hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusii, ⁴⁵jua'a ngua talya loo cuichaa. Lo'o jua'a nu late' tlyu nu ndacui' ne' laa

tonu bi', ndya'be late' bi' cla'be la.

⁴⁶Hora bi' cuii tsa ngusi'ya Jesús:

—Sti na', qui'ya nu'u cresiya 'na
—nacui yu.

Nu lo'o cua nchcui' yu cha' bi',
hora ti ngujui yu li'.

⁴⁷Lo'o na'a nu capitán jil'i sendaru
romano ñi'ya ngua cha' bi', li'
ngua'ni tlyu jil'i ycui' Ndyosi. Ndi'ya
nchcui' li':

—Chañi cha' ná ntsu'u qui'ya jil'i
jyo'o re tsiya' ti —nacui nu capitán
jil'i sendaru bi'.

⁴⁸Li' lcaa ñati nu ndi'i hora bi', nu
na'a lcaa cha' nu ngua bi', ndu'u
ngu' ndyaa ngu' li'. Ndyu'u tya ngu'
tyiquee ngu' ndyaa ngu' cha' xñi'i
tsa ti' ngu'. ⁴⁹Pana ndyanu lcaa ngu'
tya'a tso'o Jesús ca su ndu crusi,
jua'a nu cuna'a nu cua ndya'a lo'o
yu nu lo'o nguxana ti cña jil'i yu nde
Galilea, ndyanu ngu' bi' tyijyu' ti
ña'a cui'ya ngu' cha' nu ndyaca bi'.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁵⁰Cua ntsu'u sca ñati tso'o nu
ndyu'ni tlyu jil'i ycui' Ndyosi, José
naa nu qui'yu bi'. Arimatea laca
quich'i tyi; loyuu su cuentya Judea,
bi' ndi'i quich'i tyi. Sca nu laca cña
laca nu José bi', stu'ba ti ntucua
lo'o lcaa ngu' tisiya jil'i ngu' judío.
⁵¹Tya tsubi' cua ntajatya nu José bi'
ni jacua' caa ycui' Ndyosi cha' caca
Ni loo nde chalyuu, bi' cha' ná ngua
stu'ba cha' jil'i lo'o tya'a ngu' tisiya
lo'o ngusta ngu' qui'ya jil'i Jesús.
⁵²Ndyaa José li', ndyaa slo Pilato
cha' jña chacuayá' tsa lo'o jil'i jyo'o
Jesús cha' xatsi' jil'i jyo'o bi'. ⁵³Lo'o
cua nda'ya ngu' jil'i jyo'o bi' lo crusi,
li' ngüixii José sca tasá lubii hichu'
jyo'o Jesús; ndyaa lo'o jil'i jyo'o bi'

ngusu'ba jil'i ne' cuaá nu ngulu ngu'
sii' cua'a, su bilya xatsi' ngu' jil'i ñati
tsiya' ti. ⁵⁴Tsa ta'a sii' laca, bi' cha'
tii ti ndi'i ngu' cha' cua xana ti ta'a.

⁵⁵Lo'o nu ngu' cuna'a nu ñaa lo'o
Jesús nde Galilea ni, ndyaa lca'a
ngu' jil'i nu José bi', ndyaa na'a ngu'
cuaá jil'i, cha' cui'ya ngu' cuentya
mala ngusta ngu' jil'i jyo'o Jesús
bi'. ⁵⁶Li' nguxtyuu ngu' ñaa ngu'
nde quich'i chaca quiya'. Li' ngua'ni
cho'o ngu' hitya tyixi xtyi'i, jua'a
setye nu tso'o tsa xtyi'i cha' tyu'u
chu' jyo'o bi'. Pana ngua'a cña' ngu'
tsa ta'a bi', ñi'ya nu nscua cña lo
quityi nu ngua sa'ni cha' cua'ni
ngu'.

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

24 Nu lo'o cua quixee ti tsa
clyo jil'i semana bi', tlya tsa
ndyaa nu ngu' cuna'a bi' to' cuaá
su nguatsi' jyo'o Jesús. Ndyi'ya ngu'
hitya tyixi xtyi'i nu cua ngua'ni
cho'o ngu'. Lo'o xa' nu cuna'a ndyaa
ngu' lo'o. ²Ngulaa ngu' to' cuaá, li'
na'a ngu' quee nu ndyacu' to' cuaá
bi', cha' nga'aa ntsiya quee bi' to'
cuaá; ntucua yaala ti cuaá bi'. ³Li'
ndyatí ngu' ne' cuaá cha' ña'a ngu',
pana nga'aa ntsiya jyo'o Jesús.
⁴Ndyutsii tsa ngu' li', nga'aa jlo ti'
ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu'. Li' na'a
ngu' cha' ndu' tu'cua tya'a nu qui'yu
slo ngu'; ndubi tsa ña'a late' lacu'
nu ngu' qui'yu bi'. ⁵Ntyucua tii
ti'i ngu' li', ndyaca'a ngu' lyuu cha'
ndyutsii tsa ngu' jil'i nu ngu' qui'yu
bi'. Lo'o li' nchcui' ngu' qui'yu bi'
lo'o ngu':

—¿Ni cha' laca nelyana ma jil'i sca
nu lu'ú laja ngu' jyo'o re? —nacui
ngu'—. ⁶Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde,

cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Tyi'u ti' ma ñi'ya nu nacui yu jii' ma lo'o tya ndii' ma ca Galilea. ⁷Cua nacui yu cha' ycui' nu lijya cha' caca yu ñati' ni, nga'a cha' ta ngu' jii' yu ya' ngu' xña'a, cha' cujuu' ca'a ngu' jii' yu lo crusi. Lo'o chu' sna tsa, li' tyu'ú yu chaca quiya' nacui yu.

⁸Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a bi' lcaa cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya tsubi' la cuentya jii' ycui' yu. ⁹Nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichi, ndyalaa ngu' slo nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a jii' Jesús. Li' ndacha' ngu' cuna'a bi' lcaa cha' bi' jii' ngu', lo'o jua'a lcaa ngu' nu nguta'a lo'o Jesús ndyuna ngu' cha' bi' li'. ¹⁰Ndi'ya naa ngu' cuna'a nu ndyaa to' cuaá bi': ndyaa María Magdalena, cuati Juana, lo'o María xtya'a Jacobo, lo'o xi xa' la ngu' cuna'a. ¹¹Pana si'i jua'a ngua, ngua ti' ngu' nu ngua tsa'a bi'; na nguichi tsa cha' hique ngu' cuna'a bi', ngua ti' ngu'. Ná jlya ti' ngu' cha' nu nda ngu' cuna'a bi' lo'o ngu' tsiya' ti.

¹²Sca ti Pedro, hora ti ngusna ndyaa to' cuaá bi'. Chacua' na'a Pedro ne' cuaá bi', cha' ntsiya ti tasá nu ngüixii hichu' jyo'o Jesús nquicha', na'a cha' chaca se'i nde la'a ti ntsiya late' bi'; lo'o li' ngutu'u Pedro ñaa nde toni'i, ngulacua tsa ti' na laca ngua cha' ndyaa jyo'o bi'.

Su ndyaa ngu' tyucuii nde Emaús

¹³La cui' tsá bi' ndu'u ndyaa tucua tya'a ngu' nde quichi Emaús. Quichi bi' ntsu'u tii chaca kilómetro cuayá' tyijyu' jii' Jerusalén. ¹⁴Ndya'a ti ngu' tyucuii, nchcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' jii' lcaa cha' nu ngua bi'.

¹⁵Tya nchcui' tube ngu' jii' cha' bi', lo'o li' ndyalaa ycui' Jesús slo ngu', stu'ba ti ndya'a yu lo'o ngu'. ¹⁶Masi na'a ngu' xi jii' Jesús, pana ná ngua tyuloo tso'o ngu' jii' yu, cha' ntsu'u sca cha' nu ngua'a jii' ngu'. ¹⁷Li' nchcuane Jesús jii' ngu':

—¿Ni cha' nchcui' tube cu'ma lo'o lijya ma tyucuii re? ¿Ni cha' laca xñi'i ti' ma? —nacui Jesús jii' ngu'.

Se'i ti ndyatú ngu', ¹⁸lo'o li' nguxacui tsaca nu naa Cleofas cha' jii' Jesús:

—Tyucui ña'a chalyuu cua jlo ti' ngu' na laca nu ngua nde Jerusalén tsá nu nteje tacui ca ti. ¿Ha sca ti nu'u nu ná jlo ti' na laca nu ngua nde Jerusalén bi'? Jlo ti' lcaa ngu' xa' quichi nu ñaa ta'a.

¹⁹—¿Na laca ngua? —nacui Jesús jii' ngu'.

Li' nguxacui ngu' cha' jii' yu: —Cha' jii' Jesús Nazaret —nacui ngu'—, tu'ba jii' ycui' Ndyosi ngua yu bi' nchcui' Ni lo'o ñati. Ngua tsa jii' cha' tu'ba, lo'o jua'a ngua tsa jii' ngua'ni quiña'a tsa cha' tlyu cuentya jii' ycui' Ndyosi; jua'a quiña'a tsa ñati' na'a jii' cha' tlyu bi'. ²⁰Li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' nu laca cña, nda ngu' jii' yu ndyaa cha' cujuu' ngu' jii' yu lo crusi. ²¹Cua sna tsá nteje tacui nu ngua cha' bi'. Lo'o cuare ni, jlya tsa ti' ya jii' yu nquicha', cha' bi' laca nu cua'ni lyaá jii' ngu' Israel tya'a na, cha' nga'aa caca loo ngu' xa' tsu' jii' na, cha' tyi'i tso'o ti na loyuu quichi tyi na, ngua ti' ya. ²²Pana juani nchcutsii xi ngu' cuna'a tya'a ndya'a ya jii' ya, cha' tlya tsa juani ndyaa ngu' cuna'a bi' to' cuaá, ²³lo'o nga'aa nquije jyo'o Jesús bi'

ji'i ngu'. Ñaa ngu' li', nda ngu' cha' lo'o ya cha' cua na'a ngu' sca cha' tlyu. Na ngulu'uloo ti tucua tya'a xca ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' ngua ti' nu ngu' cuna'a bi'; nacui xca bi' ji'i ngu' cha' lu'ú Jesús juani. ²⁴Lo'o ti ndyaa xi ngu' tya'a ngua tsa'a cua to' cuaá li'. Lo'o li' na'a ngu' ji'i xca bi' ñi'ya nu nacui ngu' cuna'a bi' ji'i ya, pana ná na'a ngu' ji'i ycu' Jesús.

²⁵Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu tya'a ndyaa yu tyucuii:

—Lyiji tsa cha' ji'i cu'ma cha' ca cuayá' ti' ma scaa cha'; tiya' tsa nxñi ma lcaa cha' nu nda ngu' jyo'o nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la. ²⁶¿Ha si'i na cua ntsu'u cha' chcube' nu laca Cristo bi' ñi'ya nu ngua juani? Tiya' la li' tyalaa Cristo su tso'o tsa ña'a su tyucua ycu' li'.

²⁷Li' nguxana Jesús ngulu'u yu cha' ji'i ngu', ña'a cha' nu cua nscua lo quityi cusu' cha' ji'i ycu' yu. Nguxana ngu' lo'o quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o li' nchcui' ngu' lo lcaa quityi nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni.

²⁸Cua tyalaa ti ngu' ca quichi' su tsa'a ngu', li' ngua'ni Jesús ñi'ya si na tya tsa'a la yu tyucuii tyijyu' la. ²⁹Pana ndatsaa tsa ngu' ji'i yu cha' tyanu yu slo ngu'. Nacui ngu' ji'i yu: —Tyanu nu'u lo'o cua cha' cua ngusii tsa juani, cua ca talya ti.

Li' ndyatí Jesús ndyaa ni'i cha' tyanu yu lo'o ngu'. ³⁰Pana nu lo'o cua nga'a yu lo'o ngu' to' mesa, li' ngusñi yu sca xlyá, ndya yu xly'a'be ji'i ycu' Ndyosi; lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi', cha' ta yu ji'i ngu'. ³¹Bi' hora laca nu ndyaala cloo ngu', cha' ndyuloo tso'o ngu' ji'i yu. Li' nguliji yu'u yu slo ngu', nga'aa na'a ngu' ji'i yu li'. ³²Hora ti nacui tsaca ji'i tya'a:

—¿Ha ná chañi cha' tso'o tsa ngua ti' na? —nacui—. Ti ti nguti'i cresiya ji'na lo'o lijya ycu' nchcui' lo'o na tyucuii, nu lo'o nda yu cha' lo'o na, ñi'ya nu nchcui' quityi cusu' —nacui ji'i tya'a.

³³Li' xty'i ti ndyanu ngu', hora ti ngusñi ngu' tyucuii nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde Jerusalén chaca quiya'. Ca bi' ndyalaa ngu' ca su ndyu'u ti'i nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi', lo'o xi xa' la tya'a ndya'a ngu' ndi'i ngu' bi'. ³⁴Hora ti nchcui' ngu' nu nga'a ni'i bi' lo'o ngu' nu ndyalaa ca ti li':

—Chañi cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya' —nacui ngu'—. Cua na'a Simón ji'i yu.

³⁵Lo'o nu ngu' nu ndyaa nde Emaús ni, nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu ngua ji'i ngu' tyucuii; nacui ngu' ñi'ya ngua cha' ndyuloo ngu' ji'i ycu' Jesús nu lo'o ngulacua yu ji'i xlyá bi'.

Ngulu'uloo Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu

³⁶Tya nchcui' ti ngu' ji'i cha' bi' lo'o tya'a ngu', lo'o li' ñaa ycu' Jesús. Ndatu yu cla'be laja ngu' cha' chcui' yu lo'o ngu':

—Ti ti tyi'i tyiquee ma —nacui yu ji'i ngu' bi' li'.

³⁷Ntsii tya ngu' ndi'i ngu' li', nclyacua tsa ti' ngu', cha' sca cui'i ti na'a ngu', nti' ngu'. ³⁸Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—¿Ni cha' laca ntsii ma ndi'i ma? —nacui—. ¿Ni cha' laca nclyacua tsa ti' ma? —nacui yu ji'i ngu'—.

³⁹Ña'a ma ya' na', ña'a ma quiya' na'; la cui' ti na' laca. Cala' ma 'na, cha' taca jlya ti' ma cha' na' laca.

Sca cui'i ti ni, ná ntsu'u cuaña' ji'i, lo'o jua'a tyijya ná ntsu'u ji'i; pana cua na'a mā cha' ntsu'u cuaña' 'na —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁴⁰Li' ngulu'u ya' ycu'i yu, ngulu'u quiya' yu ji'i ngu'. ⁴¹Ná ngua tyuloo tso'o ngu' ji'i yu xqui'ya cha' chaa tsa ti' ngu' ngua, cha' ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i yu. Bi' cha' nacui Jesús ji'i ngu':

—¿Ha ntsu'u na cacu na' ji'i mā?

⁴²Li' nda ngu' sa yu'be cualya ngüi'i ji'i yu, lo'o sa yu'be jble' cuiña' cuityu.

⁴³—Tso'o —nacui Jesús li'.

Ngusñi yu ji'i na bi', ndyacu yu ji'i nde slo ngu' li'. ⁴⁴Lo'o ti nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cha' nu ngua ca ti 'na, bi' laca cha' nu cua ndacha' na' ji'i mā lo'o tya ndi'i na' lo'o cu'mā tya tsubi' la —nacui yu—. Cua nacui na' ji'i mā cha' nga'a cha' caca 'na lcaa cha' nu cua nscua cuentya 'na lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a lo quityi nu nguscua jyo'o ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni, lo'o jua'a lo quityi Salmos nscua cha' bi'.

⁴⁵Li' ngulu'u Jesús ji'i ngu' ña'a cha' nu nchcui' quityi cusu' bi'.

⁴⁶Nacui yu ji'i ngu':

—Cua sa'ni nscua cha' cajaa ycu'i na' nu laca na' nu Cristo bi', lo'o tsa nchca tyuna lo'o cua ngujuii

na', li' nscua cha' tyu'ú na' chaca quiya'. ⁴⁷Li' ntsu'u cha' ta ngu' cha' ji'i ycu'i na' lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu. Nde Jerusalén xana mā cacha' mā cha' bi' ji'i ngu' clyo. Nga'a cha' chcui' mā lo'o ñati cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'; li' cua'ni clyu ti' ycu'i Ndyosi ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'. ⁴⁸Lo'o cu'mā ni, taca chcui' mā cuentya jna', cha' jlo ti' mā lcaa ña'a nu cua ngua 'na. ⁴⁹Lo'o jua'a ta na' Xtyi'i ycu'i na' ji'i mā, cha' cua nchcui' Sti na' cha' ta Ni Xtyi'i ycu'i Ni ji'i mā; bi' cha' tyanu mā nde Jerusalén re, ña'a cuayá' nu caja juersa ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i ma. Tyu'u bi' nde cua cha' caa tyanu ne' cresiya ji'i mā.

Ndyacui Jesús ndyaa yu nde cua

⁵⁰Li' ndu'u Jesús quichi Jerusalén bi', ndyaa lo'o yu ji'i ngu' ca to' quichi Betania bi'. Nde bi' ngusicua ya' Jesús cha' culacua yu ji'i ngu'. ⁵¹Laja lo'o nclyacua yu ji'i ngu', hora ti ndu'u yu ndyaa yu nde cua li'. ⁵²Ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'i yu, li' xa' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde Jerusalén. Tso'o tsa ngua tyiquee ngu' li', ⁵³lu'ba tsa ndya'a ngu' ne' laa cha' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi. Tsa lo cua ti cha'.

Quityi nu nguscua San Juan ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Ngua nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi ñati

1 Nu ngua tya clyo la ndi'i ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ndi'i yu nu laca tyucui cha' ji'i ycuí' Ndyosi; nguti'i yu bi' lo'o ycuí' Ndyosi. Nu yu nu laca cha' bi', stu'ba ntsu'u cha' ji'i yu lo'o ycuí' Ndyosi. ²Stu'ba ti nguti'i yu bi' lo'o ycuí' Ndyosi nu ngua tya clyo la. ³Lo'o yu bi' ngüiñá Ni lcaa lo na; ni sca na nu ntsu'u chalyuu, ná ngüiñá Ni ji'i si ná lo'o yu bi'. ⁴Ca slo ycuí' Ndyosi ndu'u yu bi' yaa cha' caca tso'o cresiya ji'i ñati chalyuu na. Ngua'ni yu cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' líñi, xqui'ya xee nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na. ⁵Ña'a ti tya ntyiji'i xee bi' su talya nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' cuxi, cha' ná caca ji'i ngu' cuxi xubi' xee bi'.

⁶⁻⁷Nda ycuí' Ni ji'i Juan cha' chcuí' lo'o ñati cha' ji'i xee nu cua ta ti Ni cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati. Cua yaa Juan cha' ta cha' bi' lo'o ñati, cha' xñi lcaa ñati cha' ji'i ycuí' Ndyosi xqui'ya cha' nu nchcuí' Juan lo'o ngu'. ⁸Si'i nu xee nu nda ycuí' Ndyosi laca ycuí' Juan, na yaa ti Juan cha' culu'u cha' bi' ji'i ñati. ⁹Nu laca xee nu chañi ca, cua liya

yu bi' lo yuu cha' ta xee nu caca tyu'ú ne' cresiya ji'i cua ña'a ca ñati.

¹⁰Ndi'i yu bi' lo yuu, la cui' ti cha' nu cua nda ycuí' Ni lo'o ñati. Lo'o yu bi' ngüiñá Ni chalyuu, pana ná ndyuloo ñati chalyuu ji'i yu bi' li'.

¹¹Yaa yu bi' chalyuu su laca tyi nquicha', lo'o jua'a ñati chalyuu nu ngüiñá yu, ná ndyuloo ngu' ji'i yu.

¹²Pana ndi'i xi ñati nu cua ngusñi cha' ji'i yu, jlya ti' ngu' bi' ji'i yu li'; ji'i ñati bi' nda Ni chacuayá' cha' caca ngu' bi' sñi' ycuí' Ndyosi.

¹³Lo'o ñati nu laca sñi' ycuí' Ndyosi ni, ná nclya ngu' bi' ñi'ya nu nclya scaa sñi' ñati; sñi' ycuí' Ndyosi laca ngu' bi', si'i sca ñati chalyuu laca nu ndu'ni cucui cresiya ji'i ngu' bi'.

¹⁴Ngua yu bi' ñati, la cui' yu nu laca cha' ji'i ycuí' Ndyosi. Stu'ba ti nguti'i yu lo'o na nde chalyuu. Cua na'a ya ji'i yu cha' tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i yu, cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi. Xcuí' tso'o tsa ndu'ni yu lo'o na, xcuí' cha' líñi nchcuí' yu. ¹⁵Nde laca cha' nu nchcuí' Juan cha' ji'i nu Jesús bi'. Cuii nchcuí' Juan li':

—Nu nde laca nu qui'yu nu ni na' ji'i ma cha' tyu'u tucua tiya' la nde chalyuu —nacui Juan—, masi

tlyu la cha' ntsu'u ji'i ycu'i yu que na'. Jua'a ni na' ji'i ma, cha' nu lo'o bilya cala na' cua lu'ú ycu'i yu.

¹⁶Lcaa na tsiya' ti ntsu'u ji'i Jesús, lo'o lcaa tsá ndyiji cha' tso'o ji'na xqui'ya Jesús. ¹⁷Cua sa'ni nda jyo'o Moisés cha' lo'o ñati, lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ñati cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Pana nu lo'o yaa Jesucristo ni, xa' ña'a ngua'ni Ni; nda tsa Ni cha' xlya'be ji'na, ngulu'u Ni cha' liñi ji'na li'. ¹⁸Ni sca ñati ná na'a ngu' ji'i ycu'i Ndyosi; sca ti Jesús nu ngulu'u ji'na ñati chalyuu na ñi'ya laca ycu'i Ndyosi. Lo'o nu Jesús bi' ni, laca yu nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi, nu tyaca'a tsa ji'i Ni.

**Nchcuane ngu' judío ji'i Juan
Bautista: “¿Tilaca laca nu'ú?”**

¹⁹Nda Juan cha' lo'o tyuu tya'a sti jo'ó lo'o ngu' xirta; ngutu'u ngu' nde quichi Jerusalén, ndyalaa ngu' su ndi'i nu Juan bi' li'. Cua ngulo ngu' judío nu ndi'i ca bi' cña ji'i ngu' bi', cha' caa ngu' slo Juan cha' xcuane ngu' ji'i Juan tilaca laca.

²⁰Ná ntyuju'u ti' Juan; liñi nda cha' lo'o ngu' cha' si'i ycu'i laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda Ni ji'i cha' caa nde chalyuu.

²¹—¿Tilaca laca nu'ú lacua? —nacu' ngu'—. ¿Ha jyo'o Elías laca nu'ú?

—Si'i bi' laca na' —nacu' Juan.

—Cua tyu'u tucua ti sca nu cusu' nu chcu'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ya, nti' ya —nacu' ngu'—. ¿Ha si'i nu bi' laca nu'ú?

—Si'i na' —nacu' Juan li'.

²²—¿Tilaca ta laca nu'ú? —nacu' ngu'—. Ntsu'u cha' xacu' ya cha' ji'i

ñati nu ngulo cña ji'i ya cha' caa ya ca nde. ¿Ñi'ya cha' nchcu'i ta nu'ú cha' ji'i ycu'i ca?

²³Li' nguxacu' Juan cha' ji'i ngu' bi':

—Ndi'ya cha' ndu'ni na' lo'o cui' nchcu'i na' nda na' cha' lo'o ñati su ndu' na' ne' quixi': “Xquiñi clya ma tyucui' su caa nu Xu'na na”. Bi' laca sca cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu cua nchcu'i jyo'o Isaías lo'o ngu' sa'ni.

²⁴Lo'o xi ngu' fariseo nguti'i laja ngu' nu yaa slo Juan. Tacati tsa ndu'ni ngu' bi'. ²⁵Nchcu'i' ngu' bi' lo'o Juan li':

—¿Ni cha' laca ndu' nu'ú ntyucuatya nu'ú ji'i ngu' si si'i nu ñati tlyu bi' laca nu'ú, si si'i jyo'o Elías laca nu'ú, si si'i nu cusu' nu chcu'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi laca nu'ú?

²⁶—Lo'o hitya ti ntyucuatya na' ji'i ngu' —nacu' Juan—. Pana ndu' chaca ñati slo cu'ma juani, masi ná nslo ma' ji'i yu bi'. Tiya' la yaa nu ndu' bi' nde chalyuu, na' ngula yala la; pana tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i ycu'i, sube la cha' jna' —nacu' Juan ji'i ngu'—. ²⁷Tso'o tsa cña ngujui 'na nti' na' —nacu'—, masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata.

²⁸Jua'a ngua nde loyuu su cuentya Betábara, ca su ndu' Juan ntyucuatya ji'i ngu'. Nde chaca tsu' sta'a Jordán ntsu'u Betábara bi'.

**Nu msta' lu'ú cha' cuityi
qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati**

²⁹Ca chaca tsá na'a Juan cha' cua lijya ti Jesús slo. Lo'o li' nacu' Juan ji'i ñati nu ndu' slo:

—Ña'a tso'o ma' ji'i nu cusu' cua —nacu'—. Cua ngusubi ycu'i

Ndyosi ji'í nu cua cha' caca yu sca msta' lu'ú, cha' cuityí lcaá qui'ya nu ntsu'u ji'í ñati' chalyuu —nacui—.

³⁰Cha' ji'í yu bi' nchcui' na', nu lo'o ni na' ji'í mā cha' cua tyu'u tucua ti sca ñati' loyuu re. Tlyu la cha' ji'í yu bi' que na', masi tiya' la ndu'u tucua bi'. Jua'a ni na' ji'í mā cha' nu lo'o tya lyiji cala na', cua lu'ú yu bi'. ³¹Lo'o na' ni, ná ndyuloo na' ji'í ycuí' yu bi'; pana cua yaa na' ntyucuatya na' ji'í ñati' lo'o hitya ti cha' caca tyuloo ngu' Israel ji'í yu bi'.

³²Chaca quiya' tso'o tsa nchcui' Juan cha' ji'í Jesús lo'o ngu':

—Cua na'a na' lo'o ngutu'u Xtyi'i ycuí' Ndyosi nde cua yaa ngua'ya lo Jesús ñi'ya nda'ya sca paloma —nacui—. ³³Ná ndyuloo na' ji'í Jesús clyo, pana ycuí' Ndyosi laca nu ndacha' cha' bi' 'na, ycuí' Ndyosi laca nu ngulo cña jna' cha' tyucuatya ji'í ngu'. Ndi'ya nchcui' Ni lo'o na': “Lo'o ña'a nu'u cha' lijya nda'ya Xtyi'i ycuí' Na' lo sca ñati'”, nacui' Ni, “li' caca cuayá' ti' nu'u cha' yu bi' laca nu tyucuatya ji'í ngu' lo'o Xtyi'i ycuí' Na', nga'aa si'i lo'o hitya ti”.

³⁴Ycuí' ti na' cua na'a na' ji'í cha' bi'. Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' yu bi' laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi; na cua ngusubi Ni ji'í yu bi'.

Ñati' nu ndyaca tsa'a ji'í

Jesús nu ngua clyo

³⁵Ngua chaca tsa, xa' ndu Juan, ndu lo'o tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í; yaa Jesús li'. ³⁶Na'a Juan ji'í yu, lo'o li' nchcui' Juan cha' ji'í Jesús:

—Nu cua caca msta' lu'ú nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'í cha' cajaa yu xqui'ya na.

³⁷Lo'o ndyuna nu tucua tya'a ngu' bi' cha' nu nacui' Juan, li' ndyaa lca'a ngu' bi' ji'í Jesús. ³⁸Nguxtyacui Jesús tyucuii su yaa, na'a yu cha' lca'a ngu' bi' ji'í. Li' nchcuane Jesús ji'í ngu':

—¿Na laca tsaana cu'ma?

—Mstru —nacui' ngu' ji'í Jesús—, ¿macala ndi'í nu'u?

—Caa na'a mā xi 'na —nacui' Jesús li'.

³⁹Bi' cha' ndyaa ngu' ni'í ca su ndyalaa Jesús, ndyaa chcuí' ngu' lo'o yu. Ngua hora cua jacua nde ngusii lo'o ndyalaa ngu' ca bi', lo'o li' ndyanu ngu' lo'o yu tyucui nde ngusii.

⁴⁰Ngua tucua tya'a ñati' nu ngutu'u lca'a ji'í Jesús li', nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Juan lo'o ngu'. Tsaca yu bi' nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca. ⁴¹Hora ti ndyaa Andrés ndyaana ji'í tya'a, la cui' nu Simón bi'. Li' nchcui' Andrés lo'o:

—Cua nquijeloo ji'í ya ñi'ya nu laca Cristo, nu ñati' tlyu nu nda Ni ji'í lijya nde chalyuu —nacui'.

⁴²Lo'o li' ndyaa lo'o ji'í Simón ca slo Jesús. Ña'a tsa Jesús ji'í Simón bi', ndi'ya nacui' yu ji'í li':

—Simón naa nu'u —nacui'—, sñi' Jonás laca nu'u; pana Cefas ca naa nu'u nde loo la —ñi'ya nti' na chcuí' na cha'cña ji'na: sca quee; stu'ba ti ndyu'u cha' bi' lo'o Pedro.

Ngusi'ya Jesús ji'í Felipe

lo'o ji'í Natanael

⁴³Ca chaca tsa, li' ngua ti' Jesús tyaa yu nde Galilea. Li' ndyacia tya'a yu lo'o sca nu qui'yu nu naa Felipe:

—Ya'a nu'u lo'o na' —nacui' Jesús ji'í Felipe li'.

⁴⁴La cui' ngu' Galilea laca Felipe bi', jua'a laca Andrés lo'o Pedro; quichi Betsaida laca quichi tyi ngu'.

⁴⁵Li' ndyaa Felipe cha' chcu' lo'o Natanael tya'a ndya'a nu Felipe bi': —Cua na'a ya ji'i Cristo, nu ñati tlyu nu cua sa'ni nguscua jyo'o Moisés cha' ji'i lo quityi ji'i ycu' Ndyosi —nacui Felipe—. La cui' cha' ji'i yu bi' cua nchcu' leaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni. Jesús naa yu bi', sñi' sca nu naa José. Nazaret laca quichi tyi yu.

⁴⁶—¿Ha tso'o quichi bi'? —nacui Natanael—. ¿Ha ntsu'u ñati tso'o nde quichi Nazaret bi'? —Yaa na'a nu'u xi ji'i lacua —nacui Felipe.

⁴⁷Lo'o na'a Jesús cha' lijya Natanael slo, li' nacui:

—Nde cua lijya sca ngu' Israel nu chañi cha' ndyu'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi. Ná ntsu'u cha' cuiñi ji'i yu jua tsiya' ti.

⁴⁸Nchcuane Natanael ji'i Jesús li': —¿Ñi'ya ngua jinu'u, cusu', cha' ndyuloo nu'u jna'?

Li' nacui Jesús:

—Lo'o tya lyiji chcu' Felipe lo'o nu'u, tya li' na'a na' jinu'u ca su ndu ne' yaca quityi ca bi'.

⁴⁹—Mstru —nacui Natanael—, chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, nu'u laca Rey nu laca loo ji'i ngu' Israel.

⁵⁰Lo'o li' nguxacui Jesús cha' ji'i Natanael:

—¿Ha bi' cha' jlya ti' nu'u jna' —nacui yu—, xqui'ya cha' cua nchcu' na' lo'o nu'u cha' cua na'a na' jinu'u ca ne' yaca quityi bi'? —nacui—. Cha' xca ti laca bi', tonu la cha' ña'a nu'u nde loo la.

⁵¹Lo'o li' nacui Jesús ji'i ngu':

—Ta na' sca cha' liñi lo'o ma juani —nacui yu—. Nde loo la ña'a ma cha' tyucua yaala ca su ntucua ycu' Ndyosi nde cua. Li' caca cuayá' ti' ma cha' cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati chalyuu. Lo'o ca su tyu na' bi', ca bi' ña'a ma ji'i ngu' xca nu ndi'i slo ycu' Ndyosi; tya'a ngu' bi', tyacui ngu' bi' nde cua, ca'ya ngu' bi' nde su tyu na'.

Ndyaa Jesús su ngujui clyo'o ngu'

2 ¹⁻²Lo'o ngua sna tsa, li' ndyaa xtya'a Jesús su ngujui clyo'o ngu' ca quichi Caná nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o jua'a cua nguane ngu' ji'i Jesús lo'o ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, bi' cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a. ³Lo'o li' nga'aa ngujui vino co'o ngu' nu ndi'i ta'a bi', ndye bi'. Li' ndyaa xtya'a Jesús ndyaa cacha' ji'i yu: —Cua ndye vino ndyo'o ngu' —nacui.

⁴Nguxacui Jesús cha' ji'i xtya'a li': —¿Ha cña 'na laca cua? Tya lyiji tyalaa hora cha' culu'u loo na' ji'i ñati tilaca laca na'.

⁵Masi jua'a nchcu' yu, ndi'ya nchcu' xtya'a yu lo'o msu li': —Cua'ni ma ñi'ya nu ñacui yu cha' cua'ni ma —nacui.

⁶Nde cua ti ndu scuá tya'a quityu' hitya, quityu' tonu ndya' lo'o quee laca bi'. Lo'o ngutsa'á quityu' bi', ntsu'u masi jacuayala litro, masi sca siyentu litro hitya, cha' cua laca cña nu ntsu'u ji'i ngu' judío bi', cha' qui'í quiya' ngu' lo'o tsa'a ngu' ni'i.

⁷Li' nacui Jesús ji'i msu bi':

—Cua'ni cha'á ma quityu' cua lo'o hitya.

Ngua'ni cha'á ngu' quityu' bi' ña'a cuayá' nu ngutsa'á tso'lo.

⁸—Culo ma xi hitya —nacuĭ Jesús li'—. Yaa lo'lo ma jil'i cha' co'lo nu ñati nu ndyu'ni ta'a re.

Jua'a ngua'ni ngu' li', nda ngu' xi hitya co'lo ngu'. ⁹Ndyo'lo cuayá' nu laca loo jil'i ta'a bi', lo'lo li' vino ndyaca. Ná jlo ti' nu cusu' bi' macala ngutu'u vino bi', msu ti jlo ti' cha' hitya ndyaa ndyiqui'ya ngu' tsa laca vino bi'. Li' ngusi'ya nu laca loo jil'i ta'a bi' jil'i cutsii, nchcui' lo'lo:

¹⁰—Xa' ñati ni —nacuĭ—, xcui' vino nu tso'lo la laca nu nda ngu' ndyi'yu ñati lo'lo nxana ti ta'a; ña'a cuayá' nu nguaala' ti' ngu' cha' ndyo'lo tsa ngu' vino bi', ca li' nda ngu' vino cuxi la cha' co'lo ngu' nu ndi'i ta'a —nacuĭ nu laca loo jil'i ta'a jil'i cutsii—. Pana nu'u ni, masi cua tye ti ta'a, hasta li' nda nu'u vino nu tso'lo la cha' co'lo na. Tso'lo tsa bi'.

¹¹Ca quichi Caná nde loyuu su cuentya Galilea ngua cha' bi' lo'lo nguxana ngua'ni Jesús cha' tlyu cuentya jil'i ycu' Ndyosi. Lo'lo cha' tlyu bi' ngulu'u loo ycu' Jesús jil'i ngu', cha' ña'a ngu' cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u jil'i ycu' yu. Bi' cha' nguxana ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu, jlya ti' ngu' jil'i ycu' ca Jesús.

¹²Tiya' la li' ngutu'u Jesús ndyaa yu nde quichi Capernaum. Ndyaa yu lo'lo xtya'a yu, lo'lo ngu' qui'yu tya'a yu, lo'lo ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu ndyaa ngu'; pana xti ti tsa ndyanu ngu' ca bi'.

**Ngulo'o Jesús jil'i ngu' cuxi
nu ntsu'u ne' laa tonu**

¹³Cua ngulala ti ta'a pascua jil'i ngu' judío bi', lo'lo li' ndyaa Jesús ta'a nde Jerusalén. ¹⁴Ndyaa Jesús

ne' laa tonu ca bi', lo'lo li' na'a yu cha' ndi'i tsa ngu' ndyu'ni ngu' ngana ne' laa bi'; ndujui' tsa ngu' toro, ndujui' ngu' xlya', ndujui' ngu' paloma cha' caca msta jil'i ngu' ne' laa. Lo'lo jua'a nga'a ngu' nu ndu'ni ngana jil'i ñati lo'lo nchcutsa'a ngu' cñi nu cua'nijo'lo jil'i ngu' ne' laa, ntucua ngu' bi' to' mesa jil'i ngu'.

¹⁵Lo'lo li' ngusñi Jesús sca reta cha' quiji'li yu jil'i ngu' nu ndyu'ni ngana bi', cha' culo'lo yu jil'i ngu' bi' tyu'u ngu' to' laa bi'; lo'lo xlya' jil'i ngu', lo'lo toro jil'i ngu', lo'lo lcaa yu'ba jil'i ngu', ngulo'lo yu jil'i ngu' ndu'u ngu' nde liya'. Li' nguxlyú yu mesa su ntucua ngu' nu nchcutsa'a cñi, nchcuaa yu jil'i cñi bi'. ¹⁶Li' nacui Jesús jil'i ñati nu ndujui' paloma bi': —Yaa lo'lo ma jil'i yu'ba cua nde liya' —nacuĭ yu—. Nga'aa cua'ni ma cha' ni' lcaya' caca ni' tlyu re jil'i Sti na'.

¹⁷Li' ndyi'u ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' jil'i sca cha' nu nscua lo quityi jil'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la: “Caca ñu'u ti' na' cha' tiji' tsa ti' na' jil'i ni' su laca tyi nu'u”, nacui quityi bi'.

¹⁸Ñasi' tsa ngu' judío li', bi' cha' nchcuane ngu' jil'i Jesús ndi'ya: —¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni nu'u jua'a? ¿Ñi'ya cua'ni nu'u cha' jlya ti' ya hi?

¹⁹—Cuityi ma ni' re —nacuĭ Jesús—, lo'lo li' chu' sna tsa xa' cuiñá na' jil'i chaca quiya'.

²⁰Li' nacui ngu' jil'i Jesús: —Tu'ba ntucua scuá yija ndye ndya' laa tlyu re —nacuĭ ngu'—. ¿Ha taca jinu'u cuiñá jil'i chaca quiya' chu' sna tsa ti?

²¹Pana si'i cha' jil'i laa tlyu nchcui' Jesús, masi nda yu sca cha' lo'lo ngu'

ñi'ya nu caca ji'i ycu' ca yu, ñi'ya nu tyu'ú ycu' chaca quiya' lo'o cua ngujui yu. ²²Bi' cha' lo'o cua ndyu'ú Jesús chaca quiya', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ñi'ya nu nacui Jesús ji'i ngu' tsa' bi'; li' jlya ti' ngu' cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni, lo'o jua'a jlya ti' ngu' ña'a cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya li'.

Jlo ti' Jesús ñi'ya nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati

²³Lo'o ndi'i Jesús Jerusalén ta'a pascua bi', li' nxana quiña'a ñati jlya ti' ngu' cha' ji'i ycu' yu, nu lo'o cua na'a ngu' lcaa cha' tlyu nu ngua'ni yu. ²⁴Pana jlo ti' Jesús cha' ná jlya tso'o ti' ngu' ji'i, cha' tso'o tsa ndyuloo yu ji'i ngu', lcaa ña'a cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i scaa ñati. ²⁵Ná ntsu'u cha' cacha' xa' ñati ji'i yu ñi'ya ntsu'u cresiya ji'i scaa ngu', cha' jlo tsa ti' ycu' ca yu ñi'ya ntsu'u cresiya ji'i lcaa ñati.

Jesús lo'o Nicodemo

3 Ntsu'u sca ngu' cusu' ji'i ngu' judío nu naa Nicodemo, ngu' fariseo laca. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycu' ngu', nti' ngu'. ²Ndyaa nu cusu' bi' sca talya su nga'a Jesús:

—Mstru Jesús —nacui—, jlo ti' ngu' cha' nu'u laca sca mstru nu nda ycu' Ndyosi ji'i lijya chalyuu, cha' ná ngua jinu'u cua'ni ni sca cha' tlyu si ná nxyucua ycu' Ndyosi jinu'u. Ná nchca ji'i ñati chalyuu cua'ni ngu' jua'a —nacui Nicodemo ji'i Jesús.

³Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani: ndu'ni ycu' Ndyosi Sti

na' cha' cala ñati chaca quiya', si nti' ngu' xñi ngu' cha' ji'i ycu' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu' —nacui.

⁴—¿Ñi'ya caca cala na chaca quiya' si cua cusu' na? —nacui Nicodemo ji'i Jesús— ¿Ha taca tyati na ne' xtya'a na chaca quiya' cha' xa' cala na? —nacui.

⁵⁻⁶—Ta na' sca cha' liñi lo'o nu'u juani —nacui Jesús—. Ñati laca nu nclya lo'o ndu'ni cala ñati chalyuu ji'i, pana Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' cha'a cresiya ji'i ngu' —nacui Jesús—. Ntsu'u cha' caca cucui cresiya ji'i ma si cua nti' ma cha' culo ycu' Ndyosi cña ji'i ma. Ntsu'u cha' tyu'u ma lo hitya, lo'o jua'a ntsu'u cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma —nacui Jesús ji'i Nicodemo—. ⁷Ná culacua tsa ti' nu'u cha' nchcui' na' lo'o nu'u cha' ntsu'u cha' cala ñati chaca quiya'. ⁸Cui'i ni, nchca cui'i macala su nti'; masi nduna na cha' ndañi nchca cui'i li', pana ná nchca cuayá' ti' na macala ngutu'u, ma nde tsa cui'i bi' li' —nacui yu—. La cui' jua'a laca lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi, ná nchca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ndu'ni Ni cha' caca cui cresiya ji'i ngu' —nacui Jesús ji'i.

⁹—¿Ñi'ya jua'a? ¿Ñi'ya caca cha' bi'? —nacui Nicodemo li'.

¹⁰Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o: —¿Ha si'i mstru cusu' laca nu'u ji'i ngu' judío? ¿Ni cha' laca ná nda nu'u cuentya ji'i cha' bi' lacua? —nacui yu—. ¹¹Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'u. Nu cuare, liñi nchcui' ya ji'i sca cha' nu cua jlo ti' ya, sca cha' nu cua na'a ya, pana ná ntucua ma tsiya' ti cha' nu nchcui' ya —nacui

yu—. ¹²Ntsu'u cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma cuentya ji'i chalyuu re, pana ná jlya ti' ma cha' bi'. ¿Ñi'ya caca cha' jlya ti' ma jna' si chcui' na' lo'o ma scaa cha' nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi nu laca loo? —nacu'i Jesús ji'i Nicodemo—.

¹³Bilya tsa ni tsaca ñati ca slo ycui' Ndyosi. Sca ti na' nu nda ycui' Ndyosi 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cua ndya'a na' cajua, cha' cajua laca tyi na'. ¹⁴Lo'o nguti'i jyo'o Moisés nde nati' btyi bi' cua sa'ni la, ngusicua yu ji'i sca cuaña chcuá nu ndacui chu' yaca cha' ña'a ngu' cuaña bi', cha' caca jo'o ji'i quicha nu ntsu'u ji'i ngu' bi' —nacu'i Jesús—. Ñi'ya nu ngusicua ji'i cuaña bi', jua'a nga'a cha' sicua ngu' jna' lo crusi, na' nu lijyaa cha' caca na' ñati. ¹⁵Lo'o li' cua ña'a ca cu'ma nu xñi ma cha' jna', li' caja chalyuu tso'o ji'i ma, chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacu'i Jesús ji'i Nicodemo—.

Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati

¹⁶Ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'i ñati chalyuu, bi' cha' cua nda ycui' Ni jna' nu laca Sñi' ycui' ca Ni lijya na' chalyuu. Ná tsa ñati ca bilyaa si xñi ngu' cha' jna', nu laca sca ti Sñi' ycui' Ndyosi; caja chalyuu tso'o ji'i ngu' bi', chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacu'i Jesús—. ¹⁷Si'i cha' sta ycui' Ndyosi Sti na' qui'ya ji'i ñati chalyuu nda Ni jna' lijya na' chalyuu, na cua lijya na' cha' cuityi na' qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu; bi' cha' cua nda Ni jna' lijya na' —nacu'i Jesús—.

¹⁸Ná xcube' ycui' Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu xñi cha' jna'. Cua

ngua'ni cuayá' Ni ji'i leaa ñati nu ná nxñi cha' jna', cha' xcube' Ni ji'i ngu', cha' ná ntaja'a ngu' jlya ti' ngu' jna' cha' laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi —nacu'i Jesús—. ¹⁹Na cua nda ycui' Ndyosi xee lijya lo yuu, pana ná ntaja'a ñati chalyuu tyi'i su xee bi'. Ntsu'u tsa ngu' nu ndiya la ti' tyi'i ngu' su talya ña'a, cha' xña'a tsa ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta Ni ji'i ngu' bi'. ²⁰Ná nti' nu ñati xña'a bi' cha' ta ycui' Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu'. Tyijyu' ti ndya'a ngu' bi' su ná ña'a xa' ñati ji'i ngu', xqui'ya cha' xcui' cha' cuxi ndu'ni ngu' bi' —nacu'i Jesús—. ²¹Ñati nu xñi leaa cha' liñi nu nda Ni lo'o ñati ni, nda ycui' Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Ndi'i ngu' su xee bi', cha' taca ca jlo ti' xa' ñati cha' ndyu'ni ngu' bi' cua ña'a ca cña nu nclyo ycui' Ndyosi ji'i ngu'.

**Xa' nda Juan Bautista
cha' ji'i Jesús lo'o ñati**

²²Tiya' la li' ndyaa Jesús, ndyaa lo'o ñati nu ndyaca tsa'a ji'i yu, nguti'i ngu' xi nde loyuu su cuentya Judea. Ntyucuatya Jesús ji'i ngu' ca bi'. ²³Lo'o jua'a nga'a Juan cacua ti, cha' lo'o tya ntyucuatya Juan ji'i ngu'. Sca se'i su naa Enón, ca bi' ngutu Juan, cacua ti ji'i sca se'i su naa Salim. Ca bi' ntyucuatya ji'i ngu' cha' ca bi' ntsu'u tsa hitya. Ndyaa tsa ngu' cha' tyucuatya ji'i ngu'. ²⁴Tya lyiji su'ba ngu' ji'i Juan ne' chcuá tyempo bi'.

²⁵Lo'o li' nda xi ngu' judío cha' cusuu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan; nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu' ñi'ya nu tso'o la cua'ni

ngu' cha' caca lubii cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ²⁶Bi' cha' yaa ngu' slo Juan cha' chcu' ngu' lo'o:

—Mstru —nacui ngu'—, nu ñati nu yaa slo nu'u nde chaca tsu' sta'a Jordán tya tsubi' la, la cui' nu nacui nu'u cha' loo la laca ycu' yu, cua ndyalaa yu bi' ntyucuatya yu ji'i ñati nde tsu' re juani. Ndyaa tsa ngu' slo.

²⁷Li' nguxacui Juan cha' ji'i ngu' bi':

—Tsa lo cua ti cña nchca ji'i scaa na cua'ni na, tsa ña'a nu nda ycu' Ndyosi chacuayá' cua'ni scaa na —nacui—. ²⁸Cua ndyuna ma ñi'ya nu ni na' ji'i ma tsubi' ti, cha' si'i na' laca Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti chalyuu. Cua laca ti cña ntsu'u jna' cha' yala la ngutu'u tucua na' loyuu re cha' quiñi tyucui su caa ycu' —nacui Juan—. ²⁹Ñi'ya nu laca lo'o ngujui clyo'o ngu', sca ti nu cutsii bi' ngujui clyo'o lo'o nu cuxii; pana lcaa tya'a tso'o cutsii nu ndi'i ca bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'. Ñi'ya lo'o chaa ti' ngu' ndi' ngu' lo'o ngujui clyo'o ngu', jua'a na' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ña'a na' ji'i ngu' nu ndya'a lo'o Jesús —nacui Juan—. ³⁰Lo'o jua'a caca tlyu la ycu' yu, sube la nscua cha' caca na' li'.

Nde slo ycu' Ndyosi ngutu'u Jesús

³¹Loo la laca ycu' Cristo cha' ngutu'u yu nde cua ca su ntucua ycu' Ndyosi, yaa yu nde chalyuu. Pana nu Juan ni, sñi' sca ñati chalyuu ngua bi'; nde chalyuu ntsu'u tyi, nchcu' ñi'ya nu nchcu' ñati ti. Nu Jesucristo ni, yaa yu

bi' nde cua ca su ndi' ycu' Ndyosi, ³²nda yu cha' liñi lo'o na cuentya ji'i lcaa na nu cua na'a yu, lcaa cha' nu cua ndyuna yu ca bi'. Pana ná ntaja'a ñati xñi cha' nu nda yu lo'o ngu'. ³³Si taquiya' na ji'i cha' nu nda Jesús, li' ndu'ni na lo'o tya'a na cha' liñi tsa laca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na. ³⁴Nda Ni ji'i nu Jesucristo bi' yaa chalyuu, lo'o jua'a xcu' cha' ji'i ycu' Ndyosi nda yu lo'o na xqui'ya Xtyi' ycu' Ndyosi. Lo'o ycu' Ndyosi ni, ná ntsu'u cha' tye cha' ta Ni Xtyi' ycu' Ni ji'na. ³⁵Ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi Sti yu ña'a Ni ji'i Sñi' Ni, la cui' Jesús bi'; lo'o jua'a lcaa chacuayá' nu ntsu'u ji'i ycu' Ni, la cui' ti cua nda Ni ji'i Sñi' Ni lijya. ³⁶Lo'o xñi ñati cha' ji'i Jesús, Sñi' ycu' Ndyosi, ná nga'a cha' tye chalyuu tso'o nu ta Ni ji'i ngu' bi'. Pana ñati nu ná taquiya' tsiya' ti ji'i cha' nu nchcu' Jesús, ná ta Ni chalyuu tso'o ji'i ngu' bi'; xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' li'.

Nu cuna'a ngu' Samaria

4 Lo'o li' ndyuna ngu' fariseo, nda ngu' cuentya cha' quiña'a la ñati ndya'a lo'o Jesús cha' caca tsa'a ngu' ji'i yu, jua'a ntyucuatya yu ji'i ngu'; xti la ngu' ndi' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan. ²Pana si' ycu' Jesús nu ntyucuatya ji'i ngu' bi'; nu ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a ji'i, bi' laca nu ntyucuatya ji'i ngu'. ³Nu lo'o ngua cuayá' ti' Jesús cha' cua ndyuna ngu' fariseo cha' bi', li' ndu'u yu nde loyuu su cuentya Judea, ndyaa yu chaca quiya' ca loyuu su cuentya Galilea bi' li'. ⁴Nu lo'o ndyaa Jesús tyucui, nteje tacui yu nde loyuu su cuentya

Samaria. ⁵Li' ndyalaa yu quichi Sicar, sca quichi su ndi'i ngu' Samaria. Ndi'i quichi bi' lo yuu nu nda jyo'o Jacob ji'i jyo'o José sñi'. ⁶Ca bi' ndu sca tyuu pilya nu nacui ngu' cha' tyuu ji'i jyo'o Jacob laca bi'. Nde hora ngua li', lo'o jua'a ngua cña' tsa Jesús tyucuii. Li' ndyaa tucua yu to' tyuu bi'. ⁷⁻⁸Cua ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lquichi, ndyaa ngu' cui'ya ngu' na cacu ngu'. Lo'o li' yaa sca nu cuna'a ngu' Samaria yaa qui'ya hitya.

—¿Ha ná ta xi hitya co'o na'? — nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'.

⁹—Ngu' judío laca nu'u —nacui nu cuna'a bi'—, lo'o na', ngu' Samaria laca na'. ¿Ni cha' laca ndijña nu'u hitya jna' cha' co'o nu'u? —nacui nu cuna'a bi'.

Nacui jua'a cha' ná ntsu'u cha' ji'i ngu' Samaria lo'o ngu' judío tyempo bi'. ¹⁰Li' nguxacui Jesús cha' ji'i nu cuna'a bi':

—¿Ha ná jlo ca ti' nu'u ña'a cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi ji'i ñati? —nacui Jesús—. Si jlo ca ti' nu'u tilaca laca nu ngüijña hitya co'o jinu'u, ná tyiquee' chcu' nu'u lo'o na' cha' ta na' hitya co'o ycu' nu'u li' —nacui—, lo'o li' ta na' hitya co'o nu'u nu chañi ca cha' cua'ni cu'ú cresiya jinu'u.

¹¹—Cusu' —nacui nu cuna'a bi' ji'i Jesús—, qui'ñi tsa tyuu re; ná lo'o cubeta jinu'u —nacui—. ¿Ñi'ya caca culo nu'u hitya cha' cua'ni cu'ú nu'u 'na? —nacui—. ¹²¿Ha tlyu la nu'u que jyo'o cusu' Jacob ji'na nu nda tyuu re ji'i ya? —nacui—. Ndyi'yu jyo'o bi' hitya tyuu re, lo'o jua'a ndyi'yu sñi' yu, lo'o scu' ngu' ndyi'yu hitya re.

¹³—Lo'o co'o ngu' hitya tyuu re —nacui Jesús—, xa' tyucua nguityi ngu' tiya' la —nacui yu—. ¹⁴Lo'o co'o ngu' hitya nu ta na', nga'aa tyucua nguityi ngu' tsiya' ti li' —nacui—. Ta na' sca lo hitya co'o ngu' nu cua'ni cu'ú cresiya ji'i ngu'. Ndi'ya laca bi': ñi'ya si laca sca suu hitya nde ne' cresiya ji'i ngu', jua'a ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' li'.

¹⁵Li' nguxacui nu cuna'a bi' cha' ji'i Jesús:

—Ta clya nu'u hitya bi' co'o na', cusu' —nacui—, cha' nga'aa tyucua nguityi na', cha' nga'aa ta cña 'na cha' caa qui'ya na' hitya ca nde.

¹⁶Li' nchcu' Jesús lo'o nu cuna'a bi':

—Yaa clya nu'u yaaqui'ya ji'i clyo'o cha' caa ca nde.

¹⁷—Ná ntsu'u clyo'o na' —nacui nu cuna'a bi' li'.

—Liñi nchcu' nu'u lo'o na' cha' ná ntsu'u clyo'o nu'u —nacui Jesús li'—. ¹⁸Cua ca'yu quiyá' ngujui clyo'o nu'u sa'ni la, lo'o jua'a si'i clyo'o laca nu qui'yu nu nga'a lo'o nu'u juani —nacui—. Liñi tsa cha' nu nchcu' nu'u lo'o na'.

¹⁹—Cusu' —nacui nu cuna'a bi'—, cua ngua cuayá' ti' na' juani cha' tii tsa nu'u; sca nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cha' nchcu' Ni lo'o ñati laca nu'u —nacui—. ²⁰Ca'ya cua' cua ni, tacati tsa ca'ya cua' cua ji'i jyo'o cusu' ji'i ya, cha' nde bi' ti ngua'ni tlyu ngu' jyo'o bi' ji'i ycu' Ndyosi; pana xa' cha' nti' cu'ma' ngu' judío, cha' nacui ma' cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi sca ti ca ne' laa tlyu ca Jerusalén.

²¹—Cua'a jyaca' nu'u jna' —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'—. Cua

ngulala ti tyempo cha' nga'aa
 cua'ni tlyu mā jil'i ycuil' Ndyosi nde
 ca'ya tacati cua, ni si'i ca quichi
 Jerusalén —nacui—. ²²Cu'ma' ngu'
 Samaria ni, lo'o ndu'ni tlyu mā jil'i
 ycuil' Ndyosi ná nslo mā ti jil'i ndu'ni
 tlyu mā; pana ngu' judío cuare,
 nslo ya ti jil'i ndu'ni tlyu ya, cha' sca
 ngu' quichi tyi ya laca nu ñati tlyu
 nu cua'ni lyaá jil'i lcaa ñati —nacui
 Jesús jil'i nu cuna'a bi'—. ²³Cua
 ngulala ti hora, cua la cui' hora
 ndyaca juani, cha' cua'ni tlyu mā
 jil'i ycuil' Ndyosi tyucui tyiquee mā.
 Lo'o jua'a xtyucua Xtyi'i ycuil' Ni jil'i
 mā li', cha' jua'a nti' ycuil' Ndyosi
 cha' cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na
 jil'i Ni. ²⁴Ná taca ña'a na jil'i ycuil'
 Ndyosi; ñi'ya laca sca xee nu tso'o
 tsa ntyijil'i lijya, jua'a laca ycuil'
 Ndyosi. Ñati nu chañi cha' nti' ngu'
 cua'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' Ni, nga'a
 cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i Ni tyucui
 tyiquee ngu'; xtyucua Xtyi'i ycuil'
 Ndyosi jil'i ngu' bi' li'.

²⁵Lo'o li' nguxtyacui nu cuna'a bi'
 cha' lo'o Jesús chaca quiya':

—Nda na' cuentya cha' cua caa ti
 sca ñati tlyu nu ta ycuil' Ndyosi
 jil'i cha' caa chalyuu, nu caca naa
 Cristo —nacui—. Lo'o caa yu bi', li'
 culu'u liñi yu lcaa cha' tucui ji'na.

²⁶Li' nacui Jesús jil'i nu cuna'a bi':
 —La cui' bi' laca na' nu nchcui'
 lo'o nu'u juani.

²⁷Li' xa' yaa ñati nu ndyaca tsa'a
 jil'i, ndube tsa ti' ngu' cha' ntucua
 Jesús ndya cha' lo'o sca nu cuna'a.
 Pana ná nchcuane ngu' jil'i nu cusu'
 bi': ¿Ni cha' nti' nu cuna'a cua lo'o
 nu'u? ¿Ni cha' nda nu'u lo'o nu
 cuna'a cua? ²⁸Li' ngusta nu cuna'a
 bi' te'i hitya lo yuu, ngutu'u ndyaa

lquichi; ndyaa cho' ndyaa ndacha'
 cho' jil'i ngu' quichi cha' tsa'a ngu'
 tsa'a na'a ngu' jil'i Jesús.

²⁹—Cajua ti ndu sca ñati nu tii tsa
 —nacui nu cuna'a bi'—. Lcua ti lo
 cña nu ngua'ni na' yaa na' chalyuu,
 lcaa cha' bi' cua ndacha' nu cusu' bi'
 jna'. ¿Ha bi' nu laca Cristo nu ñati
 tlyu nu cua caa ti, nti' cu'ma'?

³⁰Li' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' ca
 su ntucua Jesús. ³¹Laja li' ndu ñati
 nu ndyaca tsa'a jil'i, tya'na nchcui'
 ngu' lo'o Jesús cha' cacu yu xi tyaja.
 —Mstru —nacui ngu'—, cacu nu'u
 xi.

³²—Cua nguaala' ti' na' —nacui
 Jesús li'—. Cua ntsu'u xi na ndyacu
 na' re nu ná nslo mā jil'i.

³³Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a
 jil'i lo'o tya'a ngu':

—¿Ha yaa ngu' yaa lo'o ngu' na
 cacu yu? —nacui ngu'.

³⁴Ndi'ya nacui Jesús jil'i ngu' bi'
 li':

—Lo'o ndu'ni na' cña jil'i ycuil'
 Ndyosi Sti na', li' ndyaala' ti' na'
 ñi'ya si cua ndyacu na', ñi'ya si cua
 ndyo'o na' hitya —nacui yu—. Nga'a
 cha' cua'ni tye na' cña nu nda Ni
 'na lijya nde chalyuu —nacui—.

³⁵¿Ha ná chañi cha' nu nchcui' ngu'
 ndi'ya? “Lo'o caca jacua co', lo'o ti
 caca clacua” —nacui Jesús jil'i ngu'
 nu ndyaca tsa'a jil'i—. Pana chaca
 cha' ñacu' na' jil'i mā juani, cha'
 xña'a mā xi jil'i ñati quiña'a jua nu
 cua lijya ti slo na —nacui—. Nti' tsa
 ngu' bi' cuna ngu' cha' nu chcu' na'
 lo'o ngu'. Ñi'ya laca sca xtya nu tso'o
 tsa ndyatsi, cha' cua ngulala ti caca
 clacua, jua'a laca ngu' bi'. ³⁶Caja
 xcaya' msu 'na nu cua'ni clacua bi', ni
 ná nga'a cha' tye cña nu cua'ni msu

bi'. Lo'o li' stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ngu' nu cua ngusañi si'yu, la cui' ñati nu ngusañi cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi lcaa su ndi'i ñati tya clyo la; stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ñati nu cua na'a lo'o ndyatí ca cha' bi' ne' cresiya ji'i ngu' —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. ³⁷Chañi laca cha' nu nchcui' ngu': "Tsaca laca nu ndyataa nscua', chaca laca nu cua'ni clacua". ³⁸Nu cu'ma ni, cua ngulo na' cña ji'i ma —nacui Jesús—, cha' tsa ma cua'ni tye ma sca cña nu bilya cua'ni ma, cha' tyaa ma tyaa lo'o ma ji'i ñati ca slo na', cua ña'a ca ñati nu xñi cha' 'na. Xa' ñati cua ngua'ni cña bi' yala la, lo'o juani ña'a ma ñi'ya nu ndu'u tucua cña nu ngua'ni ngu' tya li'.

³⁹Lo'o jua'a tyuu tya'a ngu' Samaria, ngu' ca tyi ni, cua ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús xqui'ya cha' nu nda nu cuna'a bi' lo'o ngu': "Lcua ti lo cña nu ngua'ni na' yaa na' chalyuu, lcaa cha' bi' nchcui' nu cusu' bi' lo'o na'", nacui nu cuna'a bi' ji'i ngu'.

⁴⁰Lo'o li' ndyalaa ngu' Samaria bi' ca su ntucua Jesús, tya'na nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' tyanu la xi quichi tyi ngu'. Bi' cha' ndyanu Jesús ca bi' tya tyucuaa tsá li'. ⁴¹Lo'o ndyuna la ngu' cha' nu nda ycu'i Jesús lo'o ngu', cua quiña'a la ngu' ngusñi ngu' cha' ji'i yu. ⁴²Li' nacui ngu' bi' ji'i nu cuna'a bi':

—Si'i xqui'ya nu'u ngusñi ya cha' ji'i yu juani. Na cua nchcui' ycu'i yu lo'o ya, bi' cha' jlya ti' ya cha' nu nchcui' yu; cua nda ya cuentya cha' chañi cha' laca nu cusu' re Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti cha' cua'ni lyaá ji'i lcaa ñati chalyuu.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sñi' ngu' laca cña

⁴³Lo'o ndu'u scua tucua tsá bi', li' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya Samaria ndyaa nde loyuu su cuentya Galilea. ⁴⁴Cua nacui yu cha' nga'aa ndu'ni chi ngu' loo ñati tya'a quichi tyi ngu', si ta ñati bi' cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ndyaa yu nde Galilea chaca quiya'. ⁴⁵Lo'o cua ndyalaa yu nde loyuu bi', tso'o tsa nchcui' ngu' Galilea lo'o. Cua na'a ngu' bi' lcaa cña tonu nu ngua'ni Jesús nu lo'o ndyaa yu ta'a quichi Jerusalén bi', cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a.

⁴⁶Lo'o li' xa' ndyaa Jesús ca quichi Caná loyuu su cuentya Galilea chaca quiya'; quichi bi' ngua su ngüiñá Jesús vino lo'o hitya ti, cha' co'o ngu' nu nguti'i ta'a bi'. Ca bi' ntsu'u sca ñati tlyu nu ndya'a ne' xña ji'i rey, pana quicha tsa sñi' ntsiya ca to' tyi nu cusu' bi' nde quichi Capernaum. ⁴⁷Lo'o cua ndyuna nu laca cña bi', cha' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya Judea ndyalaa yu sca quichi cacua ti su ndi'i nu cusu' bi', la cui' nde loyuu su cuentya Galilea, li' ndyaa nu cusu' bi' slo Jesús. Ndijña tsa cha' clyu ti' ji'i Jesús cha' tsa yu quichi tyi nu cusu' bi', cha' tsa yu cua'ni yu jo'o ji'i nu piti quicha bi', cha' cua cajaa ti.

⁴⁸—¿Ni jacua' jlya ti' ma ji'i ycu'i Ndyosi? —nacui Jesús ji'i nu cusu' bi' li'—. ¿Ha ná jlya ti' ma cha' caca cua'ni Ni cña si ná lo'o cua'ni na' sca cña tonu cha' ña'a cui'ya ma xi ji'i?

⁴⁹—Cusu' —nacui nu laca cña bi' jil'i Jesús—, cua'ni cha' tso'o tsaá nu'u to' tyi na' juani, nu lo'o bilya cajaa ti sñi' na'.

⁵⁰—Tyaa nu'u ca to' tyi —nacui Jesús jil'i—, ca tso'o sñi' nu'u jua'a ti. Ná cajaa bi'.

Jlyá ti' nu laca cña bi' cha' nu nchcui' Jesús lo'o. Li' ngutu'u nu cusu' bi' ndyaa quichi' tyi. ⁵¹Tyucui' bi' su nguxtyuu ndyaa, ndyacua tya'a lo'o msu jil'i:

—Tya lu'ú sñi' nu'u, cusu' —nacui msu jil'i—. Nga'aa cajaa bi' juani.

⁵²—¿Ni hora ngua tso'o la sñi' na'? —nchcuane nu laca cña bi' jil'i msu li'.

—Tya la caa, hora cua tsaca nde ngusii, li' ndyu'u tyique' jil'i —nacui msu jil'i.

⁵³Li' ngua cuayá' ti' sti nu piti bi', cha' la cui' hora lo'o nchcui' Jesús lo'o cha' tyaca tso'o sñi', la cui' hora bi' ngua tso'o sñi'. Li' jlyá ti' nu cusu' jil'i Jesús, lo'o jua'a jlyá ti' lcaa ngu' nu ndi'i ca to'ni'i jil'i.

⁵⁴Cua ngua tucua quiyá' nu ngua'ni Jesús sca cña tonu cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea bi', tya lo'o nguxtyuu yu nde Galilea.

Ngu' nu nchcu' tyucui' nu ntsiya to' tayu'

5 Chaca yija lo'o ngua ta'a nde Jerusalén cuentya jil'i ngu' judío, ndyaa Jesús ta'a chaca quiyá' li'. ²Nde Jerusalén bi' ntsu'u sca to' lo'o quichi' su naa to' lo'o jil'i xlyá'. Ca bi' nscua sca tayu' piti, Betesda naa tayu' bi' cha'cña jil'i ngu' judío bi'. ³Tyi'i ca to' tayu' piti bi' ndacui ca'yu tya'a corredor su ndi'i quiña'a

tsa ngu' quicha; nu cuityi', nu cu' quiyá', nu nchcu' tyucui', ndi'i ngu' ca bi' ntajatyá ngu' ña'a cuayá' nu quiña lo hitya tayu' bi'. ⁴Nda ti' ngu' quichi' bi', cha' tyijyu' ndacui cuayá' ti nda'ya sca xca jil'i ycu'i' Ndyosi nu yaa nde cua, ndyaa ne' hitya tayu' bi', cha' xquiña lo hitya bi'; nu quicha nu ndyaa yala la ndyaata chcu to' hitya bi' lo'o nguiña ca ti lo hitya, bi' laca nu ndyaca tso'o jil'i cua ña'a ca quicha nu ntsu'u jil'i, nacui' ngu'. ⁵Cua ntsiya sca nu quicha quiyá' ca bi'; cua calaa tyii ntucua snu' yija ntsiya quicha. ⁶Lo'o na'a Jesús jil'i nu quicha bi' ca su ntsiya, li' ngua cuayá' ti' yu cha' cua sa'ni ntsiya. Li' nchcuane Jesús jil'i nu quicha bi' si chañi cha' nti' tyaca tso'o.

⁷—Cusu' —nacui jil'i Jesús—, ná tucui ntsu'u 'na nu caca xtyucua xi 'na cha' tsaá lo'o 'na to' hitya lo'o nguiña lo hitya bi'. Ndatu' ca na' lo'o yala la ndyaa xi xa' ñati' lo tayu' cua.

⁸—Tyatu' clyá nu'u juani —nacui Jesús li'—, xcu' late' cua hi' lo'o jaa' cua, tyaa lo'o jil'i to' tyi.

⁹Lo'o li' jua'a ngua, hora ti ndyaca tso'o nu quicha bi'. Li' nguxana ndu'u ta'a, ndyaa lo'o jil'i jaa' jil'i. Tsa saru ngua li'. Tacati tsa tsá bi' jil'i ngu' judío, nga'aa ndu'ni ngu' cña li'. ¹⁰Bi' cha' nchcui' nu ngu' judío bi' lo'o nu ngua quicha bi':

—Tsá nu ndi'i cña' ngu' laca juani —nacui' ngu' bi' jil'i—. Ná ntsu'u chacuayá' jinu'u tsiya' ti cha' tya'a lo'o jil'i jaa' cua hi' juani.

¹¹Li' nguxtyacui nu ngua quicha cha' lo'o ngu':

—Nu ngua'ni jo'o 'na, bi' laca nu ngulo cña 'na cha' tya'a na' tyaa lo'u ji'i jaa' re toni'i 'na li' —nacu'i.

¹²—¿Tilaca ngulo cña hi' cha' tyaa lo'o ji'i jaa' cua hi'? —nacu'i ngu' bi'.

¹³Ná jlo ti' nu ngua quicha quiya' bi' tilaca ngua'ni jo'o ji'i. Nguti'i tsa ngu' ca bi', lo'o ná tucui na'a ji'i Jesús lo'o ngutu'u ndyaa. ¹⁴Ca ngusii la xa' ndyaca tya'a Jesús lo'o nu ngua quicha bi' lo'o ndya'a yu ne' laa. Li' nacui Jesús ji'i:

—Cua ndyaca tso'o nu'u juani —nacu'i yu—, bi' cha' xtyanu nu'u tyucuii cuxi cua hi' cha' nga'aa tyacua xa' quicha tlyu la hi'.

¹⁵Ndyaa nu ngua quicha bi' li', ndyaa ndacha' ji'i ngu' judío bi', cha' Jesús naa nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o. ¹⁶Ngua cuayá' ti' ngu' bi' li', cha' ngua'ni Jesús cha' tlyu lo'o nu quicha bi' tsá ta'a lo'o ndi'i cña' ngu', bi' cha' ngunasí' tsa ngu' judío bi' ji'i Jesús. Nguxana ngu' bi' ngulacua cuxi ti' ngu' ña'a ngu' ji'i yu, ngua ti' ngu' cujuii ngu' ji'i yu. ¹⁷Pana nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tya lyiji tye cua'ni Sti na' cña —nacu'i Jesús—, lo'o jua'a na', tya ndyu'ni na' cña.

¹⁸Bi' cha' chii tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío bi' ña'a ngu' ji'i Jesús, ntsu'u tsa ngu' bi' nu nti' cujuii ji'i Jesús li'. Ti'í ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i yu, cha' ná ndaquiya' yu tsá ta'a ji'i ngu', nacui ngu'. Ná ndiya ti' ngu' tsiya' ti cha' nacui Jesús cha' ycu'i Ndyosi laca Sti yu, cha' stu'ba nti' ycu'i ca yu lo'o ycu'i Ndyosi.

Ycu'i Ndyosi Sti yu laca nu cua nda chacuayá' ji'i Jesús

¹⁹Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' judío bi':

—Ta na' sca cha' liñi lo'o ma juani —nacu'i yu—. Ná sca cña caca cua'ni na' ycu'i ti na', na' nu laca Sñi' ycu'i Ndyosi. Ñi'ya cña nu ña'a na' cha' ndu'ni Sti na', jua'a ti cña ndu'ni na' —nacu'i—. ²⁰Ycu'i Sti na' ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jna', cha' Sñi' ycu'i Ni laca na' —nacu'i Jesús—. Lcaa cña nu ndu'ni Sti na', nclu'u Ni jna'. Lo'o jua'a tya cua'ni la Ni cña tonu nu bilya ña'a ma ji'i, cha' cube ti' ma ji'i ycu'i Ni. ²¹Xa' ta ycu'i Ndyosi chalyuu ji'i ngu' chaca quiya', ji'i cua ña'a ca ñati' nu nti' Ni cha' ta Ni chalyuu ji'i; lo'o jua'a la cui' cña ndu'ni na' nu laca Sñi' ycu'i Ni, ta na' chaca chalyuu ji'i lcau ti ñati' nu nti' na' cha' ta ji'i —nacu'i Jesús ji'i ngu'—. ²²Ná ndu'ni cuayá' Sti na' ji'i ñati' chalyuu; na cua nda Ni chacuayá' jna', cha' Sñi' ycu'i Ni laca, cha' cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati'. ²³Cua nti' Ni cha' cua'ni chi lcaa ñati' loo na' ñi'ya nu ndu'ni chi ngu' loo ycu'i Ni. Pana si ná tyaja'a ñati' cua'ni chi ngu' loo na' nu laca Sñi' ycu'i Ni, la cui' jua'a ná taca cua'ni chi ngu' loo ycu'i Ndyosi nu nda 'na lijyaa.

²⁴Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani: Cua ña'a ca ñati' nu taquiya' ji'i lcaa cha' nu chcu'i na' lo'o ngu', lcaa ñati' nu jlyu ti' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na' nu nda jna' lijyaa, bi' ngu' laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu tso'o nu ta ycu'i Ndyosi ji'i ngu' bi'. Ná cua'ni cuayá' Ni ji'i ngu' bi', ná nscua cha' cajaa ngu' bi'; lcaa tyempo tyi'i ngu' bi' lo'o ycu'i Ndyosi —nacu'i Jesús ji'i ngu'—. ²⁵Lo'o jua'a ta na' chaca cha' liñi lo'o ma —nacu'i—. Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora

ndyalaa juani, cha' xi'ya na' nu laca Sñi' ycuí' Ndyosi ji'í lcaa ñati nu ndi'í chalyuu; ñi'ya laca si na cua ngujuii ngu' laca, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'í ngu'. Lo'o cuna ngu' bi' cha' nu chcuí' na' lo'o ngu', li' caja chalyuu tso'o ji'í ngu', lcaa ñati nu xñi cha' jna' —nacuí Jesús ji'í ngu'—. ²⁶Nchca ji'í ycuí' Ndyosi Sti na' cua'ni cha' xtyacuí cresiya ji'í ngu' cuxi bi', nchca ji'í Ni ta Ni chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'í ngu'. Lo'o jua'a stu'ba nchca jna' lo'o Sti na', cha' cua nda Sti na' chacuayá' cha' cua'ni na' jua'a —nacuí Jesús—. ²⁷Lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' jna' cha' cua'ni cuayá' na' ji'í ñati chalyuu, xqui'ya cha' cua lijya na' chalyuu laca na' ñati. ²⁸Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' mā; chañi cha' tyalaa hora lo'o cañi xi'ya ycuí' Ndyosi Sti na' ji'í lcaa jyo'o ca su ndi'í ngu' nguatsi' ngu'. Li' taquiya' ngu' bi' cha' nu chcuí' Ni, tyu'u ngu' ne' cuaá tyaa ngu' mala su ntsu'u cha' tsa ngu'. ²⁹Ñati nu ngua tso'o cresiya ji'í ni, tyaa ngu' bi' tyi'í ngu' lo'o ycuí' Ndyosi; pana ñati nu ntsu'u cha' cuxi ji'í, tyaa ngu' bi' ca su xcube' Ni ji'í ngu', su tye tsiya' ti cha' ji'í ngu' —nacuí Jesús—.

Chañi cha' stu'ba cha' nu ntsu'u ji'í Jesús lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu

³⁰Ná sca cña caca 'na si sca ti na' —nacuí Jesús—. Lo'o ndyu'ni cuayá' na' ji'í ñati, ndu'ni na' ñi'ya nu nacuí Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Stu'ba ndu'ni cuayá' na' ji'í cua ña'a ca ñati, cha' ndu'ni na' ñi'ya nu nti' ycuí' Sti na' nu nda 'na lijyaa chalyuu; ná ndu'ni na' sca

cha' nu nda'ya hique ti na' —nacuí Jesús li'—. ³¹Ni si'í na ngulo hique ti na' cha' nu nchcuí' na' lo'o mā. Ná jlya ti' xa' ñati si jua'a ti chcuí' na'. ³²Ntsu'u chaca nu jlo ti' cha' liñi laca cha' nu nchcuí' na', lo'o jua'a jlo ti' na' cha' liñi nchcuí' nu bi' —nacuí—. ³³Cua nda mā msu nu ndyaa slo nu Juan bi', lo'o chañi cha' nu nchcuí' Juan lo'o msu bi' cuentya jna'. ³⁴Pana ná ntsu'u cha' caja sca nu chcuí' cha' liñi cuentya jna'. Na nda ti na' cha' bi' lo'o mā cha' caja ñi'ya clyaá ycuí' mā tsā bi' lo'o caca cuayá' ji'í mā slo ycuí' Ndyosi. ³⁵Nu Juan ni —nacuí Jesús li'—, nda yu cha' jna' lo'o ngu' ñi'ya si laca yu sca xee nu ndubi tsa, nu nda xee tyi'í ca chu' su ndi'í yu bi'. Lo'o jua'a tso'o xi ngua ti' mā lo'o nchcuí' Juan lo'o mā li' —nacuí—. ³⁶Pana xti ti cha' 'na nchcuí' Juan lo'o mā; cua quiña'a la cha' caca ña'a mā juani cuentya jna', nu lo'o ña'a mā cña tonu nu nda Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Tya cua'ni na' cña bi' ña'a cuayá' tye bi'. Xqui'ya cña bi' caca cuayá' ti' mā cha' ycuí' Sti na' ngulo cña jna' cha' caa na' nde chalyuu re —nacuí Jesús—. ³⁷Jua'a ngulu'u liñi Sti na' cha' 'na ji'í mā, cha' la cui' Sti na' laca nu cua nda jna' lijyaa. Lo'o cu'mā ni, bilya cuna mā cha' nu nchcuí' Ni, bilya ña'a mā ji'í ycuí' Ni. ³⁸Ná ndyanu cha' nu nchcuí' Sti na' ne' cresiya ji'í mā, cha' ná jlya ti' mā jna' cha' laca na' Sñi' ycuí' Ndyosi nu cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu —nacuí—. ³⁹Lcaa tsā nchcuí' tsa mā lo quityi cusu' ji'í ycuí' Ndyosi; nti' mā cha' lo'o chcuí' mā lo quityi bi', li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'í mā. Chañi cha'

nu nscua lo quityi bi', jua'a taca tyuloo ñati jna' lo'o chcu' ngu' lo quityi bi'. ⁴⁰Pana ná ntaja'a mā jña mā chalyuu tso'o bi' jna'.

⁴¹'Si'i na nti' na' cha' cua'ni chi ñati loo na' —nacui Jesús jil'i ngu'—.

⁴²Pana cu'ma ni, jlo ti' na' cha' xa' ña'a ndu'ni cu'ma, xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee mā tsiya' ti jil'i ycu' Ndyosi Sti na'.

⁴³Cua nda ycu' Ndyosi 'na lijya na' cha' cua'ni na' cña jil'i Ni, pana ná ndaca'a jyaca mā jil'i cha' nu nchcu' na' lo'o mā. Si caa xa' ñati nu cua'ni cña jil'i ycu' ca

ti ngu', hora ti xni mā cha' jil'i ngu' bi' li'. ⁴⁴Bi' cha' ná caja ñi'ya caca xñi mā cha' jil'i ycu' Ndyosi —nacui Jesús—.

Ndulo cha' jil'i mā cha' tso'o ti chcu' ñati jil'i mā, pana ná ndulo cha' jil'i mā cha' tso'o ti cua'ni ycu' Ndyosi lo'o mā.

⁴⁵Si'i na' nu stā qui'ya jil'i mā slo ycu' Ndyosi —nacui Jesús jil'i ngu'—.

Cua laca nscua qui'ya jil'i mā xqui'ya cha' nu cua nda jyo'o Moisés lo'o mā nu ngua tya sa'ni bi', la cui' cha' nu

jlya tsa ti' mā jil'i, nacui mā. ⁴⁶Yala ti xñi mā cha' jna' si chañi cha'

ngusñi mā cha' nu nda jyo'o Moisés bi' lo'o mā —nacui Jesús li'—.

Cha' jna' nguscua jyo'o bi' lo quityi bi', ⁴⁷pana ná ngusñi mā tsiya' ti

cha' nu nguscua jyo'o bi'. Lo'o jua'a ñi'ya cua'ni mā cha' xñi mā cha' nu chcu' na' lo'o mā lacua?

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

6 Tiya' la li' ndu'u Jesús ndyaa nde chaca tsu' tayu' Galilea, la cui' tayu' Tiberias naa tayu' bi'.

²Tsa tlyu ti ndyaa lca'a quiña'a ñati jil'i yu, bi' ñati laca nu cua na'a cña

tonu nu ngua'ni yu lo'o ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ³Li' ndyaa Jesús sca lo cuati, ndyaa

tucua xi ca bi' lo'o ñati nu ndyaca tsa'a jil'i. ⁴Cua ngulala ti ta'a pascua

ngua bi' li', ta'a tlyu jil'i ngu' judío. ⁵Lo'o li' na'a Jesús cha' tsa tlyu

ti ndyalaa quiña'a tsa ñati ca su ntucua ycu'.

Li' nchcuane yu jil'i Felipe:

—¿Macala cui'ya na tyaja cha' cacu ñati quiña'a cua? —nacui Jesús.

⁶Jlo ti' Jesús ñi'ya cua cua'ni ti ycu', pana cua nti' yu cua'ni cuayá' yu jil'i Felipe ñi'ya ña'a cua'ni nu Felipe bi'. ⁷Lo'o li' nguxacu Felipe cha' jil'i yu:

—Ná tyu'u scua tucua mil paxu cha' cui'ya na na cacu lcaa ngu' re, masi xca ti caja xi cacu scaa ngu' —nacui.

⁸Pana ndy sca yu nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús, nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca bi'. Nchcu' Andrés lo'o Jesús li':

⁹—Ndy sca nu piti qui'yu re —nacui Andrés—, lo'o xi ca'yu tya'a

xlyá teje' jil'i, lo'o tucua tya'a cualya sube jil'i —nacui—.

Pana ná tyu'u scua cha' bi' cha' cacu ñati quiña'a re —nacui Andrés jil'i Jesús.

¹⁰—Chcu' mā xi lo'o ñati quiña'a cua cha' tyaca'a ngu' xi lo yuu —nacui Jesús li'.

Sii xi loyuu su tso'o bi' lo'o quiña'a tsa quii sube ndi' ca bi'.

Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti nguti' tsa bi', nu nguti' lo quii bi'.

¹¹Lo'o li' ndaya' Jesús jil'i xlyá bi', ndya yu xly'a'be jil'i ycu' Ndyosi cha' cua nda Ni na

cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá bi', nda yu jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a

ji'i, lo'o ngu' bi' laca nu ndacha xlyá ji'i ngu' quiña'a bi' ca su ndi'i ngu'. Lo'o cualya bi' nda Jesús cacu ngu'. Li' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguaala' ti' lcaa ngu'. ¹²Lo'o cua ndye ndyacu ngu', li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i chaca quiya':

—Xuti'i ma lcaa yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu' jua cha' ná chcuna' bi' —nacui' yu.

¹³Jua'a ngua'ni ngu' li', lo'o ndyanu tii tyucuaa tya'a chcubi ngutsa'á ntsu'u xlyá yu'be bi', yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu'. ¹⁴Lo'o cua na'a ngu' cña tonu nu ngua'ni ca Jesús, li' nacui' ngu':

—Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu chcui' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o na, nu cua tyu'u tucua ti nde chalyuu.

¹⁵Hora ti ngua tii Jesús cha' ngua ti' ngu' taya' ngu' ji'i, cha' tsa lo'o ngu' ji'i cha' caca yu rey nu caca loo ji'i ngu'. Bi' cha' ndu'utsu' Jesús ndyaa cuaana ti nde ca'ya, ndyaa yu sca ti yu.

Ndya'a Jesús lo hitya tayu'

¹⁶Cua ndyaa cuichaa li', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ni, cua ndyaa ngu' nde to' tayu' chaca quiya'. ¹⁷Ndyatí ngu' ne' yaca ni'i cha' xa' xtyuu ngu', cha' tyu'u ngu' nde chaca tsu' tayu', cha' tyalaa ngu' ca quichi' Capernaum chaca quiya', ngua ti' ngu'. Cua ngua talya li', pana bilya tyalaa Jesús su ndi'i ngu'. ¹⁸Lye tsa nchca cui'i lo hitya tayu' bi', hasta ndyatü clyoo'. ¹⁹Cua ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yaca ni'i ji'i ngu' xi ca'yu scuá kilómetro cuayá' tyijyu', li' na'a

ngu' cha' lijya Jesús su ndi'i ngu'; cuayá' lo ti hitya ndya'a yu lijya yu lo hitya. Ndyutsii tsa ngu' lo'o na'a ngu' ji'i yu. ²⁰Bi' cha' hora ti nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Ná cutsii ma, na' laca re —nacui'.

²¹Tso'o tsa ngua ti' ngu' cha' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i bi'. Lo'o li' yala ti ngutu'u yaca ni'i chaca tsu' tayu' bi'.

Lijya lca'a ngu' ji'i Jesús

²²Ca chaca tsa li', tya ndi'i ñati tsa tlyu ti la cui' ca to' tayu' bi'. Sca ti yaca ni'i bi' na'a ngu' ngutacui to' hitya ngusii la caa, pana jlo ti' ngu' cha' ná ndyaa Jesús ne' yaca ni'i bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i; ycu'i' ti ngu' ndyaa ngu'. ²³Lo'o li' ngulaa xi xa' la yaca ni'i nu ngutu'u nde quichi' Tiberias, ndyacu to' hitya cacua ti su ndyacu ngu' xlyá nu cua nda ycu'i' nu Xu'na na xlya'be ji'i ycu'i' Ndyosi cuentya ji'i. ²⁴Lo'o cua ngua cuayá' ti' ngu' cha' nga'aa ndi'i Jesús to' tayu' bi', lo'o jua'a nga'aa ndi'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ca bi', li' ndyatí ngu' ne' yaca ni'i nu ndyalaa bi', ndyaa ngu' ca quichi' Capernaum ndyaana ngu' ji'i Jesús.

Sca lo tyaja nu chañi cua'ni cha' tyaala' ti' na

²⁵Ca chaca tsu' bi' nnyacua ngu' ji'i Jesús. Lo'o ti nchcuane ngu' ji'i yu li':

—Mstru —nacui' ngu'—, ¿ni hora ngutu'u nu'u lijya ti nde?

²⁶Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu': —Ndube tsa ti na' cha' cua lijya ma yaana ma jna' xqui'ya cha' nda na' xlyá nu ndyacu ma tsubi' ti —nacui'—. Nguaala' ti' ma lo'o

ndyacu mā li'. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' lijya mā yaana mā jna', si' xqui'ya cña tonu nu ngua'ni na' cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ²⁷Tso'o la —nacui Jesús li'—, si cua'ni cña ti' mā cha' caja sca cha' nu talo ji'i mā; chañi cha' tyaala' ti' mā li', si caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i mā. Nu na cacu na ni, xtyi' ti talo na bi', yala ti quiñu'u na bi'. Pana na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, ta na' sca cha' tso'o ji'i mā nu cua'ni cha' tyaala' ti' mā, lo'o ná tye tsiya' ti cha' bi' ji'i mā —nacui—. Na cua nda ycu' Ndyosi Sti na' chacuayá' jna' cha' ta na' cha' tso'o bi' ji'i mā.

²⁸Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ni'ya cua'ni ya lacua, cha' caca cua'ni ya cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ya?

²⁹—Ndi'ya laca cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni mā —nacui Jesús—. Xñi mā cha' jna', cha' na' laca Sñi' ycu' Ndyosi, cha' cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu.

³⁰Li' tya nchcuane la ngu' ji'i Jesús:

—¿Ni'ya ña'a cña nu cua'ni nu'u lacua? ¿Ni'ya ña'a cña tonu nu cua'ni nu'u cha' ña'a cui'ya ya xi ji'i, cha' xñi ya cha' jinu'u li'? —nacui ngu' ji'i Jesús—. ³¹Cua nda ycu' Ndyosi na ndyacu jyo'o cusu' ji'na lo'o nguta'a yu'u ngu' lo nati' btyi nu ngua sa'ni li'. Ndi'ya nscua lo quityi cusu' ji'i cha' bi': “Cua nda Ni na ndyacu ngu', na nu ngutu'u ca su ntucua ycu' Ndyosi ngua'ya nde lo yuu”.

³²Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani: Ycu' Ndyosi Sti na' laca

nu ta cha' tso'o nu cacu mā, la cui' cha' bi' laca nu ndyu'u nde su ndi'i ycu' Ni; si' la cui' cha' ñi'ya nu nda jyo'o Moisés ndyacu ngu' cua sa'ni —nacui—. ³³Juani ta Sti na' sca lo cha' tso'o nu cacu mā nu chañi cha' cua'ni cha' tyaala' ti' mā lo'o caja cha' bi' ji'i mā, ñi'ya laca lo'o ndyacu mā tyaja. Ndu'u cha' tso'o bi' ca su ndi'i ycu' Ndyosi, lijya bi' nde lo yuu, nda bi' chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i mā.

³⁴—Cusu' —nacui ngu' ji'i Jesús—, ta clya nu'u cha' tso'o bi' cacu ya, lo'o li' cacu ya ji'i lcaa tsa.

³⁵—Ñi'ya ndu'ni tyaja lo'o ndye ndyacu na ji'i, jua'a cua'ni na' lo'o ñati, si xñi ngu' cha' jna' —nacui Jesús li'—. Ta na' sca chalyuu ji'i ngu' su xcu' ndyaala' ti' ngu' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Lo'o lcaa ñati nu tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o na', nga'aa jña la ngu' xa' lo na cacu ngu'; lo'o xñi ngu' cha' jna', nga'aa tyucua nguityi ngu' li' —nacui—.

³⁶Pana nu cu'mā ni, ñi'ya nu ni na' ji'i mā tsubi' cha' ná jlya ti' mā jna', masi cua na'a mā jna' —nacui Jesús—. ³⁷Lcaa ñati nu cua nda Sti na' jna', ngu' nu ngusñi cha' jna' ni, caca ngu' bi' ñati 'na li'. Tucua na' cha' ji'i ngu' bi', ná culo'o na' ji'i ngu' cha' tyaa ngu' chaca se'i. ³⁸Cua ngutu'u na' nde slo ycu' Ndyosi Sti na', lijya na' nde lo yuu cha' cua'ni na' cña nu ngulo Sti na' 'na; si' cha' cua'ni na' ñi'ya nu ntā' cua'ni tā —nacui Jesús—. ³⁹Na cua nti' Sti na' cha' ná chcuana' ni sca ñati nu cua ngusñi cha' 'na. Lo'o li' cua'ni na' cha' tyu'u ngu' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacui—. ⁴⁰Nde laca cña nu nti' Sti na' nu cua nda

jna' lijyaa cha' caca: cua nti' Ni cha' ná tye chalyuu su tyi'i ngu' lo'o Ni, lcaa ñati nu ndyuloo jna' cha' laca Sñi' Ni, lcaa ñati nu xñi cha' jna'. Lo'o li' chañi cha' cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu.

⁴¹Lo'o li' ná ndiya ti' ngu' judío cha' nchcui' Jesús lo'o ngu' ndi'ya: “Ñi'ya nu ndu'ni tyaja, jua'a cua'ni na' si xñi sca ñati cha' jna'. Sca ti na' nu ngutu'u ca su ntucua ycu' Ndyosi, sca ti na' taca cua'ni na' cha' tyaala' ti' ñati”, nacui Jesús. Nda tsa ngu' cha' lo'o tya'a ngu' cha' ná tso'o cha' bi'. ⁴²Li' nacui ngu':

—¿Ha si'i Jesús sñi' José laca nu jua? —nacui ngu'—. Cua nslo na jii sti yu lo'o xtya'a yu. ¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' yu jua cha' cua ngutu'u yu ca su ntucua ycu' Ndyosi?

⁴³Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu':

—Nga'aa chcui' tsa ma lo'o tya'a ma jii cha' nu nda na' lo'o ma tsa —nacui—. ⁴⁴Ná tucui caca ñati jna' si ná lo'o ycu' Ndyosi Sti na' ngua'ni cha' caca ngu' jua'a. Lo'o li' na' laca nu cua'ni cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacui Jesús—. ⁴⁵Ndi'ya nchcui' sca cha' nu nguscua sca jyo'o cusu' lo quityi nu ngua sa'ni: “Ycu' Ndyosi laca nu culu'u cha' jii ycu' Ni jii ñati”, nacui quityi bi'. Bi' cha' ñati 'na caca lcaa ñati nu taquiya' cha' jii ycu' Ndyosi Sti na', lcaa ñati nu caca tsa'a cha' nu culu'u Ni jii ngu'.

⁴⁶Ná nacui na' cha' cua na'a ñati chalyuu jii Sti na' —nacui Jesús—. Bilya. Sca ti na' cua na'a na' jii

ycui' Ni, cha' cua ngutu'u na' ca slo Ni. ⁴⁷Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o ma juani, cha' ñati nu ngusñi cha' jii ycu' Ndyosi ni, cua laca ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii ngu' —nacui—. ⁴⁸Ta na' sca chalyuu jii ngu' su xcui' ndyaala' tso'o ti' ngu'. ⁴⁹Cua ndyacu jyo'o cusu' jii ma na nu nda ycu' Ndyosi jii ngu', ngua'ya bi' lo yuu lo nati' btyi ca su nguti' ngu'; pana nga'aa lu'ú ngu' bi' juani, masi ndyacu ngu' na bi' sa'ni la. ⁵⁰Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús—, cuentya jii la cui' cha' tso'o nu ta Ni jii ñati, nu chañi cua'ni cha' tyaala' ti' ngu': slo ycu' Ndyosi ngutu'u cha' tso'o bi', lijya bi' chalyuu; chañi cha' lo'o cacu sca ñati jii na bi', ná nga'a cha' tye chalyuu jii ngu' li'. ⁵¹Na' laca nu cha' tso'o nu caja jii ñati —nacui Jesús—. Ngutu'u na' nde slo ycu' Ndyosi lijya na' chalyuu cha' caca na' ñati, cha' caja ñi'ya nu tyaala' ti' ngu'. Nu lo'o xñi ñati cha' jna', ná nga'a cha' tye chalyuu jii ngu' bi' li'; ta na' tyucui ña'a na' jii ngu', cha' jua'a caja chalyuu cucui jii ngu'.

⁵²Li' nguxana ngu' judío bi', lye tsa nxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'. —¿Ñi'ya cua'ni nu jua si ta yu cuaña' ycu' ca yu cha' cacu na?— nacui ngu' jii tya'a ngu'.

⁵³Li' nguxacu' Jesús cha' jii ngu': —Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o ma juani —nacui—, ná taca ca tso'o cresiya jii ma si ná caja lcaa cha' nu jii ycu' na' jii ma, na' nu cua lijyaa chalyuu cha' caca na' ñati. Nga'a cha' tyat' cha' bi' ne' cresiya jii ma, ñi'ya si cacu ma, si co'o ma sca na —nacui Jesús—. ⁵⁴Cua ña'a ca ñati

nu jua'a ti caja tyucui ña'a ycuí' na' jii' ngu', ná nga'a cha' tye chalyuu jii' ngu' bi'. Cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacui Jesús—. ⁵⁵Chañi cha' taca caja tyucui ña'a ycuí' na' jii' ma, ñi'ya laca si caja cuaña' na' cha' cacu ma, ñi'ya laca si caja tañi na' cha' co'o ma. ⁵⁶Lo'o cua ña'a ca ñati nu jua'a cacu ngu', nu jua'a co'o ngu' cha' nu ta na' jii' ngu' —nacui—, lcaa tsá tyi' ngu' bi' lo'o na', tyi' na' lo'o ngu' bi' li'. ⁵⁷Lcaa tyempo lu'ú Sti na' nu nda 'na lijyaa ca nde, lo'o jua'a chacuayá' jii' ycuí' Ni lu'ú na'; chacuayá' 'na tyu'ú ñati nu xñi cha' 'na, ñati nu caja tyucui ña'a na' jii'. ⁵⁸Na' laca nu cha' tso'o nu cacu ngu' bi' —nacui Jesús jii' ngu'—, cha' ngutu'u na' nde slo ycuí' Ndyosi lijya na' lo yuu; si' la cui' tya'a na nu ndyacu jyo'o cusu' ji'na lo nati' btyi cua sa'ni —nacui—. Nga'aa lu'ú ngu' bi' juani, masi cua ndyacu ngu' cha' bi' nu ngua sa'ni li'; pana lo'o caja cha' tso'o bi' jii' ma cha' cacu ma —nacui—, ná nga'a cha' tye chalyuu jii' ma li'.

⁵⁹Jua'a cha' ngulu'u Jesús jii' ngu' Capernaum nde ni' su ndyu'u ti' ngu' cha' cuna ngu' cha' jii' ycuí' Ndyosi.

Taca caca cucui cresiya ji'na si taquiya' na cha' nu nda Jesús

⁶⁰Lo'o ndyuna tyuu tya'a ñati nu ndyaca tsa'a jii' Jesús cha' nu nchcui' yu, li' nacui ngu' bi':

—Tlyu tsa cha' nchcui' nu cusu' re lo'o na. Tso'o la si nga'aa cuna na cha' bi' tsiya' ti.

⁶¹Jlo ti' Jesús cha' nchcui' tsa nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' lo'o tya'a

ngu' cuentya jii' cha' nu cua nda ca ti yu lo'o ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ha ngua tyuju'u ti' ma 'na xqui'ya cha' nu nchcui' na' lo'o ma? —nacui yu—. ⁶²¿Ñi'ya ta culacua ti' ma lo'o ña'a ma jna' cha' tya'a na' ca su ngutu'u na' clyo, na' nu lijyaa chalyuu cha' caca na' ñati? —nacui Jesús jii' ngu' bi'—. ⁶³Nu xtyi' nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, bi' laca nu nda chalyuu tso'o ji'na; si' xqui'ya juersa nu ntsu'u jii' cuaña' ti na lu'ú na —nacui Jesús—. Lo'o jua'a lcaa cha' nu nda na' lo'o ma juani, cuentya jii' sca na nu ta ycuí' Ndyosi jii' ñati laca cha' bi', sca cha' nu tyu'ú ne' cresiya jii' ñati laca bi'; caja chalyuu jii' ngu' si taquiya' ngu' jii' cha' bi'. ⁶⁴Pana tya ntsu'u xi ngu' tya'a ndya'a ma nu ná jlyu ti' jna' —nacui Jesús li'.

Tya lo'o nguxana ti cha', tya li' ngua tii Jesús tilaca laca nu ná jlyu ti' jii' yu, tilaca laca nu cujuí' cresiya jii' yu ca tiya' la. ⁶⁵Li' nacui Jesús:

—Bi' cha' nacui na' jii' ma tsá cha' ná tucui caca ñati jna' si ná cua'ni Sti na' cha' ñati 'na caca ngu' bi'.

⁶⁶Lo'o jua'a ngua li', ngua tyuju'u ti' tyuu tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii' Jesús; nga'aa ntaja'a ngu' bi' tya'a lo'o yu. ⁶⁷Li' nchcuane Jesús jii' nu tii tyucuaa tya'a ñati bi':

—¿Ha lo'o cu'ma nti' ma xtyanu ma 'na?

⁶⁸Li' nguxacui Simón Pedro cha' jii' Jesús:

—Cusu' —nacui—, ¿ma nde ntsu'u chaca se'i su tsa'a ya cha' cuna ya lcaa ña'a cha' liñi nu nchcui' nu'u? Ná nga'a cha' tye chalyuu jii' ya si

cua'a jyaca ya ji'i cha' nu nchcui' nu'u —nacui—. ⁶⁹Jlya ti' ya jinu'u. Cua jlo ti' ya cha' ycui' Ndyosi laca nu cua ngusubi jinu'u, cha' sca ti nu'u nu chañi cha' laca nu'u Sñi' ycui' Ndyosi nu lijya chalyuu.

⁷⁰Li' nacui Jesús:

—Jua'a na', cua ngusubi na' ji'i ca ta'a tii tyucuaa tya'a ma, masi cuiñaja caca tsaca ma.

⁷¹Nu nti' Jesús ñacui cha' Judas sñi' Simón Iscariote, bi' laca nu ta ji'i Jesús ji'i ngu' xña'a ca tiya' la. Lo'o nu Judas bi' ni, lo'o bi' nga'a laja nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús.

Ná jlya ti' tya'a Jesús ji'i yu

7 Tiya' la li' xcui' nde loyuu su cuentya Galilea ndya'a Jesús; nga'aa ndya'a yu loyuu su cuentya Judea bi', cha' nti' tsa ngu' bi' cujuui ngu' ji'i. ²Cua ngulala sca ta'a ji'i ngu' judío, nu ndu'ni ngu' ji'i: ta'a chcuaya. ³Lo'o li' nacui nu ngu' qui'yu tya'a Jesús:

—Tyu'u nu'u su ndi'i nu'u re, yaa nu'u nde loyuu su cuentya Judea tso'o la —nacui tya'a yu ji'i Jesús—. Ntsu'u tsa ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u cajua; tso'o culu'u nu'u xi cha' tlyu nu ndu'ni nu'u ji'i ngu' bi'. ⁴Ná cua'ni nu'u cña bi' cuaana ti si nti' nu'u cha' tyuloo lcaa ñati hi; culu'u loo ycui' nu'u ji'i lcaa ñati cha' taca jinu'u cua'ni cha' tlyu jua'a.

⁵Jua'a nchcui' ngu', cha' lo'o ngu' tya'a Jesús ni, ná jlya ti' ngu' ji'i yu.

⁶Li' nacui Jesús:

—Tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu tya'a na' ca bi'. Cua ña'a ca tsá tso'o cha' tsa cu'ma —nacui Jesús—, ⁷cha' ná liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i

ma; pana liye' tsa ti' ngu' ña'a ngu' 'na, cha' nchcui' liñi na' lo'o ngu' cuentya ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu' —nacui—. ⁸Yaa clya ycui' ca ma ta'a bi'; ná tsa'a na', cha' tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu tya'a ca bi'.

⁹Nga'aa nchcui' la Jesús li'.

Ndyanu yu nde Galilea.

Ndi'i Jesús ta'a chcuaya

¹⁰Ndyaa nu ngu' qui'yu tya'a Jesús ta'a. Ca tiya' la lo'o ycui' Jesús ndyaa. Ná ndyaa yu tsa tlyu ti lo'o xa' ñati, ycui' ti yu ndyaa yu cha' ná ña'a ñati ji'i yu. ¹¹Lo'o ndyaca ta'a bi', li' ndya'a ngu' judío ndya'ana ngu' ji'i yu:

—¿Macala ndya'a yu bi'? —ndu'ni ngu'.

¹²Quiña'a tsa cha' nda ngu' quichi bi' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'i Jesús. Ntsu'u ngu' nu nchcui' ndi'ya: “Tso'o tsa ñati bi’”. Lo'o ntsu'u xi xa' la ngu' nu ndu'ni: “Si'i. Xcui' cha' cuiñi nda yu, na ñilo'o ti yu ji'i ngu’”. ¹³Pana ntsii ngu' si cuna ngu' judío cha' nu nchcui' ngu', bi' cha' cuaana ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

¹⁴Sca semana ndalo ta'a bi'. Lo'o jua'a tsá nchca jacua ji'i ta'a, li' ndyaa Jesús ne' laa tonu; nguxana yu nclyu'u yu ji'i ngu' ca bi' li'.

¹⁵Ndube tsa ti' ngu' judío cha' nchca tsa ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' nchca tsa ji'i yu jua nclyu'u yu ji'i ñati? Ná tyuu yija nguta'a yu scuelya, ná ngua tsa'a tso'o yu jua —nacui ngu'.

¹⁶Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' nu ndi'i ne' laa bi':

—Ná nclyu'u na' ji'i ngu' cha' nu nda'ya hique ycui' ca ti na'; ña'a

cha' nu nelyacua ti' ycu'i Ndyosi nu nda 'na lijyaa chalyuu, bi' laca cha' nu nelyu'u na' ji'i ngu' —nacu'i Jesús—. ¹⁷Si nti' ma' cua'ni ma' cña nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni ma', li' caca cuayá' ti' ma' mala ngutu'u cha' nu nelyu'u na' ji'i ngu', si slo ycu'i Ndyosi ngutu'u cha' bi', si sca cha' nu nda'ya hique ti na' laca cha' bi' —nacu'i yu—. ¹⁸Sca ñati nu nchcui' cha' ji'i ycu'i ca lo'o ngu', jua'a nti' yu cha' caca tlyu ycu'i ca ti yu. Xa' ña'a ndu'ni na', cha' tyucui tyiquee na' ndu'ni tlyu na' ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na' nu ngulo cña 'na caa na' nde chalyuu. Ná ntsu'u cha' cuiñi 'na tsiya' ti.

¹⁹¿Ha si'i la cui' jyo'o cusu' Moisés nu ngulu'u ji'na cha' cua'ni na lcaa cña nu nti' ycu'i Ndyosi? Pana ná ndaquiya' ma' tsiya' ti ji'i cha' bi' —nacu'i Jesús—. Lo'o nu juani nti' ma' cujuui ma' jna'. ¿Ni cha' laca bi'?

²⁰—Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —ndu'ni ngu' ji'i Jesús li'—. ¿Tilaca nti' cujuui jinu'u lacua?

²¹Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Sca ti quiya' ngua'ni na' sca cha' tlyu tsá ta'a tsá nu tacati tsa ji'i ma', lo'o li' ndube tsa ti' ma'. ²²Ntsu'u sca cña nu ndaquiya' tsa ma' ji'i —nacu'i yu—, sca cña laca nu nda jyo'o Moisés cha' lo'o ma' sa'ni cha' cua'ni ma'; ni si'i Moisés bi' ngua nu nda cha' bi' lo'o ma', cha' cua sa'ni la lo'o bilya cala ycu'i Moisés ndu'ni jyo'o cusu' ji'i ma' cña bi'. Ndyi'u tsa ti' ma' cha' si'yu ma' lo quiji nu sube qui'yu sñi' ma' cha' culacua ngu', masi tsá nu ndi'i cña' ngu' laca bi' —nacu'i Jesús—. ²³Nu lo'o

ndu'u scua snu' tsá tya lo'o ngula sñi' ma', ndu'ni ma' cña bi', masi ndi'i cña' ngu' cha' ta'a, cha' ndaquiya' ma' lcaa cha' nu cua nda Moisés lo'o na. Bi' cha' juani, ¿ni cha' laca cha' ñasi' ma' 'na? —nacu'i Jesús—. Laca cha' ngua'ni na' cha' ngua tso'o sca ñati, masi sca tsá ndi'i cña' ngu' ngua bi'. ²⁴Ná tso'o cua'ni cuayá' ma' ji'i sca ñati lo'o ña'a ti ma' ji'i —nacu'i yu—. Ñi'ya nu tyu'u liñi cha' ji'i sca ngu', jua'a cua'ni cuayá' ma' ji'i ngu' tso'o la.

Nchcui' Jesús mala ngutu'u yu lijya yu

²⁵Lo'o ndyuna xi ngu' quichi Jerusalén cha' bi', li' nguxana nchcui' ngu' ji'i:

—Nu ñati jua, ¿ha si'i na nelyana ngu' ji'i yu cha' cujuui ngu' ji'i? —nacu'i ngu'—. ²⁶Lo'o juani ña'a ma' ñi'ya nu ndyu'ni yu jua, ndy yu nchcui' yu su ndi'i lcaa ñati. Ná nchca ji'i ngu' tsiya' ti cua'a ngu' ji'i yu cha' nga'aa chcui' yu —nacu'i ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha ngujui cha' ji'i nu laca loo ji'na lacua, cha' nu jua laca Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti? ²⁷Pana jlo ti' na macala ngutu'u yu jua. Si'i jua'a caca lo'o nu Cristo nu ñati tlyu nu ntajatya na ji'i cha' caa. Lo'o caa nu bi', ná tucui caca cuayá' ti' mala tyu'u nu bi' caa.

²⁸Bi' cha' cuij nchcui' Jesús ca su ndy yu nelyu'u ji'i ngu' ne' laa tonu bi':

—Chañi cha' nslo ma' 'na, chañi cha' jlo ti' ma' mala ngutu'u na' —nacu'i—, pana si'i cuentya jna' lijya na' ca nde. Sca ti ycu'i Ndyosi nda 'na lijyaa chalyuu, lo'o jua'a ná nslo

mā jil'i nu bi' —nacui—. ²⁹Nslo na' jil'i ycu'i Ni, cha' ca slo Ni ngutu'u na' lijyaa; ycu'i Ni laca nu ngulo cña 'na cha' caa na' ca nde.

³⁰Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyalaa xi ngu' slo yu, ngua ti' ngu' cha' taya' ngu' jil'i yu. Pana ni sca ngu' ná ndaya' ngu' jil'i yu, cha' tya lyiji tyalaa tyempo jil'i Ni cha' xñi ngu' jil'i yu. ³¹Masi jua'a ngua'ni ngu' bi', tya ndi'i quiña'a ñati nu ngusñi cha' jil'i yu. Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—La cui' ña'a cña tonu cuentya jil'i ycu'i Ndyosi ndu'ni yu re, ñi'ya nu nscua lo quityi cha' cua'ni nu ñati tlyu nu cua caa ti; bi' laca yu re, nti' ya —nacui' ngu'.

**Ngua ti' ngu' fariseo su'ba
jil'i Jesús ne' chcuá**

³²Cua ndyuna ngu' fariseo ña'a cha' nu nchcui' ngu' quichi jil'i Jesús. Bi' cha' ngulo ngu' cña jil'i policía ne' laa cha' tsaá ngu' taya' ngu' jil'i Jesús. Jua'a ngua'ni sti jo'ó nu laca loo lo'o nu ngu' fariseo bi'. ³³Li' nacui' Jesús jil'i ñati nu ndi'i ne' laa tonu bi':

—Tya tyi'i na' la xi lo'o mā nde lo yuu chalyuu —nacui—, lo'o li' tya'a na' slo ycu'i nu Xu'na na' nu nda 'na lijyaa ca nde —nacui—. ³⁴Li' tsaana mā jna' macala su ndi'i na', lo'o ná quije na' jil'i mā tsiya' ti, cha' ná caja chacuayá' tyalaa mā ca su tyi'i na' li'.

³⁵—¿Macala tsaá yu jua, su ná taca quije yu ji'na? —nacui' nu ngu' judío bi' jil'i tya'a ngu'—. ¿Ha tsaá yu tyijyu' la ca su ndi'i xa' la ngu' judío tya'a na? ¿Ha tsaá yu cha' culu'u yu cha' jil'i ycu'i Ndyosi jil'i xa'

ñati nu ndi'i ca bi'? —nacui' ngu'—.

³⁶¿Ni'ya nti' yu jua cha' nchcui' yu ndi'ya: “Tsaana mā jna' macala su ndi'i na', lo'o ná quije na' jil'i mā tsiya' ti, cha' ná caja chacuayá' tyalaa mā ca su tyi'i na' li'”? —nacui' ngu'.

Suu hitya nu tyu'u ne' cresiya jil'i ngu'

³⁷Lo'o cua tye ti ta'a, tsa ycu'i ta'a li' tya ndu Jesús ne' laa tonu. Cui' nchcui' yu lo'o ñati ca bi':

—Lo'o nguityi ca mā hitya, caa mā ca slo na' cha' ta na' hitya co'o mā —nacui' yu—. ³⁸Ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o na' caca jil'i ngu' bi' ñi'ya laca si ntsu'u sca suu hitya ne' cresiya jil'i ngu'. Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu' bi', cha' cua'ni tso'o ngu' bi' lo'o tya'a ñati ngu' li' —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Lo quityi jil'i ycu'i Ndyosi nguscua cha' jua'a caca jil'i ngu' bi'.

³⁹Cua nti' Jesús chcu'i lo'o ngu' cha' cua ta ti Ni Xty'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i ñati nu cua ngusñi cha' jil'i ycu'i Ni, bi' cha' nacui' yu jua'a. Bilya ta ycu'i Ndyosi Xty'i ycu'i Ni caa nde chalyuu, xqui'ya cha' bilya tyaa Jesús ca su tlyu su ntucua ycu'i Ndyosi Sti yu.

Ná stu'ba nchcui' ngu' jil'i Jesús

⁴⁰Lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', ntsu'u ngu' nu nchcui' jil'i Jesús ndi'ya: —Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu cua caa ti cha' chcu'i cha' jil'i ycu'i Ndyosi lo'o na.

⁴¹Lo'o jua'a nchcui' xi xa' la ngu' cha' jil'i yu:

—Yu jua laca nu ñati tlyu nu nda ycu'i Ndyosi jil'i cha' caa —nacui' ngu'.

Li' ngxu'tyacui xa' la ngu' quichi cha' lo'o tya'a ngu':

—Pana si'i nde Galilea tyu'u nu ñati tlyu bi', si'i jua'a caca. ⁴²Lo quityi cusu' bi' nscua cha' sca ñati tya'a ji'i jyo'o David caca nu ñati tlyu bi'; quichi Belén cala yu bi', cha' quichi tyi ngu' David laca bi'.

⁴³Ná ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ji'i Jesús. ⁴⁴Pana ná tucui ntejeja' ji'i yu, masi ntsu'u ngu' nu ngua ti' ngu' xñi ngu' ji'i.

Ná jlya ti' ngu' laca cña ji'i Jesús

⁴⁵Chaca quiya' ndyaa nu policia ne' laa bi' slo sti jo'ó nu laca loo, slo ngu' fariseo. Li' nchcuane ngu' ji'i policia:

—¿Ni cha' laca ná lo'o yu bi' lija mā slo cua?

⁴⁶Li' nacui policia:

—Bilya cuna ya nchcui' sca ñati ñi'ya nu nchcui' yu jua.

⁴⁷Nguxacui ngu' fariseo cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ha lo'o ji'i cu'mā ñilo'o yu jua lacua? —nacui ngu'—. ⁴⁸Ná ntsu'u ni sca ñati nu laca loo ji'na nu ngusñi cha' ji'i yu bi'. Ni ngu' fariseo cua, ná jlya ti' ya cha' nu nchcui' yu —nacui ngu'—. ⁴⁹Ná tso'o ngu' quichi, xcui' cha' cuxi ntsu'u ji'i ngu', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o na.

⁵⁰Li' ndyatü tsaca ngu' fariseo laja ngu' bi'; Nicodemo naa yu, la cui' nu cusu' nu cua ndyaa slo Jesús talya bi' laca yu.

⁵¹—Lo'o cua'ni cuayá' na ji'i sca ñati —nacui Nicodemo li'—, ná nscua chacuayá' ji'na cha' xcube' na ji'i ñati bi' si tya lyiji cuna na laa cha' nu ta yu, si bilya caca cuayá' ti'

na ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni yu bi' —nacui.

⁵²—¿Ha la cui' ngu' Galilea laca nu'u lacua? —nacui tya'a fariseo ji'i Nicodemo li'—. Lo quityi ji'i ycui' Ndyosi nu nscua sa'ni ña'a nu'u xi, cha' caca cuayá' la ti' nu'u cha' si'i nde Galilea tyu'u ñati nu culu'u cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'na.

Ngusta ngu' qui'ya ji'i sca nu cuna'a

⁵³Li' ndyaa ngu' to' tyi ngu'.

8 Li' ndu'u Jesús, ndyaa yu sca ti nde ca'ya Olivos cha' chcui' yu lo'o ycui' Ndyosi. ²Pana tsa cua cuxee ti, xa' ndatu Jesús ne' laa tonu. Li' ndyu'u ti'i laa ñati ca slo yu. Ca bi' ndyaca'a yu ngulu'u yu cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ngu'. ³Li' yaa ngu' fariseo bi' slo Jesús, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, yaa lo'o ngu' ji'i sca nu cuna'a nu ndacui qui'ya ji'i. Cua ngujui nu cuna'a bi' ji'i ngu' la cui' tyempo nu ngua'a cho' lo'o clyo'o xa' ñati. Li' nguxatu ngu' bi' ji'i nu cuna'a bi' cla'be laja su ndi'i ngu'. ⁴Nchcui' ngu' lo'o Jesús li':

—Mstru —nacui ngu' bi'—, cua ngujui nu cuna'a re ji'i ya la cui' tyempo lo'o ngua'a cho' lo'o clyo'o xa' ñati —nacui ngu' ji'i Jesús—.

⁵Cuentya ji'na, cuentya ji'i cha' nu cua nda jyo'o Moisés lo'o na, ntsu'u cha' cujui'i na quee ji'i cho' cua cha' cujuui na ji'i. ¿Ñi'ya ñacui ta nu'u ji'i?

⁶Na nchcui' cuayá' ti ngu' bi' lo'o Jesús, cha' cua nti' ngu' caja cha' ji'i ngu' ñi'ya caca sta ngu' qui'ya ji'i Jesús. Bi' cha' ñi'ya nu nga'a ti yu ndati'ichu' yu xi, nguscua lo'o sne ya' ti yu lo yuu. ⁷Lo'o jua'a nchcuane ngu' ji'i Jesús chaca

quiya'. Li' ndaca'a liñi Jesús, nchcui' yu lo'o ngu' nu yaa lo'o ji'i nu cuna'a bi':

—Lo'o ntsu'u tsaca cu'ma nu ná ntsu'u qui'ya ji'i ma —nacui' yu—, bi' caca nu cujui'i quee ji'i nu cuna'a cua clyo.

⁸Li' xa' ndati'ichu' Jesús nscua lo'o sne ya' ti yu lo yuu, nga'aa nchcui' yu li'. ⁹Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', nguxana ngu' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' li', cha' cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ycu' ngu'. Clyo la ndyaa nu ngu' cusu' la, li' ndyaa lcaa ngu' cuentya sca ti ngu'. Li' ndyanu Jesús chaca tya yu, lo'o ña'a ti ndu nu cuna'a bi' ntajatya ji'i yu ni jacua' chcui' yu lo'o. ¹⁰Ndaca'a Jesús chaca quiya', li' nacui' yu ji'i nu cuna'a bi':

—¿Macala ndyaa ngu' jua? — nacui'—. ¿Ha tya ndu nu ngusta qui'ya jinu'u?

¹¹—Ná tucui ndu nu ngusta qui'ya 'na, cusu' —nacui' nu cuna'a bi'.

—Tso'lo lacua —nacui' Jesús ji'i—. Jua'a na', ná ntsu'u qui'ya nu sta na' jinu'u. Tyaa clya nu'u juani —nacui'—, nga'aa cua'ni la nu'u cha' cuxi.

Xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati' laca Jesús

¹²Chaca quiya' nda Jesús cha' lo'o ngu' ne' laa bi'.

—Na' laca nu nda xee cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati' —nacui' yu—. Tyanu xee lubii jna' ne' cresiya ji'i ñati' nu xñi cha' jna', lo'o jua'a ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' bi' li'; nga'aa ntsu'u cha' tya'a yu'u ngu' bi', ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u xee jna' ne' cresiya ji'i tsiya' ti.

¹³Li' nacui' ngu' fariseo ji'i Jesús: —Sca ti nu'u nda cha' liñi cuentya ji'i ycu' ca. Ná tucua' ngu' cha' jinu'u si chcui' nu'u jua'a.

¹⁴Nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tucua' ngu' cha' nu ta na' lo'o ngu' tu'ni. Masi sca ti na' nda cha' liñi cuentya ji'i ycu' ca na' —nacui' yu—. Cua jlo ti' na' macala ngutu'u na', lo'o cua jlo ti' na' ma nde tsa'a; pana nu cu'ma ni, ná jlo ti' ma tsiya' ti mala ngutu'u na', ná jlo ti' ma ma nde tsa'a —nacui' Jesús ji'i ngu'—.

¹⁵Cua laca ngusta ma yabe' chu' na'. Lo'o ndyu'ni ma jua'a, ndyu'ni ma ñi'ya ndu'ni ñati' chalyuu ti. Si'i na lijya' na' chalyuu cha' sta na' yabe' chu' ñati' —nacui'—, ¹⁶pana taca cua'ni cuayá' na' ji'i ñati'. Lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i ngu' ni, liñi cha' nu ta na' li', cha' si'i ycu' ti na' cua'ni cuayá' na' ji'i ngu' li'; lo'o na' lo'o ycu' Ndyosi nu nda jna' lijyaa re, stu'ba ti cua'ni cuayá' ya ji'i ngu' li' —nacui' Jesús—. ¹⁷Ndaquiya' tsa na ji'i cha' cusu' nu nscua lo quityi cua sa'ni la; ndacua nscua sca cha' nu nchcui' cha' tyu'u lubii ñati' ji'i scaa cha' nu ntsu'u ji'i, nu lo'o stu'ba ti chcui' tucua tya'a ngu' ji'i cha' bi'. ¹⁸Tsaca ngu' bi' laca na' —nacui' Jesús—, cha' nchcui' na' cha' liñi cuentya ji'i ycu' ca na'; nu chaca ngu' bi' laca Sti na' nu nda jna' lijyaa re.

¹⁹—¿Macala ntsu'u Sti nu'u lacua? —nacui' ngu' ji'i Jesús li'.

—Ná nslo ma jna' tsiya' ti, lo'o la cui' ti ná nslo ma ji'i Sti na' —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Si cua ndyuloo ma jna', la cui' jua'a cua ndyuloo ma ji'i Sti na' li'.

²⁰Nacui Jesús jua'a lo'o ngulu'u yu jii' ngu' ne' laa tonu, ntucua yu cacua ti su ndu' cña' su kujui'i' ngu' cñi nu caca msta' jii' ngu' ne' laa. Lo'o ná tucui ngua'ni cha' tejeya' jii' Jesús, cha' tsaa lo'o jii' yu ni'i' chcuá, cha' tya lyiji tyalaa tyempo jii' yu cha' xcube' ngu' xña'a' jii' yu.

**“Ná caja chacuayá' tsaa
má ca su tyi'i' na'”**

²¹Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':
—Tsa'a na' —nacui' yu—, li' tsaana má jna' ca su ndya'a' na', pana ná quije na' jii' má tsiya' ti —nacui'—. Tya lyiji quije na' jii' má lo'o cajaa ycu'i' má ña'a' lo'o cresiya cuxi jii' má, pana ná caja chacuayá' tsaa má ca su tyi'i' na' li'.

²²—¿Ha kujuii yu jii' ycu'i' ca yu? —nacui' ngu' judío jii' tya'a' ngu'—. ¿Ha jua'a' ntsu'u tyiquee yu lo'o nacui' yu: “Ná caja chacuayá' tsaa má ca su tyi'i' na' li'”?

²³Bi' cha' tya nda la Jesús xi cha' lo'o ngu' bi':

—Nde chalyuu su ndi'i' cu'má cuxi tsa ndu'ni ñati; pana na' ni, chaca chalyuu ca slo ycu'i' Ndyosi ngutu'u na' —nacui' yu—. Cua ngui'i' má jii' nu cuxi nu ndu'ni ñati' chalyuu; pana na' ni, ntsu'u tyiquee na' jii' ycu'i' Ndyosi Sti na' ca su ntucua ycu'i' Ni —nacui' Jesús—. ²⁴Bi' cha' ni na' jii' má cha' cajaa ycu'i' má ña'a' lo'o cresiya cuxi jii' má; chañi cha' bi': cajaa má ña'a' lo'o cresiya cuxi jii' má, si ná jlya ti' má cha' laca na' ñi'ya nu ni na' jii' má cha' laca na'.

²⁵—¿Tilaca laca nu'u lacua? —nacui' ngu' jii' Jesús li'.

—Tya tsubi' ni na' jii' má tilaca laca na' —nacui' Jesús li'—. ²⁶Tya

quiña'a' la cha' taca chcu'i' na' lo'o má nquicha' cuentya jii' qui'ya nu ntsu'u jii' má; pana liñi tsa cha' nu nda ycu'i' Ndyosi nu nda 'na lijyaa, lo'o jua'a' cua ña'a' ca cha' nu nda Ni lo'o na', bi' ti cha' laca nu nda na' lo'o ñati' chalyuu.

²⁷Ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' jii' ycu'i' Ndyosi Sti yu. ²⁸Bi' cha' tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Tiya' la lo'o sicua má jna' lo crusi, li' caca cuayá' ti' má cha' laca na' ñi'ya nu ni na' jii' má, na' nu lijyaa chalyuu cha' caca ñati' —nacui' Jesús—. Ná sca cña ndu'ni na' chacuayá' jii' ycu'i' ca na'; ycu'i' Ndyosi Sti na', bi' laca nu ngulu'u 'na lcaa ca cha' nu nchcui' na' —nacui'—. ²⁹Lcaa tsa' ndi'i' Ni lo'o na', ycu'i' Ni laca nu nda jna' lijyaa re. Ná nguxtyanu Sti na' jna', cha' xcui' cña nu ndiya ti' Ni, bi' laca cña nu ndu'ni na'.

³⁰Lo'o ndyuna ngu' cha' nchcui' Jesús jua'a', tyuu tya'a' ngu' ngusñi hique ti ngu' cha' nu nchcui' yu.

**“Nga'aa tatsaa ngu' jii' má
cha' cua'ni má cña cuxi”**

³¹Lo'o li' nda Jesús cha' lo'o ngu' judío nu jlya ti' jii' yu.

—Lo'o tyanu cha' nu nclyu'u na' jii' má ne' cresiya jii' má, cha' jii' ycu'i' Ndyosi bi', li' chañi cha' laca má ñati' nu ndyaca tsa'a' jna' —nacui' Jesús jii' ngu'—. ³²Li' taca ca cuayá' ti' má lcaa cha' liñi; ná tucui caca tatsaa jii' má cha' cua'ni má cña cuxi ca su ndi'i' má, xqui'ya cha' jlo ti' má cha' liñi bi'.

³³—Ñati' jii' jyo'o Abraham laca ya —nacui' ngu' judío bi'—, ni sca

ñatĩ bilya tatsaa jĩ'ĩ ya cha' cua'ni ya cña cuxi. ¿Ñĩ'ya nti' ta nu'u lo'o nacui nu'u cha': "Nga'aa tatsaa ngu' jĩ'ĩ ma cha' cua'ni ma cña cuxi ca su ndi'ĩ ma"? —nacui ngu' judío bi' jĩ'ĩ Jesús.

³⁴—Liñi tsa cha' ta na' lo'o ma juani —nacui Jesús li'—, cha' cua laca ntsu'u xu'na ñatĩ chalyuu, lcaa ca ñatĩ nu ntsu'u qui'ya jĩ'ĩ ngu'.

³⁵Lo'o sca ñatĩ nu ntsu'u xu'na ni, cua laca ti hora ndyiji cha' tso'o jĩ'ĩ ca su ndi'ĩ yu to' tyi xu'na yu, cha' si'ĩ ñĩ'ya laca sñi' laca msu nu ndi'ĩ slo xu'na yu. Pana sñi' nu xu'na bi', lcaa tyempo ndi'ĩ sñi' lo'o sti, ndyiji tsa cha' tso'o jĩ'ĩ —nacui Jesús—. ³⁶Na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi ni, lo'o cua'ni lyaá na' jĩ'ĩ ma, chañi cha' nga'aa caca tatsaa ngu' jĩ'ĩ ma cha' cua'ni ma cña cuxi chaca quiya' ca su ndi'ĩ ma —nacui—. ³⁷Cua jlo ti' na' cha' tya'a ñatĩ jĩ'ĩ jyo'o Abraham laca cu'ma, pana cua nti' ma cujuui ma jna' cha' ná ntucúa ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui Jesús—. ³⁸Nclyu'na na' jĩ'ĩ ma cua ña'a ca cha' nu cua na'a na' slo ycu' Ndyosi Sti na', bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma. Lo'o cu'ma ni, ndu'ni ma lcaa ña'a cña nu ngua tsa'a ma jĩ'ĩ sti ma, bi' cña ndu'ni ma.

³⁹Li' ngxu'tyacui ngu' cha' lo'o Jesús:

—Jyo'o Abraham bi' ngua jyo'o cusu' jĩ'ĩ ya, nu nguti'ĩ cua sa'ni la —nacui ngu'.

—Si chañi cha' laca ma tya'a ñatĩ jĩ'ĩ jyo'o Abraham bi', li' cua'ni ma ñĩ'ya nu ngua'ni ycu' Abraham bi' —nacui Jesús jĩ'ĩ ngu' bi'—. ⁴⁰Pana juani nti' tsa ma cujuui ma jna',

masi xcui' cha' liñi nclu'u na' jĩ'ĩ ma, la cui' cha' liñi nu nda ycu' Ndyosi lo'o na. ⁴¹Ná ngua'ni jyo'o Abraham jua'a —nacui Jesús—. Chaca nu laca sti cu'ma, lo'o jua'a cña nu nclyo nu bi', bi' laca cña nu ndiya la ti' ma cha' ndu'ni ma.

—Si'ĩ sñi' nu xña'a laca ya —nacui ngu'—. Sca ti ycu' Ndyosi laca Sti ya —ndu'ni ngu' judío lo'o Jesús li'.

⁴²—¿Ha ycu' Ndyosi laca Sti cu'ma lacua? ¿Ni cha' laca ná ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jna' lacua? —nacui Jesús—. Nde slo ycu' Ndyosi ngutu'u na'; xqui'ya Ni, bi' cha' ndi'ĩ na' nde chalyuu —nacui Jesús—.

Si'ĩ cuentya jĩ'ĩ ycu' ca ti na' lijya na' chalyuu, ngulo ycu' Ndyosi cña jna' cha' caa na'. ⁴³¿Ni cha' laca ná ndaca'a jyaca ma jĩ'ĩ cha' nu nchcui' na' lo'o ma? —nacui Jesús jĩ'ĩ ngu' li'—. Ná nchca jĩ'ĩ ma tsiya' ti caca cuayá' ti' ma cha' nu nda na' lo'o ma —nacui yu jĩ'ĩ ngu' judío bi'—.

⁴⁴Ycu' nu xña'a laca sti cu'ma, lo'o jua'a nti' ma cua'ni ma la cui' cña nu ngulo nu bi' jĩ'ĩ ma. Tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' nguxana ndyu'ni ñu'u nu bi' jĩ'ĩ cresiya jĩ'ĩ ñatĩ —nacui Jesús—. Ná ngutu'u nu bi' ca su ntsu'u suu cha' liñi, ná ntsu'u cha' liñi jĩ'ĩ nu bi' tsiya' ti —nacui—. Lo'o ñilo'o nu bi' jĩ'ĩ ñatĩ, xquicha' ycu' ca laca cha' cuiñi nu nda nu bi' lo'o ngu'. Sca nu cuiñi laca nu xña'a, bi' laca sti lcaa nu cuiñi. ⁴⁵Nda na' cha' liñi lo'o ma, bi' cha' ná jlya ti' ma jna' tsiya' ti, cha' si'ĩ cha' cuiñi nda na' lo'o ma. ⁴⁶Ná caca ñacu' ma cha' ntsu'u xqui'ya na'; pana lo'o ta na' sca cha' liñi lo'o ma, ¿ni cha' laca ná jlya ti' ma 'na li'? ⁴⁷Lcaa ñatĩ nu nacui cha'

ycui' Ndyosi laca Sti ngu', tyaja'a ngu' bi' cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' Ni lo'o ngu' —nacuĭ Jesús jil'i ngu' judío bi'—. Pana si'i sñi' ycui' Ndyosi laca cu'ma, bi' cha' ná nti' mā cuna mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā tsiya' ti.

Cua laca lu'ú Jesús lo'o nguti'i jyo'o Abraham tya sa'ni la

⁴⁸Li' nguxtyacui ngu' judío cha' lo'o Jesús:

—Liñi cha' nu nchcui' ya jinu'u juani, cha' ngu' Samaria laca nu'u. Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —nacuĭ ngu' li'.

⁴⁹—Ná ntsu'u cui'i cuxi jna' tsiya' ti —nacuĭ Jesús—. Chi' tsa ndu'ni na' loo ycui' Ndyosi Sti na'; lo'o cu'ma ni, ná ndu'ni chi' mā loo na'. ⁵⁰Pana si'i cha' nti' na' cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycui' na', cha' ycui' Ndyosi Sti na' ndu'ni cha' caca tlyu na'. Sca ti ycui' Ndyosi laca nu cua'ni cuayá' jil'i lcaa ñati'. ⁵¹Lo'o chañi tsa cha' nu ta na' lo'o cu'ma ndi'ya: Lo'o taquiya' ngu' jil'i cha' nu nlyu'u na' jil'i ngu', ná tye chalyuu tso'o nu ta na' jil'i ngu' bi', masi cajaa ngu'.

⁵²Li' xa' nchcui' ngu' judío bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Juani jlo ti' ya cha' ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —nacuĭ ngu'—. Sa'ni ngujuii jyo'o Abraham, sa'ni ngujuii nu xa' la jyo'o cusu' nu nda cha' jil'i ycui' Ndyosi lo'o ñati'. ¿Ñi'ya nti' nu'u lo'o nacui' ca ti nu'u: “Ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ñati' nu taquiya' jil'i cha' nu nlyu'u na' jil'i”? —nacuĭ ngu'—. ⁵³¿Ha nti' nu'u cha' xti la cha' jlo ti' jyo'o cusu' Abraham jil'i ya, quiña'a la cha' jlo

ti' ycui' nu'u lacua? ¿Ha jua'a nti' nu'u? Lo'o jyo'o Abraham, lo'o nu xa' la jyo'o cusu' bi', cua ngujuii lcaa ngu' bi'. ¿Tilaca laca nu'u, nti' nu'u?

⁵⁴Lo'o li' nacui' Jesús:

—Ná tso'o na' tsiya' ti si cua'ni na' cha' caca tlyu ycui' ca ti na', pana ycui' Ndyosi Sti na' ndu'ni cha' caca tlyu na' —nacuĭ—. Ndu'ni mā cha' Sti mā laca ycui' Ndyosi; ⁵⁵masi ná ndyuloo mā jil'i Ni, pana jua'a ndu'ni mā. Nslo na' jil'i Ni tu'ni. Ná taca ñacuĭ na' cha' ná nslo na' jil'i Ni; cuiñi na' si jua'a ñacuĭ na', ñi'ya laca cu'ma, cha' cuiñi tsa mā. Chañi cha' nslo na' jil'i Ni, jua'a ndaquiya' na' jil'i lcaa cha' nu nchcui' Ni lo'o na' —nacuĭ Jesús jil'i ngu' judío bi'—. ⁵⁶Nu Abraham jyo'o cusu' jil'i mā ni, lye tsa ngua ti' yu ña'a yu jna' lo'o cala na' chalyuu. Lo'o li' ndi'ya ngua, cha' cua na'a nu cusu' jna', tso'o tsa ndyu'u tyiquee yu li'.

⁵⁷Li' lye nchcui' ngu' judío lo'o Jesús:

—Bilya caca tu'ba tyi yija nu'u —nacuĭ ngu' jil'i—. ¿Ñi'ya ngua cha' cua na'a nu'u jil'i jyo'o Abraham lacua?

⁵⁸—Liñi tsa cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma juani —nacuĭ Jesús—, cha' cua laca lu'ú na' lo'o ngula jyo'o Abraham bi'.

⁵⁹Li' ngusñi ngu' quee cha' cu ngu' jil'i Jesús cujuui ngu' jil'i li', pana ndyu'u cuatsi' yu jil'i ngu'. Ngutu'u yu ne' laa bi', nteje tacui yu cla'be su ndi'i ñati' ndyaa yu li'.

Nu qui'yu nu ca ña'a cuityi' lo'o ngula

9 To' tyucui' su ndyaa Jesús, na'a yu jil'i sca ngu' cuityi', ca ña'a

cuityi' lo'o ngula nu quicha bi'. ²Li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' jii' Jesús:

—Mstru —nacu' ngu'—, ¿tilaca ntsu'u qui'ya jii' cha' cuityi' cloo yu cua lo'o ngula yu? ¿Ha ycu' yu? ¿Ha ngu' cusu' jii' yu ndacui qui'ya jii'?

³—Si' xqui'ya yu cua, si' xqui'ya ngu' cusu' jii' yu —nacu' Jesús jii' ngu'—. Na cuityi' yu lo'o ngula yu cha' taca ña'a ngu' ñi'ya laca cña tonu nu cua'ni ycu' Ndyosi lo'o cua'ni Ni cha' tyaca tso'o yu.

⁴Lo'o tya xee nga'a cha' cua'ni na cña —nacu' Jesús—, lo'o cua ndyaa cuichaa nga'aa caca cua'ni ni sca na cña li'. Lo'o jua'a laca lo'o na' —nacu'—, nga'a cha' cua'ni na' lcaa ña'a cña nu ngulo ycu' Ndyosi jna' lo'o nda Ni jna' li'ya na' ca nde —nacu' Jesús—. ⁵Lo'o tya tyi'i na' chalyuu, tya ta na' xee nu tyu'ú ne' cresiya jii' ñati.

⁶Ndye nchcui' Jesús, li' ngusalú yu xi hitya sañi' lo yuu, cha' nguxa' xi lo'o yuu cha' caca nana'. Nda'a yu nana' bi' chu' scua' cloo nu quicha bi'. ⁷Li' nacui' Jesús jii':

—Yaa nu'u, caata chcu nde tojo'o Siloé —tojo'o bi' naa Siloé cha'cña jii' ngu', ñi'ya nti' si ñacu' na cha'cña ji'na: tojo'o “su nacui' jii' ngu' cha' tsa'a ngu’”.

Bi' cha' ndyaa nu quicha bi' ndyaata tojo'o bi' li'. Lo'o ñaa li', cua ndyaca tso'o cloo. ⁸Lo'o li' nu ngu' nu ndi'i cacua ti su ndi'i nu ngua quicha bi', nu cua na'a su ngüijña msta' tsubi' la, li' nchcui' ngu' bi' jii':

—Nu qui'yu re, ¿ha la cui' yu re laca nu ngua'a calle ngüijña yu msta' jii' ngu'?

⁹—La cui' yu bi'— nacui' tsaca ngu'.

—Si' yu bi', masi sca ti cuayá' ña'a loo yu bi'— nacui' chaca ngu'.

Lo'o li' nguxacu' ycu' nu qui'yu bi' cha' jii' ngu' bi':

—La cui' yu bi' laca na'.

¹⁰Li' nchcuane ngu' jii' yu:

—¿Ni'ya ngua cha' ndyaca tso'o cloo nu'u juani?

¹¹—Nu ñati' nu naa Jesús, bi' laca nu nguxa' xi nana' cha' nguta'a chu' scua' cloo na' —nacu' nu qui'yu bi'—. Lo'o li' ngulo yu bi' cña 'na cha' tsa'a na' caata' nde tojo'o Siloé, bi' cha' ndya'a ndyaata' ca bi'; hora ti ngua tso'o cloo na', tyaca' tso'o ña'a na' juani.

¹²—¿Ma nde ndyaa yu bi'? —nacu' ngu' jii' li'.

—Ná jlo ti' na' —nacu'.

Nchcui' ngu' fariseo lo'o nu ngua cuityi'

¹³Ndyaa lo'o ngu' jii' nu qui'yu nu ngua cuityi' bi' slo ngu' fariseo ne' laa. ¹⁴Tsa' nu ndi'i cña' ngu' ngua bi', tsa' tacati ngua nu lo'o nguxa' Jesús nana' bi', ngua'ni yu jo'o jii' cloo nu cuityi' bi'. ¹⁵Lo'o li' nguxana ngu' fariseo, nchcuane ngu' jii' nu ngua cuityi' bi':

—¿Ni'ya ngua cha' ngua tso'o cloo nu'u?

—Nguta'a yu nana' chu' scua' cloo na' —nacu' nu qui'yu bi'—, li' ndyaa na' ndyaata' chcu, tyaca' tso'o ña'a na' juani —nacu'.

¹⁶Li' ntsu'u xi ngu' fariseo nu nacui':

—Si' slo ycu' Ndyosi yaa nu Jesús bi', bi' cha' ná ndaquiya' yu tsa' ta'a jii' ngu'.

Lo'o jua'a ntsu'u xi xa' ñati nu nchcui' jil'i yu ndi'ya:

—¿Ñi'ya caca jil'i yu bi' cua'ni yu cña tonu cuentya jil'i ycuil' Ndyosi si jua'a ntsu'u tsa qui'ya jil'i yu?

Ná stu'ba cha' nu nchcui' ngu' bi' jil'i Jesús. ¹⁷Li' xa' nchcuane ngu' jil'i nu ngua cuityi' bi':

—Nu'u ni, ¿ñi'ya chcuil' ta nu'u cha' jil'i yu bi' juani, cha' cua ngua'ni yu jo'o jil'i cloo nu'u?

Li' nguxacui' nu qui'yu bi' cha' jil'i ngu':

—Sca nu cusu' nu nda cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ñati, jua'a laca yu bi' —nacui'.

¹⁸Ná jlya ti' nu ngu' judío bi', cha' ca ña'a cuityi' nu qui'yu bi' lo'o ngula, lo'o nu juani tyaca' tso'o xee ña'a. Su ndye cha', li' ngusi'ya ngu' jil'i ngu' cusu' jil'i. ¹⁹Li' nchcuane ngu' jil'i ngu' cusu' bi':

—¿Ha sñi' cu'ma laca yu re? —nacui' ngu'—. ¿Ñi'ya ngua li'? ¿Ha ca ña'a cuityi' yu lo'o ngula yu? ¿Ñi'ya ngua cha' ña'a yu juani?

²⁰Li' nguxacui' sti xtya'a cha' jil'i ngu' fariseo bi':

—Jlo ti' ya cha' sñi' ya laca yu, jlo ti' ya cha' ca ña'a cuityi' yu lo'o ngula yu —nacui' ngu'—, ²¹pana ná nda ya cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua cha' ngujui xee nu ntsu'u cloo yu juani. Ná jlo ti' ya tilaca laca nu ngua'ni jo'o jil'i yu. Xcuane ma jil'i ycuil' yu; cua tlyu yu bi', ycuil' yu taca ta liñi yu cha' lo'o ma.

²²Jua'a nacui' sti xtya'a nu qui'yu bi' jil'i ngu', cha' ntsii' tsa ngu' jil'i ngu' judío bi'; na cua ngua'ni stu'ba ngu' laca cña cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' culo'o ngu' jil'i ñati ne' laa, cua ña'a ca ñati nu ñacui' cha' Jesús

laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda ycuil' Ndyosi jil'i lijya chalyuu. Nga'aa ta ngu' judío bi' chacuayá' tsa ngu' ne' laa li'. ²³Bi' cha' nacui' sti xtya'a nu ngua cuityi' bi': “Xcuane ma jil'i ycuil' yu, cua tlyu yu bi'”.

²⁴Tya ngusi'ya ngu' jil'i nu ngua cuityi' bi' chaca quiya', lo'o li' lye nchcui' ngu' lo'o:

—Chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi, ta nu'u cha' liñi lo'o ya juani —nacui' ngu' jil'i—. Cua jlo ti' ya cha' ntsu'u tsa qui'ya jil'i nu Jesús bi'.

²⁵—Ná nda na' cuentya si ntsu'u qui'ya jil'i yu —nacui' nu ngua cuityi' bi'—. Jlo ti' na' cha' cuityi' na' clyo, lo'o juani cua ntsu'u xee cloo na'. Tsa bi' ti cha' jlo ti' na'.

²⁶—¿Ñi'ya ngua'ni yu bi' lo'o nu'u lacua? —nacui' ngu'—. ¿Ñi'ya ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o cloo nu'u juani?

²⁷—Cua ndacha' na' jil'i ma tsaca quiya' tsa, lo'o ná ngua'a jyaca ma jil'i cha' bi' —nacui' nu qui'yu bi'—. ¿Ni cha' laca xa' nti' ma cuna ma cha' bi' chaca quiya'? ¿Ha lo'o cu'ma nti' ma caca tsa'a ma cha' jil'i yu?

²⁸Li' nchcui' nu ngu' judío bi' cha' ti'í lo'o:

—Nu'u laca sca nu ndyaca tsa'a jil'i yu bi' —nacui' ngu'—, cuare laca ya ñati nu ndyaca tsa'a jil'i jyo'o cusu' Moisés. ²⁹Jlya ti' ya cha' nda ycuil' Ndyosi cha' lo'o nu Moisés bi', pana ná jlo ti' ya tsiya' ti ma nde ngutu'u nu Jesús bi' lijya.

³⁰Li' nguxtyacui' nu qui'yu bi' cha' lo'o ngu' fariseo bi':

—Tlyu tsa cha' nda ma lo'o na' juani —nacui'—. Nde cua ti ndu sca nu qui'yu nu ngua'ni ca ti jo'o cloo na', lo'o ná jlo ti' ma tsiya' ti ma

nde ngutu'u yu lijya yu —nacuĩ—.

³¹Jlo ti' lcaa tya'a na cha' ná ndaquiya' ycu' Ndyosi ji' cha' nu nchcui' ñati cuxi lo'o Ni; ndaquiya' Ni ji' ngu' lo'o nchcui' ñati nu ndu'ni tacati, ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni ji' —nacuĩ—. ³²Tya lo'o nguxana chalyuu, bilya cua'ni ngu' cha' tyu'u xee cloo ñati chaca quiya' nu lo'o ca ña'a cuityi' ngu' lo'o ngula ngu'. ³³Ná caca ji' yu bi' cua'ni yu cña bi' si si' ca slo ycu' Ndyosi ngutu'u yu.

³⁴—Ngu' cuxi laca nu'u, pana nti' nu'u culu'u xi cha' jo'ó ji' ya —nacuĩ ngu' judío li'—. Cuxi nu'u lo'o ngula nu'u, jua'a cuxi ti nguluu nu'u —nacuĩ ngu'.

Lo'o li' ngulo'o ngu' ji' nu qui'yu bi', nga'aa nda ngu' chacuayá' tsaane' laa tsiya' ti.

Na cuityi' ngu' cha' ná jlya ti' ngu'

³⁵Li' ngu'jui cha' ji' Jesús, ndyuna yu cha' ngulo'o ngu' ji' nu qui'yu bi' ne' laa. Lo'o ngu'jyacia Jesús ji', nchcuane yu ji' li'.

—¿Ha jlya ca ti' nu'u ji' ycu' nu cua lijya chalyuu cha' caca ñati? —nacuĩ Jesús ji'.

³⁶—¿Tilaca laca yu bi', cusu'? —nacuĩ nu qui'yu bi'—. Nti' tsa na' xñi na' cha' ji'.

³⁷—Cua na'a nu'u ji' yu bi' —nacuĩ Jesús—. Na' laca bi', na' nu nchcui' lo'o nu'u juani ti.

³⁸Hora ti ndyatú sti' nu qui'yu bi' slo Jesús.

—Jlya ti' na' jinu'u, Xu'na —nacuĩ.

³⁹Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Cua lijya na' chalyuu cha' cua'ni cuayá' na' ji' ñati, tilaca laca nu xñi cha' jna', tilaca laca nu ná tyaja'a

xñi cha' jna' —nacuĩ Jesús—. Ta na' xee nu tyu'ú ne' cresiya ji' ngu' nu xñi cha' jna', masi ñi'ya nti' cuityi' ti ngu' ndi' ngu' chalyuu; tacu' na' xee ji' ngu' nu ná tyaja'a xñi cha' jna' tsiya' ti, masi ndu'ni ngu' cha' tso'o tsa ycu' ngu'.

⁴⁰Ndu xi ngu' fariseo slo Jesús lo'o nchcui' yu jua'a.

—¿Ha cuityi' cua lacua? —nacuĩ ngu' ji' yu.

⁴¹—Ná ntsu'u qui'ya ji' ma, si jlo ti' ma cha' cuityi' ti ma —nacuĩ Jesús—. Cha' nchcui' ma cha' taca ña'a ma, bi' cha' ña'a ti ntsu'u qui'ya ji' ma.

Cuii ji' lo'o su ndyi' xlya' talya

10 'Ta na' sca cha' liñi lo'o ma juani —nacuĩ Jesús ji' ngu' judío li'—. Tachaa tsa ndya' lo'o su ndyi' xlya' talya. Lo'o ndya'a ngu' ne' lo'o bi', sca ti to' lo'o nga'a cha' tyat' ngu'. Nu cuaana laca nu ndyacuĩ que lo'o, ndyat' chaca se' li' —nacuĩ Jesús—. ²Nde to' lo'o ndyat' nu laca xu'na xlya' bi'. ³Nslo nu ntsu'u cua to' lo'o ji' xu'na xlya', bi' cha' nda chacuayá' ndyat' yu bi' ne' lo'o —nacuĩ Jesús—. Nslo xlya' xtyi' xu'na ni'; lo'o nxi'ya yu ji' xlya' ji' ycu' ca, lijya ni' slo yu, ndya'a lo'o yu ji' xlya' bi' li'. ⁴Lo'o cua ngutu'u lcaa xlya' nde liya', li' nde loo la ntyucua nu laca xu'na ni', nde chu' la lca'a xlya' ji' yu, cha' nduna ni' lo'o nxi'ya xu'na ni' ji' ni'. ⁵Ná ndyu'u lca'a ni' ji' xa' ñati; lo'o nduna ni' cha' nu nchcui' xa' ñati lo'o ni', xna ni' li', cha' ná nslo ni' xtyi' xa' ñati.

⁶Bi' ngua sca cha' nu nchcui' ne' ti Jesús lo'o ngu', pana ná ngua

cuayá' ti' ngu' tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' li'.

Ña'asii tso'o Jesús ji'i xlya' ji'i yu

⁷Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o mā —nacui Jesús—. Ycui' ti na' laca to' lo'o bi', cha' nchca'a na' to' lo'o su ndyatí ni'. ⁸Ná ndaquiya' xlya' bi' ji'i ñati nu yaa yala la, cha' xcui' nu cuaana laca ngu' bi'; tsa cu' ti ntyucuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ngu' —nacui—. ⁹Nu nga'a to' lo'o, tso'o tsa ña'asii ji'i xlya' ji'i; lo'o jua'a na', tso'o tsa ña'asii na' ji'i ñati 'na —nacui Jesús—. Taca tyeje tacui ngu' cha' tyatí ngu' ne' lo'o su nga'a na', cha' ná caca cuxi ji'i ngu' bi' li'. Tso'o ti tyatí ngu' ne' lo'o su nga'a na', tso'o ti tyu'u ngu' chaca quiya', ñi'ya nu ndu'ni xlya'. Caja ñi'ya tyiji yu'u ji'i ngu' bi' li', ñi'ya laca lo'o ndyiji na ndacu xlya'.

¹⁰Tsa cu' ti cña cuaana ndu'ni nu ngu' cuaana bi' —nacui Jesús—. Ndyaa ngu' bi' cha' cua'ni ñu'u ngu' ji'i ñati, cha' chcuna' cresiya ji'i ñati bi'; na cua lijya na' cha' ta na' chalyuu tso'o ji'i ñati, su caca tyi'i ngu' tyucui tyiquee ngu' li' —nacui—. ¹¹Tso'o tsa ña'asii na' ji'i xlya' 'na. Ycui' ca na' tyaja'a Na' cajaa cha' ná cajaa xlya' jna', cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ngu' —nacui—. ¹²Sca msu ti ni, ná ña'asii tso'o ji'i xlya', xna yu lo'o ña'a yu cha' lijya bo'o. Si'i ycui' yu nu laca loo ji'i xlya', si'i ycui' yu nu ca ji'i ni', nti' yu. Bi' cha' caca lya' ti' bo'o ji'i taju xlya' bi', li' tyijyu' cañi xlya' xna ni' —nacui Jesús—. ¹³Nxna msu tyijyu' cha' ne' xña ti

ji'i ngu' ndya'a yu, si'i na ji'i yu laca xlya' bi'.

¹⁴Tso'o tsa ña'asii na' ji'i xlya' 'na. Nslo na' ji'i ñati jna', lo'o jua'a cua ngu'i ñati bi' jna'. ¹⁵Ñi'ya nslo Sti na' jna', jua'a nslo na' ji'i Sti na'; ñi'ya ntsu'u cha' ji'i Sti na' lo'o na', jua'a ntsu'u cha' jna' lo'o ñati jna'. Ycui' ca na' tyaja'a na' cajaa cha' ná tye cresiya ji'i ñati 'na —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¹⁶Tya ntsu'u la xa' ñati 'na nu ndi'i xa' quichi, nu ná stu'ba nga'a lo'o taju ñati re; nga'a cha' tsa'a na' tsaqui'ya na' ji'i ngu' bi', cha' lo'o ngu' bi' tyaa ngu' ca ne' lo'o re. Lo'o li' cuna ngu' cha' nu chcui' na' lo'o ngu'; caca ngu' sca ti taju ñati 'na, lo'o jua'a caca na' nu sca ti Xu'na ngu' —nacui Jesús—.

¹⁷Tye chalyuu 'na, cajaa na' cha' tyu'ú na' chaca quiya' ca tiya' la, bi' cha' ntsu'u tsa tyiquee Sti na' ña'a 'na. ¹⁸Ná tucui xlyaa cresiya 'na, ycui' ca ti na' ntaja'a na' cajaa —nacui Jesús—. Taca cua'ni na' jua'a, cha' cua nda ycui' Ndyosi Sti na' chacuayá' cajaa na', lo'o jua'a cua nda Ni chacuayá' cha' tyu'ú na' chaca quiya'.

¹⁹Tya chaca quiya' ná stu'ba cha' ji'i ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' nchcui' Jesús jua'a. ²⁰Ntsu'u tsa ngu' nu nacui ndi'ya:

—Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' yu cua. Na tonto yu. Ná ntsu'u cha' cuna na cha' nu nchcui' yu cua.

²¹Li' nacui xa' la ñati:

—Ná taca chcui' ngu' ñi'ya nu nchcui' yu cua juani si ntsu'u cui'i xña'a ji'i ngu'. ¿Ha caca ji'i nu xña'a cua'ni cha' tyaca tso'o cloo nu cuityi'? Ná taca ji'i.

Nxuu tya'a ngu' judío lo'o Jesús

²²Tyempo tlya' ngua li', nu lo'o sube tsa tsã. Nde quichi Jerusalén

ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ta'a su ngulacua jil'i laa tonu ca bi'.

²³Ndyaa Jesús to' laa ca su nchcui' ngu' jil'i: "Corredor jil'i Salomón".

²⁴Li' ndyu'u ti'i tyuu tya'a ngu' judío slo Jesús, nchcuane ngu' jil'i yu:

—¿Ni jacua' chcu' liñi nu'u lo'o cua, cha' caca cuayá' ti' ya si nu'u laca nu ñati' tlyu nu ta ycu' Ndyosi jil'i caa? —nacui' ngu' jil'i Jesús—. Ná talo ya si ná cacha' nu'u lcaa cha' jil'i cua. Tso'o si chcu' liñi nu'u juani.

²⁵—Jua'a ni na' tsaca quiya' jil'i ma —nacui' Jesús jil'i ngu' bi' li'—, lo'o ná jlyu ti' ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma tsiya' ti' —nacui'—. Lo'o ña'a ma cha' ndu'ni na' cña tonu bi' chacuayá' jil'i Sti na', ndyiji cha' liñi jil'i ma li'; ²⁶pana ná jlyu ti' ma jil'i cña bi', cha' si'i taju ñati' na laca ma. Nacu' na' jua'a jil'i ma tsubi' —nacui' Jesús jil'i ngu'—. ²⁷Ñi'ya ndu'ni xlya', jua'a nduna ñati' na jna' lo'o nchcui' na' lo'o ngu'. Cua nso na' jil'i ngu', cua ndya'a ngu' lo'o na'. ²⁸Ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta na' jil'i ngu' bi', ná chcu'na' cresiya jil'i ngu' li'. Ná tucui caca jil'i xlyaa' jil'i ñati' bi' na, cha' tso'o tsa ña'asi' na' jil'i ñati' bi' —nacui' Jesús—. ²⁹Na cua nda Sti na' ñati' bi' jna', lo'o jua'a nga'aa ntsu'u chaca nu stu'ba tlyu lo'o ycu' Ni; bi' cha' ná tucui caca jil'i xlyaa' jil'i ngu' bi', nu lo'o ña'asi' Sti na' jil'i ngu'. ³⁰Lo'o jua'a stu'ba ntsu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacui' Jesús.

³¹Chaca quiya' ngusñi nu ngu' judío bi' quee cha' cu ngu' jil'i Jesús, cujuui ngu' jil'i. ³²Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Cua quiña'a tsa cña tso'o ngua'ni na' chacuayá' jil'i Sti na' slo cu'ma, lo'o jua'a cua na'a ma cña nu ngua'ni na'. ¿Ha xqui'ya sca cña tso'o nu ngua'ni na', bi' cha' nti' ma cuta ma quee na'?

³³Li' nguxtyacui nu ngu' judío bi' cha' lo'o Jesús:

—Ná cujuui ya jinu'u lo'o quee xqui'ya sca cña tso'o nu ngua'ni nu'u —nacui' ngu'—, xqui'ya cha' cuxi nu nchcui' nu'u jil'i ycu' Ndyosi, bi' cha' cu ya quee jinu'u. Sñi' ñati' chalyuu ti laca nu'u, pana ndu'ni nu'u cha' laca nu'u ycu' Ndyosi.

³⁴Li' nacui' Jesús jil'i ngu':

—Lo quityi nscua cha' cusu' nu jlyu tsa ti' ma, ntsu'u sca cha' nu nchcui' ndi'ya: "Ndyosi laca lcaa cu'ma cuentya jna'" —nacui' Jesús—. ³⁵Jlo ti' na cha' ná caca ji'na tacu' na ni sca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na. Sca cha' nu nchcui' quityi bi' ni, nacui' cha' ñi'ya laca ycu' Ndyosi, jua'a laca ñati' nu ndaquiya' cha' nu nda Ni lo'o. ³⁶¿Ni cha' laca ngusta cu'ma qui'ya jna' slo ycu' Ndyosi lo'o nacui' ma cha' nchcui' na' cha' cuxi jil'i ycu' Ni? —nacui' Jesús—. Cua ngusubi Sti na' jna', nda Ni na lijyaa' nde chalyuu. ¿Ni cha' laca ná tso'o nti' ma cha' nacui' na' cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca na'? ³⁷Ná ntsu'u cha' jlyu ti' ma jna' —nacui' Jesús li'—, si ná ndu'ni na' cua ña'a ca cña nu ndu'ni Sti na' —nacui'—. ³⁸Pana nu lo'o ndu'ni na' cña jil'i ycu' Ndyosi, li' caca jlyu ti' ma jna' xqui'ya cña nu ndu'ni na' bi', masi ná jlyu ti' ma cha' nu nchcui' na'. Lo'o li' caca cuayá' ti' ma, caca jlo ti' ma, cha' stu'ba ntsu'u cha' jil'i Sti na' lo'o na', stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o Sti na'.

³⁹Chaca quiya' ngua'ni cuayá' ngu' si caca taya' ngu' jil'i Jesús. Li' nga'aa ndyanu yu, laja ti ngu' ngutu'u yu ngulaá yu jil'i ngu'.

⁴⁰Li' ndyaa Jesús chaca quiya', ndyaa chaca tsu' sta'a Jordán ca su ngutu Juan ntyucuatya jil'i ngu' tya clyo. Nde bi' nguti'l'i yu, lo'o jua'a ndya'a tsa ngu' slo. ⁴¹Li' nacui' ngu' jil'i tya'a ngu':

—Ná ngua'ni Juan ni sca cña tonu cha' cube ti' na jil'i. Pana liñi tsa ndyu'u lcaa cha' nu nchcui' nu Juan bi' tya tsubi' la cuentya jil'i nu qui'yu re.

⁴²Lo'o li' cua nguxana tyuu tya'a ngu', jlyá ti' ngu' jil'i Jesús lo'o nguti'l'i ngu' nde bi'.

Ngujuui Lázaro

11 Ndi'l'i sca nu qui'yu nu naa Lázaro. Quicha tsa bi'. Ngu' quich'i Betania laca, lo'o jua'a María lo'o Marta laca tya'a ngula nu qui'yu bi'. ²(Tya'a ngula María laca Lázaro nu quicha bi', lo'o jua'a María laca nu su'ba setye tyixi xtyi'i chu' quiya' Jesús nde loo la, lo'o li' sube' cho' quicha' que ycu' cho' quiya' Jesús cha' quityi.) ³Cua nda tyucuaa nu cuna'a bi' cha' ndyaa ca slo Jesús:

—Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, Xu'na —nacui' ngu' cuna'a bi'—, nde lijya cha', cha' caca cuayá' ti' nu'u cha' ntsiya tya'a tso'o nu'u, quicha tsa yu.

⁴Lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacui':

—Ná nga'a cha' cajaa nu quicha bi'. Na quicha yu bi' cha' caca tlyu la ycu' Ndyosi, cha' cua'ni tlyu ngu' jna', cha' na' laca nu sca ti Sñi' ycu'

Ndyosi. Lo'o ña'a ngu' ñi'ya cña tonu nu cua'ni na' cha' caca jo'o jil'i yu, li' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi.

⁵⁻⁶Lo'o ndyuna Jesús cha' quicha Lázaro, li' tya ndyanu Jesús tya tyucuaa tsa su ndi'l'i bi', masi ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu jil'i ca ta'a sna ngu' bi', jil'i Marta, lo'o jil'i nu chaca cho' tya'a Marta, lo'o jil'i ycu' Lázaro. ⁷Tiya' la, li' nacui' Jesús jil'i ñati' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Tyaa na xtyuu na nde loyuu su cuentya Judea —nacui'.

⁸Li' nguxacui' ngu' bi' cha' jil'i:

—Mstru —nacui' ngu'—, ná sa'ni ngua bi' lo'o ngua ti' ngu' judío bi' cu ngu' quee jinu'u cha' kujui' ngu' jinu'u, ngua ti' ngu'. ¿Ha cua tsaá nu'u nde jua chaca quiya'? —nacui' ngu'.

⁹Li' nacui' Jesús jil'i ngu' bi':

—Tii tyucuaa ti hora ntsu'u jil'i sca tsa. Lo'o tya'a na ndacua, ná sca na tyacua quiya' na, tyaca' su ndya'a na cha' tya xee —nacui'—. ¹⁰Lo'o tyu'u ta'a na talya, li' tyacua sca na nga'a tyucui' quiya' na, cha' ná tyaca' xee ña'a na jil'i li'.

¹¹Lo'o cua nchcui' Jesús jua'a, li' nacui':

—Cua laja' Lázaro tya'a tso'o na. Nde jua tsa'a na' juani cha' xtyu'u jil'i yu.

¹²—Mstru —nacui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i—, lo'o laja' ca yu, li' tyaca tso'o yu.

¹³Ngua ti' ngu' cha' ndyu'u xcalá yu, masi nti' Jesús ñacui' jil'i ngu' cha' chañi cha' ngujuui yu. ¹⁴Lo'o li' liñi nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Ngujuui Lázaro —nacui'—.

¹⁵Tso'o ti nti' na' cha' ná nguti'l'i na'

nde jua lo'o ngujuui yu. Juani taca tyu'u tso'o cha' ji'i ycuu' ma, taca xñi tso'o la ma cha' jna' —nacuï—. Tyaa na ca su nscua jyo'o.

¹⁶Li' nchcui' Tomás nu Culaca' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—Tyaa na lo'o nu cusu' lacua, cha' stu'ba ti cajaa na lo'o —nacuï Tomás.

“Tyu'ú tya'a ngula nu'u chaca quiya'”

¹⁷Lo'o ndyalaa Jesús ca bi', ngujui cha' ji'i yu cha' cua jacua tsá nguatsi' jyo'o Lázaro. ¹⁸Ná tyijyu' ndyi'ya tya'a quichí Betania bi' lo'o quichí Jerusalén, ntsu'u xi tucua ti kilómetro cla'be cuayá' tyijyu' ndi'i quichí bi'. ¹⁹Lo'o li' quiña'a ngu' quichí tonu bi' ndyaa cha' xtyucua ngu' ji'i Marta lo'o ji'i María cha' ngujui tya'a ngula ngu'. ²⁰Tya cuayá' ndyuna ngu' cha' cua lijya Jesús, hora ti ngutu'u Marta ndyaa cha' tyacua tya'a lo'o Jesús tyucuii. Sca ti María ndyanu ni'i. ²¹Lo'o li' nchcui' Marta lo'o Jesús:

—Ná ngujui tya'a ngula na' si nguti'i nu'u ca nde, cusu' —nacuï nu cuna'a bi' ji'i Jesús—. ²²Pana jlo ti' na' cha' masi juani cua'ni ycuu' Ndyosi lcaa cha' nu jña nu'u ji'i Ni.

²³Li' nguxacui Jesús cha' ji'i Marta bi':

—Tyu'ú tya'a ngula nu'u chaca quiya'.

²⁴—Jlo ti' na' cha' chaca quiya' tyu'ú yu bi' nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o lo'o cua tye ti chalyuu —nacuï Marta.

²⁵Li' nguptyacui Jesús cha' lo'o nu cuna'a bi':

—Na' laca nu ndu'ni cha' tyu'ú ñati, na' laca nu ndu'ni cha' chañi

caca tso'o cresiya ji'i ñati —nacuï Jesús—. Masi cajaa ngu', tya tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', caja chalyuu cucui ji'i ngu' si cua ngusñi ngu' cha' jna' —nacuï Jesús ji'i Marta—.

²⁶Lo'o jua'a lcaa ñati nu tso'o ti ndi'i tyiquee cha' ngusñi ngu' cha' jna', ná nscua cha' cajaa ngu' bi' tsiya' ti. ¿Ha jlya ti' nu'u cha' bi'?

²⁷—Chañi cha' jlya ti' na', cusu' —nacuï nu cuna'a bi'—. Hasta juani jlya ti' na' cha' nu'u laca Cristo nu ñati tlyu bi', nu'u laca nu sca ti Sñi' ycuu' Ndyosi, lo'o jua'a cua nda Ni jinu'u lijya.

Lo'o Jesús ndyunaa yu

²⁸Ndye nchcui' Marta, li' ndyaa nu cuna'a bi', cuaana ti ngusi'ya ji'i María tya'a ngula:

—Cua tyalaa ti nu Mstru bi' juani —nacuï—. Nxi'ya yu jinu'u cha' tsaa nu'u slo yu.

²⁹Lo'o ndyuna María cha' bi', hora ti ngutu'u ndyaa slo Jesús li'.

³⁰Tya lyiji tyalaa Jesús quichí, tya nga'a yu su ndyacua tya'a Marta lo'o yu tya tsá la. ³¹Lo'o nu ngu' judío nu ndi'i nxyucua ji'i María ni'i ni, lo'o na'a ngu' cha' tsa tsiya' ca ngutu'u María ndyaa, li' ndyaa lca'a ngu' ji'i cho'; ngua ti' ngu' cha' to' cuaa ndyaa cho' cha' cunaa cho'.

³²Lo'o li' ndyalaa María ca su ndu Jesús. Lo'o na'a cho' ji'i yu, hora ti ngutu sti' cho' slo Jesús. Lo'o li' nacui María bi':

—Si nguti'i nu'u tsubi', cusu' —nacuï—, ná ngujui tya'a ngula na' li'.

³³Xñi'i tsa ñaa xtyi'i Jesús li', ndube tsa ti' yu cha' ndyunaa María, lo'o jua'a ngusi'ya tsa ngu'

judío tya'a ndya'a María. ³⁴Li' nchcuane Jesús jil'i ngu':

—¿Macala nguxatsi' ma jil'i jyo'o bi'?

—Tsa na'a na xi jil'i, cusu' —nacui' ngu' li'.

³⁵Lo'o Jesús ngusi'ya li'.

³⁶—Tyaca'a tsa jyo'o bi' jil'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu jil'i —nacui' ngu' judío bi'.

³⁷Lo'o jua'a ndil'i xi ngu' nu nacui': —¿Ni cha' laca ná ngu'ji ñi'ya nu cua'ni yu cha' ná cajaa Lázaro nquicha'? Nchca jil'i yu cua'ni yu cha' tyaca tso'o cloo ngu' cuityi'.

Ndyu'ú Lázaro chaca quiya'

³⁸Ca chaca quiya' xñi'i tsa ñaa xtyi'i Jesús, lo'o li' ndyaa yu ca to' cuaá. Sca tyuquee laca, lo'o ndu sca quee tlyu ndyacu' tu'ba tyuquee bi'.

³⁹—Clyatsu' ma quee cua —nacui' Jesús.

Li' nchcui' Marta tya'a ngula jyo'o bi' lo'o Jesús:

—Tyucu tsa xtyi'i caca si tyu'utsu' quee cua, cusu' —nacui'—. Cua jacua tsá nguatsi' jyo'o re.

⁴⁰Li' nacui' Jesús:

—Caca ña'a ma cha' tlyu tsa nu ndu'ni ycu' Ndyosi nu lo'o jlya ti' ma jil'i Ni. ¿Ha si'i jua'a ni na' jil'i ma tsá?

⁴¹Li' ngulotsu' ngu' quee nu ndyacu' tu'ba tyuquee bi'. Li' nguxña'a Jesús nde cua.

—Sti na' —nacui' Jesús li'—, tsa xlya'be hi' cha' cua ndyuna nu'u cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u. ⁴²Lcaa tsá cua jlo ti' na' cha' nduna nu'u lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u; pana nchcui' na' lo'o nu'u juani xqui'ya ñati nu ndil'i re, cha' taca ca jlya ti'

ngu' jna' cha' chañi cha' cua nda nu'u jna' lijyaa chalyuu.

⁴³Li' cui' tsa nchcui' Jesús:

—Lázaro, tyu'u nu'u su ntsu'u nu'u ndacua, tyaa nu'u nde liya' re.

⁴⁴Li' ngutu'u nu ngua jyo'o bi'; ña'a ti tya ngüixi' late' ngati tyucui ña'a hichu', ña'a ti tya ndyacu' chaca late' loo.

—Xati' clya ma late' nu ntsu'u chu' yu cua —nacui' Jesús jil'i ngu'—, cha' ta ma chacuayá' tya'a yu.

Nchcui' ngu' ñi'ya caca cujui' ngu' jil'i Jesús

⁴⁵Lo'o li' quiña'a tya'a ngu' judío bi' jlya ti' ngu' jil'i Jesús, ñati nu ndil'i nxyucua jil'i María tsa la, cha' cua na'a ngu' cha' tlyu nu ngua'ni ca ti Jesús cuentya jil'i ycu' Ndyosi.

⁴⁶Pana ntsu'u xi ngu' bi' nu hora ti ndyaa slo ngu' fariseo, nda ngu' cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús.

⁴⁷Bi' cha' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi', nguxana nxi'ya ngu' jil'i lcaa ngu' tisiya, cha' tyu'u ti' ngu'. Lo'o li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya cua'ni na juani? —nacui' ngu'—. Quiña'a tsa cha' tlyu ndyu'ni nu qui'yu bi'. ⁴⁸Lo'o ta na chacuayá' jil'i yu cha' tya cua'ni la yu jua'a, li' xñi lcaa ngu' quichi' cha' jil'i yu. Li' caa ngu' romano cha' cuityi' ngu' laa tlyu ji'na, culo'o ngu' jil'i ñati tya'a na su ndil'i ngu' —nacui' ngu'.

⁴⁹Li' ndatu tsaca ngu'; Caifás naa yu, lo'o jua'a yija bi' laca yu xu'na sti jo'ó. Nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ni sca na ná jlo ti' ma, ⁵⁰ná nchca tii ma tsiya' ti —nacui' yu—. Tso'o la caca jil'i ma si cajaa sca ti

ñati, cha' ná cajaa lcaa ngu' quichi tyi na. Cuxi la cña caca si cuityi ngu' tyucui ña'a nasiyu re.

⁵¹Si'i cha' nu ngua'ya hique ycu'i ca yu nchcui' yu jua'a; cha' yija bi' ngua yu xu'na sti jo'ó, bi' cha' nacui yu jua'a, cha' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi nda yu cha' lo'o ngu', ni cña caca ji'i Jesús ca nde loo la lo'o cajaa Jesús lo crusi. Si'i xqui'ya ñati chalyuu jua ti cajaa Jesús, ⁵²masi cajaa Jesús cuentya ji'i lcaa ñati lcu'a ti ña'a chalyuu, cha' stu'ba ti caca tyiquee lcaa ñati nu jlya ti' ji'i ycu'i Ndyosi, ngu' nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i cha' caca ngu' sñi' Ni.

⁵³Lo'o li' nguxana nchcui' ngu' nu laca cña lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu caca kujui' ngu' ji'i Jesús; ⁵⁴bi' cha' nga'aa ndyaa Jesús su ndi'i ngu' judío, ngutu'u yu loyuu bi', ndyaa yu chaca loyuu su tyijyu' la xi, ca to' yuu btyi. Ndyalaa yu sca quichi su naa Efraín li', ca bi' nguti'i Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

⁵⁵Cua ngulala tsa ta'a pascua, bi' laca sca ta'a ji'i ngu' judío. Quiña'a ngu' ngutu'u ngu' quichi tyi ngu', masi quichi ne' quixi', ndyalaa ngu' quichi Jerusalén li'. Yala ti ngua'ni lubii ngu' tyucui ña'a ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, nu lo'o tya lyiji ti caca ta'a. ⁵⁶Li' ndyaa ngu' ndyaana ngu' macala ntsu'u Jesús. Lo'o ndi'i ngu' ne' laa, li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya nti' ma? —nacui ngu'—.
¿Ha caa yu ta'a nti' ma?

⁵⁷Ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo bi', lo'o ngu' fariseo, cua ngulo ngu' cña ji'i lcaa ngu' quichi; nacui sti jo'ó cha' lo'o

caja cha' ji'i ngu' macala ntsu'u Jesús, hora ti ntsu'u cha' cacha' ngu' ji'i ngu' nu laca loo. Li' tsa'a ngu' policia xñi ngu' ji'i Jesús, nti' ngu' nu laca loo bi'.

Nda'a sca nu cuna'a setye
chu' quiya' Jesús

12 Tya lyiji tya xcuá tsá cha' caca ta'a pascua, li' ñaa Jesús nde quichi Betania chaca quiya'. Laca Betania quichi tyi Lázaro nu ngujui tya tsubi' la, lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ²Li' nda ngu' sca si'i ji'i Jesús, cha' tso'o tsa nti' ngu' cha' ndyalaa yu slo ngu'. Nda Marta na ndyacu ngu' li', lo'o jua'a stu'ba ti ntucua Lázaro lo'o ngu' su ndyacu ngu' si'i lo'o Jesús. ³Li' ndyalaa lo'o María ji'i sca lyura setye tyixi xtyi'i. Quiña'a tsa nga'a setye bi' ji'i, cha' tyucui setye ji'i quixi' nardo laca. Li' nda'a María setye bi' chu' quiya' Jesús, lo'o quicha' que ycu'i María ngusube' chu' quiya' yu; tyucui ña'a ni'i ntyucua xtyi'i setye tyixi xtyi'i bi' li'. ⁴Nga'a Judas sñi' Simón Iscariote lo'o ngu', cha' ñati nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca. La cui' bi' laca nu kujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ca tiya' la. Na'a nu Judas bi' ñi'ya nu ngua'ni María, lo'o li' lye nchcui' ni cha' laca ngua'ni María jua'a:

⁵—¿Ni cha' laca ná ngua caya' setye tyixi xtyi'i ji'i nu cuna'a cua cha' caja cñi xtyucua ji'i ngu' ti'i? —nacui nu Judas bi'—. Ná tyiquee' caja tyuu mil paxu lo setye bi'.

⁶Cha' cuaana Judas, bi' cha' nacui jua'a, si'i cha' tya'na ti' ji'i ngu' ti'i. Ycu'i ca Judas laca loo ji'i cuiji su

ntsu'u cñi jil'i ngu' tya'a ndya'a lo'o Jesús, pana na ntyucuaana Judas cñi nu ntsu'u jil'i lcaa ngu' bi'.

⁷—Ta ma chacuayá' cua'ni nu cuna'a cua jua'a —nacui Jesús—. Na cua nguxco'o cho' setye bi' cha' cua'ni jo'o jil'i ngu' lo'o cua ngulala ti xatsi' ngu' jna' —nacui—. ⁸Lcaa tyempo ndi'i ngu' ti'i lo'o ma nde chalyuu, lcaa tsa' taca xtyucua ma jil'i ngu' bi' nquicha'; pana nu na' ni, ná tyuu tsa' tyi'i na' slo cu'ma.

Lo'o jil'i Lázaro ngua ti' ngu' cujuui ngu' jil'i

⁹Ngujui cha' jil'i ngu' cha' ndi'i Jesús ca bi', lo'o li' ndyaa quiña'a tya'a ngu' judío; tsa' tlyu ti ngu' ndyaa na'a ngu' jil'i Jesús. Lo'o jua'a nti' ngu' ña'a ngu' jil'i nu ngua jyo'o Lázaro bi', cha' ngua'ni Jesús cha' ndyu'ú chaca quiya'. ¹⁰Lo'o li' ngua'ni stu'ba sti jo'ó nu laca loo cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' lo'o jil'i Lázaro cujuui ngu', ¹¹cha' xqui'ya nu Lázaro bi', bi' cha' ngxu'tyanu quiña'a tya'a ngu' judío jil'i sti jo'ó, cha' ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús.

Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹²Quiña'a tsa' ñati' ndyaa ngu' ta'a bi'. Ca chaca tsa', li' ndyuna ngu' cha' cua lijya ti Jesús nde Jerusalén; bi' cha' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu' tsa' tlyu ti cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús. ¹³Ndyaa lo'o ngu' ste' nga, lo'o jua'a cui' ngusi'ya ngu' li':

—Cua'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi Sti na —nacui ngu' jil'i Jesús—. Culacua Ni jinu'u cha' lijya nu'u lo'o chacuayá' jil'i ycu' nu Xu'na na. Masi juani ti, culacua Ni jinu'u cha' nu'u laca Rey nu laca loo jil'i ngu' Israel.

¹⁴Li' ngujui sca huru jil'i Jesús, ndyaa tucua yu chu' huru bi', cha' ndi'ya nscua cha' lo' quityi cusu':

¹⁵Ná cutsii' cu'ma ngu' ca tyi quichi' Sión;
cua lijya nu Xu'na ma,
ntucua yu chu' sca huru.

¹⁶Tyempo li' ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi'. Pana ca tiya' la, lo'o cua ngua lcaa cha' tlyu nu ndyanu cha' cua'ni Jesús lo'o yaa yu lo' yuu, nu lo'o ngua tlyu Jesús ca su ntucua yu lo'o ycu' Ni nde cua, li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu, ndyi'u ti' ngu' jil'i cha' nu nscua lo' quityi bi' cua sa'ni la; ndyi'u ti' ngu' cha' la cui' jua'a ngua jil'i Jesús.

¹⁷Jua'a ngua li'. Nu ñati' nu nguti'i slo Jesús nu lo'o ngusi'ya Jesús jil'i jyo'o Lázaro ca tyuquee su nguatsi' cha' tyu'ú Lázaro chaca quiya', nda ngu' cha' lo'o ngu' quichi' ñi'ya nu ngua cha' bi'; ¹⁸bi' cha' ngutu'u ñati' quiña'a bi', ndyaa ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús tyucuii, cha' cua ndyuna ngu' ñi'ya ngua'ni Jesús cña tonu bi' lo'o Lázaro. ¹⁹Li' nchcui' ngu' fariseo lo'o tya'a ngu': —Ña'a ma jil'i yu bi'. ¿Ñi'ya cua'ni na juani? Ná caca ji'na tsiya' ti tacu' na cha' jil'i yu bi'. Tyucui ña'a chalyuu ngusñi ngu' cha' jil'i yu juani.

Lijya xi ngu' xa' tsu' nclyana ngu' jil'i Jesús

²⁰Lo'o ngu' griego ndyalaa laja ñati' nu ndya'a ta'a bi' nde Jerusalén. ²¹Ñaa xi ngu' griego bi' slo Felipe li'. Quichi' Betsaida laca quichi' tyi nu Felipe bi'; nde loyuu su cuentya Galilea, ca bi' ndi'i quichi' bi'. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Felipe:

—Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cusu',
cua nti' ya tyacua tya'a ya xi lo'o
Jesús —nacui' ngu'.

²²Li' ngutu'u Felipe ndyaa slo
Andrés tya'a quichi' tyi; stu'ba ti
ndyaa ngu', ndyaa cacha' ngu' jil'i
Jesús. ²³Lo'o li' nda Jesús sca cha'
lo'o ngu':

—Cua ndyalaa hora cha' caca
tlyu ycuu' na' lo'o cajaa na', na' nu
cua liyyaa chalyuu cha' caca ñati' —
nacui' Jesús—. ²⁴Liñi tsa cha' nu
ta na' lo'o ma' juani, cha' sca si'yu
nu ndyataa ngu' ni, ñi'ya laca sca
si'yu trigo, tyanu si'yu bi' jua'a ti si
ná cataa ngu' jil'i lo yuu —nacui'—.
Lo'o cua ndyataa ngu' si'yu bi' lo
yuu, li' catsu' scua' si'yu bi', ñi'ya
laca si na ngujui ti. Pana nu lo'o
tyucua si'yu bi', quiña'a tsa si'yu
tyu'u lo bi' li'. ²⁵Jua'a laca lo'o ñati'
nu nti' xñi cha' 'na —nacui' Jesús—.
Cua ña'a ca ñati' nu lye tsa ndu'ni
tyaca'a jil'i ycuu' ca ngu', chcuna'
chalyuu jil'i ngu'; pana ñati' nu ná
ntsi' cajaa ngu' xqui'ya na', bi' laca
nu caja chalyuu nu ná nga'a cha'
tye jil'i ngu'. ²⁶Lo'o nti' ñati' cua'ni
cña 'na —nacui' Jesús li'—, nga'a
cha' tsa ngu' mala nti' na' cha'
tsaa, cha' li' taca tyi' msu bi' 'na ca
su ndi' ycuu' na'; lo'o ycuu' Sti Na'
cua'ni chi' Ni loo ngu' nu cua'ni cña
'na li'.

**Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha'
cua cajaa ti ycuu' yu**

²⁷Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':
—Quiña'a tsa cha' ncliyacua ti' na'
juani. ¿Ha tso'o la si jña na' jil'i ycuu'
Ndyosi Sti na' cha' cua'ni Ni cha'
ná tyacua cha' cuxi re 'na? Si'i, ná
chcui' na' jua'a. Cua ndyalaa hora

'na juani cha' caca lcaa cña nu nga'a
cha' caca 'na.

²⁸Li' nchcui' Jesús lo'o ycuu'
Ndyosi Sti yu:

—Sti na', tso'o la si caca tlyu ycuu'
nu'u.

Li' nguañi nchcui' ycuu' Ndyosi
nde cua. Ndi'ya nchcui' Ni:

—Cua laca ndu'ni tlyu ngu' jil'i
ycuu' ca na', lo'o jua'a tya caca tlyu
la na' chaca quiya' xqui'ya nu'u.

²⁹Li' nacui' nu ñati' quiña'a nu ndi'
cacua ti cha' nguañi nchcui' tyi'yu,
ngua ti' ngu'. Xa' la ñati' nacui' cha'
nde cua ndyu'u cha' nu nda sca xa'
jil'i ycuu' Ndyosi lo'o Jesús. ³⁰Pana
ndi'ya nacui' ycuu' Jesús:

—Xqui'ya cu'ma laca cha' nguañi
nchcui' ycuu' Ndyosi nde cua, si'i
xqui'ya na' —nacui' Jesús—. ³¹Cua
ndyalaa hora cha' cua'ni cuayá'
Ni jil'i lcaa ñati' chalyuu, nu lo'o
tyijiloo na' tsiya' ti jil'i nu xña'a nu
laca loo nde chalyuu —nacui' Jesús
jil'i ngu'—. ³²Lo'o sicua' ngu' cuxi
jna' ca su ndi' na' lo yuu, cuju' ca'a
ngu' jna' lo crusi, li' cuane na' jil'i
lcaa ñati' cha' xñi ngu' cha' 'na.

³³Jua'a nacui' Jesús cha' caca
cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu caca lo'o
cujui' ngu' jil'i yu. ³⁴Li' ngu'xyacui
ngu' cha' lo'o Jesús:

—Cua ndyuna ya lo'o nchcui' ngu'
lo quityi cusu' ji'na, cha' ndi'ya nscua,
cha' ná nga'a cha' tye tsa jil'i Cristo,
nu ñati' tlyu nu ta ycuu' Ndyosi jil'i liyya
—nacui' ngu'—. ¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu
nchcui' nu'u cha' ntsu'u cha' cuju' ca'a
ca'a ngu' jil'i lo crusi, jil'i Cristo nu yaa
chalyuu cha' caca ñati'? ¿Ñi'ya ña'a
ñati' laca nu Cristo bi'?

³⁵Li' ngu'xyacui Jesús cha' lo'o
ngu':

—Tya xi ca tsá tya tyi'í na' slo cu'ma, na' nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'í ñati —nacu'í Jesús—. Bi' cha' juani yaa ma su nga'a cha' tsaa ma lo'o tya xee ti, cha' ná cua'ni nu cuxi ngana ji'í ma, nu cuxi nu nda talya chalyuu. Nu lo'o talya ña'a su ndya'a na, ná jlo ti' na ma nde ndya'a na li'. ³⁶Lo'o jua'a cu'ma —nacu'í Jesús ji'í ngu'—, tso'o la si xñi ma cha' jna' laja lo'o tya ndi'í na' chalyuu, na' nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'í cu'ma ñati chalyuu. Li' tyucui tyiquee ma caca ma ñati ji'í ycu'í Ndyosi.

Ndye nchcui' Jesús jua'a lo'o ngu', li' ngutu'u yu ndyaa yu ca su ná quije yu ji'í ngu'.

**Suu cha' xqui'ya bi' ná jlya
ti' ngu' judío ji'í Jesús**

³⁷Masi cua ngua'ni Jesús quiña'a cha' tlyu slo ñati bi', ná ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' nu nchcui' yu. ³⁸Jua'a ngua cha' caca lcaa cha' nu nguscua jyo'o Isaías lo quityi ji'í ycu'í Ndyosi cua sa'ni la:

Ndyosi Xu'na na', nacui' lo quityi bi' ji'í, ná ntaja'a ngu' re xñi ngu' cha' jinu'u, cha' nu nda ya lo'o ngu'.

Ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti si nu'u ndu'ni cha' tlyu slo ngu'. Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'.

³⁹Bi' cha' ná ngua ji'í ngu' judío bi' xñi ngu' cha' ji'í Jesús. Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Isaías bi':

⁴⁰Cua ndacu'í ycu'í Ndyosi hique ngu' bi', ngua'ni Ni cha' cu'u ti hique ngu' bi'.

Jua'a ngua cha' ná ña'a ngu' ni cha' laca bi', cha' ná caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'.

Lo'o jua'a ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' ji'í cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu',

bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'í ngu' ji'í cha' cuxi bi' li', nacui' ycu'í Ni.

⁴¹Nguscua jyo'o Isaías jua'a cha' cua ngua tii cha' tlyu tsa caca nu Cristo; cha' ji'í ycu'í yu bi' nchcui' jyo'o Isaías li'.

⁴²Lo'o jua'a ngua, ndi'í xi ngu' nu laca cña nu jlya ti' ji'í Jesús; pana ntsii ngu' bi' ji'í ngu' fariseo, bi' cha' ná ntaja'a ngu' chcui' ngu' cha' ji'í Jesús ca slo ñati. Ntsii ngu' si cua'a ngu' fariseo ji'í ngu' cha' nga'aa ca tsaa ngu' ne' laa ji'í tya'a ngu' judío.

⁴³Ndiya la ti' ngu' bi' cha' tso'o ti chcui' ñati chalyuu cha' ji'í ycu'í ngu'. Ná nti' ngu' cha' caca tso'o tyiquee ycu'í Ndyosi ña'a Ni ji'í ngu'.

**Tilaca laca nu sta qui'ya
ji'í ñati chalyuu**

⁴⁴Li' cui'í tsa nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Nu lo'o ngusñi ñati cha' jna' ni, si'i ji'í sca ti na' jlya ti' ngu' bi' li'; lo'o ji'í ycu'í Ndyosi nu nda 'na

lijya nde chalyuu xñi ngu' cha' li' —nacu'í—. ⁴⁵Lo'o ña'a ñati jna', li' ña'a ngu' ji'í ycu'í Ni nu nclyo cña jna'.

⁴⁶Cua lijya na' chalyuu cha' caca na' ñi'ya laca sca xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'í ñati. Lo'o xñi ñati cha' jna', li' nga'aa tyi'í ngu' chalyuu ñi'ya laca si ná ntsu'u xee ne' cresiya ji'í ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

⁴⁷Nda na' cha' lo'o ngu'; pana si cuna ngu' cha' bi', lo'o li' ná taquiya ngu' ji'í cha' bi', si'i na' nu stá qui'ya ji'í ngu' bi' li' —nacu'í Jesús—. Ná lijya na' cha'

cua'ni cuayá' na' jil'i ñati chalyuu; cha' cua'ni lyaá na' jil'i ngu', bi' cha' lijya na'. ⁴⁸Pana cua ndyuna ñati lo'o nchcui' na' lo'o ngu'; bi' laca cha' nu tyanu cuentya jil'i ngu', nu lo'o cua'ni cuayá' ycu'i' Ndyosi jil'i ngu' lo'o cua ndye chalyuu —nacui' Jesús—. Ca li' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati nu ná ndaquiya' jil'i cha' nu nchcui' na', nu ná ntaja'a xñi cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'. ⁴⁹Si'i chacuayá' jil'i ycu'i' ca ti na' nchcui' na' lo'o ñati; ycu'i' Ndyosi Sti na' nu cua nda jna' lijyaa chalyuu, bi' laca nu ngulo cña 'na ñi'ya cha' nu ta na', ñi'ya ña'a cha' nu chcui' na' lo'o ñati —nacui' yu—. ⁵⁰Jlo ti' na' cha' talo tsa lcaa cña nu nda Sti na' cha' cua'ni ma, ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ma si taquiya' ma jil'i cha' bi' —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Bi' cha' tsa ña'a cha' nu cua nchcui' Sti na' lo'o na', bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani.

**Ngui'í Jesús quiya' ngu'
nu ndyaca tsa'a jil'i**

13 Tyucuaa tsá tya lijyi cha' caca ta'a pascua bi'; jlo ti' Jesús cha' cua ngulala tyempo jil'i, cha' tyu'u yu chalyuu re tyaa yu ca slo ycu'i' Ndyosi Sti yu. Xcu'i' cua ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a jil'i ñati chalyuu nu ngusñi cha' jil'i yu; lo'o ña'a ti tya ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu jil'i ñati bi' li', ña'a cuayá' nu tye chalyuu jil'i.

²Laja li' cua ngua'ni nu xña'a cha' ngua'ya cha' hique Judas sñi' Simón Iscariote cha' cuju'i' cresiya jil'i Jesús jil'i ngu' cuxi. ³Jlo ti' Jesús cha' lcaa cha' nu ntsu'u jil'i ycu'i' Ndyosi Sti yu cua nda Ni jil'i yu. Lo'o jua'a jlo

ti' yu cha' cua ngutu'u yu ca slo ycu'i' Ndyosi yaa yu chalyuu, cha' cua tyaa ti yu ca slo ycu'i' Ndyosi chaca quiya'. Masi jlo ti' Jesús cha' bi', ⁴pana ndatu Jesús to' mesa laja lo'o ndyacu ngu' sii, ngulo yu late' tyucui' nu lacu' yu, ndaya' yu chaca late' cha' sca' yu sii' yu; ⁵li' ngujuil'i yu hitya ne' sca tsi'yu, ndyaa ngui'í yu quiya' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, nguxquityi yu quiya' ngu' lo'o late' nu ndyaaca' sii' yu.

⁶Lo'o ndyalaa Jesús ca su ntucua Simón Pedro, li' nchcui' Pedro lo'o yu:

—¿Ha nu'u, cusu'? ¿Ha qui'í nu'u quiya' na'? —nacui' Pedro jil'i.

⁷—Ná nchca cuayá' ti' nu'u juani ni cha' laca ndyu'ni na' jua'a —nacui' Jesús jil'i—, pana ca tiya' la xi caca cuayá' ti' nu'u.

⁸—Ná caja chacuayá' jinu'u qui'í nu'u quiya' na' tsiya' ti —nacui' Pedro li'.

Nguxtyacui Jesús cha' lo'o Pedro li':

—Ná caca tyu'u cha' jinu'u lo'o na' si ná qui'í na' quiya' nu'u —nacui' yu.

⁹—Tso'o lacua, cusu' —nacui' Simón Pedro li'—. Si'i quiya' ti na' qui'í nu'u lacua, lo'o ya' na' lo'o scua' que na' xcaata nu'u.

¹⁰—Lubii tsa tyucui' ña'a na si cua ndyaata na chcu —nacui' Jesús li'—, nga'aa nti' na caata na chcu chaca quiya' li'. Pana quiya' ti na tyaati lo'o tyatí na ni'i. Lo'o jua'a cu'ma, masi lubii tsa cresiya jil'i ma, tya ntsu'u chaca yu laja cu'ma nu ná lubii cresiya jil'i.

¹¹Jua'a nacui' Jesús: “Ntsu'u chaca yu laja cu'ma nu ná lubii cresiya

ji'i", nacui, cha' cua jlo ti' Jesús tilaca laca nu kujui' cresiya ji'i yu ji'i ngu' cuxi.

¹²Lo'o ndye ngui'l Jesús quiya' ngu', xa' ndyacu' ste' yu, xa' ndyaa tucua yu to' mesa. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—¿Ha ngua cuayá' ti' mā na laca nu ngua'ni na' lo'o ngui'l na' quiya' mā jua'a? —nacui yu—. ¹³“Mstru”, ndu'ni mā 'na; “Xu'na ya”, ndu'ni mā 'na, lo'o chañi tsa cha' bi'. Jua'a laca na' cuentya ji'i mā —nacui yu—. ¹⁴Na' nu laca Xu'na mā, na' nu laca Mstru ji'i mā ni, cua ngui'l na' quiya' mā; bi' cha' jua'a ntsu'u cha' qui'l ycui' mā quiya' tya'a mā —nacui yu—. ¹⁵Ngua ti' na' cha' ña'a mā ñi'ya nu ngua'ni na', cha' ñi'ya ngua'ni na' lo'o nguxtyucua na' ji'i mā, jua'a ntsu'u cha' cua'ni mā cha' xtyucua mā ji'i tya'a mā —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—.

¹⁶Cha' liñi nchcui' na' lo'o cu'mā, cha' ñati nu laca xu'na ngu', bi' laca loo ji'i ngu', si' msu nu laca loo; ñati nu nelyo cña ji'i nu tsaalquichi, bi' laca loo, si' nu ndya'a lquichi ti.

¹⁷Lo'o juani lo'o ngua cuayá' ti' mā lcaa ña'a cha' nu nda ca ti na' lo'o mā, tso'o tsa caca tyiquee mā li', si taquiya' mā ji'i cha' bi' —nacui—.

¹⁸“Ná nchcui' na' ji'i lcaa cu'mā. Jlo ti' na' ti ji'i ngusubi na' cha' caca tsa'a ngu' jna' —nacui Jesús—. Tya sa'ni nguscua ngu' sca cha' ji'i ycui' Ndyosi lo quityi ndi'ya: “La cui' ñati nu stu'ba ndyacu tyaja lo'o na', bi' laca nu xuu tya'a lo'o na' juani”; jlo ti' na' cha' nga'a cha' caca cha' bi' —nacui Jesús—. ¹⁹Na nda ti na' sca cha' lo'o mā juani, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi'; lo'o cua ngua jua'a, li'

caca jlya ti' mā jna', cha' chañi cha' laca na' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi nu lijya chalyuu, ñi'ya nu ni na' ji'i mā.

²⁰Ta na' sca cha' liñi lo'o mā —nacui yu—. Nu lo'o taquiya' mā ji'i sca ñati nu ta na' cha' tya'a slo mā, li' stu'ba laca si taquiya' mā jna'; lo'o taquiya' mā jna', li' stu'ba laca si taquiya' mā ji'i ycui' Ndyosi Sti na' nu nda jna' lijyaa.

Ndacha' Jesús ji'i ngu' tilaca laca nu kujui' cresiya ji'i yu ji'i ngu' xña'a

²¹Lo'o nchcui' Jesús jua'a, ti' tsa nti' cresiya ji'i yu nda yu cha' lo'o ngu' bi':

—Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani, cha' ntsu'u sca ngu' tya'a mā nu kujui' cresiya 'na ji'i ngu' cuxi —nacui Jesús li'.

²²Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nguxña'a ngu' ji'i tya'a ngu' li'; ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ti ji'i cha' nu nchcui' yu. ²³Pana ntsiya tsaca lo ngoca' cacua ti su ntucua Jesús; tyaca'a tsa nu qui'yu bi' ji'i Jesús, ²⁴bi' cha' ngua'ni que ti Simón Pedro ji'i yu bi', nchcuane ji'i:

—¿Ti ji'i nchcui' nu cusu' lo'o nacui jua'a?

²⁵Bi' cha' ngusni yane nu qui'yu bi' nde chu' ña'a ntsiya ti, cha' caca cacua la ji'i Jesús. Li' nchcui' lo'o Jesús:

—Xu'na, ¿tilaca laca nu bi'? —nacui.

²⁶—Ndi'ya cua'ni na' —nacui Jesús ji'i li'—. Ta'a na' sa yu'be tyaja 'na ne' ca'ña scuaa re. Ñati nu ta na' yu'be tyaja bi' ji'i cha' cacu, nu bi' laca nu ni na' ji'i mā.

Li' nda'a Jesús sa yu'be tyaja ne' ca'ña, nda ji'i Judas, sñi' Simón

Iscariote. ²⁷Lo'o ngusñi Judas jil'i tyaja bi', la cui' hora bi' ndyatí ycu'i nu xña'a nu naa Satanás, ndyaa ne' cresiya jil'i nu Judas bi'. Li' nacui Jesús jil'i:

—Yaa clya nu'u lquichí cua hí.

²⁸Ná tucui nu ntucua to' mesa ngua cuayá' ti' ni cha' laca nchcui' Jesús lo'o Judas jua'a. ²⁹La cui' Judas laca nu laca loo jil'i cujuí cñi nu tsa tlyu ntsu'u cñi jil'i lcaa ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u ngu' nu ngua ti' cha' cua ngulo Jesús cña jil'i cha' tsa cui'ya sca na nu cua'nijo'o jil'i ngu' cha' caca ta'a; jua'a ngua ti' xa' la ngu' cha' ntsu'u cña jil'i Judas cha' tsa ta msta jil'i ngu' ti'i. ³⁰Bi' cha' lo'o ndye ndyacu Judas tyaja bi', ngutu'u ndyaa ña'a talya ti li'.

Sca cña cucui cha' cua'ni na

³¹Lo'o ngutu'u Judas ndyaa, li' nchcui' Jesús lo'o ñati nu ndyanu bi':

—Cua ndyu'ni ycu'i Ndyosi cha' caca tlyu na', na' nu cua lijyaa chalyuu cha' caca na' ñati —nacui yu—. Lo'o jil'i ycu'i Ni cua'ni tlyu ngu' xqui'ya na' —nacui—. ³²Nu lo'o ndu'ni na' cha' caca tlyu Sti na' xqui'ya cha' laca na' Sñi' ycu'i Ni, la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tlyu la na'; yala ti cua'ni Ni jua'a. ³³Sñi' na' —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'—, tya xi ca tsá tya tyi'i na' nde chalyuu lo'o ma. Ni'ya nu ni na' jil'i ngu' judío tya tsubi', la cui' ti cha' ta na' lo'o ma juani: Tsaana ma jna', pana ná caja chacuayá' tsa ma ca su tsa'a —nacui yu—. ³⁴Nde hcui' na' sca cña cucui lo'o ma cha' cua'ni ma: Nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma; ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee

na' ña'a na' jil'i ma, la cui' jua'a nga'a cha' tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma. ³⁵Li' caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' ñati nu ndyaca tsa'a 'na laca ma, si tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma —nacui Jesús.

Nacui Jesús cha' cua xtyanu ti Pedro jil'i

³⁶Li' nchcui' Simón Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacui—, ¿macala tsa nu'u?

—Ná caja chacuayá' cha' tya'a nu'u lo'o na' ca su tsa'a —nacui Jesús—. Ca tiya' la tsa nu'u.

³⁷Li' nchcuane Pedro jil'i yu:

—¿Ni cha' laca ná nti' nu'u cha' tya'a na' lo'o nu'u ca su tsa nu'u juani ti? —nacui—. Cajaa na' si caca clyaá ycu'i nu'u.

³⁸—¿Ha chañi hí cha' tyaja'a nu'u cajaa cha' clyaá na'? —nacui Jesús jil'i—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani: Lo'o tya lyiji ti xi'ya ndye'le nde tya, sna quiya' xacui nu'u cha' jil'i ngu' cha' ná nslo nu'u 'na.

Nelyu'u Jesús chaca tyucui cucui jil'na

14 'Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma cuentya 'na —nacui Jesús jil'i ngu' li'—. Cua ngusñi ma cha' jil'i ycu'i Ndyosi, jua'a xñi tso'o ma cha' jna' li'. ²Quiña'a tsa su tso'o ntsu'u su tyi'i ma ca slo ycu'i Ndyosi Sti na'. Tsa'a na' ca bi' cha' cua'ni cho'o na' su tyi'i ma. Ná nchcui' na' lo'o cu'ma jua'a, si si'i cha' liñi nu nchcui' na' lo'o ma —nacui Jesús—. ³Lo'o jua'a tsa'a na' cha' cua'ni cho'o na' su tyi'i ma, li' caa na' lo yuu chaca quiya', caqui'ya na' jil'i ma cha' tyi'i ma lo'o

na'. ⁴Cua jlo ti' mā macala su tsa'a na', jlo ti' mā ñi'ya nu cua'ni na' cha' tsa'a ca jua.

⁵—Cusu' —nacui Tomás—, ná jlo ti' ya macala tsa'a nu'u. ¿Ñi'ya cua'ni ya cha' quije tyucuii bi' ji'i ya? —nacui ji'i Jesús.

⁶—Na' laca nu nclyu'u tyucuii —nacui Jesús li'—, na' nclyu'u lcaa cha' nu liñi ca; na' nda chalyuu tso'o ji'i ngu', chalyuu nu ná nga'a cha' tye. Ná taca ji'i ngu' tyalaa ngu' ca slo ycu'i Ndyosi si ná lo'o na' —nacui Jesús—. ⁷Ndyuloo mā 'na, bi' cha' jua'a cua ndyuloo mā ji'i Sti na' li'; cua ndyuloo mā ji'i Ni juani, cha' cua na'a mā ji'i ycu'i Ni nu lo'o cua na'a mā jna'.

⁸Li' nchcuane Felipe ji'i Jesús: —Cusu' —nacui—, culu'u nu'u ji'i Sti nu'u ji'i ya, tsa bi' ti cha' nti' ya.

⁹—Felipe —nacui Jesús ji'i—, cua tyuu tsa tsa ndi'i na' lo'o cu'ma, ¿ha tya lyiji tyuloo mā jna'? —nacui—. Cua na'a mā 'na, bi' cha' jua'a ji'i Sti na' cua na'a mā li'. ¿Na laca nti' nu'u lo'o ndi'ya nchcui' nu'u lo'o na': Culu'u nu'u ji'i Sti nu'u ji'i ya? —nacui Jesús ji'i Felipe—. ¹⁰¿Ha ná jlya ti' mā cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycu'i Ndyosi Sti na'? Lo'o jua'a lcaa hora ndi'i ycu'i Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacui—. Si'i cha' nu ngulo hique ti na' nu nchcui' na' lo'o mā; stu'ba ntsu'u cha' ji'i Sti na' lo'o na', lo'o ycu'i Ni laca nu nclyo cña 'na, ñi'ya nu cua'ni na'. ¹¹Xñi mā cha' jna' lacua, cha' nu nacui na' ji'i mā cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycu'i Ndyosi Sti na'. Si ná caca jlya ti' mā 'na jua'a, li' tso'o masi xqui'ya cña tonu nu ndu'ni na', bi' cha' jlya ti' mā jna' —nacui Jesús—.

¹²Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani, cha' lcaa ñati nu xñi cha' jna', taca cua'ni ngu' la cui' ña'a cña tonu nu ndu'ni ycu'i na'; lo'o jua'a tlyu la cña caca cua'ni ngu' bi' li', cha' cua tya'a ti na' ca su ndi'i ycu'i Ndyosi Sti na' —nacui Jesús—. ¹³Bi' cha' juani lcaa cha' nu jña mā ji'i ycu'i Ndyosi chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' —nacui—. Jua'a ji'i ycu'i Ndyosi Sti na' cua'ni tlyu ngu', nu lo'o cua'ni tlyu ngu' 'na nu laca Sñi' ycu'i Ni. ¹⁴Lcaa cha' nu jña mā ji'i Sti na' chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' li'.

Caa Xtyi'i ycu'i Ndyosi xyucua Ni ji'na

¹⁵Taquiya' mā ji'i lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o mā, si chañi cha' ntsu'u tyiquee mā 'na —nacui Jesús—. ¹⁶Lo'o tya'a na', li' chcui' na' lo'o ycu'i Ndyosi Sti na' cha' ta Ni chaca nu xtyucua ji'i mā; bi' laca Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu laca suu lcaa cha' liñi. Tyanu nu bi' lo'o mā ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacui—.

¹⁷Ná caca tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ñati cuxi, cha' ná nchca ña'a ngu' bi' ji'i Ni, ná nslo ngu' tilaca laca ycu'i Ni. Nu cu'ma, nslo mā ji'i Ni xqui'ya cha' ndi'i nu bi' lo'o mā, lo'o jua'a cua tyanu ti Ni ne' cresiya ji'i mā —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¹⁸Ná xtyanu na' ji'i mā ycu'i ti mā, ñi'ya si laca mā ñati nu ná tucui ntsu'u ji'i mā —nacui—, tya caa na' su ndi'i mā chaca quiya'. ¹⁹Ca tiya' la xi, li' nga'aa ña'a ñati chalyuu jna'; pana cu'ma, tya ña'a mā jna'. Li' caca tso'o tyiquee mā, xqui'ya cha' lu'ú na'. ²⁰Lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā cha' stu'ba ntsu'u

cha' jna' lo'o Sti na', cha' ntsu'u cha' ji'i mā lo'o na' —nacui Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u cha' jna' lo'o cu'ma. ²¹Lcaa ñati nu chañi cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', bi' laca ñati nu cua'a jyaca ji'i lcaa cha' nu chcu' na' lo'o ngu'; taquiya' ngu' bi' ji'i cha' bi' —nacui—. Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', jua'a Sti na' ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ngu' bi' li'. Lo'o na', tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji'i ngu' bi', cuati culu'u na' ji'i ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu laca ycu' Na'.

²²Li' nchcu' nu chaca Judas bi', si'i nu naa Judas Iscariote:

—Nu lo'o nacui nu'u cha' culu'u nu'u ñi'ya nu laca ycu' ca nu'u ji'i cuare ti, ná lo'o ji'i xa' ñati, ñi'ya ta nti' nu'u, Xu'na? —nacui nu Judas bi' ji'i Jesús.

²³—Ñati nu chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee jna', taquiya' ngu' ji'i lcaa cha' nu nchcu' na' lo'o ngu' —nacui Jesús—. Lo'o li' tso'o tsa caca tyiquee ycu' Ndyosi Sti na' ña'a Ni ji'i ngu' bi'. Cuati caa ya lo'o Sti na' cha' tyanu ya lo'o ngu' bi' —nacui Jesús—. ²⁴Pana ñati nu ná ntsu'u tyiquee jna', ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti ji'i cha' nu nchcu' na' lo'o ngu'. Cua ndyuna cu'ma cha' nu nda Sti na' 'na cha' culu'u ji'i mā, cha' si'i sca cha' nu nda'ya hique ti na' laca cha' nu nda na' lo'o mā.

²⁵Cua nchcu' na' lcaa cha' bi' lo'o tya ndi'i ti na' lo'o mā. ²⁶Tiya' la li' caca cuayá' la ti' mā lcaa cha', nu lo'o culu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' bi' ji'i mā —nacui Jesús—. Na cua ta ti ycu' Ndyosi Sti na' ji'i Xtyi'i ycu' Ni cha' caa Ni chalyuu cha' xtyucua Ni ji'i mā lcaa hora

chacuayá' jna'. Lo'o jua'a cua'ni nu bi' cha' tyi'u ti' mā lcaa cha' nu cua nchcu' na' lo'o mā.

²⁷Ndi'ya cua'ni na' lo'o mā cha' cua tya'a ti na': cua'ni na' cha' ti ti tyi'i tyiquee mā. Ná nchca ji'i ñati chalyuu tyi'i ti ti ngu', pana ycu' na' cua'ni na' cha' ti ti tyi'i mā —nacui Jesús—. Nga'aa culacua tsa ti' mā, nga'aa cutsii mā —nacui—. ²⁸Cua ndyuna mā lo'o nchcu' na' ndi'ya: “Tya'a na', pana ca tiya' la li' caa na' su ndi'i mā chaca quiya'”. Bi' cha' taca ca chaa ti' mā lo'o cuna mā cha' cua tya'a ti na' slo ycu' Ndyosi Sti na', si chañi cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna'. Cua tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi Sti na', sube la cha' jna' —nacui Jesús—. ²⁹Jua'a ni na' ji'i mā lo'o tya lyiji caca cha' bi'; pana lo'o cua ndya'a na', li' taca jlya ti' mā cha' bi'.

³⁰Nga'aa quiña'a tsa cha' chcu' na' lo'o mā juani —nacui Jesús li'—. Cua lijya nu xña'a nu laca loo nde chalyuu, cua lijya nu bi' ca su ndi'i na re. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i nu bi' cha' caca loo jna'. ³¹Pana nga'a cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ycu' Ndyosi Sti na', bi' cha' ndu'ni na' lcaa cña nu nclyo ycu' Ni 'na —nacui Jesús—. Pana juani tyatu clya mā, ya'a clya mā lo'o na'.

Yaca si'yu lo'o sta' yaca si'yu bi'

15 'Na' laca ñi'ya laca sca suu yaca nu nda si'yu tyixi, jua'a laca na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Lo'o ycu' Ndyosi Sti na' laca nu ca ji'i yaca bi'. ²Tso'o tsa ña'asi' Sti na' ji'i lcaa sta' yaca bi', lo'o na' laca yaca bi'. Ca quiya' sta' yaca nsi'yu

Ni jil'i, nu lo'o ná nda si'yu lo tsiya' ti. Nsubii Ni xi lo yaca nu nda si'yu tso'o, cha' tya quiña'a la si'yu tyu'u lo bi'; ³lo'o jua'a cu'ma ni —nacu'i Jesús—, cua laca ngusubi na' jil'i ma nu lo'o ngusñi ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma. ⁴Cua'ni stu'ba tyiquee ma lo'o na', cha' stu'ba ti nchca tyiquee na' lo'o ma. Ndi'ya laca ñi'ya si laca na' sca suu yaca, lo'o jua'a cu'ma laca ma sta' yaca bi' —nacu'i—. Pana sca sta' yaca si'yu ni, nga'aa ta sta' bi' si'yu si si'yu ngu' jil'i ca quiya' sta' bi'; sca ti si stu'ba ti caluu sta' bi' ñi'ya ntucua ti jil'i suu yaca, li' ta sta' bi' si'yu —nacu'i—. Jua'a lo'o cu'ma, ná taca tyu'u cha' tso'o ne' cresiya jil'i ma cha' xtyucua ma jil'i xa' ñati' si ná stu'ba caca tyiquee ma lo'o na'.

⁵Ñi'ya laca suu yaca nu nda si'yu tyixi jil'i, jua'a laca na' cuentya jil'i ma, cha' na' laca suu cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ma —nacu'i Jesús jil'i ngu'—. Ñi'ya laca sta' yaca bi', jua'a laca cu'ma, si ngusñi ma cha' 'na. Stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o na', li' caja quiña'a la cha' tso'o nu tyu'u ne' cresiya jil'i ma su ndi'i ma chalyuu, si laca na' suu cha' tso'o jil'i ma. Ni sca cha' ná caca jil'i ma si ná stu'ba caca tyiquee ma lo'o na' —nacu'i Jesús—. ⁶Culaya' Sti na' jil'i ñati' nu ná stu'ba nchca tyiquee ngu' lo'o na', ñi'ya lo'o nchcu'aa ngu' sta' yaca nu cua ndyanaa; nxuti'i montón ngu' sta' yaca btyi bi', nsta ngu' jil'i lo quii' cha' tye tyaqui' bi'.

⁷Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee ma lo'o na' —nacu'i Jesús—, nu lo'o tyanu cha' nu nchcui' na' ne' cresiya jil'i ma, li' taca jña ma sca cha' jil'i Sti na', lo'o jua'a ta Ni cha'

bi' jil'i ma. ⁸Cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi Sti na', si ña'a ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni ma lo'o xa' ñati'. Li' caca cuayá' ti' xa' ñati' cha' ñati' nu ndyaca tsa'a 'na laca ma —nacu'i—. ⁹Ñi'ya nu ntsu'u tyiquee Sti na' ña'a Ni jna', jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jil'i cu'ma. ¹⁰Lcaa tsa tyi'u ti' ma su ndi'i ma cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jil'i ma. Jua'a tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' jil'i ma si taquiya' ma jil'i lcaa cha' nu nda na' lo'o ma. Lo'o jua'a na' —nacu'i Jesús— cua ngua'ni na' lcaa cña nu ngulo Sti na' 'na. Jlo ti' na' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jna' tyucui su ndi'i na'.

¹¹Nchcui' na' jua'a lo'o cu'ma, cha' lo'o ña'a ma cha' chaa ti' na' ndu'ni na' cña jil'i ycu'i' Ndyosi Sti na', la cui' jua'a cu'ma, ná nga'a cha' tye cha' caca chaa ti' ma. ¹²Nde laca cña nu ta na' jil'i ma —nacu'i Jesús—, cha' tso'o ti caca tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati' ma, ñi'ya ntsu'u tyiquee na' ña'aa jil'i ma. ¹³Si jua'a ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a tso'o na, li' cua'ni lyaá na jil'i ngu' bi', masi cajaa ycu'i' na; nga'aa ntsu'u xa' cña tlyu la nu caca cua'ni na cha' xtyucua na jil'i tya'a tso'o na. ¹⁴Tya'a tso'o na' laca cu'ma si taquiya' ma jil'i cha' nu nda na' lo'o ma —nacu'i Jesús—, ¹⁵nga'aa ñacu'i' na' cha' msu jna' laca ma. Sca msu ti ni, ná jlo ti' yu lcaa cña nu ntsu'u jil'i xu'na yu. Ni na' cha' tya'a tso'o na' laca ma, cha' cua ngulu'u na' jil'i ma lcaa cha' nu cua ndyuna na' slo Sti na'. ¹⁶Si' i' cu'ma nu ngusubi ma 'na cha' tya'a ma lo'o na' —nacu'i Jesús—, na' laca nu cua nchcui' na' lo'o ma clyo. Tya li' ngulo na' cña

ji'ḷi mā cha' xcui' cha' tso'o tyu'u ne' cresiya ji'ḷi mā, cha' jua'a talo cña tso'o nu ndu'ni mā; li' cua'ni Sti na' lcaa cha' nu jña mā ji'ḷi Ni chacuayá' na. ¹⁷Bi' cha' juani ndulo tsa cña re ji'ḷi mā cha' cua'ni mā: cha' tso'o tsa caca tyiquee mā ña'a mā ji'ḷi tya'a ñati mā.

**Na lya' ti' ñati chalyuu ji'ḷi
Jesús lo'o jua'a ji'ḷi ñati ji'ḷi**

¹⁸Tya nchcui' la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ḷi li':

—Chañi cha' ntsu'u quiya' liye' ti ti' tya'a ñati mā ji'ḷi mā. Ná cube tsa ti' mā li', cua' jlo ti' mā cha' tya clyo la jua'a ngua'ni liye' ti' ngu' jna' —nacuḷ Jesús—. ¹⁹Si cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ñati cuxi nde chalyuu, li' chcui' tso'o ngu' lo'o mā, ñi'ya si laca mā tya'a ngu'. Pana juani nga'aa ntsu'u cha' ji'ḷi mā lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu, cha' cua ngusubi na' ji'ḷi mā cha' caca mā ñati 'na; bi' cha' liye' tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'ḷi mā —nacuḷ—. ²⁰Tyi'u ti' mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā tsubi': “Nu laca loo laca nu nclyo cña, si'i ngu' msu ti'”. Ñi'ya ndu'ni lya' ti' ngu' jna', jua'a cua'ni lya' ti' ngu' ji'ḷi mā. Ná ndaquiya' ngu' ji'ḷi cha' nu ngulu'u na' ji'ḷi ngu', la cui' jua'a ná taquiya' ngu' ji'ḷi cha' nu chcui' cu'mā lo'o ngu' bi'. ²¹Jua'a cua'ni ngu' lo'o cu'mā xqui'ya na' —nacuḷ Jesús—, cha' ná nslo ngu' tilaca laca nu nda 'na lijyaa nde chalyuu.

²²Ná ntsu'u qui'ya ji'ḷi ngu' bi' lo'o bilya caa na' chcui' na' lo'o ngu'; pana juani ni, nga'aa cua'ni clyu ti' ycu'i' Ndyosi ji'ḷi ngu' bi' ji'ḷi cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ²³Nu lo'o liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna', jua'a ji'ḷi ycu'i'

Ndyosi Sti na' liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'ḷi Ni —nacuḷ Jesús—. ²⁴Ná ntsu'u qui'ya ji'ḷi ngu' bi' clyo, pana juani ni, cua nguti'ḷi na' slo ngu' bi', cua ngua'ni na' cña nu ná caca ji'ḷi xa' ñati cua'ni; cua na'a ngu' lcaa ña'a cña tonu nu ngua'ni na', bi' cha' liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna'. Lo'o jua'a ji'ḷi Sti na' liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'ḷi Ni, bi' cha' cua ndyanu yabe' hichu' ngu' bi' —nacuḷ Jesús—. ²⁵Nga'a cha' caca cha' jua'a, cha' nu nscua lo quityi cusu' ji'ḷi ngu' bi'; ndi'ya nchcui' cha' bi': “Liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna', masi ná ntsu'u suu cha' ji'ḷi ngu' cha' cua'ni ngu' jua'a”.

²⁶Cua'ni na' cha' caa nu laca Xtyi'i ycu'i' Ni lo yuu, Xtyi'i nu ndu'u slo ycu'i' Ndyosi —nacuḷ Jesús—. Bi' laca nu culu'u ji'ḷi mā lcaa cha' nu liñi ca, bi' laca nu xtyucua ji'ḷi mā lcaa tyempo chacuayá' na. Nu lo'o caa nu bi' lo yuu, li' culu'u Ni lcaa cha' liñi nu ntsu'u 'na ji'ḷi mā —nacuḷ Jesús—. ²⁷Lo'o cu'mā ni, cua nguti'ḷi mā lo'o na' tya clyo, bi' cha' taca ji'ḷi mā chcui' liñi mā cha' jna' lo'o xa' ñati.

16 'Yala la nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o mā, cha' ná xtyanu mā cha' jna' lo'o cua'ni lya' ti' ngu' ji'ḷi mā, ²masi ná ta ngu' chacuayá' ji'ḷi mā cha' tsa mā ne' laa ji'ḷi ngu' li' —nacuḷ Jesús—. Tyalaa sca tyempo nu culacua ti' ngu' cha' cña tacati cua'ni ngu' si cujuui ngu' ji'ḷi ngu' tya'a mā. ³Jua'a cua'ni ngu' bi', cha' ná nslo ngu' ji'ḷi ycu'i' Ndyosi Sti na'; la cui' jua'a ná nslo ngu' jna' —nacuḷ Jesús—. ⁴Cua nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o mā juani, cha' nu lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li' taca tyi'u ti' mā ñi'ya nu cua nchcui' na' lo'o mā juani.

Cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi

'Tya clyo ná nda na' cha' bi' lo'o mā, cha' tya ndi'i na' lo'o mā —nacui Jesús—. ⁵Pana juani cua tsa'a ti na' ca su ndi'i ycu'i Ndyosi Sti na' nu nda 'na liyyaa, masi bilya xcuane mā jna' ma nde tsa'a. ⁶Xñi'i tsa ti' mā xqui'ya cha' nu nda na' lo'o mā tsa. ⁷Pana ná cube tsa ti' mā. Cha' liñi nda na' lo'o mā juani —nacui Jesús—, cha' tso'o la tyi'i mā si cua ndya'a na'. Ná caa Xtyi'i ycu'i Ni nu xtyucua ji'i mā lcaa tsa si ná tya'a na', cha' nu lo'o tya'a na', li' ta na' ji'i nu bi' caa Ni. ⁸Nu lo'o caa Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo yuu chalyuu —nacui Jesús—, cua'ni Ni cha' cube ti' lcau ti tya'a ñati chalyuu cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta ycu'i Ndyosi ji'i ngu'; jua'a cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ñati jna', cha' liñi tsa laca ycu'i na'; jua'a cua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' ñati cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ycu'i Ndyosi ji'i lcaa ñati chalyuu —nacui—. ⁹Cua'ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' cube ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' jlo ti' ngu' cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' na' —nacui Jesús—. ¹⁰Lo'o jua'a cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ngu' jna' cha' liñi tsa ndu'ni na', cha' liñi tsa cha' nu nchcui' na'; pana cua tsa'a ti na' slo ycu'i Ndyosi Sti na', lo'o li' nga'aa ña'a mā 'na —nacui—. ¹¹Jua'a cua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ycu'i Ndyosi ji'i lcaa ñati chalyuu, xqui'ya cha' cua ngusta Ni yabe' hichu' nu xña'a nu laca loo ji'i ñati chalyuu.

¹²'Tya quiña'a la cha' ntsu'u cha' nti' na' chcu'i na' lo'o mā nquicha'

—nacui Jesús ji'i ñati nu ndyaca tsa'a ji'i—, pana ná talo mā cua'a jyaca mā ji'i cha' bi' juani, cha' tucui tsa cha' bi'. ¹³Nu lo'o caa Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu tyu'u nde slo ycu'i Ni, li' culu'u nu bi' lcaa cha' nu liñi ca ji'i mā; li' chcu'i liñi nu bi' lo'o mā lcaa cha' nu cuentya 'na —nacui—. Ná chcu'i nu bi' chacuayá' ji'i ycu'i ca Ni; tsa ña'a cha' nu cua ndyuna ti Ni ca slo ycu'i Ndyosi, bi' ti cha' ta nu bi' lo'o mā —nacui Jesús—. Lo'o jua'a ta nu bi' cha' lo'o mā, lcaa cha' nu caca jna'. ¹⁴Cua'ni tlyu Xtyi'i ycu'i Ni jna'. Lcaa cha' nu culu'u nu bi' ji'i mā, cha' jna' laca bi'; na' laca suu cha' bi' —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. ¹⁵Lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi Sti na' cua nda Ni 'na; bi' cha' ni na' ji'i mā lacua, cha' lcaa cha' nu culu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i mā, cha' jna' laca bi'.

**Caca cha' ti' na, masi
xñi'i tsa ti' na ndi'i na**

¹⁶'Ca tiya' la xi, nga'aa ña'a mā jna', xqui'ya cha' tya'a na' slo ycu'i Ndyosi Sti na'; pana tiya' la li' ña'a mā jna' chaca quiya' —nacui Jesús.

¹⁷Lo'o li' ntsu'u xi ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús nu ndi'ya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Nacui nu cusu' cha' ngulala ti cha' nga'aa ña'a na ji'i ycu'i yu —nacui ngu' bi'—. Lo'o li' nacui yu cha' tiya' la ña'a na ji'i yu chaca quiya'. Lo'o jua'a chaca cha' nacui nu cusu', cha' tsaa yu ca slo ycu'i Ndyosi Sti yu. ¹⁸¿Ñi'ya ntsu'u ta cha' nu nchcui' nu cusu' jua cha' “tiya' la xi?” — nchcuane ngu' ji'i tya'a ngu'—. Ná jlo ti' na ni cha' laca nchcui' nu cusu' jua'a.

¹⁹Cua jlo ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu nti' ngu' xcuane ngu' jil'i, bi' cha' nguxtyacui yu cha' lo'o ngu' bi' li': —Cua nacui' na' jil'i ma cha' ca tiya' la xi nga'aa ña'a ma jna', lo'o jua'a ca tiya' la, li' ña'a ma jna' chaca quiya'. ¿Ha xqui'ya cha' bi' nchcui' tsa ma lo'o tya'a ma? ²⁰Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani —nacui' Jesús jil'i ngu' bi' li'—, cha' chañi xi'ya ma, chañi cunaa ma nu lo'o cua ndya'a na', masi chaa ti' xa' la ñati' chalyuu. Pana ná cube tsa ti' ma, masi xñi'i ti' ma; caca chaa ti' ma lo'o tyu'ú na' chaca quiya' li'. ²¹Lo'o cua ndyalaa hora cha' cala sñi' sca nu cuna'a ni —nacui' Jesús—, ti'í tsa cña caca jil'i nu cuna'a bi'; pana lo'o ngula cubi' bi', li' cjlyaa ti' nu cuna'a bi' cha' ti'í tsa cña bi' jil'i, tso'o tsa ntsu'u tyiquee cha' cua laca ngula sca ñati'. ²²Lo'o jua'a cu'ma —nacui'—, xti ti' tyempo caca xñi'i ti' ma; pana caa na' caa na'a na' jil'i ma chaca quiya', lo'o li' caca chaa ti' ma chaca quiya'. Ná tucui taca cua'a jil'i ma cha' ná caca chaa ti' ma li'.

²³Nu lo'o tyalaa tyempo bi', nga'aa si'i jna' jña ma sca cha' —nacui' Jesús—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma, cha' lcaa cha' nu jña ma jil'i ycuui' Ndyosi Sti na' chacuayá' 'na, ta Ni cha' bi' jil'i ma —nacui'—. ²⁴Si'i chacuayá' 'na ngüijña ma cha' jil'i ycuui' Ndyosi Sti na' sa'ni la; pana jua'a jña ma cha' jil'i Ni juani, cha' caja cha' bi' jil'i ma, cha' xcui' na caca chaa ti' ma su ndi'i ma li'.

Cua ntijiloo Jesús jil'i nu xña'a

²⁵Xcui' cuii ti' nda na' lo'o ma —nacui' Jesús—, cha' caca cuayá'

ti' ma scaa cha'; pana tyalaa sca tsa lo'o nga'aa si'i cuii ti' chcui' na' lo'o ma li', liñi ti ta na' cha' lo'o ma cha' jil'i ycuui' Ndyosi Sti na'. ²⁶Nu lo'o tyalaa tyempo bi' —nacui'—, li' taca jña ma cha' jil'i ycuui' Ndyosi Sti na' chacuayá' 'na. Ná ni na' jil'i ma cha' chcui' na' lo'o Sti na' cuentya jil'i ma, cha' jua'a ta Ni lcaa cha' nu jña ma jil'i Ni; ²⁷la cui' ycuui' Ndyosi Sti na' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ma. Ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jna', jua'a jlya ti' ma cha' ca slo ycuui' Ndyosi ngutu'u na', bi' cha' ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ma —nacui'—. ²⁸Nde su ndi'i Sti na' ngutu'u na' lijya na' nde chalyuu; lo'o juani cua tyu'u ti na' chalyuu, tsa'a na' ca slo Sti na' chaca quiya'.

²⁹Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a bi' lo'o Jesús:

—Tso'o tsa nchca cuayá' ti' ya cha' nu nda nu'u lo'o ya juani —nacui' ngu' jil'i—, nga'aa si'i ñi'ya nchcui' sca cuii ti' nda nu'u cha', ³⁰bi' cha' ná ntsu'u cha' xcuane ngu' ni tsaca cha' jinu'u. Juani tso'o tsa nchca cuayá' ti' ya cha' jlo ti' nu'u lcaa ca cha', bi' cha' jlya ti' ya cha' ca slo ycuui' Ndyosi ngutu'u nu'u.

³¹Li' nacui' Jesús jil'i ngu': —¿Ha jlya ti' ma jna' juani? —nacui' Jesús—. ³²Cua'a jyaca ma xi jil'i cha' nu chcui' na' re lacua: Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyaca juani cha' tyaa ma toni'i jil'i scaa ma. Li' tyanu na' ycuui' ti na' —nacui'—, pana si'i sca ti na' tyanu na', cha' stu'ba ndi'i Sti na' lo'o na'. ³³Cua nda na' lcaa cha' bi' lo'o ma cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya na' —nacui'—. Nde chalyuu ti'í ti' ñati' ña'a jil'i ma. Pana ná cube ti'

ma, cua'ni tlyu tyiquee ma; na' laca loo nde chalyuu, cha' cua ntijiloo na' tsiya' ti jil'i nu xña'a.

Nhcui' Jesús lo'o ycu'i Ndyosi
Sti yu cuentya jil'i ñati jil'i

17 Lo'o ndye nhcui' Jesús cha' bi', li' nguxña'a yu nde cua, lo'o jua'a cuii tsa nhcui' yu lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu:

—Chcui' na' lo'o nu'u, cha' nu'u laca Sti na' —nacui—. Cua ndyalaa hora 'na cha' cajaan. Lo'o juani cua'ni nu'u cha' caca tlyu la na', cha' laca na' Sñi' nu'u, cha' li' taca cua'ni na' cha' caca tlyu la ycu'i nu'u. ²Na cua nda nu'u chacuayá' jna' cha' caca na' loo jil'i lcaa ñati, cha' ta na' chaca chalyuu jil'i ñati nu nda nu'u 'na, chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacui Jesús jil'i ycu'i Ndyosi Sti yu—. ³Chalyuu nu ta na' jil'i ngu' laca cha' tyuloo ngu' jinu'u, nu'u nu laca sca ti ycu'i Ndyosi nu ntucua nde cua; lo'o jua'a tyuloo ngu' jna', cha' laca na' Jesucristo nu nda nu'u lijyaa.

⁴Nde lo yuu re su nguti'i na' cua ngua'ni na' cha' tlyu tsa laca nu'u —nacui Jesús—, jua'a cua ndye ngua'ni na' lcaa cña nu nda nu'u 'na cha' cua'ni na' ca nde. ⁵Sti na' laca nu'u, bi' cha' cua'ni nu'u cha' caca tlyu la na', ñi'ya ngua nu lo'o nguti'i na' lo'o nu'u tya clyo lo'o tya lyiji xana chalyuu. Cua'ni nu'u cha' caca tlyu na', la cui' ñi'ya laca tlyu nu'u ca su ntucua nu'u.

⁶Lcaa ca cha' ñi'ya laca ycu'i nu'u ni, cua ndye nhcui' na' cha' bi' lo'o ñati chalyuu nu cua ngusubi nu'u jil'i cha' caca ñati jna', ña'a cuayá' nu ndyuloo tso'o ngu' jinu'u —nacui—.

Ñati jinu'u laca ngu' bi', pana cua nda nu'u ngu' bi' jna'. Cua ndaquiya' ngu' lcaa cha' nu nda nu'u lo'o ngu'. ⁷Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' ngu' juani cha' nu'u laca nu nda lcaa cña nu ngua'ni na', cha' lcaa ca cha' nu ntsu'u jna', na cua nda nu'u jna'. ⁸Lo'o jua'a cua ngulu'u na' jil'i ngu' lcaa cha' nu ngulu'u nu'u 'na —nacui Jesús—, ndaquiya' tsa ngu' cha' bi' juani. Jlo tsa ti' ngu' cha' ca slo nu'u ngutu'u na' lijyaa, jly ti' ngu' cha' nu'u laca nu cua nda jna' lijyaa.

⁹Sti na', chcui' na' lo'o nu'u juani —nacui Jesús—, cha' xtyucua nu'u jil'i ngu' bi'. Ná chcui' na' jil'i cua ña'a ca ñati chalyuu, sca ti jil'i ñati nu nda nu'u jna' chcui' na' cha' lo'o nu'u, cha' laca ngu' bi' ñati jinu'u. ¹⁰Lcaa ngu' nu ngusñi cha' 'na, laca ngu' bi' ñati jinu'u —nacui—. La cui' ti cha', ñati jna' laca ngu', xqui'ya cha' laca ngu' ñati jil'i ycu'i nu'u. Lo'o ña'a xa' ñati chalyuu jil'i ngu' bi', hora ti caca cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jna'.

¹¹Nga'aa tyi'i na' lo yuu chalyuu —nacui Jesús—, cha' cua tyaa ti na' nde su ntucua nu'u; pana ngu' bi', tya tyi'i la ngu' nde chalyuu. Lubii tsa laca nu'u, Sti na', bi' cha' ndijña na' cha' clyu ti' jinu'u cuentya jil'i ngu' nu cua nda nu'u 'na. Cua nti' na' cha' cua'a nu'u jil'i ngu' bi' lo'o juersa jil'i ycu'i nu'u, cha' ná quiñu'u tyiquee ngu'. Ñi'ya nu stu'ba cha' jinu'u lo'o na' —nacui—, jua'a cua'ni nu'u lo'o ngu' bi', cha' caca stu'ba cresiya jil'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu' nu ngusñi cha' jinu'u.

¹²Lo'o tya ndi'i na' lo'o ñati nu nda nu'u 'na —nacui Jesús—, li' ndaca'a

na' ji'i ngu' bi' lo'o juersa ji'i ycu'i nu'u. Ná nda na' chacuayá' tyacua cha' cuxi ji'i ngu'; ni tsaca ngu' bi', ná nguna' chalyuu ji'i ngu'. Sca ti nu ñati nu nguscua tya sa'ni la cha' chcuna' cha' ji'i, bi' laca nu ndye cha' ji'i tsiya' ti, cha' nga'a cha' caca leaa cha' nu nguscua ngu' lo quityi cusu' cuentya jinu'u.

¹³Bi' cha' juani tyaa na' su ntucua nu'u, Sti na' —nacu'i Jesús ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu—. Lo'o tya ndi'i na' nde chalyuu, li' nda na' cha' bi' lo'o ngu', cha' ñi'ya lo'o chaa ti' ycu'i na' re, jua'a caca chaa ti' ngu' bi' tyucui tyiquee ngu'. ¹⁴Lcaa cha' nu cua nchcui' nu'u lo'o na', cua nda na' cha' bi' lo'o ngu' bi' —nacu'i—. Lo'o juani, ñi'ya lo'o liye' ti' ñati chalyuu 'na, jua'a ca liye' ti' ñati ña'a ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' ná ntsu'u cha' ji'i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ¹⁵Bi' cha' chcui' na' lo'o nu'u juani, Sti na' —nacu'i Jesús—, cha' nti' na' cha' ña'asi' nu'u ji'i ngu' bi', cha' ná cua'ni lya' ti' nu xña'a ji'i ngu', masi si'i cha' caa caqui'ya nu'u ji'i ngu' bi' chcui' na' lo'o nu'u. ¹⁶Jua'a na' lo'o ngu' bi', ná ntsu'u cha' ji'i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu —nacu'i—. ¹⁷Liñi tsa cha' nu nda nu'u, lo'o jua'a tya ta la nu'u cha' liñi bi' lo'o ngu' bi', cha' cha'a cresiya ji'i ngu'; nga'aa si'i cha' cuxi tyu'u tyiquee ngu' bi', ñi'ya lo'o ntsu'u tyiquee ngu' tya sa'ni la. ¹⁸Ñi'ya nda nu'u 'na cha' lijyaa nde chalyuu —nacu'i Jesús ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu—, jua'a cua nda na' ji'i ngu' bi', cha' tsa ngu' culu'u ngu' cha' jinu'u nde lo tyucui ña'a chalyuu. ¹⁹Lo'o juani ta na' tyucui ña'a ycu'i ca na' cuentya ji'i ñati bi',

cha' cua'ni na' leaa cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na' —nacu'i—. Lo'o jua'a leaa ñati nu ngusñi cha' jinu'u ni, nti' na' cha' cha'a cresiya ji'i ngu', cha' ta nu'u cha' liñi nu tyanu ne' cresiya ji'i ngu' cuentya jinu'u.

²⁰Si'i sca ti ji'i ngu' nu cua ngusñi cha' 'na chcui' na' lo'o nu'u —nacu'i Jesús ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu—, lo'o chcui' na' cha' ji'i leaa ñati nu xñi cha' jna' ca tiya' la, nu lo'o chcui' ngu' lo'o ñati bi'; lo'o cha' ji'i ñati bi' chcui' na' lo'o nu'u juani —nacu'i—. ²¹Ndijña na' jinu'u cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Sti na', ñi'ya stu'ba ntsu'u cha' jinu'u lo'o na', ñi'ya stu'ba nchca tyiquee na' lo'o nu'u, jua'a cua'ni nu'u cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o na; li' taca jlya ti' xa' ñati cha' nu'u nda 'na lijyaa —nacu'i Jesús—. ²²Cua ngua'ni nu'u cha' caca tlyu na' nde chalyuu, lo'o jua'a cua ngua'ni na' cha' caca ñati bi' ñi'ya laca ycu'i na'. Ñi'ya lo'o stu'ba tsa nchca tyiquee nu'u lo'o na', jua'a nti' na' cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. ²³Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee nu'u lo'o na' —nacu'i—, li' chañi cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' lo'o tya'a ngu'. Lo'o li' caca cuayá' ti' xa' ñati chalyuu cha' cua nda nu'u 'na lijyaa lo yuu, cha' ñi'ya lo'o tyaca'a na' jinu'u, jua'a cua'ni tyaca'a nu'u ji'i ngu' nu ngusñi cha' 'na.

²⁴Sti na' —nacu'i Jesús ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu—, cua nti' na' cha' tyi'i ñati nu nda nu'u 'na ca su tyucua na'. Li' ña'a ngu' bi' 'na nde su tlyu la su nda nu'u 'na, cha' tyaca'a tsa na' jinu'u tya lo'o tya

lyiji xana chalyuu. ²⁵Sti na' —nacui Jesús—, xcui' cha' liñi ndu'ni nu'ü. Nslo na' jinu'ü, masi ná nslo ñati chalyuu jinu'ü. Pana jlo ti' ñati nu ngusñi cha' jna' cha' nu'ü laca nu nda 'na lijyaa nde chalyuu. ²⁶Cua ngulu'u na' jil'i ngu' bi' leaa cha' nu nda nu'ü jna', lo'o jua'a tya cua'ni la na' cha' ca cuayá' tso'o ti' ngu' bi' tilaca laca nu'ü. Bi' cha' taca caca tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati ngu', ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee nu'ü ña'a nu'ü 'na, lo'o li' tyanu Xtyi'i ycuil' na' ne' cresiya jil'i ngu'.

Ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús preso

18 Ndyee nchcui' Jesús cha' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, li' ngutu'u Jesús ndyaa yu lo'o ngu'. Nteje tacui ngu' ndyaa ngu' ca chaca tsu' sta'a Cedrón, sca sta'a lati nu nscua to' quichi Jerusalén. Tacala' xi lo yuu nde bi' su ndi'i xi yaca cuiñii jil'i ngu', ca bi' ndyaa Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i. ²Lo'o nu Judas nu cua ndyujui' cresiya jil'i Jesús jil'i ngu' cuxi ni, lo'o Judas jlo ti' mala su ndyaa ngu', cha' cua tyuu quiyá' ndyu'u ti'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o Jesús ca bi'. ³Bi' cha' ndyaa lo'o Judas jil'i sca taju sendaru lo'o policía nu nda ngu' tlyu jil'i ndyaa, la cui' sti jo'ó nu laca loo bi' lo'o ngu' fariseo. Lo'o xee lámpara, lo'o quii' quityee, lo'o chcuá cusuu ntucua ya' ngu' ndyaa ngu'. Li' ndyaa lo'o Judas jil'i ngu' bi' ca su ndi'i yaca cuiñii bi'. ⁴Jlo ti' Jesús leaa cha' nu nga'a cha' cua'ni ngu' lo'o yu, bi' cha' ndyaa yu ndyacuá tya'a yu lo'o ngu' xña'a bi' tyucuii' su lijyá ngu'. Li' nchcuane Jesús jil'i ngu':

—¿Ti jil'i lijyá ma yaana ma? — nacui yu jil'i ngu' bi'.

⁵—Jil'i Jesús, ngu' Nazaret, bi' laca nu ncllyana ya jil'i —nacui ngu'. —Na' laca bi' —nacui Jesús jil'i ngu' li'.

Lo'o jua'a stu'ba ti ndu Judas lo'o ngu', nu Judas nu cua ndyujui' cresiya jil'i Jesús jil'i nu ngu' xña'a bi'. ⁶Lo'o cua nchcui' Jesús cha': “Na' laca bi'”, nacui yu, hora ti nguta'achu' ngu' li', ndyaa stii ngu' lo yuu. ⁷Chaca quiyá' nchcuane Jesús jil'i ngu':

—¿Ti jil'i ncllyana ma ndya'a ma? —nacui.

—Jil'i Jesús, ngu' Nazaret, yu bi' laca nu nti' ya —nacui ngu'.

⁸—Cua ni na' jil'i ma tsá cha' na' laca bi' —nacui Jesús jil'i ngu' li'—. Si jna' ti nti' ma, ta ma chacuayá' tyaa laja ti nu xa' la ngu' tya'a ndya'a na' re.

⁹Nchcui' Jesús lo'o ngu' jua'a, cha' caca ñi'ya nu cua nchcui' ca Jesús lo'o ycuil' Ndyosi Sti yu, nu lo'o cua nacui yu ndi'ya: “Ni tsaca ñati nu cua nda nu'ü 'na, ná nguna' ngu' 'na”. ¹⁰Li' ngulo Simón Pedro xlyu cusuu nu nga'a sii', ngujui'i Pedro xlyu jil'i ngu', ngusi'yu cu' jyaca la'a tsu' cui' sca nu naa Malco; msu jil'i xu'na sti jo'ó laca bi'. ¹¹Hora ti nchcui' Jesús lo'o Pedro:

—Xco'o clyá xlyu cua hi' ne' quiji. Na cua nda ycuil' Ndyosi Sti na' chacuayá' jil'i ngu' cha' xcube' ngu' 'na. ¿Ha ná tso'o cha' jua'a caca 'na nti' nu'ü?

Ndu Jesús nde loo xu'na sti jo'ó

¹²Cua ngua li', lo'o nu sendaru, lo'o xu'na sendaru, lo'o policía jil'i ngu'

judío, ntejeya' ngu' jil'i Jesús, tachaa ngusca' ngu' jil'i yu li'. ¹³Clyo ndyaa lo'o ngu' jil'i yu slo sca nu cusu' nu naa Anás, sti laa Caifás nu ngua xu'na sti jo'ó yija bi'. ¹⁴La cui' Caifás ngua nu nda cha' lo'o ngu' judío tya tsubi' la cha' caca tso'o la xi jil'i ngu' quichi masi cajaa sca ñati, cha' ná ntsu'u cha' cajaa lcaa ñati li'.

**Ndyutsij Pedro cha' tyuloo
jil'i Jesús slo ñati**

¹⁵Ndya'a Simón Pedro lca'a jil'i Jesús tyijyu' ti. Lo'o jua'a chaca nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús, lo'o nu qui'yu bi' lca'a jil'i Jesús. Ndyuloo tso'o nu bi' jil'i sti jo'ó Anás, bi' cha' ndyaa lca'a jil'i Jesús ca nde ni'i tlyu, nu laca to' tyi sti jo'ó bi'. ¹⁶Pana ndyanu Pedro nde liya'; bi' cha' ndyaa nu chaca, ndyaa nchcui' lo'o sca nu cuna'a cua' nu ndu cua tonil'i. Li' ndyaa lo'o jil'i Pedro nde ni'i. ¹⁷Nacu' nu cuna'a cua' nu ndu tonil'i bi' jil'i Pedro:

—¿Ha lo'o nu'u ndyaca tsa'a jil'i yu jua lacua? —nacu' nu cuna'a bi' jil'i.

—Si'i na' —nacu' Pedro.

¹⁸Laja li' nu ngu' msu lo'o ngu' policia bi', cua nguxtyu'u ngu' quii' nchcubi' nde bi', cha' tlya' tsa; ndu ngu' to' lquii' bi', cha' caca chcatsu ngu'. Lo'o Pedro ndu lo'o ngu' bi' li', cha' lo'o nti' caca chcatsu ti' to' lquii'.

**Nchcuane sti jo'ó nu
laca loo jil'i Jesús**

¹⁹Nchcuane sti jo'ó nu laca loo jil'i Jesús li':

—¿Tilaca laca nu ndyaca tsa'a jinu'u? ¿Ñi'ya cha' laca nu nclu'u nu'u jil'i ngu'?

²⁰Li' nguxacu' Jesús cha' jil'i sti jo'ó bi':

—Lcua ti se'i su ndya'a na', liñi nchcui' na' lo'o ngu' ña'a cuayá' nu cuna lcaa ñati —nacu' yu—. Masi ne' laa sube ti, masi ne' laa tlyu, lcaa su ndyu'u ti' ngu' judío, ca bi' ngulu'u na' jil'i ngu'; ni sca quiya' ná nchcui' na' cuaana ti lo'o ngu'. ²¹¿Ni cha' laca nchcuane nu'u jna'? Cuacha' nu'u jil'i ñati nu cua ndyuna cha' nu nchcui' na' ni cha' nda na' lo'o ngu' bi'. Jlo ti' ngu' lcaa cha' nu ngulu'u na' jil'i ngu'.

²²Lo'o nchcui' Jesús jua'a, li' ngujui' ya' sca policia tu'ba yu: —Ná tso'o xacu' nu'u cha' jua'a jil'i sti jo'ó nu laca loo —nacu' policia li'.

²³—Si cuxi ti nchcui' na' ngua ti' ma, cuacha' clya ma 'na ni cha' cuxi laca bi' —nacu' Jesús li'—. Pana cua nchcui' na' cha' liñi lo'o ma. ¿Ni cha' laca ngujui' ya' ma tu'ba na' li'? —nacu' Jesús.

²⁴Li' ngulo nu cusu' Anás cña jil'i ngu' cha' tyaa lo'o ngu' jil'i Jesús, ña'a ndyaaca' ti, slo Caifás, nu laca xu'na sti jo'ó bi'.

**Tya chaca quiya' ná ntaja'a
Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'**

²⁵Laja li' ndu Pedro to' lquii' cha' caca chcatsu ti'. Nchcui' nu xa' ñati nu ndi'i nde bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha lo'o nu'u ndyaca tsa'a jil'i yu jua?

Ná ntaja'a Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'.

—Ná lo'o na' —nacu'.

²⁶Lo'o nde bi' ndi'i sca msu jil'i xu'na sti jo'ó bi', la cui' tya'a lo'o nu ngusi'yu cu' Pedro jyaca bi'. Nchcui' msu bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha ná cua na'a na' hi tsaca quiya' tsa lo'o ndyaa nu'u lo'o yu

jua ne' yaca cuiñii bi'? —nacui msu bi'.

²⁷Xa' nchcui' Pedro cha' ná lo'o ndyaa, lo'o la cui' hora li' ngusi'ya ndye'e.

Ngua cuayá' ji'i Jesús slo Pilato

²⁸Li' ngutu'u ngu' slo Caifás, ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su ndi'i nu gobernador romano nu naa Pilato. Cua cuxee ti ndyaca li', bi' cha' ná ntaja'a nu ngu' judío bi' tyatí ngu' ne' ni'i ji'i gobernador; tacati tsa ndu'ni ngu' bi' xquiyá ta'a. Ngua ti' ngu' cha' quiñu'u cha' ji'i ngu' si tyatí ngu' ne' ni'i ji'i ngu' xa' tsu', cha' ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' sii ta'a bi' li'; ²⁹bi' cha' ngutu'u nu naa Pilato, nu laca gobernador bi', ndyaa slo ngu' judío cha' xcuane ji'i ngu' ndi'ya:

—¿Ni qui'ya ngusta mā hichu' yu re? —nacui Pilato ji'i ngu'.

³⁰Li' ngxu'tyacui ngu' cha' lo'o Pilato:

—Si ná ntsu'u qui'ya ji'i yu, ná caa lo'o ya ji'i yu slo nu'u, cusu' —nacui ngu' ji'i.

³¹—Yaa lo'o mā ji'i yu re cha' cua'ni cuayá' mā ji'i yu cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ycu' ca mā —nacui Pilato ji'i ngu' li'.

Nguxacu' nu ngu' judío bi' cha' ji'i Pilato li':

—Ná ntsu'u chacuayá' ji'i ya cha' cujuui ya ji'i sca ñati jua'a, cha' ngu' judío laca ya —nacui ngu'.

³²Lo'o ngua'ni ngu' jua'a, li' ngutu'u tucua cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o ngu', ñi'ya ña'a cajaa ycu' ca. ³³Li' ngxu'tyuu Pilato ndyaa toni'i ji'i, ngusi'ya ji'i Jesús cha' tyaa slo:

—¿Ha nu'u laca rey nu laca loo ji'i ngu' judío? —nacui Pilato ji'i Jesús.

³⁴Nchcui' Jesús lo'o nu cusu' bi' li':

—¿Ha cha' ngua'ya hique ycu' ca nu'u laca cha' cua? ¿Ha xa' ñati ndacha' jinu'u cha' jua'a laca na'? —nacui Jesús ji'i Pilato.

³⁵—¿Ha ngu' judío laca na' nti' nu'u? —nacui Pilato li'—. Jlo ti' nu'u cha' ñati tya'a quichi' tyi nu'u, lo'o jua'a sti jo'ó nu laca loo ji'i ngu', bi' ngu' laca nu cua yaa lo'o jinu'u cha' ca cuayá' jinu'u slo na'.

³⁶—Si laca na' sca rey jua'a —nacui Jesús—, li' cua nxuu tya'a ngu' tya'a ndyaa na' lo'o ngu' judío jua cha' ná xñi ngu' 'na —nacui—. Pana si'i ñati chalyuu laca nu cua ngusta 'na cha' caca na' loo ji'i ngu'.

³⁷—¿Ha laca nu'u rey lacua? —nacui Pilato.

Li' ngxu'tyacui Jesús cha' lo'o nu cusu' bi' chaca quiya':

—Nu'u nacui cha' laca na' rey. Cña nu ntsu'u 'na laca cha' chcui' liñi na' ji'i lcaa cha' nu ntsu'u slo ycu' Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ngula na' chalyuu, bi' cha' lijya na' lo yuu cha' chcui' liñi na' lcaa cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati. Cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' na' si ná ndyacu' hique ngu' ji'i cha' liñi bi'.

³⁸Li' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—Ná jlo ti' na' si ntsu'u cha' liñi jua'a nde chalyuu —nacui.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' ji'i Jesús

Li' ngutu'u Pilato nde liya', ndyaa nde su ndu' nu ngu' judío bi' chaca quiya'.

—Cuentya jna', ná ntsu'u qui'ya ji'i
yu jua, ná ntsu'u cha' xcube' na' ji'i
yu —nacui Pilato ji'i ngu' judío—.

³⁹Pana cua ngui'i mā cha' ndu'ni
lyaá na' ji'i sca ngu' preso lcaa yija
lo'o nchca tsa ta'a pascua —nacui
Pilato li'—. ¿Ha cua nti' mā cha'
cua'ni lyaá na' ji'i yu jua nu laca rey
ji'i cu'mā ngu' judío?

⁴⁰Cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i chaca
quiya':

—Si'i ji'i yu jua nti' ya. Ji'i
Barrabás cua'ni lyaá nu'u —nacui
ngu'.

Lo'o nu naa Barrabás ni, si'i ñati
tso'o laca bi'; tyaala tsa Barrabás, la
cui' ñati cuaana laca.

19 Li' ngulo Pilato cña cha'
tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús,
cha' ti' tsa quiji'i ngu' ji'i yu lo'o
juata. ²Ngüiñá ngu' sendaru sca sne'
quiche' cha' sta ngu' hique Jesús,
li' nda ngu' sca late' cuaa ña'a cha'
cacu' yu, ñi'ya ña'a si laca yu rey.
³Li' lu'ba ti, lu'ba ti ndyaa ngu' slo
yu cha' chcuicha' ngu' ji'i yu; na
cuiñi ti ngu' cha' ndyu'ni chi' ngu'
loo yu.

—Tso'o ti tyi'i nu'u, cusu', cha' nu'u
laca rey nu laca loo ji'i ngu' judío —
ndu'ni ngu' ji'i Jesús li'.

Lo'o li' ngujui'i ya' ngu' loo Jesús.

⁴Chaca quiya' ngutu'u Pilato ni'i
ndyaa su ndi'i ngu' judío.

—Cua lija yu jua —nacui Pilato—,
lija lo'o na' ji'i yu jua slo mā chaca
quiya', cha' caca cuayá' ti' mā cha'
ná ntsu'u qui'ya ji'i yu cuentya jna'.

⁵Li' ngutu'u Jesús lo'o sne' quiche'
ntucua hique yu, lo'o late' cuaa ña'a
lacu' yu.

—Ña'a mā ji'i yu cua ña'a —nacui
Pilato li'.

⁶Lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o msu
ji'i ngu' ni, cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i
Pilato lo'o na'a ngu' ji'i Jesús lija.

—iCujuii clya mā ji'i yu! iCujuii
clya mā ji'i yu jua! —nacui ngu' ji'i.

Nhcu'i Pilato lo'o ngu' li':

—Ycui' ca mā yaa lo'o mā ji'i yu
cha' cujui'i ca'a mā ji'i lo crusi —
nacui Pilato ji'i ngu'—. Cuentya jna'
ná ntsu'u qui'ya ji'i yu.

⁷Li' nguxacui ngu' judío cha' ji'i
Pilato bi':

—Ntsu'u sca cha' ji'i cuare —nacui
ngu'—. Cuentya ji'i ya ntsu'u qui'ya
ji'i yu, cha' nacui yu cha' laca yu nu
sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi; xqui'ya cha'
bi' ntsu'u cha' cajaa yu.

⁸Lo'o ndyuna Pilato cha' bi',
ndyutsii tsa yu li'. ⁹Xa' nguxtyuu
Pilato ndyaa nde ni'i ji'i, nchcuane
ji'i Jesús:

—¿Macala ngutu'u nu'u lija?

Ná nguxacui Jesús cha' ji'i tsiya'
ti li'.

¹⁰—¿Ni cha' laca ná nti' nu'u
chcui' lo'o na'? —nacui Pilato ji'i
Jesús—. Cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u
chacuayá' 'na cha' cua'ni lyaá na'
jinu'u, lo'o jua'a ntsu'u chacuayá'
'na cha' cujuii na' jinu'u lo crusi.

¹¹—Ná ntsu'u chacuayá' jinu'u
tsiya' ti cha' caca nu'u loo jna' —
nacui Jesús ji'i Pilato—. Ycui'
Ndyosi nu laca loo la, bi' laca nu ta
chacuayá' ji'na; bi' cha' tlyu la qui'ya
nts'u'u ji'i yu nu cua ndyujui' cresiya
'na jinu'u.

¹²Li' nguxana ndyu'ni cña ti' Pilato,
si caja ñi'ya nu cua'ni lyaá yu ji'i Jesús.
Pana ña'a ti ndu'ni nu ngu' judío bi',
cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i Pilato:

—Si cua'ni lyaá nu'u ji'i nu qui'yu
jua ni, li' nga'aa tso'o nu'u cuentya

ji'i César nu laca xu'na cu'ma ngu' romano —nacui ngu'—. Cua nacui nu qui'yu jua cha' sca rey laca yu, bi' cha' tya'a cusu yu ji'i César nu laca xu'na ma.

¹³Lo'o ndyuna Pilato ñi'ya nacui ngu' judío bi', li' ndu'u yu ndyaa tucua yu ca su ndu'ni cuayá' yu ji'i ngu'. Li' ngulo yu cña cha' caa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su ntucua yu, la cui' se'i su ntsiya quee cuaja' nu ngua naa Gabata cha'cña ji'i ngu' judío. ¹⁴Nde hora ngua bi', tsá ta'a sii ji'i ta'a pascua. Lo'o li' nacui Pilato ji'i ngu' judío:

—Yu re laca rey nu laca loo ji'i ma.

¹⁵Lye tsa nchcui' ngu' judío lo'o Pilato li':

—iYaa lo'o ma ji'i yu! iYaa lo'o ma ji'i yu! Cujuii clya ma ji'i yu lo crusi.

—¿Ha nti' ma cha' cujuii ya ji'i rey nu laca loo ji'i ma? —nacui Pilato ji'i ngu'.

—Nga'aa ntsu'u chaca rey nu laca loo ji'na —nguxacui ngu' ji'i—. Sca ti César laca loo ji'na.

¹⁶Bi' cha' jua'a ngua li'. Ngulo Pilato cña ji'i sendaru cha' cujuii ngu' ji'i Jesús, cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi li'.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

¹⁷Li' ndaya' sendaru ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su cajaa yu. Ngüi'ya Jesús ji'i crusi nu ji'i ycui' ca yu, ndyaa yu li'. Ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde su naa Gólgota cha'cña ji'i ngu' judío, nu jua'a nti' tyu'u cha'cña bi': Su nscua tyijya hique jyo'o. ¹⁸Ca bi' ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi, lo'o tya tyucuaa tya'a ñati' tya'a ndyujuii ngu' ji'i lo'o Jesús; la'a tsu'

cui' ngxuptyu ngu' crusi ji'i tsaca yu, la'a tsu' coca ngxuptyu ngu' crusi ji'i chaca yu li'. Crusi ji'i Jesús ngxuptyu ngu' cla'be la. ¹⁹Li' ngulo Pilato cña cha' ndi'ya scua sca cha' hique crusi bi': “Nu nde laca Jesús Nazaret, rey ji'i ngu' judío”. Jua'a cha' nguscua bi'. ²⁰Quiña'a tsa ngu' judío na'a ji'i cha' nu nscua hique crusi bi', cha' ná tyijyu', to' quichi' ti ngua su ndyujuii ngu' ji'i Jesús lo crusi. Sna lo cha'cña ji'i ngu' nscua cha' bi' hique crusi: cha'cña ji'i ngu' judío nscua bi', cha'cña ji'i ngu' latín nscua bi', lo'o cha'cña ji'i ngu' griego nscua bi'. ²¹Bi' cha' ndyaa sti jo'ó nu laca loo ji'i ngu' judío, ndyaa cacha' ngu' ji'i Pilato:

—Ná tso'o cha' nguscua nu'u cha' rey laca yu bi', cha' laca yu loo ji'i cuare ngu' judío —nacui ngu'—. Tso'o la si scua nu'u cha' ycui' yu nacui yu cha' laca yu rey ji'i ngu' judío.

²²Li' nguxacui Pilato cha' ji'i ngu': —Tyanu cha' bi' ñi'ya nu nscua ti, na cua nscua juani —nacui.

²³Lo'o cua ngujui'i ca'a sendaru ji'i Jesús lo crusi, li' ndaya' sendaru bi' ste' yu. Ndi'i' jacua tya'a sendaru ca bi' lo'o cua ngusa'be ngu' ste' Jesús cha' caja xi ndaca ji'i ca ta'a jacua ngu'. Lo'o late' tyucui ji'i Jesús ndaya' ngu' ji'i. Ña'a tsa cu' ti ngalya late' bi', ná ntsu'u su ngujyacuá late' bi'. ²⁴Bi' cha' nacui ngu' ji'i tya'a ngu':

—Ná cusaa' na late' re. Quijya na lo'o tya'a na cha' quije cha' ji'na tilaca nu ca ji'i late' re.

Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' na cha' chañi' cha' nu nscua lo quityi' cusu cua' sa'ni, nu nchcui' ndi'ya: “Cua

ngusa'be ngu' ste' na' lo'o tya'a ngu',
cua ngüijya ngu' lo'o tya'a ngu'
cha' quije cha' jil'i ngu' tilaca nu ca
jil'i late' bi'". Jua'a nacui lo quityi
bi', lo'o la cui' jua'a ngua'ni ngu'
sendaru bi' li'.

²⁵Laja li' ndu xtya'a Jesús cacua ti
su ngujui'i ca'a ngu' jil'i yu lo crusi
bi'. Ndu lo'o sca nu cuna'a tya'a
ngula, lo'o María clyo'o Cleofas,
lo'o María Magdalena. ²⁶Na'a Jesús
jil'i xtya'a yu, lo'o jua'a na'a yu jil'i
sca nu qui'yu nu ndyaca tsa'a jil'i nu
tyaca'a tsa jil'i Jesús bi', na'a yu cha'
stu'ba ti ndu ngu' cacua ti slo crusi.
Li' nacui Jesús jil'i xtya'a yu:

—Ma'a —nacui—, yu cua caca sñi'
nu'u juani.

²⁷Lo'o jua'a nchcui' Jesús lo'o nu
qui'yu bi':

—Ma' cusu' cua caca xtya'a nu'u
juani.

Li' ndyaa lo'o nu qui'yu bi' jil'i xtya'a
Jesús, nda su tyi'i ma' ca toni'i jil'i li'.

Ngujui Jesús

²⁸Jua'a ngua lo'o cua ngua tii
Jesús cha' cua ngua lcaa cha' nu
ntsu'u cha' caca jil'i ycu'i' yu, li' nacui
yu ñi'ya nu nacui sca cha' nu nscua
lo quityi cusu':

—Nquityi tsa na' hitya —nacui yu.

²⁹Nde jua ndu sca te'l' vino tiye'.
Li' ngujui'i ngu' sca quiche ne' te'l'
su ntsu'u vino bi', ña'a cuayá' nu
ngutsa' tso'o ti; ngusta ngu' quiche
bi' si' chcua cha, ngusicua ngu' jil'i
quiche ña'a cuayá' nu tyalaa ca
su ntucua tu'ba Jesús. ³⁰Lo'o cua
nguxcui Jesús vino bi', li' nacui yu:

—Cua ngua lcaa cha'.

Li' ngua'ya tacui hique yu, ngujuii
yu li'.

Ndyojo' sendaru chcua cha sii' Jesús

³¹Ta'a sii' pascua ngua, lo'o jua'a
ná nti' nu ngu' judfo bi', cha' tyanu
jyo'o lo crusi chaca tsa. Ndube
tsa ti' ngu' cha' tacati tsa tsa ta'a
bi'; bi' cha' ndyaa ngu' slo Pilato,
ngüijña ngu' cha' jil'i nu cusu' cha'
cula'a sendaru tyijya quiya' ngu'
nu ndacui lo crusi, cha' cajaa clyo
ngu' li'. Hasta li' caja ñi'ya nu caca
ta'ya ngu' jil'i jyo'o bi' lo yuu. ³²Bi'
cha' ndyaa sendaru ca su ndu crusi
jil'i tya'a ngujuii Jesús; ngula'a
ngu' quiya' su ndyaa ngu' clyo,
li' ngula'a ngu' quiya' nu chaca.
³³Pana lo'o ndyaa ngu' ca su ndu
crusi jil'i Jesús, li' na'a ngu' cha'
cua laca ngujuii yu, bi' cha' nga'aa
ngula'a ngu' quiya' Jesús.

³⁴Ña'a cuayá' nu ndyajojo' sca
sendaru chcua cha sii' Jesús, li'
tsiya' ca ndyalú tañi nguxa' lo'o
hitya lubii. ³⁵Lo'o na' nu nscua
quityi re, Juan laca na', na'a na'
cha' jua'a ña'a ngua cha' bi'. Chañi
cha' jlo ti' na', bi' cha' nchcui' na'
cha' liñi lo'o cu'ma, cha' lo'o ma
taca jlya ti' ma cha' bi'. ³⁶Cua ngua
jua'a, ñi'ya nu nscua cha' lo quityi
jil'i ycu'i' Ndyosi ndi'ya: “Ná catsa
ni tsaca tyijya yu”. ³⁷Lo'o ntsu'u
chaca cha' nu nscua lo quityi bi' nu
nchcui' ndi'ya: “Ndyojo' ñati chcua
cha sii' yu, lo'o li' nguxña'a ngu' bi'
jil'i nu quicha bi'”.

Nguatsi' jyo'o Jesús

³⁸Nde ngusii la ndyaa tsaca yu nu
naa José Arimatea slo nu Pilato bi'.
La cui' ñati nu ngua tsa'a jil'i Jesús
laca bi', masi cuaana ti ndyaca tsa'a
nu José bi'. Ntsii yu si ca cuayá' ti'

ngu' judío tya'a quichí tyi yu cha' ndyaca tsa'a yu jilí Jesús. Ndyaa yu ngüijña yu chacuayá' jilí Pilato cha' tsa'a lo'o yu jilí jyo'o Jesús cha' tyatsi', lo'o li' nda Pilato chacuayá' tyaa lo'o yu jilí. Li' ndyaa José ca su ndu crusi, ndyaa ndyiquil'ya jilí jyo'o Jesús, cha' tsa'a lo'o yu jilí ca to' cuaá. ³⁹Lo'o Nicodemo nguxtyucua jilí yu, la cui' Nicodemo nu ndyaa slo Jesús talya tya sa'ni xi bi'. Ndyaa lo'o Nicodemo sca yu'ba styi' yaca nu tyixi xtyi'; mirra naa sca lo styi' yaca bi', nguxa' lo'o chaca nu naa áloes. Calaa tyii kilo cuayá' ti' yu'ba bi'. ⁴⁰Ngusta ngu' na tyixi xtyi' bi' lo sca late' lati loo, li' ngüixii ngu' late' bi' tyucui ña'a hichu' jyo'o Jesús, ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío nu lo'o nxatsi' ngu' jilí jyo'o nu ndyijii jilí ngu'. ⁴¹Ca su ngujui' ca'a ngu' jilí ngu' lo crusi, ca bi' ntsu'u sca lo'o su ndilí yaca tyacala' jilí ngu'. Ne' lo'o bi' ntsu'u sca tyuquee nu ngulu ca ti ngu' sii' cua'a cha' caca cuaá jilí ngu'. Bilya tyatsi' ngu' ne' cuaá bi'. ⁴²Cacua ti ntucua tyuquee bi', bi' cha' ndacua ti nguxatsi' ngu' jilí jyo'o Jesús li', cha' cua ca talya ti ta'a sii' pascua, cuentya jilí ngu' judío.

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

20 Ndyu'u sca cuacha li', tsa' clyo jilí semana; jua'a tya lyiji quixee tso'o ti, lo'o ngutu'u María Magdalena ndyaa to' cuaá. Na'a cha' cua laca ngutu'u tsu' quee tlyu nu ndyacu' to' cuaá bi', ²bi' cha' ngusna María ndyaa ca su nga'a Simón Pedro lo'o chaca nu qui'yu nu ndyaca tsa'a nu tyaca'a tsa jilí Jesús. Ndacha' María jilí ngu' bi':

—Cua ngulo ngu' jilí jyo'o Xu'na na su nguxatsi' ngu' jilí ne' tyuquee —nacui' María jilí ngu'—. Ná jlo ti' ya mala ndyaa lo'o ngu' jilí.

³Li' ngutu'u Pedro lo'o nu chaca yu, ngusna ngu' ndyaa ngu' nde to' cuaá. ⁴Tyucuaa ngu' ngusna ngu', pana lye la ngusna nu chaca yu, yala la ngulaa bi' to' cuaá. ⁵Li' nguxña'a yu ne' tyuquee bi', na'a yu cha' tya ntsiya late' lati loo nu ngüixii ngu' chu' jyo'o, pana ná ndyaa yu ca ne' tyuquee bi'. ⁶Li' ngulaa Simón Pedro to' cuaá lijya lca'a jilí nu chaca yu bi'. Hora ti ndyatí Pedro ndyaa ne' tyuquee, na'a cha' ndilí late' lati loo bi' tyuquee bi'. ⁷Lo'o jua'a na'a Pedro late' nu ndyacu' loo jyo'o, nguxcu' ti late' bi', ntsiya chaca se'i; nga'aa ntsiya lo'o late' lati loo nu ngüixii chu' jyo'o, ycui' ti late' bi' ntsiya. ⁸Li' lo'o nu chaca yu nu ngulaa yala la, lo'o yu bi' ndyatí yu ne' tyuquee, ndyaa na'a yu ñi'ya ña'a ne' cuaá. Ca li' jlya tso'o ti' yu; ⁹li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' ñi'ya nu nscua lo quityi' cusu' cha' ntsu'u cha' tyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o nguatsi', jua'a ngua cha' bi'. ¹⁰Li' nguxtyuu ngu', tyucuaa ngu' nu ngua tsa'a jilí Jesús bi', ndyaa ngu' su ndilí ngu' tya'a ngua tsa'a ngu'.

Ngutu'u tu Jesús su ndu María Magdalena

¹¹Pana nu María bi' ni, ndyanu cho' to' tyuquee bi', ndyunaa tsa cho'. Laja lo'o ndyunaa ti cho', li' nguxña'a cho' nde ne' tyuquee bi', ¹²na'a jilí tucua tya'a xca jilí ycui' Ndyosi nu ngutu'u yaa nde cua. Ngatí tsa ña'a ste' ngu' nu ndu'u

tucua nde bi'. Ca su nguscua jyo'o Jesús tya la ti ti, ca bi' ndyaa tucua ngu'; tsaca yu ndyaa tucua nde su nguscua hique jyo'o bi', chaca yu ndyaa tucua nde su nguscua quiya' yu. ¹³Li' nchcuane xca bi' jil'i María: —¿Ni cha' laca lye tsa ndyunaa nu'u?

Li' nguxacui María cha' jil'i xca bi': —Cua ngulo ngu' jil'i jyo'o Xu'na na' —nacui—, lo'o ná jlo ti' na' mala ndyaa lo'o ngu' jil'i ndyaa.

¹⁴Lo'o ndye nchcui' María lo'o xca bi', nguxña'a cho' nde chu' cho', lo'o li' na'a cho' cha' ndu Jesús nde bi', pana ná ndyuloo María jil'i yu. ¹⁵Li' nchcuane Jesús jil'i:

—¿Ni cha' laca lye tsa ndyunaa nu'u? —nacui yu jil'i nu Maria bi'—. ¿Ti jil'i nclyana nu'u ndya'a?

Ngua ti' María cha' nu ca jil'i yaca tyacala' laca nu ndu bi', bi' cha' nchcui' lo'o yu li':

—Si nu'u laca nu ngulotsu' jil'i jyo'o nu nguatsi' re, cusu' —nacui jil'i yu—, cua'ni nu'u cha' tso'o cuacha' clya xi 'na mala ndyaa lo'o nu'u jil'i, cha' li' tsa lo'o na' jil'i jyo'o bi' chaca se'i su tso'o la.

¹⁶—iMaría! —nacui Jesús jil'i li'.

Lo'o li' nguxtyacui María na'a su ndu Jesús.

—iRaboni! —nacui. (Sca cha' hebreo laca; La Mstru 'na, jua'a nti' ñacui cha' bi'.)

¹⁷Li' nchcui' Jesús lo'o María:

—Ná cala' nu'u jna' cha' tya lyiji tya'a na' nde cua ca su ntucua Sti na' —nacui—. Nu juani, yaa clya nu'u su ndi'i nu xa' la ñati nu cua ngusni cha' 'na, yaa cacha' nu'u jil'i ngu' bi', cha' cua tyacui ti na' tya'a na' ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti

na', nu laca Sti ma. Tya'a na' ca su ntucua ycu' Ndyosi nu Xu'na na', nu bi' nu laca ycu' Ndyosi nu Xu'na ma.

¹⁸Li' ndyaa María Magdalena su ndi'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i, ndyaa cacha' jil'i ngu':

—Cua na'a na' jil'i ycu' nu Xu'na na tsa —nacui.

Lo'o li' nda nu cuna'a bi' cha' lo'o ngu', lca ña'a cha' nu cua nacui Jesús jil'i.

Xa' la tyempo lo'o ndu'u tucua Jesús slo ñati jil'i

¹⁹La cui' talya tsa clyo jil'i semana bi', cua nga'a ya' ni'i su ndyu'u ti'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús, cha' ntsi' ngu' jil'i ngu' judío. Li' yaa Jesús, ndatu slo ngu' bi'.

—Ti ti tyi'i tyiquee ma, ná culacua tsa ti' ma —nacui yu jil'i ngu' bi'.

²⁰Li' ngulu'u Jesús tyuu ya' yu jil'i ngu', ngulu'u yu sii' yu jil'i ngu', su ngua quicha yu. Lo'o na'a ngu' nu ngua tsa'a jil'i ycu' nu Xu'na ngu', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li'. ²¹Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Ti ti tyi'i tyiquee ma, ná culacua tsa ti' ma —nacui yu jil'i ngu'—. Ñi'ya lo'o nda Sti na' 'na liyyaa chalyuu, jua'a ta na' jil'i ma cha' tsa ma tyucui ña'a chalyuu.

²²Ngulo tu'u Jesús lo ngu' bi' li'.

—Tyanu Xty'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i ma juani —nacui yu jil'i ngu' bi'—. ²³Cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati lo'o chcui' ma lo'o ngu' cha' cua'ni clyu ti' Ni jil'i ngu', lo'o jua'a tyanu qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati lo'o chcui' ma lo'o ngu' cha' ná cua'ni clyu ti' Ni jil'i ngu'.

Na'a Tomás ji'i ycuí' Jesús

²⁴Cua ntsu'u sca nu qui'yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ngu', nu naa Tomás nu Culaca'. Ná lo'o Tomás ndi'i lo'o nu xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a bi', nu lo'o ndyaa Jesús slo ngu'. ²⁵Li' nacui' ngu' tya'a ngua tsa'a ji'i Tomás:

—Cua na'a ya ji'i ycuí' nu Xu'na na —nacui' ngu'.

Li' nchcui' Tomás lo'o ngu':

—Lo'o cua na'a na' ca su ngujuo' ngu' clavo ya' ycuí', li' jlya ti' na' cha' la cui' yu laca bi' —nacui'—. Lo'o cua ndyajo' sne ya' na' cuityu su ngujuo' ngu' clavo ya' yu, lo'o cua ndyajo' ya' na' ca su ntucua cuityu sii' yu, ca li' jlya ti' na' —nacui' Tomás.

²⁶Li' cua ndu'u scua snu' tsa, ndyalaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús toni'i chaca quiya'; lo'o Tomás ndi'i lo'o ngu' li'. Cua ndyacu' toni'i, li' ndyatí Jesús ni'i jua'a ti, ndyatu yu slo ngu' bi'. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—Ti' ti tyi'i tyiquee ma.

²⁷Li' nchcui' Jesús lo'o ycuí' Tomás:

—Cuaa nu'u ca nde, cojo' sne ya' nu'u su ntucua cuityu ya' na' —nacui'—. Ña'a tso'o nu'u su ntucua cuityu ya' na' re. Cuaa nu'u, cojo' ya' sii' na'. Nga'aa cua'ni nu'u cha' ná jlya ti' nu'u 'na, taca jlya tso'o ti' nu'u 'na juani —nacui' Jesús.

²⁸—Xu'na na' laca nu'u, cusu' —nacui' Tomás ji'i Jesús—, lo'o jua'a Ndyosi jna' laca nu'u.

²⁹—Jlya ti' nu'u juani cha' cua na'a nu'u jna' —nacui' Jesús ji'i Tomás—, pana tso'o la caca tyiquee ñati' nu jlya ti' 'na lo'o bilya ña'a ngu' 'na.

Ni cha' laca cua nscua quityi re

³⁰Chañi cha' ngua'ni Jesús quiña'a la cha' tlyu cha' cube ti' ñati' ji'i ycuí' Ndyosi Sti yu. Na'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i cha' bi', masi ná nchcui' quityi re cha' ji'i lcaa cha' bi'. ³¹Cha' nu nscua lo quityi re ni, nscua bi' cha' taca jlya ti' ma cha' Jesús laca Cristo nu cua nda ycuí' Ndyosi ji'i lijya chalyuu, cha' taca xñi ma cha' ji'i Jesús, cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi. Li' caja chalyuu tso'o nu ná nga'a cha' tye ji'i ma chacuayá' ji'i ycuí' Jesús.

Ngutu'u tucua Jesús su ndu' ngu' to' tayu'

21 Tiya' la xi xa' ngulu'u loo Jesús ji'i nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i, nu lo'o ndyaa ngu' nde to' tayu' Tiberias. Ndi'ya' ngua cha' bi': ²Tsa tlyu ti ndyaa Simón Pedro, lo'o Tomás nu Culaca', lo'o Natanael ngu' quichi' Cana, sca quichi' nu ndi'i nde loyuu su cuentya Galilea; lo'o sñi' Zebedeo, lo'o tya tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús, ndyaa ngu' to' tayu' bi'. ³Li' nacui' Simón Pedro ji'i ngu' bi':

—Tsa na cuta cualya —nacui'.

—Tsa taju ti na tsa na lacua —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

Ndyatí ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' li', pana ná sca na ngujui ji'i ngu' ndyaa ngu' talya bi'. ⁴Tsa cua cuxee ti chaca tsa, li' ndu Jesús to' tayu'. Tya ntsu'u ngu' lo hitya, pana ná jlo ti' ngu' nu ngua tsa'a ji'i yu si la cui' Jesús laca nu ndu to' tayu' bi'. ⁵Li' ngusi'ya lo'o Jesús ji'i ngu':

—¿Ha ngujui xi na cacu ma, La?

—Ná sca na ngujui ji'i ya tsiya' ti —nacui' ngu' ji'i yu li'.

⁶Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ntsu'u lo hitya bi':

—Cu mā taraya jil'i mā nde la'a tsu' cui, tsu' bi' caja xi cualya jil'i mā — nacui yu.

Ngua'ni ngu' jua'a, lo'o nga'aa ngua jil'i ngu' tyojolaqui ngu' jil'i taraya tyaa nde ne' yaca ni'i bi'; quiña'a tsa cualya ndyatí ne' taraya jil'i ngu'. ⁷Li' nchcui' nu qui'yu nu ngua tsa'a jil'i Jesús nu tyaca'a tsa jil'i yu, nacui jil'i Pedro:

—Nu ndu ca bi' laca ycui' nu Xu'na na —nacui.

Nu lo'o ndyuna Pedro cha' bi', li' ndyacu' ste' cha' quichi' ti ndyu'ni cña, ngutacua Pedro ndyú lo hitya, ngutu'u to' tayu'. ⁸Tiya' la ngutu'u nu xa' la ñati' bi' lo'o yaca ni'i; ndyojolaqui ngu' jil'i taraya ngutsa'á ntsu'u cualya ne', ngutu'u ngu' to' hitya. Ná tyijyu' ntsu'u ngu' to' tayu' bi', cuayá' sca siyento metro ti ndyaa ngu' lo hitya bi'. ⁹Lo'o ngua'ya ngu' to' hitya, ngutu'u ngu' ne' yaca ni'i bi', li' na'a ngu' cha' cua laca ndyu'u tu'u quii' nchcubi'; nscua cualya nchqui'i lo quii', lo'o xi xlyá nscua. ¹⁰Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa lo'o mā xi cualya nu ngujui jil'i mā ca nde —nacui yu jil'i ngu'.

¹¹Li' ndyatí Pedro ne' yaca ni'i, ngujolaqui taraya ngutu'u ca lo yuu btyi; ngutsa'á ne' taraya bi' ntsu'u cualya tonu. Sca siyento cla'be ntucua sna ty'a'a cualya ndyatí ne' taraya jil'i ngu', ni ná ngutaa' taraya, masi quiña'a tsa cualya ndyatí ne'.

¹²—Tyaa mā cacu mā msaa — nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'.

Pana ná tucui ngua ti' xcuane jil'i: çtilaca laca nu'u? Jlo ti' ngu' cha' la

cui' Jesús nu Xu'na ngu' laca yu bi'.

¹³Li' ndyaa Jesús slo ngu', ndaya' xlyá cha' ta yu cacu ngu' bi'; jua'a lo'o cualya nda yu ndyacu ngu'.

¹⁴Cua ngua sna quiya' li' nu ngulu'u loo Jesús jil'i nu ngu' nu ngua tsa'a jil'i, tya lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o ngujui yu.

Nchcui' Jesús lo'o Simón Pedro

¹⁵Lo'o ndye ngua'ni ngu' msaa, li' nchcuane Jesús jil'i Simón Pedro:

—Simón, sñi' Juan —nacui Jesús jil'i—, ¿ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a jna'? ¿Ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a jil'i tya'a tso'o nu'u?

Li' ngxucui Pedro cha' jil'i Jesús:

—Cua jlo ti' nu'u, Xu'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa jinu'u —nacui Pedro jil'i.

—Culu'u nu'u cha' 'na jil'i ñati' nu ngusñi ca ti cha' bi' lacua, ñi'ya lo'o ña'asi' nu'u jil'i na'ni cuañi' scu' nu'u —nacui Jesús jil'i Pedro.

¹⁶Xa' nchcui' Jesús lo'o chaca quiya':

—Simón, sñi' Juan —nacui—, ¿ha chañi cha' h'i cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a 'na?

—Xu'na, cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa jinu'u —nacui Pedro jil'i Jesús.

—Ña'asi' nu'u jil'i ñati' 'na lacua —nacui Jesús jil'i li'.

¹⁷Cua ngua sna quiya' nu nchcuane Jesús jil'i:

—¿Ha chañi h'i cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a 'na?

Cua xñi' ti' Pedro cha' cua sna quiya' nchcuane Jesús jil'i si chañi cha' ntsu'u tyiquee ña'a jil'i yu, bi' cha' nchcui' ndi'ya:

—Lcaa ca cha' jlo ti' nu'u, Xu'na —nacui Pedro jil'i yu—. Cua jlo ti' nu'u

cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u.

—Culu'u nu'u cha' 'na ji'i ñati' 'na lacua —nacu'i Jesús ji'i—. ¹⁸Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani, cha' nu lo'o ngua cuañi' nu'u ni —nacu'i Jesús—, li' ngua ji'i ycu'i' ca nu'u sca' nu'u juata ndi'i sii' nu'u, ngua jinu'u tsa macala su nti' nu'u tsa li'; pana lo'o casu' nu'u, li' xquiñi nu'u scu cha' sca' tachaa ngu' xa' chalyuu jinu'u, li' tsa lo'o ngu' jinu'u macala su ná nti' nu'u tsa.

¹⁹Nacu'i Jesús jua'a cha' caca cuayá' ti' Pedro ñi'ya ña'a cujuui ngu' ji'i ca tiya' la; xqui'ya cha' cajaa Pedro jua'a, bi' cha' lye la cua'ni tlyu xa' ñati' ji'i ycu'i' Ndyosi li'.

—Tya'a nu'u lo'o na' lacua —nacu'i Jesús ji'i Pedro li'.

Nu qui'yu nu tyaca'a tsa ji'i Jesús

²⁰Li' nguxña'a Pedro ca su ndi'i nu xa' la tya'a ngu', na'a cha' lca'a nu qui'yu nu ngua tsa'a ji'i Jesús, nu tyaca'a tsa ji'i yu, li'ya lca'a bi' ji'i ngu'. La cui' bi' laca nu tya tsubi' la nguxni yane nde chu' cha' caca cacua la slo Jesús su ndyacu ngu' sii, cha' nchcuane ji'i Jesús ndi'ya: “¿Xu'na, tilaca laca nu cujuui' cresiya jinu'u ji'i ngu' cuxi?” nacui. ²¹Na'a Pedro cha' lca'a nu qui'yu bi' ji'i ngu', bi' cha' nchcuane Pedro ji'i Jesús:

—¿Na ca caca ji'i yu bi' nde loo la? —nacu'i Pedro ji'i.

²²Nguxacu'i Jesús cha' ji'i Pedro li':

—Ná culacua tsa ti' nu'u —nacu'i yu ji'i—. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ni jacua' nu tyaa na' chaca quiya', ná ntsu'u cha' cube ti' nu'u ji'i cha' bi' —nacu'i Jesús—. Nu'u ni, tya'a nu'u lo'o na'.

²³Lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús cha' bi', nchcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' cha' nga'aa nscua cha' cajaa nu qui'yu bi' ngua ti' ngu'. Pana liñi la cha', ná nacui Jesús cha' ná cajaa chca; tsa bi' ti cha' nacui yu: “Ná culacua tsa ti' nu'u. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ni jacua' nu tyaa na' chaca quiya', ná ntsu'u cha' cube ti' nu'u”. Tsa bi' ti cha' nda Jesús lo'o ngu'.

²⁴Lo'o na' laca nu qui'yu nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi'. Na' nguscua cha' re lo quityi, lo'o jlo ti' na' cha' liñi tsa nchcui' na' lo'o ma. Jlo ti' na' cha' liñi laca lcaa cha' nu nscua na' re.

²⁵Lo'o jua'a tya ntsu'u quiña'a la cha' nu ngua'ni Jesús; si lo quityi scua ngu' cha' ji'i lcaa ca cha' nu ngua'ni Jesús nu lo'o yaa yu nde chalyuu, ná tyu'u scua tyucui ña'a chalyuu cha' tyuco'o quityi bi', nti' na'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' re.

Ndi'ya ngua'ni ñati tya clyo lo'o ngua tsa'a ngu' ji'i Jesús

Nhcui' Jesús cha' caa Xtyi'i ycui' Ni

1 Tya tsubi' la cua nscua na' sca quityi nu ndyaa slo nu'u, Teófilo. Quityi bi' ndacha' ji'i cua ña'a ca cña nu ngua'ni Jesús, cua ña'a ca cha' nu ngulu'u Jesús tya lo'o nguxana ndyu'ni yu cña, ²lcaa cha' nu ngua'ni yu lo'o nguti'i yu nde chalyuu. Bilya tyaa Jesús ca slo ycui' Ndyosi lo'o ngusubi yu ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu tsa chcu' cha' ji'i ycui' yu nde chalyuu. Nguxtyucua Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i Jesús lo'o ngulo yu cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', ñi'ya ntsu'u cña nu cua'ni ngu' bi'. ³Lo'o cua ngujuii Jesús, ndyu'ú yu chaca quiya', li' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'. Tya tu'ba tsá ndya'a Jesús chalyuu, lo'o jua'a tyuu quiya' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'; tso'o tsa ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulu'u yu ji'i ngu' bi' ñi'ya nu caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati. ⁴Bilya tyaa Jesús lo'o nhcui' yu lo'o ngu' bi', cha' tyanu ngu' quichi Jerusalén.

—Jatya ma ca quichi re —nacui Jesús ji'i ngu'—, ña'a cuayá' nu caa

Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'i ma, ñi'ya nhcui' Sti na' tya sa'ni la; jua'a nda na' la cui' ti cha' lo'o ma tsubi' ti. ⁵Clyo cua ntyucuatya Juan ji'i ñati lo'o hitya ti; pana cua tyalaa ti tsá nu caa Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, jua'a tyucuatya ycui' Ndyosi ji'i ma.

Ndyaa Jesús nde cua

⁶Li' lcaa tya'a ngu' cua ndyu'u ti'i ngu' se'i ti, nhcuane ngu' bi' ji'i Jesús li':

—Xu'na —nacui ngu'—, ¿ha si'i juani nu cua'ni nu'u cha' tyanu cha' ji'i cua, cha' caca ya loo ji'i loyuu su cuentya quichi tyi ya chaca quiya', cha' la cui' ngu' Israel laca ya?

⁷Nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Ná ndyi'ya ma chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ma ni tsá caca, ni tyempo caca nu cua'ni ycui' Ndyosi cña. Sca ti ycui' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi', nguxtyanu tso'o Ni cha' ji'i. ⁸Juani xa' chcu' na' lo'o ma, cha' caja ñi'ya cua'ni ma nu lo'o tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, cha' li' taca chcu' ma cha' tso'o lo'o lcaa ñati, nu cha' ji'i ycui'

na'. Chcui' mā lo'o ngu' nde quichi Jerusalén, jua'a lo'o ngu' loyuu su cuentya Judea, jua'a lo'o ngu' loyuu cacua ti nu naa Samaria bi'; chcui' mā lo'o ngu' lcaa quichi su ndi'i ngu' chalyuu.

⁹Lo'o cua ndye nchcui' Jesús cha' bi', laja lo'o na'a ngu' ji'i ndyiqui'ya ycu'i Ndyosi ji'i yu ndyaa yu nde cua li'. Ndyacu' sca coo hichu' yu cha' nga'aa tyaca' ña'a ngu' ji'i yu.

¹⁰Hora nu ndyaa bi', li' nguxña'a ngu' nde cua. Lo'o ti ndu' tucua tya'a ñati nu ngati ste'. Ndu' ngu' slo ngu' bi' li', ¹¹nchcui' ngu' lo'o ngu' bi':

—Cu'mā ngu' Galilea —nacui' ngu'—, ¿ni cha' laca ndu' mā ña'a mā nde cua? —nacui' ngu'—. Jesús nu nguxtyanu ca ti ji'i mā cua ndyaa nde cua, tya caa yu lo yuu chaca quiya'. Ñi'ya nu tyaca' lo'o ndyaa yu, jua'a tyaca' lo'o caa yu chaca quiya' —nacui' ngu' nu ngati ste' bi' li'.

**Ngusubi ngu' ji'i Matías
cha' cua'ni cña loo Judas**

¹²Li' ndu'u ngu' nde lo cuati Olivos, nguxtyuu ngu' nde quichi Jerusalén. Cacua ti ndi'i quichi; ná ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' judío cha' tsaa ngu' tyijyu' la tsā ta'a, nu lo'o ndi'i cña' ngu'. ¹³Yala ti ndyalaa ngu' quichi bi', li' ndyaa ngu' ni'i tucua ba'a su ndi'i ngu': ndyaa Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o Andrés, lo'o Felipe, lo'o Tomás, lo'o Bartolomé, lo'o Mateo, lo'o chaca Jacobo sñi' Alfeo, lo'o Simón nu ngua sca ngu' ji'i taju cananista, lo'o Judas tya'a Jacobo. ¹⁴Stu'ba ti nclacua ti' ngu' bi', lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycu'i

Ndyosi. Lo'o tya'a Jesús ndi'i lo'o ngu' bi', lo'o María xtya'a Jesús, lo'o tyuu tya'a nu cuna'a nu ndya'a lo'o yu.

¹⁵Ngua sca tsā ndyu'u ti'i lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo ca quichi bi'; sca siyento ntucua calaa tya'a ñati ntsu'u nu ngutu'u ti'i tsā bi'. Li' ndatu' Pedro cha' chcui' yu lo'o ngu' bi':

¹⁶—Cu'mā tya'a ndi'i na re —nacui' Pedro ji'i ngu' bi'—, nu ngua sa'ni nguxtyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i jyo'o cusu' David lo'o nguscua jyo'o bi' lo' quityi ñi'ya caca cña nu cua'ni jyo'o Judas nde loo la. Ycu'i Judas ngulu'u tyucui' ji'i ngu' xña'a lo'o ngusñi ngu' ji'i Jesús preso; pana ñi'ya nu ndyanu cha' caca ji'i yu, jua'a ngua cha' bi'. ¹⁷Stu'ba ti nguta'a jyo'o Judas lo'o na, stu'ba ti ngua'ni yu cña lo'o na nquicha'. ¹⁸Lo'o li' ndyaa jyo'o bi' ngüi'ya sca yuu lo'o caya' nu nda ngu' ji'i yu cha' ngua'ni yu cha' cuxi, nu lo'o ndyujui' yu cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' xña'a bi'. Ycu'i ca yu nguxtyu' yu ji'i yu lo yuu, ngutaa' ne' yu ndu'u tri se'i yu, ngujui' yu li'. ¹⁹Hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ngu' quichi Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' cha'cña ji'i ngu' cha' Acéldama naa yuu su nclýu yu; ndi'ya ndyu'u cha'cña bi': “Yuu su ndyalú tañi ñati”. ²⁰Lo'o jua'a ngutu'u tucua cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo' quityi Salmos nu nchcui' ndi'ya:

Laja ti tyanu tyi yu,
nga'aa tyanu ñati lu'ú cajua.
Lo'o xa' nchcui' quityi bi' chaca quiya':

Cua'ni xa' ñati cña su ndu' yu.
'Jua'a nchcui' quityi bi' —nacui' Pedro ji'i ngu'—, ²¹⁻²²bi' cha' juani

tso'o si cua'ni xa' ñati tya'a na cña loo jyo'o Judas. Ñati bi' caca sca ngu' tya'a na nu ndya'a lo'o na lcaa tsã lo'o nguti'i Jesús lo'o na chalyuu re. Ndyaa yu lo'o na, masi clyo lo'o ntyucuatya jyo'o Juan jil'i ñati, masi tsubi' ti lo'o ndu'u Jesús ndyaa nde cua. Ñati bi' cua na'a ñi'ya ngua lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuii, bi' cha' taca chcu' yu lo'o xa' ñati cha' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua cha' bi'.

²³Li' ngusubi ngu' tucua tya'a nu qui'yu; sca yu nu naa José Barsabás nu nchcu' ngu' cha' Justo naa yu, lo'o chaca yu nu naa Matías.

²⁴Li' nchcu' lcaa ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi:

—Ndyosi nu Xu'na ya —nacu' ngu'—, jlo ti' nu'u ñi'ya nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati chalyuu. Culu'u nu'u jil'i ya ti jil'i nu tucua tya'a nu qui'yu re nu cua ngusubi ycu' nu'u jil'i, ²⁵cha' taca tsaa yu bi' xa' quich, cha' chcu' yu cha' jinu'u cña su ndu jyo'o Judas nquicha'. Na cua nguxtyanu jyo'o bi' cña cha' xña'a tsa bi', lo'o li' ndyaa ca su ndyanu cha' tsaa.

²⁶Li' ngua'ni ngu' sca cña cha' ngusubi ngu' jil'i tsaca ngu', ti jil'i tyanu cña bi'. Jua'a nquijeloo jil'i ngu' cha' Matías caca ñati bi'. Li' stu'ba ti ndya'a yu bi' lo'o nu tii chaca tya'a ngu' cha' caca tya'a ngu' nu nda Ni cña jil'i cha' chcu' cha' jil'i Jesucristo nde lo yuu chalyuu.

Ndyalaa Xtyi'i ycu' Ndyosi

2 Ngua tsã ta'a Pentecostés, sca ta'a jil'i ngu' judío, li' ndyu'u ti'i lcaa ñati nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo ca bi' se'i ti. ²Hora ti

nguañi nde ne' ni'i su nga'a ngu' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyaca cui'i. Lcaa ngu' bi' ndyuna ngu' lo'o nguañi bi'. ³Li' ndu'u tucua tyuu tya'a na ñi'ya slu quii' ti ña'a, ngutacui bi' lo xlya hique lcaa ngu' bi'; ⁴jua'a ngua lo'o ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i lcaa ngu' bi'. Li' nguxana nchcu' ngu' cha'cña jil'i xa' ñati, cha' Xtyi'i ycu' Ndyosi ngua'ni lo'o ngu' cha' ngua jil'i ngu' li'.

⁵Tyempo nu ndyaca ta'a bi' nde quich, Jerusalén ndi'i quiña'a tsa ngu' judío; ngutu'u ngu' lijya ngu' tyuu quich, loyuu tyijyu', cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycu' Ndyosi. ⁶Li' nguxana ndyu'u ti'i ngu' bi' ca su ndañi cha' bi'. Ná ngua cuayá' ti' ngu' bi' tsiya' ti ñi'ya nu ngua, cha' lcaa ngu' tyijyu' ndyuna ngu' cha' nchcu' nu ñati jil'i Jesucristo bi' cha'cña jil'i ycu' ca ngu' tyijyu' bi'. ⁷Ndube tsa ti' ngu' tyijyu' bi' li', ngulacua tsa ti' ngu' bi'.

—¿Ha si'i xcu' ngu' quich, su cuentya Galilea laca ngu' jua? —nacu' ngu' bi' lo'o tya'a ngu'—. ⁸¿Ni cha' laca ndyuna na nchcu' ngu' jua cha'cña jil'i? —nacu' ngu'—. ⁹Quiña'a tsa quich, ndu'na: laca na ngu' Partia, ngu' Media, ngu' Elam, ngu' Mesopotamia, ngu' Judea, ngu' Capadocia, ngu' Ponto, ngu' loyuu su cuentya Asia, ¹⁰ngu' Frigia, ngu' Panfilia, ngu' Egipto, ngu' Africa nu ndi'i nde loo la jil'i quich, Cirene; lo'o jua'a ngu' romano, lo'o ndi'i ngu' bi' ca nde —nacu' ngu' bi'—. Ntsu'u nu laca sñi' ngu' judío tya'a na, lo'o jua'a ntsu'u xa' ngu' romano nu stu'ba ti ndyu'ni tlyu jil'i ycu' Ni lo'o na.

¹¹ Lo'o jua'a ndi'i ngu' Creta, ndi'i ngu' Arabia. Pana lcaa na lo'o tya'a na ndyuna na nchcui' ngu' cha'cña ji'na, stu'ba ti ndyuna na lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ycui' Ndyosi.

¹² Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi'. Ná jlo ti' ngu' tsiya' ti na ca ngua. Tya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':
—¿Na laca ndyaca re? —nacui' ngu' bi'.

¹³ Lo'o jua'a nxyí lo'o xa' la ñati' ji'i ñati' ji'i Jesucristo bi':
—Cu'bi tsa ngu' jua cha' nchcui' ngu' jua'a —nacui' ngu'.

Cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu'

¹⁴ Lo'o li' ndu' Pedro lo'o nu tii chaca tya'a ñati' bi', cui' nchcui' yu lo'o nu ngu' quiña'a bi' li':

—Ngu' cusu' cu'ma, ngu' judío — nacui' Pedro—, lo'o lcaa cu'ma nu ndi'i nde quichi' Jerusalén juani — nacui' yu—, cua'a jyaca ma' ji'i cha' nu chcui' na' lo'o ma' —nacui' yu—.

¹⁵ Cu'bi cuare, nti' ma; pana si'i na cu'bi cuare, cha' hora cua caa nde tlya ti laca juani. ¹⁶ Ndi'ya ndyaca cha' re: na cua ngua cha' tlyu bi', ñi'ya nu nchcui' cha' nu cua nguscua jyo'o cusu' Joel nu ngua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

¹⁷ Tyempo nde loo la lo'o cua tye ti chalyuu, nacui' ycui' Ndyosi, ta na' Xtyi'i ycui' na' cha' tyanu ne' cresiya ji'i ñati' chalyuu, nacui' Ni.

Li' ta sñi' ma' cha' jna' lo'o ngu'. Lo'o jua'a ña'a ngu' cuañi' cha' tlyu nu ndu'ni ycui' Ni, culu'u na' cha' tlyu bi' ji'i ngu'; lo'o jua'a chcui' xcalá ngu' cusu'.

¹⁸ Ta na' Xtyi'i ycui' na' cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ñati' nu

ndu'ni cña nu nclyo na' ji'i ngu' bi', nacui' Ni.

Li' chcui' ñati' bi' lcaa cha' nu ta na' lo'o ngu' cha' chcui' ngu'.

¹⁹ Cua'ni na' cha' tlyu nde cua, lo'o jua'a cua'ni na' cha' tlyu nde lo yuu;

lye tyalú tañi li', tyaqui' quii' tonu, xcui' snii caca nde lo yuu, nacui' Ni.

²⁰ Na' laca ycui' nu Xu'na ma; cua tyalaa ti tsá lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati' chalyuu.

Cua'ni na' cha' tyacu' lo xee cuichaa,

cha' nga'a ña'a caca co', ñi'ya tañi ña'a, nacui' Ni.

Sca tsá tlyu tsa caca bi', liñi caca cuayá' ti' lcaa ñati' chalyuu lo'o tyalaa tsá bi'.

²¹ Pana cua'ni lyaá' na' ji'i lcaa ñati' nu ndijña cha' clyu ti' 'na.

Jua'a nchcui' ycui' Ndyosi. Nguscua jyo'o Joel cha' bi' lo quityi —nacui' Pedro—.

²² Cu'ma ngu' Israel —nacui' yu—, cua'a jyaca ma' ji'i cha' nu chcui' na' lo'o ma' juani: Ngu' Nazaret laca Jesús. Nguxtyucua ycui' Ni ji'i yu lo'o ngua'ni yu xcui' cña tonu ca slo ma. Ngulacua tsa ti' ma lo'o na'a ma cña tonu bi', lo'o ngua cuayá' ti' ma cha' xcui' cña ji'i ycui' Ndyosi ngua. ²³ Cua sa'ni la cua jlo ti' ycui' Ndyosi, tya li' cua nchcui' Ni ñi'ya nu caca ji'i Jesús. Ndacha' lo Ni ji'i ngu' cha' cujuui ñati' cuxi ji'i ycui' Jesús. Jua'a ngua li'; tsubi' ti ngusñi ma' ji'i yu, ngujui' ca'a ma' ji'i yu lo crusi. Cua ndyujui ma' ji'i yu lo'o nda ma cña ji'i ñati' cuxi bi', cha' cua ngua'ni ngu' cña cuxi

bi' cuentya ji'í ma, ñi'ya nu nacui
Ni cha' caca. ²⁴Pana ná nscua cha'
tyanu Jesús ne' cuaá ña'a jyo'o ti
yu, bi' cha' ngua'ni ycuí' Ndyosi
Sti yu cha' ndyu'ú yu chaca quiya'.
²⁵Cua ntsu'u chaca cha' nu nguscua
jyo'o cusu' David sa'ni la nu nchcui'
cuentya ji'í Jesús ndi'ya:

Xu'na, nacui yu, xcui' ndya'a
nu'u lo'o na';

cacua tsa nga'a nu'u slo na', cha'
caca tlyu tyiquee na' lo'o
nxyucua nu'u jna';

²⁶bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee
na', jua'a tso'o tsa nchcui' na'
xqui'ya nu'u, cha' chaa tsa ti'
na'.

Ti ti ndi'í tyucui ña'a na' xqui'ya
cha' ndi'í nu'u cha' ña'asií nu'u
jna'.

²⁷Ná tyanu cresiya jna' su ndi'í
jyo'o, xqui'ya cha' ná ta
nu'u chacuayá' catsu' cuaña'
na' jua'a ti, cha' ntsu'u tsa
tyiquee nu'u ña'a nu'u jna';

²⁸cua ngulu'u nu'u tyucui su tsa'a
na' cha' tyi'í na' ca slo nu'u.
Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha'
stu'ba ti tyi'í na' lo'o nu'u li'.

Jua'a nguscua jyo'o David lo quityi.

²⁹Pana jlo ti' cu'ma cha' chañi
cha' ngujui David, nu jyo'o cusu'
ji'na —nacui Pedro—. Sa'ni tsa
ngujui bi'; nguxatsi' ngu' ji'í li', lo'o
jua'a tya ntsiya cuaá ji'í jyo'o bi'
juani. ³⁰Tu'ba ji'í ycuí' Ndyosi ngua
jyo'o David bi'; jlo ti' yu cha' nda
Ni cha' liñi lo'o yu lo'o nchcui' Ni
cha' sca ñati tya'a nati ji'í ycuí' yu
cala nde loo la, bi' caca nu Cristo.
Caca Cristo bi' rey, ñi'ya lo'o ngua
ycuí' David rey. ³¹Ngua cuayá' ti'
yu tya sa'ni la cha' ntsu'u cha' tyu'ú

nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua
ngujui, bi' cha' nchcui' yu cha'
ná tyanu cresiya ji'í Cristo su ndi'í
jyo'o, ná catsu' cuaña' Cristo li'.

³²Cha' liñi laca cha' ngua'ni ycuí'
Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca
quiya' —nacui Pedro—. Liñi nda
ya cha' lo'o cu'ma, cha' cua na'a ya
ji'í yu chaca quiya' cha' lu'ú yu.

³³Li' ñaa ycuí' Ndyosi yaqui'ya Ni
ji'í Jesús cha' tyaa yu ca slo ycuí' Ni.
Juani ndi'í Jesús nde la'a tsu' cui' su
tlyu ca su ntucua ycuí' Ndyosi. Cua
nda ycuí' Ndyosi Sti yu Xtyi'í ycuí'
Ni ji'í Jesús, lo'o nu juani cua nda
Jesús Xtyi'í ycuí' Ni cha' tyalaa nde
chalyuu. Lcaa cha' nu cua ndyuna
ma, lcaa cha' nu cua na'a ma tsa
juani, bi' laca cña nu ngua'ni ycuí'
Jesús. ³⁴Ná ndyaa jyo'o David ña'a
lu'ú ti ca slo ycuí' Ndyosi, bi' cha'
jlo ti' na cha' si'í cha' ji'í ycuí' ca yu
nchcui' cha' nu nguscua nu David
bi' lo quityi, nu ndi'ya nchcui':

Cua nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o nu
Xu'na na':

“Tyucua nu'u la'a tsu' cui' jna'.

³⁵Caca nu'u loo ji'í lcaa ñati nu
laca tya'a cusu'u nu'u”, nacui
ycuí' Ndyosi ji'í.

Jua'a nguscua jyo'o David lo quityi
—nacui Pedro—.

³⁶Ntsu'u sca cha' ji'í ycuí' Jesús
nu nga'a cha' ca cuayá' ti' lcaa na
nu laca na ngu' Israel: La cui' Jesús
nu ngujui' ca'a na ji'í lo crusi cha'
cujui na ji'í, la cui' yu bi', cua nda
ycuí' Ndyosi chacuayá' ji'í yu cha'
caca yu Xu'na na, cha' laca yu nu
Cristo.

³⁷Lo'o ndyuna ngu' cha' nu
nchcui' Pedro, ntyuju'u tsa ti' ngu'
li'. Nchcuane ngu' ji'í Pedro lo'o ji'í

lcaa ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús tya clyo:

—¿Ni'ya cua'ni ya juani? —nacui ngu' jil'i ngu' bi'.

³⁸—Tso'o si caca tyuju'u ti' ma jil'i cha' cuxi, lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma xtyanu ma jil'i li' — nacui Pedro jil'i ngu'—. Lo'o jua'a tyucuatya ngu' jil'i ma chacuayá' jil'i Jesús li'. Cuiyi Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u jil'i ma li', jua'a ta Ni Xtyi'li ycu' Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya jil'i ma. ³⁹Liñi tsa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ma lo'o nchcui' Ni cha' tyanu Xtyi'li ycu' Ni ne' cresiya jil'i ma, lo'o ne' cresiya jil'i sñi' ma tyanu Xtyi'li ycu' Ni, lo'o ne' cresiya jil'i ngu' nu ndi'i tyijyu' tyanu Ni; tyanu Ni ne' cresiya jil'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycu' Ndyosi jil'i.

⁴⁰Tya quiña'a la cha' nchcui' Pedro lo'o ngu' li'. Liñi tsa ngulo yu cña jil'i ngu':

—Xtyanu ma jil'i ñati nu ndu'ni xcui' cha' cuxi —nacui yu jil'i ngu'.

⁴¹Lcaa ngu' nu jlya ti' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', ndyaa ngu' bi' cha' tyucuatya ngu' jil'i ngu' bi' chacuayá' jil'i Jesús. La cui' tsá bi' nguxana sna mil tya'a ñati ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo. ⁴²Ndyuna tso'o lcaa ngu' bi' cha' nu ngulu'u ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo jil'i ngu'. Tso'o ntsu'u tyiquee ngu' bi', stu'ba ti ndi'i ngu', lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi; stu'ba ti ndacu ngu', stu'ba ti ndyu'ni tlyu lcaa ngu' bi' jil'i Jesucristo.

**Ndi'ya ngua'ni ñati jil'i
Jesucristo clyo**

⁴³Ndube tsa ti' lcaa ngu' quichi jil'i cña nu ndyu'ni ycu' Ndyosi,

cha' cua quiña'a cña tonu ngua'ni ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo chacuayá' jil'i Ni. ⁴⁴Lcaa ngu' stu'ba ti ndi'i ngu' lo'o tya'a ngu' nu ntsu'u cha' jil'i Jesucristo, nda ngu' cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' cha' tacha ngu' jil'i tya'a ngu'; ⁴⁵ndyujui' ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu', cha' cña ni nu tacha ngu' jil'i tya'a ngu' nu ná ntsu'u cha' tso'o jil'i tsiya' ti. ⁴⁶Lcaa tsá ndyu'u ti'i ngu' bi' ne' laa tonu jil'i ngu' judío, jua'a stu'ba ti ndacu ngu' bi' to' tyi tya'a ngu'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi', tso'o ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu', ⁴⁷cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycu' Ndyosi. Tso'o nchcui' lcaa ñati quichi jil'i ngu' bi', jua'a lcaa tsa quiña'a la ñati ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo; ndyu'ni lyaá Ni jil'i ngu' bi' li'. Bi' cha' quiña'a la ñati ndyatü nu ndyu'u ti'i lo'o taju ñati jil'i Jesucristo bi' li'.

Ngua'ni ngu' jo'o jil'i nu quicha quiya'

3 Ngua sca tsá ndyaa Pedro lo'o Juan ne' laa tonu. Hora cua sna nde ngusi ngua, bi' hora laca nu nchcui' ngu' loyuu bi' lo'o ycu' Ndyosi. ²Nga'a sca nu quicha quiya' to' laa, ca ña'a quicha quiya' yu nu lo'o ngula yu. Lcaa tsá ndya'a lo'o tya'a nu quicha bi' jil'i yu to' laa tonu, nu to' laa nu nda'ya tsa ña'a ndu'ni ngu' quichi jil'i. Nga'a yu to' laa ndijña yu msta jil'i ngu' nu lo'o lijya ngu' to' laa li'. ³Cua na'a nu quicha bi' jil'i Pedro lo'o jil'i Juan, lijya ngu' cha' tsa ngu' ne' laa, ngüijña yu msta jil'i ngu' bi' li'. ⁴Ndyatu se'i ti Pedro lo'o Juan cha' ña'a tso'o ngu' jil'i nu quicha bi'. Li' ndacha' Pedro jil'i yu:

—Ña'a nu'u xi ji'i ya —nacui Pedro ji'i yu.

⁵Ndyuna tso'o yu, ngua ti' yu cha' cua ta ti ngu' msta' ji'i yu.

⁶—Ná ntsu'u cñi jna' —nacui Pedro ji'i—, chaca lo cña ntsu'u jna' cha' cua'ni na' lo'o nu'u —nacui—. iChacuayá' ji'i Jesucristo Nazaret ni!, tyatu nu'u cha' tya'a nu'u ycuu' ti.

⁷Li' ngusñi Pedro ya' yu tsu' cui' cha' xatu ji'i yu li'. Hora ti ngua tso'o quiya' yu, lo'o yane quiya' yu ngua tso'o. ⁸Tajua' tsa ndatu yu bi', nguxana yu ndya'a yu li'; ndyatí yu ndyaa yu ne' laa tonu lo'o ngu' bi' li', ndya'a yu ndyacu'a yu cha' chaa tsa ti' yu, cha' ngua tso'o quiya' yu ndya'a yu. Ngua'ni tlyu yu ji'i ycuu' Ndyosi cha' ngua'ni Ni cha' ngua tso'o quiya' yu. ⁹Cua na'a leaa ñati' ji'i yu ne' laa, cha' tso'o ti nchca ndya'a yu, cha' ndyu'ni tlyu yu ji'i ycuu' Ndyosi. ¹⁰Nslo ngu' ji'i yu, cha' la cui' yu quicha quiya' nu cua nchca'a to' laa bi' ndijña yu msta' ji'i ngu' leaa tsa laca yu bi'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu' cha' cua ngua tso'o quiya' yu.

Cha' nu nda Pedro lo'o quiña'a ñati

¹¹Ndu Pedro lo'o Juan to' laa tonu su nacui ngu' “Corredor ji'i Salomón” li'. Lo'o nu qui'yu nu ngua tso'o quiya' bi' ni, ndu yu lo'o ngu'; ña'a ti nga'a yu ngusñi yu ya' ngu' bi'. Li' quiña'a tsa ngu' quichi' ngusna lijya slo ngu' bi', cha' ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a bi' ñi'ya nu ngua, cha' ngua tso'o quiya' yu quicha bi' li'. ¹²Cua na'a Pedro ji'i ñati' cha' quiña'a tsa ngu' ndyalaa ngu' slo. Li' nchcui' Pedro lo'o ngu'

quiña'a bi' ñi'ya nu ngua ji'i nu quicha bi':

—Cu'ma ngu' Israel —nacui Pedro ji'i ngu'—, ¿ni cha' laca ndube tsa ti' ma? —nacui—. Na ndu ti ma nxña'a tsa ma ji'i ya —nacui—. Ndube tsa ti' ma ña'a ma na ca ndyaca ji'i nu qui'yu re. Nacui ma cha' nchca tsa ji'i ya; ngua'ni ya cha' ndyaca tso'o yu re xqui'ya cha' tso'o tsa cha' nu ndu'ni ya leaa tsa, nti' ma. Si'i jua'a. Jesús laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o quiya' yu re. ¹³Ycuu' Ndyosi Sti na ni, la cui' Ni laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' ji'na ji'i tya sa'ni la, masi jyo'o Abraham, masi jyo'o Isaac, masi jyo'o Jacob; leaa jyo'o cusu' ji'na ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycuu' Ndyosi bi'. Ycuu' Ndyosi laca nu cua nda chacuayá' ji'i Jesús Sñi' ycuu' Ni cha' caca tlyu yu. Ntejeya' ma ji'i nu Jesús bi' tsubi' ti, ndyaa lo'o ma ji'i yu, ndyaa ma ngusta ma qui'ya ji'i yu slo ngu' nu laca loo; nu lo'o ngua ti' gobernador Pilato cha' tyu'u Jesús laja ti, ná ntaja'a ma li'. ¹⁴Xcui' cha' tso'o ngua'ni nu Jesús bi', xcui' lubii cresiya ji'i yu, lo'o ná nda ma chacuayá' tyu'u yu laja ti li'. Ngüijña ma chacuayá' ji'i gobernador bi', cha' tyu'u laja ti chaca nu laca preso, nu cua ndyujui ji'i tyuu tya'a ñati'. ¹⁵Lo'o li' ngüijña ma chacuayá' cujuu' ngu' ji'i Jesús, masi ycuu' Jesús laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ñati'. Li' ngua'ni ycuu' Ndyosi cha' ndyu'ús Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujui yu. Jlo ti' ya cha' chañi laca cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' cua na'a ya ji'i yu ña'a lu'ú ti yu chaca quiya'.

¹⁶Cua nslo ma ji'i nu qui'yu re nu ngua quicha yu nquicha' —nacui

Pedro ji'í ngu'—. Lo'o juani cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o yu re, xqui'ya cha' jlyá ti' ya ji'í Jesús. Nchca tsa ji'í nu Jesús bi' cua'ni cha' tyaca tso'o ñati; taca ña'a mā cha' chañi cha' bi', cha' ngua tso'o yu re juani.

¹⁷'Cu'mā ngu' tya'a quichi tyi na, jlo ti' na' cha' ná ngua tii mā tilaca ngua Jesús nu lo'o ngüijña mā chacuayá' cha' cujuui sendaru ji'í yu. Lo'o jua'a nu ngu' nu laca loo ji'í mā, ná ngua tii ngu' na laca nu ngua'ni ngu', si cha' tso'o, si cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. ¹⁸Cua laca cha' juani, la cui' cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na sa'ni la, la cui' cha' nu nguscua ngu' lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi. Quityi bi' nchcui' cha' ti'í tsa cua'ni quicha ngu' ji'í Jesucristo; jua'a cujuui ngu' ji'í Jesús, la cui' Jesús nu nda ycuí' Ndyosi ji'í yaa lo yuu chalyuu. ¹⁹Bi' cha' ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' mā ji'í lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee mā ji'í, cuati jña mā cha' clyu ti' ji'í ycuí' Ndyosi cha' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni mā. Cua'ni nu Xu'na na cha' taca ca tso'o cresiya ji'í mā chaca quiya' li'. ²⁰Cuati culo ycuí' Ndyosi cña ji'í Jesús cha' tyaa chaca quiya', la cui' Jesús nu ngusubi Ni ji'í cha' caca nu Xu'na na. ²¹Ntsu'u cha' tyanu Jesús ca slo Ni nu juani ti; pana tiya' la, li' tyalaa sca tsā lo'o chaca quiya' cua'ni cucui ycuí' Ndyosi ji'í lcaa na nu ntsu'u chalyuu, cha' li' tyaa Jesús. Jua'a laca cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, cha' nu nguscua ngu' lo quityi cua sa'ni la. ²²Tyempo bi' ndi'ya nguscua jyo'o Moisés bi': “Ñi'ya ngulo ycuí'

Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' ji'í Ni lo'o mā, jua'a culo nu Xu'na na cña ji'í sca nu cusu' tya'a quichi tyi na ca nde loo la. Taquiya' mā lcaa cha' nu chcuí' nu cusu' bi' lo'o mā. ²³Si ntsu'u sca ñati nu ná nti' taquiya' cha' nu ta nu cusu' bi', tye cha' ji'í ñati bi' li'; ná caca ñati bi' ñati ji'í ycuí' Ndyosi.” Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

²⁴'La cui' jua'a nguscua lcaa jyo'o cusu' ji'na lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi sa'ni la; masi quityi nu nguscua jyo'o Samuel, masi quityi nu nguscua lcaa jyo'o cusu' bi', nguscua ngu' cha' caa Jesucristo lo yuu chalyuu. Lo'o juani cua ngua cha' nu nchcui' ngu' bi'. ²⁵Lcaa na laca na tya'a ñati ji'í jyo'o cusu' nu nguscua quityi ji'í ycuí' Ndyosi bi'; na cua ngüiñi cha' ji'í Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na bi', lo'o jua'a ngua cha' ndyanu cha' bi' cuentya ji'na juani, cha' tya'a ñati ji'í jyo'o cusu' bi' laca na. Ndi'ya nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na bi': “Sca ñati tya'a nu'u nu tyi'í chalyuu nde loo la”, nacui' Ni ji'í, “bi' laca nu cua'ni cho'o cresiya ji'í lcaa lo ñati chalyuu”. ²⁶Ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ndyu'ú nu sca ti Sñi' ycuí' ca chaca quiya' lo'o ngujuui yu, jua'a ngulo Ni cña ji'í yu cha' clyo caa yu ca slo na ca nde. Cua nti' Ni cha' ca lubii cresiya ji'na, bi' cha' cua ñaa Sñi' ycuí' Ni cha' xtyucua ji'na, cha' caca culotsu' na ji'í lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na.

**Ndyaa lo'o ngu' ji'í Pedro
lo'o ji'í Juan**

4 Tya ndu Pedro lo'o Juan nchcui' lo'o ngu' ne' laa nu

lo'o ngulaa sti jo'ó. Yaa ngu' lo'o xu'na ngu' policia nu ndi'i cua ne' laa tonu, lo'o nu ngu' saduceo yaa. ²Nasi' tsa ngu' bi', cha' nclyu'u Pedro lo'o Juan jil'i ñati; nclyu'u ngu' cha' ñi'ya lo'o ndyu'ú Jesucristo chaca quiya' lo'o ngujuii yu, jua'a nga'a cha' tyu'ú lcaa jyo'o ñati chaca quiya' nde loo la. ³Li' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' policia jil'i Pedro lo'o jil'i Juan, cha' su'ba ngu' jil'i ne' chcuá sca talya, cha' ngusii tsa lo'o ngujui ngu' bi' jil'i ngu'. ⁴Tso'o tsa ndyuna quiña'a ñati cha' jil'i ycu' Ndyosi nu ngulu'u ngu' bi' jil'i ngu', hora ti ngusñi ngu' cha' bi'. Cua ntsu'u ca'yu mil tya'a nu qui'yu ti nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo li'.

⁵Ca chaca tsa ndyu'u ti'i ngu' nu laca loo jil'i ngu' quichi' Jerusalén, lo'o ngu' cusu' jil'i quichi', lo'o ñati nu nclu'u cha' jo'ó jil'i ngu' ne' laa. ⁶Nga'a Anás nu ngua xu'na sti jo'ó, jua'a nga'a Caifás, lo'o Juan, lo'o Alejandro, nga'a lcaa tya'a sti jo'ó nu laca loo. ⁷Ngulo ngu' jil'i Pedro lo'o jil'i Juan ne' chcuá, ñaa lo'o ngu' jil'i ngu' bi' ca slo ngu' nu laca loo. Li' nchcuane nu ngu' cusu' bi' jil'i ngu':

—¿Ñi'ya ngua'ni ma cha' ndyaca tso'o yu quicha quiya' bi'? —nacui' ngu' jil'i ngu'—. ¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni ma jo'o jil'i yu?

⁸Li' tso'o tsa nguxtyucua Xtyl'i ycu' Ndyosi jil'i Pedro, bi' cha' ngua jil'i yu nguxacu' yu cha' jil'i ngu' nu laca loo, jua'a jil'i ngu' cusu' bi':

—Cu'ma ngu' cusu' nu laca loo jil'i yu —nacui' Pedro jil'i ngu'—, ⁹cua nchcuane ma jil'i ya ni cha' laca

nguxtyucua ya jil'i yu re nu ngua quicha quiya' —nacui'—, ni cha' ngua'ni ya jo'o jil'i yu re —nacui'—. ¹⁰Cua'a jyaca ma xi lacua. Ta na' sca cha' lo'o ma, lo'o lcaa ngu' loyuu re, cha' ycu' Jesucristo laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu quicha re. La cui' Jesús Nazaret nu ndyujuii ma jil'i lo crusi, bi' laca nu cua ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú chaca quiya' lo'o ngujuii. Ycu' Jesús bi' nda chacuayá' cha' ngua tso'o quiya' yu re, bi' cha' ndu yu ca nde tso'o ti yu juani. ¹¹Ñi'ya laca sca cuityi ni'i nu nchcuaa sca quee tonu cha' ná tso'o nti' cuityi, masi stu'ba tsa ña'a loo, jua'a laca cu'ma cha' ná ntaja'a ma cuna ma cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o ma; ñi'ya laca quee bi' nu cua nchcuaa ma jil'i, jua'a laca ycu' Jesús, cha' ná ndaquiya' ma jil'i yu tsiya' ti. Pana juani loo la laca nu Jesús bi', ¹²bi' cha' nchca jil'i cua'ni lya'a ji'na jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na; ná ntsu'u xa' ñati tyucui ña'a chalyuu nu nchca la jil'i, cha' sca ti jil'i Jesús cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' cua'ni cña bi'.

¹³Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, cuati ña'a tsa ngu' jil'i Pedro lo'o Juan:

—¿Ni cha' laca ná ntsii ngu' re nchcui' ngu' lo'o na? —nacui' ngu'—. Si'i ñati tlyu laca ngu', si'i ñati nu ngua tsa'a quityi laca ngu' re.

Li' ngua tii ngu' cusu' cha' cua nguta'a ngu' lo'o Jesús. ¹⁴Nga'aa ngujui la cha' nu chcui' ngu' cusu' lo'o ngu' bi', cha' stu'ba ti ndu ngu' lo'o yu nu ngua quicha bi'. ¹⁵Li' ngulo ngu' cña cha' tyu'u nu ca ta'a

sna ti ngu' bi' nde liya', cha' cuaana ti chcu' ngu' cusu' lo'o tya'a ti ngu':

¹⁶—¿Ñi'ya cua'ni na lo'o ngu' jua? —nacui' ngu' cusu'—. Cua ngua'ni ngu' sca cha' tlyu, lo'o jlo ti' lcaa ngu' quichĭ Jerusalén re cha' bi' —nacui' ngu'—. Ná taca ñacuĭ na cha' cha' cuiñi laca bi' —nacui' ngu'—.

¹⁷Pana ná tso'o si cuna xa' la ñati' cha' ji'i Jesús; bi' cha' tso'o si xcutsii na ji'i ngu' jua, cha' ná culu'u ngu' ji'i xa' ñati' tilaca laca Jesucristo.

¹⁸Li' ngusi'ya ngu' cusu' ji'i ngu' bi', cha' tyaa ngu' nde ni'i chaca quiya'. Ngulo ngu' cusu' cña ji'i ngu' bi' li':

—Nga'aa chcu' mā tsiya' ti cha' ji'i Jesucristo lo'o xa' ñati' —nacui' ngu' cusu' ji'i ngu'.

¹⁹Nguxacuĭ Pedro lo'o Juan cha' ji'i nu ngu' cusu' bi' li':

—Ná cube tsa ti' cu'mā, ngu' cusu' —nacui' ngu' ji'i ngu' bi'—. ¿Ha ntsu'u cha' cua'ni ya cña nu culo cu'mā ji'i ya? ¿Ha ná tso'o la nti' cu'mā cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ya? ²⁰Tso'o la nti' ya cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ya; bi' cha' ná tye chca cha' chcu' ya lo'o ñati', lcaa cha' nu cua na'a ya ji'i Jesús, lo'o lcaa cha' nu cua ndyuna ya, cha' nu nchcu' yu lo'o ya.

²¹Ngua ti' ngu' cusu' xcutsii ngu' ji'i Pedro lo'o Juan, bi' cha' chaca quiya' lye la nchcu' ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. Lo'o li' nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti; ná ngua ji'i ngu' nu laca loo xcube' ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan, cha' ndyutsii ngu' cusu' bi' ji'i ngu' quichĭ, cha' nu ngu' quichĭ ni, lye tsa ndya xlya'be ngu' ji'i ycu' Ndyosi cha'

ngua tso'o yu quicha quiya' bi'.

²²Cua nteje tacui tu'ba yija ntsu'u nu quicha bi' lo'o ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o yu.

**Ca ta'a ñati' ji'i Jesucristo
nchcu' lo'o ycu' Ndyosi**

²³Nu lo'o nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti, li' hora ti ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca slo nu ngu' tya'a ndya'a ngu'. Nda Pedro lo'o Juan cha' lo'o lcaa tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu nchcu' sti jo'ó, lcaa ña'a cha' nu nda ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. ²⁴Lo'o cua ndyuna tya'a ngu' cha' bi', stu'ba ti nchcu' lcaa ngu' lo'o ycu' Ndyosi li':

—Ndyosi Sti ya —nacui' ngu'—, nu'u laca nu Xu'na ya, nu'u laca nu laca loo la —nacui' ngu'—. Cua ngüiñá nu'u lcaa chalyuu, lo'o lcaa nde cua, lo'o lcaa tyujo'o; cua ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u chalyuu —nacui' ngu'—. ²⁵Nda nu'u Xtyi'i ycu' nu'u ji'i David jyo'o cusu' ji'i ya, nu lo'o nguscua yu cha' cuentya jinu'u lo quityi. Ndi'ya nscua cha' lo quityi bi':

¿Ni cha' laca tyaala tsa ngu' xa' loyuu?

Nelyacua tsa ti' ngu' bi', cha' cua'ni cuxi ngu'; pana ná nchca ji'i ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

²⁶Cua ndyu'u ti'i lcaa nu laca xu'na chalyuu re lo'o nu laca loo ji'i lcaa quichĭ, cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o ycu' Ndyosi nu Xu'na na, jua'a lo'o Cristo nu ngusubi ycu' Ndyosi ji'i.

²⁷⁻²⁸Ñi'ya nu cua nchcu' quityi jinu'u nu nguscua jyo'o David sa'ni

la bi' —nacuḡ ngu' jil'i ycuil' Ndyosi Sti na—, jua'a cua ndyu'u ti'i ngu' nu laca loo jil'i quichi' re cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Jesús Sñi' ycuil' nu'u, masi xcui' lubii tsiya' ti cresiya jil'i nu Jesús bi'; la cui' yu laca nu ngusubi nu'u jil'i —nacuḡ ngu'—. Ndyu'u ti'i Herodes lo'o Poncio Pilato, lo'o ngu' xa' loyuu, lo'o ngu' tya'a ya nde loyuu re. Li' ngua'ni ngu' lcaa cña nu nda nu'u chacuayá' jil'i ngu' bi' cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu nda nu'u cha' lo'o ngu' sa'ni, la cui' jua'a ngua cha' yija re —nacuḡ ngu' jil'i ycuil' Ndyosi—. ²⁹Xu'na ya, ña'a nu'u ca nde juani cha' tyaala tsa ngu' ña'a ngu' jil'i ya. Nti' ya cua'ni ya cña nu ngulo nu'u jil'i ya, bi' cha' xtyucua nu'u jil'i ya juani cha' caja juersa jil'i ya, cha' ná cutsii ya nu lo'o ta ya cha' jinu'u lo'o ñati re —nacuḡ ngu'—. ³⁰Ta nu'u chacuayá' cha' tyaca tso'o ngu' quicha; cua'ni Jesús Sñi' nu'u nu xcui' lubii cresiya jil'i quiña'a tsa cña tonu, cha' jua'a cube tsa ti' ngu' jinu'u. Tsa lo cua ti cha' chcuil' ya juani.

³¹Lo'o cua ndye cha' nchcuil' ngu' lo'o ycuil' Ndyosi, li' ngüiña ni'i su nga'a ngu' bi'. La cui' hora jlo ti' ngu' cha' chañi cha' ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i lcaa ngu' bi' li', bi' cha' nga'aa ndyutsii ngu' lo'o nda ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o xa' ñati.

Lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu' ngusa'be ngu' jil'i lo'o lcaa tya'a ngu'

³²Se'i ti ndi'i lcaa ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo, stu'ba tsa ndu'ni lcaa ngu' bi' lo'o tya'a ngu', sca ti cha' ntsu'u tyiquee lcaa ngu'. Nda ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu' cha'

xtyucua jil'i lcaa ngu' lo'o tya'a ngu'. ³³Lo'o nu ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo ni, tlyu tsa tyiquee ngu' nchcuil' ngu' lo'o xa' ñati cha' cua na'a ycuil' ca ngu' jil'i Jesús nu Xu'na na lo'o cua ndyu'u yu chaca quiya', nu lo'o ngujuii yu. Lo'o jua'a nguxtyucua ycuil' Ni jil'i lcaa ngu' bi', cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o lcaa ñati. ³⁴Tso'o tsa tyiquee lcaa ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo, bi' cha' ni sca tya'a ngu' nga'aa ntsu'u na nu lyiji jil'i ngu', cha' lcaa ngu' nu ntsu'u ni'i jil'i, lcaa nu ntsu'u xi yuu jil'i, ndyujui' ngu' na bi', cha' caja ñi'ya tyiji yu'u jil'i ngu' lo'o tya'a ngu'. ³⁵Nda ngu' cñi bi' jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo cha' tacha ngu' cha' bi' jil'i tya'a ngu' li'. Ngu' bi' jlo ti' si ntsu'u na nu lyiji jil'i xa' tya'a ngu'. ³⁶La cui' jua'a ngua'ni sca ngu' Chipre nu naa José. Ngu' Leví laca yu; ñi'ya ndu'ni xirta cña ne' laa, jua'a ndu'ni ngu' Leví bi' cña. Xa' xtañi ngusta nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' jil'i nu José bi'; Bernabé ngua xtañi yu li', cha' tso'o tsa nxaala' yu tyiquee tya'a ñati. ³⁷Ntsu'u xi yuu jil'i yu bi'. Lo'o cua ndyujui' yu yuu bi' jil'i xa' ñati, li' ñaa nu Bernabé bi', nda yu lcaa cña caya' lo yuu bi' jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo.

Ñilo'o Ananías lo'o Safira jil'i ycuil' Ndyosi

5 Lo'o jua'a ntsu'u chaca yu nu naa Ananías, lo'o clyo'o yu naa Safira. Ndyujui' ngu' xi yuu jil'i ngu' jil'i xa' ñati. ²Li' ndyaa nu qui'yu bi' slo nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya

clyo; pana tsa cla'be ti cñi nda yu jil'i ngu', cha' cuaana ti ngxco'o yu nu chaca tya cla'be cñi bi' toni'i jil'i yu. Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' clyo'o yu lcaa ña'a nu ngua'ni yu bi'. ³Nhcuil' Pedro lo'o yu li':

—Ananías —nacui—, ¿na laca ngua hi? ¿Ni cha' laca nda nu'u chacuayá' jil'i nu xña'a nu naa Satanás cha' caca loo ne' cresiya jinu'u? Bi' laca nu ngua'ni cha' nguñilo'o nu'u jil'i Xtyi'i ycuil' Ndyosi —nacui Pedro jil'i yu bi'—. Nacui nu'u cha' nde laca lcaa cñi nu ngujui jinu'u lo yuu bi', lo'o si'i lcaa cñi laca re. ⁴Yuu jinu'u laca bi' nquicha', lo'o jua'a cua ntsu'u chacuayá' jinu'u cua'ni na laca nu nti' nu'u cua'ni lo'o cñi bi'. ¿Ni cha' laca nguñilo'o nu'u jil'i ya lacua? Ná liñi cha' nu ngua'ni nu'u, cha' nu cua nacui nu'u cha' lcaa cñi bi' laca re, lo'o si'i jua'a laca bi'. Si'i lo'o ñati ti nda nu'u cha' cuiñi bi', lo'o ycuil' Ndyosi cua nda nu'u cha' cuiñi bi' —nacui Pedro jil'i nu qui'yu bi'.

⁵Lo'o ndyuna Ananías cha' bi', li' nelyú yu lo yuu. Na nelyú ti yu, ngujui yu li'. Ndyutsii tsa lcaa ngu' nu ndi'i cacua ti li'. ⁶Yala ti lijya xi ngu' cuañi', nguixii ngu' late' chu' jyo'o bi', ngulo ngu' jil'i nde liya'. Li' ndyaa lo'o ngu' jil'i, ndyaa cha' tyatsi'.

⁷Cua nteje tacui sna hora lo'o ñaa clyo'o jyo'o bi' li', pana ná jlo ti' ma' na laca ngua jil'i jyo'o bi'. ⁸Li' nhcuil' Pedro lo'o nu cuna'a bi':

—Cacha' nu'u jna' —nacui jil'i—, ¿ha tsa lo cua ti cñi nda ngu' jil'i ma cha' ndyujui' ma yuu bi' jil'i ngu'?

—Chañi —nacui nu cuna'a bi'—, la cui' tsa lo cua ti cñi nda ngu' jil'i ya.

⁹—¿Ni cha' laca ngua'ni ma jua'a? —nacui Pedro li'—. Tyucuaa ma, cua ngua'ni stu'ba ma cha' lo'o tya'a ma cha' cua'ni cuayá' ma jil'i Xtyi'i ycuil' Ndyosi, si jlo ti' Ni, si ná jlo ti' Ni cha' cuiñi ma —nacui—. Cua'a jyaca xi ñi'ya ndañi quiya' ngu' cuañi' nu lijya ndyaa ngxatsi' ngu' jil'i jyo'o clyo'o nu'u. La cui' jua'a tsa lo'o ngu' jinu'u juani.

¹⁰Hora ti nelyú nu cuna'a bi' lo yuu; slo ti Pedro nelyú, ngujui ca li'. Li' ñaa ngu' cuañi' na'a ngu' cha' lo'o nu cuna'a bi' ngujui. Hora ti ndyi'ya ngu' jil'i jyo'o ma', ndyaa lo'o ngu' jil'i, ndyaa cha' tyatsi' sii' ti cuaá su nguatsi' jyo'o clyo'o; ca bi' ngxatsi' ngu' jil'i. ¹¹Ndyutsii tsa lcaa ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo cha' jua'a ngua jil'i jyo'o Ananías lo'o clyo'o yu, lo'o jua'a ndyutsii tsa lcaa ñati nu ndyuna cha' bi'.

Ngua'ni ngu' tyuu tya'a cha' tlyu chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi

¹²Quiña'a tsa chacuayá' nda ycuil' Ndyosi jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo, bi' cha' ngua'ni ngu' quiña'a tsa cha' tlyu ca su ndi'i ngu' quichi'. Ngulacua tsa ti' ngu' quichi' xqui'ya cña tlyu bi'. Lcaa ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo ni, ndyu'u ti'i ngu' ca su nacui ngu': “Corredor jil'i Salomón”, cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' bi'; ca to' laa tonu laca corredor bi'. ¹³Xa' la ngu' quichi' ni, ndyutsii tsa ngu'; ná ndya'a ngu' slo ngu' bi', masi tso'o tsa nhcuil' ngu' jil'i lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo. ¹⁴Li' ndyuna tyuu tya'a ñati cha' jil'i ycuil' Jesucristo nu Xu'na na, jlya ti' ngu'

cha' bi' li'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' bi', masi nu cuna'a, masi nu qui'yu, ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na. ¹⁵Li' ndyaa ngu' quichi bi', ndyaa qui'ya ngu' ji'i ngu' quicha nu ntsiya slo ngu'. Li' ngusta ngu' ji'i ngu' quicha bi' lo jaa', masi lo qui'ña, cha' tsa'a lo'o ngu' ji'i ngu' quicha bi' ca to' calle su tyeje tacui Pedro. Ngua ti' ngu' masi cua'a ti tyacala' nu nda Pedro loo ngu' quicha bi', nu lo'o nteje tacui yu. Tyaca tso'o nu quicha bi' li'. ¹⁶Nguañi cha' bi' lcaa quichi cacua ti, lcaa su ndi'i ñati quicha; bi' cha' ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha nu ntsu'u slo ngu', lo'o ji'i ngu' nu cua ngusñi cui'i cuxi ji'i. Ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' quicha bi' nde quichi Jerusalén slo Pedro, lo'o jua'a ngua tso'o lcaa nu ngu' quicha bi' li'.

Nhcube' ngu' ji'i Pedro lo'o Juan

¹⁷Ñasi' tsa xu'na sti jo'ó ña'a ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo, xqui'ya cha' qui'ña'a tsa cña tlyu ndyu'ni ngu' cuentya ji'i Jesús. Lo'o jua'a ngu' saduceo nu tya'a ndya'a sti jo'ó ni, ti'f ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' bi'. ¹⁸Bi' cha' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' ji'i ca ta'a nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' tsa'a lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ne' chcu'a. ¹⁹Nu lo'o ngua talya, li' ndyalaa sca xca ji'i ycu'i Ndyosi, ngusaala toni'i su ntsu'u ngu' ne' chcu'a cha' tyu'u ngu' nde liya'. Lo'o cua ngutu'u ngu' nde liya', li' nchcui' xca bi' lo'o ngu':

²⁰—Yaa clya ma —nacui—, yaa ma ne' laa tonu jua cha' culu'u ma cha' ji'i Jesús ji'i tya'a ñati ma —nacui—. Ta ma cha' lo'o ngu' ñi'ya caca cucui cresiya ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

²¹Ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' xca bi' lo'o ngu'; bi' cha' lo'o nguxee, li' ndyatí ngu' bi' ndyaa ngu' ne' laa tonu cha' culu'u ngu' cha' bi' ji'i ñati nu ndi'i ca bi'.

Li' ndyaa xu'na sti jo'ó lo'o ngu' tya'a ndya'a yu, ngulo yu cña cha' tyu'u ti'i lcaa ngu' cusu', lcaa nu laca loo ji'i ngu' Israel. Cuati ngulo yu cña cha' tsa'a ngu', tsa'a culo ngu' ji'i ngu' nu ntsu'u ne' chcu'a bi', cha' tyaa ngu' bi' slo yu. ²²Ndyaa ngu' li'; pana nu lo'o ndyalaa ngu' toni'i chcu'a, nga'aa tucui ntsu'u ne' chcu'a bi'. Hora ti nguxtyuu ngu' ñaa ngu' slo nu ngu' cusu' bi'.

²³—Ndyalaa ya toni'i chcu'a —nacui ngu' ji'i ngu' nu laca loo bi'—. Nga'a ya' toni'i chcu'a bi', lo'o ña'a ti tya ndi'i ngu' cua —nacui—. Pana nu lo'o ngusaala ya toni'i chcu'a, nga'aa tucui ndi'i ne' chcu'a na'a ya li'.

²⁴Ngulacua tsa ti' sti jo'ó lo'o nu laca loo ji'i ngu' policia nu nga'a cua, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nga'aa ntsu'u preso bi'. ²⁵Li' ndyalaa sca ñati slo ngu':

—¿Ha ná jlo ti' ma mala ndi'i ngu' nu ngusu'ba ma ji'i ne' chcu'a la caa? —nacui yu ji'i nu ngu' cusu' bi'—. Cua ndi'i ngu' bi' ne' laa tonu nclyu'u ngu' ji'i ñati ca bi'.

²⁶Hora ti ndu'u nu laca loo ji'i ngu' nu nga'a cua bi', ndyaa ndyiqui'ya ji'i preso bi'. Lo'o nu ngu' policia nu nga'a cua ni, ndyaa ngu' lo'o. Ná ngulo policia juersa ji'i ngu' lo'o ngusñi ngu' bi' ji'i ngu', cha' ntsii policia ji'i ngu' quichi, ñi'ya si cu ngu' quee ji'i ycu'i policia.

²⁷Ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' slo ngu' cusu' cha' ca cuayá' ji'i ngu' bi'.

Li' nguxana sti jo'ó nu laca loo bi' nchcui' lo'o ngu':

²⁸—Cua ngulo ya cña jil'i mā — nacui' sti jo'ó jil'i ngu' preso—, cha' ná culu'u mā cha' jil'i jyo'o Jesús bi' jil'i ñati —nacui—. ¿Na laca ngua jil'i mā juani? ¿Ni cha' laca ná nduna mā? —nacui—. Nclyu'u mā cha' bi' jil'i lcaa ngu' quichi' Jerusalén re, lo'o jua'a nti' mā sta mā qui'ya jil'i ya cha' ndyujuii ya jil'i Jesús.

²⁹Nguxacui' Pedro cha' jil'i sti jo'ó bi' li', cuentya jil'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo nchcui' yu:

—Ntsu'u cha' taquiya' ya jil'i cña nu ngulo ycu' Ndyosi jil'i ya, masi xa' cña culo ñati chalyuu jil'i ya —nacui' Pedro jil'i ngu'—. ³⁰Cua ndyujuii mā jil'i Jesús, ngujui'i ca'a mā jil'i lo crusi. Lo'o juani ni, ycu' Ndyosi nu ngua ycu' Ndyosi jil'i lcaa jyo'o cusu' jil'na, bi' laca Ni nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ³¹Nchca jil'i Jesús bi' cuityi' yu cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ñati chalyuu. Ycu' Jesús laca nu Xu'na na, bi' cha' la'a tsu' cui' ca su ntucua Ni nda ycu' Ndyosi su tyi'i Jesús. Ngua'ni Ni jua'a cha' caja ñi'ya caca tyuju'u ti' na nu laca na ngu' Israel jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'na, lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyu ti' jil'na li'. ³²Cha' liñi nchcui' ya lo'o mā cha' cua na'a ya jil'i ycu' Jesús bi'. Cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i lcaa ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni jil'i ngu'. Lo'o jua'a Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' taca ca jlo ti' ya cha' chañi laca cha' jil'i Jesucristo nu nclyu'u ya jil'i lcaa ñati.

³³Lye tsa ngunasi' ngu' cusu' li', lo'o ndyuna ngu' cha' nu

nchcui' Pedro lo'o ngu'; nti' tsa ngu' cujuui ngu' jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo bi' li'. ³⁴Pana hora ti ndatu sca nu cusu' slo ngu' li'. Gamaliel naa nu cusu' bi'. Ngu' fariseo laca nu Gamaliel bi', nu tso'o tsa nclyu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i tya'a quichi' tyi yu. Nclyu'u yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndiya tsa ti' lcaa ñati ña'a ngu' jil'i nu cusu' bi'. Juani nchcui' yu lo'o ngu' cha' tso'o la si tsa'a nu ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo bi' nde liya' sca hora ti. ³⁵Lo'o li' nchcui' nu Gamaliel bi' lo'o lcaa ngu' cusu' bi':

—Cu'ma, laca mā loo jil'i ngu' Israel —nacui' yu jil'i ngu'—, tso'o la si cui'ya na cuentya ñi'ya cña nu cua'ni na lo'o ngu' nu ndu nde liya' bi' —nacui—. ³⁶Ntsu'u ti' na cha' tya tsubi' la ngulaa sca nu qui'yu nu tyaaala tsa, nu naa Teudas; nguti'i yu xi loyuu re. Jlya tsa ti' ngu' cha' nu nchcui' yu bi', cha' nacui' yu cha' ñati tlyu ngua yu. Li' ndya'a jacua siyento tya'a ñati lo'o yu; pana nu lo'o ndyujuii ñati jil'i yu, li' ngusna lyiji nu ñati tya'a ndya'a yu li'. Ndye cha' jil'i yu jua'a ti li'. ³⁷Chaca quiya' ndyalaa sca ngu' Galilea tyempo lo'o nguscua ngu' nu laca cña xtañi ngu' quichi, jyo'o Judas ngua bi'. Ngusi'yana jyo'o Judas bi' jil'i tyuu tya'a ñati cha' tyu'u lca'a ngu' jil'i yu, cha' xuu tya'a ngu' lo'o ngu' sendaru. Lo'o li' ñi'ya nu ngua jil'i Teudas bi', jua'a ngua lo'o Judas bi', cha' ndyujuii ñati jil'i yu. Ndye cha' jil'i yu jua'a ti li', ngusna lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ³⁸Bi' cha' juani, tso'o la si ná sca na cua'ni na lo'o ngu' nu ndu nde liya' bi'; tso'o la si nga'aa cala' na jil'i ngu'

bi'. Si ñati ti ngulo cña jil'i ngu' bi', tye cha' jil'i ngu' jua'a ti li'; ³⁹si chañi cha' ycu' Ndyosi laca nu ngulo Ni cña jil'i ngu' bi', cu'ma ná nchca jil'i ma cua'ni tye ma cha' jil'i ngu' bi' li'. Na nxuu tya'a ma lo'o ycu' Ndyosi laca si cua'a ma jil'i ñati jil'i Ni.

⁴⁰Ndyuna ngu' cusu' cha' nu nchcui' nu cusu' bi' lo'o ngu'. Li' ngusi'ya ngu' jil'i ngu' nu ndu nde liya' bi' cha' tyaa ngu' nde nili' chaca quiya'. Ngulo ngu' cña jil'i xcā cha' quiji'i jil'i preso bi'. Li' liñi tsa ngulo ngu' cusu' bi' cña jil'i preso bi', cha' nga'aa chcu' ngu' cha' jil'i Jesucristo lo'o xa' ñati. Lo'o cua ndye cha', li' ndyaa laja ti ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo. ⁴¹Ndu'u ngu', chaa tsa ti' ngu' li', masi cua nchcube' ngu' nu laca loo bi' jil'i ngu' xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús. ⁴²Lcaa tsa nclyu'u ngu' jil'i ñati ne' laa tonu, lo'o jua'a nde to' tyi ñati; xcu' nclyu'u ngu' cha' jil'i Jesucristo jil'i ngu', cha' Jesús laca ycu' nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ntajatya tsa ngu' jil'i tya tsubi' la.

Nda ngu' cña jil'i nu cati tya'a ñati

6 Tyempo bi' ngua quiña'a la ngu' tya'a ngu' judío nu cua ngusñi cha' jil'i Jesucristo, pana ná stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' nu nchcui' cha' griego lo'o ngu' nu nchcui' cha'cña jil'i ngu' judío:

—Ná stu'ba ndacha ngu' na cacu nu cuna'a ti'i —nacui' ngu' nu nchcui' cha' griego—. Ná tso'o ndu'ni ngu', cha' nda ngu' jil'i nu cuna'a ti'i nu nchcui' cha'cña jil'i ngu' judío, lo'o jua'a ná nda ngu' jil'i nu cuna'a ti'i tya'a ya nu nchcui' cha' griego —nacui' ngu'.

²Bi' cha' nguane nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' jil'i ngu' cha' tyu'u ti'i lcaa ngu' nu laca ñati jil'i Jesucristo, cha' chcu' ngu' lo'o ñati bi':

—Ntsu'u cña jil'i ya cha' culu'u ya cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i lcaa ñati —nacui' ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús bi'—, bi' cha' ná tso'o si xcu' ndya'a tyiquee ya jil'i na cacu ngu' re —nacui' ngu' bi'—. ³Cu'ma ngu' tya'a na, tso'o la si sube ma tya chcati tya'a ngu' tya'a ma nu caca cña bi', cha' stu'ba ti xtyucua ngu' jil'i lcaa ngu' ti'i tya'a na. Nga'a cha' caca ngu' bi' ñati nu tso'o tsa nchcui' ngu' jil'i, ñati nu nclyacua tso'o ti', ñati nu ntsu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i cha' ta la juersa jil'i, cha' taca cña'asii tso'o ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'na. Tso'o si jua'a laca ñati nu cua'a lo ma cña jil'i cha' caca ngu' cña bi'. ⁴Li' caja la xi tyempo cha' chcu' ya lo'o ycu' Ndyosi, cha' culu'u ya cha' jil'i Jesucristo jil'i xa' ñati.

⁵—Tso'o lacua —nacui' lcaa ngu'—, jua'a cua'ni ya.

Li' ngusubi ngu' jil'i Esteban, sca yu nu jlya tsa ti' jil'i Jesucristo; chañi cha' ntsu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i yu bi'. Lo'o jua'a ngusubi ngu' jil'i Felipe, lo'o jil'i Prócoro, lo'o jil'i Nicanor, lo'o jil'i Timón, lo'o jil'i Parmenas, lo'o jil'i Nicolás nu ngu' quichi' Antioquía. Ñi'ya nu jlya ti' ngu' judío, jua'a jlya ti' Nicolás nu ngua tya clyo la. ⁶Li' ndyaa lo'o lcaa ñati nu ndi'i bi' jil'i nu cati tya'a ngu' bi' slo nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo. Lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ni, nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi cha' jil'i nu

cati tya'a ngu' bi'. Cuati ngusta ya' ngu' hique nu cati tya'a ngu' bi' chacuayá' jil'i ycuí' Ndyosi, cha' tyanu ngu' lo cña bi'.

⁷Lcaa tsá nda ngu' cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o quiña'a la ñati nu ntaja'a cua'a jyaca jil'i cha' bi'. Jua'a ngua quiña'a la ngu' nu ndyaca tsa'a cha' jil'i Jesucristo nde quichi Jerusalén, lo'o jua'a ngua tyuu tya'a sti jo'ó jil'i ngu' judío nu ngusni cha' jil'i Jesucristo li'.

Ngusni ngu' jil'i Esteban

⁸Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Esteban bi' xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi. Cua nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' ngua'ni yu tyuu tya'a cña tonu cha' cube tsa ti' xa' ñati. ⁹Pana ntsu'u ñati nu lijya ngutu'u nde xa' loyuu nu naa Cirene, lo'o ngu' quichi Alejandría, lo'o ngu' Cilicia, lo'o ngu' Asia; ca ta'a ngu' ndya'a ngu' ne' laa jil'i ngu' libertades, su ndyu'u til'i ngu' nu ngua preso jil'i ngu' tsubi' la. Li' nguxana ngu' bi' nxuu tya'a tsa ngu' lo'o Esteban. ¹⁰Ná ngua jil'i ngu' cua'ni ngu' ngana jil'i Esteban, cha' cua nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi juersa jil'i yu cha' caja ñi'ya xtyacui yu cha' lo'o ngu' bi'. ¹¹Li' nguane ngu' bi' jil'i xa' ñati cha' ta ngu' xi cha' cuiñi lo'o ngu' quichi. Nacuí' ngu' cuiñi bi' cha' cua ndyuna ngu' cha' suba' nu nchcui' Esteban jil'i ycuí' Ndyosi; lo'o jua'a jil'i jyo'o Moisés nchcui' yu cha' cuxi, nacuí' ngu' cuiñi bi'. ¹²Nda ngu' cuiñi bi' cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichi, masi lo'o ngu' cusu', masi lo'o ngu' nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi' lo'o ngu',

ngunasi' tsa ngu' jil'i Esteban li'. Ngusni ngu' jil'i yu, ndyaa lo'o ngu' jil'i yu slo ngu' nu laca loo cha' caca cuayá' jil'i yu lo'o ngu'. ¹³Lo'o jua'a ndacua nga'a ngu' nu nchcui' cha' cuiñi bi':

—Lcaa tsá chiya'a nchcui' nu qui'yu re —nacuí' ngu' cuiñi bi'—. Nchcui' ca'a yu jil'i laa tonu re, lo'o jua'a nchcui' ca'a yu jil'i quityi nu nscua cña lo, la cui' cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jil'na —nacuí. ¹⁴Cua ndyuna ya lo'o nchcui' yu re cha' cua'ni ñu'u Jesús jil'i laa tonu re, la cui' Jesús Nazaret ni. Lo'o jua'a xa' la cha' ngulu'u yu jil'i ñati, nu ná stu'ba lo'o cha' nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la; pana cua nguscua liñi jyo'o Moisés lcaa ña'a cña jil'i ycuí' Ndyosi nu nga'a cha' cua'ni na —nacuí nu ngu' cuiñi bi' jil'i ngu'.

¹⁵Ña'a tsa ngu' cusu' nu laca loo bi' jil'i Esteban li', cha' ñi'ya ña'a loo xca' jil'i ycuí' Ndyosi, jua'a ña'a loo Esteban, cha' laca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya jil'i.

Cha' nu nchcui' Esteban lo'o ngu' nu laca loo

7 Li' nchcuane xu'na sti jo'ó jil'i Esteban:

—¿Ha cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re? —nacuí.

²Nguxacuí Esteban cha' jil'i li':

—Cu'ma ngu' cusu', cu'ma ngu' tya'a quichi tyi na —nacuí yu—, cui'ya ma' cha' clyu ti' 'na, chcui' na' xi lo'o ma' —nacuí yu—. Tlyu tsa cha' ntsu'u jil'i ycuí' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na jil'i Ni. Cua sa'ni ngulu'u loo Ni jil'i jyo'o cusu' jil'na nu ngua naa Abraham. Tya ndi'i

jyo'o cusu' bi' nde quichī tyi yu, nde loyuu su cuentya Mesopotamia, cha' bilya tyalaa yu ca quichī Harán nu ngua li'. ³“Xtyanu nu'u jilī loyuu quichī tyi nu'u, tyu'utsu' nu'u jilī ngu' tya'a nu'u”, nacui' ycuil' Ndyosi jilī Abraham bi' li'. “Tsa nu'u ca chaca chalyuu ca su culu'u na' jinu'u cha' tyilī nu'u”, nacui' Ni. ⁴Bi' cha' ngutu'u Abraham loyuu jilī ngu' Caldea, ndyaa yu quichī Harán, ndyanu yu ca quichī bi' tyuu yija. Nu lo'o ngujui sti Abraham, li' ngulo ycuil' Ndyosi cña jilī yu cha' tsa yu tyijyu' la ña'a cuayá' nu ndyalaa yu loyuu re su ndilī na juani. ⁵Pana ná nda ycuil' Ndyosi chacuayá' caja yuu jilī yu tsiya' ti, lo'o jua'a ni sca sñi' Abraham ná ntsu'u tyempo bi'. Li' nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o yu: “Ta na' yuu re jinu'u, jua'a jilī sñi' nu'u ca tiya' la, nu lo'o cua ntsu'u nu sube jinu'u”, nacui' ycuil' Ndyosi jilī yu. ⁶Lo'o li' nda ycuil' Ndyosi cha' lo'o Abraham chaca quiya': “Tsa sñi' ste' nu'u nde ca chaca chalyuu”, nacui' Ni. “Li' tyanu ñatī jinu'u tyijyu' chaca tyajacua siyento yija, su xcube' ngu' ca tyi jilī ñatī jinu'u”, nacui' Ni. “Ntsu'u cha' cua'ni ngu' cña jilī ngu' ca tyi bi' laja ti, ná lo'o caya'. ⁷Li' xcube' na' jilī ngu' bi' xqui'ya cha' ti'í tsa xcube' ngu' jilī ñatī jinu'u. Tyu'u ñatī jinu'u loyuu bi' li', tyaa ngu' ca nde chaca quiya', cua'ni tlyu ngu' bi' jna' li'.” ⁸Ngüiñi cha' jilī ycuil' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham li'; bi' cha' ngulo Ni cña jilī yu cha' xi'yu ngu' quiji' lcaa nu qui'yu sñi' yu, cha' jua'a tyi'u ti' sñi' yu cha' cua ngüiñi cha' jilī ycuil' Ndyosi lo'o sti ngu'. Jua'a ngua cha', ngusi'yu

jyo'o Abraham quiji' sñi' nu ntsu'u cua snu' ti tsā ngula; la cui' Isaac ngua naa sñi' yu. Nu lo'o cua ngusu' jyo'o Isaac bi', li' ngula sñi' yu, lo'o la cui' jua'a ngua'ni yu, cha' ngusi'yu quiji' sñi' yu. Jacob ngua naa sñi' yu, lo'o li' tii tyucuaa tya'a sñi' ngula jilī jyo'o Jacob bi'; jyo'o cusu' jilī lcaa na laca ngu' bi'.

⁹Tsaca sñi' Jacob ngua naa José. Ngua sca tsā ngua ñasi' tsa tya'a yu jilī nu José bi', bi' cha' ndyujui' ngu' jilī yu jilī xa' ñati. Ngüi'ya ngu' jilī nu José bi', ndyaa lo'o ngu' jilī yu ca loyuu su cuentya Egipto. Pana ná ngulaya' ycuil' Ndyosi jilī José, ¹⁰ngua'ni Ni cha' nga'aa ngua'ni cuxi ngu' lo'o yu li'. Tyempo bi' ntsu'u rey jilī ngu' Egipto nu ngua naa Faraón, lo'o li' ngua'ni ycuil' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' Faraón cha' ngu' tii ngua nu José bi'. Bi' cha' ndiya ti' rey Faraón jilī yu, nda rey cña jilī yu, cha' ngua nu José bi' loo jilī lcaa ngu' Egipto, lo'o jua'a jilī lcaa msu nu ntsu'u toni' jilī rey Faraón bi'.

¹¹Lo'o li' ndyalaa sca jbi'ña loyuu Egipto, lo'o jua'a ca loyuu su cuentya Canaán. Ti'í tsa ña'a ndyanu ngu', nga'aa ngujui na cacu jyo'o cusu' ji'na. ¹²Li' ngujui cha' jilī Jacob cha' tya ntsu'u na cacu ngu' ca loyuu Egipto, bi' cha' ngulo yu cña jilī sñi' yu cha' tsa squi'ya ngu' nscua' cha' cacu ngu' lo'o tya'a ngu', la cui' sñi' yu bi' laca jyo'o cusu' ji'na. Li' ndyaa ngu' bi' sca quiya'. ¹³Lo'o ndyaa ngu' nu nchca tyucuaa quiya', li' ngua cha' ndyuloo ngu' jilī jyo'o José, cha' la cui' tya'a ngu' laca yu. Ngua cuayá' ti' rey Faraón tilaca laca sti José, tilaca laca

tya'a yu li'. ¹⁴Lo'o li' nda José cha' ndyaa cacha' jil'i sti yu cha' tyaa nu cusu' ca su ndi'i yu lo'o lcaa tya'a yu. Cua ntsu'u snayala tyii nga'y yu tya'a ngu' tya'a sti José tyempo bi'. ¹⁵Ndyaa nu Jacob bi' nde loyuu su cuentya Egipto lo'o lcaa tya'a ngu' li', jua'a tya ndalo nu cusu' xi tyuu yija hasta ña'a cuayá' nu ngujuii yu. Li' ngujuii lcaa sñi' jyo'o Jacob, nu jyo'o cusu' ji'na bi' ni. ¹⁶Pana ná ndyanu tyijya jyo'o cusu' ji'na ca loyuu su cuentya Egipto, cha' nu lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu', ndyaa lo'o ngu' jil'i tyijya jyo'o bi', cha' xatsi' ngu' jil'i tyijya chaca quiya' ne' tyuquee nde quichi Siquem; tyuquee bi' ngua nu ngüi'ya jyo'o Abraham jil'i ngu' Hamor nu ngua tya sa'ni la, cha' tsa sñi' tsa xatsi' jil'i ycai'.

¹⁷Cua ndyatü la tya'a jyo'o cusu' ji'na ca loyuu su cuentya Egipto; li' ndyalaa tyempo nu nchcui' ycai' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la, tyempo cha' tyu'u ngu' tyaa ngu'. ¹⁸Xa' rey ngua loo jil'i ngu' Egipto li', nu bilya cuna tilaca ngua jyo'o José bi'. ¹⁹Nguñilo'o rey bi' jil'i jyo'o cusu' ji'na, nguxcube' rey bi' jil'i ngu'. Jua'a ngulo rey bi' cña cha' xcuaa ngu' jil'i lcaa cubi' qui'yu jil'i ngu', cha' cajaa cubi', cha' nga'aa catü la ngu' bi'. ²⁰Tyempo bi' ngula jyo'o Moisés, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycai' Ndyosi ña'a jil'i nu piti bi'. Sna co' ti nguti'i yu lo'o xtya'a yu lo'o sti yu, cha' nguxcati' xtya'a yu jil'i yu. ²¹Li' ndyalaa tyempo nu ntsu'u cha' xcuaa ngu' cusu' jil'i cubi' bi'. Pana sca nu cuna'a sñi' rey xña'a bi' nquije cubi' bi' jil'i, ndyi'ya jil'i ndyaa

to' tyi li' cha' caca cubi' sñi' miña'a. ²²Nu lo'o cua ngusu' la nu Moisés bi', ngua tsa'a yu lcaa cha' nu jlo ti' ngu' tii nde loyuu su cuentya Egipto. Jlo tsa ti' nu Moisés bi' ña'a cha' nu chcu'i' yu lo'o ngu', cha' ngua tsa jil'i yu.

²³Cua ntsu'u tu'ba yija Moisés, lo'o nti' tsa yu tsa na'a yu jil'i ngu' Israel tya'a yu, si tso'o ndi'i ngu'. ²⁴Li' na'a yu jil'i sca ngu' Egipto nu ti'í tsa nchcube' jil'i sca ngu' Israel. Nguxtyucua Moisés jil'i nu ngu' tya'a yu bi', ngujui'i yu jil'i nu ngu' Egipto bi' ña'a cuayá' nu ndyujuii yu jil'i bi'. ²⁵Ndi'ya ngulacua ti' Moisés li': "Juani ngua cuayá' ti' tya'a na' cha' cua'ni lyaá Ni jil'i ngu' Israel tya'a na' xqui'ya na'". Jua'a ngulacua ti' nu Moisés bi', pana si'i cha' bi' nti' ngu' Israel tya'a yu. ²⁶Nguxee chaca tsá ndyalaa yu ca su ngusu'u tya'a tucua tya'a ngu' Israel. Ná ndiya ti' Moisés cha' nxuu tya'a ngu' bi': "¿Ni cha' laca nxuu tya'a ma?" nacui yu jil'i ngu' li'. "La cui' ca ngu' tya'a na laca ma. Ná tso'o cha' nxuu tya'a ma." ²⁷Li' ntejeya' chaca nu xña'a la bi' jil'i Moisés, nguxacui cha' jil'i yu ndi'ya: "¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo jil'i cua?" nacui jil'i nu Moisés bi', "¿Ha cua'ni cuayá' nu'u jil'i cua?" nacui. ²⁸“Ni'ya nu ndyujuii nu'u jil'i nu ngu' Egipto bi' la caa, ¿ha jua'a cujuui nu'u jna' nti' nu'u juani?” ²⁹Nu lo'o ndyuna Moisés cha' bi', li' ngusna yu, ndyaa yu ca chaca chalyuu su naa Madián. Ngu' xta laca nu Moisés bi', nu nguti'i yu loyuu bi'. Ngujui clyo'o yu li', lo'o jua'a ngujui tucua tya'a sñi' qui'yu yu.

³⁰Cua nteje tacui tu'ba yija, li' ntsu'u sca tsá nga'a Moisés sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu'. Cacia ti sca ca'ya nu naa Sinaí, ca bi' ndya'a yu li'. Na'a yu sca yaca quiche' ndyaqui, pana laja quii' bi' ngulu'u loo sca xca jii' ycu' Ndyosi jii' yu. ³¹Ndube tsa ti' Moisés li'. Ndyaa yu cacia la xi slo yaca quiche' bi', lo'o li' ndyuna yu cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi nu Xu'na na lo'o yu: ³²“Ycu' Ndyosi laca na”, nacui nu Xu'na na. “La cui' na' laca, ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jinu'u jna”, nacui Ni. “Lo'o jyo'o Abraham, lo'o jyo'o Isaac, lo'o jyo'o Jacob ngua'ni tlyu ngu' 'na.” Ndyutsii tsa nu Moisés bi' li', hasta nchcua tya yu; nga'aa ngua ña'a cui'ya yu jii' quii' tsiya' ti. ³³Chaca quiya' nchcui' ycu' nu Xu'na na lo'o yu li': “Clyo clya nu'u caña nu nga'a quiya' nu'u”, nacui Ni, “cha' slo na' ndu nu'u. Tacati tsa ca nde cha' ycu' Ndyosi laca na”. ³⁴Cua na'a na' jii' lcaa ngu' Israel tya'a nu'u ca su ndi'i ngu' nde loyuu Egipto. Cua ngusubi na' jii' lcaa cu'ma cha' caca ma ñati' na, pana juani lye tsa nchcube' ngu' cuxi bi' jii' ñati' na. Ndyuna na' cha' xñi'i tsa ndañi nxi'ya ngu', bi' cha' ndyalaa na' cha' cua'ni lyaá na' jii' ngu'. Juani culo na' cña jinu'u cha' xtyuu nu'u tyaa nu'u nde loyuu su cuentya Egipto chaca quiya'.”

³⁵Nu ngua sa'ni la ná ntaja'a ngu' Israel tya'a yu cha' caca nu Moisés bi' loo jii' ngu': “¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo jii' cua, cha' cua'ni cuayá' nu'u jii' cua?” nacui ngu' jii' yu sa'ni la. Pana la cui' Moisés bi' ni, cua

ngusubi ycu' Ndyosi jii' yu cha' caca yu loo jii' ngu' Israel tya'a yu, cha' cua'ni lyaá Ni jii' ngu' bi', cha' ti'í tsa nchcube' ngu' bi'; bi' cha' ngulo ycu' Ndyosi cña jii' Moisés nu lo'o na'a yu jii' xca jii' ycu' Ndyosi ndu laja yaca quiche' su ndyaqui bi'. ³⁶Nda ycu' Ndyosi chacuayá' jii' jyo'o Moisés cha' cua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' ca loyuu su cuentya Egipto. Xqui'ya cha' ngua jii' yu ngua'ni yu cña tonu bi', bi' cha' ngua jii' yu ngulo yu cña jii' lcaa ngu' Israel tya'a yu, cha' ngutu'u ngu' loyuu su cuentya Egipto nguta'a lo'o Moisés jii' ngu' bi'. Xa' ngua'ni yu cña tonu to' tyujo'o nu naa Tyujo'o Nga'a. Li' nguta'a yu lo'o ngu' nde sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu', lo'o jua'a chaca quiya' ngua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' jii' ycu' Ndyosi. Cua tu'ba yija nguta'a nu Moisés bi' lo'o ngu'. ³⁷La cui' Moisés ngua nu nchcui' lo'o ngu' bi' ndi'ya: “Cua ngulo ycu' Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' jii' Ni lo'o ma, la cui' jua'a culo Ni cña jii' chaca ngu' tya'a na nde loo la”, nacui nu Moisés bi' jii' ngu' nu ngua li'. ³⁸La cui' Moisés bi' nga'a lo'o ngu' ca su ndyu'u ti'i ngu' cla'be loyuu btyi bi'. Li' nchcui' xca jii' ycu' Ndyosi lo'o nu cusu' bi' ca lo xlya ca'ya su naa Sinaí. Lo'o jua'a nda Moisés cha' bi' lo'o lcaa ngu' bi', la cui' jyo'o cusu' ji'na laca ngu' bi'. Nu cha' nu cua nchcui' Moisés lo'o ngu' bi' li', ná nga'a cha' tye cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' tya ntsu'u cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi', cha' ca cuayá' ti' na jii' juani.

³⁹Pana ná ndyuna tso'o jyo'o cusu' ji'na cha' nu nda Moisés lo'o ngu',

cha' ná nti' ngu' cua'a jyaca ngu' ji'i. Ndyi'u tsa ti' ngu' cha' ji'i loyuu su cuentya Egipto, bi' cha' ngua ti' ngu' xtyuu ngu' loyuu bi' chaca quiya'.⁴⁰ Tya ntsu'u nu Moisés bi' lo ca'ya, lo'o li' ndi'ya nguane ngu' ji'i jyo'o Aarón nu ngua sca sti jo'ó: “¿Ha ná cuiñá nu'u sca jo'ó cuentya ji'na cha' cua'ni tlyu na ji'i, ñi'ya ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca jo'ó?” nacui' ngu' ji'i nu Aarón bi'. “Cua ngulu'u Moisés tyucui' ji'na su ngutu'u na loyuu su cuentya Egipto, pana juani nga'aa jlo ti' na na laca ngua ji'i yu bi'.”⁴¹ Li' ngüiñá ngu' sca toro cuañi' lo'o oro cha' caca bi' jo'ó ji'i ngu'. Ndyujui' ngu' bata ca slo jo'ó bi' ji'i ngu', cha' ta ngu' msta ji'i jo'ó, cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó bi'. Chaa tsa ti' ngu' lo'o na'a ngu' ji'i jo'ó nu ngüiñá ycu' ca ngu' ji'i.⁴² Xa' ña'a cha' ngulacua ti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu': “Culaya' na' ji'i ngu' jua tsiya' ti cha' ndyu'ni ngu' cña cuxi bi' li'”, nacuj Ni. “Xcui' cha' xña'a nti' ngu' jua.” Jua'a ngulacua ti' ycu' Ndyosi, bi' cha' ngxtyanu Ni ji'i ngu' cha' cua'ni tlyu ngu' bi' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cuga; jo'ó laca cuichaa ngua ti' ngu' li', jo'ó laca co' ngua ti' ngu', lo'o cualya, lo'o cuii. Xcui' cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. Cuentya ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', bi' laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi ndi'ya:

Ngu' Israel laca lcaa ma; nguta'a yu'u ma tu'ba yija lo nat'i btyi, nacuj ycu' Ndyosi.

¿Ni cha' laca ná ngua'ni tlyu ma 'na tyempo bi' lo'o ndyujui' ma na'ni bi'?

Si'i na tyucui tyiquee ma nda ma na'ni bi', cha' caca ni' msta 'na.

⁴³ Ndyi'ya lo'o ma ji'i ni'i sube ji'i jo'ó Moloc, ndyi'ya lo'o ma ji'i sca cuii nu laca jo'ó Renfán; tucua tya'a jo'ó bi' ngüiñá ma cha' caca jo'ó bi' xu'na ma. Bi' cha' cua'ni na' cha' tsa lo'o ngu' xa' tsu' ji'i ma nde chaca chalyuu nu tyijyu' la; tsa ma chaca tsu', nde quichi Babilonia cha' chcube' ma cajua.

Jua'a nchcui' ycu' Ndyosi lo'o nguscua jyo'o cusu' cha' ji'i Ni lo quityi nu ngua sa'ni.

⁴⁴ Nguta'a yu'u jyo'o cusu' ji'na ca lo nat'i btyi. Ntsu'u sca ni'i quiji na'ni ti ji'i ngu', nu ndyi'ya lo'o ngu' ji'i ndya'a ngu', cha' ndyi'u ti' ngu' ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya ni'i quiji bi'. Ycu' Ndyosi ngulu'u cña ji'i jyo'o Moisés bi' ñi'ya nu cuiñá ngu' ni'i bi'.⁴⁵ Nu lo'o ngujui' nu Moisés bi', li' ngusubi Ni ji'i jyo'o Josué cha' caca yu loo ji'i jyo'o cusu' ji'na. Lo'o ni'i quiji bi', ñaa lo'o ngu' ji'i lo'o ndyalaa ngu' loyuu re. Li' ngulo'o ycu' Ndyosi ji'i xa' la ñati, ngulo'o Ni ji'i lcaa ngu' ca tyi bi', cha' tyanu yuu re laja ti. Nguxtyanu ngu' ji'i ni'i quiji bi' to' tyi sca ñati hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa tyempo lo'o ngua jyo'o David loo ji'i ngu'.

⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i nu David bi'. Li' ngua ti' David cuiñá sca ni'i su caca tyi ycu' Ndyosi, cha' ycu' Ndyosi laca loo ji'i ñati ji'i Jacob.⁴⁷ Pana ná tso'o nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni David jua'a; nu lo'o cua nguluu sñi' jyo'o David nu ngua naa Salomón, li' nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i yu cuañi' bi', cha' cuiñá yu ni'i bi'.

⁴⁸Lo'o ycuu' Ndyosi ni, ná ntaja'a Ni tyanu Ni ne' ni'i nu ngüiñá ñati ti, cha' laca ycuu' Ndyosi loo ji'i lcaa ca chalyuu. Ñi'ya nguscua sca jyo'o cusu' cha' cuentya ji'i ycuu' Ndyosi tya sa'ni la:

⁴⁹Ntsu'u tyi na' nde cua, nacui ycuu' Ndyosi nu Xu'na na. Sca ti na' ndyi'ya loo na' ji'i tyucui ña'a chalyuu, nacui Ni, bi' cha' ná ca cuiñá sca ñati chalyuu sca ni'i su tyi'i na', nacui Ni, ná ntsu'u su xtyii cña' na'.

⁵⁰Ycuu' na' ngüiñá na' lcaa na nu ntsu'u tyucui ña'a chalyuu.

⁵¹Tya nchcui' la Esteban lo'o ngu' cusu' li':

—Ná ntaja'a ma taquiya' ma cha' nu nchcui' ycuu' Ndyosi lo'o ma. Tacalya tsa hique ma, cha' ná nduna ma cha' ji'i ycuu' Ndyosi tsiya' ti; jua'a lcaa tsa chii nti' ma lo'o ncyacua ti' ma cha' ji'i Xtyi'i ycuu' Ndyosi. La cui' ñi'ya ngua'ni jyo'o cusu' ji'na cha' cuxi sa'ni, la cui' jua'a ndyu'ni ma juani. ⁵²Cua nguxcub' jyo'o cusu' ji'na ji'i lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycuu' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati cua sa'ni. Cua ndyujuii ngu' bi' ji'i jyo'o cusu' nu nguscua cha' ji'i ycuu' Ndyosi ndi'ya: “Tyalaa sca ñati nde chalyuu re; xcui' lubii tsa cresiya ji'i yu bi' caca”, nacui jyo'o cusu' bi'. Lo'o jua'a tsubi' ti cua ndyalaa la cui' ñati nu nchcui' quityi cha' ji'i. Chiya'a tsa ngua'ni ma nu lo'o ndyujuii ma ji'i yu. ⁵³Xca ji'i ycuu' Ndyosi laca nu nda cha' ji'i ycuu' Ndyosi lo'o ma sa'ni la, cña nu ngulo ycuu' Ni ji'i ma laca cha' bi'. Tya ntsu'u quityi bi' ji'i ma juani,

pana ná ntaja'a ma taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' ycuu' Ndyosi lo'o ma lo quityi bi'.

Ndyujuii ngu' ji'i Esteban

⁵⁴Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban, ngua ñasi' tsa ngu' li', tyaala tsa ndi'i cloo ngu' cha' ñasi' ngu'. ⁵⁵Nxña'a Esteban nde cua, li' na'a yu sca xee tlyu tsa nu ngua'ni Xtyi'i ycuu' Ndyosi cha' ña'a yu ji'i; xee ji'i ycuu' Ndyosi ngua bi'. Lo'o li' na'a yu ji'i ycuu' Jesús ndu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuu' Ndyosi.

⁵⁶—Ña'a ma yi'a —nacui Esteban ji'i ngu' li'—, cua ngusaala ycuu' Ndyosi nde cua —nacui—. Cua na'a na' ji'i ycuu' nu nda Ni ji'i lijya cha' laca yu ñati, ndu yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuu' Ndyosi.

⁵⁷Cuii tsa ngusi'ya ngu' li', ndacu' ngu' jyaca ngu' cha' nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban. ⁵⁸Ntejeya' ngu' ji'i nu Esteban bi', lo'o li' yala ntchaa ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde to' quichi. Li' ngu' quee ji'i yu cha' cujuui ngu' ji'i yu, pana ngusta ngu' bi' ste' ngu' ca su ndu sca yu cuañi' nu naa Saulo. ⁵⁹Laja lo'o ngu' quee ji'i nu Esteban bi', nchcui' yu lo'o Jesús:

—Jesús Xu'na na' —nacui Esteban—, cua'ni nu'u cha' tso'o qui'ya nu'u cresiya jna'.

⁶⁰Li' ngucha sti' yu lo'o lye tsa nchcui' yu chaca quiya':

—Xu'na na' —nacui yu—, ná sta nu'u qui'ya ji'i ñati re cha' ngu' quee jna' —nacui Esteban ji'i Jesús.

Lo'o jua'a tsa tsiya' ca ngujuui yu li'.

**Tyaala tsa Saulo ji'i ñati
ji'i Jesucristo**

8 Tso'o tsa ngua ti' nu Saulo bi', cha' cua ndyujuii ngu' ji'i Esteban. La cui' tsā bi' nguxana yu, ti'í tsa nchcubē' yu ji'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo ca quichī Jerusalén. Lya' tsa ti' yu ji'i ngu' bi'; bi' cha' ngusñi ngu' tyucuii, ndyaa ngu' xa' la quichī nde loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'a loyuu su cuentya Samaria. Pana nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo ni, ndyanu ngu' bi' nde Jerusalén. ²Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu xñi'i tsa ti' xqui'ya cha' ngujuii Esteban. Tyuu tya'a ngu' bi', ngu' nu tyucui tyiquee ngu' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' bi' ji'i jyo'o Esteban ca su nguatsi'; jua'a nxi'ya tsa ngu' nu ndyaa lo'o ji'i bi'. ³Lo'o nu Saulo bi' ni, ngua ti' yu cha' lye tsa xcubē' yu ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo li'. Ndyati yu ca ni'i ji'i ngu', ntejeya' yu ji'i ngu' qui'yu bi', ntejeya' yu ji'i ngu' cuna'a bi', cha' tyaa lo'o yu ji'i ngu' ne' chcuā.

**Ndyalaa cha' ji'i Jesús loyuu
su cuentya Samaria**

⁴Lo'o nu ngu' nu ndyaa xa' quichī bi' ni, nda ngu' cha' ji'i Cristo nu Xu'na na lo'o ngu' lcaa quichī ca su ndyaa ngu'. ⁵La cui' jua'a ndya'a sca ñati nu naa Felipe, ndyaa yu nde loyuu su cuentya Samaria; li' ndyalaa yu sca quichī ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichī bi'. ⁶Tso'o tsa ndyuna lcaa ngu' quichī cha' bi', lo'o jua'a na'a ngu' cña tonu cuentya ji'i ycui' Ndyosi

nu ngua'ni Felipe slo ngu'. ⁷Ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o tyuu tya'a ngu' quicha, jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Cuii nxi'ya ngu' nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i, cuati ndu'u nu cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi' ndyaa. Lo'o jua'a ngua tso'o ngu' nu quicha quiya', ngua tso'o ngu' nu nchcu' tyijya. ⁸Tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichī bi' li'.

⁹Quichī bi' ndi'i sca nu qui'yu nu naa Simón, ngu' cucha'a laca bi'. Nhcui' nu Simón bi' cha' ngu' tlyu laca ycui' ca; lo'o jua'a ngusñi ngu' quichī cha' nu nhcui', jlyā ti' ngu' cha' laca nu Simón bi' sca ñati tlyu. ¹⁰Ndaquiya' ngu' culiya' ji'i; lo'o jua'a ngu' ti'i, lo'o ngu' nu laca loo ji'i quichī, lo'o nu sube, lcaa ngu' lo'o tya'a ngu' ndyuna tso'o ngu' lcaa cha' nu nhcui' nu Simón bi'.

—Cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' ji'i nu qui'yu re cha' cua'ni cua ña'a ca cña tonu nu nti' yu cua'ni yu — nacui' ngu' quichī bi' li'.

¹¹Cua tyuu yija ngua'ni cucha'a nu Simón bi' ji'i lcaa ñati quicha, bi' cha' jlyā ti' ngu' lcaa cha' nu nhcui' yu cucha'a bi', nu lo'o bilya tyalaa Felipe quichī bi'. ¹²Li' ndyalaa Felipe ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ngu' quichī; ndacha' yu ji'i ngu' ñi'ya caca si laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Ndyuna ngu' cha' nu nhcui' Felipe li', ngusñi ngu' cha' bi'; bi' cha' ntyucuatya yu ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a. ¹³Lo'o ycui' Simón ni, ngusñi cha' bi' li', jua'a ntyucuatya Felipe ji'i. Li' lcaa tsā ndya'a lca'a ji'i Felipe, cha' ndube

tsa ti' Simón lo'o na'a lcaa cña tonu nu ngua'ni nu Felipe bi'.

¹⁴Li' ndyuna ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo nu ndyanu ca Jerusalén cha' lo'o ngu' Samaria bi', cua ngusñi ngu' cha' jil'i ycu'i Ndyosi. Cuati ngulo ngu' bi' cña jil'i Pedro lo'o Juan cha' tsa'a ngu' ca loyuu su cuentya Samaria bi'. ¹⁵Ndyalaa ngu' ca bi', li' nchcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi cuentya jil'i lcaa ngu' quichi nu cua ngusñi cha' jil'i Jesucristo ca bi', ngüijña ngu' jil'i ycu'i Ndyosi cha' ta Ni Xtyi'i ycu'i Ni, cha' tyanu Ni ne' cresiya jil'i ngu' bi'. ¹⁶Bilya tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' bi', masi cua ntyucuatya Felipe jil'i ngu' nu lo'o ngua ti' ngu' caca ngu' ñati jil'i Jesucristo. ¹⁷Ngusta ya' Pedro lo'o Juan hique ngu', li' ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' bi'.

¹⁸⁻¹⁹Na'a Simón cha' nu lo'o ngusta ya' ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo hique ngu', ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' li'. Nchcui' Simón lo'o ngu' bi' li':

—Ta na' cñi jil'i mā si xtyucua mā jna' cha' jua'a cua'ni na' xi cña jua —nacui' Simón—. Lo'o na' ntā' cha' sta ya' na' hique ñati cha' tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' —nacui'.

²⁰—Stu'ba ti cua'ni tye ycu'i Ndyosi jinu'u lo'o lcaa cñi jinu'u —nacui' Pedro jil'i Simón li'—. Nu cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ycu'i Ndyosi, ná taca ca caya' bi' —nacui'—. ²¹Ná ntsu'u cha' jinu'u lo'o ycu'i Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' ná ta Ni chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña lo'o ya. ²²Culochu' nu'u jil'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' caca

chcui' nu'u lo'o ycu'i Ndyosi cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' jinu'u jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni nu'u. ²³Jlo ti' na' lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' tyaala tsa nu'u; ya' nu xña'a cua ntsu'u nu'u, bi' cha' ndacha' na' jinu'u juani cha' culochu' nu'u jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u.

²⁴Nguxacui' Simón cha' jil'i ngu' li': —Cua'ni mā cha' tso'o chcui' mā lo'o ycu'i nu Xu'na na cuentya jna' —nacui' Simón jil'i ngu'—, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' 'na —nacui'—, cha' nga'aa cua'ni ycu'i Ndyosi ñi'ya nu nacui' mā jna'.

²⁵Quiña'a la cha' jil'i ycu'i Ndyosi ngulu'u Pedro lo'o Juan jil'i ngu' li', nchcui' ngu' ñi'ya ngua lcaa cha' jil'i Jesús. Lo'o li' ndu'u ngu' yaa ngu' nde Jerusalén. Cla'be tyucui' nteje tacui ngu' tyuu quichi loyuu su cuentya Samaria, ngulu'u ngu' jil'i ngu' lcaa quichi bi' ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús jil'i ñati chalyuu.

Ndyacua tya'a Felipe lo'o sca ngu' Etiopía

²⁶Lo'o li' nchcui' sca xcā jil'i ycu'i Ndyosi lo'o Felipe:

—Nslo nu'u tyucui' nu ndu'u Jerusalén ndyaa nde quichi Gaza. Tsa'a nu'u xi tyucui' bi' —nacui' xcā bi' jil'i Felipe.

Nscua tyucui' bi' nde sca nati' btyi su ná ntsu'u hitya. ²⁷Li' ndu'u Felipe ndyaa tyucui' bi', lo'o li' na'a jil'i sca nu qui'yu ngu' Etiopía. Sca ñati tlyu laca nu cusu' bi', cha' laca yu loo jil'i lcaa cñi nu ntsu'u jil'i reina nu laca loo jil'i loyuu Etiopía bi'; nu cuna'a reina bi' ngua naa Candace. Cua ndyaa nu qui'yu bi'

Jerusalén cha' cua'ni tlyu yu ji'i ycu'i Ndyosi. ²⁸Li' ngxutyuu tyucuii ñaa yu cha' tyaa quichi' tyi yu. Ntucua yu ne' carreta nu ntojolaqui cuayu ji'i, nchcui' yu lo quityi nu nguscua jyo'o Isaiás cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ²⁹Nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o Felipe li'; Xtyi'i ycu'i Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'i Felipe nchcui' ndi'ya:

—Yaa nu'u cha' jyacua ji'i carreta jua —nacu'i Ni ji'i Felipe.

³⁰Ngusna tsa Felipe ndyaa lca'a ji'i carreta li'. Sii' ti carreta ndya'a xi, lo'o jua'a ndyuna cha' nu nchcui' nu cusu' bi' lo quityi laja lo'o ntucua ne' carreta; la cui' quityi nu nguscua jyo'o Isaiás ngua bi'. Li' nguxana nchcui' Felipe lo'o nu cusu' bi':

—¿Tsa xi la? —nacu'i Felipe ji'i.

—Tsa'a xi.

—¿Ha nchca cuayá' ti' nu'u cha' nu nchcui' nu'u lo quityi cua? —nacu'i Felipe ji'i.

³¹—Ná nchca jna' cha' ná ntsu'u nu culu'u 'na —nacu'i nu cusu' bi' li'—. Tyacu'i nu'u ne' carreta re cha' tyaa na stu'ba ti.

Li' ndyaa tucua Felipe ne' carreta lo'o nu cusu' bi'. ³²Stu'ba ti nchcui' tyucuaa ngu' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi nu ntsu'u ya' nu cusu' bi'; la cui' laca' quityi su na'a cui'ya nu cusu' bi', la cui' se'i' bi' nchcui' tyucuaa ngu' li'. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

Tsaa lo'o ngu' ji'i yu cha' cujuui ngu' ji'i, ñi'ya si laca yu sca xlya'.

Lo'o jua'a, ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná nxi'ya lo'o nsi'yu ngu' quicha' hichu' ni',

jua'a cua'ni yu nu cala nde loo la;

masi cujuui ngu' ji'i yu, ná sca cha' xacu'i yu ji'i ngu' bi' li'.

³³Lye tsa xcube' ngu' ji'i yu bi', cha' ná liñi cua'ni cuayá' ngu' nu laca loo ji'i yu.

La cui' jua'a, ná caca chcui' na cha' tya caja sñi' yu,

xqui'ya cha' cua cujuui ti ngu' ji'i yu bi'; nga'aa tyiquee' tyi'i yu nde chalyuu li'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

³⁴Li' nchcuane nu cusu' Etiopía bi' ji'i Felipe:

—Cua'ni nu'u cha' tso'o culu'u xi jna' lo quityi re —nacu'i yu ji'i—.

¿Ti ji'i cujuui ngu' nacu'i quityi re?

—nacu'i yu—. ¿Ha nguscua ca jyo'o cusu' Isaiás cha' ji'i ycu'i ca ti? ¿Ha si'i cha' ji'i chaca nu qui'yu nguscua jyo'o cusu' bi'?

³⁵Nguxacu'i Felipe cha' ji'i nu cusu' bi' li'; ngulu'u Felipe ñi'ya nu ndyu'u cha' nu nscua lo quityi bi' ji'i, lcaa cha' ji'i Jesucristo ngulu'u ji'i nu cusu' bi' li'. ³⁶Nu lo'o ndyaa ngu' tyucuii bi', li' ndyalaa ngu' ca su ntsu'u hitya. Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o Felipe:

—Nde nscua hitya —nacu'i yu—.

¿Ha ná cua'ni cha' tso'o ta chacuayá' tyucuatya nu'u jna'?

³⁷—Tso'o —nacu'i Felipe ji'i—.

Tso'o si chañi cha' tyucui tyiquee nu'u ngusñi nu'u cha' ji'i Jesucristo.

—Cua ngusñi na' cha' bi' tu'ni —nacu'i nu cusu' bi'—. Jlya ti' na' cha' sca ti Jesucristo laca Sñi' ycu'i Ndyosi.

³⁸Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o msu ji'i cha' tsatu carreta ji'i cha' ca'ya nu cusu' bi' loyuu lo'o Felipe. Ndyaa

ngu' lo hitya, ntyucuatya Felipe ji'i nu cusu' bi' li'. ³⁹Ndye ntyucuatya ji'i, li' ndu'u ngu' lo hitya bi'. Hora ti ndyaa Felipe, ndyaa lo'o Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i cha' tsa chaca se'i; nga'aa na'a nu cusu' bi' ji'i Felipe li'. Ndyaa nu cusu', nu ngu' Etiopía bi' ni, ndyaa yu ca loyuu quichi tyi yu li'; jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu cusu' bi' li'. ⁴⁰Nu lo'o ngua tii nu Felipe bi', cua ndyalaa quichi Azoto. Ndyaa nde su ndi'i tyuu tya'a quichi cha' culu'u cha' ji'i Jesucristo ji'i ñati bi'. Ca tiya' la, li' ndyalaa Felipe nde quichi Cesarea.

Nguxcutsa'a ycu'i Ndyosi cresiya ji'i Saulo

9 Ña'a ti ñasi' tsa Saulo ji'i lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na. Nti' tsa Saulo xcube' yu ji'i ngu' bi', ña'a cuayá' nu cujuui yu ji'i ngu' nti' yu; bi' cha' ndyaa yu ca slo xu'na sti jo'ó ji'i ngu' judío, ²cha' nti' yu culo yu quityi chacuayá' ji'i cha' tsa sca' yu ji'i ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Nti' yu tsa yu quichi Damasco cha' culu'u yu quityi chacuayá' bi' ji'i ngu' nu laca loo ne' laa bi', nu laa ji'i ngu' judío bi'. Li' nti' Saulo sca' ji'i ñati ji'i Jesucristo quichi bi', cha' xtyuu yu tyaa lo'o yu ji'i ngu' nde Jerusalén; masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, lcuu ti ña'a ñati bi' tejeya' yu ji'i ngu', nti' yu. ³Ngusñi yu tyucui ndyaa yu ca quichi Damasco bi' li'. Cua tyalaa ti yu quichi bi', li' tsi tsiya' ca ngua'a sca xee tlyu ji'i ycu'i Ndyosi slo yu; lcaa su ndu Saulo ntyiji'i xee bi' lo yuu. ⁴Nclýu yu lo yuu lo'o ndyuna yu cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o yu:

—Saulo, Saulo —nacu'i Ni—, ¿ni cha' laca lye tsa nxuu tya'a nu'u lo'o na'?

⁵—¿Tilaca laca nu'u, Cusu'? —nacu'i Saulo.

—Jesús laca na' —nacu'i Ni—. Na nxuu tya'a nu'u lo'o na' laca —nacu'i Ni—. La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycu'i nu'u. Ñi'ya nu ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u; na ntyiji'i quiya' toro la cui' se'i su ndatu' ngu' yaca cha siyu' ni', lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u ji'i ycu'i ca ti nu'u.

⁶Lye tsa nchcu'a Saulo cha' ndyutsii yu li'.

—¿Ñi'ya nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na? —nacu'i Saulo li'.

—Tyatu nu'u ni —nacu'i Jesús ji'i— cha' tye tyalaa ca quichi Damasco jua. Ca ndacua ndi'i sca ñati nu culu'u jinu'u ñi'ya caca cña nu cua'ni nu'u cuentya jna'.

⁷Ndyutsii tsa ngu' tya'a ndya'a Saulo, nga'aa ngua chcu'i ngu' li'; cua ndyuna ngu' cha' nchcu'i ycu'i Ndyosi lo'o Saulo, masi ná na'a ngu' ji'i Ni, tilaca laca nu cua nchcu'i.

⁸Li' ndatu Saulo, ngusaala yu cloo yu; pana nga'aa ngua ña'a yu, ngua talya loo yu tsiya' ti. Li' ntejeya' chaca ñati ya' yu cha' nga'aa ngua ña'a yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichi Damasco. ⁹Sna tsã ndyanu yu sca ni'i ti; ná sca na ndyacu yu chu' sna tsã, ni xixi ca na, ná ndyo'o yu, lo'o xcui' talya ña'a xee cloo yu.

¹⁰La cui' quichi Damasco ndi'i sca nu qui'yu nu naa Ananías, nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Ñi'ya laca lo'o nchcu'i xcalá na, jua'a nchcu'i ycu'i nu Xu'na na lo'o Ananías bi'.

—Ananías —nacui Ni.

—Nde ti nga'a na', Xu'na —nacui Ananías.

¹¹—Yaa nu'u toni'i ji'i Judas nu ntucua to' calle liñi bi' —nacui nu Xu'na na—, yaa xcuane nu'u ji'i ngu' bi' si ndi'i Saulo nu ca tyi quichi Tarso ndacua. Nta' cha' tsa'a nu'u ca slo yu bi', xqui'ya cha' nga'a yu nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi Sti na' juani. ¹²La cui' jua'a cua ngua'ni Ni cha' nchcui' xcalá yu; laja xcalá yu na'a yu jinu'u cha' ndyaa nu'u slo yu cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i cloo yu, cha' sta ya' nu'u lo yu cha' tyaca tso'o cloo yu chaca quiya'.

¹³—Xu'na —nacui Ananías—, tyuu quiya' cua ndañi cha' nu nchcui' ngu' ji'i nu Saulo bi', cha' tyaala tsa yu ji'i ñati jinu'u nu ndi'i nde quichi Jerusalén. ¹⁴Lo'o juani cua ndyalaa yu quichi re, ndyi'ya lo'o yu ji'i quityi chacuayá' ji'i xu'na sti jo'ó cha' sca' ji'i cua, lcaa ngu' tya'a ya nu ngusñi ya cha' ji'i ycui' nu'u.

¹⁵Nguxacui ycui' nu Xu'na na cha' ji'i Ananías li':

—Ntsu' cha' tsa'a nu'u ca slo nu Saulo bi' —nacui Ni ji'i—. Cua ngusubi na' ji'i yu cha' cua'ni yu cña jna' —nacui Ni—. Tsa'a yu bi' ca slo ngu' xa' loyuu, tsa'a yu ca slo nu laca xu'na loyuu tyijyu', lo'o jua'a tsa'a yu ca slo tya'a ma, nu ngu' Israel bi'. Ta yu cha' jna' lo'o lcaa ñati ca su tya'a yu, bi' laca cña jna' nu cua'ni yu. ¹⁶Culu'u na' ji'i yu ñi'ya cha' ti'f nu tyacua ji'i yu lo'o ta yu cha' jna' lo'o ñati.

¹⁷Li' ndyaa Ananías slo Saulo ca to' tyi Judas bi'. Ndyatí Ananías ni'i, ngusta ya' yu lo Saulo, nchcui' yu lo'o nu Saulo bi' li':

—Saulo, tya'a na' —nacui yu—. La cui' Jesucristo nu laca Xu'na na cua ngulu'uloo Ni jinu'u tyucuii su lija nu'u ca quichi re. Lo'o nu juani cua ngulo nu Xu'na na cña 'na cha' caa na' slo nu'u cha' cua'ni na' jo'o ji'i cloo nu'u, cha' caca ña'a nu'u chaca quiya'; bi' cha' lija na' slo nu'u juani, xqui'ya cha' nti' Xtyi'i ycui' Ndyosi tyanu ne' cresiya jinu'u.

¹⁸Nu lo'o ndyaala cloo Saulo, ngua ti' yu cha' ngutu'u sca na cloo yu, ñi'ya si laca sa yu'be quiji. Hora ti ngua tso'o cloo yu li', ña'a tso'o yu chaca quiya'. Li' ntyucuatya Ananías ji'i yu. ¹⁹Lo'o li' ndyacu Saulo cha' quije juersa ji'i yu chaca quiya', cha' ñi'ya ngua yu tya tsubi' la, jua'a ndyaca yu chaca quiya'. Li' stu'ba nguti'i yu xi lo'o ñati ji'i Jesucristo ca quichi Damasco bi'.

Nchcui' Saulo cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichi Damasco

²⁰Hora ti nguxana Saulo ndya'a yu lcaa ne' laa ji'i ngu' judío quichi bi', ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi cha' laca Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi. ²¹Quiña'a tsa'a ngulacua ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Ha si'i Saulo jua laca nu lye tsa nchcube' ji'i ñati ji'i Jesucristo ca quichi Jerusalén? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha si'i nu jua laca nu ndyalaa nde quichi re cha' sca' ji'i ñati bi', cha' caca cuayá' ji'i ngu' ca slo xu'na sti jo'ó?

²²Lye la ngulu'u Saulo ji'i ngu' cha' chañi cha' Cristo laca ycui' Jesús, la cui' nu cua nda ycui' Ndyosi ji'i yaa chalyuu. Nga'aa ngujui la ñi'ya nu xacui ngu' cha' ji'i nu Saulo bi' li', lcaa tya'a ngu' judío nu ndi'i quichi Damasco bi'.

Ngulaá Saulo ji'í ngu' judío

²³Cua nteje tacui tyuu tsa, li' nguane ngu' judío ji'í tya'a ngu' cha' kujuii ngu' ji'í Saulo. ²⁴Pana ngua tii Saulo cha' cua nti' ngu' kujuii ngu' ji'í. Ca to' quichi' bi' ntsu'u sca lo'o tlyu, xcui' quee laca lo'o bi'; cua tsa lo'o bi', lo'o jua'a lcaa to' lo'o bi' nga'a ngu' cua cha' xñi ngu' ji'í Saulo. Ntsu'u ngu' cua to' lo'o tsá talya. ²⁵Ngua sca talya, li' ndyalaa xi tya'a ñati' ji'í Jesucristo; ndyacu' ngu' que lo'o bi', cha' culo ngu' ji'í Saulo ne' lo'o. Li' ndyatí Saulo ne' sca chcubi tlyu, lo'o li' nda'ya ngu' ji'í Saulo, ngua'ya yu chaca chu' lo'o lo'o reta; ndu'u yu ne' chcubi li', ngusñi yu tyucui' ndyaa yu.

Ndyalaa Saulo ca Jerusalén

²⁶Ndyalaa Saulo ca quichi' Jerusalén li', ndyalaa yu slo ñati' ji'í Jesucristo ca quichi' bi'. Pana ndyutsii ngu' bi' ji'í Saulo, cha' ná jlya ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngusñi yu cha' ji'í Jesús. ²⁷Li' ndyaa lo'o Bernabé ji'í yu slo ngu' nu ngua tsa'a ji'í Jesucristo tya clyo, cha' hcui' yu lo'o ngu':

—Cua na'a Saulo re ji'í ycuí nu Xu'na na —nacu' Bernabé ji'í ngu'—. Cua na'a yu ji'í ycuí Jesús nu lo'o ndya'a yu nde quichi' Damasco, nchcui' Ni lo'o yu li' —nacu'—. Lo'o jua'a ná ndyutsii Saulo li', ngulu'u yu cha' ji'í Jesucristo ji'í ngu' quichi' bi'.

²⁸Li' jlya tso'o ti' ngu' cha' nu nchcui' Bernabé ji'í Saulo, bi' cha' ndyanu Saulo lo'o ngu' quichi' Jerusalén cha' tya'a ndya'a ngu' cña laca yu. ²⁹Lo'o jua'a ná ndyutsii yu, nda yu cha' ji'í ycuí Jesús lo'o ngu'

quichi' bi'. Pana ndi'í xi ngu' judío nu nchcui' cha' griego, nchcui' ngu' bi' lo'o Saulo li'; lye tsa nxuu tya'a ngu' lo'o yu li', hasta ngua ti' ngu' bi' kujuii ngu' ji'í yu. ³⁰Ngua tii nu ngu' tya'a ndya'a lo'o Saulo cha' nti' ngu' bi' kujuii ngu' ji'í yu, bi' cha' ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'í yu nde quichi' Cesarea. Nchcui' ngu' lo'o Saulo li', cha' tso'o la si tyaa yu ca quichi' Tarso.

³¹Li' ndyaa ti'í ti' ñati' ji'í Jesucristo, masi ca loyuu Judea, masi ca loyuu Galilea, masi ca loyuu Samaria; lcaa tsá ndyaca tsa'a la ngu' cha' ji'í Jesucristo. Ndyu'ni tlyu ngu' ji'í Jesús, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' lcaa cña nu nti' ycuí Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ngu'. Xtyi'í ycuí Ndyosi nda juersa ji'í ngu' bi', lo'o jua'a ndyatú la ngu' nu ngusñi cha' ji'í Jesús li'.

Ngua'ni Pedro jo'o ji'í Eneas

³²Lo'o nu Pedro bi' ni, ndya'a Pedro slo lcaa ngu' nu ntsu'u cha' ji'í lo'o Jesucristo, lcaa ti quichi' su ndi'í ngu' bi'. Li' ndyalaa yu ca su ndi'í ñati' ji'í Jesucristo bi' ca quichi' Lida. ³³Lo'o jua'a ndi'í sca nu qui'lyu quicha nu naa Eneas quichi' bi'; cua nchcu' tyucuí yu, cua snu' yija ntsiya yu lo qui'ña li'. ³⁴Li' nchcui' Pedro lo'o yu quicha bi':

—Eneas —nacu'— cua ngua'ni Jesucristo cha' ndyaca tso'o nu'u juani —nacu'—. Bi' cha' tyatú nu'u, xcua tso'o late' lo qui'ña cua.

Hora ti ndatú Eneas li'. ³⁵Lcaa ñati' na'a ngu' ji'í nu Eneas bi', cha' ndyaca tso'o yu; na'a ngu' tya'a quichi' tyi yu, lo'o jua'a ngu' quichi' Sarón na'a ngu' ji'í yu. Li' ngusñi

ngu' cha' jil'i ycuil' Jesús nu Xu'na na, ngulochu' ngu' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu'.

Ndyu'ú Dorcas chaca quiya'

³⁶Cua ndil'i sca nu cuna'a nu naa Tabita nde quichi Jope, jua'a ñati jil'i Jesucristo laca ma' bi'. Dorcas nchcui' ngu' cha'cña jil'i ngu' griego jil'i ma'. Tso'o tsa tyiquee nu cuna'a bi', tso'o tsa nxyucua ma' jil'i lcaa ngu' ti'i.

³⁷Pana la cui' tyempo nu lo'o ndil'i Pedro quichi Lida, ngusñi sca quicha jil'i ma', ngujui ma' li'. Nu lo'o cua nguxcaata ngu' jil'i jyo'o, li' ndyaa lo'o ngu' jil'i ngusta ngu' jil'i ca chaca ba'a ni'i bi' nde cua. ³⁸Cua ngujui cha' jil'i ngu' cha' ndil'i Pedro quichi Lida, bi' cha' nguane nu ñati jil'i Jesucristo jil'i tucua tya'a ñati jil'i cha' tsa ngu' cuane ngu' jil'i Pedro cha' caa yu hora ti, cha' cacua ti quichi Jope ndil'i quichi Lida bi'. Ngulaa ngu' slo Pedro li', nchcui' ngu' lo'o yu:

—Cua'ni cha' tso'o caa nu'u nde quichi Jope lo'o ya hora ti —nacui' ngu' jil'i nu Pedro bi' li'.

³⁹Hora ti ndu'u Pedro lijya lo'o ngu' li'. Nu lo'o ndyalaa ngu' ca toni'i, ngulu'u ngu' jil'i Pedro macala su nscua jyo'o bi'. Ndil'i lcaa nu cuna'a ti'i ca slo, nxi'ya tsa ngu' ndil'i ngu' cha' cua ngujui. Nda ngu' cha' lo'o Pedro cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni nu jyo'o bi' lo'o ngu', jua'a ngulu'u ngu' jil'i yu lcaa late' nu cua nguyacua nu jyo'o bi' cha' ta xlya'be ti jil'i ngu'. ⁴⁰Nchcui' Pedro lo'o ngu' li':

—Tyu'u ma xi nde liya' —nacui' yu jil'i ngu'.

Nu lo'o ndye ndu'u ngu' nde liya', li' ndyatü sti' Pedro nchcui' yu lo'o

ycui' Ndyosi. Nu lo'o ndye nchcui' yu lo'o ycuil' Ndyosi, li' ndyaa yu nde su nscua jyo'o bi', nchcui' yu lo'o jyo'o bi' li':

—Tabita —nacui' yu—, tyatü nu'u juani.

Lo'o li' tsa tsiya' ca nguxutil'i Tabita bi' cloo; li' nguxña'a jil'i Pedro, hora ti ndaca'a li'. ⁴¹Ngusñi Pedro ya' ma', nguxatü yu jil'i ma'; li' ngusi'ya yu jil'i ngu' nu ndil'i nde liya'. Hora ti ñaa nu ñati jil'i Jesucristo bi' nde ni'i lo'o lcaa nu cuna'a ti'i bi', na'a ngu' jil'i Tabita cha' cua ndyu'ú ma' chaca quiya'. ⁴²Lcaa ngu' quichi Jope ni, nu lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' jil'i nu cuna'a bi', ndube tsa ti' ngu' li'; quiña'a tsa ngu' bi' ngusñi ngu' cha' jil'i ycuil' Jesús nu Xu'na na li'. ⁴³Ndyanu Pedro tyuu tsa quichi Jope bi' li'; to' tyi Simón nu cuityi quiji, ca bi' ndyanu yu.

Nchcui' Pedro lo'o Cornelio

10 Ndil'i sca nu qui'yu nu naa Cornelio ca quichi Cesarea; laca Cornelio capitán jil'i sca latya ngu' sendaru nu nacui' ngu' cha' latya Italiano laca ngu'. ²Ndyu'ni tlyu nu Cornelio bi' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o lcaa ngu' tya'a nga'a ti yu, masi ngu' xa' tsu' laca yu. Tso'o tsa tyiquee yu, nxyucua tsa yu jil'i ngu' ti'i. Lcaa tsa ntsu'u yu nchcui' yu lo'o ycuil' Ndyosi. ³Lo'o li' ntsu'u sca tsa ndyalaa sca xca jil'i ycuil' Ndyosi slo yu bi', hora cua sna nde ngusii ndyalaa xca bi'. Ñi'ya ngua si nchcui' xcalá ti yu, jua'a ngua cha' bi'. Li' nchcui' xca bi' lo'o yu:

—Cornelio —nacui' xca jil'i yu.

⁴Ndyutsii tsa Cornelio lo'o na'a yu jil'i xca bi' li'.

—Xu'na —nacui yu—, ñña'ya cha' laca nti' nu'u jna'?

—Cua ndyuna ycuí' Ndyosi cha' nu cua nchcui' nu'u lo'o Ni —nacui xca bi'—. Lo'o jua'a cua na'a Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i, bi' cha' cua ndy'u ti' ycuí' Ndyosi jinu'u. ⁵Juani culo nu'u cña jil'i ngu' cha' tsa ngu' quichi' Jope. Quichi' bi' ndi'i sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. ⁶Cua ndyalaa yu toni'i jil'i chaca Simón nu laca cuityi quiji' nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Ta nu Simón Pedro bi' sca cha' lo'o nu'u, ni cña ntsu'u cha' cua'ni nu'u.

⁷Ndu'u xca jil'i ycuí' Ndyosi bi', ndyaa li'. Lo'o li' ngusi'ya Cornelio jil'i tucua tya'a msu jil'i, lo'o jil'i sca sendaru nu ndu'ni cña jil'i; lo'o sendaru bi' ndyu'ni tlyu yu jil'i ycuí' Ndyosi. ⁸Li' nchcui' Cornelio lo'o nu ca ta'a sna ngu' lcaa ña'a cha' nu ngua jil'i ycuí' tsa; li' ngulo yu cña jil'i ngu' cha' tsa ngu' tsaqui'ya ngu' jil'i Pedro ca quichi' Jope bi'.

⁹Nguxee chaca tsā ndya'a ngu' nde tyucui' Jope. Lo'o ndyalaa nde hora, xi tya lyiji tyalaa ngu' quichi' bi'. La cui' hora bi' ndyacuí' Pedro ndyaa yu que ni'i cha' chcui' yu lo'o ycuí' Ndyosi. Jlyacua tsa que ni'i bi'. ¹⁰Li' ntucua Pedro ntyute' tsa yu, jña tsa ti' yu cacu yu li'; na cua nguxana ndyique' ngu' scuaa, pana tya lyiji xi caque'. Lo'o li' ngua'ya xcalá yu, nchcui' xcalá yu ña'a nu ntucua ti yu que ni'i bi'. ¹¹Laca cha' nxña'a yu nde cua, na'a yu ngusaala ycuí' Ndyosi nde cua; ngutacui ñi'ya nti' sca tasá tlyu tsa nu ndyaaca' juu ca ta'a jacua jyaca, lijya ndati'i tasá bi' lo yuu. Jua'a

ña'a nti' yu. ¹²Tyuu tsa tya'a na'ni cuxi ntsu'u ne' tasá nu ndati'i nde lo yuu bi': ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni lu'be, lo'o jua'a ntsu'u cuaña. ¹³Li' ndyuna Pedro cha' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o yu, ngua ti' yu:

—Pedro —nacui Ni jil'i yu—, cujuui clyu nu'u jil'i na'ni cua cha' cacu nu'u jil'i.

¹⁴—Ná nchca jna', Xu'na —nacui Pedro jil'i—. Ni sca quiya' bilya cacu na' cuaña' na'ni jua; na'ni cuxi laca jua cuentya jil'i cuare.

¹⁵Xa' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o yu li':

—Ná tso'o ñacuí' nu'u cha' na'ni cuxi laca jua, si cua nacui' ycuí' Ndyosi cha' lubii ni'.

¹⁶Sna quiya' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o Pedro jua'a, li' ndyuc'o tasá bi' ndyaa nde cua chaca quiya', ña'a ndacu ti lo'o juu. ¹⁷Laja lo'o ndube tsa ti' Pedro, cha' ná ngua cuayá' ti' yu ni cha' laca nchcui' xcalá jua'a, li' ndyalaa ngu' bi' to' ni'i; la cui' nu ca ta'a sna ngu' nu ngulo Cornelio cña jil'i cha' caa ngu' laca ngu' bi'. Cua nchcuane ngu' jil'i ngu' quichi' mala ntucua tyi Simón nu laca cuityi quiji', jua'a ndyalaa ngu' to' ni'i. ¹⁸Li' cui' ndacha' ngu' jil'i nu laca tyi si nga'a Simón Pedro. ¹⁹Laja li' quiña'a tsa ngulacua ti' Pedro ni cha' nchcui' xcalá yu, lo'o li' nchcui' Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o yu:

—Cua ndyalaa sna tya'a ñati nclyana ngu' jinu'u —nacui Ni jil'i Pedro ña'a ntucua ti yu que ni'i—. ²⁰Cua'ya nu'u yala ti cha' tsa nu'u lo'o ngu' re. Ná cube ti' nu'u cha' jil'i ngu', na' ngulu cña jil'i ngu' cha' caa ngu' ca nde.

²¹Li' hora ti ngua'ya Pedro cha' chcu' lo'o ngu' bi'.

—La cui' na' laca nu ndya'a ma ncliana ma —nacu'i Pedro ji'i ngu'—. ¿Ni cña cua'ni ta na' ji'i ma nti' ma?

²²—Cua ngulo nu cusu' Cornelio cña ji'i ya cha' caa ya ca nde —nacu'i ngu' ji'i Pedro—. Tso'o tsa tyiquee nu Cornelio bi', ndu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' lcaa ngu' judío tya'a nu'u ji'i nu cusu' bi'. Cua ndacha' xca ji'i ycu' Ndyosi ji'i Cornelio cha' ta yu ji'i ya caa ya ca nde, caqui'ya ya jinu'u cha' tsa na ca slo nu cusu' bi', ca quichi' Cesarea. Ntsu'u cha' cuna ycu' Cornelio cua ña'a ca cha' nu chcu' nu'u lo'o.

²³—Tyaa ma ni'i —nacu'i Pedro ji'i ngu'—. Ntsu'u su caja' ma ca nde. Ca la quee tsa na cajua.

Nguxee chaca tsa, li' ndu'u ngu' quichi' Jope ndyaa ngu', ndyaa ngu' lo'o tucua sna tya'a ñati' ji'i Jesucristo nu ca tyi quichi' bi'.

²⁴Tsa nchca tyucuaa ndyalaa ngu' quichi' Cesarea. Nga'a Cornelio ntajatya ji'i ngu'; cua laca ndyu'u ti'i ngu' toni'i ji'i, lcaa ñati' tya'a nu cusu' lo'o tya'a ndya'a ti ngu'.

²⁵Nu lo'o ndyalaa Pedro to' tyi Cornelio, li' ndu'u nu cusu' ñaa nde liya', ndyatü sti' nde loo Pedro cha' cua'ni tlyu ji'i yu ngua ti' Cornelio, ñi'ya ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. ²⁶Hora ti ndaya' Pedro ya' Cornelio, nguxatu yu ji'i nu cusu' bi' li'.

—Tyatu nu'u, cusu' —nacu'i Pedro ji'i—, tyucuaa na laca na ñati' chalyuu ti.

²⁷Tya nchcui' la Pedro lo'o ngu' lo'o ndyatü ngu' ndyaa ngu' ni'i. Li'

na'a Pedro cha' cua quiña'a ñati' ndyu'u ti'i ni'i bi'. ²⁸Nda Pedro cha' lo'o ngu' bi' li'.

—Jlo ti' ma cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'i cua nu laca ya ngu' judío, cha' tyu'u ti'i ya lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' —nacu'i Pedro ji'i ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' tyati' ya ni'i ji'i ngu' xa' tsu' —nacu'i—. Pana cua ngulu'u ycu' Ndyosi jna' cha' ná tso'o chcu' na' ji'i xa' ñati' cha' ñati' cuxi laca ngu', cha' si'i ñati' lubii laca ngu', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. ²⁹Bi' cha' lijya na' ca nde juani. Nu lo'o ndyalaa ti msu jinu'u ca slo na', hora ti ndu'u na' lijya na' lo'o ngu' re; nga'aa nchcui' tsa na' lo'o msu bi'. Bi' cha' juani, ¿ni cña cua'ni ta na' ji'i cu'ma nti' ma?

³⁰Nguxacu'i Cornelio cha' ji'i Pedro li'.

—Cua ngua jacua tsa nchcui' na' lo'o ycu' Ndyosi su nga'a na' ni'i re —nacu'i ji'i Pedro—, lo'o hora ti ndyalaa sca ñati' slo na' nu lacu' late' ngati, hasta ntyiji'i xee ndubi lo late' bi'. Hora cua sna nde ngusi' ndyalaa yu bi', nu lo'o bilya cacu na' li'. ³¹Nchcui' yu bi' lo'o na': “Cornelio”, nacu'i yu, “cua ndyuna ycu' Ndyosi cha' nu nchcui' nu'u lo'o Ni, jua'a cua na'a ycu' Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i; bi' cha' cua ndy'u ti' ycu' Ndyosi jinu'u. ³²Juani culo nu'u cña ji'i ngu' cha' tsa ngu' quichi' Jope; quichi' bi' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. Tsa ngu', tsa cacha' ngu' ji'i yu cha' caa yu ca nde. Cua ndi'i yu to' tyi chaca Simón nu laca cuityi quiji nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Nu lo'o tyalaa yu ca nde, li' culu'u

yu sca cha' nu tso'o tsa jinu'u." ³³Jua'a nacui ñati bi' jna' —nacui Cornelio—. Bi' cha' hora ti ngulo na' cña jil'i ngu' cha' tsa ngu' ca su ndil'i nu'u. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ndyalaa nu'u slo na' juani; bi' cha' cua ndyu'u ti'l' lcaa tya'a ya se'l' ti chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' cuna ya lcaa cha' nu cua nda ycuil' Ni lo'o nu'u cha' chcuil' lo'o ya.

**Cha' nu nchcui' Pedro lo'o
ngu' slo Cornelio**

³⁴Li' nguxana Pedro ngulu'u yu jil'i ngu' bi':

—Juani cua ngua cuayá' ti' na' cha' stu'ba tsa ndu'ni ycuil' Ndyosi lo'o lcaa ñati chalyuu —nacui—. ³⁵Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycuil' Ndyosi ña'a Ni jil'i lcaa ñati chalyuu nu chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' Ni, ñati nu ndu'ni lcaa ña'a cha' nu nti' Ni. ³⁶Cua nda ycuil' Ndyosi cha' lo'o ya nu laca ya ngu' Israel, cha' ti' ti tyil'i cresiya jil'i ñati chalyuu xquilya Jesucristo, nu laca Xu'na lcaa ñati. ³⁷Jlo tso'o ti' mā ña'a cha' nu nteje tacui tya tsubi' la loyuu re, su ca tyi ngu' judío. Clyo nda Juan cha' bi' lo'o ngu' nu lo'o ntyucuatya jil'i ngu', li' nda Jesús cha' bi' lo'o ngu' ca loyuu su cuentya Galilea. Tiya' la li' nda Jesús cha' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ngu' Israel. ³⁸Jlo ti' mā ñi'ya nguti'l' Jesús chalyuu, la cui' Jesús Nazaret. Cua ngusubi ycuil' Ndyosi Sti yu jil'i Jesús, nda la Ni juersa jil'i nu Jesús bi' nu lo'o ndyalaa Xtyi'i ycuil' Ni lo yu. Lcaa su nguta'a yu ngua'ni yu cha' tso'o lo'o ñati, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu quicha tsa, masi ñati nu ntsu'u tsa cha' ti'l' jil'i

xquilya cha' ngusñi cui'l' cuxi jil'i ngu'. Ngua'ni Jesús cña jua'a, cha' nguxtyucua ycuil' Ndyosi jil'i yu. ³⁹Cua na'a ya lcaa cña nu ngua'ni Jesús ca quichi Jerusalén, lo'o jua'a cña nu ngua'ni yu lcaa quichi tyi ngu' judío tya'a ya. Na cua nguta'a ya lo'o yu, bi' cha' chañi cha' nu nchcui' ya lo'o mā. Li' ntejeya' ngu' jil'i Jesús, ngujui'l' ca'a ngu' jil'i yu lo crusi; jua'a ngujui yu li'. ⁴⁰Pana nu lo'o ndya'a sna tsa, li' ngua'ni ycuil' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ⁴¹Li' ndu'u tucua yu nde su ndil'i ya; ná na'a lcaa ngu' quichi bi' jil'i yu, cua laca ti ñati tya'a ya na'a ya jil'i yu. Cua ngusubi ycuil' Ndyosi jil'i ya cha' culu'u ya cha' jil'i ycuil' Ni jil'i xa' ñati, bi' cha' cua na'a ya jil'i Jesús lo'o ndyu'ú yu chaca quiya'. Stu'ba ti ndyacu ya lo'o ycuil' yu li'. ⁴²Tya li' cua ngulo Jesús cña jil'i ya cha' ta ya cha' liñi jil'i ycuil' lo'o ñati, cha' cua nda ycuil' Ndyosi cña jil'i nu Jesús bi', cha' cua'ni cuayá' yu jil'i lcaa ñati chalyuu, masi nu cua ngujui, masi nu tya lu'ú. ⁴³Na cua nguscua jyo'o cusu' xi cha' lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi nu ngua sa'ni; lcaa quityi bi' nchcui' cha' ntsu'u cha' caa sca ñati tlyu lo yuu chalyuu tyempo nde loo la; bi' laca nu cuityi yabe' nu ntsu'u jil'i lcaa ñati, si xñi ngu' cha' jil'i yu, nacui cha' nu nscua lo quityi bi'. Na cua ndyalaa yu bi' lo yuu re juani, Jesús naa yu.

**Ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi
ne' cresiya jil'i ngu' xa' tsu'**

⁴⁴Tya ndu Pedro nchcui' lo'o ngu' bi', lo'o li' ndyalaa Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nclyu'u Pedro jil'i ngu'. ⁴⁵Ndube tsa ti'

ñati jil'i Jesucristo tya'a ndya'a Pedro. Ngu' judío laca ngu' bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o ngu' xa' tsu', cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i ngu'. ⁴⁶Li' jlo ti' nu ngu' judío bi', cha' chañi cha' cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni jil'i Cornelio lo'o jil'i tya'a yu, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nchcui' ngu' bi' cha'cña jil'i ngu' xa' quichi, masi bilya chcu'i ngu' jua'a nquicha'. Lo'o jua'a lye tsa ngua'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycu'i Ndyosi. Li' nchcui' Pedro lo'o tya'a ndya'a yu:

⁴⁷—Ñi'ya nu lo'o ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'na, la cui' jua'a cua ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' re juani —nacui' Pedro jil'i tya'a ndya'a yu—, bi' cha' tso'o la si tyucuatya na jil'i ngu' re.

⁴⁸Li' nchcui' ngu' bi' lo'o ñati tya'a Cornelio bi':

—Tso'o la si tyucuatya ya jil'i ma juani, cha' ca cuayá' ti' ngu' quichi re cha' ñati jil'i Jesucristo laca ma.

Lo'o li' xa' nchcui' nu ngu' ca tyi lo'o Pedro cha' tyanu yu la xi lo'o ngu' bi'.

Nchcui' Pedro lo'o ñati jil'i Jesucristo ca Jerusalén

11 Cua ngujui cha' jil'i quiña'a ñati nu ndi'i loyuu su cuentya Judea, cha' lo'o ngu' xa' tsu' cua ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús; cua ngujui cha' jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo, lo'o jua'a cua ngujui cha' bi' jil'i lcaa ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i ca bi'. ²Bi' cha' lo'o nguxtyuu Pedro ñaa yu nde quichi Jerusalén, ndyacu tya'a yu lo'o xi ngu' judío nu ngusñi cha' jil'i Jesús, pana ña'a ti tya tiji' ti' ngu' jil'i cha' cusu'. ³Li' nchcuane ngu' jil'i Pedro:

—¿Ni cha' laca ndyaa nu'u slo ngu' xa' tsu'? —nacui' ngu' jil'i Pedro—. ¿Ni cha' laca ndyacu nu'u stu'ba ti lo'o ngu' bi'?

⁴Li' nchcui' Pedro lo'o ngu' ñi'ya nu ngua lo'o ndyaa yu slo ngu' bi':

⁵—Ngua sca tsá nga'a na' ca quichi Jope —nacui' Pedro—. Laja lo'o nchcui' na' lo'o ycu'i Ndyosi, li' ñaa sca xcalá na'. Laja lo'o nchcui' xcalá, li' nguxña'a na' nde cua; ñi'ya sca tasá tlyu, jua'a ña'a na nu lijya ndati'i nde cua cha' ca'ya nde lo yuu. Ca ta'a jacua jyaca tasá bi' ntucua juu, jua'a tso'o ti lijya tasá bi' ndati'i lo yuu ca su nga'a na'.

⁶Li' na'a tsa na' jil'i na nu ntsu'u ne' tasá bi', cha' na'a na' cha' ntsu'u tyuu tsa lo na'ni: ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni tyaala, lo'o jua'a ntsu'u cuaña, ntsu'u na'ni lu'be. ⁷Li' nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o na': “Pedro”, nacui' Ni, “cujui clya nu'u jil'i na'ni cua cha' cacu nu'u jil'i”. ⁸Lo'o li' nguxacui' na' cha' jil'i Ni: “Ná nchca 'na cacu na'ni nu ña'a jua'a, Xu'na”, nacui' na' jil'i Ni. “Ni sca quiya' bilya cacu na' jil'i na'ni cuxi jua, cha' nchcui' cuare cha' ná tso'o cacu ya na'ni nu ña'a jua'a.” ⁹Li' xa' nguañi nchcui' ycu'i Ni nde cua: “Ná tso'o ñacu'i nu'u cha' laca bi' na'ni cuxi, cha' na cua nacui' ycu'i Ndyosi cha' laca bi' na'ni lubii”. ¹⁰Sna quiya' nteje tacui cha' bi' su nga'a na', li' nguxtyacui tasá bi' ndyaa nde cua chaca quiya'. ¹¹Hora ti ndyalaa sna tya'a ñati ca ni'i su nga'a na' li'. Cua ngulo sca ngu' quichi Cesarea cña jil'i ngu' bi', cha' caa ngu' su ndi'i na'. ¹²Nchcui' Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o na' li', cha' ná culacua tsa ti' na', cha' tsa'a na'

lo'o ngu' bi'. Ca ta'a scua ñati re ndyaa ngu' lo'o na' slo ñati bi' ca quichi Cesarea. ¹³Li' nda nu cusu' bi' cha' lo'o ya ñi'ya ngua cha' bi'. Cua na'a yu sca xca jil'i ycu' Ndyosi nu ndyat'i lijya ni'i jil'i yu cha' ta sca cha' lo'o yu: “Culo nu'u cña jil'i msu jinu'u”, nacui xca bi' jil'i nu cusu' bi', “cha' tsa msu ca quichi Jope, cha' tsa cacha' jil'i Simón Pedro cha' caa yu ca nde. ¹⁴La cui' Simón bi' ta cha' lo'o nu'u, lo'o lcaa tya'a nu'u, cha' caja ñi'ya nu cua'ni lyaá ycu' Ndyosi jil'i ma.” Jua'a nacui xca bi' jil'i nu cusu' bi'. ¹⁵Li' ndyalaa ya ca to' tyi ngu' bi'. Nguxana na' ngulu'u na' cha' jil'i ngu', lo'o li' hora ti ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi lo ngu'. La cui' ñi'ya ndyanu Xtyi'i ycu' Ni ne' cresiya ji'na nu ngua tya clyo, la cui' jua'a ndyanu Xtyi'i Ni ne' cresiya jil'i ngu' bi' li'. ¹⁶Ntsu'u ti' na' li', cha' tya tsubi' la nchcui' ycu' nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: “Tsubi' cua ntyucuatya Juan jil'i ñati lo'o hitya ti”, nacui, “pana xa' ña'a cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca lubii cresiya jil'i ma nu lo'o tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i ma”. ¹⁷Na cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni jil'i ngu' xa' tsu' la cui' ñi'ya nu nda Ni Xtyi'i ycu' Ni ji'na, nu lo'o ngusni na cha' jil'i Jesucristo nu Xu'na na; bi' cha' ná tso'o si cua'a na cña nu ndu'ni ycu' Ndyosi lacua.

¹⁸Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', nga'aa ngua chcui' tyaala ngu' bi' lo'o Pedro. Li' ngua'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li':

—Ndyosi Sti ya, tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' xa' tsu', masi si'i ngu'

judío laca ngu' bi' —nacui ngu' jil'i ycu' Ndyosi—. Ndu'ni nu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi'.

Ñati jil'i Jesucristo nde quichi Antioquía

¹⁹Cua sa'ni xi ngua lo'o ndyujui ngu' jil'i Esteban, lo'o la cui' tyempo bi' ngua ti' ngu' xcube' ngu' jil'i lcaa ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesús; bi' cha' tyuu tsa tya'a ngu' bi' ndatsu' ngu' ndyaa ngu' tyijyu'. Ntsu'u ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Fenicia, ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Chipre, lo'o jua'a ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca quichi Antioquía. Lcaa su ndyaa ngu' ngulu'u ngu' cha' tso'o jil'i Jesucristo jil'i tya'a ngu' judío ti, ná ngulu'u ngu' cha' bi' jil'i xa' ñati. ²⁰Tiya' la li', ndyaa xi xa' la ñati jil'i Jesús ca quichi Antioquía; ngu' ca tyi loyuu su cuentya Chipre lo'o jua'a loyuu su cuentya Cirene laca ngu' bi'. Nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' quichi, masi lo'o ngu' judío, masi lo'o xa' ñati; ngulu'u ngu' cha' tso'o jil'i Jesucristo jil'i lcaa ngu' quichi bi'. ²¹Tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i ngu' xqui'ya Jesús nu Xu'na na, bi' cha' ngusni quiña'a ñati cha' jil'i ycu' Ni, bi' cha' nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' jil'i clyo.

²²Li' ngujui cha' bi' jil'i taju ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i nde Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' lo'o Bernabé cha' tsa yu ca quichi Antioquía. ²³Li' ndu'u Bernabé ndyaa yu, ndyalaa yu ca quichi bi', na'a yu ñi'ya laca cha' tso'o nu ngua'ni ycu'

Ndyosi lo'o ngu' bi'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Bernabé li'. Nda yu sca cuii lo'o taju ñati jii Jesucristo ca bi', cha' tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña lcaa tsá, lcaa ña'a cña nu nti' ycui' nu Xu'na na cha' cua'ni na. ²⁴Tso'o tsa tyiquee Bernabé; cua ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jii yu, lo'o jua'a tso'o tsa jlya ti' yu jii Jesucristo. Bi' cha' quiña'a la ñati' cua ngusñi ngu' cha' jii nu Xu'na na xqui'ya nu Bernabé bi' li'.

²⁵Lo'o li' ndu'u yu bi' ndyaa yu nde quichi Tarso, ndyaana yu jii Saulo. Lo'o nquije yu jii, li' ngutu'u yu ñaa lo'o yu jii Saulo ca quichi Antioquía chaca quiya'. ²⁶Li' nguti'i ngu' sca yija lo'o taju ñati jii Jesucristo ca bi', nclu'u ngu' jii quiña'a ñati. Quichi Antioquía bi' ngua su ngutu'u suu cha' nu nchcui' ngu' cha' ngu' cristiano laca ñati nu ngusñi cha' jii Jesucristo.

²⁷Tyempo bi' ndyalaa tucua sna la tya'a ñati nu ngua tu'ba jii ycui' Ndyosi. Ndu'u ngu' quichi Jerusalén ndyalaa ngu' quichi Antioquía li'.

²⁸Agabo naa tsaca ngu' bi'. Cua nda Xtyi'i ycui' Ndyosi sca cuii lo'o nu Agabo bi' cha' chcui' yu lo'o ngu'. Li' nchcui' Agabo lo'o ngu' cha' cua caa ti sca jbi'ña tlyu tsa tyucui ña'a chalyuu. Chañi cha' jua'a ngua cha' nu nda Agabo bi', pana nde loo la ngua cha' bi', nu lo'o ngua Claudio rey nu laca loo. ²⁹Li' ngüñi cha' jii ñati jii Jesús lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' msta jii tya'a ti' ti ngu', ngu' nu ndi'i quichi su cuentya Judea. ³⁰Jua'a ngua'ni ngu' li'. Nda ngu' msta bi' jii Bernabé lo'o jii Saulo cha' tsa lo'o ngu' jii, cha' ta ngu'

cñi bi' jii ngu' cusu' ca bi'. Li' tacha ngu' cñi bi', caja xi ndaca ti jii tya'a ti' ti ngu'.

**Ndyujui ngu' jii Jacobo lo'o
ngusu'ba ngu' jii Pedro ne' chcuá**

12 Nu ngua tyempo bi', rey nu ngua naa Herodes ni, nchcube' tsa jii ñati jii Jesucristo. ²Ngulo rey bi' cña jii msu jii cha' cujuui ngu' jii Jacobo lo'o maxtyi. (Jacobo bi' ngua tya'a ngula Juan.) ³Chaa tsa ti' ngu' judío cha' ndyujui rey jii Jacobo, bi' cha' lo'o jii Pedro ntejeya' nu rey bi' li'. La cui' tsá nu ngusñi rey jii yu, li' ngua sca ta'a jii ngu' judío, ta'a nu lo'o ndacu ngu' xlyá tiji nu ná lo'o scua tiye' ndya'. ⁴Ntejeya' ngu' jii Pedro, li' ndyaa lo'o ngu' jii, ngusu'ba ngu' jii ne' chcuá. Li' ndyatú jacua latya sendaru cuá jii, jacua tya'a sendaru ntsu'u jii sca latya ngu'; ndi'i ngu' bi' cuá to' ni'i chcuá su ntsu'u Pedro. Nu lo'o tye tsá ta'a pascua, li' tyu'u ti'i lcaa ngu' quichi cha' cua'ni cuayá' nu Herodes bi' jii Pedro, nti' ycui' rey bi'; ⁵bi' cha' ntsu'u cha' ña'asi jii tso'o sendaru jii yu lo'o ntsu'u yu ne' chcuá. Pana laja li' lye tsa nchcui' tya'a ñati jii Jesucristo lo'o ycui' Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni jii Pedro.

**Nclyo ycui' Ndyosi
jii Pedro ne' chcuá**

⁶Cua ngua talya li'. Chaca tsá cua culo ti Herodes jii Pedro cha' ca cuayá' jii yu slo ngu' quichi bi'. Cua ngusca' ngu' jii Pedro lo'o tucua tya'a carena, sca carena ntsu'u ya' sca sendaru. Lo'o jua'a ndu xa' la sendaru cuá toni'i chcuá nde liya'.

Li' ngua'ya xcalá ti Pedro. ⁷Laja lo'o laja' ti yu, hora ti ndu'u tucua sca xca' jil'i ycuu' Ndyosi su nga'a' yu. Tso'o tsa xee ngulane ne' ni'i' chcuá li'. Nguxtyu'u xca' bi' jil'i Pedro, nchcui' xca' lo'o yu li':

—Tyatu clya nu'u —nacui' xca' bi' jil'i yu.

Hora ti ndyatil' carena chcuá nu ndyaaca' ya' yu. ⁸Xa' nchcui' xca' lo'o yu li':

—Xca' nu'u sii' —nacui'—. Xu'ba nu'u caña quiya'.

Ngua'ni Pedro jua'a, lo'o li' nchcui' xca' lo'o yu chaca quiya':

—Quixii nu'u te' quicha' hichu'. Ya'a clya tyu'u lca'a nu'u jna' —nacui' xca' bi' jil'i.

⁹Li' ndu'u lca'a Pedro jil'i xca' bi', pana ná ngua tii yu cha' chañi cha' ndyalaa xca' jil'i ycuu' Ndyosi slo yu; ngua ti' yu cha' laja xcalá ti yu ngua cha' bi'. ¹⁰Nteje tacui ngu' slo sendaru nu nga'a' cua ne' ni'i' chcuá, lo'o jua'a nteje tacui ngu' slo xi xa' la sendaru nu nga'a' cua. Li' ndyalaa ngu' ca tonil'i chcuá tlyu, xcui' chcuá laca tonil'i bi'. Lo'o li' ndyaala tonil'i bi' ycuu' ti; jua'a ngua ngutu'u ngu' to' calle, ndyaa ngu' ndyalaa ngu' nde sca jyaca' calle bi'. Lo'o li' ndu'u nu xca' bi' ndyaa, chaca tya Pedro ndyanu calle bi'. ¹¹Li' nda Pedro cuentya:

—Juani nchca cuayá' ti' na' cha' cua ngulo ycuu' nu Xu'na na' cña jil'i xca' bi' jil'i Ni, cha' nu ñaa ngulo jna' ni'i' chcuá jua —nacui' yu—. Ngua ti' Herodes xcube' jna', cha' xña'a tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío tya'a na' ña'a ngu' jna'; pana ná ngua jil'i cua'ni cña cuxi bi'.

¹²Ngulacua tsa ti' Pedro su ndu ycuu' ti yu. Nu lo'o ngua cuayá' ti'

yu, li' ndyaa yu ca slo María xtya'a Juan Marcos. Ca ni'i' bi' ndyu'u ti'i tyuu' tya'a ñati' jil'i Jesús, nchcui' ngu' lo'o ycuu' Ndyosi. ¹³Ngujui'i ya' yu tonil'i, lo'o li' sca nu cuna'a cuañi nu naa Rode, bi' nu ndyaa na'a tonil'i. Ña'a ndu ti nu cuna'a bi' tonil'i nde ni'i' ti. ¹⁴Hora ti ndyuloo nu cuna'a bi' xtyi'i Pedro lo'o nchcui' yu. Chaa tsa ti' cho' li'. Ngusna cho' ndyaa chcuu' lo'o tya'a ndil'i cho' ni'i' bi', pana ña'a ti tya ndu ycuu' Pedro nde liya' cha' bilya saala ngu' tonil'i.

¹⁵—Cua ngua tonto hique nu'u —nacui' ngu' jil'i Rode li'.

Pana lye la nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' li', cha' chañi cha' Pedro laca nu ndu tonil'i bi' nde liya'.

—Si'i —nacui' ngu' li'—. ¿Ha si'i nu xca' jil'i ycuu' Ndyosi nu ña'asi'i jil'i Pedro laca bi'? —nacui' ngu' jil'i.

¹⁶Ña'a ti tya ndu Pedro nde liya' ntyijil'i ya' yu tonil'i. Li' ndyaa ngu' cha' saala ngu' tonil'i. Lo'o na'a ngu' jil'i Pedro ndu, li' ndube tsa ti' ngu' cha' cua ndyalaa ycuu' yu. ¹⁷Ngua'ni ya' yu jil'i ngu' li', cha' ca ti' ti ngu'. Ndacha' yu jil'i ngu' ñi'ya ngua lo'o ngua'ni ycuu' Ndyosi nu Xu'na na cha' tso'o cha' ngulo Ni jil'i yu ne' chcuá.

—Chcui' ma' lo'o Jacobo lo'o lcaa ngu' tya'a ndya'a na —nacui' Pedro jil'i ngu'—, ta ma' cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycuu' Ni lo'o na' lo'o ngulo Ni 'na ne' chcuá.

Ndu'u yu ni'i' ndyaa yu xa' se'i li'.

¹⁸Nu lo'o nguxee chaca tsa quiña'a tsa ngulacua ti' sendaru bi', cha' nga'aa ngua cuayá' ti' ngu' macala ndyaa Pedro. ¹⁹Li' ngulo rey Herodes cña jil'i sendaru cha' tsa ngu' tsaana ngu' jil'i yu. Ndyaa

ngu' li', pana nga'aa nquiye yu jil'i sendaru bi'. Li' nchcuane Herodes jil'i sendaru nu nga'a cua jil'i Pedro ni'l'i chcuā, pana nga'a ndyiji ñi'ya nu xacui sendaru cha' jil'i rey, cha' ná jlo ti' ngu' ñi'ya ngua jil'i Pedro; bi' cha' ngulo Herodes cña jil'i xa' sendaru cha' cujuui ngu' jil'i lcaa sendaru nu ngua'a cua jil'i nu Pedro bi'. Li' ndu'u rey bi' loyuu su cuentya Judea, ndyaa ca quichi Cesarea, cha' ca bi' tyi'l'i xi ngua ti'.

Ngujuii Herodes

²⁰Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu Herodes bi' jil'i ngu' quichi Tiro, lo'o jua'a jil'i ngu' quichi Sidón. Nu ngua tya clyo la cua nda rey Herodes na cacu ngu' quichi bi', lo'o li' nga'aa nda rey na cacu ngu', cha' ñasi' tsa ti' rey ña'a jil'i ngu'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichi bi' lo'o tya'a ngu', cha' tsaā ngu' slo rey cha' chcu' ngu' lo'o. Li' tso'o tsa nchcu' ngu' quichi lo'o nu cusu' Blasto nu laca cña jil'i rey bi'; bi' cha' tso'o nchcu' nu Blasto bi' lo'o rey cuentya jil'i ngu' quichi bi', cha' tyaala' cha' jil'i rey lo'o ngu' bi'. ²¹Li' ngusta Herodes sca tsā cha' tyu'u ti'l'i ngu' sca se'l'i ti. Ndyacu' Herodes lcaa late' tso'o nu ntsu'u jil'i cha' laca rey, ndyaa ntucua lo yaca xlya tso'o su ntyucua ycu' rey, cha' ta sca cuij lo'o ngu' nu lo'o ndyu'u ti'l'i ngu' slo. Li' nguxana rey nda cuij lo'o ngu' bi'. ²²Cuij tsaā ngusi'ya lo'o ngu' jil'i rey li':

—Ndyosi laca nu'u —nacui ngu' jil'i rey—. Si'i sca ñati chalyuu ti laca nu'u nu nchcu' lo'o cuare juani.

²³Hora ti ndyalaa sca xca jil'i ycu' Ndyosi slo rey cha' ta sca quicha tlyu jil'i nu Herodes bi', ndyat' conu'

ne' rey bi' li'. Ti'l' tsa ne' rey li', cha' ndyacu conu' bi' ne'. Ngujuii rey li', cha' cua nda chacuayá' jil'i ngu' cha' ngua'ni tlyu ngu' jil'i rey ñi'ya nu ndu'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi; masi sca ñati chalyuu ti ngua rey bi', pana nda chacuayá' cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i.

²⁴Li' quiña'a tsa ñati ndyuna cha' jil'i ycu' nu Xu'na na, ndyat' la ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo li'.

²⁵Nu lo'o cua ndye cña jil'i Bernabé lo'o Saulo ca quichi Jerusalén, li' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichi Antioquía chaca quiya'. Ñaa lo'o ngu' jil'i Juan, la cui' nu naa Juan Marcos.

Nguxana Bernabé lo'o Saulo ngua'ni ngu' cña jil'i ycu' Ndyosi

13 Nu taju ñati jil'i Jesucristo ca quichi Antioquía bi' ni, laja ngu' bi' ntsu'u xi ngu' nu laca tu'ba jil'i ycu' Ndyosi. La cui' jua'a laja ngu' bi' tya ntsu'u la xa' tya'a ngu' nu tso'o tsa nclyu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i tya'a ngu'; ngu' nu nclyu'u jil'i tya'a ngu' ngua Bernabé, lo'o Simón nu ngata, lo'o Lucio Cirene, lo'o Saulo, lo'o Manaén. (Nu Manaén bi' ngua tya'a miña'a Herodes nu laca gobernador jil'i loyuu su cuentya Galilea.) ²Ngua sca tsā nu lo'o tyucui tsā ná ndyacu ngu' taju bi', xqui'ya cha' ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na. Li' nchcu' Xtyi'l' ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Ta mā chacuayá' jil'i Bernabé lo'o jua'a jil'i Saulo, cha' tsaā ngu' xa' quichi cha' cua'ni ngu' cña nu ta na' jil'i ngu' cha' cua'ni ngu' —nacui ycu' Ndyosi jil'i ngu'.

³Tyuu hora ná ndyacu ngu' li', cha' tsa cu' ti nchcu' ngu' lo'o ycu'

Ndyosi. Li' ngusta ya' lcaa tya'a ñati ji'i Jesucristo bi' hique Bernabé, lo'o jua'a hique Saulo, cha' tso'o ti tsaangu' ca su cua'ni ngu' cña cuentya ji'i ycuu' Ndyosi.

**Nda ngu' cha' ji'i ycuu' Ndyosi
ca loyuu su cuentya Chipre**

⁴Li' ndyaa Bernabé lo'o Saulo ca quichi Seleucia cha' tyatí ngu' ne' yaca ni'i, cha' tsaangu' chaca tsu' tyujo'o ca loyuu su naa Chipre. Ca bi' cua'ni ngu' cña nu ngulo Xtyi'i ycuu' Ndyosi ji'i ngu'. ⁵Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quichi Salamina. Lo'o ndyalaa ngu' chaca tsu' bi', li' ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa ji'i ngu' judío quichi bi', cha' culu'u ngu' cha' ji'i ycuu' Ndyosi ji'i ñati nu ndi'i ne' laa bi'. Tyempo bi' tya ndya'a Juan lo'o ngu' cha' xtyucua ji'i ngu'. ⁶Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyuu tya'a quichi nde Chipre bi', ndyaa ngu' ndyalaa ngu' ca quichi Pafos li'. Quichi bi' ndyacu tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu cucha'a tsa nu naa Barjesús. Ngu' judío laca nu qui'yu bi', lo'o jua'a nacui yu cha' laca yu tu'ba ji'i ycuu' Ndyosi; pana si'i cha' liñi nda yu. ⁷Ndi'i nu cucha'a bi' slo gobernador nu naa Sergio Paulo. Ngua tsa nu gobernador bi', lo'o jua'a nti' tsa cuna cha' ji'i ycuu' Ndyosi; bi' cha' nguane gobernador ji'i Bernabé lo'o ji'i Saulo cha' caa ngu' ca slo, cha' culu'u ngu' cha' bi' ji'i. ⁸Pana ná ndiya ti' nu cucha'a bi' nu lo'o ndyuna gobernador cha' ji'i ycuu' Ndyosi. (Elimas naa nu cucha'a bi' cha'cña ji'i ngu' quichi Pafos bi'.) Lye tsa nxuu tya'a yu lo'o Saulo lo'o Bernabé, cha' cua nti' yu cua'a yu ji'i

gobernador cha' nga'aa xñi nu cusu' bi' cha' ji'i ycuu' Ndyosi nu nchcui' ngu' lo'o. ⁹Li' na'a tsa Pablo ji'i nu cucha'a bi'. (Nu juani naa Pablo nu ngua naa Saulo clyo.) Xtyi'i ycuu' Ndyosi laca nu nda juersa ji'i nu Pablo bi', ¹⁰bi' cha' nchcui' lo'o nu cucha'a bi':

—Lye tsa ñilo'o nu'u ji'i ngu' — nacui Pablo ji'i nu cucha'a bi'—. Liye' tsa ti' nu'u ña'a nu'u ji'i ya, cha' msu ji'i nu xña'a laca nu'u — nacui—. Ndaca'a tsa nu'u ji'i ngu' cha' ná cua'ni ngu' sca cha' tso'o ti; bi' cha' juani culo na' cña jinuu' cha' nga'aa cua'a nu'u ji'i ngu' nu nti' xñi cha' ji'i ycuu' Ndyosi nu Xu'na ya. ¹¹Xcube' nu Xu'na ya jinuu' juani, cha' nga'aa caja ñi'ya ña'a nu'u xee cua; tyuu tsa tyanu cuityi' ti nu'u li'.

Hora ti ngua cuityi' yu cucha'a bi' li', nga'aa ngua ña'a yu tsiya' ti. Li' nclyana yu ji'i sca ñati nu xñi ya' yu cha' tsa lo'o ji'i yu nde liya'. ¹²Lo'o na'a gobernador cha' ngua cuityi' nu cucha'a bi', li' hora ti ngusñi nu cusu' bi' cha' ji'i Jesucristo. Jua'a ndube tsa ti' nu cusu' bi' ji'i cha' nu ngulu'u ngu' ji'i cuentya ji'i ycuu' nu Xu'na na.

**Ndyaa Pablo lo'o Bernabé ca
quichi Antioquía Pisidia**

¹³Lo'o li' ndu'u Pablo lo'o tya'a ndya'a yu, ndu'u ngu' quichi Pafos ndyaa ngu'. Ndyatí ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o, ndyalaa ngu' ca quichi Perge ca loyuu su cuentya Panfilia li'. Nga'aa ndya'a Juan lo'o ngu' li', na cua ndyaa yu quichi tyi yu. ¹⁴Ndu'u ngu' quichi Perge ndyaa ngu' chaca

quichĩ Antioquía ca loyuu su cuentya Pisidia. Nu ngua tsá ta'a nu ndi'ĩ cña' ngu', li' ndyatĩ Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ne' laa ji'ĩ ngu' judío. Ca bi' ndyaa tucua ngu' xi.

¹⁵Li' nchcui' sca nu cusu' lo quityi ji'ĩ ycuí' Ndyosi cha' cuna lcaa ñati nu ndi'ĩ ne' laa bi'; nchcui' lo quityi nu nscua cña nu ngulo Ni ji'ĩ ngu', li' nchcui' nu cusu' bi' sca cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'ĩ ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni. Lo'o li' nchcuane nu cusu' nu laca loo ne' laa bi' ji'ĩ Pablo lo'o Bernabé:

—¿Ha ntsu'u sca cuij ji'ĩ mā cha' ta mā lo'o ya juani? —nacui' ji'ĩ ngu'.

¹⁶Li' ndyatũ Pablo ngua'ni ya' yu ji'ĩ ngu' cha' cua'a jyaca ngu' ji'ĩ yu. Nchcui' Pablo lo'o ngu' li':

—Tyu'u cha' clyu ti' ji'ĩ mā cua'a jyaca mā ji'ĩ cha' nu chcui' na' lo'o mā juani —nacui' Pablo ji'ĩ ngu'—. Ngu' Israel laca na, lo'o jua'a ndu'ni tlyu na ji'ĩ ycuí' Ndyosi. ¹⁷La cui' ycuí' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'ĩ, la cui' Ni laca nu ngusubi ji'ĩ jyo'o cusu' ji'na cha' tyu'u tucua quiña'a ñati ji'ĩ ngu' nde loo la. Tya ndi'ĩ jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto lo'o ndyatũ quiña'a tsa tya'a ngu', masi si'ĩ quichĩ tyi ngu' ngua quichĩ bi'. Li' tlyu tsa cña ngua'ni ycuí' Ndyosi, cha' ngulo Ni ji'ĩ jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto bi'. Jua'a ngua cuayá' ti' xa' ñati chalyuu cha' tonu tsa cña nu ndu'ni ycuí' Ndyosi nde chalyuu. ¹⁸Nu lo'o nguta'a ngu' loyuu btyi bi' tya tu'ba yija, ndalo tsa tyiquee ycuí' Ni ji'ĩ jyo'o cusu' ji'na li', masi quiña'a tsa cha' cuxi ngua'ni ngu' bi'. ¹⁹Li' ngua'ni tye Ni cha' ji'ĩ cati tya'a nación ñati nu nguti'ĩ loyuu su cuentya Canaán,

la cui' ñati nu nguti'ĩ loyuu bi' tya clyo la; nda Ni yuu bi' cha' caja su tyi'ĩ jyo'o cusu' ji'na li'. ²⁰Lo'o jua'a nda Ni ñati nu ngua loo ji'ĩ jyo'o cusu' ji'na cuentya ji'ĩ ycuí' Ndyosi. Li' cua ndya'a jacua siyento cla'be yija, tya lo'o ndyalaa ngu' loyuu Canaán bi', ña'a cuayá' nu ngula jyo'o Samuel nu ngua tu'ba ji'ĩ ycuí' Ndyosi. ²¹Li' ngüijña ngu' ji'ĩ ycuí' Ndyosi cha' ta Ni sca rey cha' caca loo ji'ĩ ngu', bi' cha' nda Ni ji'ĩ jyo'o Saúl sñi' Cis ji'ĩ ngu'; ngua yu bi' loo ji'ĩ ngu' tu'ba yija li'. Jyo'o Saúl bi' ngua tya'a ñati ji'ĩ ngu' Benjamín. ²²Nu lo'o ndye tu'ba yija, li' nga'aa nda Ni cña bi' ji'ĩ yu bi', nda Ni jyo'o David cha' caca loo ji'ĩ ngu' cña su ndu Saúl nquicha'. Cua nchcui' ycuí' Ndyosi cha' ji'ĩ nu jyo'o David bi': “Ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'ĩ David sñi' Isai”, nacui' ycuí' Ndyosi. “Cua nda na' cuentya cha' laca yu bi' sca ñati nu tyaja'a cua'ni lcaa cña nu nti' na' cha' cua'ni yu.” ²³Cua sa'ni nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o na cha' nde loo la cala sca ñati tya'a ji'ĩ jyo'o David bi', nu cua'ni lyaá ji'ĩ lcaa na nu laca na ngu' Israel; yu bi' laca Jesús. ²⁴Nu lo'o bilya xana Jesús culu'u cha' ji'ĩ ngu' tya'a quichĩ tyi na, nda jyo'o Juan cha' lo'o ngu' tya'a na, cha' ca tyuju'u ti' ngu' tya'a na ji'ĩ qui'ya nu ntsu'u ji'ĩ ngu' lo'o ycuí' Ndyosi. Lo'o li' ntyucuatya jyo'o Juan bi' ji'ĩ ngu' nu ngusñi cha' bi'. ²⁵Nu lo'o cua tye ti cña ji'ĩ jyo'o Juan bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' tya'a quichĩ tyi na ndi'ya: “Xa' ñati ntajatya mā ji'ĩ”, nacui' Juan ji'ĩ ngu'; “si'ĩ na' laca”, nacui' yu. “Ca nde loo la caa sca ñati nu tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'ĩ. Lo'o

na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'lo tsa caca tyiquee na' masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata ti." Jua'a nchcui' jyo'o Juan cuentya ji'i Jesús.

²⁶Lcaa na nu laca na la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham, lo'o jua'a lcaa ma nu ndaquiya' ma ji'i ycu'i' Ndyosi, cuentya ji'i lcaa na laca cha' tso'lo nu nda Ni lo'o na, cha' tso'lo nu nchcui' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni ji'i ñati chalyuu. ²⁷Ná ngua cuayá' ti' ngu' quichi' Jerusalén tilaca laca Jesús, lo'o jua'a ná ngua cuayá' ti' ngu' nu laca loo ji'i quichi' bi' tilaca laca yu. Ná nda ngu' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi sa'ni; masi ndyuna ngu' lo'o ndya'a nchcui' ngu' lo' quityi bi' ne' laa lcaa tsá nu ndi'i cña' ngu', ná nda ngu' cuentya si cha' ji'i ycu'i' Jesús nchcui' quityi bi'. Bi' cha' cuxi tsa cña ngua'ni ngu' lo'o Jesús nu lo'o ngusta ngu' qui'ya ji'i yu. La cui' tya'a cña nu nguscua jyo'o cusu' lo' quityi cha' cua'ni ngu' lo'o yu, cua ngua'ni ngu' li'. ²⁸Masi ná ntsu'u qui'ya ji'i Jesús tsiya' ti, ngüijña ngu' ji'i gobernador, la cui' nu Pilato bi', cha' culo cña ji'i ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Jesús. ²⁹Nu lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cha' ñi'ya nchcui' lo' quityi bi' cha' caca ji'i Jesús, li' nda'ya ngu' ji'i jyo'o bi' su nga'a lo' crusi, nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi' li'. ³⁰Pana ngua'ni ycu'i' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya' li'. ³¹Tyuu tsá ndu'u tucua ycu'i' ca Jesús su ndi'i ngu' tya'a ndya'a yu. La cui' ngu' nu cua ñaa lo'o yu tya lo'o ndu'u ngu' nde Galilea ñaa ngu' ca quichi' Jerusalén, bi' ngu' laca

nu nda cha' liñi ji'i Jesús lo'o ñati juani.

³²Lo'o juani cua lijya ya ca nde cha' culu'u ya cha' tso'lo ji'i ycu'i' Ndyosi bi' ji'i cu'ma. Tya sa'ni la cua ngüiñi cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na; ³³lo'o nu juani cua ngua'ni Ni cha' bi' cuentya ji'na, nu lo'o cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Ndi'ya nchcui' Salmo nu nchca tyucuaa cha' ji'i Jesús: "Sñi' na' laca nu'u", nacu'i ycu'i' Ni ji'i Jesús. "Juani cua ngua'ni na' cha' tyu'ú nu'u chalyuu." ³⁴Chaca cha' nchcui' quityi cha' ji'i ycu'i' Ndyosi cha' tyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ndyujuii ngu' ji'i, lo'o jua'a nchcui' quityi bi' cha' ná quiñu'u cuaña' Jesús ne' cuaá. "Ta na' lcaa cha' tso'lo ji'i ma, la cui' ña'a cha' tso'lo nu nchcui' na' lo'o David cha' caca ji'i ma", nacu'i ycu'i' Ni. ³⁵Lo'o jua'a ntsu'u chaca Salmo, chaca ji'i ji'i ycu'i' Ndyosi, nu nchcui' ñi'ya nu nacu'i Jesús ji'i ycu'i' Ni: "Jlo ti' na' cha' ná ta nu'u chacuayá' quiñu'u cuaña' na', cha' na' lacá Sñi' ycu'i' nu'u", nacu'i. ³⁶Ngua'ni jyo'o David cña ji'i ycu'i' Ndyosi lcaa tyempo lo'o nguti'i nu cusu' bi' chalyuu. Lo'o ngujuii yu, li' nguxatsi' ngu' ji'i se'i ti lo'o xa' la jyo'o cusu' ji'na; ndye cuaña' yu ngutsu' li'. ³⁷Pana Jesús ni, ná ngunu'u cuaña' Jesús lo'o nguatsi' yu, xqui'ya cha' ngua'ni ycu'i' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ³⁸Bi' cha' ntsu'u cha' ca cuayá' ti' lcaa cu'ma, cha' xqui'ya Jesús cua'ni clyu ti' ycu'i' Ndyosi ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma; ³⁹taca tyu'u laja ti ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma si xñi ma cha' ji'i Jesús. Ná ndu'ni cha' masi

tso'o tsa ndaquiya' mā jil'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni, ná nchca jil'i cha' bi' cui'tyi qui'ya nu ntsu'u jil'i mā. ⁴⁰Tso'o la si cui'ya mā cuentya cha' ná tyacua cha' cuxi jil'i mā, la cui' cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya jil'i cu'mā nu nchcui' ndi'ya:

⁴¹ Clyacua tso'o ti' mā, lcaa cu'mā nu nti' mā xtyi lo'o mā jil'i ycu'i' Ndyosi;

cube xi ti' mā, tyaa mā cuaana ti li'.

Ycu'i' Ndyosi laca na', nu tlyu tsa cña tonu cua'ni na' tyempo nu ndi'i mā chalyuu, nacui' Ni.

Ná caca jlyu ti' mā cha' ndu'ni na' cña bi' tsiya' ti,

masi tso'o tsa culu'u ñati' ñi'ya laca cha' bi' jil'i mā.

Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu' li'.

⁴²Na cua tyu'u ti ngu' ne' laa tsa ngu', lo'o li' ngüijña tsa tyuu tya'a ñati' bi' jil'i Pablo lo'o jil'i Bernabé cha' culu'u la ngu' cha' jil'i Jesús jil'i ngu' chaca quiya' ca xnu' tsa.

⁴³Jua'a lo'o ndye ndyu'u ti'i' ngu' ne' laa bi', li' ndyaa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé. Tyuu tya'a ngu' judío ndyaa ngu' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a xa' ñati' nu ndu'ni tlyu jil'i ycu'i' Ndyosi stu'ba ti lo'o nu ngu' judío bi', la cui' ti ndyaa ngu' lo'o ngu' bi' li'. Ngulu'u la ngu' bi' jil'i nu quiña'a ngu' bi' li', cha' tso'o ti tyanu cha' jil'i Jesús tyiquee ngu', cha' ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i' Ndyosi ña'a Ni jil'i lcaa ñati' chalyuu.

⁴⁴Nu lo'o ngua snu' tsa, li' ndyu'u ti'i' lcaa tya'a ngu' quichi' ne' laa bi', cha' cuna ngu' cha' jil'i ycu'i' Ndyosi

chaca quiya'. ⁴⁵Ñasi' tsa nu ngu' judío bi' lo'o na'a ngu' jil'i nu quiña'a tsa ñati' bi'. Nchcui' suba' ngu' judío lo'o Pablo li', nacui' ngu' cha' cuiñi tsa cha' nu nclu'u yu bi'. ⁴⁶Pana ná ndyutsji Pablo lo'o Bernabé cha' xacui' ngu' cha' jil'i ngu' judío bi':

—Clyo ntsu'u cha' chcui' ya cha' jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o mā nquicha', cha' ngu' judío tya'a na laca mā. Pana juani tsa ya culu'u ya cha' bi' jil'i ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná ntaja'a mā cuna mā cha' nu nchcui' ya. Na cua ngüiñi cha' jil'i mā lo'o tya'a mā, cha' ná nti' mā caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i mā. ⁴⁷Jua'a cña ngulo ycu'i' nu Xu'na na jil'i ya nu nchcui' quityi cusu' bi' ndi'ya:

Ñi'ya nti' sca xee ndubi nu nclyu'u xee tyijyu',

jua'a nga'a cha' ta mā cha' jna' lo'o ngu' xa' tsu', nacui' ycu'i' Ndyosi,

cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati' chalyuu tilaca laca nu cua'ni lyaá jil'i ngu'.

⁴⁸Ndyuna nu ngu' xa' tsu' cha' bi', lo'o li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'. Tso'o tsa laca cha' jil'i ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na, ngulacua ti' ngu' bi'; jua'a ngusñi ngu' cha' bi'. Jlyu ti' ngu' bi' cha' jil'i Jesús, lcaa ngu' nu cua ngusubi ycu'i' Ndyosi jil'i; ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi' li'. ⁴⁹Jua'a ngua, lo'o li' ndyaa ngu', ndya'a nchcui' ngu' cha' jil'i nu Xu'na na lo'o lcaa ñati' lcaa quichi' ca loyuu bi'. ⁵⁰Hora ti nchcui' ngu' judío lo'o ngu' nu laca loo jil'i quichi, jua'a lo'o ngu' cuna'a tlyu, cha' su'ba ñasi' jil'i ngu' quichi' lo'o ña'a ngu' jil'i Pablo lo'o Bernabé. Ngua ti'i' ti' ngu' jil'i ngu'

bi' li', ngulo'o ngu' ji'i ngu' bi', cha' tsaá Pablo lo'o Bernabé xa' se'i.
⁵¹Lo'o li' nu Pablo lo'o Bernabé bi' ni, ngusalú ngu' snii yuu nu ntsu'u quiyá' ngu' to' quichi. Jua'a ngua'ni ngu' cha' ta ngu' quichi bi' cuentya cha' ná tso'o cña nu ngua'ni ngu', nu lo'o ngulo'o ngu' quichi ji'i tyucuaa ngu' bi'. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichi Iconio li'. ⁵²Lo'o nu ñati ji'i Jesucristo nu ndyanu quichi Antioquía bi' ni, chaa ti' ndyanu ngu' quichi tyi ngu' cha' cua ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu'.

**Ndi'i Pablo lo'o Bernabé
ca quichi Iconio**

14 Lo'o cua ndyalaa Pablo lo'o Bernabé ca quichi Iconio, ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa ji'i ngu' judío tya'a ngu'. Ndejua ngulu'u ngu' cha' ji'i Jesús; bi' cha' quiña'a tsa ngu' ngusñi ngu' cha' bi', masi ngu' judío, masi xa' ñati.
²Li' hora ti ngunasí' xa' la tya'a ngu' judío, ngu' nu ná jlya ti' cha' bi'. Su'ba ñasi' ngu' ji'i xa' ñati nti' ngu', cñilo'o ngu' ji'i ngu' quichi nti' ngu', cha' ca ti'i ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' nu ngusñi cha' bi'. ³Tyiquee' xi ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichi bi', cha' ná ndyutsii ngu' culu'u ngu' cha' ji'i nu Xu'na na ji'i ngu' quichi bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña tonu chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngua ji'i ngu' quichi ta ngu' cuentya cha' xcuí' cha' liñi nlyu'u ngu' bi' ji'i ngu'. ⁴Ná stu'ba cha' ji'i ngu' quichi lo'o tya'a ngu' li'. Ntsu'u ngu' nu ndaquiyá' tsa ji'i tya'a ngu' judío, lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ndaquiyá'

ji'i cha' nu nda ngu' nu ndya'a nchcui' cha' ji'i Jesucristo bi'. ⁵Li' ngüiñi cha' ji'i ngu' judío bi' lo'o xa' ñati tya'a quichi tyi ngu', lo'o nu laca loo ji'i quichi, cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Pablo lo'o tya'a ndya'a yu; nti' ngu' cu ngu' quee ji'i ngu' bi'. ⁶Pana ngua cuayá' ti' Pablo lo'o tya'a ndya'a yu cha' bi', ngusna ngu' ndyaa ngu' ca xa' quichi loyuu su cuentya Licaonia li', ndyalaa ngu' ca quichi Listra. Lo'o li' ndyaa lye la ngu' ca quichi Derbe lo'o lcaa quichi cacua ti'. ⁷Ngulu'u ngu' cha' bi' ji'i ngu' lcaa quichi, cha' ndu'ni lyaá Jesús ji'i ñati chalyuu.

**Ngü ngu' quee ji'i Pablo
ca quichi Listra**

⁸Ndi'i sca nu qui'yu ca quichi Listra bi' nu ná nchca tya'a tsiya' ti, cha' quicha quiya'. Ni sca quiya' ná ngua ji'i nu qui'yu bi' tyatü, xqui'ya cha' quicha quiya' tya lo'o ngula; xcuí' na nchca'a ti nu quicha bi'.
⁹Tso'o tsa ndyuna nu quicha bi' laja lo'o nlyu'u Pablo ji'i ngu'; li' na'a yu ji'i nu quicha bi', ngua cuayá' ti' yu cha' jlya ti' nu quicha cha' taca ji'i ycuí' Ndyosi cua'ni cha' tyaca tso'o. ¹⁰Li' nchcui' Pablo lo'o nu quicha bi':
 —Tyatü liñi nu'u juani —nacuí Pablo ji'i.

Hora ti ndatü nu quicha bi', ngua ji'i ndya'a li'. ¹¹Quiña'a ñati cua na'a ñi'ya nu ngua ji'i nu quicha bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu'. Li' nxi'ya lo'o tsa ngu' ji'i tya'a ngu':

—Cua ndyalaa tucua tya'a jo'ó ca slo na juani —nacuí ngu'—. Ni'ya ña'a ñati, jua'a ña'a jo'ó re —nacuí ngu' ji'i tya'a ngu' cha'cña ji'i ngu' Licaonia.

¹²Nhcui' ngu' cha' jo'ó Júpiter laca Bernabé, lo'o jo'ó Mercurio laca Pablo nacui' ngu', xqui'ya cha' nda tsa Pablo cha' lo'o ngu'.
¹³Ntsu'u sca laa jil'i jo'ó Júpiter ca to' quich'i bi', lo'o jua'a ndi'i sca sti jo'ó cuentya jil'i laa bi'. Li' yala ti ndyalaa sti jo'ó bi' lo'o toro, lo'o jua'a ndi'i tyaaca' queé yani toro bi'. Ngua ti' lcaa ngu' bi' cujuui' ngu' jil'i toro bi' li', cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i nu tucua tya'a jo'ó nu ndyalaa ca ti slo ngu'. ¹⁴Ñati' nu ndya'a tyijyu' nhcui' cha' jil'i Jesucristo laca Pablo lo'o Bernabé ni, bi' cha' ngua xñi'i tsa ti' tyucuaa ngu' lo'o nda ngu' cuentya ñi'ya nu ndyu'ni ngu' quich'i bi'. Li' ngusaa' ycui' ca ngu' ste' ngu', cha' caca cuayá' ti' ngu' quich'i cha' ná tso'o cña nu ndyu'ni ngu'. Li' ngusna Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' lcaa laja ñati' quiña'a bi', cuji' tsa ngusi'ya lo'o ngu' jil'i ngu' quich'i bi':

¹⁵—Ngu' cusu' cu'ma —nacui' Pablo lo'o Bernabé jil'i ngu' quich'i—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma' jua'a? —nacui' ngu'—. Laca ya ñati' chalyuu ti, ñi'ya nu laca cu'ma; si'i ndyosi laca ya. Cua ndyalaa ya ca nde cha' ta ya cha' lo'o ma', cha' jil'i ycui' Ndyosi nu lu'ú ca. Ná tso'o cua'ni tlyu ma' jil'i xa' la jo'ó, sca ti jil'i ycui' Ndyosi nu lu'ú nga'a cha' tyu'u tyiquee ma' jil'i; bi' laca nu ngüiñá lcaa na nu ntsu'u lo yuu, lo'o lcaa na nu ntsu'u nde cua, lo'o lcaa tyujo'o, lo'o lcaa na nu ntsu'u ca bi'. ¹⁶Cua sa'ni la ndalo tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni jil'i lcaa ñati' chalyuu, masi ngua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu nti' ngu' cha' cua'ni ngu'. ¹⁷Lo'o jua'a nda Ni lcaa cha'

tso'o nu ndyiji jina: nda Ni tyo nu nda'ya lo yuu cha' caluu tso'o si'yu nu ntyaa na, cha' tso'o caca clacua jina li'; ndyiji cha' bi' jina cha' cacu tso'o na, cha' jua'a tso'o tsa caca tyiquee na li'. Jua'a laca cha' nu nclyu'u ycui' Ndyosi jina cha' caca cuayá' ti' na tilaca laca Ni.

¹⁸Tyucuaa ngu' bi', lye tsa nhcui' ngu' lo'o ngu' quich'i, pana lqui'ya tsa ngua cuayá' ti' ngu' quich'i cha' ná tso'o tsiya' ti' si cujuui' ngu' toro cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ngu' bi'.

¹⁹Lo'o li' ndyalaa la xi ngu' judío nu xña'a tsa tyiquee, ngu' nu ndu'u quich'i Antioquía bi'; lo'o xa' la tya'a ngu' nu ndu'u quich'i Iconio ndyalaa ngu'. Nhcui' ngu' bi' lo'o ngu' quich'i cha' su'ba ñasi' ngu' jil'i ngu' quich'i bi' lo'o Pablo. Li' ngu' quich'i quee jil'i Pablo cha' ngua ti' ngu' cujuui' ngu' jil'i yu bi'. Lo'o ngua ti' ngu' cha' cua ngujuui yu, li' ngujolaqui ngu' jil'i yu ndyaa lo'o ngu' jil'i yu ca to' quich'i. ²⁰Pana ndyu'u ti'i ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo slo Pablo su ntsiya yu; li' ndaca'a yu, ndyaa yu nde quich'i lo'o ngu' chaca quiya'. Ca chaca tsa ndu'u Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quich'i Derbe.

²¹Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quich'i ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús jil'i ñati' chalyuu, bi' cha' quiña'a ngu' quich'i bi' ntaja'a ngu' xñi' ngu' cha' jil'i Jesús. Li' nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ñaa ngu' nde quich'i Litra lo'o quich'i Iconio lo'o quich'i Antioquía bi' chaca quiya'. ²²Ca ta'a quich'i su ndyaa ngu' bi', nhcui' ngu' lo'o ñati' jil'i Jesucristo cha' tso'o la tyatí tyiquee ngu' lo cha' jil'i Jesús, cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' ná cutsii' ngu' tsiya' ti.

—Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na tu'ni — nacui Pablo lo'o Bernabé ji'i ngu'—, lo'o jua'a xcube' ngu' ji'na; pana lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' tsa na na tyi'i na su laca ycu' Ndyosi loo.

²³Lo'o jua'a ngusubi Pablo lo'o Bernabé ji'i ñati cha' caca ngu' loo ji'i scaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i scaa quichi tyi ngu'; ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña bi' lcaa quichi su ndyaa ngu'. Tyuu hora ná ndyacu ngu' tyaja tsá nu lo'o nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi cha' subí ngu' ji'i ñati nu caca loo ji'i taju tya'a ngu'. Ndiña ngu' ji'i ycu' nu Xu'na na cha' cua'a Ni ji'i ngu' bi', cha' ná caca cuxi ji'i ngu', cha' tso'o tsa ngusni lcaa ñati bi' cha' ji'i ycu' Ni.

Nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quichi Antioquía Siria

²⁴Ndu'u nu Pablo lo'o Bernabé bi', ndyaa ngu' li', nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Pisidia, ndyalaa ngu' loyuu su cuentya Panfilia li', ²⁵cha' tsa ngu' ca quichi Perge. Ngulu'u ngu' ji'i ngu' quichi bi' ñi'ya laca cha' ji'i Jesucristo. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichi Atalia, ²⁶ndyatí ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o bi' ca quichi Antioquía su nguti'i ngu' clyo. La cui' quichi bi' ndi'i ngu' nu lo'o ngusta ya' tya'a ngu' lo ngu' cuentya ji'i Jesucristo, nu lo'o cua tsa ti ngu' tyijyu' tya clyo. Cua ndye cña su ndyaa ngu' tyijyu' juani, ²⁷bi' cha' ndyalaa ngu' chaca quiya' quichi Antioquía bi'. Li' ndyu'u ti'i lcaa ñati ji'i Jesucristo slo ngu'; ndu Pablo lo'o Bernabé nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu cua ngua'ni

ycui' Ndyosi lo'o ngu' ca su ndyaa ngu' tyijyu', cha' jua'a cua nda Ni chacuayá' cha' xñi ngu' xa' tsu' cha' ji'i Jesucristo. ²⁸Tyiquee' ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichi bi', stu'ba ti ndi'i ngu' lo'o tya'a ñati ji'i Jesucristo quichi bi'.

Ndyu'u ti'i ngu' ca quichi Jerusalén

15 Ngua sca tsá ndyalaa xi ñati nu ndu'u nde loyuu su cuentya Judea, ndyalaa ngu' quichi Antioquía bi'. Li' nguxana nclyu'u ngu' ji'i ñati ji'i Jesucristo cha' ná chañi cha' cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i ngu', si bilya xi'yu ngu' quiji ngu' qui'yu bi', cha' culacua ngu'. Jua'a laca cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'i ngu' sa'ni cha' cua'ni ngu', nacui ngu' bi'. ²Li' nguxana Pablo lo'o Bernabé nxlyú ngu' cha' hichu' ngu' bi'. Xqui'ya cha' ná nchca caca stu'ba cha' bi' lo'o ngu' tsiya' ti, bi' cha' nu ñati ji'i Jesucristo bi' ni, ngusubi ngu' ji'i Pablo, lo'o ji'i Bernabé, lo'o ji'i xi xa' la ñati, cha' tsa ngu' nde quichi Jerusalén. Tsa ngu' slo ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, slo ngu' cusu' nu ji'i la cui' tya'a taju ngu', cha' chcu' tube ngu' ñi'ya caca cha' bi' ji'i ngu': si xi'yu ngu' quiji ngu', si ná xi'yu ngu' quiji ngu'.

³Li' nchcui' salya' ngu' lo'o tya'a ngu', lcaa ngu' taju ñati ji'i Jesucristo quichi Antioquía ngusalya' lo'o Pablo, lo'o Bernabé, lo'o tya'a ndya'a ngu'. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyucuii nu tsa nde Jerusalén. Nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Fenicia, lo'o loyuu su cuentya Samaria, nchcui' ngu' lo'o lcaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i

quichí tyucuij su nteje tacui ngu'. Ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ndyosi, cha' nguxcutsa'a Ni cresiya jii' ngu' xa' tsu', cha' juani cua ngusñi ngu' xa' tsu' cha' jii' ycui' Ndyosi. Lo'o ndyuna ngu' quichí bi' cha' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li', cha' lo'o ñati xa' tsu' ngusñi ngu' cha' jii' Jesucristo; nga'aa sil'i ngu' judío ti nu ngusñi cha' bi'.

⁴Ndya'aa Pablo lo'o Bernabé lo'o tya'a ndya'a ngu' ca quichí Jerusalén li'. Tso'o nchcui' ñati jii' Jesucristo bi' lo'o ngu' li'; jua'a ndii' ngu' nu ngua tsa'a jii' Jesús tya clyo, ndii' ngu' nu laca loo jii' taju ñati quichí bi'. Lo'o li' nguxana Pablo lo'o Bernabé ndacha' ngu' jii' ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o ñati xa' tsu' ca su ndyaa ngu'.

⁵Pana lo'o xi ngu' fariseo nu ngusñi cha' jii' Jesucristo nga'a lo'o ngu' bi'. Li' ndatu ngu' fariseo bi' cha' chcui' ngu'.

—Nga'a cha' xi'yu ngu' quiji nu qui'yu ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' jii' Jesús, cha' culacua ngu' —nacui ngu' fariseo bi'—. Ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni —nacui ngu'.

⁶Li' ndyu'u ti'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a jii' Jesucristo tya clyo lo'o lcaa ngu' nu laca loo jii' taju ñati bi'; nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', si tso'o cha' culacua ngu' jua'a, si ná tso'o laca cha' culacua ngu'. ⁷Lye tsa nchcui' tube ngu' cha' bi', lo'o li' ndatu Pedro nchcui' lo'o ngu'.

—Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii' Jesucristo —nacui Pedro—. Jlo ti' ma tilaca laca na'. Clyo ngusubi ycui' Ndyosi jna' nu lo'o tya nguti'i

na' lo'o cu'ma, cha' tsa'a culu'u na' jii' ngu' xa' tsu' ñi'ya ndu'ni lyaá Jesús jii' ñati chalyuu. Lo'o jua'a ngusñi ngu' bi' cha' jii' Jesús li'. ⁸Cua na'a ycui' Ndyosi lcaa ña'a nu ntsu'u tyiquee ngu' bi', lo'o li' nda Ni Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya jii' ngu' bi', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o na, la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' bi'; ⁹stu'ba ngua'ni Ni, masi lo'o na, masi lo'o ngu' xa' tsu' bi'. Nu lo'o ngusñi ngu' cha' jii' Ni, li' ngua'ni lubii Ni cresiya jii' ngu' bi'. ¹⁰Lo'o nu juani, ná ndiya ti' ma cña nu ngua'ni ycui' Ni lo'o ngu' bi'; nti' ma cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña ñi'ya nu nguxtyanu jyo'o Moisés ji'na. Pana tucui tsa cña bi', ná ngua ji'na tsiya' ti cua'ni na lcaa cña bi'; ni lcaa jyo'o cusu' ji'na, ná ngua jii' ngu' cua'ni ngu' cña tucui bi'. ¹¹Ná tso'o cha' chcui' ma jua'a. Cua ngusñi na cha' jii' Ni, cha' ngua'ni lyaá ycui' Jesús ji'na jii' qui'ya nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'na; la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' jii' Ni.

¹²Cuaana ti ndii' lcaa ngu' li'. Tso'o ti ndyuna ngu' lo'o nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ycui' Ndyosi ca su nguta'a ngu' slo ñati xa' tsu'. ¹³Lo'o ndye nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', li' nchcui' Jacobo lo'o lcaa ngu' bi'.

—Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii' Jesucristo —nacui Jacobo jii' ngu'—, cua'a jyaca ma xi 'na. ¹⁴Cua nchcui' Simón Pedro lo'o na ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ndyosi tya clyo, nu lo'o nguxana ndyuna ngu' xa' tsu'

cha' ji'i Ni. Li' nguxana Ni ngusubi Ni ji'i tyuu tya'a ñati bi', cha' lo'o ngu' bi' caca ngu' ñati ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁵Cua sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi la cui' tya'a cha', nu lo'o nchcui' quityi ji'i ycu' Ndyosi ndi'ya:

¹⁶Tyaa na' chaca quiya', nacui ycu' Ni.

Ñi'ya laca sca ni'i ngunu'u, jua'a nti' cu'ma, cha' cua ngu'lyaa ti' ma jna', nacui Ni.

Pana ñi'ya lo'o ndu'ni tiji ngu' sca ni'i nu cua ngunu'u bi', la cui' jua'a xa' cua'ni na' cha' taquiya' ma jna'.

Li' taca taquiya' ma jna' ñi'ya ndaquiya' jyo'o cusu' ji'i ma jna', nu lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' David.

¹⁷Na' laca nu Xu'na nu laca loo. Jua'a cua'ni na' lo'o ma, cha' clyana cua ña'a ca ngu' xa' tsu' jna';

na cua ngusubi na' ji'i ñati bi' sa'ni, cha' caca ngu' ñati jna'.

¹⁸Jua'a nacui ycu' Ndyosi lo'o nda Ni cha' lo'o jyo'o cusu' nu ngua sa'ni, cha' cua jlo ti' Ni lcaa ña'a cña nu cua'ni Ni nde loo la.

¹⁹'Bi' cha' nti' na' cha' ná tso'o si tatsaa na ji'i ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús cha' taquiya' ngu' lcaa cha' cusu' ji'i ngu' judío tya'a na juani, nu lo'o nguxana ca ti cha' nchcutsa'a Ni cresiya ji'i ngu' cha' caca ngu' ñati ji'i ycu' Ni —nacui Jacobo—. ²⁰Tsa bi' ti cha' cua'ni na, nti' na'; scua na xi cha' tso'o cha' tsa slo ngu' bi' nu nacui ndi'ya: Ná tso'o si cacu ngu' msta ji'i jo'ó, xqui'ya cha' cua'ni ñu'u msta bi' ji'i

cresiya ji'na si cacu na ji'i; lo'o jua'a ná tso'o tsiya' ti tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati; ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndye ndyalú tañi ji'i ni', nu lo'o cua ndyujuii ngu' ji'i; ni ná tso'o cacu ngu' tañi. ²¹Pana cuentya ji'i cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, tsa lo cua ti cha' scua na cha' tsa slo ngu' xa' tsu', cha' jua'a ntsu'u quityi nu nguscua jyo'o bi' ne' laa ji'i ngu' judío lcaa quichi. Ndyaa ngu' ne' laa tsa nu ndi'i cña ngu', lcaa semana ña'a ngu' lo quityi bi'.

Nga'aa nchcui' la Jacobo bi' li'.

²²Ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' li', lcaa ñati ji'i Jesucristo nde Jerusalén, lo'o ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' nu laca loo ji'i taju ngu'. Li' ngua ti' ngu' cha' subu ngu' xi xa' la tya'a ngu' cha' tsa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé ca quichi Antioquía; ngusubi ngu' ji'i Judas nu laca xtañi Barsabás, lo'o ji'i Silas, ñati nu ndaquiya' tsa ngu' bi' ji'i. ²³Ndyaa lo'o ngu' ji'i quityi nu nguscua ngu' Jerusalén bi'.

“Xlyo ni'i ji'i lcaa ma”, nacui quityi bi', “lcaa cu'ma nu laca ma ñati ji'i Jesucristo tya'a na, masi ngu' xa' tsu' laca ma, masi ndi'i ma ca quichi Antioquía, masi ndi'i ma ca quichi loyuu su cuentya Siria, masi ndi'i ma ca quichi loyuu su cuentya Cilicia. Cuare nu nguta'a ya lo'o Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' cusu' ji'i taju tya'a na re, lo'o tyuu tya'a ñati ji'i Jesús ca nde, stu'ba ti nscua ya quityi re cha' caa ca slo ma.

²⁴Cua ndyuna ya cha' cua ndyaa xi ngu' tya'a ya ca slo cu'ma, lo'o jua'a cua ngulu'u ngu' ji'i ma cha' ntsu'u

cha' xi'yu mā quiji ngu' qui'yu tya'a mā; nacui ngu' bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni mā lcaa cña nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi nu ngua sa'ni. Pana ná ngulo ya cña ji'i ngu' bi', cha' tsaá ngu' slo cu'ma; jlo ti' ya cha' xñi'i xi ti' mā ndi'i mā nu lo'o ná nchca cuayá' ti' mā si cha' liñi laca cha' bi'. ²⁵Bi' cha' juani cua ngua stu'ba cha' ji'i ya lo'o tya'a cuare, ngusubi ya tucua tya'a ngu' tya'a ya, la cui' ñati ji'i Jesucristo tya'a na laca ngu'; tsaá ngu' slo mā lo'o Bernabé lo'o Pablo tya'a na. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i nu ngu' tya'a na bi', ²⁶masi ntsu'u tyuu tya'a ñati nu ngua ti' cujuui ngu' ji'i tya'a na bi' xqui'ya cña nu ngulo Jesucristo nu Xu'na na ji'i ngu' tya'a na bi'. ²⁷Judas lo'o Silas laca ngu' nu cua ngulo ya cña ji'i cha' tsaá ngu' slo mā, cha' ta ngu' cha' liñi lo'o mā. ²⁸Nguxtyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i cuare lo'o nchcui' ya lo'o tya'a ya, bi' cha' ndi'ya ti chcui' ya lo'o mā juani, cha' ná tso'o si culo ya xa' la cña tucui ji'i mā; ²⁹Ná tso'o cacu mā cuaña' na'ni nu laca msta, nu cua nda ngu' ji'i jo'ó; ná tso'o cacu mā tañi; ná tso'o cacu mā na'ni nu ná ndye ndyalú tañi lo'o ndyujui ngu' ji'i; la cui' ti cha' ná tso'o tsiya' ti si tyu'u cha' ji'i mā lo'o clyo'o xa' ñati. Si taquiya' mā ji'i lcaa cha' nu nscua re, tso'o ti tyi'i mā li'. Tsa lo cua ti cha' nscua ya."

³⁰Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o quityi bi', ndyalaa ngu' ca quichi Antioquía. Ndyu'u ti'i lcaa ñati ji'i Jesucristo quichi bi' lo'o nda ngu' quityi ji'i ñati bi'. ³¹Lo'o cua nchcui' ngu' bi' lo quityi, li' tso'o tsa ngua tyiquee ngu' xqui'ya cha' nu nchcui'

quityi lo'o ngu'. ³²Tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi ngua nu Judas lo'o Silas bi', bi' cha' ngua ji'i ngu' ngulu'u ngu' xi ji'i ngu' quichi bi'; li' tlyu la ngua tyiquee lcaa ñati ji'i Jesucristo bi', xqui'ya cha' nu ngulu'u ngu' bi' ji'i ngu'. ³³Tyiquee' xi nguti'i ngu' bi' quichi Antioquía, li' nchcui' salya' ñati ji'i Jesucristo lo'o ngu'. Nti' tya'a ngu' cha' xtyucua ycu'i Ndyosi ji'i ngu' tyucui su ñaa ngu' nde slo xa' la tya'a ngu'. ³⁴Li' nacui Silas cha' nga'aa tyaa ycu'i yu, tyanu yu lo'o ngu'. ³⁵Lo'o jua'a ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichi Antioquía bi'; ngulu'u la ngu' ji'i tya'a ngu', nda la ngu' cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'. Lo'o jua'a tya ntsu'u tya tyuu la tya'a ngu' nu ndi'i ndejuu nu nchcui' cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'.

Ndyaa Pablo chaca quiya' cha' chcui' cha' ji'i Jesucristo nde xa' quichi

³⁶Ngua sca tsá nchcui' Pablo lo'o Bernabé:

—Tyaa na —nacui—, tsaá na chaca quiya' slo ñati nu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, ngu' nu ndi'i tyijyu' —nacui Pablo ji'i Bernabé—. Xa' tsaá na lcaa quichi su ngulu'u na cha' ji'i Jesucristo tsubi', tsaá na'a na si tso'o ti ndi'i tya'a na bi'.

³⁷Ngua ti' Bernabé cha' lo'o Juan tsaá Juan lo'o ngu', la cui' nu Juan Marcos bi'. ³⁸Pana ná nti' Pablo tsaá lo'o ji'i Juan, cha' lo'o ngulaa ngu' nde loyuu su cuentya Panfilia tya clyo, ndu'u Juan ndyaa li', cha' nga'aa ndalo Juan cha' cua'ni cña bi'. ³⁹Ná stu'ba ntsu'u tyiquee Pablo lo'o Bernabé li', nga'aa ndya'a ngu'

stu'ba ti; bi' cha' ndyaa Bernabé ndyatí ne' yaca ni'í cha' tsaa ca loyuu Chipre chaca quiya'; lo'o nu Marcos bi' ndyaa lo'o Bernabé li'.

⁴⁰Li' ngusubi Pablo ji'í Silas cha' tsaa lo'o. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', nu lo'o cua nchcui' tya'a ngu' lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na na cha' xtyucua Ni ji'í ngu' tyucuii.

⁴¹Ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Siria, li' ndyaa la ngu' ca loyuu su cuentya Cilicia; nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati' ji'í Jesucristo nu ndyu'u ti'í tsa tlyu ti ca bi', cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' tyatí tachaa la cha' ji'í Jesús tyiquee ngu'.

Ndyaa Timoteo lo'o Pablo lo'o Silas

16 Ndyalaa Pablo lo'o Silas ca quichí Derbe, li' ndyalaa ngu' ca quichí Listra. Quichí bi' ndyacua tya'a ngu' lo'o sca yu cuañi' tya'a ngusñi ngu' cha' ji'í Jesucristo nu naa Timoteo. Xtya'a yu laca sca nu cuna'a judío nu ntsu'u cha' ji'í lo'o Jesucristo, pana ngu' griego ngua sti yu. ²Nu ñati' ji'í Jesús ca quichí Listra bi', tso'o tsa nchcui' ngu' cha' ji'í nu Timoteo bi', lo'o jua'a tso'o nchcui' ngu' ji'í yu bi' ca quichí Iconia. ³Ngua ti' Pablo cha' tsaa Timoteo lo'o ngu' li', bi' cha' ngusi'yu Pablo quiji Timoteo cha' culacua yu. Ná ca ñasi' ngu' judío lcaa quichí su tya'a yu lo'o ngu' li', masi jlo ti' lcaa ngu' cha' ngu' griego ngua sti yu. ⁴Nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati' ji'í Jesús lcaa quichí su ndya'a ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi' lcaa ña'a cha' nu nguscua ngu' Jerusalén lo quityi bi'; nguscua ngu' nu ngua tsa'a ji'í Jesús tya clyo lo'o ngu' cusu' quityi

bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' xa' tsu' lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' nu laca ñati' ji'í Jesucristo.

⁵Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' cua ngua tlyu la tyiquee ngu' cha' ji'í Jesucristo; nga'aa ndyutsii ngu' li'. Lo'o jua'a ngua cha' lcaa tsa ndyatú la ñati' nu ntsu'u cha' ji'í lo'o Jesucristo.

**Nchcui' sca ngu' Macedonia
lo'o Pablo laja xcalá yu**

⁶Lo'o li' ná nda Xtyi'i ycui' Ndyosi chacuayá' ji'í ngu' cha' culu'u ngu' cha' ji'í Jesucristo ca quichí nde loyuu su cuentya Asia, bi' cha' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Frigia, lo'o jua'a loyuu su cuentya Galacia, ⁷ndyalaa ngu' tyucuii nu tsaa ca loyuu su cuentya Misia li'. Ngulacua ti' ngu' cha' tya tsaa la ngu' ca loyuu su cuentya Bitinia, pana ná nda Xtyi'i ycui' Jesús chacuayá' cha' tsaa ngu' cajua; ⁸bi' cha' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Misia ndyaa lye la ngu', ndyalaa ngu' quichí Troas ca to' tyujo'o li'. ⁹Ngua sca talya laja lo'o ndi'í Pablo quichí bi', li' nchcui' xcalá yu. Cua na'a Pablo sca ngu' Macedonia nu ndacha' ji'í yu: “Tyeje tacui ma chaca tsu' tyujo'o, caa ma xa' tsu' ca nde Macedonia, loyuu quichí tyi na”, nacui nu qui'yu bi', “cha' xtyucua ma ji'í cua”, nacui ji'í Pablo laja xcalá. ¹⁰Lo'o li' ngusñi ya tyucuii cha' tsaa ya chaca tsu' tyujo'o bi' ca loyuu Macedonia, xqui'ya cha' nchcui' xcalá Pablo. (Lo'o na' ndya'a na' lo'o ngu'. Lucas naa na', na' nu nscua quityi re.) Jlo ti' ya cha' ycui' Ndyosi laca nu ngulo cña ji'í ya cha' tsaa ya ndejua, cha' ta ya cha' ji'í Jesucristo lo'o ñati' nu ndi'í ndejua.

**Ndi'i Pablo lo'o Silas
ca quichi Filipos**

¹¹Hora ti ndyaa ya ndyatí ya ne' yaca ni'i cha' tsa ya chaca tsu', ndu'u ya ndyaa ya li'. Cuati na'a ya ca su naa Samotracia, sca loyuu piti ti cla'be tyujo'o laca bi'. Ca chaca tsá ndyalaa ya chaca tsu' tyujo'o bi', ca quichi Neápolis. ¹²Ca bi' ngusñi ya tyucuii ndyaa ya nde quichi Filipos, quichi nu laca loo ji'i laca quichi loyuu su cuentya Macedonia laca quichi Filipos bi'. (Lo'o nguxana ti quichi bi', ngüiñá ngu' romano ji'i.) Lo'o li' ndyanu ya tyuu tsá quichi bi'. ¹³Lo'o nu ngua tsá nu ndi'i cña' ngu' judío, li' ndu'u ya quichi ndyaa ya ca to' sta'a su ndyu'u ti'i ngu' judío cha' chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi tsá bi'; ngulu'u ya xi ji'i ngu' cuna'a nu ndyu'u ti'i ndacua ti.

¹⁴Lidia naa sca nu cuna'a bi'; ngu' Tiatira laca, lo'o cña ji'i laca cha' ndujui' late' nde quichi Filipos bi', sca lo late' nu cuaa ña'a, nu tso'o xi ña'a. Ndu'ni tlyu ma' cusu' bi' ji'i ycu' Ndyosi, cha' tso'o ndyuna ma' cha' ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na; jua'a nguxtyucua Ni ji'i ma' cha' cui'ya tso'o cuentya ñi'ya nu ndyu'u cha' nu ngulu'u Pablo ji'i ngu'. ¹⁵Li' ntyucuatya ngu' ji'i Lidia lo'o ji'i laca tya'a ngu' nu ndi'i slo.

—Si chañi cha' ncyacua ti' mā cha' laca na' ñatí ji'i Jesucristo —nacui nu cuna'a bi' ji'i ya—, tyaa mā to' tyi na', tyanu mā xi slo cua lacua.

Tyuu quiya' nchcu' ma' lo'o ya cha' tsa ya, bi' cha' ndyaa ya lo'o ma' ca toni'i ji'i ma'.

¹⁶Ngua sca tsá ndyaa ya su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcu' ngu' lo'o ycu'

Ndyosi, lo'o li' ndyacia tya'a ya lo'o sca nu cuna'a cuañi' tyucuii. Quicha nu cuna'a bi', cha' cua sa'ni tsa ngusñi cui'i ji'i. Cuentya ji'i cui'i bi' nchca tii nu cuna'a bi' ñi'ya nu lijya tyempo ji'i ngu' ca nde loo la, bi' laca cha' nu nda cui'i bi' lo'o nu cuna'a bi'. Msu nu ngüi'ya ti ngu' laca nu cuna'a bi', lo'o ná nda xu'na cho' caya' ji'i. Ngua'ni tsa xu'na cho' ngana, cha' nda ngu' quichi quiña'a tsa cñi ji'i xu'na cho', cha' caja cha' ji'i ngu' ñi'ya nu caca ji'i ngu' nde loo la lo'o nchcu' nu cuna'a bi' lo'o ngu'. ¹⁷Ndyaa lca'a cho' ji'i Pablo lo'o ji'i cuare. Cuii tsa ngusi'ya nu cuna'a quicha bi' lijya:

—Msu ji'i ycu' Ndyosi nu laca loo laca ngu' re —nacui nu quicha bi'—. Culu'u ngu' ji'i mā ñi'ya nu cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i mā.

¹⁸Tyuu tsá lca'a nu cuna'a bi' ji'i ya, lo'o la cui' jua'a nxi'ya tsa. Li' nga'aa ndiya ti' Pablo cha' nxi'ya cho'. Nguxtyacui yu nde chu' yu tyucuii su ndyaa yu, nchcu' yu lo'o nu cuna'a quicha bi' cha' ji'i cui'i nu ngusñi ji'i cho', cha' tyu'u cui'i bi' tyaa li'.

—Chacuayá' ji'i Jesucristo nchcu' na' —nacui Pablo ji'i. —Tyu'u cui'i nu ntsu'u laja cuaña' nu'u juani, tyaa nde liya'.

Hora ti ngutu'u cui'i bi' ndyaa li'. Ngua tso'o nu cuna'a bi' li'.

¹⁹Tyaala tsa ngu' nu laca xu'na nu cuna'a bi'. Hora ti ngusñi xu'na bi' ji'i Pablo lo'o ji'i Silas, ndyaa lo'o xu'na bi' ji'i ngu' slo ngu' nu laca loo ji'i quichi, cha' nda xu'na nu cuna'a bi' cuentya cha' nga'aa caca cua'ni ngu' ngana lo'o nu cuna'a bi' si nga'aa ntsu'u cui'i cuxi ji'i.

²⁰Ngusta ngu' qui'ya ji'i Pablo lo'o Silas ca slo bese li':

—Ngu' judío laca ngu' re —nacui ngu' ji'i bese—. Cuxi tsa ndyu'ni ngu' re, bi' cha' ñasi' tsa ngu' quichi juani. ²¹Xa' cha' nclu'u ngu' re ji'na nu ná ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na, cha' ngu' romano laca na.

²²Ñasi' tsa lcaa ngu' quichi li'.

Ngulo bese cña cha' tyu'u ste' Pablo lo'o ste' Silas, cha' quiji'i ngu' ji'i ngu' bi' lo'o yaca. ²³Quiña'a tsa quiya' ngujui'i yaca ngu' ji'i ngu' bi', li' ngusu'ba ngu' ji'i ngu' bi' ne' chcuá. Lo'o jua'a ngulo ngu' cña ji'i ngu' nu nga'a cua to' ni'i chcuá cha' tso'o tsa ña'asi' ngu' ji'i ngu' bi'. ²⁴Bi' cha' ngua'ni clya nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', ngusu'ba yu ji'i ngu' ne' cuarto cla'be ni'i chcuá bi', lo'o li' ngusca' yu quiya' ngu' lo'o yaca.

²⁵Nu lo'o ngua cla'be talya nga'a Pablo lo'o Silas ne' chcuá bi'; nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi, ndyula tu'ba ngu' jii ji'i ycui' Ni. Lo'o jua'a ndyuna lcaa preso tya'a ntsu'u ngu' ne' chcuá.

²⁶Tsi tsiya' ca ngulacui chalyuu li', lye tsa ngüiña ni'i chcuá; ndyaala lcaa toni'i chcuá bi' li', xqui'ya cha' ngulacui tsa chalyuu, lo'o jua'a ngusi'yu cu' juu chcuá su ndyaaca' ngu'. ²⁷Hora ti ngue ti' nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', na'a yu cha' ntucua yaala toni'i. Ndyutsii tsa yu li', cha' ngulacua ti' yu cha' cua ngusna lcaa preso ji'i. Hora ti ngusni yu maxtyi ji'i cha' cujuui yu ji'i ycui' ca yu. ²⁸Cuii ngusi'ya Pablo ji'i yu li':

—Ná ntsu'u cha' cua'ni nu'u jua'a —nacui Pablo ji'i yu—. Nde ti ndi'i lcaa cuare.

²⁹Ngusi'ya nu laca loo cha' caa lo'o ngu' ji'i quii'. Li' ndyat' yu ni'i

chcuá, lye tsa nchcuá yu lijya yu li', cha' ndyutsii tsa yu. Ndatu sti' yu slo Pablo lo'o Silas li'. ³⁰Li' ngulo yu ji'i ngu' ne' chcuá.

—Cusu' —nacui yu ji'i Pablo lo'o Silas—, cuxi tsa ñati laca na. ¿Ñi'ya cua'ni na' cha' cua'ni lyaá Ni jna'? —nacui nu laca loo bi'.

³¹—Xñi nu'u cha' ji'i ycui'

Jesucristo nu Xu'na na —nacui Pablo ji'i yu—, bi' nu taca ji'i cua'ni lyaá ji'i lcaa ma, lo'o jinu'u, lo'o ji'i sñi' nu'u, lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo nu'u.

³²Nu Pablo lo'o Silas ni, ngulu'u ngu' cha' ji'i Jesús ji'i lcaa ngu' nu ndi'i ca slo nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi' li'. ³³Talya tsa ngua li', pana ngui'í nu laca loo bi' ji'i su ti'í ji'i Pablo lo'o ji'i Silas, su ngujui'i yaca ngu' ji'i ngu'. Li' ntyucuatya ngu' ji'i nu laca loo bi', lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo. ³⁴Ndyaa lo'o yu ji'i Pablo lo'o Silas ni'i ji'i yu, cha' ta yu na cacu ngu'. Tso'o tsa tyiquee nu laca loo bi' juani, cha' cua ngusni yu cha' ji'i ycui' Ndyosi; la cui' ti tso'o ntsu'u tyiquee lcaa ngu' nu ndi'i slo yu.

³⁵Nguxee chaca tsa, li' ngulo bese cña ji'i policía cha' tsa ngu' chcui' ngu' lo'o nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', cha' culaá ji'i ngu' bi'. ³⁶Li' nchcui' nu laca loo bi' lo'o Pablo lo'o Silas:

—Cua ngulo bese cña jna' cha' culaá na' ji'i ma —nacui yu ji'i ngu'—, bi' cha' tso'o ti tyaa ma lacua.

³⁷—Ná tso'o —nacui Pablo ji'i policía—. Cua na'a lcaa ngu' quichi re nu lo'o ngujui'i yaca ngu' ji'i ya, masi ngu' romano laca cuare. Bilya

ca cuayá' jil'i ya lo'o ngusu'ba ngu' jil'i ya ne' chcuá re —nacui—. Lo'o juani nti' ngu' cha' culaá ngu' jil'i ya cuaana ti. Si'i jua'a nga'a cha' caca. Tso'lo la caa ycu'i ngu' cha' culaá ngu' jil'i ya.

³⁸Ndyaa policia li', ndacha' ngu' jil'i bese lcaa ña'a cha' nu nchcui' Pablo lo'o ngu'. Nu lo'o ngua cuayá' ti' bese cha' ngu' romano laca Pablo lo'o Silas, ndyutsij tsa bese bi' li'.

³⁹Hora ti ndyaa ycu'i bese ca to' ni'i chcuá li':

—Cusu' —nacui bese bi' jil'i Pablo lo'o Silas—, cui'ya ma cha' clyu ti' jil'i ya —nacui.

Ngulaá ngu' jil'i Pablo lo'o Silas li'.

—Cua'ni ma cha' tso'lo tyaa ma chaca quichi —nacui ngu' jil'i Pablo lo'o Silas.

⁴⁰Li' ndu'u Pablo lo'o Silas ni'i chcuá, ndyaa ngu' slo ma' Lidia chaca quiya'. Xa' nchcui' ngu' lo'o ñati' jil'i Jesucristo bi', cha' caca tlyu tyiquee ngu' xqui'ya Jesús. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

Ñasi' tsa ngu' Tesalónica

17 Ndyaa Pablo lo'o Silas tyucuii nde Tesalónica. Clyu nteje tacui ngu' quichi Anfípolis, li' nteje tacui ngu' quichi Apolonia, lo'o li' ndyalaa ngu' nde quichi Tesalónica. Ntucua sca laa jil'i ngu' judío quichi bi', ²bi' cha' ndyaa Pablo ne' laa bi' ñi'ya nu ndya'a yu ne' laa jil'i ngu' judío lcaa quichi. Tsa nu ndi'i cña' ngu' judío ndyu'u ti'i ngu' quichi ne' laa, lo'o jua'a ndyatí Pablo ndyaa yu ne' laa tsa bi'. Cua ndyaa sna semana nchcui' yu lo'o ngu' ca bi'; ³ngulu'u yu cha' jil'i ycu'i Ndyosi jil'i ngu', cha' nu

nchcui' quityi cusu' jil'i Cristo ñi'ya nu ntsu'u cha' xcube' ngu' jil'i, lo'o li' ñi'ya tyu'u nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujuii ngu' jil'i.

—Nchcui' na' lo'o ma cha' jil'i Jesús —nacui Pablo jil'i ngu' li'—. Ñi'ya nu nchcui' quityi jil'i nu Cristo bi', la cui' jua'a ngua jil'i Jesús —nacui—. La cui' Cristo laca nu Jesús bi'.

⁴Ngusñi tucua sna tya'a ti ngu' judío cha' bi', li' ndya'a ngu' bi' lo'o Pablo lo'o Silas; jua'a ngusñi tyuu tya'a ngu' griego nu ndu'ni tlyu jil'i ycu'i Ndyosi cha' bi'; jua'a tyuu tya'a nu cuna'a tlyu nu ndi'i quichi bi', ngusñi ngu' cha' bi' li'.

⁵Pana ñasi' tsa ngu' judío nu ná jlyu ti' cha' bi'; tyaaala tsa ngu' bi', bi' cha' nchcui' ngu' lo'o ñati' xña'a nu xcui' ndya'a calle ti, ñati' taja ti, cha' xtyucua ngu' xña'a bi' jil'i ngu'. Cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' li', lo'o jua'a ngua ñasi' lcaa ngu' quichi. Ndyaa ngu' slo Jasón li', ndyatí ngu' ni'i jil'i yu Jasón bi', cha' ncl yana ngu' jil'i Pablo lo'o Silas. Xñi ngu' jil'i ngu' bi' nti' ngu', cha' tsa lo'o ngu' jil'i Pablo lo'o Silas ca slo ngu' quichi. ⁶Pana ná nquije Pablo lo'o Silas jil'i ngu', bi' cha' ngusñi ngu' jil'i ycu'i Jasón lo'o jil'i tya'a ndya'a yu, ndyaa lo'o ngu' jil'i ngu' bi' ca slo ngu' tisiya. Cuii nchcui' ngu' lo'o ngu' tisiya li', ngusta ngu' qui'ya jil'i Jasón lo'o jil'i tya'a ndya'a yu:

—Tyaala tsa ngu' bi' —nacui nu ngu' xña'a bi'—. Lcaa quichi su ndya'a ngu' bi' nga'aa si' ti ti ndi'i ngu' quichi bi' xqui'ya cha' cuxi nu nchcui' ngu' bi' —nacui ngu'—. Lo'o juani cua ndyalaa ngu' xña'a bi' quichi tyi na, ⁷ndi'i ngu' slo yu

Jasón re. Ná ndaquiya' ngu' bi' jii' cña nu ngulo rey tlyu ji'na nu laca na ngu' romano, cha' nchcui' ngu' cha' ntsu'u chaca rey nu tlyu la nu naa Jesús; bi' laca nu taca culo cña ji'na, nacui' ngu' bi'.

⁸Lo'o ngua cuayá' ti' ngu' tisiya quí'ya nu ngusta ngu' jii' ngu' bi', ñasi' tsa ngu' li', ñasi' lcaa ngu' quichi; ⁹bi' cha' ngüijña ngu' tisiya cñi' jii' Jasón lo'o jii' tya'a ndya'a yu xqui'ya Pablo, lo'o jua'a xqui'ya Silas. Nda ngu' cñi, lo'o ti ngutu'u ngu' laja ti li', nu Jasón lo'o tya'a ndya'a yu.

Ndyalaa Pablo lo'o Silas nde quichi Berea

¹⁰Nu ngu' nu ntsu'u cha' jii' lo'o Jesús ca bi', hora ti ngua'ni cho'o ngu' tyucui' jii' Pablo lo'o Silas cha' tyaa ngu'; la cui' talya ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichi Berea. Lo'o ndyalaa ngu' nde quichi bi', li' ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa jii' ngu' judío. ¹¹Tso'lo la tyiquee ngu' quichi Berea bi'; si'i na cuxi tyiquee ngu' bi' ñi'ya laca tyiquee ngu' Tesalónica. Nti' tsa ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Pablo lo'o Silas lo'o ngu'. Lcaa tsa nclyana ngu' lo quityi jii' ycai' Ndyosi si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi'; ¹²bi' cha' ngusñi tyuu tya'a ngu' quichi cha' bi', lo'o ngu' judío, lo'o jua'a ngu' griego, masi nu qui'yu, masi nu cuna'a tlyu, ngusñi ngu' cha' bi'. ¹³Li' ngujui cha' jii' ngu' judío nu ndi'i nde quichi Tesalónica cha' nclyu'u Pablo cha' jii' ycai' Ndyosi jii' ngu' Berea. Ngua ñasi' tsa ngu' bi' li', yala ti ndyalaa ngu' ca quichi Berea bi' li'. Ndyaa ngu' nda

ngu' sca cha' cuiñi lo'o ngu' quichi bi', cha' xuu tya'a ngu' lo'o Pablo. ¹⁴Lo'o ngua tii ñati' jii' Jesucristo cha' jua'a nti' ngu' judío bi', hora ti ngusalya' ngu' lo'o Pablo cha' tyaa yu tyucui' to' tyujo'o; pana ndyanu Silas lo'o Timoteo quichi bi'. ¹⁵Ndyaa xi ngu' Berea lo'o Pablo ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca quichi Atenas. Hora ti nguxtyuu ngu' Berea nde quichi tyi ngu' li', cha' ta ngu' cha' lo'o Silas lo'o Timoteo, cha' lo'o ngu' tsa ngu' yala ti xi cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Pablo ca quichi Atenas bi'.

Ca quichi Atenas

¹⁶Ntajatya Pablo jii' Silas lo'o Timoteo ña'a cuayá' nu tyalaa ngu' ca quichi Atenas. Xñi'i tsa ti' Pablo lo'o na'a yu cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u quichi bi'; ¹⁷bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' ca ne' laa jii' ngu' judío bi', nchcui' yu lo'o ngu' judío, jua'a lo'o ngu' xa' tsu' nu ndu'ni tlyu jii' ycai' Ndyosi cajua, lo'o jua'a nchcui' yu lo'o lcaa ngu' nu ndi'i lo caya'. Lcaa tsa nclyu'u yu jii' ngu' quichi bi'. ¹⁸Cua ntsu'u sca taju ngu' nde quichi bi', ngu' nu ndyaca tsa'a jii' cha' nu nclu'u ngu' epicúreo, lo'o jua'a ntsu'u chaca taju ngu' nu ndyaca tsa'a jii' cha' nu nclu'u ngu' estoico. Ndyacua tya'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a tyucuaa lo cha' bi' lo'o Pablo li'. Nchcui' tsa ngu' cha' jii' yu lo'o tya'a ngu':

—¿Ni cha' nda nu qui'yu re nu nchcui' tsa lo'o na? —nacui' ngu' jii' tya'a ngu'.

—¿Ha si'i cha' jii' xa' jo'ó nchcui' yu? —nacui' tya'a ngu' li'.

Pana cua ndyuna ngu' lo'o ngulu'u Pablo cha' jii' Jesús, cha'

ngulu'u yu ji'i ngu' ñi'ya ngua cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ¹⁹Li' ngusñi ngu' ya' Pablo cha' tsa'a lo'o ngu' ji'i ca su ndyu'u ti'i ngu' cusu' quichi' bi', sca yuu laja ti nu naa Areópago.

—Nti' ya cha' caca cuayá' ti' ya, ñi'ya ndyu'u cha' nu nlyu'u nu'u ji'i ya? —nacu'i ngu' ji'i Pablo—. Sca cha' cucui laca cha' nu nchcui' nu'u re; ²⁰bilya cuna ya cha' bi', tya lyiji ta ya cuentya —nacu'i ngu'—. Bi' cha' juani, ta nu'u cha' lo'o ya ñi'ya ndyu'u cha' bi'?

²¹Nu ngu' quichi' Atenas ni, xcui' nti' ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' cucui nu caca chcui' ngu' lo'o tya'a ngu', sca cha' nu bilya cuna ngu'. La cui' jua'a ndu'ni lcaa ngu' xa' tsu' nu ndi'i quichi' bi', xcui' ca ndiya ti' ngu' chcui' ngu' ji'i sca cha' cucui.

²²Bi' cha' ndatu' Pablo cla'be laja ñati' ca Areópago bi', nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cu'ma ngu' Atenas —nacu'i Pablo ji'i ngu'—. Cua na'a na' cha' jlya tsa ti' ma' ji'i jo'ó nu ntsu'u ji'i ma' —nacu'i yu—. ²³Ndyaa na'a na' xi calle quichi' re, lo'o li' na'a na' lcaa jo'ó nu cuentya ji'i cu'ma. Li' na'a na' sca mesa nu ndu' laja ti su nscua sca cha'cña nde sii' mesa bi' nu ndi'ya nchcui': “Nde laca mesa ji'i jo'ó nu bilya tyuloo ya ji'i”. Cha' ji'i ycu'i' Ndyosi nu bilya slo ma' tilaca laca Ni, cha' ji'i nu ycu'i' Ndyosi bi' ta na' lo'o ma' juani —nacu'i yu—.

²⁴Cua ngüiñá ycu'i' Ndyosi tyucui ña'a chalyuu lo'o lcaa na nu ntsu'u chalyuu; laca ycu'i' Ndyosi nu Xu'na nu laca loo, masi nde cua, masi nde lo yuu chalyuu —nacu'i Pablo ji'i ngu'—. Pana ná ndi'i Ni ne' sca laa

nu ndiñá ñati' ti. ²⁵Ni sca cha' ná lyiji ji'i ycu'i' Ndyosi, ná nga'a cha' xñi Ni ni sca na nu nda ñati' ji'i Ni. Cua ngua'ni cu'ú Ni ji'i lcaa ñati', cua nda Ni xty'i' ngu' cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i scaa ngu', lo'o jua'a cua nda Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ñati' chalyuu.

²⁶Cua ngüiñá ycu'i' Ndyosi ji'i lcaa ñati' chalyuu lo'o sca ti lo cuaña' ñati'. Lo'o jua'a ngusta ycu'i' Ndyosi ni tyempo cala scaa ngu', ndu'ni Ni mala su caca quichi' tyi scaa ngu'. ²⁷Na cua nda Ni ji'i ñati' lijya ngu' chalyuu cha' clyana ngu' ji'i ycu'i' Ni, cha' quije Ni ji'i ngu'. Pana ná tyijyu' ndi'i ycu'i' Ndyosi ji'na, cacua ti su ndi'i lcaa na ndi'i ycu'i' Ni. ²⁸Chacuayá' ji'i Ni lu'ú na, chacuayá' ji'i Ni ndya'a na, lo'o jua'a chacuayá' ji'i Ni ndyu'ni na lcaa cña. Ntsu'u sca cha' nu nguscua jyo'o ngu' tii tya'a ma' lo quityi sa'ni, cha' nu ndi'ya nchcui': “Tya'a ycu'i' Ndyosi laca na”. Jua'a nacui' jyo'o cusu' bi' ji'i ma'. ²⁹Si chañi cha' ycu'i' Ndyosi laca tya'a na —nacu'i Pablo ji'i ngu'—, ná taca chcui' na cha' laca Ni sca lcu'i, masi lcu'i oro, masi lcu'i plata, masi lcu'i quee ndu. Na ndiñá ti ñati' chalyuu lcu'i bi' ñi'ya nu nda'ya cha' hique ti ngu' cha' cuiñá ngu' ji'i. ³⁰Cua ndalo tsa tyiquee ycu'i' Ndyosi ji'i ñati' chalyuu tyempo sa'ni lo'o bilya ca jlo ti' ngu' lcaa cha' bi', pana juani cua ngulo Ni cña ji'i lcaa ñati' chalyuu cha' culochu' ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'. ³¹Cua ngusta Ni sca tsá cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati' chalyuu, lo'o jua'a cua ngusubi Ni sca ñati' nu caca bese. Jesucristo laca bi'. Tso'o tsa ngua'ni Ni cha' tyanu tachaa cha' bi'

ji'i ñati chalyuu, nu lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ú nu ñati bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujuui ngu' ji'i.

³²Nu lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', cha' cua ndyu'ú sca ñati chaca quiya' ca su ntsiya ngujuii, li' nxyí lo'o tsa ngu' ji'i Pablo. Lo'o jua'a ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcui' lo'o yu:

—Culu'u nu'u cha' bi' ji'i ya chaca quiya' chaca tsá —nacui' ngu' bi' ji'i yu.

³³Li' ngutu'u Pablo ca Areópago su ntucua ngu'. ³⁴Pana ndu'u lca'a xi ngu' ji'i yu li', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' bi' cha' nu cua nchcui' yu lo'o ngu'. Sca nu qui'yu nu naa Dionisio ngusñi cha' bi', masi laca Dionisio sca ngu' cusu' nu ndya'a ca Areópago bi'; jua'a sca nu cuna'a nu naa Dámaris ngusñi cha' bi', lo'o xi xa' la ñati ngusñi cha' bi'.

Ca quichi Corinto

18 Li' ndu'u Pablo quichi Atenas ndyaa yu ca quichi Corinto. ²Quichi bi' ndyacua tya'a yu lo'o sca ngu' judío nu naa Aquila, ngu' quichi Ponto laca nu Aquila bi'. Nguti'i ngu' nde Italia nquicha', nu Aquila bi' lo'o clyo'o nu naa Priscila; pana ndu'utsu' ngu' ndyalaa ngu' nde quichi Corinto, nu lo'o ngulo rey Claudio cña cha' culo'o ngu' ji'i lcaa ngu' judío nu nguti'i quichi Roma, quichi nu laca loo ji'i loyuu su cuentya Italia bi'. Toni'i ji'i nu Aquila bi' ndyalaa Pablo li'. ³Stu'ba ti ngua'ni Pablo cña lo'o ngu' bi' li', cha' cuityi ni'i late' laca ngu'; bi' cha' ndyanu yu slo ngu' cha' cua'ni yu cña lo'o ngu'. ⁴Ndyaa Pablo ne' laa ji'i ngu' judío

lcaa tsá ta'a nu ndi'i cña' ngu', cha' culu'u yu cha' ji'i Jesús ji'i ngu' nu ndyu'u ti'i li', masi ji'i ngu' judío, masi ji'i ngu' xa' tsu'.

⁵Cua ndu'u Silas lo'o Timoteo ca Macedonia, li' ndyalaa ngu' slo Pablo. Lo'o cua ndyalaa ngu' bi', li' lcaa tsá lcaa hora nlyu'u Pablo cha' ji'i Jesús ji'i ngu' judío. Nchcui' yu cha' laca Jesús ycu'i' Cristo, nu ntajatya tsa ngu' ji'i cha' cãa nde chalyuu. ⁶Pana ngunasí' tsa ngu' judío bi' ji'i Pablo li', suba' tsa nchcui' ngu' lo'o; bi' cha' nguscui' yu ste' yu slo ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' lo'o yu.

—Nguna' tsa ndu'ni cu'ma —nacui' Pablo ji'i ngu'—. Xqui'ya ycu'i' ma laca; ná ntsu'u qui'ya 'na, cha' xcui' cha' liñi laca nu ngulu'u na' ji'i ma. Cua tya'a ti na' lacua. Juani tsa'a na' cha' ta na' cha' re lo'o ngu' xa' tsu', cha' ná nduna cu'ma, ngu' judío.

⁷Li' ndu'u yu ne' laa bi', ndyaa yu ca slo sca ñati nu naa Justo; cacua ti to' laa bi' ntucua tyi yu. Sca ñati nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu'i' Ndyosi laca nu Justo bi'. ⁸Lo'o jua'a yu Crispo ngusñi cha' ji'i ycu'i' nu Xu'na na. Crispo laca sca nu cusu' nu laca loo ne' laa ji'i ngu' judío. Jlya ti' nu Crispo bi' ji'i ycu'i' nu Xu'na na, lo'o jua'a jlya ti' lcaa ngu' nu ndi'i slo. Quiña'a tya'a ngu' Corinto ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús, bi' cha' ntyucuatya ngu' bi' li'. ⁹Lo'o li' cua na'a Pablo ji'i Jesús nu Xu'na na, ñi'ya si na nchcui' xcalá yu ngua.

—Ná cutsii nu'u —nacui' Jesús ji'i yu—. Ná ca taja ti' nu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' ji'i ñati —nacui' Ni—. ¹⁰Ndi'i na' lo'o nu'u cha' xtyucua na'

jinu'u, bi' cha' nga'aa caca xñi ngu' jinu'u cha' xcube' ngu' hi. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' quichi re nu taca xñi ngu' cha' jna' nde loo la, si ta nu'u cha' lo'o ngu'.

¹¹Li' ndyanu Pablo sca yija cla'be ca quichi Corinto bi', xcui' cha' jil'i Jesús ngulu'u yu jil'i ngu' quichi bi'.

¹²Lo'o li' ngua Galión gobernador jil'i loyuu su cuentya Acaya bi'; tyempo bi' ndyu'u til'i tyuu tya'a ngu' judío se'i ti cha' xuu tya'a ngu' lo'o Pablo, masi tya'a ngu' judío laca yu. Li' ngusñi ngu' bi' jil'i yu cha' tsa lo'o ngu' jil'i yu ca slo ngu' tisiya; ¹³ngusta ngu' qui'ya jil'i yu ca slo nu gobernador bi' li':

—Ndyaa nu qui'yu re laja quichi tyi na, pana ná tso'o cha' nu nclu'u yu jil'i ñati —nacui' ngu' jil'i nu laca loo bi'—. Nclu'u yu jil'i ngu' cha' xa' ña'a cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi, masi ná nda gobierno chacuayá' cha' cua'ni ngu' jua'a.

¹⁴Ngua ti' Pablo xacui' yu cha' jil'i ngu' li', pana clyo nchcui' nu cusu' Galión bi':

—Ná tyiquee' taquiya' na' jil'i cha' nu nchcui' cu'ma ngu' judío, si ntsu'u sca cha' nu cuxi tsa —nacui' Galión bi' jil'i ngu'—. Pana si'i jua'a laca cha' re —nacui'—. ¹⁵Cua ñasi' ma xqui'ya cha' nclu'u yu re xi xa' lo cha' jil'i ngu'. Sca cha' jil'i jo'ó cuentya jil'i cu'ma laca cha' re, cha' ná stu'ba cha' nu nchcui' yu lo'o cha' nu nchcui' cu'ma cuentya jil'i cha' cusu' nu ntsu'u jil'i ma; bi' cha' ná ndiya ti' ma cha' nclu'u yu cha' bi' jil'i ngu'. Cua'ni cuayá' ycu'i' ca ti ma jil'i cha' re lacua. Ná ndu'ni cha' ca lo'o cu'ma jil'i yu ca slo na'.

¹⁶Lo'o li' ngulo gobernador cña cha' culo ngu' jil'i ngu' judío nde liya'. ¹⁷Li'

hora ti ndaya' lcaa ngu' quichi bi' jil'i nu cusu' Sóstenes, cha' laca nu cusu' bi' loo ne' laa jil'i ngu' judío. Ti' tsa ngujui'i ngu' jil'i nu cusu' bi' ca slo gobernador Galión; pana nu Galión bi' ni, ná ndube ti' bi' tsiya' ti.

**Ngua sna quiya' lo'o ndyaa
Pablo ca chaca tsu'**

¹⁸Tya ndyanu Pablo quichi bi' tya tyuu tsa; li' ngutu'u yu ndyaa yu lo'o Aquila lo'o Priscila bi', ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quichi Cencrea. Li' tsa ycu'i' Pablo ca loyuu su cuentya Siria. Ca quichi Cencrea bi' ngusi'yu ngu' quicha' hique Pablo, cha' caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' ntsu'u sca cha' nu cua ngüñi jil'i yu lo'o ycu'i' Ndyosi tya tsubi' la. ¹⁹Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i, li' ndyalaa ngu' ca quichi Efeso su tyanu Aquila lo'o Priscila. Ndyatí Pablo ycu'i' ti ne' laa cha' chcu'i' yu lo'o ca ta'a ngu' judío nu ndyu'u ti'i cajua. ²⁰Ngua ti' ngu' quichi bi' cha' tyanu Pablo nde quichi tyi ngu', pana ná ntaja'a yu. ²¹Ngusalaya' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ntsu'u cha' tsa'a na' ca Jerusalén cha' cua ngulala ta'a —nacui' Pablo jil'i ngu'—. Li' xtyuu na' chaca quiya' nde quichi re, si jua'a nti' ycu'i' Ndyosi —nacui' yu.

Ndu'u Pablo quichi Efeso ndyatí yu ne' yaca ni'i, ndyaa yu li'. ²²Lo'o cua ndyalaa yaca ni'i bi' ca quichi Cesarea, li' ndu'u Pablo ndyaa yu ca quichi Jerusalén. Tso'o ti nchcui' yu lo'o tya'a ñati jil'i Jesucristo cajua, lo'o li' hora ti ndyaa yu ca quichi Antioquía. ²³Ndyanu yu sca tucua co' ca quichi bi', li' ndu'u yu ndyaa yu chaca quiya' cha' tsa yu ca

slo lcaa taju ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i ca loyuu su cuentya Galacia, su cuentya Frigia. Nhcui' yu lo'o ngu' cha' tyanu tachaa la cha' jil'i Jesucristo tyiquee ngu'.

Ndyalaa Apolos ca quichi Efeso

²⁴La cui' tyempo ndyalaa sca nu qui'yu ngu' judío nde quichi Efeso. Apolos naa yu bi', lo'o Alejandría naa quichi tyi yu. Jlo tsa ti' yu lcaa cha' jil'i ycuu' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, lo'o jua'a tso'o tsa nhcui' yu cha' jil'i ycuu' Ndyosi lo'o ñati. ²⁵Tya tsubi' la cua ngulu'u tso'o ngu' jil'i yu lcaa cha' nu cuentya jil'i ycuu' nu Xu'na na; bi' cha' yala ti ti' yu, ná taja ti' yu tsiya' ti cha' chcuu' yu cha' bi'. Tso'o tsa nclyu'u yu cha' jil'i Jesús lo'o ñati li'; jua'a ntyucuatya yu jil'i ngu' ñi'ya nu ntyucuatya jyo'o Juan, cha' bilya ca cuayá' ti' yu lcaa cha' jil'i Jesús. ²⁶Ná ntsii' yu Apolos cha' culu'u yu jil'i ngu' ne' laa jil'i ngu' judío, pana nu lo'o ndyuna Priscila lo'o Aquila ñi'ya nu ngulu'u yu cha' jil'i ngu' ne' laa, li' nhcui' ngu' lo'o yu. Liñi la ngulu'u ngu' jil'i Apolos ñi'ya nu xñi ngu' tyucuii' jil'i ycuu' Ni li'. ²⁷Ca tiya' la ngua ti' Apolos tsa yu ca loyuu su cuentya Acaya. Tso'o ntsu'u tyiquee tya'a ñati jil'i Jesucristo cha' tsa yu cajua, bi' cha' nguscua ngu' sca quityi cha' tsa slo tya'a ñati jil'i Jesucristo cajua, cha' tso'o ti chcuu' ngu' lo'o yu nu lo'o tyalaa yu ca su ndi'i ngu'. Ndyaa yu li', ndyalaa yu ca loyuu su cuentya Acaya bi'. Li' nguxtyucua tsa yu jil'i ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo lcaa quichi su ndyaa yu. Xqui'ya cha'

tso'o tsa tyiquee ycuu' Ndyosi ña'a Ni jil'i ngu', bi' cha' cua ngusñi ngu' cha' jil'i Ni. ²⁸Ngulu'u nu Apolos bi' jil'i lcaa ngu' cha' cuiñi tsa laca cha' nu nda nu ngu' judío bi', masi ñati tya'a yu laca ngu'; jua'a ngulu'u yu cha' jil'i ycuu' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, nu nhcui' cha' jil'i nu Cristo nu ntajaty tsa ngu' jil'i bi'. Cristo laca Jesús, nacui' yu. Tso'o tsa nhcui' yu, bi' cha' ná tucui ngua jil'i tacu' cha' jil'i yu.

Ndyalaa Pablo ca quichi Efeso

19 Laja lo'o ndi'i Apolos quichi Corinto, la cui' tyempo bi' ndyaa Pablo nde ca'ya, ña'a cuayá' nu ndyalaa yu nde quichi Efeso. Ca bi' ndyaa tya'a yu lo'o xi ñati nu ndyu'ni tlyu jil'i ycuu' Ndyosi.

²—¿Ha cua ndyanu Xtyi'i ycuu' Ndyosi ne' cresiya jil'i ma tya lo'o ngusñi ma cha' jil'i ycuu' Ni? —nacui' Pablo jil'i ngu'.

—Ná ndyanu Ni —nacui' ngu' jil'i Pablo—. Ná jlo ti' ya na laca nu naa Xtyi'i ycuu' Ndyosi.

³—¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' jil'i ma lacua? —nacui' Pablo jil'i ngu' li'.

—Cua ntyucuatya ngu' jil'i ya ñi'ya nu ngulu'u jyo'o Juan jil'i ngu' cha' caca —nacui' ngu' jil'i yu.

⁴—Cua ntyucuatya Juan jil'i ñati cha' caca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua ngulochu' ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu' —nacui' Pablo jil'i ngu'—. Nhcui' Juan lo'o ngu' cha' cua caa ti chaca ñati nu laca Jesucristo, lo'o jua'a ntsu'u cha' xñi ngu' cha' jil'i yu bi' li'.

⁵Ndyuna ngu' cha' nu ngulu'u Pablo jil'i ngu', bi' cha' chaca quiya'

ntyucuatya ngu' cuentya jil'i ycuil' Jesús nu Xu'na na. ⁶Li' ngusta ya' Pablo hique ngu'. Ndyanu Xtyi'li ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' li'; hora ti nchcui' ngu' cha'cña jil'i xa' ñati, lo'o jua'a nchcui' ngu' ña'a cha' nu nda ycuil' Ni jil'i ngu' cha' chcui' ngu' lo'o tya'a ngu'. ⁷Tii tyucuaa tya'a ngu' qui'yu ngua nu cua ntyucuatya li'.

⁸Lo'o li' ndyaa Pablo ne' laa jil'i ngu' judío cha' chcui' yu cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu', cha' culu'u yu jil'i ngu' ñi'ya nclyo ycuil' Ni cña. Ndyaa sna co' nu ngua'ni yu jua'a. ⁹Pana ntsu'u ngu' nu nchcui' cuxi jil'i cha' nu nclu'u Pablo bi', xqui'ya cha' liye' ti' ngu'; ná ntaja'a ngu' bi' xñi ngu' cha' jil'i Jesús. Li' ndu'u Pablo ndyaa lo'o yu jil'i ngu' nu cua ngusñi cha' bi', ndyaa ngu' nde ne' ni'i scuela jil'i sca nu cusu' nu naa Tiranno. Li' tya ngulu'u yu jil'i ngu' lcaa tsa. ¹⁰Tucua yija ngua'ni yu jua'a, ña'a cuayá' nu ndyuna lcaa ngu' loyuu su cuentya Asia cha' jil'i Jesús. Nchcui' yu lo'o lcaa ngu' bi', masi lo'o ngu' judío, masi lo'o xa' la ngu'. ¹¹Lo'o jua'a nda ycuil' Ndyosi chacuayá' jil'i Pablo cha' cua'ni yu tyuu tya'a cña tonu ca slo ngu', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ¹²Lo'o jua'a ngusñi ngu' lcaa late' nu cua ndyala' Pablo jil'i, ndyaa lo'o ngu' jil'i late' bi' ca slo ngu' quicha tya'a ngu'. Ngua tso'o nu ngu' quicha bi' li', lo'o jua'a ngu' quicha nu ngusñi cui'i cuxi jil'i, ndu'utsu' cui'i jil'i ngu' bi' ndyaa li'.

¹³Quich'i bi' ndi'i xi ngu' judío nu ná ntsu'u quich'i tyi, na ndya'a yu'u ti ngu' bi'. Nchcui' ngu' cha' nchca jil'i ngu' bi' culo ngu' cui'i cuxi

nu ngusñi jil'i ngu' quicha. Lo'o li' ngua ti' ngu' cha' culo ngu' cui'i chacuayá' jil'i Jesús nu Xu'na na, masi ná ngusñi ngu' cha' jil'i ycuil' Jesús.

—Chacuayá' jil'i Jesús tyu'utsu' cui'i nu ngusñi jil'i ma —nacui' ngu' jil'i ngu' quicha bi'—, la cui' Jesús nu nclu'u Pablo cha' jil'i —nacui' ngu'.

¹⁴Jua'a ngua'ni nu cati tya'a sñi' Esceva; lo'o nu cusu' Esceva ni, ngua bi' sca sti jo'ó nu laca loo cuentya jil'i ngu' judío. ¹⁵Jua'a nchcui' sñi' Esceva bi' sca quiya', lo'o hora ti nguxacui' nu quicha bi' cha' jil'i ngu' bi' li':

—Cua nslo na' jil'i Jesús —nacui' cui'i bi'—, lo'o jua'a nslo na' jil'i Pablo, ti ñati laca bi' —nacui'—. Pana nu cu'ma ni, çtilaca laca cu'ma?

¹⁶Li' ntejeya' nu quicha bi' jil'i ca ta'a sñi' Esceva, ngua'ni lya' ti' jil'i ngu', ngujui' tsa jil'i ngu'. Hora ti ngusna ngu' ña'a quichi' ti ngu', cha' ndye ste' ngu' ngutaa'. Ti'í tsa ngua quicha ngu' bi' li'. ¹⁷Lo'o li' ngujui cha' bi' jil'i lcaa ngu' quich'i Efeso, masi ngu' judío, masi xa' la ñati. Ndyutsii tsa ngu' li', lo'o jua'a ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' Jesús nu Xu'na na li'.

¹⁸Lo'o li' yaa tyuu tya'a ngu' nu cua ngusñi cha' jil'i Jesús, nu ntyuju'u tsa ti' jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu'; ¹⁹jua'a ngu' nu ngua'ni cucha'a, yaa lo'o ngu' jil'i quityi cuxi bi' jil'i ngu', ndaqu'i ngu' quityi cucha'a bi' li'. Ngulacua ngu' ni tsa lo nga'a quityi nu ndaqu'i ngu' bi'; tu'ba tyi mil cñi plata, tsa lo cua ntsu'u lo quityi nu ndaqu'i ngu' bi' li'. ²⁰Jua'a ngua cha' quiña'a la

ñati ngua cuayá' ti' cha' jii' ycuí' nu Xu'na na, ngua cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa laca cha' jii' ycuí' nu Xu'na na.

²¹Lo'o li' ngua ti' Pablo cha' tsaá yu ca loyuu su cuentya Macedonia, lo'o ca loyuu su cuentya Acaya, cha' tsaá yu slo lcaa taju ñati jii' Jesucristo nu ndii' loyuu bi'. Nde loo la, li' tsaá yu ca Jerusalén ngua ti' yu. Lo'o jua'a nchcui' Pablo cha' lo'o ntsu'u cha' tsaá yu ca nde quichi' Roma ca tiya' la. ²²Pana clyo nchcui' yu lo'o Timoteo lo'o Erasto cha' tsaá ngu' ca Macedonia nde loo la jii' yu, tyanu la xi ycuí' yu nde loyuu Asia, nti' yu.

Ñasi' tsa ngu' Efeso

²³Li' nguxana ngunasi' ngu' quichi' Efeso xqui'ya ñati nu ngusñi tyucuii jii' ycuí' nu Xu'na na. ²⁴Ndi'ya ngua cha': Sca ñati nu naa Demetrio ngua suu cha' ñasi' ngu' bi'; cuityi plata laca Demetrio bi', ndiñá yu lcuí' plata jii' ni'i su ndya'a ngu' quichi' ndu'ni tlyu ngu' jii' jo'ó xu'na quichi', nu jo'ó Diana bi'. Lo'o jua'a ndyiji tsa ngana jii' ngu' xqui'ya cña bi'. Ntsu'u tsa msu jii' Demetrio, cha' nxyucua msu bi' jii' yu lo'o cña bi' jii'. ²⁵Li' ndyu'u ti'i lcaa ñati jii' yu, lo'o jua'a lcaa cuityi plata nu ntsu'u quichi' bi', ndyu'u ti'i ngu' se'i ti.

—Cu'ma tya'a ndu'ni na cña — nacui' Demetrio jii' ngu'—, jlo ti' ma cha' ndyiji tsa ngana ji'na lo'o cña nu ntsu'u ji'na —nacui' yu—. ²⁶Lo'o juani cua na'a ma cha' ndya'a nu Pablo bi' quichi' tyi na re, lo'o jua'a ndya'a yu nde lcaa quichi' loyuu su cuentya Asia re. Cua ndyuna ma

cha' nu nclyu'u yu bi' jii' ngu', cha' ná tso'o cua'ni tlyu ngu' jii' jo'ó nu ndiñá ñati ti; si'i ycuí' Ndyosi laca jo'ó bi', nacui' Pablo. Lo'o nu juani ntsu'u tsa ngu' quichi' re nu ngusñi cha' nu nchcui' yu bi'. ²⁷Cuxi tsa ndyu'u cha' bi', si nga'aa nti' ngu' cui'ya ngu' lcuí' nu ndiñá na; nga'aa caja cña nu cua'ni na li'. Lo'o li' nga'aa tyaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' jii' xtya'a na jo'ó Diana nu laca loo tsiya' ti ne' laa jii' quichi' tyi na re. Juani lcaa ñati loyuu su cuentya Asia ndyu'ni tlyu jii' jo'ó bi', lo'o jua'a lcaa ñati tyucui' ña'a chalyuu ndyu'ni tlyu jii'. Ná tso'o si cua'ni tye ngu' cha' jii' jo'ó tlyu nu ntsu'u ji'na.

²⁸Lo'o ndyuna ngu' nu ndiñá lcuí' jo'ó cha' bi', ñasi' tsa ngu' li'. Cuii ngusi'ya lo'o ngu' jii' tya'a ngu' li': —Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó jii' lcaa ngu' Efeso tya'a na —nacui' ngu'.

²⁹Ná jlo ti' ngu' quichi' na laca ngua jii' ngu' cha' nxi'ya tsa ngu' jua'a, pana ngusna lcaa ngu' ndyaa ngu' cha' ña'a cui'ya ngu' xi jii'. Li' ntejeya' ngu' jii' Gayo lo'o Aristarco xqui'ya cha' ndya'a ngu' lo'o Pablo, masi ngu' Macedonia laca ngu' bi', ndyaa lo'o ngu' bi' jii' ngu' ca su ndyu'u ti'i ngu' quichi'. ³⁰Li' ngua ti' Pablo tsaá su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcui' yu lo'o ngu' quichi' bi', pana nu tya'a ñati jii' Jesús bi', ngua'a ngu' jii' yu cha' ná tsaá yu. ³¹Lo'o jua'a ntsu'u xi tya'a tso'o Pablo nu laca loo jii' loyuu su cuentya Asia bi', lo'o ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o Pablo cha' ná tsaá ycuí' yu tsiya' ti ca su ndyu'u ti'i ngu' quichi'.

³²Quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i se'i

ti li'; pana sca cha' nchcui' tsaca ngu', xa' cha' nchcui' chaca ngu' li', cha' ná jlo ti' ngu' quichi ni cha' laca cha' ndyu'u ti'i ngu'. ³³Li' ndyojolaqui ngu' judío ji'i sca nu qui'yu cha' tyu yu ca nde loo ngu' quichi bi', Alejandro naa yu bi'. Li' ngua'ni ya' yu cha' ca ti' lcaa ngu', cha' caja ñi'ya nu chcui' yu lo'o ngu'. ³⁴Pana nu lo'o ngua tii ngu' cha' lo'o Alejandro laca ngu' judío, lye la nxi'ya lo'o ngu' li'. Ndye tucua hora nu xcui' ngusi'ya lo'o ti nu ngu' quiña'a bi' ji'i tya'a ngu' ndi'ya:

—Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó ji'i lcaa ngu' Efeso tya'a na —ndu'ni ngu'.

³⁵Lo'o li' ngua'ni scaranu quichi bi' cha' ngua ti nu ngu' quiña'a bi':

—Cu'ma ngu' Efeso —nacu' scaranu bi' ji'i ngu' quichi—, jlo ti' lcaa ñati chalyuu cha' ngu' tya'a na laca nu ña'asi na ji'i laa ji'i xtya'a na jo'ó Diana —nacu' yu—, na ña'asi na ji'i ycu' jo'ó Diana nu ndyú nde cua. ³⁶Ná tucui taca ñacu' cha' si'i jua'a laca cha' bi'; bi' cha' cuaana ti ma lacua, culacua xi ti' ma na laca ndyu'ni ti ma juani. ³⁷Cua ñaa lo'o ma ji'i ngu' re, masi ni sca cha' cuxi ná ngua'ni ngu' ne' laa ji'i ma, ni sca quiya' ná nchcui' suba' ngu' ji'i jo'ó ji'i ma. ³⁸Lo'o Demetrio ni, lo'o tya'a ndu'ni Demetrio cña bi', si ntsu'u qui'ya cha' sta ngu' ji'i ngu' re, ntsu'u cha' tsa ngu' ca toni' cña; ca slo bese sta ngu' qui'ya ji'i ngu', cha' ca cuayá' cha' bi' li'. ³⁹Si ntsu'u xa' la cha' nu nti' ma chcui' ma ji'i ngu', chcui' ma lo'o ngu' cusu' quichi re la cui' tsá lo'o tyu'u ti'i ngu'. ⁴⁰¿Ñi'ya caca chcui' na lo'o gobierno? Si ca

ngu' gobierno bi' sta ngu' qui'ya ji'i quichi re cha' lye tsa ngusu ty'a'a na tsá juani, nga'aa ntsu'u cha' nu xacu' na ji'i ngu' bi' li'. Ná tyiquee' culacua ti' ngu' bi' cha' na nxu ty'a'a na lo'o ycu' gobierno li'.

⁴¹Jua'a nchcui' scaranu lo'o ñati quiña'a, lo'o li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a ngua cha' ngua ti cha' bi', ndyaa ngu' li'.

Tsaa Pablo ca Macedonia lo'o ca Grecia

20 Nu lo'o cua ndye cha' ngunasi' ngu' quichi, li' ngusi'ya Pablo ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi bi', cha' tyaa ngu' ca slo. Li' ngulu'u yu la xi ji'i ngu'; jua'a ngusalya' yu lo'o ngu', ndu'u yu ndyaa yu ca loyuu su cuentya Macedonia li'. ²Nguta'a yu ca slo lcaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i loyuu bi', lo'o jua'a tlyu ngua'ni tyiquee ngu' xqui'ya lcaa cha' nu ngulu'u yu ji'i ngu' bi'. Lo'o li' ndyaa yu chaca loyuu su cuentya Grecia; ³loyuu bi' ndyanu yu sna co'. Li' cua tsa ti yu ne' yaca ni'i ca loyuu su cuentya Siria, lo'o li' ngua tii yu cha' ngua ti' tya'a ngu' judío cua'ni cuxi lo'o yu, bi' cha' xa' tyucui ndyaa yu li'; ndyaa yu nguxtyuu yu tyucui ndyaa nde Macedonia. ⁴Ndya'a Sópater ngu' Berea lo'o ya, lo'o jua'a Aristarco lo'o Segundo ngu' Tesalónica, lo'o jua'a Gayo ngu' Derbe, lo'o Timoteo bi', lo'o jua'a Tíquico lo'o Trófimo ngu' Asia; ca ta'a ya ndya'a ya lo'o yu li'. ⁵Lo'o li' lcaa ngu' tya'a ndya'a Pablo bi', ndyaa ngu' nde loo la ca quichi Troas; ⁶ndyanu Pablo lo'o na'

ti (la cui' Lucas laca na' nu nscua na' quityi re). Ndyanu ya nde quichi Filipos cha' tyeje tacui ta'a lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya'. Ndu'u ya ndyaa ya li', ndyatí ya ne' yaca ni'í cha' tsaá ya tyacua tya'a ya lo'o ngu' bi' ca quichi Troas. Ca'yu tsá nguti'í ya ne' yaca ni'í cha' tyaala ya chaca tsu' tyujo'o bi', lo'o li' cati tsá nguti'í lcaa ya quichi bi'.

Ndyalaa Pablo ca quichi Troas

⁷Lo'o ngua tsá domingo, li' ndyu'u ti'í ngu' nu ntsu'u cha' ji'í lo'o Jesús cha' stu'ba ti cacu ngu' sii. Nclyu'u Pablo cha' ji'í ycuí' Ndyosi ji'í ngu' li'; hasta ca cla'be talya nclyu'u yu ji'í ngu', xqui'ya cha' chaca tsá cua tyaa ti ya li'. ⁸Ndyu'u ti'í ya sca ba'a ni'í nde cua su nchca tyuna ba'a ni'í bi'. Quiña'a quii' ntsu'u ne' ni'í bi'. ⁹Lo'o jua'a nga'a sca nu qui'yu cuañi' nu naa Eutico, nu ntucua nde tyuni'í ventana. Ndyu'u tsa xcalá yu cuañi' bi', cha' tyiquee' tsa nchcui' Pablo. Li' ngua'ya xcalá yu, ndyú yu lo yuu nde liya'. Ndyaa ngu' cha' xatu' ngu' ji'í yu, pana cua ngujuí yu. ¹⁰Li' hora ti ngua'ya Pablo lo ndyia', ndyaa ngüityi Pablo ji'í yu nu ngujuí bi', lo'o ntejeya' Pablo ji'í yu bi' li'.

—Ná ca xñi'í ti' mā, na lu'ú yu re juani —nacu' Pablo ji'í ngu' li'.

¹¹Xa' ndyacuí Pablo ndyaa lo ndyia', li' ngua'ni yu sii. Lo'o li' xa' nguxana ngulu'u yu ji'í ngu' ña'a cuayá' nguxee chaca tsá. Ndu'u ya ndyaa ya li'. ¹²Lo'o nu yu cuañi' nu ngua tso'o ca ti ni, ndyaa lo'o ngu' ji'í yu ca to' tyi yu. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'.

Ndu'u ngu' quichi Troas, ndyaa ngu' ca Mileto

¹³Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya nde loo la, ndyatí ya ne' yaca ni'í cha' tsaá ya ca quichi Asón, pana ndyanu ycuí' Pablo cha' tsaá yu xa' tyucui'í nde lo yuu btyi. ¹⁴Xa' ndyacua tya'a yu lo'o ya ca quichi Asón bi', ndyatí yu ne' yaca ni'í lo'o ya, ndyaa ya ca quichi Mitilene li'. ¹⁵Xa' ndu'u ya ndyaa ya li', nteje tacui ya loyuu su cuentya Quío; ca chaca tsá li' ndyalaa ya ca quichi Samos. Nde loo la ndyanu ya xi nde quichi Trogilio, lo'o jua'a ca chaca tsá ndyalaa ya ca quichi Mileto. ¹⁶Ná ndyaa ya ca quichi Efeso, cha' ná ntaja'a Pablo tyanu yu tyiquee' ca loyuu su cuentya Asia bi'; ngua ti' yu tsaá clya yu ca Jerusalén cha' tyi'í yu quichi bi' lo'o caca tsá ta'a Pentecostés, si caca ji'í.

Ngulu'u Pablo ji'í ngu' cusu' ji'í taju ñati'í ji'í Jesucristo nu ndi'í quichi Efeso

¹⁷Laja lo'o ndyanu ya ca Mileto bi', nda Pablo sca cha' ndyaa slo ngu' cusu' ji'í taju ñati'í ji'í Jesucristo ca quichi Efeso, si tyaa ngu' slo yu. ¹⁸Nu lo'o ndyalaa ngu', li' ngulu'u Pablo xi ji'í ngu'!

—Cua jlo ti' mā ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa tsá lo'o nguti'í na' ca loyuu su cuentya Asia re, su ndi'í na' quichi tyi mā —nacu' Pablo ji'í ngu'—. ¹⁹Jlo ti' mā cha' lcaa tsá ngua'ni na' cña ji'í Jesús tyucui tyiquee na'; ná ngua'ni tyucuaa ti' na' lo'o mā. Lo'o jua'a ngusi'ya tsa na' xqui'ya ñati'í cuxi loyuu re. Ngua quicha ti' na' nu lo'o ngua ti' nu

ngu' judío tya'a na' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'. ²⁰Jlo ti' mā cha' lcaa tsā tsa cu' ti nclu'u na' lcaa cha' tso'o bi' jil'i mā, cha' taca tyil'i tso'o la cresiya jil'i mā, masi ngulu'u na' jil'i mā nu lo'o ndyu'u ti'l'i mā tsa tlyu ti, masi ngulu'u na' jil'i mā ca to' tyi scaa ti mā. ²¹Sca ti cuaya' nchcui' na' lo'o lcaa ngu', masi lo'o ngu' judío tya'a na', masi lo'o xa' la ñati; sca ti cha' ngulu'u na' jil'i lcaa mā, cha' nga'a cha' culochu' mā jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i mā lo'o xñi mā cha' jil'i Jesucristo nu Xu'na na. ²²Lo'o nu juani tsa'a ca Jerusalén, cha' jua'a cua ndatsaa Xtyi'i ycu'i Ni 'na cha' tsa'a ca ndacua, masi ná nchca cuayá' ti' na' ñi'ya nu caca jna' lo'o tyalaa na' cajua. ²³Tsa bi' ti cha' jlo ti' na' cha' lcaa quich'i su ndya'a na' nacui' ngu' cha' cua tejeya' ti ngu' jna', cha' su'ba ngu' jna' ne' chcuā; nacui' ngu' cha' lye tsa ca quicha ti' na' ca quich'i Jerusalén bi'. Tsa lo cua ti cha' jlo ti' na', cha' jua'a laca cha' nu cua nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o na'. ²⁴Pana ná ntsii' na' xqui'ya cha' nu nchcui' ngu' bi', ná ndu'ni cha' jna' masi cujuui ngu' jna'. Sca ti cha' nti' na', cha' tso'o ti tye cña nu nda ycu'i Jesús jna', cha' ta na' cha' tso'o jil'i ycu'i Ndyosi lo'o xa' ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ñati chalyuu.

²⁵Cua nguta'a na' lo'o cu'mā, cua ngulu'u na' jil'i mā lcaa ña'a cña nu nclyo ycu'i Ni; pana juani chañi cha' nu nchcui' na' re, cha' nga'aa ña'a na' jil'i mā chaca quiya'. ²⁶Bi' cha' nchcui' na' lo'o mā juani, cha' ná ndacui na' qui'ya si chcuna' cresiya jil'i sca ñati tya'a cu'mā.

²⁷Cua nda na' cha' lo'o mā, lcaa

cha nu' ngua ti' ycu'i Ndyosi cua'ni Ni lo'o mā; ni sca cha' ná ndyu'u cuaana ti tyiquee na'. ²⁸Nu juani ntsu'u cha' ña'asii mā jil'i ycu'i ca mā, lo'o jua'a ña'asii mā jil'i ca ta'a ñati jil'i Jesucristo ca quich'i tyi mā, cha' cua nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi cña jil'i mā cha' caca mā loo jil'i taju ñati bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycu'i nu Xu'na na cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u jil'na tya lo'o ngujui yu lo crusi, nu lo'o ndyalú tañi ycu'i ca yu. ²⁹Jlo ti' na' cha' nu lo'o nga'aa ndya'a na' ca nde, li' caa ñati cuiñi cha' cua'ni ñu'u jil'i taju ñati tya'a mā; ñi'ya ndu'ni tyaala bo'o jil'i sca taju xlya', jua'a cua'ni ñu'u nu ngu' cuiñi bi' jil'i taju ñati tya'a ndya'a mā. ³⁰Lo'o jua'a laja ycu'i ngu' tya'a mā tyu'u tucua xi ngu' cuiñi bi'; cha' cuiñi ti culu'u ngu' bi' jil'i lcaa tya'a ñati jil'i Jesucristo, cha' nga'aa tyi'u ti' ngu' ni sca cha' liñi nu cua nchcui' mā lo'o ngu'. ³¹Cui'ya mā cuentya lacua. Tyi'u ti' mā cha' cua ndya'a sna yija ngulu'u na' jil'i mā tsā lo'o talya, lo'o jua'a ntsu'u quiya' ngusi'ya tsa na' xqui'ya cu'mā.

³²Xtyanu na' jil'i cu'mā ya' ycu'i Ndyosi cha' xtyucua Ni jil'i mā juani. Taquiya' mā jil'i lcaa cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o mā, la cui' cha' laca nu ndu'ni cha' caca nguula ti' cresiya jil'i mā, cha' tlyu tsa laca cha' jil'i ycu'i Ndyosi. Jua'a caca cuayá' ti' mā cha' quiña'a tsa cha' tso'o tyacua jil'i mā stu'ba ti lo'o lcaa ñati nu ngusubi ycu'i Ndyosi jil'i. ³³Ná ngua ti' na' xñi na' cñi jil'i ngu'; ni late' nu ta ngu' 'na, ná ntaja'a na' xñi na' jil'i. ³⁴Jlo ti' mā cha' ycu'i na' ngua'ni na' cña lo'o ya' ti na' cha' caja cñi cha' tyiji yu'u

jna' chalyuu. Lo'o jua'a tya nda na' xlya'be ji'i ngu' nu ndya'a lo'o na'. ³⁵Ngua'ni na' jua'a cha' culu'u na' ji'i ma' ñi'ya nu cua'ni ma' lo'o ngu' nu ntsu'u tsa cha' nu lyiji ji'i. La cui' jua'a ntsu'u cha' tyi'u ti' na ji'i cha' nu cua nchcui' ycui' Jesús nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: “Tso'o ntsu'u tyiquee ma' si ta ngu' sca cha' xlya'be ji'i ma', pana tlyu la cha' tso'o laca si ta ma' sca cha' xlya'be ji'i tya'a ñati ma'”, nacui Jesús ji'na.

³⁶Lo'o cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngutu sti' ya cha' chcui' ya lo'o ycui' Ndyosi; stu'ba ti nchcui' lcaa ya lo'o ycui' Ni li'. ³⁷Lo'o jua'a nxi'ya tsa ngu' bi' laja lo'o ngüityi ngu' ji'i Pablo, nchcuicha' ngu' ji'i yu lo'o nchcui' salya' ngu' lo'o. ³⁸Xñi'i tsa ti' ngu' cha' nchcui' Pablo cha' nga'aa ña'a ngu' bi' ji'i yu. Li' ndyaa lo'o latya ngu' bi' ji'i ya tyucuii cha' tyaa ya ne' yaca ni'i chaca quiya'.

Tsaa Pablo ca Jerusalén

21 Nguxtyanu ya ji'i tya'a ya li'. Ndu'u ya ndyaa ya ne' yaca ni'i ca loyuu su cuentya Cos. Ca chaca tsā ndyalaa ya ca quichi Rodas, lo'o li' ndyalaa ya ca quichi Pátara. ²La cui' quichi bi' ngujui chaca yaca ni'i ji'i ya nu cua tsaa ti nde loyuu su cuentya Fenicia. Ndyati ya ne' yaca ni'i bi', ndu'u ya ndyaa ya li'. ³Cua nteje tacui ya cacua ti loyuu su cuentya Chipre, la'a tsu' coca ndyanu yuu btyi bi', cha' tsaa liñi ya ca loyuu su cuentya Siria. Ntsu'u cha' tsaa yaca ni'i ca quichi Tiro cha' tyanu yu'ba ji'i ndejua. Lo'o ndyalaa ya quichi bi' ndu'u ya ne' yaca ni'i bi', ⁴ndyaa ya slo taju

ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi bi'; ndyanu ya cati tsā lo'o ngu' bi' li'. Nchcui' ngu' bi' lo'o Pablo cha' ná tsaa yu ca quichi Jerusalén, cha' cua ngua'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya nu caca ji'i Pablo ca quichi bi'. ⁵Lo'o ndye cati tsā, li' ndu'u ya ndyaa ya. Nguxtyucua lcaa tya'a ngu' ji'i ya tyucuii su ndyaa ya to' tyujo'o; lo'o jua'a lcaa nu cuna'a lo'o nu sube ji'i ngu', ndyaa ngu' lo'o ya. Li' ngutu sti' lcaa ya ca to' tyujo'o cha' stu'ba ti chcui' ya lo'o ycui' Ndyosi. ⁶Ngusalaya' ngu' lo'o ya, ngüityi ngu' ji'i ya, li' ndyati ya ne' yaca ni'i; cuati nguxtyuu ngu' yaa ngu' nde toni'i ji'i ngu'.

⁷Ndu'u ya quichi Tiro ndyaa ya ca quichi Tolemaida. Xa' ndu'u ya ne' yaca ni'i li'; nchcuicha' ya ji'i ñati ji'i Jesucristo tya'a na nu ndi'i quichi bi', jua'a ndyanu ya lo'o ngu' sca talya ti. ⁸Ca chaca tsā ndu'u ya ndyaa ya tyucuii ca quichi Cesarea; ndyalaa ya to' tyi Felipe li', la cui' Felipe nu nchcui' lo'o ngu' cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na. Nga'a Felipe ji'i nu cati tya'a ngu' nu laca cña ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i Jesús tya clyo. Ndyanu ya slo yu li'. ⁹Ntsu'u jacua tya'a sñi' Felipe, xcui' cuna'a nu ntucua ycui' ti laca sñi' yu. Cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' ji'i nu cuna'a bi', cha' chcui' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o ngu' cha' chcui' ngu' lo'o ñati. ¹⁰Cua nguti'i ya slo ngu' tyuu tsā, lo'o li' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Agabo; ca loyuu su cuentya Judea ndu'u yu bi'. Sca nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi laca yu bi', tii tsaa yu. ¹¹Lo'o ndyalaa ya ca slo

ya, li' ngulo yu juata nu ndyaaca' sii' Pablo, li' ya' yu lo'o quiya' yu ngusca' yu lo'o juata bi'.

—Cua nchcui' Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o na' cha' ñi'ya nu ndyaaca' ycui' na', jua'a sca' ngu' judío tya'a na jil'i ñati nu ca jil'i juata re ca Jerusalén —nacui' Agabo jil'i ya—. Tsa'a lo'o ngu' jil'i ñati bi' slo ngu' xa' tsu' cha' xcube' ngu' jil'i yu —nacui'.

¹²Ndyuna ya cha' nu nchcui' Agabo, lo'o li' ca ta'a ya lo'o ngu' Cesarea tya'a na, tya'na nchcui' ya lo'o Pablo cha' ná tsa'a yu ca Jerusalén.

¹³—¿Ni cha' laca nxi'ya ma? —nacui' Pablo jil'i ya li'—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma cha' ca xñi'i ti' na'? —nacui'—. Cua laca cha' tsa'a ca Jerusalén; tyaja'a na' tsa'a, masi lo'o sca' ngu' jna', masi lo'o cujuui ngu' jna' cajua xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

¹⁴Ngua cuayá' ti' ya li' cha' ná ngua jil'i ya cua'a ya jil'i yu.

—Tso'o si caca ñi'ya nu nacui' ycui' Ndyosi cha' caca lacua —nacui' ya li'.

¹⁵Lo'o ngua'ni cho'o ya jil'i ya, li' ndu'u ya ndyaa ya ca Jerusalén.

¹⁶Tyuu tya'a ngu' tya'a na ndyaa lo'o jil'i ya cha' culu'u ngu' jil'i ya macala ndi'i chaca yu tya'a na nu naa Mnasón. Ngu' Chipre laca nu Mnasón bi'. Cua ngusni yu cha' jil'i Jesús tya sa'ni la, lo'o nu juani ntucua tyi yu ca Jerusalén. Slo yu bi' ndyanu ya li'.

Ndyacua tya'a Pablo lo'o Jacobo

¹⁷Tso'o ntsu'u tyiquee ñati jil'i Jesucristo tya'a na cha' cua ndyalaa ya ca Jerusalén. ¹⁸Nguxee chaca tsa

ndyaa Pablo lo'o ya ca slo Jacobo. Cajua ndyu'u ti'i leaa ngu' cusu' jil'i ngu' tya'a ngusni na cha' jil'i Jesucristo quichi' bi'. ¹⁹Nchcuicha' Pablo jil'i ngu' bi', li' nchcui' yu lo'o ngu', ndacha' yu leaa ña'a cña nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o nguti'i yu slo ngu' xa' tsu'. ²⁰Nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' bi', li' ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycui' Ndyosi. Nchcui' ngu' lo'o Pablo li':

—Tso'o tsa lacua —nacui' ngu' jil'i yu—. Juani ni, jlo ti' nu'u cha' cua ntsu'u tyuu mil tya'a ngu' judío tya'a na nu ngusni cha' jil'i Jesús tya tsubi' la. Nacui' ngu' cha' ntsu'u cha' taquiya' leaa na lo'o tya'a na cua ña'a ca cha' cusu' nu nguxtyanu jyo'o Moisés jil'na cua sa'ni la —nacui' ngu'—. ²¹Lo'o jua'a cua nquijeloo cha' jil'i ngu' cha' ngulu'u nu'u jil'i ngu' judío tya'a na nu ndi'i xa' quichi' cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' jil'i cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', ni ná ntsu'u cha' xi'yu ngu' quiji sñi' ngu' cha' culacua ngu'; ngulu'u nu'u cha' ná nga'a cha' cua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ndu'ni na cha' laca na ngu' judío, nacui' ngu'. ²²¿Na laca cua'ni na lacua? Ná tyiquee' tyu'u ti'i leaa ngu' judío tya'a na, lo'o caja cha' jil'i ngu' cha' cua ndyalaa nu'u quichi' re. ²³Bi' cha' ta ya sca cuii' lo'o nu'u ñi'ya nu cua'ni nu'u juani. Cua ndi'i jacua tya'a ngu' qui'yu re nu cua ngüiñi sca cha' jil'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi. ²⁴Tsa'a lo'o nu'u jil'i ngu' bi', cha' stu'ba ti cua'ni lyiji ma cha' nu cua ngüiñi jil'i ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi. Nu'u cui'ya leaa na nu nga'a cha' caca msta' jil'i ngu' ne' laa. Li' taca xi'yu ngu' quicha' hique ngu' lo'o cua ndye cha' bi'. Caca cuayá' ti' leaa ngu' li', cha' lo'o nu'u ndaquiya' nu'u jil'i leaa cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' jil'na, cha' si'i cha'

liñi nu cua nchcui' ñati jinu'u li'. ²⁵Lo'o nu ngu' xa' tsu' nu cua ngusñi cha' jil'i Jesucristo ni, cua nguscua ya sca quityi cha' tsaa slo ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu ntsu'u jil'i ngu' judío tya'a na. Nguscua ya cha' ndi'ya: ná tso'o cacu ngu' cuaña' na'ni nu cua nda ngu' cha' caca msta jil'i jo'ó, ni ná tso'o cacu ngu' tañi, ni ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndyalú tso'o tañi ni' lo'o ndyujuii ngu' jil'i, ni ná tso'o chca'a ngu' lo'o ñati nu si'i clyo'o ngu'.

**Ngusñi ngu' jil'i Pablo
preso to' laa tlyu**

²⁶Ca chaca tsa, li' ndyaa lo'o Pablo jil'i nu jacua tya'a ñati bi', ngua'ni lubii ngu' jil'i ycuil' ca ngu' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi. Li' ndyaa ngu' ne' laa tlyu, cha' cacha' ngu' jil'i ngu' bi' ni tsa tye tyuco'o tsa jil'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' li' taca caa ngu' ne' laa jua, caa lo'o ngu' msta nu ta ngu' jil'i ycuil' Ndyosi li'.

²⁷Cua tya'a ti cati tsa, cua tye ti cña jil'i ngu'. Pana cua ntsu'u xi ngu' judío nu laca tyi ca Asia, lo'o jua'a cua na'a ngu' bi' jil'i Pablo su ndya'a yu ne' laa tlyu bi'. Hora ti ngua'ni cuii ngu' bi' sca cuentyu lo'o ngu' quichi, cha' caca ñasi' ngu' jil'i Pablo li'. ²⁸Ngusi'ya ngu' judío bi' jil'i ngu' quichi li':

—Cu'ma ngu' Israel tya'a na —nacu' ngu'—, xtyucua ma jil'i ya —nacu' ngu'—. Cua ngulu'u nu qui'yu re jil'i ngu' lcaa quichi su nguta'a yu cha' ná tso'o na nu laca na ngu' judío; ná tso'o cha' cua'ni tlyu na jil'i cha' nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a ná tso'o laa tlyu re, nacui yu re. Lo'o chaca cha' ni, cua ndyaa

lo'o yu re jil'i ngu' xa' tsu' ne' laa tlyu re cha' cua'ni ñu'u ngu' jil'i laa su ndu'ni tlyu na jil'i ycuil' Ndyosi.

²⁹Nchcui' ngu' jua'a cha' cua na'a ngu' jil'i Pablo ndya'a lquichi lo'o Trófimo, sca ngu' Efeso. Ngua ti' ngu' li', cha' cua ndyaa lo'o yu jil'i ne' laa tlyu bi'.

³⁰Nxna lijya lcaa ngu' quichi li', cha' tejeya' ngu' jil'i Pablo. Hora ti ngulo'o ngu' jil'i yu ne' laa, ndacu' ngu' to' laa li'. ³¹Ngua ti' ngu' cujuui ngu' jil'i Pablo; pana ndyaa xi xa' la ngu' slo nu xu'na sendaru ngu' romano, ndyaa cacha' ngu' jil'i cha' lye tsa nxuu tya'a lcaa ngu' quichi. ³²Bi' cha' ngulo nu xu'na sendaru bi' cña jil'i capitán jil'i cha' tsaa lo'o ngu' jil'i ña'a latya sendaru, tsaa ngu' lo'o ycuil' xu'na ngu' bi' ca su ndi'i ngu' quichi. Ngusna ngu' ndyaa ngu' su ndyu'u ti'i lcaa ngu' quichi li'. Nga'aa ngujuii ngu' quichi jil'i Pablo lo'o na'a ngu' jil'i sendaru lo'o xu'na sendaru bi' lijya.

³³Li' ndyaa xu'na sendaru bi' cacua ti slo nu Pablo bi'; ngulo cña cha' tejeya' sendaru jil'i yu, cha' sca' ngu' jil'i yu lo'o tucua tya'a carena chcu'a. Li' nchcuane xu'na sendaru bi' jil'i ngu' quichi, cha' caca cuayá' ti' ycuil' tilaca laca preso bi' jil'i, ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jil'i yu. ³⁴Pana nxi'ya tsa ngu' quichi ndi'i ngu' li'; nxi'ya tsaca ngu' lo'o nxi'ya chaca ngu', bi' cha' ná jlo ti' xu'na sendaru bi' na laca ngua jil'i ngu'. Li' ngulo cña cha' tsaa lo'o sendaru jil'i Pablo ca to' tyi sendaru. ³⁵Lo'o cua ndyalaa sendaru su tyacu' lo ndyia' to' ni'i jil'i ngu', li' ngusñi sendaru jil'i Pablo, ngüi'ya cua ngu' jil'i yu cha' ñasi' tsa ngu' quichi jil'i yu. ³⁶Tlyu tsa taju ñati nu ndyaa lca'a jil'i sendaru.

—Cujuii clya mā jil'i —nacui ngu' bi' jil'i sendaru bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' quich'i ñi'ya ngua jil'i yu

³⁷Cua tyat'i ti ngu' toni'i jil'i sendaru, li' nchcui' Pablo lo'o xu'na sendaru bi':

—Cusu', cua'ni cha' tso'o ta nu'u chacuayá' hcui' na' xi —nacui Pablo jil'i.

—¿Ha nchca jinu'u hcui' cha' griego? —nacui xu'na sendaru jil'i Pablo li'.

—Nchca 'na —nacui Pablo.

³⁸—¿Ha si'i nu'u laca nu ngu' Egipto nu ngua loo jil'i ngu' nu ngusuu tya'a lo'o gobierno tsubi'? —nacui jil'i Pablo—. ¿Ha si'i nu'u ndyaa lo'o jil'i jacua mil tya'a ñati cuxi ca lo nati' btyi?

³⁹—Si'i na' —nacui Pablo—. Ngu' judío laca na'. Tarso naa quich'i tyi na', la cui' sca quich'i tlyu xi ca loyuu su cuentya Cilicia —nacui—. Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' jna' hcui' na' xi lo'o ngu' quich'i re juani.

⁴⁰Li' nda xu'na sendaru chacuayá' hcui' Pablo, bi' cha' ndatu yu lo ndyiya' quee bi' li', ngutacui ya' yu cha' ca ti nu ngu' quiña'a bi'. Lo'o ngua ti ngu', li' cha' hebreo nchcui' Pablo lo'o ngu', cha' bi' laca cha'cña jil'i ngu' judío.

22 —Cu'ma ngu' cusu', ngu' tya'a na' —nacui Pablo jil'i ngu'—, cua'a jyaca mā jil'i cha' nu hcui' na' lo'o mā —nacui—, si caca cua'ni lyaá na' jil'i ycu' ca na' lo'o hcui' na' lo'o mā.

²Ndyuna ngu' judío cha' nchcui' Pablo cha'cña jil'i ngu' lo'o ngu', bi'

cha' ti ti ndi'i ngu' laja lo'o nchcui' yu:

³—Tya'a cu'ma ngu' judío laca na' —nacui Pablo jil'i ngu'—. Quich'i Tarso ngula na' ca loyuu su cuentya Cilicia; tiya' la ndyalaa na' quich'i Jerusalén re, cha' ngua tsa'a na' slo mstru Gamaliel li'. Tso'o ngua tsa'a na' lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' jil'na nu nscua lo quityi. Tyucui tyiquee na' ngua ti' na' taquiya' na' lcaa cha' jil'i ycu' Ndyosi, la cui' ñi'ya nu ndyu'ni mā tsá juani. ⁴Cua sa'ni la lo'o ycu' na' lca'a cusuu na' jil'i ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo, cha' kujuii na' jil'i ngu'. Ntejeya' na' jil'i ngu' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, ngusu'ba na' jil'i ngu' ne' chcua.

⁵Jlo ti' xu'na sti jo'ó, lo'o jua'a ngu' cusu' quich'i re ni, jlo ti' ngu' cha' bi'; bi' cha' cua nda ngu' quityi jna' nu nguscua ngu' cha' tsa'a slo ngu' judío tya'a na ca quich'i Damasco. Ndyaa na' ca bi' cha' clyana la na' jil'i ñati nu cua ngusni cha' jil'i Jesucristo, cha' tyaa lo'o na' jil'i ngu' bi' nde Jerusalén re, cha' xcube' mā jil'i ngu' bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' ñi'ya nguxcutsa'a Jesús cresiya jil'i yu

⁶Ndyaa na' tyucui, cua tyalaa ti na' ca quich'i Damasco bi'. Nde hora ngua, lo'o tsi tsiya' ca ndaca'a sca xee tlyu jil'i ycu' Ndyosi nde cua; tyucui ña'a lo yuu su ndu na' ngujui'i xee bi'. ⁷Nclyú na' tyucui li', ndyuna na' cha' nchcui' sca ñati lo'o na': “Saulo, Saulo”, nacui yu, “¿ni cha' laca nxuu tya'a nu'u lo'o na'?” ⁸“¿Tilaca laca nu'u, cusu'?” nacui na' jil'i li'. “Jesús Nazaret laca na’”,

nacui yu jna'. "Nxuu tya'a nu'u lo'o ycuil na', bi' cha' nchca quicha ti' na'." ⁹Cua na'a ngu' nu ndya'a lo'o na' xee bi'. Ndyutsii tsa ngu' li', masi ná ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o na'. ¹⁰"¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na?" nacui na' jil'i Jesús li'. "Tyatü nu'u", nacui nu Xu'na na jna', "tsaa nu'u ca quichi Damasco. Ndejua ndi'i sca ñati nu culu'u jinu'u lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u." ¹¹Ngua cuityi' na' xqui'ya xee tlyu bi' li', bi' cha' nu ngu' tya'a ndya'a na' bi', ngusñi ngu' ya' na' cha' tsa la ya tyucuii nde quichi Damasco bi'.

¹²Ndi'i sca nu cusu' nu naa Ananías quichi bi', nu ndaquiya' tsa jil'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni. Lcaa ngu' judío tya'a na nu ndi'i quichi Damasco ni, nchcui' ngu' cha' tso'o tsa tyiquee nu Ananías bi'. ¹³Ndyalaa nu cusu' bi' slo na' li': "Saulo tya'a na", nacui yu jna', "cua'ni ycuil Ndyosi cha' tyaala cloo nu'u chaca quiya' juani". Hora ti ndyaala cloo na' chaca quiya', na'a na' jil'i ycuil Ananías li'. ¹⁴"Ycuil Ndyosi nu ngua'ni tlyu sti na jil'i, bi' laca nu ngusubi jinu'u cua sa'ni la", nacui Ananías jna'. "Ngusubi ycuil Ni jinu'u cha' ca cuayá' ti' nu'u ña'a cha' nu nti' ycuil Ni, cha' ña'a nu'u jil'i ycuil nu liñi ca, cha' cuna nu'u cha' nu chcui' Ni lo'o nu'u", nacui jna'. ¹⁵"Ntsu'u cha' tsa nu'u slo lcaa ñati cha' cacha' nu'u jil'i ngu' lcaa ña'a cha' nu cua na'a nu'u, lcaa ña'a cha' jil'i ycuil Ndyosi nu cua ndyuna nu'u. ¹⁶Nga'aa ntsu'u cha' jatya la nu'u ca nde; tyatü clya nu'u juani; cua ngüityi ycuil Ni

qui'ya nu ntsu'u jinu'u, xqui'ya cha' ngusñi nu'u cha' jil'i Jesús. Lo'o li' tyucuatya ngu' jinu'u." Jua'a nchcui' Ananías lo'o na' li'.

Ndyaa Pablo slo ngu' xa' tsu'

¹⁷Nu lo'o ngxutyuu na' nde Jerusalén, li' ndyaa na' ne' laa tlyu jua cha' chcui' na' lo'o ycuil Ndyosi. Ñi'ya nti' si nchcui' sca xcalá na, ¹⁸jua'a cua na'a na' jil'i ycuil nu Xu'na na. "Tyaa clya nu'u", nacui nu Xu'na na jna', "tyu'u nu'u quichi Jerusalén re; yaa clya nu'u", nacui Ni, "cha' ná jlya ti' ngu' nde lo'o chcui' nu'u cha' jna' lo'o ngu'." ¹⁹"Xu'na", nacui na' jil'i nu Xu'na na li', "jlo ti' ngu' quichi re cha' nguta'a na' ne' laa lcaa quichi, cha' ngusñi na' jil'i ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o nu'u, ngusu'ba na' jil'i ngu' bi' ne' chcuá, ngujui' na' jil'i ngu' bi'. ²⁰Nu lo'o ngu' ngu' quee jil'i Esteban, ndyalú tañi yu; ndyujuii ngu' jil'i yu xqui'ya cha' liñi nchcui' yu cha' jinu'u lo'o ngu'. Lo'o na' ni, stu'ba ti ndü na' lo'o ngu' bi' li', nguna'asii na' ste' ngu' nu ndyujuii jil'i yu. Tso'o nti' na' tyempo bi', nu lo'o na'a na' cha' cua ngujuii yu bi'." Jua'a nchcui' na' lo'o ycuil Ndyosi ne' laa bi'. ²¹"Tyaa nu'u juani", nacui ycuil nu Xu'na na jna' li'. "Culo na' cña jinu'u cha' tsa nu'u xa' quichi tyijyu' la, cha' culu'u nu'u jil'i xa' ñati; nga'aa si'i jil'i ngu' judío tya'a nu'u ti culu'u nu'u."

Ntsu'u Pablo preso jil'i xu'na sendaru

²²Lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', nga'aa nti' ngu' cuna la ngu' cha' li'. Nxi'ya lo'o tsa ngu' jil'i sendaru cha' ñasi' ngu':

—Cujui mā jil'i nu qui'yu re —nacui ngu'—. Nga'aa tso'o cha' tyi'i yu chalyuu.

²³Cuii ngusi'ya lo'o ngu' jil'i Pablo li', ngusaa' ngu' ste' ycu'i ca ngu', ngusni ngu' yuu ngu' nde cua' cha' ñasi' tsa ngu'. ²⁴Bi' cha' ngulo xu'na sendaru cña cha' tsa lo'o sendaru jil'i preso ni'i, cha' quiji'i sendaru jil'i yu lo'o juata nu ntsu'u chcua' laja. Cua'ni ngu' jua'a' ngua' ti' xu'na sendaru, cha' li' tyaja'a' yu cacha' yu ña'a' cha' cuxi nu ngua'ni yu, cha' ngusi'ya tsa ngu' quichi' xqui'ya cha' bi'. ²⁵Cua' ngusca' ngu' jil'i yu cha' quiji'i juata ngu' jil'i yu, lo'o li' nchcui' Pablo lo'o nu capitán bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' jil'i mā quiji'i mā jil'i sca ngu' romano? — nacui Pablo jil'i capitán—. ¿Ha si'i na cua'ni cuayá' ngu' tisiya jil'i ngu' romano clyo?

²⁶Hora ti ngusna capitán ndyaa nda xi cha' lo'o xu'na sendaru li':

—Cui'ya nu'u cuentya ñi'ya ña'a' cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu jua — nacui capitán jil'i xu'na—. Sca ngu' romano laca yu.

²⁷Hora ti lijya nu xu'na sendaru bi' slo Pablo li'.

—¿Ha chañi cha' nu'u laca ngu' romano? —nacui jil'i Pablo.

—Chañi —nacui Pablo jil'i.

²⁸—Quiña'a' tsa caya' nda na' cha' laca na' ngu' romano —nacui xu'na sendaru li'.

—Ná lo'o caya' nda na', cha' ngu' romano laca sti na' —nacui Pablo jil'i.

²⁹Nu sendaru nu ndi'i slo yu cha' quiji'i ngu' jil'i yu ni, hora ti ndatsu' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' yu. Li' cua' ndyutsi' tsa

xu'na sendaru cha' cua' ngulo cña jil'i ngu', cha' ngusca' ngu' jil'i sca ngu' romano, masi ná lo'o chacuayá' jil'i ycu'i' bese.

Ndu Pablo slo ngu' nu laca loo jil'i ngu' judío

³⁰Ca chaca tsá tya nti' xu'na sendaru ca cuayá' ti' ni qui'ya laca nu ngusta ngu' judío bi' jil'i Pablo. Ngusatí' ngu' carena chcua' nu ndyaa' Pablo li'. Ngulo xu'na sendaru bi' cña jil'i sti jo'ó tlyu lo'o jil'i laca ngu' cusu' cha' tyu'u ti'i ngu' se'i ti. Li' ndyaa lo'o jil'i Pablo ca slo ngu' bi'.

23 Cua ndyu'u ti'i laca ngu' cusu' bi'. Li' ña'a' tsa Pablo jil'i ngu' cusu' nu cua'ni cuayá' jil'i yu.

—Cu'mā ngu' cusu' tya'a na' — nacui Pablo jil'i ngu' li'—, laca tsá tso'o ndi'i na'. Lubii cresiya jna' cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi.

²Ananías naa nu laca xu'na sti jo'ó bi'; li' ngulo nu Ananías bi' cña jil'i ngu' nu ndu cacua ti cha' quiji'i ya' ngu' tu'ba Pablo.

³—La cui' jua'a' quiji'i ycu'i' Ndyosi jinu'u tu'ni —nacui Pablo jil'i xu'na sti jo'ó bi' li'—. Cuiñi nu'u. ¿Ha liñi tsa ndu'ni nu'u nti'? Nde ndyu'ni cuayá' mā jna' cuentya jil'i chacuayá' nu ntsu'u ji'na, pana cua ngulo nu'u cña cha' quiji'i ya' ngu' tu'ba na', masi ná ntsu'u chacuayá' cua'ni nu'u jua'a'.

⁴Nchcui' ngu' nu ndu cacua ti lo'o Pablo li':

—¿Ha nchcui' suba' nu'u lo'o xu'na sti jo'ó nu laca cña jil'i ycu'i' Ndyosi? —nacui ngu' jil'i Pablo.

⁵—Cu'mā ngu' cusu' tya'a na' — nacui Pablo—, ná jlo ti' na' si xu'na

sti jo'ó laca jua. Ná tso'o cha' nu nchcui' na' si jua'a, cha' cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya: “Ná chcui' cuxi mā ji'i xu'na mā”.

⁶Pana ngua cuayá' ti' Pablo li' cha' nga'a ngu' fariseo, lo'o jua'a nga'a xi ngu' saduceo laja ngu' cusu' bi'. Cuij nchcui' Pablo chaca quiya' li':

—Cu'mā ngu' cusu' tya'a na' —nacui' yu ji'i ngu'—, ngu' fariseo laca na' —nacui' Pablo—, lo'o jua'a ngu' fariseo ngua sti na'. Ndyu'ni cuayá' mā jna' xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' ntsu'u cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ca nde loo la.

⁷Nu lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'; ngu' fariseo nxuu tya'a lo'o ngu' saduceo li'. ⁸Ná jlya ti' ngu' saduceo cha' tya taca tyu'ú sca ñati chaca quiya' lo'o cua ngujui, ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u xca ji'i ycui' Ndyosi, ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u cui'i; pana ngu' fariseo ni, jlya ti' ngu' lcaa cha' bi'. ⁹Bi' cha' lye tsa nxuu tya'a ngu' bi'. Lo'o li' ndyatú xi ngu' fariseo nu nslo tso'o ji'i quityi ji'i ycui' Ndyosi.

—Ná ngua'ni nu qui'yu re cha' cuxi —nacui' ngu' bi'—. Ná tso'o xuu tya'a na lo'o ycui' Ndyosi si chañi cha' cua nchcui' sca cui'i tso'o lo'o yu re, si cua nchcui' sca xca ji'i ycui' Ndyosi lo'o yu.

¹⁰Lye la nxuu tya'a ngu' xqui'ya cha' bi' li'. Ngulacua tsa ti' xu'na sendaru si cujuui ngu' ji'i Pablo, bi' cha' ngulo cña ji'i sendaru cha' tejeya' ngu' ji'i Pablo, cha' xa' tsa lo'o ngu' ji'i yu ca to' tyi sendaru chaca quiya'.

¹¹Lo'o ngua talya lye, li' ndyalaa ycui' nu Xu'na na slo Pablo.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u Pablo —nacui' Ni—. Ñi'ya cua nchcui' nu'u cha' jna' nde quichi' Jerusalén re, jua'a ntsu'u cha' chcui' nu'u cha' jna' ca quichi' Roma.

Ngua ti' ngu' cujuui ngu' ji'i Pablo

¹²Lo'o cua nguxee chaca tsa, li' ngüiñi cha' ji'i ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Pablo.

Ndi'ya ngua'ni ngu' jura li':

—Ña'a ycui' Ndyosi ji'na cha' chañi ca cha' ná cacu na ná co'o na tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujui na ji'i nu Pablo bi' —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

¹³Cua ntsu'u tu'ba tya'a ñati nu ngua ti' cua'ni cña cuxi bi'. ¹⁴Bi' cha' ndyaa ngu', nchcui' ngu' lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' quichi' bi':

—Cua ngüiñi cha' ji'i ya lo'o ycui' Ndyosi —nacui' ngu' ji'i ngu' nu laca loo—. Nchcui' ya lo'o Ni cha' ná cacu ya tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujui ya ji'i nu Pablo bi' —nacui' ngu'—. ¹⁵Bi' cha' juani, lcaa cu'mā ngu' cusu' lo'o ngu' tisiya, jña mā ji'i xu'na sendaru bi' cha' caa lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo mā chaca quiya'. Ta mā cha' lo'o ngu' cha' tya nti' mā cua'ni cuayá' mā la xi ji'i yu bi'. Li' tsa ya chca'a cuaana ya to' tyucui, cha' cujuui ya ji'i yu laja lo'o tyeje tacui' ngu' lo'o yu li'.

¹⁶Laja li' cua ngujui cha' ji'i sñi' tya'a Pablo, ña'a cha' nu nchcui' ngu' bi'. Yala ti ndyaa yu cuañi' bi' to' tyi sendaru cha' ta yu cha' lo'o chi tya'a yu. ¹⁷Li' ngusi'ya Pablo ji'i sca capitán:

—Cua'ni cha' tso'o tsa lo'o ji'i yu cuañi' re ca slo xu'na mā —nacui'

Pablo ji'i—. Ntsu'u sca cha' nu ta yu lo'o nu laca xu'na ma.

¹⁸Ndyaa lo'o capitán ji'i yu cuañi' bi' slo xu'na ngu' li':

—Cua ngusi'ya Pablo jna' —nacui capitán ji'i xu'na—, nu Pablo nu ntsu'u ne' chcuá —nacui capitán—. Nacui yu 'na cha' caa lo'o na' ji'i yu cuañi' re slo nu'u, cha' ntsu'u sca cha' nu nti' chcu' lo'o nu'u.

¹⁹Ntejeya' xu'na sendaru ya' yu cuañi' bi' li', ndyaa lo'o ji'i su ná cuna xa' ñati' cha' nu chcu':

—¿Ha ntsu'u sca cha' nu nti' nu'u chcu' lo'o na'? —nacui xu'na sendaru ji'i yu cuañi' bi' li'.

²⁰—Cua ngüiñi' cha' ji'i nu ngu' judío bi' lo'o tya'a ngu' cha' jña ngu' cha' clyu ti' jinu'u, cha' caa lo'o nu'u ji'i Pablo ca slo ngu' tisiya bi' la quee —nacui yu cuañi' bi' ji'i xu'na sendaru li'—. Chcu' ngu' lo'o nu'u cha' tya nti' la ngu' cua'ni cuayá' ngu' xi ji'i Pablo slo ngu'. ²¹Cha' cuiñi' laca bi'. Cua ntsu'u masi tu'ba tya'a ñati' nu ntajatyá ngu' ji'i ma cuaana ti to' tyucui' bi'; cua nchcu' ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi cha' ná cacu ngu' ná co'o ngu' tsiya' ti, ña'a cuayá' nu cua ndyujui' ngu' ji'i nu Pablo bi'. Lo'o jua'a cua laca ndi'i ngu' juani, ntajatyá ngu' cha' chcu' ngu' lo'o nu'u.

²²Li' ngulo xu'na sendaru cña ji'i yu cuañi' bi', cha' ná cacha' ji'i xa' ñati' cha' nu cua nda lo'o sendaru. Li' ngusalya' yu cuañi' bi' lo'o xu'na sendaru, ndu'u ndyaa.

**Nda xu'na sendaru ji'i Pablo
cha' tsaa yu ca slo Félix
nu laca gobernador**

²³Lo'o li' ngusi'ya xu'na sendaru ji'i tucua tya'a capitán cha' caa ngu' slo.

Ngulo cña ji'i capitán bi', cha' cua'ni cho'o ngu' ji'i ngu' cha' tsaa ngu' lo'o quiña'a tya'a sendaru ca quichi' Cesarea; nacui cha' hora cua caa nde talya tsaa ngu'. Tsaa lo'o ngu' ji'i tucua siyento tya'a sendaru nu tya'a quiya' ti, lo'o jua'a tya xna yala tyi tya'a sendaru nu tyucua hichu' cuayu ti, lo'o jua'a tya tyucuaa siyento tya'a sendaru nu tya'a lo'o clya chcuá, tsaa lo'o ngu' ji'i li'.

²⁴Lo'o jua'a ngulo cña cha' cua'ni cho'o ngu' ji'i cuayu nu tyucua Pablo. Ntsu'u cha' cua'a tso'o sendaru ji'i Pablo tyucui' ña'a cuayá' nu tyalaa tso'o ti yu ca slo gobernador Félix.

²⁵Li' nguscua xu'na sendaru sca quityi cha' tsaa slo nu Félix bi'; ndi'ya nchcu' quityi bi':

²⁶“Claudio Lisias nscua quityi re cha' tsaa slo nu'u, gobernador Félix, cha' nu'u laca loo. Xlyo ni'i. ²⁷Cua ntejeya' ngu' judío ji'i nu qui'yu re, cua cujuui' ti ngu' ji'i yu lo'o ndyalaa na' lo'o sendaru. Ngua tii na' cha' ngu' romano laca yu re, bi' cha' ngulo na' ji'i yu ya' ngu' cuxi bi'.

²⁸Lo'o li' ngua ti' na' ca cuayá' ti' na' ni qui'ya ntsu'u ji'i yu lo'o ngu', bi' cha' ndyaa lo'o na' ji'i yu ca slo ngu' nu laca loo ji'i ngu' judío. ²⁹Li' ngua cuayá' ti' na' cha' cua ngusta ngu' qui'ya ji'i yu cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i tya'a ngu' judío ti, pana ná ntsu'u cha' cujuui' ngu' ji'i yu, ná ntsu'u cha' su'ba ngu' ji'i yu ne' chcuá. ³⁰Li' ngua tii na' cha' cuaana ti cua ngüiñi' cha' ji'i tyuu tya'a ngu' judío cha' cujuui' ngu' ji'i yu re, bi' cha' nda na' ji'i yu lijya yu slo nu'u juani. Ngulo na' cña ji'i nu ngu' judío bi', cha' caa ngu' ca slo nu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i yu re,

si ntsu'u sca qui'ya ji'i yu cuentya ji'i ngu'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' juani." Jua'a nguscua nu xu'na sendaru bi' lo quityi.

³¹Ñi'ya nu ngulo xu'na sendaru cña ji'i ngu', jua'a ngua cha' bi' li'. Lo'o ngua talya, li' ndyaa ngu' ndyaa qui'ya ngu' ji'i Pablo, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ca quichi Antípatris.

³²Ca chaca tsā nguxtyuū sendaru nu ndya'a quiya' ti, ñaa ngu' nde to' tyi ngu'. Tya ndyaa la ngu' nu ntucua hichu' cuayu bi', ndyaa lo'o ngu' ji'i Pablo tyucuii. ³³Ndyalaa ngu' ca quichi Cesarea li', nda ngu' quityi ji'i gobernador, lo'o jua'a nguxtyanu ngu' ji'i preso slo nu cusu' bi' li'. ³⁴Nchcui' gobernador lo quityi bi', li' nchcuane ji'i Pablo ma ngu' laca. Nguxacui Pablo cha' ji'i li':

—Loyuu su cuentya Cilicia ndi'i quichi tyi na' —nacuī Pablo.

³⁵—Ña'a na' ñi'ya caca cha' jinu'u lo'o caa ngu' bi' slo na' cha' sta ngu' qui'ya jinu'u —nacuī gobernador ji'i Pablo.

Lo'o li' ngulo nu gobernador bi' cña ji'i sendaru cha' tyi'i ngu' sendaru cua ji'i Pablo ca toni'i cña su ngutucua jyo'o rey Herodes cua sa'ni la.

Ndacha' Pablo ji'i Félix ñi'ya ngua ji'i yu

24 Lo'o cua ndya'a ca'yu tsā, li' ndyalaa Ananías nu xu'na sti jo'ó bi'; ndyalaa yu lo'o ngu' cusu' lo'o sca ñati nu laca tu'ba nu naa Tértulo. Li' ndyaa ngu' bi' slo gobernador cha' sta ngu' qui'ya ji'i Pablo, ²bi' cha' ngulo gobernador cña ji'i sendaru cha'

caa lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo. Li' nchcui' Tértulo bi' lo'o Félix nu laca gobernador bi':

—Cha' clyu ti' tyu'u jinu'u, cusu', chcui' ya xi lo'o nu'u —nacuī Tértulo—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' xcui' cña tso'o ndu'ni nu'u lo'o laca nu'u loo loyuu chalyuu re. Tso'o ti ndi'i ya, cha' tso'o tsa jlo ti' nu'u ñi'ya culo nu'u cña ji'i ya —nacuī—. ³Bi' cha' tso'o ntsu'u tyiquee ya, nxñi ya cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'ni nu'u lo'o ya, macala ndyu'ni nu'u cña. Lo'o nu juani ndyu'ni chi' ya loo nu'u, cusu' —nacuī—. ⁴Cui'ya cha' clyu ti' ji'i ya, masi sca hora ti culo laja nu'u xi; cua'ni nu'u sna Ndyosi cuna xi lo'o chcui' na' sca cha' re lo'o nu'u. ⁵Cua lijya ya ca nde cha' cacha' liñi ya jinu'u lcaa ña'a cña cuxi nu ngua'ni yu re. Nslo ya ji'i yu re cha' suba' tsa nchcui' yu, lya' tsa ti' yu. Nsu'ba yu cha' cusu' ji'i ñati lcaa quichi su ndya'a yu slo ngu' judío tya'a ya, cha' yu re laca loo ji'i taju ngu' nazareno. ⁶Ngua ti' yu tsa lo'o yu ji'i xi ngu' xa' tsu' ca ne' laa ji'i cuare, ca su ná ntsu'u chacuayá' cha' tsa xa' ñati; bi' cha' ntejeja' ya ji'i yu, ndyaa lo'o ya ji'i yu cha' ca cuayá' ji'i yu lo'o ya xqui'ya cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya. ⁷Li' ndyalaa Lisias nu xu'na sendaru quichi bi'. Tyaala tsa ngua bi' lo'o nguxlyaa ji'i nu Pablo bi' ya' ya, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu li'. ⁸Ngulo Lisias cña ji'i ya cha' caa ya slo nu'u cha' sta ya qui'ya ji'i yu ca nde. Tso'o la si xcuane nu'u ji'i yu si cha' liñi nchcui' ya ji'i yu.

⁹Lo'o jua'a nchcui' nu ngu' judío nu ndu lo'o Tértulo bi', cha' liñi tsa

cha' nu nchcui' Tértulo cuentya jil'i Pablo. ¹⁰Nda gobernador chacuayá' chcui' ycui' Pablo li':

—Tso'o ntsu'u tyiquee na' si caca cua'ni lyaá na' jil'i ycui' ca na' laja lo'o chcui' na' lo'o nu'u —nacui' Pablo jil'i Félix bi'—. Cua jlo ti' na' cha' cua tyuu yija laca nu'u loo jil'i nación re —nacui'—. ¹¹Liñi cha' nu nchcui' na' re, taca ca cuayá' ti' nu'u cha' liñi tsa laca cha' bi'. Cua tii tyucuaa ti tsá ntsu'u lo'o ndyalaa na' nde quichi' Jerusalén cha' cua'ni tlyu na' jil'i ycui' Ndyosi. ¹²Ná nguxlyú na' cha' hichu' ñati; ná ngua'ni cuxi na' lo'o ñati, masi ne' laa tonu, masi xa' ne' laa, masi laja quichi' ti, ná nchcui' na' cha' cuxi lo'o ñati li'.

¹³Qui'ya laja ti ngusta ngu' re 'na. Ná tucui ndu nu taca chcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re jna'. ¹⁴Chañi laca cha' ndu'ni tlyu na' jil'i ycui' Ni, la cui' ycui' Ndyosi bi' laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jil'i ya jil'i Ni. Lo'o jua'a cua ngusñi na' cha' cucui nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o na nu ngua tsubi' ti, masi nchcui' ngu' re cha' cha' cuiñi laca bi'. Pana ña'a ti tya ndaquiya' na' jil'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moises lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndaquiya' na' jil'i lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni. ¹⁵Ñi'ya nu jlya ti' ngu' judío re, jua'a jlya ti' na'. Chañi cha' cua'ni ycui' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', masi ñati tso'o ngua jyo'o bi', masi ñati cuxi ngua ngu'; ¹⁶bi' cha' nti' na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o laja lo'o ndi'i na' chalyuu, cha' ná caja ñi'ya nu cutsii na' ca slo ycui' Ndyosi, lo'o jua'a ná cutsii na' slo ñati ti li'.

¹⁷Tyuu yija ndya'a na' xa' quichi' tyijyu' la, lo'o tsubi' ti ngxtyuu na' ndyalaa na' nde loyuu su ndi'i quichi' tyi ya chaca quiya', cha' ta na' sca msta nu xtyucua xi jil'i ngu' ti'i nde jua, la cui' msta nu cua nda ngu' tyijyu' cha' tsaa slo ngu' ti'i bi'. Lo'o jua'a na', ngua ti' na' cha' ta na' sca msta jil'i ycui' Ndyosi. ¹⁸Ñi'ya nu nscua cha' cua'ni ya cha' laca ya ngu' judío, jua'a ngua'ni lubii na' jil'i ycui' ca na' cha' tsa'a ne' laa. Nga'a na' ne' laa tonu li', nda na' msta bi'; ti ti nguti'i na' ne' laa, ná ndi'i quiña'a ñati. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' judío tya'a ya nu ca tyi loyuu su cuentya Asia, na'a ngu' bi' jna' li'. ¹⁹¿Ni cha' laca ná ñaa ngu' bi' ca nde cha' sta ngu' qui'ya jna' lacua, si chañi cha' ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu'? ²⁰Masi ná ñaa ngu' bi', pana taca xcuane nu'u jil'i ngu' re ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jna', nu nquijeloo jil'i ngu' tisiya nu lo'o ndu na' slo ngu' nu laca loo bi'. ²¹Ná jlo ti' na' si chcui' ngu' cha' cuxi ngua cha' bi', nu lo'o cui' nchcui' na' lo'o ngu' ndi'ya: “Ndyu'ni cuayá' mā jna' juani xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' chañi, cua'ni ycui' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'”, nacui' na' jil'i ngu' li'.

²²Ndyuna Félix lcaa cha' nu nchcui' Pablo, lo'o li' ná ntaja'a yu cua'ni cuayá' yu jil'i Pablo la cui' tsá bi'; jlo ti' Félix ñi'ya nu nchca jil'i ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo, bi' cha' ca tiya' la ngua ti' yu.

—Tso'o la si xa' chcui' mā lo'o na' chaca quiya' lo'o tyalaa Lisias, nu xu'na sendaru bi' —nacui' Félix jil'i ngu'.

²³Li' nchcui' Félix lo'o capitán jii sendaru nu nga'a cua jii Pablo, cha' ta chacuayá' jii' yu cha' cua'ni yu ñi'ya nu nti' ti yu, masi ña'a ti tya chca'a ngu' cua jii' yu; jua'a nda chacuayá' cha' caa ngu' tya'a ndya'a yu ca slo yu cha' ta ngu' na laca nu lyiji xi jii'. Ndu'u Félix ndyaa li'.

²⁴Lo'o nteje tacui la xi tsá, li' ndyalaa Félix quichi' bi' chaca quiya'; stu'ba ti ndyalaa nu cusu' bi' lo'o clyo'o nu naa Drusila, ngu' judío laca nu cuna'a bi'. Li' ngulo Félix cña cha' caa lo'o ngu' jii' Pablo slo, cha' culu'u Pablo ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' si xñi ngu' cha' jii' Jesucristo. ²⁵Li' ngulu'u Pablo jii' ngu' cha' nti' ycui' Ndyosi cha' xcui' cha' liñi ti cua'ni ñati chalyuu, cha' cua'a ngu' jii' ycui' ca ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi, bi' laca cña nu nti' ycui' Ndyosi; jua'a ngulu'u yu cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni jii' lcaa ñati nu lo'o cua ndye chalyuu. Ndyutsii xi Félix li'.

—Tyaa nu'u juani —nacui' nu cusu' bi' jii' Pablo—. Xi'ya na' jinu'u chaca quiya' si ntsu'u sca hora nu laja xi jna'.

²⁶Ndi'ya ngulacua ti' Félix: si tyiquee' tyanu Pablo ne' chcuá, li' ta yu cña cha' culaá Félix jii' yu; bi' cha' lu'ba ti nxi'ya Félix jii' yu cha' caa yu ca slo. ²⁷Jua'a ti nteje tacui tucua yija. Li' ngutsa'a nu laca loo; nga'aa si' Félix laca gobernador li', Porcio Festo naa gobernador cui. Pana nguxtyanu Félix jii' Pablo ne' chcuá cha' caca tso'o tyiquee ngu' judío ña'a ngu' jii' ycui' Félix, ngua ti' nu cusu' bi'.

Ndu Pablo slo Festo

25 Lo'o li' ndyalaa Festo ca quichi' Cesarea cha' caca

yu gobernador. Sna tsá ti nguti'i yu quichi' bi', li' ndyaa clya yu ca quichi' Jerusalén. ²Nu lo'o ndyalaa yu quichi' bi', li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' jii' ngu' judío ni, nchcui' ngu' cha' ti' jii' Pablo ca slo Festo bi' li'; ³jua'a ndijña ngu' jii' yu si cua'ni yu cha' tso'o cha' caa lo'o jii' Pablo ca Jerusalén. Ndiñña ngu' jua'a cha' cuaana ti cua ngüñi cha' jii' ngu' lo'o tya'a ngu' cha' cuyui ngu' jii' Pablo laja lo'o ñaa lo'o ngu' jii' tyucuii. ⁴Pana ná ntaja'a Festo tsiya' ti; nacui' yu cha' ca quichi' Cesarea ntsu'u Pablo ne' chcuá, lo'o jua'a yala ti xtyuu ycui' yu nde quichi' bi'.

⁵—Tso'o la si stu'ba ti tsaá ngu' nu laca loo jii' mā lo'o na' —nacui' Festo jii' ngu'—. Tsaá mā lo'o na' ca Cesarea cha' sta mā qui'ya jii' yu bi' cajua, si ntsu'u sca cha' cuxi nu ngua'ni yu lo'o mā.

⁶Nguti'i nu cusu' Festo snu' tsá, masi tii tsá nguti'i yu ca Jerusalén, li' nguxtyuu yu ndyaa yu nde Cesarea chaca quiya'. Ca chaca tsá ntucua Festo lo yaca xlya tso'o ca su ntucua ycui' gobernador nu lo'o ndyu'u ti'i ngu' cha' ca cuayá' jii' ngu'. Li' ngulo yu cña jii' ngu' cha' caa lo'o ngu' jii' Pablo ca slo yu. ⁷Ñaa lo'o ngu' jii' Pablo li'. Lo'o jua'a ndi'i nu ngu' nu laca loo jii' quichi' Jerusalén, cua ndyalaa ca ti ngu'. Cacia ti slo Pablo ndu ngu' bi', lo'o li' tlyu tsa qui'ya ngusta ngu' jii' nu Pablo bi'; pana ná tucui ndu nu chcui' si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi' jii' Pablo. ⁸Nchcui' ycui' Pablo lo'o ngu' bi' cha' tyu'u lubii cha' jii' ycui' lo'o ngu':

—Ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' —nacui' Pablo—. Ná ngua'ni na'

cha' cuxi cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a ya, ni ná ngua'ni cuxi na' ne' laa tonu, la cui' ti ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya ji'i cña nu ngulo rey nu laca loo ji'i ngu' romano; bi' cha' nti' na' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na.

⁹Pana nu Festo bi' ni, ngua ti' yu cha' cua'ni tya'a yu lo'o ngu' judío, bi' cha' nchcuane yu ji'i Pablo ndi'ya:

—¿Ha nti' nu'u tsa ca Jerusalén? —nacui Festo ji'i Pablo—, cha' ca cuayá' jinu'u lo'o na' ca ndacua.

¹⁰—Ca nde laca su ndu'ni cuaya' mā ji'na cuentya ji'i rey ji'i ngu' romano nu laca loo la —nacui Pablo ji'i nu cusu' bi'—, ca nde ca cuayá' jna' lo'o nu'u lacua —nacui—. Jlo tso'o ti' nu'u cha' ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' cuentya ji'i ngu' judío tya'a na'. ¹¹Si'i ñati xña'a laca na'; lo'o tyalaa hora cha' cajaa na', ná cutsii na' cha' cajaa li'. Si ná laca na' ñati xña'a, ná ntsu'u cha' ta nu'u chacuayá' tsa na' slo ngu' bi' li'; bi' cha' jña na' chacuayá' jinu'u juani cha' tsa'a ca slo ycu' rey ji'i ngu' romano nu laca loo la, cha' cua'ni cuayá' yu bi' jna' cajua.

¹²Nu lo'o cua ndyuna Festo cha' bi', li' nchcui' yu xi lo'o ngu' cusu' nu nxyucua ji'i yu. Li' nchcui' yu lo'o Pablo chaca quiya':

—Tso'o —nacui Festo ji'i Pablo—. Cua ndijña nu'u cha' tsa slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la cha' caca cuayá' jinu'u ca quichi' bi', tsa nu'u ca bi' lacua.

Ndu Pablo slo rey Agripa

¹³Nu lo'o cua nteje tacui xi tsa, li' ndyalaa rey Agripa ca quichi'

Cesarea. Ndyalaa rey lo'o sca nu cuna'a tya'a nu naa Berenice, cha' ta ngu' xlyo ni'i ji'i nu cusu' Festo bi'. ¹⁴Tyuu tsa ndyanu ngu' slo Festo. Laja li' nchcui' Festo cha' ji'i Pablo lo'o ngu':

—Ntsu'u sca ñati ca nde nu ngusu'ba Félix ji'i ne' chcuā —nacui Festo ji'i ngu'—. ¹⁵Nu lo'o nguti'i na' nde Jerusalén, li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' ji'i quichi' bi' ni, nchcui' ngu' lo'o na', ngusta ngu' qui'ya ji'i yu bi'; ngua ti' ngu' cha' culo na' cña cha' cujuui ngu' ji'i yu li'. ¹⁶Pana nguxacui na' cha' ji'i ngu' cha' si'i jua'a ndu'ni ngu' romano; ná taca cua'ni cuayá' ya ji'i yu, nu lo'o bilya ta ya tyempo ji'i yu cha' tyu'u lubii cha' ji'i ycu' yu lo'o ngu' su ndu' ngu' nu ngusta qui'ya ji'i. ¹⁷Ndyalaa ngu' ca nde slo na' li'. Lo'o ngua chaca tsa, hora ti ntucua na' lo yaca xlya tso'o ca su ntucua gobernador nu lo'o ndu'ni cuayá' na' ji'i ñati. Li' ngulo na' cña cha' caa lo'o ngu' ji'i nu qui'yu bi'. ¹⁸Ngua ti' na' cha' cua ngua'ni yu sca cha' cuxi, pana si'i jua'a ngua qui'ya nu ngusta ngu' bi' hichu' yu; ¹⁹cuentya ji'i cha' nu jlya tsa ti' ngu' judío ti, tsa bi' ti cha' ngua bi'. Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' ji'i sca ñati nu naa Jesús nu cua ngujuui, nacui ngu', pana nacui nu Pablo bi' cha' xa' ndyu'ú nu Jesús bi' chaca quiya'. ²⁰Ná jlo ti' na' ñi'ya quiñi cha' jna' lo'o ngu' bi'. Li' nchcuane na' ji'i Pablo si nti' yu tsa yu ca Jerusalén cha' ca cuayá' ji'i yu lo'o na' cajua; ²¹pana cua ndijña Pablo chacuayá' jna' cha' ca cuayá' ji'i yu ca slo rey Augusto nu laca loo la. Bi' cha' ngulo na' cña cha' tyanu yu ne'

chcua, cha' ta na' ji'i yu cha' tsaa
yu slo rey nu laca loo la bi'.

²²Nhcui' rey Agripa lo'o Festo li':

—Lo'o na' nta' cuna na' cha' nu
nhcui' yu bi' —nacui' Agripa ji'i.

—La quee taca cuna nu'u ni cha'
ta yu —nacui' Festo li'.

²³Ca chaca tsa nu Agripa lo'o
ma' Berenice bi', ndyacu' lcaa ste'
ngu' nu tso'o tsa ña'a cha' cua'ni
chi' ngu' quichi' loo. Li' ndyaa ngu'
su ndyu'u ti'i ngu'; lo'o lcaa xu'na
sendaru, lo'o ngu' nu laca loo ji'i
quichi, ndya'a ngu' lo'o ngu' bi'. Li'
ngusi'ya Festo ji'i sendaru cha' caa
lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo.

²⁴—Ña'a nu'u yi'a, rey Agripa —
nacui' Festo—, jua'a lcaa cu'ma nu
ndyu'u ti'i ma ca nde, ña'a tso'o
ma ji'i nu qui'yu re. Cua tyuu tya'a
ngu' judío nhcui' cha' ji'i yu re lo'o
na', masi ca Jerusalén, masi quichi
Cesarea re. Lcaa quiya' lo'o nhcui'
ngu' lo'o na' nacui' ngu' cha' ntsu'u
cha' cajaa yu, ²⁵pana ná nchca
cuayá' ti' na' ni cha' laca cha' ntsu'u
cha' cajaa yu. Li' ngüijña yu 'na cha'
ca cuayá' ji'i yu lo'o rey Augusto
nu laca loo la, bi' cha' ngulacua ti'
na' cha' ta na' ji'i yu cha' tsaa yu ca
slo rey bi'. ²⁶Tsa bi' ti cha', ná jlo ti'
na' ñi'ya nu scua na' quityi nu tsaa
slo xu'na na', nu rey nu laca loo la
bi', cha' ta na' xi cha' cuentya ji'i yu
re. Bi' cha' ngusi'ya na' ji'i yu cha'
caa yu tyatü yu slo lcaa cu'ma, jua'a
slo ycu' nu'u, rey Agripa. Juani
taca xcuane nu'u ji'i yu na laca nu
ngua'ni yu, li' caja ñi'ya scua na'
cha' lo quityi bi'. ²⁷Ná taca tsaa
yu preso cajua si ná lo'o quityi nu
nscua ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u
ji'i yu.

**Nhcui' Pablo si caca
cua'ni lyaá ji'i ycu'**

26 —Ta na' chacuayá' chcui'
nu'u juani, si caca tyu'u
lubii cha' jinu'u lo'o ngu' re —nacui'
rey Agripa ji'i Pablo li'.

Ngua'ni ya' Pablo ji'i rey, li'
nguxana nhcui' yu lo'o ngu':

²—Tso'o ntsu'u tyiquee na', rey
Agripa —nacui' Pablo—, cha' slo
nu'u ndü na' juani —nacui—, cha'
ta na' sca cha' lo'o cu'ma, ñi'ya nu
ngua cha' ngusta ngu' judío tya'a
na qui'ya bi' jna'. ³Jlo ti' na' cha'
nchca cuayá' ti' nu'u lcaa cha' cusu'
nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a na;
nu lo'o lye tsa nhcui' ngu' lo'o
tya'a ngu', nchca cuayá' ti' nu'u li'.
Bi' cha' cua'ni nu'u cha' tso'o, talo
tyiquee nu'u cua'a jyaca nu'u ji'i
lcaa cha' nu chcui' na' lo'o nu'u
juani.

**Nu lo'o bilya culu'u loo
Jesucristo ji'i Pablo**

⁴Jlo ti' lcaa ngu' judío tya'a na
ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa yija lo'o
nguti'i na' ca quichi tyi na', masi
lo'o nguti'i na' ca quichi Jerusalén;
⁵jlo ti' ngu' cha' bi'. Si nti' ngu',
taca chcui' ngu' lo'o ma cha' ngu'
fariseo laca na' tya lo'o cuañi' na',
lo'o jua'a liñi la ndaquiya' ngu'
fariseo ji'i lcaa cha' cusu' nu ntsu'u
ji'i ngu' judío. ⁶Ñi'ya nu jlya ti'
jyo'o cusu' ji'na cha' nu nhcui' ycu'
Ndyosi lo'o ngu', jua'a jlya ti' na'
juani; bi' cha' nchca cuayá' jna' lo'o
ma juani. ⁷Ca ta'a tii tyucuaa tya'a
taju ngu' Israel nu laca ngu' tya'a
na ni, ntajatya ngu' ni jacua' cua'ni
ycui' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o

chaca quiya'; bi' cha' ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi, leaa tsá lo'o leaa talya ndu'ni tlyu ngu' ji'i Ni. La cui' jua'a lo'o na', jlyá ti' na' cha' bi', rey Agripa; bi' cha' laca ngusta ngu' judío tya'a na qui'ya jna'. ⁸¿Ni cha' laca ntsu'u ñati' cu'ma nu ná jlyá ti' cha' nchca ji'i ycu'i Ndyosi cua'ni Ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'?

Ngua'ni lya' ti' Pablo ji'i nu ñati' ji'i Jesucristo nu ngua sa'ni la

⁹Clyo ngua ti' na' cha' lye tsa xcube' na' ji'i ñati' nu cua ngusñi cha' ji'i Jesús Nazaret, ¹⁰bi' cha' ngua'ni lya' ti' na' ji'i ngu' bi' ca quichí Jerusalén. Ngusñi na' ji'i tyuu tya'a ñati' ji'i Jesucristo li', ngusu'ba na' ji'i ngu' ne' chcuá xqui'ya chacuayá' nu cua nda sti jo'ó nu laca loo jna'; stu'ba ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' nu ndyujui' ji'i ñati' ji'i Jesucristo bi'. ¹¹Chañi cha' lye tsa ngua'ni lya' ti' na' ji'i ñati' bi', ngua tsa ti' na' cha' xtyanu ngu' tsiya' ti cha' ji'i Jesús. Jua'a ngua'ni na' leaa ne' laa ji'i ngu' judío, masi quichí loyuu re, masi quichí tyijyu' la su ngusna ngu', cha' ñasi' tsa na' ji'i ngu' bi'.

Ngusñi Pablo cha' ji'i Jesucristo

¹²Lo'o li' ngua sca tsá ndya'a na' tyucui' su tsaá quichí Damasco. Ntsu'u quityi' chacuayá' nu nda sti jo'ó nu laca loo la jna', cha' cua'ni na' la cui' cña cuxi bi' ca quichí bi'. ¹³Nde hora ngua, rey Agripa, li' ndaca'a sca xee tlyu ji'i ycu'i Ndyosi nde cua; leaa su ndu' cua lo'o tya'a ndya'a ya ngujui' xee bi' lo yuu. Jo'o la ngujui' xee cuichaa, lye la ngujui' xee bi'. ¹⁴Lcaa ya nclýu ya

tyucui' bi', cha' ndyutsii tsa ya. Li' nchcui' Ni xi lo'o na'; cha'cña 'na, cha'cña ji'i ngu' judío nchcui' Ni lo'o na': "Saulo, Saulo", nacui' Ni jna', "¿ni cha' laca lye tsa xuu tya'a nu'u lo'o na'?" nacui' Ni. "La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycu'i nu'u; ñi'ya ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u. Na ntyiji'i quiya' toro la cui' se'i su ndatu' ngu' yaca cha siyu' ni'; lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u ji'i ycu'i ca ti nu'u." ¹⁵“¿Tilaca laca nu'u, Xu'na?” ni na' ji'i Ni li'. "Jesús laca na'", nacui' Ni. "Ji'i ycu'i na' ndyu'ni nu'u cha' ca quicha ti' na'", nacui' Ni. ¹⁶“Tyatu nu'u juani. Cua ngulu'u loo na' jinu'u juani cha' cua'ni nu'u cña jna', cha' cacha' nu'u ji'i xa' ñati' cha' cua na'a nu'u jna' tsá juani. Lo'o jua'a ntsu'u cha' ta nu'u cha' lo'o ngu', leaa ña'a cha' nu culu'u na' jinu'u nde loo la. ¹⁷Cua'ni lyaá na' jinu'u ya' ngu' judío tya'a cusuu nu'u, lo'o ji'i ngu' xa' tsu' si cua'ni tyaala ngu'. Lo'o jua'a culo na' cña jinu'u cha' tsaá nu'u slo ngu' xa' tsu', ¹⁸cha' ñi'ya si ndya'a ngu' cuityi', jua'a ndya'a ñati' bi' chalyuu; ñi'ya si talya tsa ña'a su ndya'a ngu', jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' ntsu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' ji'i ngu' bi', cha' xñi ngu' cha' jna'. Li' nga'aa tya'a ngu' su talya ña'a, ñi'ya si cuityi' ti ngu'; taca tya'a ngu' tyucui' su xee cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, taca ña'a ngu' li'. Satanás laca nu nclýo cña ji'i ngu' bi' juani, pana ca li' caca ngu' ñati' ji'i ycu'i Ndyosi. Ntsu'u cha' xñi ngu' bi' cha' jna', cha' taca cui'ya ycu'i Ni cha' clyu ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi'. Li' caca stu'ba cha' ji'i ngu' bi' lo'o ñati' nu cua lubii cresiya ji'i xqui'ya na'", nacui' ycu'i Jesús 'na li'.

**Ndaquiya' Pablo ji'i cha' nu
nchcui' ycui' Ndyosi lo'o yu**

¹⁹Cusu' rey Agripa, cua ngua'ni na' cña nu ngulo Jesús jna', nu lo'o ngulu'u loo Jesús jna'. ²⁰Clyo ngulu'u na' ji'i ngu' judío tya'a na nu ndi'i ca quichi Damasco, cha' culochu' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji'i tya sa'ni la, cha' xñi ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi li'; lo'o jua'a xcui' cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu' li', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua nguxcutsa'a Ni cresiya ji'i ngu' bi'. La cui' jua'a ngulu'u na' ji'i ngu' Jerusalén, lo'o ji'i ngu' lcaa quichi nu ndi'i loyuu su cuentya Judea re. Lo'o li' ngulu'u na' cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu'. ²¹Bi' cha' ntejeya' ngu' judío tya'a na jna' to' laa tlyu, cha' ngua ti' ngu' cha' cujuui ngu' jna'. ²²Ná sca nti' na' lo cña re, cha' nxyucua ycui' Ndyosi jna' lcaa tsá cha' culu'u na' cha' ji'i Ni ji'i lcaa ñati, masi ji'i ngu' tlyu, masi ji'i ngu' ti'i. La cui' ti cha' nclyu'u na' ji'i ngu' juani ñi'ya nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni la; cua nguscua ngu' lcaa cha' nu caca nde loo la, lo'o la cui' cha' bi' laca nu nguscua jyo'o Moisés. ²³Cua nguscua ngu' cha' lye tsa xcube' ñati ji'i nu Cristo bi' nde loo la; ntsu'u cha' cajaa yu, lo'o li' Cristo laca nu clyo nu tyu'ú chaca quiya' lo'o cua ngujuui yu. Cua nguscua ngu' cha' tyu'ú yu chaca quiya' cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa na, masi ngu' judío tya'a na, masi ngu' xa' tsu'. Jua'a nclyu'u na' ji'i ñati.

**Ngua tsa ti' Pablo cha' xñi
rey Agripa cha' ji'i Jesús**

²⁴Nu lo'o nchcui' Pablo jua'a lo'o ngu', li' lye nchcui' Festo lo'o:

—Na loco nu'u, Pablo —nacui Festo ji'i—. Cha' lye tsa nchcui' nu'u lo quityi, bi' cha' cua nguichi yaa hique nu'u —nacui.

²⁵Nguxacui Pablo cha' ji'i nu cusu' bi' li':

—Si'i na loco na', cusu' —nacui Pablo ji'i Festo—. Ná nguichi cha' nu nchcui' na', xcui' cha' liñi nda na' lo'o mā. ²⁶Cua jlo ti' rey Agripa re, xqui'ya cha' nchca cuayá' ti' nu cusu' cha' bi'; bi' cha' tlyu tyiquee na' lo'o nchcui' na' lo'o nu cusu' re. Lo'o jua'a jlo ti' nu cusu' ñi'ya ngua cha' bi', cha' si'i na cuaana ti ngua cha' ji'i Jesús. ²⁷Cusu' rey Agripa, ¿ha jlya ti' nu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni? Jlo ti' na' cha' lo'o nu'u jlya ti' cha' bi' —nacui Pablo ji'i rey Agripa.

²⁸—¿Ha yala ti nti' nu'u cha' caca na' ñati ji'i Jesucristo? —nacui rey Agripa ji'i Pablo li'.

²⁹—Masi yala ti, masi ca tiya' la —nacui Pablo—, tso'o tsa si xñi lcaa tya'a mā cha' bi', lo'o nu'u, rey Agripa, lo'o lcaa cu'mā nu ndyuna mā cha' nu' nchcui' na' lo'o mā tsá juani; tso'o tsa si caca stu'ba cha' ji'i mā lo'o na' lo'o xñi mā cha' bi' li'. Sca ti cha' ná tso'o, si sca' ngu' ji'i mā lo'o carena chcuá ñi'ya nu ngusca' ngu' jna'.

³⁰Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ndatu rey, ndatu gobernador lo'o ma' Berenice, lo'o jua'a ndatu lcaa ngu' nu nga'a lo'o ngu' bi' li'. ³¹Ndu'u ngu' lijya ngu' nde liya' li'. Nchcui' tsaca ngu' lo'o tya'a ngu':

—Ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni nu qui'yu jua —nacui ngu' ji'i tya'a

ngu'—. Ná ntsu'u cha' cujuui ngu' jil'i yu, ni ná ntsu'u cha' tyu'ú yu ne' chcuá.

³²Nchcui' Agripa lo'o Festo li':

—Taca culaá na jil'i yu re nquicha', si ná ngüijña ycu'i' yu cha' ca cuayá' jil'i yu ca slo rey nu laca loo la — nacui' Agripa jil'i Festo.

**Nda ngu' jil'i Pablo ndyaa
ca quichí Roma**

27 Lo'o li' ngua stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' jil'i Pablo tsaá yu ca loyuu su cuentya Italia. Lo'o na' nu nscuaá quityi re, nguta'a na' lo'o ngu' li'. Ngulo ngu' cña jil'i sca capitán jil'i sendaru nu naa Julio cha' tsaá lo'o jil'i Pablo lo'o xa' preso. Julio laca capitán jil'i taju sendaru nu cuentya jil'i Augusto. ²Lo'o jua'a ndyaa Aristarco ngu' Tesalónica lo'o ya. (Quichí Tesalónica ndi'i ca loyuu su cuentya Macedonia.) Ndyaa ya ndyatí ya ne' sca yaca ni'i nu cua tsaá ti nde tyuu tya'a quichí nde loyuu su cuentya Asia. Lo'o jua'a quichí tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Adramitio. ³Ndu'u ya ndyaa ya li', ca chaca tsá ndyalaa ya ca quichí Sidón. Tso'o tsa tyiquee nu Julio bi', nda bi' chacuayá' jil'i Pablo cha' tsaá yu slo tya'a tso'o yu nu ndi'i quichí bi', cha' xtyucua xi tya'a yu jil'i yu. ⁴Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya chaca quiya' lo'o yaca ni'i bi'. Cacula ti tu'ba yuu Chipre nteje tacui ya li'; la'a tsu' coca ndyanu loyuu btyi bi', cha' ná nda cui'i chacuayá' tsaá ya chaca tsu' loyuu bi'. ⁵Jua'a ngua cha' ndyaa ya tyucuii lo tyujo'o nu nteje tacui cacua ti tu'ba yuu Cilicia lo'o Panfilia, ña'a cuayá' nu ndyalaa

ya quichí Mira ca loyuu su cuentya Licia.

⁶Ca quichí bi' ngujui chaca yaca ni'i jil'i capitán jil'i sendaru bi'. Quichí tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Alejandría. Na cua tsaá ti bi' ca loyuu su cuentya Italia, bi' cha' ngulo capitán bi' cña jil'i ya cha' tyatí ya ne' yaca ni'i bi', cha' tsaá lo'o jil'i ya ndejua. ⁷Tyuu tsa tsá nguta'a ya lo hitya li', cha' tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi'. Lqui'ya ti ndyalaa ya cacua ti quichí Gnido li', cha' lye tsa ngua'a cui'i jil'i yaca ni'i bi'. Li' nteje tacui ya cacua ti to' quichí Salmón cha' tsaá ya cacua la to' yuu nu naa Creta nu ndi'i cla'be tyujo'o, cha' nga'aa ndyaca lye cui'i nde jua, ngua ti' ngu'. ⁸Tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi', laja lo'o nteje tacui cacua ti to' loyuu bi'; li' ndyalaa ya su naa Buenos Puertos, nu ndi'i cacua ti quichí Lasea.

⁹Cua quiña'a tsa tsá nguna' jil'i ya xqui'ya cui'i bi', cha' lqui'ya tsa cua nteje tacui yaca ni'i lo tyujo'o tyucuii su lijya ya ca Buenos Puertos. Cua ndyatí co' tlya' nu lye tsa ndyaca cui'i tlya' li'; bi' cha' nchcui' Pablo lo'o ngu' nu laca loo li':

¹⁰—Nga'aa tso'o cha' tsaá la na juani, cusu' —nacui' Pablo jil'i ngu'—. Cua ngua tii na' cha' quiñu'u yaca ni'i re, chcuna' lcaá yu'ba li' —nacui—, lo'o jua'a ntsu'u nu cajaa lo hitya li'.

¹¹Pana ná ndyuna capitán jil'i sendaru cha' nu nchcui' Pablo lo'o; jlo la ti' ngu' nu nclya' ya' yaca ni'i lo'o nu laca loo jil'i yaca ni'i bi', ngua ti' ngu'. ¹²Tyuu tya'a ngu', ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la si

tya tsaa la yaca ni'i bi' ca quichi Fenice ca nde loo la xi; la cui' loyuu Creta bi' ndi'i quichi Fenice, pana nde loo la xi. Jlo ti' ngu' cha' nde quichi Fenice tso'o la tyanu yaca ni'i tyucui tyempo tlya', cha' ná ndyaca lye cui'i tlya' ndejua; bi' cha' ná tso'o tyanu yaca ni'i ca Buenos Puertos, ngua ti' ngu'.

Lye tsa ndyaca cui'i lo tyujo'o

¹³Lo'o li' nguxana ndyaca sca cui'i tso'o, bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la masi tsaa clya ya ca quichi Fenice bi'. Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i li'. Ndyanu ya cacua ti to' loyuu su cuentya Creta bi', ¹⁴pana tiya' la ngutsa'a cui'i; chaca quiya' tyaala tsa ngua bi' li', cha' nde lo yuu btyi bi' lijya cui'i. Tyaala tsa cui'i nu naa Nordeste bi', ¹⁵nducuni'i cui'i bi' ji'i yaca ni'i macala su nti' tsaa lo'o ji'i ya li'. ¹⁶Nteje tacui ya cacua ti su ndi'i sca yuu cla'be sube ti nu naa Clauda; jo'o la xi ngua cui'i sca hora ti li', bi' cha' sa cu' ti ntucua laqui ya ji'i canoa cha' tyu'u bi' lo hitya, cha' xco'o ya ji'i ne' yaca ni'i. Ntucua juu hique canoa bi', cha' tyucua laqui ya ji'i. ¹⁷Nu lo'o cua ndyu'u co'o canoa bi', li' ngüixii ngu' reta tonu sii' tyi'i ca chu' yaca ni'i bi', cha' ná cula'a clyoo' ji'i yaca ni'i. Ntsii tsa ngu' si tyacua ya su lati hitya cla'be tyujo'o, ca lo yusi nu naa Sirte, bi' cha' nda'ya ngu' tasá nu ngutacui lo yaca ni'i cha' nga'aa tucuni'i cui'i ji'i late' bi', cha' nga'aa xna lo'o lye cui'i ji'i yaca ni'i bi' li'. ¹⁸Ca chaca tsá ña'a ti lye tsa ndyaca cui'i, lo'o jua'a lye tsa ntyiji'i clyoo' ji'i yaca ni'i, bi' cha' nguxana ngu' nchcuaa

ngu' yu'ba nu ntsu'u ne' yaca ni'i lo hitya tyujo'o. ¹⁹Tsá nchca tyuna, li' nchcuaa ya lcaa ya' xña nu ntucua ji'i yaca ni'i bi', nu ndu'ni ngu' cña lo'o nquicha'; lo'o ya' ycu'i ya nguxcuaa ya ya' xña bi' lo hitya. ²⁰Tyuu tsá nga'aa na'a ya xee cuichaa li', nga'aa na'a ya cualya lo'o cuii nu nga'a nde cua, hasta lo'o nga'aa tyu'u ya xqui'ya cui'i tyaala bi', ngulacua ti' ya.

²¹Cua ngua tyuu tsá nu nga'aa ndyacu ya tsiya' ti, bi' cha' ndatu Pablo cha' chcui' yu lo'o ngu' bi' li': —Cu'ma ngu' tya'a ndya'a na —nacui Pablo ji'i ngu'—, tso'o la ngua si cua ngüi'ya ma cuentya ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma tya clyo, cha' tyanu na ca loyuu su cuentya Creta bi'. Juani nguna' yu'ba ji'i ma, lo'o jua'a cua ngunu'u yaca ni'i re. ²²Pana cua'ni tlyu tyiquee ma juani, taca jlya ti' ma cha' ni sca ma ná nscua cha' cajaa ma, masi hcuna' yaca ni'i re. ²³Jlo ti' ma cha' ycu'i Ndyosi laca nu Xu'na na', cha' cña ji'i ycu'i Ni ndyu'ni na'. Talya ti ngulu'u loo sca xca ji'i ycu'i Ndyosi 'na; ²⁴ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na': “Ná cutsii nu'u, Pablo”, nacui xca bi' jna'. “Na cua nscua cha' tyatu nu'u slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la”, nacui, “bi' cha' cua'ni lyaá ycu'i Ndyosi ji'i lcaa ngu' tya'a ndya'a nu'u ne' yaca ni'i re xqui'ya nu'u, cha' nu'u laca tu'ba ji'i Ni.” ²⁵Cua'ni tlyu tyiquee ma lacua. Jlya ti' na' cha' nu cua nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o na'; jlo ti' na' cha' caca cha' ji'na ñi'ya nu nacui xca ji'i ycu'i Ndyosi jna', ²⁶masi clyo ntsu'u cha' tsaa lo'o cui'i ji'na ca sca loyuu cla'be tyujo'o.

²⁷Cua ndye tucua semana nu ndyaa lo'o cui'i jii' ya jua'a ti, ca li' ndyalaa ya sca tyujo'o su nchcui' ngu' jii', tyujo'o Adria. Ngua cla'be talya nu lo'o ngua tii ngu' nu nclya' ya' yaca ni'i cha' ntsu'u yuu btyi cacua ti; ²⁸bi' cha' ngusu'ba cuayá' ngu' jii' hitya, ni tsa lo cuayá' clyaa hitya. Li' nquije cha' jii' ngu' cha' calaa tyii ntucua scuá metro cuayá' clyaa hitya bi'. Ca nde loo la xi ngusu'ba cuayá' ngu' jii' hitya chaca quiya', calaa ntucua cati ti metro cuayá' clyaa hitya li'. ²⁹Ntsii ngu' si tya'ni ca'a siyu' yaca ni'i chu' quee tlyu, bi' cha' nguxlyu'u ngu' jacua tya'a chcuá ngratu lo juu nde siyu' yaca ni'i, cha' nga'aa tya'a la. Lo'o li' ndyutsii tya ngu' ndi'i ngu', ntajatya ngu' ña'a cuayá' nu quixee chaca tsá. ³⁰Laja li' nu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i bi' ni, cuaana ti nda'ya ngu' jii' canoa lo hitya lo'o juu; cha' cuiñi ti nchcui' ngu' cha' cua tsaa ti ngu' xlyu'u ngu' xa' chcuá ngratu nde que yaca ni'i, cha' ngua ti' ngu' tyaa ngu' cuaana ti ne' canoa bi'. ³¹Li' nchcui' Pablo lo'o sendaru, jua'a lo'o capitán jii' ngu': —Si ná tyanu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i, cajaa lcaa mā ne' hitya — nacui Pablo jii' sendaru.

³²Hora ti ngusi'yu sendaru juu nu ndyaaca' jii' canoa li', nguxtyú ngu' jii' jua'a ti lo hitya, ndyaa li'; ná lo'o ñati' ndyaa.

³³Cua quixee ti chaca tsá, li' nchcui' Pablo lo'o ngu' cha' cacu ngu' xi.

—Cua ndye tucua semana juani —nacui Pablo jii' ngu'—, lo'o ná ndyacu mā tsiya' ti, ni ná ngujua' tso'o mā —nacui—. ³⁴Tso'o la si

cacu mā xi juani cha' caja juersa jii' mā. Ni sca cu'mā ná nscua cha' cajaa mā, ni ná ca quicha mā.

³⁵Lo'o ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngusñi yu sca xlyá. Ndyaa yu xly'a'be jii' ycuil' Ndyosi slo lcaa ngu', ngusa'be yu xlyá bi', ndyacu yu li'. ³⁶Tso'o la ngua tyiquee ngu' cha' na'a ngu' ñi'ya nu ngua'ni Pablo, bi' cha' ndyacu lcaa ngu' xi li'; ³⁷tucua siyento ntucua snayala tyii ntucua scuá tya'a ñati, tsa lo cua tya'a ya ntsu'u ya ne' yaca ni'i bi'. ³⁸Lcaa ngu' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguaala' ti' ngu'. Li' ngulo ngu' yu'ba jii', ndye nguxcuáa ngu' jii' lcaa si'yu trigo bi' lo hitya, cha' ca lasa la xi yaca ni'i li'.

Ndye cha' jii' yaca ni'i

³⁹Lo'o nguxee chaca tsá, li' na'a ya cha' cua ndyalaa ya sca to' yuu, pana ná ngüi'ya ngu' cuentya macala laca su ndyalaa ya. Na'a ngu' su nga'a xi yusi' to' yuu btyi bi', lo'o jua'a ti ti nscua hitya ca bi'. Ngua ti' ngu' cha' tso'o la si xtyii yaca ni'i lo yusii' bi', si caja ñi'ya nu tyeje tacui yaca ni'i cajua; ⁴⁰bi' cha' ngusi'yu ngu' reta jii' chcuá ngratu su ndyaaca' yaca ni'i nde siyu', ndyanu chcuá ngratu ne' hitya. Li' ngusatí' ngu' ya' yaca ni'i, ngutacui ngu' tasá lo yaca cha' tucuni'i cui'i jii' yaca ni'i tsaa ca bi'. ⁴¹Ndyaa ya li', ndyalaa yaca ni'i sca se'i su nxna tucua tya'a ya' hitya. Lati tsa hitya jua xqui'ya yusi, bi' cha' ndyaa scua hique yaca ni'i lo yusi' bi' li', nguxana nclya'a clyoo' tonu jii' siyu' yaca ni'i bi' li'. ⁴²Ngulacua ti' sendaru cha' si ntsu'u cha' xcuatya ngu' lo hitya, lo'o ti xna lcaa preso

ji'i ngu'; bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la cujuui ngu' ji'i lcaa preso yala ti. ⁴³Pana ná nda capitán chacuayá' ji'i sendaru cha' cujuui ngu' ji'i preso, cha' ná nti' capitán bi' cujuui ji'i Pablo. Li' ngulo capitán cña ji'i lcaa ngu' nu nchca ji'i ngu' xcuatya ngu', cha' tsaá ngu' lo hitya cha' tyu'u tso'o ti ngu' ca loyuu btyi; ⁴⁴ngu' nu ná nchca xcuatya ni, ntsu'u cha' xñi ngu' ngoca', masi xñi ngu' yu'be yaca ni'i ti bi'. Lo'o jua'a tso'o ti ndyalaa lcaa ya to' yuu btyi bi' li'.

**Ndi'i Pablo loyuu su cuentya
Malta nde cla'be tyujo'o**

28 Cua ndu'u ya to' tyujo'o, lo'o li' nchcui' ngu' ca tyi lo'o ya cha' loyuu su ca tyi ngu' bi' naa Malta. ²Ngua'ni tya'na ti' ngu' ca tyi ji'i ya li'; nguxtyu'u ngu' sca quii' tlyu to' hitya, xqui'ya cha' nda'ya tyo, lo'o jua'a tlya' tsa ndyaca, li' nchcui' ngu' lo'o ya cha' tsaá ya to' lquii' cha' ca chcatsu ya xi. ³Ndyaa Pablo xi xaca, li' ngusta yu la xi yaca lo quii'; cha' tyique' tsa, hora ti ndyu'u tucua sca cuaña tyaala nu ndyacu ya' yu, li' ndyanu ndacui cuaña ya' yu. ⁴Na'a ngu' ca tyi ji'i cuaña nu ndacui ya' Pablo, lo'o hora ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Ñati nu cua ndyujui ji'i tya'a laca nu qui'yu cua —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'—. Masi cua ngulaá yu ji'i tyujo'o, pana cajaa yu juani, cha' ñati xña'a laca yu.

⁵Li' nchquiña Pablo ya' yu cha' xtyú ji'i cuaña lo quii', ngua ti' yu. Ná sca ngua ji'i yu li'. ⁶Ntajatya ngu' ca tyi, ña'a tsa ngu' ji'i yu si tyacu'i

quii' ya' Pablo, si clyú yu lo yuu cha' cajaa yu, ngua ti' ngu'. Tyiquee' ntajatya ngu', li' na'a ngu' cha' ná sca ngua ji'i Pablo; xa' ngulacua ti' ngu' li', xa' cha' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Sca jo'ó laca nu qui'yu re —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

⁷Cacua ti su ndi'i ya cua nscua xi yuu ji'i sca nu cusu' nu naa Publio. Lo'o nu Publio ni, laca bi' loo ji'i yuu cla'be nu naa Malta bi'. Li' nchcui' ycui' nu cusu' bi' lo'o ya cha' tsaá ya ca to' tyi ycui'. Ndyaa ya li'; sna tsa nguti'i ya lo'o nu cusu' bi', lo'o tso'o tsa ngua tyiquee nu cusu' bi' ña'a ji'i ya. ⁸Ngua quicha sti Publio; ntsu'u tyique' ji'i, lo'o jua'a cutse' tañi ndyu'ni ji'i. Ndyaa na'a Pablo ji'i sti Publio bi' li'. Nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i nu quicha bi', ngusta ya' yu chu' nu quicha; hora ti ngua tso'o nu quicha bi' li'. ⁹Lo'o li' ngujui cha' bi' ji'i lcaa ngu' quicha nu ndi'i loyuu bi', cuati ndyalaa ngu' slo ya cha' cua'ni Pablo jo'o ji'i ngu'; ndyaca tso'o ngu' bi' li'. ¹⁰Quiña'a tsa cha' tso'o nda ngu' ji'i ya li', lo'o jua'a lye tsa ngua'ni chi' ngu' loo ya ña'a cuayá' nu ndu'u ya ndyaa ya. La cui' tsa bi', ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa na nu lyiji ji'i ya, ngusu'ba ngu' ji'i ne' yaca ni'i cha' tsaá ya lo'o.

Ndyalaa Pablo ca quichi Roma

¹¹Sna co' nguti'i ya loyuu su cuentya Malta bi', li' ndyatí ya ne' sca yaca ni'i cha' tyaa ya; na cua ndyanu yaca ni'i bi' nde Malta tyucui tyempo tlya'. Alejandría naa quichi tyi xu'na yaca ni'i bi', lo'o jua'a cua ndu' lcui jo'ó que yaca ni'i

bi', la cui' lcu'i jo'ó culaca' Cástor lo'o Pólux. (Jua'a naa jo'ó bi'.) Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i bi' li'. ¹²Xti ti tsá ngua lo'o ndyalaa ya ca quichi Siracusa, lo'o li' sna tsá nguti'i ya quichi bi'. ¹³Xa' ndu'u ya li', ndyaa yaca ni'i cacua ti to' yuu btyi cha' tyalaa ya ca quichi Regio. Ca chaca tsá tso'o tsa ndyaca cui'i, bi' cha' tsá nchca tyuna ndyalaa ya ca quichi Puteoli. ¹⁴Ca bi' ndyaca tya'a ya lo'o tyuu tya'a ngu' nu laca tya'a ñati ji'i Jesucristo. Nchcui' ngu' lo'o ya cha' tyanu ya slo ngu', bi' cha' cati tsá nguti'i ya lo'o ngu' bi'. Li' ndu'u ya ndyaa ya tyucuii nu ndyaa quichi Roma. ¹⁵Cua ngujui cha' ji'i tya'a ñati ji'i Jesucristo nu ca tyi nde Roma cha' cua lijya ya tyucuii, bi' cha' ndu'u ngu' to' tyi ngu' lijya ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o ya tyucuii. Ndyacua tya'a ya lo'o sca taju ngu' bi' ca quichi Foro de Apio, lo'o li' ndyaca tya'a ya lo'o chaca taju ngu' ca su naa Tres Tabernas; ndya tsa Pablo xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi lo'o na'a yu ji'i ca ta'a ngu' bi', ngua tlyu la tyiquee yu li'. ¹⁶Ndyalaa ya ca quichi tlyu nu naa Roma li', ndyalaa lo'o capitán ji'i lcaa preso bi' slo xu'na chaca latya sendaru nu ndi'i cua cajua. Lo'o li' nda ngu' chacuayá ji'i Pablo cha' tyi'i yu xa' ni'i, masi ña'a ti ndi'i sca sendaru cua ji'i yu lcaa hora.

**Ngulu'u Pablo cha' ji'i ycu'i
nu Xu'na na ca Roma**

¹⁷Cua ngua sna tsá tya lo'o ndyalaa ya ca quichi Roma, li' nda Pablo cha' ndyaa slo ngu' cusu' ji'i taju tya'a ngu' judío nu ndi'i quichi bi'. Ndyu'u ti'i ngu' slo Pablo li':

—Cu'ma ngu' cusu' tya'a na — nacui Pablo ji'i ngu'—, ná sca cha' cuxi ngua'ni na' lo'o ngu' judío tya'a na; ná sca cha' cuxi ngua'ni na' cuentya ji'i cha' cusu' nu jlya ti' na, nu nda jyo'o cusu' ji'na lo'o na. Pana ntejeya' ngu' jna' ca Jerusalén, preso laca na' lo'o nda ngu' jna' ya' ngu' romano. ¹⁸Ngua cuayá' jna' lo'o ngu' romano bi' li'; pana nacui ngu' bi' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na xqui'ya bi' cujuui ngu' jna'. Ngua ti' ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' jna' li'. ¹⁹Ná ntaja'a nu laca loo ji'i ngu' judío tya'a na tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngüijña na' cha' ca cuayá' jna' lo'o rey ji'i ngu' romano nu laca loo la, nu ndi'i quichi re, masi ná nti' na' sta na' qui'ya ji'i ngu' tya'a quichi tyi na. ²⁰Lo'o nu juani nti' na' ña'a na' ji'i ma cha' chcui' na' lo'o ma, bi' cha' cua nda na' cha' lijya slo ma, cha' cua'ni ma cha' tso'o caa ma ca slo na'. Ca ta'a na laca na ngu' Israel; jua'a ntajaty tsa na ji'i ycu'i Ndyosi, ni jacua' cua'ni Ni lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na cua sa'ni la. Lo'o na', jlya ti' na' cha' bi' stu'ba ti lo'o cu'ma, bi' cha' ngusca' ngu' jna' lo'o carena chcu'a re.

²¹Nguxacu' ngu' cusu' cha' ji'i Pablo li':

—Bilya tyalaa ni sca quityi slo ya nu cua nguscua ngu' nu ndi'i loyuu su cuentya Judea cha' chcui' cha' jinu'u lo'o ya —nacui ngu' ji'i Pablo—. Bilya tyalaa xa' ngu' judío tya'a na nu nti' chcui' cha' cuxi jinu'u lo'o ya —nacui ngu'—. ²²Nti' ya cuna ya tyucui ña'a cha' nu ntsu'u cha' ta nu'u lo'o ya cuentya ji'i tyucuii cucui bi', cha' jlo ti' ya

cha' lcaa quichĩ ntsu'u ngu' nu ñasi' tsa jil'i ngu' nu cua ngusñi tyucuii bi'.

²³Li' ngüiñi cha' jil'i ngu' ni tsa tyu'u ti'l'i lcaa ngu' slo Pablo. Tsa bi' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'l'i slo yu. Tyucui tsa ngulu'u yu jil'i ngu'; ngulu'u yu ñi'ya nu nclyo ycui' Ndyosi cña, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya jil'i Ni, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i Ni lo quityi lo'o nchcui' ngu' cha' jil'i Jesús. ²⁴Ntsu'u ngu' nu jly'a ti' cha' nu nchcui' Pablo lo'o ngu' li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ná jly'a ti' cha' bi' tsiya' ti; ²⁵ná nchca ca stu'ba tyiquee ngu'. Li' ngua ti' ngu' tyaa ngu', pana xa' nchcui' Pablo lo'o ngu'.

—Liñi tsa cha' nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Isaiás nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' nu nchcui' bi' lo'o jyo'o cusu' jil'na. Ndi'ya ntsu'u cha' bi':

²⁶Tsaa nu'u slo ngu' jua cha' chcui' nu'u lo'o ngu' cua ña'a ca cha' nu ta na' lo'o nu'u, nacui ycui' Ndyosi.

Ndi'ya chcui' nu'u lo'o ngu':

Ná tyiquee' cuna ma cha' jna', pana ná ca cuayá' ti' ma ñi'ya ndyu'u cha' nu cua ndyuna ma;

ná tyiquee' ña'a ma cha' jna', pana ná ta ma cuentya ni cha' nu cua na'a ma.

²⁷Tacalya tsa cresiya jil'i ngu' tya'a ma, cha' ná nti' ngu' bi' taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' na' tsiya' ti.

Ná nduna tso'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná ntaja'a ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' jna'; ná nti' ngu' bi' ta ngu' cuentya, cha' ná nchca jil'i ngu' ña'a tso'o ngu'; ná ntaja'a ngu' bi' culochu' ngu' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu'. Bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' jil'i ngu' xqui'ya cha' cuxi bi'.

Jua'a nacui ycui' Ndyosi jil'i ngu'.

²⁸Taca ca cuayá' ti' ma juani cha' cua nguxana Ni nda Ni cha' jil'i ycui' Ni ndyaa ca su ndi'i ngu' xa' tsu'; tyaja'a Ni cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' bi', nu lo'o xñi ngu' cha' jil'i Ni. Lo'o jua'a nga'aa caca tye cha' bi' juani, chañi cha' cuna ngu' bi' cha' jil'i ycui' Ndyosi.

²⁹Lo'o ndye nchcui' Pablo, li' ndu'u ca ta'a ngu' judío ndyaa ngu'; pana lye tsa nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'.

³⁰Tucua yija ndyanu Pablo ca Roma ne' sca ni'i ngüijña ti. Tso'o ntsu'u tyiquee yu ña'a yu jil'i lcaa ngu' nu ndya'a slo yu, ³¹ná ntsii yu culu'u yu jil'i ngu' ñi'ya caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ngu'. Lo'o jua'a ná ngua'a ngu' jil'i yu cha' ná ta yu lcaa cha' jil'i Jesucristo lo'o ngu'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Roma

1 Pablo laca na' nu nscua quityi re cha' caa nde quichi Roma ca su ndi'i ma, cu'ma nu ngusni ma cha' ji'i Jesucristo. Ndyu'ni na' cña ji'i ycui' Ndyosi, cha' ycui' Ni ngusubi Ni jna' cha' tsa'a na' chcui' na' cha' tso'o ji'i Ni lo'o ñati.

²Nu lo'o tya lyiji caa Jesucristo nde chalyuu, tya li' cua nchcui' liñi ycui' Ndyosi ñi'ya nu caca cha' bi' tyempo nu lijya nde loo la. Cua nda Ni cha' bi' lo'o xi ñati nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ni, cha' nchcui' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni la; nguscua ngu' cha' bi' lo quityi li'. ³Cha' tso'o ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu laca Sñi' ycui' Ndyosi, bi' laca cha' nu nscua lo quityi bi'. Ngula Jesús lo yuu ñi'ya nu nclya cua ña'a ca sñi' ñati, cha' la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o David laca Jesús; ⁴lo'o jua'a laca Jesús nu sca ti Sñi' nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi. Ndi'ya caca cuayá' tso'o ti' na cha' bi': chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi Sti yu ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuui yu, tlyu tsa cha' ngua'ni Ni li'. Nu lo'o nda ycui' Ndyosi Xtyi'i ycui' Ni ji'i Jesús, nda Ni cha' lo'o na cha' Sñi' ycui' ca Ni laca nu Jesús bi'. ⁵Tso'o tsa ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o na' xqui'ya Jesucristo.

Cua ngulo Ni cña jna' cha' tsa'a na' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati; chacuayá' ji'i ycui' Ni tsa'a na' chcui' na' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati. Nti' Ni cha' caja ñati ji'i ycui' Ni lcu'a ti se'i, ñati nu xñi cha' ji'i ycui' Ni, ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni. ⁶Lo'o cu'ma ni, cua ngusubi Ni ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Jesucristo.

⁷Nscua na' quityi re cha' caa nde quichi Roma ca su ndi'i ma. Nda na' xlyo ni'i ji'i ma cuentya ji'i ycui' Ndyosi Sti na, cuentya ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma. Cua ngusubi Ni ji'i ma cha' tyucui tyiquee ma taca caca ma ñati ji'i Ni. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nti' tsa Pablo tsa na'a xi ji'i ngu' bi'

⁸Su nguxana ti quityi re, ndyu'ni tlyu na' ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya Jesucristo. Tso'o tsa nti' na' cha' cua ngusni lca tya'a ma cha' ji'i Jesús, ca lca quichi ndañi cha' jly'a ti' ma cha' bi'. ⁹Lo'o na' ni, cua ngujuui cña jna'

cha' chcuí' na' cha' tso'o jil'i Jesucristo Sñi' ycuí' Ndyosi lo'o xa' ñati; tyucui tyiquee na' ndyu'ni na' cña bi' cuentya jil'i Ni. Jlo ti' ycuí' Ndyosi cha' lu'ba ti ndyi'u ti' na' jil'i ma' laja lo'o nchcuí' na' lo'o ycuí' Ni. ¹⁰Lo'o jua'a lcaa tsa ndijña na' chacuayá' jil'i Ni cha' tsa'a na' slo cu'ma, cha' tyi'i na' xi lo'o ma, cua ña'a ca hora nu nti' ycuí' Ni. ¹¹Nti' tsa na' tyacua tya'a na' xi lo'o cu'ma, cha' cua nti' na' ta sca cuí' lo'o ma; Xtyi' ycuí' Ndyosi laca nu xtyucua 'na, cha' taca jlya la ti' ma jil'i Jesús. Li tyatí' la ti' tyiquee ma. ¹²Tso'o si caca cua'ni na cha' caca tyatí' la ti' tyiquee tya'a na, cha' stu'ba ti xñi tso'o la na cha' jil'i Jesús li'.

¹³Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya nu ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i cu'ma. Tyuu quiya' ngua ti' na' caa na' ca su ndi'i ma, pana hasta juani bilya caja ñi'ya caca nu caa na'. Ni'ya nu ngua'ni na' ca xa' loyuu chalyuu, jua'a cua nti' na' cha' caca su ndi'i cu'ma; nti' na' cha' taquiya' xa' la ñati cha' jil'i Jesús, lo'o jua'a nti' na' cha' tya culu'u la na' cha' bi' jil'i ma. ¹⁴Cua ngulo Ni cña 'na cha' tsa'a chcuí' lo'o ngu' xa' tsu', masi ndi'i ngu' bi' quichí tonu, masi ndi'i ngu' tyijyu' la ca ne' quixí'; ngulo Ni cña jna' cha' sca ti cha' chcuí' na' lo'o ngu', masi lo'o ngu' nu nhca tsa jil'i, masi lo'o ngu' nu ná ndyi'ya cuentya tsiya' ti. ¹⁵Bi' cha' nti' na' tsa'a cha' chcuí' na' cha' tso'o jil'i ycuí' Ndyosi lo'o cu'ma ngu' Roma, ñi'ya lo'o cua nda na' cha' bi' lo'o xa' ñati.

Tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i cha' nu nda Jesús cha' chcuí' na lo'o ñati

¹⁶Ná ntyuju'u ti' na' tsiya' ti cha' culu'u na' cha' tso'o nu ntsu'u jil'i

Jesús jil'i ñati. Lijya cha' bi' lo'o lcaa chacuayá' jil'i ycuí' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni jil'i lcaa ñati nu xñi cha' jil'i ycuí' Ni. Tya clyo nda Ni cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío ti, li' lo'o nda Ni cha' tso'o bi' lo'o ngu' xa' tsu'. ¹⁷Lo'o cuna na cha' tso'o jil'i Jesús bi', li' caca cuayá' ti' na ñi'ya ndu'ni ycuí' Ndyosi cha' ca tso'o cresiya jil'i ñati cuxi; xqui'ya cha' nu jlya ti' na jil'i cña nu ngua'ni Jesús, bi' cha' taca caca tso'o cresiya jil'i ñati cuxi na, sca ti si xñi na cha' jil'i ycuí' Ni. Ndi'ya ndyu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu': "Nu lo'o jlya ti' na jil'i ycuí' Ni cha' taca cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya jil'i na, li' caja sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'na".

Yabe' nu ndyanu hichu' ñati chalyuu

¹⁸Lo'o cuna na cha' jil'i Jesús bi', li' ca cuayá' ti' na cha' ñasi' tsa ycuí' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua; xcube' tsa ycuí' Ni jil'i cua ña'a ca ñati cuxi. Na ñasi' Ni jil'i ngu' bi', cha' cuxi tsa ndu'ni ngu'; cuxi tsa ngu' bi', lo'o jua'a ná nda ngu' chacuayá' cuna xa' ñati lcaa ña'a cha' liñi nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o ñati chalyuu. ¹⁹Nhca cuayá' ti' ngu' cuxi bi' lcaa lo cha' nu caca cuayá' ti' ñati nquicha', cha' jil'i ycuí' Ndyosi, cha' cua ngulu'u ycuí' Ni cha' bi' jil'i ngu'. ²⁰Ycuí' Ndyosi ni, ná nhca jil'na ña'a na jil'i Ni ca su ntucua Ni nde cua, ni ná taca ca cuayá' ti' na ñi'ya laca cha' ná tye chca cha' tlyu nu ndu'ni Ni. Pana tya lo'o nguxana chalyuu tya clyo, tya li' taca tyuloo na jil'i ycuí' Ni; tya li' ngujui ñi'ya caca cuayá' ti' na tilaca laca ycuí' Ni, si clyana na jil'i Ni. Taca tyuloo

ñati jil'i Ni lo'o ña'a ngu' jil'i lcaa lo na nu ngüiñá Ni. Bi' cha' ná ntsu'u cha' clyu ti' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o ñati cuxi bi'. ²¹Masi nslo ngu' cuxi bi' tilaca laca ycuí' Ni, ná ntaja'a ngu' bi' cua'ni tlyu ngu' jil'i Ni; masi ycuí' Ndyosi laca Ni, ná ndya ngu' bi' xlya'be jil'i Ni. Xcuí' cha' cuxi ti ntsu'u tyiquee ngu'. Ngüichí yaa cha' hique ngu' cha' ná ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' liñi bi'. ²²Nacuí' ngu' cha' nchca tsa jil'i ycuí' ca ngu', pana lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' ngu' lo'o nchcui' ngu' jua'a; ple tsa ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ²³Ná nti' ngu' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycuí' Ndyosi nu laca loo la, la cui' Ni laca nu ná tye chalyuu jil'i tsiya' ti; ndiya la ti' ngu' cua'ni tlyu ngu' jil'i lcuí' ñati nu ndyijii ti. Lo'o jua'a ndu'ni tlyu ngu' jil'i lcuí' quiñi nu ndacui nde cua, lo'o jil'i lcuí' na'ni nu ntucua quiya', lo'o jil'i lcuí' na'ni nu nsube' ne' ni' lo yuu; bi' laca cha' nu ndu'ni tlyu ngu' jil'i.

²⁴Bi' cha' cua ngulaya' Ni jil'i ngu' cuxi bi'; juani cua nda Ni tyempo jil'i ngu' cha' caca suba' ngu', cha' cua'ni suba' ngu' lo'o tya'a ngu', sca lo cha' cuxi nu ntyuju'u tsa ti' na cha' chcui' na jil'i. ²⁵Cua nguxtyanu ngu' bi' lcaa cha' liñi nu ngulu'u ycuí' Ndyosi jil'i ngu', ndiya la ti' ngu' cha' xñi ngu' lcu'a ti lo cha' cuiñi; ndu'ni tlyu ngu' jil'i jo'ó cuiñi, ndaquiya' ngu' jil'i lcuí' scaa na nu cua ngüiñá ti ycuí' Ndyosi, nga'aa si'i jil'i ycuí' Ni nu ngüiñá cha' bi' ndu'ni tlyu ngu'. La cui' ycuí' Ndyosi nu ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i, cha' xcuí' tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na laca Ni. Jua'a laca cha' tu'ni.

²⁶Nguxtyanu Ni jil'i ngu' cuxi lacua, cha' cua'ni suba' ngu' lo'o

tya'a ngu'; sca lo cha' cuxi nu ná nti' na chcui' na jil'i lo'o ñati, bi' laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'. La cui' ti nu ngu' cuna'a nga'aa ndi'i lo'o ngu' qui'yu ñi'ya nu ndi'i cua ña'a ca ñati tso'o, xcuí' lo'o tya'a cuna'a ti ndu'ni ngu' cha' suba'; ²⁷lo'o jua'a nu ngu' qui'yu nga'aa ndi'i lo'o ngu' cuna'a ñi'ya nu ndi'i ñati, ndacui tsa ti' ngu' jil'i xa' qui'yu, ndu'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ngu'. Laja cuaña' ti ngu' nda ycuí' Ndyosi cha' ti'i jil'i ngu', cha' cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu' bi'.

²⁸Jua'a laca jil'i ngu', cha' ná nti' ngu' tyuloo ngu' jil'i ycuí' Ndyosi; bi' cha' nguxtyanu Ni jil'i ngu' cha' cua'ni ngu' cha' cuxi bi', nda Ni xi tyempo cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ti ngu' cua'ni ngu'. ²⁹Ná tso'o tsiya' ti cña nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu': xcuí' cha' suba' ti ndu'ni ngu', cuxi tsa ndu'ni ngu'; ndacui tsa ti' ngu' jil'i scaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i tya'a ñati ngu', ti'i tsa ti' ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu'; nti' ngu' cha' tso'o la caca jil'i ycuí' ngu' que jil'i xa' la tya'a ngu', pana nxuu tya'a ngu' bi' hasta ndujuii ngu' jil'i tya'a ngu'; ndu'ni ngu' ngana jil'i tya'a ngu'; chiya'a tsa cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati ngu', hasta nclo que ngu' cuentyu jil'i tya'a ngu', ³⁰hasta nchcui' ngu' cha' ti'i jil'i tya'a ngu'; liye' ti' ngu' ña'a ngu' jil'i ycuí' Ndyosi, cha' suba' nchcui' ngu'; tyixi ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Lo'o jua'a tya nclyana la ngu' cha' cuxi nu cua'ni ngu', ni ná ndaquiya' ngu' jil'i sti ngu', jil'i xtya'a ngu'. ³¹Ni sca cha' ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti; ná

ndu'ni ngu' ni sca cña nu cua nacui' ngu' cha' cua'ni ngu'. Ná ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu', ñi'ya ndu'ni ñati' tso'o; la cui' ti ná ndu'ni tya'na ti' ngu' jil'i tya'a ngu'.³²Nda ngu' bi' cuentya cha' nu cua nchcui' ycui' Ndyosi jil'i ngu', cha' ntsu'u cha' cajaa ngu' bi' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Masi jlo ti' ngu' cha' bi', ná ndube ti' ngu' bi'; ña'a ti ndu'ni ngu' cha' cuxi bi' jil'i ngu'. Lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ña'a ngu' jil'i xa' ñati' nu ndyu'ni la cui' tya'a cha' cuxi bi'.

**Liñi tsa cua'ni cuayá' ycui'
Ndyosi jil'i ñati' chalyuu**

2 Lo'o cu'ma ni, nchcui' tsa ma jil'i sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati; pana ná caja ñi'ya nu cua'ni clyu ti' Ni jil'i ycui' ma, nu lo'o ncliyotu ma qui'ya nu ntsu'u jil'i xa' ñati, lo'o jua'a ycui' ca ma ntsu'u qui'ya bi' jil'i ma. Ñi'ya ndu'ni cuayá' bese jil'i ñati' cuxi, jua'a ndu'ni ma, nu lo'o nchcui' ma jua'a jil'i ñati; pana stu'ba ntsu'u qui'ya jil'i ma lo'o nu ñati' cuxi bi'.²Cua jlo ti' ma cha' liñi tsa ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o nchcubi' Ni jil'i ngu' nu ndu'ni lcaa lo cha' cuxi.³¿Ni cha' laca nti' ma cha' ná caca jil'i cu'ma ñi'ya nu ndyaca jil'i nu ngu' cuxi bi'? Cha' cui'ni, ná clya'a ma jil'i ycui' Ndyosi nu lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati; na nsta ma qui'ya jil'i ñati' bi', masi ndu'ni ma la cui' tya'a cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'.⁴¿Ni cha' laca ná ndube ti' ma cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na? Ntucua' Ni cña ji'na, ndalo tsa tyiquee Ni ji'na; tso'o tsa nti' ycui' Ndyosi ña'a Ni

ji'na, cha' caja ñi'ya nu tya'achu' na jil'i cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na jil'i.⁵Ná ntaja'a ma taquiya' ma jil'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ma, ná ntaja'a ma ca tyuju'u ti' ma tsiya' ti; bi' cha' ndyanu cha' xcube' Ni jil'i ma lo'o tyalaa tsa, nu lo'o ña'a ngu' cha' liñi tsa cua'ni cuayá' Ni jil'i ñati' chalyuu.⁶Tsa bi' tya Ni ji'na tsa ña'a nu ngua'ni na lo'o nguti'i na chalyuu; ⁷sca chalyuu tso'o nu ná nga'a cha' tye, bi' laca nu ta Ni jil'i ngu' tso'o, nu ná nchca taja ti' ndu'ni ngu' cña tso'o lo'o tya'a ngu'. Xcui' ndya'a cha' tyiquee ngu' bi' jil'i cha' tso'o nu ntsu'u ca slo ycui' Ndyosi, xcui' nti' ngu' cha' tyi'i tso'o ti ngu' cuentya jil'i Ni, xcui' ndube ti' ngu' jil'i chalyuu nu lijya nde loo la.⁸Pana nu ñati' cuxi ni, nu xcui' cha' jil'i ycui' ca ngu' ntsu'u tyiquee ngu', tlyu tsa cha' ti'i ta Ni jil'i ngu' bi'; ñasi' tsa ycui' Ndyosi jil'i lcaa ngu' bi', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' tsiya' ti jil'i lcaa cha' liñi nu ncliyu'u Ni jil'i ngu', cha' ndijña tsa ti' ngu' jil'i cua ña'a ca cha' cuxi nu ña'a ngu'.⁹Xcubi' tsa Ni jil'i ngu' bi' li', tlyu tsa cha' ti'i caca jil'i lcaa ñati' chalyuu, cua ña'a ca ñati' nu ndu'ni xcui' cha' cuxi. Clyu tyacua cha' ti'i bi' jil'i ngu' judío, li' la cui' jua'a tyacua jil'i ngu' xa' tsu', nu si'i ngu' judío laca ngu'.¹⁰Pana lcaa ñati' nu ndu'ni cha' tso'o ni, ta ycui' Ndyosi cha' tso'o nu ntsu'u ca slo Ni jil'i ngu' bi'; cua'ni chi' loo Ni jil'i ngu' bi' ca slo ycui' Ni li', cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee ngu' li'. Clyu tyacua cha' tso'o bi' jil'i ngu' judío, lo'o li' la cui' jua'a tyacua jil'i ngu' xa' tsu'.

¹¹Si'i cua laca ti ñati' nu ndu'ni tyaca'a ycui' Ndyosi jil'i, sca ti

cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua ña'a ca ñati chalyuu. ¹²Ngu' xa' tsu' ni, masi bilya cuna ngu' lcaa cha' nu cua nda Moisés lo'o ngu' judío, pana tye cha' jil'i ngu' jua'a ti, si ntsu'u quilya jil'i ngu'. La cui' jua'a xcube' ycu' Ndyosi jil'i ngu' judío, nu cua ndyuna cha' liñi nu nda jyo'o Moisés lo'o ngu'; si ntsu'u quilya jil'i ngu', cua'ni cuayá' Ni jil'i ngu' cuentya jil'i cha' nu nchcui' Moisés bi' li'. Lo'o jua'a sca ti cuayá' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi. ¹³Ná caca tso'o cresiya jil'na cuentya jil'i ycu' Ndyosi lo'o ndyuna ti na cha' liñi nu nda Ni lo'o na; sca ti si taquiyá' na jil'i cha' bi', si cua'ni na lcaa ña'a cña nu ngulo Ni jil'na, li' caca tso'o cresiya jil'na cuentya jil'i Ni. ¹⁴⁻¹⁵Ntsu'u ngu' xa' tsu' ni, cua laca ndu'ni ngu' ñilya nu nscua lo quityi jil'i ycu' Ndyosi, masi bilya cuna ngu' cha' bi'. Jua'a jlo ti' na cha' nchca cuayá' ti' ngu' bi' ni cña laca nu nti' ycu' Ndyosi, xqui'ya cha' tyucui tyiquee ngu' ndu'ni ngu' tsa ña'a cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ngu' judío sa'ni la, masi bilya ta Ni cha' lo'o ngu' xa' tsu' bi'; hique ti ngu' bi' nda'ya cha' tso'o nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Lo'o jua'a hora ti nda ngu' bi' cuentya cha' quilya laca lo'o ndyu'ni ngu' sca cha' cuxi, pana ná ntsu'u cha' culacua ti' ngu' lo'o ndu'ni ngu' sca cha' tso'o. ¹⁶Jua'a caca lacua, nu lo'o tyu'u lubii lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ñati, tsá li' lo'o culo Ni cña jil'i Jesucristo cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati; la cui' tyempo bi' culotu Ni lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya jil'i ngu'. Jua'a laca cha' nu nchcui' na' lo'o ñati laja lo'o nclyu'u

na' cha' tso'o jil'i ycu' Ndyosi jil'i ngu'.

Cña nu ngulo ycu' Ndyosi jil'i jyo'o Moisés cha' cua'ni ngu' judío

¹⁷Pana nu cu'ma ni, nacui ma cha' ngu' judío laca ma, bi' cha' jlya tsa ti' ma jil'i lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni. Lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati, cha' nacui ma cha' sca ti cu'ma laca ma ñati jil'i ycu' Ndyosi. ¹⁸Na cua jlo ti' ma ñilya laca cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma, nti' ma; cua nguscua Moisés cha' bi' lo quityi cuentya jil'i ma, bi' cha' cua nda la ma xi cuentya ñilya laca sca cha' tso'o, ñilya laca sca cha' cuxi. ¹⁹Lo'o jua'a nti' ma, cha' ycu' ma nchca jil'i ma culu'u ma tyucui liñi jil'i ñati nu ná jlo ti'; nti' ma cha' taca ta ma cha' lo'o ngu' nu ná ndyiji ñilya nu caca cuayá' ti' ngu' sca cha' liñi; ²⁰nti' ma cha' taca culu'u qui'i ma jil'i ñati nu ná nduna tso'o, cha' ple ti ngu' xi; nti' ma cha' caca ma mstru jil'i ñati nu bilya caca tsa'a tsiya' ti. Nti' ma cha' caca ma jua'a, xqui'ya cha' jlya tsa ti' ma cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi'; laja cha' bi' nscua lcaa cha' nu caca jlo ti' na, lcaa cha' liñi nu ntsu'u nde chalyuu, nti' ma. ²¹Na nclyu'u ma jil'i tya'a ñati ma tu'ni, ¿ni cha' laca ná nchca culu'u ma jil'i ycu' ca ti ma? Nacui ma cha' ná tso'o cuaana ngu' na nu ntsu'u jil'i xa' ñati. ¿Ha ná lo'o cu'ma tya ntucuaana ma ntsu'u quiyá'? ²²Nacui ma cha' ná tso'o tyu'u cha' jil'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati. ¿Ni cha' laca cha' lo'o cu'ma ndu'ni ma cha' cuxi bi' lacua? Si

ná ndiya ti' mā tsiya' ti lo'o ndu'ni tlyu xa' ñati' jil'i jo'ó nu si'i ycuil' Ndyosi laca, ¿ni cha' laca ndya'a mā ntucuaana mā cha' tso'o nu ntsu'u ne' laa jil'i ngu' bi'? ²³Nacui' mā cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o mā, pana ndyu'ni tsa mā cha' cuxi lo'o ycuil' Ndyosi nu lo'o ná ndaquiya' mā jil'i cha' bi'.

²⁴Na ndu'ni ti mā ñi'ya nu nacui' quityi cusu', quityi jil'i ycuil' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya: “Cuxi tsa nchcui' ngu' xa' tsu' jil'i ycuil' Ndyosi xqui'ya cu'ma”. Jua'a cha' nscua lo quityi.

²⁵Jlya tsa ti' mā cha' nu nacui' cha' si'yu mā quiji' ngu' qui'yu sñi' mā lo'o tya cuañi' ngu', cha' culacua ngu'. Tso'o tsa si lo'o taquiya' mā lcaa cha' nu nda ycuil' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés; pana si ná taquiya' mā lcaa cha' bi', cua laca mā ñi'ya si ná ns'i'yu quiji' mā tsiya' ti li'. ²⁶Lo'o jua'a nu ngu' xa' tsu' nu ná ns'i'yu quiji' ngu' ni, si taquiya' ngu' bi' cha' nu nda Moisés lo'o na, li' stu'ba ti tucua' ycuil' Ndyosi cha' jil'i ngu' bi', ñi'ya ntucua' Ni cha' jil'i ngu' judío tya'a na nu cua ns'i'yu quiji' ngu'.

²⁷Chañi cha' ná ngua'a cuayá' lo quiji' ngu' bi' jua'a; ná ntsu'u cha' bi' jil'i ngu', cha' ngu' xa' tsu' laca ngu'. Pana si ndu'ni ngu' bi' lcaa cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu', ta ngu' cha' tyuju'u ti' jil'i cu'ma ngu' judío, cha' ná ndaquiya' mā jil'i cha' bi', masi cua ndyuna mā cha' liñi jil'i ycuil' Ndyosi, masi cua ngua'a cuayá' lo quiji' mā. ²⁸Si'i na tyucui tyiquee ngu' judío laca na lo'o tacati tsa ndyu'ni na jil'i ycuil' Ni cha' ña'a ti ngu' ji'na. Ná caca cña jua'a, masi ngua'a cuayá' lo quiji' na; ²⁹si'i jua'a laca na ngu' judío. Tyucui tyiquee

ngu' judío laca na lo'o xñi tso'o na cha' jil'i ycuil' Ndyosi; liñi la tyu'u cha' ji'na lo'o Ni si chca'a cuayá' jil'i ycuil' Ndyosi ca ne' cresiya ji'na. Li' taca culo Ni cña ji'na lo'o Xtyil'i ycuil' Ni, si'i lo'o sca cha' nu nscua lo quityi ti. Lo'o li' tso'o tsa cua'ni ycuil' Ndyosi lo'o na, nga'aa si'i ñati' chalyuu ti nu chcui' tso'o ji'na li'.

3 Tso'o ti xi na cha' laca na ngu' judío lacua, tso'o xi cha' ns'i'yu quiji' na, cha' jua'a ngulacua na. ²Ndi'ya laca sca cha' tso'o nu ntsu'u ji'na cha' laca na ngu' judío: Sca ti lo'o ngu' judío tya'a na cua nda ycuil' Ndyosi cha' jil'i Ni tya clyo. ³Masi ntsu'u xi ngu' judío nu nga'aa jlya ti' jil'i ycuil' Ndyosi, ná culaya' Ni jil'i cua ña'a ca ngu' judío xqui'ya nu xti ti ñati' bi'. ⁴Ná nti' Ni cua'ni Ni jua'a. Xcui' cha' liñi ndu'ni ycuil' Ndyosi lo'o ñati' jil'i Ni, masi cha' cuiñi laca nu ndu'ni lcua ti lo ñati' chalyuu. Cua nscua sca cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo quityi nu nchcui' ndi'ya:

Lo'o chcui' nu'u, li' caca cuayá' ti' ngu' cha' liñi tsa ndu'ni nu'u;

lo'o caca cuayá' jinu'u slo ñati', taca cua'ni lyaá nu'u jil'i ycuil' ca li'.

⁵Cha' nu na ni, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni na; lo'o nu cha' cuxi bi' ni, ndu'ni cha' taca ca cuayá' la ti' na cha' liñi tsa laca ycuil' Ndyosi. ¿Ñi'ya ta ñacui' na li'? ¿Ha ná liñi ndu'ni Ni lo'o na? ¿Ha ná tso'o si xcube' Ni ji'na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi? Ntsu'u ñati' nu nchcui' jua'a. ⁶Pana liñi tsa ndu'ni Ni. Ná caca xcube' Ni jil'i ñati' chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu', si ná liñi ndu'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati'.

⁷Ná tyiquee' ñacui' ngu' cha' na cuiñi na'. Tso'o, cha' cuiñi nda na' lacua. Pana xqui'ya na', bi' cha' nchca cuayá' la ti' xa' ñati' cha' liñi nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na; jua'a ndyu'ni tlyu la ngu' ji'i Ni xqui'ya na'. Ná ntsu'u cha' sta Ni qui'ya 'na lacua. ⁸La cui' ti ná tso'o laca cha' cua'ni la na cha' cuxi cha' caca tso'o la cha' ji'na nde loo la; pana ntsu'u ngu' nu ñilo'o ji'i tya'a ngu' lo'o nchcui' ngu' cha' jua'a laca cha' cuxi nu nchcui' ya. Liñi tsa cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o xcube' Ni ji'i ngu' nu nchcui' cha' cuiñi ji'na jua'a.

Lcaa ñati' ntsu'u qui'ya ji'i ngu' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi

⁹Ndi'ya ñacui' na lacua: Ná caca chcui' na cha' tso'o la na cha' laca na ngu' judío, cha' si'i cha' bi' tsiya' ti; cua ngua cuayá' ca ti' na cha' stu'ba ti ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu' judío lo'o ji'i ngu' xa' tsu', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu laca loo ji'i lcaa ñati' chalyuu. ¹⁰La cui' cha' nscua lo quityi ji'i ycuí' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya:

Ni tsaca ngu' ná ntsu'u nu xcui' cha' tso'o ndu'ni;

¹¹ná ntsu'u ñati' nu nchca cuayá' ti' cha' ji'i ycuí' Ndyosi,

ná tucui nelyana ji'i ycuí' Ni.

¹²Cua ndyu'utsu' lcaa ngu' ji'i tyucui' liñi, stu'ba ti ngua cuxi cresiya ji'i lcaa ngu'; ná ntsu'u ni sca ñati' nu xcui' cha' tso'o ndu'ni.

¹³Ñi'ya nti' xtyi'i tyucu' nu ntsu'u to' cuaá nu tya lyiji tyacu' lo, jua'a laca ngu' bi', cha' xcui' cha' cuxi ndyu'u tu'ba ngu'.

Lye tsa ñilo'o ngu' ji'i tya'a ngu' laja lo'o nchcui' ti ngu'.

Ñi'ya laca hitya tyaala nu ntsu'u tu'ba cuaña, jua'a laca ngu', cha' tyaala tsa nchcui' ngu'.

¹⁴Ná nxutacui ngu' cha' nda ngu' qui'ya ji'i tya'a ngu';

¹⁵cujuii clya ngu' bi' ji'i tya'a ngu', nti' ngu'.

¹⁶Xcui' na cua ndu'ni ñu'u ngu' ji'i tya'a ngu', ndu'ni ngu' cha' ca xñi'i ti' xa' ñati' macala su ndya'a ngu' bi'.

¹⁷Ná nslo ngu' ji'i tyucui' liñi nu cua'ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu'.

¹⁸Pana ná ntsij' ngu' tsiya' ti ña'a ngu' ji'i ycuí' Ndyosi, nacui' ngu'.

Jua'a cha' nscua lo quityi bi'.

¹⁹Cua jlo ti' na cha' cua nscua lcaa cha' cusu' bi', cha' cube ti' ngu' judío nu ntsu'u cha' ji'i lo'o cha' bi'; jua'a nguscua jyo'o cusu', cha' cua nti' ycuí' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati' tyucui' ña'a chalyuu cha' ná caja ñi'ya nu cua'ni lyaá ngu' ji'i ycuí' ca ngu' lo'o Ni, cha' nga'a cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i ngu'. ²⁰Masi cua'ni na lcaa ca cha' nu nguscua ngu' lo quityi cusu' bi', ná caca ca tso'o tyiquee na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ndyu'ni ti na jua'a; tsa bi' ti cña ndu'ni quityi bi', cha' caca cuayá' ti' na cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi.

Cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'i ñati' lo'o xñi' ngu' cha' ji'i Jesucristo

²¹Lo'o juani cua ngutu'u tucua sca cha' cucui nde chalyuu, ná stu'ba tsiya' ti cha' bi' lo'o cha' cusu' bi'. Lo'o nclyu'u ycuí' Ndyosi cha'

bi' ji'na, li' caca cuayá' ti' na ñi'ya caca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ni. Cua nscua xi cha' nu nchcui' ji'i cha' bi' lo quityi cusu' bi', masi lo quityi nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ñati' sa'ni. ²²Nchcui' quityi cha' cua'ni ycuí' Ndyosi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ni, si xñi na cha' ji'i Jesucristo. Stu'ba ti cua'ni Ni lo'o ca ta'a na nu laca na ngu' judío; jua'a lo'o lcaa ñati' nu cua ngusñi cha' ji'i ycuí' Ndyosi ca chaca tsu' chalyuu, stu'ba ti cua'ni Ni lo'o lcaa ñati'. ²³Lcaa na ntsu'u qui'ya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, cha' ná ngua'ni na tsiya' ti cña nu nti' Ni cha' cua'ni na. ²⁴Pana cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na, cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; sca cha' tso'o nu ngua'ni ti Ni cuentya ji'na laca, cha' tlyu tsa cña nu ngua'ni ycuí' Jesucristo cha' cati' qui'ya nu ntsu'u ji'na, nu lo'o ngujuí' yu lo crusi cha' cua'ni lyaá yu ji'na. ²⁵Nda ycuí' Ndyosi ji'i Jesús ñaa chalyuu cha' tyaja'a yu cajaa yu; masi ycuí' yu chcube' yu cña loo lcaa ñati' chalyuu, cha' qui'ya ycuí' yu yabe' nu ntsu'u ji'na. Caca cha' bi' ji'na si tyaja'a na xñi na cha' ji'i Jesús. Lo'o jua'a nti' Ni culu'u Ni ji'na cha' xcui' cha' liñi ndu'ni Ni lo'o na, masi ná ngua'ni cuentya Ni ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i jyo'o cusu' ji'na; pana ndalo tsa tyiquee Ni ji'i ngu' bi' li'. ²⁶Nu juani ngulu'u Ni ji'na cha' liñi tsa ndu'ni ycuí' Ni; jua'a taca ji'i Ni cua'ni lubii cresiya ji'i scaa na, si tyaja'a na xñi na cha' ji'i Jesús. ²⁷Cha' cuiñi nchcui' na si ñacui' na cha' nchca tsa ji'i ycuí' ca na

ñati' chalyuu, cua'ni na cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi. Ná taca. Lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' na lo'o Ni si jua'a nti' na. ¿Ñi'ya jua'a? Ná nchca ji'na cua'ni na cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi lo'o taquiya' ti na lcaa cha' cusu', sca ti nu lo'o xñi na cha' ji'i Jesús caca tso'o cresiya ji'na. Pana nga'aa tso'o chcui' na cha' tyixi li', cha' si'i ycuí' na laca nu ndu'ni cha' ca tso'o cresiya ji'i ycuí' ca na. ²⁸Bi' cha' ni na' ji'i ma' cha' ntsu'u sca ti ña'a, ñi'ya nu caca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi; ntsu'u cha' xñi na cha' ji'i Jesús, masi ná nchca ji'na cua'ni na lcaa lo cha' cusu' nu nguscua ngu' sa'ni. ²⁹Si'i sca ti ji'i ngu' judío ti laca ycuí' Ndyosi loo, lo'o ji'i ngu' xa' tsu' laca Ni loo. ³⁰Chañi tsa laca cha' bi', cha' sca ti ycuí' Ndyosi laca loo tyucui ña'a chalyuu; ná ntsu'u chaca nu laca loo la. Cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'i ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' ji'i Ni; la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'i ngu' xa' tsu', nu lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'i Ni. ³¹Tso'o lacua. Na jlya ti ti' na ji'i cña nu ngua'ni Jesús, tsa bi' ti cha' cua'ni na cha' clyaá na ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na. ¿Ha nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' cha' cua'ni na lacua? Si'i cha' bi', masi tso'o la taquiya' na cha' cusu' bi' juani, nu lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesús.

Ñi'ya ngua ji'i Abraham

4 Juani ta na' sca cha' lo'o ma' ñi'ya ngua ji'i Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na nu ngua tya sa'ni. ²Ycuí' ca Abraham ni, ná ngua

cua'ni yu cha' ca tso'o cresiya ji'i ycu'i ca yu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, ni ná ngua ji'i yu xacui yu cha' ji'i ycu'i Ndyosi cha' ngua ji'i ycu'i yu. ³Nde laca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi: "Ngusñi Abraham cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o yu; bi' cha' ngüñi cha' ji'i Ni lo'o yu cha' caca tso'o cresiya ji'i yu, xqui'ya cha' jlya ti ti' yu ji'i Ni". Jua'a nscua lo quityi bi'. ⁴Lo'o ndya'a na ne' xña ji'i ñati ni, nda ngu' xcaya' na li'; si'i na nda laja ti ngu' cñi ji'na, cñi nu ndacui ngu' ji'na laca, cha' ngua'ni na cña. ⁵Pana nu lo'o jlya ti ti' na ji'i Jesús cha' ngulotsu' yu yabe' nu ntsu'u ji'na, li' taca xquiñi Ni cha' ji'i Ni lo'o na cha' caca tso'o cresiya ji'na, masi ná sca na ndacui Ni ji'na. ⁶Tya sa'ni la nacui jyo'o David cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu cua laca ngua'ni lubii ycu'i Ndyosi cresiya ji'i. Cua nacui Ni cha' lubii cresiya ji'i ngu', masi ná sca cña ngua'ni ngu' cuentya ji'i Ni cha' caca lubii ycu'i ngu'. ⁷Li' nacui David ndi'ya:

Tso'o ntsu'u tyiquee na lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, lo'o culotsu' Ni yabe' nu ntsu'u ji'na, nacui.

⁸Tso'o ntsu'u tyiquee na si nga'aa cua'ni Ni cuentya ji'i lcaa cha' cuxi nu cua ngua'ni na.

⁹Si'i xcui' ngu' judío ti nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' jua'a, taca ñacui na cha' lo'o ngu' xa' tsu' caca tso'o tyiquee ngu' jua'a. Cua nchcui' ca ti na cha' ngusñi Abraham cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o yu, bi' cha' cua nacui Ni ji'i yu cha' ca tso'o cresiya ji'i yu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' jlya ti ti' yu

ji'i Ni. ¹⁰¿Ni jacua' ngua cha' bi'? ¿Ha cua laca cha' cua nsi'yu lo quiji yu ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' clyacua ngu'? Si'i. Tya lyiji xi'yu ngu' quiji yu tyempo bi'; ¹¹ca tiya' la, li' ngulacua yu jua'a. Sca cuayá' ti ngua bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ngua tso'o cresiya ji'i yu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, nu lo'o jlya ti ti' yu ji'i Ni. Yala la ngua cha' ngusñi yu cha' ji'i ycu'i Ndyosi, tiya' la ngulacua yu. Bi' cha' lcaa ma nu ntsu'u ma xa' tsu' nu ngusñi ma cha' ji'i Jesús, laca ma ñi'ya laca si Abraham laca jyo'o cusu' ji'i ma nu yaa chalyuu tya clyo la. Lo'o xñi cua ña'a ca na cha' ji'i Jesús, li' quiñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o na cha' caca lubii cresiya ji'na. ¹²La cui' jua'a laca tyiquee ngu' judío tya'a na nu stu'ba ti ngusñi cha' ji'i Jesucristo lo'o na. Chañi cha' Abraham ngua jyo'o cusu' ji'i ngu'; pana tso'o la cha' jlya ti ti' ngu' ji'i ycu'i Ndyosi, ñi'ya jlya ti' nu jyo'o Abraham bi', masi tya lyiji clyacua yu.

**Ngüñi cha' ji'i Ni lo'o ñati
xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'i
cña nu ngua'ni Jesús**

¹³Lo'o jua'a ngua cha' ngüñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, lo'o ñati ji'i Abraham nu ñaa chalyuu ca tiya' la; nacui Ni cha' tyucui ña'a chalyuu caca ji'i ngu' bi' ca tiya' la. Pana bilya ta Ni cha' lo'o jyo'o Moisés nu ngua li', cha' bilya cala nu Moisés bi'; bi' cha' ná ndaquiya' jyo'o Abraham ji'i cña nu ngulo Moisés, cha' tya lyiji caya cha' bi' ji'i ngu'. Ngua tso'o cresiya ji'i ngu' bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi

xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'i cha' nu nchcui' Ni, bi' cha' ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o ngu'. ¹⁴Ná nti' ycui' Ndyosi cha' tsa lo cua ti ngu' caja chalyuu cucui ji'i ngu', ngu' nu taquiya' ji'i lcaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o ngu'; tya nti' Ni cha' xñi cua ña'a ca ñati cha' ji'i Jesús, cha' jua'a ti taca quiñi cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' li'. ¹⁵Xcui' na xcube' ti Ni ji'na, nu lo'o caca cuayá' ji'na slo ycui' Ndyosi cuentya ji'i cha' cusu' bi'; pana ná caja ñi'ya nu sta Ni qui'ya ji'na si ná nscua sca cha' nu ndaca'a ji'na jua'a.

¹⁶Ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o Abraham lo'o ngusñi ti yu cha' ji'i Ni, cha' caca cuayá' ti' lcaa na cha' xcui' cha' tso'o ntsu'u tyiquee Ni; bi' cha' nda Ni cha' bi' lo'o na. Ndyanu cha' bi' ji'i lcaa ñati ji'i Abraham nu cala chalyuu ca nde loo la. Ni si'i tsa lo cua ti ñati nu taquiya' ji'i cha' cusu' ti laca nu tyanu cha' tso'o bi' ji'i, la cui' jua'a tyanu cha' bi' ji'i lcaa ñati tya'a na nu xñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi ñi'ya ngusñi ycui' Abraham cha' ji'i Ni; jua'a nti' na lo'o nacui' na cha' sti lcaa na ngua jyo'o Abraham bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi. ¹⁷Ndi'ya nchcui' cha' nu nda Ni lo'o Abraham, nu nscua lo quityi: “Cua nda na' chacuayá' cha' caca nu'u sti tyuu lo tya'a ñati nu catu chalyuu nde loo la”, nacui' Ni ji'i Abraham. Cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham sa'ni, cha' ngusñi yu cha' nu cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o yu, la cui' Ni nu ndyu'ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulo Ni cña cha' tyu'u tucua lcaa cha' nde loo la, cha' nu cua nacui' Ni ji'i yu lo'o

nchcui' Ni ñi'ya si cua laca ndi'i cha' bi' ji'i yu nu ngua li'.

¹⁸Masi ngua ti' jyo'o Abraham cha' ná caja sñi', ná ndube ti' yu; jlya ti' yu ji'i ycui' Ndyosi, ntajatya yu ni jacua' caja sñi' yu. Bi' cha' ngua jyo'o Abraham sti tyuu tya'a ñati nu ndyatü lo yuu ca nde loo la, ñi'ya nu cua nchcui' Ni lo'o yu: “Quiña'a tsa ñati tyu'u jinu'u tyempo nde loo la”, nacui' Ni ji'i yu. ¹⁹Ná ngujlyaa ti' Abraham cha' bi'; ña'a ti' jlya ti' yu cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o yu, masi ndube ti' yu cha' ngusu' tsa yu, cha' cua tyalaa ti sca siyento yija ntsu'u yu. Jlo ti' yu cha' cua ngulala ti cajaa tyucuaa ngu', lo'o ycui', lo'o ma' Sara clyo'o yu; nga'aa ntsu'u tyempo cha' caja sñi' Sara, ngua ti' yu. ²⁰Pana ná nguta'achu' yu, ná ngujlyaa ti' yu cha' nu cua nchcui' Ni lo'o yu; jlya tso'o ti' yu cha' bi'. Ngua'ni tlyu yu ji'i ycui' Ndyosi, ²¹cha' jlo ti' yu cha' taca ji'i Ni cua'ni lyiji Ni ji'i cha' nu ngüiñi ji'i Ni lo'o yu. ²²Bi' cha' nda Ni chacuayá' cha' caca tso'o cresiya ji'i yu, xqui'ya cha' jlya tsa ti' yu ji'i Ni.

²³Jua'a nscua lcaa cha' bi' lo quityi nu nchcui' cha' ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o nu Abraham bi', cha' ngua tso'o cresiya ji'i yu lo'o ngusñi ti yu cha' ji'i ycui' Ni. Si'i cuentya ji'i jyo'o Abraham ti nscua cha' bi', ²⁴masi lo'o cuentya ji'na nscua cha' caca jua'a; lo'o ji'na cua nchcui' ycui' Ndyosi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ni si xñi na cha' ji'i Ni, la cui' Ni nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ²⁵Nda Ni chacuayá' cujuui ngu' ji'i Jesús, cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na; lo'o li' ndyu'ú

Jesús chaca quiya', cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi.

Ñi'ya caca lo'o caca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o ycuí' Ndyosi

5 Jua'a laca lacua; xqui'ya cha' ngusñi ti na cha' ji'i Jesús, bi' cha' cua ngua tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi. Lo'o li' ti ti ndi'i tyiquee na, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na. ²Tso'o tsa ndyu'ni ycuí' Ndyosi lo'o na chacuayá' ji'i Cristo, nu lo'o ngusñi na cha' ji'i nu Cristo bi'. Ngua'ni Ni cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ni, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' tya'achu' na ji'i Ni; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na, cha' jlo ti' na cha' ca tiya' la caja sca se'i nu tso'o tsa su tyi'i na ca su ntucua ycuí' Ndyosi, cha' jua'a tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na. ³Masi juani tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndi'i na chalyuu; masi lya' tsa ti' ngu' ji'na, jlo ti' na cha' taca talo na lo'o nchcube' na jua'a. ⁴Lo'o ngualoo cha' ti' bi', cua jlo ti' na cha' cua ngua'ni cuayá' ti Ni ji'na. Lo'o li' si ña'a ti tya tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, li' cua ndu ti' na cha' caca tso'o ji'na nde loo la. ⁵Lo'o jua'a si'i sca cha' nu nda ti ti' na laca cha' bi', sca cha' chañi laca bi'; cua'ni Ni ji'i. Cua ngua'ni Ni cha' ca tii cresiya ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'na; ngua'ni Ni jua'a nu lo'o nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni ji'na.

⁶Jlo ti' na cha' ná caca cua'ni lyaá na ji'i ycuí' ca ti na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana lo'o ndyalaa la cui' hora nu ngusta ycuí' Ndyosi, li' ngujuii Jesús xqui'ya na, ñati' cuxi

na. ⁷Tlyu tsa cha' cua'ni na si tyaja'a na cajaa na cha' caja ñi'ya nu cua'ni lyaá na ji'i chaca ñati'; masi sca ñati' nu xcuí' cha' tso'o ndu'ni, ná nti' na cajaa na cuentya ji'i yu. Sca ti si sca ñati' nu tso'o tsa ndu'ni laca bi', tso'o tsa nchcui' lo'o tya'a, ná tyiquee' tyaja'a sca ngu' cajaa cuentya ji'i ñati' bi', si caca cua'ni lyaá ngu' ji'i nu ñati' bi' li'. ⁸Pana jua'a ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o na, cha' culu'u Ni ji'na cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; nda Ni ji'i Cristo cha' cajaa cuentya ji'na, masi tya ntsu'u tsa qui'ya ji'na. ⁹Tso'o lacua. Cua laca ngua tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' ndyalú tañi ycuí' Cristo lo'o ngujuii yu lo crusi. La cui' jua'a cua lijya nclyaá na juani; xqui'ya Cristo nga'aa xcube' Ni ji'na lo'o tye chalyuu. ¹⁰Tya'a cusuu ycuí' Ndyosi ngua na; pana juani ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Ni, nu lo'o ngujuii Sñi' ycuí' Ni lo crusi. Bi' cha' juani ngua ti' cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya cha' cua ndyu'ú nu Jesús bi' chaca quiya'. ¹¹Ni si'i tsa lo cua ti cha', masi lo'o cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni cha' caca ca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni.

Xqui'ya sca ti ñati' ngua cuxi chalyuu

¹²Cua ngua cha', xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni sca ti jy'o cusu' nu naa Adán, bi' cha' nguxana cha' ntsu'u qui'ya ji'i ñati' chalyuu; bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii ñati'. Lo'o jua'a tiya' la ntsu'u cha' cajaa lcaa na, cha' ntsu'u qui'ya ji'i lcaa

na. ¹³Jua'a ntsu'u qui'ya ji'i ñati chalyuu nu ngua tya clyo, masi bilya culo ycuí' Ndyosi cña cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi tyempo bi'. Tsa bi' ti cha', ná nacuí' ngu' cha' qui'ya ngua, cha' ná jlo ti' ngu' cha' ná ndiya ti' Ni cña cuxi nu ndyu'ni ngu'. ¹⁴Tya lo'o ngutu'ú nu Adán bi' chalyuu, hasta ca lo'o nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o jyo'o Moisés, xcuí' ngujuii ñati xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'i ngu', masi ná stu'ba cha' cuxi nu ngua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Adán tya clyo, nu lo'o ná ndaquiya' yu sca cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'i yu. Sca lo ti cña ngua'ni jyo'o Adán, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu; pana nu Jesucristo nu ñaa chalyuu tiya' la ni, chaca lo cña ngua'ni yu, cña tso'o ngua'ni.

¹⁵Nu jyo'o Adán ni, nguxtyanu yu yabe' hichu' na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ycuí' ca yu; xqui'ya sca ti nu qui'yu bi' ngua cuxi chalyuu tya li', bi' cha' quiña'a tsa ñati ndyijii. Pana juani ni, xqui'ya sca ti ñati nu naa Jesucristo, chaca lo cha' nda ycuí' Ndyosi lo'o na, sca cha' tso'o tsa laca bi'; tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi cuentya ji'na li'. Nacuí' Ni cha' laja ti taca cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Lo'o jua'a quiña'a tsa ñati laca nu ndyu'ni Ni cha' ndyaca lubii cresiya ji'i ngu'. ¹⁶Ná stu'ba ndyu'u cha' ji'i cña nu ngua'ni jyo'o Adán lo'o cña nu ndyu'ni ycuí' Ndyosi. Nu Adán bi' ni, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu su clyo, lo'o li' ndyanu yabe' hichu' yu; lo'o jua'a ndyanu yabe' hichu' lcaa na lo'o tya'a na juani xqui'ya cha' cuxi bi'. Lo'o juani quiña'a tsa cha' cuxi

ndu'ni na lacua. Pana Jesús ni, sca cña laja ti ngua'ni cuentya ji'na nu lo'o ngua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi; ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi li'.

¹⁷Ntsu'u cha' cajaa na xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i nu sca ti Adán bi', masi sca ti cha' cuxi ngua'ni yu; pana tlyu la cña ndyu'ni ycuí' Ndyosi cuentya ji'na juani, nu lo'o ndyu'ni lubii Ni cresiya ji'na. Quiña'a tsa cha' xlya'be ngua'ni Ni lo'o na; jua'a caja chalyuu cucui ji'na juani xqui'ya Jesucristo, masi sca ti ñati laca bi'.

¹⁸Ndi'ya ngua li': lo'o ngua'ni jyo'o Adán cha' cuxi bi', la cui' jua'a ndyanu yabe' hichu' na, lo'o hichu' lcaa tya'a ñati na. Pana ndi'ya ndyu'u cha' lo'o ngua'ni Jesucristo sca cha' tso'o: li' laja ti ngua'ni Ni cha' cuityi Ni yabe' nu ntsu'u hichu' na, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. ¹⁹Tya clyo cua ntsu'u sca ñati nu ná ndaquiya' ji'i cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'i yu, bi' cha' ndyanu qui'ya ji'i lcaa na lo'o tya'a na juani. Lo'o tiya' la li', yaa chaca ñati nu ndaquiya' ji'i cña nu ngulo Ni ji'i; xqui'ya nu bi' ndyaca tso'o cresiya ji'i lcaa na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi juani.

²⁰Nu lo'o cuna na ni cña laca nu nclyo ycuí' Ndyosi ji'na, li' nchca cuayá' la ti' na ñi'ya laca qui'ya nu sta Ni ji'na. Masi ndube tsa ti' na cha' ntsu'u tsa cha' cuxi ji'na, la cui' jua'a jlo ti' na cha' ntaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'na; jlo ti' na cha' nchca ji'i Ni, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na. ²¹Nu cuxi laca loo ji'na, bi' cha' ndyijii na; pana juani nti' ycuí' Ndyosi caca Ni loo ji'na, cha'

tya'na tsa ti' Ni ji'na. Lo'o caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i Ni, li' ta Ni sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na xqui'ya Jesús nu Xu'na na.

**Xqui'ya Cristo, bi' cha' taca
caja chalyuu cucui ji'i ñati**

6 Ndi'ya ñacui na lacua: Ná tso'o si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi, cha' li' tya quiña'a la cha' tso'o cua'ni ycui' Ndyosi lo'o na, nti' na. ²Ná tso'o tsiya' ti cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni na sa'ni la. Juani laca na ñi'ya laca si cua ngujuii na lo'o Cristo, cha' xa' tyucuii tsa na juani; ná tso'o si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi lacua. ³Nu lo'o ntyucuatya ngu' ji'na lo'o nguxana ca ti cha' tyu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ñi'ya si na cua ngujuii na stu'ba ti lo'o Jesús, jua'a ngua. ⁴Lo'o ntyucuatya ngu' ji'na, ndyaa na ne' hitya li', ñi'ya laca si cua ndyaa na nguatsi' na stu'ba ti lo'o Cristo ne' cuaá. Ca bi' ntsiya jyo'o na, cha' taca tyu'ú na chaca quiya', ñi'ya lo'o ngutu'u na nde lo hitya, cha' jua'a tlyu tsa cha' nu ngua'ni ycui' Ndyosi Sti yu nu lo'o ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Lo'o jua'a caja sca chalyuu cucui ji'na xqui'ya Cristo.

⁵Jua'a ndyaca cha' cua laca ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'. Ngujuii yu nu lo'o ngüityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'na. Lo'o na ni, ñi'ya laca si na cua ngujuii na, jua'a laca na; pana lo'o tyu'ú na chaca quiya', li' caja chaca chalyuu cucui ji'na, ñi'ya lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ⁶Cuxi tsa ñati ngua na; pana juani laca na ñi'ya laca si lo'o na ngujuii na lo sca crusi lo'o ngujuii ycui'

Jesús, cha' ngüityi yu tsiya' ti cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na li'. Bi' cha' juani nga'aa caca ji'i cha' cuxi bi' caca loo ji'na chaca quiya'. ⁷Lo'o cua ngujuii sca ñati ni, cua ndye cha' ji'i lo'o qui'ya nu ntsu'u ji'i nde chalyuu li'. ⁸Lo'o na laca na jua'a, nu lo'o ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' laca na ñi'ya si cua ngujuii na lo'o Cristo; lo'o li' caca na ñi'ya laca si cua ndyu'ú na lo'o Cristo chaca quiya'. ⁹Jlo ti' na cha' cua ngulo Ni ji'i Cristo ca su ntsiya nguatsi' yu; nga'aa cajaa yu chaca quiya', nga'aa caca tyatsi' yu chaca quiya'. ¹⁰Cua ngujuii Cristo, cha' sca ti quiya' cua'ni tye Ni ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu na; lo'o li' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' tyucui tyempo tyi'i yu cuentya ji'i ycui' Ndyosi Sti yu. ¹¹Lo'o jua'a cu'ma ni, ñi'ya si cua ngua'ni tye ma tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, jua'a culacua ti' ma; ñi'ya si cua ndyu'ú ma chaca quiya' cha' xcui' cua'ni ma cña ji'i ycui' Ndyosi stu'ba ti lo'o Jesucristo nu Xu'na na, jua'a culacua ti' ma.

¹²Bi' cha' juani nga'aa ta ma chacuayá' cha' caca loo cha' cuxi bi' ji'i ma lo'o ndi'i ma nde chalyuu. Ná tso'o cha' taquiya' na ji'i lcaa lo cha' cuxi nu jña ti' na cha' cua'ni na ji'i, cha' laca na ñati chalyuu ti. ¹³Ni sca ti tsu' ya' ma, ni sca ti tsu' quiya' ma, ná ta ma ji'i cha' jña nu xña'a, cha' ná caca ma msu ji'i nu bi', cha' ná cua'ni ma cha' cuxi lo'o. Xa' ña'a culacua ti' ma juani; ta ma tyucui ña'a ma cha' caca ma cuentya ji'i ycui' Ndyosi, ñi'ya laca si ngujuii ma tsaca quiya', lo'o li' xa' ndyu'ú ma chaca quiya'. Bi'

cha' juani nga'a cha' ta ma tyucui ña'a ma cha' cua'ni ma cña ji'i ycui' Ndyosi, laja lo'o ndu'ni ma cha' tso'o ca su ndi'i ma. ¹⁴Nga'aa si'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu nu caca loo ji'i ma juani. Si'i xcui' cha' ntsii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu, ñi'ya si lo'o nchcubē' tsa cha' cusu' bi' ji'i ma; taca tyi'i tso'o ti ma chalyuu juani, cha' xcui' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o ma.

Nga'a cha' cui'ya ngu' cuentya tilaca laca nu laca loo ji'i ngu'

¹⁵Ná tso'o ñacui' na cha' juani nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na ji'i cha' cusu' bi', cha' ndaquiya' na ji'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi nu xcui' cha' xlya'be ti ndu'ni lo'o na. Ná tso'o laca si tya cua'ni la na cha' cuxi li', cha' nga'aa ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na jua'a. ¹⁶Nu lo'o ndya'a na ne' xña ji'i sca ñati' ni, taquiya' na sca cña nu culo ñati' bi' ji'na li'; jlo ti' na cha' nu ñati' bi' laca xu'na na, lo'o jua'a nga'a cha' taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' nu xu'na bi'. Lo'o nu cuxi nu ndyu'ni cha' caca na cuxi ni, si ndyu'ni cha' cuxi bi' cha' laca bi' loo ji'na, li' ntsu'u cha' cajaa na tsiya' ti; pana si ycui' Ndyosi laca loo ji'na, taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' Ni li', caca tso'o cresiya ji'na li'. ¹⁷⁻¹⁸Tso'o tsa nti' na' cha' tyucui tyiquee ma ndyu'ni ma cña ji'i ycui' Ndyosi, tsa ña'a cha' nu ngulu'u ngu' ji'i ma. Nu cha' cuxi, bi' laca nu ngua loo ji'i ma; pana lo'o cua ngulaá ma ji'i nu cuxi bi', li' nguxana ma ndu'ni ma cña cha' caca chalyuu su caca lubii cresiya ji'i ma, cha' ycui' Ndyosi laca loo ji'i ma juani. ¹⁹Jua'a

laca cha' nu nda na' lo'o cu'ma, cha' caca cuayá' la ti' ma tilaca laca nu laca loo ji'i ma. Tya tsubi' la cua nda ma tyucui ña'a ma cha' cua'ni ma cha' suba', cha' cua'ni ma cha' cuxi, lo'o jua'a lye la ndyacua cha' cuxi ji'i ma li'; bi' cha' juani ta ma tyucui ña'a ma cha' xcui' cña tso'o cua'ni ma, cha' xcui' cuentya ji'i ycui' Ndyosi tyi'i ma chalyuu.

²⁰Cua tsubi' la lo'o tya ndu'ni ma xcui' cha' cuxi, ná ngua ji'i ma cua'ni ma cña tso'o ñi'ya nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na; ²¹ni sca quiya' ná ngua tso'o cha' ji'i ma lo'o ngua'ni ma cha' cuxi nu ngua li'. Lo'o juani ntyuju'u tsa ti' ma xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ma. Tsa bi' ti cña ndu'ni nu cha' cuxi bi', cha' cua'ni tye bi' ji'i ñati' si taquiya' ngu' ji'i; nga'aa caca tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi si jua'a ndu'ni ngu'. ²²Pana juani ni, nga'aa caca ji'i nu cuxi bi' culo cña ji'i ma, cha' cua ndyatí ma lo cña ji'i ycui' Ndyosi. Chaa ti' ma ndyu'ni ma cña ji'i Ni juani, cha' xcui' na ndi'i ma chalyuu cuentya ji'i ycui' Ni; li' ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta Ni ji'i ma lo'o cua ndye leaa cha'. ²³Tsa bi' ti caya' caca ji'na lo'o ndu'ni na cha' cuxi, cha' chcuna' lyiji cresiya ji'na lo'o; pana si stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús nu Xu'na na, li' ta ycui' Ndyosi sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Sca cha' xlya'be nu nda ti Ni ji'na laca.

Cua nscua sca cha' nu ndaca'a ji'i ñati' nu ntsu'u clyo'o

7 Cu'ma ngu' tya'a na, ntsu'u ngu' tya'a ma nu tso'o tsa jlo ti' leaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na; cua

jlo ti' mā cha' ndatsaa cha' bi' ji'na tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti na. ²Ñi'ya laca sca nu cuna'a nu ntsu'u clyo'o ni, cuentya ji'i cña nu ngulo Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na bi', nga'a cha' tyi'i nu cuna'a bi' lo'o clyo'o tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti yu; sca ti nu lo'o cua ngujuii yu, li' nga'aa cua'a cha' bi' ji'i nu cuna'a bi', nga'aa ntsu'u nu cuentya ji'i li'. ³Ndi'ya laca cha': si tyu'u cha' ji'i nu cuna'a bi' lo'o chaca nu qui'yu lo'o tya lu'ú ti clyo'o, cña cuxi laca nu cua'ni nu cuna'a bi' li'. Pana si cua ngujuii clyo'o nu cuna'a bi', nga'aa ndatsaa cha' bi' ji'i; taca caja clyo'o nu cuna'a bi' lo'o xa' nu qui'yu, cha' si'i sca cña cuxi laca nu cua'ni li', nu lo'o nga'aa lu'ú clyo'o nu cuna'a bi'.

⁴Ndi'ya laca na juani cuentya ji'i cha' cusu' nu ndaquiya' tsa na ji'i tya sa'ni la: ñi'ya laca sca nu cuna'a nu nga'aa ntsu'u clyo'o, jua'a laca lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Na cua ngujuii Cristo lo crusi, bi' cha' juani nga'aa ntsu'u cha' ji'na lo'o nu cha' cusu' bi'. Cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu, bi' cha' taca ji'na cua'ni na cña ji'i ycui' Ndyosi laja lo'o tya ndi'i ti na nde chalyuu. ⁵Nu ngua cua tsubi' la, cuxi ti ndi'i na, cha' ñati chalyuu laca na; ngua ti' na cua'ni na lcaa lo cha' cuxi nu ndiya ti' na ji'i, masi cua ndyuna na cha' cusu' nu nti' cua'a ji'na. Bi' cha' la cui' cha' cuxi bi' ngua'ni lo'o na cha' chcuna' lyiji chalyuu ji'na. ⁶Pana juani cua ndi'i laja ti na cuentya ji'i nu cha' cusu' bi', nga'aa caca ji'i cha' bi' culo cña ji'na. Cua ngua laja ji'na juani cha' cua'ni na cña nu nti' ycui' Ndyosi, xqui'ya cha'

cua ngujui chaca chalyuu cucui nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'na.

Loo laca nu cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'

⁷Ndi'ya ñacui na lacua: Si'i la cui' cha' cusu' nu ndu'ni cha' caca cuxi. Nu lo'o bilya cuna na' cha' bi', bilya ca cuayá' ti' na' na ca laca sca cha' cuxi; ná ngua cuayá' ti' na' nquicha', masi cuxi tsa laca cha' tyacui ti' na' ji'i sca na nu ntsu'u ji'i tya'a na'. Pana lo'o cua ndyuna na' ni cña ngulo ycui' Ndyosi ji'na, cha' ná tyacui ti' na ji'i cha' bi' tsiya' ti, li' ngua cuayá' ti' na' cha' ná tso'o laca cha' ndacui ti' na' ji'i sca na jua'a. ⁸Pana ngua'ni nu cuxi ngana 'na li'. Masi jlo ti' na' cha' cuxi tsa cha' bi', ña'a ti ndiya ti' na' cua'ni na' lcaa lo cha' cuxi; si ná lo'o nscua sca cha' nu cua'a 'na, ná ta na' cuentya cha' cuxi laca sca cña nu ndyu'ni na'. ⁹Ngua ti' na' cha' tso'o tsa nguti'i na', nu lo'o tya lyiji ca cuayá' ti' na' ni cha' nda cha' cusu' bi'; pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na', li' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'. Na cua chcuna' ti chalyuu 'na ngua li'. ¹⁰Ngua ti' ycui' Ndyosi cha' caja chalyuu ji'na nquicha', nu lo'o taquiya' na ji'i lcaa cña nu ngulo Ni nu ngua sa'ni. Pana si'i jua'a ngua lo'o na'; cua chcuna' ti chalyuu 'na li', cha' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya 'na li'. ¹¹Cha' cuxi laca nu ngua'ni ngana 'na; bi' cha' tya ngua'ni la na' cha' cuxi, masi cua nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na' cha' ná cua'ni na' jua'a. Na nchcube' tsa cha' cuxi bi' 'na, cua laca cha' 'na ñi'ya laca si cua ngujuii na'.

¹²Cha'ni cha' sca cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi laca cha' cusu' bi'; lcaa

cña nu ngulo Ni ji'na, ca slo ycuí' Ni ngutu'u cha' bi'. Liñi tsa ndu'ni ycuí' Ndyosi, tso'o tsa ndyu'u cha' nu nda Ni lo'o na; ¹³bi' cha' ná taca ñacuí na' cha' cua chcuna' ti chalyuu 'na xquí'ya cha' bi'. Cha' cuxi nu ndyu'ni na', bi' laca nu ndu'ni ñu'u jilí chalyuu 'na. Lo'o juani nchca cuayá' ti' na' ñi'ya laca sca cha' cuxi; laja lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ndyu'u cha' cusu' bi', la cui' hora li' ndu'ni nu cha' cuxi bi' ngana 'na. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na' cha' lye tsa laca nu cha' cuxi nu ndu'ni na'.

¹⁴Jlo ti' na cha' cña nu ngulo ycuí' Ndyosi laca nu cha' cusu' bi'; sca ti si lo'o Xtyi'i ycuí' Ndyosi cua'ni cña ne' cresiya ji'na, li' taca ji'na taquiya' na jilí cña bi'. Pana nu na' ni, ñati chalyuu ti laca na', loo la laca nu cha' cuxi bi' ne' cresiya jna'. ¹⁵Ná nchca ca cuayá' ti' na' ni cha' laca ndu'ni na' xcui' cha' cuxi. Nti' na' cua'ni na' sca cña tso'o nquicha', pana ná nchca 'na tsiya' ti; cha' cuxi nu ná ndiya ti' na' jilí, bi' laca nu ndu'ni na'. ¹⁶Cha' ná tso'o nti' na' lo'o ndu'ni na' cha' cuxi bi', bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o nu cha' cusu' bi', masi ná ndaquiya' na' jilí. ¹⁷Bi' cha' lacua, si'i ycuí' na' lacá nu ndu'ni cha' cuxi bi'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresiya jna', bi' laca nu ndatsaa 'na cha' cua'ni na' jilí li'. ¹⁸Cua jlo ti' na' cha' ná tso'o laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jna', cha' ñati chalyuu ti laca na'; masi nti' tsa na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o nquicha', pana ná nchca jna' tsiya' ti. ¹⁹Ná nchca jna' cua'ni na' cha' tso'o nu nti' na' cua'ni; ña'a ti ndu'ni na' cha' cuxi, masi nga'aa

nti' na' cua'ni na' jua'a. ²⁰Ndi'ya ndyu'u cha' lacua: lo'o ndyu'ni na' sca cha' nu ná tso'o nti' na', si'i ycuí' na' nu ndu'ni cha' cuxi bi' li'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresiya jna', bi' laca nu ndatsaa 'na cha' ndyu'ni na' jilí.

²¹Lo'o li' ndi'ya ndyaca cha' 'na lacua: Masi nti' tsa na' cua'ni na' sca cha' tso'o nquicha', nchca cuayá' ti' na' cha' xcui' cha' cuxi ntsu'u ne' cresiya jna'. ²²Tyucui tyiquee na' ndiya tsa ti' na' cua'ni na' lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'na nu ngua sa'ni; ²³pana nchca cuayá' ti' na' cha' ndi' chaca nu laca loo jilí tyucui ña'a na'. Nxuu tya'a bi' lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee na' jilí; bi' laca cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jna', nu ndu'ni lo'o na' cha' cua'ni na' cña jilí, ñi'ya nti' si' cua laca na' sca preso.

²⁴Xñi'i tsa ti' na' lacua. ¿Tilaca caca jilí cua'ni lyaá jilí tyucui ña'a na', cha' nga'aa cua'ni na' cha' cuxi jua'a? Cua chcuna' ti chalyuu 'na xquí'ya cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya 'na. ²⁵Sca ti ycuí' Ndyosi Sti na taca jilí Ni cua'ni lyaá Ni 'na, xquí'ya cña nu ngua'ni Jesucristo nu Xu'na na. iBi' cha' quiña'a tsa xlya'be tya na' jilí ycuí' Ndyosi lacua! Pana tsa bi' ti cha' jlo ti' na', cha' nga'a cha' taquiya' na' jilí cña nu ngulo ycuí' Ndyosi; ná nchca jna' cua'ni lyaá na' jilí ycuí' ca na' cha' ñati chalyuu ti laca na', lo'o jua'a ña'a ti tya ndyu'ni ñati chalyuu cha' cuxi.

Chalyuu cucui nu ntsu'u jilí ngu' xquí'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi

8 Pana juani ni, ndi'ya ngua'ni ycuí' Ndyosi: Nga'aa ndyanu

yabe' hichu' na, si stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; nga'aa taca ji'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cojolaqui ji'na juani, cha' Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'i na nde chalyuu. ²Nu lo'o laca Xtyi'i ycu'i Ndyosi loo ji'na, li' caja chalyuu cucui ji'na xqui'ya Jesucristo, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni; na cua ngulo Ni ji'na ya' nu cuxi nu ndyu'ni cha' chcuna' chalyuu ji'na. ³Cua ngua'ni Ni sca cha' tlyu nu ná ngua cua'ni nu cha' cusu' nu nda jyo'o Moisés lo'o ñati nu ngua sa'ni. Ná ngua cña cha' bi', xqui'ya cha' cuxi tsa tyiquee ñati chalyuu na; pana ngua ji'i ycu'i Ndyosi cua'ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni ji'i Sñi' ycu'i ca Ni yaa chalyuu re cha' ngua ñati. Nda Ni ji'i nu Jesús bi' yaa, cha' caca yu sca msta' lu'ú; bi' laca msta' nu ngua ji'i cuityi' qui'ya nu ntsu'u ji'na. Ngua Jesús ñati; stu'ba ti ngua yu ñi'ya laca cua ña'a ca ñati chalyuu, cha' jua'a ngua ji'i yu cua'ni tye yu ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati cuxi na. Bi' cha' ngua Ni ñati. ⁴Lo'o nu juani taca cua'ni na cña nu ngulo Ni ji'na, la cui' cña laca nu nchcui' cha' cusu' bi' cha' cua'ni na; taca cua'ni na ji'i juani, xqui'ya cha' nga'aa caca cojolaqui nu cuxi nu ntsu'u chalyuu ji'na, cha' Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'i na chalyuu juani.

⁵Nu lo'o cua'ni na ñi'ya nu ndu'ni ñati chalyuu ti, la cui' cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ñati bi', bi' laca loo ne' cresiya ji'na li'; pana si Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'i na chalyuu, li' taca taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi. ⁶Chcuna' chalyuu ji'na, si xcui'

cua'ni na cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu ti; pana caja chalyuu cucui ji'na cha' ti ti tyi'i tyiquee na, si taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi. ⁷Tya'a cusuu ycu'i Ndyosi laca na, si ña'a ti ndu'ni na cha' cuxi ñi'ya nu ndu'ni ñati chalyuu ti; ná nchca ji'na tsiya' ti taquiya' na ji'i cha' nu nda ycu'i Ni lo'o na, si ña'a ti tya nti' na cua'ni na cha' cuxi. ⁸Bi' cha' ná taca ji'na cua'ni na cña nu nti' ycu'i Ni cha' cua'ni na, si tiji' tsa ti' na ji'i cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

⁹Nga'aa si'i jua'a ndi'i ma' juani, nga'aa nchca tiji' ti' ma' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu; stu'ba ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o ycu'i Ndyosi juani, cha' cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma'. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo tsiya' ti, si bilya tyanu Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'na, la cui' Xtyi'i nu ndyu'u ji'i Cristo. ¹⁰Masi ngua'ni nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' chcuna' chalyuu ji'i ma', pana tya lu'ú ma' juani, xqui'ya cha' lu'ú Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'i ma' si ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o Cristo. Ndyanu Xtyi'i ycu'i Ni lo'o ma' nu lo'o ngua tso'o cresiya ji'i ma' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi chacuayá' ji'i Jesús. ¹¹La cui' Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca bi', la cui' laca nu ngulo ji'i jyo'o Jesús ca su ntsiya nguatsi', ndyu'ú yu chaca quiya' li'. Lo'o jua'a cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma', cha' nu lo'o cajaa ma', li' cua'ni Ni cha' tyu'ú ma' chaca quiya' xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni.

¹²Cu'ma' ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, juani nga'aa caca ji'i ñati culo ngu' cña ji'na, cha'

cua'ni na cha' cuxi ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu ti. ¹³Chcuna' chalyuu jil'i ma si xcui' culana ma jil'i cha' cuxi lo'o ndi'i ma chalyuu; pana chacuayá' jil'i Xtyi'i ycu'i' Ni taca tyijiloo ma jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ma, cha' nga'aa cua'ni la ma jil'i. Caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ma li'.

¹⁴Cua ña'a ca na, cua laca na sñi' ycu'i' Ndyosi si ndu'ni na cua ña'a ca cña nu nclyo Xtyi'i ycu'i' Ndyosi jil'na. ¹⁵Na cua nda ycu'i' Ndyosi Xtyi'i Ni jil'i ma, cha' ndu'ni Xtyi'i Ni cha' caca ma sñi' ycu'i' Ndyosi; ndu'ni bi' cha' ndi'ya taca hcui' na lo'o ycu'i' Ndyosi: “Sti ya”, ñacui na jil'i Ni. Si'i cha' cuxi ndu'ni Xtyi'i Ni nu lo'o nclyo bi' cña jil'i ma, si'i cha' xcutsii jil'i ma ñi'ya nu ntsii ma cua sa'ni la, si'i jua'a cña ndu'ni nu bi'. ¹⁶Cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na ni, stu'ba nchcui' cha' bi' lo'o cha' nu nda Xtyi'i Ni lo'o na, cha' cua laca na sñi' ycu'i' Ni. ¹⁷Nu lo'o cua laca na sñi' ycu'i' Ni, lo'o ji'na tyacua lcaa cha' tso'o nu ta Ni li', lcaa ña'a cha' nu cua nda Ni jil'i Cristo; pana si cua nti' na cha' stu'ba ti tyi'i na lo'o Cristo ca su tlyu ca su ntucua Ni, li' ntsu'u cha' talo na lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'na nde chalyuu ti, ñi'ya ndalo ycu'i' Cristo lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' jil'i yu.

¹⁸Ntsu'u quíya' ndyiji xi cha' ti'f ji'na laja lo'o ndi'i ti na nde chalyuu; pana xca ti cha' laca cha' bi', ná stu'ba laca cha' ti'f bi' lo'o cha' tso'o nu caja ji'na ca nde loo la, nti' na'. Lo'o jua'a tya lyiji culu'u Ni lcaa cha' ji'na, ñi'ya caca cha' tso'o bi' nde loo la. ¹⁹Lcaa ca na lu'ú nu cua ngüiñá ycu'i' Ndyosi

nde chalyuu ni, ntajatya tsa na bi' jil'i ycu'i' Ndyosi, ni jacua' culu'u Ni jil'i ñati chalyuu tilaca nu chañi cha' laca ngu' sñi' ycu'i' Ni. ²⁰Cua ngunu'u lcaa chalyuu; lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu ni, ná lcaa na bi' ngua ñi'ya nu ngua ti' ycu'i' Ndyosi cha' caca cha' bi' lo'o ngüiñá Ni jil'i. Cua nguxtyanu Ni chalyuu cha' tyanu jua'a ti, masi si'i jua'a ndiya ti' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu bi'. Pana ná nga'a cha' tyanu cha' jua'a tyucui tyempo; ²¹cua tyalaa ti sca tsa nu tye lcaa cha' cuxi nu ndu'ni cha' quiñu'u chalyuu, lcaa cha' cuxi nu laca loo ji'na. Lo'o li' tso'o tsa caca lcaa lo na nu ngüiñá Ni nde chalyuu, cha' stu'ba ti cua'ni lyaá Ni jil'i nu na bi' lo'o ji'na nu laca na sñi' ycu'i' Ni. ²²Tya lyiji caca cha' tlyu bi', pana jlo ti' na cha' ntsu'u tsa cha' ti'f, ntsu'u tsa cha' quicha ti' jil'i lcaa na nu ngüiñá ycu'i' Ndyosi nde chalyuu. Ñi'ya lo'o lijya ti'f jil'i sca nu cuna'a cha' cua cala ti sñi', jua'a ntsu'u cha' ti'f chalyuu juani. ²³La cui' jua'a lo'o lcaa tya'a na nu ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ji'na, nxi'ya na ndi'i na cha' ntsu'u tsa cha' ti'f ji'na juani. Na cua nda Ni Xtyi'i ycu'i' Ni ji'na lo'o ndi'i na nde chalyuu, sca cha' tso'o nu nda Ni ji'na yala la laca. Laja li' ntajatya tsa na jil'i tsa tlyu bi', cha' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'na, cha' xcutsa'a Ni jil'i tyucui ña'a na li'. Lo'o li' ta Ni su tyi'i na slo Ni, cha' cua laca na sñi' ycu'i' Ni. ²⁴Jlya ti' na cha' ngua'ni lyaá Ni ji'na, masi nga'a cha' jatya na jil'i tsa tlyu bi', cha' cua'ni tye Ni cña nu ndyu'ni Ni. Sca na nu ntajatya na jil'i ni, lo'o cua na'a na jil'i, cha' ndu'u tucua cha' bi', nga'aa

nti' cha' jatya la na ji'li li'; si'i na tya ntajatya na ji'li, na cua na'a na ji'li li'.
²⁵Pana lo'o chañi cha' tya ntajatya na ji'li sca cha', li' ntsu'u cha' talo na ji'li, masi tya lyiji ña'a na ji'li, masi talo na tyiquee' ña'a cuayá' nu ña'a na ji'li cha' cua ndyu'u tucua.

²⁶Bi' cha' laca cha' nxyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'na, cha' ná nchca ji'na tsiya' ti. Ná jlo ti' na ñi'ya nu tso'o la chcu'i na lo'o ycu'i Ndyosi, pana Xtyi'i ycu'i Ni laca nu nclu'u ji'na ñi'ya nu chcu'i na lo'o Ni. Cua jlo ti' Xtyi'i ycu'i Ni cha' ti' tsa cha' nu ntsu'u tyiquee na, cha' ná ndyiji ñi'ya caca chcu'i na cha' bi' lo'o Ni; bi' cha' lo'o Xtyi'i ycu'i Ndyosi nchcu'i lo'o ycu'i Ndyosi Sti na cuentya ji'na li'.
²⁷Nclyoty ycu'i Ndyosi lcaa ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'li ñati. Lo'o jua'a jlo ti' Ni lcaa cha' nu nti' Xtyi'i ycu'i Ni ta lo'o Ni, cha' nu lo'o ndijña nu bi' sca cha' ji'li ycu'i Ndyosi Sti na cuentya ji'na, stu'ba nti' Xtyi'i Ni lo'o lcaa cha' nu nclyacua ti' ycu'i Ndyosi Sti na.

**Nga'aa ntsu'u nu cuxi nu
 caca cua'ni cha' culaya' ycu'i
 Ndyosi ji'li ñati ji'li Ni**

²⁸Jlo ti' na cha' cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' ñi'ya caca lcaa cha' nu ndyaca chalyuu, cha' caca tso'o chalyuu su ndi'i na si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'li Ni. Na cua ngusubi Ni ji'na juani, cha' caca na ñi'ya nu ngua ti' Ni tya clyo cha' caca na. ²⁹Masi tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' jlo ti' ycu'i Ni tilaca laca nu tyaja'a xñi cha' ji'li Ni nde loo la. Ngua ti' Ni cha' caca na ñi'ya laca Jesús, Sñi' ycu'i ca Ni, ngua ti'

Ni cha' caca Jesús tya'a na; quiña'a tsa tya'a sñi' ycu'i Ni caca na li', pana loo la laca Jesús. ³⁰Jua'a ngua ti' Ni tya clyo la cha' caca na, bi' cha' ngusubi Ni ji'na. Nu lo'o cua ngusubi Ni ji'na, li' ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'li Ni; nu lo'o ndye caca tso'o cresiya ji'na, li' ta Ni su tyi'li na ca su tlyu ca su ntucua ycu'i Ni.

³¹Lo'o cua ndyuna na lcaa cha' tso'o bi', li' taca ñacu'i na cha' ná ntsu'u nu caca xuy tya'a lo'o na, cha' ycu'i Ndyosi laca nu ndi'li lo'o na. ³²Ná nda ycu'i Ndyosi chacuayá' ji'li Jesús cha' tya'achu' yu ji'li cña ji'li Ni jua'a ti, masi nu sca ti Sñi' ycu'i Ni laca yu; nda Ni ji'li yu cha' cajaa lo crusi cuentya ji'li lcaa na lo'o tya'a na. Cua nda Ni lcaa cha' tso'o nu ji'li ycu'i ca Ni ji'li Jesús, la cui' nu laca nu sca ti Sñi' ycu'i Ni. Lo'o jua'a sca ti cuayá' nu ta Ni cha' bi' ji'na, ñi'ya lo'o nda Ni cha' bi' ji'li Sñi' ycu'i Ni. ³³Ná tucui taca sta qui'ya ji'na lacua, cha' cua laca ngusubi ycu'i Ndyosi ji'na; ycu'i Ndyosi laca nu cua ngulo yabe' ji'li lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na. ³⁴Ná ntsu'u nu caca xcube' ji'na li', cha' xqui'ya na cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Lo'o juani ntucua Cristo la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu'i Ndyosi, ndijña yu cha' clyo ti' ji'li ycu'i Ndyosi Sti yu cuentya ji'na. ³⁵Ni sca cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu ná taca cua'ni cha' culaya' Cristo ji'na juani, cha' ntsu'u tsa tyiquee nu Cristo bi' ña'a Ni ji'na. Ná sca caca ji'na, masi quicha tsa na, masi ti'í ti ndi'li na chalyuu, masi xcube' tsa ngu' ji'na, masi ndyiji jbi'ña ji'na, masi tye ste'

na ngusu, masi ntsu'u tsa cha' cuxi su ndi'i ti na, masi cujui ngu' ji'na; lcaa cha' bi' ná caca cua'ni cha' culaya' Cristo ji'na. ³⁶Ndi'ya nchcui' sca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi:

Xqui'ya ycui' Ndyosi, cua ña'a ca hora ndyujui ngu' ji'na.

Ndyu'ni ngu' lo'o na ñi'ya si laca na xlya', la cui' xlya' nu ndya'a lo'o ngu' ji'i slo ñati nu ndujui ji'i.

³⁷Masi jua'a, lye tsa ntyijiloo na ji'i nu cuxi bi'; nga'aa nchca ji'i nu cuxi bi' culo cña ji'na tsiya' ti xqui'ya Jesús, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ³⁸Bi' cha' jlo ti' na' juani cha' nga'aa ntsu'u ni sca na nu caca cua'ni cha' culaya' ycui' Ndyosi ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; masi cua ngujui na, masi tya lu'ú na, ná culaya' Ni ji'na. Ni xca ji'i ycui' Ndyosi nu ntucua nde cua, ni sca cui'i nu laca loo nde lo yuu, ná nchca ji'i tsiya' ti cua'ni cha' culaya' Ni ji'na. Masi chalyuu su ndi'i na juani, masi chalyuu nu caca nde loo la, ná culaya' Ni ji'na. Ná ntsu'u nu laca loo nde chalyuu nu nchca ji'i culo ji'na ya' nu Xu'na na; ³⁹ná sca na nu ntsu'u nde cua, ná sca na nu ntsu'u nde qui'ni ne' yuu, ná sca na tyucui ña'a chalyuu nu ngüiná ycui' Ndyosi, ná caja ñi'ya nu culo ji'na ya' Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

Na cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i ngu' judío cha' caca ngu' ñati ji'i Ni

9 Ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo laca na', bi' cha' xcui' cha' liñi ta na' lo'o cu'ma; si'i cha'

cuiñi nchcui' na'. Xtyi'i ycui' Ndyosi ngua'ni cha' ngua'ya cha' hique na', bi' cha' liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani. ²Xñi'i tsa ti' na', ti'f tsa ntsu'u tyiquee na' xqui'ya ngu' judío tya'a na'; ³tyucui tyiquee na' tyaja'a na' cha' masi tyanu yabe' nu ntsu'u ji'i ngu' bi' hichu' ycui' ca na', masi nga'aa ña'a Cristo jna' tsiya' ti nti' na', si jua'a ti taca cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' tya'a quichi tyi na' bi'. ⁴Laca ngu' bi' la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o cusu' Israel, ñati ji'i nu yaa chalyuu nde loo la; sca ti tañi ntsu'u ji'i ngu' lo'o jyo'o bi', lo'o jua'a cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' cha' caca ngu' bi' ñati ji'i ycui' Ni. Tlyu tsa cha' nu ngua'ni Ni, cha' ntaja'a ycui' Ni tyi'i Ni lo'o ngu' bi'. Cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi'; cua ngulo Ni cña ji'i Moisés, lcaa ña'a cña nu culo yu ji'i ngu' bi'; cua nda Ni cha' lo'o ngu' bi', ñi'ya nu caca lo'o cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ni; lo'o jua'a yala la nda Ni cha' lo'o ngu' bi', ñi'ya nu caca ji'i Cristo nu ntsu'u cha' caa nde loo la. ⁵Sñi' jyo'o cusu' ji'na laca ngu' bi'. Nu lo'o ngula Cristo chalyuu ngua Ni ñati, la cui' tya'a ngu' Israel ngua yu li'. La cui' jua'a laca Cristo ycui' Ndyosi nu laca loo ji'i lcaa na tsiya' ti, bi' cha' lcaa tyempo ndu'ni tlyu ngu' ji'i Ni. Chañi tsa cha' bi'.

⁶Si'i na ngujlyaa ti' ycui' Ndyosi cha' nu nguxquiñi Ni lo'o ngu' Israel tya sa'ni la, cha' nu cua'ni lyaá Ni ji'i ngu'; pana nu tya'a ñati ji'i jyo'o Israel nu yaa chalyuu nde loo la ni, ná lcaa ngu' bi' ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, ñi'ya ndaquiya' ycui' jyo'o Israel ji'i cha' bi' cua sa'ni la. ⁷Lo'o

jua'a si'i cua ña'a ca ñati tya'a jil'i jyo'o Abraham nu chañi ca laca ngu' judío. Ná stu'ba ngua'ni jyo'o Abraham lo'o lcaa sñi' yu, cha' cua nda ycu'i Ndyosi cha' lo'o yu tya tsubi' la ndi'ya: “Sca ti sñi' nu'u, nu Isaac ni, jil'i bi' tucua' na' cha' jil'i; jua'a tucua' na' cha' jil'i lcaa ñati nu tyu'ú jil'i yu tyempo nde loo la”, nacui ycu'i Ndyosi jil'i Abraham.

⁸Jua'a nchca cuayá' ti' na cha' ná caca ngu' sñi' ycu'i Ndyosi sca ti xqui'ya cha' tya'a ñati jil'i jyo'o Abraham lo'o jil'i jyo'o Israel laca ngu'; sca ti si tyucui tyiquee ngu' jlya ti' ngu' cha' cua'ni Ni lcaa cña nu ngüiñi cha' jil'i Ni lo'o ngu' tya sa'ni la cha' cua'ni Ni, li' chañi cha' laca ngu' ñati jil'i ycu'i Ni. ⁹Nde laca cña nu cua ngüiñi cha' jil'i ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o Abraham cua sa'ni li': “Chaca yija tyaa na'”, nacui Ni jil'i Abraham. “Hasta ca li' ta na' sca sñi' nu'u lo'o ma' Sara.”

¹⁰Cua nchcui' ycu'i Ndyosi cha' bi' lo'o nu Isaac bi'. Cloyo'o jyo'o cusu' Isaac bi' ngua naa Rebeca. Lo'o li' ngula tucua tya'a sñi' nu Rebeca bi' lo'o sca ti sti ngu'. ¹¹⁻¹³Masi tya lyiji cala nu sube bi', tya lyiji cuna ngu' ni sca cha' tso'o, ni sca cha' cuxi, li' ndacha' ycu'i Ndyosi jil'i Rebeca: “Nu cala cloyo ni, bi' caca msu jil'i nu cuañi' la”, nacui Ni. Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi lo'o nchcui' ycu'i Ndyosi jil'i tyucuaa nu sube bi': “Tyaca'a tsa Jacob 'na”, nacui Ni, “pana nga'aa ndiya ti' na' jil'i Esaú tsiya' ti”. Jua'a ndyanu cha', cha' ntsu'u chacuayá' jil'i ycu'i Ndyosi cha' sube Ni jil'i cua ña'a ca ñati nu nti' ycu'i Ni; si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ti na caca na ñati jil'i ycu'i Ndyosi lacua.

¹⁴¿Ha tso'o ñacu'i na cha' ná liñi ndu'ni ycu'i Ndyosi lacua? Ná taca chcui' na jua'a. ¹⁵Nde laca cha' nu nda Ni lo'o Moisés tya sa'ni la: “Cua ña'a ca ñati nu nti' na' cua'ni tya'na ti' na' jil'i, bi' laca ñati nu cua'ni tya'na ti' na' jil'i”, nacui Ni. “Tso'o nti' na' ña'a na' jil'i cua ña'a ca ñati nu ntsu'u tyiquee na' ña'aa jil'i.” ¹⁶Bi' cha' laca cha' si'i na ndu'ni clyu ti' ycu'i Ndyosi jil'i na xqui'ya cha' nu ndiya ti' na' jil'i Ni, si'i na ndu'ni clyu ti' Ni jil'i na xqui'ya cha' nguula tsa ndyu'ni na cña jil'i Ni; laca cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni jil'i na, bi' cha' ngua'ni lyaá Ni jil'i na. ¹⁷Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu', la cui' cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o rey jil'i ngu' Egipto nu ngua li': “Cua nda na' chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u rey”, nacui Ni, “cha' caca cuayá' ti' nu'u cha' nguula tsa cña nu ndu'ni na' chalyuu. Lo'o jua'a caca cuayá' ti' ñati tyucui ña'a chalyuu tilaca laca na'”, nacui Ni jil'i rey bi'. ¹⁸Ca cuayá' ti' na li', cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni jil'i cua ña'a ca ñati nu nti' Ni cua'ni tya'na ti' Ni jil'i; jua'a ndacu' Ni cha' jil'i cua ña'a ca ñati nu nti' ti Ni tacu' Ni cha' jil'i, cha' nga'aa cuna ngu' cha' jil'i Ni.

¹⁹¿Ni cha' laca nsta ycu'i Ndyosi qui'ya jil'i ñati chalyuu lacua, si jua'a ná nchca ji'na tsiya' ti cua'ni na xi xa' la cha', si jua'a cua laca ngusubi ycu'i Ndyosi jil'i ña'a ñati nu nti' ti Ni jil'i? ²⁰Pana na nu laca na ñati chalyuu ti, ná tso'o si xlyu na cha' jua'a hichu' ycu'i Ndyosi. Ñi'ya laca sca quityu' ni, ná nchca jil'i quityu' bi' xlyu cha' hichu' ñati nu ngüiñá jil'i lo'o yuu; ná nchca chcui' quityu' bi' ndi'ya: “¿Ni cha' laca ngüiñá nu'u

jna' jua'aq?" ²¹Ntsu'u chacuayá' jil'i cuityi yuu cha' cuiñá ma' na laca nu nti' ma' cuiñá ma' lo'o yuu jil'i. Taca jil'i ma' cuiñá ma' sca quityu' tso'o nu quiña'a nga'a, lo'o jua'a taca jil'i ma' cuiñá ma' sca quityu' nu canta' ti ña'a, si jua'a nti' ma'; masi lo'o la cui' tya'a yuu ndya' nu tso'o bi', lo'o jua'a ndya' nu canta' ti bi'.

²²Ngua ti' ycu'i' Ndyosi culu'u Ni ji'na ñi'ya ña'a xcube' Ni jil'i ñati' cuxi, cha' ca cuayá' ti' na cha' nguula tsa cña nu ndu'ni Ni. Ndalo tsa tyiquee Ni jil'i ñati' cuxi bi', masi cua ntsu'u tsa chacuayá' jil'i ycu'i' Ndyosi cha' ca ñasi' Ni jil'i ngu', cha' jua'a cuityi Ni jil'i ngu' tsiya' ti. ²³Pana ngua ti' Ni cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na, cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na. Tya tsubi' la cua ngusubi ycu'i' Ndyosi ji'na, cha' lo'o na caja cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ycu'i' Ndyosi ji'na. ²⁴Ñati' jil'i ycu'i' Ndyosi laca na; stu'ba ti ngusubi Ni ji'na, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'. ²⁵Bi' laca cha' nu nguscua jyo'o Oseas lo quityi, nu lo'o nacui' ycu'i' Ndyosi ndi'ya:

Cusubi na' jil'i ñati' nu caca ñati' jna', masi si'i jua'a ngua ngu' nquicha';

la cui' ñati' nu ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i nquicha',

la cui' ngu' bi' tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' jil'i ngu' juani, nacui' Ni.

²⁶Lcaa quich'i su nacui' jil'i ngu' bi' tya tsubi' la: "Si'i ñati' jil'i ycu'i' Ndyosi laca ma'", ca bi' ñacu'i' jil'i ngu' juani: "Sñi' ycu'i' Ndyosi nu lu'ú ca laca ma'".

²⁷⁻²⁸Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcui' jyo'o Isaías jil'i ngu' Israel ndi'ya: "Ná ndu'ni cha' masi quiña'a tsa ñati' tyu'ú jil'i Israel nde loo la; masi ñi'ya laca yusi nu ndi' ti' tyujo'o, tsa lo cua tya'a ñati' caca na. Cua nacui' ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na cha' yala ti cuityi Ni ji'na nu lo'o xcube' Ni ji'na, pana tya tyanu xi tya ñati' tya'a na nu cua'ni lyaá Ni ji'na." ²⁹La cui' jua'a nchcui' Isaías chaca cha' ndi'ya:

Tya sa'ni la ndye cha' tsiya' ti jil'i ngu' quich'i Sodoma lo'o jil'i ngu' quich'i Gomorra;

la cui' jua'a taca cua'ni tye ycu'i' nu Xu'na na jil'i lcaa ngu' Israel tya'a na.

Pana cua nda Ni chacuayá' clyaá tucua sna tya'a ti ngu' tya'a na, xqui'ya cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na.

Ná ntaja'a ngu' judío xñi ngu' cha' tso'o nu nda Jesucristo lo'o ngu'

³⁰Ndi'ya ñacu'i' na lacua: Cua ngua tso'o cresiya jil'i ngu' xa' tsu' cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús, masi si'i ngu' judío laca ngu' bi'; ngua tso'o cresiya jil'i ngu' bi' xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi, si'i na ngua'ni tsa ngu' cña cha' caca tso'o cresiya jil'i ycu'i' ca ngu'. ³¹Pana nu ngu' nu ngutu'ú jil'i jyo'o Israel ni, ná ngujui ñi'ya caca tso'o cresiya jil'i ngu' cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi; cua ndyuna ngu' cha' nu nda Ni lo'o ngu' nquicha', pana ná ndaquiya' ngu' lcaa cha' bi'. ³²¿Ni cha' laca ná ngua tso'o cresiya jil'i ngu' judío lacua? Laca cha' ná jlya ti' ngu' cha' taca jil'i Jesús cua'ni

cho'o ji'í cresiya ji'í ñati. Nti' nu ngu' judío bi' cha' caca tso'o cresiya ji'í ngu' cuentya ji'í ycuí' Ndyosi laja lo'o ndyu'ni ti ngu' cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'í ngu'. Ngua cuxi cha' ji'í ngu' li', ñi'ya laca si cua nlyú ti'í ngu' chu' sca quee nu ntsiya cla'be tyucuii su ndya'a ngu'. ³³Cha' ji'í quee bi' nscua sca cha' lo quityi cusu', nu nchcui' ndi'ya:

Sta na' sca quee nu xtyii tyucuii su ndya'a ngu' Israel, ngu' quichi Sión bi', nacui ycuí' Ndyosi.

Jesús laca ñi'ya laca quee bi', lo'o jua'a ta Jesús sca cha' tyuju'u ti' ji'í ngu' bi'; tyuu tya'a ngu' bi' ca tyuju'u ti' ngu' xqui'ya Jesús bi'. Pana ná ntsu'u cha' caca taja ti' ngu' ji'í Jesús, si cua ngusñi ngu' cha' ji'í.

10 Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, tyucui tyiquee na' lye tsa nchcui' tya'na na' lo'o ycuí' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'í ngu' judío tya'a na'. ²Liñi tsa cha' nu chcui' na' ji'í ngu' bi', cha' tso'o tsa ndu'ni tlyu ngu' ji'í ycuí' Ndyosi nquicha', pana ná jlo tso'o ti' ngu' ñi'ya laca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu'; ³ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya ndu'ni Ni cha' ca tso'o cresiya ji'í ñati cuentya ji'í ycuí' Ni. Xa' ña'a nti' ngu' bi'; cha' ji'í ycuí' ca ngu' nlyana ngu' ñi'ya caca tso'o cresiya ji'í ngu', cha' ná ntaja'a ngu' jlya ti' ngu' ji'í cña nu ndyu'ni ycuí' Ndyosi. ⁴Pana cua ñaa Jesús chalyuu juani, cua ngusñi na cha' ji'í yu, bi' cha' taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi; nga'aa nti' cha' taquiya' tsa na cha' cusu' nu cua nda jyo'o Moisés bi',

cha' si jua'a taca ca tso'o cresiya ji'na.

⁵Ndi'ya laca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi lo'o nchcui' yu ñi'ya caca tso'o cresiya ji'na, si taquiya' na lcaa cha' cusu' bi': “Tso'o ti tyi'í na chalyuu, si cua'ni na lcaa ca cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'na”. Jua'a nchcui' quityi bi'. ⁶Pana chaca cha' nscua lo quityi ñi'ya caca ca tso'o cresiya ji'na lo'o xñi ti na cha' ji'í Jesús; ndi'ya nchcui' quityi bi': “Ná nga'a cha' tsa na tsaana na ji'í Cristo ca su ntucua ycuí' Ndyosi nde cua”, nacui quityi, “cha' tyaa lo'o na ji'í Cristo nde lo yuu. ⁷Ná nga'a cha' tsa na tsaana na ji'í Cristo ca su ntsiya jyo'o”, nacui quityi, “cha' tyaa lo'o na ji'í nde lo yuu chaca quiya'.” ⁸Ndi'ya ntsu'u cha' lo'o jlya ti' na ji'í Ni: “Cacua tsa ntsu'u cha' ji'í Jesús ji'na. Taca tyu'u cha' ji'í Cristo nde tu'ba na, taca tyu'u cha' bi' nde ne' cresiya ji'na.” Bi' laca cha' tso'o nu ta na lo'o ngu', cha' taca cua'ni lyaá Ni ji'na ji'í nu cuxi, si chañi cha' xñi na cha' ji'í Jesús. ⁹Tsa bi' ti cha' nti', cha' cacha' na ji'í ngu' cha' Jesús laca nu Xu'na na, lo'o jua'a tyucui tyiquee na jlya ti' na cha' ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' ca su nguatsi'. Li' taca ji'í Ni cua'ni lyaá Ni ji'na, ¹⁰cha' nde ne' cresiya ji'na ntsu'u cha' ji'í Jesús nu cua ngusñi na, lo'o la cui' jua'a nde tu'ba na ntsu'u cha' ji'í Jesús nu nchcui' na lo'o ñati; li' taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na ji'í lcaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

¹¹Cua nscua chaca cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi ndi'ya: "Ni tsaca na, tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi, ná ntsu'u cha' caca taja ti' na ji'i Ni li'". Jua'a nchcui' quityi. ¹²Sca ti cuayá' tyacua cha' bi' ji'i ngu' judío, la cui' jua'a tyacua cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu', cha' sca ti ycu'i Ndyosi nu Xu'na na laca loo ji'i lcaa ñati' chalyuu; sca ti cuayá' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o lcaa ñati' nu jña cha' clyu ti' ji'i ycu'i Ni chacuayá' ji'i Jesús. ¹³Ndi'ya ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu': "Cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa ñati' nu jña cha' clyu ti' ji'i Ni chacuayá' ji'i ycu'i nu Xu'na na". ¹⁴Pana ná caca chcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi chacuayá' ji'i Jesús si bilya xñi ngu' cha' ji'i yu; jua'a ná caca xñi ngu' cha' ji'i Jesús si bilya cuna ngu' cha' bi'; ni ná caca cuna ngu' cha' bi' si bilya caja ñati' nu ta cha' bi' lo'o ngu'. ¹⁵Pana ná tucui caca ji'i tsa cha' ta cha' bi' lo'o xa' la ngu' si ná culo Ni cña ji'i cha' tsa. Ndi'ya nchcui' quityi cusu': "Tso'o tsa nti' na lo'o tyalaa ngu' slo na cha' ta ngu' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi lo'o na, cha' culu'u ngu' ñi'ya caca cha' ti' ti' tyi'i tyiquee na". Jua'a nchcui' quityi. ¹⁶Ná ndyuna tso'o lcaa ñati' cha' nu nda na lo'o ngu', nu lo'o ndacha' na ji'i ngu' ñi'ya cua'ni lyaá Ni ji'i ñati'. La cui' jua'a ngua lo'o jyo'o Isaías cua sa'ni. "Ndyosi Xu'na ya, ná tucui ndu' tsiya' ti nu ngusñi cha' jinu'u nu nchcui' ya lo'o ngu'", nacui' jyo'o bi'. ¹⁷Pana nu na ni, cua ngusñi na cha' ji'i Jesús nu ngua tya clyo, tya lo'o ndyuna na cha' tso'o nu cua nchcui' ngu' lo'o na cha' ji'i Cristo.

¹⁸Nti' na' xcuane na' sca cha' ji'i cu'ma: ¿Ha bilya cuna ngu' judío cha' ji'i Cristo lacua? Cua ndyuna ngu', cha' cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Tyucui ña'a chalyuu nguañi cha' nu nda ngu' lo'o;

lcaa se'i ndyalaa cha' nu nchcui' ngu', masi ca su cua tyijyu' la cua ndyalaa cha' bi'.

Jua'a nchcui' quityi. ¹⁹Chaca cha' xcuane na' ji'i ma li': ¿Ha ná nda ngu' judío cuentya ñi'ya ndyu'u cha' bi' lacua? Sa'ni tsa nguscua jyo'o Moisés cha' ji'i ngu' bi', ndi'ya nchcui' quityi bi':

Cua'ni na' cha' caca liye' ti' ma ña'a ma ji'i xa' ñati' nu si'i ñati' tso'o laca ngu' nti' ma, nacui Ni.

Nacui ma cha' ple tsa ngu'; ná nchca cuayá' ti' ngu', nti' ma.

Ta na' cha' ñasi' ti' ji'i ma, xqui'ya cha' cua ngusñi ñati' bi' cha' jna'; masi cu'ma ni, ná nti' ma cuna ma cha' jna', nacui Ni.

²⁰Lo'o jua'a liñi tsa cha' nu nda jyo'o Isaías nu ngua sa'ni cuentya ji'i ycu'i Ndyosi:

La cui' ñati' nu bilya clyana ngu' cha' 'na, cua ngujui cha' jna' ji'i ngu' juani, nacui Ni.

Masi bilya jña ngu' sca cha' tso'o jna', cua nclyu'uloo na' ji'i ngu' bi' juani.

²¹Pana xa' ña'a nguscua jyo'o Isaías cha' ji'i ngu' Israel: "Tyucui tsa ngusi'yana na' ji'i ngu'", nacui Ni, "pana ná ndaquiya' ngu' bi' 'na tsiya' ti; xcui' na nxuu tya'a ti ngu' lo'o na'". Jua'a nchcui' quityi.

Si'i lcaa ngu' judío nu
nguxtyanu ngu' ji'i ycu'i Ni

11 Ná nti' ycu'i Ndyosi tsiya' ti culaya' Ni ji'i ngu' judío, cha' laca ngu' ñati' ji'i ycu'i Ni. Lo'o jua'a ycu'i na' laca na' ngu' judío, cha' sca ti lo tañi na' lo'o jyo'o Abraham; laca na' tya'a jyo'o cusu' Benjamín. ²Nu ngua sa'ni ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i ngu' Israel, cha' caca ngu' ñati' ji'i Ni; juani nga'aa culaya' Ni ji'i ngu' bi'. ¿Ha ná ntsu'u ti' mā cha' nu nscua lo quityi cuentya ji'i nu Elías bi'? Sca jyo'o cusu' nu nda cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati' sa'ni ngua jyo'o Elías bi'; pana nu lo'o nchcui' Elías lo'o ycu'i Ndyosi, ngusta yu qui'ya ji'i ngu' Israel ndi'ya: ³“Ndyosi Xu'na na', cua ndyujui' ngu' bi' ji'i lcaa ñati' nu laca tu'ba jinu'u”, nacui' nu Elías bi'. “Cua ngüityi' ngu' ji'i lcaa su tlyu su ndu'ni tlyu ya jinu'u nquicha'. Chaca tya na' ndyanu na' juani; lo'o jua'a na', cujuui' ngu' jna' cua nti' ngu'”, nacui' yu ji'i ycu'i Ndyosi. ⁴Li' nguxacu' Ni cha' ji'i yu bi': “Ná cube ti' nu'u. Tya ndu' tya chcati mil tya'a ngu' qui'yu nu caca cña 'na, ñati' nu bilya tyu sti' slo lcu' jo'ó Baal”, nacui' Ni ji'i Elías. ⁵La cui' jua'a laca tyempo juani, si'i lcaa ngu' judío nu nguxtyanu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi; tya ndi'i xi ñati' nu cua ngusubi Ni ji'i, xqui'ya cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati' bi'. ⁶La cui' jua'a tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na. Si'i na clyaá na ji'i nu cuxi xqui'ya sca cña nu ngua'ni ycu'i ca ti na, cha' ná ntsu'u cha' ñacu' na cha' ycu'i Ndyosi ngua'ni lyaá ji'na

si cua ngua'ni lyaá na ji'i ycu'i ca na, nti' na.

⁷Ndi'ya ngua li': Ná lcaa ngu' Israel ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' cha' ca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, ñi'ya ngua ti' ngu' cha' cua'ni ngu'. Ñati' nu ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i ni, ngujui' ñi'ya caca cha' bi' ji'i ngu'; pana nu xa' la tya'a ngu' Israel bi', tsa tyempo ti ndyacu' jyaca ngu'. ⁸Ndi'ya nchcui' quityi cusu' cha' ji'i ngu' bi': “Nga'aa nda ycu'i Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ngu' bi'. Laca ngu' bi' ñi'ya si ntsu'u cloo ngu', pana ná sca na ña'a ngu' tsiya' ti; laca ngu' ñi'ya si ntucua' jyaca ngu', pana ná nduna ngu' tsiya' ti. Lo'o jua'a ña'a ti ndu'ni ngu' bi' juani.” ⁹La cui' tya'a cha' nda jyo'o rey David, lo'o nacui' yu ndi'ya:

Quiña'a tsa cha' tso'o ngusta ycu'i Ndyosi lo mesa ji'i ngu' Israel,

pana cua ngunu'u cresiya ji'i ngu' xqui'ya cha' tso'o bi'; bi' cha' nchcube' Ni ji'i ngu', ñi'ya laca si na cua ndyú ngu' ne' sca lco'o, ñi'ya laca si na cua nclýu ngu' cha' ntyucua quee quiya' ngu'.

¹⁰Tso'o si caca cuityi' ti ngu', cha' nga'aa caca ña'a ngu'; tso'o si caja cña ti'i ji'i ngu', cha' catsa hichu' ngu' tsiya' ti.

Jua'a nscua lo quityi bi'.

Ñi'ya cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' xa' tsu'

¹¹Chaca cha' ñacu' na' juani: Nu lo'o nclýu ngu' judío bi', si'i na ngua cuxi ji'i ngu' tsiya' ti; xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' ngujui

la xi tyempo ji'ḷi ngu' xa' tsu' cha' clyana ngu' ji'ḷi ycu'i' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'ḷi ngu'. Cua nti' ycu'i' Ndyosi cha' ña'a ngu' judío ñi'ya ngusñi ngu' xa' tsu' cha' ji'ḷi ycu'i' Ni, lo'o li' jña ngu' judío cha' clyu ti' ji'ḷi ycu'i' Ni cha' cua'ni lyaá Ni ji'ḷi ycu'i' ca ngu'. ¹²Jua'a ngua cha' tso'o la ndyuna ngu' tyucui ña'a chalyuu cha' ji'ḷi ycu'i' Ndyosi, masi cha' cuxi ngua'ni ngu' judío bi'. La cui' jua'a ngua tso'o la cha' ji'ḷi ngu' xa' tsu' cuentya ji'ḷi ycu'i' Ndyosi, masi ngua cuxi la chalyuu ji'ḷi ycu'i' ngu' judío. Bi' cha' tlyu tsa cha' tso'o caca, nu lo'o xcutsa'a Ni tyiquee cua ña'a ca ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' tso'o nu ji'ḷi Jesús.

¹³Lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' ni, nti' na' ta na' xi cha' lo'o ma. Ycu'i' Ndyosi laca nu ngusubi 'na, cha' tsa'a na' ta na' cha' ji'ḷi Jesús lo'o cu'ma nu ndi'i ma xa' tsu'. Nehcui' na' lo'o cu'ma jua'a, xqui'ya cha' ndulo tsa cña nu nda Ni 'na. ¹⁴Nti' tsa na' cha' lo'o xi ngu' judío tya'a na' jña ngu' ji'ḷi ycu'i' Ndyosi, cha' ta Ni la cui' ti cha' tso'o nu ntsu'u ji'ḷi ma ji'ḷi ngu' judío bi', cha' caca cua'ni lyaá Ni ji'ḷi ngu' bi'. ¹⁵Nu lo'o ngulaya' Ni ji'ḷi ngu' judío, li' ngua'ni Ni cha' caca stu'ba cha' ji'ḷi ycu'i' Ni lo'o ngu' xa' tsu'. Tso'o la tsiya' ti caca cha' lo'o quiñi cha' ji'ḷi Ni lo'o ngu' judío chaca quiya', cha' li' caca ji'ḷi lcaa ñati' ñi'ya laca si xa' ta Ni chalyuu ji'ḷi ñati' nu cua ngujui. ¹⁶Cuentya ji'ḷi ngu' judío ni, na ji'ḷi ycu'i' Ndyosi laca sca xlyá nu ndya' tya clyo , lo'o li' si cua nda ngu' tsa lo cua ji'ḷi Ni, na ji'ḷi ycu'i' Ni laca ña'a tsaca ngulu' sca xlyá bi'. La cui' jua'a laca lo'o sca yaca

nu ndyataa ngu' cha' caca cuentya ji'ḷi ycu'i' Ndyosi; lo'o caluu yaca bi', lo'o cuentya ji'ḷi ycu'i' Ni caca lcaa sta' yaca bi'. Ndi'ya ndyu'u tyucuaa cha' bi', cha' ñi'ya ngua jyo'o Abraham ñati' ji'ḷi ycu'i' Ndyosi cha' ngusñi yu cha' ji'ḷi Ni, jua'a laca lcaa ñati' chalyuu ñati' ji'ḷi ycu'i' Ndyosi, nu lo'o xñi ngu' cha' ji'ḷi Ni.

¹⁷Laca ngu' judío ñi'ya si laca ngu' sca yaca cuiñii, sca yaca olivo ni. Na cua ngusi'yu ycu'i' Ndyosi ji'ḷi tyuu tya'a sta' yaca bi', ngulotsu' Ni ji'ḷi sta' yaca bi' li'; pana juani la cui' ca su ngutucua sta' yaca bi' nquicha', ndacua ngusca' Ni tyuu tya'a sta' yaca quixi', cha' xñi ca'a sta' yaca quixi' bi' ji'ḷi yaca cuiñii bi'. Ñi'ya laca sta' yaca quixi', jua'a laca cu'ma ngu' xa' tsu', cha' cua ngujui la cui' cha' tso'o ji'ḷi ma, ña'a cha' tso'o nu ntsu'u ji'ḷi ngu' judío. Laca ma ñi'ya laca si sca ti suu yaca laca ma lo'o ngu' judío, si sca ti si'ye laca ma lo'o ngu' bi'. ¹⁸Bi' cha' ná tso'o laca si culacua ti' ma cha' tso'o la cu'ma, cuxi la ngu' judío, nu ngu' nu laca ñi'ya laca sta' ycu'i' yaca. Si jua'a nti' ma, tso'o la si tyi'u ti' ma cha' si'i cu'ma nu ndyu'ni cu'ú ma ji'ḷi suu yaca bi', la cui' suu bi' laca nu nda cha' tso'o ji'ḷi cu'ma.

¹⁹Ná tyiquee' ñacu'i ma 'na: “Ca su ngusi'yu Ni ji'ḷi sta' yaca bi', ca bi' ngujui su xñi ca'a ya ji'ḷi yaca olivo bi'”, ñacu'i ma. ²⁰Chañi cha' ji'ḷi ma. Pana ndi'ya laca cha': cua ngulotsu' ycu'i' Ndyosi ji'ḷi ngu' judío ji'ḷi yaca bi', xqui'ya cha' ná ngusñi ngu' cha' ji'ḷi Ni; pana cu'ma ni, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'ḷi ycu'i' Ni, bi' ti cha' cua ngujui chacuayá'

ji'i mā cha' xñi ca'a mā ji'i yaca bi' ca su ntucua mā juani. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' mā lo'o ngu' judío bi'. Culacua tso'o ti' mā xi. ²¹Ná ngua'ni ycu'i' Ndyosi cha' clyu ti' ji'i' ngu' judío, ngu' nu laca sta' ycu'i' yaca bi'; ngusi'yu cu' Ni ji'i' sta' bi'. Lo'o jua'a ná cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i' cu'mā, si jua'a xtyanu mā ji'i' ycu'i' Ni. ²²Cui'ya mā cuentya lacua, cha' taca ji'i' Ni cua'ni tso'o Ni lo'o ñati, lo'o jua'a xa' tyempo taca ji'i' Ni cua'ni tyaala Ni ji'i' ñati, si jua'a nti' Ni. Tyaala tsa ngua'ni Ni lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i' ycu'i' Ni; lo'o jua'a tso'o ti' cua'ni Ni lo'o cu'mā, si ña'a ti taquiya' mā ji'i' Ni nu ndyu'ni tsa cha' tso'o lo'o mā. Si nga'aa taquiya' mā ji'i' cha' nu nchcui' Ni, la cui' jua'a culaya' Ni ji'i' mā li'. ²³Pana xa' quiñi cha' ji'i' ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' judío, si xcutsa'a ngu' bi' cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i' ngu', si taquiya' ngu' ji'i' ycu'i' Ni chaca quiya'. Li' xñi ca'a ngu' ji'i' suu yaca bi' chaca quiya', la cui' se'i' bi' su ngutucua ngu'; taca ji'i' ycu'i' Ndyosi sta tso'o Ni ji'i' ngu' judío chaca quiya' ca la cui' su tso'o su ngutucua ngu' clyo. ²⁴Ná stu'ba cha' ji'i' mā lo'o ngu' judío cua sa'ni la. Na cua ngulotsu' ti Ni ji'i' mā ca su ngutucua mā lo sca suu yaca quixi'; li' cua ngusca' Ni ji'i' mā, cha' xñi ca'a mā ji'i' suu yaca cuiñi bi'. Pana si'i jua'a ndyaluu yaca bi' clyo. Lo'o nu ngu' judío ni, ná tlyu cña masi xa' sca' Ni ji'i' ngu' lo la cui' suu yaca su ngutucua ngu' tya clyo; yala ti xñi ca'a ngu' ji'i' suu yaca bi' chaca quiya', cha' sta' ycu'i' yaca bi' laca ngu'.

Lo'o cua'ni lyaá Ni ji'i' lcaa ngu' judío

²⁵Cu'mā ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' tucui re, sca cha' ji'i' ycu'i' Ndyosi nu ntsu'u cuatsi' ti nquicha'; lo'o caca cuayá' ti' mā cha' re, nga'aa chcu'i' mā cha' tyixi lo'o ngu' judío li'. Ndi'ya laca cha': Quiña'a tsa tya'a ngu' judío ntsu'u nu ndyacū' hique ngu' tsiya' ti, cha' ná caca cuna ngu' cha' ji'i' Jesús; ña'a cuayá' nu tye cuna lcaa ngu' xa' tsu' nu nga'a cha' xñi cha' ji'i' Jesús, ²⁶li' cua'ni lyaá ycu'i' Ndyosi ji'i' lcaa ngu' nu chañi ca tya'a ñati ji'i' Israel. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cusu':

Tyaa nu cua'ni lyaá ji'i' mā, nde quichī Sión bi' tyu'u yu caa yu.

Culotsu' yu bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i' ngu' Israel tya'a yu,

²⁷lo'o li' cuityi na' lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i' ngu' bi', nacui' ycu'i' Ndyosi.

Li' tyu'u tucua cha' nu nguxquiñi na' lo'o ngu' bi' nu ngua sa'ni.

Jua'a nchcui' quityi.

²⁸Tya'a cusuu ycu'i' Ndyosi laca ngu' judío juani, xqui'ya cha' ná jlyu ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngua'ni lyaá Ni ji'i' ngu'; bi' cha' cua ngujui la xi tyempo ji'i' cu'mā ngu' xa' tsu', cha' xñi mā cha' ji'i' Jesucristo xqui'ya ngu' judío. Pana ña'a ti tya ntsu'u tsa tyiquee ycu'i' Ndyosi ña'a Ni ji'i' ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngusubi Ni ji'i' jyo'o cusu' ji'i' ngu' bi' tya clyo cha' caca ngu' ñati ji'i' Ni. ²⁹Ná tya'achu' ycu'i' Ni ji'i' sca cha' nu cua nda Ni lo'o na, ná culaya' Ni ji'i' sca ñati nu

ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu'i Ni. ³⁰Lo'o jua'a cu'ma, ná ndaquiya' ma cha' jil'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni la; pana tya'na ti' Ni ña'a Ni jil'i ma nu lo'o nga'aa jlya ti' ngu' judío jil'i Ni. ³¹Masi ná ndaquiya' ngu' judío bi' jil'i ycu'i Ndyosi juani, pana la cui' jua'a cua'ni tya'na ti' ycu'i Ndyosi jil'i ngu' bi' ca nde loo la, ñi'ya nu ndu'ni tya'na ti' Ni jil'i ma. ³²Sca ti cuayá' ngxu'tyanu Ni jil'i leaa ñati' chalyuu cha' ná taquiya' ngu' jil'i ycu'i Ni, si jua'a nti' ngu', cha' jua'a ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' jil'i Ni tsiya' ti. Pana tiya' la li' caca jil'i ycu'i Ni cua'ni tya'na ti' Ni jil'i ngu' lo'o clyana ngu' jil'i Ni chaca quiya'.

³³Tlyu tsa cha' tso'o ndyu'u ca slo ycu'i Ndyosi; leaa cha' nchca cuayá' ti' Ni, leaa cha' jlo ti' ycu'i Ni. Sca ti ycu'i Ndyosi jlo ti' na ca laca nu lijya nde loo la, sca ti ycu'i Ndyosi jlo ti' na laca nu ndu'ni ycu'i Ni. Ndi'ya cha' nscua lo quityi cusu' cuentya jil'i cha' bi': ³⁴“¿Tilaca caca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' nu ca'ya hique ycu'i Ni? ¿Ha ntsu'u ñati' nu nchca jil'i ta sca cui' lo'o ycu'i Ndyosi? ³⁵Ná caca ñi'ya nu ta na sca na nu jña ycu'i Ni, cha' tiya' la tya Ni caya' jil'i ji'na.”

³⁶Lcaa na nu ntsu'u chalyuu, na jil'i ycu'i Ndyosi laca bi', cha' cua ngüi'ña ycu'i Ni leaa na, cha' caca bi' cña jil'i Ni. Nga'aa caca tye cha' cua'ni tlyu na jil'i ycu'i Ndyosi. Lo'o jua'a cha'ni tsa cha' bi'.

**Ta na tyucui ña'a na jil'i ycu'i
Ndyosi cha' xcui' na tyi'i na
chalyuu cuentya jil'i Ni**

12 Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, xqui'ya cha' lye tsa ndu'ni tya'na ti' Ni ji'na, bi'

cha' nchcui' na' lo'o ma juani. Ta ma tyucui ña'a ma jil'i ycu'i Ndyosi, cha' cua'ni ma cua ña'a ca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ma nde chalyuu; ta ma tyucui ña'a ma jil'i Ni cha' xcui' na tyi'i ma chalyuu cuentya jil'i ycu'i Ni, cha' laca ma ñi'ya nti' sca msta lu'ú ti. La cui' jua'a nti' ycu'i Ndyosi, cha' laca ma ñati' jil'i Ni. Na cua laca ntsu'u cha' cua'ni ma jua'a. ²Nga'aa ta ma tyempo cha' tatsaa ngu' jil'i ma cha' cua'ni ma cha' cuxi; xa' ña'a tyi'i ma chalyuu juani, cha' cua nchcutsa'a Ni leaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma. Bi' cha' caca cuayá' ti' ma cua ña'a ca cña nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni ma: ña'a cña laca nu tso'o la cha' cua'ni ma, ña'a cña nu ndiya la ti' ycu'i Ndyosi jil'i, ña'a cña nu tyu'u tso'o la jil'i ma su cua ndye cha' bi'; leaa cha' bi' caca cuayá' ti' ma li'.

³Tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o na', nu lo'o nda Ni cña jna'; bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o ma juani, cha' nga'aa cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati'. Nga'a cha' culacua ti' ma cha' leaa cña nu cua nchca jil'i ma juani, Cristo ngua'ni cha' caca jil'i ma, nu lo'o ngusñi ma cha' jil'i Ni. ⁴Tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' scaa na, pana scaa cña ntsu'u jil'i scaa tyijya bi'. ⁵Lo'o jua'a laca na, leaa tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' masi tyuu tsa ngu' tya'a na, pana sca ti taju ñati' laca na lo'o tya'a na; sca ti ñati' laca tsaca na, pana leaa na stu'ba ti ntsu'u cha' ji'na lo'o tya'a na.

⁶Xi xa' la cña nchca cua'ni sa scaa na, ña'a cña nu nda Ni chacuayá' cha' cua'ni scaa na, cha' tso'o tsa

nts'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Nu lo'o nts'u' ngu' tya'a ma nu nchca ji'i ngu' chcu' ngu' sca cha' nu nti' ycu' Ndyosi ta Ni lo'o ma, bi' cña cua'ni ngu' lacua. La cui' ñi'ya nduna ngu' bi' cha' nu nda ycu' Ndyosi, ñi'ya ngusñi ngu' cha' bi', la cui' jua'a ta ngu' cha' bi' lo'o ma.

⁷Lo'o nchca ji'i tsaca ma xtyucua ma ji'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma xtyucua ma ji'i ngu' bi' lacua. Lo'o nchca ji'i tsaca ma culu'u ma cha' liñi ji'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma culu'u ma cha' bi' ji'i ngu' lacua.

⁸Nu lo'o ta ma sca cui' cuentya ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu', tyucui tyiquee ma ta ma cha' bi' lacua. Nu lo'o ta ma cha' xlya'be ji'i ngu', tyucui tyiquee ma ta ma cha' tso'o ji'i ngu' lacua. Si laca ma loo ji'i ngu' tya'a ma, cui'ya ma cuentya cha' tso'o ti cua'ni ma lacua. Nu lo'o cua'ni tya'na ti' ma ji'i ngu', tso'o ti caca tyiquee ma laja lo'o cua'ni ma cña bi' cuentya ji'i ngu' li'.

Ñi'ya nu tso'o la tyi'i na chalyuu si ñati ji'i ycu' Ndyosi laca na

⁹Cua'ni ma cha' tso'o tsa caca tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la ñati, cha' si'i sca cha' nu nda ti ma laca bi', nu lo'o chcu' tso'o ma lo'o ngu', masi lo'o cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu'. Nga'aa taquiya' ma ji'i cha' cuxi, tyucui tyiquee ma clyana ma ji'i cha' tso'o. ¹⁰Ndi'ya caca tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu' tya'a nts'u' cha' ji'i ma lo'o Cristo: caca ñi'ya si laca ngu' bi' tya'a ngula ma tsiya' ti; bi' cha' cua'ni ch'i ma loo tya'a ma, xti ti cha' tyu'u tyiquee ycu' ca ma li'.

¹¹Ná cua'ni taja ma lo'o cua'ni ma cña ji'i ycu' Ndyosi; na cua ndyanu

Xtyi'i ycu' Ndyosi ca ne' cresiya ji'i ma, bi' cha' caca tlyu tyiquee ma cha' cua'ni la ma cña bi'.

¹²Ndu'ni cha' tso'o tsa caca tyiquee ma lo'o jatya ma ji'i ycu' Ndyosi cha' caa Ni cua'ni lya'a Ni ji'i ma. Ná xtyanu ma ji'i cha' bi', masi ti'i tsa xcube' ngu' ji'i ma su ndi'i ma chalyuu. Lcaa tsa chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi Sti na.

¹³Nu lo'o lyiji sca na ji'i sca ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Cristo, nga'a cha' tya'be cha' tso'o nu nts'u' ji'i ycu' ca ma, cha' ta ma na ji'i ngu' bi', na laca nu lyiji ji'i ngu'. Lcaa tyempo ta ma to' tyi ma cha' tyi'i ñati nu liya ti.

¹⁴Chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ñati nu ndyu'ni lya' ti' ji'i ma; pana ná jña ma cha' tyanu yabe' ji'i ngu' bi', masi xcui' cha' tso'o ti jña ma cuentya ji'i ngu' bi'.

¹⁵Cua'ni chaa ti' ma lo'o xa' ñati, nu lo'o ña'a ma ji'i ngu' cha' chaa ti' ngu' ndi'i ngu'; lo'o jua'a tso'o si caca xñi'i ti' ma lo'o ngu', nu lo'o ña'a ma cha' xñi'i ti' ngu' ndi'i ngu'. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o xa' ñati.

¹⁶Sca ti cha' chcu' ma lo'o lcaa ngu' tya'a nts'u' cha' ji'i ma lo'o Jesucristo; ná cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o ngu' ti' tya'a ma, tso'o ti chcu' ma lo'o ngu' bi'. Stu'ba ti tya'a ma lo'o ngu' bi', ná culacua ti' ma cha' nchca la ji'i ycu' ca ma.

¹⁷Nu lo'o cuxi ti cua'ni ngu' lo'o ma, ná tya ma cha' cuxi ji'i ngu' chaca quiya'; clyana ma sca cña tso'o nu caca cua'ni ma cuentya ji'i ngu', cha' jua'a ña'a tsa ñati ji'na.

¹⁸Cua'ni ma cha' cajá ñi'ya tyi'i tso'o ti ma lo'o lcaa ñati, cha' ná

caja tya'a cusuu mā. ¹⁹Cu'mā tya'a tso'o na', ni sca quiya' ná xtyacui mā cha' cuxi jil'i ngu' nu cua'ni lya' ti' jil'i mā, masi ta mā tyempo jil'i ycu' Ndyosi cha' xcube' Ni jil'i ngu' bi'. Tso'o la jua'a. La cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu ndi'ya: “Cña 'na laca cha' caca ñasi' na' jil'i ngu', cha' ta na' nu ti' jil'i ngu', nacui Ni”. Bi' laca cha' liñi nu nda ycu' nu Xu'na na lo'o na. ²⁰Lo'o jua'a tya nda Ni xi xa' la cha': “Nu lo'o ngujui jbi'ña jil'i tya'a cusuu mā”, nacui Ni, “tso'o la si ta mā na cacu ngu' bi'; nu lo'o nguityi tsa tya'a cusuu mā hitya, ta mā na co'o ngu' li'. Jua'a ta mā sca cha' tyuju'u ti' jil'i ngu'.” Jua'a cha' nscua lo quityi. ²¹Bi' cha' nga'aa ta mā tyempo jil'i nu cuxi cha' cua'ni bi' ngana jil'i mā. Juani taca tyijiloo mā jil'i nu cuxi, xqui'ya cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni mā.

13 Lcaa cu'mā ngu' tya'a na, nga'a cha' taquiya' mā jil'i ngu' nu laca cña. Ycu' Ndyosi laca nu cua nda chacuayá' jil'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo ji'na; ná ntsu'u chaca nu taca ta chacuayá' bi' jil'i ngu'. ²Bi' cha' lacua, nu lo'o xuu tya'a na lo'o ngu' nu laca cña, laca ñi'ya si nxuu na lo'o ycu' Ndyosi, cha' ycu' Ni ngusta Ni jil'i ngu' bi' cha' caca ngu' loo ji'na. Si jua'a xuu tya'a na lo'o ngu', caja ñi'ya nu xcube' ngu' ji'na li'; ³pana ná caca xcutsii ngu' nu laca loo ji'na si cña tso'o ti ndyu'ni na, sca ti jil'i ngu' xña'a xcutsii ngu' bi'. Si chañi cha' nti' mā cha' ná cutsii mā jil'i ngu' nu laca cña, xcui' cha' tso'o ti cua'ni mā li'. Ná tyiquee' lo'o ngu' nu laca cña bi' cua'ni chi' ngu' loo mā, si

jua'a xcui' cha' tso'o ti ndu'ni mā. ⁴Chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi laca ngu' bi' loo ji'na, cha' taca xtyucua ngu' ji'na; pana si cua'ni mā cha' cuxi, li' ntsu'u cha' cutsii mā, cha' ntsu'u chacuayá' xcube' ngu' bi' jil'i mā li'. Chacuayá' jil'i Ni laca ngu' bi' loo ji'na lacua, cuentya jil'i Ni nchcub' ngu' jil'i ngu' cuxi; ⁵bi' cha' ntsu'u cha' taquiya' mā jil'i cha' nu nchcui' ngu' bi'. Xcub' ngu' bi' ji'na si ná taquiya' na jil'i ngu'. Lo'o jua'a jlo ti' na cha' nga'a cha' taquiya' na jil'i ngu' bi', xqui'ya cha' liñi nu ntsu'u hique scaa na. ⁶La cui' jua'a sca cha' tso'o laca si tya mā lcaa cña cña loo nu jña ngu' bi' jil'i mā, cha' msu jil'i ycu' Ndyosi laca ngu' nu laca cña bi', cha' bi' laca cña nu nda Ni jil'i ngu' bi', cha' cua'ni ngu' nde chalyuu.

⁷Tya mā jil'i ngu' laca cña lcaa na nu ntsu'u chacuayá' jil'i ngu' cha' jña ngu' jil'i mā. Ná tyacui mā cña cña loo, ni ná tyacui mā cña jil'i sca cña nu cua ngua'ni ngu'; tya mā caya' bi' jil'i ngu'. Lo'o jua'a cua'ni tlyu mā jil'i ngu' bi', cua'ni chi' mā loo ngu', tucuá mā cña jil'i ngu' bi'. ⁸Nga'aa su'ba mā tane' hichu' mā. Sca lo ti cña lyiji cha' cua'ni mā lo'o xa' ñati, cha' tso'o tsa cua'ni mā ña'a mā jil'i ngu'; cua laca ndyu'ni mā lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na, nu lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i tya'a ñati mā. ⁹Tyuu lo cña ngulo Ni jil'i ñati nu lo'o nda Ni cha' lo'o Moisés nu ngua sa'ni; ndi'ya nacui Ni: “Ná tyu'u cha' jil'i mā lo'o clyo'o xa' ñati”, nacui Ni. “Ná cjuui mā jil'i tya'a ñati mā. Ná cuaana mā na nu ntsu'u jil'i tya'a ñati mā. Ná tyacui ti' mā na nu

ntsu'u ji'i tya'a ñati mā", nacui Ni. Sca ti cuayá' ndyu'u lcaa cha' bi' lo'o chaca cha' nu nchcui' quityi re: "Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' mā ji'i tya'a ñati mā, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' mā ji'i ycu'i' ca mā", nacui Ni. ¹⁰Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na jua'a, ná taca cua'ni na cha' cuxi lo'o ngu' bi' li'. Bi' cha' na cua ndye ndyu'ni na lcaa cña nu ngulo ycu'i' Ndyosi ji'na, nu lo'o cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu'.

¹¹Cua'ni mā cha' tyi'u ti' mā lcaa cha' bi'. Cua jlo ti' mā cha' cua ndyalaa hora cha' clyana na ji'i ycu'i' Ndyosi; bi' cha' juani que ti' mā lacua, cha' tii ti' mā tyi'i mā chalyuu. Cua tyaa ti ycu'i' Jesús cha' cua'ni lyaá Ni ji'na, cha' caqui'ya Ni ji'na. Nu lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesús tya clyo, li' ngua ti' na cha' tya lyiji tsa tyalaa tsá bi' cha' tyaa ycu'i' Jesús; pana juani cua ngulala ti tyalaa tsá bi'. ¹²Ñi'ya laca chalyuu talya, jua'a laca lo'o ndi'i na chalyuu, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Pana juani cua tye ti talya bi', cua tyaa ti Cristo cha' culotsu' Ni cha' cuxi bi'. Li' caca chalyuu ji'na ñi'ya si cua ngxuee tso'o, cha' lubii tsa xee caca li'. Bi' cha' nga'a cha' xtyanu na ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu', cha' cuxi tsa tyiquee ngu' nu ndya'a chalyuu talya bi'. Cua'ni cho'o na tyucui ña'a na, cha' nguula tsa cua'ni na cña cuentya ji'i Cristo nde chalyuu, ñi'ya si laca na sendaru ji'i Cristo. ¹³Clyana na ñi'ya caca tyi'i tso'o ti na lo'o ñati, ñi'ya si laca na ñati nu xcu'i' ndya'a ndacuá ti su caca

ña'a ñati ji'na. Li' ná tso'o laca si culiji na chalyuu ji'na jua'a ti lo'o ndya'a na cha' cu'bi na, masi xa' la juersa ji'na culiji na lo'o xcu'i' ndi'i ti na ta'a. Ná tso'o bi'. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' cua'ni suba' na lo'o xa' ñati, ná ntsu'u cha' clyana na xa' la cha' cuxi nu cua'ni na lo'o ñati; ni nga'aa clyana na cha' cusuu lo'o ngu', nga'aa cua'ni liye' ti' na ji'i ngu'. ¹⁴Ta mā chacuayá' cha' caca loo ycu'i' Jesucristo nu Xu'na na ji'i tyucui ña'a mā; nga'aa taqui'ya na ji'i lcaa lo cha' cuxi, cha' nu tiji' tsa ti' na ji'i xqui'ya cha' laca na ñati ti.

Ná chcu'i' ngu' cha' cuxi ji'i xa' la ñati tya'a ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo

14 Tso'o ti chcu'i' mā lo'o sca ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, masi tya lyiji ca cuayá' tso'o ti' cha' bi'; ná xuu tya'a mā lo'o nu ñati bi' xqui'ya sca cha' nu ná nchca cuayá' tso'o ti'. ²Ntsu'u ñati nu jlya tsa ti' ji'i Cristo, bi' cha' ná ntsii ngu' cacu ngu' lcaa lo na. Xa' la ñati nu ná jlya tso'o ti' ji'i Cristo, ntsii ngu' bi' si cua'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya sca na cacu ngu'; bi' cha' ná ntaja'a ngu' bi' cacu ngu' cuaña!. Ndacu ngu' si'yu, ndacu ngu' cuu, ndacu ngu' caatya, tsa bi' ti na ndacu ngu' bi'. ³Pana nu ngu' nu ná ntsii ndacu cuaña' ni, ná tso'o si xtyí lo'o ngu' ji'i xa' la tya'a ngu' nu ntsii cacu bi'. La cui' ti cha', nu ngu' nu ntsii cacu cuaña' bi', ná tso'o si chcu'i' cuxi ngu' bi' ji'i ngu' nu ndacu lcaa lo na nu nda ycu'i' Ndyosi cha' cacu na, cha' cua nda Ni chacuayá' ji'i ngu' cha' caca ngu' sñi' ycu'i' Ni. ⁴Ná tso'o si chcu'i' cuxi mā ji'i xa' la ñati tya'a ngusñi na

cha' ji'i Ni. Ycui' Ndyosi laca Xu'na ngu', si'i cuentya ji'i cu'ma laca ngu' bi'; cuentya ji'i ycui' Ndyosi laca cña nu ndyu'ni ngu', si cha' tso'o ndyu'ni ngu', si cha' cuxi ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a ná tyacua cha' cuxi ji'i ngu' xqui'ya cha' bi', cha' lo'o ngu' bi' ngusñi ngu' cha' ji'i ycui' nu Xu'na na; jua'a xtyucua Ni ji'i ngu', cha' tyi'i tso'o ti ngu' chalyuu cuentya ji'i ycui' Ni.

⁵Ntsu'u ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu ndu'ni tacati ji'i sca tsā, ná ntsu'u cha' ji'i xa' la tsā cuentya ji'i ngu' bi'; xa' la ñati nchcui' cha' na ji'i ycui' Ndyosi laca laca tsā. Ta mā chacuayá' cua'ni scaa ñati tsa ña'a nu nclacua ti' ycui' ca ngu'. ⁶Si tacati tsa sca tsā cuentya ji'i tsaca ngu', bi' laca tsā nu nga'a cha' cua'ni chi' ngu' bi' loo ycui' Ndyosi lacua; lo'o jua'a taca cua'ni chi' nu xa' la ñati loo ycui' Ndyosi, masi ná ntsu'u cha' tacati ji'i ngu' lo'o tsā bi'. La cui' jua'a ndyu'u cha' lo'o ñati nu ná ntsii cacu cuaña' bi'; xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ná ntsii ngu' bi'. Ndyu' ngu' xlya'be ji'i ycui' Ni lo'o ndacu ngu' ji'i. Lo'o nu ntsii cacu cuaña' bi' ni, la cui' ti xqui'ya ycui' Ndyosi ntsii ngu' cacu ngu' ji'i; lo'o ngu' bi' ndya ngu' xlya'be ji'i ycui' nu Xu'na na cha' nda Ni na cacu ngu'.

⁷Ntsu'u cha' caca na cña ji'i Ni, masi tya lu'ú na, masi cajaa na. Si'i cha' ji'i ycui' ti na ndi'i na chalyuu, si'i cha' ji'i ycui' ti na cajaa na; ⁸cha' caca na cña ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ndi'i na lo yuu chalyuu. Nu lo'o ntsu'u cha' cajaa na, cha' ji'i Ni laca li', cha' na ji'i ycui' Ni laca na, masi tya lu'ú na, masi cua ngujuii na. ⁹Cua

ngujuii Cristo, lo'o jua'a cua ndyu'ú Cristo chaca quiya', cha' ca cuayá' ti' laca ngu' cha' ycui' Ndyosi laca Xu'na laca jyo'o nu ngusñi cha' ji'i Ni nu lo'o nguti'i ngu' chalyuu. Lo'o jua'a ycui' Ni laca Xu'na ñati nu jlya ti' ji'i Ni nde chalyuu juani.

¹⁰Ñati ji'i Cristo laca cua ña'a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni, bi' cha' ná nga'a cha' chcui' cuxi mā ji'i cña nu ndu'ni scaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Ná chcui' cuxi mā ji'i ngu' bi', ñi'ya nu ngua'ni mā tya tsubi' la; ntsu'u cha' tyalaa tsā bi' lo'o tyaa laca tya'a na ca su ntucua ycui' Ndyosi. Nde loo ycui' Ni tsatu na li', cha' cua'ni cuayá' Ni ji'na. ¹¹Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nacui' ycui' Ndyosi ndi'ya:

Ycui' Ndyosi lu'ú laca na', nacui'
Ni, nga'a cha' tyatu sti' laca
ñati nde loo su ntucua na',
cha' chcui' liñi ngu' lo'o tya'a ñati
cha' laca na' ycui' Ndyosi Sti
ngu'.

¹²Bi' cha' lacua, laca na lo'o tya'a na nga'a cha' xacui' na cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o tyalaa tsā bi', laca cha' ñi'ya nu ngua'ni scaa na lo'o ñaa na chalyuu.

**Ná ta ngu' tyempo ji'i tya'a ngu'
cha' tya'achu' ngu' ji'i Jesús**

¹³Nga'aa chcui' cuxi mā ji'i cña nu ndyu'ni scaa ngu' tya'a ngusñi mā cha' ji'i Jesús lacua. Ndi'ya cua'ni mā juani: nga'aa ta mā tyempo ji'i ngu' tya'a mā cha' cua'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya cu'ma. ¹⁴Cua nchcui' Cristo lo'o na', cua jlo ti' na' cha' ni sca na cuxi ná nda ycui' Ndyosi cha' cacu ñati; laca na nu ndacu ñati chalyuu, na tso'o laca bi'. Pana

ntsu'u ñati nu ná nchca cacu sca na, xqui'ya cha' nti' ti ngu' cha' na cuxi laca bi'; cuxi tsa laca na bi' cuentya ji'i ngu' bi' si cacu ngu' ji'i li'. ¹⁵Lo'o ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Jesús ni, si ña'a ngu' cha' ndyacu ma sca na nu ná ntsu'u chacuayá' cacu ycu'i' ngu', nti' ngu', chiya'a culacua ti' ngu' bi' li'; ñi'ya laca si ná tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu', bi' cha' ndyacu ma na bi' culacua ti' ngu'. Ná tso'o jua'a. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i ma cacu ma na laca nu nti' ti ma, si jua'a cua'ni ma cha' xtyanu ngu' tya'a ma cha' ji'i Cristo xqui'ya cha' ndyacu ma na bi'. Lo'o ngu' bi', laca ngu' cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi; xqui'ya ngu' bi', bi' cha' ngujuii Cristo. ¹⁶Masi ndi'i tso'o ti ma, ná nga'a cha' ta ma tyempo ji'i ngu' cha' chcu'i' ngu' cha' cuxi ji'i cña nu ndyu'ni ma xqui'ya cha' ndyacu ma na bi'. ¹⁷Nu lo'o laca ycu'i' Ndyosi loo ji'na ni, ná ndulo tsa cha' ji'na cuentya ji'i sca na nu ndacu na, sca na nu co'o na; nu ndulo tsa ji'na laca cha' tyaa Xtyi'i ycu'i' Ndyosi tyanu ne' cresiya ji'na, cha' ca tso'o cresiya ji'na xqui'ya Jesús. Bi' cha' ti ti taca tyi'i tyiquee na chalyuu, taca ca chaa ti' na xqui'ya ycu'i' Ndyosi; lcaa cha' bi' caca nu lo'o laca Ni loo ji'na. ¹⁸Li' tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma, lo'o jua'a ñati chalyuu cua'ni chi' ngu' loo ma, si cua'ni ma lcaa ña'a cña nu ngulu'u Cristo ji'na.

¹⁹Tso'o lacua. Lcaa tya'a na nga'a cha' clyana na cua ña'a ca cha' nu cua'ni cha' caca tyi'i tso'o na lo'o tya'a ñati na, ña'a cha' nu cua'ni cha' xtyucua na ji'i tya'a ñati na, cha' tso'o ti tyi'i na cuentya ji'i

Cristo; ²⁰ná cua'ni ñu'u ma ji'i cña nu ndyu'ni ycu'i' Ndyosi xqui'ya sca na nu ndacu ma. Chañi cha' tso'o tsa laca lcaa na nu nda Ni cha' cacu ñati, pana caca cuxi na bi' cuentya ji'i ma, si ntsu'u ngu' nu xtyanu cha' ji'i Jesús xqui'ya cha' ndacu ma ji'i. ²¹Tso'o la masi ná cacu ma cuaña' tsiya' ti, masi ná co'o ma lcui tsiya' ti, si nti' ma cha' cuxi laca na bi' cuentya ji'i tya'a ñati ma. Ni sca na ná cua'ni ma nu cua'ni cha' tya'achu' ngu' tya'a ma ji'i Jesús, cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' quiñu'u cresiya ji'i ngu'. ²²Nu lo'o nti' ma cha' tso'o tsa cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi laca sca cña nu ndu'ni ma, masi ntsu'u ñati nu ná ndiya ti' cha' ndu'ni ma jua'a, tsiya' ti cua'ni ma cña bi' li' ca su nga'a ycu'i' ti ma, ca su ña'a sca ti ycu'i' Ndyosi ji'i ma. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu ngui'i ndu'ni jua'a, ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' ngu' bi'; cua jlo ti' ngu' bi' cha' si'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ²³Pana ná tso'o ndyu'ni ñati lo'o ndyacu cuaña' si nti' ngu' cha' cuxi laca cha' bi' cuentya ji'i ycu'i' Ni; qui'ya laca ji'i ngu' bi', cha' si'i na tyucui tyiquee ngu' ndyacu ngu' cuaña' bi' li'. Lcaa cña nu ndyu'ni na cha' siya' ti tyiquee na, qui'ya ji'na laca bi'.

Si'i xcui' cña ji'i ycu'i' ca na nu tyu'u tyiquee na

15 Lcaa na nu nguula ti' tyiquee na xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo, ntsu'u cha' talo tyiquee na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo nu tya lyiji xñi tso'o cha' bi'; ntsu'u cha' xtyucua na ji'i ngu'. Si'i xcui' cña ji'i ycu'i'

ca na nu nga'a cha' tyu'u tyiquee na ji'i; ²clyana na ñi'ya caca cha' caca tso'o ji'i ngu' tya'a na nu nga'a cacua ti slo na. Xtyucua na ji'i ngu' bi', cha' tyatí la ti' tyiquee ngu' lo'o jlya ti' ngu' ji'i Cristo; ³ñi'ya nu ngua'ni ycuí' Cristo, ni sca cña ná ngua'ni yu cha' ji'i ti yu. Cua ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu', sca cha' nu nda yu lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu ndi'ya: "Lcaa cha' cuxi nu nchcui' ngu' jinu'u, cua ndyanu cha' bi' hichu' na'; yabe' nu ngusta ngu' jinu'u laca bi'". ⁴Lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' tya sa'ni la ni, nclyu'u quityi bi' ji'na ñi'ya nu caca jatya na ji'i sca cha' nu lijya nde loo la; nda quityi cha' lo'o na ñi'ya xtyucua ycuí' Ndyosi ji'na cha' talo tsa tyiquee na laja lo'o ndu ti' na ji'i Ni. ⁵Lo'o jua'a cua nti' ya cha' xtyucua Ni ji'i cu'ma, la cui' nu sca ti ycuí' Ndyosi nu nxyucua ji'i lcaa na cha' talo tyiquee na, nu ndu'ni cha' ca tlyu tyiquee na. Xtyucua Ni ji'i cu'ma, cha' jua'a talo tyiquee ma ji'i tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Ni, cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o tya'a ma xqui'ya Jesucristo. ⁶Lo'o ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o tya'a ma, li' sca ti cha' taca tyu'u tyiquee ma, sca ti cha' taca tyu'u tu'ba ma lo'o cua'ni tlyu ma ji'i ycuí' Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na.

**Nduna ngu' xa' tsu' cha'
tso'o nu nda Jesús**

⁷Ñi'ya tso'o tsa nchcui' Cristo lo'o ma, jua'a nga'a cha' chcui' tso'o ma lo'o tya'a ñati ma, cha' caja ñi'ya cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ña'a ngu' ji'i ma. ⁸Cua ñaa Cristo

cha' cua'ni lyaá yu ji'i ngu' judío, ñi'ya nu ngüiñi cha' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'i ya sa'ni la; caca cuayá' ti' na jua'a cha' liñi tsa cha' nu nda Ni lo'o jyo'o cusu' bi'. ⁹Ñaa nu Cristo bi', cha' jua'a caja ñi'ya nu cua'ni tlyu ngu' xa' tsu' ma ji'i ycuí' Ndyosi, cha' lo'o ji'i cu'ma cua'ni tya'na tsa ti' Ni, ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu ndi'ya nchcui':

Cua'ni tlyu na' jinu'u laja ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ngua'ni lyaá nu'u ji'i ngu';
cula tu'ba na' jii jinu'u, cha' cua'ni chi' na' loo nu'u, nacui' jyo'o David.

¹⁰Ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:
Cu'ma ngu' xa' tsu', stu'ba ti ca chaa ti' ma lo'o lcaa ñati nu ngusubi ycuí' Ndyosi ji'i, nacui' jyo'o Moisés.

¹¹Lo'o jua'a tya ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ndi'ya:
Cua'ni tlyu lcaa ngu' xa' tsu' ji'i ycuí' nu Xu'na na;
lcaa ngu' cula tu'ba ngu' jii nu chcui' cha' ji'i lcaa cha' tlyu nu ngua'ni ycuí' Ni, nacui' jyo'o David.

¹²Lo'o jyo'o Isaías nguscua sca cha' lo quityi cusu' nu nacui' ndi'ya:
Tyu'u tucua sca ñati tya'a ñati ji'i jyo'o Isaí,
caá yu bi' lo yuu cha' caca yu loo ji'i ngu' xa' tsu'.
Ndu ti' ngu' xa' tsu' ji'i yu bi',
cha' cua'ni lyaá yu ji'i ngu'.

Jua'a nchcui' quityi cusu' bi'.

¹³Bi' cha' juani nti' na' cha' cua'ni Ni cha' xñi tso'o la ma cha' ji'i ycuí' Ni, cha' tso'o tsa caca tyiquee ma,

cha' ti ti taca tyi'i tyiquee ma li'. Nu lo'o tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, li' nga'aa caca taja ti' na lo'o ntajaty na ji'i ycu'i Ndyosi cha' caa Ni.

¹⁴Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, nslo tsa na' ji'i ma cha' tso'o tsa tyiquee ma; tso'o tsa nchca cuaya' ti' ma cha' ji'i Cristo, lo'o jua'a nchca tsa ji'i ma ta ma cuii lo'o ngu' tya'a ma. ¹⁵Cua nscua na' quityi re cha' caa ca su ndi'i ma; na ntsii na' tsiya' ti cha' chcu'i na' cha' bi' lo'o ma, cha' xni tso'o la ma cha' bi'. Ntsu'u chacuaya' cha' chcu'i na' lo'o ma, cha' ycu'i Ndyosi cua nda Ni cna bi' 'na, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na'. ¹⁶Cua ngusubi ycu'i Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cna ji'i Jesucristo; cna bi' laca cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu' xa' tsu', lcaa su ndi'i ngu'. Jua'a ndyu'ni na', cha' tyucui tyiquee ngu' caca ngu' bi' natj ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cna nu cua'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu'. Li' tyaja'a Ni quiñi cha' ji'i Ni lo'o ngu' bi' xqui'ya na'.

¹⁷Xqui'ya Jesucristo ntsu'u tsa cha' nu taca chcu'i na' lo'o cu'ma nquicha'; taca chcu'i na' ji'i cna nu cua ngua'ni na' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, ni si'i cha' cua'ni tyucuaa ti' na' lo'o ma laca si chcu'i na' jua'a. ¹⁸Pana tsa bi' ti cha' chcu'i na' lo'o ma, cha' ji'i cna nu ngua'ni Jesús, cha' caja ñi'ya nu taquiya' ngu' xa' tsu' ji'i cha' nu nchcu'i ycu'i Ndyosi. Si'i sca ti na' nu ngua'ni na' cna bi', pana Xtyi'i ycu'i Ndyosi ngua'ni cna lo'o na' lo'o nchcu'i na' lo'o ngu'. ¹⁹Ngua'ni Ni cna tonu nu ná ca cua'ni natj chalyuu, cha' cube

ti' xa' natj cha' ycu'i Ndyosi laca nu ndyu'ni cna bi'. Jua'a ngua cha' cua ndya'a na' ndi'i na' ca loyuu tyijyu' la. Nguxana na' nde quichi Jerusalén, ña'a cuaya' ndyalaa na' loyuu su cuentya Ilírico. Lcaa quichi su ndya'a na', quiña'a tsa cha' tso'o ji'i Cristo nda na' lo'o ngu' ña'a cuaya' nu ngua 'na. ²⁰Lye tsa ndyu'ni cna ti' na', cha' tsa'a na' tsaana na' lcau ti quichi su bilya cuna ngu' cha' ji'i Cristo. Bi' ti quichi ndyanu na' nclu'u na' cha' tso'o bi' ji'i ngu', cha' ná nti' na' tyatj yu'u na' lo'o cna nu ndyu'ni xa' tya'a natj ji'i Cristo. ²¹Nti' na' cha' tyu'u tucua sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcu'i ndi'ya:

Ca quichi su bilya chcu'i ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu', ca bi' tyuloo tso'o natj ji'i ycu'i Ndyosi; ca su bilya cuna ngu' cha' ji'i ycu'i Ni, ca bi' ca cuaya' tso'o ti' natj cha' ji'i Ni.

Nti' tsa Pablo tsa ca quichi Roma

²²Tyijyu' tsa ndya'a na', bi' cha' bilya caja ñi'ya nu caa na' ca su ndi'i ma, ²³masi cua ngua tyuu yija nu ngua ti' na' cha' caa na' chcu'i lo'o ma. Ca juani ngua laja 'na liyyaa, cha' nga'aa ntsu'u cna nu cua'ni na' ca nde; ²⁴bi' cha' cua nti' na' cha' caa na' tyi'i na' xi ca su ndi'i ma, tyucui su tsa'a nde España. Li' taca ta na' xi cha' lo'o ma. Nu lo'o ngua chaa xi ti' na' lo'o tya'a na, li' taca chcu'i salya' ma lo'o na', cha' xyucua ma jna' tyucui su tsa'a nde loo la. ²⁵⁻²⁶Pana clyo la ntsu'u cha' tsa'a na' nde quichi Jerusalén. Nu ngu' tya'a ntsu'u

cha' ji'na lo'o Cristo nu ndi'i nde Macedonia, nu ndi'i nde Acaya ni, tso'o tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i xa' ñati; bi' cha' cua nguxuti'i ngu' tsa ycu' cñi nu caca msta, cha' cua nti' ngu' xtyucua ngu' ji'i ngu' ti'i tya'a na, nu ñati ji'i Cristo nu ndi'i nde Jerusalén. Bi' cha' tsa'a na' tsa lo'o na' ji'i cñi bi' ca slo ngu' ti'i bi'. ²⁷Chañi cha' tyucui tsa tyiquee ngu' bi' nda ngu' msta bi'. Taca ñacui na cha' ñi'ya laca si na ndacui ti ngu' bi' ji'i tya'a ngu', jua'a laca cña nu ndyu'ni ngu' juani. Tya clyo ngu' judío laca nu cua nda cha' ji'i Cristo lo'o ngu' xa' tsu'; xqui'ya cha' bi' ngua tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi, masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Bi' cha' juani lo'o ngua ti'i nu ngu' judío bi', tso'o si xtyucua ngu' xa' tsu' ji'i ngu' bi', cha' tya'a ñati ji'i Cristo laca ngu'. ²⁸Clyo cua'ni na' cha' xcua se'i ti cña bi', ña'a cuayá' nu cua nda na' cñi bi' ji'i ngu'; li' xñi na' tyucui tsa'a nde España. Pana laja tyucui tyeje tacui na' ca su ndi'i cu'ma. ²⁹Nu lo'o tyalaa na', li' jlo ti' na' cha' quiña'a tsa cha' tso'o ji'i Cristo ntsu'u cha' chcu' na' lo'o ma, cha' caja ñi'ya nu tyatí la ti' tyiquee ma li'.

³⁰Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi, tyu'u cha' clyo ti' ji'i ma lo'o na' xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, xqui'ya cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycu' Ni ne' cresiya ji'i ma. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o na', cha' lu'ba tsa chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya jna'. ³¹Jña ma cha' clyo ti' ji'i ycu' Ni, cha' clya'a na' ji'i nu ngu' tyaala

nu ná jlya ti' tsiya' ti cha' ji'i Cristo, nu ngu' nu ndi'i nde Judea ni. Lo'o jua'a jña ma cha' ji'i Ni cuentya ji'i ñati ji'i ycu' Ndyosi nu ndi'i nde Jerusalén, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ngu' tya'a na chcu' ngu' lo'o na', nu lo'o xñi ngu' msta nu ta na' ji'i ngu'. ³²Lo'o jua'a jña ma cha' ji'i Ni, cha' tso'o ti caca tyiquee na' lo'o tyalaa na' ca su ndi'i ma, cha' xa' caca nguula ti' tyiquee na' nu lo'o tyi'i na' lo'o ma, si jua'a nti' Ni cha' caca. ³³Xtyucua Ni ji'i lcaa cu'ma lacua, la cui' ycu' Ndyosi nu ndu'ni cha' ti ti tyi'i tyiquee na nde chalyuu. Chañi tsa cha' caca jua'a.

Nhcuicha' Pablo ji'i tyuu tya'a ñati ji'i Cristo

16 ¹⁻²Lo'o tyalaa ma' Febe slo ma, chcu' tso'o ma lo'o ma' xqui'ya ycu' nu Xu'na na, ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ma, cha' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo laca ma' bi'. Tya'a na laca ma' Febe, ndyu'ni ma' cña cuentya ji'i taju ñati ji'i Cristo nu ndi'i quichi Cencrea. Ta ma na nu lyiji ji'i ma' cusu' bi', cha' cua nguxtyucua tsa ma' ji'i quiña'a tsa ñati tya tsubi' la; lo'o jua'a na', cua nguxtyucua tsa ma' jna'.

³Chcuicha' ma' ji'i Priscila lo'o Aquila, tya'a ndyu'ni na' cña ji'i Jesucristo. ⁴Cua tsubi' la hasta cua cajaa ti ycu' ngu' ngua cuentya jna', cha' ngua'ni lyaá ngu' jna' lo'o ntsu'u na' sca su cuxi tsa. Lo'o ycu' na' ndya na' xlya'be ji'i ngu' bi'; jua'a lcaa tya'a ngu' xa' tsu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo nde quichi tyijyu' la, jua'a nti' ngu', cha' ta ngu' tsa xlya'be ji'i ngu' bi'. ⁵Cuati chcuicha' ma' ji'i lcaa ñati ji'i Cristo

nu ndyu'u ti'i ca toni'i ji'i nu Aquila bi'. Lo'o jua'a chcuicha' ma ji'i Epeneto tya'a tso'o na', ngu' Asia nu clyo ngusni cha' ji'i Cristo laca yu bi'. ⁶Jua'a chcuicha' ma ji'i María, cha' ngua'ni tsa ma' cña cuentya ji'i ma. ⁷Lo'o jua'a chcuicha' ma ji'i Andrónico lo'o Junias tya'a quichi tyi na', tya'a ngutu'u na' ni'i chcu. Tyucuaa ngu' bi' laca ngu' ñati nu cua nda Cristo ji'i ndyaa, cha' ta ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' nu cua tyijyu' la; nguula tsa cña nu ngua'ni ngu' cuentya ji'i nu Xu'na na. Pana yala la ngusni ngu' bi' cha' ji'i Jesús, lo'o li' tiya' la ngusni na' cha' bi'.

⁸Lo'o jua'a chcuicha' ma ji'i lcaa ngu' tya'a nscua xtañi ngu' lo quityi re: ji'i Amplias, cha' tyaca'a tsa yu 'na xqui'ya ycu' nu Xu'na na; ⁹lo'o jua'a ji'i Urbano, tya'a ndyu'ni na' cña ji'i Jesucristo; jua'a ji'i Estaquis, la cui' jua'a tyaca'a tsa yu 'na; ¹⁰jua'a ji'i Apeles, cha' cua jlo ti' na cha' ngusni tso'o yu cha' ji'i Cristo xqui'ya lcaa cña nu ngua ji'i yu cuentya ji'i Cristo; jua'a ji'i lcaa ngu' tya'a Aristóbulo; ¹¹jua'a ji'i Herodión tya'a quichi tyi na'; jua'a ji'i lcaa ngu' tya'a Narciso nu jlya ti' ji'i ycu' nu Xu'na na; ¹²jua'a ji'i Trifena lo'o Trifosa, nu ndyu'ni tsa cña ji'i ycu' nu Xu'na na; jua'a ji'i Pérsida tya'a tso'o na', cha' quiña'a tsa cña tso'o ji'i ycu' nu Xu'na na ngua'ni ma' bi'; ¹³lo'o jua'a chcuicha' ma ji'i Rufo, sca ñati ji'i Cristo nu tso'o tsa cha' nchcui' ngu' ji'i; lo'o jua'a ji'i xtya'a Rufo, nu nguna'asi' tsa jna' ñi'ya si laca ma' xtya'a na'; ¹⁴lo'o jua'a ji'i Asíncrito, ji'i Flegonte, ji'i Hermas,

ji'i Patrobas, ji'i Hermes, lo'o jua'a ji'i lcaa tya'a ñati ji'i Cristo nu ndyu'u ti'i ca slo ngu' bi'; ¹⁵lo'o jua'a chcuicha' ma ji'i Filólogo, ji'i Julia, ji'i Nereo, ji'i nu cuna'a tya'a ngula yu, ji'i Olimpás; lo'o jua'a ji'i lcaa tya'a ngu' nu stu'ba ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo. Nti' na' cha' chcuicha' ma ji'i lcaa ñati bi' cuentya jna'.

¹⁶Nu lo'o chcuicha' ma ji'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma quityi ma ji'i tya'a ma chacuayá' ji'i Cristo. Lcaa taju ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo ca nde, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma.

¹⁷Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, lye chcu' na' lo'o ma juani, cha' tii ti ti' tyi'i ma xi, cha' ná tyu'u tucua ñati nu ta cha' cusuu ji'i ma lo'o tya'a ma, cha' ná tacu' loo ngu' bi' cha' liñi ji'i Cristo nu cua ndyuna ma. Ná xñi ma cha' ji'i ngu' bi', ¹⁸cha' si'i cña ji'i Cristo laca bi', si xa' la cha' nchcui' ngu' lo'o ma. Ndu'ni ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu nclyacua ti' ycu' ngu' cha' cua'ni ngu'. Lo'o jua'a ndyu'ni ngu' cha' quichi yaa cha' hiqee ngu' ti'i, cha' tso'o tsa ndañi cha' nu nda ngu', cha' tajua' ti nchcui' ngu'. ¹⁹Pana nu cu'ma ni, tso'o tsa nchcui' ñati cha' ji'i ma lcaa quichi, cha' tso'o tsa ndaquiya' ma cha' ji'i Cristo. Tso'o tsa nti' na' ña'a na' ji'i ma lo'o nduna na' cha' bi'; cua nti' na' cha' yala ti tyatí ti' ma cha' cua'ni ma cua ña'a ca cha' tso'o, cha' ná tyatí ti' ma tsiya' ti cha' cua'ni ma ni sca cha' cuxi. ²⁰Ná tyuu tsá lyiji cha' cua'ni tye ycu' Ndyosi ji'i nu xña'a, cha' nga'aa tyaca' cña cuxi nu ndu'ni nu xña'a bi' tsiya' ti. Cua'ni

Ni cha' t̄i ti tyi'ḷi tyiquee mā, ñi'ya ntsu'u tyiquee ycu'i' Ni; lo'o jua'a ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa tya'a mā.

²¹Lo'o Timoteo tya'a ndya'a na' cña, lo'o Lucio, lo'o Jásón, lo'o Sosípater ngu' tya'a quichi' tyi na', cua nti' ngu' chcuicha' ngu' jil'i mā.

²²Cuati lo'o na', scaranu jil'i Pablo laca na' lo'o nscua ya quityi re, Tercio naa na'; lo'o na', nti' na' chcuicha' na' jil'i mā chacuayá' jil'i ycu'i' nu Xu'na na.

²³Lo'o yu Gayo nda yu cha' lo'o na' cha' chcuicha' na' jil'i mā; la cui' to' tyi yu nda yu su tyi'ḷi na', jua'a nda yu toni'ḷi jil'i yu su tyu'u ti'ḷi ña'a taju ñati' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Cristo re. Cuati lo'o Erasto nu laca loo jil'i cñi quichi' re, nti' yu chcuicha' yu jil'i mā; la cui' ti cha' nti' Cuarto, yu tya'a na.

²⁴Bi' cha' lacua, xtyucua ycu'i' Jesucristo nu Xu'na na jil'i lcaa mā lo'o tya'a mā, ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o mā; jua'a nti' na cha' caca.

Ngusalaya' Pablo lo'o ngu'

²⁵Cua'ni tlyu na jil'i ycu'i' Ndyosi lacua. Taca jil'i Ni ta Ni juersa jil'i

mā, cha' tyi'ḷi mā ñi'ya nu nga'a cha' tyi'ḷi ti na chalyuu, si xñi tso'o na cha' jil'i Jesús. Cha' tso'o jil'i la cui' Jesucristo, bi' laca cha' nu nda na' lo'o ngu', masi tyuu tsa siyento yija ntsu'u cuatsi' ti cha' nu nchcui' ñi'ya nu cua'ni ycu'i' Ndyosi nde loo la; ²⁶pana juani cua ngulu'u tso'o Ni cha' bi' jil'na. Bi' cha' nga'a cha' cañi cha' jil'i Cristo tyucui ña'a lo yuu chalyuu su ndi'ḷi ñati' ña'a cuayá' cuna lcaa ngu' xa' tsu', cha' taca xñi ngu' cha' jil'i sca ti ycu'i' Ndyosi, cha' taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' Ni. La cui' cha' bi' laca nu cua nscua lo quityi jil'i ycu'i' Ndyosi, nu nguscua jyo'o cusu' ñi'ya caca cha' nde loo la. Ngua ti' ycu'i' Ndyosi cha' caca cha' bi', bi' cha' jua'a ndyaca juani; ycu'i' Ndyosi laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i Ni tsiya' ti.

²⁷Sca ti ycu'i' Ndyosi jlo ti' lcaa cha', bi' cha' lcaa tyempo ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu na jil'i ycu'i' Ni chacuayá' jil'i Jesucristo. Jua'a nti' na cha' caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Corinto

1 Pablo laca na' nu nscua quityi re, lo'o jua'a stu'ba ti ntucua na' lo'o Sóstenes tya'a ndyu'ni na' cña. Chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ñati. ²Nscua na' quityi re cha' caa slo cu'ma, ngu' taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i ma nde quichi Corinto. Xqui'ya Jesucristo cua ngusubi Ni ji'i ma, lo'o juani laca ma ñati ji'i ycuí' Ni; nga'a cha' tyi'u ti' ma ji'i Ni lcaua ti lo cña nu ndu'ni ma su ndi'i ma chalyuu. Stu'ba cha' ji'i ma lo'o cua ña'a ca ñati nu ndu'ni tlyu ji'i Jesucristo nu Xu'na na tyucui ña'a chalyuu, cha' ñi'ya laca Ni Xu'na na, jua'a laca Ni Xu'na ngu' bi'. ³Ndi'ya nti' na: cha' ña'a ti cua'ni ycuí' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

**Lcaa cha' tso'o nu caja
ji'na xqui'ya Cristo**

⁴Lcaa tsã nda na' xlya'be ji'i ycuí' Ndyosi xqui'ya cu'ma, cha' cua nda Ni cha' tso'o lo'o ma xqui'ya Jesucristo.
⁵Ntsu'u tsa cha' nu cua nda ycuí'

Ndyosi lo'o ma, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Cristo; bi' laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma juani. Bi' cha' cua jlo tso'o ti' ma lcaa cha' nu ji'i Jesús, lo'o jua'a nhca ji'i ma nchcui' ma cha' bi' lo'o ñati. ⁶Jua'a nhca cuayá' ti' xa' ñati cha' liñi laca cha' nu ngusñi ma ji'i Jesús, cha' cua na'a ngu' lcaa cña nu ndu'ni ma su ndi'i ma chalyuu. ⁷Ná sca cha' lyiji ji'i ma ne' cresiya ji'i ma; lcaa cña nhca ji'i ma tyempo juani, xqui'ya cha' ndu' tsa ti' ma cha' caa Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya'. ⁸Ycuí' Jesús laca nu cua'ni cha' tyanu tachaa cha' ne' cresiya ji'i ma ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'i ma. Lo'o li' ná ntsu'u qui'ya nu sta ycuí' Ndyosi hichu' ma lo'o caa Jesucristo nu Xu'na na cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu. ⁹Ycuí' Ndyosi ndu'ni cña, lcaa cña nu cua nacui' Ni cha' cua'ni Ni; bi' laca nu ngusubi ji'i ma cha' caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na, nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi.

**Tsa cla'be ti ngu' nchcui'
ngu' tsaca cha'**

¹⁰Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, chcui' na' lo'o cu'ma juani

chacuayá' jil'i ycuil' Jesucristo nu Xu'na na, cha' caca stu'ba cha' jil'i lcaa cu'ma lo'o tya'a ma, cha' ná chcuil' ma tucua lo cha'. Tso'o ti tyil'i ma lo'o tya'a ma, sca ti cha' culacua ti' ma, sca ti cha' tyu'u tyiquee ma. ¹¹Tsubi' ti ngujui cha' jna', nu lo'o nacuil' ngu' tya'a Cloé 'na cha' ntsu'u tsa cha' cusuu jil'i ma lo'o tya'a ma, cha' ná stu'ba cha' jil'i ma lo'o tya'a ma; ¹²xa' ña'a nchcuil' sa scaa ma. Ntsu'u sca taju jil'i ma nu nacui: "Jil'i Pablo ngusñi ya cha'"; chaca taju jil'i ma nacui: "Ñati jil'i Apolos laca ya"; jua'a tya xa' la ngu' taju jil'i ma nacui ngu': "Ñati jil'i Pedro laca ya"; jua'a tya xa' la ngu' nacui: "Ñati jil'i Cristo laca ya". ¹³¿Ha tyuu tya'a nu laca Cristo ntsu'u chalyuu cha' cua'ni lyaá jil'i ma lacua? ¿Ha jna' nu ngujui' ca'a ngu' 'na lo crusi cha' cajaa na' xqui'ya cu'ma? ¿Ha cuentya jna' cua ntyucuatya ma? ¹⁴Ni tsaca ma ná ntyucuatya na' jil'i ma. Tso'o jua'a nti' na' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi cha' si' na' laca nu ngua'ni jil'i, masi ntsu'u tucua tya'a ti ngu' nu cua ntyucuatya na' jil'i, yu Crispo lo'o yu Gayo. ¹⁵Ná ca ñacuil' ngu' cha' cua ntyucuatya ma cuentya jna' lacua. ¹⁶Tyu'u cha' clyu ti' jil'i ma, ndyil'u ti' na' cha' lo'o jil'i yu Estéfanos, lo'o jil'i ngu' tya'a ndil'i yu, cua ntyucuatya na' jil'i ngu' bi'; pana ná ntsu'u ti' na' si' cua ntyucuatya na' jil'i xa' la ngu'. ¹⁷Si'i cha' tyucuatya na' jil'i ñati' nda ycuil' Ndyosi cña 'na lijya; cua ngulo Ni cña 'na cha' tsa'a chcuil' cha' tso'o nu ntsu'u jil'i Jesús lo'o ñati. Si'i na lijya na' lo'o quiña'a tsa cha' nu culo hique ti na', ñi'ya nchcuil' ñati chalyuu nu nchca tsa jil'i; si jua'a,

ná ca cuaya' ti' ñati ñi'ya ngua cha' tlyu nu ngua'ni Cristo lo'o ngujui yu lo crusi.

Cristo ntucua suu lcaa cha' nu cua nti' ycuil' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na jil'i

¹⁸Ñati nu ngunu'u chalyuu jil'i xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu', ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' tsiya' ti; na nxyí lo'o ti ngu' jil'na si chcuil' na lo'o ngu' ñi'ya ntsu'u cha' jil'i Cristo, cha' ngujui yu lo crusi xqui'ya na cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'na. Pana nu na ni, nu clyaa na jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'na xqui'ya Cristo, tlyu tsa cña ngua'ni ycuil' Ndyosi, jua'a nti' na. ¹⁹Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' jil'i ycuil' Ndyosi nu nchcuil' ndi'ya:

Cua'ni tye na' jil'i lcaa cha' nu nchcuil' ñati nu nchca tsa jil'i, nacui ycuil' Ndyosi.

Nga'aa taquiya' na' jil'i cha' nu nclyo hique ti ñati nu ngua tsa'a tso'o ti, nacui Ni.

²⁰¿Ni cña tso'o cuentya jil'i ycuil' Ndyosi ndu'ni ñati nu nchca tsa jil'i lacua? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu ngua tsa'a tso'o ti? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu nchca tsa nchcuil' lacua? Sca ti nde chalyuu cua'nijo'o cña bi' jil'i ngu'. Cua nacui ycuil' Ndyosi jil'na cha' ná tso'o tsiya' ti sca cha' nu ngua tsa'a ñati chalyuu ti, cha' tonto laca bi'. ²¹Ngua'ni Ni cha' ná cña ñi'ya tyuloo ñati chalyuu jil'i Ni cha' hique ti ngu'; jua'a tso'o la, ngua ti' ycuil' Ndyosi. Pana ndu'ni lyaá Ni jil'i ñati nu xñi cha' jil'i Ni; la cui' cha' nu ndacha' na jil'i ngu', masi cha' tonto nchcuil' na, nacui ngu' li'.

²²Cua nti' ngu' judío cha' cua'ni na sca cha' tlyu slo ngu', cha' jlyá ti' ngu' cha' nu chcui' na lo'o li'; cuati nu ngu' xa' tsu' ni, cua nti' ngu' cha' tso'o tsa jlo ti' na lcaa cha' lo'o chcui' na lo'o ngu'. ²³Pana nu na ni, ndacha' na jil'i ngu' cha' jil'i Cristo nu cua ngujui lo crusi cha' cua'ni lyaá jil'na. Li' chiya'a nti' ngu' judío lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' na re; lo'o jua'a ngu' xa' tsu', cha' tonto nchcui' na nti' ngu' bi', si'i cha' bi' tsiya' ti nti' ngu' bi'. ²⁴Pana xa' ña'a nti' lcaa tya'a na nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jil'na, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'. Sca ti cha' jil'i Cristo nchcui' na, cha' jil'i ycuí' Cristo ntsu'u lcaa chacuayá, lcaa cha' tso'o nu cua nti' ycuí' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na. ²⁵Tso'o tsa ndyu'u cua ña'a ca cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi, masi ñacuí ñati' chalyuu cha' tonto tsa laca cha' bi'; pana cuxi la ndyu'u lcaa cha' tlyu nu nda ñati' chalyuu nu nchca tsa jil'i, nti' ngu'. La cui' jua'a nguula la cña ndyaca, cua ña'a ca cña nu ndu'ni ycuí' Ndyosi, masi ñacuí ngu' cha' ná nchca jil'i Ni; pana cuxi la cña ndyaca nu ndu'ni ycuí' ca ñati'. ²⁶Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, tyi'u ti' ma juani ñi'ya ña'a ñati' ngua ma tya clyo, nu lo'o ngusubi ca ti Ni jil'i ma: sca tucua ti ma nu nchca tsa jil'i ma; si'i ñati' tlyu laca ma, si'i ñati' culiya' laca ma su ndi'i ma chalyuu, sca tucua ti cu'ma nu tso'o laca xi jil'i ma. ²⁷La cui' cu'ma nu nacuí ngu' cha' ná tso'o ma tsiya' ti, nu juani laca ma ñati' nu nti' la ycuí' Ndyosi jil'i. Jua'a cua nti' ycuí' Ndyosi ta cha' tyuju'u ti' jil'i ñati' nu nchca tsa chcui', nti'

ycuí' ngu'; bi' cha' cua ngusubi Ni jil'i cu'ma, masi ñati' ti' laca ma. Lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' tyuju'u ti' ñati' nu tlyu tsa cña nchca jil'i, nti' ycuí' ngu'; bi' cha' ngusubi Ni jil'i cu'ma nu ná nchca lye jil'i ma. ²⁸Ndu'ni Ni cha' nga'aa nchca chcui' tsiya' ti nu ñati' nu ndulo tsa jil'i ycuí' ca; bi' cha' nsubi Ni jil'i ngu' ti'i, nsubi Ni jil'i ngu' nu nxyi' lo'o ñati' jil'i, nsubi Ni jil'i ngu' nu ná sca na ntsu'u jil'i tsiya' ti, bi' ngu' laca nu nsubi ycuí' Ndyosi jil'i cha' caca ngu' ñati' jil'i. ²⁹Jua'a ca cuayá' ti' lcaa na cha' ná tso'o si cua'ni tyucuaa ti' na jil'i tya'a ñati' na, si ndube ti' na jil'i ycuí' Ndyosi. ³⁰Ndi'ya laca cha': cua nacuí ycuí' Ndyosi cha' caca stu'ba cha' jil'na lo'o Jesucristo, lo'o jua'a cua nda Ni jil'i Jesucristo jil'na. Masi ná nchca jil'na, pana nu Jesucristo ni, lcaa cha' nchca jil'i ycuí'. Xqui'ya nu Jesús bi' nchca tso'o cresiya jil'na ñati' cuxi na cuentya jil'i ycuí' Ndyosi; xqui'ya Jesús taca caca na ñati' jil'i ycuí' Ndyosi, cha' Jesús laca nu ngua'ni lyaá jil'na jil'i nu cuxi. ³¹Bi' cha' cua'ni na ndi'ya, ñi'ya nu nscua lo quityi cusu': "Si nti' na chcui' na lo'o xa' ñati' cuentya jil'i sca cha' tlyu, li' tso'o la si chcui' na jil'i cha' tlyu nu ngua'ni ycuí' nu Xu'na na". Jua'a nacuí quityi bi'.

**Ni cha' laca ngujui' ca'a
ngu' jil'i Cristo lo crusi**

2 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, tyi'u ti' ma ñi'ya ngua'ni na' tya clyo, lo'o ndyalaa na' su ndi'i ma cha' chcui' na' lo'o ma cha' tso'o nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o na, cha' jil'i Jesucristo bi'; ná quiña'a tsa cha' tucui nchcui'

na' lo'o cu'ma li', si'i cha' nechca tsa na' nechcui' na' lo'o cu'ma li'.
²Laja lo'o nguti'i na' quichi' tyi ma, ngüñi ti' na' cha' ná ta na' xi xa' la cha' lo'o ma tsiya' ti; sca ti cha' ji'i ycu'i Jesucristo, la cui' Cristo nu ngujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi, tsa bi' ti cha' nechcui' na' lo'o ma li'.³Lo'o ndyalaa na' su ndi'i ma, nguna'a tya ti' na' ndu na' li'; nechca tya na' cha' ngulacua tsa ti' na' ni cha' xacui ma 'na li'.⁴Lo'o nda na' cha' bi' lo'o ma, ná ngulana na' quiña'a tsa cha' nu tyu'u tu'ba na', ná ngua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nechca tsa chcui'. Pana cua nda ycu'i Ndyosi juersa jna'; cua nechcui' na' lo'o ma lcaa cha' nu cua nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o na', cha' caca cuayá' tso'o ti' ma.⁵Xqui'ya cña nu ngua'ni ycu'i Ndyosi, bi' cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesús li'; si'i xqui'ya sca cha' nu ngulo hique ti na' cha' nechca tsa jna'.

**Sca cha' tso'o nu nti' ycu'i'
 Ndyosi chcui' Ni lo'o ñati**

⁶Masi jua'a, cua ntsu'u cha' tso'o nu nechcui' na lo'o ñati nu nduna tso'o cha' ji'i ycu'i Ndyosi; cha' nu ngua'ya hique ycu'i Ndyosi laca cha' bi', si'i sca cha' nu jlo ti' ñati chalyuu. La cui' ti ná jlo ti' nu laca loo chalyuu cha' bi', masi cua lijya tye cha' culo ngu' bi' cña.⁷Cua nda ycu'i Ndyosi cha' tso'o bi' lo'o na cha' chcui' na lo'o ñati. Bilya caca cuayá' ti' ñati chalyuu ji'i cha' bi' tya sa'ni la, cha' ná nti' Ni cha' cuna ñati nu ngua li'. Pana tya lo'o bilya tya' chalyuu, tya li' ngulacua ti' Ni ñi'ya nu cua'ni Ni; ngua ti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni

ji'na lo'o xñi na cha' ji'i Jesús. Tlyu tsa cha' tso'o caca ji'na li'.⁸Ni sca ñati nu laca loo chalyuu, ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi'. Si ngua jlo ti' ngu' cha' bi', ñi'ya nu ngua ti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni Ni, ná ngujui'i ca'a ngu' bi' ji'i Jesús lo crusi li', ycu'i Jesús nu Xu'na na nu tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i.⁹Ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cusu', jua'a laca cha' bi'. Ndi'ya nechcui' quityi bi':

Cua ngua'ni cho'o ycu'i Ndyosi cha' tso'o nu tyacua ji'i ñati nu ntsu'u tyiquee ji'i ycu'i Ni; laca bi' cha' nu bilya ña'a ñati chalyuu ji'i, cha' nu bilya cuna ñati ji'i,
 ni ná ngulacua ti' ngu' cha' caca cha' bi'.

¹⁰Pana nu na, ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua ngulu'u Ni ji'na ñi'ya caca cha' tso'o bi' xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na. Tso'o tsa ndacha' loo Xtyi'i ycu'i Ni ji'na lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ycu'i Ndyosi cha' cua'ni Ni nde chalyuu, tso'o tsa jlo ti' na cha' bi' xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni.

¹¹Nu ñati chalyuu na ni, hique ti na ntsu'u co'o lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na; sca ti ycu'i na lo'o ycu'i Ndyosi caca jlo ti' na lcaa cha' nu nclyacua ti' na. Lo'o jua'a laca ycu'i Ndyosi, sca ti Xtyi'i ycu'i Ni jlo ti' lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee Ni.
¹²Si'i sca cui' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu ti laca Xtyi'i nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na juani; na cua nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni ji'na, cha' cua ngusñi na cha' ji'i Ni. Lo'o jua'a xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni caca cuayá' ti' na lcaa cña tso'o nu ndu'ni Ni

ne' cresiya ji'na. ¹³Nu lo'o cacha' na cha' tso'o nu ji'i ycu'i Ndyosi bi' ji'i ñati' ji'i ycu'i Ni, nu ngu' nu ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'i, li' clyana na sca cha' nu chcu'i na, sca cha' nu ta Xtyi'i ycu'i Ni lo'o na; ná clyana na quiña'a tsa cha' chcu'i na ñi'ya nu ndu'ni ñati' nu nchca tsa ji'i ycu'i ca ngu'.

¹⁴Pana ñati' nu ná stu'ba cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi ni, ná taca ca cuayá' ti' ngu' bi' ni sca cña nu ndu'ni ycu'i Ndyosi cuentya ji'i Xtyi'i ycu'i Ni; ná nchca ca cuayá' ti' ngu' bi' ji'i cha' bi' tsiya' ti. Sca ti si ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, li' caca cuayá' ti' na ni cha' laca bi', bi' cha' ná sca cha' laca nti' ngu' bi'. ¹⁵Taca ca cuayá' ti' na ñi'ya ndyu'u lcaa cha' si cua ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, lo'o li' ná taca xacui' ngu' xi xa' la cha' ji'na. ¹⁶Ndi'ya nscua lo quityi' ji'i ycu'i Ndyosi: “¿Tilaca nchca cuayá' ti' ni cha' laca nu nda'ya hique ycu'i Ndyosi? ¿Ha caca ji'na ta na sca cui' lo'o Ni?” nacui' quityi'. Pana nu na ni, xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi cua ngujui cha' ji'na ni cha' laca nu nclyacua ti' ycu'i Cristo.

Sca ti cña ji'i ycu'i Ndyosi ndu'ni ca ta'a ngu' nu ngulu'u cha' ji'i Jesús

3 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi, tyucui tyempo lo'o nguti'i na' ca slo ma' nu ngua tya li', ná ngua 'na chcu'i na' lcaa cha' nu ngua ti' na' chcu'i lo'o ma', cha' bilya xñi tso'o ma' cha' ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu nda Ni ji'na. Xti ti cha' nchcu'i na' lo'o ma' li', cha' ña'a ti cuxi ti ngulacua ti' ma'. Ñi'ya laca nu sube cuañi', jua'a

ngua cu'ma, cha' bilya xñi tso'o ma' cha' ji'i ycu'i Ndyosi; ²bi' cha' tiya' ti ngulu'u na' scaa cha' ji'i ma'. Ñi'ya laca lo'o sca cubi' cuañi', styi' xtya'a ti ntyi' cubi' bi', cha' ná nchca cacu tso'o; jua'a ngua cu'ma, cha' ná ngua cuna tso'o ma' scaa cha'. Masi juani tya lyiji cua'ni yala ma' cha' ca tsa'a tso'o ma', ³cha' ña'a ti tya ndiya la ti' ma' ña'a cha' cuxi nu ndyu'ni ñati' chalyuu. Nu lo'o liye' ti' ma' ji'i tya'a ñati' ma', nu lo'o lye nxuu tya'a ma', tyaca' tyijyu' cha' ndiya la ti' ma' cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. Tya ndu'ni ma' ñi'ya nu ndu'ni ñati' cuxi. ⁴Nu lo'o ñacui' sca ngu' tya'a ma' cha' ndi'ya: “Ñati' ji'i Pablo laca ya”, cuati ñacui' xa' la ngu' tya'a ma' cha' ndi'ya: “Ñati' ji'i Apolos laca ya”, ñi'ya ndu'ni ñati' cuxi, jua'a ndu'ni ma' li'.

⁵¿Tilaca laca nu Apolos bi' lacua? ¿Tilaca laca na' lacua? ¿Ha si'i cña ji'i ycu'i Ndyosi ndyu'ni ca ta'a ya? ¿Ha si'i xqui'ya cha' nda ya cha' lo'o ma', bi' cha' ngusñi ma' cha' ji'i Cristo li'? Cua laca cña ndyu'ni scaa ya, la cui' cña ñi'ya nu cua nda ycu'i nu Xu'na na cha' cua'ni ya. ⁶Ñi'ya laca sca ñati' nu cataa sca si'yu, lo'o li' chaca laca nu su'ba hitya suu na cuiñii bi', jua'a laca cuare lo'o ma'; na' laca nu yaa ndacha' na' cha' bi' ji'i ma' su clyo, lo'o tiya' la li' ñaa Apolos nda la cha' bi' lo'o ma'. Pana sca ti ycu'i Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyanu tso'o cha' bi' ne' cresiya ji'i ma'; ⁷ná ndu'ni cha' tilaca laca nu cua nda cha' bi' lo'o ma' tya clyo la, ná ndu'ni cha' tilaca laca nu tya nda la cha' bi' lo'o ma' ca tiya' la. Sca ti ycu'i Ndyosi laca nu ndulo tsa cha' ji'i, cha' ycu'i Ndyosi laca

nu ndu'ni cha' tyanu tachaa cha' jil'i Ni ne' cresiya jil'i ma. ⁸Sca ti cuayá' ndu'ni ya lo'o tya'a ya, masi nda ya cha' lo'o cu'ma su clyo, masi nclyu'u tso'o la ya cha' bi' jil'i ma ca tiya' la. Ycui' Ndyosi ni, tya ta la Ni cha' tso'o jil'i ya, tsa ña'a nu ndyu'ni tso'o ya cña jil'i Ni. ⁹Tya'a ndyu'ni ya cña jil'i ycu' Ndyosi laca cuare; lo'o cu'ma ni, ndu'ni Ni cña ne' cresiya jil'i ma, cña jil'i ycu' Ndyosi laca bi'.

Lo'o jua'a taca ta na' chaca cuij lo'o ma juani: ñi'ya si laca ma sca ni'i tonu, jua'a laca ma cuentya jil'i ycu' Ndyosi; ¹⁰lo'o na', ñi'ya nti' sca cuityi ni'i cuentya jil'i ycu' Ndyosi, jua'a laca na' lo'o cu'ma, laja lo'o nclyu'u na' jil'i ma cha' jil'i ycu' Ni. Ndi'ya ndyu'ni na' lo'o ma: ñi'ya nti' si cua ngusta tso'o na' quiya' sca ni'i, lo'o li' ndyalaa xa' la ngu' cuityi cha' cua'ni lyiji ngu' cha' tya' ni'i bi', bi' laca ñati nu tya'a ndya'a na' cña nu cua ngulu'u tso'o la jil'i ma. Lcaa ngu' cuityi nga'a cha' culacua ti' clyo ñi'ya ña'a xana tya' ni'i; lo'o jua'a lcaa ya tya'a ndyu'ni ya cña, nga'a cha' cui'ya tso'o ya cuentya ñi'ya nu caca culu'u tso'o la ya cha' bi' jil'i ñati. ¹¹Jua'a laca cha' lacua: cua laca ngusta ycu' Ndyosi jil'i Jesucristo, cha' sca ti yu bi' caca suu lcaa cha' bi', cha' ycu' Jesús laca nu ntucua quiya' cha' nu cua ngusni na jil'i ycu' Ndyosi Sti na; nga'aa ntsu'u xa' la jo'ó xa' la ñati nu laca suu cha' bi'. ¹²Ntsu'u ngu' tya'a na nu nclyu'u tso'o la jil'i lcaa tya'a na, ñi'ya nti' si cuiñá chca ngu' sca ni'i tso'o, ñi'ya laca si tya' ni'i bi' masi lo'o oro, masi lo'o plata, masi lo'o quee ndubi nu quiña'a tsa nga'a

tya' ni'i bi'. Pana ntsu'u xa' la ngu' tya'a na nu cuxi la nclyu'u jil'i tya'a, ñi'ya laca si cuiñá chca ngu' sca ni'i yaca ti, nu canta' ti tya' lo'o quii lo'o quixii ti. ¹³Tiya' la li' lo'o caa Jesucristo chaca quiya' cha' cua'ni cuayá' jil'i ñati chalyuu, li' quijeloo cha' jil'i ycu' Ndyosi ñi'ya ña'a cña nu ngua'ni scaa ngu'. Tsa bi' tsa cña nu ngua'ni scaa ñati lo sca quii' tlyu, cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i; si tyaqui cña bi', ná tso'o ngua cña bi' li'; si ná tyaqui, li' caca cuayá' ti' Ni cha' tso'o tsa cña bi' li'. ¹⁴Nu lo'o talo cña nu ngua'ni sca ñati lo'o cua ndyaa lo quii' bi', li' ta Ni cha' tso'o nu tyacua jil'i ñati bi'. ¹⁵Cuati ñati nu tyaqui cña jil'i lo quii' bi', nga'aa ña'a ngu' jil'i li'; chcuna' cña bi' tsiya' ti. Pana tya culaá Ni jil'i ngu' bi', masi tya xi tya lyiji cha' tyaqui ycu' ngu'.

¹⁶⁻¹⁷Nu laa tlyu su ndu'ni tlyu ngu' judío jil'i ycu' Ndyosi tyaca'a tsa jil'i Ni laca bi', cha' cuentya jil'i Ni ndya' ni'i bi'; tyaala tsa ycu' Ni si cua'ni ñu'u ñati jil'i laa bi'. Lo'o cu'ma ni, tyucui ña'a taju cu'ma nu ngusni ma cha' jil'i Cristo, tyaca'a tsa ma cuentya jil'i ycu' Ndyosi; na cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i ma. Lo'o jua'a cua'ni tye ycu' Ni jil'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni ñu'u tyucui jil'i sca ñati nu tya'a ngusni na cha' jil'i Jesús.

¹⁸Cua ngusni na cha' jil'i Cristo, bi' cha' tso'o la si ná cñilo'o na jil'i ycu' ca na cha' ngua tsa jil'i na, ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu nu ngua tsa jil'i ngu'. Ná tso'o si jua'a nclyacua ti' na; nga'a cha' culacua ti' na cha' ná ngua jil'i na tsiya' ti, lo'o li' taca cua'ni ycu' Ndyosi cha' ca'ya sca

cha' liñi hique na. ¹⁹Masi ndu'ni ñatĩ chalyuu cha' ngua tsa jil'i, cha' tso'o tsa ncliyacua ti' ngu', si'i jua'a nti' ycuil' Ndyosi ña'a Ni jil'i ngu' bi'; ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñatĩ chalyuu nti' Ni. Cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya: “Ndu'ni ycuil' Ndyosi cha' quichĩ yaa cha' hique ñatĩ chalyuu, masi tso'o tsa ndu'ni ngu' nti' ngu'”, nacuil' lo quityi. ²⁰Lo'o ndi'ya laca cha' nu nscua chaca se'i lo quityi bi': “Cua jlo ti' ycuil' Ndyosi cha' ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñatĩ chalyuu nu nchca tsa jil'i ndu'ni”. ²¹Bi' cha' nga'aa cua'ni tyixi ma lo'o tya'a ma, nga'aa tyu'u lca'a tsa ma jil'i sca ti ñatĩ tya'a ya. Cuentya jil'i cu'ma laca cua ña'a ca tya'a ndyu'ni ya cña, ²²masi na', masi Apolos, masi Pedro; lo'o jua'a cuentya jil'i cu'ma laca cua ña'a ca cha' nu ndyaca nde chalyuu, masi lu'ú na, masi cua ngujui na, masi sca cha' nu ndyaca juani, masi sca cha' nu caca tyempo nde loo la; cuentya jil'i cu'ma laca lcaa cha' nu ndyaca nde chalyuu lacua. ²³Pana cu'ma ni, cuentya jil'i Cristo laca ma; lo'o nu Cristo bi', cuentya jil'i ycuil' Ndyosi laca Ni.

Cristo laca nu nda cña bi' jil'i Pablo lo'o jil'i tya'a ndya'a yu cña

4 Nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' cña jil'i ycuil' Cristo ndyu'ni ya. Na ndi'ya lo ya cña cha' culu'u ya jil'i ñatĩ lcaa cha' nu cua ngulu'u ycuil' Ndyosi jil'i ya; sca cha' nu bilya cuna ñatĩ chalyuu tsiya' ti, bi' laca cha' nu culu'u ya jil'i ngu'. ²Lo'o ñatĩ nu cui'ya loo sca cña ni, lcaa tsã nga'a cha' tyi'u ti' ngu'

jil'i lcaa cña nu culo xu'na ngu' jil'i ngu'. ³Cuentya jna', ná ntsii na' jil'i ma, ná ntsii na' jil'i cua ña'a ca cha' nu chcui' ma jna'; masi chcui' cua ña'a ca ñatĩ chalyuu jna', ná ntsii na' jil'i ngu' tsiya' ti. Ná sca cha' cuxi ntsu'u jna' si nti' ngu' sta ngu' qui'ya 'na, nti' na'; ⁴lo'o jua'a cuentya jil'i ycuil' Ndyosi, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni na', nti' na'. Pana ná ñacuil' na' cha' ná ntsu'u cha' sta Ni qui'ya 'na tsiya' ti, sca ti ycuil' Ndyosi nu Xu'na na taca cua'ni cuayá' Ni jna' ca lo'o tye chalyuu. ⁵Lo'o jua'a cu'ma, ná yala tsa clyacua ti' ma cha' sta ma qui'ya jil'i sca ñatĩ; jatya ma ña'a cuayá' caa ycuil' nu Xu'na na, bi' laca nu cua'ni cuayá' jil'i ca ta'a na. Li' culotu Ni jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya ji'na, masi sca cha' nu ná nti' na cacha' na jil'i tya'a ñatĩ chalyuu na. Jua'a cacha' Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i lcaa ñatĩ chalyuu, lo'o li' ta Ni nu tso'o ji'na, cua ña'a ca cha' tso'o nu ñacuil' Ni cha' tyacua jil'i scaa na.

⁶Nhcui' na' cha' bi' lo'o cu'ma cha' taca tyi'i tso'o ti ma. Cua nchcui' tsa na' jil'i tyucuaa ya, na' lo'o Apolos, cha' taca culacua xi ti' ma ñi'ya ntsu'u cha' jil'i ya; jua'a caca cuayá' ti' ma cha' ná tso'o xñi ma xi xa' la cha', nu si'i ñi'ya nu nscua lo quityi cha' jil'i ycuil' Ndyosi. Ná tso'o cha' chcui' tso'o ma lo'o sca yu tya'a ya nu lca'a tsa ma jil'i, lo'o li' cua'ni xña'a ma lo'o chaca yu tya'a ya. ⁷¿Ni cha' laca cha' ndulo tsa cha' jil'i ycuil' ma cuentya jil'i ma, pana ná ndube ti' ma jil'i xa' ñatĩ? Ycuil' Ndyosi cua nda lcaa na nu ntsu'u jil'i ma, lcaa cña nu nchca

ji'lí mǎ; bi' cha' lacua ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' mǎ ji'lí tya'a mǎ. Si'í xqui'ya cña nu ndyu'ni ycuí' mǎ ngutsa'a chalyuu ji'lí mǎ, xqui'ya ycuí' Ndyosi cua laca mǎ ñi'ya nu laca mǎ juani.

⁸Ndu'ni mǎ cha' ndulo tsa cha' ji'lí ycuí' mǎ, nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'lí mǎ tsiya' ti, nti' mǎ; ndyu'ni mǎ ñi'ya nu ndu'ni ngu' culiya', ndi'í mǎ ñi'ya ndi'í nu laca loo chalyuu. Lo'o cuare ni, si'í ñati' tlyu laca ya, nti' mǎ. Pana si chañi cha' laca mǎ loo ji'lí ya, ¿ha ná ta mǎ chacuayá' masi caca stu'ba xi cha' ji'lí ya lo'o mǎ li', cha' lo'o ya caca ya ñati' tlyu li'?

⁹Nti' na' cha' cua nguxtyanu ycuí' Ndyosi ji'lí cuare, masi clyo ngulo Ni cña ji'lí ya cha' tsa ya tyijyu' cha' chcuí' ya cha' ji'lí Ni; pana nu juani tyanu chu' la ya ji'lí lcaa ngu' tya'a na, ñi'ya laca preso nu tyiquee' ntajatya cha' cujuui ngu' ji'lí. Cua laca ya sca cuxe', masi ña'a ñati' chalyuu ji'lí ya, masi xca nu ntsu'u ji'lí ycuí' Ndyosi nde cua ña'a ji'lí ya.

¹⁰IXqui'ya ycuí' Cristo tonto tsa ya tu'ni! Lo'o cu'mǎ ni, nti' mǎ cha' tso'o tsa jlo ti' mǎ cha' ji'lí Cristo. iXti la cña nchca ji'lí cuare, nguula la cña nchca ji'lí cu'mǎ nti' mǎ!

iChiya'a la ndu'ni ngu' lo'o cuare tu'ni; chi' la ndu'ni ngu' loo cu'mǎ!
¹¹Masi la cui' tyempo juani ti ntsu'u quiya' lo'o ná ndyiji na cacu ya, ná ndyiji na co'o ya, masi late' cusu lacu' ya ntsu'u quiya'; ntyiji'í ngu' ji'lí ya, ni ná ntsu'u tyi cua, xcui' na ndya'a yu'u ti ya. ¹²Ti'í tsa cña nu ndu'ni ya cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u ji'lí ya chalyuu. Nu lo'o ti'í tsa cha' nu nda ngu' lo'o ya, ná nsacui tu'ba ya ji'lí ngu'; tso'o ti nchcuí' ya

lo'o ngu' li'. Lo'o ndu'ni lya' ti' ngu' ji'lí ya, ndalo ya li'; ná nsacui ya' ya ji'lí ngu' tsiya' ti. ¹³Masi chiya'a tsa nchcuí' ngu' lo'o ya, ndalo tyiquee ya ji'lí ngu' li', nxaala' ya cha' ji'lí ngu'. Masi juani ña'a ti tya ndyu'ni cuxi ñati' lo'o cua, ñi'ya si laca ya nana' nu ndyanu lo hitya yuu; ñi'ya nti' sca nguti nu nchcuaa ngu', jua'a laca ya cha' ná ntsu'u cuentya ya tsiya' ti, ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'.

¹⁴Lo'o nscua na' quityi re, ná nti' na' cha' ca tyuju'u ti' mǎ; tsa bi' ti cha' nti' na' cha' cua'a na' ji'lí mǎ cha' ná cua'ni tyixi mǎ lo'o ya. Na tyaca'a cu'mǎ jna' ñi'ya si laca mǎ sñi' na'. ¹⁵Ntsu'u tsa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu taca xtyucua ngu' ji'lí mǎ, pana sca ti na' ndu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni sti mǎ, cha' ndye ndacha' na' cha' tso'o nu cua nda Jesucristo lo'o na ji'lí mǎ; xqui'ya na' ngusñi mǎ cha' ji'lí Jesús. ¹⁶Bi' cha' juani nchcuí' tsa na' lo'o mǎ cha' cua'ni mǎ ñi'ya nu cua na'a mǎ cha' ndu'ni na'.

¹⁷Juani nda na' ji'lí yu Timoteo lijya yu ca su ndi'í mǎ, cha' laca nu Timoteo bi' ñi'ya laca sca sñi' na', cha' tyaca'a tsa yu 'na; jua'a tso'o tsa ngusñi yu cha' ji'lí Jesucristo. Lcaa se'í su ndya'a na' slo taju ñati' ji'lí Jesús nu ndi'í sca quichi, ca bi' nclyu'u na' ña'a cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni na chalyuu nu lo'o cua ngusñi na cha' ji'lí Jesucristo; jua'a ndu'ni na' tyucui tyempo xqui'ya Jesucristo. Lo'o Timoteo cacha' yu ji'lí mǎ cha' jua'a ndu'ni na'. ¹⁸¿Ni cña ndu'ni xi ngu' tya'a mǎ nu lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ji'lí tya'a mǎ? Ná caa na' ca quichi Corinto slo mǎ, nti' mǎ. ¹⁹Pana ná cube ti' mǎ, caa

na' yala ti ca su ndi'i mā chacuayá' jii' ycuí' Ndyosi nu Xu'na na. Lo'o li' quijeloo cha' jii' mā jna', nu lo'o ña'a na' ñi'ya ndyu'ni nu ngu' tyixi bi'; si'i na ntucuá na' jii' ngu' xqui'ya cha' nu nda ti ngu' bi' li'. ²⁰Ná taca tyatí yu'u na cha' jii' ycuí' Ndyosi cha' laca Ni loo jii'na si na nechui' ti na cha' jii' Ni; na cua nti' Ni cha' cua'ni na cña jii' Ni, tsa ña'a cña nu ndu'ni ycuí' Ni. ²¹Cua jlo ti' na' cha' tso'o la caca jii' mā si tso'o ti tyu'u tyiquee na' ña'a na' jii' mā lo'o tyalaa na' ca slo mā; tso'o la si tso'o ti chcuí' na' lo'o cu'mā li'. Ná tso'o ca ti' mā si ta na' cha' cusuu lo'o mā li'.

Nga'a cha' culo'o ngu' jii' tya'a ngu' nu ngua'ni cha' cuxi

5 Cua ngujui cha' 'na, cua ndyuna na' cha' suba' tsa ngua'ni sca ñati' tya'a ngusñi mā cha' jii' Jesucristo; ngua'ni yu sca cña nu cuxi tsa. Pana ni ngu' xa' tsu', ná ndu'ni ngu' tsa lo cua cha' cuxi, masi ná ndaquiya' ngu' jii' ycuí' Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya cña ngua'ni yu: ngua'a yu lo'o xtya'a miña'a yu. ²Lo'o ña'a ti tya ndu'ni tyucuaa ti' mā jii' tya'a mā, masi nga'a cha' ca xñi'i tsa ti' mā xqui'ya cha' cuxi bi'. Nga'a tsa cha' culo'o mā jii' ñati' nu ngua'ni cha' cuxi bi', cha' nga'aa tya'a yu stu'ba ti lo'o cu'mā. ³Sca ti cuayá' ndyu'u cha', masi ná ndi'i na' lo'o mā juani cha' cua'ni cuayá' na' jii' yu bi'; pana cacua tsa slo cu'mā ndi'i na', nti' na', xqui'ya cha' ndyi'u tsa ti' na' jii' mā. Cua laca ngusta na' qui'ya jii' ñati' nu ngua'ni cha' cuxi bi'. ⁴Bi' cha' lacua tyu'u ti'i mā tsa tlyu ti

mā chacuayá' jii' Jesús nu Xu'na na, cha' cua'ni cuayá' mā jii' yu bi' yala ti. Sca ti cha' ntsu'u tyiquee na' lo'o mā, lo'o jua'a cua nda ycuí' Jesucristo chacuayá' cha' cua'ni mā jua'a. ⁵Li' xtyanu mā jii' yu bi' ya' nu xña'a. Masi quiñu'u ycuí' yu li', quiñu'u cha' jii' yu su ndi'i yu chalyuu, pana ca lo'o tye chalyuu, ca li' cua'ni lya'a ycuí' nu Xu'na na jii' yu, qui'ya Ni cresiya jii' yu.

⁶Si'i cha' tso'o ndu'ni mā cha' ndu'ni tyucuaa ti' mā jii' tya'a mā. ¿Ha ná jlo ti' mā ñi'ya ndu'ni scua tiye'? Masi xti ti scua tiye' tyu'u jii' catyá xlyá, cua'ni bi' cha' tyacui quiña'a scua li'. ⁷La cui' jua'a laca cu'mā, cha' ntsu'u qui'ya bi' chu' mā. Laca qui'ya bi' jii' mā ñi'ya laca scua tiye' nu nga'aa tso'o tsiya' ti; tso'o si xcuaa mā jii', chaca quiya' quixa' cucui scua bi'. Lo'o jua'a cu'mā, nga'a cha' culotsu' mā qui'ya nu ntsu'u jii' mā, cha' xcutsa'a Ni cha' nu ntsu'u tyiquee mā, cha' caca lubii cresiya jii' mā. Na cua laca lubii bi' jii' mā xqui'ya Jesús. Lo'o caca ta'a pascua ni, li' tyi'u ti' na cha' ngua'ni tye ycuí' Cristo jii' qui'ya nu ntsu'u jii'na. Xqui'ya lcaa na ngujui Ni lo crusi, ngua Cristo msta' lu'ú cuentya jii' qui'ya nu ntsu'u jii'na. ⁸Bi' cha' tso'o la si tyi'u ti' na jii' Cristo lcaa tsa, cha' xa' ña'a cua'ni na li'; tso'o ti cua'ni na lo'o ñati', xcui' cha' liñi chcuí' na lo'o ñati'. Laca na ñi'ya laca xlyá cui nu ndya' chaca quiya' li'; nga'aa ntsu'u cha' cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni na sa'ni lo'o ntsu'u cha' cuxi jii'na, lo'o ntsu'u cha' suba' jii'na, cha' ngua na ñi'ya ngua tsa ycu' xlyá nu ná tso'o tyempo bi'.

⁹Lo quityi nu nda na' ndyaa slo mā tya clyo la, bi' nguscua na' cha' ná cua'ni tya'a mā lo'o ñati nu xcui' cha' suba' ndu'ni; ¹⁰pana ná nguscua na' cha' nga'aa chcu' mā tsiya' ti lo'o ñati cuxi bi'. Ntsu'u tsa ñati chalyuu nu ná ndaquiya' jii' ycu' Ndyosi, nu ndu'ni suba', nu ndacui ti', nu cuaana, nu ndu'ni tlyu jii' lcu' jo'ó ti; lo'o jua'a ná caca tyu'utsu' na jii' ngu' bi', sca ti si tyu'u na chalyuu tyaa na tsiya' ti. ¹¹Pana ná tso'o cha' tyu'u cha' jii' mā lo'o ñati nu ndu'ni jua'a, masi ndu'ni ngu' bi' lo'o mā cha' tya'a ñati jii' Jesucristo laca ngu' bi'; bi' laca cha' nu ngua ti' na' chcu' lo'o mā. Ná caca stu'ba cha' jii' mā lo'o ngu' si suba' ndu'ni ngu', si ndacui ti' ngu', si ndu'ni tlyu ngu' jii' lcu' jo'ó ti, si cuxi tsa nchcu' ngu' lo'o ñati, si cu'bi ngu', si cuaana ngu'; ná caca xñi mā cha' jii' ngu' nu ndu'ni jua'a. Masi nacui ñati bi' cha' stu'ba ti ntsu'u cha' jii' ngu' lo'o Jesús, ná caca tyu'u cha' jii' mā lo'o ngu'. La cui' ti cha', ni ná tso'o chca'a mā cacu mā tyaja lo'o ñati nu ndu'ni jua'a. ¹²⁻¹³Si' i cuentya jna' laca ñati nu ná ndaquiya' jii' ycu' Ndyosi tsiya' ti, caca cuayá' jii' ngu' bi' slo ycu' Ndyosi. Pana nu ngu' tya'a mā nu ntsu'u cha' jii' lo'o Cristo, tso'o la si cua'ni cuayá' ycu' cu'mā jii' ngu', nti' na'. Bi' cha' lacua culo'o mā jii' nu cuxi, cha' ná cua'ni tya'a ngu' bi' lo'o mā tsiya' ti.

**Nu lo'o ntsu'u cha' cusuu
jii'na lo'o tya'a ñati na**

6 Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jii' Jesús, nu lo'o ndyaca sca cha' cusuu jii' mā lo'o tya'a ñati

mā, ¿ha tso'o la cha' ndya'a mā slo bese, nti' mā? ¿Ha tso'o nti' mā cha' ndya'a mā slo ñati nu ná ndaquiya' jii' ycu' Ndyosi tsiya' ti? ¿Ha ná tso'o la si tsa mā slo ngu' tya'a ngusñi mā cha' jii' Jesús? Jua'a taca ca ti cha' jii' mā lo'o tya'a mā li'. ²Cua jlo ti' mā cha' cua nscua cha' ycu' na cua'ni cuayá' na jii' lcaa ñati chalyuu lo'o cua tye ti cha', cha' cua ntsu'u cha' jii'na lo'o ycu' Ndyosi. Si jua'a caca cña nu cua'ni mā ca tiya' la, ¿ha ná caca jii' mā cua'ni cuayá' mā jii' sca cha' xca ti nde chalyuu juani? ³Lo'o jua'a nu ngu' xca jii' ycu' Ndyosi ca nde cua, nda mā cuentya cha' lo'o ngu' bi' nga'a cha' cua'ni cuayá' na jii'; bi' cha' ycu' ca na taca xquñi na sca cha' nu ndyaca jii'na lo'o tya'a na nde chalyuu. ⁴Lo'o ndyaca sca cha' cusuu jii' mā lo'o tya'a mā, ná tso'o tsa lo'o mā jii' tya'a mā cha' caca cuayá' jii' mā slo xa' ñati nu ná stu'ba cha' jii' lo'o tya'a ngusñi mā cha' jii' Jesús. ⁵Nscua na' cha' re cha' caca tyuju'u ti' mā slo ycu' Ndyosi. ¿Ha ná ntsu'u ni tsaca ngu' tya'a mā nu nchca cuayá' ti' ñi'ya caca xquñi cha' jii' mā lo'o tya'a mā? ⁶Pana xa' tsa ña'a ndu'ni mā ca jua. Masi ñati tya'a ngusñi mā cha' jii' Jesús, ndya'a lo'o mā jii' ca slo ngu' nu ná ndaquiya' jii' ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua'ni cuayá' ngu' bi' jii' ngu' tya'a mā.

⁷Nu lo'o ntsu'u cha' cusuu jii' mā lo'o tya'a mā, li' hora ti caca cuayá' ti' na cha' tya lyiji xñi tso'o mā cha' jii' Jesús. ¿Ha ná tso'o la, masi ta mā chacuayá' cha' caca cha' cuxi bi' jii' mā jua'a ti? ¿Ha ná tso'o la, masi cuaana ngu' cha' tso'o nu ntsu'u jii' mā jua'a

ti? ⁸Pana si'i na tso'o la ndu'ni ma; cha' cuxi ndyu'ni ma lo'o ycu'i' ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús, hasta ntyucuaana ma na nu ntsu'u ji'i tya'a ma.

⁹Jlo ti' na cha' ná lo'o ñati cuxi taca tsaa ca su tlyu ca su laca ycu'i' Ndyosi loo. Tso'o si liñi tsa caca cuayá' ti' ma cha' ná tsaa ngu' cuxi ca su tso'o bi': ñati nu suba' tsa ndu'ni lo'o tya'a, lo'o jua'a ñati nu ndu'ni tlyu ji'i lcu'i' jo'ó ti, lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o clyo'o xa' ñati, jua'a nu ngu' qui'yu nu ndu'ni suba' lo'o tya'a qui'yu ti ngu', ¹⁰lo'o jua'a nu cuaana, lo'o jua'a nu nxlyaa na nu ntsu'u ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a nu cu'bi, lo'o jua'a nu nchcui' cha' cuxi ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a nu cuxi ti ndu'ni ngana ji'i tya'a ngu', ná tsaa chca ñati cuxi bi' ca su tso'o su ntucua ycu'i' Ndyosi. ¹¹Lo'o jua'a ntsu'u xi cu'ma nu ngua'ni ma la cui' tya'a cha' cuxi bi' tya sa'ni la; pana cua xa' ña'a ndu'ni ma juani, cha' cua ngüityi Jesús lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ma tya li', cua ndyatí ma cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi li'. Cua ngüiñi cha' ji'i ma lo'o ycu'i' Ndyosi nu lo'o ngusñi ma cha' ji'i ycu'i' Jesucristo nu Xu'na na, lo'o li' cua nda Ni Xtyi'i ycu'i' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma.

Ña'a tsaca tyucui ña'a na laca na ji'i ycu'i' Ndyosi

¹²Ntsu'u quiya' nchcui' ñati: "Ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'a ca cha', ñi'ya nu nti' na' cha' cua'ni na'", nacui' ngu'. Chañi cha' ji'i ngu', pana ntsu'u cha' nu cua'ni na nu ná ntsu'u su xtyucua

ji'na. Lo'o na, taca ñacu'i na cha' ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na ñi'ya nu nti' ti na cua'ni na; pana ná tso'o si qui'i tsa na ji'i sca cha' nu ndu'ni na ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na ji'i. ¹³Ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ñati: "Taca cacu na lcu'a ti lo na nu nti' na cacu na", nacui' ngu', "bi' cha' ntsu'u quiji ne' na cha' cua'ni cha'a na bi' lo'o na cacu na", nacui' ngu'. Chañi cha' bi', pana sca ti cuayá' cua'ni tye ycu'i' Ndyosi ji'i na ndacu na lo'o jua'a ji'i cuaña' ycu'i' na. La cui' jua'a cua ngüiñá ycu'i' Ndyosi ji'i tyucui ña'a na lijya na chalyuu, pana si'i cha' culiji ti cuaña' na lo'o ndu'ni suba' na lo'o ñati, si'i xqui'ya cha' bi' ngüiñá Ni ji'na; cha' caca na ñati ji'i ycu'i' Ni, cha' caca Ni nu Xu'na na, bi' cha' cua nda ycu'i' Ndyosi ji'na lijya na chalyuu. ¹⁴Tlyu tsa cha' ngua'ni ycu'i' Ndyosi lo'o Jesús nu Xu'na na lo'o ngua'ni Ni cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', ngulo Ni ji'i yu ca su ntsiya yu ngujuii. La cui' jua'a tlyu tsa cha' caca lo'o cua'ni Ni cha' tyu'ú na chaca quiya', qui'ya Ni ji'na tyaa lo'o Ni ji'na ca lo'o tye chalyuu.

¹⁵Cristo ca ji'i tyucui ña'a tsaca ma lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i ma lo'o nu xa' la ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. Lo'o laca na ñati ji'i Cristo ni, ¿ha caca sa'a na ji'i sca nu cuna'a calle ti? Ná tso'o cua'ni na jua'a tsiya' ti. ¹⁶¿Ha ná jlo ti' ma cha' stu'ba ti tyiquee na, sca ti tañi na lo'o ñati bi', si tyu'u cha' ji'na lo'o, masi sa'a ti na ji'i? La cui' jua'a cha' nscua lo quityi cha' jo'ó nu ndi'ya nchcui': "Laca nu tyucuaa ngu' bi' ñi'ya si laca ngu' sca ti

ñati". Jua'a nchcui' quityi bi'. ¹⁷La cui' jua'a caca ji'na lo'o tyu'u cha' ji'na lo'o Jesús nu Xu'na na; nchca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús li', cha' ntsu'u Xtyi'i ycui' Ni ne' cresiya ji'na.

¹⁸Bi' cha' ná cua'ni suba' mā lo'o xa' ñati. Cua ña'a ca qui'ya nu ntsu'u ji'na, ná cua'ni ñu'u bi' ji'i ycui' na; pana lo'o cala' na ji'i xa' ñati nu si'i ñati ji'na, ycui' ca na cua'ni ñu'u na ji'na li'. ¹⁹⁻²⁰¿Ha ná nda mā cuentya cha' tyaca'a tsa mā ji'i ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' nda Ni Xtyi'i ycui' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'i mā? Nga'aa si'i cuentya ji'i ycui' ti mā ndya'a mā, cuentya ji'i ycui' Ndyosi laca mā. Quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni Ni cuentya ji'na cha' ngulaá mā ji'i nu cuxi, cha' laca mā ñati ji'i ycui' Ni; bi' cha' cua'ni tlyu mā ji'i ycui' Ndyosi lcaa su ndya'a mā, tyi'u ti' mā ji'i Ni, lo'o jua'a tyucui tyiquee mā cua'ni mā lcaa cña nu culo ycui' Ni ji'i mā.

¿Ha tso'o la si caja clyo'o na?

7 Juani scua na' xi cha', cha' xacui' na' cha' ji'i mā cuentya ji'i quityi nu nguscua mā, nu ndyalaa slo na' tsubi' ti. Nu na ngu' qui'yu, tso'o la si ná caja clyo'o na; tyanu na jua'a ti, nti' na'. ²Pana nde chalyuu su ndi'i na, ntsu'u tsa cha' suba' nu ndu'ni ngu' lo'o ngu' cuna'a; bi' cha' ni na' ji'i mā cha' tso'o la si lcaa ñati' caja clyo'o ngu', caja sca nu cuna'a ji'i sca nu qui'yu, lo'o jua'a nu cuna'a caja qui'yu ji'i. ³Nga'a cha' tyi'i tso'o nu qui'yu lo'o clyo'o yu, ñi'ya nu nga'a cha' caca; lo'o jua'a nu cuna'a ni, nga'a cha' tyi'i tso'o lo'o clyo'o ñi'ya nu nga'a

cha' caca. ⁴Bi' cha' nga'aa culo sca nu cuna'a cña ji'i ycui' ca si cua ngujui clyo'o, cha' nu qui'yu laca loo ji'i; lo'o jua'a nu qui'yu, nga'aa si'i ycui' ca yu nu culo cña ji'i yu lo'o cua ngujui clyo'o yu, cha' nu cuna'a laca loo ji'i yu li'. ⁵Ná tso'o si tyeje tacui tyuu tsa nu ná ndi'i mā lo'o clyo'o mā; sca ti si tyu'utsu' mā xi ji'i tya'a mā cha' caja xi tyempo chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi Sti mā. Lo'o nteje tacui cha' bi', xa' tyi'i mā lo'o clyo'o mā li', ñi'ya nu ndi'i ti mā. Si ná cua'ni mā jua'a, ná tyiquee' quiñu'u cha' ji'i mā lo'o clyo'o mā cha' ná nchca talo mā tyuu tsa. Lo'o li' cua'ni nu xña'a ngana ji'i mā.

⁶Ná ñacui' mā cha' nclyo na' cña ji'i mā cha' caja clyo'o mā; nde laca sca cha' nu nda ti na' lo'o mā, ⁷cha' cuentya jna' tso'o la si tyanu ngu' ycui' ti ngu' ñi'ya nu ndi'i na', jua'a nti' na'. Pana xi xa' ca ña'a ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o scaa ñati, cha' cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' ñi'ya tyi'i scaa na; tsaca lo ña'a ndi'i tsaca ñati, chaca lo ña'a ndi'i chaca ñati, tsa ña'a chacuayá' nu nda Ni ji'na.

⁸Nde laca cha' nu ta na' lo'o cu'ma nu bilya caja clyo'o mā, cuati jua'a lo'o ngu' tya'a na nu ndyanu ti'i ti: tso'o la caca ji'i mā si tyi'i mā ñi'ya nu ndi'i ti na', nti' na'. ⁹Sca ti si ná talo mā tyi'i mā jua'a ti, tso'o la si caja clyo'o mā li', cha' ná tso'o si quiñu'u ti' na cha' xcui' ndijña tyiquee na ji'i ñati nu caca clyo'o na.

¹⁰Nu cu'ma nu ndi'i lo'o clyo'o mā ni, ndi'ya cña ntsu'u cha' cua'ni mā; ni si'i cuentya jna' ngulo na' cña re ji'i mā, ndi'ya cña nclyo

ycui' Ndyosi nu Xu'na na ji'i mā:
 Ná xtyanu ti'i cu'ma ngu' cuna'a ji'i
 clyo'o mā. ¹¹Si cua ngxu'tyanu mā
 ji'i nu qui'yu, nga'a cha' tyanu mā
 ycui' ti mā, sca ti si tyaja'a mā tyaa
 mā lo'o clyo'o mā chaca quiya'. Lo'o
 jua'a cu'ma ngu' qui'yu, ná ntsu'u
 chacuayá' ji'i mā cha' culo'o mā ji'i
 clyo'o mā.

¹²Nu juani ta na' sca cha' lo'o
 cu'ma ngu' qui'yu tya'a ngusñi
 na cha' ji'i Jesús, nu ntsu'u clyo'o
 mā nu tya lyiji xñi cha' ji'i Jesús;
 si tyaja'a bi' tyi'i bi' ñi'ya nu
 ndi'i ti lo'o mā, tso'o li'. Ná ntsu'u
 chacuayá' ji'i mā cha' culo'o mā ji'i
 nu cuna'a bi' cha' tyaa ngu'. Na' laca
 nu ngulo na' cña bi' ji'i mā; masi
 ná ndu ycui' Ndyosi lo'o na', pana
 sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'. ¹³La
 cui' ti cha' ta na' lo'o cu'ma ngu'
 cuna'a tya'a na nu ntsu'u clyo'o mā
 nu bilya xñi cha' ji'i Jesús, tya'a
 cha' nu ngusñi mā; ná tso'o culo'o
 mā ji'i nu qui'yu clyo'o mā si tya
 ndi'i tso'o ti ngu' lo'o mā. ¹⁴Ntucuá
 ycui' Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' ngu'
 cuna'a bi' lo'o ycui' Ni cuentya ji'i
 clyo'o ngu', tso'o cha' bi' cuentya
 ji'i ycui' Ndyosi cha' clyo'o laca
 ngu'. Lo'o jua'a nu ngu' cuna'a nu
 tya lyiji xñi cha' ji'i Jesús, tya'a
 cha' nu cua ngusñi clyo'o, ntucuá
 ycui' Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' nu
 qui'yu bi' lo'o ycui' Ni cuentya ji'i
 clyo'o ngu'; tso'o cha' bi' cuentya ji'i
 Ni cha' clyo'o laca ngu'. Nga'a cha'
 caca jua'a xqui'ya nu sube sñi' mā.
 Nga'aa laca ngu' sube bi' ñi'ya nu
 laca sñi' xa' ñati nu ná ndaquiya'
 ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua
 ngusñi Ni cuentya ji'i nu sube bi'
 xqui'ya cu'ma. ¹⁵Sca ti cha' ji'i ñati

nu ná ntaja'a xñi cha' ji'i Jesús
 bi', si cua nti' ngu' xtyanu ngu' ji'i
 clyo'o ngu', si lya' ti' ngu' ji'i clyo'o
 ngu' cha' ngusñi clyo'o ngu' cha' ji'i
 Jesús, li' ta mā chacuayá' cha' tyaa
 ngu' nu ná ngusñi cha' ji'i Jesús
 bi'. Nu ngu' tya'a na nu ngusñi cha'
 ji'i Jesús, masi qui'yu, masi cuna'a,
 cua ntsu'u chacuayá' ji'i mā cha'
 xtyanu mā ji'i clyo'o mā, sca ti si
 jua'a ti taca tyi'i mā ti ti chalyuu.
 Cua nti' ycui' Ndyosi cha' tyi'i tso'o
 na chalyuu. ¹⁶Cu'ma ngu' cuna'a,
 ná tyiquee' xñi clyo'o mā cha' ji'i
 Jesús xqui'ya cu'ma cha' jlya ti' mā
 ji'i Jesús; clyaá yu bi' ji'i nu xña'a li'.
 La cui' jua'a cu'ma ngu' qui'yu, ná
 tyiquee' xñi clyo'o mā cha' ji'i Jesús
 xqui'ya cha' jlya ti' mā ji'i Jesús;
 clyaá cho' ji'i nu cuxi li'.

**Ná ndulo tsa cha' ji'i ycui'
 Ndyosi na ca laca scaa na**

¹⁷Nu lo'o tya lyiji cusubi ycui'
 Ndyosi ji'na, tya li' cua laca nda Ni
 ji'na ñi'ya nu tyi'i scaa na chalyuu.
 Ycui' Ndyosi laca nu nda chalyuu
 ji'na tya clyo, lo'o jua'a ycui' Ni laca
 nu ngusubi ji'na cha' xñi na cha'
 ji'i Ni juani. Tya la cui' chalyuu bi'
 laca nu ntsu'u ji'na juani, la cui' ña'a
 chalyuu nu ngujui ji'na tya clyo;
 pana juani tyucui tyiquee na ndi'i
 na chalyuu. La cui' ti cha' nchcui'
 na' lo'o ngu' lcua ti quich'i su ndi'i
 ngu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo.
¹⁸Ñi'ya nti' ngu' judío ni, lo'o
 ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús xqui'ya
 cha' ngusubi Ni ji'i ngu', ná tso'o si
 caca tyuju'u ti' ngu' cha' ngusi'yu
 ñati quiji' ngu' cha' laca ngu' judío;
 ntsu'u cha' tyanu ngu' ñi'ya nu ña'a
 ti ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Ngu'

xa' nasiyu ni, ná ntsu'u cha' ji'i ngu' cha' xi'yu quiji ngu' jua'a, nu lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús; ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío, tyanu ngu' ñi'ya nu ndi'i ti ngu' li'. ¹⁹Ná ndu'ni cha' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, masi ngulacua na jua'a, masi ná ngulacua na jua'a; nu ndu'ni cha' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi laca cha' cua'ni na cña nu nclyo Ni ji'na. ²⁰Bi' cha' juani ña'a ti tya nga'a cha' tyi'i na chalyuu, ñi'ya ndi'i ti na tya lo'o ngusubi Ni ji'na cha' caca na ñati ji'i. ²¹Ná ndu'ni cha' masi msu nu ngüi'ya ñati laca ma nu lo'o ngusubi Ni ji'i ma, pana tso'o laca si caja nu ta caya' cha' tyu'u ma laja ti. ²²Ñati nu jua'a tya ntsu'u xu'na ngu' nu lo'o cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i ngu', juani ndi'i tso'o ti ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús; masi ña'a ti tya laca ngu' ñati ji'i xu'na ngu', taca taquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi juani. Lo'o jua'a nu ngu' msu nu ndi'i tso'o ti ni, lo'o cusubi Cristo ji'i ngu' bi', la cui' jua'a caca ngu' bi' msu ji'i ycu'i Ndyosi. ²³Quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycu'i Ndyosi cuentya ji'na, cha' ngulaá ma ji'i nu xña'a; bi' cha' ná ta ma chacuayá' ji'i ñati chalyuu ti nu nti' cua'a ji'i ma cha' ná tyi'i tso'o ti ma. ²⁴Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ndi'ya clyacua ti' scaa ma: nga'a cha' tyi'i ma chalyuu ñi'ya nu ndi'i ti ma nu lo'o ngusubi Jesús ji'i ma tya clyo, ña'a ti tya xñi tso'o ti ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi.

²⁵Bilya ta ycu'i nu Xu'na na cha' lo'o na' ñi'ya cua'ni ñati nu ntucua ycu'i ti, si caja clyo'o ngu', si ná

caja clyo'o ngu'; bi' cha' cuentya jna' ti, ta na' xi cha' lo'o ma. Taca xñi ma cha' jna', xqui'ya cha' lo'o na' ngua'ni tya'na ti' Ni 'na; bi' cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni. ²⁶Lye tsa laca chalyuu juani, ndyacua tsa cha' ti'i ji'na; bi' cha' tso'o la si tyanu na ñi'ya nu ndi'i ti na, nti' na'. ²⁷Si ntsu'u clyo'o ma, tyi'i tso'o ma lo'o lacua, ná culo'o ma ji'i; si ndi'i ma ycu'i ti ma, ná culana ma ji'i ñi'ya nu caca clyo'o ma, nti' na'. ²⁸Pana la cui' ti cha', si'i qui'ya laca masi caja clyo'o ma; lo'o jua'a sca nu cuna'a nu bilya caja clyo'o, si'i qui'ya laca masi caja clyo'o bi'. Tsa bi' ti cha' ndube ti' na' ji'i ma, lcaa ña'a cha' ti'i nu caca ji'i ma nde loo la su ndi'i ma chalyuu. Ná nti' na' cha' quiña'a tsa cha' ti'i tyacua ji'i ma xqui'ya cha' ntsu'u clyo'o ma, xqui'ya cha' ndi'i sñi' ma li'.

²⁹Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ndi'ya laca cha' nu ta na' lo'o ma: Tya xti tya tyempo tya lijya ji'na chalyuu. Bi' cha' cua'ni yala ma su ndi'i ma chalyuu; masi ntsu'u clyo'o ma, si'i xcui' cha' ji'i clyo'o ma tyu'u tyiquee ma; ³⁰masi nxi'ya ma, ná ñacu'i ma cha' xñi'i ti' ma; masi nxy'i ma, ná ñacu'i ma cha' chaa tsa ti' ma; masi cui'ya ma sca yu'ba, ná culacua ti' ma cha' tsa cu' ti na ji'i ma laca bi'; ³¹masi ntsu'u tsa cha' tso'o ji'i ma nde chalyuu, ná culiji tsa ma tyempo ji'i ma xqui'ya cha' tso'o bi'. Cua lijya ti tye tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a lcaa na nu ntsu'u chalyuu nga'a cha' tye cha' bi'.

³²Cua nti' na' cha' ná caca xa' la cha' ji'i ma, cha' jua'a xqui'ya cha' bi' ná caca cua'ni tso'o ma cña.

Cu'ma ngu' qui'yu nu bilya caja clyo'o ma, taca cua'ni ma tsa lo ti cña jil'i ycu'i' Ndyosi li'; cua'ni ma ñi'ya nu nti' ycu'i' nu Xu'na na cha' cua'ni na li'. ³³Pana nu cu'ma nu ntsu'u clyo'o ma, cua ntsu'u tsa cña jil'i ma cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u jil'i ma chalyuu, cha' cua'ni ma ñi'ya nu tso'o la nti' clyo'o ma. Tucua lo cha' ntsu'u tyiquee ma li'. ³⁴Lo'o jua'a cu'ma ngu' cuna'a nu ntucua ycu'i' ti, lo'o jua'a nu cuañi' nu bilya caja clyo'o, taca cua'ni ma tsa lo ti cña jil'i ycu'i' nu Xu'na na; jua'a caca ma ñati jil'i ycu'i' Ndyosi tyucui ña'a tsaca ma, tyucui tyiquee ma. Pana nu cu'ma nu cua ntsu'u clyo'o ma, cua ntsu'u tsa cha' ndube ti' ma cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u jil'i ma chalyuu, cha' cua'ni ma ñi'ya nu tso'o la nti' clyo'o ma.

³⁵Nti' tsa na' cha' xtyucua na' jil'i cu'ma, bi' cha' nda na' cha' bi' lo'o ma. Si'i na ndaca'a na' jil'i ma cha' ná caja clyo'o ma, cha' ntsu'u cha' cua'ni ma ñi'ya nu tso'o la cuentya jil'i sa scaa ma. Na cua nti' na' cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña jil'i ycu'i' Ndyosi, lo'o li' ná caja nu cua'ni ñu'u tyucui nu cua ngulu'u Jesús jil'i ma.

³⁶Tso'o si ta sti nu cuna'a cuañi' chacuayá' caja clyo'o sñi', si'i qui'ya laca bi'. Cua ndyalaa ti' cho', cua la cui' tyempo caja clyo'o. Nga'a cha' cua'ni sti nu cuna'a ñi'ya nu tso'o la nti' yu cuentya jil'i sñi'; ná ntsu'u qui'ya jil'i, masi caja clyo'o sñi'. ³⁷Pana la cui' ti tso'o cua'ni xa' la ngu' tya'a ma, nu tso'o la nti' masi ná caja clyo'o sñi' tsiya' ti. Ná tso'o si tatsaa ngu' jil'i sca ñati cha' ta jil'i sñi' cha' caja clyo'o lo'o sñi'

ngu'. Ntsu'u chacuayá' jil'i sca ñati cha' cua'ni ñi'ya nu tso'o la nti' yu cuentya jil'i sñi' yu. ³⁸Jua'a laca cha' cuentya jil'i nu cuna'a cuañi' tya'a ma; tso'o si ta ma jil'i sñi' ma cha' caja clyo'o lo'o xa' ñati, lo'o jua'a sca ti cuayá' tso'o ndu'ni ñati nu ná nda jil'i, nti' na'.

³⁹Cu'ma ngu' cuna'a nu cua ngujui clyo'o ma, ná ntsu'u chacuayá' caja clyo'o lo'o chaca ñati laja lo'o tya lu'ú clyo'o ma. Sca ti si cua ngujui nu qui'yu jil'i ma, ca li' ntsu'u chacuayá' caja clyo'o ma chaca quiya'. Taca caja clyo'o ma li' chaca quiya' lo'o cua ña'a ca nu qui'yu nu nti' ma, sca ti si lo'o yu bi' laca ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús. ⁴⁰Pana nti' na' cha' tso'o la tyu'u tyiquee ma si ná caja clyo'o ma, si tyanu ma ycu'i' ti ma. Jua'a ncliyacua ti' na', cha' Xtyi'i ycu'i' Ndyosi nacui 'na cha' chcu'i' na' jua'a, nti' na'.

¿Ha cacu na sca na nu cua nscua slo jo'ó?

8 Nde scua na' chaca cha' nu tsa slo ma, cha' ca cuayá' ti' ma ni cha' ndyu'ni ma lo'o ndacu ma msta nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Ntsu'u cu'ma nu ñacu'i ma: "Cua jlo ti' ya, cua nda ya cuentya cha' ná ntsu'u cha' tacati jil'i jo'ó jua; taca cacu ya msta bi'", ñacu'i ma. Chañi tsa cha' bi'. Pana tyixi cua'ni na lo'o tya'a ñati na nu lo'o chcu'i' na jua'a. Sca ti si ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na, si cube ti' na jil'i ngu' bi', ca li' taca xtyucua na jil'i ngu'. ²Nu lo'o ndu'ni na lo'o ngu' cha' cua jlo ti' na sca cha', cha' cua laca ngua tsa'a na sca

cha', cha' tyixi nda na lo'o ngu' li'. Laca bi' ñi'ya si ná jlo ti' na tsiya' ti, si bilya ca tsa'a na tso'o ti sca cha' nu nga'a tsa cha' ca tsa'a na. ³Pana si tso'o ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycu'i Ndyosi, tyuloo Ni ji'na li', tyu'u cha' jil'i Ni lo'o na li'.

⁴Tso'o lacua. Ta na cha' lo'o tya'a na si tso'o cuentya jil'i ycu'i Ndyosi cha' cacu na msta nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Cua jlo ti' na ñi'ya nu laca sca lcu'i jo'ó, lcu'i ti laca bi'. Ná tyaca' ña'a na sca na nu lu'ú, ñi'ya nu ña'a lcu'i jo'ó bi'. Sca ti ycu'i Ndyosi Sti na ntsu'u chalyuu.

⁵Chañi cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a nde cua ntsu'u xa' la jo'ó, ntucua bi' cuentya jil'i ñati chalyuu. Ndu'ni ngu' jil'i jo'ó bi', cha' laca bi' jo'ó cuentya jil'i ngu'; ndu'ni ngu' cha' laca bi' xu'na ngu'.

⁶Pana nu ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, sca ti ycu'i Ndyosi Sti na jlya ti' na jil'i tsiya' ti; la cui' ti jua'a sca ti ycu'i Jesucristo nu Xu'na na ngusñi na cha' jil'i. Ngüiná Ni tyucui ña'a chalyuu, xqui'ya Jesús ndya' lcaa lo na; cuentya jil'i ycu'i Jesús laca lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a xqui'ya ycu'i Jesús ndi'i na chalyuu.

⁷Pana ná lcaa ñati nchca cuayá' ti' cha' bi'. Ntsu'u ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús nu ná nchca cacu sca na nu cua nscua slo jo'ó tya clyo. Nu ngua tya sa'ni la, cua ngui'i tsa ngu' bi' jil'i jo'ó bi'; lo'o juani ña'a ti tya ntsu'u ti' ngu' bi' cha' na cacu jo'ó laca na nu cacu ngu' bi'. Bi' cha' ná ndalo ngu' bi' tsiya' ti cha' cacu ngu' cuaña' nu ngua msta bi'; cha' cuxi laca cha' bi' cuentya jil'i ngu' bi'.

⁸Masi jlo ti' na cha' sca na cacu na

ni, si'i bi' laca nu ndu'ni cha' tso'o la na cuentya jil'i ycu'i Ndyosi. Si'i na caca tso'o la na, masi cacu na jil'i; lo'o jua'a ná sca cha' caca ji'na, masi ná cacu na jil'i. ⁹Bi' cha' cui'ya ma cuentya ñi'ya cua'ni ma slo ngu' nu tya ncyacua tsa ti' bi'. Ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cacu na cua ña'a ca na tu'ni; pana ná tyiquee' tyu'utsu' ngu' bi' jil'i tyucui liñi si ná tso'o ti cua'ni ma slo ngu', si cacu ma msta nu nscua slo jo'ó tya clyo. ¹⁰Ndi'ya cha' caca lo'o ñati nu tya quiña'a tsa ncyacua ti' jil'i na nu nscua slo jo'ó bi' li'. Nti' ngu' cha' cua jlo tso'o ti' ma lcaa cha' jil'i Jesús. Nu lo'o ña'a ngu' jil'i ma cha' nga'a ma slo jo'ó, ndacu ma na laca nu nscua slo jo'ó, lo'o ngu' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'ni ma nti' ngu' li', masi cha' cuxi laca bi' cuentya jil'i ngu'. ¹¹Lo'o jua'a caca cuxi jil'i ngu' li', chcuna' tyucui jil'i ngu' xqui'ya cu'ma nu cua jlo ti' ma cha' liñi jil'i ycu'i Ndyosi. Tso'o la tyi'u ti' ma cha' lo'o xqui'ya ngu' bi' ngujuii Cristo. ¹²Cha' cuxi ndyu'ni ma lo'o ycu'i Cristo li', xqui'ya cha' ngua'ni ma cha' cuxi bi' lo'o ngu' tya'a ngusñi ma cha' jil'i Ni; na ndyu'ni ñu'u ma jil'i ycu'i ngu' li', xqui'ya cha' tya ncyacua tsa ti' ngu' bi'. Ná talo ngu' bi' si ña'a ngu' cha' ndu'ni ma jua'a. ¹³Lo'o jua'a na', tso'o la masi ná cacu na' cuaña' nu cua nscua slo jo'ó, cha' jua'a ná cua'ni ngu' tya'a na' cha' cuxi xqui'ya na' li'. Ná nti' na' cha' tyu'utsu' ngu' tya'a na' jil'i tyucui liñi.

Ntsu'u chacuayá' jil'i Pablo, cha' ycu'i Ndyosi laca nu cua nda cña jil'i yu

9 Cua ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'a ca lo cha'.

Cua ngua'a loo ycuil' Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cña jil'i Ni, nu lo'o na'a na' jil'i ycuil' Jesús nu Xu'na na. Ngusñi mā cha' jil'i Jesús juani xquil'ya cha' ndu'ni na' cña jil'i Ni, ²masi nti' xa' ñati' cha' si'i cña jil'i Ni laca na'; pana cu'mā ngu' Corinto cua nslo mā 'na, cha' cua nda na' cha' jil'i Jesús lo'o mā tya clyo. Chañi cha' bi'. Taca jlo ti' ngu' cha' jua'a laca cña nu ndyu'ni na', lo'o ña'a ngu' ñi'ya ndyaca cha' bi' lo'o mā.

³Ndi'ya nxacui' na' cha' jil'i ngu' nu lo'o nchcui' chu' ti ngu' 'na: ⁴Ntsu'u chacuayá' 'na cha' xñi na' xi na cacu na' lo'o na co'lo na' caya' lo cña nu ndyu'ni na', ni na' jil'i ngu' bi'. ⁵Lo'o jua'a taca caja clyo'lo na' lo'o sca nu cuna'a nu tya'a ngusñi na' cha' jil'i Jesús, cha' tya'a lo'o na' jil'i tyucuij lcaa su ndya'a na' tyijyu', ni na' jil'i ngu' bi'. Jua'a ndu'ni tya'a ndya'a na' cña, masi tya'a ycuil' nu Xu'na na, masi Pedro, ntsu'u clyo'lo ngu' bi'. ⁶Si'i sca ti na' lo'o Bernabé nu nga'a cha' cua'ni lye ya cña cha' caja na cacu ya, laja lo'o nclyu'u ya cha' jil'i ycuil' Ndyosi jil'i ngu'. ⁷¿Ha ná jlo ti' mā ñi'ya ndu'ni ñati' chalyuu cha' tyiji yu'u jil'i ngu' chalyuu? Ñi'ya nti' ngu' sendaru ni, ná ndya'a bi' cusuu laja ti, ntsu'u nu nda caya' jil'i ngu'. Lo'o jua'a ñati' nu ntsu'u cña ne' quixi' ni, ndyiji na cacu ngu' lo na nu ntyaa ngu'; nu ngu' nu ndya'a lo'o scu' ñati' ni, ndyiyu ngu' styi' nu ndyu'u jil'i scu' ngu'. Bi' cha' ntsu'u chacuayá' jil'i ya cha' caja na nu tyiji yu'u jil'i ya chalyuu. Jua'a ni na' jil'i ngu' bi'. ⁸Nchcui' na' re ñi'ya nu laca cha' jil'i ñati' chalyuu, ñi'ya nu ndyiji na ndacu ngu'; pana la cui' jua'a

nchcui' cha' nu nscua lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi, cha' jo'ó nu nguscua Moisés tya sa'ni. ⁹Ndi'ya nchcui' lo quityi bi': "Ná xca' mā tu'ba toro lo'o nxatá ni' nguata trigo cha' tyu'u si'yu bi'". Jua'a cha' nchcui' lo quityi bi'. Ni si'i cha' jil'i toro ti nchcui' ycuil' Ndyosi, cha' tya'na ti' Ni jil'i ni' cha' caja xi tyempo cacu ni'; ¹⁰lo'o cha' jil'i ya nchcui' Ni, jil'i cuare nu ndya'a ya tyijyu' cha' chcui' ya cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ñati'. Ñi'ya nu laca jil'i ngu' nu nclya'a yuu lo'o toro, ñi'ya nu laca jil'i ngu' nu ndu'ni clacua, jua'a laca jil'i ya; lo'o cuare ntsu'u chacuayá' jil'i ya cha' jña ya xi cha' tso'lo nu ntsu'u jil'i ngu' nu lo'o cua ndye cña jil'i ya. ¹¹Nu cña nu ndyu'ni ya cuentya jil'i mā ni, si'i sca cña nu taca ña'a mā jil'i laca bi', ne' cresiya jil'i mā ndyaca cña bi'; pana taca tyi'u ti' mā jil'i ya, na laca nu lyiji jil'i ya cha' tyiji yu'u jil'i ya nde chalyuu. ¹²Xa' la tya'a ndyu'ni ya cña ndyiji na laca nu lyiji jil'i ngu' nu lo'o nda mā xi xcaya' ngu' bi'. ¿Ha ná tso'lo si la cui' ti cha' caja jil'i ya, ñi'ya nu ndyiji jil'i ngu' bi'?

Tsa bi' ti cha', ná ndijña ya cha' tso'lo bi' jil'i mā tsiya' ti. Ndalo tsa ya jil'i cua ña'a ca cha' ti'i nu ndyacua jil'i ya, cha' ná nti' ya tsiya' ti tacu' ya jil'i cha' tso'lo jil'i Cristo nu nchcui' ya lo'o mā, cha' ná cuna ñati' jil'i cha' bi'. ¹³Ná tyiquee' cua jlo ti' mā ñi'ya nu ndyaca jil'i nu laca cña ne' laa tlyu jil'i ngu' judfo. ¿Ha si'i la cui' ti ne' laa bi' ndyiji na ndacu ngu' bi'? Ndyiji na cacu sti jo'ó ne' laa bi' nu tsa cu' ti nxñi msta' nu ndya'a lo'o ngu' ne' laa, cha' taqui' lyiji ngu' jil'i lo mesa jil'i

ycui' Ndyosi; sa yu'be ti msta bi' caja ji'i sti jo'ó bi' cha' cacu ngu'.

¹⁴Lo'o cuare, lo'o ncliji chalyuu ji'i ya su ndya'a ya tyijyu' cha' nchcui' ya cha' tso'o nu ji'i ycuu' Ndyosi lo'o ñati, tso'o si ta ngu' xi na tyiji yu'u ji'i ya chalyuu. ¹⁵Pana ná ngüijña na' na cacu na' ji'i ngu' tsiya' ti lcaa se'i su ndya'a na'. La cui' jua'a ná nscua na' quityi re cha' jña na' na cacu na' ji'i cu'ma, cha' ná xñi na' na nu ta ngu' 'na masi cajaa ycuu' na'; tso'o la nti' na' cha' ndu'ni na' cña re jua'a ti, ná lo'o caya'.

¹⁶Ná tso'o si tyucuaa ti' na' ji'i ma xqui'ya cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' tso'o nu ji'i Jesús lo'o ñati, na cua ngua'a loo Ni 'na cha' cua'ni na' cña bi'. Tlyu tsa cha' ti'í caca 'na si ná chcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati. ¹⁷Nu lo'o cua'ni na' sca cña cuentya 'na ti, ndu' ti' na' cha' caja xcaya' na' li'. Pana xa' ña'a cña laca cña nu nda Ni 'na; na cua ndyanu cña bi' 'na cha' bi' ti cña cua'ni na', cha' cua ndatsaa Ni 'na cha' cua'ni na' ji'i. Bi' cha' ndyu'ni na' cña bi'.

¹⁸¿Ha ná caja xcaya' na' li'? Chañi cha' caja bi' 'na, pana xa' lo na laca bi' li'; laca cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' nu lo'o nchcui' na' cha' tso'o ji'i Jesús lo'o ñati. Bi' cha' tso'o tsa nti' na', masi ná nda ngu' xcaya' na'. Ná nti' na' jña na' xcaya' na' ji'i ma, masi ntsu'u chacuayá' cha' jña na' cha' bi' ji'i ma, laja lo'o ndyu'ni na' cña ji'i ycuu' Ni.

¹⁹Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ni cña laca nu nti' na' cua'ni na'. Ná tucui ndatsaa 'na cha' cua'ni na' cña ji'i ngu' nquicha'; pana nti' na' cha' quiña'a la ñati xñi ngu' cha' ji'i Cristo, bi' cha' nda na' chacuayá' ji'i

cua ña'a ca ngu' cha' tatsaa ngu' 'na. ²⁰Nu lo'o nga'a na' slo ngu' judío, li' ndyu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni lcaa ngu' judío, cha' xñi la ngu' judío cha' ji'i Cristo. Nchcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ngu' bi', bi' cha' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o tya'a ngu', jua'a ndu'ni na' slo ngu', masi nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na' ji'i cha' cusu' ji'i ngu' bi', nu cña nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi cha' cua'ni ngu' bi' tya sa'ni la. Pana laca cha' cua nti' na' cha' quiña'a la ñati bi' xñi ngu' cha' ji'i Cristo. ²¹Ngu' xa' tsu' ni, ná nga'a cha' taquiya' ngu' ji'i cha' nu laca ji'i ngu' judío. Bi' cha' ñi'ya si laca na' ñati tya'a ngu', jua'a ndi'i na' lo'o ngu' xa' tsu' li', cha' tso'o la xñi ngu' bi' cha' ji'i Cristo. Laja li' ndaquiya' na' lcaa cha' nu nda ycuu' Ndyosi Sti na lo'o na, cha' jua'a nga'a cha' caca si taquiya' na' ji'i Cristo. ²²Lo'o li', lo'o ndi'i na' lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús nu tya lyiji jlya tso'o ti' ngu' cha' ji'i Jesús, ñi'ya si stu'ba ti cha' laca 'na lo'o ngu', jua'a ndi'i na' lo'o ngu' li', cha' cuna la ngu' bi' cha' ji'i Cristo. Lcua ti lo cña cua'ni na' cha' tyaja'a la ñati xñi ngu' cha' ji'i Cristo. ²³Jua'a ndu'ni na' lcua ti se'i su ndya'a na', cha' nchcui' na' lo'o ngu' cha' tso'o ji'i Jesús. Cua nti' na' cha' ñi'ya ndyaca tso'o ne' cresiya 'na xqui'ya cha' bi', la cui' jua'a caca tso'o ne' cresiya ji'i lcaa ñati.

²⁴Ndi'ya laca cña nu nda Ni 'na, ñi'ya ndyaca lo'o cua'ni ngu' sca posta lo'o nxna ngu'. Tyuu tya'a ngu' xna ngu' stu'ba ti li', masi sca ti yu tyijiloo ji'i ca ta'a ngu' su tye cha' bi'. La cui' jua'a caca lo'o na, nga'a cha' tsa cu' ti cua'ni na cña

ñā'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na.
²⁵Lo'o cua xna ti ngu' sca posta ni, ná taquiya' ngu' ji'i sca cha' nu cua'a ji'i ngu' cha' ná xna tso'o ngu'; talo ngu' ñā'a cuayá' nu tyijiloo ngu' ji'i tya'a ngu', cha' cua'ni ngu' ngana. Su cua ndye, li' caja xi cha' tso'o ji'i ngu' nu ngua'ni ngana bi', masi xti ti tyempo talo cha' bi', pana xa' ñā'a cha' ndyaca lo'o na. Lye tsa ndyu'ni cña ti' na leaa hora, ñā'a cuayá' ta Ni sca cha' tso'o ji'na, sca cha' nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. ²⁶Lo'o na', ñi'ya laca sca ñati nu nxna posta, jua'a ndu'ni na' nde chalyuu; liñi tsa nxna na' ñā'a cuayá' tyalaa na' su ndye tyucuii. La cui' ñi'ya laca si nxuu tya'a na' lo'o ndacu' ti na', ná nducu' na' ndacu' na' lo cui'i ti. ²⁷Nhcube' na' ji'i ycu' ca na', cha' talo chalyuu 'na, cha' ná xtyanu ti'i Ni 'na tsiya' ti. Quiña'a tsa cha' cua ngulu'u na' ji'i xa' ñati cuentya ji'i ycu' Ni, lo'o jua'a ntsu'u cha' taquiya' ycu' na' ji'i cha' bi'.

Ná cua'ni tlyu na ji'i cua
 ñā'a ca lcu'i jo'ó

10 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tya nti' na' cacha' na' ji'i ma chaca quiya' ñi'ya ngua ji'i jyo'o cusu' ji'na, nu lo'o nguta'a ngu' lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni. Ndacui sca coo nde cua su nguta'a ngu' bi', cha' ná ñā'a ngu' xña'a bi' ji'i ngu'. Tso'o ti nteje tacui ngu' bi' cla'be lo hitya su naa Tyujo'o Nga'a, ngutu'u ngu' chaca tsu' li'. ²Coo nu ndacui bi', lo'o jua'a hitya tyujo'o bi', bi' laca nu ngua'ni cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Moisés; bi' cha' ngutu'u lca'a ngu' ji'i, ñi'ya laca cha' lo'o

tyucuatya na cuentya ji'i Jesús.

³Ycui' Ndyosi laca nu nda na ndyacu ca ta'a ngu' bi'; ⁴la cui' jua'a ngujui na ndyi'o leaa ngu' bi', cha' ycu' Ndyosi laca nu cua nda leaa na bi' ji'i ngu'. Sca quee tlyu nu nga'a ca sii' cua'a, ca quiya' quee bi' ngutu'u hitya nu ndyi'o ngu'. Ycui' Ndyosi laca nu nda hitya nu ndyi'o ngu' bi', cha' masi tya li' nguta'a ycu' Cristo lo'o ngu' bi', nguna'asij Ni ji'i ngu' su nguta'a ngu'. ⁵Masi jua'a ngua'ni ycu' Ndyosi, ná ntaja'a ngu' bi' taquiya' ngu' cha' ji'i Ni tsiya' ti. Bi' cha' ngua taja ti' Ni ji'i ngu' li', nguxtyanu ti'i Ni ji'i ngu'; ca lo nati' btyi bi' ngujui ngu' li', ndyanu tyijya ngu' bi' to' tyucuii bi'.

⁶Lo'o jua'a na, taca tyi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni. Ná tso'o si xcui' na tyu'u tyiquee na ji'i cha' cuxi, cha' la cui' jua'a ngua'ni ngu' bi' tya li'. ⁷La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni tlyu na ji'i lcu'i jo'ó, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi'. Ndi'ya nhcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' cha' ji'i ñati bi': "Tsa cu' ti ndya'a ngu' jii. Na ndi'i ti ngu' ndyacu ngu' ndyi'o ngu' lo'o tya'a ngu', li' ndatu ti ngu' cha' quijya ngu' lo'o tya'a ngu'", nacui lo quityi bi'. ⁸La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni suba' na lo'o xa' cuna'a, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' li'. ¿Ñi'ya ngua li'? Sca ti tsā ngujui calaa ntucua sna mil tya'a ñati bi' xqui'ya cha' cuxi bi'. ⁹Jua'a ná tso'o cha' xtyí lo'o ti na ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na, cha' quiña'a tsa cha' clyu ti' ngüi'ya Ni ji'na. Jua'a ngua'ni ngu' bi' nu ngua sa'ni, li' ngusu'ba Ni cuaña lijya cha' ndyujui ni' ji'i ngu' bi'. ¹⁰La cui' ti cha' ná ntsu'u cha' hcui' cuxi na

ji'ḷi ycu' Ndyosi. Cua ntsu'u xi jyo'o cusu' bi' nu ngua'ni ngu' jua'a, lo'o li' ndye ngu' ndyujuii Ni ji'ḷi ngu' bi', cha' nda Ni sca xca lijya nu ndyujuii ji'ḷi ngu' bi'.

¹¹Lcaa cha' tlyu bi' ngua ji'ḷi jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni, cha' caja ñi'ya tyi'u ti' xa' ñati' nde loo la na laca nu ngua ji'ḷi jyo'o cusu' bi', ni cha' laca ngua ji'ḷi ngu' bi' jua'a. Lo'o jua'a tya nscua cha' bi' lo quityi cha' cube ti' na ji'ḷi cha' bi'. Cua ngulala ti tye chalyuu su ndi'ḷi na juani; ¹²bi' cha' tso'o si cube ti' ma cha' ná tyu'utsu' ma ji'ḷi tyucuii nu liñi ca, si nti' ma cha' tso'o ti tyi'ḷi cresiya ji'ḷi ma, cha' ná tyacua sca cha' cuxi ji'ḷi ma tsiya' ti. ¹³Lcaa quiya' lo'o tyacua sca cha' cuxi ji'ḷi ma, ná cube ti' ma li', la cui' jua'a ndyaca ji'ḷi cua ña'a ca ñati' chalyuu. Pana ná cube ti' ma, ña'a ycu' Ndyosi ji'na; lcaa cña nu nacui' Ni cha' cua'ni Ni cuentya ji'na, ndu'ni Ni cña bi'. Ná ta Ni chacuayá' cha' tyijiloo sca cha' cuxi ji'ḷi ma ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu ma ji'ḷi; pana la cui' hora lo'o cua cñilo'o ti cha' cuxi bi' ji'ḷi ma, li' xtyucua Ni ji'ḷi ma cha' ná cua'ni ma ji'ḷi, lo'o li' taca clyaá ma ji'ḷi cha' cuxi bi'.

¹⁴Cu'ma tya'a tso'o na, ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'ḷi ma, bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o ma juani cha' ná cua'ni tlyu ma tsiya' ti ji'ḷi lcu' jo'ó ji'ḷi ngu', nga'aa tsa ma su ntucua bi'. ¹⁵Nti' na' cha' nduna tso'o ma, cua laca nlyacua tso'o ti' ma nti' na', bi' cha' nchcui' na' lo'o ma jua'a. Taca cui'ya ma cuentya cha' chañi laca cha' nu nda na' lo'o ma juani. ¹⁶Lo'o ndyu'u ti'ḷi na stu'ba

ti lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'ḷi Jesús ndyi'yu na, lo'o jua'a ndacu na li'; jua'a ndu'ni na xqui'ya cha' ngulacua Jesús ji'ḷi cha' bi' tya clyo. Bi' cha' clyo nda na tsa xlya'be ji'ḷi ycu' Ndyosi xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús bi'. Lo'o ndyi'yu na vino bi', li' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Jesús lo'o lcaa ngu' tya'a na, nu lo'o ntsu'u ti' na cha' cua ndyalu tañi ycu' Jesús lo'o ngu' Ni lo crusi xqui'ya na. Lo'o ndacu na xlyá bi', la cui' jua'a li', stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús lo'o lcaa ngu' tya'a na, nu lo'o ntsu'u ti' na cha' nda Jesús ji'ḷi tyucui ña'a ycu' ca cha' ngu' Ni lo crusi xqui'ya na. ¹⁷Sca ti ycu' xlyá nscua lo mesa su ndacu na stu'ba ti; lo'o ndya'be xlyá bi', li' ndyiji na cacu ca ta'a na, masi tyuu tsa tya'a na. Tsa tlyu ti ndi'ḷi na cha' stu'ba ti laca na ñati' ji'ḷi Jesús.

¹⁸Cui'ya ma xi cuentya ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío. Ndyaa' lo'o ngu' ji'ḷi msta' cha' sta ngu' ji'ḷi lo mesa su ndu'ni tlyu ngu' ji'ḷi ycu' Ndyosi. Lo'o li' ntsu'u nu laca cña ne' laa bi', nu ndacu na nu ngua msta' bi'. Ntsu'u cha' ji'ḷi nu ndyacu msta' bi' lo'o ycu' Ndyosi, cha' xqui'ya Ni ntucua mesa bi'. ¹⁹Xa' ña'a ndu'ni ngu' xa' tsu' lo'o lcu' jo'ó ji'ḷi ngu'. Lo'o ngu' bi' nsta ngu' cuaña' lo mesa cha' caca msta' ji'ḷi jo'ó ji'ḷi ngu'. ¿Ha tso'o la chacuayá' ntsu'u ji'ḷi lcu' jo'ó bi' lacua? Ná ntsu'u cha' ji'ḷi bi' tsiya' ti. Stu'ba ti ña'a cuaña' msta' bi' lo'o xa' la cuaña'. ²⁰Ndi'ya laca cha' lo'o ndu'ni tlyu ngu' ji'ḷi jo'ó bi': Si'i ji'ḷi ycu' Ndyosi ndu'ni tlyu ngu' bi', ji'ḷi tyuu lo cui'ḷi xña'a ndu'ni tlyu ngu' lo'o ndu'ni ngu' jua'a. Lo'o cu'ma ni, ná tso'o cua'ni tya'a ma

lo'o cui'i xña'a bi'. ²¹Ná tso'o co'o ma cuentya ji'i cui'i xña'a bi', lo'o li' co'o ma na nu cua nda Jesús nu Xu'na na cha' co'o na. Ná tso'o tsiya' ti cha' bi'; ni ná tso'o cacu ma cuentya ji'i cui'i xña'a bi', li' nde loo la cacu ma cuentya ji'i Jesús nu Xu'na na. ²²¿Ha nti' na cha' ca chii ti' ycu'i Ndyosi nu Xu'na na ña'a Ni ji'na? ¿Ha nhca la ji'na que ycu'i Ndyosi lacua, nti' na?

Cube ti' na ji'i xa' ñati, si'i xcu'i cha' ji'i ycu'i ca na cube ti' na

²³Chañi tsa cha' nu nhcui' ñati: “Ntsu'u chacuayá' cua'ni na cua ña'a ca cha' nu nti' ti na cua'ni na”, nacui' ngu'. Pana ntsu'u xi cha' nu ndu'ni na nu ná taca xtyucua ji'na tsiya' ti. Chañi cha' taca cua'ni na ñi'ya nu nti' ti na, pana si'i leaa cha' bi' ndu'ni cha' xñi tso'o na cha' ji'i ycu'i Ndyosi. ²⁴Nga'a cha' culacua ti' na ñi'ya nu caca tso'o la cha' ji'i xa' ñati, si'i xcu'i na cuentya ji'na ti culacua ti' na.

²⁵Taca cacu ma leaa na ndacu nu nhca caya' ni'i leaya'; ná sca culacua ti' ma na ca laca bi', si tso'o, si ná tso'o laca bi' cuentya ji'i ma. ²⁶Ycu'i Ndyosi Sti na ca ji'i tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a la cui' Ni ngüiñá Ni leaa lo na nu ntsu'u chalyuu.

²⁷Ná cube ti' ma si hcui' sca ñati lo'o ma cha' cacu ma xi slo ngu', masi sca ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi laca bi'. Tso'o si tsa ma slo ngu' bi' si nti' ma lacua. Lo'o li' cacu ma ji'i na laca nu ta ngu' ji'i ma; ná ntsu'u cha' cube ti' ma ji'i na bi', si tso'o, si ná tso'o laca bi' cuentya ji'i ma. ²⁸Sca ti

si cacha' sca ñati tya'a ndyacu ma cha' msta nu nscua slo jo'ó laca nu cuaña' nu ndyacu ma bi', li' ná tso'o cha' cacu ma ji'i. Tso'o la si cui'ya ngu' bi' cuentya cha' cuxi laca na bi' cuentya ji'i ma, cha' caca jlo ti' ngu' cha' ná ntsu'u cha' cacu ma na bi' lo'o ngusñi ma cha' ji'i Jesús. ²⁹Cu'ma cua jlo ti' ma cha' bi'. Chaca yu bi' tya lyiji caca cuayá' tso'o ti' yu, bi' cha' ná nti' na cha' tyu'utsu' yu ji'i tyucui liñi si ña'a yu cha' ndyacu ma na bi'.

Ná tyiquee' ñacu'i ma 'na li': “¿Ni cha' laca xcu'i cuentya ji'i xa' ñati culacua ti' na? Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ñi'ya nu nti' na' cua'ni na'. ³⁰Si nda tsa na' xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i na ndacu na', ¿ni cha' laca hcui' ñati cha' cuxi 'na lo'o ndacu na' ji'i lacua?” ñacu'i ma 'na. ³¹Tso'o lacua masi cacu ma, masi co'o ma, masi cua'ni ma leua ti lo cña nu ndyu'ni ma, pana tyi'u ti' ma ji'i ycu'i Ndyosi laja lo'o cua'ni ma leaa cña bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' li' cha' tso'o tsa laca cha' ji'i ycu'i Ndyosi, la cui' cha' nu cua ngusñi ma. ³²Ná ta ma chacuayá' tyu'utsu' ni tsaca ngu' ji'i tyucui liñi ji'i Cristo; ni ngu' judío, ni ngu' xa' tsu' nu si'i ngu' judío laca, ni tsaca ñati tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, ná tso'o tsiya' ti si tyú ngu' ya' nu xña'a. ³³Lcaa su ndyu'ni na' cña ndube ti' na' ji'i xa' ñati, si caca tso'o cresiya ji'i ngu' lo'o cua'ni na' cña bi'. Si'i na tyacua cha' tso'o ji'i ycu'i ca na', nti' na' cha' caca tso'o cresiya ji'i cua ña'a ca ñati, cha' caja ñi'ya clyaá ngu' ji'i nu cuxi li'.

11 Bi' cha' cui'ya tso'o ma cuentya ña'a cña nu ndu'ni

na', lo'o la cui' jua'a cua'ni ma li',
cha' ñi'ya laca cña nu ngua'ni
Cristo, jua'a laca cña nu ndu'ni na'.

**Ñi'ya cua'ni nu ngu' cuna'a lo'o
ndyu'u ti'i ngu' lo'o na**

²Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i
Cristo, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'
ña'aa ji'i ma, cha' xcui' ndyi'u ti'
ma 'na, lo'o jua'a ndu'ni ma lcaa lo
cha' nu ngulu'u na' ji'i ma. ³Ndi'ya
nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma:
Ycui' Ndyosi laca loo ji'i Cristo, lo'o
jua'a Cristo laca loo ji'i lcaa ñati; la
cui' jua'a nu qui'yu laca loo ji'i nu
cuna'a. ⁴Bi' cha' ná tyucua smalyu
scua' que ngu' qui'yu ne' laa su
ndyu'u ti'i ma; masi hcui' yu
lo'o ycui' Ndyosi, masi cacha' yu
sca cha' ji'i Ni ji'i ñati, ná tyucua
smalyu hique yu. Loo laca Cristo
ji'i yu, bi' cha' ná cua'ni tyucuaa
ti' yu ji'i Ni ñi'ya si tyucua smalyu
hique yu. ⁵⁻⁶Pana nu ngu' cuna'a
ni, tso'o si sta ngu' payu hique ngu'
lo'o ndyu'u ti'i lcaa ngu' ne' laa;
masi hcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi,
masi cacha' ngu' sca cha' ji'i ycui'
Ndyosi ji'i ñati, sta ngu' payu hique
ngu', cha' ná cua'ni tyucuaa ti'
ngu' cuna'a ji'i clyo'o ngu' ca su
ndyu'u ti'i ngu' li', cha' loo la laca
nu qui'yu ji'i nu cuna'a. Nelyá cu'ma
quicha' hique nu cuna'a nu ngua
sa'a ji'i ngu', cha' ca tyuju'u ti'; la
cui' jua'a stu'ba ti laca nu cuna'a nu
ná sta payu hique ne' laa. Bi' cha'
cu'ma ngu' cuna'a, si ná nti' ma
cua'ni tyucuaa ti' ma ji'i nu ngu'
qui'yu su ndyu'u ti'i ma lo'o ngu',
tso'o la si tacu' ma hique ma li'; ná
ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ma li'. ⁷Ná
ntsu'u cha' tacu' ngu' qui'yu hique

ngu', cha' ycui' Ndyosi ngüiñá ji'i
sca nu qui'yu tya clyo; ñi'ya nu
ña'a ycui' Ni, jua'a ña'a ngüiñá Ni
ji'i nu qui'yu bi'. Pana xa' cha' laca
ji'i nu cuna'a, tso'o tsa ña'a nu
cuna'a xqui'ya nu qui'yu. ⁸Clyo
ngüiñá ycui' Ndyosi ji'i nu qui'yu,
tiya' la li' ngüiñá Ni ji'i nu cuna'a.
Tyijya sil' nu qui'yu ngulo Ni cha'
ngüiñá Ni ji'i nu cuna'a, si'i tyijya
nu cuna'a ngulo ycui' Ndyosi lo'o
ndya' nu qui'yu; ⁹bi' cha' xqui'ya
nu qui'yu ndya' nu cuna'a nu ngua
clyo, si'i xqui'ya nu cuna'a ndya'
nu qui'yu. ¹⁰Tso'o la tyacu' hique
nu cuna'a lacua, cha' caca cuayá'
ti' ngu' cha' ntsu'u nu laca loo ji'i
ngu'. Hasta nu xca' ji'i ycui' Ndyosi
nde cua' nu ndya'a lo yuu su ndyu'u
ti'i ma, lo'o bi' caca cuayá' ti' cha'
bi' li', lo'o ña'a ngu' ji'i ngu' cuna'a.
¹¹Pana juani stu'ba ti ngusñi na
cha' ji'i Jesús, masi qui'yu na, masi
cuna'a na. Ná caja ñi'ya tyi'i nu
qui'yu chalyuu si ná lo'o nu cuna'a;
jua'a nu cuna'a ni, ná caja ñi'ya
tyi'i chalyuu si ná lo'o nu qui'yu.
¹²Chañi cha' xqui'ya nu qui'yu ndya'
nu cuna'a tya clyo, pana la cui' jua'a
chañi cha' nu cuna'a laca nu ndu'ni
cala ji'i nu qui'yu juani; lo'o jua'a
ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha'
tyu'ú tyucuaa lo ngu' bi' chalyuu.
¹³Ycui' ca ma cacha' liñi ma 'na
si tso'o nti' ma cha' hcui' sca nu
cuna'a lo'o ycui' Ndyosi lo'o ntucua
yaala ti hique nu cuna'a bi'. ¹⁴Nu na
ñati chalyuu na, cua jlo ti' na ñi'ya
ña'a quicha' hique na. Jua'a laca
cha' ji'na, ntyuju'u tsa ti' na si tonu
tsa quicha' hique nu qui'yu. ¹⁵Si'i
jua'a nti' na lo'o nu cuna'a, tso'o
tsa nti' na si tyucu' quicha' hique

nu cuna'a. Cua'nijo'o quicha' hique ngu' jil'i ngu', cha' ná ca tyuju'u ti' ngu'. ¹⁶Si chcu' cuxi ngu' xqui'ya cha' ndyacu' hique ngu', tso'o si caca cuayá' ti' ngu' bi', cha' sca ti cuayá' ndu'ni ya ñi'ya nu ndu'ni lcaa ñati jil'i Jesucristo lcaa ti quichi tyi ngu'.

Cha' cuxi nu ndyaca nu lo'o ndyacu ngu' sij nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na

¹⁷Chaca cha' nscua na' re, cha' caca cuayá' ti' ma cha' ná ndiya ti' na' cña nu ndyu'ni ma lo'o ndyu'u ti'i ma cha' cacu ma sij nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na. Cua nscua cha' caca tso'o cresiya jil'i ma li', nu lo'o cacu ma sij bi'; pana xa' ña'a ndyu'ni bi' lo'o ma, ndyu'ni ñu'u bi' jil'i cresiya jil'i ma juani. ¹⁸Nacu' ngu' cha' ná tso'o ndu'ni ma su ndyu'u ti'i ma cha' cacu ma sij bi'. Xi xa' ca ña'a ndu'ni sa scaa ma, nacu' ngu'. Cua jlo ti' na' cha' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'ma si nti'. ¹⁹Si jua'a ná stu'ba ntsu'u cha' jil'i ma lo'o tya'a ma, chañi tiya' la li' taca ca cuayá' ti' na tilaca nu chañi ca ndaquiya' cha' jil'i Jesús. ²⁰Pana ná tso'o cha' nga'aa ndu'ni ma sij ñi'ya tya'a sij nu ngulu'u ycu' Jesús ji'na, cha' cua'ni na nu lo'o ndyu'u ti'i ma lo'o tya'a ma li'. ²¹Lo'o ndyalaa hora cacu ma, li' yala ti ndacu ma sij jil'i ycu' ti ma, ná nda ma tyempo tsiya' ti cacu xa' la tya'a ma; bi' cha' ntsu'u ngu' tya'a ma nu ná ndyiji cacu tso'o, lo'o jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu hasta nchca cu'bi ngu', cha' quiña'a tsa na ngusñi ngu' ndyi'o ngu'. ²²Taca cacu ma co'o ma to' tyi ma si ntyute' tsa ma. Pana ñi'ya

nu ndu'ni ma juani, na ndu'ni ñu'u ma jil'i tya'a ndi'i ma, tya'a ngusñi ma cha' jil'i ycu' Ndyosi, ña'a cuayá' nda ma cha' tyuju'u ti' jil'i ngu' ti'i tya'a ngusñi ma cha' jil'i Jesús. Ná tyiquee' cua ngua cuayá' ti' ma na laca nu nti' na' chcu' lo'o ma juani, cha' nga'aa ntsu'u cha' tso'o nu caca chcu' lo'o ma tsiya' ti cuentya jil'i cha' bi'.

Sij nu ngulu'u Jesús nu Xu'na na cha' cacu na

²³Ndi'ya cha' nclyu'u na' jil'i ma, la cui' cha' nu ndyuna na' lo'o nchcu' ñati nu ngua tsa'a jil'i ycu' nu Xu'na na tya clyo: La cui' talya nu lo'o ndyujui' ngu' cresiya jil'i Jesús, laja lo'o tya ndi'i ñati bi' lo'o Jesús, li' ndaya' Jesús jil'i xlyá, ²⁴ndya yu xly'a'be jil'i ycu' Ndyosi Sti na, lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi'; li' nacu' Jesús jil'i tya'a ndya'a yu: “Jacu ma xlyá re; ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' xlyá re. Cuentya jil'i ma laca cha' nu chcube' na' lo crusi, bi' cha' tyi'u ti' ma 'na lo'o cacu ma xlyá re”, nacu' Jesús jil'i ngu' bi'. ²⁵Tiya' la li' lo'o cua ndye ngua'ni ngu' sij, li' ndaya' Jesús jil'i vaso; ndi'ya nacu' yu jil'i ngu' li': “Lo'o co'o ma na nu ntsu'u ne' vaso re, li' tyi'u ti' ma cha' tyalú tañi na' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jil'i lcaa ñati, cha' jua'a quiñi cha' jil'i ycu' Ndyosi Sti na' lo'o ngu'. Lo'o co'o ma na re, tyi'u ti' ma 'na li'”, nacu' Jesús jil'i ngu'. ²⁶Bi' cha' lcaa quiya' lo'o cacu ma xlyá bi', lo'o co'o ma na nu ntsu'u ne' vaso bi', ña'a cuayá' nu caa Jesús chaca quiya', liñi culu'u ma jil'i ñati cha' ngujui Jesús lo crusi xqui'ya na.

Ñi'ya nu nga'a cha' cacu na sii bi'

²⁷Ndi'ya ndyaca li': ntsu'u qui'ya ji'na lo'o ycu'i' Ndyosi, si ná tyucui tyiquee na cacu na co'o na sii ji'i ycu'i' Ni; na ndu'ni cuxi na ji'i ycu'i' nu Xu'na na li', cha' ná ndyi'u tso'o ti' na cha' nda Jesús ji'i tyucui ña'a ycu'i' ca yu ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi, cuati ndyalú tañi yu lo crusi lo'o ngujui yu jua'a xqui'ya na. ²⁸Bi' cha' ntsu'u cha' culacua tso'o ti' na lo'o cacu na sii bi'; li' tyucui tyiquee na cacu na xlyá bi', co'o na na nu ntsu'u ne' vaso bi'. ²⁹Si ná culacua tso'o ti' na ni cha' laca nu ndacu na ji'i, ni cha' laca nu ndyi'yu na ji'i, li' ntsu'u qui'ya ji'na lo'o ycu'i' Ndyosi, cha' ná ndyi'u ti' na ji'i ycu'i' Jesús, lo'o jua'a ná ntsu'u ti' na ji'i tya'a na nu stu'ba ndyu'ni tlyu na ji'i Ni. ³⁰Bi' cha' quiña'a tsa cu'ma nchca quicha ma, lo'o jua'a nchca ñu'u ti' ma, lo'o jua'a ntsu'u cu'ma nu ndyiji tsiya' ti; ³¹pana si culacua tso'o ti' na tya clyo lo'o cacu na sii bi', ná ntsu'u cha' ca tyaala Ni ji'na jua'a li'. ³²Nchca tyaala Ni ji'na juani, lo'o jua'a nchcubé' Ni ji'na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na, cha' tiya' la lo'o cua ndye chalyuu ná tsa na ca bilyaa lo'o ñati nu ná ndaquiya' ji'i Ni tsiya' ti.

³³Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús, tyi'u ti' ma cha' bi' lo'o tyu'u ti'i ma cha' cua'ni ma sii bi'; jatya ma xi ji'i tya'a ma cha' stu'ba ti xana cacu ma lo'o lcaa tya'a ma.

³⁴Si ntsu'u ma nu ntyute' ma, jacu ma tyaja to' tyi ti ma clyo. Lo'o li' nga'aa cua'ni cuxi ma lo'o tyu'u ti'i ma, li' ná ntsu'u cha' caca tyaala Ni

ji'i ma. Lo'o caa na', taca quiñi nu xa' la cha' bi' ji'na lo'o cu'ma li'.

Cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi cha' caca cua'ni sa scaa na

12 Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús, ntsu'u sca cha' nu nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cuentya ji'i cña nu caca ji'i sa scaa na xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi.

²Cua jlo ti' ma ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la, nu lo'o bilya cuna ma cha' ji'i Jesús; na nguñilo'o lcu'i jo'ó ji'i ma, jo'ó nu cu'u ti, cha' jlya ti' ma lcu'a ti lo cha' nu ntsu'u ji'i jo'ó bi'. ³Bi' cha' nti' tsa na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' re. Si'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni cha' ñacu'i ngu': "Cuiñaja laca nu Jesús bi'". Ná taca ñacu'i ngu' jua'a xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi. Lo'o ñacu'i ngu': "Xu'na na laca Jesús", Xtyi'i ycu'i' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' ñacu'i ngu' jua'a li'.

⁴Tyuu lo cha' nda ycu'i' Ndyosi ji'na cha' caca cua'ni na sca cña ji'i Ni, pana sca ti Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi'.

⁵Lo'o jua'a xa' ña'a cña ndyu'ni sa scaa na, pana cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi ndyu'ni lcaa na cña bi'.

⁶Masi ná stu'ba ndyu'ni lcaa na, pana sca ti ycu'i' Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi', ca ta'a na. ⁷Ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o na cha' taca cua'ni lcaa na sca cña cuentya ji'i ycu'i' Ni, ca ta'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús; bi' laca sca lo cña nu xtyucua ji'i ca ta'a na, lo'o jua'a xqui'ya cha' bi' cua jlo ti' na cha' cua ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'na. ⁸Ndi'ya laca cña nu taca cua'ni na xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi: ntsu'u ngu' nu

ndacha' liñi ñi'ya nu ngua ji'i Jesús; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa nclyu'u tyucui cha' xñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi; ⁹lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa jlya ti' ji'i ycu'i Ndyosi; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'i cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' ji'i Jesús; ¹⁰lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'i ndu'ni xa' la cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi, cña nu ná nchca cua'ni ñati nquicha'; cuati ntsu'u xa' la ngu' nu nchca ji'i ndacha' ji'i ñati sca cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o ngu' bi'; cuati jua'a ntsu'u ngu' nu nchca tii ni cña ndu'ni sa scaa ngu', si cuentya ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi ndu'ni ngu' cña, si si'i cuentya ji'i ycu'i Ndyosi ndu'ni ngu' cña; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'i nchcui' cha'cña ji'i xa' la ñati; jua'a tya ntsu'u xa' la ngu' nu nchca ji'i xtyacui cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati ni cha' nda ngu' bi' li'. ¹¹Sca ti Xtyi'i ycu'i Ndyosi ndu'ni cha' nchca ji'i ñati cua'ni lcaa cña bi'; bi' laca nu nda sca lo cña cua'ni sa scaa na, ñi'ya nu ntsu'u tyiquee Ni cha' caca ji'na.

Sca ti ñati laca na lo'o lcaa ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús

¹²Nu ycu'i na ni, sca ti ñati laca sca na, masi tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' scaa na. La cui' jua'a laca lo'o ña'a taju tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo; sca ti taju ñati laca na, masi xa' ca ña'a ndu'ni sa scaa na. ¹³Ca ta'a na, masi ngu' judío, masi ngu' xa' tsu' laca na, masi msu nu ngüi'ya ñati, masi msu nu ndi'i tso'o ti laca na, na cua ntyucuatya na chacuayá' ji'i Xtyi'i

ycui' Ndyosi; cua ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi bi' ne' cresiya ji'i sa scaa na, cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o lcaa ti tya'a ñati nu ngusñi cha' ji'i Cristo.

¹⁴Tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' na nu nxyucua ji'na nu lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu, si'i sca ti tyijya nu ndulo la ji'na. ¹⁵Si ndi'ya chcui' quiya' na lo'o na: “Si'i ya' nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u”, ñacui' bi'. ¿Ñi'ya ñacui' ta na? Pana ná nchca xuu bi', ca ña'a ngalya bi' ji'i tyucui ña'a na. ¹⁶Lo'o li' si ndi'ya ñacui' jyaca na ji'na: “Si'i cloo nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u”, ñacui' bi'. ¿Ñi'ya ñacui' ta na? Pana ná nchca xuu bi', na ca ña'a ngalya bi' ji'i tyucui ña'a na. ¹⁷Ná ntsu'u su cuna na li', si xcui' cloo na laca tyucui ña'a na. ¿Ñi'ya caca cui' na sca na si xcui' jyaca na laca tyucui ña'a na? ¹⁸Na cua ngusta se'i ti ycu'i Ndyosi scaa tyijya laja cuaña' na, cha' ñi'ya nu ndiya ti' Ni, jua'a ngüiñá Ni ji'na. ¹⁹Ná laca na sca ñati si sa yu'be ti na; ²⁰pana jua'a laca cha' ji'na cha' sca ti ñati laca sca na, masi tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' na.

²¹Ná ca ñacui' cloo na ji'i ya' na: “Ná cua'nijo'o nu'u 'na”. Lo'o jua'a ná ca ñacui' scua' hique na ji'i quiya' na: “Ná ntsu'u su cua'nijo'o nu'u 'na”. ²²Masi nti' na cha' xti la cña ndu'ni sca lo tyijya na, bi' laca nu lye la ndulo ji'na; ²³lo'o jua'a lacu' na ste' cha' nti' na cha' ná tso'o ña'a xa' la se'i laja cuaña' na. Sca se'i su tacati ji'na, nu ntyuju'u ti' na si ña'a ngu' ji'i, lcaa hora ndyacu' late' lo se'i bi'; ²⁴pana xa' la se'i laja cuaña' na, nda na chacuayá' masi

ná tacu' late' lo bi'. Jua'a ngüiñá ycuí' Ndyosi jí'í tyucuí ña'a na, cha' la cui' se'í laja cuaña' na nu ná ña'a ngu' jí'í, bi' laca nu tacati la cuentya jí'na. ²⁵Pana stu'ba ti ndu'ni lcaa tyijya laja cuaña' na cña, stu'ba ti cha' jí'í sca tyijya na su ngalya lo'o xi xa' la tyijya na. ²⁶Lo'o quicha xi sca tyijya na, tyucuí ña'a na tí'í lí; lo'o ndaca'a na jí'í sca tyijya na, tyucuí ña'a na tso'o nti' na lí. (La cui' jua'a laca ma, tyucuí ña'a tsaca taju cu'ma nu cua ngusñi cha' jí'í Cristo).

²⁷Ca ta'a cu'ma lacua, stu'ba cha' jí'í ma lo'o lcaa ñati tya'a ngusñi na cha' jí'í Cristo scaa quichi; lo'o jua'a sa scaa ma laca ma ñati jí'í Cristo. ²⁸Tso'o tsa ngusubi ycuí' Ndyosi jí'í ñati nu caca cña jí'í laja lcaa tya'a ñati nu cua ngusñi cha' jí'í Cristo scaa quichi: clyo ngusubi Ni jí'í ñati nu ndya'a xa' quichi tyijyu' la cha' chcuí' ngu' cha' jí'í Jesús lo'o ngu' quichi bi'; lí' ngusubi Ni jí'í ñati nu ndacha' jí'í tya'a ngu' sca cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o ngu'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu liñi tsa nclyu'u cha' jí'í Jesús jí'í tya'a ngu'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu ndu'ni cha' tlyu chacuayá' jí'í ycuí' Ndyosi, cña nu ná nchca cua'ni ñati nquicha'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu nchca jí'í cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' jí'í Jesús; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu nchca jí'í xtyucua jí'í tya'a ngu' lo'o cua ña'a ca lo cña; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu laca cña cuentya jí'í tya'a ngu', ntsu'u ñati nu nchca chcuí' cha'cña jí'í xa' la ñati. Laja ñati jí'í Ni, nsubi ycuí' Ndyosi jí'í ngu' nu caca lcaa lo cña bi'. ²⁹Pana ná lcaa na ndya'a na tyijyu' cha' chcuí' na

cha' jí'í Jesús lo'o xa' ñati, ni ná lcaa na nchca jí'na cacha' na sca cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ñati; jua'a cua laca ti na taca culu'u liñi na cha' jí'í Jesús jí'í ñati, cua laca ti na nchca cua'ni na cha' tlyu cuentya jí'í ycuí' Ndyosi; ³⁰jua'a ná lcaa na nda Jesús chacuayá' jí'na cha' cua'ni na cha' tyaca tso'o nu quicha; la cui' jua'a ná lcaa na nchcuí' na cha'cña jí'í xa' la ñati, ni ná lcaa na nchca xtyacuí na cha' bi', cha' caca cuayá' tí' xa' ñati ni cha' nda ngu' tya'a na lo'o ngu' lí'. ³¹Bi' cha' nga'a cha' jña ma chacuayá' jí'í ycuí' Ndyosi cha' caca cua'ni la ma cña, cha' caca xtyucua ma jí'í xa' la ngu' tya'a ma. Lo'o jua'a tya ntsu'u chaca cha' nu ndulo la jí'í ma, nu bilya culu'u na' jí'í ma; bi' laca cha' nu culu'u na' jí'í ma juani.

Tso'o si ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jí'í tya'a ñati na

13 Ná ndu'ni cha' masi nchca tsa chcuí' na lcaa lo cha'cña jí'í ñati chalyuu, masi cha'cña jí'í xca nu ntucua ca slo ycuí' Ndyosi nde cua chcuí' na; si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na jí'í xa' la ñati, ná sca cha' tso'o ntsu'u tyiquee na lí'. Laca na ñi'ya nti' sca sniquiji nu ntyiji'í na jí'í jua'a ti, jua'a laca na ñi'ya laca sca cui'chcuu nu lye tsa nclyatu'u na jí'í; ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' jí'na lí'. ²Ná ndu'ni cha' masi cacha' na lcaa cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ñati, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na jí'í ngu'. Ná ndu'ni cha' masi jlo ti' na lcaa cha' jí'í ycuí' Ndyosi, masi tso'o tsa nchca cuayá' tí' na sca cha' nu ná ngujui ñi'ya nu caca cuayá' tí' ñati nu ngua sa'ni la; ná sca na

laca na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í ñati. La cui' ti masi jlya tsa ti' na ji'í ycuí' Ndyosi ñi'ya nti' si caca cuityi na ji'í sca ca'ya cua, pana si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í ñati, ná sca na laca na li'. ³La cui' ti ná sca na laca na masi tacha na lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na ji'í ñati, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í ngu' bi' li'. Ná ndu'ni cha' masi cua'ni lya' ti' ngu' ji'na, masi su'ba ngu' ji'na lo quii' cha' cajaa na xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'í Jesús, si la cui' tyempo bi' ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í tya'a ñati na, ná sca cha' laca na. Si'i na tso'o la na si ná ndu'ni na jua'a.

⁴Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í ñati, talo tyiquee na ji'í ngu' li', cua'ni tya'na ti' na ji'í ngu' li'; si'i na tyiji ti' na cha' ji'í ngu' li', si'i na chcuí' tyucuaa ti' na lo'o ngu', ni si'i na cua'ni tyixi na lo'o ngu' li'. ⁵Si chañi cha' bi', ná cua'ni suba' na lo'o ngu', si'i xcuí' cha' ji'na ti tya'a tyiquee na, ni ná ca ñasi' na ji'í ngu' lu'ba ti. Ntsu'u cha' clyu ti' ji'na lo'o ngu', si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í ngu'. ⁶La cui' jua'a si'i na chaa ti' na lo'o ndyaca sca qui'ya ji'í ngu', tso'o la nti' na si xñi ngu' bi' sca cha' liñi. ⁷Si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í ñati, talo tyiquee na ji'í ngu', masi cua ña'a ca cha' cuxi cua'ni ñati bi'; jlya ti' na cua ña'a ca cha' tso'o, ndu ti' na cha' tso'o la caca cha' nde loo la, masi ná jlo ti' na; jua'a tyiquee' talo na lo'o cua ña'a ca cha' nu ndyaca ji'na.

⁸Nde loo la ná ntsu'u cha' tye cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í ñati. Nde loo la tyalaa tyempo nu

lo'o nga'aa ndu'ni cha' tya chcuí' la ycuí' Ndyosi lo'o na nde chalyuu, nga'aa ndu'ni cha' chcuí' la na cha'cña ji'í xa' ñati, ni nga'aa ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' ji'í ycuí' Ndyosi ca lo'o caca tyempo bi'; pana ná tye chca cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'í ñati. ⁹Juani bilya caca cuayá' ti' na lcaa cha' ji'í Ni, ná caja ñi'ya chcuí' na lcaa ca cha' nu ntsu'u tyiquee Ni; ¹⁰pana nde loo la li', lo'o cua'ni ycuí' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha', li' nga'aa tyi'u ti' na nu xca ti cha' nu nchca cuayá' ti' na juani.

¹¹Lo'o tya sube na ni, xcuí' cña nu ndu'ni nu sube ngua'ni na; ñi'ya nu nclacua ti' sca nu sube, jua'a nchcuí' na li', jua'a ngua'ya cha' hique na, jua'a ngulacua ti' na. Pana lo'o nguluu na, li' nga'aa nclacua ti' na ñi'ya nu nclacua ti' nu sube. ¹²Jua'a laca cha' ji'na su ndi'í na chalyuu; juani nguxa' ti ndyiji sca cha' ji'í ycuí' Ndyosi ji'na, si'i tsa liñi ti nduna na cha' bi'. Ñi'ya nti' si ña'a na ji'í ycuí' ca na lo sca cuanaa, tsa lyiji ti ña'a na ji'na; pana nde loo la, li' caca cuayá' tso'o ti' na lcaa cha' bi'. Cua laca ti cha' jlo ti' na juani, pana nde loo la ta na cuentya ji'í lcaa lo cha'; li' tyuloo na ji'í ycuí' Ndyosi ñi'ya ndyuloo Ni ji'na. ¹³Bi' cha' lacua, lcaa tyempo ndu'ni cha' tyi'u ti' na ji'í ycuí' Ndyosi, lcaa tyempo ndu'ni cha' tu ti' na cha' caca tso'o la ji'na ca nde loo la, lo'o jua'a tyucui tyempo ndu'ni cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'í tya'a ñati na. Bi' laca cña nu ndulo la cha' cua'ni na, cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'í tya'a ñati na.

¿Ha chcuí' na cha'cña jí'í xa' ñatí laja lo'o ndyu'ni tlyu na jí'í ycuí' Ndyosi?

14 Cua'ni ma cha' xcuí' tso'o tyu'u tyiquee ma ña'a ma jí'í tya'a ñatí ma lacua. Lo'o jua'a jña ma chacuayá' jí'í ycuí' Ndyosi cha' taca cua'ni ma la cui' cña nu nda Xtyi'i ycuí' Ni jí'na. Pana lo'o chaca cña ntsu'u nu ndulo tsa jí'í ma, cha' ca tsa'a ma ta ma cha' lo'o ñatí, lcaa ña'a cha' nu cua nti' ycuí' Ndyosi cha' ta Ni lo'o ngu' bi'. ²Sca ñatí nu nchcuí' cha'cña jí'í xa' ñatí laja lo'o ndyu'u ti'í ti ma ni, si'í lo'o cu'ma nchcuí' yu, cha' ná nchca cuayá' ti' ma ni cha' nda yu; sca ti lo'o ycuí' Ndyosi nchcuí' yu bi', cha' Xtyi'i ycuí' Ndyosi ndu'ni cha' ta yu sca cha' nu ná nga'a cha' cuna ngu' tya'a ma. ³Xa' la ñatí nu ndacha' liñi sca cha' nu nda Ni lo'o ngu', lo'o cu'ma nchcuí' ñatí bi'. Taca xtyucua ngu' bi' jí'í ma cha' taquiya' tso'o la ma cha' jí'í Ni, taca cua'ni ngu' cha' tyatí la tyiquee ma jí'í cha' bi'; jua'a taca cua'ni ngu' cha' tyi'í ti ti tyiquee ma lí. ⁴Tso'o tsa cuentya jí'í ycuí' ca ngu' nu nchca nchcuí' cha'cña jí'í xa' ñatí, cha' ndyatí la ti' tyiquee ycuí' ca ngu' jí'í ycuí' Ndyosi; pana tso'o la ndu'ni ñatí nu ndacha' liñi sca cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o ñatí bi' jí'í tya'a ngu', cha' ndu'ni ngu' cha' tyatí la ti' tyiquee lcaa ngu' tya'a ndu'ni tlyu ma jí'í ycuí' Ndyosi.

⁵Jua'a na', tso'o nti' na' si lcaa cu'ma caca chcuí' ma cha'cña jí'í xa' ñatí; pana cña nu ndulo la cha' jí'í ma laca si ta ma cha' lo'o tya'a ma, la cui' cha' nu cua nti' ycuí' Ndyosi chcuí' Ni lo'o ma. Tso'o la si jua'a

taca ta ma cha' lo'o tya'a ma; ná ntsu'u cha' chcuí' ma cha'cña jí'í xa' ñatí lí, sca ti ca si ntsu'u chaca ngu' nu taca jí'í xtyacui cha' bi' cha' caca cuayá' ti' tya'a ndyu'u ti'í ma. Lí tso'o la tyatí ti' tyiquee ngu' tya'a ma. ⁶Lo'o tyalaa na' su ndi'í ma, si'í na xtyucua na' jí'í ma si xcuí' cha'cña jí'í xa' ñatí chcuí' na' lo'o ma; taca xtyucua na' jí'í ma sca ti si caja sca cha' 'na, sca cha' nu cua nti' ycuí' Ndyosi ta Ni lo'o ma. Sca ti si culu'u liñi na' jí'í ma cha' ca tsa'a tso'o la ma cha' jí'í Ni, jua'a taca xtyucua na' jí'í ma lí.

⁷Cua ña'a ca chcu'a musca, masi cui'chcu'a, masi rube, nga'a cha' cula'á tso'o na jí'í cha' cuna tso'o ngu' ni jí'í laca nu ndañi bi'. ⁸Jua'a sendaru ni, ná tsa'a ngu' cusuu si ná cañi cui' cula'á cui'chcu'a nu xi'yane jí'í ngu'. ⁹La cui' jua'a laca lo'o cu'ma, ná caca cuayá' ti' ngu' ni cha' nti' ma ta ma lo'o ngu' si ná liñi chcuí' ma cha'cña jí'í ngu' lo'o ngu'; lo'o cui'í ti nchcuí' ma si ná nchcuí' ma cha'cña jua'a. ¹⁰Chañi cha' quiña'a tsa lo cha'cña nchcuí' ñatí chalyuu, lo'o jua'a ntsu'u scaa lo ñatí nu nduna sca lo cha'cña. ¹¹Pana si ná nduna na sca cha' nu nchcuí' sca ñatí slo na, lí' culacua ti' na cha' ngu' xta laca yu; ná ntsu'u cha' jí'na lo'o yu bi' lí', masi tya'a quichí tyi na laca yu. ¹²Cua jlo ti' na' cha' nti' tsa ma cha' caca cua'ni ma cua ña'a ca cña nu nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi jí'na; bi' cha' jña la ma chacuayá' jí'í ycuí' Ndyosi cha' taca jí'í ma cua'ni ma lcaa lo cña tso'o, cua ña'a ca cña nu xtyucua jí'í ngu' tya'a ngusñi ma cha' jí'í Jesús ca bi', cha' tyatí la ti' tyiquee ngu'.

¹³Tso'o lacua, si nechca chcuil' na cha'cña jil'i xa' la ñati, pana tso'o la si jña na chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na ni cha' nda na lo'o ngu'. ¹⁴Ndi'ya ndyaca si cha'cña jil'i xa' ñati chcuil' na nu lo'o ndu'ni tlyu na jil'i ycuil' Ndyosi: Chañi cha' ne' cresiya jil'na nechcuil' na lo'o Ni tu'ni, pana ni ycuil' na, ná nechca cuayá' ti' na ni cha' nda na. ¹⁵Ndi'ya cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na jil'i Ni lacua: Taca chcuil' na lo'o Ni cha' jil'na ti, sca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'na, pana nga'a cha' caca cuayá' ti' na ni cha' nda na slo ngu' tya'a na; la cui' jua'a nu lo'o cula tu'ba na jil'i jil'i ycuil' Ndyosi, cula tu'ba na cha' jil'na ti tu'ni, pana lo'o ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya ndyu'u cha' nu nechcuil' jil'i bi'. ¹⁶Si ná cua'ni na jua'a, li' ná caja ñi'ya ñacu'j ngu' cha': "Jua'a caca cha' lacua", lo'o ndye nechcuil' na li'. Cua ña'a ca ñati nu ndi'i slo na ni, si cha' jil'na ti laca cha' nu chcuil' na lo'o ndu'ni tlyu na jil'i ycuil' Ndyosi, nga'aa caja ñi'ya chcuil' ngu' li', cha' ná nechca cuayá' ti' ngu' ni cha' nda na, masi tso'o tsa ta na xlya'be jil'i ycuil' Ndyosi. ¹⁷Ná tyiquee' tso'o tsa nechcuil' na lo'o Ni, pana cha' nu nechcuil' na bi' ná xtyucua jil'i xa' la ngu' tya'a na tsiya' ti. ¹⁸Tso'o tsa nti' na' ña'aa jil'i ycuil' Ndyosi cha' nechca 'na nechcuil' na' cha'cña jil'i xa' la ñati; nechca la jna', xti la cha' nechca jil'i cu'ma, nti' na'. ¹⁹Pana nu lo'o ndyu'u ti'i na cha' cua'ni tlyu na jil'i ycuil' Ndyosi, nti' na' cha' tso'o la si chcuil' na' lo'o ma sca tucua ti si'yu cha' nu nechca cuayá' ti' ma cha' ca tsa'a la ma li'; ná ndulo cha' jil'i ma masi chcuil' na' tii

mil tya'a si'yu cha' nu nechcuil' xa' ñati nu ná nduna ma jil'i tsiya' ti, ná sca cha' laca bi'.

²⁰Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, tso'o la si ná jlo ti' ma tsiya' ti na ca laca sca cha' cuxi; ñi'ya laca nu sube, jua'a caca ma cha' ná jlo ti' ngu' sube cha' bi'. Pana nga'aa culacua ti' ma ñi'ya nu nclacua ti' nu sube; juani culacua tso'o ti' ma, ñi'ya nclacua ti' ngu' cusu'. ²¹Ndi'ya cha' nda quityi cusu': "Chcuil' na' lo'o ñati re", nacui' ycuil' Ndyosi, "ta na' jil'i xa' ñati ca xa' nasiyu tyijyu' la cha' caa ngu' chcuil' lo'o ngu' re; pana masi cua'ni na' jua'a, ná xñi ngu' re cha' 'na". Jua'a nacui' ycuil' Ndyosi nu Xu'na na. ²²Ntsu'u quiya' nu ndu'ni Ni cha' caca chcuil' ngu' cha'cña jil'i xa' ñati cha' cube ti' ñati nu bilya xñi cha' jil'i Ni. Ná ntsu'u cha' caca jua'a xqui'ya ngu' nu cua ngusñi cha' jil'i ycuil' Ni; pana lo'o ta na sca cha' nu cua nda Ni lo'o ñati, bi' laca cuentya jil'i ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, si'i cuentya jil'i ñati nu bilya xñi cha' bi'. ²³Ná tyiquee' tyalaa xi xa' la ñati ca su ndyu'u ti'i ma, ngu' nu bilya xñi cha' jil'i Jesús, jua'a ngu' nu si'i tya'a ndyu'ni tlyu ma jil'i ycuil' Ndyosi laca ngu'. Si tyalaa ngu' bi' su ndyu'u ti'i ma tsa tlyu ti, lo'o li' ña'a ngu' jil'i ma cha' xcui' cha'cña jil'i xa' ñati nechcuil' ma, li' ñacu'j ngu' bi' cha' cua ngua loco ma. ²⁴Xa' ña'a caca si xcui' cha' nu cua nda ycuil' Ndyosi lo'o ma laca cha' nu chcuil' ma lo'o tya'a ma; nu lo'o tyalaa ngu' su ndyu'u ti'i ma, si ngu' nu bilya xñi cha' jil'i Jesús, nu si'i tya'a ndyu'ni tlyu ma jil'i ycuil' Ndyosi laca ngu', li' ca tyuju'u

ti' ngu' bi' jil'i qui'ya nu ntsu'u
 jil'i ngu', nu lo'o cuna ngu' cha' nu
 nchcui' mā. Li' caca cuayá' ti' ngu'
 cha' cuxi tsa laca ycui' ngu', ²⁵ycui'
 ca ti ngu' caca cuayá' ti' lcaa cha'
 cuxi nu ntsu'u yacu' ti ne' cresiya
 jil'i ngu'. Lo'o jua'a tyatu sti' ngu'
 li' cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycui'
 Ndyosi, ñacui' ngu' cha' chañi cha'
 ndi'i Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o cu'mā.

**Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a na
 lo'o tyu'u ti'i na cha' cua'ni
 tlyu na jil'i ycui' Ndyosi**

²⁶Cu'mā tya'a ngusñi na cha'
 jil'i Jesús, ndi'ya cua'ni mā nu lo'o
 tyu'u ti'i mā lo'o tya'a mā: Tyatu
 tsaca mā cha' cacha' ni jii caca
 nu cula tu'ba mā cuentya jil'i ycui'
 Ndyosi; cuati tyatu chaca nu culu'u
 cha' jil'i ycui' Ni jil'i tya'a mā; lo'o
 li' chcui' tsaca ngu' sca cha' nu
 nti' Ni ta Ni lo'o mā; lo'o jua'a taca
 ta mā xi cha' lo'o cha'cña jil'i xa'
 ñati, si lo'o nchca jil'i mā xtyacui
 mā cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa
 ñati nu nga'a ca ndacua. Lcaa ña'a
 nu cua'ni mā ntsu'u cha' tyat'i la
 ti' tyiquee lcaa ñati tya'a ndyu'u
 ti'i mā. ²⁷Nu lo'o chcui' mā cha'cña
 jil'i xa' ñati ni, li' tso'o masi tucua
 sna tya'a ti mā chcui' mā, sa scaa
 ti mā chcui' mā li'. Cuayá' tsa jua ti
 ngu'. Lo'o jua'a nga'a cha' caja sca
 nu xtyacui cha' bi', cha' caca cuayá'
 ti' lcaa mā; ²⁸pana si ná caja sca nu
 xtyacui cha' bi', li' tso'o la masi ná
 chcui' mā cha'cña jil'i xa' ñati laja
 lo'o ndyu'u ti'i mā. Sca ti tso'o si
 chcui' mā cha'cña bi' ca su ntucua
 mā ycui' ti mā. Sca ti ycui' Ndyosi
 caca cuayá' ti' cha' bi' li'. ²⁹Lo'o
 chcui' mā sca cha' nu cua nti' Ni ta

Ni lo'o ngu' tya'a mā ni, li' chcui'
 tucua sna tya'a ti mā; nu xa' la ñati
 tya'a ndi'i mā ca ndacua, culacua ti'
 mā si liñi ca ndyu'u cha' nu nchcui'
 tya'a mā. ³⁰Lo'o li' si ta Ni sca cha'
 lo'o chaca ñati nu nga'a lo'o mā ca
 ndacua, tso'o la si cua'a mā jil'i nu
 nchcui' clyo, cha' xutacui cha' nu
 nchcui' yu. ³¹Lcaa tya'a mā nu cua
 ngujui sca cha' jil'i mā, sca cha' nu
 cua nti' Ni ta Ni lo'o mā, tso'o si
 chcui' sa scaa mā li' lacua, cha' ca
 tsa'a mā ca ta'a mā cha' bi', lo'o li'
 caca tlyu la tyiquee mā. ³²Cu'mā nu
 nchcui' lo'o ngu' sca cha' nu cua
 nda ycui' Ndyosi lo'o mā, ycui' ca
 mā nga'a cha' cua'a mā jil'i ycui' mā,
 cha' ná tyeje tacui mā chacuayá'
 jil'i scaa mā. ³³Nti' Ni cha' tso'o ti
 cua'ni na lo'o tya'a na lo'o tyu'u ti'i
 na, ná tso'o nti' Ni si lye tsa nguixa'
 nu ndu'ni na.

Ndi'ya ndu'ni ca ta'a ngu' tya'a
 ngusñi na cha' jil'i Jesús scaa quichi,
 nu lo'o ndyu'u ti'i ngu': ³⁴Ná nda
 ngu' chacuayá' chcui' ngu' cuna'a
 ca su ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycui'
 Ndyosi; nga'a cha' tucua nu cuna'a
 cha' nu nchcui' nu qui'yu, cha' jua'a
 cña ngulo Ni jil'i ngu' cha' cua'ni
 ngu'. ³⁵Ca toni'i taca xcuane nu
 cuna'a jil'i clyo'o si ntsu'u sca cha'
 nu nti' ngu' cha' caca cuayá' ti' ngu'.
 Si'i cha' tso'o laca si chcui' sca nu
 cuna'a laja su ndyu'u ti'i ngu'.

³⁶Nga'a cha' tyi'u ti' mā cha' si'i
 cu'mā laca nu yaa nchcui' cha' jil'i
 ycui' Ndyosi nu ngua su clyo, ni
 si'i ngu' tya'a quichi tyi ti mā nu
 cua ndyuna cha' bi' tya clyo. ³⁷¿Ha
 ntsu'u chacuayá' jil'i mā cha' chcui'
 mā cha' nu cua nda ycui' Ndyosi
 lo'o ngu' nti' mā? ¿Ha jil'i cu'mā

ti cua nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni cha' cua'ni mā cña jil'i Ni? Cua'a jyaca mā lacua; cña nu nclyo na' jil'i mā lo'o nscua na' quityi re, chacuayá' jil'i ycuí' Ndyosi laca cña bi', ³⁸bi' cha' ná tucua mā cha' jil'i ñati nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cha' re.

³⁹Jua'a caca lacua, cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, jña mā chacuayá' jil'i ycuí' Ndyosi cha' caca chcuí' mā lcaa cha' jil'i Ni nu cua nti' Ni cha' ta Ni lo'o ñati. La cui' jua'a tso'o laca si ná cua'a mā jil'i ñati nu nchcui' cha'cña jil'i xa' ñati. ⁴⁰Tsa bi' ti cha', xcuí' tso'o ti cua'ni mā lo'o tyu'u ti'i mā lo'o tya'a mā; liñi ti cua'ni mā, ñi'ya nu nga'a cha' caca.

Cua ndyu'ú Jesucristo chaca quiya'

15 Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, cua nti' na' cha' tyi'u ti' mā jil'i cha' nu cua ndacha' na' jil'i mā tya clyo, cha' ndu'ni lyaá ycuí' Jesús ji'na jil'i nu cuxi; bi' laca cha' nu cua ndyuna mā tya clyo, lo'o juani cua ndyanu tso'o ti cha' bi' ne' cresiya jil'i mā. ²Xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' jil'i Jesús lo'o mā, bi' cha' ngulaá mā jil'i nu cuxi; lo'o juani tya nga'a cha' taquiya' tso'o mā jil'i cha' bi', cha' ná ngusñi mā jil'i cha' bi' cha' culiji yu'u cha' bi' jua'a ti.

³Tya clyo cua ndacha' na' jil'i mā lcaa cha' jil'i Jesucristo nu cua ngulu'u ngu' 'na. Ndi'ya ngulu'u na' jil'i mā, cha' ngujui Cristo lo crusi cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na; la cui' ñi'ya nu cua nscua lo quityi cusu' cha' caca jil'i Cristo, jua'a ngua. ⁴Li' nguxatsi' ngu' jil'i jyo'o bi' ne' cuaá; pana lo'o ndu'u scua sna tsa, li' ndyu'ú yu chaca quiya'. Cua

ndacha' liñi quityi cusu' tya clyo la cha' jua'a caca jil'i nu Cristo bi'. ⁵Lo'o li' ngulu'u loo Jesús jil'i Pedro, lo'o jua'a jil'i ca ta'a tii chaca ngu' nu ngua tsa'a jil'i tya clyo. ⁶Tiya' la li' ngulu'u loo Jesús jil'i tyuu tsa tya'a ñati, nteje tacui ca'yu siyento tya'a ñati nu ndil'i se'i ti li'. Lo'o ña'a ti tya tyuu tya'a ngu' bi' tya lu'ú ngu', masi ntsu'u xi ngu' bi' nu cua ngujui. ⁷Lo'o li' ngulu'u loo Jesús jil'i Jacobo, lo'o jua'a jil'i lcaa tya'a ngu' nu ndya'a nchcui' cha' jil'i Jesús lo'o ñati tyijyu' la.

⁸Su cua ndye li', lo'o 'na ngulu'u loo Ni 'na, masi ná ntsu'u cha' cua'ni Ni lo'o na' jua'a. Laca na' ñi'ya si laca sca cubi' nu ngula cuañi' ti, cha' ná lo'o na' nguta'a na' lo'o ñati nu ngua tsa'a tya clyo. ⁹Ná tso'o na' tsiya' ti nti' na', masi ngusubi Ni 'na cha' sañi na' cha' jil'i Jesús ca xa' quichi' tyijyu', cha' ntsu'u xa' la ngu' tya'a ya nu nchca la jil'i ngu' cua'ni ngu' cña bi'. Ná stu'ba na' lo'o ngu' bi', cha' tya tsubi' la lya' tsa ti' na' jil'i lcaa ñati jil'i Jesucristo. ¹⁰Pana tya'na ti' ycuí' Ndyosi, bi' cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jna'; jua'a ngua'ni Ni cha' ndya'a na' cña jil'i Ni li'. Ni si'i na nguliji yu'u cha' bi' jua'a ti lo'o ngua'ni Ni cha' tso'o lo'o na'; masi lo'o nu xa' la ngu' tya'a ya ndyu'ni ngu' la cui' cña nu ndyu'ni na', pana tlyu la cña ntsu'u jna' que ngu' bi'. Si'i na nchca tsa 'na, pana ycuí' Ndyosi laca nu ndu'ni lo'o na' cha' caca chcuí' na' lo'o ñati, cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni 'na. ¹¹Lo'o juani ná ndu'ni cha' jna' tilaca laca nu nchcui' lo'o mā, masi nchcui' na', masi nchcui' xa' la ñati;

sca ti cuayá' nchcui' leaa ya lo'o nchcui' ya cha' bi' lo'o ñati, la cui' ti cha' nu cua ngusñi ma.

**Tyu'ú ñati chaca quiya'
lo'o cua ngujuii ngu'**

¹²Chañi laca cha' nu nda ya lo'o cu'ma, cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ¿Ni cha' laca lacua nchcui' xi ñati tya'a cu'ma cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'?

¹³Si chañi laca cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu', ni ycu' Cristo ná ndyu'ú yu lo'o cua ngujuii yu lacua.

¹⁴Na ñilo'o ngu' ji'na si jua'a, ni ná caja cha' nu ta ya lo'o ma li', si cha' cuiñi laca cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Jua'a ná caja cha' ji'i Jesús nu xñi ma si chañi cha' nga'aa ndyu'ú yu bi'. ¹⁵La cui' ti ngu' cuiñi laca ya cuentya ji'i ycu' Ndyosi si ná ngua jua'a. Cua nchcui' ya tya clyo cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi; pana ná ngua cua'ni ycu' Ndyosi jua'a lo'o Jesús, si nga'aa caca tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'.

¹⁶Ná chañi cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu si nga'aa caca tyu'ú ñati chaca quiya'. ¹⁷La cui' ti ná ntsu'u cha' xñi ma cha' ji'i Jesús si jua'a ngua, cha' ná ndyu'ú yu chaca quiya' li', ña'a ti tya ntsu'u qui'ya chu' ma lacua. ¹⁸Lo'o jua'a leaa jyo'o cusu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo tya tsubi' la, cua nguna' cha' ji'i ngu' bi' si jua'a. ¹⁹Tso'o tsa cha' si' sca ti nde chalyuu su ndu' ti' na ji'i Cristo cha' ña'a na ji'i. Si nde chalyuu ti xtyucua Cristo ji'na, xñi' tsa ti' na

caca na su ndi'i na li'; xñi' la ti' na caca na que leaa ngu', nti' na'. Pana ná ndyaca jua'a lo'o na, cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'.

²⁰Chañi tsa cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' lacua. Lo'o ca tiya' la, li' tyu'ú quiña'a la ñati chaca quiya', leaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo; tyu'ú jyo'o su ntsiya nguatsi' nquicha', xa' tyu'ú ngu' chaca quiya', li' tsaangu' tyi'i ngu' lo'o Cristo. Pana juani cua yala la ndyu'ú Cristo chaca quiya' cha' ta na cuentya ñi'ya caca cha' bi'. ²¹Xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i sca ti ñati, bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na; la cui' jua'a sca ñati ngua nu ngua'ni cha' tyu'ú na chaca quiya', masi cua ngujuii na. ²²Adán naa ñati nu ngutu'u tucua chalyuu clyo, lo'o leaa na laca na ñati nu ngutu'ú ji'i jyo'o Adán tiya' la, bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na nde chalyuu. Cristo laca nu ñati nu ndyu'ú chaca quiya' bi', xqui'ya bi' taca tyu'ú na chaca quiya' si ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'. ²³Ntsu'u ñi'ya caca cha' re: tya clyo cua ndyu'ú ycu' Cristo chaca quiya'; tiya' la lo'o tyalaa tsá nu caa Cristo chaca quiya', li' tyu'ú na, leaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ni; ²⁴li' tye chalyuu. Cua'ni tye Cristo ji'i leaa nu laca loo, ji'i leaa ngu' tisiya, ji'i lcau ti ña'a ñati nu nxuu tya'a lo'o ycu' Ndyosi. Li' chaca quiya' tya Jesús leaa chacuayá' nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i tya clyo, cha' caca Ni loo ji'i lcau ti lo ñati li'. ²⁵Ndi'ya ndyaca cha': Juani tya ntsu'u chacuayá' culo Jesús cña ji'i leaa ñati, ña'a cuayá' cua'ni tye ycu' Ndyosi ji'i leaa ñati nu nxuu tya'a

lo'o Jesús. ²⁶Lo'o cua ndye lcaa cha', li' cua'ni tye Ni cha' ndyijii ñati. ²⁷Pana juani ti cua nda ycuí' Ndyosi Sti yu lcaa chacuayá' jilí Sñi' Ni, cha' caca Cristo loo jilí lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu. Nu lo'o nacui quityi cha' lcaa na tsiya' ti caca cuentya jilí Cristo, cua jlo ti' na cha' ná lo'o jilí ycuí' Ndyosi Sti yu culo Cristo cña, cha' ycuí' Ni laca nu cua nda chacuayá' jilí Sñi' Ni tya clyo; ná nchcui' Ni cha' jilí ycuí' ca Ni li'. ²⁸Tiya' la li', nu lo'o cua ndaquiya' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu jilí Cristo, li' tsa Jesús ca su ntucua ycuí' Ndyosi Sti yu, lo'o li' xa' tya Jesús lcaa cña cuentya jilí ycuí' Ndyosi Sti yu chaca quiya'. Bi' laca nu cua nda chacuayá' jilí Cristo tya clyo, cha' laca yu Sñi' ycuí' Ni. Lo'o li' sca ti ycuí' Ndyosi caca loo jilí lcaa ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'a lo'o lcaa ca na nu ntsu'u nde cua.

²⁹Ntsu'u xi ngu' tya'a mā nu ntyucuatya ngu', masi si'i cuentya jilí ycuí' ca ngu' ntyucuatya ngu' bi', cuentya jilí jyo'o tya'a ngu' ntyucuatya ngu'. Cua jlya ti' jyo'o ngu' jilí Jesús lo'o tya lu'ú ngu' chalyuu, pana ná ngulala jilí jyo'o ntyucuatya li'. ¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' bi' si nga'aa tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujui ngu'?

³⁰Lo'o cuare, quiña'a tsa cha' cuxi ndyacia jilí ya ca su ndya'a ya tyijyu'; ná tsa ya tsiya' ti si ná jlo ti' ya cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ³¹Lo'o na', cua ña'a ca tsa cua cajaa ti na' xqui'ya Cristo; pana ná talo na' cua'ni na' cña bi' si ná ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ngusñi mā cha' jilí

Jesucristo nu Xu'na na, tyuu tya'a cu'mā ca quichi Corinto bi'. ³²Lo'o nguta'a na' ca quichi Efeso, lye tsa ngua'ni lya' ti' ngu' quichi bi' 'na; tyaala tsa ngua'ni ngu' 'na, hasta ngusuu tya'a ngu' lo'o na' ñi'ya ndu'ni na'ni tyaala. ¿Ni cha' laca ndya'a na' cajua si ná jlo ti' na' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'? Si'i ngana ndya'a na' cajua. Ntsu'u ñati nu nchcui' ndi'ya: “Cacu na tyaja, co'o na lcui, cha' la quee ti cajaa na”, ndu'ni ngu' lo'o na. Jua'a cua'ni na' si ná jlo ti' na' cha' lu'ú Jesús.

³³Chañi tsa laca cha' nu nchcui' ñati ndi'ya: “Si xcuí' lo'o ñati cuxi ndya'a na, xtyanu na jilí cha' tso'o nu ndu'ni na li'”. Ná tucua mā cha' jilí ñati nu ñacui cha' ná caca cuxi tyiquee na lo'o ndu'ni na cha' cuxi. ³⁴Nga'a cha' xtyanu mā jilí cha' cuxi nu ndyu'ni mā, xana culacua tso'o ti' mā li'; tso'o ti cua'ni mā lo'o tya'a mā. Nti' na' cha' ntsu'u xi cu'mā nu bilya ca cuayá' tso'o ti' mā cha' jilí ycuí' Ndyosi, bi' cha' nchcui' na' lo'o mā jua'a cha' caca tyuju'u ti' mā.

Ñi'ya ña'a ngu' lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'

³⁵Ná tyiquee' xcuañe mā 'na ndi'ya: “¿Ni'ya caca tyu'ú ñati nu cua ngujui? ¿Ni'ya ña'a tyucui ña'a ngu' bi', nu lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'?” ³⁶Ná tso'o ndyu'u cha' si chcui' mā jua'a. Lo'o cataa na sca si'yu ni, catsu' scua' si'yu bi' ñi'ya laca si na cua ngujui, cha' tyucua bi' li'. ³⁷Si'i na cua laca ntyucua si'yu lo'o ndyataa na jilí; si'yu ti ndyataa na, masi si'yu trigo, masi xi xa' la si'yu. ³⁸Tiya' la li' ndu'ni

ycui' Ndyosi cha' caluu na cuiñii bi' li', ndyaluu ñi'ya nu nga'a cha' caluu bi', cha' sca si'yu caca sca lo na cuiñii. Xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na cha' ntsu'u sa scaa ca ña'a sca lo na lu'ú bi', ³⁹ná stu'ba ña'a lcaa lo na bi': tsaca lo ña'a ñati chalyuu, xa' lo ña'a na'ni, xi xa' lo ña'a na'ni lu'be, chaca lo ña'a cualya; ntsu'u sa scaa ca ña'a sca lo na nu ntsu'u chalyuu. ⁴⁰Ntsu'u na nu nga'a nde cua, cuati jua'a xa' lo na ntsu'u chalyuu. Pana xa' ña'a laca sca na nu nga'a nde cua, chaca lo ña'a na nu ntsu'u nde lo yuu chalyuu: ⁴¹xa' ña'a xee cuichaa, lo'o jua'a xa' ña'a xee coo', xa' ña'a xee cuui nu nga'a nde cua. Jua'a nu cuui bi', si'i sca ti cuayá' ña'a xee bi'. ⁴²La cui' jua'a caca na lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Lo'o cua ndyaa jyo'o ne' yuu, catsu' bi' li'; pana lo'o tyu'ú bi' chaca quiya', nga'aa quiñu'u bi' tsiya' ti li'. ⁴³Chiya'a ña'a jyo'o lo'o tyatsi', pana lubii tsa ña'a caca lo'o tyu'ú chaca quiya'; sca na nu xcui' quicha ti ti' laca jyo'o nu tyatsi', pana nguula ti' bi' lo'o tyu'ú chaca quiya'; ⁴⁴cuaña' tya na laca nu tyatsi', pana xa' ña'a caca tyucui ña'a na nu lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Nde chalyuu ti cua'nijo'o cuaña' na, ñi'ya nu laca na juani; pana cha'a tyucui ña'a na cha' caca tyi'i na lo'o ycui' Ndyosi chalyuu nde loo la.

⁴⁵Ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi: "Ñati lu'ú ngua Adán nu ñati nu nguti'i chalyuu clyo, lo'o jua'a ycui' Ndyosi laca nu cua nda cresiya ji'i yu". Jua'a cha' nda quityi cusu'. Tiya' la li' nda Ni ji'i chaca ñati nu ya chalyuu; ngua bi' ñati, la cui'

ñi'ya nu ngua Adán ñati. Pana tso'o la ña'a ñati ngua nu Jesús bi'; cua nda ycui' yu chaca cresiya nu tso'o la ji'i ñati, cha' caca stu'ba cha' ji'i yu lo'o ycui' Ndyosi. ⁴⁶Lo'o ngula na chalyuu tya lyiji caca tso'o tyucui ña'a na cha' caja chalyuu cucui ji'na, cha' tya clyo ndya' na ñi'ya nu laca cuaña' ti na; tiya' la li' ntsu'u cha' caca tso'o tyucui ña'a na cha' taca tsa tyi'i na lo'o ycui' Ndyosi. ⁴⁷Lo'o yuu ti ngüiná Ni ji'i Adán nu nguti'i chalyuu clyo. Pana ca slo ycui' Ndyosi ngutu'u nu chaca ñati nu ya chalyuu ca tiya' la, la cui' Jesucristo nu Xu'na na. ⁴⁸Ñi'ya laca ñati nu ndya' lo'o yuu ti bi', jua'a laca lcaa na cha' laca na ñati chalyuu; ñi'ya laca Cristo nu ngutu'u ya nde cua, jua'a taca caca na si xñi na cha' ji'i yu. ⁴⁹Lo'o ndi'i na chalyuu, xti ti tyempo talo tyucui ña'a na; pana lo'o tsa na tyi'i na slo ycui' Ni, li' xa' ña'a caca na. Ñi'ya nu laca ycui' Cristo, jua'a caca na li'.

⁵⁰Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ntsu'u sca cha' nu nti' na' chcu'i na' lo'o ma: Ñi'ya nu ña'a ti cuaña' na juani, ná caca tyu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi lo'o culo Ni cña lo'o cua ndye chalyuu; ná caca tsa na ñi'ya nu quicha ti ti' na chalyuu cucui nu caca nde loo la, su ná ntsu'u quicha tsiya' ti. ⁵¹Nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma sca cha' nu bilya cuna ñati: Ná lcaa na cajaa na; ntsu'u na nu ña'a lu'ú ti na caca na lo'o qui'ya Ni ji'na, nu lo'o cua tye ti chalyuu. Pana lcaa na tsi tsiya' ca cha'a tyucui ña'a na ⁵²laja lo'o nchquiña ti quiji cloo na. Li' cañi cula'a cui'chcu'a ji'i ycui'

Ndyosi. Lo'o cañi cui'chcua bi', li' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusñi cha' jil'i ycuu' Ndyosi lo'o yaa ngu' chalyuu; tyu'ú ngu' chaca quiya' cha' nga'aa ntsu'u cha' cajaa ngu' bi' tsiya' ti. Li' xcutsa'a Ni jil'i tyucui ña'a tsaca na. ⁵³Nde chu' la lo'o tya ndi'i na chalyuu, ná tso'o ycuu' na tsiya' ti, cha' xcui' na quiñu'u ti na; pana nde loo la, tso'o tsa caca tyucui ña'a na, nga'aa ntsu'u cha' quiñu'u na, nga'aa ntsu'u cha' tye na tsiya' ti. ⁵⁴Lo'o cua ngua nguxcutsa'a Ni jil'i tyucui ña'a na cha' nga'aa quiñu'u na tsiya' ti li', nga'aa caca na ñi'ya nu ngua na tyempo nu nteje tacui; xcutsa'a Ni lcaa cha' ji'na. Li' tyu'u scua sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya: “Cua ngua'ni tye Ni cha' ndyijii ñati chalyuu, cua ntijiloo ycuu' Ndyosi jil'i lcaa tya'a ngusu Ni; ⁵⁵nga'aa caca cua'ni nu xña'a ngana ji'na cha' cajaa na, nga'aa caca cua'ni lya' ti' cha' ti'i bi' ji'na juani”, nacui quityi bi'. ⁵⁶Ti' tsa cha' nchca ji'na lo'o ndyijii na xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'na. Jlo ti' na cha' ntsu'u qui'ya ji'na, xqui'ya cha' ná ndaquiya' na cña nu ngulo ycuu' Ndyosi ji'na tya clyo cha' cua'ni na. ⁵⁷Pana cua xa' ña'a laca juani, cua nda Ni chacuayá' cha' tyijiloo na jil'i nu xña'a xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya', bi' cha' quiña'a tsa xlya'be ta na jil'i ycuu' Ndyosi lacua.

⁵⁸Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa jil'i cu'ma. Ndi'ya ñacui' na' jil'i ma, cha' ña'a ti xñi tso'o ma cha' jil'i ycuu' Ndyosi, lcaa tsa jlya ti' ma jil'i Ni; xcui' lye tsa cua'ni ma cña jil'i ycuu' nu Xu'na na, ná ca taja ti' ma lo'o

cua'ni ma cña bi'. Cua jlo ti' ma cha' ná culiji jua'a ti sca cña nu ndyu'ni ma cuentya jil'i ycuu' Ndyosi.

Msta cha' xtyucua jil'i tya'a ti'i ti ngu' ca Jerusalén

16 Cua nda na' cha' nu ndyaa slo ca ta'a ngu' nu ndyu'u ti'i cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycuu' Ndyosi ca lcaa quichi ca loyuu su cuentya Galacia; cua nchcui' na' ñi'ya cua'ni ngu' lo'o xti'i ngu' msta. La cui' jua'a cua'ni cu'ma nu lo'o xti'i ma msta bi', cha' xtyucua ma jil'i ngu' ti'i tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús nu ndi'i ca loyuu su cuentya Judea. ²Tsa clyo nu nxana sca semana, li' tso'o si lcaa ma xñi ma xi xcaya' ma, caya' nu cua ngujui jil'i ma semana nu ndye. Tyuco'o bi' li', lo'o li' ná ntsu'u cha' xti'i ma msta bi' yala ntchaa ti nu lo'o tyalaa na'. ³Lo'o cua ngulaa na', li' ta na xi ñati nu tsa ca quichi Jerusalén, cua ña'a ca ngu' nu cuane ma jil'i cha' tsa ngu', ñati nu cua ndyuloo tso'o ma jil'i. Ta na xi quityi cui'ya ngu' tsa ngu', quityi bi' cacha' ñi'ya laca cña nu ndya'a ngu'. Li' tsa lo'o ngu' bi' jil'i msta nu ta ma jil'i ngu' ti'i tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús ca Jerusalén bi'. ⁴Ca li' ñacui' na' si tsa'a, si ná tsa'a lo'o ngu' bi'. Ná jlo ti' na' ñi'ya caca cña re 'na, si ta chacuayá' tsa'a.

Tyucuij su tsa Pablo

⁵Ntsu'u cña tsa'a tyuu quichi ca loyuu su cuentya Macedonia; lo'o tye cña bi', li' tyalaa na' ca quichi tyi ma ca ndacua, ⁶tyanu na' xi lo'o ma li'. Ná tyiquee' tyanu na' lo'o ma tyucui tyempo tlya'. Laja lo'o tyi'i na' lo'o cu'ma, li' taca xtyucua ma xi 'na cha' quiñi la tyucuij 'na

cha' tsa'a tyijyu' la, macala su ntsu'u cha' tsa'a. ⁷Ná nti' na' cha' tyeje tacui na' jua'a ti slo ma; na cua nti' na' tyanu na' xi tyempo lo'o ma, chacuayá' jii' ycui' nu Xu'na na. ⁸Juani ti tyanu na' ca quichi Efeso re ña'a cuayá' tyalaa tsá ta'a Pentecostés. ⁹Tso'o tsa ndyaca 'na su ndii' na' quichi re, cha' ntsu'u tsa ngu' quichi nu tso'o tsa ndaca'a jyaca lo'o nchcui' na' lo'o ngu', masi ña'a ti ntsu'u tsa ñati nu nxuu tya'a lo'o na'.

¹⁰Si tyalaa Timoteo cajua, chcui' tso'o ma lo'o yu, cha' ná ca xñii' ti' yu laja lo'o tyi' yu lo'o ma. Cuentya jii' ycui' nu Xu'na na ndya'a yu, la cui' tya'a cña nu ndya'a na'. ¹¹Ni tsaca ma, ná cña'a ti' ma jii' yu; tso'o la si xtyucua ma jii' yu cha' quiñi tyucui' jii' yu cha' tyalaa yu ca slo na'. Ntajatya tsa ya jii' yu, na' lo'o lcaa tya'a ngusñi na cha' jii' Cristo ca nde.

¹²Cua nchcui' tsa na' lo'o Apolos tya'a tso'o ma, cha' caa na'a yu xi jii' ma; caa yu lo'o xa' la ngu' tya'a na re. Pana ná ntaja'a yu caa yu yala ti; ca lo'o laja jii' yu, ca li' caa yu su ndii' ma.

**Cha' nu nuscua Pablo
su cua tye quityi**

¹³Tii ti ti' ma tyi' ma chalyuu. Xñi tso'o ma cha' jii' Jesús. Cua'ni tlyu tyiquee ma, ná cutsii ma. ¹⁴Xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jii' ñati lcau ti se'i su ndyu'ni ma cña.

¹⁵Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii' Jesús, cua jlo ti' ma cha' lcaa ngu' tya'a Estéfanos ngusñi ngu' cha' jii' Jesús clyo; clyo ca ngua ngu' bi'

jii' lcaa cu'ma ngu' quichi nu ndii' cacua ti nde Acaya. Lcaa tsá ntaja'a ngu' bi' xtyucua ngu' jii' ñati tya'a ngusñi na cha' jii' ycui' Ndyosi. ¹⁶Nti' na' cha' taquiya' ma jii' ngu' bi'; la cui' jua'a taquiya' ma jii' lcaa ngu' nu cua'ni cña stu'ba ti lo'o ngu' bi', lo'o jua'a jii' lcaa ñati nu tso'o tsa cua'ni cña ñi'ya nu ndyu'ni ngu' bi'. ¹⁷Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa Estéfanos lo'o Fortunato lo'o Acaico slo na' ca nde. Ná ndu'ni cha' masi ná ndii' ma lo'o na' juani, cha' nu ngu' bi' ni, nxyucua tsa ngu' 'na; ¹⁸cua ngua'ni ngu' bi' cha' nguula la ti' tyiquee na', la cui' ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' lo'o cu'ma. Nga'a cha' taquiya' ma jii' lcaa ñati nu ndyu'ni cña jua'a.

¹⁹Lcaa quichi ca loyuu su cuentya Asia su ntsu'u ñati nu ndyu'u ti' cuentya jii' Jesús, nda ngu' xlyo ni' jii' ma. Lo'o jua'a Aquila lo'o Priscila, cuati jua'a lcaa ñati nu ndyu'u ti' to' tyi ngu' bi', nda ngu' xlyo ni' jii' ma cuentya jii' ycui' nu Xu'na na. ²⁰Lcaa ngu' tya'a ngusñi na cha' jii' Jesús, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' jii' ma; tyucui tyiquee ma quityi ma jii' tya'a ma chacuayá' jii' Cristo.

²¹Lo'o ycui' na' nda na' xlyo ni' jii' ma, nu nscua na' xtañi na' lo quityi re, Pablo.

²²Chaca tya cha' chcui' na' lo'o ma juani: Si ntsu'u ngu' tya'a ndyu'u ti' ma nu ná liñi cha' tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jii' ycui' nu Xu'na na, xtyanu ti' ma jii' ngu' li', cha' xcube' ycui' Ndyosi jii'. i'Tyaa nu'u, Xu'na, ca su ndii' ya!

²³Xtyucua Jesucristo nu Xu'na na jii' ma. ²⁴Tyi'u ti' ma 'na, cha' ntsu'u

t̄sa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma xqui'ya

Jesucristo. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nchca tyucuaa nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Corinto

1 Pablo laca na'. Se'i ti ndi'i na' ca nde lo'o Timoteo tya'a ngusni na cha' ji'i Cristo. Nscua ya quityi re cha' caa slo lcaa cu'ma ca quichi Corinto nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ma ji'i ycui' Ndyosi, lo'o jua'a tyaa quityi re slo lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi tyucui ña'a loyuu su cuentya Acaya. Cua nda ycui' Ndyosi cña 'na cha' tsa'a na' chcui' na' lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la, lcaa cha' nu ji'i Jesucristo. ²Cua nti' tsa ya cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nxtyucua tsa ycui' Ndyosi ji'na lo'o quiña'a tsa cha' ti'í ndyacua ji'na

³Cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na, xqui'ya cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'na, lo'o jua'a nxtyucua tsa Ni ji'na lo'o ndyacua cua ña'a ca cha' ti'í ji'na. ⁴Nu nxtyucua Ni ji'na ni, jua'a ndu'ni Ni cha' tiya' la taca xtyucua na ji'i xa' ñati, nu lo'o tyacua cua ña'a ca cha' ti'í ji'i ngu'; ñi'ya lo'o ngxtyucua ycui' Ndyosi ji'na, la

cui' jua'a taca xtyucua na ji'i xa' ñati li'. ⁵Ñi'ya lo'o ngua'ni lya' ti' ñati ji'i Cristo tya sa'ni la, jua'a nda ngu' quiña'a tsa cha' ti'í ji'na juani, nu lo'o nchcui' na cha' ji'i Cristo; pana ña'a ti nxtyucua tsa Cristo ji'na, la cui' hora lo'o nchcube' na. ⁶Masi tyacua cha' ti'í ji'i ya, masi lya' ti' ngu' ji'i ya, xqui'ya cu'ma laca cha' ti'í bi', cha' taca xtyucua la ycui' Ndyosi ji'i ma cha' caja ñi'ya clyaa ma ji'i nu cuxi li'. Nu lo'o xtyucua Ni ji'i ya ni, xqui'ya cu'ma ndu'ni Ni jua'a li', cha' caja ñi'ya xtyucua ya ji'i ma; jua'a ta Ni juersa ji'i ma cha' lo'o cu'ma talo ma ji'i cha' ti'í, la cui' ña'a cha' ti'í nu ndyaca ji'i ya. ⁷Ndyi'u tsa ti' ya ji'i cu'ma. Jlo ti' ya cha' ñi'ya ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i ya, jua'a cua'ni lya' ti' ngu' ji'i ma; pana ñi'ya nxtyucua Ni ji'i ya, jua'a xtyucua Ni ji'i cu'ma.

⁸Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Cristo, cua nti' ya cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya ngua lo'o ngujui cha' ti'í ji'i ya ca quichi su ndyaa ya ca loyuu su cuentya Asia, cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ndyacua ji'i ya nu ngua li'. Ná jlo ti' ya tsiya' ti ñi'ya caca cha' tyijiloo ya ji'i cha' cuxi

bi' nquicha'; ngua ti' ya cha' nga'aa tyu'ú ya, ⁹cha' cua ndyalaa tyempo nu cua cajaa ti ya. Pana jua'a ngua cha' tso'o la jlya ti' ya ji'i sca ti ycuí' Ndyosi, cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni cha' tyu'ú ñati' chaca quiya' masi cua ngujuí' ngu'; bi' cha' nchca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na, si'i na culacua ti' na cha' ycuí' ca ti na ntsu'u cha' cua'ni na cha' clyaá na laja cha' cuxi bi'. ¹⁰Cua ngua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'i ya tyempo bi', cha' ná ngujuí' ya, masi cuxi tsa ngua cha' ca bi'; lo'o jua'a tya cua'ni lyaá la Ni ji'i ya ca nde loo la. Cua ngusñi ya cha' ji'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' jlya ti' ya ji'i ycuí' Ni, cha' ña'a ti tya cua'ni lyaá Ni ji'i ya. ¹¹Lo'o jua'a taca xtyucua ma ji'i ya nu lo'o chcui' ma lo'o ycuí' Ndyosi cuentya ji'i cuare. Tucua Ni cha' nu chcui' ma lo'o Ni, cha' tyuu tya'a ma; li' cua'ni Ni cha' caca tso'o ji'i ya. Lo'o li' tyuu tya'a ma taca tya ma xlya'be ji'i ycuí' Ndyosi cuentya ji'i ya, nu lo'o cua ngulaá ya ji'i nu cuxi.

Ná ngua ji'i Pablo tsa nde Corinto

¹²Tso'o tsa nti' ya cha' xcui' ngua'ni tyucui tyiquee ya lo'o ma, xcui' nda ya cha' liñi lo'o ma, ñi'ya nu ngua'ni ya lo'o xa' ñati; jua'a nti' ya. Ngua ji'i ya cua'ni ya jua'a lo'o ma xqui'ya cha' lye tsa ngua'ni tya'na ti' ycuí' Ndyosi ji'na laja ti; si'i cha' nda'ya cha' hique ti ya, bi' cha' ndu'ni ya jua'a. ¹³⁻¹⁴Tsa lo cua ti cha' nguscua ya lo quityi nu caa slo ma, sca cha' nu taca chcui' cu'ma, sca cha' nu taca ca cuayá' ti' ma. Masi juani cua ngua cuayá' ti' ma xi, pana cua nti' ya cha' tya

caca cuayá' tso'o la ti' ma cha' bi'. Lo'o tyalaa tsa bi', nu lo'o caa Jesús nu Xu'na na chaca quiya', li' caca tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i ya; jua'a cuare tso'o ca ti' ya ña'a ya ji'i ma ca li'.

¹⁵Jua'a ngua ti' na', bi' cha' ngulacua ti' na' tsa'a na' slo cu'ma tya clyo. Ná tyiquee' tsa na'a na' ji'i cu'ma tucua quiya' ngua ti' na' nquicha', cha' ca tso'o cresiya ji'i ma. ¹⁶Clyo ngua ti' na' tyeje tacui na' nde su ndi'i ma tyucuii lo'o ndya'a na' ca Macedonia. Nu lo'o ngxxyuu na' ndya'a na' ca Macedonia bi', tya na' ca su ndi'i ma chaca quiya', cha' caca xtyucua cu'ma jna' tsa'a na' nde tyucuii Judea, ngua ti' na'. ¹⁷Pana lo'o ná yaa na' slo cu'ma ni, li' ngua ti' ma cha' ná ngulacua tso'o ti' na'. Ná tso'o cha' chcui' ma cha' laca na' sca ñati' nu nchcui' tucua ti cha'; nu lo'o ngüiñi tyucuii 'na tya clyo, ná nñilo'o na' ji'i ni sca ñati. ¹⁸Cua jlo ti' ycuí' Ndyosi cha' ná nchcui' ya tucua cha' lo'o cu'ma, ñi'ya si nacui' ya cha' jua'a laca, lo'o li' nacui' ya cha' si'i jua'a. Ná ndu'ni ya jua'a, ¹⁹cha' nu Jesucristo bi', nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi ni, si'i tucua cha' ntsu'u tyiquee Ni. Cua nchcui' ya cha' ji'i Ni su ndi'i cu'ma, lo'o na', lo'o Silvano, lo'o Timoteo, nchcui' cua cha' ji'i Ni. Ná chcui' Ni cha' si'i jua'a laca sca cha' si' cua nchcui' Ni tsaca quiya' cha' jua'a laca cha' bi'. Sca ti Cristo laca nu chañi cha' nchcui' Ni cha' liñi, ²⁰sca ti nu Cristo bi' nu ndu'ni cha' chañi cha' tyu'u tucua leaa cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na; bi' cha' xqui'ya Jesucristo taca chcui' na: "Amén,

jua'a caca cha' lacua". Jua'a ñacui na laja lo'o ndu'ni tlyu na jii' ycu' Ndyosi. ²¹Ycu' Ndyosi laca nu ngua'ni lo'o ya cha' ngusñi tso'o ya cha' jii' Cristo, lo'o jua'a ngua'ni Ni lo'o cu'ma; na cua ngua'ni ycu' Ndyosi cha' laca na ñati jii' Ni. ²²Ndi'ya laca ñi'ya si ngusta ycu' Ni sca cuayá' nu jii' Ni hichu' na, nu lo'o nda Ni Xtyi'i ycu' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'na. Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu nda ycu' Ndyosi ji'na yala la, cha' caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na lcaa ña'a cha' nu nacui Ni cha' cua'ni Ni.

²³Ná nguta'a na' quichi tyi ma tu'ni, cha' ná nti' na' cha' caca ñasi' na' jii' cu'ma. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' ti, bi' cha' ná ndya'a na' ca slo ma li'. Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' bi'. Qui'ya ycu' Ndyosi cresiya 'na si ná chañi cha' nu nchcui' na' re. ²⁴Pana tso'o la masi si' xqui'ya cuare ti taquiya' ma cha' jii' ycu' Ndyosi, cha' ne' tyiquee ycu' ca ma cua ngusñi tso'o ma cha' jii' Jesús. Na cua nti' ya xtyucua ya jii' ma cha' ca chaa la ti' ma laja lo'o ndyu'ni tlyu ycu' ca ma jii' Jesús.

2 Bi' cha' ngulacua ti' na' cha' nga'aa su'ba na' cha' xñi' ti' tyiquee ma lo'o tsa'a slo ma chaca quiya'. ²Ndi'ya laca cha': tso'o tsa nti' na' lo'o ña'a na' ñi'ya nu ndyu'ni cu'ma; cua nda na' cha' xñi' ti' jii' ma tsaca quiya', bi' cha' ná tso'o si jua'a cua'ni na' chaca quiya', ³cha' jua'a ngua cha' nu nguscua na' lo' quityi bi' tya tsubi' la. Ná nti' na' tsa'a na' slo cu'ma nquicha'; ná tyiquee' cua'ni ma cha' ca xñi' ti' na', ngua ti' na'. Pana tso'o la si

tso'o ti caca tyiquee na', cha' jua'a si tso'o ntsu'u tyiquee na', lo'o cu'ma tso'o ti caca tyiquee ma li', ngua ti' na'. ⁴Nu lo'o nguscua na' quityi bi', quiña'a tsa ngulacua ti' na' li'; xñi' tsa ti' na' ngua li', hasta ndyunaa na' xqui'ya cu'ma. Pana si'i cha' ca xñi' ti' cu'ma nguscua na' quityi bi'; ngua ti' na' cha' ca cuayá' ti' cu'ma cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jii' cu'ma, bi' cha' nguscua na' quityi bi'.

**Tyu'u cha' clyu ti' jii' cu'ma
lo'o ngu' cuxi bi'**

⁵Cua ngua xñi' ti' ma xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni nu ñati bi'. Lo'o ngua'ni yu jua'a ni, si'i sca ti na' ngua xñi' ti' na' li'; lo'o lcaa cu'ma ngua xñi' xi ti' tyiquee ma xqui'ya cha' cuxi bi'. Pana juani nga'aa ntsu'u cha' cuxi bi', bi' cha' nga'aa nti' na' cua'ni tyaala na' jii' cu'ma. ⁶Cuayá' tsa cha' nu ngua'ni cu'ma lo'o yu bi', cha' cati xqui'ya yu bi', nu lo'o ndyu'u ti'i ma tsa tlyu ti nu ngua li'. ⁷Bi' cha' juani cui'ya cu'ma cha' clyu ti' jii' yu bi', xaala' ma cresiya jii' ma lo'o yu, cha' ná chcuna' chalyuu jii' yu bi' xqui'ya cha' xñi' tsa ti' yu. ⁸Ndiña ya cha' clyu ti' jii' ma juani cha' xtyucua ma xi jii' yu bi', cha' ca cuayá' ti' yu cha' ña'a ti tya ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jii' yu. ⁹Cua laca nguscua na' quityi bi', cha' lijya slo cu'ma, cha' ngua ti' na' quijeloo cha' 'na si chañi cha' jii' ma cha' cua'ni cu'ma ñi'ya nu ni na' jii' ma li'; ná jlo ti' na' nquicha', si tyaja'a cu'ma cua'ni ma jua'a. ¹⁰Lo'o na', cui'ya na' cha' clyu ti' jii' yu bi', si cua ngua'ni clyu ti' cu'ma jii' yu. Lo'o

cu'mā cua ngua'ni yu cha' cuxi bi', pana na' ngüi'ya cha' clyu ti' jil'i yu bi' cuentya jil'i ma, masi tyijyu' ndi'i na', masi sca ti Cristo ndu lo'o na'. Bi' cha' jua'ā culacua tso'o ti' mā lacua, ¹¹cha' ná caca tyijiloo nu xña'ā nu naa Satanás ji'na; cua jlo tsa ti' na cha' tajua' tsa nu xña'ā bi'.

**Ngulacua tsa ti' Pablo
nga'ā yu ca quichi Troas**

¹²Ndya'ā na' ca quichi Troas tya tsubi' la, ndyaa cacha' na' cha' jil'i Jesús jil'i ngu' quichi bi'. Lo'o jua'ā ngua li', cha' tso'o tsa ndyuna ngu' quichi bi' cha' jil'i ycu' Ndyosi, xqui'ya cha' cua nda ycu' nu Xu'na na chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cña jil'i Ni ca ndacua. ¹³Pana ná ndalo na' ca bi', cha' ngulacua tsa ti' na' ni cha' laca bilya tyalaa Tito tya'a ndya'ā ya cña slo na'; bi' cha' yala ti ngusalya' na' lo'o ngu' quichi bi'. Li' tya ndyaa la na' nde loyuu su cuentya Macedonia.

Ntijiloo na jil'i nu cuxi xqui'ya Cristo

¹⁴⁻¹⁵Ndya tsa na' xlya'be jil'i ycu' Ndyosi cha' stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo. Laca cha' ñi'ya si ndya'ā lo'o ycu' Ndyosi ji'na ndya'ā qui'i ti na calle, cha' ndyu'ni chi Ni loo Jesucristo cha' cua ntijiloo yu jil'i nu cuxi. Jua'ā ji'na ta Ni su tya'ā na laja ñati bi', cha' lo'o na nsañi na cha' jil'i ycu' Cristo ca slo lcaa ñati; ndacha' na cha' jil'i ycu' Ndyosi ca slo ñati, masi nchcui' na lo'o ñati nu nti' clyaā jil'i nu cuxi, masi nchcui' na lo'o xa' ñati nu ná nti' cuna cha' tso'o bi'. Pana ñi'yā laca sca na tyixi xtyi'i nu nda xtyi'i ntyucua lcaa se'i, jua'ā laca cña nu ndu'ni

na cuentya jil'i ycu' Ndyosi. Ndiya tsa ti' ycu' Ndyosi jil'i, la cui' jua'ā ndiya ti' Ni cña nu ndyu'ni Cristo nde chalyuu xqui'ya na. ¹⁶Ñati nu chiya'ā tsa ndu'ni ni, ná ndiya' ti' ngu' cha' nu nchcui' na tsiya' ti; na ndacane la cha' bi' jil'i ngu' cha' cua chcuna' ti chalyuu jil'i ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'. Pana ñati nu nti' clyaā jil'i nu cuxi ni, xa' ña'ā ndu'ni ngu' bi'; cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u chaca chalyuu tso'o la nu caja jil'i ngu'. Ntsu'u tsa ñati nu ná caca cua'ni cña bi'; pana cuare ni, taca cua'ni ya jil'i chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi. ¹⁷Si'i ngana ndyu'ni ya lo'o cha' jil'i ycu' Ndyosi bi', si'i na nchcutsa'ā ya jil'i lo'o xa' la cha'; tyucui ti' tyiquee ya nchcui' ya lo'o ñati ñi'yā laca si na ndi'i ycu' Ndyosi slo ya, xqui'ya cha' ycu' Ndyosi laca nu ngua'ā loo jil'i ya cha' cua'ni ya cña bi' cuentya jil'i Cristo.

**Nde laca sca cha' nu
cua nguxana ca ti**

3 Ná nchcui' tyucuaa ti' ya lo'o cu'mā. Ná nti' ya cha' chcui' mā cha' tlyu tsa ñati laca ya. Lo'o ndya'ā ya slo ma, ná ntsu'u cha' qui'ya ya sca quityi nu ñacu' cha' tso'o ti ndyu'ni ya cña; jua'ā lo'o ndyaa ya chaca se'i, ná ntsu'u cha' jña ya sca quityi jua'ā jil'i ma. ²Ná ntsu'u cha' tyu'ú quityi jil'i ya jua'ā, cha' taca ña'ā ngu' jil'i cu'mā. Cua jlo ti' ngu' cha' xqui'ya cuare tso'o tsa ndyuna mā cha' jil'i Jesús, jlo ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'ā ya jil'i cu'mā. ³Cristo ngua'ni cña bi' ne' cresiya jil'i cu'mā, nu lo'o nda Ni jil'i cua cha' ndyaa ya ca su ndi'i ma; bi' laca sca cña jil'i Xtyi'i ycu'

Ndyosi nu lu'ú ca, nu ngua'ni Ni ne' cresiya ji'i cu'ma ñati chalyuu, ni si'i cha' nscua sca cha' chu' quee cuaja' ti.

⁴Taca chcu' na jua'a, cha' tlyu tsa ndyaca tyiquee na xqui'ya cha' jly'a ti' na ji'i ycu' Ndyosi, cha' cua ngusñi na cha' ji'i Jesús. ⁵Cuentya ji'na, ná nchca ji'na cua'ni na cña ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti; pana ycu' Ni ndu'ni Ni lo'o na cha' taca ji'na cua'ni na lca lo cña ji'i Ni nu ndyu'ni na. ⁶Laca bi' sca cha' nu cua nguxana ca ti, sca cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi laca. Ná laca bi' ñi'ya laca sca cña nu ndacane ti quityi cusu' ji'na cha' cua'ni na. Ndyijii na xqui'ya yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cña nu nlyo quityi cusu' bi' ji'na, pana juani ndyiji chalyuu cucui ji'na xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi.

⁷Cña nu ngulo Moisés ji'i ngu' bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi ni, chu' quee cuaja' nscua cha' bi'; nguscua Ni letra hichu' quee cuaja' bi', cha' chcu' ngu' lo. Ndubi tsa ña'a xee ji'i ycu' Ndyosi ngua, nu lo'o nda ca ti Ni cha' cusu' bi'; hasta tyucui ña'a loo nu cusu' Moisés ndubi tsa ña'a ngua, ni nga'aa ngua ña'a tya'a ngu' Israel ji'i loo nu cusu' bi'. Pana yala ti nteje tacui cha' bi', xtyi' ti nguliji xee bi' loo yu li'. Lo'o xee ndubi ndyalaa cha' cusu' bi' lacua, masi xcu' jua'a ndyijii ñati lo'o yabe' nu ntsu'u ji'i ngu' xqui'ya cña nu nlyo cha' cusu' bi'; ⁸pana juani tlyu la cha' ndyaca nu lo'o nda na cha' ji'i Jesús lo'o ñati, lo'o li' ndu'ni Xtyi'i ycu' Ni cña ne' cresiya ji'i ngu' bi'. ⁹Cña nu nlyo cha' cusu' ni, bi' ndu'ni cha' quijeloo qui'ya nu

ntsu'u ji'i ñati; ntsu'u cha' chcube' ngu' li', masi ndubi tsa ña'a xee nu ngua ca su ntucua quiya' cha' cusu' bi'. Bi' cha' juani tlyu la cha' laca cha' ji'i ycu' Jesús bi', cha' jua'a ndyaca lubii cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya Jesús bi'.

¹⁰Juani tlyu la cha' tso'o ndyaca ca su ndi'i na, bi' cha' nga'aa ña'a na ji'i cha' tso'o nu ngua ji'i cha' cusu' bi', masi tso'o tsa ña'a ngua cha' bi' tya clyo la. ¹¹Xti ti tyempo ndalo nu cha' cusu' bi', masi tlyu xi xee ngua lo'o tya lyiji calo cha' bi'. Pana tyucui tyempo nu lijya nde loo la, ná nga'a cha' tye cha' nu nguxana ca ti bi' juani; tlyu la cha' laca bi' tsiya' ti.

¹²Lo'o juani nga'aa ntsii na chcu' na lo'o ñati, cha' jlo ti' na cha' tso'o tsa laca cha' ji'i Jesús nu nchcu' na re. ¹³Nga'aa nti' cha' tyacu' sca late' loo na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Moisés nu ngua sa'ni bi', cha' ná ña'a ngu' Israel loo yu lo'o nguliji xee bi' jua'a ti. ¹⁴⁻¹⁵Ndyacu' tsa cha' hique ngu' Israel nu ngua li', cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti. Masi chalyuu juani, jua'a laca lo'o quityi cha' jo'ó nu nguscua jyo'o Moisés, la cui' cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ñati nu ngua sa'ni bi'; nu lo'o chcu' ti ngu' judío lo quityi cha' jo'ó bi', ña'a ti ná nchca ca'ya cha' bi' hique ngu' bi'. Tsiya' ti taca ca'ya cha' bi' hique ngu' lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús; li' saala Ni hique ngu' cha' cuna tso'o ngu' cha' ji'i Ni. ¹⁶Pana lo'o xñi na cha' ji'i ycu' nu Xu'na na, li' tye cha' nu ndyacu' hique na. ¹⁷Lo'o nchcu' ca ti quityi re cha' ji'i nu "Xu'na na", bi' nti' ñacu' cha' Xtyi'i ycu' Ndyosi

laca nu bi'. Lo'o jua'a nu lo'o laca Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na loo ji'na, nga'aa tucui caca ji'i tatsaa ji'na cha' cua'ni na cua ña'a ca cña cuxi li'. ¹⁸Jua'a laca cha' ji'na, lcaa na lo'o tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, tyaca' tyijyu' cha' cua nda nu Xu'na na xee nu tyu'u loo na. Pana ná nga'a cha' tyacu' sca late' loo na, cha' la cui' cha' tlyu bi' laca nu ña'a ti tya lye la ndyu'ni cña lo'o na cha' cha'a tyucui ña'a na, cha' caca na ñi'ya laca ycu'i Ndyosi nu Xu'na na tsiya' ti. Ca slo ycu'i nu Xu'na na nu laca Xtyi'i bi', ca bi' ndyu'u nu cha' tlyu bi'.

4 Bi' cha' ná nchca taja ti' ya ji'i cña nu ndyu'ni ya. La cui' ycu'i Ndyosi laca nu cua nda cña bi' ji'i ya, xqui'ya cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'i ya. ²Cua ngxu'tyanu ya ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' cuaana ti, lcaa cha' nu ntyuju'u tsa ti' ngu' cua'ni ngu' ji'i. Si'i na ññilo'o ya ji'i ngu', la cui' jua'a ná nchcutsa'a ya cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o xi xa' la cha', nu lo'o nchcui' ya cha' bi' lo'o ngu'; tso'o ti nclyu'u ya tyucui cha' ji'i Jesús ji'i ngu'. Lo'o jua'a cha'ni tsa laca cha' bi', cha' jua'a caca cuayá' ti' lcaa ñati' cha' tyucui tyiquee ya ndu'ni ya cña ji'i ycu'i Ndyosi; jua'a nti' ycu'i Ni ña'a Ni ji'i ya. ³Lo'o li' si ntsu'u ñati' nu ñacu'i cha' tucui tsa ndyu'u cha' tso'o ji'i Jesús nu nchcui' ya lo'o ngu', li'ni la ñacu'i na li' cha' ñati' bi' laca nu nguna' ndu'ni, bi' cha' ná nchca cua'a jyaca' ñati' bi' ji'i cha' bi'. ⁴Ná ntaja'a ngu' bi' xñi ngu' cha' bi' xqui'ya nu xña'a nu ñilo'o ji'i ñati' chalyuu. Ndacu' nu cuxi bi' cha' ji'i ngu' cha' ná cuna ngu' cha'

tso'o nu cuentya ji'i Cristo, bi' cha' ná nchca tyanu xee lubii ji'i Cristo ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Tlyu tsa cha' laca ji'i Cristo; lcaa cha' nu ntsu'u ji'i Ni, stu'ba ntsu'u cha' ji'i Ni lo'o ycu'i Ndyosi Sti Ni ca su ntucua Ni juani. ⁵Nu cha' nu nda ya lo'o ngu' ni, si'i cha' ji'i ycu'i ca ya nchcui' ya. Ndi'ya laca cha' nu nchcui' ya lo'o ngu': Jesucristo laca Xu'na tyucui ña'a nde cua, lo'o la cui' Ni laca Ni loo ji'i tyucui ña'a nde chalyuu. Bi' cha' ñacu'i ya cha' xqui'ya Jesús nu Xu'na na ndyu'ni ya cña cuentya ji'i ma. ⁶La cui' ycu'i Ndyosi laca nu nda xee lubii ji'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na; bi' cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' tlyu nu tso'o tsa nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi, la cui' ti cha' nu nchca tii na cha' ndyu'ni Ni cña ne' cresiya ji'na nu lo'o xñi na cha' ji'i Cristo. Ycu'i Ni ngulo Ni cña cha' tyucua xee ca su ngua chalyuu talya nu ngua tya sa'ni la.

Ndi'ya tyi'i na nde chalyuu lo'o ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi

⁷Masi tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya ji'na xqui'ya Cristo, pana ñati' chalyuu ti laca na, si'i na nguula tsa ti' na ycu'i ca na. Ñi'ya laca sca quityu' nu ndya' lo'o yuu ti nu xtyi'i ti ncla'a, jua'a ti laca na. Tso'o la jua'a, cha' li' taca ca cuayá' ti' na cha' sca ti ycu'i Ndyosi laca nu lcaa cña nchca ji'i Ni; nga'aa si'i ycu'i ca na nu nchca ji'na. ⁸Lcaa ti se'i su ndya'a ya, tlyu tsa cña ndyacua ji'i ya, pana ná nchca tyijiloo nu cuxi ji'i ya. Lu'ba ti nclyacua tsa ti' ya, pana ná nchca taja ti' ya lo'o xñi'i ti' ya. ⁹Ntsu'u tsa tya'a cusuu ya, pana la cui' ti

cha' ná lyiji tya'a tso'o ya. Masi ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cha' quicha ya, pana ná nchca cua'ni tye ngu' jil'i ya. ¹⁰Macala su ndya'a ya nde chalyuu, lu'ba ti nchca quicha ya, ntsu'u tsa cha' ti'í nu ndyu'ni ngu' lo'o ya, tsa ña'a nu ngua jil'i Cristo lo'o yaa yu nde chalyuu, nu lo'o ndyujui ngu' jil'i yu. Pana li' ca jlo ti' xa' ñati cha' ña'a ti tya lu'ú ycuí' Cristo, nu lo'o ña'a ngu' bi' cha' ña'a ti tya lu'ú ya. ¹¹Cua ña'a ca hora lo'o ndi'i ya chalyuu ntsu'u tsa cha' cuxi nu taca kujui jil'i ya, cha' quiña'a tsa cha' cuxi ndyacia jil'i ya lcaa se'i su ndya'a ya xqui'ya Jesús. Pana jua'a taca ña'a ngu' cha' tya ndi'i Jesús lo'o ya; bi' cha' laca tya ntsu'u chalyuu jil'i ya, masi quicha ti ti' ya ndya'a ya. ¹²Jua'a laca cha' jil'i cuare, na ncliji tyucui ña'a ya xqui'ya cha' ti'í nu ndyacia jil'i ya nde chalyuu; pana cu'ma ni, cua ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ma xqui'ya cña nu ngua'ni ya.

¹³Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' su nchcui' ngu' ndi'ya: "Jlya ti' na' cha' chañi laca cha' bi', bi' cha' nchcui' na' cha' liñi bi' lo'o xa' ñati", nacui' jyo'o cusu' bi'. Lo'o jua'a cuare, nchcui' ya cha' jil'i Jesús cha' cua ndyatí tyiquee ya jil'i yu, xqui'ya cha' ngusñi ya cha' jil'i yu. ¹⁴Chañi jlya ti' ya cha' ngulo ycuí' Ndyosi jil'i Jesús nu Xu'na na ca su ntsiya yu nguatsi' yu, lo'o la cui' jua'a caqui'ya Ni ji'na, cha' stu'ba ti tyalaa na ca su ntucua ycuí' Ni. ¹⁵Ndalo ya jil'i lcaa cha' ti'í nu ndyacia jil'i ya xqui'ya cu'ma; tiya' la li' tyatu quiña'a la tya'a ñati ma nu taca tya xlya'be jil'i ycuí' Ndyosi cuentya jil'i ya, cha' jua'a quiña'a tsa

tya'a ñati ma ntsu'u nu cua ngujui xlya'be nu ta ycuí' Ndyosi jil'i ma. Lo'o li' stu'ba ti taca cua'ni chí na loo ycuí' Ndyosi.

¹⁶Bi' cha' ná nchca taja ti' na jil'i cña nu ndyu'ni na cuentya jil'i ycuí' Ndyosi, masi ncliji tyucui ña'a cuaña' na jua'a ti; pana ña'a ti lu'ba ti ndu'ni ycuí' Ndyosi cha' ca tso'o la cresiya ji'na. ¹⁷Si'i na tlyu tsa cha' ti'í nu ndyacia ji'na chalyuu re juani, xti ti tyempo talo cha' ti'í bi'; pana tiya' la ni, tlyu tsa cha' tso'o nga'a cha' tyacia ji'na ca slo ycuí' Ndyosi, lo'o ná nga'a cha' tye bi' tsiya' ti. Ná stu'ba cha' ti'í re lo'o cha' tso'o nu nga'a cha' tyacia ji'na nde loo la. ¹⁸Ná ntsu'u tyiquee na jil'i sca na nu tso'o ña'a ti, cha' ná talo lcaa na nu tso'o ña'a bi' tsiya' ti; na nclyana na jil'i sca cha' nu ná nchca ña'a na jil'i juani ti, pana nde loo la tyu'u tucua cha' bi', ña'a na jil'i li'. Bi' laca nu ná nga'a cha' tye cha' jil'i.

5 Jlo ti' na cha' ñi'ya nti' sca ni'i canta' ti, jua'a nti' cuaña' na, cha' si cua ngujui na ni, cua ndye cuaña' na nguti. Pana cua ngua'ni cho'o ycuí' Ndyosi chaca ni'i nu tyacia ji'na, chaca cha' laca bi'; ycuí' Ndyosi xcutsa'a tyucui ña'a na, lo'o ná nga'a cha' tye cha' ji'na tsiya' ti li'. Ca su ntucua ycuí' Ndyosi laca cha' bi', si'i ñati nu cuiñá ni'i bi'. ²Ná tso'o nti' na ndi'i na nde chalyuu, cha' xcui' quicha tsa ti' na. Chañi cha' cua nti' na tyu'utsu' na nde chalyuu, tyaa clya na ca slo ycuí' Ndyosi, cha' yala la caja ni'i cucui bi' ji'na li'. ³Ni'i bi' laca nu tacu' lo tyucui ña'a na, cha' caja su tyi'i cresiya ji'na, cha' ná

tyi'i na jua'a ti. ⁴Nchca taja ti' na su ndi'i na nde chalyuu, cha' ndyacia tsa cha' ti'i ji'na. Si'i na nti' na cha' cajaa na yala ti, pana nti' tsa na cha' caca cucui tyucui ña'a na; bi' laca nu cua'ni ycui' Ndyosi lo'o tyalaa na ca su ntucua Ni. Lo'o li' tye cha' cuxi ji'na, tye tyucui ña'a cuaña' na nu nscua cha' cajaa, cha' li' taca quije chaca chalyuu nu tso'o la ji'na, nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. ⁵Na cua ngua'ni cho'o ycui' Ndyosi cha' jua'a caca ji'na ca li'; cua nda Ni Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na juani. Laca bi' sca cha' nu nda Ni ji'na yala ti, cha' tyi'u ti' na lcaa cha' nu cua'ni Ni cuentya ji'na ca nde loo la.

⁶Bi' cha' nchca tlyu tyiquee na, cha' ndu ti' na cha' jua'a cua'ni ycui' Ndyosi. Nu lo'o tya lu'ú na chalyuu, jlo ti' na cha' tyijyu' tsa to' tyi na ca slo ycui' Ndyosi, cha' tya lyiji tyalaa na ca su ntucua ycui' nu Xu'na na. ⁷Ndalo na ndi'i na chalyuu xqui'ya cha' jlya ti' na cha' nu nda Ni lo'o na, si'i na cua na'a na ñi'ya caca cha' nde loo la. ⁸Cha' nu tlyu nchca tyiquee na, bi' cha' cua nti' tsa na cha' xtyanu na ji'i chalyuu re su quicha ti ti' na ndi'i na, cha' tsa na tyi'i na ca slo ycui' nu Xu'na na; ⁹ndyu'ni cña ti' na cha' cua'ni na lcaa ña'a cña nu ndiya' la ti' nu Xu'na na, masi tya lu'ú na, masi cua ngujuii na. ¹⁰Lcaa na lo'o tya'a na nga'a cha' tyalaa na ca su ntucua ycui' Cristo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'na. Lo'o li' tyacua cha' ji'i scaa na, ña'a cha' nu nga'a cha' tyacua ji'na xqui'ya cña nu cua ngua'ni scaa na nde chalyuu, si cha' tso'o ngua'ni na, si cha' cuxi ngua'ni na.

Chcui' na sca cha', ñi'ya nu caca cati qui'ya ji'na lo'o ycui' Ndyosi

¹¹Xqui'ya cha' ndube tsa ti' ya cha' ña'a ycui' Ndyosi ji'i ya, bi' cha' nchcui' tsa ya cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñati. Tso'o tsa nslo ycui' Ndyosi ji'i ya, ñi'ya ndu'ni sa scaa ya. Lo'o jua'a cu'ma, nti' ya cha' li'i tsa ndyuloo ma ji'i ya, ¹²si'i cha' tyixi ti ya nchcui' tso'o ti ya cha' ji'i ycui' ca ti ya. Ndi'ya nti' ya: caja ñi'ya xtyacui ma cha' lo'o ngu' cuentya ji'i ya, si tso'o ti nti' ma ña'a ma ji'i ya. Ntsu'u ñati ca bi' nu ná ndube ti' ñi'ya ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', pana ndube la ti' ngu' bi' ñi'ya ndu'ni chi' ngu' loo ycui' ca ngu'.

¹³Ná ndu'ni cha' masi ñacui ngu' bi' cha' tonto tsa ya; jua'a laca ya tu'ni, xqui'ya cha' ndyu'ni ya cña ji'i ycui' Ndyosi. Masi jua'a laca ya nti' ngu' bi', pana tyucui tyiquee ya taca xtyucua ya ji'i cu'ma li'. ¹⁴Cua jlo ti' na cha' sca ti ycui' Cristo ngujuii lo crusi cuentya ji'i lcaa ñati chalyuu; ñi'ya nti' si cua ngujuii lcaa ñati chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', jua'a laca cha', xqui'ya cha' ngujuii yu lo crusi bi'. Lo'o juani jlo ti' na cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, bi' cha' nga'a cha' chcui' na cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñati. ¹⁵Xqui'ya lcaa ñati, bi' cha' ntaja'a Cristo ngujuii yu lo crusi. Cua nti' yu cha' nga'aa tyi'i ñati chalyuu cha' ji'i ycui' ti ngu'; tyi'i ngu' ni, pana xcui' cuentya ji'i Cristo, cha' bi' laca nu cua ngujuii cuentya ji'i ngu', bi' laca nu cua ndyu'ú chaca quiya' cuentya ji'i ngu'. ¹⁶Bi' cha' juani nga'aa chcui' tyucuaa ti' na lo'o xa'

ñati si ná ndiya ti' na ñi'ya ndu'ni ngu' bi' nde chalyuu. Nu ngua tya sa'ni la, la cui' ti cha' ná ndiya ti' ya cña nu ngua'ni ycuí' Cristo; si'i ñati nguula, si'i ñati tlyu laca yu ngua ti' ya tya li'. Pana juani nga'aa si'i jua'a nlyacua ti' ya ña'a ya jilí Cristo. ¹⁷Lo'o juani nu lo'o cua ngusñi sca ñati cha' jilí Cristo, li' cua nguxcutsa'a Ni cha' jilí ñati bi'; cua ndye cha' jilí yu lo'o cha' cuxi nu ngua'ni yu nu ngua tya tsubi' la. Chaca chalyuu cucui, bi' laca nu cua ngujui jilí yu juani.

¹⁸Ycuí' Ndyosi laca nu ndu'ni lcaa cha' bi', cha' cua ndyaca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni xqui'ya Cristo. Lo'o juani cua nda Ni cña ji'na cha' chcuí' na lo'o ngu' ñi'ya caca stu'ba cha' jilí ngu' lo'o ycuí' Ni. ¹⁹Xqui'ya Cristo ndu'ni Ni cha' catí qui'ya nu ntsu'u jilí ñati chalyuu lo'o Ni, nga'aa culotu Ni jilí cha' cuxi nu cua ngua'ni ñati. Lo'o li' cua ngua'a lo Ni ji'na, cha' cua'ni na cña cuentya jilí Ni, cha' chcuí' na lo'o ñati ñi'ya taca ca stu'ba cha' jilí ngu' lo'o ycuí' Ndyosi; ²⁰bi' cha' laca ndya'a ya ca slo ma chacuayá' jilí ycuí' Cristo. Ndi'ya laca lo'o nchcuí' ya lo'o ma, ñi'ya laca si ycuí' Ndyosi nchcuane Ni jilí ma cha' cua'a jyaca ma jilí cha' nu nchcuí' Cristo. Nchcuí' ya lo'o cu'ma chacuayá' jilí Cristo lacua, cha' cua'ni ma cha' caca stu'ba cha' jilí ma lo'o ycuí' Ndyosi. ²¹Masi ná ntsu'u qui'ya jilí Cristo tsiya' ti, pana ycuí' Ndyosi ngua'ni cha' ndyanu qui'ya nu ntsu'u ji'na hichu' Cristo. Si cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo, li' caca lubii cresiya ji'na ñi'ya nu nti' ycuí' Ndyosi cha' caca na.

6 Ngu' tya'a ndyu'ni na cña jilí ycuí' Ndyosi laca ma; bi' cha' nchcuí' tsa ya lo'o cu'ma, cha' ná culiji ma cha' tso'o jua'a ti, cha' tso'o nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya jilí ma. Na cua ngusñi ma cha' bi' tsaca quiya', bi' cha' ña'a ti taquiya' ma jilí cha' bi' juani. ²Ndi'ya nchcuí' sca cha' nu nscua lo quityi jilí ycuí' Ndyosi sa'ni la:

Cua nti' tsa na' cha' cua'ni cho'o na' cresiya jilí ma, nacuí ycuí' Ndyosi, bi' cha' ntucua' na' cha' jilí ma lo'o nchcuí' ma lo'u.

Cua nti' na' cha' cua'ni lyaá na' jilí ma, bi' cha' nguxtyucua tsa na' jilí ma.

Jua'a nacuí ycuí' Ndyosi. Lo'o nu juani cua laca tyempo cha' cua'ni cho'o Ni cresiya jilí ma, juani cua laca la cui' tyempo cha' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi jilí ma jilí nu cuxi.

³Ná nti' ya cha' xtyí lo'o ngu' jilí ya xqui'ya cña nu ndyu'ni ya, cha' lo'o jilí ycuí' Ndyosi xtyí lo'o ngu' bi' li'; bi' cha' ná ta ya chacuayá' cha' tyu'u tucua sca cha' cuxi, nu xqui'ya bi' taca chcuí' ngu' jilí ya. ⁴Tso'o la nti' ya si caca cuayá' ti' ngu' cha' ndya'a ya lo cña jilí ycuí' Ndyosi, nu lo'o ña'a ngu' cña nu ndyu'ni ya cuentya jilí Ni. Ndalo tsa ya jilí cha' ti'í nu ndu'ni ngu' lo'o ya, masi ntsu'u tsa na nu lyiji jilí ya, masi ntsu'u tsa cha' tucuí nu ndyaca jilí ya. ⁵Cua ngujui' juata ngu' jilí ya, jua'a cua ngusu'ba ngu' jilí ya ne' chcu'a; cua ndyu'u ti' tsa tlyu ti ñati ca slo ya cha' cua'ni lya' ti' ngu' jilí ya; lo'o jua'a ntsu'u quiya' nteje tacuí ya cuayá' cña nu ndyu'ni ya, ntsu'u quiya' ná nchca

caja' ya, ntsu'u quiya' nu lye tsa ntyute' ya. ⁶Pana ndi'ya ca cuayá' ti' ngu' cha' cña ji'i ycuí' Ndyosi laca nu ndya'a ya lo'o: na cua ngua lubii cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycuí' Ni; liñi tsa nchca cuayá' ti' ya cha' ji'i Ni; ndalo tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i ngu', cha' ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i ya, lo'o jua'a chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i tya'a ñati ya; ⁷liñi tsa cha' ji'i ycuí' Ndyosi nu nchcui' ya lo'o ñati, lo'o jua'a tyucui chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi nda Ni nu ndya'a lo'o ya. Bi' cha' nu lo'o ña'a ngu' lcaa cha' nu ndyaca ji'i ya, li' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' cña ji'i ycuí' Ndyosi laca nu ndya'a ya lo'o. Na cua ngua tso'o cresiya ji'i ya juani cuentya ji'i ycuí' Ni, bi' cha' cua ngujui juersa ji'i ya cha' taca xuu tya'a ya lo'o nu xña'a; jua'a taca cua'a ya ji'i nu bi', cha' ná cua'ni ñu'u nu bi' ji'i ya. ⁸Ntsu'u quiya' nu ndu'ni chi' ngu' loo ya; xa' la tyempo, li' nchcui' ngu' cha' ti'f ji'i ya. Nchcui' ngu' cha' tso'o ji'i ya, lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' cuxi ji'i ya. Nchcui' ngu' cha' nu cuiñi tsa ya; xa' la tyempo, li' nchcui' ngu' cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ya. ⁹Ntsu'u quiya' ndu'ni ngu' cha' ndyuloo ngu' ji'i ya; xa' la quiya', li' ndu'ni ngu' cha' ná nslo ngu' ji'i ya tsiya' ti. Ntsu'u quiya' ndya'a ya su cua cajaa ti ya nchca, pana ña'a ti tya lu'ú ya; nchcube' tsa ngu' ji'i ya, pana ná nchca cujui ngu' ji'i ya. ¹⁰Masi xñi'i tsa ti' ya xqui'ya cha' ti'f nu ndyaca ji'i ya tu'ni, pana ña'a ti' cha' ti' ya; ti'i tsa ya tu'ni, pana ndyiji juersa ji'i ya cha' xtyucua ya ji'i tyuu tya'a ñati. Masi ná sca na ntsu'u ji'i ya tsiya' ti

lo'o ndi'i ya nde chalyuu; pana ycuí' Ndyosi nxyucua ji'i ya, lcaa na ntsu'u ji'i ya li'.

¹¹Cu'ma ngu' tya'a na, ngu' Corinto, ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i ma, bi' cha' cua liñi tsa nchcui' ya lo'o cu'ma lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ya. ¹²Si'i na nga'aa nti' ya xtyucua ya ji'i ma, la cui' cu'ma laca nu lqui'ya tsa ntaja'a ma xtyucua ma ji'i ya; ¹³bi' cha' juani tya'na tsa nchcui' na' lo'o cu'ma. Ndi'ya nti' na' chcui' na' lo'o cu'ma, ñi'ya nchcui' ngu' lo'o sñi' ngu': Cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i ya, tyucui tyiquee ma cua'ni cho'o ma tyiquee ma ña'a ma ji'i ya.

**Tyaca'a tsa na ji'i ycuí'
Ndyosi nu lu'ú ca**

¹⁴Ná clyana ma ñi'ya caca quiñi cha' ji'i ma lo'o ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycuí' Ndyosi, ná cua'ni tya'a ma lo'o ñati bi' tsiya' ti. Ná taca ca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ngu' bi', cha' nu ñati nu cua ngua lubii cresiya ji'i cuentya ji'i ycuí' Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a ngu' lo'o ñati nu ná ndaquiya' ji'i Ni tsiya' ti; lo'o jua'a ñati nu ntsu'u xee ji'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i, ná taca ca stu'ba cha' ji'i ngu' bi' lo'o ñati nu ndiya la ti' chalyuu talya. ¹⁵Ná taca tsiya' ti ca stu'ba cha' ji'i Cristo lo'o Satanás; lo'o jua'a ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Cristo ni, ná taca cua'ni tya'a ngu' lo'o ñati nu ná ntaja'a xñi cha' bi' tsiya' ti. ¹⁶Ñi'ya nti' cu'ma nu tyaca'a tsa ma ji'i ycuí' Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a ma lo'o xa' ñati nu ngusñi cha' ji'i cua ña'a ca jo'ó; tyaca'a tsa na ji'i ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca xqui'ya

cha' ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi
ne' cresiya ji'na. Ndi'ya nacui ycu'i
Ndyosi:

Tyi'i na' ca slo ñati bi', lo'o jua'a
tya'a na' lo'o ñati bi';
caca na' ycu'i Ndyosi cuentya jii
ngu' bi',
bi' cha' taca caca ngu' bi' ñati
'na.

Jua'a nacui Ni. ¹⁷Lo'o jua'a nchcui'
ycu'i nu Xu'na na chaca quiya' lo'o
na, nu ngusñi na cha' jii Ni. Ndi'ya
nacui Ni:

Tyu'utsu' ma nde su ndi'i ngu'
cuxi; ná cua'ni tya'a ma lo'o
nu ngu' cuxi bi',
cha' ná tyati' cha' jii ma lo'o cha'
cuxi nu ndyu'ni ngu' bi'.

Li' quiñi cha' 'na lo'o ma,

¹⁸caca na' Sti ma;

jua'a cu'ma caca ma sñi' na',
masi nu cuna'a, masi nu
qui'yu.

Jua'a nacui ycu'i Ndyosi nu
Xu'na ma, nu lcaa tsiya' ti cña
nchca jii Ni.

7 Cu'ma ngu' tya'a na, nu ntsu'u
tsa tyiquee na' ña'a na' jii ma,
jua'a laca cha' nu cua nda ycu'i
Ndyosi lo'o na, cha' nu caca ji'na
nde loo la. Bi' cha' lacua, ntsu'u
cha' cua'ni tye na jii lcaa cha' cuxi
nu nti' cua'ni ñu'u jii cresiya ji'na,
jii tyucui ña'a na. Lo'o jua'a lye tsa
cua'ni na cña cha' caca na ñati jii
ycu'i Ni; na laca nu cua'ni na nde
chalyuu, cua'ni na jii ñi'ya nti' si
cua ndu ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'na.

**Nguxtyanu ngu' cha' cuxi
nu cua ngua'ni ngu'**

²Cua'ni cho'o tyiquee ma ña'a
ma jii ya lacua. Ni sca quiya' ná

ngua'ni ya cha' cuxi lo'o cu'ma,
ni scaa cu'ma ná ngua'ni ñu'u ya
chalyuu jii ma; ná ntsu'u mala su
nñilo'o ya jii ma, ni sca tya'a ma.
³Ná nti' na' sta na' qui'ya hichu'
ma. Ndi'ya nti' na' chcu'i' na' lo'o
ma, ñi'ya nu nacui na' jii ma tsubi':
lcaa tyempo ntsu'u tsa tyiquee na'
ña'a na' jii cu'ma; masi cua ngujui
na, masi ña'a ti tya tyiquee' tyii na
chalyuu, pana ña'a ti stu'ba ntsu'u
tyiquee na' lo'o cu'ma. ⁴Tso'o tsa
nti' na' lo'o ndyi'u ti' na' jii cu'ma,
la cui' jua'a nti' na' lo'o nchcui' na'
cha' jii ma lo'o xa' ñati. Ña'a ti
ndyaca tlyu tyiquee na', ña'a ti chaa
ti ti' na' ndi'i, masi cua ngua lcaa
cha' ti' bi' jii ya.

⁵Tya lo'o ndyalaa ya ca loyuu
su cuentya Macedonia re, nga'aa
ngujui tyempo cha' chca'a cña' ya
tsiya' ti, cha' lcaa ti se'i tucui tsa
cña ndyaca jii ya. Lcaa se'i su
ndya'a ya nda tsa ngu' cha' cusuu
lo'o ya, lo'o jua'a hasta ca ne'
cresiya jii ya ndyat' cha' ntsii ya.

⁶Pana ycu'i Ndyosi ni, nda la Ni
juersa jii ñati nu xñi'i ti ti' nga'a;
bi' cha' xa' juersa nda Ni jii ya cha'
caca nguula la tyiquee ya, xqui'ya
cha' cua ndyalaa Tito ca nde. ⁷Lo'o
jua'a tso'o tsa cha' nu nda yu lo'o ya
cuentya jii cña nu ndyu'ni cu'ma;
nacui yu cha' cua nti' tsa cu'ma ña'a
loo ma jii ya chaca quiya', lo'o jua'a
nacui yu cha' ntyuju'u ti ti' ma ndi'
ma xqui'ya cha' cuxi nu ngua jii ma
tya li', nacui yu cha' nga'aa ndiya
ti' ma cha' cuxi nu nchcui' ngu' 'na
tsubi' la. Xqui'ya lcaa cha' bi', chaa
la ti' na' ndi'i na' juani.

⁸Chañi cha' ndube ti' na' cha'
ngua xñi'i xi ti' ma xqui'ya quityi

nu nguscua na' tya li', pana ná ntyuju'u ti' na'; ná tya'achü' na' jil'i cha' nu cua nguscua na' li', masi ntsu'u tsa nu ntyuju'u ti' na' cha' nguscua na' cha' bi'. Jlo ti' na' cha' ngua xñil'i ti' mā nquicha', pana xtyi'i ti' ngualo cha' bi'. ⁹Nu juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndaquiya' mā cha' bi', cha' cua ngua xñil'i xi ti' mā, lo'o li' nguxtyanu mā cha' cuxi nu ngua'ni mā tya li'. Ngua xñil'i ti' mā tu'ni, pana ngua ti' ycuil' Ndyosi cha' caca tso'o jil'i mā lo'o cua ndye cha', bi' cha' si'i na cua ngunu'u tyiquee mā juani xqui'ya cha' ngua tyaala na' jil'i mā li'. ¹⁰Nu lo'o ndube ti' na jil'i ycuil' Ndyosi laja lo'o nga'a na xñil'i ti' na, li' caja ñi'ya xtyanu na jil'i cha' cuxi nu ndyu'ni na; clyáa na jil'i nu cuxi li', nga'aa ntsu'u cha' culacua tsa ti' na li'. Pana ñati nu xñil'i xi ti', nu ná ndube ti' jil'i ycuil' Ndyosi ni, ná ntaja'a ñati bi' ca tyuju'u ti' jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i; chcuna' chalyuu jil'i ngu' bi' jua'a ti li'. ¹¹Culacua xi ti' mā ñi'ya ndyaca jil'i mā juani, tya lo'o ngua'ni na' cha' ngua xñil'i ti' mā nu ngua li': tyucui tyiquee mā ncliyacua ti' mā juani, cha' cua nti' tsa mā juani cha' tyu'u lubii mā jil'i cha' bi'; tsa cla'be ngua ñasi' mā, tsa cla'be ti ndyutsii mā, pana ndyl'u tsa ti' mā jna' li', ña'a cuayá' nu lye tsa ngua ti' mā cha' ña'a loo mā 'na chaca quiya'; yala ti ngua ti' mā chcube' mā jil'i yu nu ngua'ni cha' cuxi bi'. Jua'a nchca cuayá' ti' ya cha' nga'aa ndyanu yabe' jil'i mā xqui'ya cha' cuxi bi'. ¹²Bi' cha' laca nguscua na' nu quityi bi'; si'i na ngulacua tsa ti' na' xqui'ya yu nu ngua'ni cha'

cuxi bi', ni si'i na ngulacua tsa ti' na' xqui'ya ngu' nu ngua cuxi jil'i. Ngua ti' na' cha' culacua tso'o ti' mā jil'i cha' nu cua nchcui' ya lo'o mā, ñi'ya laca si ndü ycuil' Ndyosi ña'a Ni ji'na; bi' cha' nguscua na' quityi nu ndyaa slo mā bi'. ¹³Lo'o nu juani tso'o la nti' ya cuentya jil'i cu'mā.

Tso'o ti nti' ycuil' ya lacua; lo'o jua'a lye la chaa ti' ya juani cha' cua na'a ya jil'i Tito, cha' tso'o tsa ngua ti' yu. Ca ta'a cu'mā ngua'ni mā cha' ti ti cresiya jil'i yu ndyalaa yu juani. ¹⁴Lo'o tya ndil'i yu ca slo na', cua ni na' jil'i yu cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' jil'i Jesús, lo'o jua'a chañi tsa cha' bi'. La cui' jua'a lcaa quiya' lo'o nchcui' ya, chañi tsa laca cha' jil'i Jesús nu nchcui' ya lo'o mā; lo'o jua'a chañi ngua cha' nu ni na' jil'i Tito, cha' tso'o ti nti' ycuil' ya ña'a ya jil'i mā. ¹⁵Tya cuayá' nu tso'o la ntsu'u tyiquee Tito ña'a yu jil'i mā juani, nu lo'o ndyi'u ti' yu jil'i lcaa cu'mā cha' cua ndaquiya' tsa mā jil'i lcaa cha' nu cua nacui' yu jil'i mā; na'a yu cha' ndube tsa ti' mā xqui'ya cha' nu cua nda yu lo'o mā, lo'o jua'a ná nguxtyacui mā xi xa' la cha' lo'o yu li'. ¹⁶Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na' juani cha' taca tyi'u ti' na' jil'i cu'mā jua'a.

**Nda ngu' cñi cha' caca
msta cuentya jil'i Cristo**

8 ¹⁻²Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, juani ta na' sca cha' lo'o mā cuentya jil'i la cui' ngu' tya'a na, nu ñati jil'i Cristo nu ndi'i ca loyuu Macedonia. Tso'o tsa ngua ti' ca ta'a ngu' nu ndi'i tyuu quichi' su cuentya Macedonia bi'; cua tlyu tsa msta nu nguxti'i ngu' bi', ñi'ya laca

si na culiya' tsa ngu'. Masi lye tsa ngua ti' ngu' bi' xqui'ya cha' ti'f nu cua ndyacua ji'i ngu', pana ña'a ti tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li'. Lo'o jua'a ngua ji'i ngu' nda ngu' msta' bi' xqui'ya cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o ngu' jua'a ti, jua'a ngulacua ti' ngu' bi'. ³Chañi tsa cha' nu ta na' lo'o ma' cuentya ji'i ngu' bi': Cha' tso'o ti tyiquee ngu' bi' ni, cua nda ngu' lcaa ña'a nu ngujui ti xi ji'i ngu'; lo'o jua'a tya quiña'a la cñi nda ngu', masi ná ndyu'u scua cñi nu ndyanu ji'i ngu'. ⁴Hasta ngüijña ngu' chacuayá' ji'i ya cha' ta ngu' msta' bi', cha' xtyucua ngu' ji'i xa' la tya'a ñati, ngu' nu cua ngusñi cha' ji'i Jesús ca xa' quichi su ntsu'u tsa na nu lyiji ji'i ngu'. ⁵Ni ná ngulacua ti' ya cha' ta ngu' jua'a. Tya clyo ntaja'a ngu' tyucui tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ycu'i Ndyosi; lo'o li' nacui ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ya cha' cua'ni ngu' chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi. ⁶Bi' cha' cua nchcui' ya lo'o yu Tito bi', cha' cua'ni lyiji yu cha' xti'i yu msta' nu nda cu'ma' cha' tso'o ntsu'u tyiquee ma, cha' tya tsubi' la cua nguxana nxti'i yu msta' bi'. ⁷Nu cu'ma' ni, tso'o tsa jlya ti' ma' ji'i ycu'i Ndyosi, tso'o tsa nchca ji'i ma' culu'u ma' cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i xa' ñati, tso'o tsa nchca cuayá' ti' ma' ñi'ya ndyu'u sca cha'; na cua nti' tsa ma' xtyucua ma' ji'i ngu', la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma' ña'a ma' ji'i ya. Nchca tsa ji'i ma' cuentya ji'i lcaa cña, nti' ya; bi' cha' nclyacua ti' ya cha' ná tyiquee' yala tsa cua'ni ma' cha' xti'i ma' cñi bi'.

⁸Si'i na nclyo na' cña ji'i ma' re; nu lo'o ña'a ma' ji'i xa' la ngu' tya'a na,

cha' nti' tsa ngu' xtyucua ngu' ji'i tya'a ñati ji'i Cristo, li' taca cua'ni cuayá' ma' ji'i ycu'i ca ma' si chañi ca cha' ntsu'u tyiquee ma' ña'a ma' ji'i la cui' ngu' tya'a ma'. ⁹Cua jlo ti' ma' ñi'ya ndu'ni Jesucristo nu Xu'na na, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o ñati. Lcaa na cua ntsu'u ji'i Ni, pana cua ntaja'a Ni ngua Ni sca ñati ti, ñi'ya nti' sca ñati ti' nu ná sca na ntsu'u ji'i tsiya' ti. Xqui'ya cu'ma, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a, cha' tiya' la li' taca caja lcaa na nu ntsu'u ji'i ycu'i Ni ji'i ma'.

¹⁰Ndi'ya nti' na', tso'o la si cua'ni ma' cha' xcua se'i cña bi' lacua, cha' tya yija na ndyu'ni ma' ji'i. Si'i la xña cua'ni ti ma' ji'i; pana xqui'ya cha' ndiya ti' ma' ndu'ni ma' jua'a, bi' cha' ta ma' msta' bi'. ¹¹La cui' jua'a cua'ni ma' cña bi', ña'a cuayá' nu xcua se'i cña bi'. Tso'o tsa ngua ti' ma' nu lo'o nguxana cña bi', lo'o jua'a tso'o si tyucui tyiquee ma' cua'ni lyiji ma' ji'i, tsa ña'a cuayá' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i scaa ma' ta ma' msta' bi'. ¹²Si chañi cha' ntsu'u tyiquee ngu' ta ngu' tsa ña'a nu ntsu'u xi ji'i ngu', tso'o ti xñi ycu'i Ndyosi msta' bi' ji'i ngu', ñi'ya nu nchca ti ji'i ngu' li'; ná nti' Ni cha' ta ngu' msta' si ná sca na ntsu'u ji'i ngu'.

¹³Ná nti' na' cha' lyiji tsa na ji'i ma' laja lo'o ta ma' cñi, cha' caja na nu lyiji ji'i ngu' ti'i tya'a na. ¹⁴Laca cha' cua ngujui xi cha' tso'o ji'i ma' juani ti, bi' cha' ntsu'u ñi'ya nu taca xtyucua ma' ji'i xa' la ngu' tya'a na nu lyiji tsa cha' ji'i. Nde loo la li', si lyiji ñi'ya nu tyiji yu'u ji'i ma' chalyuu, ná tyiquee' lo'o ngu' bi' taca xtyucua ngu' ji'i cu'ma' li', cha' jua'a caca stu'ba cha' ji'i ma' lo'o

xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁵La cui' jua'a nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nacui: "Masi nteje tacui cuayá' nguxuti'i ngu' na cacu ngu', nga'aa ntyucua la ji'i ngu' tsiya' ti li'; lo'o nu ngu' nu nguxuti'i xti ti cha' bi', nga'aa lyiji ji'i ngu' tsiya' ti lo'o cua ndye cha' li'".

**Sca cha' cuentya ji'i Tito
lo'o tya'a ndya'a yu**

¹⁶Tso'o tsa nti' ya lo'o nchcui' ya lo'o ycu' Ndyosi, cha' nu Tito, tya'a ndya'a ya cña bi' ni, nti' tsa yu xtyucua yu ji'i ma. Stu'ba ti nti' yu lo'o na' cha' xtyucua ya ji'i cu'ma. ¹⁷Tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ngua'ni yu cña nu cua ni na' ji'i yu; lo'o juani nti' tsa yu xtyucua yu ji'i ma, bi' cha' tsa yu tsa na'a yu ji'i cu'ma chaca quiya', cha' ji'i ti yu.

¹⁸Lo'o yu ta ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' caa lo'o Tito ji'i yu ca slo ma. Cua laca ndyuloo ma ji'i yu bi', cha' tso'o tsa nchcui' ngu' ji'i yu macala su ndyu'u ti'i ngu' cuentya ji'i Cristo, cha' tso'o tsa nda yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu'. ¹⁹La cui' jua'a nu ñati' ji'i Cristo nu ndyu'u ti'i lcaa quichi' cua ngusubi ngu' ji'i yu tya'a na bi', cha' tya'a yu lo'o ya, cha' xtyucua yu ji'i ya lo'o ndyu'ni ya cña cha' xti'i ya msta nu nda ngu'. Ndyu'ni ya cña bi' cuentya ji'i nu Xu'na na, cha' jua'a taca cua'ni chi' ya loo Ni; lo'o jua'a nti' ya cha' yala ti cua'ni ma cña bi', xqui'ya cha' ndiya ti' ma ndu'ni ma jua'a. ²⁰Li' ná taca chcu' ngu' ji'i ya xqui'ya cha' cua nxti'i ya cñi nu nda ma cha' xlya'be ti bi'. ²¹Ndube ti' ya ji'i ycu' nu Xu'na na, lo'o jua'a

ndube ti' ya ñi'ya nu chcu' ñati; bi' cha' nti' ya cha' xcu' lubii ti cua'ni ya lcaa cña bi'.

²²Lo'o jua'a tya nda ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo cha' stu'ba ti caa yu lo'o nu xa' ñati' ngu' tya'a na bi'. Quiña'a tsa cña cua ngua'ni yu cuentya ji'i nu Xu'na na, bi' cha' jlo ti ya cha' ndiya ti' yu cua'ni yu cña lo'o na. Masi juani tyaca' tyjyu' cha' ndyu'u tsa ti' yu ji'i ma. ²³Bi' cha' juani si xcuane ngu' ji'i ma ni cña laca ndya'a Tito, ndi'ya ñacu' ma ji'i ngu': Tya'a ndya'a na cña laca yu re. Lo'o jua'a xacu' ma cha' ji'i ngu' cha' stu'ba ndyu'ni yu cña lo'o cua cuentya ji'i cu'ma. La cui' jua'a si xcuane ngu' ji'i ma, ni cña laca nu ndya'a xa' la tya'a ndya'a Tito bi', ndi'ya xacu' ma cha' ji'i ngu' li': Ndy'a' ngu' bi' cuentya ji'i lcaa latya ngu' xa' quichi' nu ndyu'ni tlyu ji'i Cristo, cha' ndu'ni chi' ngu' loo Cristo. ²⁴Bi' cha' chcu' tso'o ma lo'o ngu' bi' lacua, cha' ca cuayá' ti' xa' la ngu' tya'a na cha' chañi cha' ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i Tito lo'o tya'a ndya'a yu. Lo'o jua'a tso'o tsa nti' ya lo'o ña'a ya ñi'ya nu ndyu'ni ma lo'o ngu' bi'. Ca tiya' la li' caja cha' bi' ji'i lcaa taju ñati' nu cuentya ji'i Cristo bi'.

**Msta nu nda ma cha' xtyucua
ji'i tya'a ñati' ma**

9 Nga'aa nti' cha' chcu' la na' lo'o cu'ma cuentya ji'i msta nu nxti'i ma cha' xtyucua ji'i ngu' tya'a ma nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo, ²cha' cua jlo ti' na' cha' tso'o ti nti' ma ña'a ma ji'i ngu'. Lu'ba ti nchcui' na' lo'o ngu' ca tyi re, ca loyuu su cuentya Macedonia re, cha' tso'o

tša ndyu'ni mā, cu'mā ngu' ca tyi nde loyuu su cuentya Acaya bi'; ni na' jil'i ngu' cha' yala tša ti' cu'mā, cha' tya yija na ngua'ni cña ti' mā cha' xti'i mā msta' bi'. Lo'o nu ngu' Macedonia re ni, cua ngua chaa la ti' tyiquee ngu' lo'o na'a ngu' cha' yala tša ndyu'ni mā cña. ³Masi jua'a ña'a ti tya ta na' jil'i ngu' tya'a na bi', cha' caa ngu' ca slo mā. Li' taca cua'ni mā tša ña'a nu cua nacui' na' jil'i ngu' cha' ndu'ni mā, si'i cha' laja ti nchcui' na' jil'i mā lacua. Bi' cha' cua'ni mā cha' xti'i mā msta' bi', cha' cua laca ti nguscua se'i cha' bi' nu lo'o caa na'. ⁴Ná jlo ti' na' si lo'o xi tya'a na nu laca ngu' Macedonia re caa na' li'. ¿Ñi'ya cua'ni na li', si ña'a ngu' cha' ná ngua'ni yala mā? Ca tyuju'u tša ti' ya li', cha' cua nchcui' ya lo'o ngu' cha' tso'o tša ndu'ni mā; jua'a cu'mā caca tyuju'u ti' mā li'. ⁵Bi' cha' cua nchcui' na' lo'o ngu' tya'a na re, cha' tsaa ngu' nde loo la que na', cha' xtyucua ngu' jil'i mā cha' cua'ni cho'o mā msta, ñi'ya nu nacui' mā 'na cha' ta mā; cua laca nscua se'i ti cha' bi' lo'o caa na' li'. Jua'a laca bi' sca cña tso'o nu ngua'ni mā xqui'ya cha' ndiya ti' mā ndu'ni mā jil'i, si'i sca cña nu ndatsaa tša ya jil'i mā laca nu ngua'ni mā li'.

⁶Tyi'u ti' mā ñi'ya ndyaca lo'o ntyaa na na cuiñi. Si xti ti si'yu na cuiñi bi' cataa na, xti ti cha' tso'o tyu'u ji'na li'; pana si quiña'a si'yu cataa na, quiña'a la cha' tso'o tyu'u li'. ⁷La cui' jua'a lo'o ta na cñi xlya'be ti, nga'a cha' quiñi ti' na ni tša lo ta scaa na. Ná tso'o si cha' cuiñi ti na ta na jil'i, la cui' ti ná tso'o si cha' juersa ti ta na jil'i; ndiya

la ti' ycui' Ndyosi si tso'o ntsu'u tyiquee na ta na jil'i. ⁸Taca xtyucua ycui' Ndyosi jil'i mā lo'o quiña'a tša cha', lo'o li' tyu'u scua jil'i mā lcaa cha' nu lyiji jil'i mā; lo'o jua'a tya caja la ñi'ya xtyucua mā jil'i xa' ñati lo'o cua ña'a ca cña tso'o. ⁹Ndi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu':

Sca ñati nu ndaquiya' tso'o jil'i ycui' Ndyosi, quiña'a tša cha' xlya'be nda yu jil'i ngu' ti' tya'a yu;

bi' cha' lcaa tyempo tyi'u ti' ngu' jil'i cña tso'o nu ndu'ni yu.

¹⁰Nda ycui' Ndyosi na cuiñi cataa na, jua'a nda Ni na cacu na; la cui' jua'a ta Ni lcaa na nu lyiji jil'i mā cha' cua'ni mā sca cña tso'o lo'o ñati chalyuu. Lo'o jua'a xtyucua Ni jil'i mā cha' tyu'u scua cha' tso'o nu ndyu'ni mā, cha' xqui'ya bi' caca tso'o tyiquee ñati. ¹¹Bi' cha' jua'a ndyaca, cha' cua ndyiji lcaa na jil'i mā, ña'a cuayá' taca ta mā cha' xlya'be jil'i xa' ñati. Lo'o cua ndye, li' tso'o tša tya ngu' xlya'be jil'i ycui' Ndyosi xqui'ya msta nu cua nda mā, nu tsaa lo'o ya jil'i cha' tyalaa ca su ndi'i ngu' ti' bi'. ¹²Nu lo'o nda mā na nu xtyucua jil'i ngu' tya'a na ni, li' caja na nu lyiji cha' tyiji yu'u jil'i ngu' bi' chalyuu; jua'a tso'o tša caca tyiquee ngu' bi'. Lo'o chcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi, ¹³cua'ni tlyu ngu' jil'i ycui' Ndyosi li'. Taca ña'a ngu' bi' jil'i mā, cha' chañi cha' ndaquiya' mā jil'i cha' tso'o nu cua nda Cristo lo'o mā; ca cuayá' ti' ngu' cha' bi' lo'o ña'a ngu' cña nu cua ngua'ni mā cha' caja xlya'be jil'i ngu' bi'. Cua'ni ch'i ngu' loo ycui' Ndyosi li', xqui'ya cha' tso'o tša nda mā msta jil'i ngu' bi', la cui' ñi'ya nu nda mā jil'i lcaa ñati. ¹⁴Li' chcui' ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi

cuentya jil'i mā, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i mā; tyi'u ti' ngu' cha' quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni ycu'i Ndyosi lo'o ñati xqui'ya msta nu cua nda mā jil'i ngu' bi'. ¹⁵Tso'o tsa laca si tya na xlya'be jil'i ycu'i Ndyosi lacua, cha' tlyu tsa cha' tso'o laca nu cua nda Ni jil'na, ni nga'aa nchca ca cuayá' ti' na cha' bi'.

**Ycu'i Ndyosi nda chacuayá'
macala su cua'ni Pablo cña**

10 Pablo laca na' nu nchcui' na' lo'o cu'mā juani; tyu'u cha' clyu ti' jil'i mā, masi chcu'i liñi na' lo'o mā. Nacu'i ngu' cha' ntsij' na' lo'o nchcui' na' lo'o mā nu lo'o ndil'i na' slo mā, pana tyaala tsa ndu'ni na' lo'o mā nu lo'o nga'a na' tyijyu'; jua'a cha' nda ngu'. Tyi'u ti' mā lacua, cha' xcui' tso'o ti nti' Cristo lo'o ña'a Ni jil'na. ²Nu juani tya'na nchcui' na' lo'o mā, cha' ná cua'ni lye mā lo'o na', cha' jua'a ná cua'ni tyaala na' lo'o mā chaca quiya' lo'o tyalaa na' ca su ndil'i mā. Taca cua'ni tyaala na' lo'o ñati tu'ni, ñati nu cua nñilo'o jil'i mā cha' cuxi tsa cña ndyu'ni ya. ³Chañi tsa cha' laca na ñati chalyuu, pana ná ndyu'ni na ngana jil'i ngu' ñi'ya nu ndu'ni xa' ñati; ⁴si'i na nxuu tya'a na lo'o ngu' cuxi ñi'ya nu nxuu tya'a sca ñati chalyuu. Ycu'i Ndyosi ni, nchca tsa jil'i Ni, bi' laca nu stu'ba ti ndu'ni cña lo'o na cha' taca tyijiloo na jil'i lcaa cha' cuxi nu nxuu lo'o na. ⁵Ntsu'u cha' tyijiloo na jil'i lcaa cha' cuiñi nu nchcui' ngu' jil'i Cristo; jua'a ntsu'u cha' tyijiloo na jil'i lcaa cha' cuxi nu tiji' tsa ti' ngu' jil'i, nu ndaca'a tsa jil'i ngu' cha' ná xñi ngu' cha' jil'i ycu'i Ndyosi. Nu lo'o cua

nguxtyanu ngu' jil'i lcaa cha' cuxi bi', li' taca cua'ni na cha' taquiya' ngu' jil'i cha' nu ntsu'u jil'i Cristo. ⁶Bi' cha' lo'o cu'mā ni, nga'a cha' taquiya' lyiji mā lcaa cha' nu ntsu'u jil'i Cristo, cha' tiya' la li' taca culo'o ya jil'i nu xa' la ñati nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cha' bi' tsiya' ti.

⁷Na la xña nchcui' ti mā jil'i ya. Pana tso'o la si culacua xi ti' mā ñi'ya ndyu'u scaa cha' nu liñi ca; nu ñati nu nti' cha' cuentya jil'i Cristo laca ngu' bi' ni, ndu'ni cha' culacua tso'o la xi ti' ngu' bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' li', cha' lo'o cuare laca ya cuentya jil'i Cristo. ⁸Cua nchcui' tsa na' lo'o mā cha' cua nda ycu'i nu Xu'na na chacuayá' jil'i ya, nu lo'o ndya'a ya slo cu'mā; lo'o jua'a ná nchca tyuju'u ti' na' masi nchcui' na' jua'a lo'o mā. Cua lo'o chacuayá' jil'i ycu'i Ndyosi ndya'a ya, cha' taca tyatí la ti' tyiquee mā cha' jil'i Ni; si'i na cua'ni ñu'u lyiji ya jil'i mā. ⁹Ná nti' na' cha' ñacui' mā cha' na nchcutsij' ti na' jil'i mā lo'o quityi nu nscua na' cha' yaa slo mā. ¹⁰Nacu'i ngu': Tonu tsa cha' nu nda nu Pablo bi', tyaala tsa ndu'ni yu lo'o na, nu lo'o ndil'i yu tyijyu'. Nda yu cha' nu lijya ca slo na, nacui' ngu' jil'i mā, pana ná nchca culo tso'o yu cña ji'na nu lo'o ndil'i yu slo na; ná nduna na tsiya' ti cha' nu nda yu li', nacui' ngu' bi' li'. ¹¹Tso'o si caca cuayá' ti' ngu' bi' lacua, cha' sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nscua ya lo quityi nu lo'o nga'a ya tyijyu', la cui' ñi'ya nu cua'ni ya lo'o mā nu lo'o tyil'i ya ca slo mā.

¹²Si'i na caca stu'ba cha' jil'i ya lo'o ñati bi', nti' ya; tyixi tsa ndu'ni ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tonto tsa ngu' bi'. Na

ñā'a cuayá' ngu' bi' jil'i ycuil' ca ngu', bi' cha' nti' ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni ycuil' ngu'. ¹³Pana nu cuare ni, ná nti' ya cha' chcuil' tso'o ti ngu' jil'i ya cuentya jil'i sca cña nu cua ngua'ni xa' ñati; tso'o masi chcuil' ngu' jil'i cña nu ndyu'ni ycuil' ca ya, cha' ycuil' Ndyosi laca nu nda chacuayá' macala su nga'a cha' cua'ni scaa ya cña. Lo'o jua'a nda Ni chacuayá' cha' ndyalaa ya ca slo cu'ma, ngu' Corinto. ¹⁴Bi' cha' lacua, cua lo'o chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi ndyaa ya ca slo ma tya clyo, cha' nchcuil' ya cha' tso'o nu ntsu'u jil'i Cristo lo'o ma; si'i na ntyijiloo ya jil'i chacuayá' nu nda Ni jil'i ya bi'. ¹⁵Ná ntsu'u cha' chcuil' ya jil'i cña nu ndyu'ni xa' ñati cuentya jil'i ycuil' Ndyosi, chcuil' ya jil'i tsa bi' ti cña nu nda Ni chacuayá' cha' cua'ni ycuil' ca ya ca slo ma. Na cua nti' ya cha' xñi tso'o la ma cha' jil'i ycuil' Ndyosi nde loo la, cha' li' quiña'a la cña taca cua'ni ya laja ngu' tya'a ma, ñil'ya nu cua nda Ni chacuayá' cha' cua'ni ya. ¹⁶Lo'o li' xqui'ya cu'ma caja ñil'ya chcuil' ya cha' tso'o nu ntsu'u jil'i Cristo lo'o ngu' xa' quich'i nu ndi'i tyijyu' la, nde loo la ca su ndi'i cu'ma. Bi' cha' lacua, ná ndu'ni cha' chcuil' ya cha' jil'i cña nu cua ngua'ni xa' ñati cuentya jil'i Cristo.

¹⁷Si nga'a cha' chcuil' na jil'i sca cha', tso'o la chcuil' na jil'i sca cña nu ndyu'ni ycuil' Ndyosi lacua. ¹⁸Si'i na taquiya' tso'o la Ni jil'i ñati nu nchcuil' tsa jil'i cña nu ndyu'ni ycuil' ca ngu'; nu lo'o tso'o ti nti' Ni ña'a Ni jil'i ñati, li' taquiya' Ni jil'i cña nu ndyu'ni ngu' bi'.

Nu ngu' nu cuiñi ti nclyu'u
cha' jil'i Jesús

11 Lo'o juani tyu'u cha' clyu ti jil'i ma lo'o na, talo tyiquee

ma xi jna', masi cha' tonto ti na' nchcuil' tsa na' cha' jil'i ycuil' ca ti na'. ²Na tiji' tsa ti' na' ña'a na' jil'i cu'ma. Ni tyiquee' la cui' jua'a nti' ycuil' Ndyosi ña'a Ni jil'i cu'ma. Na cua ngüiñi cha' 'na lo'o ycuil' Ndyosi cha' ta na' jil'i ma cha' caca ma ñati jil'i Cristo, ñati nu lubii tyiquee, la cui' ñil'ya laca lo'o sca nu cuna'a cuañi' nu caja clyo'o lo'o sca ti nu qui'yu jil'i; ³ndube tsa ti' na' si quiñu'u chca cresiya jil'i ma. Tya sa'ni ni, cua nguñilo'o nu cuaña jil'i Eva, cha' tajua' tsa nchcuil' nu xña'a bi'. Pana ná nti' na' cha' quiñu'u cha' jil'i ma lo'o Cristo jua'a, ná nti' na' cha' ñilo'o nu xña'a jil'i ma xqui'ya xa' ñati; juani tso'o tsa cha' tyucui tyiquee ma cua ngusñi ma cha' jil'i ycuil' Cristo. ⁴Ngujui cha' jna' cha' ndi'ya ndu'ni ma: tso'o tsa nchcuil' ma lo'o cua ña'a ca ñati nu lijya ca slo ma, masi xa' ña'a cha' nu nda ngu' cuentya jil'i Jesús, masi ná stu'ba cha' nu nda ngu' bi' lo'o cha' nu cua nda ya lo'o ma tya clyo la. La cui' jua'a nduna ma chaca cha', pana si'i cha' tso'o jil'i Jesús nu ndu'ni lya'a ji'na jil'i nu cuxi nu cua nchcuil' ya lo'o ma laca bi'. Bi' cha' laca cha' chaca xtyi'i ndyu'ú ne' cresiya jil'i ma juani, nga'aa si'i Xtyi'i ycuil' Ndyosi laca bi'. ⁵Ni si'i na cuxi la laca cha' nu nchcuil' na', si'i na tso'o la cha' nu nchcuil' nu xa' ñati bi'; nti' ma jua'a, masi cua nguñilo'o ngu' jil'i ma lo'o nchcuil' ngu' cha' laca ngu' cña jil'i Cristo. ⁶Masi ná nchca 'na chcuil' liñi na' lo'o ñati, nti' ma, pana ndye cha' ngua tsa'a tso'o na' cha' jil'i Jesús bi'; lo'o jua'a jlo ti' ma cha' chañi tsa cha' nu nchcuil' na' re, cha' tyuu

quiya' cua na'a mā 'na, lcaa ca cha' nu cua ngua 'na.

⁷Ná ngusñi na' caya' jil'i mā tsiya' ti nu lo'o ndil'i na' ngulu'u na' cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi jil'i mā. Cua ntaja'a na' li' cha' caca ti'í la na' xqui'ya cu'mā, cha' caja ñi'ya caca tso'o la tyiquee ycuil' cu'mā. ¿Ha ná tso'o cha' ngua'ni na' jua'a, nti' cu'mā? ⁸Ca ta'a taju ngu' tya'a na nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo xa' quich'i ni, bi' laca ngu' nu nxyucua 'na lo'o cñi tyucui tyempo lo'o ngua'ni na' cña ca su ndil'i cu'mā; ná ngusñi ti na' caya' jil'i ngu' bi', cha' jua'a ngua nxyucua na' jil'i mā li'. ⁹Tyucui tyempo nu lo'o nguti'i na' lo'o cu'mā, nu lo'o lyiji cñi 'na, li' ná ngüijña na' jil'i mā cha' xtyucua mā xi 'na; nu ngu' ca tyi Macedonia, tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, cua yaa yalo'o ngu' bi' lcaa na nu nguliji ti xi 'na. Jua'a ngua'ni na' nu ngua li', cha' ná ta na' quiña'a tsa cña jil'i cu'mā, ngua ti' na'. La cui' jua'a tya cua'ni la na' tyempo nde loo la, nti' na'. ¹⁰Tso'o la nti' na' cha' ndyaca jna' jua'a. Bi' cha' juani macala su tya'a na' tyucui loyuu su cuentya Grecia, nga'aa nti' na' cha' ta ngu' caya' 'na; cua jlo ti' mā cha' chañi tsa cha' nu nchcui' na' re, xqui'ya cha' laca na' ñati' jil'i Cristo. ¹¹Si'i xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i mā, bi' cha' nchcui' na' jua'a; cua jlo ti' ycuil' Ndyosi cha' tso'o tsa nti' na' ña'a na' jil'i cu'mā.

¹²Lo'o jua'a tya cua'ni la na' ña'a nu ndu'ni ti na' juani, cha' jua'a ná caca chcuil' lye nu xa' ñati' bi' jil'i ya, lo'o ñacu'i ngu' cha' ndyu'ni ya cña ñi'ya nu ndu'ni ycuil' ngu'. ¹³Ná chañi cha' ndyu'ni ngu' bi' cña jil'i

Cristo; na cuiñi ti ngu' bi', quiña'a tsa cha' cuiñi nda ngu' bi' lo'o ñati' macala su ndya'a ngu'. Xa' ña'a xi ndu'ni loo ngu' bi', cha' ñilo'o ngu' jil'i xa' ñati' cha' laca ngu' bi' ñati' tso'o, cha' ñati' nu ndyu'ni cña jil'i Cristo laca ngu' bi'. ¹⁴Ná tlyu cña laca cha' ndu'ni ngu' bi' jua'a, cha' lo'o nu xña'a nu naa Satanás taca jil'i ñilo'o jil'i ñati', nu lo'o xa' ña'a cua'ni loo yu ña'a cuayá' nu ca ti' ngu' cha' laca yu sca xca nu ndyu'ni tucua lo'o xee jil'i ycuil' Ndyosi; pana ná chañi laca cha' bi'. ¹⁵La cui' jua'a lo'o ngu' nu ndyu'ni cña cuentya jil'i nu xña'a bi'; ná tlyu cña cha' cua'ni ngu' cha' xa' ña'a loo ngu', ña'a cuayá' nu ñilo'o ngu' bi' jil'i xa' la ñati' cha' cña jil'i ycuil' Ndyosi laca nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana nu lo'o tyalaa hora cha' caca cuayá' jil'i ngu' lo'o ycuil' Ndyosi, li' chcube' ngu' bi' ñi'ya nu nga'a cha' tyacua jil'i ngu' xqui'ya cña cuxi nu cua ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu.

**Cha' ti'í nu cua ngujui jil'i
Pablo lcaa su nguta'a yu**

¹⁶Chaca quiya' chcuil' na' lo'o mā, cha' ná nga'a cha' chcuil' mā cha' nu tonto ti laca na'. Masi jua'a nti' mā, cha' tonto laca na', pana ta mā xi chacuayá' 'na chcuil' na' xi jil'i lcaa cha' nu cua ngua 'na. ¹⁷Ná ndiya ti' na' cha' nchcui' na' jil'i cha' bi', cha' si'i cha' nu cua nda ycuil' Ndyosi cha' chcuil' na' lo'o ñati' laca cha' bi', nti' na'. Chañi cha' tonto tsa na', nti' na', si lye tsa chcuil' na' cha' jil'i ycuil' ca na'. ¹⁸Pana ná ndube ti' na', chcuil' na' xi juani, cha' ntsu'u tsa ngu' nu jua'a nchcui' tsa ngu' cha' caca ch'i la loo ycuil' ca ngu',

nti' ngu'; bi' cha' lo'o na' ntsu'u chacuayá' chcuí' na' xi, nti' na'.
 19 iNu cu'ma nchca tsa ji'i ma! Bi' cha' tso'o tsa ndalo tyiquee ma ji'i ngu' nu tonto ti ndu'ni. 20 Na ndalo tsa tyiquee ma ji'i lcaa ngu' tonto bi', masi lye tsa nclyo ngu' cña ji'i ma, masi ndyu'ni ngu' ngana ji'i ma, masi ndatsaa tsa ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cha' cuxi, masi ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o ma, masi lu'ba ti ntyiji'i ngu' saca' ma; cua ndalo tsa tyiquee ma ji'i ngu' bi'.
 21 Lo'o li' nacui ma cha' ná ngulo tso'o ya cña ji'i ma. iChañi cha' ná ngua'ni tyaala ya ji'i cu'ma ñi'ya nu ndyu'ni nu ñati bi'!

Tso'o lacua, chcuí' na' xi cha' ji'i ycuí' ca ti na', masi cha' tonto ti ndyu'ni na' jua'a; si'i ngu' bi' ti nu ntsu'u chacuayá' chcuí' ngu' ji'i ycuí' ca ngu'. 22 Laca na' ngu' hebreo stu'ba ti lo'o ngu' bi'; jua'a laca na' ngu' Israel stu'ba ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a ndyu'u cha' jna' lo'o jyo'o Abraham stu'ba ti lo'o ngu' bi'. 23 Nacui ngu' bi', cha' cña ji'i Cristo ndyu'ni ngu'; la cui' cña bi' ndyu'ni na'. Masi tonto ti nchcuí' na', pana tso'o la cña nu ndyu'ni na' que cña nu ndyu'ni ngu' bi'; lye la ngua'ni na' cña, lu'ba la ngusu'ba ngu' 'na ne' chcuá, tyuu tsa quiya' cua ngujui'i ngu' juata hichu' na', lu'ba ti ndyaca cha' cua cajaa ti na' xqui'ya Cristo. 24 Calaa tyii ntucua caa quiya' ndya'ni ngu' cuxi cuentya ji'i ngu' judío ni, lo'o jua'a ca'yu quiya' ngujui'i ngu' judío 'na tsa lo cua quiya'; 25 jua'a sna quiya' ngujui'i ngu' romano yaca hichu' na', lo'o jua'a tsaca quiya' ngu' ngu' quee 'na cha' ngua ti' ngu' cujuui

ngu' 'na. Sna quiya' ngua cuxi ji'i yaca ni'i su ndya'a na', ngüilyu'u bi' nde ne' hitya; lo'o jua'a sna quiya' ngua cha' ndyanu na' nchcuatya ti na' lo hitya sca tsá lo'o sca talya. 26 Quiña'a tsa se'i ndya'a na' tyucuii su caca cuxi 'na nquicha': ntsu'u hora ndyaca na' cla'be sta'a lo'o ndyaluu bi'; la cui' jua'a ntsu'u tsa ñati cuaana tyucuii; masi ngu' judío tya'a na', masi ngu' xa' tsu', ngua ti' ngu' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'; la cui' jua'a masi ndya'a na' nde quichi tonu, masi ndya'a na' nde ne' quixi', masi ndya'a na' nde lo tyujo'o, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyaca 'na; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu stu'ba ndya'a lo'o ñati ji'i Jesucristo, pana cha' cuiñi ndyu'ni ngu' bi', cuxi ti ngulacua ti' ngu' ña'a ngu' 'na. 27 Tucui tsa cña nu ndyaca 'na, ti'i tsa cña ndyaca 'na ca su ndya'a na', ña'a cuaya' tyuu tsa quiya' ná ngua caja' na'; ntsu'u quiya' ntyute' na', jua'a ntsu'u quiya' nguityi na' hitya, lo'o jua'a ntsu'u tsá nu ná ngujui tsiya' ti na cacu na', ntsu'u tsá lo'o lye tsa nchca tlya' na', la cui' jua'a ná ngujui late' cacu' na'. Lcaa cha' bi' ndyaca 'na ca su ndya'a na'. 28 Lo'o jua'a tya ntsu'u la xi xa' la cha' 'na; lcaa tsá ndube tsa ti' na' ñi'ya ndyaca ji'i lcaa taju ñati nu cuentya ji'i Cristo ca xa' quichi, lye tsa nclyacua ti' na' ne' cresiya jna' lo'o ndyi'u ti' na' ji'i ngu' bi'. 29 Lo'o ná ndyiji juersa ji'i scaa ngu' bi', li' caca ñu'u ti' na' cuentya ji'i ngu' bi'; lo'o ndyaca qui'ya ji'i scaa ngu' bi', la cui' jua'a na', xñi'i tsa ti' na' li'. 30 Laja lo'o nchcuí' ti na', tso'o si chcuí' na' ji'i lcaa cha' nu ná nda chacuayá' cha' caja juersa jna' su

ntucua ycuí' ti na'. ³¹Ycuí' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na ni, tyucui tyempo nga'a cha' cua'ni tlyu na jilí Ni: la cui' Ni jlo ti' Ni cha' si'i cha' cuiñi laca nu nda na' lo'o cu'ma. ³²Ndi'ya cha' ngua 'na lo'o nguti'i na' ca quichí Damasco: Nu laca xu'na quichí ca jua, cuentya jilí rey Aretas laca yu cña; lo'o jua'a ngulo yu bi' cña jilí ngu' policia cha' tsatú ngu' to' lo'o quichí bi' cha' tejeya' ngu' 'na, cha' tyaa lo'o ngu' 'na nde ne' chcuá li'. ³³Pana xa' tyucuij ngusñi na' nguta'a na' li'; yaa lo'o ngu' tya'a na sca chcubi, cha' chca'a na' nde ne' chcubi bi', lo'o li' ngusu'ba ngu' 'na toni'i ventana cha' ngua'ya ti'i na' nde chu' lo'o quichí bi' nde liya'. Jua'a ngua, bi' cha' laca cha' ngula'a na' jilí xu'na quichí bi'.

**Ngulu'uloo ycuí' Ndyosi
jilí Pablo laja xcalá yu**

12 Tya nti' cha' chcuí' na' la xi cha' jilí ycuí' ca ti na', masi ná tso'o chcuí' na' jua'a lo'o xa' ñati. Juani ta na' sca cha' lo'o mā ñi'ya nu cua nchcuí' xcalá na' tsaca quiya'. Laja xcalá ti na', li' ngulu'uloo ycuí' nu Xu'na na 'na, lo'o jua'a nda Ni sca cha' lo'o na' li'. ²Sca ñati nu cua ngusñi cha' jilí Cristo laca na'; nu juani cua ntsu'u tii jlyacua yija tya lo'o ngua ti' na' cha' yaa ycuí' Ndyosi yaqui'ya Ni 'na, cha' li' ndya'aa ca chaca chalyuu nde cuá la, ca su ntucua ycuí' Ndyosi. Nga'aa jlo ti' na' si chañi cha' ndya'a na' ca ndacua, si laja xcalá ti na' ngulu'uloo ti cha' bi' 'na; sca ti ycuí' Ndyosi jlo ti'. ³Chaca quiya' chcuí' na' lo'o cu'ma cha' ná

jlo ti' na' si chañi cha' ndyaa lo'o lye ycuí' Ndyosi 'na ca chalyuu bi' su tso'o tsa ña'a leaa na, si na nchcuilo'o ti 'na cha' ndya'a na' ca bi'; sca ti ycuí' Ndyosi jlo ti'. ⁴Ca bi' cua ndyuna na' quiña'a tsa cha'; cua ntsu'u tsa cha' nu ná nchca chcuí' na' jilí, jua'a ná caja ñi'ya chcuí' ñati chalyuu jilí cha' bi' tsiya' ti. ⁵Pana tso'o si chcuí' na' xi lo'o mā, cha' jua'a ngua 'na tya li'; ná tso'o chcuí' na' xa' la cha' cuentya jilí ycuí' ca na', sca ti si chcuí' la na' xi jilí scaa cha' nu ná nda chacuayá' 'na cha' caja juersa 'na su ntucua na' ycuí' ti na'. ⁶Ni si'i na tonto laca na' cha' nchcuí' tsa na' jilí ycuí' ca ti na' jua'a, cha' liñi laca nu nda na' lo'o mā juani. Pana nga'aa nti' na' chcuí' na' quiña'a la cha' lo'o mā juani, cha' ná nti' na' cha' cua'ni chí ngu' loo na' si bilya ña'a ngu' ñi'ya ndyu'ni na', si bilya cuna ngu' cha' nu nda na'; tsa ña'a cuayá' nu ndyuloo ti ngu' 'na, jua'a ti taca cua'ni chí ngu' loo na' nti' na'.

⁷Lo'o li' nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' caja xi cha' chcube' na', cha' ná lye tsa caca tyucuaa ti' na' lo'o ñati xqui'ya cha' tlyu ca nde cuá nu cua na'a na' laja xcalá; nda Ni sca lo quicha 'na nu ti'í tsa ndyu'ni lo'o na'. Lo'o jua'a laca bi' ñi'ya laca lo'o ntsu'u na ya' nu xña'a nchcube' ji'na, cha' ti'í tsa ndyu'ni quicha bi' lo'o na', cha' ná caca tyucuaa ti' na' lo'o xa' ñati. ⁸Cua ndya'a sna quiya' nchcuí' na' lo'o ycuí' Ndyosi; tya'na tsa nchcuí' na' lo'o Ni cuentya jilí quicha bi' cha' tyu'utsu' bi' jna'. ⁹Pana ndi'ya nacui Ni 'na li': "Tsa bi' ti cha' nga'a cha' tyi'u ti' nu'u, cha' xcui' cha' tso'o

ndu'ni na' lo'o nu'u jua'a ti. Lye la caca cua'ni na' cña xqui'ya nu'u, nu lo'o ná quiña'a tsa juersa ntsu'u ji'i ycu' ca nu'u", nacui Ni jna'. Bi' cha' juani tso'o tsa nti' na' masi ná ndyiji juersa 'na, cha' li' taca tyanu juersa ji'i ycu' Cristo ne' cresiya 'na. ¹⁰Tso'o nti' na' lacua, masi ná ntsu'u juersa 'na tsiya' ti, masi quiña'a tsa cha' ti'í nchcui' ngu' jna', masi ti'í tsa na', masi lya' tsa ti' ngu' 'na, masi tucui tsa laca cña su ndya'a na' cuentya ji'i Cristo; la cui' tyempo lo'o ná nchca 'na tsiya' ti, la cui' hora bi' tso'o tsa ndyiji juersa 'na xqui'ya Cristo.

**Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya
ndyaca ji'i ngu' Corinto nu
ngusñi cha' ji'i Cristo**

¹¹Cu'ma ngua'ni ma lo'o na' cha' nchcui' na' cha' tonto re, pana cu'ma laca nu nga'a cha' chcu' tso'o ma 'na nquicha'. Masi ná sca cha' ndyaca 'na tsiya' ti, si'i na xti la cña nchca 'na lo'o quiña'a la cña nchca ji'i nu ngu' cuiñi bi', masi tyaca'a tsa ndyu'ni ma ji'i ngu'; si'i jua'a ndyu'u cha'. ¹²Cua ndalo tsa na' laja lcaa cha' cuxi nu ngua 'na, cha' ndyu'ni na' cña nu cua nda nu Xu'na na 'na, cha' ndu na' nchcui' na' lo'o cu'ma. Cua jlo ti' ma cha' ycu' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na nu lo'o cua na'a ma cha' tlyu nu cua ngua'ni Ni ca slo ma xqui'ya na', cha' jua'a cube la ti' ma ji'i ycu' Ndyosi. Ná nchca cua'ni ñati chalyuu cña bi' jua'a ti. ¹³Tsa bi' ti cha', ná ngüijña na' ji'i cu'ma cha' xtyucua ma 'na, bi' cha' nti' ma cha' chi' nti' na' ña'a na' ji'i cu'ma; tso'o la ndu'ni na' lo'o ngu' xa' quichi, nti'

ma. Tyu'u xi cha' clyu ti' ji'i ma lo'o na' lacua, cha' ná ndijña na' cha' bi' ji'i cu'ma.

¹⁴Cua tya'a ti na' ca su ndi'i ma chaca quiya'. Cua tya'a ti sna quiya' cha' caa na' slo ma juani, lo'o ña'a ti ná lijya na' cha' culo na' sca cña tlyu ji'i cu'ma. Sca ti nti' na' cha' caca ma ñati ji'i ycu' Ndyosi, ná nti' na' cha' jña na' cñi ji'i ma. Ñi'ya nti' na ni, si ntsu'u sñi' na, ycu' ti na ta na caya' lo na laca nu lyiji ji'i sñi' na; si'i sñi' na nu ta caya' lo ycu' na. ¹⁵Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na' masi culiji na' lcaa na nu ntsu'u xi 'na, masi tye juersa ji'i ycu' na' tsiya' ti, cha' caja ñi'ya xtyucua na' xi ji'i cu'ma. Bi' cha' ná tso'o laca si xti ti ntsu'u tyiquee ma ña'a ma 'na, masi tso'o la ntsu'u tyiquee na' ña'a ji'i cu'ma.

¹⁶Ná quiña'a tsa cñi nguliji ma lo na' li'; pana ña'a ti tya ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu nchcui' cha' cua nguñilo'o na' ji'i ma cha' cua'ni na' ngana ji'i ma. ¹⁷¿Ñi'ya jua'a? Ná nda na' ñati lijya ca slo ma cha' cua'ni ngu' ngana ji'i ma cuentya 'na, si'i jua'a nti' na'. ¹⁸Chañi cha' nchcui' na' lo'o yu Tito bi', cha' tsubi' ti tsa yu ca su ndi'i ma; ndyaa yu lo'o chaca yu tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús bi' li'. Pana si'i Tito laca nu ngua'ni ngana ji'i ma; sca ti cuayá' ndyu'ni yu cña ñi'ya nu ndyu'ni na' cña, sca ti cha' ntsu'u tyiquee tyucuaa ya.

¹⁹Ni si'i xcu' na cua nti' ya cha' tyu'u lubii cha' ji'i ya lo'o cu'ma; laca cha' ndube ti' ya cha' ña'a ycu' Ndyosi ji'i ya, bi' cha' tsa lo cua ti cha' nchcui' ya, tsa ña'a cha' nu nti' ycu' Cristo cha' chcu' ya lo'o

cu'ma. La cui' jua'a lcaa cña nu ndyu'ni ya, na xtyucua ya ji'i ma laca cña bi', cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i cu'ma tya'a tso'o na. ²⁰Quiña'a xi nclyacua ti' na' xqui'ya cu'ma juani. Lo'o tyalaa na' ca su ndi'i ma, si quije cha' 'na lo'o ma cha' xa' ña'a ndu'ni ma, nga'aa si'i ñi'ya nu ngulu'u na' ji'i ma tya clyo, çñi'ya cua'ni ta na' lo'o ma li'? Ca cuayá' ti' ma cha' taca cua'ni tyaala na' xi lo'o ma li', masi ná ndiya ti' ma cha' cua'ni na' jua'a. Ndube ti' na' cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu ña'a ti nxu'u tya'a ngu', nu ti' tsa ti' ngu' ña'a ji'i tya'a ngu', nu ñasi' tsa ngu' ña'a ji'i tya'a ngu', nu sca ti ji'i ycu' ca ngu' ndube ti' ngu'; lo'o jua'a nchcui' ca'a ti ngu' ji'i tya'a ngu', cuentyu tsa ti' ngu' lo'o tya'a ngu', ntyucuaa tsa ti' ngu' ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'. Lcaa lo cha' cuxi bi' ndyu'ni ngu' cha' ná ndube ti' ngu' tsiya' ti. ²¹Nu lo'o tyalaa na' chaca quiya' ca slo ma juani ti, si quije cha' jna' cha' jua'a ndu'ni ma, ná tyiquee' quiña'a tsa cha' tyuju'u ti' caca 'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi nu laca Xu'na na', nu lo'o ña'a na' ji'i cu'ma. Xi'ya tsa na' li', ña'a cuayá' xñii hitya cloo na'; xi'ya na' xqui'ya ngu' nu ngua'ni cha' cuxi bi' tya tsubi' la, cha' bilya ca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i cha' suba' nu ngua'ni ngu', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', cha' ná lubii cresiya ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

Liñi nchcui' Pablo lo'o ngu' lo'o ndye nguscua yu quityi

13 Cua tya'a ti sna quiya' juani cha' caa na'a na' ji'i cu'ma. Ndi'ya cua'ni na juani: Xcui'

nga'a cha' cua'ni cuayá' na ji'i ñati cuxi lo'o tucua sna tya'a ñati nu cua na'a ji'i cha' cuxi bi'. ²Bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o lcaa cu'ma ngu' Corinto nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a nchcui' na' lo'o cu'ma ngu' taju ji'i Jesús ca ndacua nu ngua'ni cha' cuxi tya tsubi' la. Nu lo'o ñaa na' nu ndyaca tyucuaa quiya' ni, cua laca nda na' cha' re lo'o cu'ma li', pana juani lo'o ndi'i na' tyijyu', tya chaca quiya' chcu' na' cha' bi' lo'o ma, cha' ni sca ñati nu ndu'ni cha' cuxi ná nga'a cha' clyaa ngu' lo'o caa na' chaca quiya'; cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ngu' bi'.

³Ca li' caca cuayá' ti' ma cha' ycu' Cristo laca nu nda cha' nu nchcui' na'; lo'o jua'a si'i na xti ti cña nchca ji'i Cristo lo'o xcube' Ni ji'i ma, masi lye tsa cua'ni Ni cña cha' chcube' ma li'. ⁴Chañi tsa cha' ndye juersa ji'i Cristo nu lo'o ndyujuii ngu' ji'i, lo'o ngujui' ca'a ngu' ji'i lo crusi; pana tlyu tsa cña ngua'ni ycu' Ndyosi cuentya ji'i yu, bi' cha' laca cha' ña'a ti tya lu'ú yu juani. Ñi'ya nti' Cristo, cha' ná ngxlyú cha' hichu' ñati nu ndyujuii ji'i, la cui' jua'a cuare, si'i na lye tsa nclyo ya cña ji'i cu'ma nquicha'; pana juani caca cuayá' ti' ma cha' ña'a ti tya lu'ú ya xi, cha' la cui' chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi ndya'a lo'o ya lijya ya, la cui' tya'a chacuayá' nu ntsu'u ji'i Cristo.

⁵Cua'ni cuayá' ma ji'i ycu' ca ma lacua, cha' ca cuayá' ti' ma si chañi cha' tya ndyanu tyucui cha' ji'i Jesucristo ne' cresiya ji'i ma. Nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' ndyanu Xtyi'i Jesucristo ne' cresiya ji'i sa scaa ma; sca ti si cua ngunu'u cresiya ji'i ma lo'o

ycui' Ndyosi tsiya' ti, nga'aa tyanu Ni lo'o mā li'. ⁶Lo'o jua'a nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' jil'i cuare, cha' si'i na ngunu'u cresiya jil'i ya lo'o Ni. ⁷Lu'ba ti ndijña ya cha' jil'i ycui' Ndyosi, cha' ná ta Ni chacuayá' cha' cua'ni mā xa' la cha' cuxi; na cua nti' ya cha' xtyucua Ni jil'i mā cha' tso'o ti caca tyiquee mā. Ná ndube ti' ya, masi ñacui' ngu' cha' ná nhca jil'i ya tsiya' ti. ⁸Ná ntsu'u cha' cua'ni tyaala ya lo'o mā si ña'a ti tya ndyanu tso'o cha' ne' cresiya jil'i mā, nu cha' jil'i Jesús nu cua ngusñi mā; pana si ndyu'ni ñu'u ca mā jil'i nu cha' jil'i Jesús bi', li' cua'ni tyaala ya lo'o mā. ⁹Si tso'o tsa ndyanu tachaa cha' jil'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i mā, tso'o tsa nti' ya li', masi xti ti cha' nhca jil'i ycui' ya; bi' cha' ndijña ya cha' jil'i ycui' Ndyosi cuentya jil'i cu'mā lacua, cha' jua'a caca tyucui la ti' tyiquee mā ña'a mā jil'i ycui' Ndyosi. ¹⁰Lo'o jua'a nscua na' quityi re, masi tyijyu' tsa ndi'i na' cuentya jil'i cu'mā, cha' ná caca tyaala na' lo'o cu'mā nu lo'o cua ndyalaa na' ca quich'i tyi mā. Chañi cha' cua nda ycui' nu Xu'na na chacuayá' 'na, pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': cua'ni na' cha' caja ñi'ya tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya jil'i mā; ná ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni ñu'u lyiji na' jil'i cu'mā.

¹¹Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesucristo, chcui' salya' na' lo'o mā juani, nu lo'o cua tye ti xcua se'i cha' nu nscua na' lo quityi re. Cua'ni lyiji mā ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni mā cha' laca mā ñati jil'i ycui' Ndyosi. Cua'a jyaca mā jil'i lcaa cha' nu nda na' lo quityi re. Cua'ni mā cha' caca stu'ba tyiquee mā lo'o xa' ñati tya'a mā. Tso'o ti tyi'i mā lo'o lcaa ñati. Lo'o li' la cui' ycui' Ndyosi laca nu tyi'i lo'o mā lcaa tsa; ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee na. ¹²Chcuicha' mā jil'i tya'a mā tyucui tyiquee mā, quityi mā jil'i tya'a mā chacuayá' jil'i Cristo. ¹³Lcaa ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i ycui' Ndyosi ca nde, cua nti' ngu' ta ngu' xlyo ni'i jil'i lcaa ngu' tya'a mā nu ndi'i cajua.

¹⁴Lo'o juani nti' tsa na' cha' ná tye cha' stu'ba cha' jil'i lcaa cu'mā cajua lo'o Jesucristo nu Xu'na na, la cui' Ni laca nu quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni lo'o na lcaa tsa. Jua'a nti' na' cha' lcaa tsa caca stu'ba cha' jil'i mā lo'o ycui' Ndyosi, la cui' Ni laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Jua'a nti' na' cha' tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i mā, la cui' Ni laca nu ndu'ni cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni, jua'a lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i ycui' Ndyosi. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñatī ji'̄i Jesucristo nde Galacia

1 Pablo laca na' nu nscua quityi re. Cña 'na laca cha' tsa'a na' chcuí' na' cha' ji'̄i Jesucristo lo'o lcaa ñatī. Si'i ñatī chalyuu ti laca nu cua nda cña bi' 'na, si'i ñatī laca nu nguane 'na cha' cua'ni na' cña bi'; Jesucristo lo'o ycuí' Ndyosi Sti Jesús, bi' laca nu cua nda cña bi' 'na. Ycuí' Ndyosi ni, bi' laca nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ngujuí yu. ²Lo'o na', lo'o lcaa tya'a ndi'̄i na' ca nde nu ntsu'u cha' ji'̄i ngu' lo'o Jesús, nscua ya quityi re cha' tsa'a lcaa quichī tyi cu'mā ngu' gálatas, lcaa quichī su ntsu'u cu'mā taju ñatī ji'̄i Jesucristo. ³Nti' tsa na' cha' ña'ā ti tya cua'ni ycuí' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o mā, cha' cua'ni Ni cha' tī ti tyi'̄i cresiya ji'̄i mā xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na. ⁴La cui' Jesús laca nu nda ji'̄i ycuí' ca lo'o ngujuí yu cha' cui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'na, cha' jua'ā cua'ni lyaá Ni ji'na nde chalyuu su ngunu'u tsa tyiquee ñatī xqui'ya cha' cuxi; ngulo ycuí' Ndyosi Sti na cña ji'̄i Jesús, li' ngua'ni yu cña bi' cuentya ji'na. ⁵Bi' cha' ná nga'ā cha' tye tsā nu cua'ni tlyu na ji'̄i ycuí' Ndyosi. Jua'ā caca cha' bi' lacua.

Nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu taca cua'ni lyaá ji'̄i ñatī ji'̄i nu cuxi

⁶Ndube tsa ti' na' cha' yala ti nguta'achu' mā ji'̄i ycuí' Ndyosi, masi ngusubi Ni ji'̄i mā xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'ā ji'na; ndube ti' na' cha' nduna mā chaca cha' nu si'i cha' ji'̄i ycuí' Ndyosi laca, nu nacuī ngu' cha' taca cua'ni lyaá ji'na ji'̄i nu cuxi. ⁷Pana liñi la ñacuī na cha' nga'aa ntsu'u xa' la cha' tso'o ji'̄i Jesucristo nu taca cua'ni lyaá ji'na. Ndi'ya ndyaca cha': Ntsu'u xi ñatī nu ndyu'ni cha' quichī yaa cha' hique mā; cua nti' tsa ngu' bi', cha' xcutsa'ā ngu' ñi'ya ntsu'u cha' ji'̄i Cristo. ⁸Pana tlyu tsa qui'ya sta Ni ji'̄i ñatī nu chcuí' sca cha' cuiñi lo'o mā ñi'ya nu caca clyaá mā ji'̄i cha' cuxi, nu culu'u ji'̄i mā sca cha' nu si'i la cui' cha' liñi laca, nu si'i cha' nu cua nchcuí' ya lo'o mā tya clyo. Lo'o cuare, sta ycuí' Ndyosi qui'ya ji'̄i ya si xcutsa'ā ya cha' nu cua nda ya lo'o mā; masi sca xcā nu ngutu'u ca slo ycuí' Ndyosi laca nu chcuí' cha' cuiñi jua'ā, xcube' Ni ji'̄i, cha' tlyu tsa qui'ya laca bi'. ⁹Jua'ā ni na' ji'̄i mā tya tsubi' la, lo'o la cui' cha' laca nu

ta na' lo'o mā chaca quiya' juani:
Tlyu tsa cha' ti'í tyacua ji'í ñati si
ta ngu' xa' la cha' lo'o mā, ñi'ya nu
cua'ni mā cha' clyaá mā ji'í nu cuxi,
nu si'í la cui' cha' nu cua ndyuna mā
tya clyo.

¹⁰Lo'o nacui na' jua'a, si'í cha'
ndyu'ni cña tsa ti' na' cha' caya ñati
'na nu cua'ni chí loo na'. Tsa bi' ti
cha' tso'o nti' na', si ycuí' Ndyosi
cua'ni chí Ni loo na'; si'í na cua
nti' na' cha' tso'o ti hcui' ñati jna'.
Nga'aa caca cua'ni na' cña ji'í Cristo,
si xcuí' cha' cua'ni tya'a na' lo'o ñati
ntsu'u tyiquee na'.

Ñi'ya ngua cha' ngujui cña ji'í Pablo

¹¹Cua nti' na' cha' caca cuayá'
tso'o ti' mā cha' bi', cha' si'í sca
cha' nu ngua'ya hique ti ñati laca
cha' nu cua nda na' lo'o mā; cha' ji'í
Jesús laca bi', cha' nu nhcui' ñi'ya
taca clyaá mā ji'í nu cuxi. ¹²Si'í ñati
laca nu nda cha' bi' lo'o na' tya clyo,
ni sca ñati chalyuu ná ngulu'u cha'
bi' 'na; ycuí' Jesucristo ngulu'u loo
yu 'na, ycuí' bi' laca nu cua nda cha'
bi' lo'o na' li'.

¹³Cua jlo ti' mā ñi'ya nu ngua'ni
na' nde chalyuu tya sa'ni la, ñi'ya
ndaquia' tsa na' ji'í lcaa cña tacati
nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya. Cua
jlo ti' mā cha' ti'í tsa nguxcube' na'
ji'í lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'í lo'o
Jesucristo nu ngua li'; ngua ti' na'
cua'ni tye na' ji'í ñati bi' tsiya' ti.
¹⁴Lye la ngua'ni na' lcaa cña tacati
nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya nu
lo'o ndu'ni tlyu ya ji'í ycuí' Ndyosi.
Xa' ngu' quichí tyi na' nu tya'a
stu'ba ti na' lo'o, ná stu'ba ngua'ni
ngu' ñi'ya nu ngua'ni na'; lye la
ndaquia' na' ji'í lcaa lo cha' nu

ntsu'u ji'í ya, nu cua nda jyo'o cusu'
lo'o ngu' judío tya'a ya tya sa'ni la.
¹⁵Pana yala la ngua'ni ycuí' Ndyosi;
masi bilya cala na' cua ngusubi Ni
'na cha' caca na' ñati ji'í Ni, xqui'ya
cha' jua'a ngua ti' ycuí' Ni; na cua
ngusubi Ni 'na xqui'ya cha' ntsu'u
tsa tyiquee Ni ña'a Ni 'na. ¹⁶⁻¹⁷Lo'o
jua'a ngua'ni Ni cha' ndyuloo na'
ji'í Jesús, nu sca ti Sñi' ycuí' Ni, cha'
li' nchca 'na ta na' cha' ji'í Ni lo'o
lcaa cu'mā, ñati nu ndi'í xa' tsu'. Li'
ndacha' na' ji'í lcaa mā cha' xqui'ya
Jesús taca clyaá mā ji'í cha' cuxi
nu ntsu'u ji'í mā. Nu lo'o ngusñi
ca ti na' cha' bi', li' hora ti ndu'u
na' nguta'a na' nde loyuu su naa
Arabia; ca bi' nguti'í na' ycuí' ti na'.
Ná nguta'a na' ndyaana na' sca cuií
nu ta sca ñati lo'o na'; la cui' ti jua'a
ná nguta'a na' nde quichí Jerusalén
cha' hcui' na' lo'o ngu' tya'a
ndyu'ni na' cña nu ndi'í nde jua,
masi cua nda ngu' bi' cha' ji'í Jesús
lo'o ñati clyo la, nu lo'o tya lyiji
cuna na' cha' bi'. Pana nguta'a na'
nde Arabia, lo'o tiya' la li' nguxytuu
na' nguta'a na' nde quichí Damasco.

¹⁸Nga'aa ndya'a na' nde Jerusalén
li'; pana ca lo'o ndu'u scua sna
yija, li' nguta'a na' nde jua. Lo'o
li' ndyuloo na' ji'í Pedro, nguti'í
na' ti'ñu tsā lo'o yu li'. ¹⁹Ná na'a
na' ji'í xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a
ji'í Cristo tya clyo ca bi'; sca ti yu
Jacobo tya'a Jesús nu Xu'na na, bi'
nu cua na'a na' ji'í. ²⁰Chacuayá' ji'í
ycuí' Ndyosi, liñi tsa cha' nu nscua
na' lo quityi re; ni sca cha' cuiñi ná
nscua na' tsiya' ti re.

²¹Tiya' la li' nguta'a na' nde
loyuu su cuentya Siria, jua'a nde
loyuu su cuentya Cilicia. ²²Pana

nu xa' la taju ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesucristo nu ndi'i quichi su cuentya Judea, tya lyiji tyuloo ngu' bi' 'na nu ngua li'. ²³Pana cua ndyuna ngu' cha' 'na lo'o nchcui' ñati 'na ndi'ya: “Nu ñati nu ngua ti' cua'ni tye ji'na bi', juani cua nguxcutsa'a Ni cresiya jil'i yu, cha' cua ntsu'u cha' jil'i yu lo'o Jesús”, nacui ngu' jil'i tya'a ngu'. “Juani ndya'a yu nda yu cha' lo'o xa' la ñati, cha' lo'o ñati bi' caca xñi ngu' cha' jil'i Jesús”, nacui ngu'. ²⁴Lo'o li' nguxana ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' Ndyosi xqui'ya na'.

Nu xa' la tya'a ñati nde Jerusalén ntucuá ngu' cha' nu nchcui' Pablo

2 Cua ndya'a tii jlyacua yija, li' xa' ndya'a nde Jerusalén chaca quiya'; lo'o Bernabé ndya'a, lo'o jua'a ndyaa lo'o ya jil'i Tito. ²Ndyaa ya Jerusalén, xqui'ya cha' cua ngua'ni ycuil' Ndyosi cha' ngua'ya sca cha' hique na' cha' tyaa ya; bi' cha' lo'o cua ndyalaa ya quichi bi', li' ndya'a ca su ntucua ngu' ycuil' ti ngu', nchcui' na' lo'o ngu' nu laca loo la jil'i taju tya'a ñati jil'i Cristo quichi bi'. Li' ndacha' na' jil'i ngu' bi', nchcui' na' ni cha' nu nda na' lo'o ngu' xa' tsu' cuentya jil'i Cristo, cha' ngua'ni lyaá Cristo ji'na jil'i nu cuxi. Jua'a nchcui' na' lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná nti' na' cha' culacua cuxi ti' ngu' bi' ña'a ngu' jna'; ná nti' na' cha' chcui' ngu' cha' ná tso'o laca cha' nu nda na' lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' tya tsubi' la, masi chcui' ngu' cha' ná tso'o ndu'ni na' juani. ³Lo'o jua'a yu Tito tya'a ndya'a na' ni, ná nchcui' ngu' lo'o yu cha' si'yu quiji yu cha' culacua yu ñi'ya

ndu'ni ngu' judío, masi ngu' xa' tsu' laca yu. ⁴Pana ngulaa xi xa' la ñati slo ya li', ngu' nu cuiñi ti nchcui' cha' ntsu'u cha' jil'i ngu' lo'o Cristo; na ndu'ni ti ngu' cha' tya'a na laca ngu' bi'. Cuaana ti nguti'i ngu' bi' laja lcaa tya'a na cha' ña'a cuayá ngu' bi' jil'i ya, si culacua ngu' nu ndya'a lo'o ya, si ná culacua ngu'. Ngua ti' ngu' bi' tacu' cha' tso'o jil'i Jesús lo'o na, cha' ná ndiya ti' ngu' cha' tso'o ndi'i tyiquee na chalyuu xqui'ya Jesús; ngua ti' ngu' bi' tatsaa ngu' ji'na cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ngulo jyo'o cusu' jil'i ngu' judío tya'a ya. ⁵Pana ná ndaquiya' ya jil'i cha' nu nchcui' ngu' bi' tsiya' ti. Ngua ti' ya cha' ná chcuna' tsiya' ti ni sca cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na, nu lo'o cua ngua'ni lyaá yu ji'na; ngua ti' ya cha' tyanu tso'o lcaa cha' bi' ne' cresiya jil'i ma.

⁶Ná ndube ti' na' masi nacui' ngu' cha' tlyu tsa ñati laca nu ngu' nu laca loo ji'na bi'; jlo ti' na' cha' sca ti cuayá' laca lcaa na cuentya jil'i ycuil' Ndyosi. Pana masi loo laca ngu' bi', ná ngulo ngu' bi' cña jna' cha' culu'u na' xa' la cha' jil'i cu'ma ngu' xa' tsu'. ⁷Ndi'ya ngua: ngutucuá ngu' bi' jil'i cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'; cua ngüiñi cha' jil'i ngu' bi' lo'o na' li'; cua ngua cuayá' ti' ngu' cha' cua nda ycuil' Ndyosi cña 'na cha' tsa'a ta na' cha' jil'i Ni lo'o cu'ma ngu' xa' tsu', ñi'ya taca clyaá ma jil'i nu cuxi. Lo'o jua'a nacui' ngu' cha' cua nda Ni la cui' cña jil'i nu Pedro bi', cha' chcui' yu cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío. ⁸La cui' ycuil' Ndyosi nu nda jil'i Pedro ndyaa nclyu'u yu cha' jil'i Ni jil'i ngu' judío, la cui' ycuil' Ndyosi bi' laca nu cua

nda Ni 'na ndya'a na' nelyu'u na' cha' tso'o bi' jil'i ngu' xa' tsu'.

⁹Bi' cha' ngutucúa ngu' cña 'na, nu Jacobo lo'o Pedro lo'o Juan bi', la cui' ngu' nu laca loo jil'i ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo. Stu'ba ti nchcui' ngu' bi', cha' tso'o tsa ngua'ni ycuil' Ndyosi lo'o na' nu lo'o nda Ni cña bi' 'na. Li' ngusñi ya' tya'a ya lo'o ngu' bi', na' lo'o Bernabé, cha' caca cuayá' ti' ya cha' tso'o ti nti' ngu' ña'a ngu' jil'i ya, cha' stu'ba ntsu'u cha' jil'i ngu' lo'o ya, cha' tya tsa la ya quich'i tyi ngu' xa' tsu'. Tyanu ycuil' ngu' bi' ca su ndil'i tya'a ya, nu ngu' judío bi' li'. ¹⁰Tsa bi' ti cha' nchcui' ngu' lo'o ya, nu ngüijña ngu' jil'i ya cha' lcaa tyempo tyi'u ti' na na laca nu lyiji jil'i nu ngu' ti'i tya'a na nu ndyanu nde Judea. Bi' laca nu ndyu'ni cña ti' na' cha' cua'ni na'.

**Lye xi nchcui' Pablo lo'o Pedro
nde quich'i Antioquía**

¹¹Lo'o li' ndyalaa Pedro nde quich'i Antioquía, ca su ndil'i na'. Tiya' la li' ndya'a na' slo yu, ngua'a na' jil'i yu xqui'ya cha' cua ntsu'u sca cha' cuxi nu ndyu'ni yu. ¹²Ndi'ya ngua cha' bi': Nu lo'o ndyalaa ca ti yu, ná ngua tyuju'u ti' yu; ndyacu yu lo'o ngu' tya'a na ca bi', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Pana nu lo'o ndyalaa xi xa' la tya'a ngu' judío nu nda Jacobo jil'i lijya, li' nguta'achu' yu; nga'aa ntaja'a cacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi' li'. Cua ndyutsii yu si ña'a ngu' judío tya'a yu jil'i yu cha' ndyacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi', cha' ná ntsu'u chacuayá' jil'i ngu' judío cha' cacu ngu' lo'o ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná lubii ngu' xa' tsu'

tsiya' ti ngua ti' ngu' judío. ¹³Lo'o li' la cui' jua'a ngua'ni xa' la ngu' judío tya'a ntsu'u cha' jil'na lo'o Cristo, sca ti cuayá' siya' tyiquee ngu' lo'o Pedro; lo'o ycuil' Bernabé ngua ti' yu cua'ni yu ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi', cha' siya' tsa tyiquee ngu'. ¹⁴Pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na' cha' ná ndyu'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'u cha' tso'o nu ngulu'u Cristo jil'na cha' clyaá na jil'i nu cuxi, li' nchcui' na' lo'o Pedro slo lcaa ngu' nu ngusñi cha' jil'i Cristo quich'i bi'. Ndi'ya ni na' jil'i yu li': “Ngu' judío laca nu'u”, nacui' na' jil'i Pedro bi'. “Tya lo'o ndyalaa nu'u ca nde, cua ngua'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni ngu' xa' tsu' re, cha' tya'a na laca ngu' cuentya jil'i Cristo; ná ngua'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío tya'a quich'i tyi na. Bi' cha' lacua, ná tso'o si juani nti' nu'u cha' tatsaa nu'u jil'i ngu' xa' tsu' re, cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío.” Jua'a nacui' na' jil'i yu.

**Stu'ba cha' laca jil'i ngu' judío
lo'o lcaa ñati' chalyuu**

¹⁵Nu cuare ni, ngu' judío laca ya tya lo'o ngula ya chalyuu nu ndaquiya' jil'i lcaa cha' nu nda ycuil' Ndyosi lo'o ya; si'i na ndaquiya' ya jil'i cua ña'a ca cha' cuxi ñi'ya ndu'ni ngu' xa' tsu'. ¹⁶Pana jlo ti' ya cha' ná taca ca tso'o cresiya jil'i ya cuentya jil'i ycuil' Ndyosi, masi ndu'ni ti ya cua ña'a ca cña nu nda jyo'o Moisés cha' cua'ni ya; sca ti si jlya ti' ya jil'i cña nu ngua'ni Jesucristo cuentya jil'na, li' taca ca tso'o cresiya jil'i ya. Bi' cha' lo'o cuare cua ngusñi ya cha' jil'i Jesucristo, cha' taca ca tso'o

cresiya ji'í ya cuentya ji'í ycuí' Ni, cha' nu jlya ti ti' ya ji'í Jesús, nga'aa si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ya nu nda jyo'o Moisés ji'í ya. Ni sca na ná taca ji'na ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi xqui'ya cha' ndaquiya' ti na sca cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na.

¹⁷Tso'o lacua. Masi ngu' judío laca ya, cua jlo ti' ya cha' xqui'ya cña nu cua ngua'ni Cristo cuentya ji'na, bi' cha' taca caca lubii cresiya ji'í ya cuentya ji'í ycuí' Ndyosi. La cui' ti cha', nga'a cha' chcuí' ya ji'í ycuí' ca ya cha' lo'o lcaa ngu' judío tya'a ya ntsu'u qui'ya ji'í ya, ñi'ya lo'o nacuí ya cha' ntsu'u qui'ya ji'í ngu' xa' tsu'. Pana si'i Cristo laca nu ngua'ni cha' laca ya ñati cuxi. ¹⁸Bi' cha' nga'aa ndaquiya' ya ji'í cha' cusu' nu jlya tsa ti' ya ji'í nquicha'; lo'o juani si xa' taquiya' ya ji'í cha' cusu' nu ntsu'u ji'í ya, li' ntsu'u qui'ya ji'í ya lo'o ycuí' Ndyosi chaca quiya' xqui'ya cha' si'i na tyucui tyiquee ya ngusñi ya cha' ji'í Jesucristo. ¹⁹Lo'o na' ni, ná nhca cua'ni na' lcaa cha' cusu' bi', bi' cha' cua ndye cha' jna' lo'o cha' bi'; juani xcui' ndi'í na' chalyuu cha' cua'ni na' lcaa ña'a cña nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na'. ²⁰Cuentya ji'í cha' cusu' bi' laca na' ñi'ya laca si cua ngujui na', ñi'ya laca si stu'ba ti nga'a na' lo crusi lo'o Jesús; juani nga'aa si'i ycuí' ca ti na' laca na' loo ne' cresiya 'na, cha' Cristo laca nu laca loo ne' cresiya 'na juani. Ndi'í tso'o ti na' chalyuu juani sca ti xqui'ya cha' jlya ti' na' ji'í cña nu cua ngua'ni ycuí' Jesús, nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi; bi' laca nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a jna', bi' laca

nu cua nda chacuayá' ji'í ngu' cha' cujuui ngu' ji'í ycuí' yu cuentya jna'. ²¹Si'i cha' ná ndube ti' na' ji'í lcaa cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o ngu' judío tya'a ya; laca cha' ndube tsa ti' na' cha' ná taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, masi tso'o tsa ndaquiya' na ji'í cña nu nclyo cha' cusu' bi' ji'na. Ndube tsa ti' na' cha' ná ngujui Jesús jua'a ti; ntsu'u cña nu ngua'ni yu lo'o ngujui yu lo crusi bi', na cua ngua'ni tso'o yu ji'í cresiya ji'na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi nu ngua li'.

**Sca ti lo'o xñi na cha' ji'í
Cristo, li' caca quiñi tso'o
cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi**

3 Na tonto tsa ma, cu'ma ngu' gálatas, cha' nduna ma cha' nu nda nu ngu' cuiñi bi'; laca ma ñi'ya si ntsu'u nu ngua'ni cucha'a ji'í ma. Bi' cha' juani nga'aa nti' ma xñi la ma cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na. Pana lo'o nda ya cha' ji'í Cristo lo'o ma tya clyo, li' ngulu'u tsa ya ji'í ma ñi'ya ngua lo'o ngujui Jesucristo lo crusi xqui'ya na; jua'a ngulu'u ya ji'í ma ña'a cuayá' nu ngua cuayá' tso'o ti' ma cha' bi'. ²Xacuí ma cha' 'na lacua: ¿Ha cua ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'í ma juani? ¿Ñi'ya ngua ji'í ma cha' ngujui Xtyi'i ycuí' Ndyosi ji'í ma lacua? ¿Ha ngujui Xtyi'i Ni ji'í ma xqui'ya cha' cua ngua'ni ma cña nu nscua lo cha' cusu' bi' cha' cua'ni ma? Si'i. Cua jlo ti' ma cha' ngujui Xtyi'i ycuí' Ni ji'í ma lo'o ngusñi ma cha' liñi nu cua nda ya lo'o ma, cha' ji'í ycuí' Cristo. ³¿Ni cha' laca tonto tsa nclyacua ti' ma juani? Xqui'ya cña nu ndyu'ni

Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o mā, bi' cha' nguxana ca ti mā cha' ntsu'u cha' jil'i mā lo'o ycu'i Ndyosi nquicha'; pana nu juani ni, xqui'ya cha' lye tsa cua'ni cña ti' ycu'i ca mā, jua'a nti' mā cha' caca jil'i ycu'i ca mā quiñi tso'o cha' jil'i mā lo'o ycu'i Ni. ⁴Masi ngua'ni Ni quiña'a cha' tlyu ca slo mā tya tsubi' la, ntsu'u quiya nclyacua ti' na' cha' ná ngua tso'o cresiya jil'i mā tsiya' ti, nu lo'o ña'a na' ñi'ya nu ndyu'ni mā. Pana jlo ti' na' cha' ngua tso'o la xi cresiya jil'i mā xqui'ya cha' tlyu bi'. ⁵Na cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i mā, lo'o xqui'ya nu bi' cua ngujui ñi'ya caca tyuu lo cha' tlyu nu ndyu'ni ycu'i Ndyosi nde su ndi'i cu'ma. Lo'o ndu'ni Ni jua'a, si'i xqui'ya cha' ndaquiya' mā jil'i cha' cusu' bi'; pana ndu'ni Ni jua'a, xqui'ya cha' jlya ti' mā lo'o ndyuna mā cha' tso'o jil'i cña nu cua ngua'ni Jesús cuentya ji'na.

⁶Nu jyo'o cusu' jil'i ya, nu Abraham bi' ni, cua jlya tsa ti' nu cusu' bi' lcaa cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o yu. Xqui'ya cha' cua jlya ti' yu cha' bi', li' ntucua Ni cha' jil'i yu ñi'ya si ngua yu sca ñati nu ndu'ni xcui' cha' tso'o. ⁷Lo'o jua'a nga'a cha' ca cuayá' ti' mā cha' cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' jil'i Cristo, chañi cha' laca ñati bi' ñi'ya laca ngu' judío, cha' ndyu'ni ngu' bi' la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Abraham, masi tyempo juani. ⁸Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o nu Abraham bi' nu ngua sa'ni: “Caca tso'o cresiya jil'i lcaa ñati nu ndi'i xa' tsu' xqui'ya nu'u”, nacui Ni jil'i

Abraham. Ycu'i Ndyosi laca nu cua nda cha' bi' lo'o jyo'o bi' yala la, cha' jua'a lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' caca tso'o cresiya jil'i mā cuentya jil'i ycu'i Ndyosi nde loo la, nu lo'o xñi mā cha' jil'i ycu'i Ni. ⁹Tso'o ti nti' Ni ña'a Ni jil'i Abraham nu ngua sa'ni, xqui'ya cha' ngusñi nu cusu' bi' cha' nu nchcui' ycu'i Ni lo'o yu; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' tso'o nti' Ni ña'a Ni ji'na, cua ña'a ca na nu xñi na cha' jil'i Cristo.

¹⁰Pana cua ña'a ca ñati nu tsa bi' ti cña nti' cha' taquiya' jil'i cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés, tyanu yabe' hichu' ñati bi', cha' ndi'ya nchcui' quityi jil'i ycu'i Ndyosi: “Tyanu yabe' hichu' lcaa ñati si ná taquiya' ngu' jil'i lcaa ca cha' nu nscua lo quityi bi'”. ¹¹Bi' cha' caca jlo ti' na cha' ná nchca ca lubii cresiya ji'na cuentya jil'i ycu'i Ndyosi lo'o ndaquiya' ti na jil'i cña nu nda cha' cusu' bi', cha' ná nchca tyi'u ti' na lcaa ca cha' bi'. Chaca cha' nchcui' quityi bi': “Caca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' jil'i ycu'i Ni; li' taca caja sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'na”. ¹²Pana lo'o xcui' ndaquiya' na jil'i cha' cusu' bi', li' ná ntsu'u sca cha' jil'i Cristo nu nga'a cha' xñi na hasta ca ne' cresiya ji'na, cha' ndi'ya nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na: “Sca ti si cua'ni na lcaa ca cña nu culo ycu'i Ndyosi ji'na, caca tyi'i tso'o ti na chalyuu li'”, nacui quityi bi'.

¹³Cua ngulo Cristo ji'na jil'i yabe' nu ngusta ycu'i Ndyosi hichu' na xqui'ya cha' ná ndaquiya' na jil'i lcaa cha' tsiya' ti nu nda Ni lo'o na; yabe' nu ntsu'u ji'na bi' cua ndyanu hichu'

ycui' Jesús li'. Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi: "Si tlyu tsa yabe' ntsu'u ji'i sca ñati, ntsu'u cha' cuju'i ca'a ngu' ji'i ña'a lu'ú ti lo sca yaca ndu cha' cajaa yu". ¹⁴ Jua'a ngua cha' lo'o ngu' xa' tsu' caja cha' tso'o ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo, cha' tso'o nu cua ngüiñi ji'i ycui' Ndyosi lo'o nu jyo'o Abraham bi' nu ngua sa'ni. Li' caca ji'i ngu' xa' tsu' ñi'ya nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o Abraham, cha' caja Xty'i ycui' Ni ji'i lcaa na nu lo'o xñi na cha' ji'i Cristo.

Sa'ni la cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o Abraham

¹⁵ Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, ta na' sca cuij lo'o ma juani cuentya ji'i sca ñati nu nti' quiñi sca cha' ji'i yu lo'o tya'a yu. Clyo culo ngu' sca quityi. Lo'o cua ndye ngua stu'ba cha' bi' ji'i ngu', li' nga'aa caca ji'i xa' ñati tacu' ngu' ji'i cha' bi'; nga'aa caca xcutsa'a la ngu' cha' bi'. ¹⁶ Jua'a ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o nu Abraham bi'; cua ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o cusu' bi', jua'a lo'o sca ñati nu tyu'u ji'i jyo'o cusu' bi' tyempo nde loo la. Ná nacuj quityi ji'i ycui' Ndyosi cha' quiñi cha' ji'i Ni lo'o tyuu tya'a ñati bi'. "Na cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o sca ti ñati nu tyu'u ji'i Abraham nde loo la", nacuj quityi. Lo'o nu sca ti ñati bi' ni, Cristo laca bi'. ¹⁷ Ndi'ya cha' nti' na' chcui' na' lo'o ma: Cua ngua stu'ba cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o Abraham nu ngua li'; cua ndya'a jacua siyento ntucua calaa tyii yija tya lo'o cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ni lo'o nu cusu' bi', lo'o li' nda ycui' Ndyosi cha' lo'o Moisés cha' culo yu cña ji'i ngu' cuentya ji'i Ni. Bi' cha'

ná ngua ji'i cha' nu nda Moisés bi' tacu' lo cha' nu cua ngüiñi ji'i ycui' Ndyosi lo'o Abraham nu ngua sa'ni la, cha' ná taca cua'a ngu' ji'i cha' bi' tsiya' ti. ¹⁸ Si ntsu'u cha' taquiya' na ji'i lcaa cña nu ngulo Moisés ji'na, cha' jua'a clyaá na ji'i nu cuxi, li' nga'aa nti' cha' jlya ti' na cha' nu cua ngüiñi ji'i ycui' Ndyosi lo'o na cha' cua'ni lyaá Ni ji'na. Pana cha' liñi laca cha' cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ni lo'o Abraham, cha' cua'ni Ni sca cha' xlya'be lo'o na nu lo'o cua'ni lyaá Ni ji'na.

¹⁹ ¿Ni cha' laca ngulo ycui' Ndyosi cña ji'i nu jyo'o Moisés bi', cha' nguscua yu cña bi' lo quityi cuentya ji'i Ni lacua? Tiya' la ngua cha' nda Ni cha' bi' lo'o Moisés, cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya nu nacuj ycui' Ndyosi cha' laca scaa cha' cuxi. Pana xti ti tyempo ndalo cha' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa Cristo, la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham; na cua nchcui' ycui' Ndyosi cha' ji'i nu Cristo bi' nu lo'o cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ni lo'o jyo'o cusu' Abraham bi' tya clyo. Nu lo'o nda Ni cha' bi' lo'o nu jyo'o Moisés bi' ni, lo'o xcá ji'i ycui' Ni ndu lo xlya ca'ya bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, cha' chcui' lo'o nu cusu' Moisés bi'. Cla'be la bi' ngutu' jyo'o Moisés bi' cha' chcui' yu lo'o ñati, cha' tu'ba ji'i ycui' Ndyosi ngua nu cusu' bi'. ²⁰ Pana juani ná ndu'ni cha' caja sca ñati chalyuu nu caca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cha' chcui' Ni lo'o na. Cua ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o na nu ngua sa'ni si jlya ti' na ji'i cha' bi', la cui' cha' nu cua ngua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

Nde laca cña nu ngua'ni cha' cusu' bi'

²¹ Tso'o si cua'ni na cña nu nscua lo quityi cusu' cha' cua'ni na lacua.

Lo'o jua'a ndu'ni tsa cha' xñi na lcaa cha' nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o ñati. Pana masi taquiya' na ji'i lcaa cha' cusu' bi', ná taca caja chalyuu cucui bi' ji'na jua'a ti; ná taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i' Ni xqui'ya cha' ndyu'ni ti na lcaa cña nu nscua lo quityi cusu' bi' cha' cua'ni na; ná caca jua'a tsiya' ti. ²²Cua nchcui' quityi ji'i ycu'i' Ndyosi cha' nu cuxi laca loo la ji'i lcaa ñati chalyuu, ñi'ya si na cua laca na preso ji'i. Si jlo ti' na cha' nu cuxi laca loo ji'na, li' taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na; ta Ni chalyuu cucui ji'na li', nu lo'o xñi na cha' ji'i ycu'i' Jesucristo. Bi' laca nu cha' tso'o nu cua ngüiñi ji'i ycu'i' Ni lo'o na.

²³Lo'o tya lyiji caa Jesucristo ni, tya lyiji caja ñi'ya jlya tso'o ti' na cha' ji'i ycu'i' Ni; bi' cha' ngua cha' cusu' bi' loo ji'na, ña'a cuayá' caca jlya tso'o ti' na ji'i Ni xqui'ya Cristo. ²⁴Laca cha' cusu' bi' loo ji'na ñi'ya nti' si laca na sca nu sube; ngulu'u cha' cusu' bi' xi cha' liñi ji'na ña'a cuayá' nu ñaa ycu'i' Cristo. Pana juani cua'ni Cristo cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi, ñi'ya nu nti' ycu'i' Ni cha' caca na nu lo'o jlya ti' na ji'i nu Cristo bi'. ²⁵Lo'o juani taca jlya tso'o ti' na ji'i ycu'i' Ndyosi xqui'ya Jesucristo, nga'aa si'i cha' cusu' nu laca loo ji'na.

²⁶Sñi' ycu'i' Ndyosi laca lcaa cu'ma juani lo'o ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Ni. ²⁷Lo'o ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Ni, li' cua ntyucuatya ngu' ji'i lcaa na chacuayá' ji'i Cristo, cha' jua'a cua

ndyanu lcaa cha' ji'i Cristo ne' cresiya ji'na, ñi'ya nti' si cua laca cha' bi' sca late' nu quixii chu' na. ²⁸Nu lo'o cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo, la cui' tyempo bi' ngua stu'ba cha' ji'na lo'o tya'a ñati na; bi' cha' nga'aa chcu'i' na cha' ngu' judío laca ya, cha' ngu' xa' tsu' laca ma; nga'aa chcu'i' na cha' msu nu ngüi'ya ñati laca ma, cha' ñati nu ndi'i tso'o ti laca na; nga'aa chcu'i' na cha' qui'yu laca na, cha' cuna'a laca ma. Lcaa na, stu'ba cha' ji'na lo'o tya'a na juani. ²⁹Nu lo'o ngusñi na cha' ji'i ycu'i' Cristo, li' la cui' jua'a laca na ñati nu ndyu'u ji'i jyo'o Abraham, masi tiya' la ñaa na chalyuu. Su cua ndye, li' tyanu cha' ji'na, lcaa ña'a cha' nu cua ngüiñi ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o nu Abraham bi' cua sa'ni la cha' tyacua ji'na.

4 Ndi'ya cha' nti' na' ta na' lo'o ma: Sca nu sube ni, masi nguxtyanu jyo'o sti lcaa cha' tso'o ji'i lo'o ngujuii sti, cha' tya cuañi' nu sube bi', stu'ba nti' lo'o msu nu ngüi'ya ti sti; na ji'i nu sube bi' laca lcaa cha' tso'o bi', pana tya lyiji casu' yu. ²Ni jacua' tyalaa tsá nu caja cha' nu nguxtyanu jyo'o sti nu sube bi' ji'i, xa' ñati laca loo ji'i nu sube bi', xa' ñati laca nu ndyi'ya loo cña ji'i nu sube bi'. ³La cui' jua'a laca ji'na lo'o Jesús. Lo'o tya lyiji cuna na cha' ji'i Jesús, caca ñacui' na cha' tya sube na, xqui'ya cha' tya ndu'ni na cña nu ndatsaa cua ña'a ca jo'ó ji'na, ñi'ya nu ndu'ni ti xa' ñati. ⁴Pana lo'o cua ndyalaa tsá nu ndu'u scua cha' nu ngüiñi ji'i Ni lo'o na, li' cua nda ycu'i' Ndyosi ji'i Sñi' ycu'i' ca Ni ñaa chalyuu; sñi' sca nu cuna'a ngu' judío ngua nu

Jesús bi', lo'o jua'a ndaquiya' tsa
 yu ji'i lcaa cha' cusu' nu jlya ti' ngu'
 judío. ⁵Jua'a ñaa Jesús nde chalyuu
 cha' cua'ni lyaá yu ji'na ji'i yabe' nu
 ntsu'u ji'na xqui'ya cha' cusu' bi'.

Lo'o jua'a ta Ni chacuayá' juani cha'
 cua cusu' la na, cha' tyanu cha' ji'na
 ñi'ya nu nscua cha' tyacua ji'na,
 xqui'ya cha' laca na sñi' ycu' Ni.

⁶Bi' cha' laca cua nda ycu'
 Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni nu tyanu ne'
 cresiya ji'i mā, cha' culu'u Ni ji'i mā
 cha' cua laca mā sñi' ycu' Ni. Xtyi'i
 ycu' Ni ndu'ni cha' taca chcu' na
 lo'o ycu' Ndyosi chañi ca: “iPapá!
 iSti na!” ñacui na. ⁷Nga'aa laca mā
 ñi'ya laca sca msu nu ngüi'ya ti ñati,
 na cua laca mā sñi' ycu' Ndyosi; bi'
 cha' juani ta Ni lcaa cha' nu ndyanu
 cha' tyacua ji'i mā chacuayá' ji'i
 Cristo, cha' laca mā sñi' ycu' Ni.

**Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya nu
 nguñilo'o ngu' ji'i ngu' gálatas**

⁸Sa'ni la lo'o tya lyiji caca cuayá'
 tso'o ti' mā cha' ji'i ycu' Ndyosi, xa'
 la jo'ó ndatsaa ji'i mā cha' cua'ni
 mā cña ji'i, jo'ó nu si'i jo'ó nu chañi
 ca. ⁹Lo'o juani cua nslo mā ji'i ycu'
 Ndyosi; hasta tso'o la ñacui na, cua
 ndyuloo ycu' Ni ji'i mā. ¿Ni cha'
 laca nti' mā tya'achu' mā ji'i cha'
 ji'i ycu' Ndyosi lacua? Xa' cua'ni
 mā cña nu ndatsaa cua ña'a ca
 jo'ó nu cuxi ti bi' ji'i mā li', jo'ó nu
 ntsu'u ji'i ñati ti; pana ná ndyu'u
 tso'o cha' bi' tsiya' ti, ná caca cua'ni
 lyaá jo'ó bi' ji'na. ¹⁰Lo'o juani caca
 tso'o cresiya ji'i mā cuentya ji'i ycu'
 Ndyosi si taquiya' mā ji'i tsá tacati
 ji'i ngu' judío, nti' mā, masi ta'a nu
 ndacui snu' tsá, masi ta'a lo'o cuañi'
 co', masi ta'a nu ndu'ni ngu' ndacui

sca yija; ¹¹bi' cha' quiña'a tsa cha'
 ncliyacua ti' na' si ná ngua'nijo'o
 tsiya' ti lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'i
 mā, si xlya'be ti ngulu'u na' cha' bi'
 ji'i mā.

¹²Cu'mā tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o
 Jesucristo, tya'na chcu' na' lo'o mā
 juani, cha' cua nti' na' cha' caca mā
 ñi'ya nu laca na' tsiya' ti. Nga'aa
 nchca tatsaa ngu' 'na juani lo'o cha'
 cusu' bi', masi ngu' judío laca na';
 stu'ba ti laca na' lo'o cu'mā juani,
 cha' cua ngulaá na' ji'i nu cha' cusu'
 nu ndatsaa tsa 'na. Tya lo'o ñaa
 na' ca slo mā tya clyo, ná sca cha'
 cuxi ngua'ni mā lo'o na'. ¹³Cua jlo
 ti' mā ñi'ya ngua 'na nu lo'o nda
 na' cha' lo'o mā tya clyo, cha' taca
 cua'ni lyaá Cristo ji'na; quicha tsa
 na' nu ngua li', bi' cha' ngua laja 'na
 cha' ta na' cha' bi' lo'o mā. ¹⁴Lo'o
 jua'a ná nchcu' cuxi mā 'na li', ná
 ngulo'o mā 'na, masi tya xi tya
 ndalo mā 'na cha' quicha tsa na'; xa'
 ña'a ngua'ni mā lo'o na' li', ntucua
 mā cha' jna' ñi'ya si cua laca na' sca
 xcá ji'i ycu' Ndyosi, ñi'ya si cua
 laca na' ycu' Jesucristo. ¹⁵Tso'o tsa
 ntsu'u tyiquee mā ña'a mā 'na nu
 ngua tyempo bi'; hasta culo mā la
 cui' ca si'yu cloo mā cha' ta mā 'na
 ngua ti' mā nquicha', cha' cua nti'
 tsa mā xtyucua mā jna'. Lo'o juani
 ni, ¿na laca ngua ji'i mā juani?
¹⁶¿Ha nti' mā cha' tya'a cusuū mā
 laca na' xqui'ya cha' liñi nu nda na'
 lo'o mā?

¹⁷Chañi cha' nti' tsa nu ngu' cuiñi
 bi', cha' taquiya' mā ji'i cha' nu
 nchcu' ngu' bi' lo'o mā. Pana si'i
 cha' tso'o tyiquee ngu' ndyu'ni
 ngu' jua'a; na cua nti' ngu' bi', cha'
 nga'aa taquiya' mā ji'i cha' nu

nchcui' ya lo'o mā, cha' taquiya' la mā jil'i ycui' ca ngu' bi'. ¹⁸Tso'o tsa si lo'o xa' la ñati culu'u ngu' la xi cha' liñi jil'i mā, si ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i mā. Tso'o si jua'a caca tyucui tyempo, masi ndil'i na' lo'o mā, masi ná ndil'i na'. ¹⁹Chaca quiya' ti'í tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i mā, cha' ñi'ya laca sñi' na', jua'a laca mā; ña'a na' jil'i mā ñi'ya si laca na' sca nu cuna'a nu ti'í tsa nchcubel' jil'i cha' cua cala ti sñi'. Talo cha' ti'í bi' 'na ña'a cuayá' nu tyu'u xcui' cha' jil'i Cristo tyiquee mā. ²⁰Pana ná jlo ti' na' tsiya' ti ñi'ya sca na' quityi re nu tsa slo mā juani; tso'o la si caja ñi'ya nu tsa'a na' slo mā cha' chcui' na' xi lo'o mā, cha' ná tyiquee' xa' ña'a cha' chcui' na li'.

Ñi'ya ngua cha' jil'i Agar lo'o jil'i Sara

²¹Cu'mā, cua nti' mā taquiya' mā jil'i cha' cusu' bi' ti. Tso'o lacua. ¿Ha bilya cuna mā cha' re, nu nchcui' cha' jil'i Abraham? ²²Nacui quityi cha' ngula tucua tya'a sñi' jyo'o Abraham bi': nu clyo ngua sñi' nu cuna'a cua', sca nu cuna'a nu cua ngüi'ya yu cha' cua'ni cña jil'i yu; nu chaca bi' ngua sñi' ycui' clyo'o yu, sca nu cuna'a nu ndil'i tso'o ti. ²³Sñi' nu cuna'a cua' bi' ni, ngula bi' jua'a ti, ñi'ya nu nclya lcaa nu sube chalyuu; pana sñi' ycui' clyo'o yu ni, ngula bi' xqui'ya sca cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o sti, xtya'a sa'ni la, nu lo'o nacui Ni cha' cala sñi' ngu'. ²⁴Sca cuij nu nda na' lo'o mā laca cha' bi': tucua tya'a ngu' cuna'a ngua bi', nu jua'a nti' ñacui cha' ntsu'u tucua lo cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu.

Lo xlya ca'ya Sinaí nu nscua nde Arabia, ca bi' nguxana tsaca cha'; stu'ba nti' cha' bi' lo'o Agar, nu cuna'a nu ngüi'ya ti jyo'o Abraham. Ñati nu jlya tsa ti' jil'i cha' bi', laca ngu' ñi'ya laca sca msu nu ngüi'ya ti ñati. ²⁵Stu'ba ña'a naa Agar bi' lo'o ca'ya Sinaí bi', cha' jua'a ndyu'u cha' bi' cha'cña jil'i ngu' Arabia; la cui' ca'ya bi' laca su nda ycui' Ndyosi cha' lo'o ngu' judío tya clyo. Hasta juani tlyu tsa cña nga'a cha' cua'ni lcaa ngu' judío cuentya jil'i cha' cusu' bi', tsa lo cña ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Agar cuentya jil'i jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la. Lo'o nu ngu' judío nu ndil'i quichi Jerusalén ni, cua nti' ngu' bi' tatsaa ngu' jina juani cha' taquiya' na jil'i lcaa cña bi'. ²⁶Pana cua ngujui chaca cha' jina, xqui'ya chaca nu cuna'a bi' nu ngua clyo'o Abraham, nu cuna'a nu ndil'i tso'o ti bi'. Chaca lo Jerusalén cucui laca loo jina, bi' laca ñi'ya si laca quichi tyi lcaa na nu jlya ti' na jil'i Jesucristo; taca tyil'i tso'o ti na ca bi'. ²⁷Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni chaa ti' nu'u, ma' cusu' nu ná ndyiji sñi', masi ná tucui ntsu'u jinu'u.

Chaa ti' xi'ya nu'u, ma' cusu', masi bilya jlo ti' nu'u ñi'ya ndyaa cha' nclya nu sube.

Ntsu'u quiña'a la sñi' nu cuna'a nu ná ngujui sñi' tya clyo; ndil'i xti la sñi' nu cuna'a nu ntsu'u qui'yu jil'i.

Jua'a nscua lo quityi jil'i ycui' Ndyosi.

²⁸Isaac sñi' ycui' clyo'o Abraham ngula xqui'ya sca cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o ngu' cusu' jil'i, cha'

caca jua'a. Lo'o cu'ma, tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús ni, lo'o cu'ma lo'o na' laca na sñi' ycu'i Ndyosi juani, xqui'ya sca cha' nu cua nda Ni lo'o na. ²⁹Nu lo'o nguti'i jyo'o Abraham bi' chalyuu, nu sñi' nu ngula jua'a ti ni, bi' laca nu ngua'ni lya' ti' ji'i Isaac, sñi' ycu'i clyo'o yu, masi ngula nu Isaac bi' xqui'ya sca cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu'. La cui' jua'a laca juani, cha' nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na, cha' si'i sñi' ycu'i Ndyosi laca ngu' bi'. ³⁰Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcui' quityi cusu' bi', cha' ndi'ya nacui' clyo'o Abraham bi': "Culo'o ji'i nu cuna'a nu ngüi'ya ti nu'u cha' tyaa cho', tyaalo'o ji'i sñi' bi'. Ná taca tyanu cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u lo'o tyucuaa sñi' nu'u. Ná nchca ca stu'ba cha' ji'i sñi' nu cuna'a cua' bi' lo'o sñi' na', cha' sca nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti laca na'", nacui' clyo'o Abraham bi'. ³¹Lo'o lcaa na tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo ni, si'i sñi' nu cuna'a nu ndi'i ndyu'ni cña msu ti laca na; na ndi'i tso'o ti na ñi'ya nguti'i Isaac, sñi' nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti bi'.

Ña'a ti tya tyi'i tso'o ti
na chalyuu lacua

5 Cua ngua'ni lyaá Cristo ji'na, cha' taca tyi'i tso'o ti na chalyuu. Bi' cha' ña'a ti tya tyi'i tso'o ti ma chalyuu lacua; nga'aa ta ma tyempo cha' caca loo xa' ñati' ji'i ma, ñi'ya si cua ngüi'ya ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cña ji'i ngu'.

²Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma. Pablo laca na' nu nda na' cha' re lo'o ma. Ndi'ya nacui' na' ji'i ma: Nga'aa

caca xtyucua Cristo ji'i ma si ta ma chacuayá' cha' si'yu ngu' quiji ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' culacua ngu'. ³Tya chcui' na' cha' bi' lo'o ma chaca quiya': Lo'o ngulacua ma ñi'ya si laca ma sca ngu' judío, li' ntsu'u cha' cua'ni ma lcaa ña'a cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya ji'i ngu' judío bi'. ⁴Nu cu'ma nu jly tsa ti' ma cha' caca tso'o cresiya ji'i ma cuentya ji'i ycu'i Ndyosi si ndu'ni tacati ma ji'i cha' cusu' bi', na cua ngulochu' ma ji'i Cristo; nga'aa ndube ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ma si jua'a ndu'ni ma. ⁵Pana nu na ni, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ndu' ti' na cha' cua'ni Ni cha' ca tso'o lijyi cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ni, nu lo'o tsa na tsa tyi'i na lo'o Ni. Bi' laca cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'na, xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo. ⁶Lo'o jua'a si chañi cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ná ndu'ni cha' masi ngulacua na, masi ná ngulacua na. Sca ti cha' ndulo tsa ji'na cha' cua'ni na, cha' xñi tso'o la na cha' ji'i ycu'i Ni; lo'o li' caca cua'ni na cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati' na.

⁷Tso'o tsa ndyu'ni ma nquicha'. ¿Tilaca laca nu ndacu' cha' ji'i ma, cha' nga'aa taquiya' la ma ji'i cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o ma?

⁸Ycu'i Ndyosi ngusubi ji'i ma tya clyo, pana si'i ycu'i Ni laca nu ngua'ni cha' nñilo'o ngu' ji'i ma juani. ⁹Culacua xi ti' ma ni cña cua'ni xi ca ti scua tiye', nu lo'o su'ba ngu' ji'i lo quina'a catyá xlyá; la cui' jua'a cña nu cua'ni cha' cuxi nu nda ngu' bi' lo'o ma.

¹⁰Cuentya jna', ndyi'u tsa ti' na' jil'i mā xqui'ya ycuil' nu Xu'na na, cha' jlya ti' na' cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee mā lo'o cha' nu cua nchcui' ca na'. Ná ndu'ni cha' tilaca laca nu ndya'a nchcui' cha' cuiñi lo'o mā cha' xcutsii jil'i mā, xcube' tsa ycuil' Ndyosi jil'i ñati' bi'.

¹¹Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, jlo ti' mā cha' nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' judío 'na si cacha' na' jil'i mā cha' culacua mā ñi'ya ndu'ni ngu' bi'; pana ña'a ti ti'f ti' ngu' bi' jna', xqui'ya cha' ná nda na' cha' bi' lo'o mā, cha' sca ti nchcui' na' lo'o cu'mā ñi'ya ndyu'u cha' lo'o ngujui Jesús lo crusi. ¹²Nu ngu' nu ndya'a ndatsaa jil'i mā cha' culacua mā cuentya jil'i ngu', tso'o la masi tye cuaña' ycuil' ca ngu' si'yu ngu', si jua'a nti' ngu'.

¹³Cua ngusubi ycuil' Ndyosi jil'i mā cha' caca tyi'i tso'o ti mā chalyuu. Tsa bi' ti cha', tii ti ti' mā tyi'i mā chalyuu; ná clyana mā cha' cuxi nu cua'ni mā laja lo'o ndi'i tso'o ti mā, cha' si'i na ndi'i tso'o ti na cha' culiji na na nu ntsu'u ji'na jua'a ti. Ntsu'u cha' xtyucua na jil'i tya'a ñati' na xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i ngu', bi' cha' ndi'i tso'o ti na. ¹⁴Li' taca cua'ni na lcaa cña nu nti' ycuil' Ndyosi cha' cua'ni na, si taquiya' na jil'i sca ti cha'cña nu nchcui' ndi'ya: “Nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i xa' la ñati, ñi'ya nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycuil' ca ti na”.

¹⁵Pana si xcui' cha' cusuu ntsu'u jil'i mā lo'o tya'a mā, si xcui' na cua'ni ñu'u mā jil'i tya'a mā nti' mā, ná tyiquee' tye cha' jil'i mā lo'o tya'a mā tsiya' ti. Nga'a cha' cui'ya mā cuentya cha' ná cua'ni mā jua'a.

Tso'o la si cube ti' na jil'i cha' nu nda Xtyi'i ycuil' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'na

¹⁶Ndi'ya cha' ta na' lo'o mā: Ta mā chacuayá' cha' caca Xtyi'i ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i mā ca su ndi'i mā; li' nga'aa jña ti' tyiquee mā cha' cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' mā, cha' laca mā ñati' chalyuu. ¹⁷Nu cha' cuxi nu ndiya ti' na ni, nxuu tya'a cha' bi' lo'o cha' nu nda Xtyi'i ycuil' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'na. Lo'o jua'a Xtyi'i ycuil' Ndyosi ni, bi' laca nu nxuu tya'a lo'o cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua'ni na, cha' laca na ñati' chalyuu. Ná stu'ba cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' nga'aa caca cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' mā, nu ngua'ni mā cua tsubi' la. ¹⁸Lo'o taquiya' mā jil'i cha' nu nda Xtyi'i ycuil' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya jil'i mā, li' nga'aa si'i cha' cusu' nu nda ñati' ti nu caca loo jil'i mā li'.

¹⁹Ndi'ya laca cha' cuxi nu ndiya ti' ñati' chalyuu, si ná ta ngu' chacuayá' cha' caca Xtyi'i ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ngu': xcui' na nñilo'o ti ngu' jil'i nu cuna'a, xcui' na ndu'ni suba' ngu' lo'o ñati, cuxi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati' ngu'; ²⁰jua'a ndu'ni tlyu ngu' jil'i lcu'i jo'ó; jua'a ndu'ni cucha'a ngu' bi' jil'i tya'a ñati' ngu', lo'o jua'a liye' ti' ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati' ngu', lye tsa nxuu tya'a ngu'; jua'a ndacui tsa ti' ngu' jil'i cha' tso'o nu ntsu'u jil'i tya'a ñati' ngu', cha' xi ndaca tsa nchca ñasi' ngu'; ná ntaja'a ngu' tsiya' ti tya'a tyiquee ngu' cha' jil'i tya'a ñati' ngu', tsa cu' ti ndya'a tyiquee ngu' cha' jil'i ycuil' ca ngu'; jua'a nclyana tsa

ngu' cha' cusuü lo'o tya'a ñati ngu', ndatsaa ngu' jil'i tya'a ñati ngu' cha' ná cua'ni stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o xa' la tya'a ngu'; ²¹la cui' jua'a xcui' na nxlyaa ti ngu' na nu ntsu'u jil'i tya'a ñati ngu', ndujui ngu' jil'i tya'a ngu'; xcui' na cu'bi ti ngu', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu chcui' tsa ndacu, cha' quiña'a tsa na nti' ngu' bi' cacu ngu'; lo'o jua'a tya ntsu'u xa' la cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani ñi'ya nu ni na' jil'i mā tya tsubi' la, cha' ná caca tyu'u cha' jil'na lo'o ycu' Ndyosi nu lo'o caca ycu' Ni loo ca nde loo la, si tsa cu' ti cua'ni na cha' cuxi jua'a.

²²Xa' ña'a cña ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'na: ndu'ni Ni cha' tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' chaa ti' na cuentya jil'i Ni, cha' ti ti tyi'i tyiquee na, cha' talo tyiquee na jil'i tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' ca tya'na ti' na ña'a na jil'i ñati, cha' xcui' tso'o ti cua'ni na lo'o ñati, cha' liñi ti cua'ni na lo'o ñati; ²³jua'a ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na cha' ná quiña'a cha' ntsu'u tyiquee na cuentya jil'i ycu' ca na, ndu'ni Ni cha' taca jil'na cua'a na jil'i ycu' ca na li'. Nga'aa ntsu'u cha' sta ycu' Ndyosi qui'ya jil'na, si cua'ni na jua'a. ²⁴Cua ngujuii Cristo lo crusi cha' cati qui'ya nu ntsu'u jil'na; bi' cha' cua ngua'ni tye na jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'na tya tsubi' la, lcaa na nu ndacui ti' na jil'i nquicha', ngua'ni tye na jil'i xqui'ya cha' ntsu'u cha' jil'na lo'o ycu' Cristo. Lo'o jua'a lcaa cha' nu tiji' ti' na jil'i, cua nguxtyanu na jil'i cha' cuxi bi' juani. ²⁵Tya lo'o ngusñi na cha' bi' clyo, li' ngujui chalyuu tso'o

jil'na xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi. Juani tso'o la si taquiya' na cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na cha' tyanu ne' cresiya jil'na lcaa sel'i su ndi'i na.

²⁶La cui' ti ná tso'o si chcui' tyucuaa ti' na lo'o ñati, cha' jua'a caja quiña'a tsa cha' cusuü jil'na lo'o tya'a ñati na li', cha' tyixi tyiquee na. Lo'o jua'a ná tso'o si ña'a ti' na jil'i tya'a na.

**Xtyucua na jil'i ñati tya'a
ntsu'u cha' jil'na lo'o Cristo**

6 Cu'mā ngu' tya'a na, ndi'ya nga'a cha' cua'ni mā lo'o ña'a mā cha' ngua cuxi cresiya jil'i sca ngu' tya'a ngusñi mā cha' jil'i ycu' Ndyosi, xqui'ya cha' ngua'ni yu sca cha' cuxi: nga'a cha' xtyucua mā xi jil'i yu bi', cha' cati qui'ya nu ntsu'u jil'i yu, cha' tucua' yu cña jil'i Cristo chaca quiya', cha' tya'a ntsu'u cha' jil'i mā lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi laca yu. Tsa tso'o ti chcui' mā lo'o yu bi'. Lo'o jua'a tii ti ti' mā tyi'i ycu' ca mā cha' ná cua'ni mā la cui' cha' cuxi ñi'ya nu ngua'ni yu bi'. ²Cua'ni mā cha' stu'ba ti caca tyiquee mā lo'o tya'a mā, cha' caca xtyucua mā jil'i ngu' lo'o sca cha' nu ntsu'u jil'i ngu', cha' ná cua'ni ngu' sca cha' cuxi. Jua'a taca taquiya' tso'o na lcaa cña nu nda Cristo cha' cua'ni na.

³Na ñilo'o ti na jil'i ycu' ca na si culacua ti' na cha' tso'o tsa laca na cuentya jil'i ycu' Ndyosi; tso'o la si ta na cuentya cha' ná sca na laca na cuentya jil'i ycu' Ni. ⁴Ntsu'u cha' cui'ya na cuentya ñi'ya nu ndi'i scaa na chalyuu. Si chañi cha' tso'o tsa ndu'ni na, cha' jil'i ycu' na

laca cha' bi'; ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' na lo'o xa' la ñati. ⁵Nga'a cha' talo na ji'i cña ji'na, lcaa cha' nu ndyacia ji'na chalyuu.

⁶Lcaa tya'a na nu ndyaca tsa'a na cha' tso'o nu cua nda Cristo bi', ntsu'u cha' ta na xi cha' tso'o nu ntsu'u ji'na cha' caja cua ña'a ca na nu tyiji yu'u ji'i mstru nu ngulu'u cha' tso'o bi' ji'na.

⁷Ná culacua ti' ma cha' caca cñilo'o na ji'i ycui' Ndyosi. Ná tucui caca ji'i cua'ni jua'a, cha' ñi'ya nu ndyu'ni sa scaa na chalyuu, jua'a tyacua cha' ji'na tiya' la nde slo ycui' Ndyosi. Ñi'ya nti' lo'o cataa na sca si'yu ni, cha' la cui' si'yu nu ndyataa na, nde loo la la cui' bi' tyu'u lo na nu ndyataa na, si'i xa' lo si'yu; ⁸jua'a laca ñati na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' lo'o cua'ni na cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua'ni na, ná sca cha' tso'o tyacua ji'na nu lo'o cua ndye chalyuu. Tsa lo cua ti cha', ntsu'u cha' cajaa na, lo'o jua'a ti culiji yu'u ti lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na. Pana si cua'ni na lcaa ña'a cña nu nti' Xtyi' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na, tso'o tsa tyu'u cha' ji'na li'; caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Talo ycui' ca na li', ná tye cña ji'na jua'a ti. ⁹Bi' cha' ná tso'o si ca taja ti' na cha' cua'ni na cha' tso'o laja lo'o ndi'i na chalyuu. Lo'o tyalaa hora bi', li' tyu'u tucua cha' tso'o nu nacui Ni cha' tyacua ji'na nde loo la, la cui' cha' nu tyiquee' tsa ngjuatya na ji'i; pana ntsu'u cha' talo na, cha' ná ca taja ti' na ndu'ni na cña tso'o. ¹⁰Bi' cha' tso'o si lcaa quiya' lo'o ña'a na ñi'ya caca xtyucua na ji'i cua ña'a ca ñati, li' cua'ni clya na

cha' xtyucua na ji'i ngu' bi'. Cloy ndu'ni cha' xtyucua na ji'i tya'a na, nu ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo.

**Cha' nu nscua Pablo su
cua tye ti quityi**

¹¹Lo'o juani scua ycui' ca ti na' tucua sna tya si'yu cha' lo quityi re. Tyaca' cha' tonu letra nscua na'. ¹²Nu ñati nu ndatsaa tsa ji'i ma cha' si'yu quiji ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' culacua ngu' ni, ndu'ni ngu' jua'a cha' nti' ngu' cha' caca stu'ba cha' ji'i ycui' ngu' lo'o tya'a ngu' judío; li' ná cua'ni lya' ti' tya'a ngu' judío ji'i ngu' bi' si ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo nu ngujui lo crusi, nti' ngu'. ¹³Lo'o ycui' ngu' nu cua ngulacua ngu' jua'a ni, ná ndaquiya' ngu' ji'i lcaa ca cña nu nscua lo cha' cusu' cha' cua'ni na bi'. Tsa bi' ti cha' nti' ngu', cha' caja ñi'ya nu chcui' ngu' cha' tyixi lo'o tya'a ngu': Cua ngulacua ngu' jua xqui'ya ycui' ya, ñacui' ngu' ji'i tya'a ngu' li'. ¹⁴Pana nu na' ni, sca ti cha' tso'o ntsu'u chalyuu nti' na', cha' nu ngujui ycui' Jesucristo nu Xu'na na lo crusi cuentya ji'na; bi' cha' nga'aa nti' na' ta na' xa' la cha' lo'o ñati. Lo'o jua'a xqui'ya cha' ngujui ycui' Cristo, nga'aa caca tatsaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu jna', cha' nga'aa ntsu'u cha' jna' lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu juani. ¹⁵Nu lo'o stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, ná ndu'ni cha' masi ngulacua na, masi ná ngulacua na, sca ti cuayá' laca na. Sca ti cha' nu ndulo la ji'na juani, cha' xcutsa'a Ni tsiya' ti lcaa cha' nu ndu'ni na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' xcui' cha'

tso'o cua'ni na li'. ¹⁶Lcaa ñati nu ndu'ni jua'a xqui'ya Jesús laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu, taca tyi'i tyiquee ngu' ti ti li', lo'o jua'a cua'ni tya'na ti' ycui' Ndyosi ji'i ngu' bi' li'; jua'a cua'ni Ni lo'o lcaa na nu chañi cha' laca na ñati ji'i Ni.

¹⁷Tya tsubi' la, tlyu tsa cña nda ma 'na, cha' ná ndaquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma; bi' cha' juani

nga'aa cua'ni ma cha' cusuu lo'o na' chaca quiya'. Cua ntsu'u cuayá' nu nscua lo cuaña' na', bi' laca cuayá' su nguxcube' ngu' 'na xqui'ya cha' ndyu'ni na' cña ji'i Jesús.

¹⁸Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi, lcaa hora tyi'u ti' ma ji'i ycui' Jesucristo nu Xu'na na, cha' xcui' tso'o ti ndu'ni Ni lo'o ma. Lo'o jua'a chañi tsa cha' caca cha' bi'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati jii Jesucristo nde quichi Efeso

1 Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ngulo ycui' Ndyosi cña 'na, bi' cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' jii Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi tyijyu' la. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma ngu' Efeso, cha' laca ma ñati jii ycui' Ndyosi, cha' tso'o tsa ngusni ma cha' jii Jesucristo. ²Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' ti ti tyi'i tyiquee ma si xñi ma cha' jii Jesucristo nu Xu'na na.

Lcaa cha' tso'o nu tyacua jii'na xqui'ya Cristo

³Lye tsa tya na xlya'be jii' ycui' Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Cua ndyaca stu'ba cha' jii'na lo'o Cristo; bi' cha' lo'o ycui' Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'a Ni jii'na. Lcaa lo cha' tso'o nu tyacua jii'na cha' ngusni na cha' jii' Jesucristo, cua ngua'ni Ni cha' bi' lo'o na xqui'ya Cristo. ⁴Lo'o tya lyiji tya' chalyuu, tya li' cua ngusubi ycui' Ndyosi jii'na cha' caca na ñati jii' ycui' Ni, nu lo'o caca stu'ba cha' jii'na lo'o Cristo. Ngua ti' Ni cha' tyu'utsu' na jii' lcaa lo cha'

cuxi, cha' jua'a nga'aa nti' cha' sta Ni qui'ya jii'na tsiya' ti. ⁵Ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni jii'na, bi' cha' tya li', ngua ti' Ni cha' tyatí cha' jii'na lo'o Ni, ñi'ya si laca na ñi' Ni xqui'ya Jesucristo. ⁶Lo'o juani ntsu'u cha' cua'ni tlyu na jii' ycui' Ndyosi, cha' jua'a tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni Ni lo'o na. Xlya'be tsa nti' Ni ña'a Ni jii'na, cha' cua nda Ni jii' Sñi' ycui' ca Ni lijya, nu tyaca'a tsa jii' Ni, cha' jua'a caca stu'ba cha' jii'na lo'o Ni. ⁷Cua ngulaá na jii' nu cuxi nu ntsu'u jii'na, xqui'ya cha' cua ngujuii Sñi' ycui' Ni lo crusi cuentya jii'na, cha' cua ngüi'ya Ni cha' clyu ti' jii'na jii' qui'ya nu ntsu'u jii'na li'; tlyu tsa cha' tso'o nu cua ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o na laca bi'. ⁸Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jii'na, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a. Ndu'ni Ni cha' ca jlo ti' na lcaa cha' jii' Ni, cha' ca cuayá' ti' na ñi'ya caca cha' bi'. ⁹Ñi'ya nu ngua'ya cha' hique Ni tya sa'ni, jua'a ngua'ni Ni li'; masi ná ndacha' Ni jii' ñati chalyuu nu ngua sa'ni ñi'ya caca cha' bi', tya li' ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni cha' cala Cristo nde chalyuu. Hasta juani cua ngua cuayá' tso'o ti' na ñi'ya ngua ti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni Ni xqui'ya Cristo;

¹⁰ngua ti' Ni cha' caca stu'ba lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o sca ti Cristo nu Xu'na na caca loo la li'. Lo'o tyalaa tyempo bi', li' xuti'i Ni lcaa na nu ntsu'u loyuu chalyuu, lo'o jua'a lcaa na nu ntsu'u nde cua; li' sca ti Cristo caca loo ji'i lcaa na bi'.

¹¹Lcaa cha' nu ndyaca nde chalyuu, ndyaca bi' xqui'ya cha' nti' Ni cha' caca jua'a. Lo'o jua'a na ni, tya clyo cua ngusubi Ni ji'na cha' caca na ñati ji'i Ni, cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo, xqui'ya cha' jua'a nti' ycai' Ndyosi cha' caca. ¹²Jua'a ngua cha' nu ngua'ni Ni, cha' taca chcu'i ñati cha' tlyu tsa laca Ni, nu lo'o ña'a ngu' ji'i ya laja lo'o ndi'i ya nde chalyuu; cha' nu cuare ni, cua ngusñi ya cha' ji'i Cristo nde loo la ji'i xa' ñati. ¹³Lo'o li' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'ma. Clyo ndyuna ma cha' liñi bi' ji'i Cristo; tso'o tsa ngua ti' ma lo'o ndacha' ngu' cha' bi' ji'i ma, cha' cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma ya' nu cuxi. Ngusñi ma cha' ji'i Cristo li', lo'o li' nda Ni Xtyi'i ycai' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, ñi'ya si na cua ngusta Ni cuayá' nu ji'i ycai' ca Ni hichu' ma cha' laca ma ñati ji'i Ni; la cui' cña nu nacui' Ni cha' cua'ni Ni, cua laca ngua'ni Ni li'. ¹⁴Xtyi'i ycai' Ndyosi ni, bi' laca nu nda Ni ji'na yala la, cha' caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na ñi'ya nu nacui' Ni cha' cua'ni Ni lo'o lcaa ñati ji'i Ni; ndyu'ni Xtyi'i ycai' Ni cha' taca ca cuayá' ti' na cha' tye cua'ni lyaá lyiji Ni ji'i lcaa na nu ngusñi na cha' ji'i Ni. iBi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycai' Ni, cha' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na!

Cua nti' Pablo cha' tso'o la caca cuayá' ti' ngu' cha' ji'i Cristo

¹⁵Cua ndyuna na' ñi'ya nu ndyu'ni ma tya lo'o ngusñi tso'o ma cha' ji'i Jesús nu Xu'na na; nacui' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i ñati tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycai' Ndyosi. ¹⁶Bi' cha' juani, tsa cu' ti ndya na' xlya'be ji'i ycai' Ndyosi xqui'ya cu'ma; ndyi'u ti' na' ji'i ma laja lo'o nga'a na' ndyu'ni tlyu na' ji'i ycai' Ndyosi. ¹⁷Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i ycai' Ndyosi Sti na, la cui' ycai' Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Nchcui' na' lo'o Ni cha' ta Ni Xtyi'i ycai' Ni ji'i ma, cha' jua'a ca cuayá' ti' ma lcaa cha' li'; culu'u Xtyi'i ycai' Ni ji'i ma ñi'ya laca ycai' Ni, lo'o li' taca tyuloo tso'o la ma ji'i ycai' Ndyosi. ¹⁸Lo'o jua'a nchcui' na' lo'o Ni cha' saala Ni hique ma, cha' ca cuayá' tso'o ti' ma ña'a cha' tso'o nu tyacua ji'i ma juani, cha' cua ngusubi Ni ji'i ma; tlyu tsa cha' tso'o cua nacui' Ni cha' tyacua ji'i ma, lo'o ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni. ¹⁹Nchcui' na' lo'o Ni cha' ca cuayá' tso'o ti' ma lcaa cha' nu nchcui' na' re, cha' ndu'ni tsa Ni cña ne' cresiya ji'na, lcaa na nu ngusñi na cha' ji'i Ni. Cña nu ndu'ni Ni lo'o na cha' caca na ñati ji'i Ni, ²⁰la cui' tya'a cña tonu laca, ñi'ya nu ngua'ni Ni nu lo'o nda Ni xtyi'i ñaa ne' cresiya ji'i Cristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngujuii yu; tiya' la li' ndyalo'o Ni ji'i yu cha' ndyaa tucua yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycai' Ndyosi, ca chaca chalyuu tso'o la hasta ca nde cua. ²¹Ca bi' laca Cristo loo la ji'i lcaa ñati; nga'aa ntsu'u nu tlyu

la que Cristo ca bi', nga'aa ntsu'u nu culo cña ji'l̄i yu. Ná ntsu'u chaca xu'na ñatī nde chalyuu nu taca tyijiloo ji'l̄i Cristo; la cui' ti ca chaca chalyuu ca nde cuā ni, ná ntsu'u cui'l̄i cuxi, ni ná ntsu'u ñatī cuentya ji'l̄i ycu'i' Ndyosi nu taca tyijiloo ji'l̄i Cristo. ²²Cua nda Ni leaa na tsiya' ti ji'l̄i Cristo cha' culo yu cña ji'l̄i. Lo'o li' xqui'ya cha' laca yu Xu'na leaa ca chalyuu, bi' cha' ngusta Ni ji'l̄i Cristo cha' caca yu loo ji'l̄i leaa taju ñatī nu ngusñi cha' ji'l̄i Cristo cua ña'ā ca quichī su ndi'l̄i ngu'. ²³Ca ta'a na nu ngusñi na cha' ji'l̄i Cristo scaa quichī, tsa tlyu ti na ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Ndi'ya laca na cuentya ji'l̄i Cristo: ñi'ya nti' si laca na sca tsu' ya' Cristo, cha' cua'ni na cña nu ntsu'u ji'l̄i Ni chalyuu. La cui' jua'ā, leaa ca na nu ña'ā na nu ntsu'u nde chalyuu ni, cua ntsu'u bi' xqui'ya Cristo.

Ngua'ni lyaá Cristo ji'na jua'ā ti, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'ā Ni ji'na

2 Cua nda ycu'i' Ndyosi chalyuu ji'l̄i mā chaca quiya' xqui'ya cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Nu ngua tsubi' la, ñi'ya laca si na cua ndye chalyuu ji'l̄i mā, jua'ā ngua mā xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'l̄i mā lo'o ycu'i' Ndyosi, cha' ná ndaquiya' mā tsiya' ti ji'l̄i cha' nu nechui' ycu'i' Ndyosi. ²Nu ngua tyempo bi', ndya'ā tsa mā ndu'ni mā cua ña'ā ca cha' cuxi nu ndu'ni ñatī chalyuu; ndaquiya' tsa mā ji'l̄i nu xña'ā na laca loo ji'l̄i leaa cui'l̄i cuxi nu ndya'ā nde chalyuu, la cui' nu cuxi bi' laca nu ndatsaa ji'l̄i ñatī chalyuu cha' ná taquiya' ngu' ji'l̄i ycu'i' Ndyosi.

³Ca ta'a na ni, chañi cha' ñi'ya nu

ndaquiya' ngu' bi' ji'l̄i nu cuxi, jua'ā ngua'ni na tya tsubi' la; ngua'ni na cua ña'ā ca cha' cuxi nu ndijña ti' cresiya ji'na. Na laca nu ngua ti' ycu'i' ca na cha' cua'ni na, ngua'ni na ji'l̄i li'; cua ña'ā ca cha' cuxi nu ngua'ya hique ti na, ngua'ni na cha' bi'. Bi' cha' ndyanu cha' xcube' ycu'i' Ndyosi ji'na, cha' ñasi' tsa Ni xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na lo'o Ni; stu'ba ti xcube' Ni ji'na lo'o cua ña'ā ca ñatī chalyuu li'.

⁴Pana ndyi'ya tsa ycu'i' Ndyosi cha' clyu ti' ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'ā Ni ji'na; ⁵bi' cha' nda ycu'i' Ndyosi chalyuu ji'na chaca quiya', xqui'ya cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Cua ndye chalyuu ji'na ngua ti' na nquicha', xqui'ya cha' ná ndaquiya' na ji'l̄i cha' nu nechui' ycu'i' Ndyosi; pana xqui'ya cha' xcui' tya'na tsa ti' Ni ña'ā Ni ji'na, bi' cha' cua ngulaá na ji'l̄i nu cuxi, cha' cua ngüityī Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. ⁶Cua chcuna' ti cresiya ji'na nquicha', lo'o li' cua ngua'ni lyaá Ni ji'na, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús. Ñi'ya lo'o nda Ni xtyi'i ñaa ne' cresiya ji'l̄i Jesucristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngujuii yu, jua'ā ngua'ni Ni lo'o na, cha' clyá na ji'l̄i nu cuxi. Cua nti' Ni cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús, masi chalyuu juani, masi ca chaca chalyuu tso'o la nde cuā ca su laca ycu'i' Ni loo. ⁷Sca ti quiya' ngua'ni Ni leaa cha' bi', cha' ca cuayá' ti' leaa ñatī nu caā chalyuu nde loo la cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'ā Ni ji'l̄i ñatī chalyuu. Xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'ā Ni ji'na, bi' cha' ca cuayá' ti' na cha' ná ntsu'u su tye cha' ndu'ni tso'o ycu'i' Ndyosi

lo'o na; ⁸na cua ngulaá na ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' jua'a ti ndu'ni Ni cha' tso'o lo'o na lo'o ngusni na cha' ji'i Cristo. Ni si'i sca cña nu ngua'ni ycuu' ca na laca bi', sca cha' tso'o nu ngua'ni ycuu' Ndyosi cuentya ji'na jua'a ti laca bi'. ⁹Ná caca chcuu' tyucuaa ti' mā lo'o xa' ñati lacua, cha' si'i cu'mā nu ngua'ni cha' tlyu bi', cha' jua'a ndyaca ji'i mā juani. ¹⁰Na cua ngüiñá Ni ji'i ca ta'a na, cua ngua'ni stu'ba Ni cha' ji'na lo'o Jesucristo; juani cua nti' Ni cha' xcuu' cha' tso'o ti cua'ni na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' cua laca nda Ni cña tso'o nu taca cua'ni sa scaa na nde chalyuu.

Ngua'ni Jesús cha' sca ti ñati laca na

¹¹Cu'mā tya'a ngusni na cha' ji'i Cristo, tyi'u ti' mā ñi'ya ngua ji'i mā tya tsubi' la; xa' lo ñati laca mā tyempo bi', xa' quichi' tyijyu' la ngula mā, ná stu'ba tsiya' ti cha' ji'i mā lo'o ngu' judío tya'a na' nu ngua li'. Ndu'ni ngu' judío ji'i mā cha' laca mā ñati nu ná ngulacua Ni ji'i; pana ycuu' ngu' judío ni, cua ngulacua Ni ji'i ngu', nacui' ngu'. Nu ngulacua ngu' bi' ni, bi' laca sca cuayá' su nsi'yu ngu' judío quiji' ngu' qui'yu sñi' ngu'. ¹²Ñati nu ndi'i xa' chalyuu laca cu'mā, bi' cha' ná stu'ba cha' ji'i mā lo'o ngu' judío, nu ngu' nu cua ngusubi ycuu' Ndyosi ji'i nu ngua sa'ni, cha' caca ngu' bi' ñati ji'i Ni. Ni sca quiya' sa'ni la ná nda Ni cha' lo'o cu'mā ngu' xa' tsu'; ná ntsu'u cha' tso'o nu caca ji'i mā nde loo la, cha' ná jlo ti' mā ni sca cha' ji'i ycuu' Ndyosi tsiya' ti chalyuu bi' ca su ndi'i mā. Ná ntsu'u cha' ji'i cu'mā lo'o Cristo tsiya' ti nu ngua tsubi'.

¹³Pana juani xa' ña'a cha' ndyaca ji'i mā, tya lo'o ngua stu'ba cha' ji'i mā lo'o Jesucristo. Nu ngua sa'ni la, ná nslo mā ji'i ycuu' Ndyosi tsiya' ti; tyijyu' tsa ntucua ycuu' Ndyosi ca su ndi'i mā, ngua ti' mā. Pana juani cacua tsa ntucua ycuu' Ndyosi ji'i mā; cua nguije Ni ji'i mā, xqui'ya cha' ngujuii nu Cristo bi' lo crusi.

¹⁴Cristo laca nu ngua'ni cha' ngua ti' cha' ji'na lo'o ycuu' Ndyosi, lo'o jua'a ngua'ni Cristo cha' nguaala' cha' ji'i ngu' judío tya'a na' lo'o ngu' xa' tsu' tya'a mā; bi' cha' juani cua ndyaca na sca ti ñati. Sa'ni la cua ntsu'u sca cha' nu ndaca'a ji'na; ndatsaa tsa cha' bi' ji'na cha' ná cua'ni tya'a ngu' judío tya'a na' lo'o xa' ñati tsiya' ti, cha' ná nchca tyaala' cha' ji'i ya lo'o ngu' xa' tsu'.

¹⁵La cui' cha' cusu' nu jlya tsa ti' nu ngu' judío tya'a na' ji'i, bi' laca nu ñiilo'o ji'i ya cha' ná ca ti' cha', cha' ntsu'u tsa su ndatsaa cha' bi' ji'i ya. Pana cua ngua'ni tye Jesús ji'i cha' cusu' bi', nu lo'o ngujuii yu lo crusi; bi' cha' tyucuaa lo ñati na, cua ndyaca na chaca tya ñati juani, xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o ycuu' Ndyosi. Lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' caja ñi'ya caca tyi'i ti ti na lo'o Ni, jua'a lo'o tya'a ñati na. ¹⁶Lo'o jua'a ngua cha' ngua'ni tye Cristo ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya lo'o cu'mā ngu' xa' tsu', nu lo'o ngujuii yu lo crusi; juani ngua ti' cha' ji'i tyucuaa lo ñati na lo'o ycuu' Ndyosi xqui'ya Cristo, cha' ngua'ni Cristo cha' ndyaca na sca ti ñati.

¹⁷Cua ñaa Cristo ni, nda yu sca cui' nu tso'o tsa lo'o ngu' tya'a na, cha' ti ti tyi'i na lo'o ycuu' Ndyosi, jua'a lo'o tya'a ñati na; cua

nchcui' Cristo lo'o cu'ma ngu' nu ndi'i tyijyu', lo'o jua'a cua nchcui' yu lo'o ngu' judío tya'a na' nu ndi'i cacua ti. ¹⁸Lo'o juani ná ndu'ni cha' masi ngu' judío laca ya, masi xa' ñati laca ma, sca ti lo ñati laca na lo'o lcaa tya'a na xqui'ya Cristo, sca ti Xtyi'i ycui' Ndyosi ndu'ni cha' tyuloo na ji'i Ni; ¹⁹bi' cha' juani nga'aa tyijyu' ycui' Ndyosi ji'i cu'ma. Cuentya ji'i ycui' Ndyosi ni, ná laca ma ñi'ya si laca ma ngu' xta nu ndi'i sca chalyuu tyijyu' nu si'i quichi tyi ma; lcaa chacuayá' nu ntsu'u ji'i ycui' Ni cua nda ycui' Ndyosi ji'i ma juani, cha' laca ma ñati ji'i Ni. Stu'ba ntsu'u cha' ji'i ma lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi xa' quichi, bi' cha' laca ma ñi'ya nti' si stu'ba ti ndi'i ma lo'o ycui' Ndyosi. ²⁰⁻²¹Lcaa cu'ma nu ngusñi ma cha' ji'i Cristo, cua laca ma tya'a na; sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' ji'i cuentya ji'na. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua ndyanu tso'o cha' ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi; xqui'ya Cristo, bi' cha' cua ngujui cña nu cua'ni scaa ma, cha' caca ma cña ji'i Ni, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Ni. Ñi'ya nti' sca ni'i nu tso'o tsa ndya', jua'a nti' ma. Tachaa tsa ntsu'u quiya' ni'i bi', cha' ntsu'u sca quee tlyu nu cui'ya ji'i, nu ta juersa ji'i ni'i bi'; chu' bi' lija ndya' ña'a tsaca ni'i li'. Nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo, lo'o jua'a jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni la, ngu' bi' laca nu ngusta suu cha', cha' ngusñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi; pana sca ti Cristo laca nu ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ma.

²²Cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o

Cristo; bi' cha' juani lo'o cu'ma, lo'o lcaa xa' ñati nu ngusñi cha' ji'i ycui' Ndyosi, stu'ba ti taca ca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi. Lo'o li' taca tyi'i ycui' Ndyosi lo'o ma, xqui'ya Xtyi'i ycui' Ni nu cua nda Ni ji'i ma.

Tyijyu' ndya'a Pablo, cha' nchcui' yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu' xa' tsu'

3 Xqui'ya cha' nu cua nchcui' ca na', bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o Cristo cuentya ji'i cu'ma. La cui' Pablo laca na'; ntsu'u na' ne' chcua juani xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ñati, cha' nguxtyucua na' ji'i cu'ma nu si'i ngu' judío laca ma. ²Cua ngua cuayá' ti' ma cha' ycui' Ndyosi laca nu nda cña bi' 'na, cha' xtyucua na' ji'i ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ³Cua ndacha' Ni jna' ñi'ya nu nti' Ni cua'ni Ni nde chalyuu. Masi ná ndacha' Ni ji'i ñati sa'ni la ñi'ya cua'ni Ni nde chalyuu, hasta juani ndacha' Ni cha' bi' jna', la cui' ti cha' nu cua nscua tya sa'ni nu caca tyempo juani; cua laca nscua na' xi' cha' bi' lo' quityi re nu cua caa ti slo cu'ma. ⁴Lo'o hcui' ma lo' quityi re, li' caca cuayá' ti' ma cha' nu nda na' lo'o ma cuentya ji'i cña nu nti' Cristo cua'ni nde chalyuu; ⁵ni sca ñati ná ngujui ñi'ya caca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tyempo nu cua nteje tacui. Pana juani xqui'ya Xtyi'i ycui' Ni cua ngulu'u Ni cha' bi' ji'i ngu' nu laca cña ji'i ycui' Ndyosi, nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo bi'. La cui' jua'a ngulu'u Ni cha' bi' ji'i ngu' nu tya nda la cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati juani. ⁶Bilya cuna ñati chalyuu cha' nu ndacha' Ni 'na.

Pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': Ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' ni, caca ngu' bi' la cui' ñi'ya laca ngu' judío nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi, nu lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' ji'i Cristo; si xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesucristo, lo'o ngu' bi' caca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi li'. Caca stu'ba cha' ji'i tyucuaa lo ngu' li', cha' tsa tlyu ti tya'a ngusñi ngu' cha' ji'i Cristo caca ngu'. Lo'o ji'i ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' bi', tyacua lcaa cha' nu cua nacui Ni cha' tyacua ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

⁷Cua nda ycu'i Ndyosi cña bi' jna' cha' tsa'a chcu'i na' lo'o ñati, masi tyijyu' ntsu'u ngu', xqui'ya cha' tso'o ti nti' ycu'i Ndyosi ña'a Ni 'na. Tlyu tsa cña ngua'ni Ni lo'o na' cha' caca na' cña bi'. ⁸Ná tso'o la na' tsiya' ti que cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi, tso'o la ngu' bi' que na'; pana nda Ni chacuayá' cha' tsa'a slo ñati nu ndi'i xa' tsu'. Tso'o tsa cña nda Ni 'na, cha' cacha' na' cha' tso'o bi' ji'i ngu', masi tya lyiji tsa cha' tye ca cuayá' ti' ycu'i na' lcaa cha' tso'o nu ndu'ni Cristo lo'o ñati. ⁹Cua nchcu'i Ni lo'o na' lacua. Ycu'i Ndyosi nu ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u chalyuu, nti' Ni cha' culu'u na' cha' bi' ji'i lcaa ñati, cha' li' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya laca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu'. Nu ngua tya sa'ni la, bilya cuna ñati cha' nu ngua ti' ycu'i Ndyosi cua'ni Ni xqui'ya Cristo; ¹⁰pana juani caca cuayá' ti' lcaa cui'i nu laca loo nde cua, nu lo'o ña'a cui'i bi' ji'i ñati chalyuu nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ji'i Cristo. Lo'o jua'a cui'i nu ngua ti' tyijiloo ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la ni,

caca cuayá' ti' cui'i bi' cha' nchca la ji'i ycu'i Ndyosi que cua ña'a ca na nu ngüiñá ycu'i Ni. ¹¹Ngua'ni Ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni ji'i Jesucristo nu Xu'na na ñaa chalyuu, ñi'ya nu ngua ti' Ni cua'ni Ni tya lo'o bilya tya' chalyuu. ¹²Lo'o juani cua ntsu'u chacuayá' ji'na cha' tyu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi xqui'ya la cui' Jesucristo bi'; tyucui tyiquee na taca chcu'i na lo'o ycu'i Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Jesucristo Sñi' ycu'i Ni. Lo'o jua'a nga'aa ntsu'u cha' cutsii na lo'o chcu'i na lo'o ycu'i Ndyosi. ¹³Bi' cha' juani chcu'i na' lo'o ma' cha' ná ca taja ti' ma, cha' ná tya'achu' ma' ji'i ycu'i Ndyosi, masi nchcube' na' xi ca su ndi'i na' re cuentya ji'i cu'ma; sca cha' tso'o cuentya ji'i cu'ma laca cha' bi'.

Ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a yu ji'i ñati

¹⁴Ndyu sti' na' lo'o nchcu'i na' lo'o ycu'i Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na lacua. ¹⁵Lcaa na lo'o tya'a na ndyu'u tsa na ji'i ycu'i Ndyosi ni, cha' ngüiñá Ni lcaa lo ñati, masi nde cua, masi nde loyuu chalyuu. Lo'o jua'a nda Ni xtañi lcaa na. ¹⁶Juani chcu'i na' lo'o ycu'i Ndyosi Sti na cuentya ji'i cu'ma; quiña'a tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i Ni, bi' cha' taca xtyucua Ni ji'i ma. Ndiñña na' ji'i Ni cha' ta Ni juersa nu tyanu ne' cresiya ji'i ma, cha' caca tlyu tyiquee ma nu lo'o ta Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyi'i bi' lo'o ma; ¹⁷ndijña na' ji'i Ni cha' ca cuayá' ti' ma' cha' ngua'ni Ni cha' cua ndyanu Xtyi'i ycu'i Jesús ne' cresiya ji'i ma, nu lo'o ngusñi tso'o ma' cha' ji'i ycu'i

Ndyosi; ndijña na' jil'i Ni cha' tsa cu' ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma, xqui'ya cha' tso'o tsa ngusñi suu cha' bi' ne' cresiya jil'i ma; ¹⁸ndijña na' jil'i Ni cha' taca ca cuayá' ti' ma ñi'ya nu ndu'ni ycu' Cristo lo'o na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Nu ntsu'u tyiquee Cristo ña'a Ni jil'i ñati ni, jyacua Ni jil'i cua ña'a ca ñati, ta Ni cha' bi' lo'o ngu', masi ñati tlyu laca ngu', masi laca ngu' ñati jua'a ti.

¹⁹Bi' cha' nti' tsa na' cha' ca cuayá' tso'o ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'na, masi sca cha' tlyu tsa nu ná nchca ca cuayá' tso'o ti' na jil'i laca cha' bi'. Lo'o jua'a nti' na' cha' tyi'i ycu' Ndyosi lo'o lcaa ma, cha' ná tyu'u tyiquee ma jil'i xa' la cha' tsiya' ti.

²⁰Tso'o lacua. Chcu' na cha' tlyu tsa laca ycu' Ndyosi. Nchca tsa jil'i Ni, hasta nde loo la ndu'ni Ni cuentya jil'i lcaa cha' nu ndijña na jil'i Ni; ná nchca ca cuayá' ti' na ñi'ya ndu'ni Ni lcaa cha' bi'. La cui' ycu' Ndyosi ndu'ni cña laja na, hasta nde ne' cresiya ji'na, cha' cua'ni Ni cña nu nti' Ni cua'ni Ni lo'o na. ²¹Cua'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi, lcaa na nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu na jil'i Ni; la cui' ti tlyu tsa laca Ni cuentya jil'i Jesucristo. Jua'a caca jil'i Ni tyucui tyempo nde chalyuu, la cui' ti ná ntsu'u tsa nu tye cha' jil'i Ni tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

Sca ti cha' ntsu'u jil'i ca ta'a na nu cua ngusñi na cha' jil'i Cristo

4 Preso laca na' juani xqui'ya cha' nda na' cha' jil'i nu Xu'na na lo'o ñati. Pana nchcu' na' lo'o ma cha' tso'o ti cua'ni

ma lo'o xa' ñati; ñi'ya nu nchcu' cha' jil'i ycu' Ndyosi nu ngua tsa'a ma tya lo'o ngusubi Ni jil'i ma tya clyo, la cui' jua'a cua'ni ma lo'o xa' ñati. ²Ná cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o tya'a ñati ma, tso'o ti chcu' ma lo'o lcaa ngu', talo tyiquee ma jil'i ngu'; jua'a xtyucua ma jil'i ngu' cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' chañi cha' ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma. ³Cua'ni cña ti' ma lacua, lo'o jua'a xtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi jil'i ma, cha' sca ti cha' taca tyu'u tyiquee ma lo'o ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Cristo lcaa tsa. Lo'o jua'a cua'ni stu'ba cha' jil'i ma lo'o tya'a ma cha' taca tyi'i tso'o ti ma lo'o ngu'. ⁴Lcaa na nu ngusñi na cha' jil'i Cristo, sca ti ñati laca na, sca ti Xtyi'i ycu' Ndyosi ndi'i lo'o na; ndu' ti' na cha' stu'ba ti tyacua cha' ji'na chalyuu ca nde loo la, bi' cha' cua ngusubi Ni ji'na. ⁵Sca ti Xu'na na ntsu'u jil'i ca ta'a na, sca ti cha' jlya ti' na cuentya jil'i Cristo, sca ti cuayá' ntyucuatya na cuentya jil'i Cristo, ⁶cha' sca ti ycu' Ndyosi ntsu'u; la cui' Sti lcaa na laca bi', lo'o jua'a la cui' bi' laca loo jil'i lcaa na. Ndu'ni Ni cña laja lcaa ñati nu cua ngusñi cha' jil'i Ni, lo'o jua'a ndi'i Ni lo'o lcaa ñati jil'i Ni.

⁷Pana cua nda Ni sca cña cha' cua'ni scaa na cuentya jil'i Ni; tsa ña'a juersa nu nda Cristo jil'i scaa na, jua'a taca cua'ni na cña bi'. ⁸Ndi'ya nscua lo quityi cusu' bi':

Nu lo'o ngutu'u Ni ndyacu' Ni ndyaa Ni nde cua, ndyalo'o Ni jil'i quiña'a tsa ñati nu ngua preso nde chalyuu.

Lo'o li' nda tsa Ni tyuu lo cha' tso'o ji'i ñati chalyuu nu ngusni cha' ji'i Ni. Jua'a nscua lo quityi bi'.
 9 ¿Ni cha' laca nacui quityi cha' cua ndyaa Ni nde cua? Na cua ngua'ya ti'i Ni clyo, ñaa Ni loyuu chalyuu ca su ndi'i ñati cuxi tya'a na. 10 La cui' Jesús nu ngua'ya nde loyuu ni, bi' laca nu ndyacu'i ndyaa ca su tlyu la, ca su ntucua ycu'i Ni ca nde cua. Lo'o juani cua ntsu'u Xtyi'i ycu'i Jesús tyucui ña'a loyuu chalyuu, lo'o jua'a ntsu'u Xtyi'i ycu'i Jesús lcaa se'i nde cua. 11 Xqui'ya cha' tyuu lo cha' tso'o nda Jesús lo'o ñati chalyuu, bi' cha' taca cua'ni ñati cña nu nda Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu': clyo cua ngua'alo Cristo cña ji'i la cui' ñati nu ngua tsa'a ji'i yu; lo'o jua'a cua nda Ni cña ji'i ngu' cha' caca chcu'i ngu' na laca nu cua cua'ni ti ycu'i Ndyosi chalyuu; lo'o xa' la ñati ji'i Ni ntsu'u cña ji'i cha' cacha' liñi ji'i ñati ñi'ya caca clyaa ngu' ji'i nu cuxi; lo'o jua'a ngua'alo Ni cña ji'i ñati nu caca loo ji'i tya'a, cha' caca ngu' bi' mstru, cha' culu'u ngu' bi' cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i tya'a ngu'. 12 Jua'a ndu'ni cho'o Ni ji'na, ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Ni, cha' taca cua'ni na cña ji'i Ni, cha' tachaa la tyanu cha' ne' cresiya ji'na nu tsa tlyu ti ngusni na cha' ji'i Cristo. 13 Lo'o jua'a lcaa na lo'o tya'a na, sca ti cuayá' taca xñi na cha' ji'i Cristo, sca ti cuayá' taca tyuloo na ji'i Jesús nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi. Li' caca na ñati tyucui tyiquee, taca caca na ñi'ya nu nti' Cristo cha' caca na. 14 Li' nga'aa cua'ni na ñi'ya ndu'ni nu sube nu lu'ba ti ncha'a cña ji'i, cha' nu

ndijya ngu'; ni ná ta na chacuayá' cojolaqui ngu' ji'na xa' tyucui, nu lo'o chcu'i ngu' lo'o na cua ña'a ca cha' nu bilya cuna na ji'i. Ntsu'u tsa cha' cuiñi nu nda ñati nu tajua' tsa nchcu'i lo'o na, ñati nu nti' tsa cha' tsalo'o ji'na nde tyucui cuxi. 15 Pana xa' ña'a cua'ni na. Chcu'i' na lo'o ngu' ji'i lcaa cha' liñi nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi; culu'u na ji'i ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i lcaa tya'a ñati na, cha' nga'a cha' xñi tso'o na lcaa cha' ji'i Cristo cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o ycu'i Ni. Nu Cristo bi' ni, la cui' bi' laca loo ji'i lcaa tya'a na nu tsa tlyu ti ngusni na cha' ji'i Ni; 16 xqui'ya Cristo, bi' cha' ndyaca na sca ti ñati cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Ntsu'u cña cha' cua'ni sa scaa na lo'o tya'a na; nga'a cha' cua'a na ji'i tya'a na cha' ná xñi na tyucui cuxi, cha' jua'a stu'ba ti ntsu'u tyiquee na lo'o tya'a na. Si tso'o ti ndi'i na lo'o tya'a na, li' tsa tlyu ti xtyucua na ji'i tya'a na, cha' tachaa la tyanu cha' ji'i Jesús ne' cresiya ji'i scaa na, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a na.

**Chalyuu cucui nu ngujui
ji'na xqui'ya Cristo**

17 Chacuayá' ji'i ycu'i nu Xu'na na chcu'i' na' xi lo'o cu'ma juani: Nti' tsa na' culo na' cña ji'i cu'ma cha' nga'aa cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná nslo ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti; cua ña'a ca cha' cuxi nu nda'ya hique ngu', xcu'i' jua'a ndu'ni ngu' bi' chalyuu. Sca cha' tonto tsa ndu'ni ngu' bi', 18 talya tsiya' ti chalyuu nu ntsu'u ji'i ngu' bi'; bi' cha' ná nchca ca cuayá' ti' ngu'

tsiya' ti. Ná ntsu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o chalyuu cucui nu cua nda ycui' Ndyosi jil'na cha' tyil'i tso'o ti na, xqui'ya cha' ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' ná ntaja'a ngu' bi' xñi tyiquee ngu' sca cha' liñi. ¹⁹Nga'aa nchca ca tyuju'u ti' ngu' bi', bi' cha' quiña'a la cha' cuxi ndyu'ni ngu', ña'a cuayá' nda ngu' chacuayá' jil'i cua ña'a ca cha' cuxi cha' caca bi' loo jil'i ngu'. Ná tucui caca cua'a jil'i ngu' bi' lo'o ndu'ni ngu' cua ña'a ca cha' suba' lo'o tya'a ngu'. ²⁰Pana nu cu'ma ni, si'i na ngua tsa'a ma jil'i Cristo cha' cua'ni ma cha' cuxi bi'. ²¹Chañi cha' cua ndyuna ma cha' jil'i Cristo, cua ngua tsa'a tso'o ma cha' liñi jil'i Jesús nu ngulu'u ngu' jil'i ma; ²²bi' cha' cua'ni tye ma jil'i cha' cuxi nu ngua'ni ma tya sa'ni la. Quiña'a tsa cha' ndatsaa cha' cuxi bi' jil'i ma nu ngua li', ndacui tsa ti' ma jil'i cha' cuxi bi', ña'a cuayá' nu chcuna' tsiya' ti chalyuu jil'i ma xqui'ya cha' cuxi bi'. ²³Juani nga'a cha' cua'ni cucui ma jil'i lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma, jua'a lcaa cha' nu ca'ya hique ma; ²⁴nga'a cha' xñi tso'o ma cha' jil'i ycui' Ndyosi cha' xa' ña'a cua'ni ma su ndi'i ma chalyuu, cha' taca cua'ni ma ñi'ya nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni ma. Bi' cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ma chalyuu, xcui' cha' lubii cua'ni ma, si chañi cha' laca ma ñati jil'i ycui' Ndyosi.

²⁵Juani nga'aa chcui' ma cha' cuiñi lo'o tya'a ñati ma lacua; xcui' cha' liñi chcui' scaa ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti ñati laca na, sca ti cha' ntsu'u jil'na lo'o tya'a na.

²⁶Lo'o ntsu'u quiya' ñasi' ma xi, cui'ya ma cuentya cha' ná tyanu

qui'ya jil'i ma li'; ná tso'o si caca ñasi' ti' ma tyucui tsa, tsa tyeje tacui ti cha' cua'ni ma jil'i. ²⁷Ná ta ma tyempo tsiya' ti jil'i nu xña'a cha' caca bi' loo jil'i ma.

²⁸Cu'ma nu nguaana ma na nu ntsu'u jil'i ñati tya tsubi' la, nga'a cha' xtyanu ma cña bi' jil'i ma, clyana ma cña tso'o la nu cua'ni ycui' ma; tso'o la si cua'ni ma cña lo'o ya' ycui' ma, cha' jua'a caja xi ñi'ya nu xtyucua ma jil'i tya'a ma nu lyiji tsa jil'i.

²⁹Ná chcui' ma cha' ti' lo'o tya'a ñati ma; clyana ma cha' tso'o nu chcui' ma lo'o tya'a ma; clyana ma ñi'ya nu caca xtyucua ma jil'i ngu' cha' tyati la ti' ngu' jil'i ycui' Ndyosi, cha' tyanu sca cha' tso'o ne' cresiya jil'i ngu' nu lo'o cuna ngu' cha' nu chcui' ma. ³⁰Ná cua'ni ma cha' ca xñi'i ti' Xtyi'i ycui' Ndyosi; nu Xtyi'i ycui' Ndyosi ni, ñi'ya laca si cua ngusta Ni cuayá' nu jil'i ycui' ca Ni hichu' na, cha' laca na ñati jil'i Ni, jua'a laca bi'. Tyanu bi' lo'o na ña'a cuayá' nu tye chalyuu jil'na, ña'a cuayá' nu tyalaa tsa nu cua'ni lyaá Ni jil'na.

³¹Cua'ni tye ma jil'i lcaa cha' su chii nti' ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma lacua; jua'a cha' liye' ti' ma, jua'a cha' ñasi' ti' ma, cua'ni tye ma jil'i lcaa cha' bi'. Nga'aa xi'ya cui' ma cha' suba' jil'i tya'a ma, nga'aa chcui' ma cuentyu jil'i tya'a ma, nga'aa ntsu'u cha' chcui' cuxi ma jil'i tya'a ma tsiya' ti. ³²Xa' ña'a cua'ni ma juani. Xcui' tso'o ti cua'ni ma lo'o tya'a ñati ma, tyu'u tsa cha' clyu ti' jil'i ma lo'o tya'a ma; cua'ni clyu ti' ma jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu', cha' jua'a cua ngua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi jil'na xqui'ya Cristo.

Nga'a cha' cua'ni na cha' tso'o
lo'o ndi'i na chalyuu, si laca
na sñi' ycu!' Ndyosi

5 Ntsu'u tsa tyiquee ycu!' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma, xqui'ya cha' laca ma sñi' ycu!' Ni; bi' cha' cua'ni ma cha' caca ma ñi'ya nu laca ycu!' Ndyosi tsiya' ti. ²Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ñati, cha' la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'na. Nu lo'o ñaa Jesús chalyuu ni, cua ntaja'a Jesús nda yu tyucui ña'a ycu!' ca yu cha' caca sca msta ji'i ycu!' Ndyosi cuentya ji'na. Tso'o tsa ngua ti' ycu!' Ndyosi li'.

³Nu juani cha' laca ma ñati ji'i ycu!' Ndyosi, ná tso'o si xcui' cha' ji'i nu cuna'a ntsu'u tyiquee ma; ná cua'ni ma cha' suba' lo'o ñati, ni ná chcu!' ma tsiya' ti ji'i leaa cha' bi' lo'o tya'a ñati ma; ná tyacui ti' ma ji'i cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ñati.

⁴Nga'aa ntsu'u cha' tyu'u cha' suba' tu'ba ma. La cui' ti ná chcu!' ma cha' tonto, ná chcu!' ma sca cha' nguna' ti lo'o tya'a ñati ma. Tso'o la si tya ma xlya'be ji'i ycu!' Ndyosi.

⁵Sca cha' chañi tsa laca re: Ñati nu jua'a xcui' cha' cuxi ndu'ni ni, ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua ycu!' Ndyosi lo'o Cristo ca tiya' la, nu lo'o caca Ni loo; ñati nu xcui' cha' ji'i nu cuna'a ntsu'u tyiquee ngu', ñati nu ndu'ni suba', ñati nu ndacui ti', ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua Ni. Nu ndacui ti' na ji'i sca cha' ni, laca cha' ntsu'u tsa tyiquee na ji'i cha' bi', ñi'ya lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i sca jo'ó. ⁶Ná ta ma chacuayá' cha' ñilo'o ngu' ji'i ma lo'o sca cha'

tonto ti. Xqui'ya cha' cuxi bi' ñasi' tsa ycu!' Ndyosi ji'i ñati chalyuu nu ná ndaquiya' ji'i cha' nu nchcu!' Ni; xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' lo'o tye chalyuu. ⁷Bi' cha' nchcu!' na' lo'o ma, cha' ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o ñati nu ndu'ni jua'a.

⁸Nu ngua sa'ni la, talya tsiya' ti chalyuu ji'i ma; pana juani cua ngua xee chalyuu ji'i ma, tya lo'o ngusñi ma cha' ji'i ycu!' nu Xu'na na. Ñi'ya ndu'ni ñati nu cua ntsu'u lo xee ji'i Cristo, jua'a nga'a cha' cua'ni ma su ndi'i ma chalyuu juani. ⁹Na cua ntsu'u nu xee lubii ji'i ycu!' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, bi' laca nu ndu'ni lo'o ma cha' cua'ni ma cha' tso'o; ndu'ni bi' cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' ñati, cha' xcui' cha' liñi chcu!' ma.

¹⁰Clyana ma cua ña'a ca cha' tso'o nu nti' ycu!' nu Xu'na na cha' cua'ni ma, lo'o li' cua'ni cha'a ma cha' tso'o bi'. ¹¹Ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o ñati nu xcui' cha' cuijya ti, nu xcui' cha' tonto ti ndu'ni ngu', xqui'ya cha' talya chalyuu nu ntsu'u ji'i ngu'; ta ma sca cui' lo'o ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi ti ndyu'ni ngu'. ¹²Pana ntsu'u cha' cuxi nu ndu'ni ngu' cuaana ti, nu tyuju'u tsa ti' na si chcu!' na ji'i cha' bi'. ¹³Nu lo'o quijeloo cha' ji'i tya'a quichi tyi ngu' ñi'ya ngua cha' cuxi bi', li' ca cuayá' liñi ti' leaa ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni ngu'. Liñi tsa sca cha' nu cua ndu'u lubii. ¹⁴Bi' cha' ndi'ya nchcu!' quityi cusu'!

Quee ti' cu'ma, cha' ñi'ya laca si na laja' ma, si na ngujuii ma, jua'a laca ma xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ma.

Nga'aa tyu'u cha' jil'i mā lo'o
cha' cuxi,
cha' li' taca ta Cristo xee nu
tyu'ú ne' cresiya jil'i mā.

Jua'a nscua lo quityi.

¹⁵Tso'o lacua, culacua tso'o ti'
mā ñi'ya nu cua'ni mā laja lo'o ndi'i
mā chalyuu; ná cua'ni mā ñi'ya nu
ndu'ni ñati nu ná nduna tsiya' ti,
cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ñati nu
nclyacua tso'o ti'. ¹⁶Clyana mā cha'
tso'o nu cua'ni mā laja lo'o ndi'i mā
chalyuu, cha' ná tyu'u cha' jil'i mā
lo'o cha' cuxi nu ndyu'ni xa' ñati
tyempo juani; ¹⁷ná caca mā tonto
lacua, cua'ni cha'a mā lcaa ña'a cha'
nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni
mā chalyuu. ¹⁸Ná ca cu'bi mā;
ndu'ni ñu'u tsa nu xña'a jil'i ñati cha'
chcuna' chalyuu jil'i ngu', xqui'ya
cha' cu'bi ngu'. Xa' ña'a cua'ni mā,
cha' xtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi jil'i
mā lo'o cua' ña'a ca cña nu cua'ni
mā chalyuu. ¹⁹Cula tu'ba mā lcaa lo
jii jil'i ycu' Ndyosi nu lo'o tyu'u ti'i
mā lo'o tya'a mā cha' cua'ni tlyu mā
jil'i Ni, masi jii salmo nu nscua lo
quityi tya sa'ni, masi cua' ña'a ca jii
nu nchcui' cha' jil'i ycu' Ndyosi nu
ca'ya hique mā; tyucui tyiquee mā
cua'ni tlyu mā jil'i ycu' Ndyosi lo'o
jii bi'. ²⁰Lo'o jua'a cua' ña'a ca hora
tso'o tya mā xlya'be jil'i ycu' Ndyosi
Sti na chacuayá' jil'i Jesucristo nu
Xu'na na; tya mā xlya'be jil'i Ni
cuentya jil'i lcaa cha' nu ndyaca
jil'i mā, masi tso'o cha' bi', masi ná
tso'o cha' bi'.

**Nu lo'o tyucuaa ngu' lo'o clyo'o ngu'
ngusñi ngu' cha' jil'i ycu' Ndyosi**

²¹Taquiya' tso'o mā jil'i clyo'o mā
xqui'ya ycu' Ndyosi.

²²Cu'ma ngu' cuna'a ni, taquiya'
mā cha' nu nchcui' clyo'o mā ñi'ya
lo'o ndaquiya' na cha' nu nchcui'
ycui' nu Xu'na na. ²³Loo laca sca
nu qui'yu jil'i clyo'o yu. La cui' jua'a
Cristo laca loo jil'i lcaa ñati nu tsa
tlyu ti ndyu'ni tlyu jil'i ycu' Ni;
Cristo laca nu ndaca'a jil'i lcaa ñati
jil'i yu, cha' ná cua'ni ñu'u nu cuxi
jil'i ngu' lo'o tya'a ngu'. ²⁴Cu'ma
ngu' cuna'a tya'a ngusñi na cha'
jil'i Cristo, nga'a cha' cua'ni chi mā
loo clyo'o mā; tucuá mā lcaa cña
nu culo clyo'o mā jil'i mā, ñi'ya nu
ndyaca lo'o lcaa ngu' tya'a mā nu
tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu mā jil'i Cristo,
ntucuá mā cña jil'i Cristo.

²⁵Nu cu'ma ngu' qui'yu ni, tyu'u
tso'o tyiquee mā ña'a mā jil'i clyo'o
mā, cha' la cui' jua'a tso'o tsa ntsu'u
tyiquee Cristo ña'a yu jil'i ñati jil'i
yu nde chalyuu; bi' cha' ntaja'a yu
ngua'a yu lo crusi xqui'ya ñati nu
xñi cha' jil'i yu ca tiya' la. ²⁶Ngujuii
yu cha' caja ñi'ya cua'ni lubii yu
jil'i ñati nu xñi cha' jil'i yu; ngua
ti' Jesús cha' cuna ngu' lcaa cha'
jil'i ycu' yu, cha' taca cuityi Ni
qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu', cha' ta
Ni chalyuu cucui jil'i ngu'. Jua'a
ngua'ni Ni cha' sca ti quiya' laca
ngu' bi' ñati jil'i Ni. Lo'o li' taca
tyucuatya ngu' jil'i ngu' bi' cuentya
jil'i Jesús. ²⁷Ngua ti' Cristo cha' tyi'i
ñati jil'i yu ca slo ycu' Ndyosi lo'o
tye chalyuu; tlyu tsa cha' tso'o caca
nu lo'o tyi'i na ñati jil'i Ni ca slo Ni
tsa tlyu ti, nu lo'o lubii tyiquee na,
nu lo'o nga'aa ntsu'u qui'ya jil'na, nu
ná lo'o yabe' jil'na, nu ná lo'o chaca
cha' cuxi, cha' ná talo ycu' Ndyosi
ña'a Ni jil'i ni sca cha' cuxi. ²⁸Cu'ma
ngu' qui'yu nu ntsu'u clyo'o mā

ni, nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma jil'i clyo'o ma, ñi'ya ndu'ni tyaca'a ma jil'i ycu' ca ma. Si tyaca'a clyo'o na jil'na, laca cha' ndu'ni na sca cha' tso'o jil'i ycu' ca na, ²⁹ cha' ni sca na, ni sca quiya' ná nchca cuxi tyiquee na ña'a na jil'i ycu' ca na. Na ndacu tso'o na, na ña'asii tso'o na jil'i ycu' ca na; la cui' jua'a ndu'ni tyaca'a Cristo jil'i ñati jil'i, ³⁰ cha' sca ti taju laca ca ta'a na cuentya jil'i Cristo, cha' ntsu'u cña nu ndu'ni scaa na cuentya jil'i Ni. ³¹ Ndi'ya laca cha' nu nscua lo quityi cusu': "Xtyanu sca nu qui'yu jil'i sti yu jil'i xtya'a yu su ndi'i ngu', cha' tsa tyi'i yu lo'o clyo'o yu; lo'o li' nu tyucuaa ngu' bi' caca ngu' sca ti ñati tsiya' ti cuentya jil'i ycu' Ndyosi", nacui quityi bi'. ³² Tlyu tsa cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'. Nti' na' cha' cuentya jil'i Cristo nchcui' quityi bi', lo'o jua'a cuentya jil'i ca ta'a na nu ndu'ni tlyu na jil'i Ni tsa tlyu ti, bi' laca cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo quityi bi'. ³³ Pana la cui' jua'a nchcui' quityi bi' cuentya jil'i lcaa cu'ma, cha' cua'ni tyaca'a cu'ma ngu' qui'yu ma jil'i clyo'o ma ñi'ya nu ndu'ni tyaca'a ma jil'i ycu' ca ma. La cui' jua'a nga'a cha' cua'ni chi ngu' cuna'a ma loo clyo'o ma.

6 Cu'ma ngu' cuañi' ni, tucua ma cña nu culo ngu' cusu' jil'i ma, cha' cua nti' tsa ycu' Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ma jua'a. ² Sca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati tya clyo, ndi'ya nscua cha' bi': "Cua'ni chi ma loo sti ma, loo xtya'a ma". Lo'o li' nda ycu' Ndyosi chaca cha' lo'o na si cua'ni na jua'a: ³ "Cha' jua'a caca tso'o tyiquee ma;

lo'o li' quiña'a yija talo ma tyi'i ma chalyuu", nacui ycu' Ndyosi.

⁴ Cu'ma nu laca ma sti nu sube ni, ná su'ba ñasi' ma jil'i sñi' ma. Laja lo'o ndyu'ni cu'ú ma jil'i sñi' ma, tya'ni ngu' xi si chañi cha' cuxi ndyu'ni ngu'; culu'u tso'o ma jil'i ngu' cha' taca taquiya' ngu' cha' jil'i ycu' nu Xu'na na.

⁵ Cu'ma ngu' msu nu ngüi'ya ñati jil'i ma cha' cua'ni ma cña jil'i ngu' laja ti, cua'ni ma lcaa cña nu culo xu'na ma jil'i ma nde loyuu chalyuu. Cube xi ti' ma ñi'ya nu cua'ni ma cña jil'i ngu', cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi'; cua'ni ma cña bi' ñi'ya laca si cña jil'i Cristo laca cña nu ndyu'ni ma.

⁶ Cua'ni ma cña jil'i ngu' lacua; si'i na cua'ni ti ma jua'a cha' tyanu tso'o ma lo'o ngu', nu lo'o ndu ti ngu' ndyi'ya ngu' cuentya jil'i ma si ndyu'ni ma cña. Tso'o la si tyi'u ti' ma cha' la cui' msu jil'i Cristo laca ma, bi' cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma lcaa ña'a cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na. ⁷ Tso'o ti cua'ni ma lcaa cña lacua, tyi'u ti' ma cha' cña jil'i ycu' nu Xu'na na laca nu ndyu'ni ma, si'i cña jil'i ñati chalyuu ti. ⁸ Ná ndu'ni cha' masi msu nu ngüi'ya ti ñati laca ma; masi msu nu ndi'i tso'o ti laca ma; cua jlo ti' na cha' ycu' nu Xu'na na tya cha' tso'o jil'i lcaa ñati nu ndu'ni cña tso'o cuentya jil'i Ni.

⁹ Nu cu'ma ngu' xu'na msu bi' ni, la cui' jua'a nga'a cha' cña'asii tso'o ma jil'i msu jil'i ma. Ná xcutsii ma jil'i ngu', ni ná cua'ni tyaaala ma lo'o ngu' bi'; tyi'u ti' ma cha' sca ti nu Xu'na na laca loo jil'i cu'ma lo'o

ji'i ngu' bi', lo'o jua'a sca ti cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua ña'a ca ñati.

**Ya' xña nu cua'nijo'o ji'i ngu'
nu ngusñi cha' ji'i Cristo, cha'
xuu tya'a ngu' lo'o nu xña'a**

¹⁰Juani ni, cua'ni ma cha' caca nguula ti' tyiquee ma, cha' stu'ba ti ndu'ni ma cña lo'o ycu' nu Xu'na na, lo'o jua'a nguula tsa juersa ntsu'u ji'i ycu' Ni. ¹¹Lcaa tyempo tyi'u ti' ma lcaa cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ma, cha' taca cua'a ma ji'i ycu' ca ma, cha' ná cñilo'o nu xña'a ji'i ma. ¹²Si'i na nxuu tya'a na lo'o ñati chalyuu ti, siya' la juersa ntsu'u ji'i ngu' bi'; tya'a cusuu na laca lcaa cui'i cuxi nu ntsu'u nde cua. Nguula tsa nu bi', hasta ngua ti' bi' tyijiloo ji'i ycu' Ndyosi; pana ná ngua ji'i. La cui' laca nu ngua ti' caca xu'na chalyuu, lo'o jua'a ncyo bi' cña ji'i ñati cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' cuxi nde chalyuu juani. ¹³Pana cha' nu cua nchcui' ycu' Ndyosi lo'o na ni, ñi'ya laca ste' sendaru nu ndya'a cusuu, jua'a laca cha' bi'; xcui' chcuá laca ste' sendaru cha' cua'a ji'i ycu' ca ngu'. Taquiya' ma ji'i cha' bi', xñi tso'o ma ji'i cha' bi' juani; lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li' taca talo ma cha' xuu tya'a ma lo'o nu xña'a, cha' ngusñi ma cha' tso'o bi', masi tya'a cusuu na laca nu xña'a bi'. Si jua'a cua'ni ma, nu lo'o tye cha' cusuu bi', li' ty tyu ma ñi'ya nu ndu ti ma. ¹⁴Bi' cha' cua'ni tajua' ma lacua; ñi'ya lo'o ndyaaca' ne' sendaru lo'o juata cha' xñi ca'a tso'o ste' ngu', jua'a cu'ma, xñi tso'o ma cha' nu nchcui' Ni bi'. Xcui' cha' liñi chcui' ma, cha' li' taca xuu tya'a ma lo'o nu cuxi.

Sca sendaru ni, ndyacu' chcuá lo tyiquee yu lo'o nde chu' yu, cha' cua'a yu ji'i tyiquee yu. Lo'o jua'a cu'ma, ná taca sta ngu' qui'ya ji'i ma si xcui' cha' liñi ndu'ni ma. ¹⁵Ndyu'u xapatu quiya' sendaru. Lo'o jua'a cu'ma ni, quiñi ti' ma cha' tsa chcui' ma cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati; chcui' ma cha' taca cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi' cha' taca cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu'. ¹⁶Lo'o jua'a ndacui sca chcuá cuaja' ya' sendaru; nu lo'o cu tya'a cusuu yu cya nu nga'a qui' lo ji'i yu, li' cua'a yu ji'i ycu' ca yu lo'o chcuá cuaja' bi'. Jua'a caca ji'i ma si chañi cha' ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, taca cua'a ma ji'i ycu' ca ma lcaa hora cha' ná cua'ni lya' ti' nu cuxi ji'i ma. ¹⁷Smalyu chcuá ntucua hique ngu' sendaru cha' cua'a ji'i hique ngu'. Lo'o jua'a cu'ma, cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma, bi' cha' ntsu'u nu ña'asi' ji'i ma li'. Xñi ma lcaa cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o ma cha' caja ñi'ya nu chcui' ma lo'o sca ñati, ñi'ya laca si cua ngusñi ma sca maxtyi cusuu ji'i sendaru. ¹⁸Chcui' ma lo'o ycu' Ndyosi nu lo'o nxuu tya'a ma lo'o nu cuxi, cha' jña ma chacuayá' ji'i Ni; lcaa tyempo xtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i ma cha' taca chcui' ma lo'o Ni. Lo'o jua'a chcui' ma lo'o Ni cuentya ji'i lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Ni. Bi' cha' lacua, tii ti ti' ma chcui' ma lo'o Ni, cha' ná ca taja ti' ma. ¹⁹La cui' jua'a tso'o si chcui' ma lo'o ycu' Ndyosi Sti na cuentya jna', cha' tya ta la Ni cha' nu chcui' na' lo'o ñati, cha' caca tlyu la tyiquee na' chcui' na' lo'o ñati ña'a cuayá' nu ca cuayá' ti' ngu' cha' taca

cua'ni lyaá Cristo ji'í ngu' ya' nu cuxi; sca cha' nu bilya cuna ngu' laca bi'. ²⁰Cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a tyijyu', cha' ta na' cha' bi' lo'o ñati; bi' cha' laca na' preso juani. Chcui' ma lo'o ycui' Ndyosi cuentya jna' lacua, cha' taca chcui' liñi na' cha' bi' lo'o ñati, ñi'ya nu nga'a cha' chcui' na'.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

²¹Cua nda na' ji'í yu Tíquico cha' caa slo ma. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' stu'ba tsa ndu'ni ya cña ji'í ycui' nu Xu'na na lo'o yu. Cacha' lyiji yu ji'í ma lcaa cha' ñi'ya nu ndyaca 'na ca nde, ñi'ya cña nu ndyu'ni na'. ²²Bi' cha' cua

nda na' ji'í yu lijya yu slo cu'ma, cha' tso'o la tyanu tyiquee ma lo'o cuna ma ñi'ya nu ndyaca cha' ji'í cuare.

²³Chcui' na' lo'o ycui' Ndyosi Sti na, lo'o jua'a lo'o Jesucristo nu Xu'na na cuentya ji'í cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo; cua'ni Ni cha' ti ti tyi'í tyiquee ma, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'í tya'a na, cha' lcaa tyempo jlya ti' ma ji'í ycui' Ndyosi. ²⁴Lo'o jua'a nti' na' cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma nu ntsu'u tyiquee ma ji'í Jesucristo nu Xu'na na, cu'ma nu nga'aa nti' tya'achu' ma ji'í Cristo. Chañi cha' jua'a caca cha' bi'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa slo ñati jii Jesucristo nde quichi Filipos

1 Pablo lo'o Timoteo laca cuare. Tyucuaa ya ndyu'ni ya cña jii Jesucristo, bi' cha' nscua ya quityi re cha' caa ca slo cu'ma, cha' tya'a ñati jii ycu' Ndyosi laca na. Cua ngusni na cha' jii Jesucristo, bi' cha' laca na ñati jii ycu' Ndyosi. La cui' jua'a lo'o quityi re chcu' ya xi lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo jii ña'a taju cu'ma, jua'a chcu' ya xi lo'o xa' la ngu' nu laca cña, nu ntsu'u cha' xtyucua jii ma. ²Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' ti ti tyi' tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nchcui' Pablo lo'o ycu' Ndyosi cuentya jii ngu' Filipos bi'

³Lcaa quiya' lo'o ndyi'u ti' na' jii cu'ma, li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'; ndya na' xlya'be jii ycu' Ndyosi cuentya jii lcaa ma li'. ⁴Lo'o nchcui' na' lo'o Ni cuentya jii ma, chaa ti ti' na' nchcui' na' lo'o Ni li'. ⁵Tya lo'o ndyuna ma cha' tso'o jii Cristo tya clyo, ña'a ti tsa cu' ti nxyucua ma 'na cha' chcu' na' cha' bi' lo'o xa' la ñati; ⁶bi' cha' cua jlo ti' na' juani cha' ña'a ti tya cua'ni ycu' Ndyosi cña ne' cresiya jii

ma, ña'a cuayá' nu tyu'u scua cña bi', nu lo'o tyaa Jesucristo chaca quiya', cha' la cui' ycu' Ni laca nu nguxana ngua'ni cña ne' cresiya jii ma tya clyo. ⁷Tso'o si culacua xi ti' na' jua'a cuentya jii cu'ma, xqui'ya cha' lcaa tsa ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jii cu'ma; stu'ba ti ndyaca cha' jii cu'ma lo'o na', tso'o tsa ndyu'ni Ni lo'o na cha' ndyu'ni na cña jii Jesucristo. Nguxtyucua ma jna' tsubi' lo'o nguta'a na' slo ngu' nu laca loo cha' nxacu' na' cha' jii ngu' bi'; nacui' na' jii ngu' cha' tso'o tsa laca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o na, lo'o jua'a ndacha' liñi na' jii ngu' ñi'ya laca cha' liñi bi'. Lo'o juani tya nxyucua ma 'na, masi ntsu'u na' ne' chcu' xqui'ya cha' nchcui' na' cha' jii Jesús lo'o ñati. ⁸Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ñi'ya ntsu'u tyiquee ycu' Jesucristo ña'a Ni jii lcaa cu'ma, la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jii cu'ma. ⁹Ndi'ya laca cha' nu nchcui' na' lo'o ycu' Ndyosi cuentya jii ma; ndijña na' chacuayá' jii Ni cha' ña'a ti tso'o la tyu'u tyiquee ma ña'a ma jii tya'a ñati ma, cha' jua'a taca ca cuayá' la ti' ma lcaa cha', cha' jua'a taca culacua tso'o la ti' ma;

¹⁰ndijña na' cha' lcaa tyempo taca ca'ya cha' hique mā ñi'ya nu tso'o la cha' cua'ni mā. Jua'a nga'aa tyaja'a mā cua'ni la mā cha' cuxi, nga'aa tyanu yabe' hichu' mā nu lo'o tyalaa tsā cha' caa Cristo chaca quiya'. ¹¹Quiña'a tsa cha' tso'o taca cua'ni mā lcaa su ndi'i mā chalyuu xqui'ya Jesucristo, cha' ndyu'ni Cristo cña ne' cresiya ji'i mā; bi' cha' taca cua'ni tlyu mā ji'i ycu'i Ndyosi, taca cua'ni chi' mā loo Ni.

**Sca ti cha' nti' Pablo nde chalyuu,
cha' caca yu cña ji'i Cristo**

¹²Cu'ma' ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' tso'o ti' mā cha' cua' lijya ngañi la cha' tso'o ji'i Jesús laja ngu' quichi re, xqui'ya cha' cuxi nu ndyaca 'na re. ¹³Nga'a na' ne' chcuā juani, bi' cha' jlo ti' lcaa ñati nu ndi'i ni'i tlyu ji'i gobierno re, cha' cua' ngusu'ba ngu' 'na ne' chcuā xqui'ya cha' ndya'a na' lo cña ji'i Cristo; masi lcaa sendaru nu ndi'i ca nde, masi xa' la ñati, cua' jlo ti' ngu'. ¹⁴Lo'o jua'a cua' ña'a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tsa ndu' cua' tso'o la jlyu ti' ngu' cha' ji'i nu Xu'na na juani, cua' tlyu la xi tyiquee ngu' juani; nga'aa ntsii ngu' chcu'i' ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o xa' ñati, xqui'ya cha' ná ntsii na' lo'o ntsu'u na' ne' chcuā re.

¹⁵Chañi cha' ntsu'u ñati nu nchcu'i' cha' ji'i Cristo lo'o tya'a xqui'ya cha' chii' ti nti' ñati bi', na cua' nti' tsa ñati bi' xuu' tya'a lo'o ya; pana tya ntsu'u la xi xa' la ngu' nu nchcu'i' cha' bi' xqui'ya cha' tso'o ti tyiquee ngu'. ¹⁶⁻¹⁷Ntsu'u tsa tyiquee ngu' bi' ña'a ngu' ji'i ycu'i' Ndyosi, lo'o

jua'a jlo ti' ngu' cha' cua' nda Ni cña 'na cha' xacu'i' na' cha' ji'i ñati nu xuu' tya'a lo'o na xqui'ya cha' tso'o ji'i Cristo. Nu ñati nu chii' nti' ni, si'i na tyucui tyiquee ñati bi' nchcu'i' ngu' cha' ji'i Cristo; laca cha' cua' nti' ngu' tyijiloo ngu' ji'i tya'a ngu'. Lo'o jua'a cua' nti' tsa ngu' cha' ta la ngu' cha' ti' 'na laja lo'o ndi'i na' ne' chcuā. ¹⁸Ná ndube ti' na' ñi'ya ndyu'ni ngu' bi', masi tyucui tyiquee chcu'i' ngu' cha' ji'i Cristo lo'o ñati, masi cha' cuiñi ti ntsu'u tyiquee ngu' nu lo'o nchcu'i' ngu' cha' bi'; pana tso'o tsa nti' na' si ña'a ti tya cañi la cha' ji'i Cristo bi'.

Lo'o jua'a tya caca chaa la ti' na' tyempo nde loo la. ¹⁹Ndu' ti' na' cha' yala ti caca tso'o la cha' jna' re, cha' cua' jlo ti' na' ñi'ya ndijña tsa mā ji'i ycu'i' Ndyosi cha' tyu'u na' ne' chcuā re, cha' tyu'u na' nde liya'; jlo ti' na' cha' nxyucua tsa la cui' Xtyi'i ycu'i' Jesucristo 'na. ²⁰Ndi'ya nti' na' cua'ni na': nti' tsa na' cha' ná caca tyuju'u ti' na' lo'o chcu'i' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati; masi tyempo nu lijya nde loo la, masi tyempo juani, tlyu caca tyiquee na' lo'o chcu'i' na' cha' ji'i Jesús. Jua'a nti' na' cua'ni na', cha' ña'a ti cua'ni tlyu na' ji'i Cristo, masi tya lu'ú ti na', masi cua' ngujui na'. ²¹Sca ti cha' nti' na' cua'ni na' nde chalyuu, cha' caca na' cña ji'i Cristo. Tso'o la masi cajaa na', nti' na', cha' li' taca ña'a na' ji'i ycu'i' Ni; ²²pana ná jlo ti' na' na laca nu tso'o la cha' cua'ni na', cha' ná tyiquee' tya taca cua'ni na' tya quiña'a la xi cña ji'i nu Xu'na na, si tya tyi'i la na' xi chalyuu. ²³Tyucuaa lo cha' nti' na' cha' caca 'na lacua: Nti' tsa na' cha' xtyanu na'

ji'i chalyuu re, cha' li' taca tyi'i na' lo'o Cristo, cha' bi' nu tso'o la nti' na'; ²⁴pana juani ni, ndulo la cha' ji'i cu'ma si tya tyi'i la na' xi chalyuu.

²⁵Nda ti' na' cha' jua'a caca 'na, cha' tya tyi'i la na' xi chalyuu. Li' taca xtyucua la na' ji'i lcaa cu'ma, cha' xni tso'o la ma cha' ji'i Cristo; jua'a caca chaa la ti' ma lo'o jlya tso'o ti' ma ji'i Ni. ²⁶Lo'o caa na' cha' tyi'i na' slo ma chaca quiya', li' tso'o tsa caca tyiquee ma cuentya ji'i Jesucristo xqui'ya na'.

²⁷Bi' cha' juani, cui'ya ma cuentya ni'ya nga'a cha' cua'ni ma chalyuu cuentya ji'i cha' ji'i Cristo nu cua ngusni ma. Si jua'a ndu'ni ma, li' na ndu'ni cha' masi caa na' ca quichi tyi ma, masi na caca caa na'. Na tyiquee' caja cha' 'na cha' sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' ndalo tsa tyiquee ma ji'i tya'a cusuu ma ca bi'; na tyiquee' stu'ba ti culacua ti' ma lo'o tya'a ma laja lo'o tyiquee' tsa nhcui' ma lo'o ngu' cha' xni ngu' cha' tso'o bi' ji'i Cristo. ²⁸Lo'o ndu'ni ma jua'a, li' nga'aa ntsu'u cha' cutsii ma ji'i ngu' tya'a cusuu ma, cha' taca ca cuaya' ti' ngu' cha' cua nscua cha' cuityi ycu' Ndyosi ji'i lcaa natj cuxi. Pana cu'ma ni, cua ngulaa ma ji'i nu cuxi bi'; ycu' Ndyosi ndu'ni cha' taca tyijiloo ma ji'i natj cuxi bi'. ²⁹Tso'o tsa laca cha' nda ycu' Ndyosi chacuaya' cha' ngusni ma cha' ji'i Cristo; pana cua nscua cha' caja xi cha' ti' ji'i ma, nu lo'o cua ngusni ma cha' ji'i Cristo bi'. ³⁰Stu'ba ti ndyaca cha' ji'i cu'ma lo'o na', ti' tsa cna nu cua ngujui ji'na. Pana cua na'a ma ni'ya ngua'ni na' cna tya tsubi' la, cha' lye tsa nxuu tya'a

na' lo'o nu cuxi; lo'o na'a ti taca ca cuaya' ti' ma cha' lye tsa ndyu'ni na' cna juani.

Ngua Jesús sca ngu' ti'i lo'o yaa yu chalyuu, cha' tiya' la li' tlyu tsa chacuaya' nda ycu' Ndyosi ji'i yu

2 Na tyiquee' cua nguula la ti' tyiquee ma juani, xqui'ya cha' cua ngusni ma cha' ji'i Cristo; cua tso'o la nti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni na'a Ni ji'i ma. La cui' ti cha' xqui'ya nu Xtyi'i ycu' Ndyosi stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i ma lo'o tya'a ma, jua'a lo'o ycu' Ni, na'a cuaya' nu nchca tya'na ti' ma na'a ma ji'i tya'a ma, na'a cuaya' nu tso'o ntsu'u tyiquee ma na'a ma ji'i tya'a ma. ²Bi' cha' lacua, si chañi cha' jua'a nti' ma, li' cua'ni ma cha' caca tso'o tyiquee na'; jua'a caca nu lo'o na'a na' cha' stu'ba tsa ntsu'u cha' ji'i ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma, cha' sca ti cha' nlyacua ti' ma, cha' sca ti cuaya' tso'o ti nti' ma na'a ma ji'i tya'a ma. ³Cua'ni ma cha' na' quina'a cha' tyu'u tyiquee ma lo'o cua'ni ma sca cna; si'i xcui' cha' ji'i ycu' ca ma culacua ti' ma, ni si'i na cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o tya'a ma. Tso'o la si culacua ti' ma cha' tso'o la laca nu xa' la ngu' tya'a ma, pana na' tso'o ycu' ca ma; ⁴cube la ti' ma ni'ya caca cha' ca tso'o cha' ji'i xa' la ngu' tya'a ma, si'i xcui' cha' ji'i ycu' ca ma nu nga'a cha' cube ti' ma.

⁵Tso'o si culacua ti' ma ni'ya nlyacua ti' ycu' Jesucristo. Ndi'ya ngua cha' ji'i yu: ⁶Tyucui tyempo ycu' Ndyosi tsiya' ti laca Jesucristo, na' ntsu'u tyempo nu na' laca yu

ycui' Ndyosi; pana lo'o yaa yu lo yuu chalyuu, ná ngulacua ti' Jesús cha' çalo'o yu lcaa chacuayá' jii' ycu' Ndyosi, masi ntsu'u tsa chacuayá' jii' yu slo Ni nquicha', cha' stu'ba ti ntsu'u cha' jii' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu. ⁷Pana nguxtyanu yu chacuayá' nu ntsu'u jii' yu ca slo ycu' Ndyosi Sti yu, cha' tso'o la ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu jua'a. Lo'o li' ntaja'a yu ngua yu ñati, cha' caja ñi'ya xtyucua yu ji'na; ñi'ya nçly lcaa ñati, jua'a ngula yu nde chalyuu, ñati tsiya' ti ngua yu. ⁸Ngua yu sca ñati ti'i, lo'o jua'a tso'o tsa ndaquiya' yu cña nu cua nda ycu' Ndyosi Sti yu jii' yu; ngujui yu, hasta ngujui yu lo crusi, masi jua'a ndujui ngu' jii' ngu' nu xña'a tsa nu ngua li'. ⁹Bi' cha' juani cua ndyaa lo'o Ni jii' yu cha' stu'ba ti tyi'i yu ca su tlyu la ca su ntucua ycu' Ni; juani tlyu tsa chacuayá' cua nda Ni jii' Jesús. Tyucui ña'a chalyuu nga'aa ntsu'u la xa' chacuayá' nu tlyu la, ¹⁰cha' jua'a tyu sti' lcaa na lu'ú nde loo Jesús, masi ñati, masi cui'i. Ná ntsu'u su tye cha' cua'ni chi' ngu' loo yu xqui'ya chacuayá' nu cua nda Ni jii' yu, masi nu ndi'i ca nde cua, masi nu ndi'i nde lo yuu chalyuu, masi ngu' nu cua nguatsi', lo'o jyo'o bi' cua'ni chi' ngu' loo yu. ¹¹Cuii tsa hcui' lcaa ñati cha' Jesucristo laca Xu'na lcaa ca chalyuu, jua'a tso'o tsa cua'ni tlyu ngu' jii' ycu' Ndyosi Sti na.

Ñi'ya nu ntyiji'i xee cuii nde talya, jua'a cua'ni na lo'o ndi'i na chalyuu

¹²Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, cua ndaquiya' tsa ma

jii' cha' nu nchcui' na' lcaa tsá lo'o nguti'i na' lo'o ma; ña'a ti tya ndulo tsa cha' jii' ma cha' taquiya' la ma jii' cha' nu nchcui' na', masi tyijyu' tsa nga'a na' ca su ndi'i ma juani. Ña'a ti cua'ni cña ti' ma cha' caca lyiji lcaa cha' nu ngua ti' ycu' Ndyosi cua'ni Ni ne' cresiya jii' ma lo'o ngua'ni lyaá Jesucristo jii' ma. Xti ti cha' tyu'u tyiquee ma cuentya jii' ycu' ma, pana cube la ti' ma jii' ycu' Ndyosi. ¹³Tyi'u ti' ma cha' lcaa tsá ndu'ni ycu' Ndyosi cña laja ne' cresiya jii' ma, cha' taca cua'ni ma cña jii' Ni; jua'a ndu'ni Ni cha' tyaja'a ma cua'ni ma lcaa ña'a nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma.

¹⁴Lcaa lo cña nu cua'ni ma ni, ná caca chii nti' ma ña'a ma jii' ngu' lo'o ndyu'ni ma cña bi', ná xlyú ma cha' hichu' ngu', ¹⁵cha' ná caca ñacu' ngu' cha' ntsu'u qui'ya jii' ma li', lo'o jua'a ná caja su lyiji cua'ni ma sca cha' li'. Tso'o la si caca cuayá' ti' ngu' cha' chañi cha' laca ma sñi' ycu' Ndyosi tyucui tyiquee ma, masi xcui' ndi'i ti ma chalyuu laja ñati cuxi, laja ñati nu chii nti' ngu' ña'a jii' tya'a ngu'. Xqui'ya cu'ma nga'a cha' cañi cha' jii' Jesús lcaa su ndi'i ñati bi'; ñi'ya nu ntyiji'i xee cuii nde talya, jua'a caca ma xee nde chalyuu, ¹⁶nu lo'o ta ma cha' lo'o ngu', si hcui' ma cha' tso'o jii' Cristo nu taca ta chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu'. Si jua'a cua'ni ma, tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' jii' ma lo'o tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' Cristo jii' lcaa ñati. Li' taca ca cuayá' ti' na' cha' tso'o ti ngutu'u scua cña bi' 'na, si'i na nguliji yu'u cña bi' jua'a ti. ¹⁷⁻¹⁸Jlo ti' na' cha' si'i cha' xca

ti laca nu ngua'ni mā lo'o ngusñi mā cha' jii' ycu' Ndyosi; quiña'a tsa na nguxtyanu mā, tyuu quiya' cua nda mā tyucui ña'a mā cha' caca mā cña jii' Cristo, xqui'ya cha' cua ngusñi mā cha' jii' Ni. Lo'o juani lo'o na' ni, cujuui ngu' 'na, nti' na'; chcuna' chalyuu 'na jua'a ti cuentya jii' cu'ma. Pana ná ntsii na'; masi jua'a caca 'na, chaa tsa ti' na' ndi'ii. Lo'o jua'a nti' na' cha' ca chaa ti' cu'ma, cha' stu'ba ti ca chaa ti' na' lo'o cu'ma.

Nhcui' Pablo cha' jii' Timoteo lo'o jii' Epafrodito

¹⁹Chacuayá' jii' Jesús nu Xu'na na, ná tyiquee' ta na' jii' yu Timoteo cha' tsa' yu ca su ndi'ii mā yala ti, cha' quije xi cha' 'na ñi'ya nu ndi'ii ca mā; tso'o tsa caca tyiquee na' lo'o cuna na' cha' bi'. ²⁰Sca ti yu bi' laca nu chañi cha' stu'ba ti nti' yu lo'o na', nu chañi cha' ntsu'u tyiquee yu ña'a yu jii' cu'ma; ²¹ná ndi'ii xa' la ngu' tya'a na ca nde nu ndube ti' ñi'ya ndyaca cña jii' Jesucristo ca su ndi'ii mā, xcui' na ntsu'u la tyiquee ngu' jii' cña jii' ycu' ca ngu'. ²²Lo'o cu'ma, cua jlo ti' mā cha' lubii tsa cña nu ndyu'ni yu Timoteo bi'. Stu'ba ti ndyu'ni yu cña lo'o na' ñi'ya nti' si cua laca yu sñi' na', stu'ba ti ndya'a ya nhcui' ya cha' tso'o jii' Jesús lo'o xa' ñati. ²³Lo'o tye caca cuayá' jna', li' ta na' jii' yu cha' hora ti tsa' yu ca su ndi'ii mā, ²⁴masi nda ti' na' cha' lo'o ycu' na' taca caa na' yala ti ca su ndi'ii mā chacuayá' jii' ycu' nu Xu'na na.

²⁵Lo'o jua'a ndu'ni tsa cha' caa chaca yu ca slo mā, nti' na'; Epafrodito laca yu bi'. La cui' yu

tya'a ndya'a ya cña laca yu, lo'o jua'a nguula tsa cña ngua'ni yu lo'o ya lo'o nguxacu' ya cha' jii' ngu' cuxi. La cui' yu bi' laca nu nda mā yaa ca slo na' tya tsubi' la, cha' xtyucua yu 'na lo'o na laca nu lyiji xi 'na cha' tyiji yu'u 'na chalyuu. ²⁶Tiji' tsa ti' yu jii' cu'ma, bi' cha' nti' yu caa na'a yu jii' mā chaca quiya'; ngulacua tsa ti' yu lo'o ngujui cha' jii' yu cha' cua ndyuna mā cha' quicha tsa yu. ²⁷Chañi tsa cha' quicha tsa yu nu ngua li', cua cajaa ti yu ngua; pana ycu' Ndyosi ngua'ni tya'na ti' Ni jii' yu. La cui' jua'a ngua tya'na ti' Ni ña'a Ni 'na, cha' cua laca ngujui tsa cha' xñi'ii ti' 'na ca nde; lo'o li' lye la ngua xñi'ii ti' na' si cua ngujui yu, pana ndyaca tso'o yu li'. ²⁸Bi' cha' tso'o tsa nti' na' juani si yala ti caa yu ca slo cu'ma, cha' lo'o cu'ma caca chaa tsa ti' mā, nu lo'o ña'a mā jii' yu chaca quiya'. Nga'aa culacua tsa ti' na' cuentya jii' cu'ma li'. ²⁹Caca chaa ti' mā lo'o yu lacua; tso'o tsa chcu' mā lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo mā, cha' laca yu tya'a ngusñi mā cha' jii' nu Xu'na na. Lo'o jua'a cua'ni chi mā loo cua ña'a ca ñati nu cua'ni ñi'ya nu ngua'ni yu bi'; ³⁰ná ndyutsii yu, masi cua cajaa ti yu laja lo'o nguxtyucua yu jii' ya lo'o cña jii' Cristo re tya tsubi'. Masi ná ngua caa cu'ma ca nde, pana cua nda mā jii' ycu' yu lijya yu cha' cua'ni yu la cui' cña nu ná ngua cua'ni cu'ma, nu nxyucua tsa jii' ya li'.

Ñi'ya nu chañi ca cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u ji'na cuentya jii' ycu' Ndyosi

3 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii' Jesús, juani cua nti' tsa na'

cha' ca chaa ti' mā xqui'ya ycu' nu Xu'na na. Ná ndu'ni cha' 'na, masi tya chaca quiya' chcu' na' la cui' tya'a cha' nu nguscua na' tya clyo; ná tyiquee' xtyucua na' xi ji'ī mā, si chcu' na' chaca quiya'. ²Tii ti ti' mā, cui'ya tso'o mā cuentya ji'ī nu ngu' cuxi bi', cha' ñi'ya ndu'ni xne' taja, jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Xqui'ya cha' cusu' nu jlya tsa ti' ngu' bi' ji'ī, bi' cha' ndatsaa ngu' ji'ī xa' ñati cha' xi'yu ngu' quiji ngu', masi sca cña nu cua'ni ñu'u ji'ī ngu' laca; si'ī sca cha' tso'o laca bi'. ³Pana nu na ni, chañi laca cha' ngulacua ycu' Ndyosi ji'na, masi xa' ña'a nchcu' nu ngu' bi'. Cua ndu'ni tlyu na ji'ī ycu' Ndyosi xqui'ya Xtyi' ycu' Ni; chaa tsa ti' na ndi'ī na chalyuu nu lo'o cua ngujui chalyuu ji'na xqui'ya Jesucristo, cha' nga'aa jlya ti' na ji'ī sca cha' nu ndatsaa ñati chalyuu ji'na cha' cua'ni na ji'ī. ⁴Lo'o na', jlya tsa ti' na' ji'ī nu cha' cusu' bi'. Tya tsubi' la ni, ná njyacua xa' la ñati 'na, lye la ndaquiya' na' lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'ī ngu' judío tya'a ya. ⁵Cua snu' ti tsa ntsu'u na' lo'o ngusi'yu ngu' quiji na' cha' ngulacua ngu' 'na; ngu' judío laca na' tya lo'o ngula na', tañi ngu' hebreo laca tañi na'. Jua'a la cui' tya'a ñati ji'ī ngu' Benjamín ngua ngu' cusu' 'na. Ngu' fariseo laca na', bi' cha' ndaquiya' tsa na' lcaa ca cña nu ntsu'u cha' cua'ni ya cuentya ji'ī cha' cusu' ji'ī ngu' judío; ⁶cha' jlya tsa ti' na' ji'ī nu cha' cusu' bi', bi' cha' nguxcube' tsa na' ji'ī lcaa ñati nu ngusni cha' ji'ī Jesucristo, lya' tsa ti' na' ji'ī ngu' bi'. Lo'o jua'a ná ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu' judío cuentya ji'ī cha' cusu' bi', cha' cua ndaquiya' tsa na' lcaa nu cha' cusu'

bi'; tya sa'ni cua ngua lubii cresiya jna', si chañi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'ī ycu' Ndyosi jua'a ti. ⁷Sa'ni la ngua ti' na' cha' tso'o tsa ñati laca na' xqui'ya cha' cusu' bi', pana juani nga'aa nclyacua ti' na' ji'ī cha' bi' xqui'ya Cristo. ⁸Lo'o jua'a, masi tucuna' na' lcaa cha' nu ndiya tsa ti' na' nde chalyuu, ná cube ti' na'; tlyu la tsiya' ti laca cha' tso'o nu cua ngujui 'na juani, laja lo'o ndyuloo na' ji'ī Jesucristo nu Xu'na na'. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua nguxtyanu na' ji'ī lcaa cha' cusu' bi'; nga'aa tso'o cha' cusu' bi' tsiya' ti, nti' na', hasta xcuaa na' ji'ī, nti' na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' xñi tso'o na' cha' ji'ī Cristo, ⁹cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee na' lo'o Ni. Ná ngüityi ycu' Ndyosi qui'ya 'na nu lo'o ndaquiya' tsa na' ji'ī nu cha' cusu' bi'; laca cha' cua ngüityi ycu' Ni qui'ya 'na lo'o jlya ti ti' na' ji'ī cña nu ngua'ni Cristo, tsa bi' ti cha'. Bi' cha' ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya jna'. ¹⁰Lo'o juani ni, tsa bi' ti cha' nti' na', cha' tyuloo lyiji na' ji'ī Cristo, cha' ca tii na' cha' tya ndyu'ni ycu' Ndyosi cña lo'o na' lo'o la cui' tya'a juersa nu cua ntsu'u ji'ī Ni lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Ná ndu'ni cha' masi jua'a chcube' na' ñi'ya nu cua nchcube' ycu' Jesús, masi chcuna' chalyuu 'na tsiya' ti ñi'ya lo'o cua ngujui ycu' Cristo lo crusi. ¹¹Lo'o juani ndü ti' na' cha' caja chaca chalyuu 'na tiya' la, sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye, masi cua ngujui na'.

Cua'ni cña ti' na cha' jyacua na ji'ī cha' tlyu nu caja ji'na nde loo la

¹²Ná nacui' na' cha' cua ndye ngua tso'o cresiya jna' cuentya ji'ī

ycui' Ndyosi sca ti quiya', lo'o juani nga'aa ntsu'u qui'ya 'na; ná ni na' jua'a. Na cua laca nacui Jesucristo cha' laca na' ñati jil'i ycui' Ni, bi' cha' lye tsa ndyu'ni cña ti' na' cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na. ¹³Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, cua jlo ti' na' cha' tya lyiji caca jua'a lo'o na'. Tsa bi' ti cha' ndulo tsa cuentya 'na, cha' cua'ni yala na' juani cha' jyacua na' jil'i cha' tlyu nu cua lijya nde loo la, cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na lo'o ycui' Ndyosi, masi nga'aa tyi'u ti' na' leaa ña'a cha' nu ngua 'na nu ngua tya sa'ni la. ¹⁴Bi' cha' lacua, liñi tyucuij nxñi na' cha' jyacua na' jil'i nu cha' tlyu bi', cha' bi' laca nu cua ngua'ni cho'o ycui' Ndyosi cuentya ji'na ca su ntucua ycui' Ni. Taca caja cha' bi' ji'na ca li', xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo.

¹⁵Tso'o tsa si la cui' jua'a culacua ti' ca ta'a na nu cua ngusñi tso'o na cha' jil'i Jesús; ycui' Ndyosi laca nu culu'u liñi la jil'i ma' li', si ntsu'u ngu' tya'a ma' nu nclyacua ti' xi xa' la cha'. ¹⁶Tso'o lacua, tya cua'ni la na la cui' tya'a cha', ñi'ya nu ngua cuayá' tso'o ti' na tya clyo.

¹⁷Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, tso'o si cua'ni ma' tsa ña'a cha' nu cua na'a ma' 'na cha' ndu'ni na'. La cui' jua'a cui'ya tso'o ma' cuentya ñi'ya nu ndyu'ni xa' la ngu' tya'a na, nu ndu'ni ñi'ya nu ndu'ni ti cuare, cha' jua'a cua'ni ma'. ¹⁸Cua tyuu tsa quiya' cua nda ya la cui' cha' re lo'o cu'ma, lo'o juani hcui' na' chaca quiya' lo'o ma', masi xñi'i tsa ti' na' hcui' na' ndi'ya: Ntsu'u tsa ngu' tya'a cusuu Cristo, masi cua ngujuui yu lo crusi

cuentya jil'i ngu'; tya'a cusuu Cristo laca ngu' bi', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ngu' leaa se'i su ndya'a ngu'. ¹⁹Nga'a cha' tya'a ngu' bi' ca chalyuu talya nu lo'o cajaa ngu', xqui'ya cha' sca ndyosi cuiñi ntsu'u jil'i ngu' bi'; cua ña'a ca na nu ndacui tsa ti' ngu' jil'i cha' caja jil'i ngu' nde chalyuu, bi' laca ndyosi jil'i ngu' bi'. Lo'o jua'a tyixi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', masi nga'a cha' ca tyuju'u tsa ti' ngu'; xcui' ntsu'u tyiquee ngu' jil'i cua ña'a ca na nu ntsu'u nde chalyuu. ²⁰Pana nu na ni, ca su ntucua ycui' Ndyosi tsiya' ti, ca ndacua ntsu'u quichi' tyi na nu chañi ca. Lo'o juani chaa tsa ti' na ntajatya na jil'i Jesucristo nu Xu'na na, ni jacua' tyu'u Ni nde cua su ntsu'u quichi' nu ca tyi na, cha' caqui'ya Ni ji'na nde chalyuu, cha' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'na. ²¹Xcutsa'a Ni jil'i tyucui ña'a na li', cha' caca na ñi'ya laca ycui' Ni. Quicha ti ti' tyucui ña'a na juani, pana ycui' Ndyosi ni, tso'o tsa ña'a tyucui ña'a Ni; la cui' jua'a caca tyucui ña'a na nde loo la li'. Taca jil'i Ni culo Ni cña jil'i leaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a taca jil'i Ni xcutsa'a Ni jil'i tyucui ña'a na tsiya' ti.

Lcaa tsá caca chaa ti' na
xqui'ya ycui' nu Xu'na na

4 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, tyaca'a tsa cu'ma 'na; ñati nu cua nda ycui' Ndyosi jna' laca cu'ma, xqui'ya cha' ndyu'ni na' cña jil'i Ni. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' xqui'ya cu'ma, lo'o jua'a xñi'i xi ti' na' lo'o ná ndi'i na' ca slo cu'ma. Nga'a cha' cua'ni ma' cha' tyanu tso'o cha' jil'i ycui' nu Xu'na na ne' cresiya jil'i ma'.

²Lo'o cu'ma ma' Evodia lo'o ma' Síntique ni, cui'ya ma cha' clyu ti' 'na, cua'ni ma cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee ma lo'o tya'a ma. Ngu' tya'a na laca ma xqui'ya nu Xu'na na, bi' cha' cua'ni ma cha' cati cha' cusuu nu ntsu'u jii ma lo'o tya'a ma. ³Lo'o nu'u nu tso'o tsa tya'a ndya'a na cña, cua nti' na' cha' xtyucua nu'u jii tyucuaa ma' cusu' bi', cha' taca ca tso'o tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Tyucuaa ma' cusu' bi' cua ngua'ni tsa ngu' cña cha' cañi la cha' tso'o jii Jesús nquicha'; stu'ba ti ngua'ni ngu' bi' cña lo'o na, lo'o Clemente, lo'o xa' la ngu' tya'a ndya'a ya cña. Cua nscua xtañi lcaa ngu' bi' lo quityi jii ycuu' Ndyosi, nu nscua xtañi ñati nu caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii.

⁴Nti' na' cha' lcaa tsa caca chaa ti' ma xqui'ya ycuu' nu Xu'na na; masi tucua quiya' hcui' na' cha' bi' lo'o ma; Nti' na' cha' caca chaa ti' ma.

⁵Xcui' cua'ni tya'na tsa ti' ma lo'o lcaa ñati, cha' ca cuayá' ti' ñati cha' jua'a ndu'ni ma. Cua ngulala ti caa ycuu' nu Xu'na na chaca quiya'.

⁶Ni sca cha' ná culacua tsa ti' ma jii, pana jña ma cha' jii ycuu' Ndyosi cuentya jii cua ña'a ca cha' nu tyacua xi jii ma. Lo'o jua'a ta ma xlya'be jii ycuu' Ndyosi cha' jua'a ndyaca cha' jii ma, nu lo'o hcui' ma lo'o ycuu' Ni. ⁷Lo'o li' cua'ni Ni cha' ti ti tyii tyiquee ma, masi ná caca cuayá' ti' ñati chalyuu ni cha' laca ma jua'a. Nga'aa ca'ya cha' cuxi hique ma li', nga'aa caca cuxi cresiya jii ma li', xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' jii ma lo'o Jesucristo.

Tyu'u tyiquee na jii cua ña'a ca cha' nu tso'o laca

⁸Cu'ma tya'a ngusni na cha' jii Cristo, ndi'ya ti culacua ti' ma

tyucui tyempo nu ndi'i ma chalyuu: Cua ña'a ca cha' nu chañi tsa cha' jua'a laca, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee ma jii; jua'a lcaa cha' nu cua'ni chi ngu' loo, lcaa cha' nu liñi ca, lcaa cha' su lubii ntsu'u tyiquee na, lcaa cha' nu tso'o tsa ña'a, lcaa cha' nu tso'o tsa nti' ngu' ña'a ngu' jii, masi lcaa cha' tso'o bi', nu jua'a tso'o tsa nchcui' ngu' jii, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee ma jii. ⁹Cua'ni ma cha' tyi'u ti' ma jii lcaa cha' nu cua ngua tsa'a ma 'na, masi sca cha' nu cua ndyuna ma tya lo'o nda na' cha' lo'o ma, masi sca cha' nu cua na'a ma cha' ndyu'ni na'; bi' laca cha' nu nga'a cha' cua'ni ma, lo'o li' cua'ni ycuu' Ndyosi cha' ti ti tyii tyiquee ma.

**Tso'o tsa ntsu'u tyiquee
Pablo cha' cua yaa lo'o ngu'
msta cha' xtyucua jii**

¹⁰Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' lo'o na'a na' cha' cua ndyalaa msta nu nda cu'ma lijya slo na'. Tso'o nti' na' cha' cua ndyi'u ti' ma 'na chaca quiya', lo'o jua'a tso'o tsa nti' na' cha' cua nda ma msta bi' 'na xqui'ya ycuu' nu Xu'na na. Jlo ti' na' cha' si'i na ngujyaa ti' ma 'na, laca cha' nga'aa ngujui ñi'ya nu xtyucua ma 'na tya tsubi' la. ¹¹Ná nacui' na' cha' lyiji tsa cha' tso'o 'na, cha' tso'o tsa ndyaala' ti' na' lo'o na laca nu ndyiji ti xi 'na. ¹²Ntsu'u quiya' lyiji tsa cha' 'na, lo'o jua'a ntsu'u quiya' quiña'a tsa cha' tso'o ndyiji 'na; jua'a ti ngui'i na', cha' cua ngui'i na' cha' tyaala' ti' na' lcaa su tya'a na' lo cña re. Ná ndu'ni cha' masi tso'o tsa ndyiji na cacu, masi ntyute' ti na'; masi quiña'a tsa na

ntsu'u 'na, masi xti ti cha', ná ndulo cha' bi' 'na. ¹³Cua nda ycuí' Cristo juersa 'na cha' talo na' jilí' cua ña'a ca cha', na laca nu tyacua ti xi 'na. ¹⁴Masi jua'a, tso'o tsa nti' na' cha' cua ngxutyucua mā 'na laja lo'o ndyacua cha' cuxi 'na ca nde.

¹⁵Cu'mā ngu' Filipos, cua jlo ti' mā ñi'ya ngua lo'o ngutu'u na' nde loyuu su cuentya Macedonia, ndya'a na' nchcui' na' cha' jilí' Jesús lo'o ngu' bi'; li' sca ti taju cu'mā nu ndyu'ni tlyu mā jilí' ycuí' Ndyosi ca jua, cua ndya mā msta cha' caca sca xlya'be 'na, xqui'ya cha' tso'o tsa ngua tsa'a mā cha' jilí' Jesús laja lo'o nguti'lí' na' lo'o mā. ¹⁶Lo'o jua'a tyuu quiya' cua nda mā sca xlya'be 'na nu lo'o nguliji xi cha' tyiji yu'u 'na ca quichí' Tesalónica. ¹⁷Ni si'i cha' caja sca cha' xlya'be ti 'na nclyacua ti' na', tso'o la nti' na' si tyanu tso'o cha' jilí' ycuí' Ndyosi ne' cresiya jilí' mā. ¹⁸Ndi'ya xacuí' na' cha' jilí' mā juani: Cua quiña'a tsa na nda mā 'na, bi' cha' cua nti' tsa na' tya na' tsa xlya'be jilí' mā; nga'aa ntsu'u chaca na nu lyiji 'na tsiya' ti juani, tya lo'o yaa yu Epafrodito, yalo'o yu lcaa cha' tso'o nu cua nda mā

'na. Ñi'ya laca sca msta nu ndiya tsa ti' ycuí' Ndyosi jilí', cha' tyixi tsa xtyi'li nda bi' nu ndacui lcaa ti se'i, jua'a laca cha' tso'o nu nda mā 'na cuentya jilí' ycuí' Ndyosi. ¹⁹Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jilí' ycuí' Ni, bi' cha' ta Ni lcaa na nu lyiji cha' tyiji yu'u jilí' mā chalyuu; cua jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni ycuí' nu Xu'na na' lo'o ñati' xqui'ya Jesucristo. ²⁰Tso'o si tyucui tyempo cua'ni tlyu na jilí' ycuí' Ndyosi Sti na lacua. Jua'a caca tu'ni.

Ngusalya' yu lo'o ngu'

²¹Chacuayá' jilí' Jesucristo nda na' xlyo ni'lí' jilí' lcaa tya'a mā, ñati' jilí' ycuí' Ndyosi cajua; la cui' jua'a nti' lcaa ngu' tya'a ndya'a ya ca nde. ²²Lo'o lcaa ngu' nu ngusñi cha' jilí' ycuí' Ndyosi ca quichí' re, jua'a ngu' nu ndi'i' ndyu'ni cña ca ni'i' tlyu cuentya jilí' nu xu'na tlyu nu laca emperador, cua nti' tsa ngu' chcuicha' ngu' jilí' mā.

²³Cua nti' tsa na' cha' ña'a ti tya cua'ni la Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o mā tyucui tyempo nu lijya nde loo la. Jua'a caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Colosas

---

1 Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ycui' Ndyosi ngulo cña 'na, bi' cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la. Stu'ba ti ndi'i na' ca nde lo'o yu Timoteo ty'a'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. ²Nda na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma ca quichi Colosas jua, cu'ma ngu' nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi, cu'ma nu laca ma ngu' ty'a'a na xqui'ya cha' cua ngusñi tso'o ma cha' ji'i Cristo.

Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma, ca su ndi'i ma ca jua.

Nhcui' Pablo lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i ngu' bi'

³Nu lo'o nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na cuentya ji'i cu'ma, lu'ba ti ndya ya xlya'be ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya cu'ma.

⁴Cua ngujui cha' ji'i ya cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a nacui' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i lcaa ngu' ty'a'a ngusñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi.

⁵Tya clyo lo'o ndyuna ma cha' tso'o bi', cha' nu nchcui' ji'i ycui' Ndyosi nu chañi ca, li' ngua cuayá' ti' ma cha' ty'a ntsu'u chaca cha' nu cua tlyu la nu nga'a cha' tyacua ji'na tyempo nde loo la lo'o tyalaa na ca su ntucua ycui' Ndyosi. Ca bi' ntsu'u co'o cha' bi' cuentya ji'i ma; bi' laca cha' nu tyacua ji'i ma ca tiya' la xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Cristo, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la ty'a'a ñati ma. ⁶Cua lijya ngañi la cha' tso'o ji'i Jesús bi' tyucui' ña'a chalyuu, lo'o jua'a lijya ndyaca tso'o la cresiya ji'i ñati macala su nduna ngu' cha' bi'. La cui' jua'a ndyaca ty'a lo'o ndyuna ma cha' bi' ty'a clyo; ty'a li' cua ndyuna ma cha' ndu'ni tsa ycui' Ndyosi cha' xlya'be lo'o ñati, li' ngua cuayá' ti' ma cha' chañi tsa laca cha' bi'. ⁷Cua ngujui cha' bi' ji'i ma lo'o ngulu'u yu Epafras ji'i ma; tso'o tsa ty'a'a ndya'a ya cña laca yu bi'. Jlo ti' ya cha' tso'o tsa nchcui' yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu' lcaa su ndya'a yu cuentya ji'i ya. ⁸La cui' yu bi' laca nu nacui' ji'i ya cha' ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la ñati.

⁹Bi' cha' juani lu'ba ti nechui' ya lo'o ycai' Ndyosi cuentya ji'i cu'ma; tya lo'o ngujui cha' ji'i ya cha' cua ngusni ma cha' bi', ndijna ya cha' ji'i ycai' Ndyosi cha' ta Ni chacuaya' cha' caca cuaya' lyiji ti' ma leaa cha' ni'ya nu nti' Ni cha' cua'ni ma, cha' jua'a taca culacua tso'o ti' ma, taca ca'ya cha' tso'o hique ma xqui'ya Xtyi'i ycai' Ndyosi li'. ¹⁰Lo'o li' leaa tsa lo'o ndya'a ma chalyuu taca cua'ni ma cna, cua na'a ca cna nu nti' ycai' Ndyosi cha' cua'ni ma; taca cua'ni ma leaa lo cna tso'o cuentya ji'i ycai' Ndyosi li', lo'o jua'a taca ca cuaya' la ti' ma ni'ya ndyu'u leaa cha' ji'i Ni. ¹¹Nguula tsa cna ndu'ni ycai' Ndyosi ca su tlyu ca su ntucua ycai' Ni; bi' cha' cua ndijna na' ji'i Ni cha' ta Ni la cui' juersa bi' ji'i ma, cha' caca tso'o ti tyiquee ma talo ma ji'i cua na'a ca cha' cuxi nu tyacua ji'i ma. ¹²Lo'o jua'a tya ma xlya'be ji'i ycai' Ndyosi Sti ma nu cua nda chacuaya' cha' tyacua cha' tso'o ji'i ma, la cui' ti cha' nu cua nchco'o Ni cha' tyacua ji'i nat'i ji'i ycai' Ni, nu lo'o tyalaa ngu' ca su xee tsa ca su ntucua ycai' Ni. ¹³Na cua ngua'ni lya'a Ni ji'na, cua ngua'ni tye Ni ji'i chalyuu talya su nguta'a na, lo'o jua'a cua ngulu'u Ni chaca tyucui ji'na nu tsa ca chalyuu tso'o su laca Cristo loo ji'na. Sni' ycai' Ndyosi laca Cristo, lo'o jua'a tyaca'a tsa yu ji'i ycai' Ni; ¹⁴xqui'ya Cristo cua ngula'a na ji'i nu cuxi, xqui'ya Cristo cua ngui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o Ni.

**Cua nguaala' cha' ji'i ycai'
Ndyosi lo'o nat'i chalyuu**

¹⁵Na nchca na'a na ji'i ycai' Ndyosi tsiya' ti; pana nu lo'o yaa Cristo Sni' ycai' Ni chalyuu, li'

ngujui ni'ya nu na'a na ji'i ycai' Ni. La cui' yu bi' laca nu nguti'i tya clyo la lo'o ycai' Ndyosi, la cui' jua'a laca yu loo ji'i leaa lo na nu nguiina Ni chalyuu. ¹⁶Stu'ba ti ndu yu bi' lo'o ycai' Ndyosi Sti yu lo'o ntucua quiya' ndya' chalyuu, masi lo'o ndya' tyucui na'a nde cua, masi lo'o ndya' tyucui na'a nde lo yuu. Cua nguiina Ni leaa na nu nchca na'a na ji'i nde lo yuu chalyuu; lo'o jua'a cua nguiina Ni leaa na nu na nchca na'a na ji'i, ni'ya nti' leaa cui' nu laca loo nde cua; jua'a cua nguiina Ni leaa lo xu'na nu culo cna ji'i ngu', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cua. Stu'ba ti ndu Cristo lo'o ycai' Ndyosi Sti yu nu lo'o nguiina Ni tyucui na'a chalyuu; la cui' jua'a xqui'ya yu bi', bi' cha' ndya' leaa lo na. ¹⁷Cua laca ntucua yu bi' lo'o tya lyiji tya' chalyuu, lo'o jua'a leaa tsa ndu'ni yu cna cha' tyi'i tso'o ti leaa na nu ntsu'u lo yuu chalyuu. ¹⁸Ycai' yu laca yu loo ji'i leaa taju nat'i nu ndyu'ni tlyu ji'i ycai' Ndyosi tsa tlyu ti, ycai' laca nu nda chalyuu ji'i ngu' bi'. Tya clyo la cua ndyu'u ycai' yu chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, cha' li' taca ji'i yu tyucua yu ca su laca yu loo ji'i leaa lo cha'. ¹⁹Cua nacui ycai' Ndyosi cha' caca Sni' Ni ni'ya laca ycai' Ni tsiya' ti, ²⁰cha' jua'a ngua ti' Ni cua'ni Ni, cha' chaca quiya' caca Ni loo ji'i tyucui na'a chalyuu xqui'ya yu bi'. Cua nguaala' cha' ji'i ycai' Ndyosi lo'o nat'i chalyuu lo'o ngujui Cristo lo crusi xqui'ya na; jua'a ngua'ni yu cha' xa' caca tyucui na'a chalyuu cuentya ji'i ycai' Ndyosi chaca quiya', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cua.

²¹Nu ngua cua tsubi' la, tyijyu' tsa nguta'a mā jil'i ycu'i' Ndyosi; tya'a cusuu mā jil'i ycu'i' Ndyosi ngua mā tyempo bi' xqui'ya cha' cuxi nu cua ngulacua ti' mā, xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni mā. Pana juani cua ngua'ni Ni cha' taca cati' qui'ya nu ntsu'u jil'i mā lo'o ycu'i' Ni, ²²xqui'ya cha' tyucui' ña'a ycu'i' Cristo Sñi' Ni, nchcubē' tsa yu lo'o ndyujui' ngu' jil'i lo crusi. Jua'a ngua'ni Ni tya li' cha' taca caca mā ñati' jil'i ycu'i' Ni, ñati' nu nga'aa ntsu'u yabē' hichu' mā tsiya' ti, cha' nga'aa caca sta ngu' qui'ya jil'i mā lo'o Ni, nu lo'o caa Ni caqui'ya Ni jil'na cha' tsalo'o Ni jil'na ca su ntucua Ni. ²³Pana juani ña'a ti ndulo tsa cha' jil'i mā cha' tyanu tachaa la cha' jil'i Cristo ne' cresiya jil'i mā, cha' ycu'i' yu bi' laca suu leaa cha' bi'. Ná ta mā chacuayá' cha' cñilo'o ngu' jil'i mā, cha' si jua'a, nga'aa culacua ti' mā jil'i cha' tso'o nu tyacua jil'i mā nde loo la, la cui' cha' nu cua ndyuna mā jil'i tya clyo. Xqui'ya cha' tso'o jil'i Cristo bi', bi' cha' ndya'a ngu' tyucui' ña'a chalyuu nchcui' ngu' cha' bi' lo'o ñati'. Lo'o jua'a na', Pablo, ndya'a tsa na' lo cña bi'.

**Ndyu'ni Pablo cña cuentya
jil'i ñati' nu ngusñi cha' jil'i
ycu'i' Ni ca leaa quichi'**

²⁴Tso'o nti' na' masi cua ngujui xi cha' ti'í 'na cuentya jil'i cu'ma; tso'o nti' na' cha' cuentya jil'i ca ta'a taju ñati' nu ngusñi cha' jil'i Cristo leaa quichi', bi' cha' ndyacua cha' ti'í bi' 'na. Nchcubē' tsa Cristo nde chalyuu xqui'ya na, cha' laca na ñati' jil'i ycu'i' yu; jua'a ndyacua cha' ti'í 'na, cha' cua lijya caca stu'ba la

cha' jil'na lo'o ycu'i' Cristo lo'o cha' ti'í nu ndyaca jil'na nde chalyuu cha' ngusñi na cha' jil'i Cristo. ²⁵Ycu'i' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na, cha' caca na' cña jil'i ca ta'a ñati' nu ngusñi cha' jil'i Ni leaa quichi', cha' nguula la caca tyiquee mā. Nga'a cha' ña'a ti tya ta la na' cha' jil'i Cristo lo'o xa' ñati' ña'a cuayá' nu tye cuna ngu' cha' bi'. ²⁶Tyucui tyempo nu ngua sa'ni la, ná ngujui ñi'ya nu caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; cua ntsu'u yacu' ti cha'. Pana juani cua ngulu'u ycu'i' Ndyosi cha' bi' jil'i leaa ñati' nu ntsu'u cuentya jil'i Ni. ²⁷Sca cha' tlyu nu tso'o tsa laca cha' bi', sca cha' nu caja jil'i leaa lo ñati' chalyuu laca cha' jil'i ycu'i' Ndyosi bi'; pana ná ngujui chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ñati' jil'i ycu'i' Ndyosi cha' bi' nu ngua cua sa'ni la. Ndi'ya ndyu'u cha' bi', cha' nu bilya cuna ngu': Taca tyi'i Cristo lo'o na nde chalyuu, masi juani ti; lo'o jua'a tiya' la li' taca tyu'u cha' jil'na lo'o ycu'i' Ndyosi ca su tlyu su xee tsa ca su ntucua ycu'i' Ni.

²⁸Bi' cha' lye tsa nchcui' ya cha' jil'i Cristo lo'o leaa ñati'; tso'o ti, qui' ti nclyu'u ya cha' bi' jil'i ngu', ndacane ya jil'i ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi. Cua nti' tsa ya cha' tso'o tsa caca tyucui' ti' tyiquee scaa ngu' cuentya jil'i Cristo nu lo'o tyalaa ngu' ca slo ycu'i' Ni. ²⁹Bi' cha' lye tsa ndyu'ni na' cña cuentya jil'i cha' bi'; nguula tsa cña ndyu'ni na', lo'o jua'a tlyu tsa juersa nda ycu'i' Cristo 'na cha' tyu'ú ne' cresiya 'na, cha' talo na' cua'ni na' cña bi'.

2 Ta na' sca cha' lo'o mā, cha' caca cuayá' ti' mā cha' lye tsa ngua'ni na' cña cuentya jil'i mā, lo'o

jua'a cuentya ji'i ngu' quichi Laodicea, lo'o jua'a cuentya ji'i tyuu tya'a ngu', masi tya lyiji tyuloo ngu' 'na. ²Jua'a ndyu'ni na' cña, cha' caca tyucui ti' tyiquee ngu', cha' stu'ba ti caca tyiquee ngu' lo'o xa' la tya'a ngu'. Nga'aa cutsij ngu' nu lo'o chcu' ngu' cha' ji'i Cristo li', xqui'ya cha' tso'o tsa nchca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' bi'. Jua'a li' quijeloo cha' ji'i ngu', cha' ycu' Cristo laca cha' bi', la cui' cha' ji'i ycu' Ndyosi nu bilya caca cuayá' ti' ngu' ji'i cua sa'ni la. ³Xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo, bi' cha' taca quijeloo cha' ji'na macala su ntucua quiya' lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi, masi lcaa cha' nu nda'ya hique Ni cha' cua'ni Ni nde chalyuu. ⁴Cua nti' tsa na' cha' ná tucui cñilo'o ji'i mā, masi nti' mā cha' tso'o tsa nchcu' ngu' bi'; bi' cha' laca nchcu' na' lo'o cu'mā jua'a. ⁵Masi juani ti ná ndi'i na' ca su ndi'i mā, pana lu'ba ti ndyi'u ti' na' ji'i cu'mā. Tso'o tsa nti' na' lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' ji'i Cristo. Lo'o jua'a tso'o tsa nti' na' cha' tso'o ti ndi'i mā lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi mā cha' ji'i ycu' Ndyosi.

⁶Na cua ngüiñi ti' mā lo'o Jesucristo cha' caca Ni nu Xu'na mā, bi' cha' cui'ya mā cuentya cha' stu'ba ti caca tyiquee mā lo'o Ni lcaa tsā lo'o tyi'i mā chalyuu. ⁷Jua'a xñi tso'o mā cha' ji'i Jesús, cha' ca cuayá' ti' mā lcaa cha' nu laca suu cha' bi'; cha' nu Jesús ni, bi' laca suu lcaa cha' nu cua ngusñi na, la cui' ti cha' nu cua ngulu'u ngu' ji'i mā tya tsubi' la. Lo'o jua'a lcaa tsā tya mā xlya'be ji'i nu Cristo bi' li'.

Xqui'ya Cristo cua ngulacua ngu'

⁸Cui'ya tso'o mā cuentya lacua, cha' ná tucui taca cñilo'o ji'i mā

lo'o cua ña'a ca cha' cuiñi nu chcu' ngu' lo'o mā, masi tajua' tsa chcu' ngu' bi'. Si'i ycu' Cristo nu ntucua quiya' cha' ji'i ngu' lo'o nchcu' ngu' jua'a; bi' laca cña cua ti, bi' laca cha' cuiñi nu nchcu' ñati chalyuu ti, masi nchcu' ngu' cha' ji'i sca jo'ó, masi nchcu' ngu' cha' ji'i sca cui'i nu ntsu'u nde chalyuu ti.

⁹Pana nu Cristo bi' ni, ñi'ya laca tyucui ña'a ycu' Ndyosi, jua'a laca yu lo'o yaa yu nde chalyuu. ¹⁰Ycu' Cristo laca loo ji'i lcaa nu laca xu'na na, jua'a ji'i lcaa cui'i nu laca loo; lo'o cu'mā ni, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' ji'i mā lo'o Cristo, bi' cha' cua ngua tyucui ti' tyiquee mā, cua ngujui tyucui chalyuu ji'i mā. ¹¹La cui' jua'a xqui'ya Cristo cua ngulacua Ni ji'i mā; ni si'i na ngusi'yu lo quiji mā lo'o ngulacua mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o sñi' ngu', ycu' Cristo ngulacua ji'i mā lo'o cua ngua'ni lyaá Ni ji'i mā ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i mā nde chalyuu. ¹²Lo'o cua ntyucuatya mā ni, ñi'ya laca si cua nguatsi' mā ne' cuaá lo'o Cristo, jua'a laca mā lo'o Cristo; lo'o li' ñi'ya si cua ndyu'ú mā stu'ba ti lo'o Cristo chaca quiya', jua'a laca cha' bi' li'. Ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyu'ú mā, xqui'ya cha' ntsu'u cha' ji'i mā lo'o Ni. ¹³Ñi'ya laca si cua ngujui mā, jua'a ngua cu'mā, xqui'ya cha' cua ntsu'u tsa qui'ya ji'i mā lo'o ycu' Ndyosi. Lo'o jua'a ná ngujui ñi'ya nu culacua ycu' Ndyosi ji'i mā li', xqui'ya cha' ná ntsu'u cha' ji'i mā tsiya' ti lo'o Ni nu ngua tyempo bi'. Pana juani cua ngua'ni Ni cha' tyu'ú mā chaca quiya' ñi'ya nu ndyu'ú ycu' Cristo. Cua ngüi'ya Ni

cha' clyu ti' ji'na ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o Ni. ¹⁴Cua ngua'ni tye Ni cha' ji'i quityi bi' su nscua lcaa cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Na cua ndyanu yabe' chu' na xqui'ya quityi bi'; pana tya lo'o ngujui'i ca'a ngu' ji'i Cristo lo crusi, tya li' cua ngüityi Ni qui'ya bi' ji'na tsiya' ti. ¹⁵La cui' ti lo crusi bi' cua ntijiloo Cristo ji'i lcaa nu laca xu'na na, jua'a ji'i lcaa cui'i nu laca loo ji'na. Lo'o ngua'ni chi' Ni loo Cristo xqui'ya cha' cua ntijiloo yu ji'i lcaa xu'na na bi', li' ndyalo'o Cristo ji'i xu'na bi' laja ñati nu lijya qui'i ti, cha' ña'a cui'ya lcaa ñati cha' cua ntijiloo Cristo ji'i lcaa xu'na bi'.

Tso'o tsa laca cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'u ca slo ycu'i Ndyosi

¹⁶Nga'aa ta mā chacuayá' cha' culo xa' ñati cña ji'i mā lacua, na laca nu cacu mā, na laca nu co'o mā cha' cua'ni tacati mā lo'o ycu'i Ndyosi. La cui' jua'a ná tso'o laca si ñacui ngu' ji'i mā ni tsá laca nu cua'ni mā ta'a; masi ta'a lo'o ndi'i cña' na nu ndacui snu' tsá ti, masi ta'a lo'o cuañi' co', masi chaca ta'a nu ndu'ni ngu' nu ndacui yija ti, ná ntsu'u cha' cua'a jyaca mā ji'i ngu' bi' tsiya' ti, nti' na'. ¹⁷Sa'ni la xcui' ntsu'u ta'a bi' nde chalyuu, cha' taca ca cuayá' ti' ngu' scaa cha' nu ngua ti' ycu'i Ndyosi chcu'i lo'o ngu' nu ngua tya li'; pana juani ni, cua ñaa ycu'i Cristo chalyuu, bi' cha' nga'aa nti' na cha' cusu' bi'. Cua na'a na ji'i ycu'i Cristo, bi' laca nu chañi ca. ¹⁸Ná cube ti' mā ji'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni tyucuaa ti' lo'o mā, ngu' nu tacati la ndu'ni ycu'i ngu',

nti' ngu', cha' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i sca xa' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi ca nde cua; si'i ji'i ycu'i Ndyosi ndyu'ni tlyu ngu' bi'. Ñati nu ndu'ni jua'a ni, nti' ngu' cha' xa' la cha' ji'i ycu'i Ndyosi cua ngulu'uloo ji'i ngu'. Lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu', masi ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' jua'a, cha' ña'a ti tya ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi'; ¹⁹nga'aa ndaquiya' ngu' bi' ji'i Cristo nu laca loo la ji'na. Cristo laca loo ji'i lcaa taju ñati nu ndu'ni tlyu ji'i ycu'i Ndyosi tsa tlyu ti; bi' cha' tso'o tsa stu'ba cha' ji'na lo'o xa' la tya'a ñati na, bi' cha' tso'o la ndyanu tachaa cha' ji'na lo'o Ni, cha' quiña'a la cña ndyu'ni Cristo ne' cresiya ji'i ñati ji'i Ni, tsa ña'a nu nti' ycu'i Ndyosi cha' caca.

²⁰Pana cu'mā ni, cua nguxtyanu mā ji'i xa' la jo'ó nu ngua xu'na mā cua tsubi' la, cua nguxtyanu mā ji'i lcaa cha' nu jlya tsa ti' ñati chalyuu ji'i. Tya lo'o ngujuii Cristo lo crusi cha' cua'ni tye ji'i cha' bi', tya li' cua nguxtyanu mā ji'i cha' bi'. Nga'aa nti' cha' tya cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni xa' la ñati chalyuu; nga'aa nti' cha' taquiya' mā ji'i lcaa xa' la cña nu nelyo ngu' ji'i mā, ²¹nu lo'o ñacui ngu' ndi'ya: “Tacati tsa nu cua. Ná cala' mā ji'i, ná cacu mā ji'i”, nacui ngu'. ²²Lcaa na bi' ni, na culiji ti laca na bi'; ya' nu cua nguliji bi', nga'aa ña'a na ji'i li'. Nu lo'o nchcu'i ngu' jua'a, sca cña nu ndyu'ni ñati chalyuu ti laca bi'. ²³Chañi laca cha' tso'o tsa ndyu'u cha' bi' ngua ti' na nquicha', ndatsaa tsa cha' bi' ji'na cha' cua'ni tlyu na ji'i jo'ó bi'; lo'o jua'a bi' laca nu ndu'ni tsa cha' caca tacati na,

cha' xcube' na jil'i tyucui ña'a na. Jua'a ndu'ni cha' bi' tu'ni; pana si'i jua'a nga'a cha' caca, nu cati cha' cua'ni na cha' cuxi nu tiji' tsa ti' na jil'i.

3 Pana cu'ma ni, cua ngujui chaca chalyuu cucui jil'i ma xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' jil'i ma lo'o Cristo; bi' cha' lacua, xcui' na tyu'u tyiquee ma jil'i cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'u jil'i Cristo lijya, cha' ntucua Cristo nde la'a tsu' cui' su tlyu su ntucua ycui' Ndyosi. ²Cua'ni cha' tyanu tachaa cha' bi' tyiquee ma, nga'aa tyaala' ti' ma lo'o cua ña'a ca cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ³Nu juani ni, nga'aa ntsu'u cha' jil'i ma lo'o cha' cuxi nu ndyaca nde chalyuu; cua ndyanu tso'o cha' jil'i ma lo'o ycui' Ndyosi xqui'ya Cristo. ⁴Nu chaca chalyuu cucui nu ngujui jil'i ma xqui'ya Cristo, bi' laca cha' nu ndulo la cha' jil'i ma juani. Stu'ba ti tyatu na lo'o Cristo tsa bi', nu lo'o tyu'u tucua yu lijya yu chaca quiya; li' taca caca stu'ba cha' jil'i ma lo'o nu Cristo bi' ca su caca tlyu la ycui' yu, ca su ntucua ycui' Ndyosi.

**Cua nguxtyanu ngu' chalyuu
cusu' jil'i ngu' cha' jua'a ngujui
chaca chalyuu cucui jil'i ngu'**

⁵Cua'ni tye ma lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma jil'i lacua: nga'aa cua'ni cuxi ma lo'o clyo'o xa' ñati, nga'aa cua'ni ma cha' suba' lo'o tya'a ñati ma, nga'aa tyacui' ti' ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma, cua'ni tye ma jil'i lcaa lo cha' cuxi nu ndijna tsa ti' tyiquee ma cha' cua'ni ma jil'i, nga'aa tyacui' ti' ma jil'i scaa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu. Sca na nu ndacui' ti'

na jil'i ni, stu'ba ti cuxi laca cha' bi' ñi'ya nti' si cua'ni tlyu na jil'i sca lcui jo'ó ti; ⁶nchca ñasi' tsa ycui' Ndyosi lo'o ñati nu ndu'ni cha' cuxi jua'a. ⁷La cui' tya'a cha' cuxi bi' cua ngua'ni ma lcaa su ndya'a ma nu ngua cua tsubi' la, ⁸pana juani nga'a cha' xtyanu ma jil'i lcaa cha' cuxi bi'; masi nchca ñasi' tsa ma cua sa'ni la, masi lu'ba ti nxu'ba ñasi' ma jil'i ycui' ca ma tya li', masi liye' ti' ma jil'i tya'a ñati ma tya tsubi' la, pana nga'aa cua'ni ma jua'a juani. La cui' jua'a nga'aa chcui' ma cuentyu jil'i tya'a ñati ma, nga'aa chcui' suba' ma lo'o ngu', ⁹nga'aa ta ma cha' cui'ni lo'o tya'a ma; na cua nguxtyanu ma jil'i chalyuu cusu' jil'i ma, jua'a cua nguxtyanu ma jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma tya tsubi' la, ¹⁰cha' juani cua ngujui chaca chalyuu cucui jil'i ma. Chaca lo ñati cua laca ma juani; cua nguxcutsa'a ycui' Ndyosi lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma juani, cha' jua'a caca ma ñi'ya nu laca ycui' Ni, nu lo'o ndyaca tsa'a lyiji ma lcaa cha' nu ntsu'u jil'i ycui' Ni. ¹¹Bi' cha' juani nga'aa ndulo tsa cha' ji'na lo'o tya'a na, masi la cui' ngu' judío laca na, masi si'i ngu' judío laca ma; nga'aa ndu'ni cha' masi cua ngulacua na, masi ná ngulacua na; nga'aa ndu'ni cha' si ngu' xa' tsu' laca na, masi ngu' tyaala laca na, masi ngu' nu ndi'i tso'o ti laca na, masi msu nu ngüi'ya ti ñati laca ma cha' cua'ni ma cña jil'i ñati laja ti. Nga'aa ndulo tsa cha' bi' ji'na juani, cha' sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' jil'i cuentya ji'na. Ndi'i Cristo lo'o lcaa ñati jil'i Ni, ñi'ya nu laca ngu', macala su ndi'i ngu'.

¹²Ñati jil'i ycui' Ndyosi laca cu'ma lacua; na cua ngusubi Ni jil'i ma,

xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma. Bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i xa' ñati; tso'o ti cua'ni ma lo'o ngu', ni ná cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o ngu', masi tiya' ti hcui' ma lo'o ngu', jua'a talo tsa tyiquee ma ji'i ngu'. ¹³Talo tyiquee ma ji'i xa' la tya'a ñati ma lacua, ña'a cuayá' nu cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i ngu' lo'o ntsu'u qui'ya ji'i ngu' lo'o ma. Tsa ña'a nu ndyi'ya nu Xu'na na cha' clyu ti' ji'i ma, jua'a nga'a cha' cua'ni clyu ti' ma ji'i tya'a ñati ma. ¹⁴La cui' jua'a tso'o tsa caca tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la tya'a ñati ma, cha' jua'a stu'ba tsa caca cha' ji'i ma lo'o ngu' li'. ¹⁵Ti ti tyi'i tyiquee ma lacua, xqui'ya cha' ycu'i Ndyosi laca loo ji'i ma; cua ngusubi Ni ji'i ma, jua'a ji'i xa' la tya'a ñati ma, cha' caca ma sca ti taju ñati cuentya ji'i ycu'i Ni. Tso'o si lcaa hora tya ma xlya'be ji'i ycu'i Ni xqui'ya lcaa lo cha'.

¹⁶Nga'a cha' tyanu tyucui cha' ji'i Cristo ca ne' cresiya ji'i ma. Tso'o tsa ndyu'u cha' bi', bi' cha' tso'o ti culu'u ma cha' bi' ji'i tya'a ma ña'a cuayá' nu cuna tso'o lcaa ngu'. La cui' jua'a cula tu'ba ma lcaa lo jii nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi, masi jii salmo nu nscua lo quityi nu ngua sa'ni, masi cua ña'a ca jii nu ca'ya hique ma nu nechui' cha' ji'i ycu'i Ndyosi; cula tu'ba ma jii cha' cuna ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ycu'i Ni. ¹⁷Lcaa ña'a cña nu nti' ma cha' cua'ni ma, lcaa ña'a cha' nu nti' ma hcui' ma lo'o ñati, chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na cua'ni ma ji'i lacua. Lo'o jua'a la cui' hora bi' tya ma xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi Sti na xqui'ya Jesús.

Cha' tso'o nu cua'ni na lo'o laca Cristo loo ji'na

¹⁸Cu'ma ngu' cuna'a ni, taquiya' ma ji'i clyo'o ma. Ndulo tsa cha' ji'i ma cha' cua'ni ma jua'a, cha' cua ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo nu Xu'na na. ¹⁹Cu'ma ngu' qui'yu ni, caca tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i clyo'o ma; ná cua'ni tyaala ma ji'i clyo'o ma. ²⁰Cu'ma ngu' cuañi' ni, nga'a cha' taquiya' ma cña nu culo ngu' cusu' ji'i ma, cha' tso'o tsa nti' nu Xu'na na lo'o ndu'ni ma jua'a. ²¹Cu'ma ngu' cusu' nu ntsu'u sñi' ma ni, ná su'ba ñasi' ma ji'i sñi' ma, cha' ná tso'o si caca taja ti' ngu' bi' xqui'ya ma. ²²Cu'ma ngu' msu nu ndyu'ni cña ji'i ngu' laja ti, taquiya' ma lcaa cña nu culo ñati nu laca loo ji'i ma nde chalyuu. Si'i na cua'ni ti ma jua'a cha' tyanu tso'o cha' ji'i ma lo'o ngu' lo'o ndu ti ngu' slo ma, cha' ndyi'ya ngu' cuentya ji'i ma si ndu'ni ma cña; pana tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi', xqui'ya cha' lcaa hora ndube ti' ma ji'i ycu'i nu Xu'na na. ²³Cua ña'a ca cña nu cua'ni ma, lubii tsa cña cua'ni ma li'. Ndi'ya culacua ti' ma: ñi'ya laca si cña ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na laca nu ndyu'ni ma, nga'aa si'i cña ji'i ñati chalyuu ti. ²⁴Cua jlo ti' ma cha' ycu'i nu Xu'na na laca nu nguxco'o cha' tso'o nu tyacua ji'i scaa ma lo'o cua tye ti cha'. Cristo laca nu Xu'na ma nu chañi ca; cuentya ji'i ycu'i Cristo bi', bi' cha' ndyu'ni ma cña. ²⁵Pana xcube' ycu'i Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu ndu'ni cha' cuxi; stu'ba ti ndu'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ti ña'a ñati, masi ñati tonu, masi ñati sube.

4 Cu'ma ngu' xu'na msu, lcaa cha' nu ndyaca ji'i ma lo'o ngu' msu ji'i ma, cua'ni liñi ma cha' bi'; tso'o ti cua'ni ma lo'o ngu' bi'. Tyi'u ti' ma cha' lo'o cu'ma, ntsu'u nu laca loo la ji'i ma, ntucua nu bi' ca su tlyu ca su ntucua ycu'i Ndyosi.

²Lcaa cu'ma, ná ca taja ti' ma, lcaa tsá chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi. Lo'o jua'a tii ti ma tyi'i ma lo'o chcu'i ma lo'o Ni, jua'a ta ma xlya'be ji'i Ni lo'o chcu'i ma lo'o Ni.

³La cui' tyempo bi' jña ma cha' clyu ti' ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i ya cha' caja la juersa ji'i ya, cha' chcu'i ya cha' tso'o ji'i Cristo lo'o xa' la ñati, cha' cuna ngu' cha' bi' masi bilya caja ñi'ya nu cuna ngu' cha' bi' yala la; xqui'ya cha' cua nchcu'i tsa na' lo'o ngu' jua'a, bi' cha' ntsu'u na' ne' chcu'a juani. ⁴Pana chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi lacua, cha' xtyucua Ni 'na cha' tya chcu'i liñi na' ji'i lcaa cha' bi', ñi'ya nu nga'a cha' chcu'i na' ji'i.

⁵Tii ti ti' ma tyi'i ma slo xa' ñati nu bilya xñi cha' ji'i Jesucristo; ná cua'ni ma cha' tonto slo ngu' bi', cha' jua'a lcaa quiya' lo'o ta ngu' tyempo cha' chcu'i ma lo'o ngu', li' tso'o tsa ta ma cha' ji'i Jesús lo'o ngu'. ⁶Laja lo'o nchcu'i ma lo'o ngu' ni, tso'o ti chcu'i ma ña'a cuayá' nu cua'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nchcu'i ma; tso'o si caja ñi'ya nu xacu'i ma cha' ji'i lcaa ngu'.

**Cha' nu nchcu'i' Pablo su
cua tye ti quityi re**

⁷Yu Tíquico tya'a na ni, ta yu cha' lo'o ma, lcaa cha' ñi'ya nu ndyaca jna' ca nde. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i yu bi', lo'o la cui' jua'a

tya'a ndyu'ni ya cña ji'i nu Xu'na na laca yu; lcaa tsá ndyu'ni yu cña bi', ná nchca taja ti' yu ji'i. ⁸Bi' cha' nda na' ji'i yu cha' caa yu ca su ndi'i ma, cha' ca chaa ti' ma chaca quiya' lo'o ña'a ma ji'i yu; nti' na' cha' cacha' yu ji'i ma ñi'ya nu ndyaca ji'i lcaa tya'a ya su ndi'i ya ca nde. ⁹Stu'ba ti caa yu lo'o Onésimo tya'a quichi' tyi ma; na tyaca'a tsa nu Onésimo bi' ji'i ya, xqui'ya cha' ná nchca taja ti' yu nchcu'i yu cha' ji'i nu Xu'na na. Tyucuaa ngu' bi', ta ngu' cha' lo'o ma ñi'ya nu ndyaca lcaa cha' ca su ndi'i ya ca nde.

¹⁰Aristarco tya'a ntsu'u na' ne' chcu'a, lo'o yu nda yu xlyo ni'i ji'i ma; la cui' jua'a cha' nda Marcos tya'a Bernabé. (Tya tsubi' la cua nda na' sca cha' nu ndyaa ca slo cu'ma cuentya ji'i nu Marcos bi', cha' tso'o ti chcu'i ma lo'o yu nu lo'o tyalaa yu slo ma). ¹¹Lo'o jua'a Jesús nu laca xtañi Justo, cua nti' yu chcuicha' yu ji'i ma. Tyuu tya'a ngu' judío cua ngusñi cha' ji'i Cristo nquicha'; pana nu sna tya'a ti ngu' bi' ni, Aristarco lo'o Marcos lo'o Justo, tsa bi' ti ngu' ntaja'a tya'a lo'o na' ca su ndya'a na' nchcu'i na' lo'o xa' la ñati ñi'ya caca cha' lo'o caca ycu'i Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o jua'a cua nxyucua tsa ngu' bi' 'na. ¹²Lo'o yu Epafras tya'a quichi' tyi ma, nda yu xlyo ni'i ji'i ma; stu'ba ti ndya'a yu lo cña ji'i Jesucristo lo'o ya. Lcaa tsá ndijña tsa yu cha' clyu ti' ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i cu'ma, ndijña yu chacuayá' ji'i ycu'i Ni cha' ná tya'achu' ma tsiya' ti cha' ji'i Ni. Ndi'ya nti' yu, cha' tyucu'i tyiquee ma tsiya' ti cua'ni ma na laca nu

nti' Ni cha' cua'ni mā nde lo yuu chalyuu. ¹³Jlo ti' na' cha' lye tsa ngua'ni yu cña cha' xtyucua yu jii' cu'ma, jua'a jii' ngu' quichi Laodicea, jua'a jii' ngu' quichi Hierápolis tya'a ngusñi na cha' jii' Cristo. ¹⁴Lo'o Lucas tya'a tso'o na nu ndyu'ni jo'o jii' ngu', lo'o jua'a Demas, nda ngu' xlyo ni'i jii' mā.

¹⁵Lo'o jua'a ta mā xlyo ni'i jii' ngu' tya'a ngusñi na cha' jii' Cristo nde quichi Laodicea, lo'o jua'a jii' ma' Ninfas lo'o lcaa ngu' tya'a na nu ndyu'u ti'i ca slo ma' cusu' bi'.

¹⁶Chcui' mā lo quityi re clyo, lo'o li' tya ta mā quityi re tsa ca slo ngu' Laodicea tya'a ndu'ni tlyu na jii' ycu' Ndyosi. La cui' jua'a ndulo tsa

cha' jii' mā cha' chcui' mā lo chaca quityi nu nda na' cha' ndyalaa slo ngu' Laodicea bi'. ¹⁷Ndi'ya chcui' mā lo'o yu Arquipo tya'a na: “Cua ngua'a lo ycu' nu Xu'na na jinu'u cha' cua'ni nu'u cña bi' cuentya jii' ycu' Ni”, ñacui' mā jii' yu, “bi' cha' juani cua'ni cña ti' nu'u cha' caca tso'o cña bi'”.

¹⁸Su cua ndye quityi re, nde laca sca cha' nu cua nscua na' lo'o ya' ycu' ti na': Pablo laca na', nda na' xlyo ni'i jii' mā; tyi'u ti' mā jna' cha' ntsu'u na' ne' cheua juani. Lo'o jua'a tya cua'ni la ycu' Ndyosi cha' xlya'be lo'o mā tyucui tyempo nu lijya' nde loo la. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Tesalónica

1 Pablo laca na'. Lo'o Silvano lo'o Timoteo ndi'i ngu' ca nde lo'o na'. Nscua ya quityi re cha' tsa slo cu'ma, ña'a taju ti ma ngu' quichi Tesalónica nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi Sti na, jua'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na. Nti' tsa ya cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma.

**Tso'o tsa ngusni ngu' bi'
cha' ji'i ycu'i Ndyosi**

²Lcaa quiya' lo'o nchcui' ya lo'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'i cu'ma, ndya ya xlya'be ji'i ycu'i Ni li'.
³Ntsu'u ti' ya cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'ni ma, cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ma, xqui'ya cha' ngusni ma cha' ji'i Jesucristo. Ndalo tsa tyiquee ma xqui'ya cha' jlo ti' ma cha' ntucua Jesucristo nu Xu'na na ca slo ycu'i Ndyosi Sti na; bi' cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni ma, masi tlyu tsa cña.
⁴Lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ma. Cu'ma ngu' tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús, jlo ti' ya cha' cua ngusubi Ni ji'i ma,

⁵xqui'ya cha' ngusni ma cha' tso'o nu cua nchcui' ya lo'o ma, la cui' cha' tlyu nu nda Xtyi'i ycu'i Ni cha' chcui' ya lo'o ma; Xtyi'i ycu'i Ndyosi ngua'ni cña laja lo'o nchcui' ya lo'o ma, bi' cha' ngusni ma cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' ma ñi'ya ngua cña nu ngua'ni ya lo'o nguti'i ya ca slo cu'ma.

⁶Bi' cha' juani ndyu'ni ma cña nu ndyu'ni ya, la cui' tya'a cña nu ndyu'ni ycu'i nu Xu'na na. Cua ngusni ma cha' ji'i ycu'i Ni, masi ti' tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma; pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi.
⁷Lo'o li' na'a xa' la ñati ji'i Jesucristo ñi'ya ndyu'ni ma; bi' cha' juani ndyu'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'ni cu'ma, masi ca ta'a ngu' Macedonia nu ngusni cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na, masi ca ta'a ngu' Acaya nu ngusni cha' bi'.
⁸Cua ngañi cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na nde lcaa quichi xqui'ya cu'ma. Si'i ngu' Macedonia ti, ni si'i ngu' Acaya ti, masi ca ta'a ñati ji'i Jesucristo, cua ndyuna ngu' cha' bi' tyucui ña'a chalyuu; nga'aa ntsu'u cha' ta ya cha' lo'o ngu' bi' cuentya ji'i ma, cha' ngusni ma cha' ji'i ycu'i

Ndyosi, cha' cua jlo ti' ngu' cha' bi'. ⁹La cui' ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o ya ñi'ya ngua lo'o ndyalaa ya slo mā tya clyo, cha' li' nguxtyanu mā jil'i lcuu ti lo jo'ó nu ntsu'u jil'i mā tya sa'ni la, cha' cua'ni mā cña jil'i ycuu' Ndyosi nu lu'ú ca, nu sca ti Ndyosi nu chañi ca. ¹⁰Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' juani ndu ti' mā ni jacua' tyaa Jesús nu sca ti Sñi' ycuu' Ndyosi, nu cua tyu'u ca su ntucua ycuu' Ndyosi cha' caa nde chalyuu chaca quiya'. La cui' Jesús nu ngujuii, lo'o li' ngua'ni ycuu' Ndyosi Sti yu cha' ndyu'ú yu chaca quiya', bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na cha' nga'aa xcube' ycuu' Ndyosi ji'na, nga'aa caca ñasi' Ni ji'na lo'o tyalaa tsa bi'.

Cña nu ngua'ni Pablo lo'o nguti'i yu quichi Tesalónica

2 Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jlo ti' mā cha' ná nguna' cña nu ngua'ni ya lo'o nguti'i ya slo cu'ma. ²Cua ngua'ni ycuu' Ndyosi cha' tlyu tyiquee ya, cha' ngulu'u ya cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ycuu' Ndyosi jil'i mā lo'o ngulaa ya slo cu'ma, masi lya' tsa ti' ngu' jil'i ya tya tsubi' la ca quichi Filipos. Jlo ti' mā cha' cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' lo'o ya li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' quichi tyi mā nu cuxi nti' ña'a ngu' jil'i ya. ³Si'i cha' cuiñi ngulu'u ya jil'i mā nu ngua li', si'i na cuxi tyiquee ya ña'a ya jil'i mā, ni si'i na nñilo'o ya jil'i mā. ⁴Cua nda ycuu' Ni cha' bi' lo'o ya cha' culu'u ya jil'i ñati, bi' cha' liñi nchcui' ya lo'o ngu' nde lcaa quichi. Si'i ñati chalyuu laca nu Xu'na na, ycuu' Ndyosi laca nu Xu'na na; bi' cha'

cuentya jil'i ycuu' Ni nclu'u ya cha' tso'o bi' jil'i Ni jil'i lcaa mā, cha' jlo ti' Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ya. ⁵Si'i na tso'o tsa ndyu'ni ya lo'o mā cha' cua'ni ya ngana jil'i mā, ni si'i na tso'o tsa nchcui' ya lo'o mā cha' caja cha' tso'o nu ntsu'u jil'i mā jil'i ya. Jlo ti' ycuu' Ndyosi cha' xcui' cha' liñi nchcui' ya; lo'o jua'a cu'ma, cua ndyuna mā cha' bi'. ⁶Ná nti' ya cha' cua'ni chi mā loo ya, masi chacuayá' jil'i ycuu' Jesucristo ndyalaa ya slo cu'ma; si'i na nchcui' tyucuaa ti' ya lo'o mā, cha' loo laca ya jil'i mā, ni si'i na tyixi ya cha' loo laca ya jil'i xa' ñati. ⁷Pana ñi'ya nu ña'asii sca nu cuna'a jil'i sñi', jua'a nguna'asii ya jil'i mā, nu lo'o nguti'i ya ca slo mā nu ngua li'. ⁸Ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i mā, cha' cua nda ya cha' tso'o jil'i ycuu' Ndyosi lo'o mā; lye tsa nclyacua ti' ya cuentya jil'i mā, hasta tso'o ntsu'u tyiquee ya masi cujuii ngu' jil'i ya xqui'ya cu'ma. ⁹Cu'ma ngu' tya'a na, tyi'u ti' mā cha' lye tsa ngua'ni ya cña cha' caja ñi'ya tyiji yu'u ya chalyuu; tsa lo'o talya ngua'ni ya cña lo'o ya' ti ya, cha' ná culiji mā cñi jil'i mā lo ya laja lo'o ngulu'u ya cha' tso'o bi' jil'i mā.

¹⁰Cua na'a mā, lo'o jua'a cua na'a ycuu' Ndyosi, cha' tso'o ti nguti'i ya slo cu'ma nu ntsu'u cha' jil'i mā lo'o Ni. Ñati lubii laca ya, ná ntsu'u cha' jña ngu' qui'ya jil'i ya li'. ¹¹Ñi'ya ndu'ni sca ñati lo'o sñi', jua'a ngulu'u ya jil'i mā li': nu lo'o ngua'ni mā cha' tso'o, li' nguxtyucua ya jil'i mā; nu lo'o ngua'ni mā cha' cuxi, li' nda ya sca cuij lo'o mā. ¹²Nguxtyucua ya jil'i mā cha' tyucui tyiquee mā cua'ni mā ña'a cha' tso'o nu nti' ycuu' Ndyosi cha' cua'ni

na nde chalyuu, cha' jua'a xñi mā cha' jil'i ycuil' Ndyosi cha' tsaā mā ca su tlyu su xee tsa su laca Ni loo.

¹³Lo'o jua'a lcaa hora ndya ya xlya'be jil'i ycuil' Ndyosi cuentya jil'i mā, xqui'ya cha' nu lo'o ndyuna mā cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi, la cui' cha' nu cua nda ya lo'o mā, li' jlyā ti' mā cha' bi'. Ngua cuayá' ti' mā cha' laca cha' bi' nu cha' liñi jil'i ycuil' Ndyosi, si'i cha' ngua'ya hique sca ñati' ti; ngusñi mā cha' bi' li', bi' cha' ndyu'ni ycuil' Ndyosi cña ne' cresiya jil'i mā. ¹⁴Ñi'ya nu ngua tya tsubi' la, cha' ngua'ni lya' ti' ngu' judío jil'i ña'a taju ñati' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo ca loyuu su cuentya Judea, jua'a ngua'ni lya' ti' ngu' tya'a quichi' tyi mā jil'i cu'mā li'. Cu'mā ngu' tya'a na, la cui' tya'a cha' ti'i ngua jil'i mā ñi'ya nu ngua jil'i ngu' judío tya'a na bi'. ¹⁵Ñi'ya lo'o ndyujuii ngu' judío cuxi nu nguti'i nu ngua sa'ni la jil'i jyo'o nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi, la cui' jua'a cua ndyujuii nu ngu' judío cuxi bi' jil'i ycuil' Jesús nu Xu'na na cua tsubi'. Ca tiya' la li' lo'o jil'i cuare ngulo'o nu ngu' judío bi'. Ná ndiya ti' ycuil' Ndyosi cha' ndyu'ni ngu' bi' jua'a, cha' nxuu tya'a ngu' bi' lo'o lcaa ñati'. ¹⁶Ná nda ngu' judío cuxi bi' chacuayá' jil'i ya cha' chcui' ya cha' jil'i Jesucristo lo'o ngu' xa' tsu', cha' cua'ni lyaá Ni jil'i ngu' xa' tsu' bi' li'; bi' cha' jua'a nchca tlyu la qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' judío cuxi bi', ña'a cuayá' nchca ñasi' tsa ycuil' Ndyosi jil'i ngu' bi'. Ntsu'u cha' xcube' tsa Ni jil'i ngu' bi' nde loo la.

**Nti' tsa Pablo tsaā na'a jil'i
ngu' chaca quiya'**

¹⁷Masi xa' quichi' ndi'i ya juani, nti' ya xtyuu ya slo cu'mā tya'a

ngusñi na cha' jil'i Jesús; ndyi'u tsa ti' ya jil'i mā, masi ná nchca ña'a ya jil'i mā, bi' cha' nti' ya tyaā ya tyaā na'a ya jil'i mā chaca quiya'. ¹⁸Tyuu quiya' ngua ti' ya caā ya nquicha'. Lo'o na' ni, la cui' Pablo laca na', nti' tsa na' caā na'; pana lcaa quiya' ngua'a Satanás cha' jil'i ya cha' ná caā ya. ¹⁹Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'mā, cha' lo'o cu'mā nscua cha' tyatu mā lo'o ya slo Jesucristo nu Xu'na na lo'o tyaā Jesús nde chalyuu chaca quiya'. Li' tso'o tsa caca tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ya, xqui'ya cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' jil'i Ni nu cua nchcui' ya lo'o mā. ²⁰Nchcui' tsa ya lo'o xa' ñati' cha' tso'o tsa ndu'ni mā, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'mā.

3 ¹⁻²Lo'o li' nga'aa ndalo ya, xñi'i' tsa ti' ya cha' tyijyu' tsa ndi'i mā; bi' cha' nda na' jil'i Timoteo ndyaa yu slo mā. Tso'o la tyanu na' quichi' Atenas ngua ti' na', masi ná lo'o tya'a ndya'a na'. Tya'a na laca nu Timoteo bi' ni, la cui' cña jil'i ycuil' Ndyosi ndyu'ni ya; tya'a ndyu'ni ya cña laca yu lo'o nda ya cha' tso'o jil'i Jesucristo lo'o ñati'. Li' ndyaa nu Timoteo bi' nde slo mā cha' xñi la ti' tyiquee mā, cha' caca tlyu la tyiquee mā lo'o ngusñi mā cha' tso'o bi'. ³Ná nti' ya cha' ca taja ti' ni tsaca ngu' tya'a mā, masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' jil'i mā; jlo ti' mā cha' jua'a ndyu'ni ngu' lo'o ñati' jil'i Jesucristo lcaua ti lo quichi'. ⁴Lo'o tya nguti'i' ya slo mā, li' tyuu quiya' nda ya cha' lo'o mā ndi'ya: “Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na”, nacu' ya. Lo'o chañi lya' tsa ti' ngu' jil'i mā juani. ⁵Lo'o ngua cuayá' ti' na' cha' bi', nga'aa ndalo na' li';

xñi'i tsa ti' na' cha' ná jlo ta' ñi'ya ndyaca cha' ji'i ma. Bi' cha' nda na' ji'i yu tya'a na ñaa yu slo ma, cha' ca cuayá' ta' si ña'a ti nxñi tso'o ma cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi, si tyijiloo ma ji'i nu xña'a nu nti' cha' cua'ni ma cha' cuxi. Cua nguna' cña ji'i ya lo'o ma si ná caca tyijiloo ma ji'i nu xña'a bi'.

⁶Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma. Cua ndyalaa Timoteo ca nde chaca quiya'; cua ndacha' yu ji'i ya ñi'ya ndyu'ni ma, cha' tya ngusñi ma cha' tso'o ji'i ycu'i Ni, cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ma xqui'ya ycu'i nu Xu'na na. Nacui yu cha' ndube tsa ti' ma ji'i ya, ndu tsa ti' ma ni jacua' tyacua tya'a na chaca quiya'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee na, ¿ni jacua' tyacua tya'a na lacua? ⁷Lo'o cua ndyuna ya cha' jua'a ndyaca cha' bi' ji'i ma, ngua chaa la ti' ya li', masi lya' tsa ti' ngu' ji'i ya ca nde, masi ndyiji tsa cha' ti'i ji'i ya. Ngusñi tso'o ma cha' bi', ⁸bi' cha' chaa la ti' ya; nguula la ti' ya xqui'ya cu'ma, cha' tlyu tyiquee ma cuentya ji'i ycu'i nu Xu'na na. ⁹Ná nchca tye cha' tya ya xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi Sti na xqui'ya cu'ma, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma. ¹⁰Nchcui' ya lo'o ycu'i Ndyosi nde tsa lo'o nde talya. Tya'na tsa nchcui' ya lo'o Ni cha' ta Ni chacuayá' ji'i ya cha' tyacua tya'a na chaca quiya', cha' bilya tye culu'u ya ji'i ma lcaa cha' tso'o nu nga'a cha' caca cuayá' ti' ma, cha' jua'a xñi tso'o ma cha' ji'i Jesús.

¹¹Ntajatya ya ji'i ycu'i Ndyosi Sti na lo'o ji'i Jesús nu Xu'na na ni jacua' ta Ni chacuayá' tsa ya

ca slo cu'ma. ¹²Lo'o jua'a ndijña ya ji'i nu Xu'na na cha' cua'ni Ni cha' tso'o la tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ma, lo'o jua'a ji'i lcaa ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i cu'ma xqui'ya ycu'i Ndyosi; ¹³ndijña ya cha' cua'ni Ni cha' caca lubii cresiya ji'i ma, cha' tyanu tso'o cha' ji'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ma. Li' nga'aa ntsu'u cha' sta ycu'i Ndyosi Sti na qui'ya ji'i ma tsa bi', nu lo'o caa Jesús nu Xu'na na nde chalyuu chaca quiya'. Caa ycu'i nu Xu'na na lo'o lcaa ñati ji'i Ni tsa bi'.

Cha' tso'o nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu

4 Cu'ma ngu' tya'a na, juani ndijña ya ji'i ma chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na, cha' ña'a ti cua'ni ma lcaa ña'a cha' tso'o nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni ma laja lo'o tyi'i ma chalyuu. Li' tso'o la caca cua'ni ma cña ji'i ycu'i Ndyosi. Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, pana cua nti' ya cha' ña'a ti tya cua'ni la ma la cui' cña nu cua ngulu'u ya ji'i ma tya tsubi' la cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

²Tyi'u ti' ma ji'i cña nu ngulo ya ji'i ma cuentya ji'i Jesús nu Xu'na na, ³cha' ndi'ya nti' ycu'i Ndyosi: caca lubii cresiya ji'i ma, ná cua'ni suba' ma lo'o ñati; ⁴lcaa cu'ma, tso'o cajo clyo'o ma, pana nga'aa ña'a ma ji'i xa' nu cuna'a li'. Lo'o jua'a tso'o ti tyi'i ma lo'o clyo'o ma; tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i clyo'o ma, ⁵cha' ná nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni suba' ma lo'o clyo'o ma, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ndaquiyá' ji'i ycu'i Ni tsiya' ti. ⁶Nga'aa xlyaa ma ji'i nu cuna'a ji'i ngu' tya'a ma, masi ji'i clyo'o ngu', masi ji'i sñi'

ngu'. Cua nchcui' tsa ya lo'o mā cha' lcaa cha' ña'a ycui' nu Xu'na na; jlo ti' ycui' Ndyosi, lo'o jua'a ntsu'u cha' xcube' Ni ji'i lcaa ñati' nu ná taquiya' ji'i cha' bi', ⁷ cha' cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'na cha' caca na ñati' nu lubii cresiya ji'i, si'i cha' caca na ñati' nu ndyu'ni suba'. ⁸ Si'i sca cha' nu nchcui' ñati' chalyuu ti laca cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, cha' liñi nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o na laca cha' bi'; bi' cha' si ná taquiya' mā ji'i cha' bi', na cua nguxtyanu mā ji'i ycui' Ndyosi nu nda Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'na.

⁹ Ná nga'a cha' scua la na' lo quityi re cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i ñati' tya'a ngusñi mā cha' ji'i ycui' Ni; cua laca ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngulu'u ycui' Ndyosi ji'i mā ñi'ya nu cua'ni mā lo'o tya'a mā. ¹⁰ Ni si'i sca ti ji'i ngu' tya'a quichi' tyi ti mā ntsu'u tyiquee mā, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā ji'i lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i mā lo'o ycui' Ndyosi nde lcaa lo quichi' loyuu su cuentya Macedonia. Tya'a na laca ngu' bi', bi' cha' nchcui' ya lo'o mā cha' tya cua'ni la mā cha' tso'o bi'. ¹¹ Tso'o ti cua'ni mā lo'o tya'a mā cha' ti ti tyi'i tyiquee mā li'. Ná tso'o si culo mā cña ji'i taju ñati' tya'a mā, lo'o li' taja ycui' mā; cua'ni mā cña cha' caja xi na cacu mā ñi'ya nu cua nchcui' ya lo'o mā, ¹² cha' caca chcui' ngu' ji'i mā cha' tso'o tsa ndyu'ni mā cña. Ná ntsu'u na laca nu lyiji ji'i mā li'.

**Tya cãã Jesús nu Xu'na
na chaca quiya'**

¹³ Cu'mã tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, juani ta ya xi cha' lo'o

mã cuentya ji'i ngu' tya'a na nu cua ngujuii, cha' ca cuayá' ti' mā cha' ñi'ya laca si na laja' ti ngu', jua'a laca jyo'o bi'. Ná ca xñi'i ti' mā cuentya ji'i jyo'o tya'a mā lacua, cha' ná stu'ba laca na lo'o ñati' nu bilya xñi cha' ji'i Jesucristo. ¹⁴ Jlo ti' na cha' ngujuii Jesús, lo'o li' ndyu'ú yu chaca quiya'; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' lo'o cãã ycui' Jesús nde chalyuu chaca quiya', li' cua'ni ycui' Ndyosi cha' chaca quiya' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo tya clyo la, cha' stu'ba ti cãã ngu' lo'o Jesús li'.

¹⁵ Cua nchcui' ycui' nu Xu'na na ñi'ya caca ji'i lcaa na tsã bi', nu lo'o cãã ycui' nu Xu'na na chaca quiya': Lcaa na nu tya lu'ú na ni, ná tyijiloo na ji'i ngu' tya'a na nu cua ngujuii. ¹⁶ Ndi'ya caca cha' lo'o tyalaa tsã bi': Nde cuã cãã ycui' nu Xu'na na, ca'ya Ni lo yuu; li' stu'ba ti cañi Xtyi'i ycui' Ni lo'o xtyi'i xcã ji'i Ni nu laca loo, jua'a cañi cui'chcuã ji'i ycui' Ndyosi li'. Clyo tyacu'i lcaa jyo'o ñati' ji'i Jesucristo tyaa ngu' nde cuã; ¹⁷ li' tyacu'i lcaa ngu' tya'a na ña'a lu'ú ti na, cha' tyalo'o ycui' Ni ji'na. Ca laja coo nde cuã tyacua tya'a na lo'o jyo'o tya'a na li', cha' lcaa na, stu'ba ti tyacua tya'a na lo'o ycui' nu Xu'na na ca bi'. Tsa cu' ti tyi'i na lo'o ycui' Ndyosi li'. ¹⁸ Bi' cha' lacua, ta mā cha' bi' lo'o ngu' tya'a mā, cha' tso'o ti caca tyiquee lcaa mā.

5 Cu'mã tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ná ntsu'u cha' scua ya sca quityi cha' cacha' ya ji'i mā ni jacua' tyalaa tsã lo'o cãã Jesús chaca quiya', ni jacua' tyalaa tyempo bi'; ² cua laca ngua cuayá'

ti' mā cha' ni sca ñati chalyuu, ná jlo ti' ngu' ni tsā caa ycu' nu Xu'na na. Ñi'ya ndyalaa sca nu cuaana to' ni'i jil'i ngu' talya, jua'a cuaana ti caa Jesús. ³“Ti' ti ndi'i chalyuu, tso'o ti ndi'i na”, ñacui' ngu'; pana la cui' hora bi' tye cha' jil'i lcaa ñati chalyuu, nga'aa caja mala xna ngu' li'. Ñi'ya laca sca nu cuna'a tana, cha' ná jlo ti' ni hora caca nu cala sñi', ni hora caa nu ti'i jil'i; jua'a caca lo'o cua tyalaa ti hora bi' li', cha' ná jlo ti' na ni tsā caca. ⁴Pana nu cu'mā ni, ná ntsu'u cha' xcutsii tsā bi' jil'i mā, masi jlo ti' mā cha' cuaana ca ti tyalaa tsā bi'; si'i na ndya'a mā su talya ña'a xqui'ya cha' cuxi, ñi'ya ndya'a xa' la ñati. ⁵Cua ntsu'u xee nu nda ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i mā; bi' cha' ñati nu ndya'a su xee laca mā, ñati nu lubii cresiya jil'i laca mā. Ná laca na ñati nu ndya'a su talya ña'a, cha' si'i ñati nu nguna' chalyuu jil'i xqui'ya cha' cuxi laca na. ⁶Bi' cha' tii ti ti' na tyi'i na chalyuu; si'i ñi'ya nti' si xcui' na laja' ti na tyi'i na chalyuu, masi jua'a ndu'ni xa' la ñati nu ná ndaquiya' jil'i Jesucristo tsiya' ti. Lo'o jua'a ña'asii na jil'i ycu' ca na cha' ná caca cu'bi na. ⁷Xcui' na ndyija' ti ñati ñi'ya si talya laca, xqui'ya cha' ná ndube ti' ngu'; xcui' na cu'bi ti ngu' bi', cha' ná ndube ti' ngu' tsiya' ti. ⁸Pana nu na ni, ntsu'u xee jil'i ycu' Ndyosi ne' cresiya' ji'na, bi' cha' tii ti ti' na tyi'i na chalyuu; cua ngusñi na cha' jil'i ycu' Ni, na cua ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na xqui'ya Ni, lo'o jua'a nga'a cha' cua'a na jil'i ycu' ca na cha' ná cua'ni na cha' cuxi nu nti' cua'ni ñu'u jil'i cresiya ji'na. Na ndu

ti' na jil'i ycu' Ndyosi, ni jacua' tye cuityi Ni jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na, bi' cha' nga'a cha' ña'asii na jil'i ycu' ca na. ⁹Ná ngusubi ycu' Ni ji'na cha' xcube' Ni ji'na; cua ngusubi Ni ji'na cha' cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, ¹⁰la cui' nu ngujuu cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na. Bi' cha' taca tyi'i na slo ycu' Ndyosi li', masi ña'a ti tya lu'ú na chalyuu lo'o caa Jesús, masi cua ngujuu na li'; stu'ba ti tyi'i na ca slo Ni li'. ¹¹Laja lo'o ndu' ti' na jil'i Jesús, tya culu'u mā cha' bi' jil'i nu xa' la ngu' tya'a mā, cha' caca tlyu la tyiquee mā li'. Jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni mā tu'ni.

Xa' la cui' nu nda Pablo lo'o ngu'

¹²Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ndijña ya jil'i mā cha' cui'ya mā cuentya jil'i lcaa ña'a cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' nu laca cña jil'i mā. Cua nda ycu' nu Xu'na na cña jil'i ngu' bi' cha' caca ngu' loo, cha' culu'u ngu' bi' jil'i mā cua ña'a ca cha' tso'o nu caca cua'ni mā cuentya jil'i ycu' Ndyosi. ¹³Tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu' bi' lacua, cha' tso'o tsa cña ndyu'ni ngu' bi' cuentya jil'i ycu' Ndyosi; tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i ngu' bi'. La cui' jua'a tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i lcaa tya'a mā, cha' nga'aa tyu'u cha' cusuu jil'i mā lo'o tya'a mā li'.

¹⁴Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ndi'ya hcui' ya lo'o mā: Culo mā cña jil'i ngu' tya'a mā nu ná nti' cua'ni cña, nu xcui' na taja ti nti' ngu'; cua'ni mā cha' caca tlyu la tyiquee ngu' tya'a mā nu xñi'i ti ti', cha' xñi' tso'o la ngu' cha' jil'i Jesús; xtyucua mā jil'i ngu' tya'a mā nu ná

ndyiji juersa jil'i cha' xuu tya'a ngu' lo'o nu cuxi, jua'a talo tyiquee ma jil'i cua ña'a ca ngu' tya'a ma.

¹⁵Si cua'ni xña'a ñati lo'o ma, ná chcuil' ma cha' ti' jil'i ngu' bi' li'; xtyucua ma jil'i ngu' tya'a ma cha' talo ma jil'i ngu' xña'a, cha' xcui' tso'o ti cua'ni ma lo'o lcaa ñati, masi lo'o tya'a ma, masi lo'o xa' ñati.

¹⁶Tso'o ti caca tyiquee ma lcaa tsa. ¹⁷Tyucui tyempo chcuil' ma lo'o ycuil' Ndyosi. ¹⁸Lo'o jua'a tya ma xlya'be jil'i ycuil' Ndyosi cuentya jil'i cua ña'a ca cha' nu ndyaca jil'i ma. Nti' Ni cha' cua'ni ma jua'a si chañi cha' ngusni ma cha' jil'i Jesucristo.

¹⁹Ñi'ya nti' sca xee, jua'a laca Xtyi'li ycuil' Ndyosi; ná xubi' ma jil'i xee bi'. ²⁰Ná xtyí lo'o ma jil'i tya'a ma lo'o chcuil' ngu' sca cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ma; ²¹pana cua'ni cuayá' ma jil'i cua ña'a ca cha' nu nchcuil' ngu' bi', si tso'o ndyu'u cha', si ná tso'o. Li' xñi ma cha' tso'o bi', ²²pana culochu' ma jil'i lcaa cha' cuxi li'.

²³Ndu'ni ycuil' Ndyosi cha' ti ti tyi'li tyiquee na. Bi' cha' juani

cua'ni Ni cha' caca ma ñati liñi tsiya' ti; caca tso'o tyiquee ma, caca lubii cresiya jil'i ma, caca ma ñati nu tyucui tyiquee tsiya' ti. Si lubii cresiya jil'i ma lo'o caa ycuil' Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya', li' nga'aa ntsu'u cha' sta Ni qui'ya jil'i ma; ²⁴cua ngusubi ycuil' Ndyosi jil'i ma cha' caca ma ñati jil'i Ni tsiya' ti. Si'li sca cha' cuiñi nu nda Ni lo'o nchcuil' Ni lo'o ma jua'a, chañi cha' cua'ni Ni cha' caca ma ñati nu lubii cresiya jil'i cuentya jil'i ycuil' Ndyosi.

Ngusalaya' Pablo lo'o ngu'

²⁵Cu'ma ngu' tya'a na, ña'a ti tya chcuil' ma lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i ya.

²⁶Xlyo ni'li jil'i lcaa cu'ma ngu' tya'a na.

²⁷Nde cña nu culo na' jil'i ma cha' cua'ni ma cuentya jil'i ycuil' nu Xu'na na, cha' chcuil' ma lcaa cha' nu nscua lo quityi re ña'a cuayá' cuna lcaa ngu' tya'a na.

²⁸Ndi'ya nti' ya cha' ña'a ti cua'ni ycuil' Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Tesalónica

1 Pablo, Silvano, Timoteo naa ya. Nscua ya quityi re cha' tsa ca slo ña'a taju cu'ma ngu' quichi Tesalónica nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, cu'ma nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na. ²Ndi'ya nti' ya, cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na laja lo'o ndi'i ma chalyuu.

Xcube' ycu'i Ndyosi ji'i ñati nu ná nti' taquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni

³Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ntsu'u cha' tya ya xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi lcaa quiya' lo'o chcu'i ya lo'o Ni cuentya ji'i cu'ma; ndu'ni tsa cha' cua'ni ya jua'a, xqui'ya cha' lcaa tsa tachaa la ndyanu cha' ji'i Jesús ne' cresiya ji'i ma, lcaa tsa ntsu'u la tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. ⁴Tso'o tsa li'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma, bi' cha' nda ya cha' ji'i ma lo'o lcaa taju ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi. Nacu' ya ji'i ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, cha' tlyu tsa tyiquee ma xqui'ya ycu'i Ndyosi,

masi ndyiji tsa cha' ti' ji'i ma, masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i ma. Tso'o tsa cha' ndalo tyiquee ma ji'i ngu', masi cuxi tsa ndyu'ni ngu' bi' lo'o ma jua'a. ⁵Liñi tsa ndu'ni cuayá ycu'i Ndyosi ji'i ñati; bi' cha' caja su tyi'i ma ca su laca ycu'i Ndyosi loo ca nde loo la, masi xña'a tsa ngu' lo'o ma juani xqui'ya cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu cua ngusñi ma.

⁶Liñi tsa ndu'ni ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a chañi cha' ca tiya' la xcube' Ni ji'i lcaa ñati nu nchcube' ji'i cu'ma juani. ⁷Nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' ji'na tsiya' ti lo'o tyu'u tucua ycu'i Jesús nu Xu'na na nde cua. Laja xee tlyu tyaa Jesús li'; stu'ba ti ca Ni lo'o quiña'a tsa ngu' xa ji'i Ni, cha' tlyu tsa cña nchca ji'i xa bi' nu ndu'ni ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ⁸Li' xcube' ycu'i Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'i Ni, lo'o jua'a xcube' Ni ji'i ñati nu ná ntaja'a xñi cha' tso'o ji'i ycu'i Jesús nu Xu'na na. ⁹Chañi cha' xcube' Ni ji'i ngu' bi'; nga'aa ña'a ngu' bi' ji'i ycu'i nu Xu'na na tsiya' ti, nga'a cha' tsa ngu' ca su ná nga'a cha' tye cha' chcube' ngu'. Nga'aa ña'a ngu'

bi' xee ndubi ji'i ycuu' Ni li, nga'aa ña'a ngu' ji'i ycuu' Ndyosi nu nchca ji'i ndu'ni leaa cña tsiya' ti. ¹⁰Jua'a xcube' Ni ji'i ngu' bi' tsá lo'o tyaa Jesús chaca quiya'. Pana si ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni, li' cua'ni tlyu na ji'i Ni tsá bi'; la cui' jua'a cua'ni chi na loo ycuu' Ndyosi lo'o tya'a na lo'o tyalaa tsá bi', si cua ngusñi na cha' ji'i Ni. Lo'o cu'ma, stu'ba ti tyu'u ti'i ma lo'o ya slo Jesús tsá bi', cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesús lo'o ngulu'u ya cha' bi' ji'i ma nu ngua tya clyo la.

¹¹Bi' cha' leaa tsá nchcui' ya lo'o ycuu' Ndyosi Sti na cha' cua'ni Ni cña ne' cresiya ji'i ma, cha' tso'o ti cua'ni ma cña nu nda Ni ji'i ma tya lo'o ngusubi Ni ji'i ma. Nchcui' ya lo'o Ni cha' xtyucua Ni ji'i ma, cha' jua'a cua'ni lyiji ma leaa cha' tso'o nu ncyacua ti' ma cha' cua'ni ma cuentya ji'i ycuu' Ni, leaa lo cha' tso'o nu ndyu'ni ma xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i ycuu' Ndyosi.

¹²Jua'a ndu'ni tlyu ma ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu lo'o ndu'ni ma cña ji'i Ni; jua'a ca cuayá' ti' ngu' li' cha' ndyanu Xtyi'i ycuu' Ni ne' cresiya ji'i ma. Lo'o li' caca cuayá' ti' ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni ycuu' Ndyosi lo'o ma, cha' stu'ba ti ndu'ni ycuu' Ndyosi Sti na cña lo'o Jesucristo nu Xu'na na.

Caa sca nu xña'a chalyuu

2 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jlo ti' na cha' tya caa Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya', cha' tsalo'o Ni ji'na cha' tyacua tya'a na lo'o Ni ca bi'; bi' cha' liñi nchcui' ya lo'o ma juani, ²cha' ná tya'achu' ma ji'i cha' tso'o bi'. Ná cutsii ma si nti' ngu' xcutsii ngu'

ji'i ma; masi chcuu' ngu' cuentya ji'i Xtyi'i ycuu' Ndyosi, nacui' ngu'; masi culu'u ngu' cha' liñi ji'i ma, nacui' ngu'; masi chcuu' ngu' lo quityi nu nda ya lijya slo ma, nacui' ngu'. Cha' cuiñi laca si ñacu' ngu' cha' nde tsá laca nu caa ycuu' nu Xu'na na, cha' ná jlo ti' ngu' tsiya' ti. ³Ná taquiya' ma ji'i ngu' cuiñi nu chcuu' jua'a. Nu lo'o tya lyiji tyalaa tsá bi', lye tsa xuu tya'a ñati chalyuu lo'o ycuu' Ndyosi; li' caa sca ñati nu ndu'ni cña ji'i nu xña'a nde chalyuu, nu ntsu'u cha' tsa ca bilyaa lo'o tye chalyuu. ⁴Bi' laca nu nti' cua'a ji'i leaa lo jo'ó cha' ná cua'ni tlyu ngu' ji'i; ni ná cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuu' Ndyosi, nti' yu, cha' nti' nu yu xña'a bi' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuu' ca yu. Tyati' yu ne' laa tonu, tsa tucua yu ca bi'; li' chcuu' yu lo'o leaa ñati cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuu' ca yu, cha' ycuu' Ndyosi laca ycuu' yu, ñacu' yu.

⁵Cua jlo ti' ma cha' tyuu quiya' ngulu'u na' la cui' ti cha' ji'i yu xña'a bi' ji'i ma, nu lo'o tya ndi'i na' lo'o cu'ma; ⁶jlo ti' ma ñi'ya ndaca'a Ni ji'i yu xña'a bi' juani, cha' ná caca bi' loo ña'a cuayá' tyu'u tucua tsá ji'i yu bi' ca nde loo la. ⁷Na cua nguxana cña cuxi bi' laja ñati chalyuu, masi juani ti tya ndaca'a Ni ji'i yu xña'a bi'; pana lo'o nga'aa ndaca'a Ni ji'i yu bi', cha' cua ndyaa Ni, ⁸li' caca yu xña'a bi' loo. Ca tiya' la caa Jesús nu Xu'na na, lo'o li' cujuu' Jesús ji'i yu xña'a bi' nu lo'o culutu'u ti Jesús ji'i yu bi' lo'o cui'i nu ntsu'u tu'ba Ni; tye cha' ji'i yu xña'a bi' lo'o caa Jesús, cha' ná talo yu ña'a yu ji'i xee ndubi ji'i ycuu' nu Xu'na na. ⁹Pana lo'o caa yu xña'a

bi', caā yu lo'o chacuayá' jil̄i ycuil' Satanás bi', bi' cha' nchca tsa jil̄i yu bi' cua'ni yu cha' tlyu cha' cñilo'o ti yu jil̄i ñat̄i chalyuu, cha' culacua ti' ngu' cha' tlyu tsa laca ycuil' yu xña'a bi'. ¹⁰Tucua cha' ntsu'u tyiquee yu bi', pana ca jlya ti' ñat̄i chalyuu jil̄i lcaa cha' cuiñi nu chcuil' yu bi', jlya ti' ngu' xqui'ya cha' cua tsa ti ngu' ca bilyaa; ná nti' ngu' bi' xñi ngu' cha' tso'o nu caca cua'ni lyaá jil̄i ngu', ¹¹bi' cha' culaya' ycuil' Ndyosi jil̄i ngu', xqui'ya cha' jlya la ti' ngu' jil̄i nu cha' cuiñi bi'. ¹²Chañi cha' tsa ngu' bi' ca su ná nga'a cha' tye chcube' ngu', lcaa ngu' nu ná jlya ti' cha' tso'o jil̄i ycuil' Ndyosi, ngu' nu ndiya la ti' cua'ni cua ña'a ca lo cha' cuxi.

**Ngusubi Ni jil̄i na cha' clyaā
na jil̄i nu cuxi**

¹³Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil̄i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee ycuil' nu Xu'na na ña'a Ni jil̄i mā. Lo'o jua'a ntsu'u cha' tya ya xlya'be jil̄i ycuil' Ndyosi xqui'ya cu'mā, cha' ngusubi Ni jil̄i mā tya lo'o nguxana ti chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni jil̄i mā; bi' cha' ngua'ni Xtyi'i ycuil' Ni cha' ngua lubii cresiya jil̄i mā lo'o ngusñi mā cha' tso'o jil̄i ycuil' Ndyosi.

¹⁴Cua ngusubi Ni jil̄i mā, bi' cha' ndyuna mā cha' tso'o jil̄i Jesucristo nu ngulu'u ya jil̄i mā; nti' Ni cha' stu'ba ti tyil̄i mā lo'o Jesucristo nu Xu'na na ca su tlyu su xee tsa su ndi'i ycuil'.

¹⁵Cu'mā ngu' tya'a na, juani tyi'u tso'o ti' mā lcaa cha' nu ngulu'u ya jil̄i mā; cua'ni mā cha' caca cuayá' tso'o ti' mā lcaa cha' nu cua nchcuil' ya lo'o mā, lcaa cha' nu

cua nguscua ya lo quityi cha' caā ca slo mā. ¹⁶⁻¹⁷Ndi'ya nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o mā, masi Jesucristo nu Xu'na na, masi ycuil' Ndyosi Sti na: cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee mā, cha' caja juersa jil̄i mā, cha' taca cua'ni mā cua ña'a ca cha' tso'o, cha' xcuil' cha' tso'o chcuil' mā lo'o tya'a mā. Ntsu'u tsa tyiquee ycuil' Ni ña'a Ni jil̄i na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na, cha' ti' ti tyil̄i tyiquee na lcaa hora laja lo'o ntajatya na jil̄i ycuil' Jesús cha' caā Ni.

**Chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi
cuentya jil̄i ya**

3 Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil̄i Jesús, chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil̄i ya, cha' xtyucua Ni jil̄i ya laja lo'o nclyu'u ya cha' jil̄i ycuil' nu Xu'na na jil̄i ngu', cha' ná tacu' ngu' lo cua ña'a ca cha' nu nclyu'u ya jil̄i ngu'. Ni'ya lo'o ngusñi mā cha' bi' juani, jua'a nti' ya cha' yala ti xñi tya quiña'a la ñat̄i cha' bi', nde lcaa quich̄i su nchcuil' ya cha' bi'. ²Chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi cha' cua'a Ni jil̄i ya cha' ná tyijiloo ngu' cuxi jil̄i ya, masi ngu' nu cuxi tsa tyiquee ngu'; ntsu'u tsa ñat̄i chalyuu nu ná jlya tso'o ti' jil̄i ycuil' Ndyosi. ³Chañi cha' ndu'ni nu Xu'na na lcaa cha' nu ñacuil' Ni jil̄i na, cua'ni Ni cha' caca tlyu tyiquee mā, cua'a Ni jil̄i mā cha' ná cala' nu xña'a jil̄i mā. ⁴Jlo ti' ycuil' nu Xu'na na cha' ndyu'ni mā cña nu ngulo ya jil̄i mā, cha' tya cua'ni la mā cña bi'. ⁵Lo'o jua'a cua'ni ycuil' nu Xu'na na cña ne' cresiya jil̄i mā, cha' tyi'u ti' mā cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuil' Ndyosi ña'a Ni jil̄i mā; li' talo

tyiquee mā ñi'ya lo'o ndalo tyiquee ycuí' Cristo lo'o nguta'a yu lo'o ñati tya clyo.

Nga'a cha' cua'ni na cña

⁶Cu'ma tya'a ngusni na cha' jii Jesús, chaca quiya' culo ya cña jii mā chacuayá' jii Jesucristo nu Xu'na na: ná tya'a mā stu'ba ti lo'o xa' la ngu' tya'a ngusni mā cha' bi' nu ná ntaja'a cua'ni cña, la cui' ngu' tya'a mā nu ná ntaja'a taquiya' jii cha' nu cua nda ya lo'o mā. ⁷Si'i na taja ya lo'o nguti'i ya lo'o cu'ma nu ngua li', bi' cha' tso'o si tyaja'a mā cua'ni mā cña ñi'ya ngua'ni ya lo'o ya' ti ya. ⁸Ná ndyacu laja ti ya slo cu'ma nu ngua li'; nda ya caya' cha' nguxacu mā jii ya, cha' ngua'ni ya cña cha' cajá ñi'ya nu tyiji yu'u jii ya. Tsa lo'o talya ngua'ni ya cña lo'o ya' ti ya, cha' si'i cu'ma nu ngüi'ya mā na nu ndyacu ya li'. ⁹Pana tso'o si ta mā xi caya' jii ngu' nu culu'u jii mā; masi cuare ni, taca xtyucua mā xi jii ya si nti' mā. Pana ná ngusni ya caya' nu ngua li', xqui'ya cha' ngua ti' ya culu'u ya jii mā cha' ná ca taja mā, cha' cua'ni mā cña cha' caja na nu lyiji cha' tyiji yu'u jii mā chalyuu. ¹⁰Lo'o tya ndi'i ya slo cu'ma, tya li' ngulo ya cña jii mā ndi'ya: ná ta mā na cacu ñati nu ná nti' cua'ni cña. ¹¹Pana juani cua ngujui cha' jii ya cha' ntsu'u xi ngu' tya'a mā nu ná tso'o ndu'ni;

nga'aa ndyu'ni ngu' bi' cña, ndya'a ngu' nchcui' ngu' cha' cuiñi ti lo'o tya'a ngu', xqui'ya cha' taja ngu'.

¹²Bi' cha' juani nelyo ya cña jii ngu' bi' chacuayá' jii Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' cña; jua'a caja ñi'ya cacu ngu' cuentya jii scaa ngu'.

¹³Cu'ma ngu' tya'a na, ná ca taja ti' mā cha' cua'ni mā cha' tso'o lo'o ñati. ¹⁴Ñati nu ná ntaja'a taquiya' jii lcaa cha' nu nscua ya lo' quityi re ni, cui'ya mā cuentya tilaca laca ngu' bi'; li' nga'aa tya'a mā stu'ba ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a caca tyuju'u ti' ngu'. ¹⁵Pana si'i tya'a cusuu mā laca ngu' bi', tya'a mā laca ngu'; bi' cha' ntsu'u cha' ta mā sca cui' lo'o ngu', ñi'ya laca lo'o nchcui' mā lo'o sca ngu' tya'a mā.

Ngusalaya' Pablo lo'o ngu'

¹⁶Cua'ni ycuí' nu Xu'na na lo'o mā cha' ti ti tyi'i tyiquee mā lcaa tsa, masi tsa tso'o jii mā, masi tsa cuxi jii mā, xqui'ya cha' lcaa hora ti ti ndi'i tyiquee ycuí' Ni. Lo'o jua'a tyanu ycuí' nu Xu'na na lo'o mā li'.

¹⁷Xlyo ni'i jii mā. Pablo laca na' lo'o ycuí' na' nscua na' letra juani, cha' caca cuayá' ti' mā cha' chañi cha' quityi nu nguscua na' liyya slo mā laca quityi re. ¹⁸Nti' ya cha' ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo tya clyo cha' ndyaa ca slo Timoteo

1 Pablo laca na'. Sca ñati nu ndya'a nchcui' cha' jii Jesucristo nde xa' quichi laca na', cha' ycui' Ndyosi nu ndu'ni lyaá jii ñati ngulo cña jna' cha' cua'ni na' cña bi'; ngulo Jesucristo cña jna', la cui' nu Cristo nu ndu' ti' na' jii cha' tyaa Ni chaca quiya'. ²Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Timoteo, cha' ñi'ya si laca nu'u sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u, cha' ngusñi nu'u cha' jii Jesucristo tya lo'o ngulu'u na' cha' bi' jinu'u. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti' cua'ni ycui' Ndyosi Sti na' cha' tso'o lo'o nu'u, cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u, cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti' tyi' cresiya jinu'u xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Ná tso'o cha' jlya ti' ngu' cuentyu ti

³Lo'o cua tsa'a ti na' ca Macedonia, li' cua nchcui' na' lo'o nu'u cha' tyanu nu'u nde quichi Efeso; chaca quiya' chcui' na' lo'o nu'u juani, cha' tyanu nu'u ca quichi bi'. Ntsu'u ngu' quichi Efeso nu nclu'u xa' lo cha' jii ngu' tya'a na; nga'a cha' culo nu'u cña jii ngu' bi', cha' nga'aa culu'u tsa ngu' xa' la cha' jii tya'a ngu'. ⁴Lo'o jua'a culo

nu'u cña cha' nga'aa ca tsa'a ngu' cuentyu cusu', nga'aa cua'a jyaca ngu' jii cña cua' nu ndyanu jii jyo'o cusu' jii ngu' sa'ni. Nguichi tsa cha' bi', lo'o jua'a ná tye chca cha' bi' tsiya' ti. Ná xtyucua cha' bi' jina cha' cua'ni na cña jii ycui' Ndyosi; sca ti si xñi na cha' jii ycui' Jesús, li' caca cua'ni na cña jii Ni.

⁵Culo nu'u cña jii ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jii tya'a ngu', cha' bi' laca cña nu ndu'ni ñati nu ngua lubii cresiya jii cuentya jii ycui' Ndyosi; jlo ti' ñati bi' ñi'ya laca cña tso'o, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' bi' cña tso'o bi' li'. Chañi cha' ngusñi ngu' bi' cha' jii ycui' Ndyosi si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jii tya'a ngu'. ⁶Pana ntsu'u xi xa' la ñati nu ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' bi'; xa' tyucuii ngusñi ngu' bi', cha' nchcui' tsa ngu' cuentyu. ⁷Mstru caca ngu' bi', nti' ngu', ngu' nu nclu'u ñi'ya cña nu ngulo ycui' Ndyosi jii ñati, nu nguscua jyo'o Moisés; pana ná nda ngu' bi' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ycui' ca ngu', ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cha' cusu' bi', masi lye tsa nclu'u ngu' cha' bi' jii tya'a ñati ngu'.

⁸Jlo ti' na cha' tso'o tsa cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', si taquiya' na jil'i. ⁹Pana si'i xqui'ya ñati' nu tso'o tyiquee nda ycu'i Ndyosi cha' cusu' bi'; na cuna nda Ni cha' bi' xqui'ya ñati' nu ná nti' cua'ni cha' tso'o, xqui'ya ñati' nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cha' bi', xqui'ya ñati' nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu'i Ndyosi, xqui'ya ñati' nu ntsu'u qui'ya jil'i, xqui'ya ñati' nu cuxi tyiquee, xqui'ya ñati' nu nchcui' suba' jil'i ycu'i Ndyosi, xqui'ya ñati' nu ndujuii jil'i sti ngu', jil'i xtya'a ngu', xqui'ya ñati' nu ndujuii jil'i tya'a ñati', ¹⁰xqui'ya ñati' nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, xqui'ya nu cuna'a nu ndu'ni suba' lo'o nu qui'yu, xqui'ya nu qui'yu nu ndu'ni suba' lo'o tya'a qui'yu ti, xqui'ya ñati' nu ntucuaana jil'i tya'a ñati' cha' tsalo'o jil'i ngu' jua'a ti, xqui'ya nu cuiñi, xqui'ya ñati' nu nchcui' cha' cuiñi slo ngu' tisiya. Nda ycu'i Ndyosi cha' cusu' bi', cha' jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati' nu ná nti' taquiya' jil'i cua ña'a ca cha' nu liñi ca nu nclu'u na cuentya jil'i ycu'i Ndyosi. ¹¹La cui' cha' tso'o bi' nclu'u na' chacuayá' jil'i ycu'i Ndyosi juani, lo'o nclu'u na' cha' tlyu tsa laca ycu'i Ndyosi, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

Tso'o tsa ndu'ni ycu'i Ndyosi lo'o na

¹²Ndya tsa na' xlya'be jil'i Jesucristo nu Xu'na na cha' ngua'ni Ni cha' caca cua'ni na' cña jil'i Ni; ndya na' xlya'be jil'i Ni cha' ngusubi Ni jna' cha' cua'ni na' cña jil'i Ni, cha' jlo ti' Ni cha' ndaquiya' na' jil'i Ni. ¹³Ngusubi Ni jna', masi suba' tsa nchcui' na' jil'i Ni cua sa'ni la,

tyempo lo'o ngxucube' na' jil'i ñati jil'i Jesucristo; tyaala tsa na' nu ngua li'. Pana ná jlo ti' na' tyempo bi', cha' bilya xñi na' cha' tso'o jil'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' ngua tya'na tsa ti' Ni jna'. ¹⁴Ntsu'u tsa tyiquee nu Xu'na na ña'a Ni 'na, bi' cha' ngusñi na' cha' jil'i ycu'i Jesucristo li'; lo'o nu juani ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i Jesús, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i tya'a ñati' na'.

¹⁵Taca xñi tso'o ngu' cha' nu nchcui' ndi'ya: Cua yaa Jesucristo nde chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni jil'i ñati' chalyuu nu ntsu'u qui'ya jil'i. Lo'o na', tlyu la xqui'ya na' que xa' la ñati', cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni na' lo'o ñati' jil'i Jesucristo nu ngua sa'ni la. ¹⁶Ngüi'ya tsa Jesucristo cha' clyu ti' 'na lo'o ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u 'na, cha' culu'u ycu'i Ndyosi jil'i xa' la ñati' ñi'ya caca xñi ngu' cha' jil'i Ni. Ñi'ya lo'o tya'na ti' Jesús jna' tya clyo, jua'a ca tya'na ti' Ni jil'i lcaa ñati' nu xñi cha' jil'i Jesús ca nde loo la, cha' si jlyu ti' ngu' jil'i Ni, ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ngu' li'. ¹⁷Bi' cha' cua'ni tlyu na jil'i ycu'i Ndyosi juani, cua'ni chí na loo Ni, cha' ná tye tsá nu laca Ni loo tyucui ña'a chalyuu; ná tye cha' jil'i ycu'i Ndyosi, cha' ná ntsu'u cha' cajaa Ni. Ná nchca ji'na ña'a na jil'i Ni cha' laca na ñati' chalyuu ti, pana sca ti ycu'i Ni laca ycu'i Ndyosi. Jua'a laca cha' jil'i Ni tu'ni.

¹⁸Culo na' cña jinu'u juani, Timoteo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' jil'i sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u: Tya cua'ni la nu'u cña jil'i ycu'i Ndyosi ñi'ya nu cua nacui' ngu' nu laca tu'ba jil'i ycu'i Ni cha'

cua'ni nu'u; tyi'u ti' nu'u cha' nu
 cua nchcui' ngu' bi' jinu'u tya tsubi'
 la, cha' caca nguula la ti' tyiquee
 nu'u. Li' ñi'ya caca ji'i sca sendaru
 tso'o, jua'a taca jinu'u xuu tya'a lo'o
 nu cuxi nu ntsu'u chalyuu; ¹⁹taca
 xuu tya'a nu'u lo'o nu cuxi bi' si
 xñi tso'o nu'u cha' ji'i Jesucristo,
 si xcui' cha' tso'o cua'ni nu'u lo'o
 ñati. Ntsu'u ngu' nu ngua jlo ti'
 ñi'ya laca sca cha' liñi, pana nga'aa
 ndyu'ni ngu' cha' liñi bi' juani; cua
 ndya'achu' ngu' bi' ji'i ycui' Ndyosi,
 cha' nguxtyanu ngu' cha' tso'o bi'.
²⁰Ñi'ya nti' yu Himeneo lo'o yu
 Alejandro ni, nga'aa ndaquiya' ngu'
 ji'i cha' liñi, bi' cha' cua nguxtyanu
 na' ji'i ngu' bi' ya' nu xña'a, cha'
 ca cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa cha'
 cuxi laca lo'o nchcui' ngu' cha' suba'
 ji'i ycui' Ndyosi.

**Ndi'ya cua'ni na lo'o chcui'
 na lo'o ycui' Ndyosi**

2 Nga'a cha' chcui' na lo'o ycui'
 Ndyosi cuentya ji'i lcaa ñati
 chalyuu, nu lo'o jña na cha' ji'i Ni,
 lcaa cha' nu lyiji ji'i ñati; chcui' na
 cuentya ji'i xa' ñati lo'o nchcui' na
 lo'o ycui' nu Xu'na na, jua'a lo'o tya
 na xlya'be ji'i ycui' Ndyosi cuentya
 ji'i ñati. ²Nga'a cha' chcui' na lo'o
 ycui' Ndyosi cuentya ji'i lcaa ngu'
 nu laca loo, cuentya ji'i lcaa ngu'
 nu laca cña; jña ma cha' cua'ni Ni
 cha' ti ti tyi'i tyiquee na, cha' ná xuu
 tya'a ngu' laca loo bi' lo'o na, cha'
 ta ngu' bi' chacuayá' cha' cua'ni na
 lcaa lo cha' tso'o, ñi'ya nu nti' ycui'
 Ndyosi cha' cua'ni na. ³Jua'a nti'
 ycui' Ndyosi nu ndu'ni lyaá ji'na;
 tso'o nti' Ni si jua'a chcui' na lo'o
 Ni, ⁴cha' nti' Ni cha' cua'ni lyaá Ni

ji'i lcaa ñati chalyuu, nti' Ni cha' ca
 cuayá' ti' lcaa ñati ñi'ya nu ntsu'u
 cha' liñi ji'i ycui' Ndyosi. ⁵Sca ti
 ycui' Ndyosi ntsu'u tsiya' ti, lo'o
 jua'a ntsu'u sca ti ñati nu ndi'i slo
 ycui' Ni nu nchcui' lo'o Ni cuentya
 ji'i ñati chalyuu; la cui' Jesucristo
 laca nu ñati bi'. ⁶Nda Jesucristo
 chacuayá' cha' ndyujuii ngu' ji'i yu
 cua tsubi' la; jua'a nda yu caya' lo
 qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu,
 nu lo'o ngujuii yu lo crusi. Ngua'ni
 ycui' Ndyosi cña bi' la cui' hora
 lo'o ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni ji'i.
⁷Ngusubi Ni 'na cha' ndya'a na' nda
 na' cha' tso'o bi' lo'o ñati cuentya
 ji'i ycui' Ni, cha' lo'o ngu' xa' tsu'
 ndyuna ngu' cha' tso'o bi' li'; ndya'a
 na' ngulu'u na' ji'i ngu' ñi'ya caca
 xñi ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi. Cha'
 liñi nscua na' nde, si'i cha' cuiñi
 nchcui' na'.

⁸Bi' cha' lacua, lcaa se'i su
 ndyu'u ti'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i
 lo'o Jesucristo tsa tlyu ti, nti' na'
 cha' chcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi.
 Tso'o ti tyiquee ngu' ta ngu' cha'
 lo'o ycui' Ndyosi li', cha' ná tso'o
 chcui' ngu' lo'o Ni si ñasi' ngu', ni
 ná tso'o chcui' ngu' lo'o Ni laja
 lo'o nxuu tya'a ngu'. ⁹Lo'o nu ngu'
 cuna'a ni, cacu' ngu' ste' tso'o ti,
 si'i late' nu quiña'a tsa nga'a; ná
 talya' lye ngu' quicha' hique ngu',
 ná cacu' lye ngu' oro ni quee ndubi
 nu quiña'a tsa nga'a, cha' ná tso'o
 cha' cua'ni tyixi tsa ngu' ji'i ycui'
 ca ngu' cha' xña'a xa' nu qui'yu
 ji'i ngu' li'; ¹⁰tso'o la ña'a nu cuna'a
 nu xcui' cha' tso'o ndu'ni cuentya
 ji'i ycui' Ndyosi. ¹¹Nga'a cha' tyi'i ti
 ti ngu' cuna'a lo'o culu'u ngu' cha'
 ji'i ycui' Ndyosi laja lo'o ndyu'u

ti'i ngu', cha' lo'o ngu' cuna'a bi' ca tsa'a lo'o ngu', cha' lo'o ngu' cuna'a taquiya' ji'i cha' bi'. ¹²Ná ta na' chacuayá' ji'i sca nu cuna'a cha' culu'u cha' ji'i ycuí' Ndyosi ji'i tya'a ngu' lo'o ndyu'u ti'i ngu' tsa tlyu ti, cha' ná tso'o si culo nu cuna'a cña ji'i nu qui'yu jua'a. Ti ti tyi'i ngu' cuna'a tso'o la. ¹³Nu ngua tya clyo ni, ngüiñá ycuí' Ndyosi ji'i nu qui'yu Adán; tiya' la xi, li' ngüiñá Ni ji'i sca nu cuna'a nu ngua naa Eva. ¹⁴Lo'o jua'a si'i ji'i jyo'o Adán bi' ngua'ni nu xña'a ngana tyempo bi'; ji'i nu cuna'a ji'i yu ngua'ni bi' ngana, nu lo'o ngua'ni jyo'o Eva bi' cha' cuxi. ¹⁵Bi' cha' tlyu tsa cña ntsu'u ji'i ngu' cuna'a lo'o cala sñi' ngu' juani; pana cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'i ngu' cuna'a si xñi tso'o ngu' cha' ji'i Ni, si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu'. Cua'ni Ni cha' ca lubii cresiya ji'i ngu' cuna'a bi', si talo ngu' cua'ni ngu' cha' tso'o bi', si nchca ji'i ngu' cuna'a bi' cua'a ji'i ycuí' ca ngu' cha' ná ca tyucuaa ti' ngu' ji'i ñati.

**Ñati nu caca loo ji'i tya'a
ngusñi na cha' ji'i Jesús**

3 Nga'a cha' jlya tso'o ti' ma cha' liñi nu nchcui' ndi'ya: Tso'o tsa si tyaja'a sca ngu' tya'a ma caca loo ji'i ña'a taju ti ma nu ngusñi ma cha' ji'i ycuí' Ndyosi, cha' tso'o tsa cuentya ji'i ycuí' Ndyosi si nti' sca ñati cua'ni cña bi'. ²Si laca sca ñati loo ji'i ña'a taju tya'a ñati ji'i Jesucristo, li' ntsu'u cha' cua'ni yu xcuí' cha' tso'o lo'o ñati, cha' ná caja ñi'ya jña ngu' qui'ya ji'i yu li'. Caja clyo'o yu bi' lo'o sca ti nu cuna'a; jua'a ntsu'u cha' culacua

tso'o ti' yu, cha' cua'a yu ji'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ycuí' ca yu, cha' tso'o ti tyi'i yu lo'o tya'a ñati. Ntsu'u cha' ta yu ni'i ji'i yu lo'o jña ñati nu li'ya tyijyu', jua'a ntsu'u cha' ta yu na cacu ngu' bi'. Ntsu'u cha' culu'u yu cha' ji'i ycuí' Ndyosi ji'i ñati, bi' cha' ná tso'o si ná nchca ji'i yu. ³Ná caca yu cña bi' si cu'bi yu, si xuu tya'a yu lo'o ñati; nga'a cha' talo tyiquee yu ji'i tya'a ñati yu, cha' ná caja tya'a cusuu yu. Ná tso'o cha' jña yu cñi ji'i tya'a ñati, cha' caca culiya' tsa ycuí' ca yu. ⁴Ntsu'u cha' culo tso'o yu bi' cña ji'i ngu' tya'a ndi'i ti yu, cha' jua'a taquiya' sñi' yu cña nu nclyo yu ji'i ngu', cha' cua'ni chi sñi' yu loo yu. ⁵Ná caca ji'i sca ñati caca loo ji'i taju tya'a ñati ji'i ycuí' Ndyosi si ná lo'o culo tso'o yu bi' cña to' tyi yu; ⁶bi' cha' ná tso'o caca loo sca ñati nu ngusñi ca ti cha' ji'i ycuí' Ndyosi, cha' tya lyiji ca tsa'a tso'o yu. Ná tyiquee! lye tsa cua'ni tyucuaa ti' yu ji'i tya'a yu, lo'o li' ntsu'u cha' xcube' ycuí' Ndyosi ji'i yu ñi'ya lo'o xcube' Ni ji'i nu xña'a. ⁷Nu ñati nu caca loo bi' ni, tso'o si caca yu sca ñati nu nchcui' ngu' quichi ji'i yu cha' tso'o ti ndu'ni yu, masi ngu' nu ná ndaquiya' cha' ji'i Jesucristo tsiya' ti chcuí' ngu' jua'a ji'i yu. Lo'o li' ná caca chcuí' ngu' cuentyu ji'i yu bi', ná caca cojolaqui nu xña'a ji'i yu bi', cha' cua'ni yu cha' cuxi.

**Ñati nu laca cña ji'i ngu' tya'a
ngusñi na cha' ji'i Jesús**

⁸Lo'o jua'a ñati nu laca cña ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús ni, lo'o ngu' bi' ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcuí' cha' tso'o. Ná tso'o si

tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ndu'ni ngu' cña bi'; ná tso'o si cu'bi ngu' bi', ni ná tso'o si jña ngu' bi' cñi jil'i tya'a ñati cha' caca culiya' tsa ycu' ca ngu'. ⁹Ntsu'u cha' xñi tso'o ngu' bi' leaa cha' liñi jil'i ycu' Ndyosi, tya'a cha' nu ngusñi leaa na, cha' jua'a tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o. ¹⁰Lo'o jua'a ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ma jil'i ñati bi', cha' ña'a ma si xcui' cha' tso'o ndu'ni ngu'. Ñati nu ndu'ni tso'o ni, taca caca ngu' cña jil'i tya'a ngu' cha' xtyucua ngu' jil'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesús, cha' cuentya jil'i ycu' Ndyosi cua'ni ngu' bi' cña li'. ¹¹Lo'o nu ngu' cuna'a ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o nu lo'o caca ngu' cña cha' xtyucua ngu' jil'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesús; ná tso'o cha' hcui' nu cuna'a bi' cuentyu jil'i tya'a ngu' lo'o xa' ñati. Nga'a cha' culacua tso'o ti' nu cuna'a bi', cha' talo jil'i cña nu nda ngu' jil'i. ¹²Ñati nu laca cña jil'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesús ni, caja clyo'o ñati bi' lo'o sca ti nu cuna'a; nga'a cha' culo tso'o ñati bi' cña jil'i sñi' ngu', cha' taquiya' tso'o leaa ñati nu ndi'i to' tyi ngu' cha' nu hcui' ngu' bi'. ¹³Lo'o jua'a tso'o tsa hcui' cua ña'a ca ñati jil'i ngu' bi' si tso'o ndu'ni ngu' cha' laca ngu' cña, cha' nxyucua ngu' jil'i ngu' tya'a na; li' tyatí la ti' ngu' jil'i Jesucristo, lo'o jua'a caca tlyu tyiquee ngu' cha' culu'u ngu' cha' liñi jil'i xa' ñati.

Ñi'ya laca cha' jil'i Jesús
nu cua ngusñi na

¹⁴⁻¹⁵Yala ti caa na' slo nu'u, nti' na'. Jua'a nta', pana ná jlo ti' na' ni

jacua' caca 'na, si ntsu'u nu tacu' tyucui jna'; bi' cha' juani nscua na' quityi re cha' caca cuayá' la ti' nu'u ñi'ya nga'a cha' cua'ni ñati jil'i Jesucristo lo'o tya'a ngu', ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' lo'o ndyu'u ti'i ngu' tsa tlyu ti. Ndu'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca, leaa taju na lo'o tya'a na, lo'o jua'a nclu'u leaa ngu' tya'a na cha' liñi jil'i ycu' nu Xu'na na jil'i xa' ñati. Ná tye cha' liñi bi' tsiya' ti nde chalyuu xqui'ya leaa taju ngu' tya'a na li'. ¹⁶Chañi cha' tlyu tsa cha' tso'o jil'i Jesucristo nu ngusñi na. Ndi'ya nchcui' cha' bi':

Nu ngua sa'ni la ni, ni sca ñati
ná ngua cuayá' ti' ñi'ya cua'ni
lyaá ycu' Ndyosi jil'i ngu';
pana nu juani jlo ti' na, xqui'ya
cha' ngula Jesucristo chalyuu,
cha' ngua ycu' Ni sca ñati.

Lo'o jua'a nchcui' Xtyi'i ycu' Ni
cha' jil'i yu, cha' sca ñati nu
lubii tsa laca yu;

cua na'a xa jil'i ycu' Ndyosi jil'i
Jesús, nu ñati lubii bi'.

Li' nclyu'u ngu' cha' jil'i
Jesucristo bi' jil'i ñati ca
quiña'a tsa quichí tyucui ña'a
chalyuu;

ngusñi ñati leaa quichí cha' nu
nchcui' ngu' jil'i Ni li'.

Cua ndyaa Jesús ca slo ycu'
Ndyosi Sti na nde cua, lo'o
juani tlyu tsa laca Jesús cajua.

Tya'achu' ngu' jil'i cha' liñi
jil'i ycu' Ndyosi ca tiya' la

4 Xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi
nchca cuayá' ti' na ñi'ya caca
tyempo nde loo la, cha' ntsu'u ñati
nu cua ngusñi tyucui jil'i Jesucristo

nquicha', lo'o li' tyu'utsu' ngu' bi' tyucuii ji'i ycu'i' nu Xu'na na. Xtyanu ñati bi' ji'i Ni li', cha' cñilo'o cui'i cuxi nu ndu'ni cña cuentya ji'i nu xña'a ji'i ngu'; tyijiloo cui'i cuxi bi' ji'i ngu' bi' li'. ²Ntsu'u ngu' nu nchcui' tucua lo cha', nu nga'aa ntyuju'u ti' cha' ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nchcui' nu xña'a; ji'i ngu' cuiñi bi' cuna xi ngu' tya'a na, tyu'utsu' ngu' ji'i tyucuii tso'o li'. ³Nclu'u ngu' cuiñi bi' cha' ná tso'o caja clyo'o na; nclu'u ngu' cha' ntsu'u tsa na ndacu na nu ná tso'o cacu na, nacui' ngu' bi'. Tlyu tsa cha' cuiñi nu nda ngu' bi'. Pana ngüiñá ycu'i' Ndyosi lcaa na nu ndacu na cha' tso'o ti cacu na ji'i, lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' tya na xlya'be ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o cua cacu ti na, cha' jlo ti' na cha' tso'o ji'i ycu'i' Ni. ⁴Tso'o tsa cña ngua'ni Ni, tso'o ngüiñá Ni lcaa lo na; bi' cha' ná tso'o si xcuaa na sca cha' tso'o nu ngüiñá Ni. Xñi na lcaa cha' tso'o bi', lo'o li' ndi'ya chcui' na lo'o ycu'i' Ndyosi: “Tsa xlya'be jinu'u, Ndyosi Sti ya”, ñacui' na. ⁵Jua'a chcui' na lo'o ycu'i' Ndyosi cha' nda Ni lcaa na nu tso'o cha' cacu na; culacua Ni ji'i lcaa na nu ndacu na li', cha' chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi ndacu na ji'i.

**Ña'a ti cua'ni tso'o nu'u
cña ji'i ycu'i' Ndyosi**

⁶Culu'u nu'u lcaa cha' nu nscua na' lo quityi re ji'i ca ta'a ñati ji'i Jesucristo cajua, cha' caca nu'u sca ñati nu tso'o tsa ndu'ni cña ji'i Jesucristo, Timoteo. Tyi'u tso'o ti' nu'u lcaa cha' liñi nu cua ngusñi

nu'u, cha' ji'i ycu'i' Ni; ña'a ti xñi tso'o nu'u tyucuii ji'i ycu'i' nu Xu'na na li', ñi'ya nu ndyu'ni ti nu'u. ⁷Ná taquiya' nu'u ji'i cuentyu nu ná nchcui' cha' liñi ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' cuxi tsa laca cha' bi'. Pana nu'u ni, ntsu'u cha' qui'i nu'u cha' cua'ni nu'u xcui' cña nu ndiya ti' ycu'i' Ndyosi. ⁸Tso'o xi cha' ngui'i quiya' na cha' tya'a na, ngui'i ya' na cha' cua'ni na cña; pana tso'o la si qui'i tyiquee na cha' taquiya' na ji'i ycu'i' Ndyosi lcaa tyempo. Tso'o ti tyi'i na nde chalyuu, nu lo'o cua'ni na cua ña'a ca cña nu nti' nu Xu'na na cha' cua'ni na; la cui' tso'o ti tyi'i na ca slo ycu'i' Ndyosi, si cua'ni na ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni na. ⁹Chañi tsa cha' nu nscua na' nde, jua'a ntsu'u cha' xñi tso'o na cha' bi'. ¹⁰Jlya ti' na ji'i ycu'i' Ndyosi nu lu'ú ca; bi' cha' lye cua'ni na cña ji'i Ni, masi lya' tsa ti' ngu' ji'na. Lo'o ycu'i' Ndyosi ni, cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa ñati si taquiya' ngu' ji'i Ni. Lo'o xñi na cha' ji'i Ni, li' ca cuayá' tso'o la ti' na cha' bi'.

¹¹Culo nu'u cña nu nguscua na' re ji'i lcaa ngu' tya'a ma, culu'u tso'o nu'u cha' bi' ji'i ngu'. ¹²Ná ta nu'u chacuayá' xtyí lo'o ngu' jinu'u cha' tya cuañi' nu'u, nti' ngu'. Cua'ni nu'u xcui' cña tso'o cha' ña'a lcaa tya'a ñati ji'i Jesucristo; xcui' cha' tso'o chcui' nu'u, xcui' cha' tso'o cua'ni nu'u, lo'o jua'a tso'o tsa tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i xa' la ñati. Li' ca cuayá' ti' ngu' cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i Jesucristo, xqui'ya cha' xcui' lubii ti cresiya jinu'u ndyu'ni nu'u cña. ¹³Laja lo'o tya lyiji ti tyalaa na' slo nu'u, ña'a ti tya chcui' nu'u lcaa cha' nu nscua

lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi lo'o ngu'; tya chcuí' la nu'ú ñi'ya laca cha' liñi bi', tya culu'u la nu'ú cha' tso'o bi' ji'í ngu' tsa tlyu ti lo'o tyu'u ti'í ngu'.

¹⁴Na cua nda ycuí' Ndyosi tyucui chacuayá' ji'í Ni jinu'ú lo'o ngusta ya' ngu' cusu' hique nu'ú, cha' cua'ni nu'ú cña cuentya ji'í ycuí' nu Xu'na na. Cua nchcuí' ngu' cuentya ji'í Xtyi'í ycuí' Ndyosi cha' cua'ni nu'ú cña bi'; bi' cha' cui'ya tso'o nu'ú cuentya ji'í cha' tso'o nu cua nda ycuí' Ndyosi jinu'ú tsá bi', cha' talo nu'ú ji'í cña nu ntsu'u jinu'ú.

¹⁵Lo'o ycuí' nu'ú ni, cui'ya tso'o nu'ú cuentya ji'í lcaa cha' nu nguscua na' nde; li' ña'a ngu' cha' cua ndyaca tsa'a tso'o nu'ú cha' caca nu'ú loo ji'í ngu'. ¹⁶Talo nu'ú ji'í cña bi'. Cua'a nu'ú ji'í ycuí' ca cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni nu'ú. Tso'o ti culu'u nu'ú ji'í ngu' tya'a na, cha' jua'a cuna tso'o ngu' cha' nu nclu'u nu'ú ji'í ngu', cha' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'í ngu' bi' li'. Lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni jinu'ú li'.

Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesús

5 Ná cua'ni tyaala nu'ú ji'í sca ngu' cusu' si ngua'ni cuxi yu; ta nu'ú sca cui' lo'o yu ñi'ya lo'o nchcuí' na lo'o sti na. La cui' ti cha' lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' ni, ta sca cui' lo'o ngu' ñi'ya lo'o nclu'u na ji'í tya'a na. ²Lo'o sca ma' cusu' ni, ta sca cui' lo'o ma' ñi'ya lo'o nchcuí' na lo'o xtya'a na; la cui' ti cha' lo'o nu ngu' cuna'a cuañi' ni, ta sca cui' lo'o ngu' ñi'ya lo'o nclu'u na ji'í sca nu cuna'a tya'a na. Pana xcui' lubii ti cresiya jinu'ú ña'a nu'ú ji'í ngu' bi'.

³Ntsu'u cha' ña'asii ngu' ji'í lcaa ngu' cuna'a ti'í si cua ngujui nu laca clyo'o ngu', si ndyanu ycuí' ti ngu'. ⁴Si ntsu'u sñi' nu cuna'a ti'í, masi sca sñi' ste', ntsu'u cha' ña'asii ngu' bi' ji'í xtya'a ngu' li'; nga'a cha' ca tsa'a sñi' ngu' cha' ña'asii ngu' ji'í ngu' cusu' ji'í, ñi'ya lo'o nguna'asii ngu' cusu' bi' ji'í sñi' ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Bi' laca cña nu ndacui ji'í ngu' cuañi' cha' cua'ni ngu' cuentya ji'í ngu' cusu' ji'í, cha' tso'o ntsu'u tyiquee ycuí' Ndyosi lo'o ña'a Ni ji'í ngu' cuañi' nu ña'asii tso'o ji'í ngu' cusu' ji'í. ⁵Sca ti ji'í ycuí' Ndyosi ndu ti' ngu' cuna'a ti'í nu chañi cha' ndyanu ycuí' ti ngu'; sca ti ycuí' Ni xtyucua Ni ji'í ngu' nti' ngu', bi' cha' nchcuí' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi tsá lo'o talya, ndijña ngu' ji'í Ni na ca nu lyiji ji'í ngu'. ⁶Si'í jua'a ndu'ni nu cuna'a ti'í nu ndyu'ni cua ña'a ca cha', ñi'ya nu nti' ti cresiya ji'í ycuí' ngu'; nti' ngu' cha' tso'o ti ndi'í ngu' chalyuu, pana cua tye ti cha' ji'í ngu' bi' cuentya ji'í ycuí' Ndyosi. ⁷Ntsu'u cha' culo nu'ú cña ji'í lcaa ngu' bi', cha' ná caca sta xa' la ñati qui'ya ji'í cu'ma ñati ji'í Jesucristo xqui'ya ngu' cuna'a ti'í bi'. ⁸Ná tso'o ndu'ni ñati nu ná ndube ti' ji'í tya'a, masi ji'í sti ngu', masi ji'í xtya'a ngu', masi ji'í sñi' ngu'; cha' cui'ni nchcuí' ngu' lo'o nacui' ngu' cha' ngusñi ngu' cha' ji'í Jesucristo si ná ña'asii ngu' ji'í tya'a ngu', cha' tso'o la ndyu'ni xa' ñati nu ná ndaquiya' cha' ji'í Jesucristo tsiya' ti.

⁹Tso'o la scua ngu' cusu' xtañi lcaa nu cuna'a ti'í nu cua ndye snayala yija ji'í, ma' cusu' nu sca ti quiya' ngujui clyo'o, nu sca ti lo'o clyo'o

ma' nguti'i ma' chalyuu. ¹⁰Scua ngu' xtañi ma' cusu' nu nchcui' ngu' jil'i cha' tso'o tsa cña ndu'ni ma' cusu' bi': si cua ngua'ni cu'ú tso'o ma' jil'i nu sube; si cua nda ma' su tyil'i ñati nu lijya tyijyu'; si cua nguxyucua ma' jil'i tya'a ñati jil'i Jesucristo, masi tlyu cña ntsu'u cha' cua'ni ma'; si ngua tya'na ti' ma' jil'i ñati nu quicha ti'. Si jua'a xcui' cña tso'o ndu'ni ma' cusu' bi', scua ngu' xtañi ma' lo quityi bi' lacua.

¹¹⁻¹²Ná scua ngu' xtañi nu cuna'a cuañi' la nu ndyanu ti'i, cha' ntsu'u quiya' ná talo nu ngu' cuañi' bi'. Pana nu cuna'a nu nscua xtañi lo quityi ni, sca ti cua'ni ngu' cña jil'i Jesucristo nti' ngu', bi' cha' ngüiñi cha' jil'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi li'. Ñi'ya caca si tiya' la xa' caja clyo'o nu cuna'a cuañi' bi', lo'o li' nga'aa cua'ni ngu' ñi'ya nu nacui' ngu' cha' cua'ni ngu' cuentya jil'i Jesucristo li', jua'a ntsu'u qui'ya jil'i nu cuna'a bi' li'. ¹³Bi' cha' tso'o la si ná scua ngu' tsiya' ti xtañi nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i. Ná tyiquee' xcui' paseya ti tya'a ngu' cuañi' bi' slo ñati; pana si jua'a cua'ni ngu', caca taja ngu' cuna'a bi', chcui' tsa ngu' cuentyu jil'i xa' ñati li', masi jil'i tya'a ngu', masi jil'i xa' la ñati. Ni si'i sca ti cha' taja nu cuna'a ti'i nu ndu'ni jua'a, masi lo'o chcui' tsa ngu' cuna'a bi' lo'o tya'a ngu' lcau ti lo cha' nu ná tso'o cha' chcui' na. ¹⁴Bi' cha' tso'o la si xa' caja clyo'o nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i, nti' na'; caja sñi' ngu' li', ña'asii' ngu' to' tyi ycui' ngu', cha' ná caja ñi'ya nu sta ngu' qui'ya jil'na xqui'ya nu cuna'a bi'. ¹⁵Jua'a ntã' cha' cua'ni ma, cha' cua ntsu'u xi ngu' cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i nu cua ngulochu' jil'i cha' jil'i ycui'

Ndyosi, cha' cua ngusñi ngu' tyucui' jil'i Satanás nu xña'a li'.

¹⁶Culo nu'u cña jil'i ca ta'a ñati jil'i Jesucristo jua, masi jil'i ngu' qui'yu, masi jil'i ngu' cuna'a, cha' ña'asii' ngu' jil'i nu cuna'a ti'i tya'a ngu'; ná xtyanu ngu' jil'i nu cuna'a ti'i tya'a ngu' cha' caca bi' cuentya jil'i taju ñati jil'i Jesucristo. Li' caca xtyucua tyucui taju ngu' bi' jil'i nu cuna'a nu chañi cha' ti'i ngu', nu ngu' cuna'a ti'i nu ná ntsu'u ni sca ñati jil'i cha' xtyucua jil'i.

¹⁷Cua'ni chi' ma loo ngu' cusu' nu laca loo jil'i taju jil'i ma si tso'o ti ndu'ni ngu' lo'o ma. Lye la cua'ni chi' ma loo ngu' cusu' nu nchcui' cha' jil'i ycui' Ndyosi lo'o ma, ngu' cusu' nu nclu'u cha' bi' jil'i ma. Ta ma caya' jil'i ngu' cusu' bi'. ¹⁸La cui' ti cha' nscua lo quityi jil'i ycui' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya: “Ná sca' ma tu'ba toro laja lo'o nxatá ni' jil'i trigo cha' tyu'u si'yu; cacu ni' xi, tso'o la li'”, nacui' quityi. Xa' nchcui' lo quityi bi' ndi'ya: “Liñi ndyu'u cha' xñi ngu' caya' lo cña nu ngua'ni ngu'”, nacui' quityi.

¹⁹Ná tucua' nu'u cha' jil'i ngu' si sta sca ñati qui'ya jil'i sca ngu' cusu' bi'; sca ti si stu'ba ti sta tucua sna tya'a ñati qui'ya bi' jil'i ngu' cusu' bi', li' nga'a cha' tucua' nu'u cha' jil'i ngu'. ²⁰Si chañi cha' ndyu'ni ngu' cusu' bi' cha' cuxi, li' chcui' nu'u lo'o nu cusu' bi' slo tyucui taju ñati jil'i Jesucristo bi', cha' cube ti' lcaa ngu', cha' ná cua'ni cuxi ngu' jua'a. ²¹Nclyo na' cña bi' jinu'u, Timoteo, cha' cua'ni nu'u lcaa cña nu nguscua na' lo quityi re; lo'o jua'a jlo ti' ycui' Ndyosi cha' nu nguscua na' re, jlo ti' Jesucristo, jlo

ti' xca nu ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i. Nu lo'o ntsu'u cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'i sca ngu' tya'a ma ni, jatya nu'u xi cha' ca cuayá' tso'o ti' nu'u lcaa lo cha' ji'i ngu' bi', cha' sca ti cuayá' liñi tyu'u cha' ji'i ngu' bi', masi tya'a tso'o nu'u, masi chaca tya'a ngu'. ²²Ná yala tsa cua'ni nu'u cha' sta ya' nu'u hichu' sca ñati, cha' caca yu loo ji'i sca taju ñati ji'i Jesucristo; jatya xi cha' ña'a si chañi cha' ñati nu xcu'i ndu'ni cha' tso'o laca yu, si chañi cha' tso'o tsa cña ndyu'ni yu, cha' ná tyanu qui'ya yu hichu' nu'u si ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya ji'i yu bi'. Lo'o nu'u ni, xcu'i lubii ti cresiya jinu'u cua'ni nu'u cña.

²³Jlo ti' na' cha' quicha xi ti' nu'u; bi' cha' nga'aa co'o nu'u xcu'i hitya ti, tso'o co'o nu'u xi vino nu ndyu'u lo si'yu losu' cha' caca jo'o ne' nu'u.

²⁴Ntsu'u ñati nu ntsu'u qui'ya ji'i, pana jlo ti' xa' ñati ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi', masi bilya caca cuayá' ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a ntsu'u ñati nu cuxi tyiquee ngu', pana ná jlo ti' xa' ñati ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi'; lo'o caca cuayá' ji'i ngu' bi', hasta li' ca cuayá' ti' xa' ñati ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' bi'.

²⁵La cui' jua'a lo'o ñati nu tso'o tsa tyiquee, jlo ti' xa' ñati ni cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana si ntsu'u ñati nu tso'o tyiquee, nu ná jlo ti' xa' ñati ji'i, ca nde loo la tyu'u tucua cha', ca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' tso'o nu ngua'ni ngu' bi' li'.

6 Lcaa ñati ji'i Jesucristo nu laca msu nu ngüi'ya ñati ntsu'u cha' cua'ni chi' ngu' loo xu'na ngu', masi ti'i tsa cña nu nda xu'na ji'i. Li' ná caca chcu'i cuxi ngu' ji'i

ycu'i Ndyosi xqui'ya msu bi', ni ná caca chcu'i cuxi ngu' ji'i cha' ji'i Jesucristo nu nclu'u na. ²Ñati nu laca msu nu cua ngüi'ya tya'a ñati ji'i Jesucristo sa'ni la ni, ná tso'o si cua'ni tyixi msu bi' lo'o xu'na ngu', cha' stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' lo'o Jesucristo; ntsu'u cha' lye la cua'ni chi' msu bi' loo xu'na ngu', tso'o la cua'ni msu bi' cña ji'i xu'na ngu', cha' nu tya'a ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús laca ngu' juani, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo, bi' cha' culu'u nu'u cha' bi' ji'i ngu', lo'o jua'a culo nu'u cña ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu nscua lo quityi re.

Ná culacua tsa ti' na cha' ji'i cñi

³Liñi tsa cha' ji'i ycu'i Jesucristo nu Xu'na na; cua ña'a ca ñati nu nclu'u xi xa' la cha' ji'i ma, ná liñi ndyu'ni nu ñati bi', ná ntaja'a ngu' tsiya' ti taquiya' ngu' ji'i cha' liñi bi'. ⁴Na nclu'u ngu' bi' xa' la cha' xqui'ya cha' ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná tso'o tyiquee ngu' bi', cha' xcu'i na ndiya tsa ti' ngu' xu'u tya'a ngu' cuentya ji'i scaa cha' nu nchcu'i ngu'; ná tso'o cña nu ndu'ni ngu' bi', cha' jua'a caca liye' ti' ngu' ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a xu'u tya'a ngu' bi' li', cha' xcu'i cuentyu chcu'i ngu' ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a sta ngu' qui'ya laja ti ji'i tya'a ngu' li'. ⁵Lye tsa nchcu'i ngu' bi', xqui'ya cha' ná ngusñi tso'o ngu' cha' liñi ji'i ycu'i Ndyosi, jua'a nga'aa ncliyacua tso'o ti' ngu' bi'; cha' cuiñi ti ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycu'i Ndyosi cha' caja cñi ji'i ngu', nti' ngu'. Ná tya'a nu'u

stu'ba ti lo'o ngu' bi'. ⁶Chañi cha' ntsu'u xi cha' tso'o nu tyacua ji'na xqui'ya ycuí' Ndyosi, si cua'ni tlyu na ji'í Ni tyucui tyiquee na; pana sca ti si nguaala' ti' na lo'o leaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na nde chalyuu. ⁷Ná sca na lo'o ji'na nu lo'o ngula na chalyuu, lo'o jua'a ná sca na tyalo'o na lo'o cajaa na. ⁸Cuayá' ji'na nde chalyuu si ntsu'u na cacu na, si ntsu'u ste' na; ⁹pana ntsu'u ñati' nu nti' tsa cha' caca culiya' ngu'. Ná tso'o cha' bi', cha' li' cua'ni cuayá' nu xña'a ji'í ngu' si caca tyu'u cha' cuxi tyiquee ngu'; tye chalyuu ji'í ngu' li', chcuna' cresiya ji'í ngu'. ¹⁰Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ñati' ji'í cñi, bi' laca suu quiña'a tsa cha' cuxi. Ntsu'u ñati' nu tiji' tsa ti' ji'í cñi, bi' cha' cua ngulochu' ngu' cha' ji'í nu Xu'na na, cha' nga'aa taquiya' ngu' bi' cha' ji'í Ni. Xñi'í tsa ti' ndi'í ngu' bi' li', cha' nchcube' ngu' ji'í ycuí' ca ngu'.

**Tya nda Pablo xi cha'
lo'o yu Timoteo**

¹¹Lo'o nu'u Timoteo, ñati' ji'í ycuí' Ndyosi laca nu'u, bi' cha' xtyanu nu'u ji'í leaa cha' cuxi bi'; xcuí' cha' liñi cua'ni nu'u, cua ña'a ca lo cha' tso'o nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na. Tya nxñi tso'o nu'u cha' ji'í ycuí' Ndyosi, jua'a cua'ni nu'u cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'í leaa ñati'; talo nu'u masi xcube' ngu' jinu'u, jua'a cua'ni tya'na ti' nu'u ji'í ñati'. ¹²Tyucui tyiquee nu'u cua'ni nu'u cña ji'í ycuí' nu Xu'na na, xqui'ya cha' ngusñi tso'o nu'u cha' ji'í Ni. Cua jlo ti' nu'u cha' ná nga'a cha' tye chalyuu jinu'u, cha' ngusubi ycuí' Ndyosi jinu'u,

lo'o li' cua nda nu'u cha' lo'o tyuu tya'a ñati' ñi'ya ngua lo'o ngusñi nu'u cha' ji'í Jesucristo; si'í sca cha' cuaana ti ngua bi'. ¹³Culo na' cña jinu'u juani chacuayá' ji'í ycuí' Ndyosi nu ndu'ni cu'ú ji'í leaa na lu'ú nu ntsu'u chalyuu; la cui' jua'a culo na' cña jinu'u chacuayá' ji'í Jesucristo nu tso'o tsa nguxacui' cha' ji'í Poncio Pilato nu laca loo nu lo'o ngua cuayá' ji'í Jesús. Ná ntsii yu nguxacui' yu cha' cuentya ji'í cña nu ndyaca ji'í yu cha' nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca yu. ¹⁴Culo na' cña jinu'u cha' xcuí' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' cua'ni lyiji nu'u leaa cha' nu nguscua na' lo quityi re, lo'o jua'a ná ta nu'u tyempo nu caja ñi'ya sta ngu' qui'ya jinu'u. Na ntajatya na ji'í Jesucristo nu Xu'na na ña'a cuayá' tyaa Ni chaca quiya', ¹⁵cha' tsá nu nti' ycuí' Ndyosi cha' caa Jesús, li' tyu'u tucua Ni chaca quiya'. Nu ycuí' Ndyosi ni, tso'o ntsu'u tyiquee Ni tyucui tyempo, lo'o jua'a ycuí' Ni laca loo tsiya' ti; laca Ni rey nu tlyu la, nu Xu'na nu laca loo la. ¹⁶Ná ntsu'u cha' cajaa ycuí' Ndyosi tsiya' ti, ná tye cha' ji'í Ni. Ndubi tsa ña'a xee ca su ntucua ycuí' Ndyosi, ni ná ntsu'u ñati' nu caca tsaa ca slo Ni jua'a ti xqui'ya xee tlyu bi'. La cui' jua'a ná ntsu'u ñati' nu cua na'a ji'í ycuí' Ndyosi, cha' ná nehca ña'a ñati' ji'í Ni nde chalyuu. Bi' cha' cua'ni chi' na loo ycuí' Ndyosi lacua, cha' laca Ni nu tlyu la. Jua'a laca cha' tu'ni.

¹⁷Lo'o jua'a ntsu'u cha' culo nu'u cña ji'í ngu' culiya' tya'a ngusñi ma' cha' ji'í Jesús, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Ná tso'o si xcuí' culacua tsa ti'

ngu' bi' ji'i cñi ji'i ngu'; la cui' ti ná culacua tsa ti' ngu' ji'i leaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu', cha' yala ti ndye cñi ji'na. Tso'o la si cube ti' ngu' bi' ji'i ycui' Ndyosi nu lu'ú ca, cha' cua nda Ni leaa lo na nu ntsu'u ji'na cha' caca tso'o tyiquee na nde chalyuu. ¹⁸Culo nu'u cña ji'i ngu' culiya' bi' ndi'ya: Xcui' cha' tso'o cua'ni ngu'; cua'ni tya'na ti' ngu' ji'i xa' ñati, lo'o jua'a tyi'u ti' ngu' ji'i ngu' ti'i, cha' ta ngu' na nu lyiji ji'i ngu' ti'i bi'. ¹⁹Jua'a ti caca culiya' ngu' slo ycui' Ndyosi xqui'ya cha' tso'o nu ngua'ni ngu' ca nde, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' tso'o ji'i ycui' Ni. Ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' bi' li'.

Chaca tya cña nclyo Pablo ji'i yu

²⁰Lo'o nu'u Timoteo, cua'ni tyaca'a nu'u ji'i cha' nu ntsu'u cha' culu'u nu'u ji'i ñati cuentya ji'i ycui' Ndyosi. Ná taquiya' nu'u tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Jlo tsa ti' ycui' ca ngu', jua'a nti' nu ngu' cuiñi bi'; pana ná nda ngu' bi' cuentya tsiya' ti ñi'ya laca sca cha' liñi. ²¹Ntsu'u ngu' nu jlya ti' cha' cuiñi nu nchcui' ngu' cuiñi bi', pana juani nga'aa ndya'a stu'ba ngu' bi' lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi.

Ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi nu ndyaa ca slo Timoteo

1 Pablo laca na'. Cua nda ycuil' Ndyosi cña 'na cha' lijya na' tyijyu' ca nde quichi' tyi ma, cha' ta na' cha' jil'i Jesucristo lo'o ma. Nacui Ni cha' ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ñati' nu xñi cha' jil'i Jesucristo. ²Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Timoteo, cha' sñi' na' laca nu'u nti' na', jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycuil' Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u, cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u, cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i cresiya jinu'u xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nhcui' Pablo jil'i cha' tlyu nu ndyu'ni ycuil' Ndyosi lo'o ñati'

³Ñi'ya nu tyucui tyiquee jyo'o cusu' jil'na ngua'ni ngu' cña jil'i ycuil' Ndyosi nu ngua sa'ni la, jua'a tyucui tyiquee na' ndyu'ni na' cña jil'i ycuil' Ndyosi juani. Ndyaa na' xlya'be jil'i ycuil' Ni lo'o nhcui' na' lo'o Ni cuentya jinu'u, cha' tsá lo'o talya nhcui' na' lo'o Ni. ⁴Ntsu'u ti' na' cha' ngusi'ya nu'u lo'o ndu'u na' ndyaa na', bi' cha' nti' tsa na' ña'a na' jinu'u chaca quiya' cha' ca chaa ti' na. ⁵Ntsu'u ti' na' cha' chañi cha' ngusñi nu'u cha' jil'i Jesús. Xtya'a

cusu' nu'u, nu ma' Loida ni, bi' laca nu cua ngusñi cha' bi' tya clyo; lo'o li' ma' Eunice xtya'a nu'u cua ngusñi cha' bi'; la cui' jua'a nu'u, tso'o tsa ngusñi nu'u cha' jil'i Jesús.

⁶Ta na' sca cui' lo'o nu'u juani: Cua'ni tyaca'a nu'u jil'i cha' tso'o nu cua nda ycuil' Ndyosi jinu'u tya lo'o ngusta ya' na' hique nu'u, cha' taca cua'ni nu'u cña cuentya jil'i ycuil' nu Xu'na na. ⁷Ná nti' ycuil' Ndyosi cha' cutsii' na; bi' cha' nda Ni Xtyi'i ycuil' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'na, cha' ca tlyu tyiquee na, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati' na, cha' taca cua'ni na ñi'ya nu nti' ycuil' Ndyosi cha' cua'ni na lcaa tsá. ⁸Ná ca tyuju'u ti' nu'u; ta nu'u cha' lo'o ngu', ñi'ya nu ngusñi nu'u cha' jil'i ycuil' nu Xu'na na. La cui' ti ná ca tyuju'u ti' nu'u cha' ntsu'u na' ne' chcuá. Nhcube' ngu' jna' xqui'ya cha' nhcui' na' cha' jil'i ycuil' nu Xu'na na, bi' cha' ná quiña'a tsa culacua ti' nu'u si lo'o jinu'u xcube' ngu' cha' nhcui' nu'u cha' tso'o jil'i Jesucristo lo'o ngu'. Ta ycuil' Ndyosi juersa jil'na cha' talo na, ⁹cha' ycuil' Ndyosi laca nu ngua'ni lya'a jil'na; cua ngusubi Ni jil'na cha' cua'ni na cña nu nti' Ni cha' cua'ni na. Ntaja'a

Ni cua'ni lyaá Ni ji'na cha' tso'o tyiquee ti Ni, masi si'i xqui'ya cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' ca na. Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; jua'a laca cha' nu ngulu'u Jesucristo ji'na, cha' ngua ti' ycuí' Ndyosi cua'ni Ni cha' tso'o lo'o na nu lo'o tya lyiji cuiñá Ni chalyuu. ¹⁰Cua nchca cuayá' ti' na cha' bi' juani, xqui'ya cha' cua yaa Jesucristo chalyuu, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na; ntijiloo Jesús tsiya' ti ji'i nu xña'a nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o cua ngujuu yu, bi' cha' ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i laca na nu xñi na cha' ji'i Ni, cha' ngua'ni lyaá Jesús ji'na.

¹¹Cha' ji'i Jesucristo, bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o ñati. Cua ngusubi ycuí' Ndyosi 'na cha' ndya'a na' nlyu'u na' cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu' cuentya ji'i ycuí' Ni, ¹²bi' cha' ndyiji cha' ti'í 'na juani. Pana ná tyuju'u ti' na', cha' cua jlo ti' na' tilaca laca nu ngusñi na' cha' ji'i Ni. Jlo ti' na' cha' nchca ji'i Ni ña'asii Ni 'na; nchca ji'i Ni xtyucua Ni 'na lo'o ndyu'ni na' cña nu nda Ni 'na, cha' taca tyu'u tso'o cña 'na tsá bi' lo'o tyaa Jesús nde chalyuu chaca quiya'.

¹³Ña'a ti tya tyi'u ti' nu'u lcaa cha' nu cua ngulu'u na' jinu'u lacua. Cha' liñi laca bi', jua'a tso'o tsa si xñi tso'o nu'u cha' bi'. Tso'o ti tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i ñati, xqui'ya cha' ntsu'u cha' jinu'u lo'o Jesucristo. ¹⁴Cua'ni tyaca'a nu'u ji'i cha' tso'o nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na; xtyucua Xtyi'i ycuí' Ni jinu'u cha' cua'ni nu'u cña bi', bi' cha' ndyanu Xtyi'i ycuí' Ni ne' cresiya ji'na.

¹⁵Jlo ti' nu'u cha' quiña'a ñati ji'i Jesucristo cua nguxtyanu ngu' 'na; masi cua ña'a ca ngu' nde loyuu su cuentya Asia, lo'o yu Figelo, lo'o yu Hermógenes, cua nguxtyanu ngu' bi' 'na. ¹⁶Sca ti yu Onesíforo ni, nguxtyucua tsa yu bi' 'na; ná ngua tyuju'u ti' yu cha' ntsu'u na' ne' chcuá, pana ndyaa yu ndyaa na'a yu 'na ca bi'. Bi' cha' nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ycuí' Ndyosi ji'i yu, lo'o jua'a ji'i laca ngu' nu ndi'i slo yu bi'. ¹⁷Nu lo'o ndyalaa yu nde quichi Roma re, li' ngulana tsa yu 'na cha' caa yu ca slo na'. ¹⁸Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ycuí' nu Xu'na na ji'i yu bi', nu lo'o tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' Ni ji'i laca ñati. Lo'o jua'a cua jlo tso'o ti' nu'u lcaa ña'a cña tso'o nu ngua'ni yu lo'o na ca quichi Efeso.

Tlyu cua'ni tyiquee

Timoteo, nti' Pablo

2 Sñi' na', nti' na' cha' ta na' chaca cuij lo'o nu'u juani: Caca tlyu tyiquee nu'u xqui'ya Jesucristo nu xcui' cha' tso'o ndu'ni lo'o na. ²Cua ndyuna nu'u lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'i tyuu tya'a ñati; nu juani la cui' ñi'ya nu ngulu'u na', jua'a culu'u nu'u ji'i ñati nu tyucui tyiquee nti' ngu' culu'u ngu' cha' bi' ji'i xi xa' la ñati, cha' ca tsaa tso'o nu xa' la ngu' bi' cha' ji'i ycuí' Ndyosi.

³Ñi'ya ndalo sca sendaru lo'o ndya'a yu cusuu, jua'a talo nu'u si cajá cha' ti'í jinu'u lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' jinu'u, cha' sendaru ji'i Jesucristo laca nu'u juani. ⁴Sca ti cña sendaru caca cua'ni sendaru; ná caca cua'ni yu xi xa' lo cña, si nti'

yu cha' ca tso'o tyiquee xu'na yu lo'o yu, cha' bi' laca nu cua ngusubi ji'i yu cha' caca yu sendaru. ⁵Jua'a si ntsu'u sca cha' cuijya ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' ni, cua laca nscua cha' ñi'ya nu tso'o la quijya ngu', cha' taca cua'ni tsaca yu ngana ji'i tya'a yu. Si ná taquiya' ngu' ji'i cha' nu cua nscua bi', li' ná caja cha' xlya'be ji'i ñati nu cua ngua'ni ngana ji'i tya'a yu lo'o cua ndye cha' cuijya ji'i ngu' li'. ⁶Chaca cha' ni, sca ñati nu tlyu tsa cña ngua'ni lo xtya ji'i yu, clyo cacu ycu' yu na nu ndyu'u lo xtya bi'. ⁷Culacua xi ti' nu'u ji'i cha' nu ngulu'u ca ti na' jinu'u, lo'o jua'a xtyucua ycu' nu Xu'na na jinu'u cha' ca cuayá' ti' nu'u lcaa cha' bi'.

⁸Tyi'u ti' nu'u ji'i Jesucristo, cha' ycu' laca nu ndyu'ú chaca quiya' lo'o nguju' yu. Tya'a ñati ji'i jyo'o David laca yu bi'. La cui' cha' tso'o ji'i Jesús nu lu'ú ca nda na' lo'o ñati, ⁹bi' cha' ndu'ni lya' ti' ngu' 'na juani. Ñi'ya nu nchcube' ngu' ji'i cha' ñati cuxi, jua'a ngusca' ngu' jna' ne' chcuá juani. Ngusu'ba ngu' jna' ne' chcuá tu'ni, pana ná nchca ji'i ngu' su'ba yacu' ngu' ji'i cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi jua'a; ¹⁰bi' cha' talo tyiquee na' ji'i ngu', masi nchcube' tsa ngu' jna'. Talo na' ji'i cha' cuxi bi' cuentya ji'i ca ta'a ñati nu ngusubi ycu' Ndyosi ji'i, cha' lo'o ñati bi' ngua'ni lyaá Jesucristo ji'i, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ñati bi'. Caca tyi'i ngu' bi' ca slo ycu' Ndyosi su tso'o tsa ña'a lcaa cha'.

¹¹Nga'a cha' xñi tso'o ma' cha' liñi nu ndi'ya nchcu':

Si cajaa na cha' laca na ñati ji'i Jesucristo, lo'o ti tyaa na tyi'i na lo'o ycu' Ndyosi li'.

¹²Si talo na lo'o xcube' ngu' ji'na xqui'ya cha' ji'i Ni, li' caja su tyi'i na lo'o ycu' Jesús ca su laca Ni loo ca bi'.

Si ñacui na cha' ná ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, jua'a ycu' Ni, ñacui Ni cha' ná ntsu'u cha' ji'i Ni lo'o na.

¹³Masi tya'achu' na ji'i ycu' Ni, ña'a ti tya tso'o tsa ndu'ni Jesucristo lo'o na; ná ncha'a cha' ji'i Jesús, ña'a ti tya cua'ni Ni ñi'ya nu cua nacui ycu' Ni cha' cua'ni Ni.

Ñati nu tso'o tsa cña ndyu'ni

¹⁴Lu'ba ti chcu' nu'u lo'o ngu' cha' taquiya' ngu' lcaa cha' nu nscua na' re. Cua jlo ti' ycu' nu Xu'na na lcaa ña'a nu ndyu'ni scaa ngu', bi' cha' culo nu'u cña cha' nga'aa xtyacui ngu' cha' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'i cua ña'a ca cuentyu nu nchcu' ñati. Ná tso'o tsiya' ti jua'a, cha' lye tsa quichi' cha' hique ngu' nu ndyuna cha' bi'. ¹⁵Lye tsa cua'ni nu'u cña nu cua nda ycu' Ndyosi jinu'u, cha' ná ca tyuju'u ti' nu'u xqui'ya cña nu ngua'ni nu'u nu lo'o tsa nu'u tyi'i ca slo Ni. Chañi tsa laca cha' ji'i ycu' Ndyosi, bi' cha' tya culu'u la nu'u cha' liñi bi' ji'i ngu' lacua; tso'o ti caca tyiquee Ni ña'a Ni jinu'u li'. ¹⁶Ná cua'a jyaca nu'u tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu nchcu' nu ngu' cuiñi bi', cha' tyijyu' tsa ndya'achu' ngu' bi' ji'i ycu' Ndyosi; nga'aa ndya'a ngu' bi' tyucui ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti. ¹⁷Cha' cuxi laca nu nclu'u ngu' bi', lo'o jua'a tlyu la caca cha' cuxi bi' nde loo la. Ñi'ya ndyaluu sca quichu' tyaala nu nga'a lo cuaña' na, ña'a cuayá'

cua'ni ñu'u jil'i ña'a tsaca cuaña' na, la cui' jua'a laca cha' cuiñi nu nclyu'u yu Himeneo lo'o yu Fileto bi'. ¹⁸Nguxyanu ngu' bi' cha' liñi jil'i ycuil' Ndyosi, lo'o nu juani nacui' ngu' bi' cha' nga'aa tyu'ú na chaca quiya': "Na cua ndyu'ú ngu' chaca quiya', leaa ngu' nu ntsu'u cha' tyu'ú", nacui' ngu' cuiñi bi'. Pana ntsu'u xi ngu' tya'a na nu cua ngusñi cha' nu nchcui' ngu' bi', lo'o juani nga'aa jlo tso'o ti' ngu' ni cha' nu jlya ti' ngu' tya clyo. ¹⁹Liñi tsa laca cha' nu nchcui' ycuil' Ndyosi; cua'ni Ni cha' ná xtyanu na cha' bi', si jlya ti' na cha' nu nchcui' ycuil' Ndyosi ndi'ya: "Cua nslo ycuil' nu Xu'na na tilaca laca ñati jil'i Ni". Lo'o chaca cha' nchcui' ndi'ya: "Cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Cristo ni, ntsu'u cha' xtyanu ngu' bi' leaa cha' cuxi". Jua'a nacui' quityi jil'i ycuil' Ndyosi.

²⁰Ntsu'u tsa ya' xña ne' cosiña jil'i sca ni'i tlyu: ntsu'u na oro, jua'a ntsu'u na plata, jua'a ntsu'u na yaca, lo'o jua'a ntsu'u na yuu. Xcui' cña tso'o ti ndu'ni ngu' lo'o ca'ña oro, lo'o ca'ña plata; pana ná ndube ti' ngu' jil'i ca'ña yaca, jil'i ca'ña yuu, cha' tsa'ña ti nga'a bi'. ²¹Ñi'ya nti' ya' xña nu ntsu'u ne' cosiña, jua'a laca ñati jil'i Jesucristo; nti' na cha' cua'ni ycuil' nu Xu'na na cha' tso'o lo'o na, cha' cube ti' Ni ji'na ñi'ya lo'o ndube ti' xu'na ni'i jil'i ca'ña jil'i, nu quiña'a tsa nga'a. Ná caca cua'ni na cha' tso'o bi' si ná lubii cresiya jil'na; bi' cha' ndu'ni cha' xtyanu na leaa cha' cuxi cha' caca lubii cresiya jil'na, cha' sca ti cña nu nda ycuil' Ndyosi ji'na cua'ni na li'.

²²Ngu' cuañi' laca nu'u, lo'o jua'a ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndiya ti'

ngu' cuañi'; pana nga'aa cua'ni nu'u cha' bi'. Ña'a ti tya cua'ni nu'u cha' tso'o ndi'ya: xñi tso'o nu'u cha' liñi bi', tso'o ti tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u jil'i ñati; tso'o ti tyi'i nu'u lo'o tya'a ma nu cua ngua lubii cresiya jil'i ngu', la cui' tya'a ntsu'u cha' jil'i ma lo'o ycuil' nu Xu'na na. ²³Nga'aa xacui' nu'u cha' jil'i ñati nu ná jlo ti' tsiya' ti ñi'ya laca sca cha' liñi; ná sca cha' jlo ti' ngu' bi', pana nti' ngu' xuu tya'a ngu' lo'o nu'u xqui'ya sca cha' laja ti. ²⁴Nu ñati nu ndyu'ni cña jil'i ycuil' nu Xu'na na ni, ná tso'o si xcui' nxuu ti ngu' ndi'i ngu' lo'o tya'a ngu'; ntsu'u cha' chcui' tso'o ti ngu' bi' lo'o leaa ñati. Tso'o si nchca jil'i ngu' bi' culu'u ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi jil'i xa' ñati; jua'a ntsu'u cha' talo tyiquee ngu' bi' jil'i ñati nu cua'ni lya' ti' jil'i ngu', ²⁵jua'a jil'i ñati nu ñasi' jil'i ngu'. Tso'o ti chcui' ngu' bi' lo'o ñati nu ñasi', cha' jua'a taca cua'ni ycuil' nu Xu'na na cña ne' cresiya jil'i ñati nu ñasi' bi', cha' taca culu'u Ni jil'i ngu' ñi'ya laca lo'o cha' liñi bi'. Tso'o tsa si culochu' ñati nu ñasi' bi' leaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', ²⁶cha' li' taca culo Ni jil'i ngu' ya' nu xña'a. Na cua ngusñi nu xña'a jil'i ñati nu ñasi' bi' tya tsubi' la cha' cua'ni ngu' cña cuxi cuentya jil'i.

Tyempo cuxi nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

3 Culacua tso'o xi ti' nu'u, Timoteo; nu lo'o cua tye ti chalyuu, li' lye tsa caca cha' jil'i ngu' xqui'ya quiña'a tsa cha' cuxi. ²Tyempo nde loo la, li' tyi'i tsa ngu' cuxi: masi ngu' nu sca ti cña jil'i ycuil' ca ngu' cube ti', masi ngu'

nu tyaca'a tsa cñi jil'i, masi ngu' nu tyixi tsa cua'ni lo'o tya'a ngu', masi ngu' nu nti' cha' tlyu tsa ycu'i ca ngu', masi ngu' nu suba' tsa chcu'i jil'i ycu'i Ndyosi, masi ngu' nu ná taquiya' jil'i sti ngu', ni jil'i xtya'a ngu', masi ngu' nu ná tya xly'a'be jil'i ycu'i Ndyosi, ni jil'i tya'a ñati ngu', masi ngu' nu ná tyaja'a cua'ni ch'i ngu' loo ycu'i Ndyosi tsiya' ti, ³masi ngu' nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ngu' jil'i tya'a ngu', masi ngu' nu ná cui'ya cha' clyu ti' jil'i tya'a ngu', masi ngu' nu lye tsa chcu'i' cuentyu jil'i tya'a ngu' lo'o xa' ñati, masi ngu' nu ná tyaja'a cua'a jil'i ycu'i' ca ngu' cha' nti' ngu' cua'ni ngu' lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' cua'ni ngu', masi ngu' nu tyaala tsa cua'ni, masi ngu' nu ná ndiya ti' tsiya' ti ni sca cha' tso'o, ⁴masi ngu' nu ññilo'o jil'i tya'a tso'o ti ngu', masi ngu' nu ná cube ti' tsiya' ti' si lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a ngu'; cua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu jña cresiya jil'i ycu'i' ca ngu', cha' nga'aa nti' ngu' bi' taquiya' ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi. ⁵Na cuiñi ti lcaa ngu' bi' lo'o cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' ná ndaquiya' ngu' bi' jil'i cha' jil'i Ni tsiya' ti.

Xtyanu nu'u jil'i lcaa ngu' bi'.

⁶Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' cuxi bi' nu ññilo'o jil'i ñati, nu ndya'a ne' ni'i jil'i ñati cha' culu'u ngu' cha' cuiñi ti jil'i ngu' cuna'a nu ná nclyacua tso'o ti'. Na tonto tsa ngu' cuna'a bi', cha' ntsu'u tsa qui'ya jil'i ngu', cha' nti' tsa ngu' xñi ngu' jil'i cua ña'a ca cha' cuxi. ⁷Nti' tsa nu ngu' cuna'a bi' ca tsa'a ngu' sca cha', pana ná nhca ca cuayá' ti' ngu' ni sca cha' liñi.

⁸Ñi'ya ngua ti' jyo'o Janes lo'o jyo'o

Jambres, nu ngu' cucha'a nu ngusuu tya'a lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, jua'a nti' nu ngu' cuxi bi'; bi' cha' nxuu tya'a ngu' lo'o lcaa cha' liñi. Nga'aa nhca culacua tso'o ti' ngu', cha' ná jlyu ti' ngu' bi' jil'i Jesús tsiya' ti. ⁹Pana ná talo tyiquee ñati tyuu tsa jil'i cha' cuxi nu ndyu'ni nu ngu' cuxi bi'. Ñi'ya lo'o ngua cuayá' ti' ngu' sa'ni cha' cuiñi tsa jyo'o Janes lo'o jyo'o Jambres nu ngua li', la cui' jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' xcui' na ññilo'o ti ngu' cuxi bi' jil'i ñati chalyuu juani.

Chaca quiya' nclyo Pablo cña jil'i Timoteo

¹⁰Lo'o nu'u ni, Timoteo, jlo ti' na' cha' ná ndu'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni nu ngu' cuxi bi'. Stu'ba ti nti' nu'u lo'o na', bi' cha' ndu'ni nu'u ñi'ya nu ngulu'u na' jinu'u; ndyu'ni nu'u cña ñi'ya nu ndyu'ni na' cña, cha' jlyu ti' nu'u cha' jil'i Jesús ñi'ya jlyu ti' na' jil'i. Cua na'a nu'u cha' ndalo tyiquee na' jil'i ñati, cha' ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i ñati, cha' ndalo na', ¹¹masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' 'na, masi quicha ti' na'. Cua jlo ti' nu'u ñi'ya ndalo na' ca quichi Antioquía, ca quichi Iconio, ca quichi Listra, nu lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' 'na ca bi'; pana cua ngulo ycu'i nu Xu'na na 'na jil'i lcaa cha' cuxi bi'. ¹²Chañi cha' xcube' ñati jil'i lcaa tya'a na nu nti' na cha' caca lubii cresiya ji'na cuentya jil'i Jesucristo. ¹³Pana ngu' nu ndu'ni cha' cuxi ni, cua nscua cha' tya cuxi la cua'ni ngu' bi'; ngu' cuiñi ni, cua nscua cha' tya cuiñi la cua'ni ngu', jua'a ña'a ti tya jlyu la ti' ycu'i' ca ngu' cha' cuiñi li'.

¹⁴Pana nu'u ni, ña'a ti xñi tso'lo nu'u lcaa cha' nu ngua tsa'a nu'u; na cua ngua cuayá' ti' nu'u jil'i cha' bi', cha' liñi laca bi'. Cua jlo ti' nu'u tilaca laca nu ngulu'u cha' bi' jinu'u tya clyo. ¹⁵Tya cuañi' tsa nu'u lo'o nguxana nu'u ndyaca tsa'a nu'u lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi; quityi bi' laca nu culu'u liñi ji'na ñi'ya taca clyaá na jil'i nu cuxi, si xñi tso'lo na cha' jil'i Jesucristo. ¹⁶Ycuil' Ndyosi ngua'ni cha' ngua'ya cha' hique ñati chalyuu, cha' xcua ngu' tyucui cha' jil'i Ni lo quityi bi', bi' cha' tso'lo tsa si tya culu'u la na cha' nu nscua lo quityi bi' jil'i ñati, cha' ca cuayá' ti' ngu' tyucui cha' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' cua'a jil'i ngu' lo'o ndyu'ni ngu' cha' cuxi. Culu'u quityi bi' ji'na ñi'ya caca xñi tso'lo na cha' jil'i Ni chaca quiya', ñi'ya caca ca tsa'a na cha' cua'ni na xcui' cha' tso'lo. ¹⁷La cui' quityi bi' laca nu culu'u jil'i lcaa tya'a na nu laca na ñati jil'i ycuil' Ndyosi, ñi'ya taca cua'ni tso'lo na lcaa cña nu nda Ni ji'na cha' cua'ni na nde chalyuu.

Cua ngulala ti tye chalyuu jil'i Pablo

4 Culo na' cña jinu'u chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi, jua'a chacuayá' jil'i Jesucristo nu cua'ni cuayá' jil'i lcaa ñati lu'u lo'o jil'i lcaa ñati nu cua ngujuii. Caa Jesucristo chaca quiya' cha' caca Ni loo jil'i lcaa ñati. ²Culo na' cña jinu'u cha' culu'u nu'u cha' jil'i ycuil' Ndyosi jil'i ñati; ña'a ti tya culu'u nu'u cha' bi' jil'i lcaa ñati, masi nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', masi ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi'. Tyucui tyiquee nu'u culu'u nu'u jil'i ngu', cha' ta ngu' cuentya jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u

ne' cresiya jil'i ngu'; jua'a xtyucua nu'u jil'i ngu' cha' culochu' ngu' cha' cuxi bi'. Talo tyiquee nu'u jil'i ngu' cha' tso'lo ti culu'u nu'u cha' tso'lo bi' jil'i ngu', ³cha' ca nde loo la nga'aa tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' tso'lo bi' li'; culana ngu' jil'i quiña'a xa' la ñati nu culu'u jil'i ngu' lcaa ti cha' cuxi nu ndiya la ti' ngu' bi' cuna ngu'. ⁴Li' culochu' ngu' jil'i lcaa cha' liñi nu cua ndyuna ngu' nquicha', cha' nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' liñi bi'; pana xñi tso'lo ngu' cua ña'a ca cha' cuiñi, lcaa cuentyu li'. ⁵Lo'o nu'u ni, culacua xi ti' nu'u na laca nu tso'lo la cha' cua'ni nu'u, cha' talo tyiquee nu'u lo'o lya' tsa ti' ngu' jinu'u, cha' ña'a ti chcuil' nu'u cha' tso'lo jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ñati, cha' tya cua'ni la nu'u lcaa cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u cuentya jil'i ycuil' Ndyosi.

⁶Lo'o na' ni, cua tye ti cña jna' nde chalyuu cuentya jil'i cha' tso'lo jil'i ycuil' Ndyosi; cua ngulala ti cajaa na', nti' na'. ⁷Cua ngusu'u tya'a na' lo'o nu cuxi; cua ndye nguta'a na' tyucui jil'i Jesucristo, bi' cha' cua tyalaa ti na' ca slo ycuil' Ndyosi. Nu cha' tso'lo nu cua ngusñi na' ni, cua ndyanu tso'lo cha' bi' ne' cresiya 'na, ⁸bi' cha' jlo ti' na' cha' ntsu'u sca cha' tso'lo nu tyacua 'na; ta ycuil' nu Xu'na na cha' tso'lo bi' jna' nu lo'o tyalaa tsã lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati, cha' liñi tsa ndu'ni cuayá' ycuil' Ndyosi. Ta Ni cha' tso'lo bi' jil'i lcaa ñati nu ntajatya tsa jil'i Cristo ni jacua' cã Ni chaca quiya', xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i Ni; si' jna' ti ta Ni cha' bi'.

Cha' nu nda Pablo lo'o ndye quityi

⁹Quiñi clya tyucui jinu'u cha' cã ca nde slo na' yala ti. ¹⁰Cua

nguxtyanu Demas 'na xqui'ya cha' ndiya la ti' yu ji'i cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, ndyaa yu ca quichi Tesalónica. Nda na' ji'i Crescente ndyaa ca Galacia, jua'a nda na' ji'i Tito ndyaa ca Dalmacia; ¹¹sca ti Lucas tya ndi'i ca nde lo'o na'. Tsaana nu'u ji'i Marcos cha' calo'o ji'i yu ca nde, cha' nchca ji'i yu xtyucua yu xi 'na lo'o cña re. ¹²Ngulo na' cña ji'i Tíquico cha' tsa'a yu ca quichi Efeso. ¹³Nu lo'o caa nu'u ca nde, calo'o ji'i capa jna' nu nguxtyanu na' to' tyi Carpo ca quichi Troas, lo'o jua'a lcaa quityi 'na calo'o nu'u ji'i, cha' tiji' tsa ti' na' ji'i quityi nu nguscua na' lo.

¹⁴Alejandro, nu cuityi chcua bi' ni, lye tsa ngua'ni lya' ti' yu 'na; cuxi tsa cña ngua'ni yu lo'o na'. Cua jlo ti' ycu' nu Xu'na na lcaa cha' bi', jua'a tya ta Ni cha' cuxi ji'i yu bi'. ¹⁵Pana tii ti' nu'u cha' ná tacu' nu Alejandro bi' cha' jinu'u, nu lo'o ta nu'u cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati.

¹⁶Lo'o nguta'a na' slo ngu' tisiya clyo, ni sca ñati ná nguxtyucua ngu' 'na li', cha' ngusna ngu'; bi' cha' ndijña na' ji'i ycu' Ndyosi cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i ngu' bi'. ¹⁷Nguxtyucua ycu' nu Xu'na na jna' li', cua nda

Ni juersa 'na cha' tya ngulu'u la na' cha' tso'o ji'i Jesucristo ña'a cuayá' ndyuna lcaa ñati xa' tsu' nu ndi'i ca nde. Cua ngua'a ycu' Ni 'na ji'i cuichi tyaala bi'. ¹⁸Lo'o jua'a tya cua'a Ni jna' ji'i lcaa lo cha' cuxi nu tyacua na' ji'i; jlo ti' na' cha' ña'a ti tya ña'asii Ni jna', cha' tso'o ti tyalaa na' su nclyo ycu' Ndyosi cña. Nga'aa tye tsá cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi ca bi'. Jua'a caca cha' tu'ni.

Ngusalaya' Pablo lo'o ngu'

¹⁹Ta nu'u xlyo ni'i ji'i Prisca, lo'o ji'i Aquila, lo'o ji'i lcaa ngu' ca to' tyi Onesíforo cuentya jna'. ²⁰Ndyanu Erasto ca quichi Corinto, lo'o jua'a cua nguxtyanu na' ji'i Trófimo ca quichi Mileto cha' quicha ti' yu. ²¹Quiñi clya tyucuii jinu'u cha' tyalaa nu'u ca nde lo'o bilya xana tyempo tlya'. Lcaa ngu' re nda ngu' xlyo ni'i jinu'u, lo'o Eubulo, lo'o Pudente, lo'o Lino, lo'o Claudia, lo'o lcaa tya'a ñati ji'i Jesucristo quichi re.

²²Tyanu Xty'i ycu' Jesucristo lo'o nu'u, cha' taca caca nguula la ti' tyiquee nu'u. Ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Tito

1 Pablo laca na'. Ndyaa'á na' lo cña ji'i ycuí Ndyosi, lo'o jua'á ngua'á lo Jesucristo cña 'na cha' tsa'á chcuí na' cha' tso'o ji'i Jesús lo'o xa' ñati; nga'á cha' chcuí na' lo'o ñati nu cua laca ngusubi ycuí Ndyosi ji'i cha' caca ngu' ñati ji'i ycuí Ni, cha' jlya tso'o la ti' ngu' bi' ji'i Ni li'. Cua nda Jesucristo 'na lijyaa cha' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' liñi ji'i Ni, cha' taca cua'ni tlyu lcaa na ji'i ycuí Ndyosi, ²lo'o jua'á taca jatya na ji'i chalyuu nu ná nga'á cha' tye ji'na li'. Ná cuiñi ycuí Ndyosi. Sa'ni tsa nchcuí Ni cha' caja chalyuu bi' ji'na, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu; tya li' nda Ni cha' lo'o ñati ji'i Ni nde chalyuu cha' taca tyi'i ngu' slo Ni. ³Lo'o juani cua nti' Ni cha' tso'o tsa tyempo cha' cañi tyijyu' cha' ji'i ycuí Ndyosi nu ndyu'ni lyaá ji'na, lo'o jua'á cua ngulo Ni cña jna' cha' culu'u na' cha' tso'o bi' ji'i xa' ñati. ⁴Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Tito, cha' ñi'ya si laca nu'u sñi' na', jua'á nti' na' ña'á na' jinu'u, cha' stu'ba ti ngusñi na cha' ji'i ycuí Ndyosi. Ndi'ya nti' na' cha' ña'á ti cua'ni ycuí Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o nu'u, jua'á Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na; cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee nu'u li'.

Cña nu ndyu'ni Tito ca loyuu Creta

⁵Nguxtyanu na' jinu'u ca loyuu Creta bi', cha' cua'ni lyiji nu'u cña nu nga'á cha' cua'ni nu'u, cha' subi nu'u ji'i ngu' cusu' nu caca loo ji'i taju ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús lcaa quichi' cajua; subi nu'u ji'i ngu' cusu' bi' ñi'ya nu nacui na' jinu'u tya tsubi' la. ⁶Xcui' tso'o ti nga'á cha' cua'ni ngu' cusu' bi', cha' ná taca sta ñati qui'ya ji'i ngu'. Caja clyo'o ngu' bi' lo'o sca ti nu cuna'á, ni ná tso'o tyu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'á. Ntsu'u cha' xñi sñi' ngu' cusu' bi' cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'á ná cua'ni suba' sñi' ngu' lo'o xa' ñati; ntsu'u cha' taquiya' sñi' ngu' ji'i cha' nu nchcuí ngu' cusu'. ⁷Lo'o jua'á ngu' nu caca loo ji'i taju ñati tya'a na ni, ná tso'o si ntsu'u cha' sta ñati qui'ya ji'i ngu' bi', cha' cña ji'i ycuí Ndyosi ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' clyana nu'u ji'i ngu' nu ná ndu'ni tyucuaa ti' ji'i tya'a ngu', ngu' nu ná ñasi', ngu' nu ná cu'bi, ngu' nu ná ntsu'u cha' cusu' lo'o tya'a ñati, ngu' nu ná ndacui tsa ti' ji'i cñi; ⁸clyana nu'u ji'i ngu' nu nda su tyi'i ñati nu lijya tyijyu', ngu' nu ndiya ti' cua'ni xcui' cha' tso'o, ngu'

nu tso'o ti nchcui' lo'o ñati, ngu' nu sca ti cha' jil'i Jesús ntsu'u tyiquee ngu', nu ndu'ni cua ña'a ca cha' nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na, ngu' nu nchca jil'i cua'a jil'i ycu' ca ngu'.⁹ Tso'o tsa ñati nu cua ngu'il'i tsa jil'i cha' liñi nu ngulu'u na jil'i, ñati nu nchca jil'i culu'u cha' liñi bi' jil'i tya'a ñati, ñati nu nchca jil'i tacu' tsiya' ti cha' jil'i ngu' cuiñi.

¹⁰Cua ntsu'u tyuu tya'a ngu' nu ná ntaja'a taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' ngu' nu laca loo, ntsu'u quiña'a tsa ngu' judío nu ndyu'ni jua'a; cuiñi tsa cha' nu nchcui' ngu' bi', cha' jua'a cñilo'o ngu' jil'i tya'a ngu'.¹¹ Nga'a cha' tacu' ma tu'ba ngu' cuiñi bi', cha' ná tacu' ngu' cha' jil'i quiña'a ñati, ña'a tya'a nga'a ni'i ti ngu' nu cua ngusñi cha' liñi bi'. Nclyu'u ngu' cuiñi bi' cha' jil'i tya'a na; pana na cuiñi ngu' bi', cha' cua nti' ngu' caja cñi jil'i ngu'.

¹²Cha' liñi nchcui' sca jyo'o cusu' tya'a quich'i tyi ngu' Creta su ndi'i nu'u, nu ngua tu'ba jil'i jo'lo jil'i ngu' cua sa'ni. Ndi'ya nchcui' bi': "Cuiñi tsa lcaa ngu' Creta tya'a na, xña'a tsa ngu'. Lo'o jua'a ndacu tsa ngu', pana ná ntaja'a ngu' cua'ni ngu' cña tsiya' ti", nacui' jyo'o cusu' bi'.¹³ Chañi cha' nu nchcui' jyo'o bi'; bi' cha' lye chcui' nu'u lo'o ngu' bi', cha' tso'o ti xñi ngu' lcaa cha' jil'i Jesús nu nchcui' na lo'o ngu',¹⁴ cha' nga'aa cua'a jyaca ngu' jil'i cuentyu nu nchcui' ngu' judío, cha' nga'aa taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' ñati chalyuu ti nu cua ngulochu' jil'i lcaa cha' liñi.

¹⁵Lubii tsa laca lcaa lo na, jua'a nti' sca ngu' nu lubii cresiya jil'i cuentya jil'i ycu' Ndyosi; pana ná

ntsu'u na lubii tsiya' ti nti' ngu' nu cuxi tyiquee, cha' ná jlya ti' ngu' bi' jil'i cha' liñi. Lo'o cua'ni ngu' nu cuxi tyiquee cha' cuxi, li' nga'aa nda ngu' bi' cuentya cha' xcui' cha' cuxi laca nu ndu'ni ngu'.¹⁶ Ñati jil'i ycu' Ndyosi laca ngu' bi', nacui' ycu' ngu', pana ná ndyu'ni ngu' tsiya' ti ñi'ya nu nti' ycu' Ndyosi; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' cuiñi ngu' bi'. Cuxi tsa ndyu'ni ngu' bi', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' jil'i cha' nu liñi ca; ni sca cha' tso'o ná ca cua'ni ngu' bi' tsiya' ti.

Cha' liñi culu'u Tito jil'i ñati cha' caca tso'o tyiquee ngu' lo'o tya'a ngu'

2 Lo'o nu'u ni, Tito, xcui' cha' liñi culu'u nu'u jil'i ñati.² Culu'u nu'u jil'i ngu' nu cusu' la cha' ná caca cu'bi ngu', cha' xcui' cha' liñi jlya ti' ngu', cha' cua'a ngu' jil'i ycu' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu' li'; culu'u nu'u jil'i ngu' bi' cha' jlya tso'o ti' ngu' lcaa cha' liñi, cha' tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati ngu', cha' talo tyiquee ngu' lo'o ndyu'ni lya' ti' ñati jil'i ngu'.³ Lo'o jua'a culu'u nu'u jil'i ma' cusu' ñi'ya nu nga'a cha' tyi'i ma' cha' cua'ni ch'i ma' loo ycu' Ndyosi, cha' ná chcui' ma' cuentyu jil'i ñati, cha' ná ca cu'bi ma', cha' culu'u ma' xcui' cha' tso'o jil'i tya'a ñati ma'.⁴ Li' lo'o ña'a nu cuna'a cuañi' la jil'i ma' cusu', jua'a ca tsa'a ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i clyo'o ngu', ña'a ngu' jil'i sñi' ngu';⁵ ca tsa'a nu cuna'a cuañi' la cha' cua'a ngu' jil'i ycu' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu', ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ngu' nu cua ngua lubii cresiya jil'i

cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; ca tsa'a ngu' ñi'ya nu tso'o ti cua'ni ngu' cña to' tyi ngu', ñi'ya caca tya'na ti' ngu' ji'i tya'a ñati' ngu', ñi'ya nu taquiya' ngu' ji'i clyo'o ngu'. Si xcui' tso'o ti ndu'ni nu cuna'a cuañi' ni, li' ná ntsu'u cha' chcu'i' cuxi' xa' ñati' ji'i ycu'i' Ndyosi xqui'ya ngu' bi' li'.

⁶La cui' jua'a, ta nu'u cui' lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' cha' cua'a ngu' ji'i ycu'i' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu'. ⁷Xcui' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' jua'a ca tsa'a nu ngu' cuañi' bi' leaa cha' tso'o lo'o ña'a ngu' cua' ña'a ca cha' nu ndyu'ni nu'u; leaa cha' liñi' culu'u tso'o nu'u ji'i ngu' bi', si'i cha' laja ti chcu'i' nu'u lo'o ngu'. ⁸Xcui' cha' liñi' culu'u nu'u ji'i ngu', cha' ná tucui' taca ñacu'i' cha' cuiñi' nu'u. Ca tyuju'u ti' ngu' nu cuxi' tyiquee li', cha' ná caja ñi'ya chcu'i' ngu' cha' cuxi' ji'na li'.

⁹Chcu'i' nu'u lo'o ngu' nu laca msu nu ngüi'ya ñati' cha' taquiya' ngu' ji'i leaa cha' nu nchcu'i' xu'na ngu', cha' tso'o ti cua'ni ngu' leaa cña ji'i ngu', cha' ná xlyú' ngu' cha' hichu' nu laca xu'na ngu'. ¹⁰Ná tso'o si cuaana ngu' msu na nu ntsu'u ji'i xu'na ngu', masi xtyi' ti cha'; xcui' cha' liñi' cua'ni ngu' msu lacua. Cua'ni chi' ngu' loo xu'na ngu', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati' cha' tso'o tsa laca cha' ji'i ycu'i' Ndyosi nu ndyu'ni lyaá ji'na.

¹¹Tso'o tsa ndu'ni ycu'i' Ndyosi lo'o ñati' chalyuu cha' cua nti' Ni cha' clyaá ngu' ji'i nu cuxi'; ¹²jua'a cua ngulu'u Ni ji'na ñi'ya taca tyi'i tso'o ti na nde chalyuu. Nti' Ni cha' cua'a na ji'i ycu'i' ca na, cha' tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ñati' na. Taca

cua'ni tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi nu lo'o cua ngulochu' na ji'i leaa cha' cuxi' nu ná ndiya ti' Ni ji'i, nu lo'o nga'aa ndu'ni na leaa cha' suba' nu ndiya ti' ñati' chalyuu ti. ¹³Jua'a ti ngulu'u Ni ji'na, cha' taca ca tso'o tyiquee na laja lo'o ntajatya na ji'i ycu'i' Ndyosi nu tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i Ni, ni jacua' ca Ni chaca quiya'. Ndubi tsa xee ntsu'u ji'i Ni li', nu lo'o tyu'u tucua Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na. ¹⁴Nu lo'o nda Jesús chacuayá' cha' ndyujuii ngu' ji'i, nda yu tyucui' ña'a ycu'i' ca yu cha' taca clyaá na ji'i nu cuxi. Ngua'ni lubii Ni ji'i cresiya ji'na li' cha' caca na ñati' ji'i Ni, cha' tyaja'a na cua'ni na xcui' cha' tso'o li'.

¹⁵Jua'a laca cha' nu nga'a cha' ta nu'u lo'o ngu', pana lye chcu'i' nu'u leaa cha' bi' lo'o ngu'. Culo nu'u cña ji'i ngu', leaa lo cha' tso'o nu cua'ni ngu', leaa lo cha' nu ná tso'o cha' cua'ni ngu', cha' nu'u laca loo; ná ta nu'u chacuayá' ji'i ngu' cha' chcu'i' ngu' cha' cuxi' jinu'u.

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni na
si laca na ñati' ji'i Jesús

3 Culu'u nu'u ji'i ngu' cha' taquiya' ngu' ji'i leaa ngu' nu laca loo, ji'i leaa ngu' tisiya; nga'a cha' cua'ni ngu' leaa lo cña tso'o nu culo ngu' bi' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. ²Ná tso'o chcu'i' ngu' cuentyu ji'i xa' ñati', ni ná tso'o xu'u tya'a ngu' lo'o ñati'; ntsu'u cha' cube ti' ngu' ji'i xa' ñati', cha' tso'o ti chcu'i' ngu' lo'o leaa ñati'.

³Cua sa'ni la ná nda na cuentya tsiya' ti ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycu'i' Ndyosi; ná ndaquiya' na ji'i Ni li', cha' cua ngüiñilo'o nu xña'a ji'na

cha' cua'ni na lcaa cha' cuxi nu ndijña cresiya ji'na cha' cua'ni na. Ngua chaa ti' na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi bi' li', masi ngua'ni lya' ti' na ji'i ñati, masi ngua liye' ti' na ña'a na ji'i ngu', masi ngua ti'í ti' na ña'a na ji'i tya'a na; lo'o jua'a ngu' tya'a na, ngua ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'na. ⁴Lo'o li' ngua tsa'a na cha' nti' tsa ycu' Ndyosi cua'ni lyaá Ni ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, ñati chalyuu na. ⁵Lo'o li' ngua'ni lyaá Ni ji'na cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na; pana si'i cha' ngua'ni na sca cha' tso'o, sca cña tacati, lo'o li' xqui'ya bi' ngua'ni tya'na ti' Ni ji'na. Si'i jua'a. Na cua ngua'ni lubii Ni ji'i cresiya ji'na, bi' cha' caca chcu' na cha' cua ngula na chaca quiya'; cua ngua cucui cresiya ji'na xqui'ya cña nu cua ngua'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na. ⁶Tso'o tsa nda Ni Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na chacuayá' ji'i Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na; ⁷tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o na jua'a, cha' caca na ñi'ya si laca na ñi' ycu' Ni, nu ndu ti' na cha' caja chalyuu cucui nu ná nga'a cha' tye ji'na.

⁸Nga'a cha' jlya tso'o ti' ma cha' liñi nu nscua na' re, bi' cha' lye chcu' nu'u cha' bi' lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu' Ndyosi ca bi', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ma li'. Tso'o tsa laca cha' liñi, taca xtyucua cha' bi' ji'i cua ña'a ca ñati; ⁹pana ná tso'o chcu' ma cha' laja ti, jua'a ná tso'o si xlyú ma cha' hichu' tya'a ma xqui'ya jyo'o cusu' ji'na, masi xqui'ya sca cha' nu nguscua jyo'o

Moisés nu ngua sa'ni la. Ná sca cha' tso'o ná taca cua'ni ma jua'a. Chcuna' tyempo ji'i ma jua'a, cha' xcui' cha' nu ndacui lo cui'i ti nchcu' ma li'.

¹⁰Tucua quiya' chcu' nu'u lo'o ngu' cha' cua'a nu'u ji'i ngu' nu nti' xu'ba cha' cusuu laja cu'ma nu laca ma ñati ji'i Jesucristo. Si ná cuna ngu' bi', li' xtyanu ma ji'i ngu' bi'. ¹¹Cua ngunu'u tsiya' ti cha' nu ntsu'u hique ngu', lo'o jua'a ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi'; hasta ycu' ngu' bi' jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu'.

Ngusalaya' Pablo lo'o Tito

¹²Nu lo'o tyalaa ti masi Artemas, masi Tíquico, nu cua nda na' ji'i cha' caa slo nu'u, li' yala ti tsa nu'u ca quichi Nicópolis si caca jinu'u; tyacua tya'a na cajua li', cha' tyi'i na' ca quichi bi' tyempo tlya' ntá'. ¹³Xtyucua nu'u ji'i Zenas, nu yu nu laca tu'ba bi', lo'o ji'i Apolos. Li' cui'ya nu'u cuentya cha' nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu' lo'o tya tsa la ngu' tyucui. ¹⁴Ntsu'u cha' ca tsa'a ca ta'a ñati ji'i Jesucristo tya'a na cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' tso'o, cha' taca xtyucua ngu' ji'i tya'a ñati ngu' nu lyiji xi ji'i; ná tso'o si taja ti ndi'i ngu' chalyuu.

¹⁵Lcaa ngu' ca nde lo'o na' nchcu' ya xlyo ni'i jinu'u. Tso'o ti chcu' nu'u lo'o lcaa ngu' nu tso'o ti ntsu'u tyiquee ña'a ngu' ji'i cua cha' laca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. Ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Filemón

¹Pablo laca na', lo'o juani ntsu'u na' ne' chcuā cuentya ji'ḷ Jesucristo. Nscua na' quityi re lo'o Timoteo tya'a na, cha' ta ya cha' lo'o nu'ḷ, Filemón, cha' tso'o tsa tya'a tso'o na laca nu'ḷ, cha' la cui' tya'a cña ndyu'ni na. ²Lo'o jua'a nscua ya quityi re cha' taca cuna lcaa ngu' nu ndyu'u ti'ḷ ca slo nu'ḷ cha' nu nchcui' ya re, lo'o ma' Apia tya'a na, lo'o Arquipo nu stu'ba ti lo'o cuare nxuḷ tya'a lo'o nu cuxi cuentya ji'ḷ ycu'ḷ Ndyosi. ³Ndi'ya nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycu'ḷ Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o mā, cha' cua'ni Ni cha' ti'ḷ ti tyi'ḷ tyiquee mā xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

**Ña'a ti ntsu'u tsa cha' ji'ḷ Filemón
lo'o Jesucristo, cha' ngusñi
tso'o yu cha' ji'ḷ ycu'ḷ Ndyosi**

⁴Ndya na' xlya'be ji'ḷ ycu'ḷ Ndyosi cuentya jinu'ḷ, Filemón, lcaa quiya' lo'o nchcui' na' lo'o ycu'ḷ Ndyosi. ⁵Hasta ca su ndi'ḷ na' re, cua ndañi cha' tso'o tsa ngusñi nu'ḷ cha' ji'ḷ Jesús nu Xu'na na, jua'a ntsu'u tsa tyiquee nu'ḷ ña'a nu'ḷ ji'ḷ Jesús lo'o ji'ḷ lcaa ñati' ji'ḷ Cristo cajua. Lcaa cha' bi' cua ndyuna na' ji'ḷ; ⁶bi' cha' ndijña na' cha' clyu ti'ḷ ji'ḷ

ycui' Ndyosi, cha' ca cuayá' tso'o ti'ḷ lcaa ngu' nu ndyuna cha' nu nchcui' nu'ḷ lo'o ngu' cuentya ji'ḷ Jesucristo, cha' lo'o ña'a ngu' jinu'ḷ, li' ca cuayá' tso'o ti'ḷ ngu' cha' xcui' tso'o tsa ndyu'ni Cristo lo'o na. ⁷Tso'o tsa tyiquee na' juani, tlyu tyiquee na' xqui'ya nu'ḷ, lo'o nguju' cha' 'na cha' ntsu'u tsa tyiquee nu'ḷ ña'a nu'ḷ ji'ḷ ngu' tya'a na, cha' nxyucua tsa nu'ḷ ji'ḷ ngu' tya'a na cha' talo tyiquee ngu'. Chañi cha' tya'a na cuentya ji'ḷ Jesucristo laca nu'ḷ.

**Ndijña Pablo sca cha' tso'o
cuentya ji'ḷ Onésimo**

⁸⁻⁹Lo'o juani ndijña na' sca cha' clyu ti'ḷ jinu'ḷ. Jlo ti'ḷ na' ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee nu'ḷ ña'a nu'ḷ ji'ḷ ñati, bi' cha' si'ḷ sca cña nu culo na' jinu'ḷ laca re, masi ntsu'u chacuayá' jna' cha' chcui' na' jua'a. Pablo laca na', cua ngusu' na' juani, lo'o jua'a ntsu'u na' ne' chcuā juani xqui'ya cha' nchcui' na' cha' ji'ḷ Jesucristo lo'o ñati. ¹⁰Pana chcui' na' sca cha' lo'o nu'ḷ cuentya ji'ḷ yu Onésimo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' ji'ḷ sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' ji'ḷ yu bi'

juani, cha' ne' chcuā re ngusñi yu cha' jil'i ycu'i' Ndyosi xqui'ya na'.

¹¹Nu Onésimo bi' ni, ná tso'o ca ngua'nijo'o yu jinu'u nu ngua tya sa'ni la. Pana juani xa' ña'a cua'ni yu; masi cuentya jinu'u, masi cuentya jna', tso'o tsa ndu'ni yu cña juani. ¹²Cua ngulo na' cña jil'i yu cha' xtyuu yu tyaa yu ca slo nu'u chaca quiya', masi ñi'ya laca si la cui' cresiya 'na cua nda na' ndyaa ca slo nu'u. ¹³Jlo ti' nu'u cha' ntsu'u na' ne' chcuā nde xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' tso'o jil'i Jesucristo lo'o ñati, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' si ndyanu yu ca nde lo'o na', cha' xtyucua yu jna' ñi'ya laca si na cua ndi'i ycu'i' nu'u ca nde. ¹⁴Pana nti' na' quiñi cha' 'na lo'o nu'u clyo, Filemón. Tso'o tsa tyiquee nu'u, lo'o nti' na' cha' cua'ni nu'u lo'o yu ñi'ya nu nti' ycu'i' nu'u; ná nti' na' culo na' cña jinu'u cha' tyanu yu lo'o na'. ¹⁵Ná tyiquee' ngusna yu xi jinu'u cha' tya ta la ycu'i' Ndyosi jil'i yu cha' tyalaa yu ca slo nu'u chaca quiya', cha' juani tyanu yu slo nu'u tyucui tyempo nu tyi'i yu chalyuu. ¹⁶Nga'aa si'i msu jua'a ti caca yu juani, tya'a na laca yu; tya'a na' laca yu nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i. Lo'o jua'a tya'a nu'u nu tso'o la laca yu juani; msu tso'o jinu'u caca yu juani, cha' la cui' tya'a ñati jil'i Jesucristo laca ma.

¹⁷Bi' cha' chcui' tso'o nu'u lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo nu'u, ñi'ya nchcui' tso'o nu'u lo'o na' lo'o ndyalaa na' ca slo nu'u, xqui'ya cha' stu'ba ti ngusñi na cha' jil'i ycu'i' Ndyosi. ¹⁸Si ntsu'u cuentya nu ndacui yu jinu'u xqui'ya cha'

cuxi nu ngua'ni yu cua sa'ni la, sta nu'u tane' bi' cuentya 'na; ¹⁹tya na' cñi bi' jinu'u, bi' cha' nscua na' xtañi na' ca nde ndi'ya: Pablo. Ná chcui' na jil'i cha' nu ndacui nu'u jna', masi sca tane' tlyu laca bi', cha' ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u xqui'ya na'. ²⁰Tya'a na laca yu chacuayá' jil'i Jesucristo, bi' cha' ñi'ya nu ngüijña na' jinu'u tsā cha' tso'o ti chcui' nu'u lo'o yu, jua'a cua'ni nu'u lo'o yu, cha' jua'a taca xtyucua nu'u 'na cha' talo na' ca nde.

²¹Jlo ti' na' cha' taquiya' nu'u jil'i cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u; jlo ti' na' cha' tya quiña'a la cha' tso'o tya cua'ni la nu'u. ²²Lo'o chaca cha' ni, nduna ycu'i' Ndyosi cha' lu'ba ti ndijña ma sca cha' cuentya jna', bi' cha' tso'o si cua'ni cho'o ma sca se'i su tyi'i na'; ndu ti' na' cha' laja ti tyu'u na' ne' chcuā nde, caa na' ca slo cu'ma li'.

Nchcui' salya' lo'o ngu'

²³Lo'o yu Epafras tya'a ntsu'u na' ne' chcuā re xqui'ya Jesucristo, lo'o yu bi' nda yu xlyo ni'i jil'i ma. ²⁴Lo'o jua'a Marcos, lo'o Aristarco, lo'o Demas, lo'o Lucas, ca ta'a ngu' ndyi'u ti' ngu' jinu'u. Nxyucua tsa ngu' bi' 'na lo'o cña jil'i ycu'i' Ndyosi ca nde.

²⁵Ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma lacua. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu ndyaa ca slo ngu' judío tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo

Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua nchcui'
ycui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu

1 Nu ngua tya sa'ni la, tyuu tsa
quiya' cua nchcui' ycui' Ndyosi
lo'o jyo'o cusu' ji'na, quiña'a xi
cha' nda Ni lo'o jyo'o bi'; cua nda
ycui' Ndyosi cha' lo'o jyo'o bi', cha'
chcui' ngu' lo'o lcaa tya'a quichi
tyi ngu'. ²Pana nu juani lo'o cua
tye ti chalyuu, cua nchcui' Ni lo'o
na, xqui'ya cha' cua ñaa Jesús nde
chalyuu ca su ndi'i na, la cui' Jesús
nu laca sca ti Sñi' ycui' Ni. Cua
nguti'i nu Jesús bi' lo'o ycui' Ndyosi
Sti yu nu lo'o ngüiñá Ni chalyuu
tya clyo; tya lo'o ngüiñá Ni lcaa lo
na nu ntsu'u nde cūa lo'o lcaa lo na
nu ntsu'u lo yuu chalyuu, cua laca
ndū Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesús
li'. Lo'o jua'a cua nda Ni chacuayá'
ji'i cha' caca ycui' Jesús loo ji'i lcaa
na bi'. ³Lcaa xee lubii nu ntsu'u ca
slo ycui' Ndyosi, cua ndyanu xee
bi' lo Jesús Sñi' Ni lo'o ñaa Jesús
nguti'i yu chalyuu. Ñi'ya nu laca
ycui' Ndyosi, la cui' jua'a laca nu
Jesús bi'; liñi tsa nclyo Jesús cña
ji'i lcaa na nu ntsu'u chalyuu tsiya'
ti, bi' cha' laca ndi'i tso'o ti lcaa na
bi'. Nu lo'o ndye ngua'ni Jesús cña

nu ntsu'u ji'i yu nde chalyuu, cha'
ngüityi yu yabe' nu ntsu'u ji'i ñati,
li' nguxtyuu yu ndyaa yu ca slo
ycui' Ndyosi Sti yu, ndyaa tucua
yu nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su
ntucua ycui' Ni.

**Ná caca stu'ba cha' ji'i xca
ji'i ycui' Ni lo'o Jesús**

⁴Tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'i Jesús
nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi que xca ji'i
ycui' Ni nu ntsu'u nde cūa, xqui'ya
cña nu cua ngua'ni yu cuentya
ji'i Sti yu; quiña'a tsa chacuayá'
nguxtyanu Ni ji'i Jesús, xqui'ya cha'
stu'ba cha' ji'i yu lo'o ycui' Ndyosi
Sti yu. ⁵Nde laca sca cha' nu cua
nchcui' ycui' Ndyosi cuentya ji'i
Jesús nu laca Sñi' ycui' ca Ni:

Sñi' na' laca nu'u; cua nda na'
chalyuu jinu'u cha' laca nu'u
Sñi' na'.

Lo'o jua'a cua nchcui' ycui' Ndyosi
chaca cha' cuentya ji'i Jesús:

Na' caca Sti yu; caca yu Sñi' na'
lacua.

Si'i cha' ji'i sca xca nu ntsu'u nde cūa
nchcui' Ni cha' bi', cuentya ji'i Jesús
nda Ni cha' bi'. ⁶Tya clyo lo'o cua
ta ti ycui' Ndyosi ji'i Sñi' ycui' ca Ni
cha' cca yu chalyuu, li' nacui' Ni:

Lcaa xca nu ntsu'u cuentya jna' nde cua, nga'a cha' cua'ni tlyu ngu' xca bi' ji'i Sñi' na'.
⁷ Jua'a nchcui' ycui' Ndyosi ji'i Sñi' Ni; pana nu laca xca ji'i ycui' Ndyosi bi' ni, ndi'ya nchcui' Ni cuentya ji'i xca bi':
 Laca bi' ñi'ya laca cui'i ti, masi cui'i nu tso'o tsa ndu'ni.
 Ñi'ya ndyatu sca quii' tlyu, cha' tyijyu' tsa ntyiji'i xee, jua'a laca xca bi' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ndu'ni bi' cña.
⁸ Xa' ña'a nchcui' ycui' Ndyosi cuentya ji'i Jesús nu laca Sñi' ycui' ca:
 Ná nga'a cha' tye cha' caca nu'u loo, cha' ycui' Ndyosi laca nu'u, nacui' Ni, liñi ti ndu'ni nu'u lo'o ñati ca su laca nu'u loo.
⁹ Ndiya tsa ti' nu'u lcaa cha' liñi nu ndu'ni ñati; ñasi' tsa nu'u lo'o ndyu'ni ñati cha' cuxi lo'o ycui' Ndyosi Sti nu'u.
 Bi' cha' ngusubi na' jinu'u cha' ty'a'a nu'u lo cña jna', nacui' ycui' Ndyosi.
 Jua'a tso'o tsa nti' nu'u juani, cha' tlyu la chacuayá' cua nda na' jinu'u que ji'i xa' la ñati, nacui' ycui' Ndyosi.
¹⁰ Tya chaca cha' cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o Jesús nu laca Sñi' ycui' ca Ni:
 Nu'u laca Xu'na tyucui' ña'a chalyuu, nacui' ycui' Ndyosi.
 Tya clyo ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u nde cua.
¹¹ Tiya' la li' culiji lcaa cha' bi' jua'a ti; pana ná sca caca jinu'u tsiya' ti,

masi casu chalyuu, masi casu lcaa na nu ntsu'u nde cua ñi'ya laca lo'o ndyasu sca ste' na.
¹² Xco'o nu'u cha' bi', ñi'ya laca lo'o nchco'o na sca late' nu nga'aa cua'nijo'o ji'na; nchcutsa'a na ji'i cha' caja xa' nu cucui.
 Pana ña'a ti tya ndi'i ycui' nu'u; ná ntsu'u cha' casu' nu'u tsiya' ti, nacui' ycui' Ndyosi ji'i Jesús Sñi' ycui' ca Ni.
¹³ Nde ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya ji'i Jesús:
 Cuaa clya nu'u ca nde, tyucua nu'u ca su ntucua na' re; ña'a cuayá' tyijiloo na' ji'i lcaa ty'a'a cusuu nu'u tyucua nu'u, cha' caca nu'u loo ji'i ngu' bi' tsiya' ti.
 Ni sca quiya' bilya chcui' ycui' Ndyosi jua'a cuentya ji'i xca ji'i Ni nde cua, sca ti lo'o Jesús cua nchcui' Ni jua'a. ¹⁴ Lcaa nu laca xca ji'i ycui' Ndyosi nde cua ni, lcaa tsa ndu'ni bi' cña nu nelyo ycui' Ndyosi ji'i; cui'i nu tso'o tsa laca nu ngu' xca bi'. Nda Ni ji'i ngu' xca bi' caa nde chalyuu, cha' xtyucua ngu' ji'i ca ta'a ñati nu cua clyaa ti ji'i nu cuxi xqui'ya Jesús, cha' cua ngulala ti tye chalyuu.

Tlyu tsa cha' laca cha' cua ngulaá na ji'i nu cuxi

2 Tlyu tsa cha' laca ji'i Jesús juani lacua, bi' cha' nga'a cha' xñi tso'o na lcaa cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o na, cha' ná tyu'utsu' na ji'i tyucuii liñi nu ngusñi na.
² Tyempo sa'ni la nchcui' xca bi' lo'o ñati cuentya ji'i ycui' Ndyosi. Liñi tsa nchcui' xca bi' lo'o ngu', cha'

tyempo bi' lye tsa nguxcube' Ni ji'i lcaa ñati nu ngua'ni cha' cuxi; la cui' jua'a nguxcube' Ni ji'i ñati nu nga'aa ndaquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni. ³La cui' ti cha' caca ji'na juani, si ná taquiya' na ji'i cha' nu cua ndyuna na bi', cha' clyaá na ji'i nu cuxi; ná caja ñi'ya clyaá na ji'i ycui' Ndyosi lo'o cua ndye chalyuu, nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati. Cloy ndacha' ycui' Jesús nu Xu'na na cha' bi' ji'i ñati nu ngua tsa'a ji'i yu, jua'a ndyuna ngu' bi' cha' nu nchcui' yu; tiya' la li', lo'o ji'na ndacha' ngu' bi' cha' bi'. Bi' cha' jlo ti' na cha' chañi laca cha' bi'. ⁴Lo'o jua'a ngua'ni ycui' Ndyosi cña cha' ca cuayá' ti' na cha' chañi tsa laca cha' nu nchcui' ngu', ngua'ni Ni quiña'a tsa cha' tlyu slo na cha' ña'a na ji'i. Tyuu tsa cha' nu ná nchca cua'ni ñati chalyuu ngua'ni Ni, cha' cube tsa ti' na ji'i ycui' Ni lo'o ña'a na cha' tlyu bi'. Lo'o li' cua nda Ni Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ñati chalyuu, tsa ña'a nu ntsu'u tyiquee ycui' Ni nda Ni ji'i ngu'; bi' cha' nchca ji'na cua'ni na tyuu lo cña cuentya ji'i ycui' Ndyosi, nu ná nchca ji'i ñati cua'ni ycui' ca ngu'.

**Tya'a na laca Jesús xqui'ya
cha' ngua Ni ñati**

⁵Cha' ji'i chalyuu cucui' bi' nchcui' na juani, pana si' nu ngu' xca' ji'i ycui' Ndyosi laca nu cua ngujui chacuayá' ji'i cha' caca ngu' loo ji'i chalyuu cucui; sca ti ycui' Ndyosi culo cña li'. ⁶Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu'; ndi'ya nchcui' cha' bi':

Ndyosi Xu'na ya, ná sca na tsiya' ti laca ñati chalyuu, ná nga'a cha' cube ti' nu'u ji'i ngu';

ná nga'a cha' cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i ngu', cha' laca ngu' ñati ti, nacui' jyo'o cusu'.

⁷Masi sube tsa ñati laca ngu' cuentya jinu'u, pana cua nda nu'u sca ñati nu lijya chalyuu; jua'a cua laca ti tyempo nda nu'u chacuayá' cha' caca xca' jinu'u loo ji'i yu bi'.

Ca tiya' la, li' ta nu'u sca su tso'o tsa su tyucua yu lo'o nu'u, ñi'ya laca su ntucua tlyu sca xu'na ñati, sca se'i su caca chi' loo.

⁸Lo'o jua'a cua nda nu'u chacuayá' cha' caca yu loo ji'i lcaa na.

Jua'a nacui' quityi bi'. Cuentya ji'i lcaa ca na tsiya' ti nchcui' quityi bi', nu lo'o nacui' quityi cha' cua nda Ni chacuayá' cha' caca yu loo ji'i lcaa na, masi juani ti bilya ña'a na cha' laca yu loo ji'i lcaa na bi'.

⁹Pana cua jlo ti' na ñi'ya ngua ji'i Jesús nu ngua li', cha' xti ti tyempo ngua lcaa xca' ji'i ycui' Ndyosi loo la ji'i ycui' Jesús. Ngujui yu lo crusi cuentya ji'i lcaa ñati chalyuu, xqui'ya cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'a ndube tsa ti' na ñi'ya ndyaca ji'i yu juani, cha' tso'o tsa ndyu'ni chi' ngu' loo yu; ndyu'ni tlyu ngu' ji'i yu xqui'ya cha' cua ngujui yu, xqui'ya cha' ti'i tsa ngua ti' yu cuentya ji'na.

¹⁰Cloy ngüiná ycui' Ndyosi lcaa ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'a tya ña'asii Ni lcaa na; lo'o jua'a nti' Ni cha' tyalaa ca ta'a na nu laca na sñi' Ni ca su tso'o tsa ca su ntucua ycui' Ni. Bi' cha' cloy ndulo tsa cha' ji'i Ni cha' tye lcaa cña nu ngua'ni Jesucristo; lo'o nu juani cua ngulaá

na ji'i nu cuxi xqui'ya Jesús, masi ti'í tsa ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu cña bi'. ¹¹Na cua ngua'ni lubii Jesús ji'i cresiya ji'i ñati chalyuu, bi' cha' juani laca ycuí' Ndyosi Sti na; lcaa na nu cua ngua lubii cresiya ji'na xqui'ya Jesús ni, ntsu'u sca ti Sti na lo'o ycuí' Jesús, cha' laca ycuí' Ndyosi Sti na juani. Lo'o jua'a ná ndube ti' Jesús, nchcui' yu cha' tya'a ycuí' yu laca na. ¹²Cua nscua tsaca cha' nu cua nacuí yu ndi'ya:

Ndyosi Sti na', tso'o ti chcui' na' cha' jinu'u su ndi'i na' lo'o ngu' tya'a na';

cula tu'ba na' jii lo'o cua'ni tlyu na' jinu'u ca su ndyu'u ti'i lcaa ñati.

¹³Lo'o jua'a chaca cha' nacuí yu ndi'ya:

Lo'o na' xñi na' cha' ji'i ycuí' Ndyosi Sti na', nacuí.

Lo'o li' nchcui' yu chaca quiya' ndi'ya:

Nde ti ndi'i ya, cha' stu'ba ti ndi'i na' lo'o sñi' na' nu cua nda ycuí' Ndyosi 'na.

Jua'a nchcui' cha' nu cua nscua lo quityi cusu' bi'.

¹⁴Nu na, ñati chalyuu na ni, sca ti cuaña' na, sca ti tañi na lo'o ngu' cusu' ji'na, jua'a lo'o ngu' tya'a na. Ca ta'a na nu cua ngusñi na cha' ji'i Jesús laca na ñati chalyuu; bi' cha' lo'o nu Jesús bi' ngua yu ñati, cha' li' ngua ji'i yu ngujui yu cuentya ji'na. Sca ti jua'a ngujui ñi'ya tyijiloo yu ji'i nu xña'a nu nclyo cña nde ca bilyaa, su nti' nu xña'a bi' cha' tsa cresiya ji'i lcaa ñati.

¹⁵Lo'o jua'a ngua'ni lyaá yu ji'i ñati nu ntsii tsa cha' cajaa ngu'; lcaa tsá lo'o ñaa ngu' bi' chalyuu, cuxi

ti ndi'i ngu' bi', ti'í tsa cña nti' ngu', xqui'ya cha' xcui' na ntsii tsa ngu' si cajaa ngu'. Ngua'ni tye Jesús cha' ntsii ngu' jua'a, ndu'ni yu cha' tso'o ti tyi'i ngu' bi' juani. ¹⁶Ná yaa Jesús chalyuu cha' xtyucua yu ji'i ngu' xca ji'i Ni nde cua; cuentya ji'na ñati chalyuu na yaa Jesús, cha' xtyucua yu ji'na ngua ti' yu, cha' ca ta'a na laca na tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham, masi cua lijya na chalyuu tiya' la xi. ¹⁷Bi' cha' lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i Jesús lo'o ñati ji'i ycuí' nde chalyuu. Ngujui yu lo crusi cuentya ji'na, lo'o juani ntucua yu ca slo ycuí' Ndyosi cha' chcui' yu lo'o Ni, cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. Juani laca Jesús ñi'ya laca sca sti jo'ó nu laca loo la nu ndyi'u tsa ti' ji'na, nu jua'a tso'o tsa ndu'ni tya'na ti' ji'na. ¹⁸Juani taca cua'ni lyaá Jesús ji'i ñati lo'o ndyojolaqui nu cuxi ji'i; nchca ji'i yu cua'ni jua'a, xqui'ya cha' lo'o ji'i ycuí' yu ngua ti' nu cuxi cua'ni ngana ji'i, cha' lo'o ycuí' yu ngua tii yu ji'i cha' ti'í lo'o yaa yu nde chalyuu.

Ná stu'ba Moisés lo'o Jesús

3 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cu'ma nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'i ma, culacua tso'o ti ma tilaca laca Jesucristo. Cua nda ycuí' Ndyosi Sti yu ji'i yu cha' yaa yu nde chalyuu, lo'o nu juani laca yu ñi'ya laca sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, cha' ngusñi na cha' ji'i ycuí'. ²Ndaquiya' Jesús lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi Sti yu ji'i yu, ndyi'u ti' yu ji'i ycuí' Ni nu nguane ji'i yu cha' caa yu nde chalyuu tya clyo. La cui' jua'a ndaquiya'

jyo'o Moisés jil'i cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jil'i nu ngua sa'ni bi'. ³Pana juani lye la ndu'ni tlyu na jil'i Jesús, cha' ná stu'ba jyo'o Moisés lo'o yu bi'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndya' sca ni'l'i ni, tso'o tsa nchcui' ngu' cha' jil'i cuityi nu ngüiñá jil'i ni'l'i bi', masi ná nchcui' lye ngu' cha' jil'i ycuí' ni'l'i; la cui' jua'a laca lo'o Jesús ni, lye la ndyi'u ti' ngu' jil'i ycuí' Jesús, masi nga'aa lye ndyi'u ti' ngu' jil'i nu Moisés bi'. ⁴Cua ña'a ca ni'l'i nu ndiñá ñati ni, cua ntsu'u xu'na ni'l'i bi'; pana ycuí' Ndyosi ngüiñá lcaa ca na, lo'o lcaa ca chalyuu, lo'o lcaa ñati nu ndi'l'i chalyuu. ⁵Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu Moisés bi' lo'o ngua yu cña sa'ni, cha' cuentya jil'i ñati jil'i ycuí' Ndyosi nde chalyuu ngua yu cña; nchcui' tsa jyo'o bi' lcaa cha' nu ngua ti' ycuí' Ndyosi cha' chcui' Ni lo'o ngu' bi'. ⁶Pana nu Cristo bi' ni, tso'o la cña ndu'ni yu, xqui'ya cha' laca yu Sñi' ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a laca yu loo jil'i lcaa ñati nu ntsu'u cuentya jil'i Ni. La cui' ñati jil'i ycuí' Ni laca na, si ña'a ti ná ntsii na ña'a cuayá' tye chalyuu ji'na, si ña'a ti tya tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndü ti' na jil'i Cristo cha' cua'ni lyaá lyiji yu ji'na.

Caja ñi'ya nu tso'o ti tyi'l'i tyiquee na, si taquiya' na jil'i cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi

⁷Lo quityi cua nscua sca cha' nu nda Xtyi'l'i ycuí' Ndyosi lo'o ñati sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni lo'o ngu' tya li':

Juani ti cua'a jyaca ma jil'i cha' nu nda na' lo'o ma:

⁸Nga'aa tyu'u cha' cuxi tyiquee ma ña'a ma 'na chaca quiya',

ni nga'aa cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' jil'i ma tsaca quiya' nu ngua sa'ni la. Nu ngua li' lye tsa ngusuu tya'a ngu' lo'o na' ca ne' quixi' su nguta'a yu'u ti ngu', nacui Ni. Nu ngua li' ngua ti' ngu' cua'ni cuayá' ngu' 'na, si cua'ni tyaala na' jil'i ngu'.

⁹Ngua ti' jyo'o cusu' jil'i ma cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na' nu ngua li';

cua nxyi' lo'o ti ngu' 'na tyucui tu'ba yija, masi na'a ngu' lcaa cha' tlyu nu cua ngua'ni na' cuentya jil'i ngu' lcaa yija bi', nacui Ni.

¹⁰Bi' cha' ngua ñasi' tsa na' jil'i ngu' bi' li'.

Ni na' li': "Xcui' cuxi ti nclyacua ti' ngu' bi', ná ntaja'a ngu' tsiya' ti cha' tyanu cha' jna' ne' cresiya jil'i ngu';

ná ntaja'a ngu' cua'ni ngu' ñi'ya nu ni na' jil'i ngu' cha' cua'ni ngu'", nacui na' li'.

¹¹Ngua ñasi' tsa na' jil'i ngu' bi' li', ña'a cuayá' lye tsa nchcui' na' lo'o ngu' bi' li':

"Nga'aa tyalaa ma ca slo na' cha' tyi'l'i tso'o ti ma lo'o na'".

Jua'a ntsu'u cha' nu nda ycuí'

Ndyosi lo'o ngu' tya li'.

¹²Cu'ma tya'a ngusni na cha' jil'i Jesús, ña'asi ma jil'i ycuí' ca ma, cha' ni tsaca ma ná tya'achu' ma jil'i cha' jil'i ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca, cha' ná caca cuxi cresiya jil'i ma, ñi'ya si nga'aa taquiya' ma cha' jil'i Ni. ¹³Ná tso'o si cñilo'o nu cuxi jil'i ma, lo'o li' xana caca cuxi cresiya jil'i ma.

Bi' cha' lcaa tsá nga'a cha' xtyucua ma jil'i tya'a ma, cha' tyanu tachaa

la cha' ji'i Jesús ne' cresiya ji'i ngu' tya'a ma, cha' ná cñilo'o nu cuxi ji'i ma tyucui lo'o tya ndi'i ti ma chalyuu. ¹⁴Lcaa na lo'o tya'a na, tya ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo si ña'a ti xñi na cha' ji'i Ni ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na, la cui' ñi'ya lo'o jlya ti' na ji'i yu nu ngua tya clyo.

¹⁵Ndi'ya nchcui' ycui' Ndyosi cha' nu nscua lo quityi bi':

Juani ti cua'a jyaca ma ji'i cha' nu ta na' lo'o ma:

Nga'aa tyu'u cha' cuxi tyiquee ma ña'a ma 'na chaca quiya', nga'aa cua'ni ma ñi'ya ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ma tsaca quiya' tya sa'ni la;

nu ngua li' lye tsa ngusuu tya'a ngu' lo'o na'.

¹⁶Lcaa ñati nu cua ndyalo'o Moisés ji'i nu lo'o ngutu'u ngu' ca loyuu Egipto ni, bi' ñati ngua nu cua ndyuna cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' nu ngua li', pana lye tsa ngusuu tya'a ngu' lo'o Ni li'; ¹⁷bi' cha' ngua ñasi' tsa ycui' Ndyosi ji'i ñati bi' tyucui tyempo lo'o ngutu'u scua tu'ba yija, bi' cha' ndyanu tyijya jyo'o bi' jua'a ti to' tyucui ca ne' quixi' ca su nguta'a yu'u ti ngu'.

¹⁸Cua lye tsa nchcui' Ni cha' ji'i ngu' nu ngusuu tya'a lo'o Ni: “Nga'aa tyalaa ngu' bi' ca slo na', cha' tyi'i tso'o ti ngu' ca nde”, nacui Ni li'.

¹⁹Nchca cuayá' ti' na lacua, cha' nga'aa ndyalaa ngu' bi' ca su nacui Ni ji'i ngu' cha' tsa ngu', xquiyá cha' nga'aa ndaquiya' ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi.

4 Cha' nu laca juani, cua nguxtyanu Ni sca cha' lo'o na, cha' taca tyalaa na ca slo Ni, cha' tyi'i tso'o ti na ca bi'. Tso'o si cube

ti' na ji'i lcaa ngu' tya'a na, cha' ná tyu'utsu' ni tsaca ngu' ji'i tyucui liñi nu tsa ca su tyi'i na lo'o ycui' Ndyosi. ²Ñi'ya lo'o ndyuna jyo'o cusu' bi' cha' tso'o nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' cha' clyaa ngu', la cui' jua'a cua ndyuna na cha' tso'o nu nchcui' Jesús. Pana nu jyo'o bi' ni, ná ngua tso'o cresiya ji'i ngu', masi cua ndyuna ngu' cha' bi', xquiyá cha' ná jlya ti' ngu' cha' bi', ná ngusñi tso'o ngu' cha' bi'. ³Nu lo'o ngusñi na cha' ji'i Ni, li' taca tyalaa na slo ycui' Ndyosi cha' tyi'i tso'o ti na ca bi'. Pana ñi'ya nu nscua lo quityi re, jua'a ngua cha' ji'i jyo'o bi', cha' nchcui' ycui' Ndyosi ndi'ya:

Ngua ñasi' na' li', nacui Ni. Lye nchcui' na' ji'i ngu' bi', cha' ná tyalaa ngu' bi' ca slo na', cha' ná tyi'i tso'o ti ngu' ca nde.

Nacui ycui' Ndyosi jua'a, masi cua ndye lcaa cña ji'i ycui' Ni tya lo'o ndya' chalyuu. ⁴Cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' cha' ji'i tsá nchca cati, tsá ndi'i cña' ti na. Ndi'ya nacui quityi:

Nguti'i cña' ycui' Ni tsá nu nchca cati li', cha' ná ngua'ni Ni cña tsá bi' li'.

⁵Pana ndi'ya nchcui' lo quityi nu nscua jyo'o bi':

Nga'aa tyalaa ngu' bi' ca slo na' cha' tyi'i tso'o ti ngu' ca nde.

⁶Bi' ñati laca nu clyo ndyuna cha' tso'o nu cua nchcui' Ni lo'o ngu', cha' clyaa ngu' ji'i nu cuxi, lo'o li' ná ngua tyalaa ngu' bi' ca slo ycui' Ndyosi, ná ngua tyi'i tso'o ti ngu' ca su nacui Ni cha' tyi'i ngu', xquiyá cha' ná ntaja'a ngu' bi' taquiya' ngu'

cha' bi'. Pana tya lyiji xi cha' tyu'u ti'i lcaa ñati nu nscua cha' tyi'i tso'o ti ca slo ycu'i Ndyosi; ⁷tya nda la Ni xi tyempo ji'na, cha' juani ti tya taca cuna na cha' bi'. Cua ngua tyuu yija tya lo'o ngujuu jyo'o Moisés bi', nu lo'o nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o David. Ndi'ya nacui Ni:

Juani ti cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nda na' lo'o ma, ná tyu'u cha' cuxi tyiquee ma ña'a ma jna'.

⁸Nu ngua cua sa'ni bi', ná ngua ji'i jyo'o Josué tyalo'o yu ji'i ñati bi' sca ti quiya' ca su ndi'i ycu'i Ndyosi; bi' cha' tiya' la tya nda la Ni xi tyempo cha' cuna na cha' bi'. ⁹Lo'o juani ni, si ña'a ti tya xñi tso'o na cha' ji'i ycu'i Ndyosi, tya taca tyi'i tso'o ti na lo'o Ni li', ñi'ya lo'o ngua'a cña' ycu'i Ni tsá nchca cati bi'. ¹⁰Masi tye cña ji'na nde chalyuu, tsa na ca slo ycu'i Ndyosi, li' taca tyi'i tso'o ti na lo'o Ni ca bi', ñi'ya nu nguti'i ycu'i Ndyosi lo'o ngua'ni tye Ni cña ji'i Ni lo'o ngua tsá nchca cati bi'. ¹¹Lcaa tsá cua'ni cña ti' na lacua, cha' ña'a ti tyu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ni, cha' taca tyi'i tso'o ti na. Ná cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' bi', nu ná ndaquiya' tsiya' ti ji'i ycu'i Ndyosi, cha' li' ná ngua tyalaa ngu' bi' ca su nacui Ni cha' tsa ngu'.

¹²Lcaa cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o ñati ni, ñi'ya nti' sca na lu'ú, jua'a laca cha' bi'. Lcaa tyempo ndu'ni bi' cña ne' cresiya ji'i ñati nu cuna cha' bi'. Laca cha' bi' ñi'ya si laca sca xlyu nu cha tsa tu'ba tyucuaa chu'; ndu'ni bi' cha' saala cuaña' na ña'a cuayá' nu tyalaa ca su ntsu'u tyijya na, ña'a cuayá'

tyaca' ycu'a nu ntsu'u ne' tyijya na. La cui' jua'a laca lo'o cuna na cha' ji'i ycu'i Ndyosi bi', na nchcui' ca'a ti cha' bi' ji'i tyucui ña'a na, jua'a lo'o cresiya ji'na. Lo'o nduna na sca cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o ñati, liñi tsa quijeloo cha' ji'i Ni, lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na cha' caja ji'na, lcaa cha' nu nlyacua ti' scaa na. ¹³Ná taca tyu'u cuaana ti cha' tyiquee na, ni tsaca cha' nu ntsu'u ji'na, cha' ná ca cuayá' ti' ycu'i Ndyosi ji'i cha' bi'. Ná taca. Ña'a Ni ji'i lcaa ñati nu cua ngüiná Ni, nu cua ngusta Ni chalyuu; nchca tii Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'na. Ná taca cua'ni na ni sca cña ca slo ycu'i Ndyosi cha' tyu'u cuatsi' ti sca cha', cha' nga'a cha' xacui' na cha' ji'i ycu'i Ni cuentya ji'i lcaa cña nu ngua'ni scaa na nde chalyuu, nu lo'o tye chalyuu ji'na.

Sti jo'ó cuentya ji'na ca slo ycu'i Ndyosi laca Jesús

¹⁴Lo'o cua ngusñi na cha' ji'i Jesús, li' nga'a cha' cua'ni na cha' tso'o ti tyanu cha' bi' ne' cresiya ji'na. Cua laca ntsu'u sca sti jo'ó nu laca loo la nu ndu' cuentya ji'na; Jesús laca bi', nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi laca yu. Cua ndyaa Jesús ca su ndi'i ycu'i Ndyosi Sti yu; juani ndu' Jesús slo Ni, nchcui' cha' ji'na lo'o Ni. ¹⁵Laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, lo'o jua'a tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'na. Cua jlo ti' yu cha' ntsu'u tsa quiya' lo'o cua cua'ni ti nu cuxi ngana ji'na, cha' nu lo'o tya ndi'i Jesús lo yuu chalyuu, la cui' jua'a lye tsa ngua'ni cuayá' nu xña'a ji'i yu, si cua'ni yu cha' cuxi. Pana nu Jesús bi' ni, ni sca cha' cuxi ná ngua'ni

yu, bi' cha' taca caca yu sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, cha' jlo ti' Jesús ñi'ya ññilo'o tsa nu xña'a ji'na. ¹⁶Ná cutsij na tsiya' ti lacua, tyucui tyiquee na jña na sca cha' ji'i ycuí' Ndyosi ca su tlyu ca su laca Ni loo; chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi nu xcuí' tso'o tsa ndu'ni lo'o ñati, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na, cha' xtyucua Ni ji'na, masi la cui' ca hora nu lyiji tsa cha' ji'na.

5 Xa' la xu'na sti jo'ó nu ndi'i nde chalyuu ni, nsubi ngu' ji'i tya'a ngu' tilaca caca xu'na sti jo'ó, cha' caca yu bi' cña ji'i ycuí' Ndyosi cuentya ji'i ñati. Nsta sti jo'ó bi' msta nu lijya lo'o xa' ñati ji'i lo mesa ji'i ycuí' Ndyosi, jua'a ndijña tsa yu cha' clyu ti' ji'i Ni xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati bi' li'. ²Ñati chalyuu ti laca sti jo'ó bi'; lo'o ycuí' yu ntsu'u cha' cuxi nu ndyu'ni yu, bi' cha' tso'o ti nchcuí' yu lo'o ñati nu ná nduna tsiya' ti, nu ndyu'ni tsa cha' cuxi. ³La cui' tyempo lo'o ndyu'ni yu bi' cña cuentya ji'i xa' ñati, la cui' jua'a cuentya ji'i ycuí' ca yu nga'a cha' jña yu cha' clyu ti' ji'i ycuí' Ndyosi, xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ycuí' yu.

⁴Ni sca ñati ná ntsu'u chacuayá' cha' caca yu xu'na sti jo'ó hora nu nti' ti yu cha' caca yu cña bi'; ycuí' Ndyosi laca nu nsubi tilaca nu tso'o cha' caca xu'na sti jo'ó cuentya ji'i Ni, ñi'ya ngusubi Ni ji'i jyo'o Aarón cha' ngua yu xu'na sti jo'ó. ⁵Lo'o Cristo ni, laca Ni sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na; si'i cha' ji'i ycuí' ti Ni ndu'ni Ni jua'a, cha' ná ngüijña Ni cha' ji'i ycuí' Ndyosi Sti Ni cha' caca tlyu la Ni. Ycuí' Ndyosi laca nu cua nchcuí' lo'o Sñi' Ni tya clyo:

Sñi' na' laca nu'u; ycuí' na' cua nda na' chalyuu jinu'u, cha' laca nu'u Sñi' na'.

Jua'a cha' nda Ni lo'o Cristo. ⁶Lo'o li' cua nchcuí' ycuí' Ni chaca cha' ndi'ya:

Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó;

la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua cua sa'ni la, jua'a cua'ni nu'u cuentya ji'i ñati juani.

⁷Nu lo'o tya ndi'i Jesús lo yuu chalyuu, tyuu tsa quiya' ngusi'ya tsa yu lo'o nchcuí' yu lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu; lye tsa ngua ti' cresiya ji'i yu lo'o ngüijña yu cha' ji'i Ni, cha' nchca tsa ji'i ycuí' Ndyosi. Ngua ji'i Ni cua'a ji'i ñati cha' ná cujuii ngu' ji'i Jesús nquicha'; pana ndyuna Ni cha' nu nchcuí' Jesús lo'o Ni, cha' ntaja'a yu cua'ni yu lcaa cña nu nti' ycuí' Ndyosi Sti yu. ⁸Bi' cha' ndaquiya' Jesús lcaa cña nu nti' ycuí' Ni cha' cua'ni yu. Nchcube' tsa yu lo'o nguti'i yu nde chalyuu; masi nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca yu, pana tya ngua tsa'a la yu cua ña'a ca cña nu cua'ni yu cuentya ji'i Ni. ⁹Tiya' la li', lo'o cua ngua lcaa cha' ji'i Jesús cha' cua ngua'ni yu cña nu cua nda ycuí' Ndyosi ji'i yu cha' cua'ni yu, tya li' ntucua quiya' cha' cua'ni lyaá Jesús ji'i cua ña'a ca ñati chalyuu nu tyaja'a cua'a jyaca ji'i cha' nu cua nchcuí' yu lo'o; ná tye tsiya' ti cha' cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. ¹⁰Bi' cha' cua nacui Ni cha' laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la; la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua cua sa'ni la, jua'a cua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

**Caca cuxi cha' ji'na si
tya'achu' na ji'i Jesús**

¹¹Cua quiña'a tsa cha' nti' ya chcui' ya lo'o mā cha' ji'i Cristo, cha' quiña'a tsa cha' tya lyiji ca cuayá' ti' mā. Pana ná nchca culu'u tso'o ya lcaa cha' bi' ji'i mā; tlyu tsa cña caca, xqui'ya cha' ycui' cu'mā ná ndyu'ni yala mā cha' ca cuayá' ti' mā cha' bi'. ¹²Tya sa'ni tsa ngua lo'o ndyuna mā cha' ji'i Cristo tya clyo; cua nteje tacui tyuu tsa tyempo, ña'a cuayá' taca caca mā mstru cuentya ji'i Cristo nquicha', pana ña'a ti ndi'i mā juani. Tya nti' cha' culu'u la ngu' ji'i mā tya chaca quiya' ñi'ya ntucua quiya' cha' ji'i ycui' Ndyosi, la cui' cha' nu ngua ti' Ni cha' cacha' Ni ji'i ñati' chalyuu. Ñi'ya ndu'ni sca cubi' nu tya ntyi', cha' bilya cacu bi' tyaja, jua'a ndyu'ni mā, cha' ná nchca ca cuayá' ti' mā cha' ji'i ycui' Ndyosi bi'. ¹³Tya cuañi' tsa ngu' nu tya ntyi'; la cui' jua'a laca cu'mā, cha' ná jlo ti' mā tsiya' ti ñi'ya nga'a cha' cua'ni mā lo'o ngua tso'o cresiya ji'i mā cuentya ji'i Jesús, masi ntsu'u cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni mā juani. ¹⁴Ñati' nu cua nguluu xi laca nu ndacu tyaja; lo'o cu'mā caca jua'a, si qui'i mā cha' culacua tso'o ti' mā ñi'ya laca sca cha', si cha' tso'o laca, si cha' cuxi laca.

6 Cua'ni yala na lacua, cha' cuna tso'o na lcaa cha' nu ntsu'u ji'i Cristo; cua'ni na cha' caca na ñati' nu nlyacua tso'o ti' ti', cha' ná tso'o si xcui' na nchcui' na ji'i cha' nu ngua tsa'a na tya clyo ti. Juani cua jlo tso'o ti' na macala ntucua quiya' cha' ji'i Cristo: cua

nchcui' na ñi'ya caca tyu'utsu' na ji'i cha' cuxi nu ngua'ni na tya sa'ni la, ñi'ya caca xñi na cha' ji'i Cristo; ²jua'a cua nchcui' na ñi'ya caca tyucuatya na chacuayá' ji'i Cristo, ñi'ya caca sta ya' ngu' hique na chacuayá' ji'i Cristo; cua nchcui' na cha' tya tyu'ú na chaca quiya' nde loo la, masi cua ngujuii na, cha' li' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa na lo'o tya'a na. ³Lo'o nu juani ni, nga'a cha' cua'ni yala ti na cha' taquiya' na lcaa cha' ji'i Jesús nu tya lyiji xñi tso'o na; jua'a cua'ni na lacua, si tya ta la ycui' Ndyosi xi chalyuu ji'na.

⁴Ná caja ñi'ya cua'ni na lo'o ñati' nu nguxtyanu tsiya' ti ji'i cha' bi'. Cua jlo ti' ngu' ñi'ya laca lo'o cua ndyaala hique ngu' cha' ngulacua tso'o ti' ngu', jua'a cua jlo ti' ngu' cha' tso'o tsa cua ña'a ca cha' nu nda ycui' Ndyosi yaa slo ngu'. Lo'o ngu' bi', cua ngua'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cña ne' cresiya ji'i ngu' xqui'ya Jesús nquicha'. ⁵Cua jlo ti' ngu' bi', cha' cua na'a ngu' cha' tso'o tsa lcaa cha' nu nacui' Ni ji'na cha' cua'ni Ni lo'o na; cua na'a ngu' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ndyaca lo'o cua nguxana tyalaa chalyuu cucui' ji'i ycui' Ndyosi ca su ndi'i ngu'. ⁶Lo'o li' cua ndya'achu' ngu' bi' ji'i Jesús. Nga'aa caca cua'ni na cha' chaca quiya' xñi tso'o ngu' bi' cha' ji'i Jesús; xcui' na nda ngu' bi' cha' ti'i ji'i Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi, cha' ndyu'ni ngu' ñi'ya laca si ntyji'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi chaca quiya', cha' xa' xtyí lo'o ti ñati' chalyuu ji'i yu. ⁷Ñi'ya nti' sca yuu tso'o su ndyu'ni ngu' cña ni, lu'ba ti nda'ya tyo ndyalú lo yuu

bi'; ndyiyu yuu hitya tyo bi' li', cha' jua'a nxyucua ycuí' Ndyosi jil'i yuu cha' tyucua na cuiñi nu cua ndyataa lo yuu, cha' cua'nijo'o jil'i ngu' nu ndyu'ni cña bi'. ⁸Pana ná tso'o yuu tsiya' ti si tyucua xcuí' quixi', xcuí' yaca quiche'; xtyanu ngu' jil'i yuu nu ndu'ni jua'a, cha' ñi'ya laca si cua ngusta ycuí' Ndyosi yabe' jil'i yuu bi', jua'a ndyu'u cha'. Nga'a cha' cua'a ngu' quii' lo yuu bi', cha' tye tyaqui' lcaa na cuxi nu ntsu'u ca ndacua. Ñi'ya nu caca jil'i yuu nu ná tso'o tsiya' ti bi', jua'a caca cuxi jil'na si xtyanu na cha' jil'i Jesús.

Ña'a ti tya xñi tso'o na cha' jil'i ycuí' Ndyosi, cha' ná xtyanu chca Ni jil'na

⁹Cu'ma tya'a tso'o na, nu ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i ma, nga'aa ntsu'u cha' culacua ti' ya cha' jil'i ma jua'a, masi nchcui' ya ñi'ya nu cua nchcui' ca ti ya. Cua jlo ti' ya cha' tso'o ti ndyaca jil'i ma juani, tya lo'o ngua'ni lyaá Jesús jil'i ma jil'i nu cuxi. ¹⁰Lo'o jua'a liñi tsa ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o na. Ná cjlyaa ti' Ni lcaa cha' tso'o nu cua ndyu'ni ma, nu lo'o nxyucua ma jil'i ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, cha' cua quiña'a xi cña ndyu'ni ma cuentya jil'i ngu' bi'. Xqui'ya cha' ndyu'ni ma jua'a, bi' cha' jlo ti' xa' ñati' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma jil'i Jesús, cha' ña'a ti tya ndyu'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' juani. ¹¹Tso'o si ña'a ti tya cua'ni ma tyucui tyempo nde loo la nti' ya, cha' ndu' ti' ma jil'i ycuí' Ndyosi ña'a cuayá' tyu'u tucua lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ma. ¹²Ná nti' ya cha' caca taja ma; na cua nti' ya cha' cua'ni ma ñi'ya nu

ngua'ni xa' la tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús tya clyo la, nu cua ndalo tsa tyiquee cha' ndu' ti' ngu' jil'i ycuí' Ndyosi. Bi' cha' cua ngujui lcaa cha' jil'i ngu', ñi'ya nu nacui' Ni cha' tyacua jil'i ngu'.

¹³Nu ngua sa'ni la lo'o ngüiñi cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, li' ngulutu Ni xtañi ycuí' Ni lo'o nacui' Ni ndi'ya jil'i nu cusu' bi': “Chacuayá' jil'i ycuí' ca ti na' cua'ni na' cña bi' cuentya jinu'u”, nacui' Ni. Nga'aa ntsu'u la xa' ñati' nu tlyu la cha' jil'i que ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngulutu Ni xtañi ycuí' Ni, cha' quiñi cha' jil'i Ni lo'o Abraham bi'. ¹⁴Xa' nchcui' Ni lo'o jyo'o bi' li': “Chañi cha' nu chcui' na' lo'o nu'u, cha' tso'o tsa cua'ni na' lo'o nu'u, cha' quiña'a tsa ñati' jinu'u tyatu nde lo yuu tyempo ca nde loo la”. Jua'a nacui' Ni nu ngua li'. ¹⁵Ndalo tsa tyiquee Abraham bi' li', cha' ndu' ti' yu jil'i cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o yu; bi' cha' ngutu'u tucua lcaa cha' jil'i yu, ñi'ya nu cua nacui' Ni jil'i yu cha' caca jil'i. ¹⁶Ndi'ya ndu'ni ñati' chalyuu: Si nti' ngu' cha' tyanu tachaa sca cha' nu cua quiñi ti jil'i ngu' lo'o tya'a ngu', li' ncloty ngu' tañi sca jo'ó, masi xtañi sca ñati' tlyu laja lo'o nda ngu' cha'; ná caja ñi'ya xuu tya'a ngu' cuentya jil'i cha' bi' li'. ¹⁷La cui' jua'a ngua'ni ycuí' Ndyosi. Ngua ti' Ni cacha' liñi Ni jil'i ngu' ñi'ya nu caca cha' bi' jil'i ngu' bi' ca nde loo la, cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' nga'aa tya'achu' Ni tsiya' ti jil'i sca cha' nu cua nacui' Ni tsaca quiya'; bi' cha' xtañi ycuí' Ni ngulutu Ni clyo, cha' jua'a ngüiñi cha' jil'i Ni lo'o jyo'o bi'. ¹⁸Xqui'ya lcaa cha' bi' cua jlo ti' na cha' ná nga'a cha' cha'a

tsiya' ti sca cha' nu cua nacui' ycuil' Ndyosi cha' caca, cha' ná nti' Ni cñilo'o Ni ji'na tsiya' ti. Tso'o ti ndi'i tyiquee na juani, cha' ni sca cha' cuxi ná taca xcutsii' ji'na, xqui'ya cha' jlya ti' na cha' nu nda ycuil' Ndyosi lo'o na; cua ngua'ni Ni cha' ndyaca tlyu la tyiquee na, cha' xñi tso'o na lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o na ña'a' cuayá' nu tyu'u tucua cha' bi'. ¹⁹Ñi'ya nti' chcuá ngratu nu nsalú ngu' nde siyu' yaca ni'i, cha' tachaa ti xñi ca'a chcuá bi' ji'i quee nde siyu' hitya, cha' tyacui sel'i ti yaca ni'i bi' lo hitya, cha' ná caca tyu'utsu' yaca ni'i bi' tsiya' ti li'; la cui' jua'a ndu'ni Jesús lo'o na, cha' ndu'ni yu cha' tyanu tachaa cha' ji'i ycuil' Ni ne' cresiya ji'na, cha' ná tya'achu' na ji'i Ni tsiya' ti. Cua ndyalaa Jesús nde cua, ñi'ya laca si cua nteje tacui yu tasá tlyu nu ndacui cla'be ne' laa tonu; juani cua ndyaa tucua yu la cui' ca su ntucua ycuil' Ndyosi. ²⁰Cuentya ji'na, cua ndyaa Jesús ca bi' nde loo la, cha' taca xtyucua yu ji'na. Ná nga'a cha' tye cha' laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na; la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, jua'a cua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

Ñi'ya ngua Melquisedec sti jo'ó, jua'a laca Jesús cuentya ji'na juani

7 Nu jyo'o Melquisedec bi' ni, xu'na quichi Salem ngua nu cusu' bi'; cuentya ji'i ycuil' Ndyosi nu laca loo la ngua'ni yu cña cha' ngua yu sti jo'ó. Nu ngua tyempo bi' cua ndyaa lca'a jyo'o Abraham ji'i tyuu tya'a rey xña'a, cha' ngusuu tya'a yu lo'o ngu' bi', ndyujui yu

ji'i nu ngu' xña'a bi' li'. Tyucui lo'o ñaa yu, li' ngutu'u nu Melquisedec bi' ndyaa to' tyucui cha' tyacua tya'a lo'o nu Abraham bi'; ngulacua ji'i yu chacuayá' ji'i ycuil' Ndyosi li'. ²Bi' cha' ngusa'be Abraham lcaa yu'ba nu nquije ji'i yu chaca quiya', nu nguaana nu ngu' xña'a bi'; tii tya'a yu'be ngusa'be yu lcaa cha' bi', lo'o li' nda yu ña'a tsaca yu'be ji'i nu cusu' Melquisedec bi'. Ndi'ya ndyu'u xtañi nu cusu' bi': “xu'na quichi nu liñi ca ndu'ni”, jua'a ndyu'u cha' bi' cha'cña ji'na; lo'o jua'a cha' xu'na quichi Salem ngua nu cusu' bi', bi' cha' taca chcuil' na: “ti ti ndi'i cresiya ji'i ngu' xqui'ya nu xu'na ngu'”, cha' jua'a ndyu'u xquicha' Salem cha'cña ji'na. ³Ná nchcui' quityi ñi'ya naa sti xtya'a nu Melquisedec bi', jua'a ni sca cha' ná nscua lo quityi cuentya ji'i jyo'o cusu' ji'i nu cusu' bi'; ná nchcui' ni jacua' ngula, ni jacua' ngujui. Ñi'ya ngua Melquisedec, jua'a laca Jesús, cha' lcaa tyempo laca yu sti jo'ó cuentya ji'na; pana Jesús ni, laca yu nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi.

⁴Culacua xi ti' mǎ lacua, ni cha' ngua nu cusu' bi' tlyu la que Abraham. Ji'i nu cusu' Melquisedec bi' cua nda jyo'o cusu' ji'na ña'a tsaca yu'be yu'ba, la cui' yu'ba nu cua nquije ji'i yu chaca quiya', nu nguaana nu ngu' xña'a bi'.

⁵Chalyuu nu ngua sa'ni bi', sca ti nu ñati tya'a ji'i jyo'o Leví laca sti jo'ó; bi' ti ngu' nu nda ycuil' Ndyosi chacuayá' ji'i cha' xñi ngu' msta nu nda cua ña'a ca ngu' Israel ji'i ycuil' Ndyosi. Msta bi' laca sa yu'be lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu'. Lo'o jua'a laca sti jo'ó bi' la cui' tya'a ñati

lo'o tya'a quichí tyi ngu' nu cuentya jilí Abraham. ⁶Pana nu cusu' Melquisedec bi' ni, si'i tya'a ngu' Leví ngua Melquisedec bi' tsiya' ti, masi ngusñi yu msta nu cua nda Abraham jilí ycuí' Ndyosi; li' ngulacua nu cusu' bi' jilí Abraham, xqui'ya cha' cua ngüñi cha' jilí ycuí' Ndyosi lo'o Abraham tya clyo la. ⁷Bi' cha' cua jlo ti' na cha' tlyu la ngua jyo'o Melquisedec bi' que jyo'o Abraham; na cua ngulacua nu cusu' bi' jilí jyo'o Abraham nu ngua li', bi' cha' tlyu la chacuayá' ntsu'u jilí ycuí' nu cusu' bi' que Abraham. ⁸Xcui' na ndyijii sti jo'ó nu nxñi msta nu nda ñatí chalyuu ti jilí ycuí' Ndyosi, tsa yu'be ti cha' tso'o nu ntsu'u jilí scaa ngu' nda ngu' bi'; pana ná nscua lo quityi cusu' ni jacua' ngujuii nu Melquisedec bi', la cui' nu cusu' nu cua ngusñi msta nu nda Abraham nu ngua li'. ⁹Taca ñacuí na cha' lo'o ycuí' jyo'o Leví cua nda msta jilí nu Melquisedec bi' nu ngua tsá bi', masi tiya' la yaa nu Leví bi' chalyuu; la cui' jyo'o Leví nu ngua jyo'o cusu' jilí lcaa tya'a ngu' Leví nu ngua'ni ngu' cña sti jo'ó, cha' ngusñi ngu' msta nu nda ñatí chalyuu jilí ycuí' Ndyosi. ¹⁰Nu lo'o ndyacia tya'a Melquisedec lo'o Abraham, ñi'ya laca si lo'o Leví nda msta, jua'a ngua li', masi tya lyiji cala Leví chalyuu, xqui'ya cha' Abraham ngua jyo'o cusu' jilí yu, cha' sñi' ste' Abraham ngua sti Leví bi'.

¹¹Nu sti jo'ó nu yaa chalyuu tiya' la bi', la cui' jua'a tya'a ñatí jilí jyo'o Leví, nclyu'u qui'í ngu' bi' jilí ngu' Israel cha' cua'ni ngu' lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jilí ngu'. Pana

ná ndalo sti jo'ó bi' cua'ni tyucui cña bi', bi' cha' juani ngutu'u tucua chaca nu laca sti jo'ó nu cuentya jilí na. Ná laca yu sti jo'ó ñi'ya ngua Aarón lo'o tya'a Aarón sti jo'ó, masi laca yu sca sti jo'ó nu ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni la, la cui' jua'a cua'ni yu cuentya jilí na juani. ¹²Nu lo'o ncha'a cha' jilí sti jo'ó ni, la cui' jua'a ncha'a cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya jilí ycuí' Ndyosi. ¹³Cha' jilí Jesús nu Xu'na na nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'; pana ycuí' Jesús ni, xa' ñatí laca bi', si'i tya'a ñatí jilí Leví laca yu. Ni sca ñatí tya'a xtañi Jesús ná ngua ngu' sti jo'ó nde chu' la. ¹⁴Cua jlo ti' ngu' cha' Judá ngua xtañi Jesús tya lo'o ngula yu; pana nu lo'o nchcui' jyo'o Moisés tilaca nu caca sti jo'ó, ná nchcui' tsiya' ti jilí ngu' tya'a xtañi Judá bi'.

¹⁵Lo'o nu juani laca Jesús sti jo'ó nu xa' ña'a cua'ni; ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec, jua'a cua'ni Ni cña jilí sti jo'ó. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na juani cha' cua nteje tacui cha' jilí cha' cusu' bi', cha' cua ngutu'u tucua Jesús nu sti jo'ó cucui jilí na. ¹⁶Cua nda ycuí' Ndyosi cña jilí Jesús cha' caca Ni sti jo'ó, xqui'ya cha' ná ngua jilí ñatí chalyuu cujuui ngu' jilí yu sca ti quiya'; cua ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu. Juani ná nga'a cha' tye chalyuu jilí Ni; bi' cha' laca Jesús sti jo'ó cuentya jilí na juani, si'i cha' cua'ni Ni lcaa cña nu ndyu'ni ngu' tya'a Leví nu laca ñatí chalyuu ti. ¹⁷Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o Ni:

Lcaa ca tyempo caca nu'ü sti jo'ó;

ñi'ya nu ngua'ni jyo'o

Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'u cuentya ji'i ñati juani.

¹⁸Bi' cha' cua ngulotsu' ycuí' Ndyosi ji'i cha' cusu' nu lye tsa ngulo cña ji'na, cha' ná caca xtyucua cha' cusu' bi' ji'na; ná nchca cati' qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycuí' Ndyosi jua'a. ¹⁹Tya lyiji tsa cha' ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, masi cua ngua'ni na lcaa cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'i ngu' tya'a na nu ngua li', cha' ná ngua cua'ni lyaá cha' cusu' bi' ji'na ji'i nu cuxi; pana juani taca xñi na cha' ji'i ycuí' Ndyosi. Cagua tsa laca ycuí' Ni ji'na juani xqui'ya Jesús, cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu yalo'o Jesús cha' chcuí' Ni lo'o na.

²⁰Tso'o la laca Jesús, xqui'ya cha' cua ngüiñi tso'o cha' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o Sñi' ndi'ya: “Chacuayá' ji'i ycuí' ca na' caca nu'u sti jo'ó”, nacui' ycuí' Ndyosi ji'i Jesús. ²¹Ná nchcuí' Ni jua'a lo'o sti jo'ó tya'a ngu' Leví. Pana ndi'ya nchcuí' ycuí' Ni lo'o Jesús tya lo'o nguxana cha' caca Jesús sti jo'ó:

Liñi tsa nda na' cha' cuentya jinu'u, nacui' ycuí' Ndyosi, nga'aa tya'achu' na' tsiya' ti ji'i cha' nu cua nacui' na' bi':

“Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó.

Ñi'ya nu ngua'ni jyo'o

Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'u cuentya ji'i ñati juani.”

²²Bi' cha' cua tso'o la ngüiñi cha' ji'i ycuí' Ni lo'o na juani, xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús cuentya ji'na.

²³Pana nu sti jo'ó tya'a ngu' Leví

bi' ni, xcuí' na ndyiji ngu' bi', lo'o li' xa' la tya'a ngu' ndyatí lo cña sti jo'ó bi'; bi' cha' ngua quiña'a tsa sti jo'ó chu' tyuu yija li'. ²⁴Lo'o nu Jesús bi' ni, ña'a ti lu'ú yu; ná nscua cha' cajaa Ni, bi' cha' ná nga'a cha' tye cha' caca Ni sti jo'ó cuentya ji'na, cha' ná ntsu'u cha' cua'ni xa' ñati cña ji'i. ²⁵Lcaa ca tyempo, masi juani, masi nde loo la, taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'i cua' ña'a ca ñati nu xñi cha' ji'i ycuí' Ndyosi xqui'ya Jesús. Tyucui tyempo ndi'i Jesús ca slo ycuí' Ndyosi, cha' chcuí' Ni lo'o ycuí' Sti Ni cuentya ji'na.

²⁶Xñi na cha' ji'i Jesús lacua; bi' laca sti jo'ó nu laca loo la, nu chañi cha' taca xtyucua ji'na. Ñati lubii tsiya' ti laca Ni, cha' ná ntsu'u cha' cuxi, ná ntsu'u qui'ya ji'i Ni. Xa' ña'a laca Jesús, nu ná nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' tyanu yu slo ñati chalyuu nu ndu'ni tsa cha' cuxi; cua nda Sti yu su tyucua yu la cui' su tlyu ca su ntucua ycuí' Ndyosi Sti yu. ²⁷Ndulo la tsiya' ti cha' nu ntsu'u ji'i Jesús que cha' nu ntsu'u ji'i xa' la sti jo'ó nu ndi'i chalyuu. Lcaa tsá nsta ngu' bi' msta lo mesa tacati, cha' jua'a cati' la qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o ycuí' Ndyosi; clyo ndu'ni ngu' cha' cati' qui'ya ji'i ycuí' ca ngu', lo'o li' ndu'ni ngu' cha' cati' qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ngu' quichi' bi'. Pana nu Jesús bi' ni, sca ti quiya' ngusta yu msta lo'o nguti'i yu chalyuu cha' cati' qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; tyucui ña'a ycuí' yu ngua msta bi', nu lo'o ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi. ²⁸Ñati chalyuu ti laca sti jo'ó nu ndu'ni cña nu cua nacui' jyo'o Moisés cha' caca, ñati nu tya ntsu'u qui'ya ji'i laca ngu'

bi'; pana nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi ni, lubii tsiya' ti cresiya jil'i Ni. Cua tyeje tacui ti tyempo cusu' lo'o ndaquiya' tsa ngu' jil'i cña nu ngulo jyo'o Moisés. Bi' cha' nguane ycuí' Ndyosi jil'i Sñi' ycuí' ca, nu Jesús bi' ni, cha' caca Ni sti jo'ó cuentya jil'na. Cua nchcui' Sti Ni lo'o Ni: "Chacuayá' jil'i ycuí' ca na' caca nu'u sti jo'ó", nacui ycuí' Ndyosi jil'i Jesús.

Jesús laca nu ndi'i ca slo ycuí' Ndyosi, cha' chcuí' lo'o Ni cuentya jil'na

8 Ndi'ya ndyu'u cha' nu nti' na' chcuí' lo'o ma juani: Ca cua ntucua Jesús, nde la'a tsu' cui ca su ntucua ycuí' Ndyosi, cha' nclyo Ni cña tyucui ña'a chalyuu; ca bi' ntucua Jesús cha' laca Ni sti jo'ó nu laca loo la cuentya jil'na. ²Ndu'ni Ni cña ca sca se'i su tacati tsa nu ngüiñá ycuí' Ndyosi; si'i ñati chalyuu ti nu ngüiñá jil'i, cha' laca bi' ñi'ya nu ngua ti' ycuí' Ndyosi cha' caca. ³Lcaa xu'na sti jo'ó nde chalyuu ni, ntsu'u cha' sta ngu' msta ca slo ycuí' Ndyosi, ntsu'u cha' taquí ngu' xa' la msta lo mesa quii', cha' bi' laca cña jil'i ngu'; lo'o jua'a Jesús ni, ntsu'u msta nu nda Ni ca slo ycuí' Ndyosi cuentya jil'na, ⁴masi ná ngua Jesús sti jo'ó lo'o nguti'i yu nde chalyuu. Ná nda ngu' cña bi' jil'i, cha' cua laca ndi'i xa' la sti jo'ó nu nsta msta nu ntsu'u cha' ta ngu' quichi' chacuayá' jil'i jyo'o Moisés. ⁵Pana nu xa' la sti jo'ó bi' ni, ñati nu cajaa ti laca ngu' bi'; cua laca ti cña ndu'ni ngu'. Xqui'ya ngu' bi' nchca cuayá' ti' na cha' tso'o la tsiya' ti sti jo'ó laca Jesús, nu ntucua ca slo ycuí' Ndyosi. Lo'o

jua'a nu chcu'a'ya late' nu ngüiñá jyo'o Moisés su ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jil'na jil'i ycuí' Ndyosi nu ngua li', ndi'ya nchcui' Ni lo'o nu cusu' bi' cuentya jil'i chcu'a'ya bi': "Cui'ya nu'u cuentya cha' cuiñá ma ni'i bi' ñi'ya nu ngulu'u na' jil'i ma cha' cuiñá ma jil'i, nu lo'o ngutu nu'u nchcui' nu'u lo'o na' lo xlya ca'ya cua bi'", nacui Ni. Pana sca na nu culiji yu'u ti ngua bi', tso'o la tsiya' ti su ntucua Ni nde cua. ⁶Bi' cha' cua nchca cuayá' ti' na cha' tso'o la tsiya' ti cña nu ndu'ni Jesús cuentya jil'na, siya' la cña nu ndyu'ni nu xa' la sti jo'ó nde chalyuu. Lo'o juani ndulo tsa cha' jil'na, la cui' cha' nu cua ngüiñá jil'i ycuí' Ndyosi lo'o na xqui'ya Jesús, cha' xcuí' cha' liñi tsiya' ti nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na. ⁷Ntsu'u tsa cha' nu lyiji jil'i cha' cusu' nu ngua tya clyo, nu cua ngüiñá jil'i Ni lo'o ñati tyempo bi', bi' cha' nda ycuí' Ndyosi chaca cha' lo'o ñati. Ná ndyu'u scua cha' cusu' bi', cha' taca ca tso'o cresiya jil'i ñati cuentya jil'i ycuí' Ndyosi, ⁸cha' ná tso'o ngua'ni ñati bi' li'. Ndi'ya nscua lo quityi jil'i ycuí' Ndyosi cuentya jil'i cha' bi':

Cua ngulala ti tyalaa tsá cha' quini cha' 'na lo'o tya'a ngu' Israel chaca quiya',
la cui' jua'a lo'o tya'a ngu' Judá,
nacui ycuí' Ndyosi nu Xu'na na.

⁹Si'i la cui' cha' ñi'ya nu cua ngüiñá 'na lo'o jyo'o cusu' jil'i ngu' bi' nu ngua sa'ni, nacui Ni.

Nu ngua li' ntejeya' na' jil'i ngu' cha' ngutu'u ngu' ca quichi' tyi ngu' Egipto, ndyaa ngu'.

Pana ná ndaquiyá' ngu' jí' cha'
 nu cua ngüiñi 'na lo'o ngu';
 ña'a ti ngua'ni tsa ngu' cha' cuxi,
 bi' cha' nga'aa ntucua' na' cha'
 jí' ngu', nacuí ycuí' Ndyosi nu
 Xu'na na.

¹⁰ Lo'o juani nde laca cha' cucui
 nu cua quiñi ti 'na lo'o ngu'
 Israel juani, nacuí Ni.

Nu lo'o tyalaa tyempo, li' cua'ni
 na' cha' tyanu tso'o lcaa cha'
 ne' cresiya jí' ngu', ñi'ya nu
 chcuí' na' lo'o ngu' li'.

Tyucuí ti' tyiquee ngu' cua'ni
 ngu' cña 'na li';

caca na' ycuí' Ndyosi nu Xu'na
 ngu' li', lo'o jua'a caca ngu' bi'
 ñati jna'.

¹¹ Taca jlo ti' ngu' tilaca laca na' li',
 lcaa ngu' lo'o tya'a ngu', masi
 nu sube, masi ñati cusu'.

Lo'o li' nga'aa ntsu'u cha' cacha'
 ngu' jí' tya'a ngu' tilaca laca
 na';

nga'aa nti' cha' culu'u ngu' jí' tya'a
 quichi' tyi ngu' cha' laca na' ycuí'
 Ndyosi nu Xu'na ngu' li'.

¹² Cua'ni clyu ti' na' jí' ngu' jí' qui'ya
 nu ntsu'u jí' ngu' li'; nga'aa
 culotu' na' qui'ya jí' ngu' li'.

Jua'a nchcuí' quityi jí' ycuí' Ndyosi
 bi'. ¹³Na cua culiji yu'u ti cha' cusu'
 nu ngua tya clyo; jua'a ndyu'u cha'
 bi' li', nu lo'o nchcuí' ycuí' Ndyosi
 jí' chaca cha' cucui nu cua quiñi ti
 jí' Ni lo'o na. Sa'ni tsa nguxana cha'
 cusu' bi'; cua jyo'o ti cha' bi' juani,
 cua culiji ti cha' jua'a ti.

Cristo laca nu cua ngusaala tyucuí
ji'na cha' caa na slo ycuí' Ndyosi

9 Nu cha' cusu' nu cua nda Ni
 lo'o ngu' Israel nu ngua li',

nchcuí' bi' ñi'ya cua'ni ngu' lo'o
 ngua'ni tlyu ngu' jí' ycuí' Ndyosi.
 Lo'o jua'a cua ntsu'u sca ni' nu
 tacati jí' ngu', su ngua'ni tlyu ngu'
 bi' jí' Ni, masi ñati ti ngua ngu' nu
 ngüiñá ni' bi'; ²sca chcu'ya late'
 ngüiñá ngu' bi' nu nscua cla'be ne'
 lo'o su ndya'a sti jo'ó ti. Nde ne'
 chcu'ya bi' cua ntucua candyeru
 chcu'a su ndyaquí quí' lcaa hora;
 jua'a ntucua sca mesa su nscua xlyá
 lo, nu caca msta jí' ycuí' Ndyosi.
 Lcaa tsá ngusta sti jo'ó msta bi'.
³Ca ne' tasá nu ndacuí cla'be ne'
 chcu'ya bi', ca bi' ntsu'u chaca
 cuarto nu tacati tsa jí' ngu'. ⁴Nde
 ne' cuarto bi' ntucua mesa oro su
 ndaquí sti jo'ó yana jo'ó lo; la cui'
 ca bi' ntucua cñá' tacati, nu ngüixii
 tyi' ca chu' yaca lo'o chcu'a oro. Ne'
 cñá' bi' cua ntsu'u co'o tsa yu'be ti
 na nu ñi'ya ña'a scu'a ña'a, nu nda
 ycuí' Ndyosi cha' ndyacu ngu' Israel
 ca lo nati' btyi su nguta'a yu'u ngu'
 nu ngua sa'ni; ne' sca caatyá oro
 ntsu'u co'o na nu ndyacu ngu' bi'.
 Lo'o jua'a ca ne' cñá' bi' ntsu'u
 co'o yaca xca jí' jyo'o Aarón, yaca
 nu ntyucua satí chu' jua'a ti; jua'a
 ntsu'u tyucuaa quee cuaja', nu
 nscua nu tii tya'a cha' bi' lo, nu
 ndacha' ni cña nu cua ngulo ycuí'
 Ndyosi jí' ngu' cha' cua'ni ngu'. Ca
 ta'a na bi' ntsu'u co'o ne' cñá' tacati
 bi'. ⁵Chu' cñá' bi' ntucua lcuí jí'
 tucua tya'a xca jí' ycuí' Ndyosi nu
 ndubi tsa ña'a; ngaty'a ti lo lu'be
 xca ndubi bi' chu' cñá', cha' tyi'u
 ti' ñati cha' ca bi' lijya ycuí' Ndyosi
 cha' catí qui'ya nu ntsu'u jí' ngu'.
 Xca ndubi bi' cua ntucua cha' ca
 cuayá' ti' ngu' Israel cha' lcaa tsá
 nga'a ycuí' Ndyosi laja su ndi' ngu'.

Pana ná caja tyempo chcuil' na jil'i lcaa cha' bi' juani.

⁶Jua'a ngua cha' ntucua lcaa yaca bi' ne' chcu'ya late' bi' su ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' lcaa tsá ndyatí sti jo'ó ndyaa ne' chcu'ya bi', ngua'ni cña jil'i ycuil' Ndyosi ca jua; ⁷pana sca ti sti jo'ó nu laca loo nguta'a ca ne' cuarto nu tacati tsa bi' jil'i ngu', sca ti quiya' nguta'a nu cusu' bi' sca yija. Lo'o tañi na'ni ndyaa nu cusu' bi' li', cha' scui jil'i slo ycuil' Ndyosi ca ne' cuarto tacati bi', cha' jua'a cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i ycuil' nu cusu' bi', lo'o jua'a cuityi Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u jil'i lcaa ngu' quichi, masi qui'ya nu ná nda ngu' cuentya si cha' cuxi ngua'ni ngu' nquicha', cha' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi ngua'ni nu cusu' cña bi'. ⁸Laja lo'o nhcui' na jil'i chcu'ya late' bi' ndu'ni Xtyi'i ycuil' Ndyosi cha' ca cuayá' ti' na, cha' tya lyiji xñi tso'o na tyucuii cha' caa na slo ycuil' Ndyosi si ña'a ti tya ndu' ni' cusu' bi', si tya ndu'ni tlyu na jil'i ycuil' Ndyosi ñi'ya nu ngua'ni ngu' tya sa'ni bi'; tya lyiji caja ñi'ya nu caa na slo ycuil' Ndyosi nu lubii tsiya' ti cha' jil'i Ni li', si jua'a. ⁹Xqui'ya lcaa cha' bi' tso'o la ca cuayá' ti' na cha' nu ndyaca juani; ná caja ñi'ya nu ca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycuil' Ndyosi laja lo'o ndyu'ni tlyu ti na jil'i Ni ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi', masi quiña'a tsa msta ta na jil'i Ni, masi taqui tsa na na'ni lo mesa cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na. ¹⁰Xcui' cha' nu nhcui' ñati chalyuu ti laca, masi ñacu' ngu' cha' ná tso'o cacu na co'o na sca lo na, masi ñacu' ngu' ñi'ya cua'ni na cha' caca lubii

cresiya ji'na; cña nu ndatsaa ti ñati chalyuu ji'na cha' cua'ni na, jua'a laca cha' bi'. Xti ti tyempo talo cha' bi' ña'a cuayá' xcutsa'a ycuil' Ndyosi lcaa cha'.

¹¹Lo'o juani cua yaa Cristo, nu laca chaca lo sti jo'ó nu laca loo; cua laca nguxana ndyaca tso'o chalyuu xqui'ya Ni. Ná ndyaa Ni ngua'ni Ni cña ne' sca ni'i tlyu nu ngüiñá ñati ti, cha' ná ndu'ni cha' tyu'u cha' jil'i Ni lo'o sca cha' nu ntsu'u nde chalyuu. ¹²Ndi'ya ña'a cña nu ngua'ni Cristo cuentya ji'na, nu lo'o ndyaa Ni la cui' ca su tacati tsa ca su ntucua ycuil' Ndyosi: ná nguta'a Ni lo'o tañi chivo lo'o tañi chqueru, cha' scui Ni tañi bi' nde slo ycuil' Ndyosi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana ngujuii Cristo lo crusi, ndye tañi ycuil' yu ndyalú cuentya jil'i qui'ya nu ntsu'u ji'na. Bi' cha' sca ti quiya' tsiya' ti ngua'ni lyaá Cristo ji'na, lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' ngulaá na jil'i nu cuxi, xqui'ya cña nu ngua'ni Ni cuentya ji'na. ¹³Nu ngua sa'ni la ni, si ntsu'u sca cha' nu ngua'ni cha' nga'aa lubii sca ñati, li' nguscui sti jo'ó tañi chivo tañi toro lo ngu', cha' caca lubii ngu' hichu' ti ngu' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi; jua'a nguscui sti jo'ó jii lo ngu', jii jil'i chqueru msta nu cua ndyaqui cuentya jil'i ngu'. ¹⁴Masi jua'a ngua'ni ngu' cña nu ngua li', pana tlyu la cña nu ngua'ni Cristo juani, cha' ndyalú tañi ycuil' yu lo'o ngujuii yu lo crusi cuentya ji'na. Xqui'ya Xtyi'i ycuil' Ni, bi' cha' ngua jil'i Cristo ta yu tyucui ña'a ycuil' ca yu, cha' sca ti quiya' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycuil' Ndyosi; nu ycuil' Cristo ni, ná ntsu'u

qui'ya ji'í yu tsiya' ti, bi' cha' taca cua'ni lubii Ni cresiya ji'na, nu lo'o tyi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni Ni lo'o ndyalú tañi ycui' Ni. Li' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ñu'u tsa ji'na, jua'a taca ji'na cua'ni na cña ji'í ycui' Ndyosi nu lu'ú ca nde chalyuu li'.

¹⁵Bi' cha' lacua, Cristo laca nu ngüiñi sca cha' cucui ji'í ycui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu, masi lo'o cua ña'a ca ñati nu cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'í. Jua'a ngua'ni Cristo, nu lo'o ngujuii yu, cha' jua'a ngulaá na ji'í lcaa cha' cuxi nu ngua'ni na lo'o tya ndaquiya' tsa na ji'í cha' cusu' bi'. Nu juani taca tyacua lcaa cha' nu cua nacui ycui' Ndyosi Sti na ji'na cha' tyacua ji'í lcaa ngu' nu ngusubi Ni ji'í; ná nga'a cha' culiji yu'u cha' bi' ji'na tsiya' ti. ¹⁶Sca quityi nu nclyo ñati cha' tyanu xi cha' tso'o ji'í tya'a ngu' lo'o cua ngujuii ngu' ni, ndi'ya ndyaca cha' ji'í quityi bi': ná caja cha' tso'o bi' ji'í tya'a ngu', si bilya cajaa nu ca ji'í cha' tso'o bi'; ¹⁷ná cua'nijo'o quityi bi', si tya lu'ú nu ca ji'í cha' tso'o bi'. Sca ti si cua ngujuii yu bi', li' cua'nijo'o quityi bi' ji'í ngu'. ¹⁸Lo'o jua'a nu cha' cusu' nu ngua clyo bi' ni, ngua'ni cha' bi' cña cuentya ji'í ngu', xqui'ya cha' ndyujuii ngu' sca na'ni nu ngua msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu'. ¹⁹Nu ngua tya clyo ndacha' jyo'o Moisés lcaa cha' cusu' bi' ji'í lcaa ngu' quichi, ndacha' yu lcaa cña nu cua ngulo ycui' Ndyosi ji'í ngu' cha' cua'ni ngu'. Li' ngusñi yu xi tañi chqueru lo'o tañi chivo nu ndyujuii ca ngu', nguxiya' yu tañi bi' lo'o xi hitya lubii. Li' ntejeya' yu ji'í sca

sta' yaca nu ntsu'u quicha' xlya' nu nga'a ña'a chu'; lo'o quicha' xlya' bi' nguscui yu tañi bi' lo ngu' quichi bi', jua'a lo cha' cusu' bi' nu nscua lo quee cuaja'. ²⁰Lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' bi': "Lo'o tañi re ndatsaa ycui' Ndyosi ji'í ma, cha' cua'ni ma lcaa lo cña nu cua ngulo Ni ji'í ma cha' cua'ni ma, nu lo'o ngüiñi cha' ji'í Ni lo'o ma", nacui Moisés ji'í ngu' bi' li'. ²¹La cui' jua'a nguscui Moisés tañi lo chcua'ya bi', jua'a lo lcaa na nu ntucua ca su ndu'ni tlyu ngu' ji'í ycui' Ndyosi. ²²Cuentya ji'í cha' cusu' bi', xcui' lo'o tañi sca na'ni nu cua ndyujuii ngu', jua'a ngua lubii lcaa na; lo'o jua'a juani, sca ti ndyiji cha' clyu ti' ji'na lo'o ycui' Ndyosi, cha' nu cua ngujuii Cristo cuentya ji'na.

Ngüityi Cristo qui'ya nu ntsu'u ji'í ñati nu lo'o ngujuii yu lo crusi

²³Ngua'ni jyo'o cusu' ji'na jua'a lo'o ngua'ni tlyu ngu' ji'í ycui' Ndyosi ne' laa nu ngua li', cha' caca lubii lcaa na nu cua'nijo'o ji'í ngu'; nde chalyuu ti ntucua lcaa na bi', masi ndi'í bi' cuentya ji'í ycui' Ndyosi. Pana tlyu la cña laca cati qui'ya nu ntsu'u ji'í ñati chalyuu ca slo ycui' Ndyosi, tso'o la cña laca nu cua'ni lyaá Ni ji'í ñati ji'í cha' cuxi bi'. ²⁴Bi' cha' nga'aa ndyaa Cristo nde ne' laa nu ngüiñá ñati nde chalyuu ti, masi ntucua bi' cuentya ji'í ycui' Ndyosi; na cua ndyaa liñi Ni ca slo ycui' Ndyosi ca nde cua. Ca bi' ntucua Ni juani, cha' chcui' lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'na. ²⁵Cuentya ji'í cha' cusu' ni, sca ti quiya' sca yija ndya'a sti jo'ó nu laca loo ji'í tya'a ngu' judío ne'

cuarto nu tacati tsa cuentya jil'i ngu' bi'; ndya'a lo'o nu cusu' jil'i tañi na'ni nu cua ndyujuii ca ti ngu' jil'i cha' caca msta, cha' cuityi quiy'a nu ntsu'u jil'i ngu' quichi. Pana si'i tyuu quiy'a ndyaa Cristo ca slo ycu'i Ndyosi nde cua. ²⁶Si jua'a ngua, ná tyiquee' cua tyuu tsa quiy'a cua ngujui'i ca'a ngu' jil'i Cristo lo crusi tya lo'o ndya' chalyuu; pana si'i jua'a ngua cha' bi', sca ti quiy'a cua yaa yu chalyuu nu ngua sa'ni xi lo'o cua tye ti chalyuu cusu', cha' cuityi yu quiy'a nu ntsu'u jil'i leaa ñati lo'o ngujuii yu lo crusi. ²⁷Cua ña'a ca na ndyijii na sca ti quiy'a, lo'o li' ndu'ni cuayá' ycu'i Ndyosi jina; ²⁸lo'o jua'a Cristo, sca ti quiy'a ngujuii yu lo crusi, cha' jua'a ngüityi yu quiy'a nu ntsu'u jil'i quina'a tsa ñati. Tya caa Cristo chaca quiy'a ca tiya' la; pana nga'aa si'i cha' cuityi Ni quiy'a nu ntsu'u jil'i ñati caa Ni li', cha' cua ndye ngua'ni Ni cña bi'. Li' cua'ni lya'a lyiji Ni jil'i leaa ñati nu ntajaty tsa jil'i Ni, ña'a cuayá' nu caa Ni chaca quiy'a.

10 Nu lo'o nduna na xcui' cha' cusu' nu nda jyo'o Moisés lo'o jyo'o cusu' jina, ná nchca ca cuayá' ti' na ñi'ya tyacua cha' tso'o jina nde loo la xquiy'a Jesús, cha' ná nchcui' cha' cusu' bi' jina ñi'ya caca leaa cha' bi'; xti tsa cha' ndacha' cha' cusu' bi' jina, ñi'ya nti' sca cuityi nu sta cuayá' ti ñi'ya caca sca cña lo yuu. Nu ngu' judío tya'a na, leaa yija ndu'ni ngu' la cui' ca ti cha'; leaa yija ndya'a lo'o ngu' jil'i la cui' ca msta cha' cati quiy'a nu ntsu'u jil'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi chaca quiy'a, xquiy'a cha' ná ntsu'u su tye cña tacati nu ndyu'ni ngu',

cha' ná nchca cua'ni lubii msta nu ndya'a lo'o ngu' ne' laa jil'i cresiya jil'i ñati bi' cuentya jil'i ycu'i Ndyosi. ²Ná ndyiji ñi'ya nu cua'ni lubii cha' cusu' bi' jil'i cresiya jil'i ngu' bi', nu lo'o ndya'a ngu' ndu'ni tlyu ngu' jil'i Ni. Si ngua lubii cresiya jil'i ngu', nga'aa ngua tii ngu' yabe' nu ntsu'u jil'i ngu' li'; nga'aa nti' cha' tyalo'o ngu' jil'i msta jil'i ngu' chaca quiy'a li'. ³Pana tsa bi' ti cña ndu'ni msta bi' cuentya jil'i ngu': leaa yija tsiya' ti ndu'ni cha' ndyi'u ti' ngu' cha' tya ntsu'u quiy'a jil'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi; ⁴ná nchca cati quiy'a nu ntsu'u jil'i ñati, masi nscui sti jo'ó tañi toro, masi nscui tañi chivo lo ngu'.

⁵⁻⁶Nu lo'o tya lyiji caa Cristo lo yuu chalyuu, li' nchcui' Ni lo'o ycu'i Ndyosi Sti Ni. Ndi'ya nacui Ni:

Nga'aa nti' nu'u cha' calo'o ngu' jil'i na'ni nu tyaqu'i cha' caca msta,

nacui Cristo jil'i ycu'i Ndyosi.

Ná tso'o nti' nu'u ña'a nu'u jil'i ngu' su ndaqu'i ngu' na'ni lo mesa quii', cha' caca bi' msta; masi xa' ña'a msta sta ngu' cha' cuityi quiy'a nu ntsu'u jil'i ngu', nga'aa ndiya ti' nu'u cha' bi'.

Pana cua ta ti nu'u cuaña' 'na, cha' caja ñi'ya caa na' nde lo yuu chalyuu,

nacui Cristo.

⁷Bi' cha' cua lijya na' ca nde juani, Ndyosi Sti na', cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na', ñi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya jna'.

Jua'a ngua cha' nu nda Cristo nu ngua li'. ⁸Lo quityi bi' ni, clyo nacui

Cristo cha' ná nti' ycuí' Ndyosi msta; la cui' jua'a nacui Ni cha' ná ndiya ti' ycuí' Ndyosi cha' xcui' ndya'a lo'o ngu' jii' msta, masi msta jua'a ti, masi na'ni lu'ú nu caca msta nu tyaquí lo mesa quii' cha' cati qui'ya nu ntsu'u jii' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi. Jua'a nacui Ni, pana cuentya jii' cha' cusu' jii' ngu' nga'a cha' cua'ni ngu' bi' jua'a. ⁹Lo'o li' nacui Ni: “Cua lijya na' ca nde, Ndyosi Sti na', cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'”. Jua'a ngua cha' nguxtyanu ycuí' Ndyosi cha' cusu' bi', cha' nu nscua ñi'ya caca msta nu tsalo'o ngu' scaa quiya'; li' chaca cha' cucui ngua'ni ycuí' Ndyosi, nu lo'o nda Ni jii' Cristo lijya nde chalyuu cuentya ji'na. ¹⁰Ngua'ni Jesucristo lcaa cña nu ngua ti' ycuí' Ndyosi Sti yu cha' cua'ni yu, cha' nda yu jii' tyucui ña'a yu cha' ngujui' ca'a ngu' jii' lo crusi; sca ti quiya' tsiya' ti ngua ycuí' ca yu msta, la cui' msta nu ngua ti' ycuí' Ndyosi Sti yu ngua bi'. Bi' cha' cua ngua lubii cresiya ji'na cuentya jii' ycuí' Ndyosi juani, cua ndye yabe! nu ntsu'u ji'na.

¹¹Nu ngu' sti jo'ó jii' ngu' judío ni, lcaa tsá ndu ngu' bi' ndu'ni ngu' cña cha' sta ngu' la cui' tya'a msta slo ycuí' Ndyosi, masi tyuu quiya' sca yija; ná ntsu'u su tye cha' sta ngu' msta bi', jua'a ni sca quiya' ná ngua cati qui'ya nu ntsu'u jii' ñati lo'o msta bi'. ¹²Pana nu Jesucristo bi' ni, sca ti quiya' ngujui yu lo crusi cha' cati qui'ya nu ntsu'u jii' ñati, lo'o ña'a ti tya ndyu'u scua cña nu ngua'ni yu masi chalyuu juani. Li' ngutu'u Jesús ndyaa Ni, ndyaa tucua Ni nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycuí'

Ndyosi. ¹³Ca bi' ntucua Ni juani, ntajatya Ni ña'a cuayá' nu tyijiloo lyiji ycuí' Ndyosi jii' lcaa tya'a cusuu Ni. ¹⁴Sca ti quiya' cua ndyaa Jesús lo crusi lacua, ngua'ni lubii yu jii' cresiya jii' ñati cuentya jii' ycuí' Ndyosi; jua'a ngua tyucui ti' tyiquee ñati chaca quiya'. ¹⁵Sca ti xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi nchca cuayá' ti' na ni cña laca nu ngua'ni Cristo nu ngua li', bi' cha' ngua'ni Xtyi'i ycuí' Ni cha' nscua cha' lo quityi nu nchcui' ndi'ya:

¹⁶Nde laca cha' cucui nu cua quiñi ti 'na lo'o ngu' chaca quiya', nacui nu Xu'na na:

Lo'o tyalaa tyempo bi', li' cua'ni na' cha' tyanu tso'o cha' ne' cresiya jii' ñati 'na, lcaa cha' ñi'ya nu chcui' na' lo'o ngu' li';

tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña 'na li'.

¹⁷Chaca cha' nacui Ni li':

Li' nga'aa tyi'u ti' na' cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu', nga'aa culotu' na' qui'ya nu ntsu'u jii' ngu' lo'o na'.

Jua'a nchcui' ycuí' Ndyosi. ¹⁸Bi' cha' juani, nga'aa ntsu'u cha' tsalo'o ngu' jii' msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u jii' ngu', cha' cua laca ngua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi ji'na jii' qui'ya nu ntsu'u ji'na.

Cua'ni na cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi

¹⁹Cu'ma ngu' tya'a ngusni na cha' jii' Cristo, tyucui chacuayá' jii' Ni cua ntsu'u ji'na juani, cha' caa na slo ycuí' Ndyosi nu lubii tsiya' ti cha' jii' Ni. Jesús laca nu nda chacuayá' bi' ji'na, xqui'ya cha'

ndyalú tañi ycuí' yu lo'o ngujuii yu lo crusi, cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. ²⁰Nu lo'o nda yu tyucui ña'a yu cha' ngujuii yu xqui'ya na, cua ngusaala yu chaca tyucuii cucui cuentya ji'na li', cha' caja ñi'ya caa na cacua ti slo ycuí' Ndyosi; xqui'ya ycuí' Jesús, bi' cha' taca xñi na tyucuii nu lijya ca slo ycuí' Ndyosi juani. ²¹Cua ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Jesús bi', nu sti jo'ó nu laca loo la, cha' ycuí' laca nu ndi'ya cña loo ji'i lcaa na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi Sti yu. ²²Tyaa na ca slo ycuí' Ndyosi lacua; tyucui tyiquee na cua'ni na cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi Sti na, cha' taca xñi tso'o na cha' ji'i Ni li'. Cua ngüityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni cha' ngua tyuju'u ti' na tya tsubi' la; cua ngua lubii cresiya ji'na juani, ñi'ya laca lo'o cua ndyaata na chcu lo'o hitya lubii ti. ²³Cua'ni na cha' jlya tso'o ti' na cha' nu cua ngusñi na tya clyo lacua, ná tya'achu' na ji'i cha' bi' tsiya' ti. Taca jlya ti' na ji'i ycuí' Ndyosi, cha' chañi cha' cua'ni Ni lcaa cha' nu cua nacui Ni ji'na. ²⁴Culacua tso'o ti' na, cha' caja ñi'ya xtyucua na ji'i xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús; xtyucua na ji'i ngu' bi', cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu', cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu'. ²⁵Ntsu'u ngu' tya'a na nu nga'aa ndya'a slo ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu nga'aa ndyu'u ti'i lo'o tya'a na. Pana ná tso'o cua'ni na jua'a; tso'o la ña'a ti tsa na tyu'u ti'i na lo'o tya'a na, cha' tyanu tachaa la cha' ji'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'na, lcaa na lo'o tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni. Nti' na

cha' cua tyaa ti nu Xu'na na chaca quiya', bi' cha' lu'ba ti tyu'u ti'i na juani lo'o ngu' tya'a na.

²⁶Nga'aa ntsu'u xa' la msta nu ta na, nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu cua'ni na, cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na, si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi li'; cua ngua cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' ji'i Jesús bi', lo'o jua'a nga'aa cui'ya ycuí' Ndyosi cha' clyo ti' ji'na si xtyanu na ji'i cha' bi'. ²⁷Jua'a ti caca na li', cutsii tsa na ji'i ycuí' Ndyosi lo'o tyalaa hora nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati tya'a ngusu lo'o Ni. Lo'o li' cua'ni tye Ni ji'i lcaa ngu' bi', tsa ngu' nde lo quii' tlyu nu ná nga'a cha' tye tyaqui. ²⁸Nu ngua sa'ni ni, lo'o ntsu'u ñati nu ná ndaquiya' tsiya' ti ji'i cña nu ngulo ycuí' Ndyosi, ndyujuii ngu' ji'i ñati bi' li'. Ngua'ni cuayá' ngu' ji'i ñati bi' clyo cuentya ji'i jyo'o Moisés lo'o tucua sna tya'a xa' ñati nu ndacha' liñi ñi'ya ngua cha' bi'; li' ngusta ngu' yabe' hichu' ñati bi', ndyujuii ngu' ji'i li', cha' nga'aa ngujui ñi'ya jña ngu' cha' clyo ti' ji'i ycuí' Ndyosi cuentya ji'i nu cuxi bi' li'. Jua'a ngua tya sa'ni la. ²⁹Lo'o juani ni, tlyu la cha' ti'i tyacua ji'i tya'a ñati na nu chii tsa nti' ña'a ngu' ji'i Jesús, nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi bi', ngu' nu lye tsa chcuí' lo ji'i cña nu ngua'ni nu Jesús bi'; sca ti xqui'ya cha' ngujuii yu lo crusi, bi' cha' cua ndyaca lubii cresiya ji'na. Lo'o jua'a si chcuí' suba' na ji'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi, li' lye la cha' nchcube' tyacua ji'na, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ni. ³⁰Cua jlo ti' na cha' ndi'ya nchcuí' ycuí' Ndyosi tya sa'ni la: “Na' laca nu xcubi' ji'i

ñati chalyuu”, nacui Ni. “Ta na' cha' ti' jii' ñati, nu lo'o ntsu'u cha' chcube' ngu'.” Lo'o jua'a cua nchcui' Ni chaca cha' lo'o ngu' li': “Cua'ni cuayá' na' jii' ñati 'na, cha' na' laca Xu'na ngu'”, nacui Ni. ³¹Tlyu tsa cha' laca, si taya' ycu' Ndyosi nu lu'ú ca ji'na cha' xcube' Ni ji'na.

³²Tyi'u ti' ma lacua, ñi'ya nu ndyaca jii' cu'ma nu ngua tya tsubi' la, cua ndyaala hique ma cha' ndyuna tso'o ma cha' jii' ycu' Ndyosi, lo'o li' cua quiña'a tsa cha' nchcube' cua ndyacia jii' ma nde chalyuu. Pana ndalo tsa tyiquee ma li'; ná ngua jii' nu ngu' xña'a bi' tyijiloo jii' ma, ³³masi tyuu quiya' nchcui' tsa ngu' cha' ti' jii' ma, masi ngua'ni lya' ti' ngu' jii' ma su ndu ma laja ñati nu ngua li'. Lo'o jua'a cua ntaja'a ma tyanu ma slo ngu' tya'a ma laja lo'o ngua'ni ti' ti' ngu' jii' ngu' bi', masi si' jii' ycu' ca ma ndyu'ni lya' ti' ngu' tyempo bi'. ³⁴Lo'o jua'a ndyaa na'a ma jii' ngu' tya'a ma nu lo'o ntsu'u ngu' bi' ne' chcuá, nguxtyucua ma jii' ngu' bi' li'; masi nguaana xa' ñati lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jii' ma, ndalo tsa tyiquee ma li'. Tso'o ntsu'u tyiquee ma, cha' cua jlo ti' ma cha' tso'o la tsiya' ti laca nu cha' jii' Jesús nu cua ngusni ma bi'; jlo ti' ma cha' ná tye chca cha' bi', cha' nu cua ndyuna ma cuentya jii' Jesús. ³⁵Ná tya'achu' ma jii' cha' jii' Jesús lacua. Na'a ti tya cua'ni tlyu tyiquee ma, cha' tso'o tsa cha' nu tyacua jii' ma ca tiya' la cuentya jii' ycu' Ndyosi, si ña'a ti xni tso'o ma cha' bi'. ³⁶Nga'a cha' talo tyiquee ma masi tyiquee', si tya nti' ma cua'ni ma lcaa ña'a cña nu nti' ycu'

Ndyosi, si tya nti' ma ña'a ma cha' nu cua nacui Ni cha' caca nde loo la. ³⁷Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycu' Ndyosi:

Tya xi tya tyempo tya lyiji cha' tyalaa ycu' yu nu nga'a cha' tyaa chaca quiya'; nga'aa tiya' lye cha' caa yu bi', nacui Ni.

³⁸Lo'o ñati nu caca lubii cresiya jii' xqui'ya na' ni, nu lo'o xni ngu' bi' cha' 'na,

li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu' bi', nacui Ni.

Pana ná tso'o nti' na' ña'a na' jii' ñati nu tya'achu' jii' cha' 'na.

³⁹Nu na ni, ná taca tya'achu' na jii' cha' jii' Jesús; si tya'achu' na jii' yu, chcuna' na tyucui ña'a na, ña'a lo'o cresiya ji'na li'. Pana laca na ñati nu tsa cu' ti xni na cha' jii' Ni, bi' cha' ndu'ni lya'a Ni ji'na jii' nu cuxi.

Ñati nu tyucui tyiquee ngu' jlya ti' ngu' cha' jii' ycu' Ndyosi

11 Na jlya ti' na jii' sca cha' lo'o ndu ti' na cha' caca cha' bi', nu lo'o jlo ti' na cha' caca cha' bi' ji'na, masi bilya ña'a na jii'. ²Jlya ti' jyo'o cusu' ji'na nu ngua'ni tlyu jii' ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni la, bi' cha' ñati tso'o ngua ngu', lo'o jua'a ntucua Ni cha' jii' ngu' bi'.

³Jlya ti' na jii' ycu' Ndyosi, bi' cha' cua ngua cuayá' ti' na cha' clyo nda ycu' Ndyosi cha', lo'o li' ndya' chalyuu nu ña'a na juani; ná na'a na ñi'ya ngua cha' ndya' bi', tsa bi' ti cha' jlya ti' na cha' ngüiñá Ni lcaa cha' nu ña'a na lo yuu chalyuu juani.

⁴Jlya ti' jyo'o Abel jii' ycu' Ndyosi, bi' cha' tso'o la ngua'ni

yu que jyo'o Caín tya'a yu, nu lo'o ngusta ngu' msta slo ycuí' Ndyosi. Ntucua Ni cha' nu nchcui' nu Abel bi', xqui'ya cha' jlya ti' yu; lubii tsa cresiya ji'i yu ngua ti' ycuí' Ndyosi, nu lo'o na'a Ni ji'i yu lo'o ngusta yu msta. Lo'o jua'a juani tya nchca cuayá' ti' na cha' ngusñi jyo'o Abel cha' ji'i ycuí' Ndyosi, masi sa'ni tsa ngujuii yu.

⁵Jlya ti' jyo'o Enoc ji'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' ná ngujuii yu. Jua'a ti ndyalo'o ycuí' Ndyosi ji'i yu ca slo ycuí' Ni; ná nquije yu ji'i ñati li', xqui'ya cha' cua yaa Ni yaqui'ya Ni ji'i yu. Pana nchcui' quityi cha' cua ndiya ti' Ni ñi'ya nu ngua'ni nu Enoc bi' laja lo'o nguti'i yu chalyuu. ⁶Ni sca na, ná taca cua'ni na cha' caca tyaala' ti' tyiquee ycuí' Ndyosi, si ná chañi cha' jlya ti' na ji'i Ni. Si nti' na cha' jyacua na ji'i Ni cha' chcui' na lo'o Ni, li' nga'a cha' jlya ti' na cha' lu'ú ycuí' Ndyosi; nga'a cha' jlya ti' na cha' taca xtyucua Ni ji'na lo'o jña na sca cha' ji'i Ni.

⁷Jlya ti' jyo'o Noé ji'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' ndyuna yu cha' nu nchcui' Ni lo'o yu, nu lo'o nacui' Ni ñi'ya ña'a cha' cuxi nu lijya caca nde loo la, masi ycuí' yu ná ngua tii yu ñi'ya caca cha' bi'. Ngusñi yu cha' ji'i ycuí' Ndyosi, li' ngüiná yu sca yaca ni'i su tyi'i yu lo'o lcaa tya'a ndi'i yu; jua'a ngua cha' ngulaá ngu' ji'i tyo clyaa bi'. Jlo ti' na juani cha' cuxi tsa ngua chalyuu cusu' bi', cha' sca ti Noé jlya ti' yu cha' nu nchcui' Ni lo'o; ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ngua tso'o cresiya ji'i yu li'.

⁸Jlya ti' jyo'o Abraham ji'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngusñi yu cha' ji'i Ni, nu lo'o nguane Ni ji'i yu cha'

tsaa yu sca loyuu tyijyu' tsa, su nacui' Ni ji'i yu cha' cajua caca quichi' tyi yu. Ngutu'u yu loyuu su nguti'i yu tya clyo, ndyaa yu li', masi ná jlo ti' yu macala su tsaa yu. ⁹Xqui'ya cha' jlya ti' yu ji'i Ni, bi' cha' ndyanu yu ca loyuu su nacui' Ni ji'i yu cha' cajua caca quichi' tyi yu. Ca bi' nguti'i yu ñi'ya ndu'ni ñati nu ndya'a xtyi'i ti; chcua'ya late' ti ngüiná yu cha' nguti'i yu, lo'o la cui' jua'a ngua'ni jyo'o Isaac sñi' yu lo'o jyo'o Jacob sñi' ste' yu nde loo la. Tyucuaa jyo'o cusu' bi' jlya ti' ji'i la cui' tya'a cha' nu cua nacui' Ni ji'i jyo'o Abraham sti ngu' bi'. ¹⁰Jlya ti' Abraham cha' nde loo la cua'ni cho'o ycuí' Ndyosi chaca se'i su tso'o la tyi'i yu, nu ná culiji tsiya' ti; cuiñá ycuí' Ndyosi ña'a tsaca quichi' bi'.

¹¹Lo'o ycuí' Sara clyo'o yu ni, jlya ti' ma' ji'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngua tana ma', masi cusu' tsa ma', masi bilya caja sñi' ma' tsiya' ti. Ngujui sñi' ma' lacua, xqui'ya cha' jlya ti' ma' ji'i ycuí' Ndyosi, cha' chañi cua'ni Ni lcaa ña'a cha' nu cua nacui' Ni ji'i ma'. ¹²Lo'o jua'a ngua cha' quiña'a tsa ñati ndyatu ji'i sca ti nu cusu' Abraham nde loo la, masi cua tye ti cha' ji'i yu cha' cusu' tsa yu; tsa ña'a cuii nu ntsu'u nde cua, tsa lo cua tya'a ñati ndyatu ji'i nde loo la. Lo'o juani ná caca culacua na ji'i ngu' bi', ñi'ya laca cha' ná caca culacua na ni tsa lo tya'a satya yusi ndi'i to' tyujo'o.

¹³Ña'a ti jlya ti' lcaa jyo'o bi' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ngujuii ngu', masi nga'aa na'a ngu' lo'o ndyu'u tucua lcaa cha' nu nacui' Ni cha' caca; pana tso'o tsa ngua tyiquee ngu' bi',

cha' nu jlo ti' ngu' cha' cua ngulala ti caca cha' bi', ñi'ya si tsa lyiji ti na'a ngu' ji'i. Jlo ti' ngu' cha' tyijyu' ngutu'u ycui' ca ngu' lijya ngu', lo'o ná ntsu'u tyi ngu' lo yuu bi'. ¹⁴Jlya ti' ngu' cha' ntsu'u sca se'i tso'o la su tyalaa ngu' ca nde loo la, bi' cha' ngua ti' ngu' jua'a. ¹⁵Nga'aa ndyi'u tsa ti' Abraham lo'o tya'a yu ji'i quichi tyi ngu' ca loyuu tyijyu' su ngutu'u ngu'; cua ngxu'tyuu ngu' ca bi' hora ti, si jua'a ngulacua ti' ngu'. ¹⁶Pana si'i jua'a ngua ti' ngu', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' ta ycui' Ndyosi sca se'i su tso'o la tsiya' ti su tyi'i ngu'; ngua ti' ngu' tyalaa ngu' la cui' ca su ntucua ycui' Ni. Bi' cha' ná tyuju'u ti' Ni lo'o nacui ngu' cha' ycui' Ndyosi nu Xu'na ngu' laca Ni; na cua ngua'ni cho'o Ni sca se'i su tyi'i ngu' ca slo ycui' Ni.

¹⁷⁻¹⁸Jlya ti' jyo'o Abraham cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o, bi' cha' ndyalo'o yu ji'i Isaac sñi' yu, cha' ycui' nu piti caca msta cha' xcua lo mesa quee ji'i ycui' Ndyosi li'; jua'a ngua cha' ngua'ni cuayá' Ni ji'i yu. Na cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ni lo'o nu Abraham bi' tya sa'ni la cha' cala sñi' clyo'o yu; tya li' cua nacui Ni ji'i yu: "Xqui'ya Isaac catu quiña'a tsa ñati jinu'u nde loo la". Pana ña'a ti ntaja'a Abraham ndyalo'o yu ji'i nu piti Isaac bi', nu sca ti sñi' yu lo'o clyo'o yu, cha' caca nu piti bi' msta. ¹⁹Taca ji'i ycui' Ndyosi cua'ni cha' tyu'ú Isaac chaca quiya' si cua nguju'i, ngua ti' Abraham; bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu jua'a lo'o sñi' yu. Pana nu lo'o cua nscua Isaac lo mesa cha' cajaa, li' xa' ndya Ni ji'i nu piti bi' ji'i Abraham sti yu chaca quiya'; ná nguju'i nu piti bi'.

²⁰Jlya ti' jyo'o Isaac cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o, bi' cha' nchcui' nu cusu' bi' lo'o tyucuaa sñi' yu, nu Jacob lo'o Esaú bi', cha' tso'o tsa caca ji'i ñati nu catu ji'i ngu' tyempo nde loo la. ²¹Jlya ti' jyo'o Jacob cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o, bi' cha' ngusta ya' nu cusu' bi' hique tyucuaa sñi' ste' yu nu ngua sñi' José bi', nu lo'o cua cajaa ti nu cusu' bi'; nchcuicha' nu cusu' ji'i nu ngu' cuañi' bi' li'. Lo'o li' ngua'ni tlyu yu ji'i ycui' Ndyosi, laja lo'o ndu yu nguatu yu yaca xca ji'i yu lyuu. ²²Jlya ti' jyo'o José ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' lo'o cua cajaa ti yu, li' nda yu sca cha' lo'o ngu' tya'a yu, cha' chañi cha' tyu'u lcaa tya'a ngu' Israel loyuu Egipto bi' ca tiya' la, tyaa ngu' laja ti li'. Lo'o jua'a nacui nu cusu' macala tyatsi' jyo'o ycui' yu chaca quiya' ca tiya' la, nu lo'o cua ngutu'u ngu' ndyaa ngu'.

²³Jlya ti' sti xtya'a jyo'o Moisés ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' lo'o ngula sñi' ngu', ngusu'ba cuatsi' ngu' ji'i yu ni'i sna co', cha' na'a ngu' cha' tso'o tsa ña'a cubi' cuañi' bi'. Nga'aa ndyutsii ngu' bi' ji'i rey xña'a, masi ná ndaquiya' ngu' ji'i cña cuxi nu ngulo rey bi'. ²⁴Lo'o ngua tlyu la nu Moisés bi' li', ná ndiya ti' yu cha' ñacu' ngu' ji'i cha' laca yu sñi' nu cuna'a sñi' rey nu laca loo ji'i ngu' Egipto, xqui'ya cha' jlya ti' yu ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na ngu' Israel; ²⁵tso'o la cha' stu'ba ti caja cha' ti' ji'i yu lo'o lcaa tya'a ñati ji'i ycui' Ndyosi, ngua ti' yu. Ná ngua ti' yu tya'a yu xcui' cha' paseya ti, ni ná ngua ti' yu cua'ni yu xi cha' cuxi cha' sca hora ti ca chaa ti' ycui' ti yu; ²⁶tso'o la stu'ba

ti tyi'i yu lo'o ngu' tya'a yu, masi chii nti' xa' ñati ña'a ji'i yu, ngua ti' yu. Ñi'ya nchcubē' yucui' Cristo nde loo la, jua'a nchcubē' Moisés nu ngua li'; pana ná ndube ti' yu cha' culiya' ngu', nguxtyanu yu lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' Egipto, cha' jlya ti' yu cha' tso'o la caca ji'i ñati ji'i yu nde loo la xqui'ya yucui' Ndyosi. ²⁷Jlya ti' jyo'o Moisés bi' ji'i yucui' Ndyosi, bi' cha' ngutu'u yu loyuu Egipto bi'; ná ndyutsii yu masi ngunasi' tsa rey xña'a bi' li', ni ná nguta'achu' Moisés tsiya' ti. Ndyalo'o yu ji'i ngu' Israel tyucuii tyijyu', ñi'ya si ndyaa lca'a yu ji'i yucui' Ndyosi, masi ná nchca ña'a na ji'i yucui' Ni.

²⁸Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés cha' nu nda yucui' Ndyosi lo'o, bi' cha' nacui yu cha' clyo cua'ni ngu' ta'a pascua la cui' talya lo'o cua tyeje tacui ti sca xcā tyaala su ndi'i ngu'; cuentya ji'i yucui' Ndyosi caa xcā tyaala bi', cha' xcubē' ji'i ngu' Egipto. Li' ngulo Moisés cña cha' ta'a ngu' tañi na'ni chu' yaca nu ndu to' tyuu ni'i ji'i lcaa ngu', cha' nu lo'o ña'a xcā tyaala bi' tañi, ná cujuui ji'i sñi' ngu' Israel li'; pana cua ndyujuii xcā bi' ji'i sñi' nu ngula clyo ji'i lcaa ngu' ca tyi. ²⁹Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés ji'i yucui' Ndyosi, bi' cha' ndyaala sca tyucuii btyi ti cla'be laja Tyujo'o Nga'a, cha' tyu'u ngu' chaca tsu'. Pana nu lo'o ngua ti' ngu' Egipto tyu'u lca'a ji'i ngu' Israel, nga'aa ngua ji'i ngu' li', cha' ndyanu ngu' ne' hitya bi'; ndye ngu' Egipto, ngujuii ngu' bi' li'.

³⁰Jlya ti' ngu' Israel cha' ji'i yucui' Ndyosi, bi' cha' nguta'a ngu' nguxtyi'i ngu' tyi'i ca chu' lo'o

quee nu ndu to' quichi Jericó. Cati tsa nguta'a ngu' tsa cu' ti, lo'o li' ndye lo'o bi' nguti. ³¹Pana jyo'o Rahab, sca nu cuna'a calle nu nguti'i ca quichi bi', jlya ti' cho' ji'i yucui' Ndyosi; bi' cha' nchcui' tso'o cho' lo'o nu tucua tya'a ngu' Israel nu cuaana ti ndyaa, ndyaa na'a ngu' lo quichi bi' clyo. Nda cho' su tyi'i ngu', bi' cha' ná ngujuii cho' lo'o ngujuii xa' la ñati tya'a quichi tyi cho' nu ná ndaquiya' ji'i yucui' Ndyosi tsiya' ti.

³²Tya ntsu'u quiña'a tsa cha' nu taca chcui' na' lo'o ma cuentya ji'i cha' tlyu nu ngua'ni jyo'o cusu' ji'na, ngu' nu chañi cha' jlya ti' ji'i yucui' Ndyosi: taca chcui' na' ji'i Gedeón, lo'o ji'i Barac, lo'o ji'i Sansón, lo'o ji'i Jefté, lo'o ji'i David, lo'o ji'i Samuel, lo'o ji'i ca ta'a jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i yucui' Ndyosi tya sa'ni la. ³³Jlya ti' lcaa ngu' bi' ji'i yucui' Ndyosi, bi' cha' ngusu tya'a ngu' lo'o ñati cuxi nde xa' chalyuu, ntijiloo ngu' ji'i lcaa ñati nu nguti'i ca bi' li'; tso'o tsa cña ngua'ni ngu' bi', bi' cha' ngua'ni Ni cua ña'a ca cha' nu nacui Ni cha' cua'ni Ni cuentya ji'i ngu' bi'. Ngua ji'i ngu' bi' cua'a ji'i cuichi tyaala cha' ná ndyacu ji'i ngu'; ³⁴jua'a cua ndalo ngu' bi', masi ngusu'ba ngu' xña'a ji'i ngu' lo quii' tonu cha' tyaqui' ngu'; ná sca ngua ji'i ngu' bi', masi ngulo ñati chcua cha' cujuui ji'i ngu'. Ná ndalo ngu' bi' tsiya' ti tya clyo, cha' xti ti juersa ntsu'u ji'i ngu'; pana ca tiya' la, li' nguula tsa ti' ngu' bi', cha' tlyu tsa juersa ngujui ji'i ngu', nu lo'o nxuu tya'a ngu' lo'o ñati xa' chalyuu nu tsa tlyu ti ñaa cha' tyijiloo ji'i ngu'. ³⁵Lo'o jua'a nu ngu'

cuna'a ni, xa' ndyalaa nu qui'yu
ji'i ngu' ña'a lu'ú ti ngu', xqui'ya
cha' jlya ti' ngu' cha' caca ji'i ycuí'
Ndyosi cua'ni lyaá Ni ji'i ngu', masi
cua ngujuii ngu' tsaca quiya'.

Ti'í tsa ngujui'i ngu' cuxi ji'i xa'
la tya'a ngu' bi'. Si cua nguta'achú'
ngu' bi' ji'i ycuí' Ndyosi, cua ngulaá
ngu' ji'i ngu' cuxi bi' li', cha' nga'aa
ngujui'i ngu' cuxi ji'i ngu' bi'; pana
ná ntaja'a ngu' bi' tya'achú' ngu' ji'i
Ni, cha' tyu'u laja ti ngu' jua'a. Ndu
ti' ngu' bi' ni jacua' caá Ni caqui'ya
Ni ji'i ngu', cha' ta chaca chalyuu
tso'o la ji'i ngu'. ³⁶Xa' la tya'a ngu'
bi' ni, ti'í tsa nchcui' ngu' ji'i ngu' bi'
laja lo'o ngujui'i ngu' cuxi ji'i ngu'
bi', masi ngusca' ngu' cuxi ji'i ngu'
bi' lo'o carena, masi ngusu'ba ngu'
ji'i ngu' bi' ne' chcuá. ³⁷Ntsu'u ngu'
bi' nu ngujuii li', cha' ti'í tsa ngujui'i
quee hichú' ngu' lo'o ngu' quee
ji'i ngu' bi', hasta ngusa'be ngu' ji'i
xa' la ngu' bi' lo'o chcuá; jua'a xa'
la ngu' bi' ngujuii xqui'ya maxtyi
ji'i ngu' cuxi. Lo'o jua'a ntsu'u ngu'
bi' nu ná ngujui late' ji'i, bi' cha'
lacu' ngu' quiji xlya' ti li', masi quiji
chivo; ntsu'u ngu' ti'í, ntsu'u ngu'
quicha, cha' lya' tsa ti' ngu' cuxi
ji'i ngu' bi', cha' ti'í ti' ngu' cuxi
ña'a ngu' ji'i ngu' bi'. ³⁸Cuxi tsa
chalyuu re lo'o ngua jua'a. Ná jlo
ti' ñatí chalyuu cha' tso'o la nu ngu'
bi' que ycuí' ngu', masi xcui' nguta'a
yu'u ti ngu' bi', masi ndyu'u cuatsi'
ngu' ca ne' quixi', ca nde sii' ca'ya,
xqui'ya cha' lya' tsa ti' ñatí chalyuu
ji'i ngu'; nguti'i ngu' bi' tyuquee,
lo'o jua'a hasta ngulu ngu' tyuu
su nguti'i ngu'. ³⁹Lo'o nu juani tya
ndy'u ti' na ji'i ngu' bi', ñatí nu jua'a
jlya tsa ti' ji'i ycuí' Ndyosi nu ngua

sa'ni; pana ná na'a ngu' bi' lcaa cha'
nu cua nacuí Ni cha' caca nde loo
la, ⁴⁰xqui'ya cha' tso'o la cha' nu
ngua'ya hique ycuí' Ni ñi'ya cua'ni
Ni lo'o lcaa tya'a na juani, cha' lo'o
cuentya ji'na ngulacua ti' Ni. Ngua
ti' Ni cha' caca na ñatí nu tyucui
tyiquee na stu'ba ti lo'o ngu' bi',
lcaa na lo'o jyo'o cusu' bi' caca na
ñi'ya nu ngua ti' Ni cha' caca na li'.

**Culacua ti' na ñi'ya nu ngua'ni Jesús
cha' ntijiloo yu ji'i tya'a cusu yu**

12 Lo'o juani, ¿ñi'ya cua'ni
na lacua? Ndi'ya cua'ni na
nde chalyuu: Ñi'ya si tya ndi'i jyo'o
cusu' bi' tsa tlyu ti lo'o na, jua'a
cua'ni na, cha' jua'a tyi'u tso'o ti' na
lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ngu'
bi' tya sa'ni la, xqui'ya cha' jlya ti'
ngu' ji'i ycuí' Ndyosi. Ndu'ni cha'
xtyanu na lcaa cha' nu ndaca'a ji'na
cha' ná xñi tso'o na cha' ji'i Jesús;
xtyanu na lcaa cha' cuxi nu tiji' tsa
ti' na ji'i, culochu' na cha' bi'. Lo'o
li' nguula ti' tyiquee na cua'ni na
cha' tso'o nde chalyuu, tsa lo cua
tyempo nu tya ta ti Ni ji'na. ²Xcui'
culacua ti' na ñi'ya ngua'ni Jesús;
lcaa cha' nu jlya ti' na ni, Jesús laca
suu lcaa cha' bi'; si jua'a, taca jlya ti'
na ji'i Ni ña'a cuayá' nu tye chalyuu.
Nu ycuí' Jesús ni, ná nguta'achú'
yu ji'i cña nu nga'a cha' cua'ni yu,
masi cua jlo ti' yu cha' cua cajaa ti
yu lo crusi. Pana tiya' la li', nu lo'o
cua ntijiloo yu ji'i nu cuxi, tso'o
tsa ntsu'u tyiquee yu li'; bi' cha' ná
ngua tyuju'u ti' yu tsiya' ti, masi
nguxcube' ngu' ji'i yu lo crusi. Lo'o
juani cua ndyaa tucua Jesús nde
la'a tsu' cuí su tlyu ca su ntucua
ycuí' Ndyosi Sti na.

³Culacua tso'o ti' mā jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua jil'i Jesús tyempo bi'. Ndalo tsa tyiquee yu jil'i cha' cuxi bi' li', masi liye' tsa ti' ngu' cuxi ña'a' ngu' jil'i yu. Bi' cha' lo'o cu'mā ni, ná ntsu'u cha' ca ñu'u ti' mā xquilya Jesús, ná ntsu'u cha' ca taja ti' mā jil'i Ni. ⁴Masi lye tsa nxuu tya'a mā lo'o lcaa cha' cuxi, ni tsaca mā bilya cujuui ngu' jil'i mā xquilya Jesús. ⁵Ná nga'a cha' cilyaa ti' mā cha' bi', cha' tso'o tsa nhcui' ycu' Ndyosi lo'o mā ñi'ya si laca mā sñi' ycu' Ni. Ndi'ya nacui' Ni:

Sñi', nacui' ycu' Ndyosi, taquiya' tso'o mā 'na, masi xcube' na' jil'i mā;

ná ca taja ti' mā 'na, masi cua'a na' jil'i mā cha' ná cua'ni mā sca cha' cuxi.

⁶Cha' na' lacā nu Xu'na mā, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a' na' jil'i cu'mā, bi' cha' xcube' na' xi jil'i mā, nacui' ycu' Ndyosi.

Ntsu'u quiya' nda na' xi cha' ti'f jil'i ñati' 'na, cha' sñi' na' laca ngu'.

Jua'a nhcui' ycu' Ndyosi lo'o na, ⁷bi' cha' talo mā tyiquee' lo'o chcube' mā chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi Sti mā lacua. Cua nhcube' mā xi juani, bi' cha' caca cuayá' ti' mā cha' laca mā sñi' ycu' Ni, si jua'a ndu'ni ycu' Ni lo'o mā. Lcaa ñati' nu ntsu'u sñi', ntsu'u quiya' ndyu'ni tyaala jil'i sñi'; lo'o ná ndaquiya' nu sube bi' jil'i cha' nu nhcui' sti ngu', nhcube' sti jil'i sñi' li'. La cui' jua'a ndu'ni Ni lo'o na. ⁸Nga'a cha' xcube' Ni jil'i mā ñi'ya nhcube' Ni jil'i cua ña'a' ca sñi' Ni, cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' chañi cha' cua laca mā sñi' ycu' Ndyosi li'; ná laca mā sñi'

nu ngujui jil'i ñati' nde calle ti. ⁹Nde chalyuu nhcube' sti na jil'na, bi' cha' ndaquiya' na jil'i cha' nu nhcui' ngu' cusu' jil'na lo'o na. ¿Ha ná tso'o si ta na chacuayá' cha' xcube' ycu' Ndyosi Sti na jil'na, cha' tso'o la tyil'i tyiquee na nde loo la lacua? ¹⁰Cua laca ti tyempo nu nhcube' sti na jil'na nde chalyuu, tsa ña'a' nu tso'o cuentya jil'na ndu'ni ngu', cha' ca tsa'a' na nti' ngu'; la cui' ti cha' nti' ycu' Ndyosi cha' caca tso'o jil'na, bi' cha' nhcube' Ni jil'na jua'a. Nu lo'o cati' qui'ya nu ntsu'u jil'na, li' taca ca stu'ba cha' jil'na lo'o ycu' Ndyosi Sti na, nu ná ntsu'u cha' cuxi jil'i Ni tsiya' ti. ¹¹Ca xñi'i ti' na hora bi' lo'o nhcube' na, si'i na chaa ti' na li'; pana tiya' la li' taca cua'ni la na cha' tso'o, cha' ti' ti taca tyil'i tyiquee na nde chalyuu li', xquilya cha' cua ngusñi tso'o la na cha' jil'i ycu' Ndyosi nu lo'o cua nhcube' na.

Tlyu tsa cha' laca si tya'achu' na jil'i ycu' Ndyosi

¹²Xa' ta mā juersa jil'i tyucui ña'a' mā lacua, masi ngua cña' tsa mā; xa' cua'ni cha' nguula ti' tyiquee mā, masi ngua taja ti' mā tsubi'. ¹³Clyana la mā tyucuii liñi su tsa mā, cha' ná quiñu'u la tyucuii jil'i xa' la ñati' tya'a mā nu siya' la tyiquee ngu'; cua'ni mā cha' tyat'i la ti' tyiquee ñati' bi', cha' si'i na caca ñu'u la ti' ngu'.

¹⁴Cua'ni cña ti' mā cha' tso'o ti tyil'i mā lo'o lcaa ñati, cua'ni mā cha' caca lubii cresiya jil'i mā; ni tsaca na, ná caca ña'a' na jil'i ycu' Ndyosi si tya lyiji caca lubii cresiya jil'na. ¹⁵Cui'ya mā cuentya cha' ni

tsaca ngu' tya'a mā ná xtyanu jua'a ti lcaa cha' tso'o nu ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'a cui'ya mā cuentya cha' ná cua'ni ñu'u mā jil'i tyiquee xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús. Ñi'ya laca sca quixi' tyaala nu cua'ni ñu'u jil'i ñati lo'o co'o ngu' hitya bi', jua'a caca na jil'i tya'a na lo'o ntsu'u sca cha' cuxi jil'na. ¹⁶Cui'ya mā cuentya cha' ni tsaca mā ná caca mā ñi'ya ngua jyo'o Esaú; ngua'ni lya' ti' yu bi' jil'i ñati jil'i yu, lo'o jua'a ná ndube ti' yu jil'i ycuí' Ndyosi. Sñi' clyo ngua yu, pana ndye ndyujui' yu lcaa chacuayá' nu caja jil'i yu nquicha', xqui'ya cha' ngua ti' yu cacu yu masi sca ti ca'ña scuaa; nguñilo'o tya'a ngula yu jil'i yu li'. ¹⁷Cua jlo ti' mā ñi'ya ngua ca tiya' la: nu lo'o ngua ti' yu cha' culacua sti yu jil'i yu, li' nga'aa ndaquiya' sti yu jil'i cha' nu nda yu lo'o; nga'aa ngujui ñi'ya nu tya'achu' yu jil'i cha' nu cua ngua'ni yu, masi ngusi'ya tsa yu lo'o ngüijña yu cha' bi' jil'i sti yu.

¹⁸Lo'o ndyuna mā cha' jil'i ycuí' Ndyosi juani, ná ndyaca jil'i mā ñi'ya nu ngua jil'i ngu' Israel nu ngua sa'ni la, nu lo'o ngutu ngu' bi' quiya' ca'ya Sinaí. Ná nchca tii mā juani, ñi'ya nu ngua ti' ngu' bi' lo'o lye tsa ndyaqui sili' ca'ya Sinaí bi' nu ngua li'; talya tsa ña'a ngua li', ná ngua ña'a ngu' tsiya' ti, jua'a lye tsa ngua cui'i. ¹⁹La cui' jua'a ná ndyuna mā lo'o cui' tsa nguañi ngula'á cui'hcua jil'i ycuí' Ndyosi li', nguañi nchcui' Ni lo'o ñati bi' li'. Nu lo'o ndyuna ngu' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ngu', li' lye tsa ngüijña ngu' jil'i Ni, cha' nga'aa hcui' ycuí' Ni lo'o ngu' bi' tsiya' ti. ²⁰Ndyutsij tsa

ngu' li', cha' nga'aa ndalo jyaca ngu' cuna ngu' cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o ngu' cuentya jil'i ycuí' Ndyosi; ndi'ya nacui' Ni: “Ná caa mā nde sili' ca'ya re tsiya' ti; masi caa sca na'ni jil'i mā nde sili' ca'ya re, nga'a cha' cujuui clyo mā jil'i lo'o quee”. ²¹Lye tsa ña'a ngua cha' bi', hasta ycuí' Moisés nacui' ndi'ya: “Lye tsa nchcua na' cha' ndyutsij na”.

²²Pana nga'aa sili' jua'a ndyaca jil'i mā juani, cha' chaca chalyuu tsa mā juani; la cui' ca su ntucua tyi ycuí' Ndyosi ca nde cua, ndacua tsa mā juani. Ca bi' ndi'i ycuí' Ndyosi lo'o tyuu tsa mil tya'a xca jil'i Ni. Tso'o tsa ña'a ca bi'; ñi'ya si cua nscua chaca ca'ya Sión nde cua, ñi'ya si ca bi' ntucua chaca quichi Jerusalén nu tso'o la ña'a, jua'a laca bi'. ²³Lo'o jua'a ntsu'u cha' tsa mā slo lcaa tya'a sñi' ycuí' Ndyosi nu cua ndyalo'o Ni jil'i ndejua tya sa'ni la, cha' cua nscua xtañi jyo'o bi' lo' quityi jil'i ycuí' Ndyosi nde cua. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi' ca su ndyu'u ti'i ngu'. Na cua tsa ti mā la cui' slo ycuí' Ndyosi nu ndu'ni cuayá' jil'i lcaa ñati, ca su ndi'i lcaa ñati jyo'o nu lubii cresiya jil'i xqui'ya Jesús, cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'a ngu'. ²⁴Lo'o jua'a ca bi' ndi'i Jesús, nu ngüiñi chaca cha' nu tso'o la jil'i ycuí' Ni lo'o na; tso'o tsa ngua cha' ndyalú tañi ycuí' Jesús, cha' xqui'ya nu Jesús bi' ni, bi' cha' cua nguti cha' cuxi nu ntsu'u jil'na. Pana nu lo'o ndyalú tañi jyo'o Abel nu ngua sa'ni, li' ntsu'u cha' cajaa chaca yu nu cua ndyujui jil'i tya'a; xcuí' cha' cuxi ndyu'u jil'i cha' bi' li'.

²⁵Cui'ya mā cuentya lacua, cha' cua'a jyaca mā jil'i lcaa cha' nu cua

nda Cristo lo'o mā. Nguxcube' tsa ycuil' Ndyosi jil'i jyo'o cusu' jina, nu lo'o ná ntaja'a ngu' cua'a jyaca' ngu' jil'i cha' nu nchcui' jyo'o Moisés lo'o ngu' nde chalyuu chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi; ná ngua xna ngu' bi' jil'i ycuil' Ndyosi. La cui' jua'a tlyu la cha' caca jil'na juani, si ná taquiya' na jil'i Cristo nu ngutu'u ca slo ycuil' Ndyosi yaa nde lo yuu chalyuu, lo'o jua'a cua xa' ndyaa tucua Ni ca slo ycuil' Ndyosi chaca quiya' juani. ²⁶Laja lo'o nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o ñati' sa'ni, la cui' hora bi' ngulacui' chalyuu; pana juani cua nchcui' Ni chaca quiya' ndi'ya: “Chaca tya quiya' cua'ni na' cha' quiña lcaa lo yuu chalyuu, la cui' hora nu quiña lcaa chalyuu nu ntsu'u nde cua”, nacui' Ni. ²⁷Lo'o nacui' Ni: “chaca tya quiya’”, jua'a ca cuayá' ti' na cha' ntsu'u cha' xquiña Ni tyucui' ña'a lcaa chalyuu nu cua ngüiñá Ni, culotsu' Ni jil'i cha' bi' li'. Tsa ña'a ti na nu ntsu'u jil'i ycuil' Ndyosi, bi' ti na nu tyanu li', xqui'ya cha' ná nchca clyiji na bi' tsiya' ti. ²⁸Lo'o jua'a ná taca cha'a chalyuu cucui nu ngujui jil'na xqui'ya Cristo, ná clyiji tsiya' ti bi'; bi' cha' tso'o tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycuil' Ndyosi lacua. Cua'ni chí na loo ycuil' Ndyosi, cha' jua'a nti' Ni cha' cua'ni na; tyi'u ti' na cha' lcaa tsa cua'ni tlyu na jil'i ycuil' Ni, cha' cube tsa ti' na jil'i Ni. ²⁹La cui' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na jil'i Ni, chañi cha' taca jil'i Ni cuityi' Ni jil'na tsi tsiya' ca lo'o sca quii' tlyu, si jua'a nti' Ni.

**Cña nu ndiya ti' ycuil' Ndyosi
cha' cua'ni na nde chalyuu**

13 Ña'a ti tyu'u tso'o tyiquee mā ña'a mā jil'i ngu' tya'a ngusñi mā cha' jil'i Cristo, cua'ni mā

cha' tso'o lo'o ngu' bi'. ²Tyi'u ti' mā cha' chcui' tso'o mā lo'o cua ña'a ca ngu' xta, ngu' xa' quichi, si tyalaa ngu' tonil'i jil'i mā; ta mā su tyi'i ngu' bi', cha' jua'a ngua'ni xi jyo'o cusu' jil'i mā nu ngua sa'ni la, lo'o tiya' la li' nquijeloo jil'i ngu' cha' xca jil'i ycuil' Ndyosi nu ntsu'u nde cua laca ñati' nu ngulaa tonil'i jil'i ngu' bi'.

³Culacua ti' mā ñi'ya caca xtyucua mā jil'i ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i ycuil' Ndyosi, nu lo'o cua ngusu'ba ngu' jil'i tya'a na bi' ne' chcuā. Lo'o jua'a xtyucua mā jil'i ngu' tya'a na nu quicha ti', xqui'ya cha' lya' ti' ngu' jil'i ngu' bi'. Tyi'u ti' mā cha' xtyucua mā jil'i ngu' bi', ñi'ya si ycuil' ca mā nchcube' mā lo'o ngu'.

⁴Lcaa mā lo'o tya'a mā nga'a cha' cua'ni tyaca'a mā jil'i clyo'o mā; ná cua'ni cuxi mā lo'o clyo'o mā, ñi'ya nti' si tyu'u cha' jil'i mā lo'o xa' ñati' laja ti. Xcube' ycuil' Ndyosi jil'i cua ña'a ca ñati' nu cua'ni cha' suba' jua'a, jua'a xcube' Ni jil'i ñati' nu tyat'i yu'u lo'o clyo'o xa' ñati'.

⁵Ná tyu'u tyiquee mā xcui' cha' jil'i cñi, pana tso'o si tyaala' jil'i mā lo'o tsa ña'a nu ndyiji ti xi jil'i mā. Na cua nchcui' Ni lo'o na ndi'ya: “Ná culatil'i na' jil'i mā”, nacui' Ni, “ná xtyanu na' jil'i mā jua'a ti”. ⁶Bi' cha' ndi'ya culacua ti' na cha' nguula ti' tyiquee na:

Ycuil' nu Xu'na na laca nu
nxyucua 'na.

Ná ntsu'u cha' cutsij na' lacua,
cha' ná caca cua'ni cuxi ñati'
lo'o na'.

⁷Tyi'u ti' mā jil'i ngu' jyo'o tya'a mā nu ngua loo jil'i mā chacuayá' jil'i Jesucristo; ngu' bi' laca nu cua

nchcui' cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ma tya clyo, bi' cha' culacua tso'o ti' ma jil'i cña tso'o nu ngua'ni ngu' bi' nde chalyuu. Cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' lo'o ngusñi ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi.

⁸Ná ncha'a Jesucristo: ñi'ya ngua Ni tyempo sa'ni, la cui' jua'a laca Ni juani, lo'o la cui' jua'a caca Ni tyempo nde loo la. ⁹Ná ta ma chacuayá' culu'u ñati xi xa' la cha' jil'i ma, sca cha' nu ná stu'ba nchcui' lo'o cha' bi', cha' ná xtyanu ma jua'a jil'i tyucuij liñi. Tso'o la si tyanu tso'o lcaa cha' jil'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya ji'na, si cube ti' na jil'i lcaa cha' tso'o nu ndu'ni Ni lo'o na lcaa hora; pana ná taca tyanu tso'o cha' jil'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya ji'na lo'o taquiya' na jil'i cua ña'a ca cña nu tatsaa ngu' ji'na, ñi'ya nti' si nacui ngu' cha' ná tso'o cacu na sca lo na nu ndacu ngu'. Masi cua ndaquiya' tsa na jil'i cña bi' tya tsubi' la, si'i na tso'o la ngua ti' na lo'o ngua'ni na jua'a.

¹⁰Xa' ña'a cña ngua'ni Cristo lo'o ndyaa yu lo crusi, cha' ngua yu msta cha' cati' qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycuil' Ndyosi. Pana lcaa ñati nu tya ndyi'u tsa ti' jil'i msta nu nsta sti jo'ó cuentya jil'i ngu', ná caca tyil'i tso'o tyiquee ngu' bi' lo'o Cristo. ¹¹Masi xu'na sti jo'ó nu cuentya jil'i ngu' judío ni, xcui' lo'o tañi na'ni ti ñalo'o sti jo'ó bi' nde cuarto su tacati tsa ne' laa bi', cha' cati' qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' lo'o bi'. Nu lo'o ndye ngua cña bi', li' ndyalo'o ngu' jil'i ña'a tsaca cuaña' na'ni nu laca msta bi' ca to' quichi; ca bi' ndaqui ngu' cuaña' bi'. ¹²La cui' ti ca to' quichi nchcube' Jesús, cha' caja

ñi'ya nu cati' cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ñati, nu lo'o ndyalú tañi ycuil' ca yu lo'o ngujuui yu lo crusi ca bi'. ¹³Lo'o jua'a na, tso'o si ná cutsii na, masi tsalo'o ngu' ji'na cha' xcube' ngu' ji'na cuentya jil'i Jesús; stu'ba ti caca ji'na nde chalyuu, ñi'ya nu ngua jil'i Jesús lo'o lya' tsa ti' ngu' jil'i yu. ¹⁴Nde lo yuu chalyuu ná ntsu'u sel'i tso'o su tyanu na; xcui' na ndu ti' na cha' tyalaa na chaca sel'i su tso'o la tsiya' ti, su tsa na lo'o cua ndye chalyuu re. ¹⁵Bi' cha' lcaa tsá cua'ni chi' na loo ycuil' Ndyosi xqui'ya Jesús, cha' ñi'ya laca si ta na msta jil'i Ni, jua'a laca nu lo'o tyucui tyiquee na cua'ni tlyu na jil'i Ni. Lo'o jua'a tso'o tsa si lcaa tsá chcui' na cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u jil'i ycuil' Ni. ¹⁶La cui' jua'a ná ca taja ti' ma cua'ni ma lcaa cha' tso'o, jua'a xtyucua ma jil'i tya'a ñati ma; bi' laca cña nu ndiya ti' Ni cha' cua'ni na cuentya jil'i ycuil' Ni.

¹⁷Taquiya' ma jil'i ñati nu laca cña cuentya jil'i ña'a taju ngu' tya'a ma; cua'ni ma lcaa cña nu ndijña ngu' bi' jil'i ma cha' cua'ni ma. Tlyu tsa cña nu ntsu'u jil'i ngu' bi', cha' xcui' ndube ti' ngu' ñi'ya nu ndyu'ni sa scaa ma; nga'a cha' xacui' ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi si chañi cha' ña'a ti tya tso'o ndyu'ni ma, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' jil'i Ni. Pana tso'o la nti' ngu' bi', si ña'a ti tso'o ntsu'u tyiquee ma cua'ni ma ñi'ya nu nacui ngu' jil'i ma cha' cua'ni ma. Si ná cua'ni ma jua'a, caca xñi'i' ti' ngu' bi' li', cha' nga'aa caca xtyucua ngu' jil'i ma li'.

¹⁸Ña'a ti chcui' ma lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i cuare. Tyucui tyiquee ya jlo ti' ya cha' ni sca cha'

cuxi ná ntsu'u jil'i ya nu caca tyuju'u ti' ya jil'i. Lcaa tyempo nti' ya cua'ni ya cua ña'a ca cha' nu tso'o la cuentya jil'i ycuil' Ndyosi. ¹⁹Bi' cha' xa' ndijña tsa na' jil'i ma, cha' lu'ba ti chcuil' ma lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jna'. Ná tyiquee' cua'ni Ni cha' xtyuu na' caa na' yala la ca su ndil'i ma.

Ngusalya' yu lo'o ngu'

²⁰Ycuil' Ndyosi laca nu ngua'ni cña cha' ndyu'ú Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuui. Lo'o juani laca Jesús loo, cha' ña'asi Ni jil'na nu laca na ñati jil'i Ni, xqui'ya cha' ngujuui Ni cuentya jil'na. Nu lo'o ngujuui Jesús, li' ngüiñi cha' jil'i Ni lo'o lcaa ñati jil'i Ni, sca cha' cucui nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. ²¹Ycuil' Ndyosi ndu'ni cha' ti ti tyil'i tyiquee na, lo'o juani nti' na' cha' xtyucua Ni jil'i ma lo'o cua ña'a ca cha' nu lyiji jil'i ma, cha' taca cua'ni ma lcaa cña, ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni ma; nti' na' cha' cuentya jil'i ma cua'ni Ni na laca nu tso'o la nti'

Ni, chacuayá' jil'i Jesucristo. Lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu Ni jil'i Cristo. ¡Jua'a caca cha' lacua!

²²Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, cua'ni clyu ti' ma 'na, talo tyiquee ma xi 'na cha' cuna ma cha' nu nchcuil' na' re. Ná quiña'a tsa cha' nscua na' lo quityi re, pana cua nti' na' cha' tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya jil'i ma. ²³Chaca cha' nti' na' chcuil' lo'o ma: Cua ngulaá ngu' jil'i Timoteo, tya'a ndya'a na cña, ca su ngutu'ú yu ne' chcu; nu lo'o caa na', calo'o na' jil'i yu li', si yala ti tyalaa yu slo na'.

²⁴Chcuicha' na' jil'i lcaa ngu' nu laca loo cuentya jil'i ma, jua'a chcuicha' na' jil'i lcau ti tya'a ma nu ngusñi ma cha' jil'i ycuil' Ndyosi. Ca ta'a ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycuil' Ndyosi, nu ndil'i nde Italia re, lo'o lcaa ngu' bi' nti' ngu' chcuicha' ngu' jil'i ma.

²⁵Cua nti' na' cha' tyi'u ti' ma lcaa tyempo cha' xcui' tso'o ti ndu'ni ycuil' Ndyosi lo'o lcaa na.

Quityi nu nguscua Santiago

1 Santiago laca na' nu nscua quityi re cha' caa ca su ndi'i cu'ma, ñati ji'i ycu'i Ndyosi nu ndyaa ma tyucui ña'a chalyuu. Cña laca na' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, la cui' jua'a laca na' cña ji'i Jesucristo nu Xu'na na. Cua nti' na' chcu'i na' xlyo ni'i lo'o lcaa ma lo'o tya'a ma.

Nu lo'o ta ycu'i Ndyosi sca cha' nu ca'ya tso'o hique scaa na

²Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Cristo, si lye tsa nti' ma xqui'ya cua ña'a ca lo cha' ti'i nu ndyaa cu' ji'i ma, ná xni'i tsa culacua ti' ma li'; pana tso'o tsa caca tyiquee ma li', ³cha' nu lo'o ngualo cha' ti'i bi' ji'i ma xqui'ya cha' ngusni tso'o ma cha' ji'i Jesús, li' taca jlo ti' ma cha' cua nchca la ji'i ma talo ma nde chalyuu. ⁴Pana cui'ya ma cuentya cha' talo ma tyucui tyempo lo'o ndi'i ma chalyuu, ña'a cuayá' nu tye cha' ti'i ji'i ma, cha' caca ma ñati nu tyucui tyiquee, ñati nu ná sca na lyiji ji'i cha' ngusni ma cha' ji'i Jesús.

⁵Si ntsu'u quiya' nu lo'o ná jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya nu cua'ni ma, li' tso'o chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi, cha' ta Ni sca cha' nu ca'ya hique ma ñi'ya nu cua'ni ma li'. Tso'o tsa cha' xlyabe nda Ni ji'i lcaa ñati, cuati

ná ndu'ni tyaala Ni ji'na lo'o nda Ni sca cha' tso'o ji'na. ⁶Tsa bi' ti cha', nu lo'o jña ma sca cha' ji'i ycu'i Ndyosi, li' nga'a cha' jlya ti' ma cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a; ná tso'o si tya'achu' ma ji'i cha' bi', ñi'ya si ñacu'i ma cha' ná nchca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a. Ñati nu jua'a ñacu'i cha' ná nchca ji'i ycu'i Ni, laca ngu' bi' ñi'ya laca sca clyoo' nu ndya'a lo tyujo'o; ndyatú clyoo' ndyaa macala su nducuni'i cui'i ji'i cha' tsa. ⁷Ná ca tu ti' ngu' bi' ji'i ni sca na, cha' ta ycu'i nu Xu'na na ji'i ngu' li', ⁸cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; ná sca cha' caja ji'i ngu' cha' xcu'i na ncha'a ti tyiquee ngu'. Sca ti cha' chcu'i ngu' sca tsa, chaca tsa xa' cha' chcu'i ngu' bi' li'.

⁹Tso'o ti caca tyiquee ngu' ti'i tya'a ngusni na cha' ji'i ycu'i Ndyosi; xtyucua Ni ji'i ngu' bi', cha' tso'o la tyi'i ngu' nde loo la, masi nchcube' tsa ngu' su ndi'i ngu' juani ti. ¹⁰Lo'o jua'a ndu'ni cha' tso'o ti caca tyiquee ngu' culiya' tya'a ngusni na cha' ji'i Ni, masi tye cha' culiya' ngu'; culiji yu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i cua ña'a ca ngu' culiya', ñi'ya ndye cha' ji'i sca queé nu tso'o ña'a nu ntsu'u ca ne' quixi'. ¹¹Lo'o ndyaa cuichaa nde cua, ca tyique' tsa cua li', ndyanaa yaca

queé, ndyalú lcaa cucu' queé, ndye cha' tso'o ña'a jil'i li'. La cui' jua'a tye cha' jil'i ngu' culiya'; laja lo'o ndyu'ni cña ti' ngu' cha' tya caja la cha' tso'o jil'i ngu', tye cha' tso'o bi' jil'i ngu' li'.

Nu lo'o ndojolaqui nu xña'a jil'na cha' cua'ni na cha' cuxi

¹²Tso'o caca tyiquee ñati nu ña'a ti nxñi cha' jil'i Jesús, masi tyacua cua ña'a ca cha' ti' jil'i ngu'. Tso'o si talo ngu' tyiquee', ña'a cuayá' tye cha' ti' bi' jil'i ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi' li'; bi' laca cha' tso'o nu cua nacui Ni cha' ta Ni jil'i ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a jil'i ycu' Ni. ¹³Nu lo'o cojolaqui sca cha' cuxi jil'na ni, ná tso'o si ñacui na ndi'ya: "Ycu' Ndyosi ndyu'ni cha' nñilo'o cha' cuxi re 'na". Ná ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti nu caca jil'i cñilo'o jil'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ná nñilo'o Ni jil'i ñati lo'o sca cha' cuxi. ¹⁴Nu lo'o ndojolaqui cha' cuxi jil'na, bi' hora laca nu ná ndaquiya' na jil'i sca cha' jil'i ycu' Ni; li' la cui' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ycu' ca na, bi' laca nu ndatsaa jil'na cha' tya cua'ni la na cha' cuxi. ¹⁵Tso'o la nti' na cha' cua'ni na cha' cuxi bi', masi caca tlyu la qui'ya jil'na; nu lo'o ngui' na jil'i qui'ya bi' jil'na ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na jil'i, li' xana na xtyanu na chalyuu tso'o nu cua ngujui jil'na.

¹⁶Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i ycu' Ndyosi, tyaca'a tsa ma 'na; ná ta ma chacuayá' cha' cñilo'o nu xña'a jil'i ma. ¹⁷Lcaa cha' xlya'be nu ndyiji jil'na ni, lcaa cha' nu chañi cha' xcui' cha' tso'o laca bi', ca su

ntucua ycu' Ndyosi tsiya' ti, ca bi' ngutu'u lcaa cha' bi', la cui' ycu' Ndyosi nu ngüiná lcaa xee tlyu nu nga'a nde cua. Sca ti cuayá' ña'a loo ycu' Ndyosi ña'a Ni jil'na; ná xcutsa'a Ni cha' nu ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jil'na, cha' ná ntsu'u cha' tya'achu' Ni jil'i scaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ñati. ¹⁸Lcaa cha' nu liñi ca cuentya jil'i ycu' Ndyosi, cua ngulu'u Ni cha' bi' jil'na cha' caca na ñati jil'i ycu' Ni, cha' jua'a nti' Ni cha' caca; cua nti' Ni cha' caca na loo jil'i lcaa ca lo na nu cua ngüiná ycu' Ni, jua'a nti' Ni.

Cha' tacati nu nga'a cha' cua'ni na cuentya jil'i ycu' Ndyosi

¹⁹Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i ycu' Ndyosi, nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'aa jil'i ma, tso'o si cui'ya ma cuentya jil'i cha' nu chcui' na' re. Ntsu'u cña jil'i lcaa na cha' yala ti cua'a jyaca na jil'i cha' nu chcui' ñati lo'o na; pana tiya' ti xacui' na cha' jil'i ngu', jua'a tiya' tsa caca ñasi' na jil'i ngu'. ²⁰Nu lo'o nchca ñasi' na ni, ná taca cua'ni na cha' liñi nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu. ²¹Lo'o jua'a nga'a cha' culochu' na lcaa cha' suba', lcaa cha' cuxi nu tya ntsu'u ne' cresiya jil'na; tucua' na cha' jil'i ycu' Ndyosi lacua, xñi tso'o na lcaa cha' nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'na, cha' bi' laca cha' nu taca cua'ni lyaá jil'na jil'i nu cuxi nu ntsu'u jil'na.

²²Tsa bi' ti cha', nga'a cha' taquiya' na lcaa cha' nu nclyu'u Ni jil'na, si'i na cua'a jyaca ti na jil'i cha' bi'; na cñilo'o ti na jil'i ycu' ca na, si xcui' na cua'a jyaca ti na jil'i cha' bi',

lo'o ná ndaquiya' na cha' bi'. ²³Cua ña'a ca ñati nu nti' cuna ti cha' nu nda Ni lo'o na, lo'o li' ná ntaja'a cua'ni cha' bi', laca ñati bi' ñi'ya laca ñati nu ña'a cui'ya xi ji'i ycuí' ca lo sca cuanaa; ²⁴yala ntchaa ti ña'a ngu' ji'i ycuí' ca ngu' lo cuanaa, pana lo'o cua ndyaa ngu', li' hora ti cjlyaa ti' ngu' ñi'ya ña'a ycuí' ca ngu'. ²⁵Xtyucua ycuí' Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu chañi cha' cua'a jyaca ji'i cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na; bi' laca cha' nu xtyucua ji'na cha' taca tyi'i tyiquee na tso'o ti. Si tso'o ti cua'ni na nde chalyuu, si cua'ni na lcaa cña nu nclyu'u ycuí' Ndyosi ji'na lcaa tsa lo'o tyi'i na chalyuu, tso'o tsa caca ji'na li'. Si'i na nduna ti na cha' bi', lo'o li' xtyanu na ji'i.

²⁶Ná tyiquee' ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu nti' cha' tacati tsa ndu'ni ycuí' ca ngu'. Pana laja ti ndu'ni ngu' cha' tacati ngu', si ná ndube ti' ngu' ñi'ya nchcui' ngu' lo'o ñati; na ñilo'o ngu' ji'i ycuí' ca ngu' cha' tacati ngu' li'. ²⁷Si tyucui tyiquee na tsiya' ti ndu'ni na cha' tacati cuentya ji'i Ni, si si'i na tucua cha' ntsu'u tyiquee na, ndi'ya nti' ycuí' Ndyosi Sti na cha' cua'ni na li': nga'a cha' xtyucua na ji'i nu sube ti'i, jua'a nga'a cha' xtyucua na ji'i nu cuna'a nu ndyanu ti'i ti, nu lo'o nchcubel' tsa ngu' ndi'i ngu' chalyuu; pana ná tso'o tyatí yu'u na lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu.

Sca ti cuayá' cua'ni tso'o na lo'o
cua ña'a ca ñati nu liya slo na

2 Cu'ma tya'a ngusni na cha'
ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu
ntucua Ni ca su tso'o tsa ña'a nde

cua, ná tso'o si xa' ña'a ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xi scaa ñati; stu'ba ti cua'ni ma lo'o cua ña'a ca ñati, tso'o la. ²Ná tyiquee' caa tyuu lo ñati ca su ndyu'u ti'i ma, masi ngu' culiya' nu ntsu'u cui' oro sne ya' ngu', cuati tso'o tsa ña'a ste' ngu', masi ngu' ti'i nu ngusu tsa ste' ngu'. ³Ná tso'o si lye tsa cua'ni chi ma loo sca ñati nu nchcu' late' nu tso'o tsa ña'a. Ná tso'o ñacui ma ji'i nu culiya' bi': "Tyucua xi lo yaca xlya tso'o re, cusu", si ñacui ma ji'i sca ngu' ti'i ndi'ya: "Ndacua ti tyu nu'u. Cua'a xi, masi lo yuu ti cua". ⁴Ntsu'u qui'ya ji'i ma li', xqui'ya cha' xa' ña'a ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xi scaa ñati, lo'o jua'a cuxi ti ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i nu xa' ñati bi' li'.

⁵Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, cui'ya ma cuentya ji'i cha' re: Cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'i ñati ti'i cha' taca xñi tso'o ngu' cha' ji'i ycuí' Ni; ta Ni chalyuu tso'o ji'i ngu' bi' li', la cui' chalyuu nu nacui Ni cha' caja ji'i ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji'i ycuí' Ni. Masi ti'i tsa ñati bi' nde chalyuu, pana culiya' ngu' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi. ⁶Ná tso'o ndyu'ni cu'ma, cha' ti'i ti' ma ña'a ma ji'i ngu' ti'i. Xcuane na' sca cha' ji'i ma lacua: ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ti'i ti' ji'i ma? ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ndya'alo'o ji'i ma ca slo ngu' tisiya? ⁷La cui' ngu' bi' laca nu nchcui' tsa cha' cuxi ji'i ycuí' Jesús nu ntsu'u tsa cha' ji'na lo'o.

⁸Tso'o tsa si chañi cha' ndaquiya' ma cha' cusu' nu nscua tya clyo la; ndi'ya nchcui' cha' bi': "Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na,

ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' na jil'i ycuil' ca na", nacui' quityi. ⁹Si xa' ca ña'a ndu'ni ma lo'o xi scaa ñati, cuxi ndu'ni ma li', ntsu'u qui'ya jil'i ma cuentya jil'i ycuil' Ndyosi li'; la cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'. ¹⁰Ñati nu ndaquiya' lcaa cña nu ngulo ycuil' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na, lo'o li' ntsu'u masi sca ti cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' bi', sca ti cuayá' ntsu'u qui'ya jil'i ngu', ñi'ya laca si ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti jil'i lcaa cña nu cua ngulo ycuil' Ni ji'na. ¹¹Ycuil' Ndyosi laca nu cua nacui' tyucuaa lo cha' ndi'ya: "Ná tyu'u cha' jil'i ma lo'o clyo'o xa' ñati", nacui' Ni; lo'o jua'a: "Ná cujuui ma jil'i tya'a ñati ma", nacui' Ni. Si cujuui ma jil'i tya'a ñati ma, ntsu'u qui'ya jil'i ma lacua, masi ná ntsu'u cha' jil'i ma lo'o clyo'o xa' ñati; sca ti cuayá' cua ndya'achui' ma jil'i cha' nu cua nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o na li'. ¹²Cua nda Jesús sca cha' tso'o cha' tyanu ne' cresiya ji'na, cha' xtyucua ji'na cha' taca tyi'i tyiquee na tso'o ti. Nga'a cha' chcui' tso'o na, jua'a ntsu'u cha' cua'ni na cha' tso'o lo'o ndi'i na chalyuu, cha' cua tyalaa ti tsá nu lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati chalyuu. ¹³Lo'o li' si ná ngua'ni tya'na ti' na jil'i tya'a ñati na, ná taca cua'ni tya'na ti' Ni ji'na lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'na; pana ñati nu ngua'ni tya'na ti' jil'i tya'a ñati ni, bi' ñati laca nu tso'o la caca cha' jil'i hora lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i ñati.

Ntsu'u cña tso'o cha' cua'ni na lo'o ngusñi na cha' jil'i ycuil' Ni

¹⁴Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ná taca ñacu' na cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, si ná lo'o

ndu'ni na cha' tso'o nu xtyucua jil'i tya'a ñati na. Sca ti ngusñi tso'o na cha' jil'i Jesús, si cua'ni na cha' tso'o jua'a; li' tyaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'na. ¹⁵Ná tyiquee' ntsu'u ngu' tya'a ndyu'u ti'i ma nu lyiji tsa ste' ngu', nu lyiji tsa na cacu ngu', masi qui'yu, masi cuna'a. ¹⁶Si chcuil' ma lo'o ngu' bi' ndi'ya: "Xtyucua Ni jil'i ma", ñacu' ma jil'i ngu', "cacu' ma ste' ma cha' caca chcatsu ma, cacu tso'o ma tyaja", ñacu' ma jil'i ngu', pana ná nda ma na nu lyiji jil'i ngu' bi' li', zha tso'o nti' ma cha' nchcui' ma lo'o ngu' jua'a? Ná tso'o chcuil' ma jua'a, cha' cua ngujlyaa ti' ma cha' jil'i ycuil' Ndyosi si chcuil' ma jua'a; ¹⁷ná taca ñacu' na jil'i ngu' cha' cua ngusñi na cha' jil'i ycuil' Ndyosi, si ná lo'o cua'ni na cha' tso'o nu xtyucua jil'i tya'a ñati na.

¹⁸Ná tyiquee' ñacu' sca ñati ji'na: "Tso'o tsa ngusñi ma cha' jil'i ycuil' Ndyosi tu'ni. Pana nu na' ni, nti' na' cha' cuayá' tsa cuentya jil'i ycuil' Ndyosi masi cua'ni na' xi cha' tso'o lo'o ñati", ñacu' ngu'. Tso'o lacua. Ndi'ya chcuil' na' lo'o ngu' bi' li': "Cacha' ma 'na lacua cha' cua ngusñi ma cha' jil'i ycuil' Ni, masi ndyu'ni ma cha' tso'o lo'o ñati; pana laja lo'o ndyu'ni tso'o na' lo'o ñati, li' ca cuayá' ti' ma cha' chañi cha' ngusñi na' cha' jil'i ycuil' Ni", ñacu' na' jil'i ngu' bi'. ¹⁹Jlya ti' ma cha' sca ti ycuil' Ndyosi ntsu'u chalyuu. Tso'o tsa, pana cua ña'a ca cui'i xña'a jlya ti' cha' bi'; lo'o jua'a lye tsa nchcua cui'i xña'a bi', cha' ntsi' cui'i jil'i ycuil' Ni. ²⁰Nga'a cha' ca cuayá' ti' ma, cha' ná chañi cha' ngusñi na cha' jil'i ycuil' Ndyosi si ná lo'o cua'ni na cha' tso'o cha' xtyucua na jil'i tya'a ñati

na. ²¹Ndi'ya ngua cha' ngua cuayá' ti' ycuí' Ndyosi cha' ngua tso'o cresiya jil'i Abraham, jyo'o cusu' jil'na: na'a Ni cha' ntaja'a nu cusu' ta jil'i sñi' ycuí' ca, nu Isaac bi', cha' caca yu sca msta. ²²Ntsu'u sca cña nu ngua'ni Abraham lacua. Xqui'ya bi' ngua cuayá' ti' ycuí' Ndyosi cha' cua ngusñi Abraham cha' nu nchcui' Ni lo'o; jlya tsa ti' nu cusu' cha' bi', bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu cña bi'. ²³Bi' laca cha' nu nscua lo quityi cusu' ndi'ya: “Ngusñi Abraham cha' jil'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' ntucúa Ni cha' jil'i Abraham cha' caca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya jil'i”. Tya'a tso'o ycuí' Ndyosi ngua Abraham li', nacui quityi.

²⁴Jua'a ca cuayá' ti' cu'ma lacua, cha' ntaja'a ycuí' Ndyosi tucúa Ni cha' jil'i ñati lo'o ndyu'ni ngu' cha' tso'o, si' xqui'ya cha' nacui ti ngu' cha' jlya ti' ngu' jil'i Ni. ²⁵La cui' jua'a ntucúa Ni cha' jil'i nu cuna'a calle nu ngua naa Rahab; ntucúa Ni cha' nu nchcui' ma' bi', ñi'ya laca si ngua ma' sca ñati tso'o, xqui'ya cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ma' cuentya jil'i ycuí' Ndyosi. Cua nda ma' su nguti'i ngu' nu ndyaa na'a jil'i quichi tyi ma' cuaana ti; li' ngulu'u ma' chaca tyucui jil'i ngu' su tya'a tso'o ti ngu' bi', cha' xna ngu' jil'i ngu' xña'a li'. ²⁶Lo'o jua'a nu na ni, si ñacui na cha' cua ngusñi na cha' jil'i ycuí' Ndyosi, pana ná ndu'ni na cha' tso'o nu xtyucua jil'i tya'a ñati na, li' laca na ñi'ya laca ñati nu ndyaa cresiya jil'i cha' cua ngujuii ngu'.

Cua'a na xi jil'i cha' nu chcui' na

3 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, ná tso'o si tyuu tsa

tya'a ma culu'u ma jil'i tya'a ñati ma; cuayá' xti ti na caca na mstru nu culu'u cha' jil'i ycuí' Ndyosi jil'i ngu' tya'a na. Cua jlo ti' ma cha' lye tsa ndi'i loo ngu' ña'a ngu' jil'na, bi' cha' yala tsa chcui' ngu' jil'na si xñi na cña cha' culu'u na jil'i ngu' tya'a na. ²Chañi laca cha' ntsu'u quiya' laca na ndyu'u tsa tu'ba na lo'o nchcui' na lo'o tya'a ñati na; ná ntsu'u ni sca ñati nu bilya tyu'u tsa tu'ba tsiya' ti, nu lo'o nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Si ntsu'u ñati nu nchca jil'i cua'a jil'i cha' nu nchcui' ycuí' ca ngu', ñati nu tyucui tyiquee tsiya' ti laca ngu' bi'. Ná tyiquee' taca cua'a ngu' bi' jil'i ña'a tsaca ngu', si jua'a; pana tucui tsa laca cha' cua'a na jil'i ycuí' ca na, cha' ná chcui' na cha' cuxi. ³Ndi'ya ndu'ni na lo'o sca cuayu: nsta na chcu'a tyu tu'ba ni', cha' li' taca culo na cña jil'i ni', cha' tsa ni' lo'o na macala su nti' na cha' tsa na. ⁴Xa' ña'a ndu'ni ngu' lo'o nclya' ngu' sca yaca ni'i: nu ñati nu laca loo jil'i yaca ni'i ni, lo'o cala' ngu' sca ya' piti nu ntucua nde siyu' yaca ni'i bi', taca jil'i ngu' tsalo'o ngu' jil'i macala su nti' ngu' cha' tsa ngu' lo'o. Masi tonu tsa yaca ni'i bi', masi lye tsa ndyaca cui'i nu ndyalo'o jil'i, taca jil'i ngu' tsalo'o ngu' jil'i macala su nti' ngu' tsa ngu'. ⁵La cui' jua'a laca lo'o sca cha' nu nchcui' na; masi xca ti cha' laca bi' nti' na, pana quiña'a tsa cha' tlyu nchcui' na ntsu'u quiya'. Tucui tsa laca cha' cua'a na jil'i tu'ba na, cha' ná chcui' na cha' cuxi jua'a. Lo'o jua'a quiña'a tsa cha' cuxi taca cua'ni sca cha' nu chcui' na; ñi'ya laca cha' xti ti quii' nti' cha' chca'a quii' jil'i quixi'

tonu, quiña'a tsa su tyaqui quixi' li'. ⁶Ñi'ya laca sca quii', jua'a laca sca cha' nu chcu' na; xqui'ya bi' taca xana chaca chalyuu nu cuxi tsa ji'na, nu lo'o cua ndyatí nu cha' cuxi bi' ndyaa nde ne' cresiya ji'na. Xana cañi cha' cuxi bi' tyucui ña'a na li'. Xqui'ya sca cha' nu chcu' ti na, ndyaca'a quii' li'; lo'o nu quii' bi' ni, nde ca bilyaa tsiya' ti ndyu'u bi' lijya cañi lcaa su ndi'i na. ⁷Taca ji'i ñati chalyuu cua'ni masu ji'i lcaa lo na'ni tyaala, masi na'ni nu ndya'a quiya' ti, masi na'ni nu ndyacu' cua, masi na'ni nu sube' ne' ni' lo yuu, masi na'ni nu ntsu'u lo tyujo'o; na cua ndyu'ni masu ñati ji'i lcaa lo na'ni bi'. ⁸Pana cha' nu nchcu' na ni, ná caja ñi'ya nu cua'ni masu na ji'i, cha' nga'aa chcu' na cha' cuxi lo'o ñati. Cuxi tsa laca tu'ba na, ná nchca ji'na cua'a na ji'i ycu' ca na. Ñi'ya laca hitya tyaala nu ntsu'u tu'ba cuaña tyaala, jua'a nti' tu'ba na, cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu nchcu' na. ⁹Tucua lo cha' nchcu' na, cha' ndyu'ni tlyu na ji'i ycu' nu Xu'na na, la cui' Ndyosi Sti na; lo'o jua'a nsta na qui'ya ji'i tya'a ñati na, masi ngüiñá ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati chalyuu na cha' laca na ñi'ya ña'a ycu' Ni. ¹⁰La cui' tyuu tu'ba na ndyu'u lcaa cha' nu nchcu' na, masi cha' tso'o nu nchcu' na lo'o ycu' Ndyosi, masi cha' cuxi nu nchcu' na lo'o tya'a ñati na. Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ná tso'o cha' ndyaca jua'a. ¹¹Si'i sca ti tyuu pilya ntyucua hitya tso'o stu'ba ti lo'o ntyucua hitya cñi'. ¹²Jua'a lo'o yaca si'yu ni; ná taca tyu'u ntsati ji'i yaca quixuu, ni ná taca tyu'u quixuu ji'i yaca ja'ba,

cha' ná ca quixa' cha'. Ná caja hitya nu tso'o co'o na ca su ntyucua hitya cñi'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o tsa nchca cuayá' ti' na scaa cha'

¹³Nu lo'o nti' ma cha' tso'o tsa nchca ji'i ma nchcu' ma, cha' tso'o tsa nduna ma scaa cha' nu nda ñati lo'o ma, li' xcui' cha' tso'o ti cua'ni ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu, cha' taca cui'ya xa' la ñati cuentya ji'i ma cha' ñati tso'o laca ma. Ná quiña'a cha' tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu', pana tso'o ti chcu' ma lo'o ngu'. ¹⁴Ná taca ña'a ngu' cha' ñati tso'o laca ma si liye' ti' ma, si chiya'a tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ñati, si xcui' cña ji'i ycu' ca ma ntsu'u tyiquee ma; na ñiilo'o ma ji'i tya'a ma si jua'a ndu'ni ma, hasta ndacu' ma cha' liñi nu cua nda ycu' Ndyosi lijya chalyuu. ¹⁵Si'i nde su ntucua ycu' Ndyosi ndyu'u cha' cuxi nu nchcu' ma, sca cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu laca bi'; sca cha' nu cua nda ycu' nu xña'a laca cha' nu nchcu' ma bi'. ¹⁶Si liye' ti' na ji'i tya'a na, si xcui' cña ji'i ycu' ca na ntsu'u tyiquee na, ná caca stu'ba cha' ji'na lo'o tya'a na li'; lcaa lo cha' cuxi caca cua'ni na li'. ¹⁷Pana lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi cha' chcu' na lo'o ñati, xcui' cha' tso'o laca bi'; ná nguxa' cha' tso'o bi' lo'o cha' cuxi, ná ntsu'u cha' xu'u tya'a na lo'o tya'a ñati na. Cha' tso'o ti laca nu nda Ni cha' chcu' na lo'o ñati, cha' xcui' na tso'o ti cua'ni na lo'o ñati li'. Lo'o jua'a ndu'ni cha' bi', cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i ñati, ña'a cuayá' nu cua'ni na cha' tso'o cha' xtyucua na ji'i ngu'; ndu'ni cha'

sca ti cha' liñi chcuil' na lo'o ñati, si'i cha' cuiñi chcuil' na lo'o ngu'. ¹⁸Tso'o tsa ndyu'ni ñati nu ná ncl yana cha' cusu lo'o tya'a ñati, ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee nchcuil' lo'o tya'a ñati. Tiya' la li' tyu'u tucua quiña'a la cha' tso'o nu cua nti' ycuil' Ndyosi cha' caca nde chalyuu, xquiy'a cha' ncl yacua tso'o ti' ngu' bi'.

**Ná cua'ni tya'a na lo'o ñati
cuxi nu ntsu'u chalyuu**

4 ¿Ni cha' laca lye tsa nxu tya'a ma? ¿Ni cha' laca lya' tsa ti' ma jil' tya'a ñati ma? ¿Ha si'i na ndacui tsa ti' ma jil' scaa na nu ntsu'u jil' tya'a ñati ma? Ná nchca jil' ma cha' ti ti' tyil' tyiquee ma lo'o tya'a ma xquiy'a lca lo cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma jil'. ²Si ntsu'u sca cha' nu tijil' tsa ti' ma jil', lo'o ná ntsu'u chacuayá' cha' caja cha' bi' jil' ma, li' nti' ma cujuil' ma jil' ñati, cha' jua'a taca caja cha' bi' jil' ma, nti' ma. La cui' jua'a si ndacui tsa ti' ma jil' sca na nu ná nchca caja jil' ma, li' nchcuil' ma cha' ti' jil' nu ca jil' na bi', nxu tya'a ma lo'o ngu' bi' li'. Pana ná ndyiji na nu nti' ma caja jil' ma, xquiy'a cha' ná ndijña ma cha' bi' jil' ycuil' Ndyosi su clyo; ³masi ndijña ma sca cha' jil' ycuil' Ndyosi, pana cuxi tsa tyiquee ma, bi' cha' ná ndyiji cha' bi' jil' ma li'. Tsa nde ti cha' ntsu'u tyiquee ma: cua nti' ma cha' caja jil' ma cua ña'a ca cha' nu tyaala' tyiquee ycuil' ca ma, pana ná tso'o cha' ndyu'ni ma jua'a; ⁴cua ngxu'tyanu ma jil' ycuil' Ndyosi, cua ntsu'u cha' jil' ma lo'o sca cha' nu cuxi tsa, si jua'a ndyu'ni ma. ¿Ha ná nchca cuayá' ti' ma cha' tya'a cusu ycuil' Ndyosi laca na, si

xcuil' cha' jil' ycuil' ca ti na ntsu'u tyiquee na? Na nxu tya'a na lo'o ycuil' Ndyosi, si cua'ni tya'a na lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ⁵Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil' ycuil' Ndyosi, lo'o jua'a si'i cha' laja ti nda Ni: “Nu Xtyil' ycuil' Ndyosi nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'na, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'na; pana yala tsa caca chil' ti' Ni jil'na, si lo'o ntsu'u sca cha' cuxi loo”. Jua'a nacui quityi. ⁶Tlyu la tsiya' ti cha' tso'o nu ndu'ni ycuil' Ndyosi lo'o na, cha' xtyucua Ni jil'na. Ndi'ya nscua chaca cha' lo quityi jil' ycuil' Ndyosi: “Ná sca na ta ycuil' Ni jil' ñati nu xcuil' tyijiloo jil' tya'a ñati ngu', nti' ngu'; pana quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni Ni lo'o ñati nu tso'o ti ndil' chalyuu, nu ná ndyu'ni tyucuaa ti' lo'o xa' ñati”, nacui quityi bi'. ⁷Taquiya' ma cha' jil' ycuil' Ndyosi lacua. Xu tya'a ma lo'o nu xña'a, lo'o li' xna nu cuxi bi', tyu'u cly'a bi' su ndil' ma li'. ⁸Tso'o tsa xñi ma cha' jil' ycuil' Ndyosi, lo'o li' tucua Ni cha' jil' ma. Si ntsu'u tsa qui'ya jil' ma, nga'a cha' xtyanu ma leaa cha' cuxi nu ntsu'u cha' jil' ma lo'o; jua'a cua'ni tye ma jil' leaa cha' cuiñi nu ntsu'u ne' cresiya jil' ma. ⁹Ntsu'u cha' ca xñi' ti' ma xquiy'a nu quiña'a tsa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil' ma, bi' cha' ndu'ni cha' xi'ya ma, ndu'ni cha' cunaa ma xquiy'a cha' cuxi bi'. Xi'ya ca ma juani, masi nxtyi' tsa ma nquicha'; ca xñi' tsa ti' ma juani, masi chaa tsa ti' ma nquicha'. ¹⁰Cua'ni ma cha' ca tyuju'u ti' ma nde loo ycuil' Ndyosi jil' qui'ya nu ntsu'u jil' ma, lo'o li' ta Ni sca se' tso'o la su tyil' ma ca su ntucua ycuil' Ni.

Ná chcuí' na cha' ti'í ji'í ngu' tya'a na

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi ma cha' ji'í Cristo, ná chcuí' ma ji'í ngu' tya'a ma. Si chcuí' cuxi na ji'í ngu' tya'a na ni, si sta na qui'ya ji'í ngu' bi', laca cha' nchcuí' cuxi na ji'í lcaa cha' nu nda ycuí' Ndyosi Sti na lo'o ñati tya clyo la; na ndacu' na ji'í cha' bi'. Jua'a ndyu'u cha' si chcuí' na cha' ti'í ji'í ngu' tya'a na. Si ná ndaquiya' na ji'í lcaa cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o na, si chcuí' cuxi na ji'í cha' bi', na ndacu' na ji'í cha' nu cua nda Ni lo'o na; jua'a ndyu'u cha' li'. ¹² Lo'o ycuí' Ndyosi ni, sca ti ycuí' Ni laca nu cua nda cha' bi' lo'o ñati tya clyo; sca ti ycuí' Ni cua'ni cuayá' Ni ji'í lcaa ñati cuentya ji'í cha' bi' nde loo la; sca ti ycuí' Ni taca ji'í Ni cua'ni lyaá Ni ji'í ñati, nu lo'o cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu'; jua'a ycuí' Ndyosi laca nu taca cua'ni tye Ni ji'í ñati tsiya' ti, nu lo'o nti' ti Ni. Ná stu'ba laca ma lo'o ycuí' Ndyosi, bi' cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'í ma cha' cua'ni cuayá' ma ji'í tya'a ñati ma.

Ná chcuí' na quiña'a tsa cha' tonu lo'o tya'a ñati na

¹³ Nga'a cha' chcuí' na' sca cha' lo'o cu'ma, cha' ntsu'u cu'ma nu nchcuí' ma ndi'ya: “La quee, ca bcha la tsaa ya ca quichi tyijyu' bi'”, nacui ma. “Ca bi' tyanu ya tyucui sca yija, cha' quiña'a tsa ngana cua'ni ya ca bi'”, nacui ma. ¹⁴ Pana ná sca cha' jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya ña'a chalyuu nu caja ji'í ma quee bcha la. Chalyuu su ndi' na juani, ñi'ya laca sca cuichi coo, jua'a laca bi'; tsiya' ca ndyu'u tucua

cuichi coo, lo'o jua'a yala ti ncliji yu'u bi'. ¹⁵ Tso'o la si ndi'ya ti cha' ta ma lo'o ñati: “Nde ti tyi'í ya”, ñacui ma, “nde cña cua'ni ya; masi cña bi' cua'ni ya, sca ti si ta ycuí' Ndyosi chacuayá' cua'ni ya jua'a”, ñacui ma. ¹⁶ Pana si'í jua'a nchcuí' ma juani, cha' tyixi tsa ndyu'ni ma lo'o tya'a ñati ma; lye tsa nchcuí' tyucuaa ti' ma lo'o ngu' tya'a ma. Lcaa quiya' lo'o nchcuí' ma jua'a, cha' cuxi laca bi'. ¹⁷ Lo'o li' ntsu'u qui'ya ji'í ma, cha' ná ntaja'a ma cua'ni ma sca cña tso'o nu ngulo ycuí' Ni ji'í ma cha' cua'ni ma.

Sca cha' nu nchcuí' yu lo'o ngu' culiya'

5 Juani ni, cua'a jyaca ma xi 'na laja lo'o ta na' sca cha' lo'o cu'ma, nu laca ma ngu' culiya'. Tso'o la si xi'ya ma juani, cunaa ma li' xqui'ya cha' ti'í nu cua lijya cha' tyacua ji'í ma, ² cha' cua nguliji yu'u cha' culiya' ji'í ma jua'a ti. Cua ngunu'u lyiji lcaa late' tso'o ji'í ma, cha' cua ndyacu cuixu' ji'í. ³ Lo'o jua'a cua ntyucua cuayaa' chu' lcaa chcu'a oro ji'í ma, lcaa chcu'a plata ji'í ma. Nu lo'o ña'a ngu' ñi'ya ndyaca ji'í yu'ba bi' ji'í ma, li' ca cuayá' ti' ngu' cha' ñi'ya lo'o ngunu'u chcu'a oro chcu'a plata nu ntsu'u ji'í ma, jua'a cua ndye cha' ji'í lcaa ma; ñi'ya laca si ndyaqui lyiji ma lo' quui', cua ndye cha' ji'í ma li'. Quiña'a tsa cha' tso'o cua nguxco'o ma nquicha', cha' cua'nijo'o ji'í ma nde chalyuu, pana cua ngulala ti tye lcaa cha' nde lo' yuu chalyuu. ⁴ Lo'o jua'a ná nda ma xcaya' msu nu ndyaa ne' xña ji'í ma, bi' cha' juani cua'a jyaca ma

xi ji' cha' nu nxlyú msu bi' hichu' mā; ca su ntucua ycu' Ndyosi nu laca Xu'na lcaa chalyuu, ca bi' ndañi nchcui' nu ngu' nu ngua'ni clacua ji' mā. ⁵Xcui' tso'o tsa laca su ndi' mā chalyuu; pana bata chcu' laca cu'mā, cha' xcui' ncl yana mā lcaa ña'a cha' tso'o nu caca tyaala' tyiquee mā. Lo'o nu juani cua ngulala ti tyalaa tsā cha' cajaa mā, cha' li' cua'ni cuayá' ycu' Ni ji' mā. ⁶Laja lo'o tya ndi' mā nde chalyuu nsta mā qui'ya ji' ngu' ti' nu ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni bi'; ndyujui mā ji' ngu' bi', masi ná nchca ji' ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' ji' ycu' ca ngu'.

Talo na tyiquee' cha' xacui' ycu' Ni sca cha' ji'na nu ngu'ñña na ji'ni

⁷Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'ni Jesús, talo mā tyiquee' cha' ntajatya mā ji'ni ycu' nu Xu'na na, ni jacua' caā Ni chaca quiya' nde chalyuu. Ñati nu cua ndyataa xtya ji'ni ni, ndalo tsa tyiquee ngu' ntajatya ngu' ni jacua' tyu'u si'yu nu ndulo tsa cha' caja ji'ni ngu'; ndu ti' ngu' bi' cha' ca'ya tyo, masi tyo nu ca'ya yala la, masi tyo nu ca'ya tiya' la. ⁸Lo'o jua'a cu'mā ni, nga'a cha' talo mā tyiquee'; cua'ni nguula ti' tyiquee mā, cha' ná tya'achu' mā ji'ni ycu' Ndyosi, cha' cua ngulala ti caā ycu' nu Xu'na na chaca quiya' nde chalyuu. ⁹Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'ni ycu' Ni, ná chcu' mā cha' ti' ji'ni ngu' tya'a mā, cha' ná sta Ni qui'ya ji'ni mā li'. Cua ngulala ti tyalaa ycu' nu Bese nu laca loo ca su ndi' na. ¹⁰Cu'mā ngu' tya'a na, tyi'u ti' mā ñi'ya ngua ji'ni jyo'o cusu' ji'ni mā nu ngua tu'ba ji'ni ycu'

Ndyosi cua sa'ni la; tyiquee' tsa ndalo ñati bi', masi lye tsa nchcub'e' ycu' ngu'. ¹¹Nacu' na cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee jyo'o bi', cha' cua ndalo tsa tyiquee ngu' lo'o nguxcub'e' ñati ji'ni ngu' tyempo bi'. Cua ndyuna mā ñi'ya ngua cha' tyiquee' tsa ndalo jyo'o Job, nu lo'o quiña'a tsa cha' cuxi ngua ji'ni yu. Lo'o li' su cua ndye cha', xa' ndya Ni lcaa cha' tso'o ji'ni yu chaca quiya'. La cui' jua'a, xcui' na tya'na ti' Ni ji'na, xcui' tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

¹²Nde laca sca cña nu ná nga'a cha' cua'ni na tsiya' ti, cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'ni ycu' Ndyosi: Ná cua'ni mā jura laja ti lo'o xtañi ycu' Ni lo'o cua quiñi ti sca cha' ji'ni mā lo'o xa' ñati; ná ñacu' mā: “Chacuayá' ji'ni ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua”, ni ná ñacu' mā: “Chacuayá' ji'ni ndyosi nde lo yuu”. Ná culotu mā ni sca xtañi Ni tsiya' ti, cha' caja ñi'ya nu tyanu tachaa cha' ji'ni mā lo'o ñati. Tsa bi' ti cha' ñacu' mā ji'ni ñati: “Cua'ni na”, ñacu' mā, si taca cua'ni mā ji'ni; lo'o jua'a “Ná cua'ni na”, ñacu' mā, si ná nchca cua'ni mā ji'ni. Ná caja ñi'ya sta Ni qui'ya ji'ni mā li'.

¹³Nu lo'o lye tsa nchcub'e' scaa mā, xqui'ya cha' ngusñi mā cha' ji'ni Jesús, tso'o si chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi la cui' hora bi'. Lo'o jua'a si ntsu'u scaa mā nu chaa tsa ti' mā, tso'o tsa si cula tu'ba mā sca jii' ji'ni ycu' Ndyosi li'. ¹⁴Lo'o ntsiya sca ngu' tya'a mā nu quicha, li' tso'o cuane mā ji'ni ngu' cusu' tya'a ngusñi mā cha' ji'ni ycu' Ni, cha' caā ngu' cua'ni ngu' jo'o ji'ni nu quicha bi'. Lo'o li' jña ngu' bi' cha' clyu

ti' jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' cua'ni Ni cha' tyaca tso'o nu quicha bi'; cuati salú ngu' setye nu ntsu'u taná lo hichu' yu quicha bi' chacuayá' jil'i ycu'i' nu Xu'na na. ¹⁵Tyaca tso'o nu ñati quicha bi' li', xqui'ya cha' jlya ti' mā cha' nu cua nchcui' mā lo'o ycu'i' Ndyosi; tya ta Ni chalyuu jil'i nu quicha bi' chaca quiya', lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyu ti' jil'i yu jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i yu. ¹⁶Bi' cha' lacua, ñii mā jil'i ngu' tya'a mā si ntsu'u qui'ya jil'i mā, cuati jña mā cha' clyu ti' jil'i ngu' tya'a mā lo'o ycu'i' Ndyosi, cha' ca tso'o tyucui' ña'a mā chaca quiya'. Quiña'a tsa cña caca jil'i sca ñati nu lubii cresiya jil'i cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi, nu lo'o jña yu sca cha' jil'i Ni. ¹⁷Ñati chalyuu ti ngua jyo'o Elías; ñi'ya laca na ñati chalyuu, la cui' jua'a ngua yu ñati. Pana ngua sca quiya' nu tya'na tsa nchcui' yu lo'o ycu'i'

Ndyosi cha' ná ca'ya tyo chalyuu bi'; lo'o li' chu' sna yija cla'be ná ngua'ya tyo tsiya' ti. ¹⁸Ña'a cuayá' nu nchcui' yu lo'o Ni chaca quiya', li' xa' ngua'ya tyo tso'o ti; lo'o li' ngua tso'o lcaa na cuiñii jil'i ngu'.

¹⁹Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, nu lo'o ntsu'u sca ngu' tya'a mā nu cua tya'achu' ti jil'i cha' tso'o jil'i Jesús bi', tso'o tsa caca cha' si caca jil'i scaa mā chcui' tso'o mā lo'o yu, cha' xñi yu cha' jil'i ycu'i' Ndyosi chaca quiya'. ²⁰Si ntsu'u cu'mā nu caca jil'i mā cua'a mā jil'i tya'a ñati mā cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' culu'u mā cha' jil'i ycu'i' Ndyosi jil'i ngu' bi' chaca quiya', tso'o tsa cña cua'ni mā li'; taca cua'ni lyaá mā jil'i ngu' bi' li', cha' ná chcuna' chalyuu jil'i ngu'. Lo'o jua'a caja ñi'ya nu cui'ya ycu'i' Ndyosi cha' clyu ti' jil'i ngu' jil'i lcaa qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' bi'.

Quityi nu nguscua San Pedro ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i tyijyu'

1 Pedro laca na' nu nscua na' quityi re cha' caa slo lcaa cu'ma nu ngusni ma cha' ji'i Jesús, cu'ma ngu' nu ndi'i tyijyu'. Ntsu'u cu'ma nu ndyalaa ma nde loyuu su cuentya Ponto; xi xa' la tya'a cu'ma ndyalaa ma nde loyuu su cuentya Galacia, jua'a loyuu su cuentya Capadocia, jua'a loyuu su cuentya Asia, jua'a loyuu su cuentya Bitinia cua lye tsa ngañi ma. Cña nu nda ycu'i Jesucristo 'na, bi' laca cha' tsa'a na' hcui' na' cha' ji'i Ni lo'o xa' la ñati. ²Tya clyo la cua jlo ti' ycu'i Ndyosi Sti na lcaa ña'a cha' nu caca nde loo la, bi' cha' ngusubi ycu'i Ni ji'i ma. Lo'o juani ndyu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi cña cha' tyanu lubii cresiya ji'i ma, cha' taquiya' ma ji'i ycu'i Jesucristo; na cua ngujuii yu lo crusi xqui'ya cu'ma, ndyalú tañi yu cha' caja ñi'ya caca lubii cresiya ji'i ma. Lo'o juani nti' na' cha' ña'a ti tya cua'ni ycu'i Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, cha' jua'a ti ti tyi'i tyiquee ma lcaa hora.

Ndu ti' na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na

³Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi, la cui' bi' laca nu ndu'ni tlyu

Jesucristo nu Xu'na na ji'i, la cui' Sti Jesucristo nu Xu'na na laca bi'. Tya'na tsa ti' ycu'i Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' ngua'ni cucui Ni cresiya ji'na; ntsu'u chalyuu cucui ji'na juani, xqui'ya cha' ndyu'ú ycu'i Jesucristo chaca quiya' nu lo'o ngujuii yu. Lo'o nu juani cua ndu ti' na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na, ⁴xqui'ya cha' cua ngua'ni lyaá Jesús ji'na. Ná ntsu'u ni sca cha', ni sca ñati nu taca cua'ni ñu'u ji'i cha' nu cua ngujuii ji'na; ni sca na tsiya' ti, ná ca cua'ni tye na bi' ji'i cha' tso'o nu tyacua ji'na ca slo ycu'i Ndyosi lo'o cua tye ti cha', ná ntsu'u na nu taca cua'ni cuxi ji'i cha' bi'. ⁵Cua ngusni ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' ndu Ni cua ji'i ma juani cha' ña'asi Ni ji'i ma. Ná ntsu'u ni sca na nu nguula la juersa ji'i, nu taca ji'i tyijjloo ji'i ycu'i Ndyosi; cua'a Ni ji'i ma ji'i nu cuxi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ma lo'o tye chalyuu re, cha' cua ndyaa Ni ngua'ni cho'o Ni su tyi'i ma ca slo ycu'i Ndyosi.

⁶Bi' cha' caca chaa ti' ma juani, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma, masi ntsu'u quiya' xñi'i ti' ma xqui'ya lcaa lo cha' ti' nu ndyacua

ji'li mā; pana xti ti tyempo nu ca xñi'li ti' mā. ⁷Ndyacua cha' ti'li ji'li mā jua'a, cha' taca cua'ni cuayá' Ni ji'li mā, si chañi cha' ngusñi mā cha' ji'li ycu' Ni. Jlo ti' mā cha' quiña'a tsa nga'a chcuā oro; pana hora ti ndu'ni cuayá' ngu' ji'li oro bi' lo'o quii' cha' tyalá bi', cha' ña'a ngu' si chañi cha' xcu' oro laca bi'. Nde loo la quiñu'u chcuā oro, tye cha' ji'li, masi quiña'a tsa cña ngua'ni ngu' cha' tyubii oro bi' tya clyo; pana nu cha' ji'li Jesús nu cua ngusñi mā ni, ndulo tsa cha' bi' cuentya ji'li ycu' Ndyosi. Masi quiña'a tsa chcuā oro caja ji'na, ná stu'ba tsiya' ti cha' ji'li bi' lo'o ycu' Jesús. Lo'o ndye ndalo mā ji'li lcaa cha' ti'li nu ndyacua ji'li mā xqui'ya cha' ngusñi mā cha' ji'li Ni, li' tso'o tsa cha' nu caja ji'li mā lo'o tyu'u tucua ycu' Jesucristo caa chaca quiya'; ta Ni sca su tso'o cha' tyi'li mā slo ycu' Ni laja xee nu ndubi tsa ca su ntucua ycu' Ni.

⁸Ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā ji'li Jesús, masi bilya ña'a mā ji'li Ni; hasta juani tya lyiji ña'a mā ji'li, pana jlya ti' mā cha' lu'ú Ni. Chañi cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā juani xqui'ya Jesús, ni ná tye chca cha' chcu' mā lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee mā cuentya ji'li ycu' Jesús lo'o xa' ñati. ⁹Cua ngusñi mā cha' ji'li Ni, bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' chañi laca cha' cua'ni lyaá Ni ji'li mā lo'o cua ndye chalyuu.

¹⁰Nu jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'li ycu' Ndyosi sa'ni la ni, nchcu' tsa jyo'o cusu' bi' ji'li cha' tso'o nu cua'ni ycu' Ndyosi nde loo la, cha' cua'ni lyaá Ni ji'li ñati tya'a ndi'li na chalyuu; xcu' cuentya ji'li ycu' Ndyosi nchcu' ngu' cha' bi', pana

ná ngua cuayá' tso'o ti' ycu' ca ngu' bi' ñi'ya nu cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca nde loo la, ni jacua' cua'ni Ni cha' bi'. ¹¹Xtyi'li ycu' Cristo ngulu'u lcaa cha' ji'li ngu' bi', ñi'ya nu caca ji'li ycu' Cristo nde loo la, ñi'ya nu chcube' yu nde loyuu chalyuu, ñi'ya nu tlyu tsa cha' tso'o nu caca ji'li yu lo'o tyaa yu ca slo ycu' Ndyosi chaca quiya'. Lo'o li' ngulana tsa nu ngu' jyo'o bi', cha' quije cha' ji'li ngu' tilaca caca nu Cristo bi', ni tsa tyu'u tucua yu nde chalyuu. ¹²Pana ná nquije cha' bi' ji'li ngu' bi' li'; sca ti cha' nchcu' ycu' Ni lo'o ngu' bi', cha' si'li ycu' ngu' bi' laca nu ca cuayá' tso'o ti' ñi'ya caca cha' bi' tyempo nde loo la. Pana cu'ma ni, nu lijya chalyuu nde loo la ji'li ngu' jyo'o bi', nchca cuayá' ti' mā juani, xqui'ya cha' cua ndyuna mā lcaa cha' tlyu nu ngua'ni Jesucristo. Cua ndacha' liñi ya cha' bi' ji'li mā; chacuayá' ji'li Xtyi'li ycu' Ndyosi ngulu'u ya cha' bi' ji'li mā, cha' cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'li ycu' Ni lijya lo ya nde chalyuu. Lo'o jua'a lcaa xca ji'li ycu' Ni nu ndi'li slo Ni, lcaa ngu' bi' nti' tsa ngu' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' nu ngua ji'li Cristo lo'o ñaa yu nde chalyuu.

**Nti' ycu' Ndyosi cha' caca
lubii cresiya ji'na lcaa tsa lo'o
tya ndi'li na chalyuu**

¹³Bi' cha' culacua xi ti' mā, tii ti' mā tyi'li mā chalyuu, cha' lcaa tsa jatya mā ji'li cha' tso'o nu cua tlyu xi, nu cua'ni Ni lo'o mā lo'o cua'ni lyaá lyiji Ni ji'li mā; jua'a caca nu lo'o tyu'u tucua Jesucristo chaca quiya'. ¹⁴Taquiya' tso'o mā ji'li cha' nu nchcu' ycu' Ndyosi cha' caca mā

sñi' Ni nu tso'o tsa ndu'ni; nga'aa cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ma ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la, nu lo'o bilya ca cuayá' ti' ma cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi. ¹⁵Xcui' na lubii tsiya' ti laca ycu'i Ndyosi, xcui' liñi tsa cha' nu ndu'ni Ni, lo'o jua'a laca Ni nu Xu'na na juani. Bi' cha' nti' Ni cha' xcui' lubii tsa caca cresiya ji'i ma, xcui' cha' liñi cua'ni ma. ¹⁶Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi: “Cua'ni ma cha' caca lubii cresiya ji'i ma lcaa hora, cha' xcui' lubii tsa laca na' tsiya' ti”, nacui ycu'i Ndyosi.

¹⁷Xcui' liñi ti ndu'ni cuayá' Ni ji'i ñati, ñi'ya laca cha' tso'o nu ngua'ni scaa ngu', ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni scaa ngu' laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu. Bi' cha' ntsu'u cha' cutsii ma xi lo'o chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi ndi'ya: “Sti ya”, ñacui ma ji'i Ni. Ntsu'u cha' taquiya' ma ji'i ycu'i Ndyosi Sti na lcaa tsá lo'o tyi'i ma chalyuu, cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ma cuentya ji'i Ni. ¹⁸Cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' cube ti' ma ji'i lcaa cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' ji'na cha' cua'ni na. Nda jyo'o cusu' bi' cha' bi' lo'o na, masi jlo ti' ngu' bi' cha' ná caja ñi'ya nu clyaá na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o cha' bi'. Pana cua nda ycu'i Ndyosi caya' cha' tyu'ú na su lubii juani; si'i cñi plata laca cha' bi', ni si'i cñi oro laca nu nda Ni, cha' si cñi laca bi' ni, quiñu'u bi' masi chalyuu juani ti. ¹⁹Nu lo'o ngujuii Cristo lo crusi lo'o ndyalú tañi ycu'i, li' nda Ni caya' loo qui'ya nu ntsu'u ji'na, cha' ngua Cristo ñi'ya nti' sca msta lu'ú nu xcui' na

tso'o, nu xcui' na lubii; lo'o nu tañi ycu'i Cristo bi' ni, bi' laca caya' nu ngua'ni lyaá ji'na.

²⁰Tya clyo lo'o bilya cuiñá Ni chalyuu, cua jlo ti' ycu'i Ndyosi cha' ntsu'u cha' cua'ni Cristo cña tonu bi'; pana ngujuatya ycu'i Ni ni jacua' nu tyalaa tyempo bi'. Li' ñaa Cristo, ngua'ni yu cña bi' cuentya ji'na, cha' tyacua cha' tso'o bi' ji'na. ²¹Xqui'ya Cristo, bi' cha' jlya ti' ma ji'i ycu'i Ndyosi, cha' cua ngua'ni ycu'i Ni cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu. Lo'o li' nda ycu'i Ndyosi sca su tso'o su tyi'i Cristo, ca su tlyu su ntucua ycu'i Ni. Ngua'ni Cristo cña tonu bi', cha' taca xñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o li' taca tyu ti' ma cha' caca lcaa ña'a cha' nu nacui Ni cha' caca.

²²Xqui'ya cha' nxyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i ma, na cua ndaquiya' ma ji'i cha' liñi nu nda ycu'i Ndyosi lo'o na, bi' cha' ngua lubii cresiya ji'i ma; juani taca caca tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. Pana tyucui tyiquee ma ntsu'u cha' caca tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, si'i ñi'ya ndu'ni ngu' nu ntsu'u tucua cha' tyiquee ngu' cua'ni cu'ma. ²³Laca ma ñi'ya si cua ngula ma chaca quiya', pana si'i ñi'ya nu ngula ti ma ji'i xtya'a ma; cua ngua cucui cresiya ji'i ma xqui'ya cha' nduna ma cha' nu nechui' ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca, ycu'i Ndyosi nu ná nscua cha' cajaa Ni tsiya' ti. ²⁴Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi: Ñi'ya laca quixi', jua'a laca ñati chalyuu.

Lcaa na nu tso'o ña'a nu ntsu'u ji'i ñati laca ñi'ya nti' sca queé nu ndyu'ú ne' quixi' ti;

ndyanaa quixi' bi', li' ndye queé
bi', ngüitiyi tsiya' ti.

Lo'o jua'a laca lo'o ñati lo'o leaa
cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu'
nde chalyuu,

tye cha' tso'o bi' ji'i ngu' stu'ba
ti lo'o ycui' ngu'.

²⁵ Pana scaa cha' nu nchcui' ycui'
Ndyosi ni, tyanu cha' bi';
ná quiñu'u cha' bi' tsiya' ti.

Jua'a nacui' quityi bi'. Lo'o jua'a
nu cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi nu
ngulu'u ya ji'i ma, la cui' cha' bi'
laca nu ná quiñu'u tsiya' ti.

2 Lo'o cu'ma ni, nga'a cha' xtyanu
ma ji'i leaa cha' cuxi nu ntsu'u
tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati
ma: nga'aa cñilo'o ma ji'i tya'a ma,
nga'aa si'i tucua cha' tyu'u tyiquee
ma, nga'aa tyacui ti' ma ji'i sca na nu
ntsu'u ji'i tya'a ñati ma, nga'aa chcui'
ma cuentyu ji'i tya'a ñati ma. ² Ñi'ya
laca sca cubi' cuañi' nu ngula ca
ti, jua'a laca cu'ma cuentya ji'i ycui'
Ndyosi, cha' tsubi' ti ngusñi ma cha'
ji'i ycui' Ni. Lu'ba ti ntyi' cubi' cuañi'
cha' ntyute' tsa; si ná cati' lu'ba ti, ná
caluu cubi' tsiya' ti. Lo'o jua'a cu'ma
ni, tso'o la si cua'ni cña ti' ma cha' ca
tsa'a la ma cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha'
ñi'ya nti' styi', jua'a laca cha' ji'i ycui'
Ndyosi cuentya ji'i ma. Cua'ni bi' cha'
caca nguula la ti' tyiquee ma cuentya
ji'i ycui' Ndyosi, cha' taca clyaá ma
ji'i cha' cuxi. ³ Cua ndyo'o cuayá' ma
xi styi' bi', bi' cha' ngua cuayá' ti' ma
cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Xu'na
na ña'a Ni ji'na.

**Laca Cristo ñi'ya nti' sca
quee nu ntucua quiya' ni'i**

⁴ Ycui' Cristo nu Xu'na na ni, ñi'ya
nti' sca quee nu ntucua quiya' ni'i,

jua'a laca yu, masi na lu'ú ycui'.
Nacui' ñati chalyuu nu nti' cuiñá
ni'i cha' ná tso'o quee bi'; ná ca
cua'ni ngu' cña tso'o lo'o bi', nacui'
ngu'. Pana la cui' Jesús laca nu
cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i cha'
caca cña ji'i Ni, cha' tyucua yu ca
su ntucua quiya' cha', leaa cha' nu
ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi.

Bi' cha' nga'a cha' tyati tso'o
tyiquee ma cha' ji'i Cristo bi', ⁵ cha'
lo'o cu'ma caca ma ñi'ya si laca
ma tyuu cha' tya' sca ni'i ji'i ycui'
Ndyosi, masi ña'a lu'ú ti ma. Li' xñi
ycui' Ni tyuu bi', cha' cuiñá Ni sca
ni'i nu tacati tsa cuentya ji'i ycui'
Ni. Chaca cha' ni, ñi'ya nti' sti jo'ó
nu lubii cresiya ji'i tsiya' ti, jua'a
caca leaa cu'ma, cha' taca ji'i ma
sta ma msta slo ycui' Ndyosi juani
xqui'ya Jesucristo; nu msta bi' laca
ycui' ca ma, si chañi cha' tyucui
tyiquee ma nti' ma taquiya' ma ji'i
cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi. ⁶ Ndi'ya
nscua cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi:

Ña'a ma yi'a. Cua ngusubi na'
ji'i sca ñati nu ndulo tsa cha'
ji'i, ñi'ya nti' sca quee tonu nu
quiña'a tsa nga'a, nacui' ycui'
Ndyosi.

Sta na' ji'i ñati bi' cha' caca
quee nu nscua quiya' ni'i 'na
nde quichi Sión.

Lcaa ngu' nu xñi cha' nu nchcui'
nu ñati bi', caca tso'o tyiquee
ngu' li';

cha' liñi tsiya' ti laca cha' nu
nchcui' ñati bi'.

Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'.

⁷ Lo'o cu'ma ni, ndulo tsa cha' ji'i
quee bi' cuentya ji'i ma, cu'ma nu
ngusñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi;
pana cuxi tsa cha' caca ji'i ñati nu

ná jlya ti' ji'i ycuí' Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cha' ji'i quee bi':

Cua ngxucuaa cuityi ni'i quee tonu bi' clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' ngua ti' ngu';
pana juani cua ngujui cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ycuí' Ndyosi.

⁸Ndi'ya nscua chaca cha' nu nchcui' ji'i quee bi' chaca se'i lo quityi:

Tyeje sna quiya' ngu' chu' quee bi', clyú ngu' tyucuii su lijya ngu' lo'o tyucua quee bi' quiya' ngu'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'; na nclyú ngu' tyucuii cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi. Ngua'ni ycuí' Ndyosi jua'a cha' ná taca tya'a ngu' tyucuii ji'i Ni si ná xñi ngu' cha' ji'i ycuí' Ni.

**Ñati nu ntsu'u cha' ji'i
lo'o ycuí' Ndyosi**

⁹Pana cu'ma ni, cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'i cu'ma cha' caca ma ña'a tsaca taju ñati nu ndyu'ni tlyu ji'i ycuí' Ni. Laca ma ñi'ya laca sca latya sti jo'ó nu cuentya ji'i ycuí' Ndyosi nu laca loo tsiya' ti; ñi'ya tsaca taju ñati lubii laca ma cha' cua'ni tlyu ma ji'i ycuí' Ndyosi lcaa tsá. Ndu'ni Ni lo'o ma: "Ñati 'na laca ma", nacui Ni. Bi' cha' nti' tsa Ni cha' chcuí' ma lo'o lcaa ñati lcaa ña'a cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o ma; cua ngulo Ni ji'i ma ji'i chalyuu cuxi su talya tsa ña'a, cha' tya'a ma ca su ndubi tsa xee ji'i ycuí' Ni. ¹⁰Nu juani laca ma ñati ji'i ycuí' Ndyosi, masi nu ngua tya tsubi' la ná ntsu'u cha' ji'i

ma lo'o ycuí' Ndyosi tsiya' ti. Lo'o jua'a cua nchca cuayá' ti' ma juani cha' ndyu'ni tya'na tsa ti' Ni ji'i ma, masi tya tsubi' la ná nchca cuayá' ti' ma cha' ji'i ycuí' Ndyosi tsiya' ti.

**Ndi' na chalyuu cha' cua'ni
na cua ña'a ca cña ñi'ya nu nti'
ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na**

¹¹Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, cua nscua cha' tyi'i na ca slo ycuí' Ni tyempo ca nde loo la, bi' cha' nga'a cha' tyi'i na chalyuu juani ñi'ya si laca na ngu' tyijyu' nu ná ntsu'u tyi ngu'. Lye tsa chcuí' na' lo'o ma juani cha' nga'aa cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndijña tyiquee ma cha' cua'ni ma; nga'aa taquiya' ma ji'i cha' cuxi bi', cha' jua'a nga'aa caca ji'i nu cha' cuxi bi' cua'ni ñu'u ji'i ma. ¹²Xcuí' cha' liñi cua'ni ma lacua; xcuí' cha' tso'o cua'ni ma, xqui'ya nu ñati nu ná jlya ti' ji'i ycuí' Ndyosi tsiya' ti, cha' lo'o ngu' bi' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' ñati tso'o laca ma. Nu juani nti' ngu' bi' cha' cuxi tsa ñati laca ma, bi' cha' tso'o la si cua'ni ma xcuí' cha' tso'o ti cha' ña'a ñati bi' ji'i ma; li' ta ngu' bi' cuentya cha' chañi cha' ñati tso'o laca ma. Lo'o ñati bi' cua'ni tlyu ji'i ycuí' Ndyosi tsá nu cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati li'.

¹³Xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na tucuá ma cha' ji'i lcaa ngu' nu laca loo, masi rey nu laca loo tsiya' ti ji'i nasiyu re, ¹⁴masi ngu' gobernador nu laca cña cuentya ji'i rey bi'. Ngu' nu laca gobernador ni, nchcube' ngu' ji'i ñati nu ndyu'ni cha' cuxi, lo'o jua'a ndu'ni chi' ngu' loo cua ña'a ca ñati nu ndyu'ni cña tso'o. ¹⁵Pana nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni

ma xcuil' cña tso'o, nga'aa caca chcuil' ngu' cha' cuxi jil'i ma li'; masi nu ngu' nu ná nti' ca cuayá' ti', masi nu ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti, ni sca quiya' ná ntsu'u cha' sta ngu' bi' quiya' jil'i ma li'. ¹⁶Ñati nu ndi'i tso'o ti laca ma juani, pana ná tso'o si ná taquiya' ma jil'i ngu' nu laca loo lo yuu chalyuu; msu jil'i ycuil' Ndyosi laca ma juani, bi' cha' tso'o la si cua'ni ma cña nu cuentya jil'i ycuil' Ni lacua, cha' ña'a xa' ñati cha' ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Ni. ¹⁷Tso'o si tucua' ma cha' nu nchcuil' lcaa ñati. Lo'o jua'a cua'ni ma cha' tso'o ti caca tyiquee ma ña'a ma jil'i lcaa ñati jil'i Cristo, cha' tya'a ma laca ngu' bi'. Ndu'ni cha' cutsii ma xi jil'i ycuil' Ndyosi, lo'o jua'a ndu'ni cha' cua'ni chi ma loo rey nu laca loo tsiya' ti chalyuu.

**Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni
ngu' msu lo'o xu'na ngu'**

¹⁸Cu'ma nu laca ma msu jil'i ñati ni, taquiya' tso'o ma cña jil'i xu'na ma, masi ndube ti' xu'na ma jil'i ma xqui'ya cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i ma, masi xña'a tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i ma. ¹⁹Tso'o tsa ndyu'ni sca msu nu laca ñati jil'i ycuil' Ndyosi, nu lo'o ndalo tyiquee msu bi' jil'i xu'na yu, masi xña'a tsa xu'na yu, masi cha' laja ti xcube' xu'na yu jil'i yu. ²⁰Si quiji'i xu'na msu jil'i sca msu jil'i xqui'ya cha' ngua'ni msu bi' sca cha' cuxi, ná sca cha' laca li'; nga'a cha' chcube' msu bi'. Pana cuentya jil'i ycuil' Ndyosi, tso'o tsa ndu'ni sca msu si talo tyiquee msu bi' lo'o xcube' xu'na yu jil'i yu laja ti, nu lo'o tso'o tsa ndaquiya' msu bi' jil'i cña

jil'i xu'na yu. ²¹Tya lo'o ngusubi Ni jil'i ma, tya li' jlo ti' Ni cha' jua'a xcube' ngu' jil'i ma, cha' la cui' jua'a nguxcube' ngu' jil'i ycuil' Cristo tya clyo la cuentya jil'i cu'ma. Jua'a ngua cha' ngulu'u Cristo jil'i ma ñi'ya caca talo tyiquee ma lo'o xcube' ngu' jil'i ma. ²²Ná ntsu'u ni sca quiya' jil'i nu Cristo bi', ni sca cha' cui'ni ná nchcuil' yu; ²³masi nchcuil' ngu' cha' suba' lo'o yu, ni sca cha' tyaala ná nguxacu' yu jil'i ngu'; nguxcube' tsa ngu' jil'i yu, pana ná ngua ñasi' yu jil'i ngu' li'. Sca ti lo'o ycuil' Ndyosi Sti yu nchcuil' yu jil'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' lo'o, cha' sca ti ycuil' Ni laca nu xcuil' li'ni ndu'ni cuaya' jil'i ñati. ²⁴Ycuil' Cristo laca nu sca ti quiya' ngujui' ca'a ngu' jil'i lo crusi cha' taca cuityi Ni quiya' nu ntsu'u jil'i lcaa na, cha' clyaa na jil'i quiya' nu ntsu'u ji'na; bi' cha' cuentya jil'i Cristo taca tyi'i na chalyuu juani, cha' jua'a tyaja'a na cua'ni na xcuil' cha' tso'o nu nti' ycuil' nu Xu'na na cha' cua'ni na. Xqui'ya cha' nchcube' ycuil' Cristo, bi' cha' ngua ti cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee na, ñi'ya nti' lo'o ngua ti cha' quicha na lo'o ndyaca tso'o na. ²⁵Lo'o juani nga'aa ndya'a yu'u ti ma, ñi'ya ndya'a yu'u xlya'; na cua nguxtyuu ma ñaa ma ca su nga'a ycuil' nu Xu'na ma nu ña'asii jil'i cresiya jil'i ma.

Ñi'ya ntsu'u cha' tyi'i ñati lo'o clyo'o

3 Lo'o jua'a cu'ma ngu' cuna'a ni, ntsu'u cha' taquiya' ma jil'i cha' nu nchcuil' clyo'o ma, cha' nu qui'yu laca loo jil'i nu cuna'a, masi tya lyiji taquiya' nu qui'yu bi' jil'i ycuil' Ni. Pana lo'o ña'a nu ngu' qui'yu

clyo'o mā lcaa cha' tso'o nu ndu'ni mā, li' xñi ngu' cha' jil'i ycu'i' Ni, masi bilya chcu'i' mā lo'o ngu' jil'i cha' bi'; ²lo'o ña'a clyo'o mā cha' nduna mā cha' nu nchcu'i' ycu'i' ngu' lo'o mā, cha' lubii cresiya jil'i mā, ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' jil'i cha' liñi jil'i ycu'i' Ndyosi li'. ³Lcaa cu'ma ngu' cuna'a ni, tso'o si ña'asiñ mā jil'i quicha' hique mā; pana ná nti' cha' culiji quiña'a tsa hora jil'i mā, ni ná nti' cha' culiji quiña'a tsa cñi jil'i mā, cha' cua'ni cho'o mā quicha' hique mā. Ná ntsu'u cha' tyacui chcu'a jyaca mā nu quiña'a tsa ntsu'u loo, ni ná ntsu'u cha' cacu' mā late' nu quiña'a tsa nga'a. Si'i na cacu' nu cuna'a nu cua'ni cha' ndiya la ti' ngu' jil'i. ⁴Pana ycu'i' Ndyosi ndiya la ti' jil'i nu cuna'a nu tso'o tsa cha' ntsu'u tyiquee ngu'; si ná liye' ti' ngu', si ná tyaala ngu', bi' laca ngu' cuna'a nu ndiya ti' ycu'i' Ndyosi ña'a Ni jil'i. Ñi'ya laca sca na nu tso'o tsa ña'a, nu quiña'a tsa nga'a, jua'a laca ngu' cuna'a nu ná cuxi tyiquee tsiya' ti cuentya jil'i ycu'i' Ni. ⁵Ná cuxi tyiquee tsiya' ti jyo'o ma' cusu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu'i' Ndyosi nu ngua cua sa'ni. Tso'o tsa ña'a ma' cusu' bi', cha' ngua'ni tlyu ma' jil'i ycu'i' Ni, lo'o jua'a ndaquiya' ma' jil'i cha' nu nchcu'i' clyo'o ma'. ⁶Jyo'o ma' Sara ngua'ni ma' jua'a, cha' ndaquiya' ma' bi' jil'i jyo'o Abraham nu ngua clyo'o ma'; “xu'na na”, nacui ma' bi' jil'i. Lo'o cu'ma ni, ñi'ya si laca mā sñi' ma' Sara bi', jua'a laca cu'ma ngu' cuna'a juani, si xcui' cha' tso'o ndu'ni mā. Nga'aa ntsu'u cha' cutsii mā, nga'aa ntsu'u cha' culacua tsa ti' mā li'.

⁷Lo'o jua'a cu'ma ngu' qui'yu ni, tso'o ti tyi'i mā lo'o clyo'o mā,

cua'ni tyaca'a mā jil'i clyo'o mā; masi xtyi la juersa ntsu'u jil'i nu cuna'a, pana stu'ba ti laca tyucuaa mā cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' cua nda Ni chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i tyucuaa mā. Si cua'ni mā tso'o jua'a, tso'o ti tyi'i mā to' tyi mā; li' ná caja sca cha' cuxi nu cua'a jil'i mā, nu cua'ni cha' ná chcu'i' mā lo'o ycu'i' Ndyosi.

Ñi'ya nu chcube' ngu', masi xcui' cha' tso'o ndu'ni ngu'

⁸Lcaa cu'ma ni, nga'a cha' caca stu'ba tyiquee mā lo'o tya'a mā, cha' tya'a ngusñi mā cha' jil'i Cristo laca mā; nga'a cha' cube ti' mā jil'i tya'a mā, nga'a cha' cua'ni tyaca'a mā jil'i lcaa tya'a mā. Lo'o jua'a cua'ni tya'na ti' mā jil'i tya'a mā, ná cua'ni liye' ti' mā ña'a mā jil'i ngu' bi'. ⁹Ná cua'ni cuxi mā lo'o tya'a ñatj mā, masi ngua'ni cuxi ngu' lo'o mā; lo'o jua'a ná chcu'i' tyaala mā lo'o tya'a ñatj mā, masi tyaala tsa nchcu'i' ngu' lo'o mā. Na cua ngusubi ycu'i' Ni jil'i mā cha' xtyucua Ni jil'i cu'ma, bi' cha' tso'o la si chcu'i' mā lo'o ycu'i' Ndyosi cha' xtyucua Ni jil'i ngu' tyaala bi'. ¹⁰Ndi'ya nscua cha' lo' quityi jil'i ycu'i' Ndyosi:

Lcaa ngu' nu nti' caja chalyuu tso'o jil'i ngu', cha' ca chaa ti' ngu',

nga'a cha' cua'a ngu' bi' jil'i ycu'i' ca ngu' cha' ná chcu'i' ngu' cha' cuxi;

la cui' jua'a ná tso'o si tyu'u cha' cuiñi tu'ba ngu' bi'.

¹¹Ntsu'u cha' tyaatsu' ngu' bi' jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu', cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

Xcui' cha' tso'o ntsu'u cha'
cua'ni ngu' bi'.

Lo'o li' ntsu'u cha' xtyucua ngu'
bi' ji'i tya'a ñati ngu' lcaa tsa,
xqui'ya cha' tso'o ntsu'u tyiquee
ngu' bi' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati
ngu'; jua'a nga'aa xuu tya'a
ngu' bi' li'.

¹²Tso'o la si jua'a cua'ni ngu';
cua'ni tyaca'a ycu' nu Xu'na
na ji'i nu ñati nu tso'o tyiquee
bi' li',
cuna Ni lo'o chcui' ngu' bi' lo'o
Ni.

Pana lye tyi'i loo Ni ña'a Ni ji'i
ñati nu xña'a tyiquee.

Jua'a nchcui' lo quityi bi'.

¹³Ná ntsu'u cha' cua'ni cuxi ngu'
lo'o ma, si xcui' cha' tso'o ti cua'ni
ma. ¹⁴Pana si ntsu'u quiya' nu
cua'ni lya' ti' ngu' ji'i ma xqui'ya
sca cha' tso'o nu ndyu'ni ma, tso'o
la si ná caca xñi'i ti' tyiquee ma li';
ná cube ti' ma, ná cutsii ma ji'i ngu'
bi'. ¹⁵Tyucui tyiquee ma cua'ni tlyu
ma ji'i Cristo, cha' chañi cha' laca
Ni nu Xu'na na. Lo'o jua'a culacua
xi ti' ma ñi'ya caca xacui ma cha' ji'i
ngu' lo'o xcuane ngu' ji'i ma ndi'ya:
¿Ni cha' laca ndu ti' ma ji'i nu Cristo
bi'? Tso'o ti xacui ma cha' ji'i ngu'
bi', ná cua'ni tyixi ma lo'o ngu' bi'.

¹⁶Xcui' cha' tso'o cua'ni ma lo'o ngu'
lacua, cha' taca tyanu lubii cresiya
ji'i ma; li' caca tyuju'u ti' nu ngu'
cuiñi bi', ngu' nu nchcui' cuentyu ji'i
ma xqui'ya cha' tso'o nu ndyu'ni ma
cuentya ji'i Cristo. ¹⁷Si ntsu'u cha'
chcube' na, tso'o la xcube' ngu' ji'na
xqui'ya sca cha' tso'o nu ndyu'ni na,
si ta ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i ngu';
pana si ngua'ni na sca cha' cuxi, liñi
tsa ndyu'u cha' si xcube' ngu' ji'na li'.

¹⁸Ycui' Cristo ngujuii xqui'ya
qui'ya nu ntsu'u ji'na, masi lubii
tsiya' ti cresiya ji'i yu; nchcube' yu
cuentya ji'na, cha' cuxi tsa tyiquee
na. Lo'o juani taca tyalaa na slo
ycui' Ndyosi xqui'ya nu Cristo bi'.
Sca ti quiya' ngua cha' ti' bi' ji'i
Cristo, ndye cña ji'i yu nde loyuu
chalyuu li'. Ndyujuii ngu' ji'i nu ñati
nu naa Jesucristo bi', pana ngua'ni
Xtyi'i ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú yu
chaca quiya'. ¹⁹Xtyi'i ycu' Cristo
ngua nu ndyaa ne' ni'i chcuá su
ntsu'u ngu' jyo'o ca bilyaa, cha'
chcui' Ni lo'o ngu' jyo'o bi'. ²⁰Ná
ntaja'a ngu', ná ndaquiya' ngu'
jyo'o bi' ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni
la lo'o nguti'i ngu' chalyuu. Ntsu'u
xi ngu' jyo'o bi' nu nguti'i tyempo
lo'o ngüiñá jyo'o Noé yaca ni'i bi'.
Ngujuatya ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi',
ngua ti' Ni cha' taquiya' ngu' bi' ji'i
Ni, lo'o ná ntaja'a ngu' bi' tsiya' ti;
bi' cha' snu' tya'a ti ñati ngulaá ne'
yaca ni'i bi' lo'o ngua'ya tyo clyaa
tyempo bi'. ²¹Ñi'ya nu ngua'ni lyaá
Ni ji'i ngu' nu nguta'a ne' yaca ni'i
bi' lo hitya nu ngua sa'ni la, cha'
ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui'
ycui' Ni; jua'a clyaa ma juani,
cha' cua ndaquiya' ma ji'i cha' nu
nchcui' Ni. Cua ndyaa ma lo hitya
cha' tyucuatya ma li'. Si'i na caata
ti na chcu laca cha' bi', si'i cha' cuu'
cuaña' na, bi' cha' tyucuatya na
li'; ndi'ya laca cha': na cua ndijña
na ji'i ycu' Ndyosi cha' cua'ni lubii
Ni ji'i cresiya ji'na xqui'ya cha' cua
ndyu'ú Jesucristo chaca quiya', bi'
cha' ntyucuatya na. ²²Na cua ndyaa
Jesucristo nde cuá, lo'o juani ndi'i
yu la'a tsu' cu' ca su ntucua ycu'
Ndyosi. Nu Jesucristo bi' ni, laca yu

loo ji'i lcaa xca ji'i ycu'i Ndyosi, ji'i lcaa ngu' nu laca cña, ji'i lcaa cui'i tso'o nu nchca xi ji'i; laca yu loo tsiya' ti.

Cua'ni na cua ña'a ca cña ji'i ycu'i Ndyosi nu nchca ji'na

4 Lo'o ndyi'u ti' ma cha' nchcubē' Cristo nde chalyuu, li' caca nguula la ti' ma cha' talo tyiquee ma lo'o chcube' cu'ma; ñi'ya nu ndalo tyiquee ycu'i Cristo, jua'a taca talo tyiquee ma lo'o chcube' ma li'. Nga'aa caca cua'ni cha' cuxi ngana ji'i ma si lo'o cu'ma chcube' ma jua'a. ²Lo'o li' nu cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu ni, nga'aa si'i cha' bi' nu caca loo ji'i ma lcaa tsā lo'o ndi'i ma chalyuu; xcui' cña nu ndiya ti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni ma, bi' laca cña nu cua'ni ma, cha' sca ti ycu'i Ndyosi caca loo ji'i ma li'. ³Tyempo nu nteje tacui, cua ngua'ni ma lcaa cha' cuxi ñi'ya nu ndiya ti' ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi tsiya' ti. Cuayá' tsa lo cua ti cha' cuxi: bi' cha' nga'aa cua'ni suba' ma lo'o tya'a ñati ma juani, nga'aa cua'ni ma lcaa lo cha' cuxi nu ndiya ti' ma cua sa'ni la; nga'aa caca cu'bi ma, nga'aa tyeje tacui ma cuayá' cacu ma, co'o ma, ñi'ya nu ndyu'ni ngu' nu ná ndube ti' lo'o ndya'a ngu' bi' ta'a; nga'aa cua'ni tlyu ma ji'i lcu'i jo'ó, cha' suba' tsa cha' bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ⁴Ngua'ni ma cha' cuxi jua'a cua tsubi' la; lo'o juani nu ñati nu ngua tya'a tso'o ma nquicha', ndube tsa ti' ngu' cha' nga'aa nti' ma cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni ma cua tsubi' la. Ná nchca cuayá' ti' ñati bi' ni cha' laca nga'aa

ndu'ni ma jua'a, bi' cha' nchcui' ngu' bi' cuentyu ji'i ma juani. ⁵Pana ná cube ti' ma, ntsu'u cha' xacui' ngu' bi' cha' ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu' chalyuu. Cua ngulala ti tyalaa tsā nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, masi ngu' jyo'o, masi ngu' nu tya ndi'i chalyuu. ⁶Lo'o jua'a ngu' nu cua ngujuii, nu cua ndyuna cha' tso'o ji'i Jesucristo, ñati chalyuu ti ngua ngu' bi', bi' cha' ngujuii ngu', ñi'ya nu nscua cha' cajaa lcaa ñati; pana cua'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi', cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús.

⁷Cua tye ti cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u chalyuu; bi' cha' tso'o la si cua'a ma ji'i ycu'i ca ma, tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu cha' taca cua'ni ma cña tso'o, cha' lu'ba ti taca chcui' ma lo'o ycu'i Ndyosi. ⁸Nu cha' nu ndulo tsa cha' cua'ni ma ni, bi' laca cha' xcui' tso'o caca tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. Lo'o si jua'a nti' na ña'a na ji'i tya'a na, ndyu'ni clyu ti' na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i tya'a na li'. ⁹Ta ma xi to' tyi ma su tyi'i tya'a ma, lo'o jua'a ta ma na cacu ngu' lo'o tyalaa ngu' bi' slo ma; ná chcui' ma cha' ti' ji'i tya'a ma xqui'ya cha' ndyalaa ngu' slo ma. ¹⁰Nda xlya'be ti ycu'i Ndyosi ñi'ya taca cua'ni scaa ma sca cña tso'o, lcaa ma nu ngusñi ma cha' ji'i Jesús. Ñi'ya lo'o nxyucua ycu'i Ndyosi ji'na cha' caca tya'na ti' na ji'i tya'a ñati na, la cui' jua'a nga'a cha' xtyucua na ji'i ngu' lo'o cua'ni na cña nu nda Ni cha' cua'ni sa scaa na. ¹¹Culu'u ma cha' ji'i ñati, si bi'

laca cña nu cua nda Ni jil'i ma cha' cua'ni ma; culu'u ma tsa ña'a cha' nu nti' ycu'i Ndyosi chcu'i Ni lo'o ngu'. Lo'o jua'a xtyucua ma jil'i tya'a ñati ma lo'o tyucui juersa nu nda ycu'i Ndyosi jil'i ma, si bi' laca cña nu cua nda Ni jil'i ma cha' cua'ni ma. Nu lo'o ña'a ngu' cña tso'o nu ndyu'ni ma bi', li' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i Ndyosi xqui'ya Jesucristo. Lo'o li' ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i Cristo bi', cha' laca Cristo loo tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

Ntsu'u cha' tyacua cha' ti' jil'i ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo

¹²Cu'ma tya'a tso'o na, masi lye tsa cua'ni lya' ti' ñati jil'i ma, ñi'ya nti' si ntsu'u ma ndyaqui ma lo quii', ná ntsu'u cha' cube tsa ti' ma; ná tso'o si culacua tsa ti' ma li', ñi'ya si ná tso'o tyacua cha' cuxi jil'i ma, nti' ma. Jua'a li' nchca cuayá' ti' Ni si chañi cha' ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Ni, si ná chañi cha' bi'. ¹³Nga'a cha' caca tso'o tyiquee ma lo'o tyi'u ti' ma cha' ñi'ya ngua lya' ti' ngu' jil'i ycu'i Cristo, jua'a ca lya' ti' ngu' jil'i cu'ma juani. Tlyu tsa laca Cristo cuentya jil'i ycu'i Ndyosi, lye tsa quiji'i xee jil'i Ni lo'o caa ycu'i Cristo chaca quiya' nde loo la; li' ca chaa la ti' ma, ca tso'o la tyiquee ma.

¹⁴Nu lo'o nechui' ngu' cha' ti' jil'i ma xqui'ya Cristo, ca tso'o tyiquee ma cha' ndi'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o ma, lo'o jua'a tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jil'i ycu'i Ni. Nchcu'i ngu' bi' cha' cuxi jil'i ycu'i Ndyosi; pana cu'ma ni, tso'o tsa si tya cua'ni tlyu ma jil'i Ni. ¹⁵Ná tso'o tsiya' ti si cua'ni ma cha' cuxi. Liñi tsa laca si chcube' ngu' nu lo'o cua'ni ngu' cha' cuxi;

masi cujuui ngu' jil'i tya'a ñati, masi cuaana ngu' na nu ntsu'u jil'i tya'a ñati, masi cua'ni ngu' xa' lo cha' cuxi nu ná ntsu'u chacuayá' cua'ni ngu', masi xu'u tya'a ngu' lo'o ngu' nu laca loo, liñi tsa si chcube' ngu' bi'. ¹⁶Pana ná ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ma si xcube' ngu' jil'i ma cha' laca ma ñati jil'i Jesucristo; cua'ni tlyu ma jil'i ycu'i Ndyosi cha' jua'a ndyaca jil'i ma li'.

¹⁷Cua ndyalaa hora cha' xana cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati, pana clyo nguxana Ni lo'o ñati nu jil'i ycu'i Ni; bi' cha' laca si ntsu'u xi cha' ti' jil'i na juani lo'o nguxana ca ti Ni ndyu'ni cuayá' Ni jil'i ñati, caca cuayá' ti' na cha' tlyu la cha' caca lo'o chcube' ngu' cuxi nde loo la. Li' chcube' ñati nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cha' tso'o nu jil'i ycu'i Ndyosi.

¹⁸Tucui tsa cha' laca cha' clyaa ñati nu ndu'ni cha' tso'o ti; pana nu ñati xña'a, lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cha' cuxi jil'i ni, tye cha' jil'i ngu' bi' tsiya' ti. ¹⁹Ndyiji xi cha' ti' jil'i ma juani chacuayá' jil'i ycu'i Ndyosi. Cua jlo ti' Ni cha' bi', pana ná culati'i Ni jil'i na si jua'a. Ntsu'u cha' tya cua'ni na xcu'i cha' tso'o, cha' ña'a ti xñi na cha' jil'i ycu'i Ni nu ngüiñá lcaa lo na, masi nchcube' na; chañi cha' cña'asi Ni jil'i na li'.

Cuij nu nda Pedro lo'o ñati tya'a ngusñi cha' jil'i Jesucristo

5 Sca ngu' cusu' nu laca loo laca na', lo'o juani nti' na' ta na' sca cuij lo'o cu'ma tya'a cusu' na. Lo'o na', cua na'a na' jil'i Cristo lo'o nguxcube' ngu' jil'i yu, bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ti tyi'i lcaa tya'a na ca slo ycu'i Ndyosi; ña'a na cha'

tlyu nu caca li'. ²Ntsu'u cha' ña'asīi tso'o mā jil'i leaa ngu' tya'a mā, ña'a taju ngu' tya'a mā ca su laca mā loo jil'i ngu'. Ñi'ya nti' xlya', jua'a laca ngu' bi'; ñi'ya nti' ñatī nu ña'asīi jil'i xlya', jua'a laca na, ngu' cusu' tya'a na. Nga'a cha' xtyucua na jil'i ngu' tya'a na cha' tyanu tachaa la cha' jil'i Cristo tyiquee ngu'. Tyucui tyiquee mā cua'ni mā cña bi', cha' jua'a nti' ycuu' Ndyosi cha' cua'ni na; ná tso'o si ntsu'u cha' tatsaa ngu' tya'a mā jil'i mā cha' cua'ni mā cña bi'. Lo'o jua'a ná tso'o si quiña'a tsa caya' xñi mā jil'i ngu' cha' cua'ni mā cña bi', pana tso'o la si tyucui tyiquee mā cua'ni mā cña bi' cuentya jil'i ycuu' Ndyosi. ³Ná laca mā xu'na ngu' tya'a mā, bi' cha' tso'o ti cua'ni mā slo ngu', cha' taca ca cuayá' ti' xa' la ngu' tya'a mā ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu'. ⁴Nu lo'o tyu'u tucua ycuu' nu Xu'na na, li' ta Ni na tso'o nu tyacua jil'i mā. Ná nga'a cha' tye tsiya' ti na nu ta Ni jil'i leaa na nu ntsu'u cña ji'na cha' ña'asīi na jil'i taju ñatī jil'i Ni; si'i ñi'ya nti' ngana nu caja ji'na lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu nu yala ti tye bi'.

⁵Lo'o jua'a cu'mā ngu' cuañi' ni, ta na' sca cuīi lo'o mā. Taquiya' mā jil'i cha' nu nchcui' ngu' cusu' nu laca loo jil'i mā. Lo'o jua'a ntsu'u cha' xtyucua mā jil'i tya'a ñatī mā, cha' ná tso'o cua'ni tyucuaa ti' mā jil'i ngu' bi'. Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil'i ycuu' Ndyosi:

Xuu tya'a ycuu' Ndyosi lo'o ñatī nu ndu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a ñatī, pana xtyucua tsa Ni jil'i ñatī nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ngu' cuentya jil'i ycuu' ca ngu'.

⁶Bi' cha' taquiya' mā jil'i cha' nu nchcui' ycuu' Ndyosi nu laca loo tsiya' ti, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' mā jil'i tya'a ñatī mā; cua' jlo ti' ycuu' Ni ni tsā laca nu lo'o cua'ni Ni cha' caca mā ñatī tlyu la. ⁷Cacha' mā jil'i ycuu' Ni leaa cha' nu nelyacua tsa ti' mā jil'i, lo'o li' cua'ni Ni cha' nga'aa cube ti' mā jil'i cha' bi'. Chañi cha' ndube ti' ycuu' Ni ña'a Ni jil'i cu'mā.

⁸iTii ti ti' mā tyi'i mā chalyuu! Ná caja' mā, cha' tya'a cusuu mā laca ycuu' nu xña'a, lo'o jua'a cacua tsa ndu' bi' slo mā. Ñi'ya nti' sca cuichi nu tyaalaa tsa nu nelyana jil'i sca ñatī cha' cacu ni', jua'a nti' ndya'a yu'u nu xña'a bi' chalyuu. ⁹Xñi tso'o mā cha' jil'i ycuu' Ndyosi cha' caca nguula ti' tyiquee mā; li' ná ta mā chacuayá' tyijiloo nu xña'a bi' jil'i mā. Jlo ti' na cha' sca ti cuayá' ndyacua cha' ti'i jil'i leaa tya'a na tyucui ña'a chalyuu. ¹⁰Pana xti ti tsā tyacua cha' ti'i jil'i mā. Lo'o tye tsā nu nchcube' mā, li' cua'ni ycuu' Ndyosi cha' caca tso'o mā, cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee mā chaca quiya'; ta Ni juersa jil'i mā, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni ycuu' Ni lo'o na. Xqui'ya Cristo cua ngusubi Ni ji'na cha' taca tyi'i na ca su tlyu su ntucua ycuu' Ni. ¹¹Ná nga'a cha' tye tsā nu cua'ni tlyu na jil'i ycuu' Ndyosi li', cha' laca Ni loo tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

Nchcui' salya' Pedro lo'o ngu'

¹²Jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusñi Silvano tya'a na cha' jil'i ycuu' nu Xu'na na; yu bi' laca nu nguxtyucua tsa 'na lo'o nguscua ya quityi sube re cha' caā slo cu'mā. Nti' na' cha' caca nguula ti' tyiquee mā, cha' chañi cha' tlyu tsa cha' tso'o ndu'ni

ycui' Ni lo'o na. Jlo ti' na' cha' bi', lo'o jua'a tso'o tsa si lo'o cu'ma tyi'u ti' ma cha' bi', ñi'ya laca lo'o nxyucua tsa ycu' Ni ji'na laca tsā.

¹³Ña'a tsaca taju ñati ji'i Jesucristo nde Babilonia re nda ngu' xlyo ni'i ji'i ma. Ngu' tya'a na laca ngu' bi', cha' lo'o tyucui taju ngu' bi', ngusubi ycu' Ndyosi ji'i ngu' cha' caca ngu' ñati ji'i Ni.

“Xlyo ni'i”, nacui Marcos ji'i cu'ma, nu Marcos nu laca ñi'ya nti' sca sñi' na'. ¹⁴Chcuicha' ma ji'i laca ngu' tya'a ma; quityi ma ji'i tya'a ma cuentya jna', cha' chañi cha' tso'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a na.

Cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i cresiya ji'i laca cu'ma nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo.

Chaca quityi nu nguscua San Pedro, nu ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i tyijyu'

1 Simón Pedro laca na'; ndyu'ni na' cña ji'i Jesucristo, cha' cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o ji'i Cristo lo'o ngu' xa' quichj. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' tsa'a slo lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi ñi'ya nu ngusñi na ji'i. Xcui' cha' liñi ndu'ni ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, la cui' Jesucristo nu ndyu'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi laca bi'; bi' cha' stu'ba ti laca lcaa na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, tso'o tsa ndyaca ji'i lcaa na cuentya ji'i Ni.

²Cua nchca cuayá' tso'o ti' ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti' ma cha' ji'i Jesús nu Xu'na na; bi' cha' ndi'ya nti' na': ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma lcaa tsa, lo'o jua'a cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma lcaa hora.

Ñi'ya ntsu'u cha' caca sca ñati ji'i Jesucristo

³Cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na, jua'a cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' tyi'i na chalyuu ñi'ya nu nti' Ni cha' tyi'i ñati ji'i Ni; bi' cha' nchca ji'na, cha' nxyucua Ni ji'na.

Cua ngusubi Ni ji'na, cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' tyuloo na ji'i ycu'i Ni; lo'o jua'a cua ngua cuayá' ti' na cha' nga'aa ntsu'u chaca nu tlyu la, nga'aa ntsu'u chaca nu nchca la ji'i. ⁴Tlyu tsa ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a nchca ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña; jua'a nchca cuayá' ti' na cha' xcui' cha' liñi laca nu nchcui' ycu'i Ndyosi. Lo'o jua'a ndu' ti' na cha' caja cha' tlyu bi' ji'na nu cua nchcui' Ni lo'o na cha' tyacua ji'na. Cua ngua'ni lyaá Ni ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na, cha' nga'aa caca cua'ni cha' cuxi bi' ngana ji'na; lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na ji'i, bi' laca nu ndu'ni ñu'u ji'na nde chalyuu. Pana juani ndu'ni Ni cha' tyaja'a tyiquee na cua'ni na lcaa cha' tso'o, ñi'ya nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na. ⁵Bi' cha' tyucui tyiquee ma, lo'o tyucui juersa ji'i ma, cua'ni ma xcui' cha' tso'o bi', cha' culu'u ma ji'i xa' ñati cha' chañi cha' cua ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo. Lo'o jua'a ntsu'u cha' caca cuayá' la ti' ma lcaa cha', ña'a cha' nu ndiya la ti' ycu'i Ni. ⁶Ntsu'u cha' ca cuayá' la ti' ma ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycu'i Ndyosi; li' taca cua'a tso'o ma ji'i

ycui' ca mā, cha' nga'aa cua'ni nu cuxi ngana ji'i mā. Si taca cua'a tso'o mā ji'i ycui' ca mā, li' talo tsa mā ji'i nu cuxi. Nu lo'o taca talo mā ji'i lcaa cha' cuxi, li' taca tyi'i mā ñi'ya nti' ycui' Ni cha' tyi'i mā nde chalyuu. ⁷Si jua'a nti' mā cha' tyi'i mā chalyuu, li' nga'a cha' cua'ni tyaca'a mā ji'i tya'a ñati mā; ntsu'u cha' tso'o ti caca tyiquee mā ña'a mā ji'i lcaa ñati.

⁸Si ndu'ni mā lcaa lo cña bi', si jua'a ti ndu'ni mā lo'o ndi'i mā chalyuu, li' caca cuayá' la ti' mā ñi'ya ntsu'u lcaa cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na. Ná ca taja ti' mā, cha' tso'o tsa cua'nijo'o mā ji'i ycui' Ndyosi li'. ⁹Pana si ná ndu'ni mā lcaa lo cha' bi', si ná ndi'i tso'o mā jua'a, laca mā ñi'ya laca sca nu cuityi' nu ndacu' ycui' ca ti yu cloo yu. Nga'aa nti' yu cuityi' bi' tyi'u ti' yu ñi'ya ngua'ni lubii ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i yu, nu lo'o ngüityi Ni cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i yu. ¹⁰Bi' cha' ña'a ti tya cua'ni la mā lcaa cha' tso'o bi', ñi'ya nu nguscua na' tya clyo; jua'a tyi'u la ti' mā cha' cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i mā, cha' caca mā ñati ji'i ycui' Ni. Lo'o li' ná nga'a cha' chcuna' mā, si jua'a cua'ni mā lcaa lo cha' tso'o bi'; ¹¹ndya'a mā lo tyucuii ji'i ycui' Ndyosi li'. Jua'a caca ycui' Jesucristo nu Xu'na na loo ji'i mā, bi' laca nu ndyu'ni lyaá ji'na; ná nga'a cha' tye tsá cha' laca ycui' Ni loo, lo'o li' tso'o ti tyatí na ca su ntucua ycui' Ni.

¹²Tya tyuu quiya' nti' na' hcui' na' lo'o mā cuentya ji'i lcaa cha' liñi ji'i ycui' Ndyosi, masi cua jlo ti' mā cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' na'

cha' ngusñi tso'o mā lcaa cha' nu nscua na' bi'; ¹³pana laja lo'o tya lu'ú na', cua'ni na' cha' ná clyaa ti' mā ji'i cha' liñi bi'. Tso'o la si cua'ni na' jua'a, nti' na', ¹⁴cha' cua jlo ti' na' cha' cua tye ti cha' jna' nde chalyuu; cua ndacha' Jesucristo nu Xu'na na 'na cha' cua ngulala ti cajaa na'. ¹⁵Pana cua'ni na' cha' tyanu cha' bi' lo'o mā, cha' taca tyi'u ti' mā cha' tso'o ji'i Jesucristo bi' lcaa tsá, masi cua ngujuii na'.

Nu ngu' nu cua na'a cha' tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i ycui' Jesucristo

¹⁶Si'i cña cua nu ngua'ya hique ti ya ngua cha' nu nchcui' ya lo'o mā, nu lo'o ndacha' ya ji'i mā cha' tlyu tsa cha' caca ji'i ycui' Jesucristo nu Xu'na na nu lo'o caa yu chaca quiya'. Ycui' cuare cua na'a ya ji'i Jesús lo'o tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i yu; ¹⁷ngua'ni tlyu ycui' Ndyosi Sti Jesús ji'i yu, ndubi tsa ña'a ngua tyucui ña'a loo Jesús lo'o xee ji'i ycui' Ni li'. Masi ná na'a ya ji'i ycui' Ndyosi nu laca loo ji'i lcaa xu'na chalyuu, pana jlo ti' ya cha' nguti'i Ni cacua ti tsá bi', cha' li' ndyuna ya lo'o nchcui' Ni lo'o ngu'. Ndi'ya nacui Ni: “Nu nde laca Sñi' na' nu tyaca'a tsa 'na. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu”, nacui Ni. ¹⁸Ycui' cuare cua ndyuna ya cha' nu nchcui' Xtyi'i Ni nu ntucua nde cua, cha' lo'o cuare nguti'i ya lo xlya ca'ya bi' nu ngua tsá bi'.

¹⁹Jua'a ngua cha' taca ca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca lcaa cha' nu cua nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la. Tso'o si taquiya' na ji'i cha' bi', cha' ñi'ya laca sca xee ndubi nu tso'o tsa

ntyji'i xee su talya ña'a, jua'a laca cha' ji'i Jesús bi'. Cul'u bi' tyucuii tso'o su nga'a cha' tsa na ña'a cuayá' nu quixee tsa bi'. Li' tyu'u tucua sca cui tlyu nu ntyucua nde nguxee; bi' laca ñi'ya laca Cristo, cha' nda yu xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'na. ²⁰Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' mā cha' ná tucui caca cul'u ji'i ñati ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu nguscua jyo'o cusu' ji'na lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la. Sca ti si xtyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu' cha' caca cuayá' tso'o ti' ngu', li' taca cul'u ngu' cha' bi' ji'i xa' ñati cuentya ji'i ycu'i Ni. ²¹Lcaa ñati nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la ni, ná nchcui' ngu' cua ña'a ca cha' nu ndiya ti ti' ngu', nu lo'o nchcui' ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; xcui' cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu' bi', bi' laca cha' nu nchcui' ngu' cuentya ji'i ycu'i Ni.

Ñati nu nclu'u cha' cuiñi ji'i ngu'

2 Cua ntsu'u xi ngu' cuiñi nu nguti'i laja ngu' Israel sa'ni la; tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi ngua ngu', nacui ycu'i ngu' cuiñi bi'. La cui' jua'a tyu'u tucua ñati cuiñi laja cu'ma nde loo la; li' cul'u ngu' cuiñi bi' ji'i ma, cul'u ngu' cua ña'a ca cha' nu ca'ya hique ycu'i ca ngu'. Lo'o li' ñacu' ngu' bi' cha' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi nchcui' ngu'. Si cuna mā cha' nu chcui' ngu' bi', li' xana cha' cusu' ji'i ma lo'o tya'a ma ña'a cuayá' nu tya'be tya'a ma. Li' caca mā tucua latya mā xqui'ya cha' cuiñi bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycu'i nu Xu'na na cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa na lo'o ji'i ngu' bi', pana ná nti' nu ngu' cuiñi bi' cha' caca

ycui' Ndyosi Xu'na ngu' bi' tsiya' ti; ná ntsu'u cha' tsiya' ti ji'i ngu' bi' lo'o ycu'i Ndyosi, bi' cha' yala ti tye cha' ji'i nu ngu' cuiñi bi'. ²Lo'o jua'a cua nscua cha' taquiya' tyu' tya'a ngu' tya'a na ji'i cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'; lo'o ngu' tya'a na bi' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o tya'a ngu' li', ñi'ya nu cul'u ngu' cuiñi bi' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Ná tso'o jua'a. Nu ngu' nu ná ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti ni, quiña'a tsa cha' cuxi chcui' ngu' bi' ji'na li'. ³Lo'o jua'a ndacui tsa ti' ngu' cuiñi bi' ji'i na nu ntsu'u ji'i ma; nti' tsa ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i ma, bi' cha' tajua' ti chcui' ngu' cha' cuiñi ti lo'o ma. Pana ntsu'u cha' xcube' Ni ji'i ngu' cuiñi bi', cha' cua sa'ni cua nchcui' Ni cha' ná tso'o cua'ni ngu' cha' cuxi jua'a. Si'i na laja' ycu'i Ni; jlo ti' Ni ñi'ya ndu'ni ngu' cuiñi bi', lo'o jua'a cua'ni tye Ni ji'i ngu' bi' yala ti.

⁴Nu cua sa'ni ni, ná ngua'ni clyu ti' ycu'i Ndyosi ji'i nu ngu' xca' ji'i Ni nu ntsu'u qui'ya ji'i; nguxcua Ni ji'i ngu' xca' nu xña'a bi', ndyaa ngu' nde ca bilyaa, ca su talya ña'a tsiya' ti. Ndyaa' ngu' xca' bi' lo'o juu' chcu'a, cha' ca bi' tyanu ngu' ña'a cuayá' nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, lo'o ji'i ngu' xca' bi'. ⁵Lcaa ñati chalyuu nu ngua tya sa'ni la nu ná ndaquiya' ji'i ycu'i Ndyosi ni, ná ngua'ni clyu ti' Ni ji'i ngu' bi'; ngua'ni Ni cha' ngua'ya tyo clyaa, ñi'ya ndacha' Ni ji'i ngu' bi' cha' caca. Cua nchcui' jyo'o Noé cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o lcaa ñati, pana ná nduna ngu' bi'. Ngujuii lcaa ngu' bi' li'; sca ti nu Noé bi' lo'o cati tya'a ñati ji'i, ngua'ni lyaá Ni

ji'lí ngu' bi', cha' ngua'a jyaca ngu' bi' ji'lí cha' nu nchcui' Ni lo'o ngu'.
 6La cui' ti cha' ngua cuxi ji'lí ngu' quichí Sodoma lo'o ji'lí ngu' quichí Gomorra, cha' cuxi tsa ngua'ni ngu' bi'; ngua'ni ñu'u Ni tsiya' ti ji'lí tyucuaa quichí bi'. Lo'o ndye ndyaquí quichí bi', jii lo'o nchcubi' tya ndyanu su nscua quichí bi' nquicha'. Jua'a ngua'ni ycui' Ndyosi nu ngua li', cha' ca cuayá' ti' leaa ñatí nu ndiya ti' ndu'ni leaa lo cha' cuxi, masi juani ti, masi nde loo la; xcube' Ni ji'lí ngu' bi' ña'a cuayá' nu tye cha' ji'lí ngu' bi' tsiya' ti.
 7Sca ti jyo'o Lot, ngulo Ni ji'lí yu cha' ngutu'u yu quichí Sodoma bi'; bi' cha' sca ti nu cusu' Lot bi' ná ngujuii yu lo'o ndye cha' ji'lí quichi Sodoma bi'. Ñatí tso'o ngua Lot; bi' cha' ngulacua tsa ti' yu, lye tsa ngua xñi'í ti' yu, xqui'ya leaa cha' suba', leaa cha' cuxi nu ngua'ni leaa ñatí quichí bi'. 8Tso'o tyiquee ycui' Lot bi', leaa tsa lye tsa ndube ti' yu lo'o na'a yu leaa cha' cuxi bi'; quiña'a tsa ngulacua ti' yu lo'o ndyuna yu leaa cha' suba' nu nchcui' ngu' quichí bi'. 9Jua'a caca cuayá' ti' na cha' nchca ji'lí ycui' nu Xu'na na cua'ni lyaá Ni ji'lí ñatí nu tso'o cresiya ji'lí, cha' ná tyijiloo nu cuxi ji'lí ngu' bi'. Nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'lí leaa ñatí ni, jlo ti' Ni ti ji'lí xcube' Ni. Cua jlo ti' Ni tilaca laca nu ntsu'u cha' cuxi tyiquee.
 10Lo'o ñatí nu xcui' cha' suba' ndu'ni ni, lye la xcube' Ni ji'lí ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji'lí ngu' nu laca loo ji'lí ngu'; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná ntsii' ngu' bi', masi chcui' ca'a ngu' ji'lí ngu' xca ji'lí

ycui' Ndyosi. 11Pana nu ngu' xca ji'lí ycui' Ndyosi ni, nguula la ngu' xca bi', nchca la ji'lí ngu' xca que ñatí chalyuu ti; ni ná nchcui' ngu' xca cha' suba' ji'lí ñatí chalyuu, ná nsta bi' qui'ya hichu' nu ngu' cuxi slo ycui' nu Xu'na na.

12Ñi'ya laca na'ni quixí' nu ná nchca culacua ti', jua'a laca nu ñatí cuxi bi', cha' xcui' cha' suba' nchcui' ngu' bi' ji'lí leaa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ngu' ji'lí. Nxñi na ji'lí na'ni tyaala nu ntsu'u ne' quixí', ndyujuii na ji'lí ni' li'. Lo'o jua'a nu ngu' cuxi bi', tyaala ngu' cha' nti' ngu' cua'ni ñu'u ngu' ji'lí leaa lo na tso'o; pana tye cha' ji'lí ngu' bi' tsiya' ti nde loo la, 13chcube' ngu' bi' ñi'ya nu nguxcube' ycui' ngu' ji'lí xa' ñatí. Tsa lo'o talya ndu'ni suba' ngu' cuxi bi', cha' ná nchca taja ti' ngu' bi' ndu'ni ngu' cha' cuxi bi'; ná nchca tyuju'u ti' ngu' bi' tsiya' ti, masi cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a stu'ba ti ndyu'u ti'lí ngu' bi' lo'o ma lo'o ndyu'ni ma ta'a, ñi'ya si chañi cha' tya'a na laca ngu' bi'.

14Xcui' cha' suba' nda'ya hique ngu' cuxi bi' lo'o ña'a ngu' ji'lí sca nu cuna'a, cha' ná tye cha' nti' ngu' bi' cua'ni suba' ngu' lo'o. Lo'o jua'a hora ti culu'u ngu' bi' cha' cuxi ji'lí xa' ñatí nu bilya ca cuayá' tso'o ti' cha' ji'lí Jesucristo. Lye tsa ngua tsa'a ngu' cuiñi bi' ji'lí leaa lo cha' cuxi, bi' cha' lye tsa ndacui ti' ngu' bi'; ná nga'a cha' tyaala ji'lí ngu' bi' tsiya' ti. Pana cua nda ycui' Ndyosi yabe' ji'lí ngu' cuiñi bi'; 15cua nguxtyanu ngu' bi' tyucuii su tsa na ca slo ycui' Ndyosi, xa' tyucuii ngusñi ngu' bi'. Lo'o jua'a nguna' tsa ndya'a ngu' bi' juani, cha' la cui' tyucuii su

nguta'a jyo'o cusu' Balaam sñi' Beor ndya'a ngu' bi' juani. Nu Balaam bi' ngua tiji' tsa ti' ji'i cñi, bi' cha' ngua'ni yu cña cuxi, cha' caja la cñi ji'i yu ngua ti' yu. ¹⁶Tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi ngua nu Balaam bi' nquicha'; bi' cha' ngua'ni ycu'i Ni cha' nechui' huru ji'i yu lo'o yu bi', cha' xcutsii ni' ji'i yu bi', cha' nga'aa cua'ni la yu cña cuxi bi'.

¹⁷Taca chcu'i' na cha' laca nu ngu' cuiñi bi' ñi'ya laca sca pilya nu ngüityi tsiya' ti, nu nga'aa ntsu'u hitya ne'. La cui' jua'a laca ngu' bi' ñi'ya laca sca coo ngati ti, nu nxna tsa xqui'ya cui'i, pana ná ndu'ni bi' cha' ca'ya tyo; na ndya'a ti bi' nde cua. Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ná ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' tsiya' ti, bi' cha' ntsu'u cha' tsa' ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; ca jua' cua ngüiñá ycu'i Ndyosi sca se'i nu cuxi tsa ña'a, su tsa' ngu' nu ndu'ni jua'a. ¹⁸Jlo tsa ti' nu ngu' cuiñi bi' ñi'ya chcu'i' ngu' sca cha' tso'o, pana tucua lo cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; na cñilo'o ngu' bi' ji'i ngu' nu ngusñi ca ti cha' tso'o ji'i Jesucristo, cha' lo'o ngu' cua'ni suba' ngu' chaca quiya' nti' nu ngu' cuiñi bi'. Ñi'ya ngua'ni ngu' cha' cuxi tya tsubi' la, nu lo'o bilya cuna ngu' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi, jua'a nti' ngu' cuiñi bi' cha' cua'ni ngu' chaca quiya'. ¹⁹Nchcu'i' nu ngu' cuiñi bi' lo'o xa' la ngu' cha' ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'i lcau ti cña nu culo ycu'i Ndyosi ji'i ngu', cha' cua ngulaá ngu' ji'i cha' bi', nacui' ngu' cuiñi bi'; pana bilya ca cuayá' ti' nu ngu' cuiñi bi', cha' ycu'i' ca ngu' laca ngu' msu ji'i lcaa cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Cua ña'a

ca ñati nu ta chacuayá' ji'i nu cuxi cha' tyijiloo ji'i, la cui' hora bi' laca nu cuxi xu'na ñati bi' li'. ²⁰Cuxi la caca ji'i ñati nu cua nguxtyanu ji'i cha' cuxi tsaca quiya', lo'o li' ta chacuayá' ji'i nu cuxi cha' tyijiloo ji'i chaca quiya'; na cua ngulaá ñati bi' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu nquicha', na cua ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na. ²¹Tso'o la si ná ngua tsa'a ngu' tsiya' ti ji'i tyucuii liñi su tsa' na ca slo ycu'i Ndyosi; ná tso'o si ngua cuayá' ti' ngu', lo'o li' nguxtyanu ngu' tyucuii liñi su tsa' na ca slo Ni. Nga'aa ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu cua nda Cristo lo'o na li'. ²²Lo'o ña'a na ji'i ñati nu cua nguxtyanu cha' ji'i Cristo, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa ndyu'u cha' nu nechui' ngu' ndi'ya: “Sca xne' nu ndyacu' na nu ndyacu ni', hora ti tsa' ni' cacu ni' na nu ndyacu' ni' chaca quiya'. Lo'o jua'a sca cube' tana ni, lo'o cua ndyaata ni' chcu, hora ti xtyuu ni' ca su ntsu'u nana' cha' xtyii ni' chaca quiya'.”

**Ndi'ya caca lo'o caa
ycu'i' nu Xu'na na**

3 Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, cua nguscua na' sca quityi ndyaa slo cu'ma tya tsubi' la. Nu juani nde nscua na' chaca quityi, cha' ca tyi'u ti' ma lcaa cha' nu ji'i Cristo, cha' jua'a caca culacua tso'o ti' ma lcaa hora. ²Ntsu'u cha' tyi'u ti' ma cha' nu cua nechui' ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni la; tso'o si tyi'u ti' ma cha' bi' lu'ba ti, lo'o jua'a ji'i cha' nu cua nechui' ycu'i' nu Xu'na na nu ngua'ni lyaá ji'na.

Cua ngusubi ycuu' nu Xu'na na ji'li ya cha' culu'u ya cha' ji'li ycuu' Ni ji'li cu'ma, bi' cha' tso'o si taquiya' ma ji'li lcaa cha' nu cua ndyuna ma lo'o ngulu'u ya ji'li ma.

³Tya clyo ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' lo'o cua tyalaa ti tsá nu tye chalyuu, li' tyu'u tucua ngu' nu xtyílo'o tsa ji'li cha' ji'li ycuu' Ndyosi. Cua'ni ngu' bi' cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ycuu' ca ngu' cha' cua'ni ngu'. ⁴Li' ndi'ya ñacui ngu' bi' ji'li ma: “¿Ni hora caa Cristo lacua? ¿Ni cha' laca tya ndu ti' ma ji'li yu cha' caa yu? Cua nteje tacui tsa tyempo bi', cha' cua ngujuii lcaa ngu' cusu' ji'na, lo'o jua'a cua ngusu' na juani. Ña'a ti ndyaca chalyuu re, ñi'ya nu ndyaca tya lo'o nguxana chalyuu clyo.” ⁵Jua'a ñacui ngu' cuiñi bi', cha' ná nti' ngu' tyi'u ti' ngu' ji'li cña nu cua ngua'ni ycuu' Ndyosi. Nu ngua clyo ná ntsu'u chalyuu tsiya' ti, lo'o li' nechui' ycuu' Ndyosi; cuati ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u nde cua. Lo'o hitya ti ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a cla'be la lo hitya nscua yuu chalyuu tya clyo. ⁶Pana ca tiya' la xi ndye ngüityi Ni ji'li chalyuu bi' lo'o hitya, nu lo'o ngua'ya tyo clyaa. ⁷Ca tiya' la li' xa' ngulo ycuu' Ndyosi cña cha' ña'a ti tyanu lcaa na nu ntsu'u nde cua, ña'a ti tyanu lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, ña'a cuayá' tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' Ni ji'li lcaa na. Li' tye tyaqu'i lcaa na bi', lo'o jua'a tye cha' ji'li lcaa ñati nu ná ntsu'u cha' ji'li lo'o ycuu' Ndyosi.

⁸Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, tso'o la si culacua ti' ma cha' ñi'ya nti' sca tsá ti, jua'a laca sca mil yija cuentya ji'li ycuu' Ndyosi; ntsu'u

quiya' cha' ñi'ya nti' sca mil yija, jua'a laca sca tsá ti cuentya ji'li ycuu' Ni. ⁹Si'i na tiya' tsa ti' ycuu' Ndyosi cha' cua'ni Ni cña nu nacui Ni cha' cua'ni ycuu' Ni nde loo la; pana na ntajatya tsa Ni ji'na ñati chalyuu na, cha' ná nti' Ni cha' chcuna' ni sca ñati ji'li ycuu' Ni. Nti' tsa Ni cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' ntsu'u cha' cuxi ji'li ngu'; lo'o li' ca tyuju'u ti' ngu' ji'li cha' cuxi bi', culochu' ngu' ji'li cha' cuxi bi' li'. Jua'a caca ji'li ngu' nti' ycuu' Ndyosi.

¹⁰Chañi cha' tyalaa tsá bi' lo'o caa ycuu' nu Xu'na na chaca quiya', pana ná jlo ti' na ni tsá caca bi'. Ñi'ya laca si cua caa ti sca nu cuaana to' tyi na lo'o ná jlo ti' na, jua'a caca tsá bi'. Catí jua'a ti lcaa na nu ntsu'u nde cua, lye tsa cañi cha' bi'; lo'o li' tye tsiya' ti tyaqu'i lcaa na nu ntsu'u nde cua. Jua'a tyucui ña'a chalyuu ni, tye tsiya' ti li'. ¹¹Cua nscua cha' tye lcaa na lo'o tyalaa tsá bi', bi' cha' ntsu'u cha' caca ma ñati nu lubii cresiya ji'li, cha' caca ma ñati nu ngua tso'o tyiquee ma cuentya ji'li ycuu' Ndyosi. ¹²Jua'a nga'a cha' caca ma laja lo'o tya lyiji caca tsá bi' nu lo'o caa ycuu' Ndyosi, cha' jua'a taca xtyucua ma ji'li ycuu' Ni lo'o cña ji'li Ni nde chalyuu. Tsá bi' tyaqu'i tyucui ña'a nde cua, ña'a cuayá' nu tye tyalá lcaa na nu ntsu'u nde cua; tye tsiya' ti lcaa cha' bi' li'. Cuii lo'o cualya, lo'o cuichaa, lo'o co', lo'o lcaa na ni, tye bi' tyalá. ¹³Pana xa' cuiñá Ni chaca chalyuu cucui, lo'o jua'a cuiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u nde cua; cuiñá Ni sca chalyuu nu tso'o tsa ña'a, su xcui' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu' li'. Jua'a nacui Ni cha'

caca; jlo ti' na cha' jua'a caca bi', xqui'ya cha' xcui' cha' liñi nchcui' ycui' Ni. Bi' cha' ndu ti' na ji'i cha' bi' lacua.

¹⁴Cu'ma tya'a tso'o na, na ndu ti' ma ji'i cha' bi', bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni ma xcui' cha' tso'o ti, xcui' cha' lubii ti lo'o tya'a ñati ma, cha' ti ti tyi'i tyiquee ma cuentya ji'i ycui' Ni. ¹⁵Tyi'u ti' ma cha' ndalo tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na, cua nda tsa Ni tyempo ji'na cha' clyaá na ji'i nu cuxi. Jua'a Pablo tya'a na ni, la cui' tya'a cha' nguscua yu lo quityi; ñati tya'a tso'o na laca yu bi', lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' quityi nu nguscua yu nu cua ndyalaa slo ma. Ycui' Ndyosi laca nu ngulu'u ji'i yu lca ña'a cha' tso'o nu nguscua yu lo quityi bi'. ¹⁶Tyuu tya'a quityi nguscua Pablo bi', pana sca ti cuayá' nchcui' ca ta'a quityi bi' ji'i cha' ji'i ycui' Ndyosi nu cua nchcui' na ji'i juani. Ntsu'u xi cha' nu nguscua nu Pablo bi' nu tucui xi cha' caca cuayá' tso'o ti' na ji'i; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu

lye tsa nclyu'u cha' cuiñi xqui'ya quityi bi', cha' ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' bi' tsiya' ti. Ná ngua tsa'a tso'o ngu' bi', cha' bilya ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' bi'; bi' cha' ni sca quityi ji'i ycui' Ndyosi ná liñi nclu'u ngu' bi' ji'i. Pana tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti xqui'ya cha' cuiñi nu nclu'u ngu' ji'i tya'a ñati ngu'.

¹⁷Cu'ma ngu' tya'a tso'o na ni, cua nguscua na' lca cha' bi' cha' ca tii ti' ma, cha' ná ta ma chacuayá' ji'i nu ngu' cuiñi bi' cha' culu'u ngu' ji'i ma. Cha' liñi laca nu ngua tsa'a ma clyo, lo'o juani ná tso'o si taquiya' ma ji'i cha' cuiñi nu nclyu'u ngu' bi'; ná tso'o tya'achu' ma ji'i cha' liñi bi' li'.

¹⁸Pana tso'o la ca tsa'a la ma cha' tso'o ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu cua ngua'ni lyaá ji'na; li' taca tyi'i tso'o la tyiquee ma cuentya ji'i ycui' nu Xu'na na. Cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ni nde chalyuu, lo'o jua'a ná nga'a cha' tye tsa nu cua'ni tlyu na ji'i Ni ca slo ycui' Ni. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan clyo, nu ndyaa ca slo lcaa ñati jii Jesucristo

Jesucristo laca nu nda chaca chalyuu cucui jii ñati

1 Cua laca ntucua Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu nu lo'o nguxana chalyuu tya clyo; la cui' yu laca nu nchcui' ya jii, nu lo'o nscua ya tilaca laca Jesucristo. Cua jlo tso'o ti' ya cha' bi', cha' cua na'a tso'o ya jii yu lo'o cloo ya, cha' stu'ba ti nguta'a ya lo'o yu; cua ndyuloo ya jii yu lo'o cua ngua'ni ca'a ya' ya jii ycui' yu. Cua nchcui' ya lo'o cu'ma cha' Jesucristo laca nu nda chaca chalyuu cucui jii ñati. ²Ngula Jesucristo nde lo yuu chalyuu su ndi'i ya, lo'o jua'a cua na'a ya jii ycui' yu; bi' laca cha' nu ndacha' ya jii ma juani, cha' chañi tsa laca cha' bi'. Nclyu'u ya jii ma ñi'ya laca cha' tyucui tyempo lu'ú Jesucristo, cha' ntucua yu ca slo ycui' Ndyosi Sti na clyo; jua'a nclyu'u ya ñi'ya ngua cha' na'a ya jii yu nde chalyuu re. ³Juani culu'u ya jii ma cua ña'a ca cha' nu cua na'a ya, culu'u ya cua ña'a ca cha' nu cua ndyuna ya. Chañi laca cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycui' Ndyosi Sti na, jua'a lo'o Jesucristo nu sca ti Sñi' ycui' Ni. Lo'o juani cua nti' ya

cha' stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o ya; ⁴bi' cha' nscua ya quityi re, cha' lcaa tsa tso'o ti tyi'i tyiquee na.

Xcui' lubii tsa cresiya jii ycui' Ndyosi

⁵Nde culu'u ya jii ma cha' nu cua nda Jesucristo lo'o ya: Ñi'ya nti' sca xee nu ndubi tsa ña'a, jua'a nti' ycui' Ndyosi si tyu'u tucua Ni slo na; xcui' lubii tsa cresiya jii Ni, cha' ne' cresiya jii ycui' Ni ná ntsu'u su talya ña'a, ná ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti. ⁶Cha' cuiñi laca nu nda na si ñacui' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycui' Ndyosi, lo'o li' ña'a ti tya ndiya ti' na cha' cuxi; ndi'i na chalyuu ñi'ya laca si talya tsa ña'a su ndi'i na li', cha' ná tso'o ndu'ni na. ⁷Pana si lubii cresiya ji'na ñi'ya lo'o lubii cresiya jii ycui' Ni, ndu'ni na cha' tso'o li'; stu'ba ti caca tyiquee na lo'o tya'a ngusñi na cha' jii Jesús li'. Lo'o jua'a cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' cua ndyalú tañi Jesús Sñi' ycui' Ni lo'o ngujuui yu lo crusi.

⁸Si ñacui' na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na tsiya' ti, na ñilo'o na jii ycui' ca ti na li', cha' ná nchca chcui' na cha' liñi. ⁹Pana taca jlya ti' na jii ycui' Ndyosi cha' cua'ni clyu ti' Ni

ji'na ji'ḷi qui'ya nu ntsu'u ji'na, nu lo'o ñii na ji'ḷi Ni cha' ntsu'u qui'ya ji'na. Tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na li'; hasta cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na, xqui'ya cha' ngujuii Jesús lo crusi. ¹⁰Ñi'ya si cua nacui na cha' na cuiñi ycui' Ndyosi, jua'a ndyu'u cha' si ñacuḷ na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na tsiya' ti; ná ngusñi suu cha' ji'ḷi ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'na, si tya ñacuḷ na jua'a.

Cristo nu laca tu'ba ji'na cha' chcui' lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'na

2 Ñi'ya nti' na' ña'aa ji'ḷi sñi' na', jua'a nti' na' ña'aḷa ji'ḷi cu'ma, cha' tyaca'a tsa ma 'na; bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma, cha' ná nti' na' cha' sta ycui' Ndyosi qui'ya ji'ḷi ma. Pana si ntsu'u cha' sta Ni qui'ya ji'na lo'o cua ngusñi na cha' ji'ḷi Jesucristo, la cui' Jesucristo laca nu cua nchcubel' yu cña loo na. Sca ñati nu lubii tsa laca nu Jesucristo bi'. ²Ngua cuxi tyiquee na cuentya ji'ḷi ycui' Ndyosi Sti na, xqui'ya cha' ngua'ni na cha' cuxi; bi' cha' nchcubel' Jesucristo cña loo na, cha' qui'ya ycui' yu yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na. La cui' jua'a qui'ya Jesucristo yabe' nu ntsu'u ji'ḷi lcaa ñati chalyuu nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a ji'ḷi ycui' Ni.

³Nu lo'o nti' na taquiya' na cua ña'a ca cña nu nti' Ni cha' cua'ni na, li' taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo.

⁴Cuiñi tsa ñati nu nacui cha' ntsu'u cha' ji'ḷi ngu' lo'o Jesucristo, si ná ndaquiya' ngu' ji'ḷi cña nu nclyo Ni ji'ḷi ngu'; ná liñi cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'. ⁵Si chañi laca

cha' ntucua' na lcaa cha' nu nda Jesucristo lo'o na, li' chañi laca cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'ḷi ycui' Ndyosi Sti yu; jua'a caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' laca na ñati ji'ḷi Jesucristo masi tya ndi'ḷi na chalyuu. ⁶Ñati nu nchcui' lo'o xa' la ngu' cha' ñati ji'ḷi Jesucristo laca ycui', ntsu'u cha' cua'ni ñati bi' cña, cua ña'a ca cña nu ngua'ni ycui' Jesucristo.

Sca cña cucui cha' cua'ni na

⁷Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'ḷi Jesús, cua nscua cha' lo quityi re cha' tyaja'a ma tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'ḷi tya'a ñati ma. Si'i sca cha' nu bilya cuna ma laca cha' bi'; cua ndyuna ma cha' bi' tya lo'o ngusñi ma cha' ji'ḷi Jesucristo tya clyo la, cha' la cui' ti cha' bi' laca nu cua nscua cua sa'ni. ⁸Pana si'i jua'a ndyu'ni ñati, bi' cha' nacui na cha' sca cña cucui laca bi'. Tsubi' ti nguxana Jesucristo ngulu'u yu ji'na ñi'ya ntsu'u cha' tyu'u tso'o tyiquee na ña'a na ji'ḷi xa' la tya'a ñati na, ngua'ni Jesús cha' taca cua'ni na jua'a. Sca cha' cucui laca bi', cha' cua tye ti cha' talya ña'a ne' cresiya ji'na; juani tyanu nu cha' tso'o ji'ḷi Jesucristo ne' cresiya ji'na, ñi'ya nti' si ntyiji'ḷi sca xee nu ndubi tsa ña'a su ndi'ḷi na.

⁹Ñati nu ñacuḷ: “Cua ngusñi ya cha' ji'ḷi Jesucristo, lubii tsa cresiya ji'ḷi ya juani”, ñacuḷ ngu', pana tya ti'i ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'ḷi tya'a ñati ngu', ña'a ti tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne' cresiya ji'ḷi ngu' bi', ñi'ya laca sca se'ḷi su talya tsa ña'a. ¹⁰Ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji'ḷi tya'a ñati, bi' laca ñati nu ntsu'u xee ji'ḷi Jesucristo ne' cresiya ji'ḷi. Ni sca cha'

cuxi ná cua'ni ngu' bi', nu cua'ni cha' tya'achū' xa' la ñatī jil̄i cha' jil̄i Jesucristo. ¹¹Ñatī nu ti'í ti' jil̄i tya'a ñatī ni, tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne' cresiya jil̄i ngu' bi'; ñi'ya nti' ngu' lo'o ndil̄i ngu' su talya ña'a, jua'a ti nti' ngu' bi' ndil̄i ngu' chalyuu, cha' ná nchca quije tyucuī liñi su tsa ngu', cha' lye tsa ndacu' talya xee nu ña'a ngu' bi' li'.

¹²Cu'mā sñi' na', nscua na' quityi re cha' caa slo mā, xquiy'a cha' ngua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi jil̄i mā; xquiy'a Jesucristo cua ngüityi Ni quiy'a nu ntsu'u jil̄i mā. ¹³Nscua na' quityi re cha' caa slo cu'mā ngu' cusu', cha' cua ngujui ñi'ya nu tyu'u cha' jil̄i mā lo'o Jesucristo nu stu'ba ti ntucua lo'o ycu' Ndyosi Sti yu tya lo'o nguxana chalyuu. Lo'o jua'a nscua na' quityi re cha' caa slo cu'mā ngu' cuañi', cha' cua ntijiloo mā jil̄i nu xña'a.

Cu'mā sñi' na', cua ngujui ñi'ya nu tyu'u cha' jil̄i mā lo'o ycu' Ndyosi Sti na, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa slo mā. ¹⁴Cu'mā ngu' cusu', cua ngusñi mā cha' jil̄i Jesucristo, la cui' Cristo nu cua lu'ú lo'o ycu' Ndyosi Sti yu tya clyo, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa ca slo mā. Cu'mā ngu' cuañi', nguula ti ti' mā ndil̄i mā, cha' cua ndyanu tso'o cha' jil̄i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil̄i mā; cua ntijiloo mā jil̄i nu xña'a, bi' cha' laca nscua na' quityi re cha' caa slo mā.

¹⁵Ná tyu'u tyiquee mā ña'a mā cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, ni ná ca tiji' tsa ti' mā jil̄i cua ña'a ca cha' culiya' nu ndyiji jil̄i ñatī cha' ndiya la ti' ngu' jil̄i. Si ndiya la ti' na nu cuxi nu ntsu'u chalyuu, ná caca

jil̄i'na tsiya' ti tyu'u tyiquee na ña'a na jil̄i ycu' Ndyosi Sti na. ¹⁶Lcaa cha' cuxi nu ndaca'a jil̄i ñatī cha' ná xñi tso'o ngu' cha' jil̄i ycu' Ndyosi, si'í ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti na ndyu'u cha' bi'. Lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ñatī jil̄i, cha' tyaala' xi tyiquee ngu'; jua'a lcaa cha' cuxi nu nti' ngu' cua'ni ngu' lo'o ña'a ngu' jil̄i; jua'a lcaa na nu nti' ngu' cha' caja jil̄i ngu', cha' jua'a cua'ni tyixi ti ngu' lo'o tya'a ngu', nde chalyuu ti ndyu'u lcaa cha' cuxi bi'. ¹⁷Yala ti tye chalyuu re, culiji jua'a ti lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ñatī chalyuu; pana ñatī nu taquiya' jil̄i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi ni, ná nga'a cha' tye chalyuu jil̄i ngu' bi'.

Ntsu'u cha' liñi lo'o ntsu'u cha' cuiñi

¹⁸Cu'mā sñi' na', cua ndyalaa hora cha' tye lcaa cha' nu ntsu'u chalyuu. Cua jlo ti' mā cha' cua lijya sca ñatī tlyu nu cñiloo jil̄i tya'a ñatī na cha' Cristo laca ycu' yu; xuu tya'a yu bi' lo'o lcaa na nu ntsu'u cha' jil̄i'na lo'o Cristo. Masi tyempo juani, quiña'a tsa ngu' cuiñi ntsu'u chalyuu, nu nti' xuu tya'a lo'o ñatī jil̄i Cristo; bi' cha' cua ngua cuayá' ti' na cha' cua ngulala ti tye lcaa cha'. ¹⁹Tya clyo ndyu'u ti'í nu ngu' cuiñi bi' lo'o na, lo'o li' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu'; si'í ñatī tya'a ntsu'u cha' jil̄i'na lo'o Jesucristo laca ngu' bi'. Si chañi cha' tya'a ndya'a na laca ngu' bi', cua ndyanu ngu' lo'o na nquicha'; pana ngutu'u ngu' bi', cha' taca ca cuayá' ti' na cha' si'í lcaa ñatī nu ndyu'u ti'í lo'o na laca tya'a ngusñi na cha' jil̄i Jesucristo.

²⁰Cua nda Cristo Xtyi'í ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil̄i lcaa ngu'

tya'a ngusñi mā cha' jil'i Ni, bi' cha' cua ngua cuayá' tso'o ti' lcaa tya'a mā lcaa cha' nu nclyu'u ycu'i' Ndyosi jil'na. ²¹Cua nscua na' quityi re, xquilya cha' nchca cuayá' ti' mā ña'a cha' liñi nu ntsu'u jil'i Cristo. Si'i cha' ná jlo ti' mā cha' liñi bi'; cua jlo ti' mā ña'a cha' liñi nu nchcui' na, cha' si'i cha' cuiñi ti laca cha' bi'.

²²¿Tilaca laca nu cuiñi lacua? Ñati cuiñi bi' laca nu ñacui cha' si'i Cristo laca Jesús, la cui' Cristo nu cua nda ycu'i' Ndyosi jil'i cha' yaa yu chalyuu. Nxuu tya'a ngu' bi' lo'o ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Cristo, cha' ñacui ngu' bi' cha' si'i nu sca ti Sñi' ycu'i' Ndyosi laca Jesucristo, cha' si'i ycu'i' Ndyosi laca Sti Jesucristo. ²³Si ñacui na jil'i ñati cha' si'i Sñi' ycu'i' Ndyosi laca Jesucristo, ná ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i' Ndyosi Sti Jesucristo, jua'a ndyu'u cha' bi' li'; pana lo'o xñi na cha' jil'i Sñi' ycu'i' Ni, cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i' Ndyosi Sti yu, jua'a ndyu'u cha' bi' li'.

²⁴Bi' cha' nga'a cha' tyanu tachaa cha' bi' ne' cresiya jil'i mā, cha' nu cua ndyuna mā jil'i Jesús tya lo'o ngusñi mā cha' jil'i yu tya clyo. Si tya ndyanu cha' bi' ne' cresiya jil'i mā, stu'ba tsa ntsu'u tyiquee mā lo'o Jesucristo masi tya ndi'i mā chalyuu, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee mā lo'o ycu'i' Ndyosi Sti na li'. ²⁵Bi' laca cha' nu ngüiñi jil'i Jesucristo lo'o na, cha' taca caja chaca chalyuu cucui nu ná nga'a cha' tye ji'na.

²⁶Tsa bi' ti cha' nchcui' na' cuentya jil'i ñati nu ññilo'o jil'i mā jua'a. ²⁷Nu cu'mā ni, cua ndyanu

Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya jil'i mā, bi' cha' nga'aa nti' cha' culu'u xa' ñati jil'i mā; Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ni, bi' laca nu culu'u jil'i mā lcaa cha' nu lyiji cha' ca tsa'a mā jil'i. Nu lo'o nclyu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi jil'i mā ni, liñi tsa laca cha' bi'; si'i cha' cuiñi nda nu bi'. Bi' cha' lacua, ñi'ya nu nclyu'u Xtyi'i ycu'i' Ni jil'i mā, la cui' jua'a nga'a cha' xñi mā cha' jil'i Jesús.

²⁸Nu juani ti, cu'mā sñi' na', xñi tso'o mā cha' jil'i Jesucristo. Lo'o li', lo'o caa Jesucristo chalyuu chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' na lo'o ña'a na jil'i Ni cha' caa Ni; tyucui tyiquee na tyacua tya'a na lo'o Ni li'. ²⁹Cua nchca cuayá' ti' mā cha' lubii tsa cresiya jil'i Jesucristo, bi' cha' tso'o si ca cuayá' ti' mā cha' cua ña'a ca ñati nu ndu'ni cha' tso'o ñi'ya ndyu'ni ycu'i' Jesús, caca ngu' bi' sñi' ycu'i' Ndyosi.

Sñi' ycu'i' Ndyosi laca na

3 Tlyu tsa cha' tso'o laca cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i' Ndyosi Sti na ña'a Ni jil'i ca ta'a ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' laca cha' nchcui' ycu'i' Ndyosi ji'na cha' sñi' ycu'i' Ni laca na, lo'o jua'a chañi laca cha' bi'. Ná ntaja'a ñati chalyuu tyuloo ji'na cha' sñi' Ni laca na; la cui' jua'a lo'o nguti'i Jesucristo chalyuu, ná ntaja'a ngu' tyuloo ngu' jil'i yu li'. ²Cu'mā ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa mā 'na, nu juani ti laca na sñi' ycu'i' Ndyosi; pana bilya caja cha' ji'na ñi'ya nu tso'o la ña'a na, nu lo'o tyi'i na lo'o ycu'i' Ni nde loo la. Ñi'ya laca ycu'i' Jesucristo, jua'a caca na lo'o culu'u loo Jesucristo jil'na lo'o cua

ndye chalyuu re; li' taca ña'a na jil'i Jesucristo ñi'ya nu laca ycu'i'. Tsa bi' ti cha' nchca cuayá' ti' na juani. ³Lcaa ñati nu nti' ña'a jil'i Ni ca li', nga'a cha' cua'ni lubii ngu' jil'i cresiya jil'i ngu', ñi'ya nu lubii cresiya jil'i ycu'i' Jesucristo.

⁴Si ndu'ni na cha' cuxi, laca cha' ná ntaja'a na cua'ni na cña nu ngulo ycu'i' Ndyosi ji'na; ntsu'u qui'ya ji'na xqui'ya cha' ná ntaja'a na taquiya' na jil'i cha' nu nchcui' Ni lo'o na. ⁵Cua jlo ti' ma cha' cua yaa Jesucristo chalyuu cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati; pana ycu'i' Cristo ni, ná ntsu'u qui'ya jil'i yu tsiya' ti. ⁶Ni sca ñati nu nxñi tso'o cha' jil'i Jesucristo lcaa tsa, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' bi' cha' cuxi. Nu ñati nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsa, ndu'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya cha' bilya tyu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o Jesucristo, bilya xñi ngu' cha' jil'i Ni. ⁷Cu'ma sñi' na', ná nti' na' cha' cñilo'o xa' ñati jil'i ma. Xcui' tso'o ti ngua'ni Jesucristo nde chalyuu; bi' cha' lacua, lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo, cua nscua cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni ngu' bi' laja lo'o tyi'i ngu' chalyuu. ⁸Lcaa ñati nu ndu'ni xcui' cha' cuxi, cua laca ngu' bi' sñi' ycu'i' nu xña'a nu laca xu'na cuiñaja; tya lyiji tye cha' cua'ni nu xña'a bi' cha' cuxi. Sca ti Jesús nu Sñi' ycu'i' Ndyosi, cua yaa Ni chalyuu cha' cua'ni tye Ni jil'i lcaa cña nu ndyu'ni nu xña'a bi'.

⁹Ñati nu laca sñi' ycu'i' Ndyosi ni, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' cua nda ycu'i' Ndyosi chaca cha' tso'o la nu tyanu ne' cresiya jil'i ngu' bi' xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi. Nga'aa tyaja'a ngu'

bi' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' sñi' ycu'i' Ndyosi laca ngu' bi'. ¹⁰Bi' cha' nchca cuayá' ti' ma juani ñi'ya laca ñati nu laca sñi' ycu'i' Nydosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti' ma ñi'ya ndu'ni ñati nu laca sñi' ycu'i' nu xña'a. Si' sñi' ycu'i' Ndyosi laca ñati nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsa, ni si' sñi' ycu'i' Ndyosi laca ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a jil'i tya'a ñati.

Nga'a cha' tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na

¹¹Nde nscua la cui' cha' nu cua ndyuna ma lo'o ngusñi ma cha' jil'i Jesús tya clyo: nga'a cha' tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na. ¹²Ná cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Caín; sñi' ycu'i' nu xña'a ngua yu bi', cha' ndyujui yu jil'i tya'a yu. ¿Ni cha' laca ngua'ni yu jua'a? Ndyujui yu jil'i tya'a yu xqui'ya cha' xcui' cha' cuxi ngua'ni jyo'o Caín bi', bi' cha' ná ndiya ti' yu cha' xcui' cha' tso'o ngua'ni yu tya'a yu bi'.

¹³Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i ycu'i' Ndyosi, ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma si liye' tsa ti' ñati chalyuu ña'a ngu' jil'i ma. ¹⁴Xcui' nguna' tya ndi'i na chalyuu cua tsubi' la xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana juani, cua nda ycu'i' Ndyosi chaca chalyuu cucui ji'na, cha' tso'o ti ndi'i tyiquee na juani. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i xa' la tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' taca jlo ti' na cha' cua ntsu'u chaca chalyuu cucui ji'na juani, cha' ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a jil'i tya'a ñati, nguna' tya ndi'i ngu' chalyuu. ¹⁵Ñi'ya laca ñati nu ndyujui jil'i tya'a ñati, jua'a laca na si liye' ti' na ña'a na jil'i

tya'a ñati na. Jlo ti' ma cha' nga'aa caja chalyuu cucui bi' jil'i ñati si ndyujuii ngu' jil'i tya'a ñati ngu', pana la cui' tya'a cha' laca si liye' tsa ti' na ña'a na jil'i tya'a ñati na. ¹⁶Nu lo'o cube ti' na cha' cuentya jil'na ntaja'a Cristo ngujuii yu lo crusi, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'na, li' ca cuayá' ti' na ña'a cha' nu tso'o la cua'ni na, si ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ngusñi na cha' jil'i Ni. Tso'o si tyaja'a na xtyucua na jil'i tya'a na jua'a, masi hasta cajaa ycuil' na cuentya jil'i ngu' tya'a na. ¹⁷Ntsu'u ngu' tya'a na nu nga'aa ntsu'u na nu lyiji jil'i ngu' tsiya' ti cha' tyiji yu'u jil'i ngu' chalyuu. Si jua'a tso'o ti ndil'i na, lo'o li' ña'a na jil'i tya'a na nu ntsu'u na nu lyiji jil'i ngu', pana ná ntaja'a na cua'ni tya'na ti' na jil'i tya'a na, li' ná taca jil'na ñacui na cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycuil' Ndyosi, cha' nu ycuil' Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'na. ¹⁸Cu'ma sñi' na', nu lo'o ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i ycuil' Ndyosi lo'o jil'i tya'a ñati na, si'i sca cuii ti laca nu chcuil' na lo'o ngu', si'i sca cha' nu nda ti na lo'o ngu' caca bi'; tyucui tyiquee na nga'a cha' xtyucua na jil'i nu ngu' tya'a na bi'.

Taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u cha' jil'na lo'o ycuil' Ndyosi

¹⁹Si jua'a ndu'ni na, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca cha' nu cua nda ycuil' Ndyosi lo'o na, cha' nu jlya ti' na jil'i; ca tii na cha' cua ngüñi tso'o cha' jil'na lo'o ycuil' Ndyosi. ²⁰Nu lo'o jlo ti' cresiya jil'na cha' ntsu'u qui'ya jil'na, li' taca ca cuayá' ti' na cha' lo'o ycuil' Ni jlo

ti' Ni cha' bi'. Lo'o jua'a tlyu la laca ycuil' Ni, taca jil'i Ni cua'ni lyaá Ni jil'na jil'i cha' cuxi bi'. ²¹Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma' na, si jlo ti' na cha' ná ntsu'u qui'ya jil'na, tyucui tyiquee na taca chcuil' na lo'o ycuil' Ndyosi li'; ²²nu lo'o jña na cha' jil'i ycuil' Ni, caja cua ña'a ca cha' jil'na si taquiya' na jil'i cña nu cua nda ycuil' Ni jil'na, si cua'ni na cña nu ndiya la ti' ycuil' Ni. ²³Nde laca cña nu cua nda ycuil' Ndyosi cha' cua'ni sa scaa na: nga'a cha' xñi tso'o na cha' jil'i Jesucristo Sñi' ycuil' Ni; la cui' jua'a tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na, ñi'ya nu cua nacui ycuil' Ni jil'na. ²⁴Nu lo'o taquiya' na jil'i cña nu cua ngulo ycuil' Ndyosi jil'na cha' cua'ni na, li' cua ntsu'u cha' jil'na lo'o ycuil' Ndyosi, lo'o jua'a ntsu'u cha' jil'i Ni lo'o na li'. Jlo ti' na cha' bi', xqui'ya cha' cua nda ycuil' Ndyosi Xtyi'i ycuil' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'na.

Cua'ni cuayá' na ñi'ya nu ntsu'u ne' cresiya jil'i scaa ñati

4 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo nu tyaca'a tsa ma' na, ná xñi ma' cha' jil'i cua ña'a ca ñati nu ñacui cha' cua nda ycuil' Ndyosi Xtyi'i ycuil' Ni jil'i ngu' bi'. Cua'ni cuayá' ma' jil'i ngu' bi' clyo, cha' quijeloo cha' jil'i ma' lo'o ngu' si chañi cha' cua ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' bi', si cha' cuiñi ti laca nu nchcuil' ngu' bi'. Cua ndu'u tucua tyuu tsa tya'a ngu' cuiñi chalyuu juani, nu ñiñlo'o jil'i ñati cha' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi nchcuil' ngu'. ²Ndi'ya ca cuayá' ti' na ñi'ya laca ñati nu cua ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i: laca ñati nu nchcuil' cha'

chañi cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca Jesucristo lo'o ngula yu chalyuu cha' ngua yu ñati, leaa ñati bi' cua ntsu'u Xtyi' ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu'; ³pana ñati nu nacui cha' si' Sñi' ycu' Ndyosi laca Jesucristo lo'o ngula yu chalyuu ñi'ya nu nclya ñati, ná ntsu'u Xtyi' ycu' Ni ne' cresiya jil'i ngu' bi'. Cha' jil'i nu cuiñi nu nti' tyijiloo jil'i Jesucristo laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu' bi'; jua'a cua ngua cuayá' ti' ma cha' cua lijya ti nu cuiñi bi', cha' masi juani cua laca ndi'i bi' chalyuu.

⁴Cu'ma sñi' na', cua ntsu'u cha' jil'i ma lo'o ycu' Ndyosi, jua'a cua ngua nguula la ti' tyiquee ma xqui'ya Xtyi' ycu' Ndyosi nu ndyanu ne' cresiya jil'i ma li'; bi' cha' nechca jil'i ma tyijiloo ma jil'i ngu' cuiñi nu cua ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu' nu xña'a. La cui' nu xña'a laca nu nclyo cña jil'i ñati cuxi nde chalyuu. ⁵Cua ntsu'u cha' jil'i nu ngu' cuiñi bi' lo'o nu cuxi nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a xcu' cha' jil'i nu xña'a laca cha' nu nechcu' ngu' bi'; bi' cha' ndiya tsa ti' ñati chalyuu cuna ngu' cha' nu nda nu ngu' cuiñi bi', leaa ñati nu ná ndaquiya' jil'i Jesucristo tsiya' ti. ⁶Pana ñati jil'i ycu' Ndyosi laca na. Nu lo'o ntsu'u cha' jil'i ñati lo'o ycu' Ndyosi, cuna ngu' leaa cha' nu chcu' na lo'o ngu' li'; ñati nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, bi' ñati laca nu ná nduna cha' nu nechcu' na. Jua'a taca quijeloo cha' jil'i na tilaca laca nu ntsu'u cha' liñi jil'i, tilaca laca nu ntsu'u cha' cuiñi jil'i.

**Xcu' ntsu'u tyiquee ycu'
Ndyosi ña'a Ni jil'i ñati**

⁷Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tyu'u tso'o

tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na; ycu' Ndyosi laca nu nclyo cña cha' xcu' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na. Lcaa ñati nu ntsu'u tyiquee ña'a jil'i tya'a ñati, sñi' ycu' Ndyosi laca ngu' bi', lo'o jua'a tyu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o ycu' Ni. ⁸Pana ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a jil'i tya'a ñati, ná caja ñi'ya nu tyu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' ycu' Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ñati. ⁹Ngulu'u Ni jil'i ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i na, nu lo'o cua nda Ni jil'i nu sca ti Sñi' ycu' ca Ni yaa chalyuu, cha' jua'a taca caja chalyuu cucui jil'i na. ¹⁰Nde laca cha' nu nechcu' na' lo'o ma: Si' cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycu' Ndyosi, masi ycu' Ndyosi laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i na tya clyo, bi' cha' nda Ni jil'i Sñi' ycu' ca Ni yaa chalyuu cha' ngujui yu lo crusi, cha' cua ngua cuxi tyiquee na lo'o ycu' Ndyosi nu Xu'na na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na; pana Jesucristo nu sca ti Sñi' ycu' Ni, bi' laca nu cua nechcub'e cña loo na, ngüi'ya Ni yabe' nu ntsu'u jil'i na.

¹¹Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni jil'i na. ¹²Ni sca ñati chalyuu, bilya ña'a ngu' jil'i ycu' Ndyosi; pana taca ca cuayá' ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o Ni juani, nu lo'o ña'a na jil'i leaa na lo'o tya'a na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na. Ni'ya ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'a yu jil'i ñati chalyuu, jua'a nga'a cha' cua'ni na lo'o tya'a ñati na li'.

¹³Cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, bi' cha' cua ngua jlo ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee Ni lo'o na. ¹⁴Cua na'a ycu'i ya ji'i Jesús. Chañi laca cha' nu nchcui' ya lo'o ma juani, cha' cua nda ycu'i Ndyosi Sti Jesús chacuayá' ji'i Sñi' ycu'i ca Ni cha' cua'ni lyaá ji'i cua ña'a ca ñati' ji'i nu cuxi. ¹⁵Ñati' nu tyaja'a cacha' ji'i tya'a ñati' cha' nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi laca Jesucristo, stu'ba ntsu'u tyiquee ycu'i Ni lo'o ngu' bi' li'; jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycu'i Ni.

¹⁶Ngua cuayá' ti' na li', cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'na; jua'a jlya ti' na li', cha' xcui' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ni ña'a Ni ji'i ñati' chalyuu. Lo'o ñati' nu jua'a tso'o nti' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati', nu xcui' jua'a ndu'ni ngu' laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu, cua stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycu'i Ndyosi; la cui' jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ycu'i Ndyosi lo'o ngu' bi' li'. ¹⁷Tso'o ti ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi, cha' nu lo'o tyalaa tsá lo'o tyaa Jesucristo chaca quiya' cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, li' tyucui tyiquee na taca tyacua tya'a na lo'o ycu'i Ni. Ndyaa Ni lo'o na laja lo'o ndi'i na chalyuu, ñi'ya nguta'a Ni lo'o Jesucristo lo'o nguti'i yu nde chalyuu, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' cutsii na. ¹⁸Ná ntsu'u cha' cutsii na cha' xcube' ycu'i Ndyosi ji'na, si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ni; pana tya lyiji cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi, si ña'a ti tya ntsii na cha' xcube' Ni ji'na. Ñati' nu ntsii tsa ji'i

ycui' Ndyosi ni, cua nda ti' ngu' cha' xcube' Ni ji'i ngu'.

¹⁹Ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ni, xqui'ya cha' tya clyo ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ²⁰Ngui' nu ñacui' ndi'ya: "Ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ycu'i Ndyosi", lo'o li' ña'a ti tya liye' ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu', cha' cuiñi ti laca nu nchcui' ngu' bi'. Ndi'ya ndyu'u cha' bi': taca ña'a na ji'i tya'a ñati' na, pana ycu'i Ndyosi ni, bilya ña'a na ji'i Ni tsiya' ti; bi' cha' lacua, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, li' ná taca ñacui' na cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi Sti na. ²¹Cua ngulo Ni cña bi' ji'na ndi'ya: Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati' ma.

Ntijiloo na ji'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu

5 Lcaa ñati' nu jlya ti' ji'i Jesús, cha' laca yu Cristo nu cua nda ycu'i Ndyosi ji'i yaa chalyuu, chañi cha' laca ngu' bi' sñi' ycu'i Ndyosi. Ycu'i Ndyosi laca Sti na, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i Ni, bi' cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la sñi' ycu'i Ni, tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. ²Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, lo'o jua'a taquiya' na ji'i lcaa cña nu nda Ni lo'o na, li' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la sñi' ycu'i Ni. ³Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i Ni, taquiya' na ji'i cha' nu chcui' Ni lo'o na li', cha' si'i sca cña nu tucui tsa laca cha' taquiya' na ji'i scaa cha' nu

nchcui' Ni. ⁴Cua ña'a ca sñi' ycuí' Ndyosi taca tyijiloo jil'i leaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu; taca tyijiloo na jil'i nu cuxi, xqui'ya cha' cua ngusñi na cha' jil'i Jesucristo. ⁵Pana ñati nu jlya ti' cha' Jesús laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, bi' ti ñati nu caca jil'i tyijiloo jil'i leaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu.

**Ndi'ya ntsu'u cha' jil'i Jesús
nu laca Sñi' ycuí' ca Ndyosi**

⁶Nu sca ti Sñi' ycuí' ca Ndyosi laca Jesucristo, nu yaa chalyuu. Ntyucuatya ngu' jil'i yu li'. Ngujuii yu lo crusi, ndyalú tañi ycuí' yu li'. Si'i xqui'ya cha' nu cua ntyucuatya ti yu, masi lo'o xqui'ya cha' cua ngujuii yu lo crusi ndyalú tañi yu, bi' cha' nchca cuayá' ti' na juani cha' nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca Jesucristo. Bi' laca cha' nu ndacha' Xtyi'i ycuí' Ndyosi ji'na, lo'o jua'a chañi tsa laca cha' bi'. ⁷Nde cua ntucua sna tya'a ngu' nu nchcui' cha' chañi laca cha' jil'i Jesús bi': ycuí' Ndyosi Sti yu laca tsaca ngu' bi'; jua'a Jesucristo nu ntsu'u tyucui' cha' jil'i ycuí' Ndyosi jil'i, bi' laca chaca; lo'o jua'a Xtyi'i ycuí' Ni, chaca laca bi'. Stu'ba ti nchcui' nu ca ta'a sna bi', cha' chañi laca cha' bi'. ⁸Lo'o jua'a nde lo yuu cua ngua sna quiya' lo'o nchcui' ycuí' Ndyosi cha' chañi laca cha' Jesucristo laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ni: tsaca laca cha' nu nchcui' Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o na; jua'a chaca laca cha' nu nchcui' Ni laja lo'o ntyucuatya Jesucristo; lo'o jua'a chaca laca cha' nu cua nchcui' Ni laja lo'o ngujuii Jesucristo lo crusi, ndyalú tañi yu li'. Sca ti cha' nchcui' Ni

ca ta'a sna quiya' bi'. ⁹Ntucúa na jil'i cha' nu nchcui' ñati chalyuu lo'o na, pana juani ndulo la cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na. Ca ta'a sna cha' nu nda ycuí' Ndyosi, leaa cha' bi' nchcui' cha' sca ti Jesucristo laca Sñi' ycuí' Ndyosi. ¹⁰Ñati nu jlya ti' jil'i yu cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, ycuí' ca ngu' jlo ti' ngu' ne' cresiya jil'i ngu' cha' chañi tsa laca cha' bi'; ñati nu ná ntaja'a tucúa cha' jil'i Ni, cha' laca Jesucristo Sñi' ycuí' ca Ni, bi' ngu' laca nu ná jlya ti' tsiya' ti cha' cua nchcui' ycuí' Ndyosi cha' jil'i Sñi' ycuí' ca Ni. Ñati cuiñi laca ycuí' Ndyosi nti' ngu' bi'. ¹¹Nde laca cha' liñi nu tso'o tsa cha' xñi na jil'i, cha' cua nda ycuí' Ndyosi chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na; Jesucristo laca nu ngulu'u ji'na ñi'ya caca chalyuu bi'. ¹²Cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesús nu laca Sñi' ycuí' ca Ni, bi' ñati laca nu ntsu'u chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i; ñati nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, ná ntsu'u cha' ta Ni chalyuu bi' jil'i ngu'.

Cua tye ti cha' nu nguscua Juan

¹³Cua nscua na' quityi re lacua, cha' caa ca slo ma, leaa tya'a ngusñi ma cha' jil'i Jesús nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi; xqui'ya cha' re taca ca cuayá' ti' ma cha' cua ngujui chalyuu cucui jil'i ma, nu cua nda ycuí' Ndyosi ji'na.

¹⁴Tyucui tyiquee na taca chcui' na lo'o ycuí' Ndyosi lacua. Lo'o jña na sca cha' jil'i ycuí' Ndyosi nu stu'ba nti' lo'o sca cha' nu nti' ycuí' Ni, li' taca jlo ti' na cha' taquiya' Ni jil'i cha' nu chcui' na lo'o Ni. ¹⁵Si jlo ti'

na cha' nduna ycuí' Ndyosi lo'o jña na sca cha' jil'i Ni, la cui' jua'a taca jlo ti' na cha' cua caja ti cha' bi' jina li'.

¹⁶Lo'o ña'a na jil'i sca ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesucristo cha' ndyu'ni yu sca cha' cuxi, pana nda na cuentya cha' ná nscua cha' chcuna' chalyuu jil'i yu xqui'ya cha' cuxi bi', li' tso'o la si jña na cha' clyu ti' jil'i ycuí' Ndyosi cuentya jil'i yu tya'a na bi', cha' ná ta Ni chacuayá' cha' chcuna' chalyuu jil'i yu tya'a na bi'. Pana ntsu'u qui'ya tlyu nu ná taca cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi jil'i; ná ñacui' na' cha' jña na cha' clyu ti' jil'i Ni li', si jua'a ntsu'u qui'ya jil'i ngu'. ¹⁷Chañi cha' sta ycuí' Ndyosi qui'ya jil'i leaa na lo'o tya'a na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na. Pana ntsu'u sca lo qui'ya nu ná taca cui'ya Ni cha' clyu ti' jil'i tsiya' ti.

¹⁸Jlo ti' na cha' nga'aa ndu'ni ñati jil'i Jesucristo cha' cuxi. Jesucristo nu laca nu sca ti Sñi'

ycuí' Ndyosi, bi' laca nu ndaca'a jil'i ngu', cha' ná taca cala' nu xña'a jil'i ngu' bi' li'.

¹⁹Jlo ti' na cha' ñati jil'i ycuí' Ndyosi laca na, xqui'ya cha' cua ngusñi na cha' jil'i Jesucristo; pana xa' la ñati chalyuu nu ná ndaquiya' jil'i Ni tsiya' ti, ña'a ti tya laca nu xña'a loo jil'i ñati bi'.

²⁰Cua jlo ti' na cha' cua yaa nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi nde lo yuu chalyuu, lo'o jua'a cua nda bi' chacuayá' cha' caca tyu'u cha' jina lo'o ycuí' Ndyosi. Chañi cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycuí' Ndyosi juani, xqui'ya cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o Jesucristo nu laca Sñi' ycuí' ca Ni. Chañi cha' ycuí' Ndyosi tsiya' ti laca nu Jesús bi', lo'o jua'a chañi cha' ná nga'a cha' tye chalyuu cucui nu ta Ni jina. ²¹Cu'ma sñi' na', tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu, cha' ná tyatí yu'u ma lo'o xa' jo'ó. Jua'a laca cha' bi' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyucuaa

**Nu lo'o chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee
na ña'a na ji'i tya'a ñati na**

¹La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' sca quityi re, ma' cusu', jua'a sñi' nu'u, cha' caa quityi re ca slo cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cha' cua ngusubi ycui' Ni ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Ni. Chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma; ni si'i sca ti na', lo'o lcau ti ña'a ñati lcaa quichi nu nduna cha' liñi ji'i Jesús, lo'o lcaa ñati bi', ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ma. ²Cua ndyanu tso'o cha' liñi bi' ne' cresiya ji'na, jua'a ná nga'a cha' tye cha' nu cua ndyuna na bi'; bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i ma. ³Ycui' Ndyosi nu laca Sti na, lo'o jua'a Jesucristo nu sca ti Sñi' ycui' Ni, xtyucua Ni ji'i ma. Lo'o jua'a cua nti' na' cha' ña'a ti tya cua'ni Ni quiña'a tsa cha' tso'o lo'o ma, cha' ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ma, cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma; jua'a nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, cha' chañi tsa cha' nu ngulu'u Ni ji'na. ⁴Tso'o tsa ngua ti' na' lo'o ngujui cha' 'na cha' ña'a ti tya ndaquiya'

tso'o xi ngu' tya'a ma lcaa cha' liñi nu cua nda ycui' Ndyosi Sti na lo'o na; ⁵bi' cha' chcui' na' lo'o nu'u, ma' cusu', jua'a lo'o lcaa ngu' tya'a ma, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Si'i sca cha' nu bilya ta Ni lo'o na laca cha' bi', sca cha' nu ndyuna na lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesucristo tya clyo laca cha' bi'. ⁶Lo'o nu ni na' ji'i ma cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, la cui' jua'a ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cña nu nclyo ycui' Ndyosi ji'na. Nu lo'o ngusñi ma cha' bi' tya clyo, cua ndyuna ma lcaa cña nu ntsu'u cha' cua'ni ma cha' tso'o ti tyu'u tyiquee lcaa ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma.

**Nu ngu' cuiñi nu tya'a
cusuu ji'i Cristo**

⁷Ntsu'u tsa ñati cuiñi nu nchcui' cha' ná chañi cha' ngua Jesús ñati lo'o yaa yu chalyuu. Tyucui ña'a lo yuu chalyuu ndya'a ñati nu nchcui' cha' cuiñi bi'; na nñilo'o ngu' bi' ji'i tya'a ñati na, jua'a tya'a cusuu ji'i Cristo laca ngu' bi'. ⁸Bi' cha' tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu, cha' ná culiji yu'u jua'a ti lcaa cha' nu cua ndyuna ma lo'o nguti'i ya ca slo ma.

Li' caja lcaa cha' tso'o nu cua nti' ycuí' Ndyosi ta Ni jí'í mā lo'o tye chalyuu.

⁹Lcaa ñatí nu tyatí yu'u lo'o xa' la cha', ná ntsu'u cha' jí'í ngu' bi' lo'o ycuí' Ndyosi tsiya' ti, cha' ná cuayá' cha' jí'na lo'o jlya ti' na jí'í Cristo, nti' ngu' bi'; pana lo'o cua ngusñi na cha' jí'í Cristo ca ne' cresiya jí'na, li' stu'ba ntsu'u cha' jí'na lo'o ycuí' Ndyosi, jua'a lo'o ycuí' nu sca ti Sñi' ycuí' Ni. ¹⁰Bi' cha' juani si tyalaa ñatí slo mā nu ná nda la cui' cha' jí'í Jesús bi' lo'o mā, nga'aa ta mā su tyi'í ngu' bi', ni ná ta mā xlyo ni'í jí'í ngu' bi'. ¹¹Nu lo'o chcuí' na lo'o ñatí bi', ñi'ya laca si ndyu'ni tya'a na lo'o ngu' bi', lo'o

cña cuxi nu ndyu'ni ngu', jua'a ndyu'u cha' bi'.

**Cha' nu nguscua Juan
lo'o cua tye ti quityi**

¹²Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na' chcuí' lo'o mā, pana tso'o la masi ná lo'o cha' bi' scua na' lo quityi re. Tiya' la nti' na' caa na' ca su ndi'í cu'mā, lo'o li' ycuí' ca na' taca ta na' cha' bi' lo'o mā; li' chañi cha' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na ña'a na jí'í tya'a na.

¹³Lo'o jua'a nu ñatí tya'a ntsu'u cha' jí'í mā lo'o Cristo ca nde, nu ngu' nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jí'í, lo'o ngu' bi' cua nti' ngu' chcuicha' ngu' jí'í mā. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyuna

Tso'o tsa nchcui' Juan ji'i Gayo

¹La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' quityi re cha' cāa ca slo nu'u, Gayo; jlya ti' nu'u lcaa cha' nu laca ji'i Jesucristo, bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' chcui' na' lo'o nu'u.

²Tso'o tsa ñati' laca nu'u, cusu'. Nchcui' na' lo'o ycui' Ndyosi cuentya jinu'u cha' tso'o ti taca tyi'i tyiquee nu'u, cha' taca ca lye ti' nu'u. Cua jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i ycui' Ndyosi.

³Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa xi ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu ngutu'u ca su ndi'i mā yaa ngu' ca nde. Nacu'i ngu' cha' ña'a ti ndaquiya' tso'o mā ji'i cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' jua'a ndu'ni mā lcaa tsā. ⁴Sca ti cha' nlyacua ti' na' cuentya ji'i cu'ma, si chañi cha' ndaquiya' mā ji'i cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' cuañi' la cu'ma cuentya jna'; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' lo'o ndyuna na' cha' jua'a ndu'ni mā.

⁵Cusu', ndube tsa ti' na' cha' lcaa tyempo tso'o tsa nxyucua nu'u ji'i ngu' tya'a na, masi ná nslo nu'u ji'i

ngu', cha' ngu' xa' quichī laca ngu' ntsu'u quiya'. ⁶Cua nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús nde quichī re, ndacha' ngu' ji'i ya ñilya nu tso'o ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i ycui' ca ngu'. Lo'o jua'a cua'ni mā cha' tso'o tya xtyucua la mā ji'i ngu' bi' tyucuii su tsa ngu', cua'ni mā ñilya laca si na nxyucua mā ji'i ycui' Ndyosi laca; ⁷cña ji'i Cristo ndya'a ngu', bi' cha' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu' tyijyu'. Ná ntaja'a ngu' xñi ngu' ni sca centavo ji'i xa' ñati' nu ná ndaquiya' ji'i Cristo tsiya' ti, cha' xtyucua ji'i ngu' tyucuii; ⁸bi' cha' nu na ni, tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nga'a cha' xtyucua na ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a taca ca stu'ba cha' ji'na lo'o ngu' bi' lo'o sañi na cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na ca tyijyu' la.

Cuxi tsa cña nu ndyu'ni Diótfrefes

⁹Cua nscua na' sca quityi tya tsubi' la nu ndyaa ca su ndi'i ña'a taju ti mā ñati' ji'i Jesucristo, cu'ma nu ndyu'u ti'i mā tsa tlyu ti ca bi'; pana ná ntaja'a Diótfrefes taquiya' ji'i cha' nu nacui' na' ji'i mā, cha' nti' yu bi' cha' xu'na mā laca yu. ¹⁰Nu lo'o tyalaa na' ca slo mā, li' chcui' na' lo'o mā cuentya ji'i lcaa cña

nu ndyu'ni yu bi', cha' chiya'a tsa nchcui' yu ji'i cuare; nchcui' yu bi' cua ña'a ca lo cha' cuiñi lo'o ñati. Masi ndyu'ni yu jua'a, ná cuayá' ji'i yu nti' yu, cha' juani ná ntaja'a yu ta yu su tyi'i ngu' tya'a ndya'a ya cña lo'o ndyaa ngu' quichi tyi ma; ña'a cuayá' ndaca'a yu chacuayá' ji'i tya'a ma cha' lo'o cu'ma ná ta ma su tyi'i ngu', masi ngua ti' ma ta ma su tyi'i ngu' nquicha'. Lo'o jua'a ngua ti' yu culo'o yu ji'i tya'a ndya'a ya cña bi', cha' ná tyu'u ti'i ngu' lo'o ma.

¹¹Cusu', ná tyatí yu'u ma lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, tso'o la si tyi'u ti' ma ji'i lcaa cha' nu tso'o ti. Lcaa ñati nu xcui' clyana cha' tso'o nu cua'ni ngu' cha' xtyucua ngu' ji'i xa' la tya'a ñati ngu', cua ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi; lcaa ñati nu xcui' clyana cha' cuxi cha' cua'ni ngu', bilya tyu'u cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti lo'o ycui' Ndyosi.

Tso'o la ndyu'ni Demetrio

¹²Tso'o tsa nchcui' lcaa ñati ji'i Demetrio; masi ycui' ca na, lo'o ña'a

na ji'i yu nchca cuayá' ti' na cha' tso'o tsa ndyu'ni yu lo'o lcaa ñati. Jua'a cuare, nchcui' ya lo'o ma juani cha' chañi tsa cha' nu nchcui' ngu' ji'i yu cha' tso'o tsa tyiquee yu. Cua jlo tso'o ti' ma cha' nchcui' ya cha' liñi lo'o ma.

Cha' nu nguscua Juan lo'o cua tye ti quityi

¹³Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na' chcu'i' lo'o nu'u, pana tso'o la masi ná scua na' cha' bi' lo quityi re juani; ¹⁴tso'o la yala ti caa na' ca su ndi'i nu'u cha' ycui' ca na' ta na' xi cha' lo'o nu'u.

¹⁵Ti ti tyi'i tyiquee ma lacua, cha' ycui' Ndyosi xtyucua ji'i ma. Lcaa ngu' tya'a tso'o ma nu ndi'i ca su ndi'i cuare, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma, xqui'ya cha' nu scua na' lo quityi re; jua'a cu'ma, chcuicha' ma ji'i lcaa ngu' tya'a tso'o ya nu ndi'i ca ndacua.

Quityi nu nguscua San Judas

¹Judas naa na', la cui' tya'a Jacobo; cña laca na' cuentya jil'i Jesucristo. Nscua na' quityi re cha' tsa ca slo lcaa cu'ma nu ndaquiya' ma jil'i ycui' Ndyosi Sti na, cha' cua ngusubi Ni jil'i ma. Ycui' Ndyosi laca nu ngua'ni lubii jil'i cresiya jil'i ma, lo'o ña'a ti tya cña'asi Ni jil'i ma juani xqui'ya Jesucristo. ²Tya'na tsa ti' ycui' Ndyosi ña'a Ni jil'i ma, bi' cha' ti ti taca tyi'i tyiquee ma, xqui'ya cha' cua jlo ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ma. Jua'a nti' na' cha' caca jil'i ma lcaa tsa.

Ntsu'u xi ñati nu ncliyu'u cha' cuiñi jil'i ngu'

³Cu'ma ngu' tya'a tso'o na nu tyaca'a tsa ma 'na, nti' tsa na' scua na' quityi cha' tsa ca slo ma, sca quityi nu hcui' jil'i cha' tlyu nu ngua'ni Jesús cha' taca clyaá na jil'i nu cuxi; pana ná ngua scua na' jil'i yala ti. Lo'o nu juani nga'a cha' scua na' quityi re cha' tsa ca slo ma, cha' ta na' sca cui' lo'o ma; nga'a cha' cua'a ma jil'i cua ña'a ca ngu' cuiñi, xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' jil'i cha' liñi nu cua nda ycui' Ndyosi nu Xu'na na lo'o na, lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo. Ná cua'a jyaca ma tsiya' ti jil'i cha'

nu nhcui' ngu' cuiñi bi'. ⁴Ndu'ni cha' ca cuayá' ti' ma cha' cua ndyatí xi ñati cuiñi bi' laja cu'ma, masi ná stu'ba cha' nu jlya ti' ma lo'o ngu'. Cua sa'ni tsa nscua cha' lo quityi jil'i ycui' Ndyosi cha' xcube' Ni jil'i nu ngu' cuxi bi'; pana ná ndaquiya' ngu' bi' jil'i cha' nu nhcui' ycui' Ndyosi tsiya' ti, ni ná ndube ti' ngu' bi' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ñati chalyuu. Nacui' ngu' bi', cha' ná ndu'ni cha' masi cua'ni ngu' cha' suba', masi cua'ni ngu' lcaa lo cha' cuxi, cha' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, ná xcube' Ni ji'na li', nti' ngu'. Cuiñi tsa ngu' bi', si'i ycui' Jesucristo laca xu'na ngu' bi'. Pana nu na ni, sca ti ycui' Jesucristo laca nu Xu'na na, sca ti ycui' Ni laca nu chañi cha' laca Ni loo ji'na.

⁵Cua jlo ti' ma lcaa cha' nu nscua lo quityi jil'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni la, pana xa' cacha' na' xi cha' bi' jil'i ma juani: Ngua'ni lyaá ycui' nu Xu'na na jil'i jyo'o cusu' jil'i ngu' Israel, nu lo'o nguti'i ngu' preso ca loyuu su cuentya Egipto; pana ca tiya' la ndyujuii ycui' Ni jil'i lcaa jyo'o cusu' nu ná ndaquiya' jil'i cha' nu cua nhcui' Ni lo'o ngu' bi'.

⁶Lo'o jua'a tyi'u ti' ma jil'i xca jil'i ycui' Ndyosi nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cña nu nda Ni jil'i ngu' nu ngua

sa'ni, bi' cha' ngxu'tyanu xca' bi' tyi ngu' ca slo ycu'i' Ndyosi. Pana juani cua ndu xca' cuxi bi' ndyaaca' lo'o carena; ca su talya ña'a' tsiya' ti ndu xca' cuxi bi', cha' preso ji'i' ycu'i' Ndyosi laca ngu' juani. Jua'a' ntsu'u cha' jatya xca' bi' ni jacua' tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' ycu'i' Ni ji'i' lcaa ñati. ⁷Lo'o jua'a' tyi'u ti' ma' ji'i' quichí Sodoma lo'o quichí Gomorra lo'o xa' la quichí nu ndi'i' cacua ti; ñi'ya' ngua'ni ngu' xca' bi' cha' cuxi, jua'a' lye tsa ngua'ni cuxi nu jyo'o cusu' nu nguti'i' quichí bi', hasta nu ngua'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ti ngu'. Cua ndyujui ycu'i' Ndyosi ji'i' lcaa ngu' quichí bi' lo'o quii' tlyu ji'i' Ni li'. Jua'a' ca cuayá' ti' lcaa ñati ña'a' cha' tlyu nu nchca ji'i' ycu'i' Ndyosi ndu'ni Ni; la cui' lo'o sca quii' tlyu nu ná nga'a' cha' tyubi' tsiya' ti, jua'a' xcube' Ni ji'i' lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi.

⁸Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ñi'ya' nu ngua'ni cuxi jyo'o cusu' bi', jua'a' ndu'ni ngu'; ñi'ya' si nchcui' xcalá ti ngu' bi', jua'a' laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Xña'a' tsa tyiquee ngu' bi', ndu'ni tsa ngu' cha' suba'; jua'a' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji'i' cha' nu nchcui' cua ña'a' ca ngu' nu laca loo. Lo'o li' hasta nchcui' suba' ngu' bi' ji'i' xca' ji'i' ycu'i' Ndyosi nu ntucua nde cua. ⁹Pana si'i' jua'a' ngua'ni Miguel nu laca loo ji'i' xca' ji'i' ycu'i' Ndyosi; nu lo'o ngusu' tya'a nu Miguel bi' lo'o nu xña'a' xqui'ya jyo'o Moisés, ná nchcui' ni sca cha' cuxi lo'o nu xña'a' bi'. Ndi'ya' ti nchcui' lo'o: "Ycu'i' nu Xu'na na' ntsu'u cha' cua'a jinu'u", nacui' Miguel ji'i' nu xña'a' bi' li'. ¹⁰Pana juani nchcui' nu ngu' cuiñi bi' cha'

cuxi ji'i' cua ña'a' ca cha' ji'i' Jesús, masi ná nchca cuayá' ti' ngu' ji'i' cha' bi' tsiya' ti; ndyu'ni ñu'u ngu' bi' ji'i' ycu'i' ca ngu', xqui'ya cha' ndu'ni ngu' ñi'ya' ndu'ni na'ni nu ná nchca culacua ti'.

¹¹Tya'na tsa nu ngu' cuiñi bi'. Cua ngusñi ngu' tyucuii' cuxi nu ngulu'u jyo'o Caín ji'i' ñati; cua ndu'utsu' ngu' ji'i' tyucuii' tso'o cha' caja cñi ji'i' ngu' ñi'ya' ngua'ni jyo'o Balaam, nu lo'o ngusñi yu caya' cuentya ji'i' cña cuxi nu cua cua'ni ti yu nu ngua sa'ni. Ntsu'u cha' cajaa nu ngu' cuiñi bi' tsiya' ti, ñi'ya' cua ngujuii jyo'o Coré nu lo'o lye tsa ngusu' tya'a yu lo'o ycu'i' nu Xu'na na. ¹²Masi cuxi tsa ndu'ni nu ngu' cuiñi bi', ná ntyuju'u ti' ngu' tsiya' ti cha' ndi'i' ngu' lo'o ma' nu lo'o ndyu'u ti'i' ma' cha' cacu ma' sii' lo'o tya'a ma', xqui'ya cha' ngusñi ma' cha' ji'i' Jesucristo. Quiña'a' tsa ndacu ngu' bi' li', quiña'a' tsa ndyi'yu ngu', cha' tsa bi' ti cha' nti' ngu' ndya'a' ngu' slo ma'; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti. Ñi'ya' laca sca xu'na xlya' nu ná ña'asii' tso'o ji'i' xlya' ji'i', jua'a' laca ngu' bi'; ñi'ya' nti' coo btyi nu nxna lijya' lo'o cui'i' ti masi ná ca'ya tyo, jua'a' nti' nu ngu' cuiñi bi'; ñi'ya' laca sca yaca si'yu nu ná nda si'yu, jua'a' laca ngu' bi'. Pana sca yaca nu cua ngüityi, ntsu'u cha' xcuaa' na ji'i', cha' nga'aa ntsu'u juersa ji'i' cha' cu'ú la li'; cua ndye ngujuii yaca bi'. ¹³Ñi'ya' nxasu clyoo' tyujo'o, nchcuaa' clyoo' ngo' cuu' ca to' hitya, jua'a' laca cña cuxi nu ndyu'ni ngu' bi'; ñi'ya' laca sca cuii' nde cua nu ngusna ndyaa xa' tyucuii' cha' nga'aa ta xee nde talya, jua'a' laca ngu' cuiñi bi'. Pana cua ngua'ni cho'o ycu'i' Ndyosi sca se'i' su ná ntsu'u xee tsiya' ti su tyaa nu ngu' cuiñi bi'.

¹⁴Cua sa'ni tsa nchcui' jyo'o Enoc ñi'ya nu caca ji'i ngu' cuiñi nu ndu'ni jua'a. Cua ndya'a ca'yu latya sñi' ste' jyo'o Adán, lo'o li' ngula nu Enoc nu ngua tu'ba ji'i ycuu' Ndyosi cha' chcuu' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Enoc bi': "Cua na'a na' ji'i ycuu' nu Xu'na na, cha' lijya Ni lo'o tyuu tsa tya'a mil xca ji'i ycuu' Ni, ¹⁵cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i leaa ñati. Li' xcube' Ni ji'i leaa ñati cuxi xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu', xqui'ya cha' suba' nu cua nchcui' ngu' ji'i ycuu' Ndyosi." Jua'a nacui' jyo'o Enoc bi'. ¹⁶Nu ngu' cuiñi bi' ni, xcui' na chii nti' ngu' bi' ndi'i ngu' chalyuu; ná sca na ná ndiya ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' chiya'a ti nchcui' ngu' ji'i leua ti cha'. Xcui' ndiya la ti' ngu' bi' leaa lo cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' ji'i. Lye tsa nchcui' tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu', pana xcui' tso'o tsa nchcui' ngu' bi' ji'i ñati si xtyucua ngu' ji'i ngu' bi' lo'o sca cña cuxi.

Cña nu nga'a cha' cua'ni ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo

¹⁷Cu'ma ngu' tya'a tso'o na nu tyaca'a tsa ma' na, nga'a cha' tyi'u ti' ma' cha' nu nchcui' ñati lo'o na, nu ñati nu cua ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu Xu'na na tya clyo. ¹⁸"Tyu'u tucua xi ñati cuiñi lo'o cua tye ti chalyuu", nacui' ngu' bi' ji'na. "Xtyi' lo'o ngu' cuiñi bi' ji'i leaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycuu' Ndyosi, jua'a cua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' ji'i", nacui' ngu' bi' ji'na. ¹⁹Cua'ni nu ngu' cuiñi bi' cha' nga'aa stu'ba cha' nu culacua ti' ma' lo'o tya'a ma. Ndiya tsa ti' ngu' bi'

leaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, cha' ná ndyanu Xtyi'i ycuu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

²⁰Pana nu cu'ma ngu' tya'a tso'o na ni, xa' ña'a cua'ni ma; nga'a cha' xtyucua ma ji'i ngu' tya'a ma cha' leaa ma talo ma cua'ni ma cña ji'i ycuu' Ndyosi. Taca talo ma xqui'ya cha' ngusñi tso'o ma cha' ji'i ycuu' Ni. Lo'o jua'a ta Xtyi'i ycuu' Ndyosi juersa ji'i ma cha' taca chcuu' ma lo'o Ni. ²¹Bi' cha' lacua, cua'a ma ji'i ycuu' ca ma; cui'ya ma cuentya ñi'ya nu cua'ni ma nde chalyuu, cha' jlo ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma. Jatya ma ni jacua' tyalaa tsa lo'o ta ycuu' Jesucristo nu Xu'na na chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'na, cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na.

²²Cua'ni tya'na ti' ma ji'i leaa ngu' tya'a ma nu bilya xñi tso'o cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a culu'u tso'o la ma ji'i ngu' bi'. ²³Cua'ni lyaá ma ji'i ngu' nu cua tyumi' ti lo quii' ji'i nu xña'a, culo ma ji'i ngu' bi' ya' nu xña'a. Ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' ma ji'i ngu' nu xcui' cha' cuxi ndu'ni; ña'a ti xtyucua ma ji'i ngu' bi', cha' taca ca cuayá' tso'o la ti' ngu' cha' liñi ji'i ycuu' Ni, masi cutsii ma xi ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu', ñi'ya si cojolaqui nu cha' cuxi bi' ji'i ma.

Ndyu'ni tlyu Judas ji'i ycuu' Ndyosi

²⁴⁻²⁵Sca ti ycuu' Ndyosi ntsu'u chalyuu. Taca cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na; sca ti ycuu' Ni nchca ji'i Ni ña'asii Ni ji'na, laja lo'o ndya'a na tyucuii tso'o nu ngulu'u Ni ji'na. Xtyucua Ni ji'na cha' ná tyeje sna quiya' na, cha' ná tyu'utsu' na ji'i tyucuii

bi', ña'a cuayá' nu tyalaa na tso'o
 ti ca su ndubi tsa ña'a xee, ca su
 ntucua ycui' Ndyosi. Lubii tsiya' ti
 caca cresiya ji'na lo'o cua ndyalaa
 na ca slo Ni, lo'o jua'a caca chaa
 tsa ti' na li'. Bi' cha' juani cua'ni
 tlyu na ji'i ycui' Ndyosi nu ntucua
 ca su tlyu nde cua, cha' sca ti
 ycui' Ndyosi ntsu'u nu tlyu tsa

laca Ni; sca ti ycui' Ni laca Ni loo
 ji'i lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu,
 jua'a sca ti ycui' Ni nchca ji'i Ni
 cua'ni Ni lcaa lo cña tonu tsiya'
 ti. Lu'ú ycui' Ndyosi tya lo'o bilya
 tya' chalyuu, lo'o jua'a lu'ú Ni
 juani; ná nga'a cha' tye tyempo
 cha' lu'ú Ni ca nde loo la. Jua'a
 laca cha' lacua.

Lo'o cua tye ti chalyuu re

Ngulu'u Jesucristo ji'i Juan sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la

1 Nde nscua na' cha' nu ngulu'u Jesucristo 'na. Juan laca na', lo'o nde nscua na' sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la. Tya clyo la cua nda ycu'i Ndyosi cha' bi' lo'o Jesús cha' culu'u ji'i ñati ji'i ycu'i lcaa ña'a cha' nu cua lijya ti cha' caca nde chalyuu. Li' nda Jesús cha' bi' lo'o na', nu lo'o nda Ni sca xca ji'i Ni nu ngutu'u nde cua yaa ca slo na', cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni. ²Nde nscua na' lcaa cha' nu cua na'a ycu'i na'; jua'a nchcui' liñi na' lo'o ñati ji'i Ni lcaa cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o ngu', la cui' cha' tso'o nu nchcui' tsa Jesús ji'i lo'o ñati.

³Tso'o tsa caca tyiquee ma, ñati nu chcui' lo quityi re, jua'a cu'ma lo'o cuna ma cha' nu nchcui' quityi re, lcaa ña'a cha' nu cua lijya ti cha' caca nde chalyuu; nu lo'o taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nscua re, tso'o tsa caca tyiquee na li'. Lo'o jua'a cua ngulala ti caca cha' nu nscua re.

Nscua Juan cha' nu ndyaa slo ñati ji'i Jesucristo nde cati tya'a quichi

⁴Juan laca na' nu nda quityi re tsa nde cati tya'a quichi loyuu su cuentya Asia, ca su ndi'i taju ñati

nu ngusni cha' ji'i Jesucristo. Nda na' xlyo ni'i ji'i ma chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, jua'a chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Jesucristo. Cua nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, ña'a ti cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma. Nu ngua tya clyo lu'ú ycu'i Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la. Ntucua Xtyi'i ycu'i Ni nde loo su tlyu su ntucua ycu'i Ni, la cui' cati tya'a cui'i lubii nu nda Xtyi'i Ni laca bi'. ⁵Tso'o tsa nchcui' liñi Jesucristo ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu ña'a cuayá' ndyujuii ngu' ji'i yu. Pana lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ngujuii yu, li' na'a ngu' cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i yu. Lo'o juani laca Jesucristo loo ji'i tyucui ña'a chalyuu, xqui'ya cha' laca yu loo ji'i lcaa nu laca xu'na chalyuu. Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a yu ji'na, bi' cha' ngujuii yu lo crusi; cua ndyalú tañi yu, cha' ngua'ni lyaá yu ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na. ⁶Cua ngua'ni Jesús cha' laca na sca lo ñati nu ndulo tsa cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, nu ndyu'ni cña nu nti' ycu'i Ndyosi Sti Jesús cha' cua'ni na. Cua nti' na cha' lcaa yija nu lijya nde loo la ná tye cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi, cha' nchca

ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti. Jua'a caca cha' lacua.

⁷Cui'ya ma cuentya, cha' tya tyaa Jesucristo nde chalyuu chaca quiya' laja coo. Ña'a lcaa ñati ji'i yu li'; jua'a nu ñati nu liye' tsa ti' ña'a ji'i yu nu ngua tsubi', jua'a nu ñati nu cua ndyojo' chcuá ji'i yu, lo'o ngu' bi' ña'a ngu' ji'i yu chaca quiya' li'. Xi'ya ñati tyucui ña'a chalyuu cha' xñi'i ti' ngu' lo'o tyaa Jesús chaca quiya', cha' cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu'. Jua'a caca cha' bi' lacua.

⁸“Ñi'ya nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na'”, nacui ycu'i nu Xu'na na nu lcaa cña nchca ji'i Ni. Nu ngua tya clyo lu'ú ycu'i Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Na'a Juan ji'i Cristo ca su tlyu su ntucua ycu'i Ni

⁹Juan laca na', tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús laca na'. Ñi'ya nu ndyaca ji'i cu'ma, la cui' jua'a ndyaca jna', cha' stu'ba ti ndyiji cha' ti'i ji'na cuentya ji'i Jesús; pana jlya ti' na cha' Cristo laca loo ji'na juani, bi' cha' ndalo na ji'i cha' ti'i nu tyacua ji'na. Nde cha' nu ngua 'na lo'o ndi'i na' loyuu su naa Patmos, sca yuu piti ti nu nscua cla'be hitya. Ca bi' ntsu'u na' ne' chcuá, xqui'ya cha' ná ntsii na' nchcui' na' cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati; nchcui' na' lcaa cha' tso'o nu cua nda Jesús lo'o na. ¹⁰Tsa clyo ji'i semana ngua, tsa ji'i ycu'i nu Xu'na na, li' tyucui ña'a na' ngua tii na' cha' ngua'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo na' tsiya' ti; nga'aa ngua cua'ni na' xa' la cha'. Li'

ndyuna na' cha' nchcui' tsaca ñati nde chu' su ndu na'; cui' ngusi'ya bi' lo'o nchcui', ñi'ya ndañi nclya'á ngu' sca cui'chcuá. ¹¹Ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na':

—Ñi'ya nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na' —nacui nu nchcui' bi'—. Scua clya nu'u lcaa cha' nu cacha' na' jinu'u juani; lcaa cha' nu ña'a nu'u juani, scua clya nu'u ji'i lo quityi. Li' ta nu'u quityi re cha' tsa slo nu cati tya'a taju ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo ca quichi tyi ngu', ca loyuu su cuentya Asia nu ñacu'i na' re: quichi Efeso, jua'a quichi Esmirna, jua'a quichi Pérgamo, jua'a quichi Tiatira, jua'a quichi Sardis, jua'a quichi Filadelfia, jua'a quichi Laodicea.

¹²Li' nguxyacui na' su ndu na' cha' ña'a na' tilaca laca nu nda cha' lo'o na'. Li' na'a na' ndu cati tya'a candyeru nu cua ndya' lo'o chcuá oro. ¹³Laja candyeru bi' ndu sca nu ñi'ya ña'a ñati ña'a, jua'a ña'a nu cusu' bi' ngua ti' na'. Tyucui tsa late' lacu' Ni, nu ndyalaa ca yane quiya' Ni tsiya' ti, lo'o jua'a cua ndyaaca' tyiquee Ni lo'o sca sintya oro. ¹⁴Ngati tsa ña'a quicha' hique Ni, ñi'ya ngati ña'a quicha' xlya', masi yelu tlya' nu ngati ña'a. Tso'o tsa ngulane xee cloo Ni ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyatú quii' su talya ña'a. ¹⁵Ndubi tsa ña'a quiya' Ni, ñi'ya laca lo'o ndubi ña'a chcuá ngatsi nu cua ndyaa lo quii', lo'o li' ngusubii ngu' ji'i. Nu lo'o nchcui' Ni, ñi'ya laca lo'o ndyalú sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cuá tsa ndyalú hitya, jua'a nguañi xtyi'i li'. ¹⁶Ya' tsu' cui' Ni ndacu'i cati tya'a cui, ñi'ya

laca cuii nu ntsu'u nde cua; tu'ba Ni ntucua sca xlyu cusu'u nu cha tsa tyucuaa chu' bi'. Ndubi tsa ña'a loo Ni, ñi'ya laca lo'o ntyiji'i xee cuichaa nde hora.

¹⁷Lo'o cua na'a na' ji'i Ni, tsiya' ca nclyú na' nde quiya' Ni; cua culiji ti ti' na' ngua, xqui'ya cha' ndyutsii tsa na'. Li' ya' tsu' cui Ni ngusta Ni hichu' na', ndi'ya nchcui' Ni lo'o na':

—Ná cutsii nu'u —nacu' Ni—. Na' ntucua lo'o nguxana chalyuu, lo'o jua'a la cui' na' tyucua lo'o tye chalyuu. ¹⁸Ycui' Ni nu lu'ú ca laca na' —nacu' Ni—. Cua ngujuii na' nu ngua li', pana xa' ndyu'ú na' chaca quiya', lo'o juani nga'aa tye cha' lu'ú na'. Na' nclyu cña lo'o ndyijii ñati, jua'a la cui' na' nclyu cña macala su tyaa cresiya ji'i ngu'. ¹⁹Scua nu'u cha' nu ndyaca re juani, cha' nu ña'a nu'u ca nde, jua'a cha' nu caca nde chalyuu tyempo nde loo la, cha' tsaqa quityi slo taju ñati 'na nde quichi tyi ngu' bi'. ²⁰Ndi'ya ndyu'u cha' nu na'a nu'u tsa, cha' ji'i nu cati tya'a cuii nu ntsu'u nde cua nu na'a nu'u cha' ndacui ya' na' la'a tsu' cui, jua'a nu cati tya'a candyeru oro bi', cha' ná ngua cuayá' ti' nu'u nquicha': nu cati tya'a cuii bi', bi' laca nu cati tya'a ñati nu ndu cuentya ji'i ycu' Ndyosi cha' chcui' ngu' lo'o nu cati tya'a taju ñati ji'i Jesucristo, sca taju ñati bi' scaa quichi; lo'o jua'a nu cati tya'a candyeru oro, bi' laca nu cati tya'a taju ñati bi'.

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni nde quichi Efeso

2 Li' nacui Jesús:
—Nde cha' nu scua nu'u cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna'

nde quichi Efeso, cha' culu'u cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, la cui' na' nu ndacui nu cati tya'a cuii bi' ya' na', nu ndu na' cla'be laja nu cati tya'a candyeru oro bi': ²Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Jesús. Jlo ti' na' cha' ndalo tsa tyiquee ma, masi ndyiji tsa cha' ti' ji'i ma cha' ndacu' ma cha' ji'i ngu' xña'a, nacui Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná ndalo ma tsiya' ti ji'i ñati cuxi. Cua ngua'ni cuayá' ma ji'i ñati nu nacui cha' cua nda na' ji'i ycu' ngu' lijya slo ma, masi ná nda na' ji'i ngu' bi' lijya; cua nquijeloo cha' ji'i ma cha' cuiñi ngu' bi', nacui Ni. ³Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná nchca taja ti' ma; masi ndyiji tsa cha' ti' ji'i ma, ná ndya'achu' ma cha' jna'. ⁴Pana nde qui'ya ntsu'u cha' sta na' hichu' ma, cha' ná ntsu'u tyiquee ma ña'a ma 'na ñi'ya nu ngua'ni ma tya clyo la, nacui Jesús. ⁵Bi' cha' juani cua'ni clya ma cha' tyi'u ti' ma ñi'ya nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jna', nu lo'o ngusñi ma cha' 'na tya clyo; lo'o juani ña'a ti nga'a cha' cua'ni ma la cui' cha' tso'o bi' chaca quiya'. Si ná tyaja'a ma cua'ni ma jua'a, li' caa na' caqui'ya ji'i candyeru ji'i ma ca su ntucua bi', tyalo'o na' ji'i, nacui Ni. ⁶Pana nde cña ngua'ni ma nu tso'o tsa nti' na' ña'a na' ji'i, nacui Ni, cha' stu'ba nti' ma lo'o na' cuentya ji'i ngu' nicolaítas; tso'o cha' ná ndiya ti' ma tsiya' ti lcaa ña'a nu ndyu'ni ngu' bi'. ⁷Cua'a jyaca ma xi ji'i ña'a cha' nu nda Xty'i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca

ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jil'i ngu'; caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi', lo'o jua'a ta na' chacuayá' cacu ngu' si'yu yaca tso'o nu ndu ca cla'be yuu tso'o su ndil'i ycuu' Ni, nacui Jesús."

**Cha' nu nda Jesús lo'o taju
ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni
nde quichí Esmirna**

⁸Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichí Esmirna, cha' culu'u cha' jil'i ycuu' Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, na' nu ntucua lo'o nguxana lcaa cha', la cui' na' nu tya tyucua lo'o tye lcaa cha': Chañi cha' ngujuii na', pana cua ndyu'ú na' chaca quiya'. ⁹Jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni cu'ma, nacui Ni. Jlo ti' na' cha' lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' jil'i ma, cha' ti'i tsa ma cuentya jil'i ngu' bi', masi liñi la ñacui na cha' ntsu'u tsa cha' tso'o jil'i cu'ma cuentya jna', nacui Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' jil'i ma. Nacui ngu' cha' sñi' ycuu' Ndyosi laca ycuu' ngu'; pana sca cha' ndu'ni ti ngu' laca cha' bi', cha' stu'ba ntsu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o Satanás, nacui Ni. ¹⁰Ná cutsii ma jil'i cha' ti'í nu caca jil'i ma nde loo la, masi cua'ni nu xña'a cha' tyuu tya'a ma tsa ma xi ne' chcu. Cua nti' yu cua'ni cuayá' yu jil'i ma si ña'a ti tya nxñi ma cha' jna'. Pana tii ti tsa xcube' yu jil'i ma, nacui Ni. Ña'a ti tyucui tyiquee ma xñi ma cha' jil'i ycuu' Ndyosi Sti na', masi cajaa ma, cha' ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta na' jil'i ma nde loo la li'. ¹¹Cua'a jyaça ma jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i

ycuu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichí, si tyaja'a ca ma cuna ma xi: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jil'i ngu'; ná sca caca jil'i ngu' bi' tsiya' ti tsa bi', nu lo'o culo ycuu' Ndyosi cña jil'i ñati cuxi nu ntsu'u ca bilyaa cha' tyaa ngu' nde chalyuu talya, nacui Jesús."

**Cha' nu nda Jesús lo'o taju
ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni
nde quichí Pérgamo**

¹²Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichí Pérgamo, cha' culu'u cha' jil'i ycuu' Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, nacui Jesús, na' nu ntsu'u xlyu cusuu 'na nu cha tsa tyucuaa chu' xlyu bi'. ¹³Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Ni. Jlo ti' na' cha' laca Satanás loo ca su ndi'i cu'ma; pana masi jua'a laca cha', tya tso'o tsa nxñi ma cha' 'na, nacui Ni. Bilya tya'achu' ma jil'i cha' jna'; ña'a ti jlya ti' ma 'na, masi tyempo cuxi nu ngua li', nu lo'o ndyujuii ngu' jil'i jyo'o Antipas. Ná ndyutsii yu bi', nchcui' yu cha' 'na ca quichí tyi ma su ntucua Satanás loo. ¹⁴Pana tya ntsu'u xi qui'ya nu sta na' hichu' ma, nacui Jesús, cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a ndyu'u ti'i ma ca quichí Pérgamo bi', nu ná nti' xtyanu jil'i cha' cuxi, la cui' cha' cuxi nu ngulu'u jyo'o Balaam jil'i ñati nu ngua sa'ni. Cua nchcui' jyo'o bi' lo'o jyo'o Balac nu ngua li', cha' culu'u yu cha' cuxi bi' jil'i ngu' Israel, cha' cacu ngu' msta nu nscua slo lcui jo'ó jil'i xa' ñati nu ná ndaquiya' jil'i

ycui' Ndyosi tsiya' ti, lo'o jua'a cha' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o xa' nu cuna'a. ¹⁵Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' tya'a ndyu'u ti'i ma nu ná ntaja'a ngu' xtyanu ngu' ji'i xa' cha' cuxi nu ngulu'u ngu' nicolaítas bi'. Ná ndiya ti' na' cha' cuxi bi' tsiya' ti, nacui Ni. ¹⁶Bi' cha' juani culochu' ma lcaa cha' cuxi bi', nacui Ni. Si ná tyaja'a ma cua'ni ma jua'a, yala ti caa na' ca su ndi'i ma cha' xuu tya'a na' lo'o ma lo'o xlyu cusuu nu ntucua tu'ba na', nacui Ni. ¹⁷Cua'a jyaca ma xi ji'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo ji'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu ji'i ngu'; caca tyaala' ti' tyiquee ngu' bi', cacu ngu' cha' tso'o nu cua nguxco'o na' cha' caja ji'i ngu'. Lo'o jua'a ta na' sca quee sube ti nu ngati ña'a, nu nscua xtañi scaa ngu' chu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi', cha' tso'o ti nti' na' ña'a na' ji'i ngu'; chaca xtañi nu tso'o la laca nu nscua chu' quee bi'. Ná caja chacuayá' ji'i xa' ñati tyuloo xtañi bi'; cua laca ti ñati nu caja xtañi bi' ji'i, bi' laca nu caja chacuayá' cha' tyuloo ji'i, nacui Ni."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni nde quichi Tiatira

¹⁸Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Tiatira, cha' culu'u cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' lo'o ma, na' nu laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi, na' nu ngulane tsa xee cloo na' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyatü quii' su talya ña'a, na'

nu ndubi tsa ña'a quiya' na' ñi'ya laca sca chcuá ngatsi nu scui chu'. ¹⁹Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Ni. Ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ma nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' 'na; nxyucua ma ji'i ñati nu lyiji tsa cha' tso'o ji'i, jua'a ndalo tsa tyiquee ma lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i ma. Lo'o juani tso'o la xi ndyu'ni ma, nga'aa si'i ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la, nacui Jesús. ²⁰Pana nde quiy'a nu ntsu'u cha' sta na' hichu' ma, nacui Ni, laca cha' tya nda ma chacuayá' ji'i nu cuna'a Jezabel bi', cha' culu'u cha' cuxi ji'i ngu' tya'a ma. Ycui' ma' nacui ma' cha' laca ma' tu'ba ji'i ycui' Ndyosi, pana ndatsaa tsa ma' bi' ji'i ñati nu ntsu'u cuentya jna'; nclu'u quii' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o xa' cuna'a, jua'a nclu'u ma' ji'i ngu' cha' cacu ngu' msta nu nscua slo lcu'i jo'ó ji'i ngu', nacui Ni. ²¹Cua ntajatya tsa na' ji'i nu cuna'a bi', ni jacua' culochu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i; pana ná ntaja'a ma' bi' xtyanu ma' cha' suba' nu ndu'ni ma'. ²²Bi' cha' juani ta na' cha' ti'i ji'i ma' bi', nacui Ni. Stu'ba ti caca quicha nu cuna'a bi' lo'o nu ñati nu suba' tsa ndyu'ni lo'o, lye tsa caca quicha ngu'. Jua'a cua'ni na' lo'o ngu' bi', si ná ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi'; ²³hasta cujuui na' ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i nu cuna'a bi', nacui Ni. Lo'o li' lcaa taju ñati ji'i Jesucristo lcu'a ti quichi, caja cha' ji'i ngu' cha' cua ngua'ni tye na' ji'i cha' cuxi bi'; li' taca jlya tso'o ti' ngu' cha' cua jlo ti' na' lcaa ña'a cha' nu ncliyacua ti' ñati chalyuu. Lo'o li' ca cuayá' ti' lcaa ma cha' la

cui' ñi'ya ngua'ni mā cha' cuxi tya lo'o yaa mā chalyuu, jua'a xcube' na' jii' mā, nacui' Jesús. ²⁴ Juani hcui' na' xi lo'o cu'ma tya'a ngusñi mā cha' jna', nu ndyanu mā nde Tiatira, cu'ma nu ná ngusñi mā cha' cuxi nu nclyu'u nu cuna'a cuxi bi': ná jlo ti' mā cua'ni mā cha' cuxi nu nacui' ngu' bi' cha' sca cha' nu tucui tsa nu ntsu'u jii' Satanás laca, lo'o jua'a laca cha' cuxi bi'. Tso'o ndu'ni mā lacua. Ná ta na' xa' cña nu cua'ni mā, nacui' Ni, ²⁵ masi sca ti cha' hcui' na' lo'o mā, cha' ña'a ti tya tyanu tso'o cha' ne' cresiya jii' mā, lcaa cha' nu cua ndyuna mā tya tsubi' la; tyanu cha' bi' ña'a cuayá' nu caa na', nacui' Jesús. ²⁶ Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jii' nu xña'a, ñati nu ndalo, cha' ndu'ni ngu' cua ña'a ca cña nu nti' na' cha' cua'ni ngu' ña'a cuayá' tye chalyuu, nacui' Ni. Stu'ba ti tyucua ngu' bi' lo'o na', cha' caca ya loo jii' lcaa ñati chalyuu ca li', ²⁷ cha' cua nda ycu' Ndyosi Sti na' chacuayá' cha' caca na' loo; jua'a tlyu tsa chacuayá' ta ycu' Ndyosi jii' ngu' bi' lo'o caca ngu' loo jii' ñati. Li' xcube' tsa ngu' jii' ñati nu ná tyaja'a taquiya' jii' cha' jii' ycu' Ndyosi. ²⁸ Lo'o jua'a ta na' sca xee nu tyu'ú ne' cresiya jii' ngu' ñi'ya laca sca cui' tlyu nu ntyucua nde nguxee, nacui' Ni. ²⁹ Cua'a jyaca mā xi jii' ña'a cha' nu nda na' lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jii' Ni scaa quichi, si tyaja'a ca mā cuna mā, nacui' Jesús."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jii' Ni nde quichi Sardis

3 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Sardis, cha'

culu'u cha' jii' ycu' Ndyosi jii' ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā: Ndi'i Xty'i ycu' Ndyosi lo'o na', bi' laca cati tya'a cui'i lubii nu nda Ni ndyaa tyucui ña'a chalyuu. La cui' jua'a ya' na' ndacui nu cati tya'a cuii ndubi bi'. Cua nda na' cuentya jii' lcaa ña'a nu ndu'ni mā, nacui' Ni. Jlo ti' na' cha' ngunu'u cresiya jii' mā, masi nacui' ngu' quichi cha' lubii tsa ndu'ni mā, nacui' Ni. ² Quee ti' mā juani, cha' ndi'i mā ñi'ya si laja' ti mā. Cua'ni clya mā nu tya xi ca cha' tso'o nu tya jlo ti' mā cha' cua'ni mā, cha' ná hcuna' cña bi' tsiya' ti; bilya ña'a na' si cua ndu'u scua cña bi' jii' mā, nacui' Ni. ³ Tyi'u ti' mā cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' 'na nu lo'o ngulu'u ngu' cha' jii' mā tya clyo; taquiya' mā jii' cha' bi' chaca quiya', pana culochu' mā cha' cuxi nu ndyu'ni mā juani, nacui' Jesús. Si ná tyaja'a mā taquiya' mā cha' 'na, li' tsiya' ca tyu'u tucua na' caa na' slo cu'ma, ñi'ya nti' lijya sca nu cuaana; caa na' cha' xcube' na' jii' mā lo'o ná ca tii mā ni hora laca nu caa na', nacui' Ni. ⁴ Masi jua'a jlo ti' na' cha' tya ntsu'u xi ñati nu tso'o tsa ngusñi cha' jna' nde Sardis bi', nu lubii cresiya jii' ngu'. Nu xa' la ngu' tya'a ndyu'u ti'i mā ni, cua ngui'i tsa ngu' ndyu'ni ngu' cha' cuxi; pana ngati tsa late' caja jii' ñati nu tya nxñi cha' jna', tya'a ngu' bi' lo'o na', nacui' Ni. Ndacui cha' caca jua'a jii' ngu' bi', ⁵ cha' xcui' ngati tsa late' cacu' ñati nu cua ntijiloo jii' nu xña'a, nacui' Ni. Nga'aa cuityi na' xtañi ngu' bi' jii' quityi ca su nscua xtañi ñati nu ngujui chalyuu cucui jii' jua'a. Lo'o tyalaa na' ca su ntucua ycu' Sti na' lo'o ngu' xa' jii'

Ni, li' ñacuj na' jil'i Ni cha' ñati' na laca ngu' bi', nacuj Ni. ⁶Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycuil' Ndyosi lo'o taju ñati' nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma, nacuj Jesús."

**Cha' nu nda Jesús lo'o taju
ñati' nu ngusñi cha' jil'i Ni
nde quichi Filadelfia**

⁷Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati' nu ndu cuentya jna' nde quichi Filadelfia, cha' culu'u cha' jil'i ycuil' Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' lo'o ma, na' nu laca nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi: Xcui' lubii tsa cresiya 'na, xcui' cha' liñi ndu'ni na'. Juani laca na' loo jil'i ñati' na ñi'ya ngua jyo'o David loo jil'i ngu' tya sa'ni la. Nu lo'o ta na' chacuayá' cha' cua'ni ñati' sca cña, ná tucui taca jil'i tacu' cha' jil'i ngu' bi' li'; nu lo'o tacu' na' cha' jil'i ñati' cha' ná cua'ni ngu' sca cña, ná tucui taca jil'i cua'ni cña bi' li'. ⁸Nda na' cuentya jil'i lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacuj Ni. Cua nda na' sca cña tso'o cha' cua'ni ma, lo'o ná tucui taca tacu' cha' jil'i ma li', masi jlo ti' na' cha' ná caca jil'i ma chcuil' lye ma lo'o ñati' cuentya jna', cha' ná nguula ti' tyiquee ma tsiya' ti; pana ña'a ti tya ndaquiya' ma jil'i lcaa cha' nu nlyu'u na' jil'i ma, bilya xtyanu ma 'na. ⁹Ntsu'u xi taju ñati' nu cuiñi ti nda cha' lo'o tya'a ngu' cha' ñati' jna' laca ngu'; liñi la ñacuj na cha' ntsu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o Satanás. Ca tiya' la xi cuane na' jil'i ngu' bi', cha' tyaa ngu' ca slo cu'ma, tyu sti' ngu' slo ma cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ma li'; caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' tyaca'a tsa cu'ma 'na. ¹⁰Cua

ndyi'u ti' ma cha' nu nacuj na' jil'i ma tsubi', cha' talo tyiquee ma cha' tu ti' ma 'na ni tsa tyaa na' chaca quiya'; bi' cha' juani cua'ni na' cha' ná sca caca jil'i ma lo'o tyalaa tyempo cuxi nde chalyuu. Cua lijya caca cha' cuxi bi', nu cua'ni cuayá' jil'i lcaa ñati' chalyuu. ¹¹Cua tyaa ti na'. Ná ta ma chacuayá' cha' culiji yu'u jua'a ti cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma, tya cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la. Tii ti ti' tyi'i ma cha' caca chalyuu tso'o nu ta ycuil' Ndyosi jil'i ma lo'o tye chalyuu re. ¹²Cua ña'a ca ñati' nu tyijiloo jil'i nu xña'a ni, tlyu tsa caca ñati' bi' laja ñati' na lo'o cua ndyee chalyuu; tso'o tsa tyi'i ngu' bi' ca su ndi'i na'. Scua na' xtañi ycuil' Ndyosi Sti na' loo ngu' bi', lo'o jua'a scua na' ni naa quichi tlyu nu ca jil'i ycuil' Ni; Jerusalén cucui naa quichi bi'. Tyu'u bi' nde su ntucua ycuil' Ndyosi, caa ca'ya bi' lo yuu. Jua'a scua na' xtañi ycuil' na' loo ngu' bi', cha' laca ngu' ñati' na. ¹³Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycuil' Ndyosi lo'o taju ñati' nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma, nacuj Jesús."

**Cha' nu nda Jesús lo'o taju
ñati' nu ngusñi cha' jil'i Ni
nde quichi Laodicea**

¹⁴Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati' nu ndu cuentya jna' nde quichi Laodicea, cha' culu'u cha' jil'i ycuil' Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma: Chañi cha' ndyu'u tucua cha', lcaa cha' nu nda na' lo'o ñati'; liñi tsa nchcui' na' cha' jil'i ycuil' Ndyosi Sti na' lo'o ñati', cha' tyucui tyiquee na'

ndu'ni na' cña jil'i ycu'i Ni. Nu lo'o nguxana ndya' lcaa na nu ntsu'u chalyuu, stu'ba ti ndu' na' lo'o ycu'i Ni nu ngua li', nacui Jesús. ¹⁵Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni cu'ma; jlo ti' na' cha' ni si'i na ngusñi tso'o ma cha' 'na, lo'o jua'a ni si'i na ndya'achu' ma cha' 'na. Tso'o la masi tyucui tyiquee ma xñi ma cha' 'na, masi xtyanu ma cha' 'na tsiya' ti. ¹⁶Ñi'ya laca si co'o na hitya nu conu' ti chcatsu, ni si'i na tyique', ni si'i na tyacala', na conu' ti chcatsu bi'; ná tso'o ndyi'yu bi', salú na jil'i nde lo yuu, nga'aa co'o na jil'i. Jua'a laca cu'ma cuentya jna', cha' sa cla'be ti ná ngusñi ma cha' 'na. ¹⁷Quiña'a tsa cha' ntsu'u jil'i ya, nacui ma. Cua ngujui sca chalyuu tso'o jil'i ya, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' nu lyiji jil'i ya, nacui ma. Pana ná nda ma cuentya cha' tya'na tsa ma nti' na' ña'a ná jil'i ma. Tso'o la si ca tyuju'u ti' ma, nti' na', cha' nga'aa ntsu'u cha' jil'i ma tsiya' ti; ntsu'u tsa cha' nu lyiji jil'i ma nti' na' ña'a na' jil'i ma, bi' cha' ná nchca culacua tso'o ti' ma tsiya' ti. ¹⁸Ta na' sca cuij lo'o ma lacua, bi' cha' cua'a jyaca ma jil'i cha' nu chcu'i na' lo'o ma, cha' chañi taca culu'u cha' bi' jil'i ma ñi'ya caca xutacui cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ma. Nga'a cha' cua'ni ma cha' caja sca chalyuu cucui jil'i ma su nga'aa cua'ni ma cha' cuxi, cha' nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u la ti' ma li'. Cua'ni ma cha' culacua tso'o xi ti' ma lacua, cha' ca cuayá' ti' ma scaa cha'. ¹⁹Lcaa ñati nu tyaca'a tsa 'na, ndaca'a na' xi jil'i ngu', nchcub'e na' xi jil'i ngu'. Cua'ni clya ma lacua, cha' culochu' ma cha' cuxi nu ndyu'ni ma. ²⁰Cua'a

jyaca ma: Cua ndyalaa na' nde slo cu'ma; ndu' ti na' nchcu'i na' lo'o ma juani, cha' cua ña'a ca ñati nu tucua cha' 'na, tyanu na' slo ngu' bi' li'; tyi'i na' slo ngu' bi', tso'o tsa tyu'u cha' jna' lo'o ngu' bi' li'. ²¹Cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu, ta na' su tyucua ñati bi' ca su ntucua na' cha' laca na loo; cha' jua'a na', cua ntijiloo na' jil'i nu xña'a bi', lo'o juani nga'a na' slo ycu'i Sti na' su laca Ni loo. ²²Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma."

Cua ndye cha' nu nda Jesús ndyaa slo taju ñati jil'i Ni scaa quichi.

Ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i

Ndyosi ca su ntucua Ni

4 Li' nguxña'a na' nde cua, na'a na' cha' ntucua yaala sca toni'i ca bi'. Li' xa' nguañi nchcu'i nu ñati nu cua nchcu'i lo'o na' tsaca quiya' nu ngua tya tsá la; ñi'ya ndañi nclya'á cui'hcua, jua'a nxi'ya nu bi' nchcu'i lo'o na'. Ndi'ya nchcu'i nu bi' lo'o na' li':

—Tyacuí clya nu'u ca nde, culu'u na' jinu'u lcaa cha' nu nga'a cha' caca tyempo nde loo la.

²Hora ti ngua'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo na' li'. Cla'be nde cua bi' na'a na' cha' ntucua sca yaca xlya tlyu nu tso'o tsa ña'a. Nde bi' ntucua sca ñati. ³Ndubi tsa ña'a loo ycu'i nu Cusu' nu ntucua ca bi', lo'o tyuu tya'a color ntsu'u loo Ni, ñi'ya laca quee ndubi nu ngatsi ña'a, ñi'ya laca quee nu nga'a tsa ña'a. Tyi'i ca chu' su ntucua bi' ndu' cuaña taa nu nga'aa ña'a nclyu'u xee. ⁴Nde chu'

la ntucua xa' la yaca xlya; lo yaca bi' ntyucua calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu', tsa lo scuii ti ntucua ngu' tyi'i ca chu' su ntucua Ni. Lacu' ngu' bi' late' ngati, jua'a ntucua sne' oro hique scaa ngu'. ⁵Lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu li', lye tsa ndyubii ca su ntucua ycui' Ndyosi li'. Nde loo su tlyu su ntucua Ni ndu cati tya'a quityee ya' ndyaqui, bi' laca nu cati tya'a cui'i lubii nu laca Xtyi'i ycui' Ndyosi nu ndu'u ndyaa tyucui ña'a chalyuu. ⁶Nde cla'be su ntucua ñati bi', ngua ti' na' cha' na'a na' sca tayu'; ñi'ya ndubi ña'a sca caatyá, jua'a ndubi ña'a bi'.

Tyi'i ca chu' su ndu yaca xlya tlyu bi', ca bi' ndu jacua tya'a na lu'ú nu ñi'ya ña'a na'ni, jua'a ña'a; ndu ni' cua. Tyucui ña'a ni' ntucua cloo ni'; masi nde sii' ni', masi nde chu' ni' ntucua cloo ni'. ⁷Na'ni nu nchca clyo bi', ñi'ya ña'a cuichi ña'a ni'; na'ni nu nchca tyucuaa bi', ñi'ya ña'a toro cuañi' ña'a ni'; na'ni nu nchca tyuna bi', ñi'ya ña'a saca' ñati, jua'a ña'a saca' ni'; na'ni nu nchca jacua bi', ñi'ya ña'a cua'ya ndyacui, jua'a ña'a ni'. ⁸Scua' tya'a lu'be ntsu'u ji'i scaa na'ni bi', pana ntucua cloo ni' tyucui ña'a hichu' lu'be ni'; lo'o nde ne' lu'be ni', la cui' jua'a ntucua cloo ni'. Nga'aa nchca ti cha' ndula tu'ba ni' tsá lo'o talya:

Xcui' na lubii tsa cresiya ji'i ycui' Ndyosi nu nchca ji'i ndu'ni lcaa cña, nacui ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

Nu ngua tya clyo lu'ú ycui' Ni, la cui' jua'a na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Jua'a nacui ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

⁹Lu'ba ti ndyula tu'ba nu ca ta'a jacua na'ni tacati bi' li'. Ndu'ni tlyu ni' ji'i Ni, ndu'ni chi' ni' loo ycui' Ni; ndya tsa ni' xlya'be ji'i ycui' Ni nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi', cha' lcaa yija lu'ú ycui' Ndyosi. ¹⁰Lcaa quiya' lo'o ndyula tu'ba na'ni bi', li' ndyatú stj' nu ngu' cusu' bi' nde loo su ntucua ycui' Ni lo yaca xlya tlyu bi'; ndu'ni tlyu ngu' cusu' bi' ji'i ycui' Ni cha' lcaa yija lu'ú Ni. Li' nda'ya ngu' sne' oro nu ntucua hique ngu', nsta ngu' ji'i nde loo su tlyu su ntucua ycui' Ni. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li':

¹¹Ndyosi Xu'na ya, nga'a cha' cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' cua'ni chi' ya loo nu'u, nacui ngu'.

Nchca jinu'u cua'ni nu'u lcaa lo cña tsiya' ti nu nti' nu'u cua'ni nde chalyuu.

Na cua ngüiñá nu'u lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu; chacuayá' jinu'u lu'ú lcaa na, cha' nda nu'u chacuayá' cha' ndya'a lcaa na lu'ú.

Jua'a nacui ngu' lo'o ndyula tu'ba ngu' li'.

Nu ñati nu taca ji'i chcui' lo quityi nu ntsu'u ya' ycui' Ndyosi

5 Li' na'a na' cha' ntsu'u quityi ya' tsu' cui' nu cusu' laca loo nu ntucua lo yaca xlya bi'. Sca quityi nchcu', nu ngutu ti ña'a laca bi'; jua'a tyucuaa chu' quityi bi' cua nscua cha'. Cati se'i nga'a nguiña' tu'ba quityi su ndyacu' bi'. ²Li' na'a na' cha' ndu sca ñati nguula, sca xcá ji'i ycui' Ndyosi. Cui' tsa ngusi'ya xcá bi':

—¿Tilaca laca nu ntsu'u chacuayá' ji'i cha' suu nguiña' nu nga'a tu'ba

quityi nchcu' bi', cha' chcana quityi bi'? —nacuī.

³Li' masi tyucui ña'a su ntucua ycuī' Ndyosi bi', masi tyucui ña'a lo yuu chalyuu, masi tyucui ña'a chaca ba'a chalyuu su ndyaa ñati nu cua ngujui, ná ngujui nu scana jii' quityi cha' chcuī' ngu' lo. ⁴Ti' tsa ngusi'ya na' li', cha' nga'aa ngujui nu scana jii' quityi cha' chcuī' ngu' lo. ⁵Li' nguxana nchcuī' sca nu cusu' lo'o na':

—Nga'aa xi'ya nu'u juani — nacuī—. Cua ngujui nu scana jii' quityi bi', nu taca jii' suu nguiña' bi', masi nu cati tya'a nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ycuī' yu bi' laca loo jii' ngu' Judá, cha' la cui' tya'a ñati jii' jyo'o David laca yu bi'. Cua ntijiloo yu jii' nu xña'a, bi' cha' juani taca jii' yu scana yu quityi bi'.

⁶Li' na'a na' ndu sca ñati; ñi'ya ña'a sca xlya' cuañi', jua'a ña'a ñati bi'. Ndu yu bi' nde loo su tlyu su ntucua ycuī' Ndyosi, laja su ndu nu ngu' cusu' bi', laja nu na'ni tacati bi'. Tya tyaca' nscua cuayá' hichu' yu tya lo'o ndyujui ngu' jii' yu tsaca quiya', jua'a ña'a yu bi'. Cati tya'a sata ntucua hique nu ñi'ya ña'a xlya' nu ndu cuentya jii' Jesús. La cui' jua'a ntucua cati tya'a cloo Ni; nu cloo Ni ni, bi' laca cati tya'a cui' lubii nu laca Xtyi' ycuī' Ndyosi nu ndu' ndyaa tyucui ña'a chalyuu. ⁷Li' ndyaa nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndyiqui'ya Ni jii' quityi nchcu' nu ntsu'u ya' tsu' cui' nu cusu' laca loo nu ntucua su tlyu bi'. ⁸Lo'o ngusñi Ni quityi bi', li' ngutu' sti' ca ta'a jacua na'ni tacati bi'; lo'o jua'a nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', ndu sti' ngu' nde loo nu ñi'ya

ña'a xlya' bi'. Ntsu'u sañi ya' ngu' cusu' bi', lo'o jua'a ntucua cuu oro ya' lcaa ngu' cusu' bi'; ntsu'u yana jo'ó nu ndyacuī' ne' cuu bi'. Ñi'ya lo'o ntucua xtyi' yana jo'ó ndyacuī' bi', jua'a ndyaa cha' nu nchcuī' ngu' ca slo ycuī' Ni lo'o nchcuī' ñati jii' ycuī' Ndyosi lo'o Ni. ⁹Li' ndyula tu'ba ngu' bi' sca jii' cha' cua'ni chi' ngu' loo nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Bilya cuna na' jii' nu ndyula tu'ba ngu' bi':

Cua nda ycuī' Ni chacuayá' jinu'u cha' xñi nu'u quityi nchcu' bi', nacuī' ngu',

cha' suu nu'u nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'.

Na cua ndyujui ñati jinu'u tsaca quiya';

pana lo'o ngujui nu'u ni, li' ngua'ni nu'u cña cuentya jii' ya cha' caca ya ñati jii' ycuī' Ndyosi.

Ñati nu cua ndyu'u cua ña'a ca quichi' tyi ngu', ñati nu nchcuī' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcuī' ñati chalyuu, ñati nu ndyu'u tyucui ña'a chalyuu mala su ndi' ñati, bi' ñati nu ngusubi nu'u jii'.

¹⁰Cua ngua'ni nu'u cha' caca ngu' bi' sca lo ñati nu ndulo tsa cuentya jii' ycuī' nu'u, cha' taca cua'ni ngu' cña nu nti' ycuī' Ndyosi Sti na.

Lo'o jua'a caca ngu' bi' loo nde chalyuu.

¹¹Lo'o ndye ndañi jii' bi', chaca quiya' na'a na' ca bi'. Li' ndyuna na' ndyula tu'ba tyuu tsa mil tya'a xca jii' ycuī' Ndyosi; nde chu' su ntucua yaca xlya, nde chu' su ndu na'ni tacati bi', nde chu' su ndu ngu' cusu' bi', ca bi' ndu quiña'a tsa ngu'

xca bi' li'. ¹²Cuij tsa ndyula tu'ba ngu' li':

Cua ndyujuii ngu' ji'i nu ñi'ya ña'a xlya' bi' tsaca quiya', nacui ngu'.

Xqui'ya ñati chalyuu, bi' cha' ngujuii Ni.

Lo'o juani nga'a cha' chcu' na ji'i Ni, cha' lcaa lo cña tsiya' ti nchca ji'i Ni cua'ni Ni;

jua'a na ji'i Ni laca lcaa lo na tsiya' ti.

Lcaa cha' jlo ti' Ni, lcaa cña nchca ji'i Ni;

bi' cha' ndyu'ni chi na loo Ni, ndyu'ni tlyu na ji'i Ni, lo'o jua'a tso'o tsa chcu' na ji'i Ni lo'o ñati.

Jua'a nacui xca ji'i ycu' Ndyosi lo'o ndyula tu'ba ngu'.

¹³Li' nguani ndyula tu'ba lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu, lcaa ngu' nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i lijya nde chalyuu; masi nde cua su ntucua ycu' Ni, masi nde lo yuu chalyuu, masi chaca ba'a chalyuu su ndyaa ñati nu ngujuii, masi lo tyujo'o, lcaa ñati bi' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nchcu' ngu':

Cua'ni tlyu na ji'i ycu' nu Cusu' nu ntucua ca su tlyu, nacui ngu', cua'ni chi na loo Ni.

Jua'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi', cua'ni tlyu na ji'i Ni.

Sca ti ycu' Ndyosi ntsu'u chacuayá' ji'i Ni cha' cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti;

lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' ji'i ycu' Ni tsiya' ti, nacui ngu'.

¹⁴Nu ca ta'a jacua na'ni tacati bi' ni, nguxacui ni' cha' ji'i ngu' li':

—Jua'a caca cha' lacua —nacui ni'.

Li' ndu sti' nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ná nga'a cha' tye yija ji'i Ni.

Nu lo'o ndyaala quityi ji'i ycu' Ndyosi

6 Li' na'a na' cha' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' sca nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ndyuna na' nchcu' sca na'ni tacati bi' li'. Lye tsa nguani nchcu' ni' ñi'ya lo'o ndani nchcu' tyi'yu:

—Cuaa clya nu'u ca nde —nacui.

²Li' nguxña'a na' ji'i nu ñati nu nchcu' na'ni tacati bi' lo'o, na'a na' ndu sca cuayu ngati; yu nu ntucua hichu' cuayu bi' ni, na'a na' ntucua sca cuatyí ya' yu, lo'o jua'a cua nda ngu' sca sne' chcu' cha' tyucua hique yu. Li' ngutu'u yu ndyaa yu cusuu; ntijiloo yu li', lo'o ña'a ti tya tyijiloo la yu xi ji'i tya'a cusuu yu.

³Lo'o li' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' chaca nguiña' nu nga'a to' quityi bi'. Ndyuna na' nchcu' na'ni tacati nu nchca tyucua li':

—Cuaa clya nu'u ca nde —nacui.

⁴Li' ngutu'u tucua chaca cuayu nu nga'a ña'a color ji'i. Yu nu ntucua hichu' ni' bi' ntsu'u chacuayá' ji'i cua'ni cha' cusuu lo yuu chalyuu, cha' jua'a kujui ñati chalyuu ji'i tya'a ñati ngu'. Tonu tsa xlyu cusuu ngujui ji'i yu bi'.

⁵Lo'o li' nu nchca tyuna quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a to' quityi. Ndyuna na' cha' nu nchcu' na'ni tacati nu nchca tyuna li':

—Cuaa clya nu'u ca nde —nacui.

Li' na'a na' ndu sca cuayú nu ngata ña'a; sca' cuayá' ndacui ya'

ñati nu ntucua hichu' cuayu bi'. ⁶Li' ngua ti' na' cha' nguañi nchcui' sca ñati nu nda xtyi'i laja su ndu nu jacua tya'a na'ni tacati bi':

—Sa sca' ti nscua' caja jil'i ngu' cua'ni ngu' cña sca tsa —nacui—, lo'o jua'a sca milya ti si'yu nscua' jo'o caja jil'i ngu' sca tsa; pana ña'a ti quiña'a nga'a caca setye, lo'o jua'a quiña'a caca vino nu ndyi'yu ngu' —nacui yu bi'.

⁷Lo'o li' nu nchca jacua quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ndyuna na' nchcui' na'ni tacati nu nchca jacua li':

—Cuāa clya nu'u ca nde —nacui ni'.

⁸Li' na'a na' cha' ndu sca cuayu nu ngatsi ña'a. La Muerte naa nu ntucua hichu' cuayu bi', cha' bi' laca nu ndyaa ndyujuii jil'i ñati; nde chu' bi' ngutu'u lca'a tsa tlyu ti cresiya jil'i ngu' jyo'o. Ntsu'u chacuayá' jil'i yu bi', cha' cujuui yu jil'i ña'a tsaca yu'be ñati nu ndi' chalyuu; lcaa ni'i su ndi'i jacua tya'a ñati ni, cujuui yu jil'i tsaca tya'a ngu' li', masi lo'o caca cha' cusuu jil'i ngu', masi lo'o caca jbi'ña jil'i ngu', masi lo'o quicha ngu', masi lo'o cua'ni xña'a na'ni tyaala lo'o ngu'.

⁹Lo'o li' nu nchca ca'yu quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Li' na'a na' sca mesa tlyu nde loo su ntucua ycu' Ndyosi, mesa bi' laca nu tyucua msta lo. Nde ne' mesa bi' ntsiya tyuu tya'a ngu' nu ngujuii; cua ndyujuii ñati jil'i ngu' bi' xqui'ya cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi', cha' ná ntsii ngu' bi' nchcui' ngu'

cha' bi' lo'o tya'a ñati ngu' li'. ¹⁰Cuii ngusi'ya jyo'o bi':

—Ndyosi Xu'na ya —nacui ngu'—, xcui' lubii tsa cresiya jinu'u; xcui' cha' liñi ndu'ni nu'u —nacui jyo'o bi'—. ¿Ha tya tiya' tsa cua'ni cuayá' nu'u jil'i ñati chalyuu? ¿Ha tya tiya' tsa xcube' nu'u jil'i ngu' xqui'ya cha' cua ndyujuii ngu' jil'i ya? —nacui jyo'o bi'.

¹¹Lo'o ti ngujui late' ngati cacu' lcaa jyo'o bi', li' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Xa' xtyii cña' ma' tya xi ca, ña'a cuayá' tyalaa tyuu tya'a jyo'o ngu' tya'a ma, tya'a ngusñi ma' cha' jil'i Jesús, tya'a ndyu'ni ma' cña jil'i Ni; tya cujuui ñati chalyuu jil'i ngu' bi' ñi'ya lo'o cua ndyujuii ngu' jil'i cu'ma —nacui Ni.

¹²Lo'o li' na'a na' jil'i nu ñi'ya ña'a xlya' bi', cha' nu nchca scuá quiya' ngusuu Ni nguiña' nu nga'a to' quityi bi'; lye tsa ngulacui chalyuu li'. Li' ndyacu cuichaa, ngua talya xee; ñi'ya laca sca late' ngata nu nchcu' ñati su nscua jyo'o, jua'a ña'a ngua bi'. Lo'o jua'a co' ni, ngua nga'a ña'a bi'; ñi'ya ña'a tañi, jua'a ña'a bi'. ¹³Li' ndyalú cuii nu ntsu'u nde cua; ñi'ya nti' ndyalú mancu ye'e lo'o lye tsa nchca cui'i nchquiña jil'i sta' yaca, jua'a ndyalú cuii nde lo yuu li'. ¹⁴Nga'aa chcana ña'a ngu' nde cua li'; cua nguliji yu'u bi', cha' ngulatsu' ycu' Ndyosi jil'i. La cui' jua'a ngulatsu' Ni jil'i lcaa ca'ya cua; jua'a lcaa yuu cla'be nu nscua cla'be hitya, ngulatsu' Ni jil'i. ¹⁵Li' ngutu'u cuatsi' ti lcaa ñati, masi tyuquee, masi quiya' cua'a, masi sii' ca'ya; lcaa ngu' nu laca loo, cuati nu laca loo jil'i ñati cusuu,

masi culiya' ngu', masi tlyu tsa ñati laca ngu', masi msu nu ngüi'ya ti ñati, masi msu nu ndi'i tso'o ti laca ngu' bi', leaa ngu' lo'o tya'a ngu' ngutu'u cuatsi' ngu'. ¹⁶Li' ngusi'ya ngu' ji'i ca'ya lo'o ji'i quee tlyu:

—Cuaa clya ma xasu ma hichu' ya, cha' ná ña'a ycu'i' nu Cusu' nu ntucua su tlyu ji'i ya; ñasi' tsa nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ña'a Ni ji'i ya — nacui' ngu'.

¹⁷Cua ndyalaa tsa cha' xcube' Ni ji'i ñati, lo'o ná ndalo ngu' tsiya' ti ji'i cha' bi'.

**Ni tsa lo tya'a ngu' Israel
nu cua nga'a cuayá' ji'i ycu'i'
Ndyosi nde tyacaa ngu'**

7 Tiya' la li' na'a na' ji'i jacua tya'a xca ji'i ycu'i' Ndyosi; na'a na' nde quiya' chalyuu, nde jacua se'i su ndu nu jacua tya'a ngu' xca bi'. Ndaca'a xca bi' ji'i ca ta'a jacua cui'i nu nlyatu'u lo chalyuu; nga'aa nda ngu' xca bi' chacuayá' culatu'u cui'i bi', masi nde lo yuu, masi nde tyujo'o, ni sca chu' yaca ná culatu'u cui'i. ²Li' na'a na' ndu'u tucua chaca yu xca, nu ndu'u tucua lijya nde su ntyucua cuichaa. Ndyi'ya yu cuayá' nu cua nda ycu'i' Ndyosi ji'i yu, cha' cua'a yu hichu' ñati ji'i ycu'i' Ndyosi; la cui' Ni nu nda chalyuu ji'na laca bi'. Cuii nchcui' yu lo'o nu jacua tya'a xca nu ntsu'u chacuayá' ji'i cha' cua'ni ñu'u ji'i chalyuu lo'o ji'i tyujo'o. ³Ndi'ya nchcui' yu lo'o ngu' xca bi' li':

—Ná cala' ma chalyuu, ná cala' ma tyujo'o, ná cala' ma yaca; tya lyiji cua'a ycu'i' Ndyosi cuayá' nde tyacaa ñati nu ndyu'ni cña ji'i ycu'i' Ni.

⁴Li' ngulu'u ngu' 'na ni tsa lo tya'a ñati nu cua ngua'a ycu'i' Ndyosi

cuayá' nde tyacaa ngu'; sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati laca bi'. Tyu'u ngu' bi' ji'i nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel, nu sca xtañi laca ji'i sca taju ngu':

⁵Tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Judá nu ngua'a ycu'i' Ndyosi cuayá' ji'i, cuati tyu'u chaca tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Rubén, cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Gad, ⁶cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Aser, cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Neftalí, cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Manasés;

⁷la cui' jua'a tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Simeón, cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Leví, cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Isacar, ⁸cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Zabulón, cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi José, cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'i ngu' tya'a xtañi Benjamín.

Tsa lo cua ti tya'a ngu' Israel ngua'a ycu'i' Ndyosi cuayá' ji'i.

**Nu xa' la ñati tyucui' ña'a chalyuu
nu ta ycu'i' Ndyosi late' ngati ji'i**

⁹Tiya' la li' na'a na' ndu tsa tlyu ti ñati nu cua ngua'ni lyaá Jesús ji'i; quiña'a tsa ñati nga'a, bi' cha' ná tucui' ngua ji'i culacua ji'i ñati bi'.

Tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati ngutu'u ngu' yaa ngu'; lcaa lo ñati chalyuu yaa, cha' cua ña'a ca quichi tyi ngu' ngutu'u ngu', cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu nchcui' ngu' bi'. Ndyatu ngu' nde loo su ntucua yaca xlya tlyu, nde loo su ndu nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Late' ngati lacu' ngu', ntucua laca' nguiña ya' ngu' ndu ngu'. ¹⁰Cuij nchcui' ngu' li':

Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na nu ntucua lo yaca xlya tlyu,
la cui' bi' laca nu ndu'ni lyaá ji'na,
nacui' ngu' ji'i tya'a ngu';
jua'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndu'ni lyaá ji'na,
nacui' ngu'. ¹¹Lo'o jua'a lcaa xca ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o ngu' bi' ndu' ngu' nde chu' su ntucua yaca xlya bi';
nde chu' su ndu' na'ni tacati bi', nde chu' su ndu' ngu' cusu', ca bi' ndi'i ngu'. Ndyaa stii ngu' nde loo ngu' lo yuu li', cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi. ¹²Li' nacui' nu ngu' xca bi':

Jua'a caca cha' lacua; cua'ni tlyu na ji'i Ni, cua'ni chi na loo Ni,
tya na xlya'be ji'i ycu'i Ni.
Chcui' na cha' lcaa cha' jlo ti' Ni,
na ji'i Ni laca lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu;
lcaa lo cña tsiya' ti nchca ji'i Ni cua'ni Ni, sca ti ycu'i Ni ntsu'u chacuayá' ji'i Ni cua'ni Ni lcaa cña.
Lcaa yija ná nga'a cha' tye cha' jua'a caca ji'i ycu'i Ndyosi Stina.
Chañi cha' jua'a caca.
Jua'a nacui' ngu' xca ji'i tya'a ngu'.

¹³Li' nchcuane sca ngu' cusu' jna: —¿Tilaca laca ñati nu nchcu' late' ngati, nti' nu'u? —nacui—. ¿Macala ndu'u ñati bi' lijya?

¹⁴—Ná jlo ti' na', Cusu'. Culu'u nu'u xi jna' —ni na' ji'i.

Nchcui' nu cusu' lo'o na' li':
—Cua nteje tacui ca ti cha' lye tsa nchcube' ñati bi', xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús —nacui nu cusu' jna'—. Cua laca lacu' ngu' late' ngati; cua ngua lubii ne' cresiya ji'i ngu' laca cha' bi', xqui'ya cha' cua ngujui nu ñi'ya ña'a xlya' bi' lo crusi cuentya ji'i ngu'. ¹⁵Bi' cha' ndu' ngu' nde loo su tlyu su ntucua ycu'i Ndyosi juani —nacui nu cusu' bi'—, cha' tsa lo'o talya ndyu'ni ngu' bi' cña ji'i Ni ca su ndi'i Ni. Ycu'i Ni nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi' tyanu cacua ti su ndi'i ngu', cha' cua'a ji'i ngu' cha' ná tyacua cha' cuxi ji'i ngu'. ¹⁶Nga'aa tyucua cha' ntyute' ngu' bi' chaca quiya', ni nga'aa tyucua cha' nguityi ngu' hitya; nga'aa tsumi' xee cua' ji'i ngu', ni nga'aa ca chiya'a ti' ngu' lo'o tyique' cua'. ¹⁷Ña'asii nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ji'i ngu', cha' ndi'i Ni la cui' ca su ntucua ycu'i Ndyosi loo; bi' laca nu tsalo'o ji'i ngu' su caja hitya co'o ngu' cha' caja chalyuu cucui ji'i ngu' li'. Lo'o jua'a xquityi Ni hitya cloo ngu' cha' nga'aa cunaa ngu' li'.

Nu cuu oro nu nguxcuaja chaca xca ji'i ycu'i Ndyosi lo yuu

8 Lo'o li' nu nchca cati quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a to' quityi ngutu bi'. Lo'o ngua jua'a, ti ti ndi'i lcaa na su ntucua ycu'i Ndyosi li'. ²Cuati na'a na' ji'i tya tyacati tya'a xca nu

ndu cña nde loo ycuí' Ndyosi; cua nda ngu' cati tya'a cui'chcuá jil'i ngu' xca bi' cha' cula'á ngu'. ³Li' yaá chaca yu xca nu ndyí'ya cuu oro lijya. Yaá bi' ngutu to' mesa su ntucua msta, la cui' mesa nu ndu nde loo su ntucua yaca xlya tlyu. Cua ngujui quiña'a yana jo'ó jil'i yu cha' taqui yu lo mesa su ntucua msta bi'. La cui' tyempo nu lo'o nchcui' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi, lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycuí' Ndyosi ni, bi' tyempo laca nu ndyaqui yana jo'ó bi'. ⁴Lo ya' xca nu ndu slo ycuí' Ndyosi, ca bi' ndatu sñii yana jo'ó nu ndyaqui ne' cuu bi'; stu'ba ti ndyatu sñii bi' ndyalo'o cha' nu nchcui' ñati bi' lo'o Ni. Jua'a ndyu'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycuí' Ndyosi. ⁵Li' ndyalo'o xca jil'i cuu bi', ngusu'ba yu quii' nhcubi' ne', ngu' yu jil'i cuu ndyaa cha' tyú nde lo yuu chalyuu. Li' lye tsa nguañi nde chalyuu, lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu, lye tsa ndyubii, lye tsa ngulacu' chalyuu.

Nu cati tya'a cui'chcuá

⁶Nu cati tya'a xca nu cua na'a na' tsa ni, nguxana ngula'á ngu' lo'o cui'chcuá nu ntsu'u ya' ngu' li'.

⁷Li' ngula'á xca nu nchca clyo lo'o cui'chcuá jil'i yu; hora ti ndyalú tyo quee lo'o quii' nde lo yuu li'. Lo'o ndyalú bi' hichu' ñati, li' ndyalú tañi ngu'. Sa cla'be chalyuu ndye ndyaqui li', jua'a ndyaqui sa cla'be yaca ndu, ndye ndyaqui sa cla'be su quii' jil'i ngu'.

⁸Li' ngula'á xca nu nchca tyucuaa lo'o cui'chcuá jil'i; hora ti ndyacuá sca ca'ya cua, ña'a tsaca chu' ca'ya ndyaqui ngua'ya nde lo tyujo'o. Li'

sa cla'be ti hitya tyujo'o ngua tañi, ⁹sa cla'be ti na lu'ú nu ntsu'u lo hitya tyujo'o ngujui, sa cla'be lcaa yaca ni'i nu ntsu'u chalyuu ndye nguti li'.

¹⁰Li' ngula'á xca nu nchca tyuna lo'o cui'chcuá jil'i; hora ti ndyalú sca cui' tlyu nu ntsu'u nde cua, nu ndyaqui ñi'ya ndyaqui quityee. Ndyú cui' bi' ngua'ya nde lo hitya sta'a, nde su ntyucua hitya tyucui ña'a chalyuu. Li' ngunu'u sa cla'be hitya tso'o nu ntsu'u chalyuu. ¹¹Cuii Quixi' Clyaa' naa cuii tlyu bi', cha' nda clyaa' nu ngua'ya sa cla'be ti hitya nu ndyí'yu ngu'. Quiña'a ñati ngujui xqui'ya cha' cua ndyí'o ngu' hitya bi', cha' clyaa' tsa hitya bi'.

¹²Li' ngula'á xca nu nchca jacua lo'o cui'chcuá jil'i. Li' ngunu'u lcaa xee tlyu nu ntsu'u nde cua, cha' sa cla'be ti xee ndyubi' li'; lo'o xee cuichaa, lo'o xee co', lo'o xee cuii, sa cla'be ti xee ndyubi'. Sa cla'be ti nde cua, sa cla'be ti nde talya, nga'aa nda bi' xee.

¹³Li' na'a na' su ndacui sca xca cla'be cua nu ñi'ya ña'a cua'ya ña'a bi'. Ndyuna na' cha' cui' tsa ngusi'ya yu:

—Tya'na tsa cu'ma lo'o cula'á tya xna tya'a xca bi' lo'o cui'chcuá jil'i ngu' ca tiya' la xi; tya'na tsa caca lcaa ñati nu tya ndyanu chalyuu lo'o cañi bi' li'.

9 Li' ngula'á xca nu nchca ca'yu lo'o cui'chcuá jil'i; hora ti na'a na' ngua'ya sca nu cuxi nde chalyuu. Masi cua ngua yu sca nu laca loo nde cua nquicha', pana ndyú yu lo yuu li', ñi'ya ndyú sca cuii. Cua ngujui ya' jil'i yu cha'

saala yu to' tyuquee su ndi'i lcaa nu cuiñaja. ²Ngusaala yu to' tyuu, quiña'a tsa sñii ntyucua li'; ñi'ya nti' sca horno tonu, jua'a ntyucua sñii bi'. Ngua talya xee cua li', ndacu' ji'i xee xqui'ya sñii nu ntyucua to' tyuu bi'. ³Laja sñii bi' ntyucua sca taju tlyu tscu', ngua'ya ni' lo yuu. Ntsu'u chacuayá' ji'i ni' caca ni' tyaala, ñi'ya laca chuni'i tyaala. ⁴Ng'aa ngujui chacuayá' ji'i ni' cua'ni ñu'u ji'i su quii, ji'i yaca ndu. Ni sca na nu ndyataa ngu', ná ca cua'ni ñu'u ni' ji'i; sca ti chacuayá' ngujui ji'i ni' cha' ta xi nu ti'i ji'i nu ngu' cuxi bi', ñati nu ná nscua cuayá' ji'i ycu'i Ndyosi nde tyacaa ngu'. ⁵Ná ngua ji'i ni' cujuui ni' ji'i ñati, sca ti cha' ti'i tsa xcube' ni' ji'i ngu' sa ca'yu co' ti; ñi'ya lo'o ndacu chuni'i ji'na, jua'a ti'i tsa xcube' tscu' bi' ji'i ngu'. ⁶Cuayá' ca'yu co', li' culana ngu' ñi'ya caca cha' cajaa ngu', pana ná nquijeloo cha' bi' ji'i ngu'; ca ti' ngu' cajaa ngu', pana tya lyiji tsa cha' cajaa ngu'.

⁷Nu tscu' bi' ni, cua laca ngua'ni cho'o ni' ji'i ni' cha' xuu tya'a ni' lo'o ñati, ñi'ya laca cuayu nu ndu tajua' ti cha' cusuu. Sca sne' ntucua scua' que ni' nu ñi'ya sne' oro ña'a; pana cloo ni' ni, ñi'ya ña'a cloo ñati ña'a cloo ni' bi'. ⁸Ñi'ya ña'a quicha' hique sca nu cuna'a, jua'a ña'a quicha' hique ni'; ñi'ya ña'a la'ya cuichi, jua'a ña'a la'ya ni'. ⁹Lo'o jua'a cua ndyacu' tyiquee ni' ñi'ya si lo'o sca lata hcua. Lye ndañi lu'be ni' ndacui ni', ñi'ya lo'o ndañi cuayu nu ntojolaqui carreta ndya'a cusuu. ¹⁰Lo'o jua'a ntucua xtyi'i ni' ñi'ya ntucua xtyi'i chuni'i; la cui' jua'a ntucua ltsu' xtyi'i ni,

cha' lo'o xtyi'i ni' xcube' ni' ji'i ñati chalyuu ña'a cuayá' tye ca'yu co'. ¹¹Ntsu'u nu laca loo ji'i ni', la cui' nu ntucua tlyu ca ne' tyuquee bi'; Abadón naa nu bi' cha'cña ji'i ngu' judío, lo'o jua'a Apolión naa nu bi' cha'cña ji'i ngu' griego, nu nti' ñacu' cha'cña ji'na: ycu'i nu ndu'ni ñu'u ji'i chalyuu.

¹²Cua ndye tsaca cha' nu chiya'a tsa ndañi. Tya lyiji tyu'u tucua tya tyucuaa tya'a cha' nu chiya'a tsa ndañi.

¹³Li' ngula'a xca nu nchca scua' lo'o cui'hcua ji'i yu. Lo'o ndyuna na', li' nchcui' ñati ca su ndu mesa tlyu oro nu nscua nde loo su ntucua ycu'i Ndyosi. Ca ta'a jacua jyaca mesa nguañi nchcui' ñati bi', ¹⁴nchcui' bi' lo'o xca nu nchca scua' nu ntsu'u cui'hcua ya' yu:

—Clyaá ma ji'i nu jacua tya'a xca nu ndi'i ndyaaca' ca to' sta'a tlyu, sta'a Eufrates bi'.

¹⁵Lo'o jua'a ngua li'. Nu lo'o ngula'a nu jacua tya'a ngu' xca bi', hora ti ngutu'u ndyaa xca bi', cha' cujuui ji'i sa cla'be ñati tyucui ña'a chalyuu. Cua laca ndu yala xca bi' cha' cujuui ji'i ngu' lo'o caca la cui' hora, masi la cui' tsa, masi la cui' co', masi la cui' yija cha' cua'ni Ni cña bi'. ¹⁶Lo'o jua'a cua laca ngujui cha' 'na, ni tsa lo tya'a sendaru nu ntyucua hichu' cuayu ndya'a cusuu tya'a lo'o nu jacua tya'a xca bi'; tucua siyento miyon tya'a sendaru caca bi'.

¹⁷La cui' laja lo'o nchcui' xcalá na', li' na'a na' nu tyuu tya'a cuayu bi', lo'o jua'a na'a na' ji'i ñati nu ntucua hichu' ni'. Ñi'ya ña'a quii', cha' ngatsi nga'a ti ña'a, jua'a ña'a hcua

ndyacu' lo tyiquee ngu'; jua'a lo'o chcuā cuaa ña'a nga'a tyiquee ngu' bi'. Ñi'ya scua' que cuichi, jua'a ña'a scua' que cuayu bi'. Lo'o jua'a nde tyuu tu'ba ni' ndyu'u quii' lo'o sñii jua'a ti, lo'o sñii ngatsi nu chiya'a tsa xtyi'i ndyu'u. ¹⁸Sa cla'be ti ñati chalyuu ngujuii xqui'ya quicha nu nguxtyanu quii' bi', nu nguxtyanu sñii bi', nu nguxtyanu sñii ngatsi nu chiya'a tsa xtyi'i bi'; la cui' quicha nu ndu'u tyuu tu'ba cuayu laca bi'. ¹⁹Nde tyuu tu'ba ni', lo'o jua'a nde lo xtyi'i ni', ndacua ndyiji juersa ji'i ni' cha' cua'ni ni' cha' cuxi; taca ji'i ni' ta cha' ti' ji'i ñati lo'o xtyi'i ti ni' cha' ntucua ltsu' lo xtyi'i ni', ñi'ya nu ntsu'u ji'i cuaña.

²⁰Pana ña'a ti tya ngua'ni ngu' cha' cuxi, nu ñati nu ná ngujuii lo'o quicha bi'; ná nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Ña'a ti tya ndyu'ni tlyu ngu' ji'i cui'i cuxi, jua'a ji'i lcu'i jo'ó nu ndya' lo'o oro, masi jo'ó ndya' lo'o plata, masi jo'ó ndya' lo'o chcuā ngatsi, masi jo'ó ndya' lo'o quee, masi jo'ó ndya' lo'o yaca ti; ña'a ti ndyu'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó nu ná nchca ji'i ña'a ji'na, ni ná nduna cha' nu nchcui' na, ni ná nchca ji'i jo'ó bi' tya'a. ²¹Lo'o jua'a ná ntaja'a ngu' cua'ni tye ngu' cha' ndujuii ngu' ji'i tya'a ñati ngu', ni ná ndye cha' ndu'ni cucha'a ngu', ni ná ndye cha' ndu'ni suba' ngu' lo'o xa' nu cuna'a, ni ná ndye cha' ntyucuaana ngu'.

Nu xca' ji'i ycu'i Ndyosi nu ndyi'ya sca quityi piti

10 Li' laja coo ti na'a na' chaca xca' nu ngutu'u ca slo ycu'i Ndyosi, nu ya'a nde cua' ngua'ya nde

lo yuu li'; lcaa cña nchca ji'i xca' bi'. Ndu' cuaña taa lo xlya hique xca' bi', jua'a ndubi tsa ña'a cloo xca' bi' ñi'ya ndubi ña'a loo cuichaa; lo'o jua'a tyijya quiya' yu, jua'a tyijya nda yu, lye ndyu'u xee ñi'ya laca lo'o ndyatu quii'. ²Ya' yu ntucua sca quityi piti ti nu cua nchcana. Li' quiya' yu tsu' cui' ngusta yu nde lo tyujo'o, quiya' yu tsu' coca ngusta yu nde lo yuu btyi. ³Lo'o li' cui' ngusi'ya xca' bi', ñi'ya nti' nxi'ya cuichi; lo'o ngusi'ya nu xca' bi', lye nguañi nchcui' tyi'yu li', cha' stu'ba ti nchcui' nu cati tya'a tyi'yu nu ntsu'u chalyuu. ⁴Lo'o ndye nchcui' tyi'yu bi', li' cua scua ti na' cha' nu nda tyi'yu bi', pana ndyuna na' nchcui' sca nu ntucua ca slo ycu'i Ndyosi li':

—Xu'ba cuatsi' nu'u cha' nu nda nu cati tya'a tyi'yu bi' —nacu'i Ni jna!—
Nga'aa scua nu'u cha' bi' lo quityi.

⁵Li' ngusicua xca' bi' ya' tsu' cui' nde cua, la cui' xca' nu cua na'a na' ndu lo tyujo'o, nu ndu lo yuu btyi.

⁶Li' nchcui' xca' bi':

—Chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi nu ná tye tsiya' ti yija ji'i Ni, bi' laca cha' nu nchcui' na' re —nacu'i xca' bi'—. Ycu'i Ni laca nu ngüiñá lcaa na nu ntsu'u nde cua, jua'a ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u nde lo yuu chalyuu, jua'a ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u lo tyujo'o. Ndi'ya nchcui' cha' nu nda Ni: Nga'aa tiya' tsa nacu'i ycu'i Ndyosi cha' ca'a Ni cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu; ⁷lo'o xana cula'a xca' nu nchca cati lo'o cui'chcuā ji'i, li' xana cua'ni Ni cña nu cua ndacha' Ni ji'i jyo'o cusu' nu nda cha' ji'i Ni lo'o ñati tya sa'ni la. Ntsu'u yacu' ti cha' bi' cua sa'ni, pana juani cua ndañi liñi cha' bi'.

⁸Li' chaca quiya' nguani nchcui' nu ntucua ca slo ycui' Ndyosi bi', nchcui' lo'o na':

—Yaa xñi nu'u quityi piti ti nu cua nchcana ntucua ya' xca nu ndu lo tyujo'o nu ndu lo yuu chalyuu bi'.

⁹Ndya'a na' su ndu xca bi' li', ni na' jil'i cha' ta quityi piti ti bi' 'na.

—Yalo'o nu'u jil'i quityi re — nacui—. Chcui' lyiji nu'u lo quityi re, cha' ca cuayá' tso'o ti' nu'u jil'i; caca xñil'i ti' nu'u li', masi tso'o ti ngua ti' nu'u lo'o na'a nu'u jil'i tya clyo.

¹⁰Li' ngusni na' quityi piti ti nu ntucua ya' yu, nchcui' na' lo quityi bi'. Lo'o na'a na' jil'i, li' tso'o tsa ngua ti' na', ñi'ya laca lo'o ndyacu na cuiña'a' cuityu cha' tyixi tsa; pana nu lo'o cua ngua cuayá' ti' na' ni cha' nda, xñil'i tsa ngua ti' na'.

¹¹Li' nchcui' Ni lo'o na':

—Tya chaca quiya' ntsu'u cha' chcui' nu'u cha' lo'o ñati, lcaa cha' nu cua nti' ycu' Ndyosi ta Ni lo'o lcaa lo ñati chalyuu, masi lo'o ngu' nu laca loo, masi lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati; masi lo'o ñati nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu chcui' nu'u.

Tucua tya'a ñati nu ndu nde chalyuu nchcui' cuentya jil'i ycu' Ndyosi

11 Li' nda ycu' Ndyosi sca yaca cualyaa 'na; lya tsa yaca bi', cha' tyu'u cuayá' lo'o. Nchcui' Ni lo'o na' li':

—Su'ba cuayá' cly nu'u nde ni'i tlyu jil'i ycu' Ndyosi, cha' caca ni'i bi' cuentya jna' cha' ña'asii na' jil'i; jua'a su'ba cuayá' nu'u loo mesa su ntucua msta nu nsta ngu cuentya

jna'. Clyacua nu'u ni lcaa tya'a ñati nu ndi'i ca bi' nu ndyu'ni tlyu jna' nu laca ycu' Ndyosi li'. ²Nga'aa su'ba cuayá' nu'u nde liya' toni'i tlyu bi', cha' cuentya jil'i xa' ñati nu ná ndaquiya' jna' nu laca ycu' Ndyosi tsiya' ti laca bi'. Chiya'a tsa cua'ni ngu' bi' lo'o tyil'i ngu' quichi bi', la cui' quichi tlyu nu laca quichi nu cuentya jna' laca bi'. Tu'ba ntucua tucua co' tyil'i ngu' bi', ³li' ta na' tucua tya'a ñati nu caa chalyuu cha' chcui' ngu' lcaa cha' nu nti' na' ta na' lo'o ñati. Tyucuaa ngu' bi' tsatu ngu' cla'be quichi bi' tyempo li' —nacui Ni 'na—, ña'a cuayá' tya'a tii tyucuaa siyento ntucua snayala tsa tyu ngu' bi'. Tyucui tyempo cacu' ngu' bi' late' ngata, cha' tonu tsa cha' nu ta ngu' lo'o ñati, ñi'ya nu cua'ni na' nde loo la.

⁴Lo'o ndu tyucuaa ñati bi' chalyuu, ndu ngu' cuentya jil'i ycu' Ndyosi nu laca loo tyucui ña'a chalyuu; nxyucua tsa ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi', cha' chcui' ngu' lcaa cha' nu nti' ycu' Ni ta Ni lo'o ñati. Caca ngu' ñi'ya laca tucua tya'a yaca si'yu olivo, lo'o jua'a caca ngu' ñi'ya laca tucua tya'a candyeru. (Tso'o tsa setye ndyu'u jil'i si'yu olivo bi', cha' tyaqui ne' candyeru.)

⁵Lo'o cua nti' ñati chalyuu cua'ni lya' ti' jil'i ngu' bi', li' tyalú quii' tu'ba ngu' nu ndu bi', cha' tsumi' jil'i ñati cuxi; tye cua'ni ñu'u jil'i ñati bi' li'. Jua'a cajaa lcaa ñati nu cua'ni lya' ti' jil'i ngu' bi'. ⁶Cua ntsu'u chacuayá' jil'i ngu' nu ndu bi', cha' cua'a ngu' jil'i coo, cha' ná ca'ya tyo tsiya' ti tyucui tyempo lo'o ta ngu' cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o ñati; jua'a ntsu'u chacuayá' jil'i ngu' cha'

cua'ni ñu'u ngu' ji'i lcaa suu hitya cha' caca tañi; jua'a taca ji'i ngu' ta ngu' lcaa lo quicha cha' quiji' ji'i ñati chalyuu, ni jacua' nti' ngu' cha' caca quicha ñati. ⁷Lo'o tye cña nu cua'ni tyucuaa ñati bi' nde chalyuu, li' xana nu na'ni xña'a nu ntsu'u ca tyuquee bi', xuü tya'a ni' lo'o tyucuaa ñati nu ndu bi' li'; tyijiloo nu bi' ji'i ngu' bi' li', cuati cujuui ji'i ngu'. ⁸Li' tyanu tyucuaa jyo'o bi' ca su ntsiya ngujui to' calle quichi tlyu bi', la cui' quichi su ngujui' ca'a ngu' ji'i ycu' nu Xu'na na lo crusi. Xña'a tsa ngu' quichi bi', bi' cha' ntsu'u sca cha' nu nchcui' ñati ji'i, cha' ñi'ya ngua ngu' quichi Sodoma cua sa'ni, la cui' ñi'ya ngua ngu' quichi Egipto cua sa'ni, jua'a laca ngu' quichi tlyu bi' juani. ⁹Lo'o li' tyaa ñati tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, lcaa lo ñati chalyuu, masi ñati nu ngutu'u cua ña'a ca quichi tyi ngu', masi ñati nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu; tyu'u scua sna tsä cla'be nu tyaa ngu' tyaa na'a ngu' ji'i jyo'o bi' ca su nscua ngu'. Ná ta ngu' chacuayá' cha' tyatsi' jyo'o bi'. ¹⁰Chaa tsa ti' caca ñati chalyuu cha' cua ngujui tyucuaa ñati nu ngutu bi', bi' cha' cua'ni ngu' ta'a; lu'ba ti ta ngu' xlya'be tyaa su ndi'i tya'a ngu', cha' chaa tsa ti' ngu'. Xqui'ya tyucuaa jyo'o bi' quina'a tsa cha' nchcub' ngujui ji'i ñati chalyuu, nacui' ngu'. ¹¹Pana nu lo'o cua ndu'u scua sna tsä cla'be bi', li' chaca quiya' nda ycu' Ndyosi xtyi'i ndyalaa ne' cresiya ji'i tyucuaa ngu' jyo'o bi'; xa' ndatu' ngu' li'. Ndyutsii tsa lcaa ñati nu na'a ji'i ngu' bi', cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'.

¹²Li' ndyuna tyucuaa ñati bi' lo'o ngusi'ya ycu' Ndyosi ji'i ngu' ca su ntucua Ni nde cua:

—Tyacu' clya ma ca nde cua re — nacui' Ni.

Laja lo'o ña'a tya'a cusuu ngu' ji'i ngu', li' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' nde cua; laja coo ti ndyaa ngu'.

¹³La cui' hora bi' lye tsa ngulacui chalyuu; su nchca tii tya'a bariyu quichi bi', tyucui ña'a sca bariyu ndye nguti li'. Cati mil tya'a ñati ngujui li', xqui'ya cha' ngulacui chalyuu. Lye tsa ndyutsii nu xa' la ñati nu ndyanu li', ndyutsii tsa ngu' ji'i ycu' Ndyosi nu ndi'i nde cua cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni cña nu jua'a tonu tsa; ndube tsa ti' ngu' cha' ngua'ni Ni jua'a.

¹⁴Cua tucua quiya' ndye cha' cuxi nu yaa lo chalyuu, pana cua lijya ti cha' caca chaca cha' cuxi nde chalyuu.

Chaca tya quiya' ngula'a cui'chcua

¹⁵Li' cua ndya'a cati quiya' nguañi ngula'a xcä lo'o cui'chcua ji'i. Nguañi nda xtyi'i tyuu tya'a ñati nde cua li', nu ndi'ya nchcui':

Ca juani ndyanu tachaa cha' ji'i ycu' nu Xu'na na, jua'a ji'i Cristo,

cha' caca Ni loo ji'i tyucui ña'a chalyuu, nacui' ngu'.

Lo'o juani ná nga'a cha' tye cha' culo Ni cña chalyuu.

¹⁶Li' ngua'ni tlyu nu ngu' cusu' bi' ji'i ycu' Ndyosi, nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' nu ntyucua lo yaca xlya ca su ntucua ycu' Ndyosi; ndyaa stii ngu' nde loo ngu' lo yuu cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i Ni. ¹⁷Ndi'ya nchcui' ngu' li':

Ndyosi Xu'na ya, nacui ngu', cua nchca jinu'u cua'ni lcaa cña. Na lu'ú nu'u juani, lo'o la cui' ti lu'ú nu'u nu ngua tya clyo la, jua'a tya lu'ú nu'u nde loo la. Tsa xlya'be jinu'u cha' cua nguxana nu'u ndyu'ni nu'u quiña'a tsa cña tlyu nde chalyuu.

Ndube tsa ti' ya cha' cua nguxana nu'u laca nu'u loo, ¹⁸masi ti'í tsa nchca ñasi' xa' la ñati nu ná ndaquiya' jinu'u. Cua ngulala ti tyempo cha' ta nu'u cha' ti'í ji'i ngu' bi', cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'i lcaa jyo'o.

La cui' tyempo tya nu'u xlya'be ji'i ñati nu ngua'ni cña jinu'u, cha' cua ngua'áloo nu'u cña ji'i ngu' cha' chcui' ngu' cha' jinu'u nde chalyuu; jua'a tya nu'u xlya'be ji'i ñati nu ndaquiya' jinu'u, masi ñati cuañi', masi ñati cusu'.

Cua ndyalaa tyempo cha' cua'ni ñu'u nu'u ji'i ñati nu ngua'ni ñu'u ji'i ñati chalyuu.

¹⁹Li' na'a na' su ntucua laa tlyu ji'i ycuí' Ndyosi nde cua, na'a na' ca ne' laa su nscua cña' tacati, su ngutucua ycuí' Ndyosi laja ñati ji'i Ni nu ngua tya sa'ni la. Lo'o li' lye tsa nguañi nde chalyuu, lye tsa ndyubii, cuati lye tsa ndañi nchcui' tyi'yu; li' ngulacui chalyuu, jua'a clyaa tsa tyo quee ngua'ya.

Ndyu'ni tyaala cuaña tonu ji'i sca nu cuna'a

12 Li' nde cua ndyu'u tucua sca cuayá' nu nda ycuí' Ndyosi cha' culu'u Ni ji'na, sca cha'

nu ndyaca chalyuu laca bi'; bi' laca sca nu cuna'a nu ntsu'u ste' ndubi ña'a. Ñi'ya ndubi ña'a xee cuichaa, jua'a ña'a late' lacu' nu cuna'a bi'. Li' ngusta quiya' nu cuna'a chu' co'. Tii tyucuaa tya'a cuii nscua lo xlya hique nu cuna'a bi'; ñi'ya nscua sca sne' ti, jua'a nscua bi'. ²Cua ntsu'u sñi' nu cuna'a bi'; nchcube' tsa nu cuna'a, ngusi'ya tsa cha' cua ngulala ti cala sñi'. ³Yala ti ndyu'u tucua chaca cuayá' nde cua li'; sca cuaña tlyu nu nga'a ña'a laca bi', nu cati tya'a scua' que ni' ntucua. Jua'a sca sne' oro ntucua ca ta'a scua' que ni' bi', lo'o jua'a ntucua tii tya'a sata ni'. ⁴Ngujui' xtyi' ni' cuii nu ntsu'u nde cua; ngusalú ni' ña'a tsaca cla'be lcaa cuii bi', ndyalú cuii nde lo yuu chalyuu. Li' ndatu nu cuaña bi' nde loo su ndu nu cuna'a nu cua cala ti sñi'; lo'o cala bi', hora ti cacu cuaña ji'i, ngua ti' ni'. ⁵Ngula sca sñi' qui'yu ji'i nu cuna'a bi' li'. Cua lijya bi' chalyuu, cha' liñi ti culo bi' cña ji'i lcaa ñati chalyuu; pana hora ti ngüi'ya ycuí' Ndyosi ji'i sñi' nu cuna'a bi', ndyalo'o Ni ji'i yu nde su tlyu su ntucua ycuí' Ni. ⁶Li' ngusna nu cuna'a ndyaa ne' quixi' ca su tyi' ycuí' ti ma'; cua laca ngua'ni cho'o ycuí' Ndyosi sca su tyi' ma', su ña'asii Ni ji'i ma', ca bi' tyanu ma' tii tyucuaa siyento ntucua snayala tsá li'.

⁷Li' nguxana cha' cusu ca su ntucua ycuí' Ndyosi. Ndu Miguel nu laca xu'na xca ji'i ycuí' Ndyosi, ndu lo'o xca nu cuentya ji'i Ni; jua'a cua ndu nu cuaña tonu lo'o xca ji'i. Ti'í tsa ngusu tya'a ngu' li'. ⁸Pana cua ntijiloo Miguel ji'i nu cuaña bi', nga'aa ngua ji'i nu cuaña bi'

tyanu ca slo ycuí' Ndyosi lo'o xca jí'í Ni lí'; ⁹cua ngulo'o Ni jí'í ngu' nu ndu cuentya jí'í nu cuaña bí' lí'. Sa'ni ndya'a nu cuaña bí', ycuí' nu xña'a naa bí'; la cui' bí' laca nu naa Satanás. Xcuí' na ñilo'o bí' jí'í ñatí tyucuí ña'a chalyuu. Pana cua ngulo'o ycuí' Ni jí'í nu xña'a lo'o xca jí'í, ndyaa ngu' nde lo yuu chalyuu lí'.

¹⁰Lo'o lí' cuij tsa nguañi nchcui' sca ñatí nde cua:

—Juani taca ña'a na ñi'ya ngua'ni lyaá ycuí' Ndyosi jí'í ñatí chalyuu ya' nu xña'a —nacuí ngu'—. Nguula tsa cña ndu'ni Ni chalyuu, bí' cha' laca Ni loo juani, lo'o jua'a cua ndyalaa tyempo cha' caca Cristo loo tyucuí ña'a chalyuu. Nu ngua tya tsubí' la ndu nu xña'a bí' ca slo ycuí' Ndyosi, cha' tsá lo'o talya ngusta bí' qui'ya hichu' ñatí tya'a ngusñi na cha' jí'í Jesús; pana juani cua ngulo'o Ni jí'í ca su ntucua ycuí' Ni, cua ndyu'u laja ngu' bí' lí'. ¹¹Nu ngu' tya'a ngusñi na cha' jí'í Jesús ni, cua ntijiloo ngu' jí'í nu xña'a bí', xqui'ya cha' ngujui Jesús nu ñi'ya ña'a xlya' bí'. Ná ntsii ngu' bí' ta ngu' cha' tso'o jí'í Jesús lo'o xa' ñatí; ntaja'a ngu' bí' chcui' ngu' cha' bí', masi cujuí ñatí jí'í ngu' bí' xqui'ya cha' ñasi' tsa ñatí jí'í Jesús. ¹²Bí' cha' juani —nacuí nu ntucua nde cua bí'—, ca chaa tí' cu'ma nu ndi'í ma nde su ntucua ycuí' Ndyosi; pana tya'na tsa caca cu'ma nu ndi'í ma nde chalyuu, nu ndi'í ma nde lo tyujo'o. Cua ngua'ya ycuí' nu xña'a nde su ndi'í ma, lo'o juani ñasi' tsa bí' ndya'a; cua jlo tí' bí' cha' tya xi tya tsá ndyanu jí'í cha' cua'ni lya' tí' jí'í ñatí chalyuu.

¹³Nu lo'o ngua cuayá' tí' nu cuaña tonu bí' cha' cua ngulo'o ycuí' Ndyosi jí'í lijya nde lo yuu chalyuu, lí' ngutu'u lca'a ní' jí'í nu cuna'a nu ntsu'u sñi' qui'yu bí', cha' lye tsa cua'ni lya' tí' jí'í ma' ngua tí' ní'. ¹⁴Lí' nda ycuí' Ndyosi sca latya lu'be jí'í nu cuna'a bí', ñi'ya ña'a lu'be sca cua'ya tlyu, cha' taca jí'í ma' tyacuí ma' tsaa ma' ca su tyanu tso'o tí' ma' ne' quixí', su tyijyu' tsa jí'í ca su ndya'a cuaña bí'. Ca bí' ña'asii Ni jí'í ma', ña'a cuayá' nu tyu'u scua sna yija cla'be. ¹⁵Lí' ngusalú nu cuaña bí' hitya tu'ba ní' ndyaa chu' nu cuna'a bí'; ñi'ya sca sta'a clyaa, jua'a ndyalú hitya tu'ba ní' cha' cly'ba lyiji cho' ngua tí' ní'. ¹⁶Lí' nguxtyucua yuu jí'í nu cuna'a bí', bí' cha' sii nhcana tu'ba yuu, ndye hitya ngutu'u tu'ba cuaña ndyo'o yuu lí'. ¹⁷Ngunasí' tsa nu cuaña bí' jí'í nu cuna'a bí' lí', ndyaa ndyaana ní' cha' cusuu lo'o lcaa ñatí nu tyu'u jí'í nu cuna'a ca tiya' la; nxuu tya'a ní' lo'o lcaa ñatí nu taquiya' jí'í cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jí'na, nu ña'a tí' ná ntsii ngu' cha' cacha' liñi ngu' cha' jí'í Jesús jí'í xa' ñatí.

Nu tucua tya'a na'ni nu chiya'a ña'a

13 Ndyaa na' ndyatú na' to' tyujo'o lí'. Na'a na' nde to' hitya tyujo'o lijya ndu'u tucua sca na'ni nu chiya'a tsa ña'a; ntucua tii tya'a sata ní', cuati ntsu'u cati tya'a hique ní'. Ca ta'a sata ní' bí' cua ntucua sne' nu ndubi tsa ña'a, cha' laca ní' loo nde chalyuu. Ca ta'a scua' que ní' cua nscua xtañi cuiñaja, xtañi bí' nchcui' cha' tí'í jí'í ycuí' Ndyosi. ²Ñi'ya cuichi jo'ó,

jua'a ña'a ni', ngua ti' na'; pana tyaala ña'a quiya' ni', tyucui tsa xcatya' ni' ñi'ya ña'a xcatya' oso. Lo'o tu'ba ni' ni, ñi'ya ña'a tu'ba cuichi sa'a cuiña', jua'a ña'a tu'ba ni'. Nda nu cuaña bi' cña loo ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', cha' caca ni' loo ji'i ñati chalyuu, ñi'ya laca ycui loo. Lo'o jua'a nu cuaña bi' ni, nda ni' chacuayá' ji'i na'ni chiya'a ña'a bi', cha' caca cua'ni ni' cña, cha' tyanu tlyu ni' macala su nti' ycui' ni'. ³Cua ndyanu cuayá' lo sca scua' que ni' su ngua quicha ni'; cua cajaa ti ni' tyempo bi', ngua ti' na', pana ngua tso'o su lye tsa quicha ni'. Ndube tsa ti' ñati chalyuu ña'a ji'i ni'; ngusñi ngu' cha' ji'i ni' li', xqui'ya cha' ngua tso'o chaca quiya' su lye quicha ni'. ⁴Ngua'ni tlyu leaa ñati ji'i nu cuaña bi' li', cha' cua nda bi' chacuayá' cha' caca tlyu nu na'ni chiya'a ña'a bi'; jua'a ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' na'ni chiya'a ña'a. Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Ná tucui ndi'i chalyuu nu stu'ba lo'o nu na'ni jua. Nga'aa nchca ji'i ñati xu'u tya'a lo'o ni'.

⁵Cua ngujui chacuayá' ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', cha' chcui' cua ña'a ca ti cha', masi lye tsa cua'ni tyucuaa ti' ni', masi chcui' cuxi ni' ji'i ycui' Ndyosi. Tu'ba ntucua tucua co' ntsu'u chacuayá' ji'i ni' cha' caca ni' loo nde chalyuu. ⁶Li' nguxana na'ni chiya'a ña'a bi' nda ni' qui'ya ji'i ycui' Ndyosi: nchcui' cuxi na'ni bi' ji'i leaa cña nu ndu'ni Ni; jua'a nchcui' cuxi ni' ji'i su tlyu nde cua ca su ntucua ycui' Ni; jua'a cuxi tsa nchcui' ni' ji'i leaa ñati ji'i ycui' Ni. ⁷Ngujui chacuayá' ji'i ni' cha' xu'u tya'a ni' lo'o ñati nu ntsu'u cha' ji'i

lo'o ycui' Ndyosi, cha' tyijiloo ni' ji'i ngu' bi'. Lo'o li' ngujui chacuayá' ji'i ni' cha' caca ni' loo ji'i tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, masi leaa lo ñati chalyuu nu ngutu'u cua ña'a ca quichi tyi ngu', nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu; ⁸leaa ñati tyucui ña'a chalyuu cua'ni tlyu ngu' ji'i na'ni bi' li', si ná nscua xtañi ngu' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi. Nu ngua tya clyo la lo'o tya lyiji cuiña' Ni chalyuu, tya li' nguscua Ni xtañi ñati nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i. Cua ndyanu quityi bi' cuentya ji'i nu ñi'ya ña'a xly'a' nu cua ndyujui ñati ji'i tsaca quiya'.

⁹Bi' cha' cua'a jyaca ma juani, si tyaja'a ma cuna ma xi. ¹⁰Si lo'o nscua cha' tsalo'o ngu' ji'i tsaca ma ne' chcua, jua'a caca lacua. Ná cutsji ma li'. Si lo'o nscua cha' cujuui ñati ji'i tsaca ma, masi lo'o maxtyi, jua'a caca lacua. Ná cutsji ma li'. Ndu'ni cha' talo tsa tyiquee na ji'i cha' cuxi; ndu'ni cha' leaa tsa taquiya' na ji'i ycui' Ndyosi si ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni nde chalyuu.

¹¹Li' na'a na' chaca na'ni chiya'a ña'a liya ndyu'u tucua nde lo yuu chalyuu. Ntucua tucua tya'a sata ni'; ñi'ya ña'a sata xly'a' cuañi', jua'a ña'a sata ni', pana nchcui' ni' ñi'ya nu nchcui' nu cuaña tonu bi'. ¹²Ñi'ya nchca ji'i na'ni chiya'a ña'a nu yaa tya clyo la nclyo ni' cña, la cui' jua'a nchca ji'i nu chaca na'ni bi' culo ni' cña ji'i ñati; cha' juersa ndatsaa ni' ji'i leaa ñati chalyuu cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i na'ni nu yaa clyo, nu ngua tso'o su ti' tsa ngula'a hique ni'. ¹³Lo'o nu chaca na'ni chiya'a ña'a bi', lo'o bi' ngua'ni quiña'a cha'

tlyu; ngua'ni bi' cha' ndyalú qui' nu ntsu'u nde cua nde lo yuu cha' ña'a lcaa ñati j'i'i. ¹⁴Lo'o jua'a nguñilo'o ni' j'i'i lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu xqui'ya cha' tlyu nu ndyu'ni ni' lo'o ndi'i ni' slo nu na'ni nu yaa tya clyo bi'. Li' nchcui' ni' lo'o lcaa ñati chalyuu cha' cuiña ngu' sca lcu'i tyu, cha' cua'ni tlyu ngu' j'i'i lcu'i bi'; nguñina ngu' lcu'i j'i'i nu na'ni nu yaa tya clyo bi' li', na'ni nu ngua tso'o masi ti'i tsa ngula'a hique ni'. ¹⁵Lo'o li' ngujui chacuayá' j'i'i nu chaca na'ni bi', cha' calatu'u cui'i cha' tyaa xtyi' lo lcu'i j'i'i na'ni nu yaa clyo bi'; ngua j'i'i lcu'i chcui' lo'o ñati li', ngua j'i'i kujui j'i'i lcaa ñati nu ná ntaja'a cua'ni tlyu j'i'i. ¹⁶Ngulo ni' cña j'i'i lcaa ñati cha' chca'a cuayá' ya' ngu' la'a tsu' cui, masi chca'a cuayá' nde tyacaa ngu'; masi ñati tlyu, masi ñati jua'a ti, masi culiya' ngu', masi ti'i ngu', masi msu nu cua ngu'i'ya ñati j'i'i, masi msu nu ndi'i tso'o ti, chca'a cuayá' j'i'i lcaa ñati cuentya j'i'i nu xña'a. ¹⁷Ni sca ñati nga'aa ntsu'u chacuayá' j'i'i cha' cui'ya yu'ba, ni cha' kujui' yu'ba, si ná ngua'a cuayá' j'i'i ni' loo ngu'. Lo'o nu cuayá' bi' ni, xtañi na'ni nu chiya'a ña'a bi' laca, cha' número nu ca j'i'i xtañi ni' laca cuayá' bi'. ¹⁸Cui'ya na cuentya ni cha' ndyaca re. Si culacua tso'o ti' na, quije cha' j'i'na ñi'ya ndyu'u cha' j'i'i número j'i'i na'ni bi'; número j'i'i ni' ni, ñi'ya laca xtañi ñati, jua'a laca bi'. Nde laca número bi': scúa siyento ntucua snayala ntucua scúa.

**Sca siyento ntucua tu'ba ntucua
jacua mil tya'a ñati lubii**

14 Lo'o li' na'a na' chaca quiya'
ca ndacua su ndu nu ñi'ya ña'a

xly'a bi' lo xly'a ca'ya Sión; stu'ba ti ndu bi' lo'o sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati. Nde tyacaa ñati bi', ndacua nscua xtañi nu ñi'ya ña'a xly'a bi', lo'o la cui' bi' nscua xtañi ycu'i Ndyosi Sti Ni. ²Cui' nguañi nde su ntucua ycu'i Ndyosi li'; ñi'ya ndañi ndyalú hitya sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua tsa ndyalú hitya, ñi'ya ndañi lo'o lye tsa nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi bi', ngua ti' na'. Ndacua ndu tyuu tya'a ñati nu tso'o tsa ntyjii' ya' ngu' lo sañi, ngua ti' na'; ³nde loo su ndu yaca xly'a tlyu su ntucua ycu'i Ndyosi, ca su ndu nu jacua tya'a na'ni tacati bi', ca su ndu nu ngu' cusu' bi', ca bi' ndu ñati nu ndyula lo'o sañi bi'. Sca ti nu ñati quiña'a bi' ngua j'i'i cula tu'ba jii bi'; ná ngua j'i'i xa' ñati chalyuu ca tsa'a ngu' jii bi', cha' sca jii nu bilya cuna ñati chalyuu laca bi'. Sca ti nu sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati nu ngua'ni lyaá Ni j'i'i nde chalyuu, bi' ñati laca nu ngua j'i'i cula tu'ba jii bi'. ⁴Ñati lubii tsiya' ti laca nu ngu' quiña'a bi'. Ná ngutu'u cha' j'i'i ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'a nu lo'o nguti'i ngu' chalyuu, ná ngua'ni ngu' bi' cha' suba' tsiya' ti; nguta'a ngu' lo'o nu ñi'ya ña'a xly'a bi' macala su ndya'a. Cua ngua'ni lyaá Ni j'i'i ngu' bi', cha' bi' laca ñati nu tso'o nti' ycu'i Ndyosi ña'a Ni j'i'i tya lo'o nguxana cha' j'i'i nu ñi'ya ña'a xly'a bi'. Tya clyo ngusubi Ni j'i'i ngu' bi', cha' cua'ni ngu' cña j'i'i Ni. ⁵Ná ntucua cha' cuiñi tu'ba ngu' bi' tsiya' ti, cha' ná ntsu'u cha' cuxi j'i'i ngu' bi' tsiya' ti.

Tya xna tya'a xca j'i'i ycu'i Ndyosi

⁶Na'a na' ndyaa chaca xca j'i'i ycu'i
Ndyosi li', nu cua tsa ndacui ndyaa;

ndyalo'o bi' jil'i sca cha' tso'o nu ngua ti' ycu'i' Ndyosi chcu'i' lo'o lcaa ñati' chalyuu, sca cha' nu ndulo tsa jil'i ñati' cha' cuna ngu'. Lcaa tyempo ná tye chca cha' bi'. Slo lcaa lo ñati' chalyuu tyucui' ña'a chalyuu mala su ndil'i ñati', cua ña'a ca quich'i tyi ngu', ñati' nu nchcu'i' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcu'i' ñati' chalyuu, ca bi' ndyaa xcā bi', cha' chcu'i' lo'o lcaa ñati'. ⁷Cuij' nchcu'i' xcā bi' lo'o ngu' li':

—Cutsij' cu'ma jil'i ycu'i' Ndyosi, cube ti' ma jil'i Ni cha' tlyu tsa cña ndu'ni Ni chalyuu —nacuj' xcā bi'—. Cua ndyalaa tyempo cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati' chalyuu. Cua'ni tlyu ma jil'i ycu'i' Ndyosi cha' cua ngüiñá Ni nde cua, jua'a ngüiñá Ni chalyuu, jua'a ngüiñá Ni tyujo'o, jua'a ngüiñá Ni lcaa su ntyucua hitya —nacuj' xcā.

⁸Lo'o ndyaa xcā bi', li' ndyalaa chaca xcā cha' chcu'i' lo'o ñati':

—Cua nguti' quich'i —nacuj' nu chaca xcā bi'—. Cua nguti' quich'i tlyu nu naa Babilonia, xqui'ya cha' ngua'ni ñu'u ngu' quich'i bi' jil'i lcaa ñati' chalyuu. Cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' quich'i bi', xqui'ya cha' ndu'ni tlyu ngu' jil'i lcu'i' jo'ó; jua'a ngulu'u qui'i ngu' jil'i xa' ñati' cha' cua'ni ngu' la cui' ti cha' cuxi slo jo'ó —nacuj' xcā nu nhca tyucuaa bi'.

⁹Nhca sna quiya' juani yaā chaca xcā. Cuij' nchcu'i' lo'o ñati' li':

—Xcube' ycu'i' Ndyosi jil'i cua ña'a ca ñati' nu ndyu'ni tlyu jil'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', masi jil'i ycu'i' ni', masi jil'i lcu'i' jil'i ni'. Lo'o jua'a xcube' Ni jil'i lcaa ñati' nu nga'a cuayá' jil'i ni' nde tyacaā ngu', jua'a si nga'a

cuayá' jil'i ni' chu' ya' ngu'; ¹⁰xcube' Ni jil'i ngu' bi', cha' lye tsa ngunasi' Ni. Tyaqui' ngu' bi' lo'o sca quii' tlyu nu nguxa' lo'o yuu sufri su ña'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi' jil'i ngu'; jua'a lcaa xcā nu cuentya jil'i Ni ña'a jil'i ngu' bi' li'. ¹¹Tyucui tyempo ná tye cha' tyatu' sñii quii' su nchcube' ñati' bi'; ná caja ñi'ya clyaá ngu' bi' jil'i ycu'i' Ndyosi, lcaa ñati' nu cua ngua'ni tlyu jil'i na'ni bi', masi jil'i lcu'i' ti ngua'ni tlyu ngu'; masi nga'a cuayá' ti jil'i ni' nde tyacaā ngu' lo'o chu' ya' ngu', nga'aa clyaá ngu' bi'. ¹²Lo'o nu na ni, talo na jil'i cha' cuxi sca ti si ntsu'u cha' jil'na lo'o ycu'i' Ndyosi, sca ti si taquiya' na cña nu ngulo Ni jil'na, sca ti si xñi tso'o na cha' jil'i Jesús; sca ti jua'a taca jil'na talo na jil'i nu cha' cuxi bi'.

¹³Li' ndañi xtyi'i ca su ntucua ycu'i' Ndyosi, nchcu'i' sca ñati' lo'o na':

—Scua clya nu'u cha' re: “Tso'o tsa caca tyiquee ñati' nu ndyijii laja lo'o ndyu'ni ngu' cña jil'i ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na tyempo nde loo la”. La cui' jua'a laca cha' nu nda Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o ma. Nacuj' cha' ca bi' tyi'i cña' ñati' bi' li', cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaā ngu' chalyuu; ndiya ti' Ni cña nu ngua'ni ngu', bi' cha' tyi'u ti' ycu'i' Ndyosi jil'i cña nu cua ngua'ni ngu' bi' li' —nacuj' Ni jna'.

Nhca clacua nde chalyuu

¹⁴Li' na'a na' su ndacui sca coo ngati', chu' coo bi' ntucua sca nu ñi'ya ña'a ñati' ña'a; ntucua sca sne' oro hique Ni, lo'o ya' Ni ndacui sca maxtyi cha tu'ba. ¹⁵Li' ngutu'u sca xcā ne' laa jil'i ycu'i' Ndyosi nde cua,

nu cuij ngusi'ya jil' nati nu ntucua chu' coo bi':

—Xu'ba clya nu'u maxtyi jinu'u, xuti'l nu'u jil' quixi' trigo, cha' bi' laca nati jil' ycuil' Ni nu ndil' chalyuu. Cua ndyalaa la cui' hora cha' caca clacua chalyuu, cua laca ngusua se'l cha' caca bi'.

¹⁶Ngua'ya nu ntucua chu' coo bi' nde lo yuu li', nguscui maxtyi jil' cha' si'yu quixi' li'; jua'a ngua clacua nde chalyuu.

¹⁷Li' na'a na' chaca xca nu ngutu'u ne' laa jil' ycuil' Ndyosi nde cua, nu ndacui maxtyi cha tu'ba ya' yu. ¹⁸Jua'a ngutu'u tya chaca xca nu ndu to' mesa su ndyaqui msta, yaa li'; bi' laca nu laca loo jil' quii' bi'. Li' cuij ngusi'ya bi' lo'o xca nu ndacui maxtyi cha tu'ba ya':

—Xu'ba clya nu'u maxtyi jinu'u, xi'yu jyacua' si'yu losu' tyixi nu ntsu'u chalyuu, cha' ngumi tsa na'a si'yu bi'.

¹⁹Ngua'ya xca bi' li', nguscui yu maxtyi jil' yu nde lo yuu chalyuu, ngusi'yu yu jil' jyacua' si'yu losu' bi', ngu jil' ndyaa ne' sca pilya quee nu tlyu xi cha' satá ngu' jil'; la cui' jua'a xcube' tsa ycuil' Ndyosi jil' nati chalyuu, xqui'ya cha' nasi' tsa Ni jil' ngu'. ²⁰To' quichi' nscua su ngusi' si'yu bi', la cui' su ngujui nati cha' nchcube' Ni jil' ngu'. Clyaa tsa tañi ndyalú lijya lo yuu li'; tsa na'a cuayá' nu ndyalaa tu'ba cuayu, tsa lo cua clyaa tañi ndyalú bi'. Sna siyento kilómetro cuayá' tyijyu' ngusna tañi bi' ndyaa.

**Yalo'o xca jil' quicha nu
cua'ni tye jil' chalyuu**

15 Ngutu'u tucua chaca cuayá' tlyu nde cua li'. Ndube tsa

ti' na' lo'o na'a na' jil', cha' ndu cati tya'a xca jil' ycuil' Ndyosi nu ndu lo'o cati tya'a quicha nu caca su cua tye ti chalyuu. Lo'o cua ndye ngua quicha bi' chalyuu, li' cati cha' nasi' ycuil' Ni.

²Li' na'a na' sca tayu' nu ni'ya ndubi caatya, jua'a ndubi na'a lo tayu' bi'; ni'ya ndyatú sca quii' ndyaqui, jua'a na'a tayu' bi', ngua ti' na'. To' tayu' caatya bi' na'a na' ndu lcaa nati nu cua ntijiloo jil' nu na'ni chiya'a na'a bi'; masi cua ngujui ngu' bi' xqui'ya cha' bi', ná ntaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' jil' lcui jil' na'ni bi', ni ná ntaja'a ngu' chca'a cuayá' jil' ni' hichu' ya' ngu' lo'o número nu cuentya jil' xtañi ni'. Ndu ngu' bi' ndyula ngu' lo'o sañi nu cua nda ycuil' Ndyosi jil' ngu'. ³Ndyula tu'ba ngu' sca jii nu cua ndyula tu'ba jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, la cui' Moisés nu ngua'ni cña jil' ycuil' Ndyosi; lo'o nu ni'ya na'a xlya' bi' ndyula tu'ba la cui' jii bi'. Ndi'ya nchcui' jii bi':

Ndyosi Xu'na ya, lcaa cña nchca jinu'u;

tlyu tsa cña ndu'ni nu'u, hasta ndube tsa ti' lcaa nati jil' cña bi'.

Xcui' ndu'ni liñi nu'u lo'o nati chalyuu, chañi tsa laca lcaa cha' nu nchcui' nu'u lo'o nati. Sca ti nu'u laca Xu'na lcaa nati tyucui na'a chalyuu.

⁴¿Ha ná ntsii ngu' jinu'u?

¿Ha ná tyaja'a ngu' nacui ngu' cha' tlyu tsa cña nu ndu'ni nu'u?

Sca ti ycuil' nu'u nu lubii tsa cresiya jinu'u.

Cua na'a ngu' lcaa su ndyu'ni cuayá' nu'u jil' nati cha' liñi tsa ndyu'u cha';

bi' cha' tyaa lcaa ñati tyucui ña'a
chalyuu ca su ntucua nu'u,
cha' cua'ni tlyu ngu' jinu'u.
Ndey jii nu ndyula tu'ba ngu' li'.

⁵Tiya' la li' na'a na' ne' laa tlyu
jii' ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua.
Ca cla'be bi' ndu ni'i nu tacati tsa
su ntsu'u co'o quee cuaja' nu nscua
cha' lo; la cui' cha' nu cua nda ycu'
Ndyosi lo'o ñati tya clyo la laca
bi'. ⁶Li' ngutu'u nu cati tya'a xca bi'
ne' laa, ndyalolo' ngu' jii' ca ta'a
cati quicha nu caca lo'o cua tye ti
chalyuu. Xcui' late' ngati lacu' xca
bi', late' nu lubii tsa ña'a; jua'a cua
ndyaaca' sintya oro tyiquee ngu'.
⁷Lo'o li' ndatu sca na'ni tacati bi',
lo'o jua'a cati tya'a ca'ña oro ntucua
ya' ni'; ne' ca'ña bi' ntsu'u cha' ti'i
nu ta ycu' Ndyosi jii' ñati chalyuu,
cha' ñasi' tsa Ni jii' ngu', ycu'
Ndyosi nu ná nga'a cha' tye yija jii'
Ni. Nda ni' ca'ña bi' jii' nu cati tya'a
xca bi' li'. ⁸Ngutsa'a ne' laa ntsu'u
sñii cha' xcutsii jii'na, cha' tacati tsa
cha' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u
jii' ycu' Ndyosi. Ná tucui ngua jii'
tsaa ne' laa bi' ña'a cuayá' tye ca
ta'a cati quicha nu ta nu cati tya'a
xca bi' lijya nde chalyuu.

Ca'ña nu ntsu'u cha' ti'i nu
ta ycu' Ndyosi jii' ñati

16 Lo'o li' ndyuna na' cha'
nchcui' sca ñati ne' laa tlyu
bi', cui' nchcui' lo'o nu cati tya'a xca
jii' ycu' Ndyosi bi':

—Yaa clya ma salú ma na nu
ntsu'u ne' ca'ña bi' nde lo yuu
chalyuu, nu cati tya'a ca'ña nu
ntsu'u cha' ti'i ne', nu ta Ni jii' ñati.

²Li' ndyaa xca nu nchca clyo,
ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne'

ca'ña jii' nde lo yuu chalyuu. Li'
tonu tsa quichu' ntyucua tyucui ña'a
hichu' ñati; ti'i tsa nti' ngu' li', lcaa
ñati nu cua nga'a cuayá' jii' na'ni
nu chiya'a ña'a bi', lcaa ñati nu cua
ndyu'ni tlyu jii' ni'.

³Lo'o li' ndyaa xca nu nchca
tyucuaa, ndyaa ngusalú na nu
ntsu'u ne' ca'ña jii' ca lo tyujo'o;
ngutsa'a hitya li', ngua tyucu' ñi'ya
nti' tañi sca jyo'o. Ngujuii lcaa na
lu'ú nu ntsu'u lo tyujo'o li'.

⁴Lo'o li' ndyaa xca nu nchca
tyuna, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u
ne' ca'ña jii' tyucui ña'a to' sta'a,
lcaa su ntyucua hitya tyucui ña'a
chalyuu; ngutsa'a hitya bi' li', ngua
tañi. ⁵Li' ndyuna na' nchcui' xca nu
laca loo jii' hitya:

—Liñi tsa cña ndyu'ni nu'u cha'
nchcube' nu'u jii' ñati cuxi bi',
Xu'na —nacui jii' ycu' Ndyosi—,
cha' lubii tsa cresiya jii' ycu' nu'u.
Lu'ú nu'u juani, jua'a nu ngua
tya clyo lu'ú nu'u. ⁶Tya ndyi'u ti'
nu'u ñi'ya ngua lo yuu tya sa'ni la,
nu lo'o cua ndyujuii ngu' jii' ñati
jinu'u; cua ndyujuii ngu' bi' jii' tyuu
tya'a ñati nu ngua tu'ba jinu'u cha'
nchcui' nu'u lo'o ñati. Lo'o juani la
cui' ñi'ya nu ngua'ni ngu' tya li', la
cui' jua'a nda nu'u cha' ti'i jii' ngu',
cha' tyi'u ti' ngu' jii' jyo'o nu cua
ndyujuii ngu' jii' tya sa'ni la.

⁷Li' ndyuna na' cha' nu nchcui'
ñati nde su ntucua mesa su ndyaqui
msta:

—Ndyosi Xu'na ya —nacui ngu'—,
ycui' nu'u ni, lcaa cña nchca jinu'u
—nacui ngu'—. Liñi tsa ndyu'ni nu'u
lo'o nchcube' nu'u jii' ñati bi' jua'a;
chañi tsa cha' nu nchcui' nu'u jii' ñati
bi', cha' cuxi tsa cña ndu'ni ngu' bi'.

⁸Lo'o li' ndyaa xca nu nchca jacua, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'i lo cuichaa; tyique' tsa ndyaca li', cha' cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' ji'i cuichaa cha' chumi' hichu' ñati. ⁹Tyuu tya'a ñati ngua quicha li', cha' nguula tsa tyique' nda bi'. Li' nguxana ngu', lye tsa nxlyú ngu' cha' hichu' ycu'i Ndyosi, cha' ycu'i Ni laca nu ngulo cña cha' yaa quicha bi'; pana ná ntaja'a ngu' tsiya' ti culochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu', cha' li' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi.

¹⁰Lo'o li' ndyaa xca nu nchca ca'yu, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'i nde loo su ntucua tlyu na'ni nu chiya'a ña'a bi'; ngua talya yata tyucui ña'a su laca ni' loo li'. Ti'í tsa nti' ñati chalyuu, cua laca ñi'ya si na cua nguliji ti' ngu'. ¹¹Ña'a ti tya nda ngu' quilya ji'i ycu'i Ndyosi nu laca loo nde cua, cha' nda Ni cha' ti'í bi' ji'i ngu', nda Ni quichu' bi' ntyucua hichu' ngu'; pana ná ntaja'a ngu' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

¹²Lo'o li' ndyaa xca nu nchca scuá, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'i nde to' sta'a tlyu nu naa Eufates; ndye sta'a bi' ngüityi li', ndyanu sca tyucui nu cua laca ngua tso'o ti cha' caa tyuu tya'a nu laca loo cha' cusuu. Tyijyu' tsa tyu'u ngu' caa ngu', ca su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' bi'.

¹³Li' na'a na' cha' ngutu'u tucua sna tya'a cuiñaja; ñi'ya ña'a cuityi', jua'a ña'a cuiñaja bi'. Ngutu'u bi' nde tyuu tu'ba cuaña tonu bi', cuati nde tyuu tu'ba na'ni chiya'a ña'a bi', cuati nde tyuu tu'ba nu ñati nu cuiñi ti nchcui' cha' ji'i

ycui' Ndyosi; ca bi' ngutu'u cuiñaja bi' lijya. ¹⁴Msu ji'i nu xña'a laca cuiñaja bi'; nchcutsii bi' ji'i ñati, cha' nchca ji'i cua'ni cha' tlyu. Ndyaa cuiñaja bi' nxuti'i ji'i lcaa nu laca loo chalyuu, cha' tyaa ngu' cha' cusuu tsa tlyu lo'o cua tye ti chalyuu. Cua ntsu'u cña nu cua'ni ycu'i Ndyosi nu Xu'na na lo'o ndyaca cha' cusuu bi'. ¹⁵“Cua'a jyaca mā”, nacui Jesús, “tsiya' ca tyu'u tucua na' tyaa na' ñi'ya nti' sca nu cuaana. Tso'o caca tyiquee ñati nu tii ti ti' tyi'i chalyuu, xquilya cha' ngusñi ngu' cha' jna'; nga'aa ca tyuju'u ti' ngu' bi' slo ñati lo'o tyalaa hora nu tyaa na' li.” Jua'a nacui Jesús ji'i ñati ji'i Ni. ¹⁶Li' nxuti'i cuiñaja bi' ji'i ngu' laca loo, cha' tyaa ngu' nde sca nati', su naa Armagedón cha'cña ji'i ngu' judío.

¹⁷Lo'o li' ndyaa xca nu nchca cati, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'i lo cui'i ti. Li' cuii nchcui' nu ntucua lo yaca xlya tlyu nde ne' laa tlyu ji'i ycu'i Ndyosi nde cua: —Cua ngua bi' juani —nacui Ni.

¹⁸Li' lye tsa ndyubi, lye tsa nguañi tyucui ña'a lo tyujo'o, lye tsa nchcui' tyi'yu, lye tsa ngulacui chalyuu; bilya clyacui chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñá Ni ji'i ñati chalyuu. Tlyu tsa cha' ngua. ¹⁹Ti'í tsa ngutsu yuu su nscua quichi tlyu, nu quichi Babilonia bi'; sna yu'be ngua quichi bi' li'. Lo'o jua'a nguti lcaa quichi tonu nu ndi'i xa' chalyuu, cha' ndyi'u ti' Ni nchcubel Ni ji'i ngu' quichi tlyu bi'; tlyu tsa cha' ti'í ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o ngu' bi', cha' ñasi' tsa Ni ji'i ngu'. ²⁰Ndye nguliji yu'u lcaa yuu nu ntsu'u cla'be hitya, nguliji yu'u lcaa ca'ya

cua jua'a ti; nga'aa na'a ngu' ji'i li'.
 2¹ Cuati nde cua ndyalú tyo quee tonu ngua'ya lo yuu. Ti'i tsa bi'; ña'a cuayá' tu'ba kilo, tsa lo cua cuayá' ti'i ntsu'u sca ti yu'be tyo quee nu ndyalú hique ñati chalyuu li'. Lo'o jua'a tlyu tsa cha' cuxi nchcui' ngu' ji'i ycui' Ndyosi li'; lye tsa nguxlyú ngu' cha' hichu' Ni xqui'ya tyo quee bi', cha' tlyu tsa cña ndyu'ni Ni nde chalyuu.

Ndu'ni ñu'u tsa ngu' quichi tlyu ji'i lcaa ñati chalyuu

17 Li' yaa sca xca ca slo na', sca ngu' tya'a nu cati tya'a xca nu ntucua ca'ña oro ya' bi'. Nchcui' lo'o na' li':

—Cuaa nu'u ca nde cha' culu'u na' jinu'u ñi'ya xcube' Ni ji'i ngu' quichi tlyu nu lye tsa ndyu'ni ñu'u ji'i ñati chalyuu; la cui' quichi tlyu laca su ntsu'u tyuu tya'a sta'a cacua ti to' quichi. ²Quiña'a tsa cha' suba' ndyu'ni ngu' nu laca loo nde chalyuu, cha' tyuu tsa tya'a jo'ó ntsu'u ji'i ngu' xqui'ya ngu' quichi tlyu bi'; jua'a ngunu'u tyiquee ñati tyucui ña'a chalyuu xqui'ya cha' suba' nu ndyu'ni ngu' bi'.

³Li' ndyalo'o Xtyi' ycui' Ndyosi 'na, ndyaa na' lo'o sca xca ji'i ycui' Ni ca ne' quixi' su ná ndi'i ñati. Ca bi' na'a na' su ntucua sca nu cuna'a hichu' sca na'ni nga'a, nu chiya'a tsa ña'a; hichu' ni' nscua quiña'a tsa cha' cuxi, nu ti'í tsa nchcui' ji'i ycui' Ndyosi. Ntucua cati tya'a hique ni', cuati ntucua tii tya'a sata ni'.
⁴Late' cuaa ña'a, late' nga'a catsi ña'a lacu' nu cuna'a bi'; chu' late' bi' ndacui quiña'a tsa chcuá tso'o lo'o quee ndubi lo'o xa' la quee nu

quiña'a tsa nga'a. Ntucua sca tasa oro ya' nu cuna'a bi'; ne' bi' ntsu'u lcaa lo cha' cuxi, lcaa lo cha' suba' nu cua ngua'ni nu cuna'a bi' yaa nde chalyuu. ⁵Nde tyacaa nscua sca xtañi nu cuna'a bi', pana ná ca cuayá' ti' na ji'i si ná nslo na xtañi bi': “Babilonia tonu laca re, cha' nde laca quichi tyi lcaa ñati nu ndyu'ni cha' suba' tyucui ña'a chalyuu”. Jua'a nscua nde tyacaa nu cuna'a bi'. ⁶Li' na'a na' cha' lye tsa ndyu'ni nu cuna'a bi'; ñi'ya ndu'ni sca nu cu'bi, jua'a ndyu'ni nu cuna'a bi', xqui'ya cha' cua ndyujui bi' ji'i ñati ji'i ycui' Ndyosi, ndyujui ji'i ñati nu ná ntsii nchcui' liñi cha' ji'i Jesús nde chalyuu. Lo'o cua na'a na' ji'i nu cuna'a bi', quiña'a tsa cha' ngulacua ti' na' li'. ⁷Lo'o li' ndacha' nu xca ji'i ycui' Ndyosi bi' 'na:

—¿Ni cha' laca ndube tsa ti' nu'u? —nacu!—. Culu'u na' jinu'u cua ña'a ca cha' tucui nu ntsu'u ji'i nu cuna'a nu ntucua chu' na'ni chiya'a ña'a jua, nu na'ni nu ntucua cati tya'a hique ni' lo'o tii tya'a sata ni'; culu'u na' jinu'u sca cha' nu ná nchca cuayá' ti' ñati ji'i —nacu!—. ⁸Na'ni nu cua na'a nu'u jua, ngutu'u bi' nu ngua tya sa'ni la, nga'aa lu'ú bi' juani; pana cua ngulala ti tyu'ú ni' chaca quiya', masi nscua nde tyuquee qui'ni bi', cha' tyaa ni' ca chalyuu talya su tye ni' cati ni' tsiya' ti —nacu!—. Cua ña'a ca ñati nu ná nscua xtañi lo quityi ji'i ycui' Ndyosi, quiña'a tsa cha' culacua ti' ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i na'ni bi'; pana tya clyo lo'o tya lyiji xana chalyuu re, cua nscua xtañi ñati nu cua nda ycui' Ndyosi chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i. Ngutu'ú na'ni

bi' nu ngua tya sa'ni la, masi nga'aa lu'ú bi' juani; pana ña'a ti tya tyu'ú bi', masi chaca tya quiya'.

⁹Ndi'ya ndyu'u cha' bi' si ca cuayá' ti' ma jil'i —nacui xca 'na—. Nu cati tya'a hique na'ni bi' ni, bi' laca cati tya'a lo cuatij su nscua quichij tlyu nu lye tsa ndyu'ni ñu'u jil'i chalyuu. Lo'o jua'a ndi'i cati tya'a rey nu laca loo chalyuu. ¹⁰Cua ndye cha' jil'i ca'yu tya'a rey nu laca loo bi', jua'a ña'a ti tya ntucua chaca rey tya'a nu laca loo bi', lo'o jua'a tya lyiji tyu'u tucua chaca tya'a rey nu caca loo bi' nde loo la; pana xti ti tyempo tyil'i bi' lo'o tyaa bi' chalyuu. ¹¹Lo'o nu na'ni nu ngutu'ú nu ngua sa'ni bi', pana nga'aa lu'ú bi' juani, bi' laca tya chaca tya'a rey nu laca loo; ñi'ya laca loo nu cati tya'a rey bi' nde chalyuu, jua'a caca loo nu chaca rey bi' nde lo yuu chalyuu, cha' la cui' bi' laca nu cua tyaa ti ca bilyaa —nacui xca jna'—.

¹²Lo'o na'a nu'u na'ni bi', cha' tii tya'a sata ni' ntucua hique ni', bi' laca tya tii tya'a rey nu tya lyiji caca loo chalyuu. Cua ntsu'u chacuayá' jil'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo masi chaca hora tya; stu'ba ti caca tlyu ngu' bi' lo'o nu na'ni chiya'a ña'a bi' li'. ¹³Sca ti cha' nda'ya hique nu tii tya'a rey bi', cha' xtyucua ngu' jil'i na'ni bi', cha' ta ngu' chacuayá' jil'i ni'. ¹⁴Xcui' xuu tya'a ngu' lo'o ycu'i Ni, nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; pana tyijiloo nu ñi'ya ña'a xlya' bi' jil'i na'ni bi', lo'o jua'a tyijiloo ñati nu ndya'a lo'o Ni jil'i ni', xqui'ya cha' laca ycu'i Ni Xu'na lcaa ñati chalyuu, laca ycu'i Ni loo la jil'i lcaa ngu' nu laca loo nde

chalyuu. Lo'o jua'a nu ñati jil'i ycu'i Ni ni, cua ngusubi Ni jil'i ngu' bi'; na cua nguane Ni jil'i ngu' bi', lo'o jua'a tso'o tsa ngusni ngu' cha' jil'i ycu'i Ni —nacui xca 'na.

¹⁵Tya nchcui' la nu xca jil'i ycu'i Ndyosi bi' lo'o na' li':

—Ñi'ya laca sta'a nu nscua cacua ti to' quichij tlyu bi', jua'a laca ñati chalyuu, cha' tsa tlyu ti lijya lcaa lo ñati chalyuu ca quichij bi'; ngutu'u ngu' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, nchcui' ngu' lcaa lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu.

¹⁶Lo'o lcaa rey nu laca nu tii tya'a sata na'ni chiya'a ña'a nu na'a ca ti nu'u, lo'o jua'a ycu'i na'ni bi', lo'o ngu' bi' ca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' jil'i quichij tlyu bi'; xlyaá ngu' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' quichij bi', tyanu ngu' quichij jua'a ti li'. Taqui rey quichij bi' li', cua'ni tye ngu' jil'i ngu' quichij bi'. ¹⁷Cua ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' ca'ya cha' hique rey, bi' cha' cua'ni ngu' jua'a, cha' ta ngu' chacuayá' caca nu na'ni chiya'a ña'a loo, ña'a cuayá' tyu'u scua lcaa cha' nu nacui Ni cha' caca. ¹⁸Nu cuna'a nu na'a nu'u ni, ñi'ya nti' nu quichij tlyu nu laca loo bi', jua'a laca nu cuna'a bi'; nclyo bi' cña jil'i lcaa ngu' nu laca loo chalyuu.

Nguti quichij Babilonia

18 Tiya' la li' na'a na' jil'i chaca xca jil'i ycu'i Ndyosi lijya ca'ya nde lo yuu chalyuu; tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i xca bi', lo'o jua'a ndubi tsa ña'a tyucui ña'a yu, ña'a cuayá' nda yu xee tyucui ña'a chalyuu. ²Cui' tsa nchcui' xca bi':

—Cua ndye cha' jil'i quichij Babilonia bi' —nacui—, ndye quichij

tlyu bi' nguti. Ca su nguti'i quichi bi' cua tsubi' la, ca bi' laca to' tyi cuxee juani, masi tyi cuiñaja laca bi' juani. Ca bi' ntucua to' tyi lcaa lo cui'i cuxi, lcaa lo na'ni cui'tyi nu ntucua lu'be nu chiya'a ña'a. ³Tya sa'ni ngulu'u ngu' quichi bi' ji'i lcaa ñati chalyuu cha' cua'ni ngu' cha' suba', cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i xa' jo'ó; lye ndatsaa ngu' bi' ji'i ñati, cha' lo'o ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o tya'a ñati. Suba' tsa ngua'ni lcaa nu laca loo chalyuu lo'o nguta'a ngu' nde quichi bi'. Ná tye chca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' ca quichi bi', bi' cha' ngua ji'i ngu' culiya' ngua'ni tsa ngu' ngana.

⁴Li' xa' nguañi nchcui' sca ñati ca su ntucua ycu'i Ndyosi, nchcui' lo'o ñati ji'i ycu'i Ni:

—Tyu'u clya cu'ma ñati 'na juani, tyu'utsu' ma nde quichi tlyu bi' — nacui Ni—. Ná ntsu'u cha' cua'ni stu'ba ma cha' lo'o ngu' bi', nu lo'o ndyu'ni ngu' cha' cuxi, cha' ná xcube' ycu'i Ndyosi ji'i ma stu'ba ti lo'o nu ngu' cuxi bi'. ⁵Quiña'a tsa cha' cuxi ndyu'ni ngu' quichi bi'; hasta cua jlo ti' ycu'i Ndyosi cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'i ngu', lo'o jua'a ndyi'u ti' Ni ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ⁶Xcube' Ni ji'i ngu' bi' li'; la cui' ñi'ya lo'o cua nguxcube' ngu' ji'i ma, jua'a xcube' Ni ji'i ngu' bi', masi tucua quiya' ta Ni cha' ti' ji'i ngu' quichi bi'. Lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' bi' ji'i xa' ñati, bi' cha' cua'ni yala Ni cha' tucua quiya' xcube' Ni ji'i ngu'. ⁷Tso'o si chcube' ñati bi', tso'o si caca xñi'i ti' ngu', cha' lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ngu' xqui'ya cha' culiya' nu ntsu'u ji'i ngu'. Xcui' ndi'ya ntsu'u

tyiquee ngu' bi': “Ñi'ya nti' ntucua rey, jua'a ntucua na”, nacui ngu' ji'i tya'a ngu'. “Si'i ngu' ti'i laca na, ná nga'a cha' caca xñi'i ti' na”, nacui ngu'. ⁸Xqui'ya cha' jua'a ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' cua'ni Ni cha' sca ti tsa xñi lcaa quicha ji'i ngu', lcaa quicha nu nga'a cha' tyacua ji'i ngu' bi'. Cajaa ngu' xqui'ya quicha tlyu, xi'ya tsa ngu' cha' xñi'i ti' ngu', caca jbi'ña ji'i ngu', cuati jua'a tye quichi tyi ngu' tyaqui. Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca Ni nu ndyu'ni cuayá' ji'i ngu' quichi tlyu bi'.

⁹Cunaa tsa lcaa ngu' nu laca loo chalyuu; xi'ya tsa ngu' lo'o ña'a ngu' tyatu sñii cha' ndyaqui quichi tlyu bi', cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o ngu' quichi bi'. Ndu'ni lya' ti' ngu' ji'i tya'a ñati ngu', lo'o jua'a suba' tsa ndu'ni ngu' lo'o ngu'. ¹⁰Tyijyu' ti tsatu ngu' cha' tyutsii tsa ngu' lo'o ña'a ngu' cha' cati quichi bi':

—Ti'i tsa cu'ma juani, ngu' quichi Babilonia —nacui ngu' li'—. Tlyu tsa quichi tyi ma nquicha, sji tsa loo chalyuu su ngua loo quichi tyi ma; pana juani ni, sca hora ti ndye nchcube' ma.

¹¹Lo'o jua'a lcaa ngu' culiya' nu ndi'i chalyuu, tya'na tsa cua'ni ngu'; xñi'i tsa caca tyiquee ngu' cha' nga'aa caja ñati nu cui'ya yu'ba ji'i ngu': ¹²nga'aa cui'ya ngu' oro ji'i ngu', masi plata, masi quee ndubi, masi tyaaca' quee ngati; nga'aa cui'ya ngu' late' ngati ji'i ngu', nu quiña'a tsa nga'a, masi late' cuaa ña'a, masi late' sera, masi late' nu ntsu'u tyuu tya'a color ji'i; jua'a lcaa lo yaca nu ñaa tyijyu', lcaa na ndya'

lo'o tyijya sata ngati, masi na ndya' lo'o yaca nu quiña'a nga'a, masi na ndya' lo'o chcuā ngatsi, masi na ndya' lo'o chcuā ti, masi na ndya' lo'o quee tacalya ti, nga'aa cui'ya ngu' jil'i tsiya' ti; ¹³jua'a canelya, lo'o lcaa lo xtyi'i nu tyu'u lo na cacu na, masi yana jo'ó nguxa' ti, masi yana jo'ó ycu'i nu ngati ti, masi taná jil'i yaca mirra nu tyixi xtyi'i, nga'aa cui'ya ngu' jil'i; lo'o jua'a lcaa lo xa' la yu'ba nu ndujui' ñati, masi vino, masi setye nu tyu'u lo na cacu na, masi catyá xlyá, masi nscua', masi bata, masi xlya', masi cuayu, jua'a carreta nu ntyojolaqui cuayu, masi msu nu ndyi'ya ñati, masi tyucui ña'a tsaca ñati chalyuu na, nga'aa caca caya' bi'. ¹⁴Chcui' ngu' nu ndujui' yu'ba bi' lo'o ngu' quich'i bi' li':

—Cua ndye nguliji lcaa cha' tso'o nu ndacui tsa ti' mā jil'i; jua'a cua ndye cha' culiya' jil'na, cua ndye lcaa lo na nu tso'o ña'a jil'na —ñacui' ngu'—. Nga'aa quije cha' tso'o bi' jil'na juani.

¹⁵Lo'o jua'a nu ngu' culiya' bi' ni, ngu' nu ngujui cha' culiya' jil'i lo'o ndyu'ni ngu' ngana nde lquich'i bi', tyijyu' ti tsatū ngu', cha' tyutsii tsa ngu' ña'a ngu' lo'o cati quich'i bi'; tya'na tsa cua'ni ngu', cha' xñil'i tsa ti' ngu' caca. ¹⁶Lo'o li' ndi'ya chcui' ngu' bi':

—Ti'i tsa mā, cu'mā ngu' quich'i re juani; tlyu tsa quich'i tyi mā nquicha' —ñacui' ngu' culiya' li'—. Tya sa'ni la xcui' late' ngati ña'a, lo'o late' cuaa ña'a, lo'o late' nu ntsu'u tyuū tya'a color nchcu' ngu' quich'i tyi mā; xcui' chcuā oro, lo'o quee ndubi, lo'o tyaaca' quee ngati

ndacui yane ngu', yane ya' ngu'.

¹⁷Juani ni, sca hora ti nguna' lcaa cha' culiya' bi' jil'na —ñacui' ngu'.

Lo'o jua'a tyu lcaa nu nclya' yaca ni'i, lo'o ngu' nu ndyu'ni cña ne' yaca ni'i, lo'o ngu' nu nda caya' cha' tsa tyijyu' lo'o yaca ni'i bi', lo'o jua'a xa' ñati nu ndyiji ngana jil'i tyijyu' lo'o yaca ni'i bi'; tyijyu' ti tsatū ngu' bi', ¹⁸xil'ya tsa ngu' lo'o ña'a ngu' tyatū sñii cha' ndyaqui quich'i tlyu bi':

—Bilya ña'a na chaca quich'i nu culiya' la, ñil'ya ngua culiya' tsa quich'i re —ñacui' ngu' jil'i tya'a ngu'.

¹⁹Li' cu ngu' sñii yuu nde hique ngu', ñil'ya nu ndu'ni ngu' bi' lo'o xñil'i tsa ti' ngu'. Xi'ya tsa ngu' li':

—Ti'i tsa mā, cu'mā ngu' tya'a quich'i tyi na juani, cha' tlyu tsa quich'i tyi na nquicha' —ñacui' ngu' bi'—. Tya sa'ni la culiya' tsa ngua lcaa na nu laca na xu'na yaca ni'i, nu ndya'a na lo'o yu'ba jil'i quich'i bi' tyijyu'. ¿Ma caja cha' bi' juani? Sca hora ti nguna' lcaa cha' tso'o jil'na —ñacui' nu ndya'a lo'o yaca ni'i bi'.

²⁰Pana cacha' na' jil'i mā juani, cu'mā nu ndi'i ca su ntucua ycu'i' Ndyosi nde cuā, cua'ni mā cha' ca chaa tsa ti' mā lo'o tyalaa hora cati quich'i bi'; lo'o jua'a cu'mā ñati chalyuu nu ntsu'u cha' jil'i mā lo'o ycu'i' Ndyosi, lo'o cu'mā ñati nu ngua'aloo Ni jil'i mā cha' cua'ni mā cña jil'i Ni, lo'o cu'mā nu laca mā tu'ba jil'i ycu'i' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati, cua'ni mā cha' ca chaa tsa ti' mā cha' liñi tsa ndu'ni Ni lo'o xcube' Ni jil'i ngu' quich'i bi', xqui'ya cha' xña'a tsa ngua'ni ngu' bi' lo'o mā.

²¹Lo'o li' yaa sca xca jil'i ycu'i' Ndyosi nu tlyu tsa cña ngua jil'i

cua'ni. Ngusicua xca bi' sca quee tonu nu lo scuii ti ña'a; ñi'ya ña'a sca quee ji'i molino, jua'a ña'a quee bi'. Ngu ji'i ndyaa nde lo hitya tyujo'o li'.

—La cui' jua'a caca ji'i quichi Babilonia, quichi tlyu bi' —nacui xca bi'—, cha' xlyú ngu' ji'i quichi bi' ca lo yuu tsiya' ti; nga'aa ña'a ngu' ji'i quichi bi' chaca quiya' li'.

²²Nga'aa cañi cula'á ngu' musca lquichi bi' li'; masi sañi, masi yaca quii, masi cui'chcua, nga'aa cañi tsiya' ti cula'á ngu' ji'i chaca quiya'. Nga'aa caja tsiya' ti ngu' cuityi nu cuiñá ni'i ji'i ma, nu cuiñá yaca ji'i ma, ni nga'aa cañi tsiya' ti coo molino ca su nguti'i ma; ²³nga'aa tyaca' tsiya' ti tyu'u xee toni'i ji'i ngu' quichi, nga'aa cañi chcui' ngu' cuañi' lo'o tya'a ngujui clyo'o ca ti ngu'. Tya sa'ni la ná ntsu'u ngu' culiya' tyucui ña'a chalyuu ñi'ya nu culiya' cu'ma quichi bi'; pana cua nñilo'o ma ji'i quiña'a tya'a ñati chalyuu, xqui'ya cha' tlyu tsa cha' cucha'a nchca ji'i ma.

²⁴Bi' cha' cua nchcube' ycui' Ndyosi ji'i ngu' quichi Babilonia bi', xqui'ya cha' cua nquijeloo ji'i Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' bi'; tyucui ña'a chalyuu cua ndyujui ngu' bi' ji'i jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi, lo'o jua'a cua ndyujui ngu' bi' ji'i xa' la ñati chalyuu nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Ni.

19 Tiya' la xi ndyuna na' nchcui' ñati nu ndi'i tsa tlyu ti ca su ntucua ycui' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' li':

Cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi, cha' nchca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'i ñati.

Cua'ni chi na loo ycui' Ndyosi, cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti.

²Chañi tsa laca lcaa cha' nu nchcui' ycui' Ni lo'o ñati, liñi tsa ndyu'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu.

Cua nchcube' Ni ji'i ngu' quichi tlyu nu lye tsa ngua'ni ñu'u ji'i chalyuu, xqui'ya cha' suba' nu ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'; jua'a nchcube' Ni ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' cua ndyujui ngu' ji'i ñati nu ndyu'ni cña ji'i ycui' Ni.

³Tya chaca quiya' cuii nchcui' ngu' li':

—Cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi. Nga'aa tye cha' tyatu sñii ca su ndyaqui quichi tlyu bi'.

⁴Li' nguxana nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', la cui' jua'a nguxana nu jacua tya'a na'ni tacati, ndyaa stii ngu' lo yuu nde loo su tlyu su ntucua ycui' Ndyosi; ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ni. Ndi'ya nchcui' ngu' bi':

—Jua'a caca cha' lacua. Cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ni —nacui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

⁵Li' nguañi nchcui' sca ñati ca su ntucua yaca xlya tlyu:

Lcaa tya'a na nu ndu'ni na cña ji'i ycui' Ni, cua'ni tlyu na ji'i Ni juani;

lcaa na lo'o tya'a na nu ndube tsa ti' na ji'i Ni, masi cuañi' na, masi ngusu' na, cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ni.

Ta'a ngujui clyo'o ycui' yu nu ngujui lo crusi xqui'ya na

⁶Quiña'a tsa ñati nguañi nchcui' tsa tlyu ti li'. Ñi'ya ndañi ndyalú sca

sta'a clyaa to' quee jaa' su cua tsa ndyalú hitya, ñi'ya ndañi lo'o cuij tsa nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi lo'o nchcui' ñati quiña'a bi', ngua ti' na'. Ndi'ya nchcui' ngu' li':

Cua'ni tlyu na jil'i ycui' Ndyosi nu Xu'na na, nu lcaa lo cña nchca jil'i Ni ndu'ni Ni, nacui' ngu' jil'i tya'a ngu'.

Cua nguxana Ni, laca Ni loo jil'na juani;

⁷ bi' cha' tso'o tsa caca tyiquee na, ca chaa ti' na juani, cua'ni chi na loo ycui' Ni.

Cua ndyalaa tsa cha' caja clyo'o ycui' yu nu ngujuii lo crusi cuentya jil'na.

Lo'o lcaa na, ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde chalyuu, laca na ñi'ya si laca na cuxii jil'i yu, masi tsa tlyu ti na sca tyempo ti.

Cua ngua'ni cho'o na ñi'ya si caja clyo'o na lo'o ycui' yu, nacui' ngu'.

⁸ Cua nda Ni late' lubii nu ngati tsa ña'a, nu tso'o tsa ña'a cha' cacu' na.

Lcaa cña tso'o nu ngua'ni ngu' bi' nde chalyuu xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jil'i ycui' Ni, bi' laca ñi'ya ña'a ste' ngu' nu tso'o tsa ña'a bi'.

⁹ Nchcui' nu xca jil'i ycui' Ndyosi bi' lo'o na' li':

—Scua cly nu'u cha' re lo quityi —nacui—: “Tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu nguane na' jil'i cha' tsa su caja clyo'o lo'o yu nu ngujuii lo crusi cuentya jil'i ngu'”, nacui' Ni. La cui' cha' liñi nu nda ycui' Ndyosi lo'o ñati laca cha' bi' —nacui' xca bi' jna'.

¹⁰ Li' ngutu sti' na' ngustii na' nde loo su ndu xca bi', cha' cua'ni tlyu

na' jil'i ngua ti' na', pana nga'aa nda bi' chacuayá' 'na:

—Nga'aa cua'ni nu'u jua'a lo'o na' —nacui' nu xca bi' 'na—. La cui' tya'a ndyu'ni na cña jil'i ycui' Ni laca na. La cui' tya'a na' laca lcaa cu'ma nu ngusñi tso'o ma cha' tso'o nu cua nda Jesús lo'o ma. Jil'i ycui' Ndyosi cua'ni tlyu nu'u tso'o la —nacui' xca jna'.

Nu cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ñati, la cui' cha' laca nu nda ycui' Ndyosi lo'o ñati nu laca tu'ba jil'i Ni.

Nu ntucua chu' sca cuayu ngati

¹¹ Lo'o li' na'a na' cha' ntucua yaala to' tyuu ni'i ca su ntucua ycui' Ndyosi; ca bi' ndu sca cuayu ngati, jua'a ntucua sca ñati hichu' ni'. Nacu' lcaa ngu' ca su ntucua ycui' Ndyosi cha' ñati tso'o laca nu bi', cha' chañi tsa laca cha' nu nchcui' Ni lo'o ñati. Liñi tsa cha' nu nda Ni lo'o ndyu'ni cuayá' Ni jil'i ñati. Liñi tsa ndu'ni Ni lo'o ñati lo'o ndya'a Ni cusuu. ¹² Nu xee cloo Ni ni, tso'o tsa ngulane xee ñi'ya laca lo'o cua tsa ndyatú quii'. Lo'o jua'a tyuu tya'a sne' oro ntucua lo xlya hique Ni. Cua nscua sca xtañi Ni hichu' Ni nu ndacha' ñi'ya laca cña nu ndu'ni Ni. Ná taca jil'i xa' ñati ñacu' ngu' ñi'ya ndyu'u cha' jil'i xtañi bi', cha' sca ti ycui' Ni nslo Ni ñi'ya ndyu'u xtañi bi'. ¹³ Ndi'ya nchcui' ngu' jil'i Ni: “La cui' nde laca cha' nu cua nda Ni lo'o ñati”. Tyucui' ña'a lo ste' Ni ndu'u tañi. ¹⁴ Lo'o lcaa ñati nu ndi'i ca su ntucua ycui' Ndyosi, tsa tlyu ti ndya'a ngu' lo'o Ni macala su tsa Ni cha' cusuu; ntucua ngu' hichu' cuayu ngati, jua'a lacu' ngu' late' ngati nu lubii tsa ña'a. ¹⁵ Liñi

tša cha' nu ndyu'u tu'ba Ni lo'o nda Ni cha' lo'o ñati chalyuu. Lo'o jua'a tatsaa Ni ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu cha' taquiya' ngu' cha' ji'i Ni. Lye tša culo Ni cña ji'i ngu', jua'a xcube' Ni ji'i ñati cuxi; ñi'ya laca lo'o satá ngu' si'yu losu' tyixi ne' sca pilya quee nu tlyu xi cha' tyu'u hitya si'yu bi', la cui' jua'a xcube' Ni ji'i ñati bi', xqui'ya cha' ñasi' tša ycu' Ndyosi ji'i ngu', ycu' Ni nu nchca ji'i ndu'ni Ni lcaa lo cña. ¹⁶Tsaca xtañi Ni nscua lo late' lo tyiquee Ni, lo'o jua'a la cui' ti cha' nscua lo late' nde chu' Ni: “Nu nde laca Rey nu chañi ca, nu nde laca Xu'na ñati nu chañi ca”. Jua'a nchcui' cha' nu cua nscua lo late' ji'i Ni.

¹⁷Lo'o li' na'a na' su ndy sca xca ji'i ycu' Ndyosi nde cua, nu cui' tša xxi'ya ji'i lcaa na'ni lu'be nu ndyacu' cla'be nde cua jua:

—Cuaa clya ma cha' tyu'u ti'i ma ca su ndyu'ni ycu' Ndyosi sca ta'la nu tlyu tša. ¹⁸Cuaa clya ma cha' cacu ma cuaña' lcaa jyo'o ñati, masi rey, masi capitán, masi sendaru, masi cuaña' cuayu, masi cuaña' ñati nu cua ntyucua hichu' ni' bi'; lo'o jua'a cuaña' lcaa lo ñati, masi msu nu ngüi'ya ñati ti, masi msu nu nguti'i tso'o ti, masi ngu' cusu', masi ngu' cuañi', cuaa clya ma cha' cacu ma ji'i.

¹⁹Lo'o li' na'a na' cha' ndyu'u ti'i nu na'ni chiya'a ña'a bi' lo'o lcaa ngu' nu laca loo nde chalyuu, lo'o jua'a taju ñati cusu' ji'i ngu'; cua ndyu'u ti'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' cua'ni ngu' cusu' lo'o nu ntucua hichu' cuayu ngati bi', jua'a lo'o taju ñati ji'i Ni. ²⁰Nxu' tya'a ngu',

lo'o li' ngua nu na'ni chiya'a ña'a bi' preso; lo'o jua'a nu cuiñi nu ndu'ni cha' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi laca, lo'o bi' ngua preso. La cui' nu cuiñi bi' ngua'ni cha' tlyu ca slo na'ni bi' tya tsubi' la, cha' xcutsij ji'i ñati; cua ngüiñilo'o bi' ji'i lcaa ñati, bi' cha' nda ngu' chacuayá' chca'a cuayá' ji'i na'ni chiya'a ña'a bi' nde tyacaa ngu', jua'a ngua'ni tlyu ngu' ji'i lcu'i ji'i ni' li'. Lo'o li' nchcuaa ycu' Ndyosi ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi' lo'o nu cuiñi bi', ndyaa ngu' ña'a lu'ú ti ngu' nde lo tayu' su ntsu'u quii' tlyu nu ti'i tša ndyumi' ngu' cha' lo'o yuu sufri ndyaqui. ²¹Nu ntucua hichu' cuayu ngati bi' ni, ndyujui Ni ji'i lcaa taju ñati cusu' ji'i nu xña'a bi'; jua'a ndyujui Ni ji'i ngu' nu ngua'ni cusu' lo'o lcaa cha' nu ndyu'u tu'ba Ni. Nguaalala' tša ti' na'ni nu ndyacu' nde cua bi', cha' cua ndyacu ni' cuaña' ñati ngujui bi' li'.

Ndi'i nu xña'a ndyaaca' preso sca mil yija

20 Lo'o li' na'a na' cha' lijya ca'ya chaca xca nu ngutu'u yaa nde cua ca su ntucua ycu' Ndyosi. Ya' xca ndacu' ya' ji'i to' tyuquee ca su ndi'i nu cuiñaja, jua'a ndyi'ya yu sca carena tyucui cu' lijya yu. ²Li' ndaya' xca bi' ji'i nu cuaña tlyu, la cui' cuaña laca nu ndi'i chalyuu tya sa'ni, la cui' nu xña'a nu naa Satanás laca bi'. Tachaa ngusca' xca bi' ji'i nu xña'a bi' lo'o carena ña'a cuayá' talo sca mil yija ndyaaca'. ³Ntucua ya' xca bi' ji'i nu cuaña bi' ndyaa nde ne' tyuquee; li' ngua'a xca ya' to' tyuquee, cuati ngua'a sello nguiña'

to' tyuu, cha' nga'aa tyu'u nu cuaña bi', cha' ná taca ñilo'o bi' jil'i ñati chalyuu ña'a cuayá' tye tyu'u scua sca mil yija. Pana lo'o cua ndye yija bi', li' nscua cha' tyu'u bi' tya xi tya tyempo cha' tya cua'ni la cha' cuxi.

⁴Lo'o li' na'a na' su ntucua tyuu tya'a yaca xlya tlyu. Ndyuloo na' jil'i ngu' nu ntucua lo yaca xlya bi', cha' laca ngu' nu ntsu'u chacuayá' jil'i cua'ni cuayá' jil'i ñati chalyuu. Laja ngu' nu ntucua bi' na'a na' jil'i ñati chalyuu nu cua ndyujuii tya'a ñati jil'i, xqui'ya cha' ná ntsii ngu' chacha' liñi ngu' cha' tso'o jil'i tya'a ñati, cha' nu cua nda Jesús lo'o na cuentya jil'i ycu'i Ndyosi Sti yu. Ná ngua'ni tlyu jyo'o bi' jil'i na'ni chiya'a ña'a bi', la cui' ti ná ngua'ni tlyu ngu' jil'i lcu'i jil'i na'ni bi', jua'a ná ngua'a cuayá' na'ni bi' nde tyacaá ngu', nde chu' ya' ngu'; cua ndyu'ú ngu' bi' chaca quiya', lo'o juani laca ngu' cña lo'o Cristo ca su ntucua ycu'i Ndyosi ña'a cuayá' tyu'u scua sca mil yija.

⁵Jyo'o nu cua na'a na' ni, bi' jyo'o laca nu cua ndyu'ú chaca quiya' yala la, cha' xa' la jyo'o ñati chalyuu, tya lyiji tyu'ú ngu'; ña'a cuayá' tya'a sca mil yija, ca li' tyu'ú nu xa' la ngu' bi' chaca quiya'. ⁶Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu yala la tyu'ú chaca quiya', cha' ñati jil'i ycu'i Ndyosi laca ngu' bi'; ná ntsu'u cha' chcube' ngu' bi' tsiya' ti lo'o tyaa lcaa ñati cuxi nde chalyuu talya, nu lo'o cua ndye lcaa cha'. Cua'ni ngu' bi' cña jil'i ycu'i Ndyosi; la cui' jua'a cua'ni ngu' cña jil'i Cristo, cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o Cristo ña'a cuayá' tyu'u scua sca mil yija.

⁷Lo'o tye nu sca mil yija bi', li' tyu'u Satanás ne' chcuá su ngutu'ú

yu nchcube' yu, ⁸tsaa laja ti nu Satanás bi' xi cha' cñilo'o yu xi jil'i lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu, lcaa tya'a cusuu ycu'i Ndyosi; ngu' Gog lo'o ngu' Magog laca ñati bi'. Ñi'ya nu ná caca jil'na culacua na ni lcaa tya'a satya yusi ndi'i to' tyujo'o, jua'a ná caca culacua na ni tsa lo cua tya'a ñati nu xuti'i Satanás jil'i cha' xuu tya'a ngu' lo'o ycu'i Ndyosi.

⁹Li' tyu'u ñati jil'i Satanás tyaa ngu' tyucui ña'a lo yuu chalyuu. Tyanu ngu' tyi'i ca chu' su ndi'i taju ñati jil'i ycu'i Ndyosi li'; lo'o jua'a quixii ngu' tyi'i ca to' quichi tlyu nu tyaca'a tsa jil'i ycu'i Ni, cha' cua'ni tye ngu' jil'i ñati jil'i ycu'i Ndyosi, nti' ngu'. Li' tyalú slu quii' nu ngutu'u ca nde cua, tyalú su ndi'i ngu' bi', tye ngu' tyaqu'i ngu'. ¹⁰Lo'o li' tyucua ya' Ni jil'i nu xña'a nu ngüiñilo'o jil'i ngu' tya clyo, tyalo'o Ni jil'i lo tayu' su ntsu'u quii' ndyaqu'i lo'o yuu sufri; la cui' se'i laca su cua nchcuaa Ni jil'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', su cua nchcuaa Ni jil'i nu cuiñi nu nacui cha' tu'ba jil'i ycu'i Ndyosi laca. Tsá lo'o talya ná tye cha' ti'i tsa chcube' ngu' ca bi'.

Nu lo'o ndyu'ni cuayá' Ni jil'i ñati lo'o cua ndye chalyuu

¹¹Lo'o li' na'a na' cha' ntucua sca ñati tlyu lo sca yaca xlya tlyu nu ndubi tsa ña'a. Li' nguti lcaa chalyuu, jua'a nguti lcaa ca na nu ntsu'u nde cua, nu lo'o ndu'u tucua ycu'i Ni; nga'aa tyaca' tsiya' ti ma nde su nguliji yu'u chalyuu bi'. ¹²Lo'o li' na'a na' cha' ca bi' ndi'i lcaa ñati nu cua ngujuii, masi ngu' cusu', masi ngu' cuañi', ndi'i ngu' nde loo yaca xlya su ntucua

tlyu ycuí' Ni. Cua nchcana quityi li', lo'o jua'a cua nchcana nu chaca quityi bi'; lo quityi bi' cua nscua xtañi ñati, lcaa ñati nu cua ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jilí, cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. Li' cuentya jilí quityi nu nguscua ycuí' Ni, ngua'ni cuayá' Ni jilí lcaa ñati nu cua ngujui bi', cha' lo quityi bi' cua laca nscua lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ¹³Li' chaca quiya' ndyu'ú ñati nu cua ngujui lo hitya tyujo'o, jua'a chaca quiya' ndyu'ú ñati nu ndyalo'o La Muerte jilí, jua'a chaca quiya' ndyu'u xa' la jyo'o ca su nga'a cha' tsaá ngu' lo'o ndyiji ngu'; lcaa ngu' bi' ndu'u ngu' lijya ngu'. Li' ngua cuayá' jilí lcaa ngu' cuentya jilí lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ¹⁴Li' nguxcuaa Ni jilí La Muerte, lo'o jua'a nguxcuaa Ni chalyuu su nguti'i jyo'o bi', ndyaa bi' nde lo tayu' su ntsu'u quii' tlyu ndyaquí. Lcaa nu ndyaa ca lo tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' chalyuu talya, cua ndye cha' ngujui ngu' bi'; nga'aa tyu'ú ngu' bi' tsiya' ti. ¹⁵Lo'o li' xcuaa Ni jilí cua ña'a ca ñati nu ná nscua xtañi lo quityi jilí ycuí' Ni, tyaa ngu' nde lo tayu' ca su ntsu'u quii' bi', cha' ndacha' quityi bi' tilaca laca ñati nu ná nga'a cha' tye chalyuu jilí.

Cua ndye ndya' chalyuu cucui

21 Lo'o li' na'a na' cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'a nde cua, cua ndye ndya' chaca ba'a chalyuu cucui. Nguliji yu'u lcaa na nu ntsu'u nde cua tya tsubi' la; jua'a chalyuu cusu' re, jua'a tyucui ña'a tyujo'o, nguliji yu'u bi', nga'aa

ña'a na' jilí tsiya' ti. ²La cui' Juan laca na', lo'o li' na'a na' cha' cua nscua chaca quichi Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a quichi bi' juani; nde su ntucua ycuí' Ndyosi ngutu'u quichi bi', ngua'ya nde lo yuu cucui. Tyucui ña'a quichi cua ngalya' tso'o; tso'o tsa ña'a bi', ndubi tsa ña'a bi'. Ñi'ya ña'a sca cuxi jilí ñati, nu tso'o tsa ña'a ste', jua'a tso'o tsa ña'a quichi cucui bi'. ³Cui tsa nchcui sca nu ndu cacua ti su tlyu ca su ntucua ycuí' Ndyosi li':

—Ca juani ntucua tyi ycuí' Ndyosi la cui' ca su ndi' ñati nu ngusñi cha' jilí Ni nde chalyuu. Tyi' ycuí' Ni ca su ndi' ñati jilí Ni li'; jua'a caca ngu' bi' ñati jilí ycuí' Ni, caca ycuí' Ni loo jilí ngu' bi' li'. ⁴Lo'o li' cua'ni ycuí' Ndyosi cha' nga'aa xi'ya ngu' nu ndyunaa tsa tya tsubi' la —nacui nu nchcui' bi'—. Nga'aa ntsu'u cha' cajaa ñati li', nga'aa ntsu'u cha' ca xñi' ti' ngu', nga'aa xi'ya ngu', ni nga'aa tyacua cha' ti' jilí ngu' li'; cua ndye lcaa cha' nu ngua jilí ngu' lo'o nguti'i ngu' chalyuu cusu' —nacui nu nchcui' bi'.

⁵Nchcui' ycuí' nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi' li':

—Ña'a mā ya'a ñi'ya nu caca juani. Xa' cui'ñá cui na' lcaa na nu tyu'u nde chalyuu cucui —nacui Ni.

Chaca cha' nchcui' Ni lo'o na' li': —Scua clya nu'u cha' nu nchcui' na' lo quityi; chañi tsa laca cha' bi', taca jlya ti' mā jilí.

⁶Li' nchcui' Ni lo'o na' chaca quiya':

—Jua'a caca lacua. Ñi'ya nti' letra A —nacui Ni—, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na' —nacui Ni—.

Xlya'be ti ta na' na co'o ñati nu jña tsa cha' bi' 'na; nu na co'o ngu' bi', tyu'u bi' ca su tyu'u lcaa cha' tso'o nu ta na' ji'i ngu' cha' cua'ni cu'ú cresiya ji'i ngu'. ⁷Ndi'ya caca ji'i ñati nu tyijiloo ji'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu; cua'ni tlyu ngu' bi' 'na cha' na' laca ycu'i Ndyosi cuentya ji'i ngu', lo'o jua'a caca ngu' bi' sñi' na'. ⁸Pana lcaa ñati nu ntsii tsa cha' tyu'u cha' ji'i lo'o na', jua'a ñati nu ná ndaquiya' jna' tsiya' ti, jua'a nu chiya'a tsa ndu'ni, jua'a nu ndujuii ji'i tya'a ñati, jua'a nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, jua'a nu cucha'a, jua'a ñati nu jlya tsa ti' ji'i cha' cucha'a, jua'a ñati nu ndu'ni tlyu ji'i lcu'i jo'ó, jua'a nu cuiñi, lcaa ngu' bi' tyaa ngu' ca lo tayu' tlyu ca su ntsu'u quii' nu ndyaqui lo'o yuu sufri. Lcaa ngu' nu cua ndyaa nde tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' nde chalyuu talya; cua ndye cha' ngujuii ngu' tsiya' ti li'.

Quichí Jerusalén cucui

⁹Ndyalaa sca xcá ji'i ycu'i Ndyosi ca slo na' li'; la cui' tya'a yu laca lo'o nu tya tyacati tya'a xcá bi', ngu' nu ntucua ca'ña oro ya', nu ntsu'u cati tya'a quicha bi'. Bi' quicha caca lo'o cua tye ti chalyuu. Nchcui' xcá bi' lo'o na' li':

—Cuāa clyu nu'u ca nde cha' culu'u hī ñi'ya ña'a quichí tlyu ca su tyaa mā, lcaa cu'mā nu ntsu'u cha' ji'i mā lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Tso'o tsa ña'a quichí bi'.

¹⁰Li' ngua tii na' cha' ngua'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi tyucui ña'a loo na'. Ndyalo'o xcá bi' 'na ca lo sca ca'ya nu cuā tsa, ca lo xlya ca'ya tsiya' ti; ca bi' ngulu'u yu 'na ñi'ya

ña'a quichí Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a quichí bi', cha' nde su ntucua ycu'i Ndyosi ngutu'u quichí bi', ngua'ya nde lo yuu. ¹¹Tso'o tsa ña'a xee nu ntucua lo quichí bi', cha' xee ji'i ycu'i Ndyosi laca bi'. Ndubi tsa ña'a tyucui ña'a quichí bi'; ñi'ya ña'a sca quee ndubi, ñi'ya laca quee jaspe, jua'a ña'a xee nu ntucua lo quichí bi'. ¹²Cuā tsa lo'o nu ntsu'u ca to' quichí bi', pana cua laca ntucua yaala ti tii tyucuaa tya'a tolo'o; sca xcá ji'i ycu'i Ndyosi ndu cuā scaa tolo'o bi'. Chū' quee nu ntucua nde que tolo'o bi' nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a taju ñati ngu' Israel, cha' bi' ñati laca nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i tya clyo lo'o nguxana cha' ji'i ycu'i Ni; scaa xtañi ngu' nscua nde que scaa tolo'o. ¹³Sna tya'a tolo'o ntucua sca la'a to' quichí; nde la'a su ntyucua cuichaa ntucua sna tya'a tolo'o bi', nde la'a su ndyaa cuichaa ntucua tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a ntucua chaca tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a nde sii', la cui' jua'a ntucua tya xna tya'a tolo'o. ¹⁴Tii tyucuaa tya'a quee tonu ntsiya quiya' lo'o; jua'a hichū' quee bi' cua nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua'áloo nu ñi'ya ña'a xlya' bi' cña ji'i ngu', nu cua'ni ngu' cuentya ji'i ycu'i Ni.

¹⁵Ya' xcá nu cua nchcui' lo'o na' ntucua sca chcuā oro, cha' xñi yu cuayá' ji'i quichí tlyu bi', jua'a ji'i tolo'o bi', jua'a ji'i lo'o nu ntsu'u to' quichí. ¹⁶Stu'ba tsa ña'a quichí bi'; jacua jyaca ntsu'u ji'i tsiya' ti, jua'a stu'ba cuayá' cu' lo'o cuayá' loo. Li' ngusñi xcá cuayá' ji'i ycu'i quichí tlyu bi' lo'o cuayá' oro ji'i; tucua mil ntucua tucua siyento kilómetro

cuayá' tyucui sca la'a, la cui' jua'a cuayá' loo, la cui' jua'a cuayá' cua quichi tlyu bi'. ¹⁷Li' ngusñi xca bi' cuayá' ji'i lo'o ji'i quichi, cha' snayala ntucua jacua metro cuayá' cua bi'. Ñi'ya laca cuayá' chcuá nu cua'nijo'o ji'na nde chalyuu, la cui' jua'a ña'a cuayá' chcuá nu ngua'nijo'o ji'i xca bi', nu lo'o ngusñi yu cuayá' ji'i quichi.

¹⁸Cua ndya' lo'o ji'i quichi bi' lo'o quee jaspe, sca quee nga'a nu ndubi tsa ña'a, pana lo'o xcui' oro tsiya' ti ndya' ycu' quichi bi', nu ndubi ña'a ñi'ya ndubi caatya. ¹⁹Cua ngalya' lcaa lo quee ndubi nu ntsu'u chalyuu chu' quee tonu nu ntsu'u quiya' lo'o ji'i quichi: cua ngalya' quee nu ntucua clyo nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jaspe; cuati ngalya' quee nu nchca tyucuaa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee zafiro, sca quee azul ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tyuna nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ágata; cuati ngalya' quee nu nchca jacua nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee esmeralda, sca quee nga'á ña'a; ²⁰cuati ngalya' quee nu nchca ca'yu nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ónice; cuati ngalya' quee nu nchca scúa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee cornalina, sca quee nga'a ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca cati nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee crisólito, sca quee ngatsi ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca snu' nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee berilo, sca quee nga'á tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca caa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee topacio, sca quee ngatsi tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tii nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee

crisoprasa; cuati ngalya' quee nu nchca tii chaca nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jacinto, chaca nu azul ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tii tyucuaa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee amatista. Bi' laca lcaa quee ndubi nu cua ngalya' quiya' lo'o ji'i quichi. ²¹Cua ndya' ca ta'a tii tyucuaa tolo'o ji'i quichi lo'o quee ndubi nu ngati ña'a, nu naa quee perla; tii tyucuaa tya'a quee ngati laca bi', sca ti quee ngati bi' ngua'nijo'o ndya' sca tolo'o. Xcui' oro tsiya' ti nscua laja calle quichi bi'; ñi'ya ña'a ndubi caatya, jua'a ña'a ndubi calle bi'.

²²Ná ntucua laa ca quichi bi', ná na'a na' cha' ntucua bi' tsiya' ti. Tso'o cha' ntucua ycu' Ndyosi nu Xu'na na quichi bi', ycu' Ni nu nchca ji'i ndu'ni Ni lcaa lo cña; la cui' jua'a ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Bi' cha' ni sca laa nga'aa nti' quichi bi'. ²³Nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa cuentya ji'i quichi bi', la cui' jua'a nga'aa nti' cha' quiji'i xee co' lo. Tso'o tsa ña'a xee quichi bi', xqui'ya cha' lubii tsa xee nu nda ycu' Ndyosi, jua'a lubii tsa xee su ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; ²⁴bi' laca nu ta xee su tya'a ñati tyucui ña'a chalyuu cucui. Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu laca loo chalyuu nu tyalaa ca quichi tlyu bi', tyalo'o ngu' ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' ca bi'. ²⁵Lcaa tsá tsiya' ti tyucua yaala tolo'o ji'i quichi bi'; ná tyacu' chca bi', cha' ná caca talya ca bi'. ²⁶Lcaa cha' culiya', lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ñati, tyaa cha' bi' nde quichi tlyu bi'; ²⁷pana ni sca cha' cuxi ná taca tyati quichi bi'. Lcaa ñati nu ndu'ni suba'

lo'o nu cuna'a, jua'a ngu' cuiñi, ná caja chacuayá' tyatí ngu' ca quichi bi'; ñatí nu ntsu'u xtañi lo quityi nu ntucua ya' nu ñi'ya ña'a xlya' bi', nu ndacha' tilaca laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu jii', bi' ti ñatí laca nu caja chacuayá' jii' tyalaa ca quichi bi'.

22 Lo'o li' ngulu'u xca 'na mala nxna sta'a jii' ycuí' Ndyosi, sta'a bi' laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Lubii tsa ña'a su nxna hitya sta'a bi'. Nde su tlyu su ntucua ycuí' Ndyosi, nde su ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi', ca bi' ntsu'u suu sta'a bi'; ²nxna lijya sta'a nde calle tlyu nu nscua cla'be quichi bi'. Tyucuaa tsu' sta'a bi' ndu sca yaca; lo'o si'yu nu nda yaca bi' ni, bi' laca nu ta chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Tii tyucuaa quiya' nda yaca bi' si'yu chu' sca yija, sca quiya' ndyu'u si'yu yaca bi' sca co'. Tso'o tsa jo'o ndu'ni laca' yaca si'yu bi', ná ca quicha na lo'o cacu na jii'. ³Pana lquichi bi' nga'aa caja cha' ti'í jii' ngu' tsiya' ti, ñi'ya nu ntsu'u nde chalyuu xqui'ya yabe' nu ntsu'u jii' ñatí. Ca quichi bi' stu'ba ti caca loo ycuí' Ndyosi lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; ndacua ntucua yaca xlya tlyu jii' Ni, cha' cua'ni tlyu lcaa ñatí nu ndyu'ni cña jii' Ni jii' ycuí' Ni nu ntucua ca ndacua. ⁴Tyuloo tso'o ngu' jii' ycuí' Ndyosi li', cha' ca bi' tyalaa lcaa ngu' nu nscua xtañi Ni nde tyacaá ngu'. ⁵Nga'aa caca talya su ndi'í ngu' ca bi'; bi' cha' nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa jii' ngu', nga'aa nti' cha' cua'a ngu' xee nde ni'í. Ycuí' Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca nu ta xee jii' ngu', ni ná tye

tyempo cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o ycuí' Ni.

Yala ti tyaa Jesús chaca quiya'

⁶Lo'o li' xa' nchcui' nu xca jii' ycuí' Ndyosi bi' lo'o na':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'u juani, taca jlya tso'o ti' nu'u cha' bi'; na' ndacha' jii' ñatí cuentya jii' ycuí' Ni lcaa ña'a cha' nu cua lijya cha' caca nde lo yuu chalyuu. Laca na' sca xca jii' Ni, bi' cha' cua nda ycuí' nu Xu'na na Xtyi'i ycuí' Ni jna'; la cui' jua'a cua nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni jii' lcaa ñatí nu laca tu'ba jii' Ni nde chalyuu.

⁷—Yala ti tyaa na' chaca quiya' — nacui Jesús.

Tso'o tsa caca tyiquee lcaa ñatí nu taquiya' jii' cha' nu cua nda Ni lo'o na', nu cua nscua na' lo quityi re; cha' bi' laca nu ndacha' ji'na ñi'ya caca chalyuu nde loo la.

⁸Cua na'a na' cha' bi', cua ndyuna na' lcaa cha' nu nscua lo quityi re. Juan laca na'. Lo'o cua ndye na'a na' cha' bi', li' ndyaa stii na' lo yuu nde loo su ndu xca nu ngulu'u cha' bi' 'na, cha' ngua ti' na' cua'ni tlyu na' jii' xca bi'. ⁹Hora ti nchcui' yu lo'o na' li':

—Ná cua'ni nu'u jua'a. Lo'o na', tya'a ndyu'ni na cña jii' ycuí' Ni laca na'; stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o jyo'o ñatí tya'a ma' nu ngua tu'ba jii' ycuí' Ni nde chalyuu, jua'a tya'a na' lo'o cua ña'a ca ñatí nu taquiya' jii' cha' nu nscua lo quityi re. Sca ti ycuí' Ndyosi laca nu nga'a cha' cua'ni tlyu na jii'.

¹⁰Li' nchcui' xca lo'o na' chaca quiya':

—Cua nchcui' Ni ñi'ya caca cha' nde loo la, bi' cha' ná xco'lo nu'u quityi re; nga'a cha' cuna ñati chalyuu lcaa cha' bi', xqui'ya cha' cua ngulala ti caca lcaa cha' nu nscua lo quityi re. ¹¹Nu lo'o bilya tye chalyuu tya cua'ni cuxi lcaa ñati nu nti' cua'ni cha' cuxi, lo'o jua'a nga'aa caja tyempo ji'i ngu' cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'; lcaa nu ndu'ni suba' juani, nga'aa caja tyempo cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'. Lcaa ñati nu tso'o ndu'ni juani, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cña tso'o ña'a cuayá' nu tye chalyuu; lcaa ngu' nu lubii ndi'i chalyuu, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cha' tso'o —nacui xca bi'.

¹²—Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu chcui' na' re —nacui ycui' Jesús li'—. Yala ti caa na' chaca quiya'. Lo'o caa na', li' tyi'u ti' na' cha' cua'ni na' lo'o lcaa ñati ñi'ya nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu; tso'o tsa caca ji'i ngu' nu ngua'ni cha' tso'o, lo'o jua'a cha' ti'í caja ji'i ngu' nu ngua'ni cha' cuxi. ¹³Ñi'ya nti' letra A nti' na', cha' na' ntucua su nguxana lcaa cha'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a nti' na', cha' la cui' na' ntucua ca su tye lcaa cha'.

¹⁴Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu cua ngua lubii cresiya ji'i, cha' bi' ñati laca nu ntsu'u chacuayá' cacu si'yu yaca nu caja ji'na nde chalyuu cucui. Jua'a li' taca tyatí ngu' tolo'o ji'i quichi tlyu bi'. ¹⁵To' lo'o nde liya' tyanu lcaa ñati nu chiya'a tsa ndu'ni, lo'o jua'a ñati nu jlya tsa ti' ji'i cha' cucha'a, lo'o ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, lo'o nu ndujuui ji'i ñati; la cui' jua'a lcaa ñati nu ndu'ni tlyu ji'i lcui jo'ó ti, lo'o ñati

nu ndiya ti' ndu'ni ngu' cha' cuiñi, lcaa ñati bi' tyanu nde chu' lo'o ji'i quichi bi'. Ni sca ñati bi' ná ntsu'u chacuayá' tyatí ngu' ne' lo'o quichi bi'.

¹⁶Xa' nchcui' Jesús li':

—Cua nda na' xca 'na cha' caa ca su ndi'i taju ñati cu'ma macala laca su ntsu'u quichi tyi ma. Na' laca nu tya'a ñati ji'i jyo'o David, nu ñati tlyu nu cua yaa chalyuu nu ngua sa'ni. Ñi'ya laca xee nu nda cuii tlyu nu ntyucua nde cuxee, jua'a laca xee nu ta na' cha' tyu'u ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús.

¹⁷—Tyaa ma ca nde —nacui nu laca Xtyi'i ycui' Ni.

La cui' jua'a laca cha' nu nda lcaa na nu ngusni na cha' ji'i ycui' Ndyosi, tyucui ña'a taju ñati tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Lo'o li' la cui' jua'a nga'a cha' chcui' lcaa na nu ndyuna na cha' re:

—Tyaa cu'ma lo'o cua —ñacui na li'.

Lcaa ñati nu lyiji tsa cha' ji'i, tyaa ngu' cha' co'o ngu' hitya nu ta ycui' Ndyosi ji'i ngu' xlya'be ti; caja chalyuu cucui nu ta ycui' Ndyosi ji'i ngu' li', lcaa ñati nu nti' tsa cha' caja cha' bi' ji'i.

¹⁸⁻¹⁹Tsa lo cua ti cha' nda ycui' Ndyosi cha' scua na' lo quityi re, bi' cha' nga'aa scua ma xi xa' la cha' lo quityi re. Si tya scua la ngu' xi xa' la cha', li' ta Ni cha' ti'í ji'i ngu' bi', la cui' ña'a cha' ti'í nu nscua lo quityi re. La cui' jua'a, ná cuityi ma ni tsaca cha' nu nscua re; nu lo'o cuityi ngu' sca cha', li' xlyaá Ni chalyuu nu nga'a cha' caja ji'i ngu' bi'. Li' nga'aa caja chacuayá' cacu ngu' bi' si'yu nu ntsu'u lo yaca bi', nga'aa tyalaa ngu' bi'

ca quichi tlyu nu lubii tsa ña'a, ñi'ya nu nchcui' quityi re. Jua'a nchcui' na' lo'o lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nscua lo quityi re, la cui' cha' nu caca nde loo la laca bi'.

²⁰Ycui' Jesús nchcui' cha' liñi tsa nscua lcaa cha' re:

—Chañi cha' bi'. Yala ti caa na' chaca quiya' —nacuñi Ni.

Jua'a caca tu'ni. Caa nu'u lacua, La Jesús.

²¹Ña'a ti cua'ni Jesús nu Xu'na na cha' tso'lo lo'o lcaa cu'ma lacua. Tsa lo cua ti cha' chcui' na.